

ಶ್ರೀ ಮದ್ವಾಲ್ಮೀಕಿ ರಾಮಾಯಣಮ್

ಯುದ್ಧಕಾಂಡಃ

ಉತ್ತರಾರ್ಧಃ

೬೮-೧೩೧ ಸರ್ಗಗಳು

(ಕನ್ನಡ ಅನುವಾದ ಸಹಿತ)

ಮುನ್ನುಡಿ

ಡಾ|| ಡಿ. ವಿ. ಗುಂಡಪ್ಪನವರಿಂದ

ಅನುವಾದಕರು

ವಿದ್ವಾನ್ ಎನ್. ರಂಗನಾಥಶರ್ಮಾ

ಪ್ರಕಾಶಕರು

ರಾಮಾಯಣ ಪ್ರಕಾಶನ ಸಮಿತಿ

ನರಸಿಂಹರಾಜ ಕಾಲೋನಿ, ಬೆಂಗಳೂರು-೧೯

ಮೊದಲನೆಯ ಮುದ್ರಣ ೧೯೬೦

(೩೦೦೦ ಪ್ರತಿಗಳು)

ಇದರ ಹಕ್ಕುಗಳೆಲ್ಲವೂ
ರಾನಾಯಣ ಪ್ರಕಾಶನ ಸಮಿತಿಯವು
(All Rights Reserved)

ಬೆಲೆ : ರೂ. ೧೪-೦೦

ಮುದ್ರಣಕಾರರು
ಪ್ರಭಾ ಮುದ್ರಣಾಲಯ
ಬಸವನಗುಡಿ, ಬೆಂಗಳೂರು-೪

ಬಿನ್ನಹ

ನಾವು ಆರಂಭಿಸಿದ ಶ್ರೀಮದ್ರಾಮಾಯಣ ಪ್ರಕಾಶನ ಕಾರ್ಯವು ಬಹು ಮಟ್ಟಿಗೆ ಪೂರ್ಣವಾದಂತೆಯೇ ಆಯಿತು ಶ್ರೀರಾಮವಟ್ಕಾಭಿಷೇಕ ಪರ್ಯಂತವಾಗಿ ಯುದ್ಧಕಾಂಡದ ದ್ವಿತೀಯ ಸಂಪುಟವನ್ನು ವಾಚಕರ ಕೈಯಲ್ಲಿಡಲು ನಮಗೆ ಬಹಳ ಸಂತೋಷವಾಗಿದೆ ಶ್ರೀ ಸೀತಾರಾಮರ ಅನುಗ್ರಹದಿಂದಲೇ ಇಷ್ಟು ಕಾರ್ಯವು ಸಾಧ್ಯವಾಯಿತೆಂದು ನಾವು ನಂಬಿದ್ದೇವೆ.

ಮಾನ್ಯರಾದ ಡಾ|| ಡಿ. ವಿ. ಗುಂಡಪ್ಪನವರು ಪ್ರತಿಯೊಂದು ಸಂಪುಟಕ್ಕೂ ಪಾಂಡಿತ್ಯಪೂರ್ಣವಾದ ಮುನ್ನುಡಿಯನ್ನು ಕೃಪೆಯಿಂದ ಬರೆದುಕೊಟ್ಟು ಪ್ರೋತ್ಸಾಹಿಸಿದ್ದಾರೆ. ಅವರಿಗೆ ಸಮಿತಿಯು ಕೃತಜ್ಞತೆಯಿಂದ ವಂದನೆಗಳನ್ನು ಅರ್ಪಿಸುತ್ತದೆ.

ವಿದ್ವಾನ್ ಶ್ರೀ ಎನ್. ರಂಗನಾಥಶರ್ಮರು ಮೊದಲಿನಿಂದಲೂ ರಸವತ್ತಾದ ಕನ್ನಡ ಅನುವಾದವನ್ನು ಆಸಕ್ತಿಯಿಂದ ಬರೆದುಕೊಟ್ಟು ಉಪಕರಿಸಿದ್ದಾರೆ. ಪ್ರಭಾ ಮುದ್ರಣಾಲಯದ ಶ್ರೀ ಡಿ. ಎಸ್. ಕೃಷ್ಣಾಚಾರ್ಯರು ಹೆಚ್ಚಿನ ಶ್ರದ್ಧೆಯನ್ನು ವಹಿಸಿ ಸುಂದರವಾಗಿ ಮುದ್ರಿಸಿ ಕೊಟ್ಟಿದ್ದಾರೆ. ಇವರುಗಳಿಗೆ ಸಮಿತಿಯು ಋಣಿಯಾಗಿದೆ.

ಇನ್ನು ಉಳಿದಿರುವ ಉತ್ತರಕಾಂಡವನ್ನು ಸಹ ಮುಂದಿನ ವರ್ಷ ಪ್ರಕಟಿಸಬೇಕೆಂಬ ಉದ್ದೇಶವಿದೆ. ವಾಚಕಮಹಾಶಯರು ಎಂದಿನಂತೆ ಉದಾರ ಪ್ರೋತ್ಸಾಹವನ್ನು ತುಡು ದಯವಿಟ್ಟು ಸಹಕರಿಸಬೇಕಾಗಿ ಪ್ರಾರ್ಥಿಸುತ್ತೇವೆ. ಪುಸ್ತಕಗಳ ಮಾರಾಟದಲ್ಲಿ ಅನೇಕ ಮಹನೀಯರು ನಮ್ಮೊಡನೆ ಸಹಕರಿಸಿ ಉಪಕಾರಮಾಡಿರುತ್ತಾರೆ. ಅವರೆಲ್ಲರ ನೆರವನ್ನೂ ನಾವು ಕೃತಜ್ಞತೆಯಿಂದ ಸ್ಮರಿಸುತ್ತೇವೆ.

ಬೆಂಗಳೂರು
29-3-1970

ಡಿ. ಸಿ. ಅನಂತರಾಮಯ್ಯ
ಕಾರ್ಯದರ್ಶಿ

ರಾಮಾಯಣ ಪ್ರಕಾಶನ ಸಮಿತಿ



ಸದಸ್ಯರು

ಶ್ರೀಯುತರಾದ

- ೧ ಹೆಚ್. ಎಸ್. ಕೃಷ್ಣಸ್ವಾಮಿ
- ೨ ಎಸ್. ಎನ್. ಮೂರ್ತಿ
- ೩ ಹೆಚ್. ಸಿ. ನಂಜುಂಡಭಟ್ಟ
- ೪ ಬಿ. ಕೆ. ಅನಂತರಾಮಯ್ಯ
- ೫ ಟಿ. ಆರ್. ಶಾಮಣ್ಣ
- ೬ ಹೆಚ್. ವಿ. ಅಪ್ಪಮೇಯ
- ೭ ಕೆ. ಸಿ. ಎಸ್. ರಾಮನ್
- ೮ ಜಿ. ನಾರಾಯಣರಾವ್
- ೯ ಎನ್. ರಂಗನಾಥಶರ್ಮಾ
- ೧೦ ಡಿ ಸಿ. ಅನಂತರಾಮಯ್ಯ (ಕಾರ್ಯದರ್ಶಿ)

ನಿವೇದನೆ

ಕೌಸಲ್ಯಾನಯನೋತ್ಸವೋ ದಶರಥಸ್ಯೋದ್ಯತ್ತ ಸಸ್ಯಾಫಲಂ

ವಿಶ್ವಾಮಿತ್ರ ಮನೋರಥೋ ಜನಕಭೂಪಾಲಸ್ಯ ಭಾಗ್ಯೋದಯಃ |
ವೈದೇಹೀವದನಾರವಿಂದಮಧುಪಃ ಕೋದಂಡರಘುಂಕಾರಭೂಃ

ಧರ್ಮಸ್ಯೈಕಪರಾಯಣಂ ವಿಜಯತೇ ಶ್ರೀರಾಮಚಂದ್ರಃ ಪ್ರಭುಃ ||

ಆರು ವರ್ಷಗಳ ಹಿಂದೆ ಸುಂದರಕಾಂಡದ ಅನುವಾದವನ್ನಾರಂಭಿಸಿದಾಗ ಸಮುದ್ರಲಂಘನವು ನನಗೆ ಸಾಧ್ಯವೆ ಎನ್ನಿಸಿತು. ಭಗವದನುಗ್ರಹದಿಂದ ಅದು ಸಾಧ್ಯವಾಯಿತು. ಅನಂತರ ಬಾಲಕಾಂಡದ ಅನುವಾದವನ್ನು ಉಪಕ್ರಮಿಸಿದಾಗ ಯುದ್ಧಕಾಂಡವನ್ನು ಹೊಕ್ಕು ಜಯಗಳಿಸಲು ಶಕ್ಯವೆ ಎಂದು ಭೀತಿಯುಂಟಾಯಿತು. ಸೀತಾರಾಮರ ಕೃಪೆಯಿಂದ ಭೀತಿಯು ನೀಗಿ ಇಲ್ಲಿಯವರೆಗೆ ನಾಗಿಬಂದದ್ದಾಯಿತು. ದೇವತಾಕೃಪೆಯಿದ್ದಲ್ಲಿ ಯಾವುದು ಅಶಕ್ಯ? ' ಪಂಗುಂ ಲಂಘಯತೇ ಗಿರಿಮ್ ' ಇನ್ನು ಉತ್ತರಕಾಂಡ ಒಂದುಂಟು. ಆ ಕಾರ್ಯವೂ ಮುಂದಿನ ವರ್ಷ ಸಾಧ್ಯವಾದೀತು.

ನನಗೆ ನೆರವುನೀಡಿದ ಸಕಲ ಮಹನೀಯರನ್ನೂ ಸ್ಮರಿಸಿಕೊಂಡು " ಮಿತ್ರಕಾರ್ಯಂ ಕೃತಮಿದಂ ಸುಹೃದ್ಭಿಃ " ಎಂದು ಕೃತಜ್ಞತೆಯಿಂದ ನಿವೇದಿಸಿಕೊಳ್ಳುತ್ತಿದ್ದೇನೆ. ಶ್ರೀರಾಮಾಯಣ ಪ್ರಕಾಶನ ಸಮಿತಿಯವರಿಂದ ನನಗಾದ ಉಪಕಾರ ಅಷ್ಟಿಷ್ಟಲ್ಲ. ಅವರ ಆಶ್ರಯವಿಲ್ಲದಿದ್ದರೆ ಈ ದೊಡ್ಡ ಕೆಲಸ ನನ್ನಿಂದ ಆಗುತ್ತಿರಲಿಲ್ಲ. ಅವರು ಸಮಸ್ತ ಸಹಾಯವನ್ನೂ ಕೊಟ್ಟು ಪ್ರೋತ್ಸಾಹಿಸಿದ್ದರ ಫಲವಾಗಿ ಶ್ರೀರಾಮಪಟ್ಟಾಭಿಷೇಕವನ್ನು ನೋಡಿ ನಲಿಯುವಂತಾಯಿತು. ಸೀತಾಸಮೇತನಾದ ಶ್ರೀರಾಮಚಂದ್ರನ ಸೇವೆಯನ್ನು ಯತ್ಕಿಂಚಿತ್ ನಡೆಸುವ ಪುಣ್ಯ ನನಗಿದ್ದುದರಿಂದ ಸಮಿತಿಯವರು ಈ ಕಾರ್ಯವನ್ನು ನನಗೆ ವಹಿಸಿದರೆಂದು ತಿಳಿದಿದ್ದೇನೆ. ಸಮಿತಿಯ ಸಕಲ ಸದಸ್ಯರಿಗೂ ಮಂಗಳವಾಗಲೆಂದು ಹಾರೈಸುತ್ತೇನೆ. ಮೂಲಶ್ಲೋಕಗಳನ್ನು ಕನ್ನಡಲಿಪಿಯಲ್ಲಿ ಬರೆದುಕೊಟ್ಟುದಲ್ಲದೆ, ಪ್ರಕಾಶನ ಕಾರ್ಯದಲ್ಲಿ ಅವಿಶ್ರಾಂತವಾಗಿ ದುಡಿಯುತ್ತಿರುವ ಸ ಮಿ ತಿಯ

ಕಾರ್ಯದರ್ಶಿಗಳಾದ ಶ್ರೀ. ಡಿ. ಸಿ. ಅನಂತರಾಮಯ್ಯನವರ ಉಪಕಾರ ನನ್ನ ಕೃತಜ್ಞತೆಯಿಂದ ಎಷ್ಟು ಸಲ ನೆನೆದರೂ ಸಾಲದು.

ಪೂಜ್ಯರಾದ ಡಾ|| ಡಿ. ವಿ. ಗುಂಡಪ್ಪನವರು ನನ್ನನ್ನು ವಾತ್ಸಲ್ಯದಿಂದ ಹರಸಿ ಪ್ರೋತ್ಸಾಹಿಸುತ್ತ ಬಂದಿದ್ದಾರೆ. ಪ್ರತಿಯೊಂದು ಸಲವೂ ಅನುವಾದಶೈಲಿಯು ರಸವತ್ತಾಗಿರಬೇಕೆಂದು ಪ್ರಶಂಸೆಮಾಡಿದ್ದಾರೆ. ಅವರ ಪ್ರಶಂಸೆಗೆ ತಕ್ಕ ಅರ್ಹತೆ ನನಗಿಲ್ಲವೆಂಬುದನ್ನು ನಾನು ಜಿನ್ನಾಗಿ ಬಲ್ಲೆ. ಆ ಪ್ರಶಂಸೆಯಿಂದ ಒಂದು ಉಪಕಾರವೇನೋ ಆಯಿತು. ನನ್ನಲ್ಲಿ ಆತ್ಮವಿಶ್ವಾಸ ಮೂಡಿತು. ನನ್ನ ಲೇಖನಿಗೆ ಬಲ ಬಂದಿತು. ಶ್ರೀ. ಡಿ. ವಿ. ಜಿ. ಯವರ ಮಾರ್ಗದರ್ಶನದಿಂದ ಬಹುವಿಧದಲ್ಲಿ ನಾನು ಉಪಕೃತನಾಗಿದ್ದೇನೆ.

ಶ್ರೀಮದ್ರಾಮಾಯಣದಲ್ಲಿ ಭಕ್ತ್ಯಾದರಗಳೂ ಉತ್ತಮಸಾಹಿತ್ಯದಲ್ಲಿ ಅಭಿರುಚಿಯೂ ಇನ್ನೂ ಉಳಿದಿವೆಯೆಂಬುದನ್ನು ಸಂತೋಷದಿಂದ ಹೇಳಿಕೊಳ್ಳಬಹುದಾಗಿದೆ. ಹಿಂದಿನ ಕಾಂಡಗಳ ಪ್ರಚಾರಬಾಹುಳ್ಯದಿಂದ ಇದು ವ್ಯಕ್ತವಾಗಿದೆ. ವಾಚಕರೂ ವಿಮರ್ಶಕರೂ ಈ ಕನ್ನಡ ಅನುವಾದದಿಂದ ಸಂಪ್ರೀತರಾಗಿ ಒಳ್ಳೆಯ ಅಭಿಪ್ರಾಯಗಳನ್ನು ವ್ಯಕ್ತಪಡಿಸಿದ್ದಾರೆ. ಆ ಮಹನೀಯರೆಲ್ಲರಿಗೂ ವಂದನೆಗಳನ್ನರ್ಪಿಸುತ್ತೇನೆ.

ಅನುವಾದಕಾರ್ಯವು ಕೆಲವು ಅಂಶಗಳಲ್ಲಿ ಕ್ಲಿಷ್ಟವಾದುದು. ಮೂಲದ ಆಶಯವನ್ನು ಗ್ರಹಿಸುವುದೂ ಗ್ರಹಿಸಿದ್ದನ್ನು ದೇಶಭಾಷೆಯಲ್ಲಿ ಸ್ಪಷ್ಟಮಾಡುವುದೂ ಕ್ಲೇಶಕರವೇ ಸರಿ. ವಾಲ್ಮೀಕಿರಾಮಾಯಣದಲ್ಲಂತೂ ಸ್ಫುರಿಸುವ ಧ್ವನಿಗಳು ಹಲವಾರು. ಅನುವಾದದಲ್ಲಿ ಅವುಗಳೆಲ್ಲವನ್ನೂ ಹಿಡಿಯಬಹುದೇ ಹೊರತು ಎಲ್ಲವನ್ನೂ ಅಲ್ಲ. ಎಲ್ಲವನ್ನೂ ವಿವರಿಸುವುದಕ್ಕೆ ಪ್ರವಚನದಲ್ಲಿ ಸಾಧ್ಯವಾದೀತು. ಪ್ರವಚನಕಾರನು ವಿವರಿಸುವ ಅರ್ಥಗಳಲ್ಲದೆ ಮತ್ತೊಂದು ಭಾವವೂ ಶ್ರೋತೃವಿಗೆ ಹೊಳೆಯಬಹುದು. ಮಹಾಕಾವ್ಯದ ಸ್ವರೂಪವೇ ಇಷ್ಟು.

ನನ್ನ ಪರಿಶ್ರಮವು ರಸಜ್ಞರಾದ ವಾಚಕರ ಮುಂದಿದೆ. ಎದುರಿಗಿರುವ ಕಬ್ಬನ್ನು ಬಣ್ಣಿಸುವುದಾದರೂ ಏಕೆ? ಬಾಯಿಂದ ಆಗಿದಾಗ ಕಬ್ಬು ಬಲಿತಿದೆಯೆ, ರಸವಿದೆಯೆ, ಇದ್ದರೆ ಸಿಹಿಯಾಗಿದೆಯೆ? ಎಂಬುದು ತಾನೇ

ತಿಳಿಯುತ್ತದೆ. ಇಲ್ಲವೆ—ಕಬ್ಬು ಬಲಿತಿಲ್ಲ, ರಸವಿಲ್ಲ, ಇದ್ದರೂ ಸವ್ವೆ ಎಂಬುದಾದರೂ ಗೊತ್ತಾಗುತ್ತದೆ.

ಕಳೆದ ಹಲವು ವರ್ಷಗಳಿಂದಲೂ ಶ್ರೀರಾಮನ, ಜಾನಕಿಯ, ಲಕ್ಷ್ಮಣನ, ಭರತನ, ಹನುಮಂತನ ಸಂತತ ಚಿಂತನೆಗಳಿಂದ ನನ್ನ ಮನಸ್ಸು ಆನಂದದಲ್ಲಿ ಮುಳುಗಿದೆ. ವಾಲ್ಮೀಕಿಮುನಿಗಳ ಅನುಪಮ ಕಾವ್ಯಾವೃತ್ತವನ್ನು ಕುಡಿದು ಪೃಥಿಯಕ್ಕೆ ನೆಮ್ಮದಿಯಾಗಿದೆ. ಜಾನಕೀಸಹಿತನಾದ ಶ್ರೀರಾಮಚಂದ್ರನ ಅಪಾರಮಹಿಮೆಯ ವಿಸ್ತಾರಕ್ಕೆ, ‘ಬಲಂ ವಿಷ್ಣೋಃ ಪ್ರವರ್ಧತಾಮ್’ ಎಂಬ ಉಪದೇಶವನ್ನು ಸುಸರಿಸಿ ಯತ್ಪಿಂಚಿತ್ ಅಳಿಲು ಸೇವೆಯನ್ನು ಸಲ್ಲಿಸಿದ್ದೇನೆಂದು ನನ್ನ ಅಂತರಂಗವು ತೃಪ್ತಿಗೊಂಡಿದೆ :

ಸೃಷ್ಟಿಂ ಸ್ವಾಮವಲೋಕ್ಯಕಷ್ಟಬಹುಲಾಂ ನೀಚೋಚ್ಚಭಾವಂ ಗತಾಂ
ಕೃಷ್ಣಾನ್ ಮೋಹತಮಸ್ಯ ದಮ್ಯವಿಷಯಾಸಂಗೈಶ್ಚ ಖಿನ್ನಾನ್ ಜನಾನ್ |
ಸ್ರಷ್ಟಂ ಲೋಕಮದುಃಖಮದ್ಭುತಮನುರ್ತಾನ್ಯನಾಂ ಸ್ತೃಹಾಯಾಃಪದಂ
ವಾಲ್ಮೀಕಿಂ ವಿಭುರಾದಿಶನ್ಮನಿವರಂ ಪ್ರೀತ್ಯಾ ಸ್ವಯಂಭೂಃ ಸ್ವಯಮ್ ||

‘ಲೋಕೇಶ್ವರನಾದ ಬ್ರಹ್ಮದೇವನು ತನ್ನ ಸೃಷ್ಟಿಯು ನೀಚೋಚ್ಚಭಾವಗಳಿಂದ ತುಂಬಿ ಕಷ್ಟಮಯವಾಗಿರುವುದನ್ನೂ ದುರ್ನಿವಾರವಾದ ವಿಷಯಲೋಲುಪ್ತಿಗೆ ಸಿಕ್ಕಿದ ಜನರು ಮೋಹಾಂಧಕಾರದಲ್ಲಿ ಎಳೆಯ ಲ್ಲಟ್ಟು ದಾರಿತೋರದೆ ವಿಷಣ್ಣರಾಗಿ ಬಳಲುವುದನ್ನೂ ನೋಡಿದನು. ಆಗ ಪ್ರಜೆಗಳ ಮೇಲಿರುವ ವಾತ್ಸಲ್ಯದಿಂದ ವಾಲ್ಮೀಕಿಮಹರ್ಷಿಗಳನ್ನು ಕಂಡು “ವಾಲ್ಮೀಕಿ, ನನ್ನ ಸೃಷ್ಟಿಗೆ ವಿಲಕ್ಷಣವಾದ ಇನ್ನೊಂದು ಅದ್ಭುತಲೋಕವನ್ನು ನಿರ್ಮಿಸು. ಅದರಲ್ಲಿ ದುಃಖದ ಲೇಶವೂ ಇರಬಾರದು. ದೇವತೆಗಳೂ ಅದರಲ್ಲಿ ವಿಹರಿಸಲು ಬಯಸುವಂತಿರಬೇಕು” ಎಂದು ಆದೇಶವನ್ನಿತ್ತನು.’

ಸೋಽಯಂ ಲೋಕಃ ಪರಮತಪಸಾ ತೇನ ರಾಮಾಯಣಾತ್ಮಾ
ಸೃಷ್ಟಃ ಕ್ಲೇಶಪ್ರಶಮನಕರಃ ಕಾಮನೀಯಃ ಸುರಾಣಾಮ್ |
ಯಸ್ಮಿನ್ನಿತ್ಯಂ ನವರಸಮಯಃ ಸ್ಯಂದತೇ ವಾಗ್ವಿಲಾಸಃ
ಯಸ್ಯಾಸ್ವಾದಾನ್ನಿ ರವಧಿ ಸುಖಂ ವಿಂದತೇ ಸಜ್ಜನೌಘಃ ||

ಆಗ ಪರಮತಪಸ್ವಿಗಳಾದ ವಾಲ್ಮೀಕಿಮುನಿಗಳು ತಮ್ಮ ತಪೋಬಲದಿಂದ ರಾಮಾಯಣವೆಂಬ ಈ ಶಬ್ದಲೋಕವನ್ನು ಸೃಜಿಸಿದರು. ಈ ಲೋಕವು ಜನರ ಸಕಲವಿಧವಾದ ಕಷ್ಟವನ್ನೂ ನೀಗಿಸತಕ್ಕದ್ದಾಗಿದೆ. ದೇವತೆಗಳೂ ಇದರಲ್ಲಿ ವಿಹರಿಸಲು ಬಯಸುತ್ತಾರೆ. ಈ ರಾಮಾಯಣಲೋಕದಲ್ಲಿ ನವರಸನು ಯಾವಾದ ವಾಗ್ವಿಲಾಸವೆಂಬ ನದಿಯು ಪ್ರವಹಿಸುತ್ತಿದೆ. ಸಜ್ಜನರು ಇದನ್ನು ಆಸ್ವಾದಿಸಿ ಅನುವಮುವಾದ ಸೌಖ್ಯವನ್ನು ಪಡೆಯುತ್ತಿದ್ದಾರೆ.’

ರಾಮಾಯಣಂ ರಘುಕುಲೋತ್ತಮಸಚ್ಚರಿತ್ರಂ

ಲೋಕಸ್ಯ ಭಾಗ್ಯವಶತೋ ಭಗವಾನ್ ಮಹರ್ಷಿಃ |

ಯದ್ವ್ಯಾಜಹಾರ ರಮಣೀಯಗಿರಾಮರಾಣಾಂ

ಕರ್ಣಾಟವಾಚಿ ಮಯಕಾ ತದಿದಂ ನಿಬದ್ಧಮ್ ||

ವಿಶ್ವಾಮಿತ್ರಾನ್ವವಾಯೇನ ರಂಗನಾಥಾಭಿಧಾಜುಷಾ |

ಶ್ರೀರಾಮಚಂದ್ರಪ್ರೀತ್ಯರ್ಥಂ ರಾಮಾಯಣಮನೂದಿತಮ್ ||

ಬೆಂಗಳೂರು

೧೨-೨-೧೯೭೦

ಅನುವಾದಕ

ಮುನ್ನುಡಿ

ಅಯೋಧ್ಯಾನಗರೀ ಧನ್ಯಾ
ಯಾ ದದರ್ಶ ಜಯೋಜ್ವಲಮಾ |
ಸೀತಾತ್ಮಪ್ತಂ ಲಕ್ಷ್ಮಣಾಪ್ತಂ
ಶ್ರೀರಾಮಂ ಪುನರಾಗತಮಾ ||

ಧನ್ಯಸ್ತು ಪಸ್ವೀ ಭರತಃ
ಸೌಭ್ರಾತ್ರಾವಿಷ್ವಮಾನಸಃ |
ರಾಜಸೀಠಮನಾರುಹ್ಯ
ಯೋಃಭೂದ್ರಾಜ್ಯಧುರಂಧರಃ ||

ಪರಮಮಂಗಲನಿಧಿಯಾದ ಯಾವ ವಿಶ್ವಚೈತನ್ಯವು ವಾಲ್ಮೀಕಿಗಳ ಹೃದಯದಿಂದ ಕಾವ್ಯಪ್ರವಾಹವನ್ನು ಹೊರಹೊಮ್ಮಿಸಿತೋ, ಯಾವ ಮಹಾಚೈತನ್ಯವು ಕನ್ನಡಜನದ ಪ್ರಯೋಜನಕ್ಕಾಗಿ ಆ ಕಾವ್ಯಪ್ರವಾಹವನ್ನು ಹರಿಯಿಸಬೇಕೆಂದು ನಮ್ಮ ರಾಮಾಯಣ ಪ್ರಕಾಶನ ಸಮಿತಿಯ ಸದಸ್ಯರಲ್ಲಿ ಪ್ರೇರಣೆಯುಂಟುಮಾಡಿತೋ, ಮತ್ತು ಯಾವ ದಿವ್ಯ ಚೈತನ್ಯವು ವಿದ್ವಾನ್ ಶ್ರೀ ಎನ್. ರಂಗನಾಥಶರ್ಮರವರ ಲೇಖನಿಯಲ್ಲಿ ಅನುಗ್ರಹ ತುಂಬಿತೋ ಆ ಭಗವಚ್ಛೈತನ್ಯದ ಕೃಪೆಯಿಂದ ಈಗ ನಾವು ಈ ಪರಮಪಾವನವಾದ ಪ್ರಯತ್ನದ ಉಪಾಂತಘಟ್ಟವನ್ನು ಮುಟ್ಟಿದ್ದೇವೆ. ಇಲ್ಲಿಯವರೆಗೆ ನಮ್ಮನ್ನು ಕಾಪಾಡಿ ನಡಸಿಕೊಂಡು ಬಂದಿರುವ ಶ್ರೀ ಸೀತಾರಾಮ ಭಗವಂತರ ಕರುಣೆ ಇನ್ನು ಮುಂದೆಯೂ ನಮ್ಮನ್ನು ನಡಸಿ ಉತ್ತರಕಾಂಡದ ಸಮಾಪ್ತಿಯನ್ನು ಮುಟ್ಟಿಸೀತೆಂದು ನಂಬಿ ಈಗ ನಮ್ಮ ಕೃತಜ್ಞತೆಯ ನಮಸ್ಕಾರಗಳನ್ನು ಸಲ್ಲಿಸೋಣ.

ಕಥಾಸ್ವಾರಸ್ಯ

ಯುದ್ಧಕಾಂಡದ ಪೂರ್ವಾರ್ಧದ ಕಥೆ ಸೇತುಬಂಧನದ ಪ್ರಕರಣದಿಂದ ಪ್ರಾರಂಭವಾಗಿ ಕುಂಭಕರ್ಣವಧೆಯವರೆಗೆ ಸಾಗಿದೆಯಷ್ಟೆ? ಈಗಿನ ಉತ್ತರಾರ್ಧಭಾಗದಲ್ಲಿ ಯುದ್ಧಪ್ರಸಂಗ ಮುಂದುವರಿಯುತ್ತದೆ.

ಕಥಾಧಾರಿ ಏಕಪ್ರಕಾರವಾದ ಸ್ವಾರಸ್ಯದಿಂದ ತುಂಬಿ ಹರಿದಿದೆ. ವಾಲ್ಮೀಕಿಗಳದು ಕಥೆ ಹೇಳುವುದರಲ್ಲಿ ನಿಸ್ಸೀಮವಾದ ನಿಪುಣತೆ. ಕಥೆ ಹೇಳುವ ಅಜ್ಜನ ಸುತ್ತಮುತ್ತ ಚಿಕ್ಕಮಕ್ಕಳು ನೆರೆಯುವಂತೆ ನಾವು ಸರಳಪದಯರಾಗಿ, ಸ್ಪಷ್ಟಚಿತ್ರರಾಗಿ ಕಥೆ ಕೇಳಬೇಕು. ಯಾವ ಚಮತ್ಕಾರವನ್ನೂ ನಿರೀಕ್ಷಿಸಬಾರದು. ಯಾವ ಪ್ರಶ್ನೆಯನ್ನೂ ಎತ್ತಬಾರದು. ಯುದ್ಧವರ್ಣನೆಯಲ್ಲಿ ಸ್ವಾರಸ್ಯ ಕಾಣಬೇಕಾದರೆ ಈ ಸ್ವಾಭಾವಿಕವಾದ ಸರಳತೆಯೂ ಕೃತಕಸಲ್ಲದ ಕುತೂಹಲವೂ ನಮ್ಮಲ್ಲಿರಬೇಕು. ಆಗ ನಮಗೆ ಅನುಭವವಾಗುತ್ತದೆ ವಾಲ್ಮೀಕಿಗಳ ಕೌಶಲ. ಹೇಗೆ ಕಥೆ ಹೇಳುತ್ತಾರೆ! ಕ್ಷಣಕ್ಷಣವೂ ನಮ್ಮ ಮನಸ್ಸು ಕೆರಳಿರುತ್ತದೆ. ಆ ಹೆಸರುಗಳನ್ನೇ ನೋಡಿರಿ: ದೇವಾಂತಕ, ನರಾಂತಕ, ಮಹೋದರ, ಮಹಾಪಾರ್ಶ್ವ, ಕುಂಭ, ನಿಕುಂಭ, ಅತಿಕಾಯ, ಮಹಾಕಾಯ. ವೀರರಸವನ್ನು ಕಲಕುವುದಕ್ಕೆ ಈ ಹೆಸರುಗಳೇ ಸಾಕು; ಆಮೇಲೆ ಅವರು ಬಿಡುವ ಅಸ್ತ್ರಪ್ರತ್ಯಸ್ತ್ರಗಳು: ಇತ್ತ ಕಡೆಯಿಂದ ಆಗ್ನೇಯಾಸ್ತ್ರ, ಅತ್ತ ಕಡೆಯಿಂದ ವಾರುಣಾಸ್ತ್ರ. ಇಲ್ಲಿಂದ ಐಂದ್ರಾಸ್ತ್ರ, ಅಲ್ಲಿಂದ ಪಾಶುಪತಾಸ್ತ್ರ. ಇವನು ಮೂರು ಬಾಣಗಳನ್ನು ಬಿಟ್ಟ; ಅವನು ಐದು ಬಾಣಗಳಿಂದ ಅದನ್ನು ಕತ್ತರಿಸಿದ. ಇವನು ಬಂಡೆ ತಂದು ಅಪ್ಪಳಿಸಿದ; ಅವನು ಮೋಡ ಕವಿಸಿ ಕುರುಚುವಾಡಿದ. ಹೀಗೆ ವರ್ಣನೆಗಳು ರಾಮಲಕ್ಷ್ಮಣರ ಬಾಣಗಳಂತೆ ಪುಂಖಾನುಪುಂಖವಾಗಿ ಹೊರಟು ನಮ್ಮನ್ನು ಬೆರಗುಗೊಳಿಸುತ್ತವೆ.

ಮಾಯಾಸೀತೆ

ರಾವಣನ ಮಗನಾದ ಇಂದ್ರಜಿತ್ತು ಮಾಯಾ ಯುದ್ಧಕ್ಕೆ ತೊಡಗುತ್ತಾನೆ. ಗಗನಮಂಡಲದಲ್ಲಿ ಮೋಡಗಳನ್ನು ಕವಿಸಿ ಅವುಗಳ ಮರೆಯಲ್ಲಿ ತಾನು ನಿಂತು ಶಸ್ತ್ರಾಸ್ತ್ರಗಳನ್ನು ಪ್ರಯೋಗಿಸುತ್ತಾನೆ. ಈ ಘಳಿಗೆ ಈ ಕಡೆಯಿಂದ; ಇನ್ನೊಂದು ಘಳಿಗೆ ಬೇರೊಂದು ದಿಕ್ಕಿನಿಂದ; ಮತ್ತೊಂದು ಘಳಿಗೆ ಮಗದೊಂದು ದಿಕ್ಕಿನಿಂದ. ಹೀಗೆ ಅವನು ಎಲ್ಲಿದ್ದಾನೆಂದು ಗೊತ್ತು ಮಾಡುವುದೇ ರಾಮಲಕ್ಷ್ಮಣರಿಗೆ ಕಷ್ಟವಾಗುತ್ತದೆ. ಕಡೆಗೆ ಇಂದ್ರಜಿತ್ತು ಮಾಯಾಸೀತೆಯನ್ನು ತರುತ್ತಾನೆ.

ವೋಹನಾರ್ಥಂ ತು ಸರ್ವೇಷಾಂ
 ಬುದ್ಧಿಂ ಕೃತ್ವಾ ಸುದುರ್ಮತಿಃ |
 ಹಂತುಂ ಸೀತಾಂ ವ್ಯವಸಿತಃ
 ವಾನರಾಭಿಮುಖೋ ಯಯೌ ||

—ಸರ್ಗ ೮೧, ಶ್ಲೋಕ ೬, ಪುಟ ೧೫೪

ಆ ಸ್ಥಿತಿಯಲ್ಲಿ ಸೀತೆಯನ್ನು ನೋಡಿ,
 ಬಾಷ್ಪಪರ್ಯಾಕುಲಮುಖಃ
 ಹನೂಮಾನ್ ವೃಥಿತೋಽಭವತ್ ||

—ಸರ್ಗ ೮೧, ಶ್ಲೋ. ೧೨, ಪು. ೧೫೫

ಹನುಮಂತನು ಮಿಕ್ಕ ವಾನರರಿಂದ ಕೂಡಿ ಇಂದ್ರಜಿತುವಿನ ಕಡೆಗೆ
 ನುಗ್ಗಿದ. ಇಂದ್ರಜಿತ್ತು ಸುಮ್ಮನಿದ್ದನೆ?

ತಾಂ ಸ್ತ್ರಿಯಂ ಪಶ್ಯತಾಂ ತೇಷಾಂ
 ತಾಡಯಾಮಾಸ ರಾವಣಿಃ ||

—ಸರ್ಗ ೮೧, ಶ್ಲೋ. ೧೬, ಪು. ೧೫೬

ದೃಶ್ಯಕಣ್ಣಿಗೆ ಕಟ್ಟಿದಹಾಗಿದೆ. ಇಂದ್ರಜಿತ್ತು ಕೋಪೋದ್ದೀಪ್ತನಾಗಿ
 ಸೀತಮ್ಮನನ್ನು ಹೊಡೆದನಂತೆ. ಇವನ ಏಟು ಬಿದ್ದಂತೆ ಆಕೆ “ರಾಮ!
 ರಾಮ!” ಎಂದು ಕೂಗಿಕೊಂಡಳಂತೆ. ಇಂದ್ರಜಿತ್ತು ಆಕೆಯ ತಲೆಗೂದ
 ಲನ್ನು ಹಿಡಿದು ಸೆಳೆದನಂತೆ. ಹನುಮಂತನು ಇಂದ್ರಜಿತ್ತುವನ್ನು ಕುರಿತು
 ಶಾಪವಿಡುತ್ತಾನೆ. ಇಂದ್ರಜಿತ್ತಾದರೋ ತನ್ನ ಹಟವನ್ನು ಬಿಡದೆ ಖಡ್ಗ
 ದಿಂದ ಸೀತೆಯನ್ನು ಹೊಡೆಯುತ್ತಾನೆ.

ಸಾ ಪೃಥಿವ್ಯಾಂ ಪೃಥುಶ್ರೋಣೀ
 ಪಪಾತ ಪ್ರಿಯದರ್ಶನಾ ||

—ಸರ್ಗ ೮೧, ಶ್ಲೋ. ೩೨, ಪು. ೧೫೬

ಯಾವ ಹೆಂಗಸು ನೆಲಕ್ಕೆ ಬಿದ್ದರೂ ಅದು ದುಃಖಕಾರಕವೇ. ಸೀತೆ
 ಯಂಥ ಪರಮಸುಂದರಿ ಅಂಥ ಕ್ರೂರತೆಗೆ ತುತ್ತಾದಾಗ ಅದನ್ನು ಯಾರು
 ಸಹಿಸಿಯಾರು? ಇದನ್ನು ನೋಡಿದ ಎಲ್ಲರೂ ಭಯವಿಷಾದಗಳಿಗೆ
 ನಶರಾದರು. ಅಂಜನೇಯ ಮೊದಲಾದವರು ಇಂದ್ರಜಿತ್ತನ್ನು ಸಂಹಾರ

ಮಾಡುವುದು ತಮಗೆ ಸಾಧ್ಯವಾಗದೆಂದು ಭಾವಿಸಿ, ಅದು ಹಾಗಿದ್ದರೂ ತಾವು ಹಿಮ್ಮೆಟ್ಟತಕ್ಕದ್ದಲ್ಲವೆಂದು ನಿಶ್ಚಯಿಸಿ ತಮ್ಮ ಪ್ರಾಣವನ್ನು ತ್ಯಜಿಸುವ ವರೆಗೂ ತಾವು ಹೋರಾಡತಕ್ಕದ್ದೇ ಸರಿ ಎಂದು ಪ್ರತಿಜ್ಞೆ ಮಾಡಿಕೊಂಡರು. ಇಂದ್ರಜಿತಾದರೋ ತನ್ನ ಪ್ರಯತ್ನ ಸಾಗುವುದು ಕಷ್ಟವೆಂದು ಕಂಡುಕೊಂಡು ಲಂಕಾಪಟ್ಟಣದ ನಿಕುಂಭಿಳಾದೇವಿಯ ಗುಹೆಯೊಳಗೆ ಆ ದೇವಿಯನ್ನೊಲಿಸಿಕೊಳ್ಳಲು ಹೋಮಮಾಡತೊಡಗಿದನು.

ಲಕ್ಷ್ಮಣನ ನಿರಾಶೆ

ಶ್ರೀರಾಮನಾದರೋ ಈ ವೃತ್ತಾಂತವನ್ನು ಕೇಳಿ ತನ್ನ ಮನಸ್ಸಿನ ಕಳವಳವನ್ನು ವಾನರನಾಯಕನಾದ ಜಾಂಬವಂತನಲ್ಲಿ ಹೇಳಿಕೊಂಡ. ಆ ದುಃಖಸಮಯದಲ್ಲಿ ಲಕ್ಷ್ಮಣನು ಹೇಳಿದ ಒಂದು ಮಾತು ಸ್ಮರಣಾರ್ಹವಾಗಿದೆ.

ಶುಭೇ ವರ್ತಮಿ ತಿಷ್ಠಂತಂ
 ತ್ವಾಮಾರ್ಯ ವಿಜಿತೇಂದ್ರಿಯಮ್ |
 ಅನರ್ಥೇಭ್ಯೋ ನ ಶಕ್ನೋತಿ
 ತ್ರಾತುಂ ಧರ್ಮೋ ನಿರರ್ಥಕಃ ||

—ಸರ್ಗ ೮೩, ಶ್ಲೋ ೧೯, ಪು ೧೬೭

ನಮಗೆಲ್ಲ ಹೀಗೆ ಪದೇ ಪದೇ ಅನ್ನಿಸುತ್ತಿಲ್ಲವೆ? “ಧರ್ಮೋ ನಿರರ್ಥಕಃ” — ಈ ಎರಡು ಸಣ್ಣ ಮಾತುಗಳಲ್ಲಿ ಎಷ್ಟು ಅಪಾರವಾದ ಉದ್ವೇಗ ಅಡಗಿದೆ!

ಧರ್ಮೋ ಭವತ್ಯಧರ್ಮಶ್ಚ
 ಪರಸ್ಪರವಿರೋಧಿನೌ ||
 ಧರ್ಮೇಣೋಪಲಭೇದ್ಧರ್ಮಂ
 ಅಧರ್ಮಂ ಚಾಪ್ಯಧರ್ಮತಃ ||

—ಸರ್ಗ ೮೩, ಶ್ಲೋಕಗಳು ೧೮-೧೯, ಪು. ೧೬೮

ಹೀಗೆ ಹತಾಶನಾದ ಲಕ್ಷ್ಮಣಸ್ವಾಮಿಯೇ ಇಂದ್ರಜಿತುವನ್ನು ಸಂಹಾರ ಮಾಡಿದ ಧೀರ. ಆತನು ಅಣ್ಣನನ್ನು ತೊಡೆಯನೇಲಿ ಮುಲಗಿಸಿಕೊಂಡು

ಸಮಾಧಾನ ಹೇಳುತ್ತಿದ್ದಾನೆ. ಆಗ ಅಲ್ಲಿಗೆ ಬಂದ ವಿಭೀಷಣನು ರಾಮನಿಗೆ ಹೇಳುತ್ತಾನೆ : “ ಆ ಸೀತಾವಧಿಯು ನಿಜವಾದದ್ದಲ್ಲ. ಅದು ಮಾಯಾ ದೃಶ್ಯ. ಸೀತೆಯನ್ನು ಯಾರೂ ಕೊಂದಿಲ್ಲ. ಯಾರಿಂದಲೂ ಆಕೆಯನ್ನು ಕೊಲ್ಲಲಾಗದು. ಇಂದ್ರಜಿತ್ತು ಈ ಮಾಯೆಯಿಂದ ನಿಮಗೆ ನೋಹ ಕವಿಸಿ ನಿಮ್ಮನ್ನು ಎದೆಗುಂದಿಸಿ, ತಾನು ನಿಕುಂಭಿಕೆಗೆ ಹೋಗಿ ಹೋಮು ಮಾಡುತ್ತಿದ್ದಾನೆ. ನಾನು ಈ ರಾವಣನ ಉಪಾಯವನ್ನು ಬಲ್ಲೆ. ನೀನು ನಮ್ಮನ್ನು ಲಕ್ಷ್ಮಣನೊಡನೆ ಕಳುಹಿಸು. ಲಕ್ಷ್ಮಣನು ಇಂದ್ರಜಿತುವನ್ನು ಸಂಹರಿಸಿಯಾನು.”

ಅದರಂತೆ ವಾನರಸೇನಾಸಮೇತನಾಗಿ ಲಕ್ಷ್ಮಣನು ಇಂದ್ರಜಿತುವನ್ನು ಎದುರಿಸಲು ಉದ್ಯುಕ್ತನಾಗಿ ನಿಕುಂಭಿಕೆಗೆ ಹೋಗುತ್ತಾನೆ. ಲಕ್ಷ್ಮಣನಿಗೂ ಇಂದ್ರಜಿತುವಿಗೂ ಯುದ್ಧ ಪ್ರಾರಂಭವಾಗಿದೆ. ಇಂದ್ರಜಿತುವಿನ ಪರಾಕ್ರಮ ವೆಂಥಾದ್ದೆಂಬುದನ್ನು ಲಕ್ಷ್ಮಣನು ಕಂಡುಕೊಂಡಿದ್ದಾನೆ. ಕೇವಲ ಶಸ್ತ್ರಾಸ್ತ್ರಗಳ ಶಕ್ತಿಯಿಂದ ಇಂದ್ರಜಿತುವನ್ನು ವಧಿಸಲಾಗದೆಂಬುದನ್ನು ಲಕ್ಷ್ಮಣನು ತಿಳಿದುಕೊಂಡಿದ್ದಾನೆ. ಶಸ್ತ್ರಬಲಕ್ಕಿಂತ ಮಹತ್ತರವಾದ ಬಲ ತನ್ನ ಕಾರ್ಯಕ್ಕೆ ಅವಶ್ಯವೆಂಬುದನ್ನು ಲಕ್ಷ್ಮಣನು ಮನಗಂಡು, ಅದಕ್ಕಾಗಿ ನೊದಲು ತನ್ನ ಅಣ್ಣ ಶ್ರೀರಾಮನ ಬಳಿ ಹೋಗಿ ಆತನ ಪಾದಗಳನ್ನು ಸೇವಿಸುತ್ತಾನೆ.

ಬಳಿಕ ಯುದ್ಧಾರಂಭವಾಗುತ್ತದೆ. ಕೊಂಚ ಶಸ್ತ್ರಾಸ್ತ್ರಗಳ ವಿನಿಮಯ ನಡೆಯುತ್ತದೆ. ವಿಭೀಷಣನು ಲಕ್ಷ್ಮಣನಿಗೆ ಉಪಾಯಸೂಚನೆಮಾಡಿ ಅವನನ್ನು ಹುರಿದುಂಬಿಸುತ್ತಾನೆ. ಇಂದ್ರಜಿತುವಿಗೂ ಲಕ್ಷ್ಮಣನಿಗೂ ವಾಗ್ವಾದ ನಡೆಯುತ್ತದೆ. ಆ ವಿವಾದದಲ್ಲಿ ಸ್ವಾರಸ್ಯ ತುಂಬಿದೆ.

ಲಕ್ಷ್ಮಣಶಪಥ

ಲಕ್ಷ್ಮಣನು ತನ್ನ ಕಟ್ಟಕಡೆಯ ಬಾಣವನ್ನು ಪ್ರಯೋಗಿಸುವಾಗ ಒಂದು ಶಪಥಮಾಡುತ್ತಾನೆ. ಇದು ಪ್ರಸಿದ್ಧವಾದದ್ದು. ಈ ವಾಕ್ಯದಲ್ಲಿ ಲಕ್ಷ್ಮಣನು ಶ್ರೀರಾಮನ ವಿಷಯದಲ್ಲಿ ಇಟ್ಟುಕೊಂಡಿದ್ದ ನಂಬಿಕೆ ಅಭಿವ್ಯಕ್ತ ವಾಗಿದೆ. ಅದು ಹೀಗೆ :

ಧರ್ಮಾತ್ಮ ಸತ್ಯಸಂಧಶ್ಚ
 ರಾಮೋ ದಾಶರಥಿಯದಿ |
 ಪೌರುಷೇ ಚಾಪ್ರತಿದ್ವಂದ್ವಃ
 ಶರೈನಂ ಜಹಿ ರಾವಣಿಮ್ ||

—ಶರ್ಗ ೯೦, ಶ್ಲೋ ೯. ೭೩, ಪು. ೨೩೭

“ ಶ್ರೀರಾಮನು (೧) ಧರ್ಮಾತ್ಮನಾಗಿದ್ದಲ್ಲಿ, (೨) ಸತ್ಯಸಂಧನಾಗಿದ್ದಲ್ಲಿ, (೩) ದಶರಥಪುತ್ರನಾಗಿದ್ದಲ್ಲಿ, (೪) ಋರಾಕ್ರಮದಲ್ಲಿ ಎದುರಾಳಿಲ್ಲದವನಾಗಿದ್ದಲ್ಲಿ, ಎಲೈ ಬಾಣವೆ, ನೀನು ರಾವಣಪುತ್ರನಾದ ಇವನನ್ನು ಹೊಡೆದು ಕೊಲ್ಲು.”

ಈ ವಾಕ್ಯದಲ್ಲಿ ನಾಲ್ಕು ಕರಾರುಗಳನ್ನು ಹೇಳಿದ್ದಾನೆ ಲಕ್ಷ್ಮಣ. ಇದರನೇಲೆ ವ್ಯಾಖ್ಯಾನಕಾರರ ಯುಕ್ತಿ ಬೆಳೆಯಲು ಅವಕಾಶ ದೊರೆತಿದೆ. ಅವರ ತಕರಾರಿಗೆ ಮುಖ್ಯಾಧಾರವಾದದ್ದು “ ರಾಮೋ ದಾಶರಥಿಯದಿ ” ಎಂಬ ಪದಸಮುಚ್ಚಯ. ಈ ತಕರಾರನ್ನು ದಾಟಲು ಸುಲಭವಾದ ದಾರಿಯೊಂದುಂಟು. “ ದಾಶರಥಿ ” ಎಂಬುದನ್ನು ರಾಮ ಎಂಬ ಪದಕ್ಕೆ ವಿಶೇಷಣನಾಡಿಕೊಂಡರಾಯಿತು. “ ದಶರಥಪುತ್ರನಾದ ರಾಮನು ” ಎಂದರ್ಥ. “ ದಶರಥಪುತ್ರನಾದ ” ಎಂದು ಹೇಳಬೇಕಾದದ್ದೇಕೆ ಎಂದರೆ ಭಾರ್ಗವರಾಮ ನೊದಲಾದವರಿಂದ ಪ್ರತ್ಯೇಕವೆಂದು ತೋರಿಸುವುದಕ್ಕೆ.

ಹೀಗೆ ಮಾಡದೆ “ ರಾಮನು ದಶರಥಪುತ್ರನಾಗಿರುವ ಪಕ್ಷದಲ್ಲಿ ” ಎಂದು ಅರ್ಥಮಾಡುವುದು ಸಾಧ್ಯವಿದೆ. ಇದು ಲೋಕದಲ್ಲಿ ಶಪಥನುಡಿಯುವ ರೀತಿಯಾಗಿ ಪ್ರಸಿದ್ಧವಾಗಿದೆ. ಈಗಲೂ ಸಾಮಾನ್ಯಜನರು ರೋಷಾವೇಶದಲ್ಲಿ ಮಾತನಾಡುವಾಗ “ ನಾನು ಇಂಥಾವನ ಮಗನಾಗಿ ಹುಟ್ಟಿ ಇಂಥಾವನ ಹೆಸರು ಹೇಳಿಕೊಂಡು ”—ಹೀಗೆ ಆಣೆಯಿಡುವುದು ರೂಢಿಯಲ್ಲಿದೆ. ಈ ಲೋಕರೂಢಿಯನ್ನು ಲಕ್ಷ್ಮಣನು ಅನುಸರಿಸಿದನೆಂದು ಭಾವಿಸುವುದರಲ್ಲಿ ತಪ್ಪೇನಿದೆ? ಆ ಧೋರಣೆಯಲ್ಲಿ ಒಂದು ಧೀರತನ, ಒಂದು ದಿಟ್ಟತನ ಕಾಣುತ್ತದೆ. ಕುಲದ ಹೆಸರನ್ನು ಹೇಳಿಕೊಳ್ಳುವುದು ಒಂದು ಹೆಮ್ಮೆ.

ಇನ್ನೊಂದು ಪ್ರಶ್ನೆ. “ರಾಮೋ ದಾಶರಥಿಯಾದಿ” — ಇದರ ವಿಷಯ ದಲ್ಲಿ ಸಂದೇಹ ಉಂಟೇನು? ರಾಮಲಕ್ಷ್ಮಣಾದಿಗಳು ಯಜ್ಞಪುರುಷನು ಕೊಟ್ಟ ಪಾಯಸದ ಪ್ರಭಾವದಿಂದ ಹುಟ್ಟಿದವರಲ್ಲವೆ? ಹೌದು. ಪಾಯಸ ದಿಂದ ಕೌಸಲ್ಯೆ ಮೊದಲಾದವರಿಗೆ ಗರ್ಭಧಾರಣೆಯೋಗ್ಯತೆ ಬಂದಿತು. ಈ ಕಾರಣದಿಂದ ಕೌಸಲ್ಯಾದಿಗಳ ಮಕ್ಕಳು ದಶರಥನ ಔರಸಪುತ್ರರಲ್ಲ ವೆಂದು ಸಾಧಿಸಲಾಗುತ್ತದೆಯೆ? ಹಾಗಾಗಲಾರದು. ಇಷ್ಟರಮೇಲೆ ದಶರಥನ ಜನಕತ್ವವನ್ನು ಅಂಗೀಕರಿಸಿದ್ದರಿಂದ ತಾನೆ ಶ್ರೀರಾಮನಿಗೆ ಪಿತೃ ವಾಕ್ಯಪಾಲನೆಯ ಕರ್ತವ್ಯವು ವಿಹಿತವಾದದ್ದು? ಹೀಗೆ ಶ್ರೀರಾಮನ ಮಾತಿ ನಿಂದಲೇ ಆತನ ದಾಶರಥಿತ್ವ ಸಿದ್ಧವಾಗುತ್ತದೆ.

ಹಾಗಾದರೆ ಸಿದ್ಧವಿಷಯವನ್ನು ಲಕ್ಷ್ಮಣನು ಸಂದೇಹಾಸ್ಪದ ತೋರುವಂತೆ ನುಡಿದದ್ದೇಕೆ? ಲಕ್ಷ್ಮಣನಿಗೆ ತಾನು ಉಪಯೋಗಿಸಿದ ನಾಲ್ಕು ವಿಶೇಷಣಗಳಲ್ಲಿ ಯಾವುದರ ವಿಷಯದಲ್ಲಿಯೂ ಸಂದೇಹ ಕೊಂಚ ಮಾತ್ರವೂ ಇರಲಿಲ್ಲ. ಆತನಿಗೆ ಶ್ರೀರಾಮಚಂದ್ರನು ಧರ್ಮಾತ್ಮನೆಂಬುದು ಸ್ವತಸ್ಸಿದ್ಧವಾದ ಮಾತು. ಹಾಗೆಯೇ ರಾಮನು ಸತ್ಯಸಂಧನೆಂಬ ಮಾತು. ಹಾಗೆಯೇ ರಾಮನು ದಶರಥಪುತ್ರನೆಂಬ ಮಾತು. ಹಾಗೆಯೇ ರಾಮನು ಅಪ್ರತಿಮವೀರನೆಂಬ ಮಾತು. ಹೀಗೆ ತನ್ನ ತಿಳಿವಳಿಕೆಗೆ ಸಿದ್ಧಾಂತ ವಾಗಿದ್ದರಲ್ಲಿ ‘ಯದಿ’ ಎಂಬ ವಿಶೇಷಣದಿಂದ ಪ್ರಶ್ನಾನಕಾಶಕಲ್ಪಿಸಿರುವುದು ಆತನ ವೀರೋದ್ವೇಗದ ಧ್ವನಿ.

ಯಾವುದು ಪರಮಸತ್ಯವೋ ಅದನ್ನು ಕುರಿತು ಲಕ್ಷ್ಮಣನು ಪ್ರತಿಜ್ಞೆ ಮಾಡುತ್ತಾನೆ. “ನಾನು ಹೇಳುವ ನಾಲ್ಕು ಮಾತುಗಳೂ ನಿಸ್ಸಂದೇಹ ವಾದವು ಆದದ್ದರಿಂದ ಆ ಸತ್ಯವರೀಕ್ಷೆಗಾಗಿ ಈ ಬಾಣವನ್ನು ಬಿಡುತ್ತೇನೆ. ಸತ್ಯ ಗೆಲ್ಲುತ್ತದೆ. ಆದದ್ದರಿಂದ ಈ ನಾಲ್ಕು ಸತ್ಯಗಳನ್ನು ಹೇಳುತ್ತೇನೆ. ಶ್ರುತಿ ಹೇಳುತ್ತದೆ, ‘ಸತ್ಯಮೇವ ಜಯತೇ, ನಾನೃತಮ್’ ಎಂದು ಪೂರ್ವಿಕರು ಹೇಳುತ್ತಾರೆ, ‘ಯತೋ ಧರ್ಮಸ್ತತೋ ಜಯಃ’ ಎಂದು. ಈ ವಾಕ್ಯಗಳು ನಿಜವಾಗಿರುವ ಪಕ್ಷಕ್ಕೆ ಸತ್ಯಧರ್ಮನಿಷ್ಠನಾದವನ ಹೆಸರನ್ನು ಹೇಳಿ ಈ ಬಾಣವನ್ನು ಬಿಡುತ್ತೇನೆ. ಅದು ನನ್ನ ಮಾತನ್ನು ಸುಳ್ಳುಮಾಡಲಾರದು” — ಹೀಗೆಂಬುದು ಲಕ್ಷ್ಮಣನ ಅಂತಿಮವಾದ ಮಾತು.

“ನನ್ನ ಬಾಣವು ನನಗಾಗಿ ಗೆಲ್ಲಬೇಕಾಗಿಲ್ಲ. ಸತ್ಯಧರ್ಮಗಳಿಗಾಗಿ ಅದು ಗೆಲ್ಲಲಿ. ನನ್ನಲ್ಲಿ ಸತ್ತ್ವ ಸಾಲದಿದ್ದರೂ ರಾಮನು ಹಿಮೆಯಿಂದ ಅದಕ್ಕೆ ಸತ್ತ್ವ ಬರಲಿ”—ಹೀಗೆಂಬುದು ಲಕ್ಷ್ಮಣನ ಅಂತರಂಗ.

ಇನ್ನೂ ವಿಚಾರಮಾಡಿ ನೋಡುವುದಾದರೆ ಧರ್ಮಾತ್ಮಾ, ಸತ್ಯಸಂಧಃ ಎಂಬೆರಡು ಮಾತುಗಳೇ ಲಕ್ಷ್ಮಣಶವಧದ ಜೀವಾಳ. “ರಾಮೋ ದಾಶರಥಿಯದಿ” ಎಂಬುದು ಅಷ್ಟು ಮುಖ್ಯವಲ್ಲ. “ಪೌರುಷೇ ಚಾಪ್ರತಿ-ದ್ವಂದ್ವಃ” ಎಂಬುದೂ ಗೌಣವೇ. ರಾಮನ ಶೌರ್ಯವು ಇನ್ನೂ ಪರೀಕ್ಷೆಗೆ ಬರಬೇಕಾಗಿದ್ದದ್ದು; ಆ ಹೊತ್ತಿಗೆ ಅದು ಇನ್ನೂ ಸಿದ್ಧವಾಗಿ ಇದ್ದದ್ದಾಗಿರಲಿಲ್ಲ. ಆಗಿಗೆ ಅದು ಸಾಧ್ಯವಸ್ತು; ಉತ್ತರೋತ್ತರ ದೃಷ್ಟಾಂತಕ್ಕೆ ಬರಬೇಕಾಗಿದ್ದದ್ದು. ಲಕ್ಷ್ಮಣನು ಒಂದು ವಿಶ್ವಾಸದ ಧೈರ್ಯದಿಂದ ಆ ಮಾತನ್ನಾಡುತ್ತಾನೆ. ಆದರೆ ರಾಮನ ಧರ್ಮಶ್ರದ್ಧೆ, ಸತ್ಯಸಂಧತೆ—ಇವೆರಡೂ ಆ ವೇಳೆಗೆ ಹಿಂದೆ ಎಷ್ಟೋ ಸಾರಿ ಸಿದ್ಧವಾಗಿದ್ದ ಸಂಗತಿ. ಲೋಕಕ್ಕೆ ಅತ್ಯಂತ ಅವಶ್ಯವಾಗಿದ್ದ ಗುಣಗಳು ಅವೆರಡು: ರಾಮನ ಧರ್ಮನಿಷ್ಠೆ, ರಾಮನ ಸತ್ಯನಿಷ್ಠೆ, ರಾಮನ ವಿರಕ್ತಿ, ನಿಃಸ್ವಾರ್ಥತೆ, ಸತ್ತ್ವಶುದ್ಧಿ, ಭೂತಹಿತಶ್ರದ್ಧೆ, ಶೌರ್ಯದಾಯಿಗಳೆ—ಇವೆಲ್ಲ ಜನ್ಯ ಗುಣಗಳು. ಇವಕ್ಕೆಲ್ಲ ಜನಕಗುಣವಾದದ್ದು ಧರ್ಮಶ್ರದ್ಧೆ, ಸತ್ಯಶ್ರದ್ಧೆಗಳು.

ಇನ್ನೂ ಒಂದು ಮಾತು. “ರಾಮೋ ದಾಶರಥಿಯದಿ” ಎಂಬುದರ ಧ್ವನಿಯನ್ನು ನಾವು ಗಮನಿಸಬೇಕು. “ದರಶಢನು ಸತ್ಯಕ್ಕಾಗಿ ಬದುಕಿದವನು. ಯಾರು ಸತ್ಯಧರ್ಮಗಳಿಗಾಗಿ ತನ್ನ ಸರ್ವಸ್ವವನ್ನೂ ಮುಡುಪಾಗಿಟ್ಟಿದ್ದನೋ ಅಂಥ ದಶರಥನ ಮಗ ಶ್ರೀರಾಮ. ವಂಶಗುಣ ಸ್ವಬಲತರವಾದದ್ದು. ಅದು ಈಗ ಗೆಲ್ಲುತ್ತದೆ”—ಎಂಬುದು ಲಕ್ಷ್ಮಣನ ನಂಬಿಕೆ.

ಇಂದ್ರಜಿತ್ಸಧೆ

ಲಕ್ಷ್ಮಣನು ಹೀಗೆ ವೀರಪ್ರತಿಜ್ಞೆಮಾಡಿ ಪ್ರಯೋಗಿಸಿದ ಬಾಣವು ವ್ಯರ್ಥವಾಗಲಿಲ್ಲ.

ಹತಸ್ತು ನಿಪಪಾತಾಶು ಧರಣ್ಯಾಂ ರಾವಣಾತ್ಮಜಃ |

—ಸರ್ಗ ೯೦, ಶ್ಲೋ. ೨೭, ಪು. ೨೩೮

ಇಂದ್ರಚಿತುವಿನ ಪತನದಿಂದ ಯುದ್ಧವನ್ನು ಮುಪ್ಪಾಗಪಾಲು ಗೆದ್ದಂತಾಯಿತು. ಈಗ ಉಳಿದಿದ್ದವನು ನಿಸ್ಸಹಾಯನಾದ ರಾವಣನೊಬ್ಬ. ಕಪಿಸಮೂಹಕ್ಕೆ ಸಂತೋಷವಾದದ್ದು ಹಾಗಿರಲಿ; ವಾಲ್ಮೀಕಿಗಳಿಗೆ ಮೈಮರೆತುಹೋಯಿತು. ನೋಡಿ, ಹೇಗೆ ಹೇಳುತ್ತಾರೆ :

ಕ್ಷೇಲಂತಶ್ಚ ನದಂತಶ್ಚ ಗರ್ಜಂತಶ್ಚ ವ್ಲವಂಗಮಾಃ ||
ಲಾಂಗೂಲಾನಿ ಪ್ರವಿಧ್ಯಂತಃ ಸ್ಫೋಟಯಂತಶ್ಚ ಧಾನರಾಃ ||
ಲಕ್ಷ್ಮಣೋ ಜಯತೀತ್ಯೇವಂ ವಾಕ್ಯಂ ವಿಶ್ರಾವಯಂಸ್ತದಾ |

—ಸರ್ಗ ೯೦, ಶ್ಲೋಕಗಳು ೯೫-೯೭, ಪು. ೨೪೦

ನಮ್ಮ ಕಾಲದಲ್ಲಿ ಕಾಲ್ಚೆಂಡಾಟ (Football) ನಡೆಯುತ್ತಿರುವಾಗ ಆಟ ಆಡುತ್ತಿರುವವರ ರಭಸ ಹಾಗಿರಲಿ, ನೋಡುತ್ತಿರುವವರಲ್ಲಿ ಯಾರು ಯಾರೋ ತಮತಮಗೆ ಬೇಕಾದ ಆಟಗಾರನು ಮುನ್ನುಗ್ಗಿ ಜಿಂಡನ್ನು ಒದ್ದಾಗ ಹೇಗೆ ಕೂಗಿಕೊಳ್ಳುತ್ತಾರೆ? ಹಾಗೆ ಕೂಗಿಕೊಂಡರಂತೆ ಕಪಿಗಳು, ಲಕ್ಷ್ಮಣನ ಜಯವನ್ನು ಕುರಿತು.

ರಾವಣನ ಕೋಪ

ರಾವಣಾಸುರನಿಗೆ ಪುತ್ರನಾಶದ ವಾರ್ತೆಯನ್ನು ಕೇಳಿದಾಗ ದುಃಖವಾದದ್ದಕ್ಕಿಂತ ಹೆಚ್ಚಾಗಿ ಕೋಪ ಬಂತು.

ದಂತಾನ್ ವಿದಶತಸ್ತಸ್ಯ ಶ್ರೂಯತೇ ದಶನಸ್ವನಃ ||

—ಸರ್ಗ ೯೩, ಶ್ಲೋ. ೨೪, ಪು. ೨೫೨

ಹಲ್ಲುಗಳನ್ನು ಕಟಕಟಾಯಿಸಿದನಂತೆ.

ಸಂಕ್ರುದ್ಧಃ ಖಡ್ಗಮಾದಾಯ ||

ಅಭಿದುದ್ರಾವ ವೈ ದೇಹೀಂ ರಾವಣಃ ಕ್ರೋಧಮೂರ್ಛಿತಃ |

—ಸರ್ಗ ೯೩, ಶ್ಲೋಕಗಳು ೪೦-೪೫, ಪುಟಗಳು ೨೫೫-೨೫೬

ರಾವಣನನ್ನು ಪರಿವಾರದವರು ತಡೆದರು. ಸೀತಾದೇವಿಯು “ರಾವಣನು ನನ್ನನ್ನು ವಧಿಸುವುದಕ್ಕಾಗಿ ಬರುತ್ತಿದ್ದಾನೋ ಅಥವಾ ರಾಮ ಲಕ್ಷ್ಮಣರನ್ನು ಸಂಹರಿಸುವುದಕ್ಕಾಗಿ ಬರುತ್ತಿದ್ದಾನೋ? ನನ್ನ ಕಾರಣ

ದಿಂದ ಇಷ್ಟೊಂದು ಅನರ್ಥಗಳು ನಡೆಯುತ್ತಿವೆಯಲ್ಲ! ಹನುಮಂತನು ಅಂದು ಹೇಳಿದ ಮಾತಿನಂತೆ ನಾನು ಅವನ ಬೆನ್ನೇರಿ ಹೋಗಿದ್ದಿದ್ದರೆ ಆಗಿತ್ತೋ ಹೇಗೋ!” ಎಂದು ಪ್ರಲಬ್ಧಿಸಿದಳು. ಅಷ್ಟರಲ್ಲಿ ಸುಪಾರ್ಶ್ವನೆಂಬ ರಾಕ್ಷಸನು ದಶಕಂಠನನ್ನು ಕುರಿತು—

ಕಥಂ ನಾಮ ದಶಗ್ರೀವ
 ಸಾಕ್ಷಾದ್ವೈಶ್ರವಣಾನುಜ ||
 ವೇದವಿದ್ಯಾವ್ರತಸ್ನಾತಃ
 ಸ್ವಕರ್ಮನಿರತಸ್ಸದಾ ||
 ಸ್ತ್ರಿಯಾಃ ಕನ್ಯಾದ್ವಧಂ ವೀರ
 ಮನ್ಯಸೇ ರಾಕ್ಷಸೇಶ್ವರ ||

—ಸರ್ಗ ೯೩, ಶ್ಲೋಕಗಳು ೬೨-೬೪, ಪು. ೨೫೯

—ಎಂದು ಮೊದಲಾಗಿ ಹೇಳಿ, “ನಿನ್ನ ಕೋಪವನ್ನು ರಾಮನಲ್ಲಿ ತೀರಿಸಿಕೋ” (“ರಾಘವೇ ಕೋಪಮುತ್ಸೃಜ”) ಎನ್ನುತ್ತಾನೆ.

ಬಳಿಕ ರಾವಣನು ತನ್ನ ಪರಿಜನದ ಸಭೆಯನ್ನು ಕುರಿತು ಯುದ್ಧ ಸನ್ನದ್ಧರಾಗುವಂತೆ ಪ್ರೇರಿಸುತ್ತಾನೆ. ಅವರು ಯುದ್ಧಾರಂಭಮಾಡುತ್ತಾರೆ. ಶ್ರೀರಾಮನು ಧನುಸ್ಸನ್ನೆತ್ತಿ ಅವರಮೇಲೆ ಬಾಣಗಳನ್ನು ಮಳೆಗೆರೆಯುತ್ತಾನೆ. ಆ ಬಾಣಗಳಿಂದ ಪೆಟ್ಟುತಿಂದು ಮೈ ಕೈ ಮರಿದುಕೊಂಡ ರಾಕ್ಷಸರು ದಿಗ್ಭ್ರಾಂತರಾಗಿ ರಾಮನ ಆಕಾರವನ್ನು ಕಾಣಲಾರದವರಾಗಿ ತಮ್ಮ ತಮ್ಮಲ್ಲಿಯೇ ಒಬ್ಬರನ್ನೊಬ್ಬರು ರಾಮನೆಂದುಕೊಂಡು ಬಡಿದಾಡಿದರು.

ಯುದ್ಧ ಹೀಗೆ ಮುಂದೆ ಸಾಗಿತು. ಲಕ್ಷ್ಮಣನು ಏಳು ಬಾಣಗಳಿಂದ ರಾವಣನ ಧ್ವಜವನ್ನೂ ಸಾರಧಿಯ ತಲೆಯನ್ನೂ ಕುದುರೆಗಳ ತಲೆಗಳನ್ನೂ ತರಿದನು. ರಾವಣನನ್ನು ಐದು ಬಾಣಗಳಿಂದ ಗಾಯಪಡಿಸಿದನು. ರಾವಣನು ಅತ್ಯಂತ ಕ್ರೂರನಾಗಿ, ತನ್ನಮೇಲೆ ಗದಾಪ್ರಹಾರ ಮಾಡುತ್ತಿದ್ದ ವಿಭೀಷಣನ ಮೇಲೆ ಶಕ್ಯಸ್ತ್ರವನ್ನು ಪ್ರಯೋಗಿಸಿದನು. ಲಕ್ಷ್ಮಣನು ಮೂರು ಬಾಣಗಳಿಂದ ಆ ಅಸ್ತ್ರವನ್ನು ಕತ್ತರಿಸಿಹಾಕಿದನು. ರಾವಣನು—

ಇತ್ಯೇವಮುಕ್ತಾಸ್ವ ತಾಂ ಶಕ್ತಿಂ
 ಅಷ್ಟಘಂಟಾಂ ಮಹಾಸ್ವನಾಮ್ |
 ಮಯೇನ ಮಾಯಾವಿಹಿತಾಂ
 ಅನೋಘಾಂ ಶತ್ರುಘಾತಿನೀಮ್ |
 ರಾವಣಃ ಪರಮಕೃದ್ಧಃ
 ಚಿಕ್ಷೇಪ ಚ ನನಾದ ಚ |

—ಸರ್ಗ ೧೦೧, ಶ್ಲೋಕಗಳು ೩೦-೩೧, ಪು. ೩೨೨

ಈ ಶಕ್ತ್ಯಾಯುಧದಿಂದ ಲಕ್ಷ್ಮಣನು ಹೃದಯಭಾಗದಲ್ಲಿ ಏಟು ತಿಂದು ನೆಲದಮೇಲೆ ಬಿದ್ದನು. ರಾಮನು ಎದೆಗುಂದದೆ ಲಕ್ಷ್ಮಣನನ್ನು ತಬ್ಬಿಕೊಂಡು ಹನುಮಂತನನ್ನು ಕುರಿತು “ ನೀವುಗಳೆಲ್ಲ ಲಕ್ಷ್ಮಣನನ್ನು ಸುತ್ತುಗಟ್ಟಿ ಸಲಹಿಕೊಂಡಿರಿ. ನಾನು ಮಿಕ್ಕೈಲ್ಲವನ್ನೂ ಬಿಟ್ಟು ರಾವಣನನ್ನು ಕೊನೆಗಾಣಿಸುತ್ತೇನೆ.”

ಅರಾವಣಮರಾಮಂ ವಾ
 ಜಗದ್ರಕ್ಷ್ಯತ ವಾನರಾಃ ||

ಅದ್ಯ ರಾಮಸ್ಯ ರಾಮತ್ವಂ
 ಪಶ್ಯಂತು ಮಮ ಸಂಯುಗೇ ||

—ಸರ್ಗ ೧೦೧, ಶ್ಲೋಕಗಳು ೪೯-೫೫, ಪುಟಗಳು ೩೨೫-೩೨೬

ಇನ್ನು ಲೋಕದಲ್ಲಿ ರಾವಣನಿರುವುದಿಲ್ಲ, ಅಥವಾ ರಾಮನಿರುವುದಿಲ್ಲ. ಈ ನಿರ್ಣಾಯಕವಾದ ಯುದ್ಧವನ್ನು ಈಗ ಕಾಣುವಿರಿ. “ ಈಗ ನೋಡಿರಿ ರಾಮನ ರಾಮತ್ವವನ್ನು”—ಎಂದು ಪ್ರತಿಜ್ಞೆ ಮಾಡುತ್ತಾನೆ.

ರಾವಣನ ಹಟ

ಇತ್ತ ರಾವಣನಾದರೋ ರಾಮಪರಾಕ್ರಮವನ್ನು ನೋಡಿ ಚಿಂತಾಕ್ರಾಂತನಾಗಿ ಅಂತಃಪುರಕ್ಕೆ ಹೋಗಿ ತನ್ನ ಜೈಷ್ಠಭಾರ್ಯೆಯಾದ ಮಂಡೋದರಿಯೊಡನೆ ತನ್ನ ವ್ಯಾಕುಲವನ್ನು ತೋಡಿಕೊಂಡ.

ರಾವಣನ ಕಣ್ಣಿಗೆ ಎಲ್ಲಿಯೂ ರಾಮನೇ.

ಏಕಂ ರಾಮಸಹಸ್ರಾಣಿ
 ಪಶ್ಯಾಮ್ಯದ್ಯ ಸುಮಧ್ಯಮೇ |
 ಅದ್ಯ ರಾಮಾಭಿಭೂತೋಽಹಂ
 ದೃಷ್ಟ್ವಾ ವಿಷಮಲೋಚನಮ್ |

“ ಈಗ ನನಗಿರುವ ಗತಿ ಪರಮೇಶ್ವರನೊಬ್ಬನೇ. ಕೈಲಾಸಾಧಿ ಪತಿಯು ನನಗೆ ವರಪ್ರದಾನ ಮಾಡಿದ್ದಾನೆ, ‘ ನೀನು ಹೋಮಮಾಡಿದಾಗ ಯಜ್ಞಕುಂಡದಿಂದ ರಥ ಉತ್ಪತ್ತಿಯಾಗುತ್ತದೆ. ಅದರಲ್ಲಿ ಕುಳಿತು ಯುದ್ಧ ಮಾಡಿದಲ್ಲಿ ಎಲ್ಲ ಶತ್ರುಗಳನ್ನೂ ಸಂಹರಿಸಲು ಸಮರ್ಥನಾಗುತ್ತೀಯೆ’,— ಎಂದು. ಆದದ್ದರಿಂದ ಶಿವಾಲಯಕ್ಕೆ ಹೋಗಿ ಶಿವಾರ್ಚನೆ ಮಾಡುತ್ತೇನೆ.”

ಮಂಡೋದರಿಯು ಗಂಡನಿಗೆ ಹಿತವಚನ ಹೇಳುತ್ತಾಳೆ: “ ನಾಥ, ನೀನು ಎಲ್ಲ ದೇವತೆಗಳನ್ನೂ ದಿಕ್ಪಾಲಕರನ್ನೂ ಜಯಿಸಿದವನು. ಈಗ ಈ ದುಷ್ಟಾಲೋಚನೆಯನ್ನು ಬಿಟ್ಟುಬಿಡು.”

ಜಹೀದಂ ಲೋಕಗರ್ಹಿತಮ್ |
 ಚೌರ್ಯಕರ್ಮಾಣ್ಯಕಾರ್ಷೀಸ್ತ್ವಮ್ |
 ಮಾರೀಚಸ್ಯ ವಚಃ ಪಥ್ಯಂ
 ನ ಕೃತಂ ತು ಮಹಾತ್ಮನಃ |
 ನ ಹಿ ಧರ್ಮವರಿಷ್ಠಂ ತತ್
 ವಿಭೀಷಣವಚಃ ಕೃತಮ್ ||

ಈ ಉಪದೇಶವನ್ನು ರಾವಣನು ಲಾಲಿಸಿಯಾನೆ ?

ಹವಿರ್ಹುತ್ವಾ ಸುನಯನೇ
 ಹನಿಸ್ಯೇ ರಾಘವಂ ರಣೇ ||*

ಲಕ್ಷ್ಮಣನ ಮೂರ್ಛೆ, ಚಿಕಿತ್ಸೆ

ಲಕ್ಷ್ಮಣನು ಶಕ್ತ್ಯಾಯುಧದ ಸೆಟ್ಟಿನಿಂದ ಮೂರ್ಛಿತನಾಗಿ ಬಿದ್ದಿದ್ದ ನಲ್ಲವೆ? ಶ್ರೀರಾಮನು ವ್ರಣಚಿಕಿತ್ಸೆಯಲ್ಲಿ ನಿಪುಣನಾದ ಸುಷೇಣನೆಂಬ

* ಈ ಪ್ರಕರಣವು ಪಾಠಾಂತರದಲ್ಲಿದೆ. ಪ್ರಕೃತಗ್ರಂಥದಲ್ಲಿಲ್ಲ.

ಕಪಿಶ್ರೇಷ್ಠನಲ್ಲಿ ತನ್ನ ದುಃಖವನ್ನು ಹೇಳಿಕೊಂಡ. ಸುಷೇಣನು ಚಿಕಿತ್ಸೆ ಮಾಡುವುದಕ್ಕಾಗಿ ಓಷಧಿಗಳನ್ನು ತರುವಂತೆ ಅಂಜನೇಯನನ್ನು ಬೇಡಿದನು. “ಜಾಂಬವಂತನು ಆ ಓಷಧಿಗಳು ಸಿಕ್ಕುವ ಸ್ಥಳಗಳನ್ನು ತಿಳಿಸಿಯಾನು. ನೀನು ಈ ರಾತ್ರಿ ಮುಗಿಯುವುದರೊಳಗಾಗಿ, ಸೂರ್ಯೋದಯಕ್ಕೆ ಮುಂಚೆ ಓಷಧಿಗಳನ್ನು ತರಬೇಕಾದದ್ದು” ಎಂದು ನಿಯಮಿಸಿದನು. ಆಗ ಶ್ರೀರಾಮನು ನುಡಿದ ನುಡಿ ನಾವು ಗಮನದಲ್ಲರಿಸಬೇಕಾದದ್ದಾಗಿದೆ.

ಗಚ್ಛ ಶೀಘ್ರಂ ಮಹಾಬಾಹೋ
ಭ್ರಾತೃಭಿಕ್ಷಾ ಪ್ರದೀಯತಾಮ್ |
ಚತುರ್ಣಾಮೇವ ಭ್ರಾತೃಣಾಂ
ಅಸ್ಮಾಕಂ ವಂಚಮೋ ಭವಾನ್ |

ಇದರಂತೆ ಅಂಜನೇಯಸ್ವಾಮಿ ನಡಸಿಕೊಡುತ್ತಾನೆ. ಆ ಕಾರ್ಯಾವಸರದಲ್ಲಿ ಕಾಲನೇಮಿ ಎಂಬ ರಾಕ್ಷಸಸಂನ್ಯಾಸಿಯಿಂದ ಕಾಲಯಾಪನೆಯಾದದ್ದು, ಅಂಜನೇಯಪ್ರಭು ಅದನ್ನು ಸಕಾಲದಲ್ಲಿ ಕಂಡುಕೊಂಡು ಎಚ್ಚತ್ತದ್ದು, ಆತನು ತಂದ ದಿವ್ಯಾಷಧಿಯಿಂದ ಪುನಃ ಪ್ರಜ್ಞೆ ಬಂದದ್ದು ಮನೋವೇಧಕವಾದ ಕಥೆ. ಅಂಜನೇಯನು ವಂಚಿತನಾದದ್ದು ನಮ್ಮ ಕಾಲದ ಕೆಲವು ರಾಜಕೀಯ ಪ್ರಸಂಗಗಳಂತಿದೆ. ನೀರು ಕುಡಿಯಲು ಹೋಗಿ ಮೊಸಳೆಗೆ ಸಿಕ್ಕಿಕೊಂಡದ್ದು, ಮೊಸಳೆಯನ್ನು ಬಡಿದು ಹೊರಕ್ಕೆ ಬಂದದ್ದು—ಇವೆಲ್ಲ ಕುತೂಹಲಕಾರಿಗಳಾದ ಉಪಕಥೆಗಳು. ಆಗ ಆ ಹೆಣ್ಣು ಮೊಸಳೆ ತನ್ನ ಪೂರ್ವಕಥೆಯನ್ನು ನಿರೂಪಿಸುವ ವ್ಯಾಜದಲ್ಲಿ ರಾವಣಾಸುರನ ಹಿಂದಿನ ಒಂದು ಅಪಕಾರ್ಯವನ್ನು ವಿವರಿಸುತ್ತಾಳೆ. ಪೂರ್ವಜನ್ಮದಲ್ಲಿ ಆಕೆ ಮಾಲಿನಿಯೆಂಬ ಅಸ್ಪರ್ಶಿವಿಯಾಗಿದ್ದಳು. ಆಕೆ ಒಂದು ದಿನ ನದಿಯಲ್ಲಿ ಸ್ನಾನಮಾಡುತ್ತಿದ್ದಾಗ ರಾವಣನು ಬಂದು ಆಕೆಯನ್ನು ಯಾಚಿಸಿದ.

ಆಗ ಆಕೆ ತಾನು ಬ್ರಾಹ್ಮಣಭಾರ್ಯೆಯೆಂದೂ ರಜಸ್ವಲಿಯಾಗಿ ಅಸ್ಪೃಶ್ಯಳೆಂದೂ ಹೇಳಿದಳು. ರಾವಣನು ಅದಕ್ಕೆ ಹೆದರಿಯಾನೆ?

ದೇವಾಂಗನಾಸಿ ಬಾಲೇ ತ್ವಂ
ಸರ್ವಲೋಕಸ್ಯ ಸಮ್ಮತಾ |
ಪುಷ್ಪಿಣೀ ಚ ವಿಶೇಷೇಣ
ರೋಚತೇ ಮಮ ಭಾಮಿನಿ |

ಇದನ್ನು ಆಕೆಯ ಪತಿ ತಿಳಿದು ಕೊಟ್ಟ ಶಾಪದ ಕಾರಣದಿಂದ ಅವಳಿಗೆ ಮೊಸಳೆಯ ಜನ್ಮ ಬಂದಿತು. ಆ ಶಾಪದಿಂದ ಈಗ ವಿಮೋಚನೆ.

ಹನುಮಂತನು ಅಲ್ಲಿಂದ ಹೊರಡುವುದಕ್ಕೆ ಮುಂಚೆ ಕಾಲನೇಮಿ ರಾಕ್ಷಸನು

ಗೃಹಾಣ ಮನು ಮಂತ್ರಾಂಸ್ತು
ಶಿಷ್ಯೋ ಮೇ ಭವ ಪುತ್ರಕ |

ಎಂದು ತನ್ನ ಗುರುಸ್ಯಾನೀಯತೆಯನ್ನು ಹೇಳಿಕೊಂಡ. ಅಂಜನೇಯ ನಾದರೋ

ಮಂತ್ರಾನಧೀತ್ಯ ಶಿಷ್ಯೇಣ
ದಾತವ್ಯಾ ಗುರುದಕ್ಷಿಣಾ |
ಗೃಹಾಣ ದಕ್ಷಿಣಾಮೇತಾಂ
ಇತ್ಯುಕ್ತ್ವಾ ರೋಷತಾಂ ಗತಃ ||
ಜಘಾನೋರಸಿ ರಾಕ್ಷಸಮ್ |

ಆ ಮುಷ್ಠಿಪ್ರಹಾರವಾದ ಮೇಲೆ ಕಾಲನೇಮಿಯ ರಾಕ್ಷಸರೂಪ ಸ್ಪಷ್ಟವಾಯಿತು.*

ಇಂಥ ಉಪಕಥೆಗಳಿಂದ ಯುದ್ಧದ ಘೋರಪ್ರಕರಣವು ಸಾಧುಗಳಿಗೆ ಮನೋರಂಜಕವಾಗಿದೆ.

ರಾವಣನ ಹೋಮಭಂಗ

ರಾವಣಾಸುರನು ಇಂದ್ರಜಿದ್ವಧಾನಂತರ ದಿಕ್ಕೆಟ್ಟವನಾಗಿ ಪಾತಾಳಗುಹೆಯನ್ನು ಹೊಕ್ಕು ಮಾರಣಹೋಮಮಾಡುವುದಕ್ಕಾಗಿ ಹೊರಟ.

ಕಾಕಾನ್ ಗೃಧ್ರಾನ್ ವಯಶ್ಶ್ರೀನಾನ್
ಭಲ್ಲೂಕಾನ್ ಕುಕ್ಕುಟಾನಪಿ |....

ಹೀಗೆ ನಾನಾ ಜಂತುಗಳನ್ನು ಆಹುತಿಕೊಟ್ಟ.

ಹುತ್ತಾ ರೋಮಾಣಿ ಕೇಶಾಂಶ್ಚ
ಜುಹಾವ ರಣಕೋವಿಃ ||

* ಇದು ಪಾಶಾಂತರ. ಈ ಕಥೆ ಅಧ್ಯಾತ್ಮರಾಮಾಯಣದಲ್ಲಿಯೂ ಇದೆ.

ಈ ಭಯಂಕರ ಹೋಮದಿಂದ ವಿಭೀಷಣನಿಗೆ ಕೂಡ ತಲ್ಲಣವುಂಟಾಯಿತು. ಆ ಹೋಮವನ್ನು ಧ್ವಂಸಮಾಡಬೇಕೆಂದು ಚಿಂತಿಸಿದಾಗ ವಿಭೀಷಣನ ಹೆಂಡತಿ ಸರಮಾ ಎಂಬಾಕೆ ಆ ಹೋಮ ನಡೆಯುತ್ತಿದ್ದ ರಹಸ್ಯ ಸ್ಥಳವನ್ನು ಕೈಸನ್ನೆಯಿಂದ ತೋರಿಸಿದಳು. ಅಂಗದನು ಆಗ ಮಂಡೋದರಿಯ ಮುಂದಲೆ ಹಿಡಿದು ಆ ಕಡೆಗೆ ಎಳೆದುತಂದ. ಮಂಡೋದರಿ ಅಳುತ್ತಾ ಗಂಡನನ್ನು ಕುರಿತು “ನಿನಗೆ ನಾಚಿಕೆಯಿಲ್ಲವೆ ? ” ಎಂದು ಮೂದಲಿಸಿದಳು. ಅದರಿಂದ ಉದ್ರಿಕ್ತನಾದ ರಾವಣನು ಖಡ್ಗ ಹಿಡಿದು ಅಂಗದನಮೇಲೆ ನುಗ್ಗಿದನು. ಹಾಗೆ ಹೋಮವಿಘ್ನವಾಯಿತು.

ರಾವಣನು ಮಂಡೋದರಿಗೆ ಸಾಂತ್ವನಚನಗಳನ್ನು ಹೇಳಿ ಹೀಗೆಂದನು : “ನಾನು ರಾಮಲಕ್ಷ್ಮಣರನ್ನೂ ಕಸೀಶ್ವರರನ್ನೂ ಸಂಹಾರ ಮಾಡುವವನಾಗಿದ್ದೇನೆ. ಹಾಗೆ ಆಗದೆ ರಾಮನು ನನ್ನನ್ನು ಬೀಳಿಸಿದ್ದೇ ಆದರೆ, ಆಗ ನೀನು ನನ್ನ ಉತ್ತರಕ್ರಿಯೆಗಳನ್ನು ಮಾಡಿಸತಕ್ಕದ್ದು. ಆಗ ನೀನು ವೈದೇಹಿಯನ್ನು ಸಮಾಧಾನಪಡಿಸಿ ನನ್ನೊಡನೆ ಸಾಯತಕ್ಕದ್ದು. ‘ಮರ್ತ್ಯಂ ತು ಮಯಾ ಸಹ | ’ ”

ಹೀಗೆ ಮರ್ನುಭೇದಕವಾದ ರೀತಿಯಲ್ಲಿ ವಾಗ್ವಾದ ನಡೆಯುತ್ತದೆ. ರಾಮನು ಅವಧ್ಯನೆಂದು ಆಕೆ ಹೇಳುತ್ತಾಳೆ.

ಮರಣಂ ನ ಜರಾ ಚೈವ
ಕಥಂ ಯಾಮಿ ತ್ವಯಾ ಸಹ |
ದಾಸೀ ಭವಾಮಿ ರಾಮಸ್ಯ
ವಿಭೀಷಣಗೃಹೇಽಥವಾ |

ಹೀಗೆ ನಿರಾಶೆಯಿಂದ ವಿಲಸಿಸುತ್ತಿದ್ದವಳನ್ನು ಕುರಿತು ರಾವಣನು ಹೇಳಿದ : “ ಹೇ ಮಂಡೋದರಿ, ನಿನ್ನಿಂದ ತಿರಸ್ಕರಿಸಲ್ಪಟ್ಟು ನಾನು ಹೇಗೆ ಬದುಕಲಿ ? ”

ಜೀವನೇ ಚ ನ ಮೇ ಸ್ತೃಹಾ ||
ವಿಮುಚ್ಯ ತ್ವಾಂ ಚ ಸಂಸಾರಂ
ಗಮಿಷ್ಯೇ ಮುಕ್ತಿವಲ್ಲಭಾಮ್ |

ಚಿದಾನಂದನುಯೀ ಶುದ್ಧಾ
 ಸೇವ್ಯತೇ ಯಾ ಮುಮುಕ್ಷುಭಿಃ |
 ತಾಂ ಗತಿಂ ತು ಗಮಿಷ್ಯಾಮಿ
 ಹತೋ ರಾಮೇಣ ಸಂಯುಗೇ | *

ಎಂಥ ಮಾತು ! ವೇದಾಂತನಾರವನ್ನು ಇದರಲ್ಲಿ ಹಿಂಡಿದ್ದಾನೆ ರಾವಣ.

ದೈವವೈಕಟ್ಯ

ಇದು ರಾವಣನ ಹೃದಯವನ್ನು ಎತ್ತಿತೋರಿಸತಕ್ಕ ಮಾತು. ರಾವಣನು ವಾಸ್ತವವಾಗಿ ಅಸಂಸ್ಕೃತನಲ್ಲ. ಪುಣ್ಯಪಾಪವಿವೇಕವಿಲ್ಲದವನಲ್ಲ. ಮಹಾತೇಜಸ್ವಿ; ಬ್ರಹ್ಮಕುಲಸಂಭೂತನಾದವನು. ಅವನನ್ನು ಅವನ ಶಕ್ತಿಗೆ ಒಳಗಾಗದ ಯಾವುದೋ ಒಂದು ಕಾಮುಚೋದನೆ ಪೀಡಿಸುತ್ತಿತ್ತು. ಆ ಕಾಮುಚೋದನೆಯನ್ನು ದಮನಮಾಡಬೇಕೆಂದು ಅವನು ಎಷ್ಟೋ ಬಗೆಯಾಗಿ ಪ್ರಯಾಸಪಟ್ಟ; ತನಗೆ ತಾನೇ ಬುದ್ಧಿ ಹೇಳಿಕೊಂಡ. ಸಾವಿರಾರುಸಲ ತನ್ನ ಆಸೆ ಅಸಭ್ಯವಾದದ್ದೆಂದೂ ಕಲುಷಿತವಾದದ್ದೆಂದೂ ನೆನೆನೆನೆದುಕೊಂಡಿದ್ದ. ಅವನು ಎಷ್ಟು ಎಷ್ಟಾತ್ಮಾಪಪಟ್ಟಿದ್ದರೂ, ಎಷ್ಟು ಆತ್ಮಸಂಯಮಪ್ರಯತ್ನ ಮಾಡಿದ್ದರೂ ಅವನ ಮನಸ್ಸಿನಲ್ಲಿದ್ದ ಕಾಮುವು ಅವನ ವಿವೇಕಕ್ಕಿಂತಲೂ, ಅವನ ಆತ್ಮಸಂಯಮಕ್ಕಿಂತಲೂ ಪ್ರಬಲವಾಗಿ ಅವನನ್ನು ಬಾಧಿಸುತ್ತಿತ್ತು. ಇದನ್ನು ರಾವಣನು ತಿಳಿದುಕೊಂಡು, ಆ ದೇಹ ವಿರುವನರೆಗೂ ತನಗೆ ಆ ಪಾಪದ ಭಾಧೆ ತಪ್ಪಿದ್ದಲ್ಲವೆಂದೂ ದೇಹಪಾತ ದಿಂದಲೇ ತನಗೆ ಪಾವದಿಂದ ಬಿಡುಗಡೆಯೆಂದೂ ನಿಶ್ಚಯಮಾಡಿಕೊಂಡಿದ್ದ.

ಇದನ್ನೇ ಇಂಗ್ಲಿಷಿನಲ್ಲಿ 'ಟ್ರಾಜಿಕ್ ಎಲಿಮೆಂಟ್' (Tragic element) ದೈವವೈಕಟ್ಯಾಂಶವೆನ್ನುತ್ತಾರೆ. ಸರ್ವಗುಣಸಂಪನ್ನನಾದ ಒಬ್ಬ ಮಹಾಪುರುಷನು ಸರ್ವಬಲೋಪೇತನಾದವನು, ಸರ್ವವಿದ್ಯಾ ಸಂಪನ್ನನಾದವನು ತನ್ನ ಜೀವನಕ್ಕೆ ಸಂಬಂಧಪಟ್ಟ ನೂರು ಅಂಶಗಳ ಪೈಕಿ ತೊಂಭತ್ತೊಂಭತ್ತರಲ್ಲಿ ಉದ್ದಾಮನಾಗಿದ್ದುಕೊಂಡು, ಮಹಾವೀರನಾಗಿದ್ದು ಕೊಂಡು, ಯಾವುದೋ ಒಂದೇ ಒಂದು ಅಂಶದಲ್ಲಿ ಮಾತ್ರ ದುರ್ಬಲ

* ಈ ಪ್ರಕರಣ ಪಾಠಾಂತರದಲ್ಲಿದೆ. ಪ್ರಕೃತ ಗ್ರಂಥದಲ್ಲಲ್ಲ.

ನಾಗಿರುತ್ತಾನೆ. ಆ ಒಂದು ಅಂಶವನ್ನು ಬಿಟ್ಟರೆ ಮಿಕ್ಕೈಲ್ಲದರಲ್ಲೂ ಅವನು ಧೀರ. ಆ ಒಂದು ಅಂಶದಲ್ಲಿ ಮಾತ್ರ ಅವನು ದುರ್ಬಲ. ಆ ಒಂದು ದೌರ್ಬಲ್ಯದ ಕಾರಣದಿಂದ ಅವನ ಮಿಕ್ಕೈಲ್ಲ ಗುಣಸಂಪತ್ತುಗಳೂ ಮಣ್ಣು ಪಾಲಾಗುತ್ತವೆ. ಆನೆಯನ್ನು ಕಟ್ಟುವ ಕಬ್ಬಿಣದ ಸರವಳಿಯಲ್ಲಿ ನೂರು ಕೊಂಡಿಗಳಿರುತ್ತವೆ. ಒಂದೇ ಒಂದು ಕೊಂಡಿ ಮಾತ್ರ ಸವೆದಿರುತ್ತದೆ. ಮಿಕ್ಕ ತೊಂಭತ್ತೊಂಭತ್ತು ಕೊಂಡಿಗಳು ಗಟ್ಟಿಯಾಗಿ ಪಟುವಾಗಿರುತ್ತವೆ. ಆದರೆ ಸವೆದ ಒಂದು ಕೊಂಡಿ ಗಟ್ಟಿಯಾದ ತೊಂಭತ್ತೊಂಭತ್ತು ಕೊಂಡಿಗಳಿಗೆ ವ್ಯತ್ಯಾಸವಾಗುತ್ತದೆ. ಇದೇ ಟ್ರಾಜಿಕ್ ಕಥಾನಾಯಕನ ಲಕ್ಷಣ. ಇದು ರಾವಣನಲ್ಲಿ ಕಾಣಬರುತ್ತದೆ. ಅವನ ಶೌರ್ಯ ಸಾಹಸಗಳೂ ವಿದ್ಯೆ ವಿವೇಕಗಳೂ ಅವನ ಒಂದೇ ಒಂದು ಅಂತರಂಗವೈಕಲ್ಯದಿಂದ ನಿರರ್ಥಕಗಳಾಗುತ್ತವೆ. ಆ ಅಂತರಂಗಪೀಡೆಯ ಬಲಿಷ್ಠತೆಯನ್ನು ರಾವಣನು ಮನಸಾಕಂಡುಕೊಂಡ ಘಳಿಗೆಯಲ್ಲಿ ಅವನ ಬಾಯಿಂದ ಹೊರಟ ಮಾತು ಇದು.

ಜೀತವ್ಯಮಿತಿ ಕಾಕುತ್ಸ್ಥಃ

ಮರ್ತವ್ಯಮಿತಿ ರಾವಣಃ |

ದಶಕಂಠಪತನ

ಘೋರವಾದ ಯುದ್ಧ ನಡೆಯುತ್ತದೆ. ಅದನ್ನು ವರ್ಣಿಸುವುದು ವಾಲ್ಮೀಕಿಗಳಿಗೇ ಕಷ್ಟವೆಂದು ತೋರಿರಬೇಕು :

ಗಗನಂ ಗಗನಾಕಾರಂ

ಸಾಗರಸ್ಸಾಗರೋಪಮಃ |

ರಾಮರಾವಣಯೋರ್ಯುದ್ಧಂ

ರಾಮರಾವಣಯೋರಿವ |

—ಸರ್ಗ ೧೦೦, ಶ್ಲೋಕಗಳು ೨೩-೨೪, ಪುಟಗಳು ೩೮೯-೩೯೦

ರಾಮನು ತನ್ನ ಬಾಣಗಳಿಂದ ದಶಮುಖನ ಶಿರಸ್ಸುಗಳನ್ನು ಛೇದಿಸುತ್ತಾನೆ. ಅದರಿಂದ ಆದದ್ದೇನು? ಒಂದು ಶಿರಸ್ಸು ಬಿದ್ದರೆ ಇನ್ನೊಂದು ಹುಟ್ಟಿತು; ಮತ್ತೊಂದು ಶಿರಸ್ಸು ಬಿದ್ದರೆ ಮತ್ತೊಂದು ಹುಟ್ಟಿತು. ಹೀಗೆ ರಾವಣಪರಂಪರೆ ಏಳುತ್ತಿರುವುದನ್ನು ನೋಡಿ ರಾಮನು ವಿಸ್ಮಿತನಾಗಿದ್ದಾಗ

ರಾಮನ ಸಾರಥಿಯಾದ ಮಾತಲಿಯು ರಾಮನಿಗೆ ಜ್ಞಾಪಕ ಕೊಡುತ್ತಾನೆ, ಆತನಿಗೆ ಅಗಸ್ತ್ಯ ಮಹರ್ಷಿಗಳು ಕೊಟ್ಟಿದ್ದ ಬ್ರಹ್ಮಾಸ್ತ್ರದ ವಿಷಯವನ್ನು.

ರಾಮನು ಬ್ರಹ್ಮಾಸ್ತ್ರವನ್ನು ರಾವಣನ ಎದೆಯಮೇಲೆ ಪ್ರಯೋಗಿಸಿದ. ಆಗ ದಶಕಂಠಪತನವಾಯಿತು.

ದೇವತೆಗಳು ಸಂತೋಷಿಸಿ ಪುಷ್ಪವೃಷ್ಟಿ ಕರೆದರು.

‘ಆದಿತ್ಯಹೃದಯ’

ಈ ಪ್ರಕರಣದಲ್ಲಿ ಕುತೂಹಲವಾದ ಇನ್ನೊಂದು ಸಂಗತಿ—ಶ್ರೀರಾಮನಿಗೆ ಅಗಸ್ತ್ಯರು ‘ಆದಿತ್ಯಹೃದಯ’ವನ್ನು ಉಪದೇಶಮಾಡಿದ್ದು. ಶ್ರೀರಾಮನು ಯುದ್ಧಶ್ರಮದಿಂದ ಬಳಲಿ ಬೇಸತ್ತಿದ್ದಾನೆ, ಜಯೋಪಾಯವನ್ನು ಕಾಣದೆ ಚಿಂತಾಕ್ರಾಂತನಾಗಿದ್ದಾನೆ. ಆಗ ಅಗಸ್ತ್ಯಮಹರ್ಷಿಗಳು ಅಲ್ಲಿಗೆ ಬಂದು ಸೂರ್ಯೋಪಾಸನೆಯಿಂದ ರಾಮನಿಗೆ ಜಯಲಾಭವಾಗುವುದೆಂದು ಭರವಸೆ ಕೊಟ್ಟು ಧೈರ್ಯ ತುಂಬುತ್ತಾರೆ. ಇದೇ ಆದಿತ್ಯಹೃದಯವೆಂಬ ಪ್ರಸಿದ್ಧ ಪ್ರಕರಣ. ಆ ಪ್ರಸಿದ್ಧಿ ಆ ಮಂತ್ರದ ಮಹಿಮೆಯನ್ನು ಅವಲಂಬಿಸಿದ್ದೆಂದು ಬಹುಮಂದಿ ತಿಳಿದುಕೊಂಡಿದ್ದಾರೆ. ಅದರಲ್ಲಿ ನನಗೇನೂ ದೋಷ ಕಾಣುವುದಿಲ್ಲ. ಆದರೆ ನನ್ನ ಮನಸ್ಸಿಗೆ ಈ ಶ್ಲೋಕಗಳ ಮಂತ್ರಮಹಿಮೆಗಿಂತ ಕಡಮೆಯಲ್ಲದ ಶಕ್ತಿ ಅದರ ಕಾವ್ಯಸೌಂದರ್ಯದ್ದು. ಇದಕ್ಕೆ ಸಮಾನವಾದ ಸೂರ್ಯಪ್ರಭೆಯ ವರ್ಣನೆ ವೇದಗಳಿಂದ ಹೊರಗೆ ಇಲ್ಲವೆಂದು ನಾನು ತಿಳಿದುಕೊಂಡಿದ್ದೇನೆ. “ತಪ್ತಚಾಮೀಕರಾಭಾಯ”, “ತಮೋಽಭಿನಿಘ್ನಾಯ”, “ಲೋಕಸಾಕ್ಷಿಣೇ”—ಎಂಥ ಅರ್ಥಸಮೃದ್ಧವಾದ ಮಾತುಗಳು! ಎಂಥ ಪ್ರತ್ಯಕ್ಷೀಕಾರಕ ಉಪಮಾನಗಳು! ಪದಗಳ ಸೌಂದರ್ಯಕ್ಕಾಗಿಯಾದರೂ, ಭಾವಗಳ ಸೌಂದರ್ಯಕ್ಕಾಗಿಯಾದರೂ ಈ ಆದಿತ್ಯಹೃದಯಶ್ಲೋತ್ರವನ್ನು ಜನ ಮುಖಸ್ಥಮಾಡಿಕೊಳ್ಳತಕ್ಕದ್ದಾಗಿದೆ. ಆದಿತ್ಯಹೃದಯವನ್ನು ನೂ ರಾ ರು ಮಂ ದಿ ನಿತ್ಯಪಾರಾಯಣದಲ್ಲಿರಿಸಿಕೊಂಡವರಿದ್ದಾರೆ. ಅವರ ಮುಖ್ಯ ಆಶಯವು ಮಂತ್ರವಿಷಯದ್ದಾಗಿದ್ದರೆ ಹಾಗಿರಲಿ. ಅದರ ಜೊತೆಗೆ ಅವರು ಸತ್ಕಾವ್ಯವನ್ನೂ ಅನುಭವಿಸುತ್ತಿದ್ದಾರೆ.

ಶ್ರೀರಾಮನು ಅಗಸ್ತ್ಯರಿಂದ ಉಪದೇಶ ಪಡೆದ ಬಳಿಕ

ಶ್ರೀರಾಜಮೃತ್ಯು ಶುಚಿಭೂತಾತ್ಮಾ
ಧನುರಾದಾಯ ವೀರ್ಯವಾನ್ |

— ಸರ್ಗ ೧೦೭, ಶ್ಲೋ ೯. ೨೯, ಪು. ೩೭೨

ರಾಮನು ಮತ್ತೆ ಯುದ್ಧೋಪಕ್ರಮ ಮಾಡುವುದಕ್ಕೆ ಮುಂಚೆ ಶುಚಿಯಾದನಂತೆ; ಮೂರುಸಲ ಆಚಮನ ಮಾಡಿದನಂತೆ. ಯುದ್ಧ ಕಾರ್ಯ ಆತನಿಗೆ ಮಡಿಯ ಕೆಲಸ; ಪವಿತ್ರವಾದ ಕೆಲಸ. ಅದು ಮೈಲಿಗೆ ಯಿಂದ ಮಾಡಲಾಗುವ ಕೆಲಸವಲ್ಲ. ಈ ಭಾವ ಅನೇಕ ಕಡೆ ದೊರೆಯುತ್ತದೆ. ಯುದ್ಧವೆಂಬುದು ಉಗ್ರವಾದ ಕರ್ತವ್ಯ; ಹಗುರದ ಆಟವಲ್ಲ. ಮನಸ್ಸು ಬಂದಂತೆ ಹಿಡಿದು ಹೊಡೆಯತಕ್ಕದ್ದಲ್ಲ. ಅದಕ್ಕೆ ನಿಯಮ ಗಳುಂಟು. ಹೀಗೆ ನಿಯಮವಿಧೇಯವಾಗಿದ್ದದ್ದು ಪೂರ್ವ ಯುಗಗಳ ಯುದ್ಧ. ಯಾರೆಂದರೆ ಅವರನ್ನು, ಎಲ್ಲಿಂದರಲ್ಲಿ, ಯಾವಾಗೆಂದರೆ ಅವಾಗ ಕೊಲ್ಲುವುದು ನರಹತ್ಯೆಯಾದೀತೇ ಹೊರತು ಯುದ್ಧವೆಂಬ ಗೌರವವನ್ನು ಪಡೆಯಲಾರದು. ಈ ವಿಶೇಷವನ್ನು ಇಂದಿನ ಐರೋಪ್ಯ ಯುದ್ಧಗಳ ರೀತಿಯೊಡನೆ ಹೋಲಿಸಿ ನೋಡುವುದು ಬೋಧಪ್ರದವಾದೀತು.

ಯುದ್ಧವು ಒಂದು ಧರ್ಮಕ್ರಿಯೆ. ಅದು ಒಂದು ವಿಶೇಷಧರ್ಮ, ಸಾಮಾನ್ಯಧರ್ಮವಲ್ಲ. ಅದು ಮಹಾವ್ರಣಕ್ಕೆ ಬೇಕಾಗುವ ಶಸ್ತ್ರಚಿಕಿತ್ಸೆಯ ಹಾಗೆ: ಭಯಂಕರ ಹೌದು, ಆದರೆ ಶುಭಂಕರವೂ ಹೌದು. ಅದರಲ್ಲಿ ಅಪಾಯವುಂಟು. ಆದರೆ ಸಮರ್ಥನ ಕೈಯಿಂದ ಆದಾಗ ಅಪಾಯವಾಗದೆ ಅನಪಾಯ ಕ್ಷೇಮಲಾಭವೇ ಆಗುತ್ತದೆ.

ರಾವಣಪತನಾನಂತರ ವಿಭೀಷಣ, ಮಂಡೋದರಿ ನೊದಲಾದವರು ಪ್ರಲಾಪಮಾಡುತ್ತಾರೆ. ಶ್ರೀರಾಮನು ಅವರಿಗೆ ಸಮಾಧಾನ ಹೇಳುತ್ತಾನೆ.

ವಿಭೀಷಣನು ರಾವಣನಿಗೆ ಔರ್ಧ್ವದೇಹಿಗಳನ್ನು ಮಾಡದೆ ಹಿಂಜರಿದಾಗ ರಾಮನು ಉತ್ತರಕ್ರಿಯೆಗಳನ್ನು ಯಥಾಕ್ರಮವಾಗಿ ನಡಸುವಂತೆ ವಿಭೀಷಣನನ್ನು ಒಡಂಬಡಿಸುತ್ತಾನೆ.

ಕ್ರಿಯತಾಮಸ್ಯ ಸಂಸ್ಕಾರಃ
ಮನುಷ್ಯೇಷ ಯಥಾ ತವ ||

—ಸರ್ಗ ೧೦೨, ಶ್ಲೋ. ೨೬, ಪು. ೪೦೬

“ ಈತನಿಗೆ ಉತ್ತರಕ್ರಿಯೆಗಳನ್ನು ನಡಸು. ಈ ರಾಪಣನು ನಿನಗೆ ಹೇಗೋ ನನಗೂ ಹಾಗೆ ಗೌರವಾರ್ಹನು.”

ಇಲ್ಲಿ ಕಾಣುತ್ತದೆ ರಾಮನ ದೊಡ್ಡ ಮನುಷ್ಯತನ.

ಅನಂತರ ಶ್ರೀರಾಮನು ವಿಭೀಷಣನಿಗೆ ರಾಜ್ಯಾಭಿಷೇಕ ಮಾಡಿಸಬೇಕೆಂದು ಲಕ್ಷ್ಮಣನಿಗೆ ಆಜ್ಞೆ ಮಾಡಿದ. ವಿಭೀಷಣನಿಗೆ ಲಂಕೆಯಲ್ಲಿ ಕ್ರಮವಾಗಿ ಪಟ್ಟಾಭಿಷೇಕ ನಡೆಯಿತು.

ವಿಜಯವಾರ್ತೆಯ ನಿವೇದನೆ

ಆಮೇಲೆ ವಿಜಯವಾರ್ತೆಯನ್ನು ಸೀತಾದೇವಿಗೆ ತಿಳಿಸಬೇಕೆಂದು ಅಂಜನೇಯನನ್ನು ಶ್ರೀರಾಮನು ಬೇಡಿದ. ಅಂಜನೇಯನು ಆಕೆಯನ್ನು ನೋಡಿದಾಗ ಆಕೆಯ ಮುಖ ಸೌಮ್ಯದಿಂದ ಕೂಡುತ್ತಂತೆ. ಅಂಜನೇಯನಿಂದ ಎಲ್ಲ ಸಂಗತಿಯನ್ನೂ ಕೇಳಿದಾಗ ಆಕೆಯ ಪ್ರತಿವರ್ತನೆ ಹೇಗಿತ್ತು? ಒಬ್ಬ ಸಾಧ್ವಿಯೂ ಆಕೆಯ ಪತಿಯೂ ಹದಿನಾಲ್ಕು ವರ್ಷ ಒಬ್ಬ ರಿಂದೊಬ್ಬರು ಅಗಲಿದ್ದು, ಅನಿರೀಕ್ಷಿತವಾಗಿದ್ದ ನಾನಾ ವಿಪತ್ತುಗಳನ್ನೂ ಸಂಕಟಗಳನ್ನೂ ಸಹಿಸಿ, ಆ ಬಳಿಕ ದೈವಾನುಗ್ರಹದಿಂದ ಒಬ್ಬರನ್ನೊಬ್ಬರು ಮತ್ತೆ ಸೇರುವ ಅನುಕೂಲದಶೆ ಬಂದಾಗ, ಅವರಿಬ್ಬರ ಪರಸ್ಪರ ಚರ್ಯೆ ಹೇಗಿದ್ದೀತು? ನಮ್ಮ ಜೀವನದಲ್ಲಿ ಇಂಥ ಸಂದರ್ಭ ದಿನದಿನವೂ ಬರುವುದಿಲ್ಲ; ಬಹು ವಿರಳ. ಅಂಥ ಸಂದರ್ಭದಲ್ಲಿ ಮುಖ್ಯ ಪಾತ್ರಗಳ ಮನಃ ಸ್ಥಿತಿ ಎಂಥಾದ್ದು, ವರ್ತನೆ ಎಂಥಾದ್ದು—ಇದು ನಾವು ನೋಡಬೇಕೆನಿಸುವ ಸಂಗತಿ. ಸೀತಾದೇವಿಯಾದರೋ ಅಂಜನೇಯವಾಕ್ಯವನ್ನು ಕೇಳಿ ಏನನ್ನೂ ನುಡಿಯಲಿಲ್ಲವಂತೆ: “ವ್ಯಾಜಹಾರ ನ ಕಿಂಚನ.”

ಹೃದಯದಲ್ಲಿ ಭಾವದ ಒತ್ತಡ ಅತಿಶಯವಾದಾಗ ಮಾತು ಹೊರಡುವುದಿಲ್ಲ.

ಅಂಜನೇಯಸ್ವಾಮಿ—

ಕಿಂ ನು ಚಿಂತಯಸೇ ದೇವಿ

ಕಿಂ ನು ಮಾಂ ನಾಭಿಭಾಷಸೇ ||

—ಸರ್ಗ ೧೧೬, ಶ್ಲೋ. ೧೬, ಪು. ೪೪೧

ಎಂದು ಕೇಳುತ್ತಾನೆ. ಆಕೆ ಹೇಳುತ್ತಾಳೆ:

ಪ್ರಹರ್ಷವಶಮಾಪನ್ನಾ

ನಿರ್ವಾಕ್ಯಾಸ್ಮಿ ಕ್ಷಣಾಂತರಮ್ ||

—ಸರ್ಗ ೧೧೬, ಶ್ಲೋ. ೧೮, ಪು. ೪೪೨

ಸಂತೋಷ ಉಕ್ಕುಕ್ಕೆ ಬಂದಾಗ ಮಾತು ಹೊರಡಲಾರದು.

ಸೀತೆಯ ಔಚಿತ್ಯಪರಿಚ್ಛಾನ

ಆಗ ಅಂಜನೇಯಸ್ವಾಮಿ ಅಲ್ಲಿದ್ದ ರಾಕ್ಷಸಿಯರನ್ನು ನೋಡಿ ಅವರಿಂದ ಸೀತಾದೇವಿಗೆ ಹಿಂಸೆಯಾದದ್ದನ್ನು ನೆನೆಸಿಕೊಂಡು ಅವರನ್ನು ಒದೆದು ಕೊಲ್ಲುವೆನೆಂದು ಹೊರಟ.

ಇಚ್ಛಾಮಿ ವಿವಿಧೈರ್ಘಾತೈಃ

ಹಂತುಮೇತಾಸ್ಸುದಾರುಣಾಃ |

ಘಾತೈರ್ಜಾನುಪ್ರಹಾರೈಶ್ಚ

ದಶನಾನಾಂ ಚ ಪಾತನೈಃ |

ಭಕ್ಷಣೈಃ ಕರ್ಣನಾಸಾನಾಂ

ಕೇಶಾನಾಂ ಲುಂಛನೈಸ್ತಥಾ |

—ಸರ್ಗ ೧೧೬, ಶ್ಲೋಕಗಳು ೩೩-೩೪, ಪು. ೪೪೫

ಸೀತಾದೇವಿ ಅದು ಕೂಡದೆನ್ನುತ್ತಾಳೆ. “ಆ ರಾಕ್ಷಸಿಯರು ತಮ್ಮ ಸ್ವಾಮಿಯ ಆಜ್ಞೆಯಂತೆ ನಡೆದರು. ಅದು ಅವರಿಗೆ ಯುಕ್ತವೇ ತಾನೆ?”

ರಾಜಸಂಶ್ರಯವಶ್ಯಾನಾಂ

ಕುರ್ವತೀನಾಂ ಪರಾಜ್ಞಯಾ |

ವಿಧೇಯಾನಾಂ ಚ ದಾಸೀನಾಂ

ಕಃ ಕುಪ್ಯೇದ್ವಾನರೋತ್ತಮ |

—ಸರ್ಗ ೧೦೬, ಶ್ಲೋ ೯. ೩೮, ಪು. ೪೪೫

ಇಲ್ಲಿ ನೋಡಿರಿ ದೊಡ್ಡತನವನ್ನು. ಎಂಥ ವಿವೇಕ! ಮತ್ತು ಎಷ್ಟು ಜಾಗರೂಕವಾದ ವಿವೇಕ!

x

x

x

ಅಂಜನೇಯಸ್ವಾಮಿ ಸೀತೆಯನ್ನು ಕುರಿತು “ನಿನ್ನಿಂದ ಶ್ರೀರಾಮನಿಗೆ ನಾನು ಹೇಳಬೇಕಾದ ಪ್ರತಿಸಂದೇಶವೇನು?” ಎಂದು ಕೇಳುತ್ತಾನೆ. ಆಕೆ “ದ್ರಷ್ಟುಮಿಚ್ಛಾಮಿ ಭರ್ತಾರಮ್” ಎಂದು ಹೇಳುತ್ತಾಳೆ. ಹನುಮಂತನಿಂದ ಈ ವಾರ್ತೆಯನ್ನು ಶ್ರೀರಾಮನು ಕೇಳಿದ.

ಅಗಚ್ಛತ್ ಸಹಸಾ ಧ್ಯಾನಂ

ಈಷದ್ವಾಪ್ಸಪರಿಪ್ಲುತಃ ||

ದೀರ್ಘಮುಷ್ಣಂ ವಿನಿಶ್ವಸ್ಯ

ಮೇದಿನೀಮವಲೋಕಯನ್ ||

—ಸರ್ಗ ೧೦೭, ಶ್ಲೋಕಗಳು ೫-೬, ಪು. ೪೫೦

ಕಣ್ಣಿನಲ್ಲಿ ಕಂಬನಿ ತುಂಬಿ ಬಂದಿತು. ಕಂಠ ಗದ್ದದಿತವಾಯಿತು. ಉಸಿರು ಬಿಸಿಯಾಯಿತು. ನೆಲವನ್ನು ದಿಟ್ಟಿಸಿಕೊಂಡು ರಾಮಚಂದ್ರನು ಹೇಳಿದ, ಆಗ ಸಕ್ಕದಲ್ಲಿದ್ದ ವಿಭೀಷಣನಿಗೆ :

ದಿವ್ಯಾಂಗರಾಗಾಂ ವೈದೇಹೀಂ

ದಿವ್ಯಾಭರಣಭೂಷಿತಾಮ್ |

ಇಹ ಸೀತಾಂ ಶಿರಃಸ್ನಾತಾಂ

ಉಪಸ್ಥಾಪಯ ಮಾ ಚಿರಮ್ |

—ಸರ್ಗ ೧೦೭, ಶ್ಲೋ ೯. ೭, ಪು. ೪೫೦

“ಸೀತೆಯು ಅಭ್ಯಂಜನಸ್ನಾನ ಮಾಡಿ ಅಲಂಕೃತಳಾಗಿ ಬರಲಿ ; ಬೇಗ ಕರೆದುಕೊಂಡು ಬಾ.” ಈ ಮಾತನ್ನು ವಿಭೀಷಣನು ಸೀತೆಗೆ ತಿಳಿಸಿದಾಗ ಆಕೆ ಏನೆನ್ನುತ್ತಾಳೆ ?

ಅಸ್ನಾತಾ ದ್ರಷ್ಟುಮಿಚ್ಛಾಮಿ
ಭರ್ತಾರಂ ರಾಕ್ಷಸಾಧಿಪ |

—ಸರ್ಗ ೧೧೭, ಶ್ಲೋ ೧೧, ಪು. ೪೫೦

ಈ ಮಾತಿಗೆ ವಿಭೀಷಣನು

ಯದಾಹ ರಾಜಾ ಭರ್ತಾ ತೇ
ತತ್ತಥಾ ಕರ್ತುಮರ್ಹಸಿ |

—ಸರ್ಗ ೧೧೭, ಶ್ಲೋ ೧೧, ಪು. ೪೫೦

“ಸ್ವಾಮಿಯೂ ಪತಿಯೂ ಆದಾತನು ಏನು ಹೇಳಿದ್ದಾನೋ ಅದನ್ನು ನೀನು ಮಾಡಬೇಕಾದದ್ದು” ಎನ್ನುತ್ತಾನೆ. ಆಗ ಸೀತಾದೇವಿ ಒಪ್ಪಿಕೊಂಡಳು.

ತತಸ್ಸೀತಾಂ ಶಿರಃಸ್ನಾತಾಂ
ಯುವತೀಭಿರಲಂಕೃತಾಮ್ |...

—ಸರ್ಗ ೧೧೭, ಶ್ಲೋ ೧೩, ಪು. ೪೫೦

ಸ್ನಾನಮಾಡಿ ಅಲಂಕೃತಳಾಗಿ ಬರುತ್ತಾಳೆ.

ಒಂದು ವಿಚಾರಘಟ್ಟ

ಇಲ್ಲಿ ಕಾಣುತ್ತದೆ ವಿಚಾರಘಟ್ಟ. ಮೊದಲು ರಾಮನು, ಸೀತೆಯು ಸ್ನಾತಳಾಗಿ ಅಲಂಕೃತಳಾಗಿ ಬರಬೇಕೆಂದು ಹೇಳಿದಾಗ ಆತನ ಮನಸ್ಸಿನಲ್ಲಿನಿತ್ತು? ಸೀತೆ ಅಸ್ನಾತಳಾಗಿಯೇ ಪತಿದರ್ಶನ ಮಾಡುವೆನೆಂದಾಗ ಆಕೆಯ ಮನಸ್ಸಿನಲ್ಲಿನಿತ್ತು? ಇದನ್ನು ನಾವು ಮನುಷ್ಯನೈಜದ ದೃಷ್ಟಿಯಿಂದ ನೋಡಬೇಕೆಂದು ನನಗನ್ನಿಸುತ್ತದೆ. ಒಂದೇ ಸಂದರ್ಭದಿಂದ ಬೇರೆಬೇರೆ ಮನಸ್ಸುಗಳು ಬೇರೆಬೇರೆ ಪ್ರತಿವರ್ತನೆಗಳನ್ನು ಮಾಡಿಸುತ್ತವೆ. ಆ ಪ್ರತಿವರ್ತನೆಗಳು ಬಹು ಶಃ ಸ್ಮಿಶ್ರಿತಗಳು. ಕರುಣೆ, ಜುಗುಪ್ಸೆ, ಪ್ರೀತಿ, ಕ್ರೋಧ, ಸಮಾಧಾನ, ಅತ್ಯಪ್ಪಿ—ಹೀಗೆ ನಾನಾ ಭಾವಗಳು ಬೆರೆತುಕೊಂಡಿರುತ್ತವೆ, ಒಂದಾನೊಂದು ಸಂದರ್ಭವಿಶೇಷದ ಕಾರಣದಿಂದ. ಮೇಲೆ ನೋಡಿದ್ದೇವಲ್ಲವೆ, ಭಾವಾತಿಶಯದ ಕಾರಣದಿಂದ

ರಾಮನು ಮೂಕನಾಗಿದ್ದದ್ದನ್ನು? ಸೀತೆ ಮೂಕಳಾಗಿದ್ದದ್ದನ್ನು? ನಮ್ಮ ಜೀವಮಾನದ ಎಷ್ಟೋ ಸಂಧಿಕ್ಷಣಗಳಲ್ಲಿ ಮಾತು ಹೊರಡಲಾರದು. ಹೃದಯ ವೇನೋ ಶೂನ್ಯವಲ್ಲ. ಅಲ್ಲಿ ಸಂವೇದನೆ ನಷ್ಟವಾಗಿರುವುದಿಲ್ಲ. ಅದಕ್ಕೆ ಪ್ರತಿಯಾಗಿ ಸಂವೇದನೆ ಬಹುವಾಗಿರುತ್ತದೆ, ಜಡೆಜಡೆಯಾಗಿರುತ್ತದೆ, ಭರ್ತಿ ಯಾಗಿರುತ್ತದೆ. ಆಗ ಯಾವುದನ್ನು ಮೊದಲು ಹೇಳಬೇಕು? ಇದನ್ನು ನಮ್ಮ ವಾಕ್ಯಕ್ಕೆ ಗೊತ್ತುಮಾಡಲಾರದು. ಯಾವುದೋ ಒಂದು ಭಾವವನ್ನು ನುಡಿಯಲು ಮೊದಲುಮಾಡುತ್ತದೆ. ಆ ನುಡಿತ ಕೂಡ ಭಾವನೆಗಳ ಒತ್ತಡದಿಂದ ನಮ್ಮ ಎದೆಯೊತ್ತಿ ತಮ್ಮ ಭಾರವನ್ನು ಕೊಂಚ ವಾದರೂ ಹಗುರಮಾಡಿಕೊಂಡ ಹೊರತು ತಾನು ಅದನ್ನು ಸಹಿಸುವುದು ಇನ್ನು ಅಸಾಧ್ಯವೆಂದು ತೋರಿದಾಗ. ಆ ಒತ್ತಡದ ನಿರ್ಬಂಧದಲ್ಲಿ ತುಟಿಯಿಂದ ಒಂದು ಮಾತು ಹೊರಡುತ್ತದೆ. ಆ ಒಂದು ಮಾತೇ ನಮ್ಮ ಹೃದಯದ ಸರ್ವಸ್ವವಲ್ಲ. ನಮ್ಮ ಹೃದಯಭಾವ ಏಕೈಕವಲ್ಲ, ಅದು ಸಂಕೀರ್ಣವಾದದ್ದು. ಅದ್ದರಿಂದ ಬಾಯಿನಿಂದ ಆಡಿದ ಒಂದು ಮಾತಿನಿಂದ ನಮ್ಮ ಅಂತರಂಗವೆಲ್ಲವೂ ಹೊರಪಟ್ಟಿತೆಂದು ತಿಳಿಯಲಾಗದು.

ಈಗ ಶ್ರೀರಾಮನ ಅಭಿಪ್ರಾಯವನ್ನು ಊಹಿಸೋಣ. ಅದು ಹೀಗಿರ ಕೂಡದೆ? : (೧) “ ಸೀತೆ ಬಹು ಖಿನ್ನಳಾಗಿರಬೇಕು. ಬಹು ದೀನಳಾಗಿರ ಬೇಕು. ಆ ಸ್ಥಿತಿಯಲ್ಲಿ ಆಕೆ ಇರುವಾಗ ನಾನು ಆಕೆಯನ್ನು ಏಕೆ ನೋಡ ಬೇಕು? ಆಕೆ ಗೆಲುಮುಖವನ್ನು ತೊಟ್ಟಿರುವಾಗ ನಾನು ಆಕೆಯನ್ನು ನೋಡುವುದು ಉಚಿತ.”

(೨) “ ಸೀತೆ ರಾಕ್ಷಸಿಯರ ಮಧ್ಯದಲ್ಲಿದ್ದು ಬೇಸರಪಟ್ಟು ಮೈಲಿಗೆ ಯಲ್ಲಿದ್ದವಳು. ಈಗ ಆಕೆಯನ್ನು ನೋಡಿದರೆ ಆಕೆಯ ರೂಪಲಾವಣ್ಯಕ್ಕೆ ನ್ಯಾಯಮಾಡಿದಂತಾದೀತೆ? ಆಕೆ ಸುಸ್ವಾತಳಾಗಿ ತನಗೆ ಸ್ವಾಭಾವಿಕವಾದ ದಶೆಯಲ್ಲಿ ಬರಲಿ. ಆಗ ಆಕೆಗೆ ಸಮಾಧಾನವಾಗುತ್ತದೆ. ಅದು ನನಗೂ ಸಮಾಧಾನ.”

(೩) “ ಸೀತೆ ಇಷ್ಟು ದಿನವೂ ಆಶೌಚದಲ್ಲಿದ್ದಂತಿದ್ದಾಳೆ. ಈಗ ಆ ಮಾಲಿನ್ಯವನ್ನು ಕಳೆದು ಸ್ವೀಕೃತಶುಭಳಾಗಿ ಬರಲಿ. ಅದು ನಮ್ಮಿಬ್ಬರಿಗೂ ಶುಭವಾಗುತ್ತದೆ.”

ಶ್ರೀರಾಮನ ಮನಸ್ಸಿನಲ್ಲಿ ಹೀಗೆ ಆಲೋಚನೆಗಳು ಪರಂಪರೆಯಾಗಿ, ತರಂಗತರಂಗವಾಗಿ ಏಳುತ್ತಿದ್ದವೆಂದು ನಾವು ಭಾವಿಸಬಹುದು. ಆತನು ಆಲೋಚನೆಮಾಡಿ ಸೀತೆ ತನ್ನಲ್ಲಿಗೆ ಶುಭಲಕ್ಷಣಸಂಪನ್ನಳಾಗಿ ಬರುವುದು ಯುಕ್ತವೆಂದು ಸಿದ್ಧಾಂತಮಾಡಿರಬಹುದು.

ಇನ್ನು ಸೀತಮ್ಮನ ಮಾತು. ಆಕೆಯ ಮನಸ್ಸು ರೋಸಿಹೋಗಿತ್ತು. ಉತ್ಸಾಹ ಹಾರಿಹೋಗಿ ಎಷ್ಟೋ ದಿನವಾಗಿದ್ದಿರಬೇಕು. ಅಂಥಾದ್ದರಲ್ಲಿ ಆಕೆ ಹೀಗೆ ಯೋಚಿಸಿರಬಹುದು :

(೧) “ಈಗ ನನಗೇಕೆ ಸ್ನಾನಾಲಂಕಾರಗಳು? ಹೀಗೆಯೇ ಅವತಾರ ಮುಗಿಸಿಕೊಂಡೇನು. ನಾನು ಹೇಗಿದ್ದರೂ ನನ್ನ ತಾಯಿ ಭೂದೇವಿ ನನ್ನ ಕೈ ಬಿಡಲಾರಳು.”

(೨) “ಪತಿಯ ಮನಸ್ಸು ಹೇಗಿದೆಯೋ! ಅದನ್ನು ತಿಳಿದುಕೊಳ್ಳುವುದಕ್ಕೆ ಮುಂಚೆಯೇ ನಾನು ಸ್ನಾನಾಲಂಕಾರಗಳಿಗೆ ಆತುರವಡಲಿ ?”

(೩) “ಶ್ರೀರಾಮನು ಇಂಗಿತಜ್ಞನಲ್ಲವೆ? ನಾನು ಆತನಿಗೆ ನನ್ನ ಸ್ನಾನಾಲಂಕಾರಗಳಿಂದ ಪ್ರಿಯಳಾಗಬೇಕೋ, ಅಥವಾ ನನ್ನ ನೈಜ ದಿಂದಲೇ ನಾನು ಆತನಿಗೆ ಪ್ರಿಯಳೋ? ಆತನನ್ನು ನೋಡಿದಮೇಲೆ ಆತನ ಮನಸ್ಸೆಂಥಾದ್ದೆಂದು ತಿಳಿದುಬಂದೀತು.”

ಸೀತಾದೇವಿ ಬಾಹ್ಯಾಲಂಕಾರಗಳಿಗಿಂತ ಅತ್ಯಗುಣಕ್ಕೆ ಹೆಚ್ಚು ಬೆಲೆ ಸಲ್ಲುತ್ತದೆಂದು ನಿಶ್ಚಯಮಾಡಿಕೊಂಡಿದ್ದವಳು. ಈಗ ತಾನಿದ್ದ ಸ್ಥಿತಿಯಲ್ಲಿ ಸ್ನಾನಭೂಷಣಗಳಿಂದ ತನಗೆ ಆಗಬೇಕಾದದ್ದೇನು ಎಂದು ನಿರ್ವಿಣ್ಣುಳಾಗಿದ್ದಿರಬಹುದು.

ಹೀಗೆ ಸೀತಾರಾಮರಿಗೆ ಹೃದಯಭಾವನೆಗಳ ದಾರಿ ಬೇರೆ ಬೇರೆ ಯಾಯಿತು. ಆದರೂ ಸಾಧ್ಯವೆಂದು ಸಹಜವಾದಂತೆ ಸೀತೆ ನಡೆದುಕೊಂಡಳು.

ರಾಮನ ಮನಃಪ್ರತಿವರ್ತನ

ಸೀತೆಯನ್ನು ನೋಡಿದಾಗ ಶ್ರೀರಾಮನು ಧ್ಯಾನಾರೂಢನಾಗಿದ್ದನಂತೆ. ಏನೇನನ್ನೋ ಯೋಚಿಸುತ್ತಿದ್ದ. ಸೀತೆಯು ಬಂದದ್ದನ್ನು ಕೇಳಿದಾಗ ರಾಮನ ಮನಸ್ಸಿನಲ್ಲಿ ಏನಾಯಿತು? ವಾಲ್ಮೀಕಿಗಳು ಹೇಳುತ್ತಾರೆ :

ಹರ್ಷೋ ದೈನ್ಯಂ ಚ ರೋಷಶ್ಚ
ತ್ರಯಂ ರಾಘವಮಾವಿಶತ್ |

—ಸರ್ಗ ೧೧೭, ಶ್ಲೋಕ. ೧೬, ಪು. ೪೫೨

ರಾಮನ ಪ್ರತಿಭಾವನೆ ಒಂದಲ್ಲ; ಎರಡಲ್ಲ; ಮೂರು. ಹರ್ಷ, ದೈನ್ಯ, ರೋಷ.

(೧) ಹರ್ಷ ಬಂತು, ಸರಿ. ಸೀತೆಯನ್ನು ಕಂಡದ್ದಾಯಿತು. ರಾವಣನನ್ನು ವಧಿಸಿದ್ದಾಯಿತು. ಋಷಿಗಳಿಗೆ ಕೊಟ್ಟಿದ್ದ ವಚನವನ್ನು ನಡಸಿದ್ದಾಗಿತ್ತು.

(೨) ದೈನ್ಯವೇಕೆ? ವಂಚನೆಗೆ ತುತ್ತಾದೆನಲ್ಲ! ದೈವದ ಎದುರಿನಲ್ಲಿ ದುರ್ಬಲನಾದೆನಲ್ಲ! ಮತ್ತೊಬ್ಬರ ಸಹಾಯವನ್ನು ಅಪೇಕ್ಷಿಸಬೇಕಾಯಿತಲ್ಲ! ಬಹುಕಾಲ ತನ್ನ ಕೈ ಸಾಗದೆಹೋಯಿತಲ್ಲ! ಹೀಗೆ.

(೩) ರೋಷ. ಯಾರಮೇಲೆ? ದೈವದಮೇಲೆ. ವಿಧಿಯಮೇಲೆ. ಯಾರಮೇಲೆಂದು ಈಗ ನಿಷ್ಕರ್ಷೆಯಾಗಿ ಹೇಳುವಂತಿಲ್ಲ. ಅದು ಮೂಕ ರೋಷ. ಹೆಸರಿಲ್ಲದ ರೋಷ. ಲೋಕಾನುಭವವುಳ್ಳವರು ಅದರ ಸ್ವಭಾವವನ್ನು ಗುರುತಿಸಬಲ್ಲರು. ಅನುಭವವಿಲ್ಲದವರಿಗೆ ಅದನ್ನು ತಿಳಿಸಲಾಗದು.

ಮನೆಯಲ್ಲಿ ಯಾವುದೋ ಪ್ರಮಾದ ನಡೆದಾಗ, ತಲೆನೋವು ಬಂದು ಸಹನೆ ಮೀರಿದಾಗ, ನಮಗೆ ಪ್ರಿಯರಾದವರನ್ನು ಮೃತ್ಯುಕೊಂಡೆಯಾಗ, ವಿಧೇಯರಾಗಿರಬೇಕಾದವರು ಎದುರುನುಡಿ ನುಡಿದಾಗ ನಾವು ತಲೆತಲೆ ಚಚ್ಚಿಕೊಳ್ಳುತ್ತೇವೆ. ರೇಗಾಡುತ್ತೇವೆ. ಹುಚ್ಚುಹುಚ್ಚಾಗಿ ಕೂಗಾಡುತ್ತೇವೆ. ಯಾರಮೇಲೆ ರೇಗಾಟ? ಗೊತ್ತಿಲ್ಲ. ಗೊತ್ತಿಲ್ಲದ್ದನ್ನು ದೈವವೆನ್ನುತ್ತೇವೆ.

ಇದು ಸಾಮಾನ್ಯ ಮನುಷ್ಯನ ರೀತಿ. ಶ್ರೀರಾಮನದೂ ಒಂದು ಪರಿಕ್ಷೆಯ ನಿಮಿಷದಲ್ಲಿ ಅಂಥಾದ್ದಾಗಿತ್ತು. ಅದರಿಂದ ಆತ ಚೇತರಿಸಿಕೊಂಡ. ಸಾಮಾನ್ಯನು ಅದರಿಂದ ಇನ್ನೂ ಕೆಳಕ್ಕೆ ಬೀಳುತ್ತಾನೆ.

ಸೀತಾತಿರಸ್ಕಾರ

ಆದರೂ ರಾಮನ ಮಾತಿನಲ್ಲಿ ಉತ್ಸಾಹವಿಲ್ಲ. ಲಕ್ಷ್ಮಣ ಸುಗ್ರೀವ ಹನುಮಂತರು ಹೀಗೆ ಯೋಚಿಸಿದರು :

ಕಲತ್ರನಿರಪೇಕ್ಷೈಶ್ಚ
 ಇಂಗಿತೈರಸ್ಯ ದಾರುಣೈಃ |
 ಅಸ್ಪ್ರೀತಮಿವ ಸೀತಾಯಾಂ
 ತರ್ಕಯಂತಿ ಸ್ಮ ರಾಘವಮ್ ||

—ಸರ್ಗ ೧೧೭, ಶ್ಲೋ. ೩೨, ಪು. ೪೫೪

ಸೀತೆಯಾದರೋ—

ಸಾ ವಸ್ತ್ರಸಂರುದ್ಧಮುಖೀ
 ಲಜ್ಜಯಾ ಜನಸಂಸದಿ |
 ರುರೋದಾಸಾದ್ಯ ಭರ್ತಾರಂ
 ಆರ್ಯಪುತ್ರೀತಿ ಭಾಷಿಣೀ |

—ಸರ್ಗ ೧೧೭, ಶ್ಲೋ. ೩೪, ಪು. ೪೫೫

ಎಂಥ ಹೃದಯವಿದ್ರಾವಕವಾದ ಸನ್ನಿವೇಶ!

ಬಳಿಕ ರಾಮನು—

ಹೃದಯಾಂತರ್ಗತಕ್ರೋಧಃ
 ವ್ಯಾಹರ್ತುಮುಪಚಕ್ರಮೇ ||
 ಪೌರುಷಾದ್ಯದನುಷ್ಠೇಯಂ
 ತದೇತದುಪಪಾದಿತಮ್ ||
 ದೈವಸಂಪಾದಿತೋ ದೋಷಃ
 ಮಾನುಷೇಣ ಮಯಾ ಜಿತಃ ||

—ಸರ್ಗ ೧೧೮, ಶ್ಲೋಕಗಳು ೧-೨-೫, ಪುಟಗಳು ೪೫೬-೪೫೭

ಈ ಮಾತುಗಳನ್ನು ಕೇಳಿ ಸೀತೆಯು ಕಂಬನಿತುಂಬಿದವಳಾದಳು.
 ರಾಮನ ಕೋಪವು ಇನ್ನೂ ಇಳಿಯಲಿಲ್ಲ.

ಪಶ್ಯತಸ್ತಾಂ ತು ರಾಮಸ್ಯ
 ಭೂಯಃ ಕ್ರೋಧೋ ವ್ಯವರ್ಧತ |

—ಸರ್ಗ ೧೧೮, ಶ್ಲೋ. ೧೧, ಪು. ೪೫೮

ಯಾರಮೇಲೆ ಕ್ರೋಧ? ಸೀತೆಯಮೇಲೆಯೆ? ಹಾಗೆಂದು ಆಕೆ
 ಯನ್ನು ಬಾಯಿಬಿಟ್ಟು ಆಕ್ಷೇಪಿಸಲು ರಾಮನಿಗೆ ಕಾರಣವಿಲ್ಲ. ಹಾಗೆ

ಮಾಡಲು ಆತನಿಗೆ ಬಾಯಿಲ್ಲ. ಆದರೂ ಏನೋ ಕೋಪ. ನಿಷ್ಕುರವಾದ ಮಾತನ್ನಾಡುತ್ತಾನೆ.

ವಿದಿತಶ್ಚಾಸ್ತು ತೇ ಭದ್ರೇ
ಯೋಽಯಂ ರಣಪರಿಶ್ರಮಃ |
ಸ ತೀರ್ಣಃ ಸುಹೃದಾಂ ವೀರ್ಯಾತ್
ನ ತ್ವದರ್ಥಂ ಮಯಾ ಕೃತಃ |

—ಸರ್ಗ ೧೧೮, ಶ್ಲೋ. ೧೫, ಪು. ೪೫೮

ಏನು ನಿಷ್ಕುರ ಇದು! ಅಲ್ಲಿಗೆ ಮುಗಿಯಲಿಲ್ಲ ರಾಮನ ರೇಗಾಟ. ಆ ರೋಷ ತನ್ನಷ್ಟಕ್ಕೆ ತಾನೇ ಬಿಳಿಯಿತು. ಬಿಳಿಯುತ್ತ ಬಿಳಿಯುತ್ತ ಕಠೋರವಾಯಿತು. ಮೈಮೇಲೆ ಸ್ಮೃತಿ ತಪ್ಪಿತೆಂದೆನಿಸುವಷ್ಟು ಬಿಳಿಯಿತು. ಆಗ ಹೊರಟಿತು ರಾಮಮುಖದಿಂದ ಇಂಥ ಕ್ರೂರವಾದ ವಾಗ್ಬಾಣ ಸರಂಪರೆ :

ಪ್ರಾಪ್ತ ಚಾರಿತ್ರಸಂದೇಹಾ ||
ಪ್ರತಿಕೂಲಾಸಿ ಮೇ ||
ಗಚ್ಛ ಯಥೇಷ್ಟಂ ||
ಪರಗೃಹೋಷಿತಾ ||
ರಾವಣಾಂಕಪರಿಭ್ರಷ್ಟಾ ||
ದೃಷ್ಟ್ವಾ ದುಷ್ಟೇನ ಚಕ್ಷುಷಾ ||
ನಾಸ್ತಿ ಮೇ ತ್ವಯ್ಯಭಿಷ್ವಂಗಳಃ ||

—ಸರ್ಗ ೧೧೮, ಶ್ಲೋಕಗಳು ೧೭-೨೧, ಪುಟಗಳು ೪೫೯-೬೦

ಲಕ್ಷ್ಮಣೇ ಭರತೇ ವಾ ತ್ವಂ
ಕುರು ಬುದ್ಧಿಂ ಯಥಾಸುಖಮ್ ||
ಸುಗ್ರೀವೇ ವಾನರೇಂದ್ರೇ ವಾ
ರಾಕ್ಷಸೇಂದ್ರೇ ವಿಭೀಷಣೇ ||

—ಸರ್ಗ ೧೧೮, ಶ್ಲೋಕಗಳು ೨೨-೨೪, ಪು. ೪೬೦

ಒಂದು ನೆನಪು

ಈ ಸಂದರ್ಭದಲ್ಲಿ ಒಬ್ಬ ಹಳೆಯ ಸ್ನೇಹಿತನ ನೆನಪು ಬರುತ್ತದೆ. ಆತನ ಹೆಸರು ನರಸಿಂಹಾಚಾರಿ ಎಂದು. ಆತ ಸ್ಕೂಲ್‌ಮೇಷ್ಟರು. ತುಂಬ ಒಳ್ಳೆಯ ಮನುಷ್ಯ. ಒಂದು ಕಳಂಕವೂ ಇಲ್ಲದ ನಡತೆ ಆತನದು. ಆದರೆ ಒಂದು ವಿಶೇಷ. ಕಥೆಯನ್ನು ಕೇಳಿದರೆ ಅದು ಸ್ಪಷ್ಟವಾಗುತ್ತದೆ. ನರಸಿಂಹಾಚಾರಿ ಶ್ರೀವೈಷ್ಣವ. ಕೊಂಚ ಸಂಸ್ಕೃತ ತಿಳಿದಿತ್ತು. ವಿದ್ವಾಂಸರ ಮಗ. ಆಚಾರಸಂಪನ್ನ.

ಆತ ಒಂದು ದಿನ ಹನ್ನೊಂದು ಘಂಟೆಯ ಹೊತ್ತಿಗೆ ಮಾಮೂಲಿ ನಂತೆ ಮನೆಗೆ ಬಂದ. ತಲೆಬಾಗಿಲು ದಾಟಿ ಒಳಗೆ ಬರುತ್ತಲೇ ಹೆಂಡತಿ ಹೊರಗಿದ್ದಾಳೆಂದು ತೋರಿತು. ಅಡಿಗೆಮನೆಯೊಳಗೆ ನೋಡಿದ. ಆಕೆ ಒಲೆಯಮೇಲೆ ಪಾತ್ರೆಯಿಟ್ಟು ತಾನು ಹೊರಗಿದ್ದಳು. ಮನೆಯಲ್ಲಿದ್ದವರು ಅವರಿಬ್ಬರೇ. ಆದದ್ದರಿಂದ ಬೇರೆ ಯಾರೂ ಅಡಿಗೆಮಾಡುವವರಿಲ್ಲ. ನರಸಿಂಹಾಚಾರಿಗೆ ಬಲು ಕೋಪ ಬಂತು. ಅಡಿಗೆಮನೆಯ ಬಾಗಿಲ ಹಿಂದಿದ್ದ ಪೊರಕೆ ಕಟ್ಟನ್ನು ತೆಗೆದುಕೊಂಡು 'ಛಿ! ಕತ್ತಿ!' ಎಂದು ಹೇಳುತ್ತ ಪೊರಕೆಯನ್ನು ಹೆಂಡತಿಯಮೇಲೆ ಜೋರಾಗಿ ಎಸೆದ. ಮತ್ತು ಅದರೊಡನೆ ಬಾಳೆನಾರನ್ನು ಆಕೆಯಮೇಲೆ ಎಸೆದು, ಪೊರಕೆಯಮೇಲಿನ ದಾರವನ್ನು ಬಿಚ್ಚಿ ಬಾಳೆನಾರನ್ನು ಸುತ್ತುವಂತೆ ಹೇಳಿದ. ಆಕೆ ಹಾಗೆಮಾಡಿ ಪೊರಕೆಯನ್ನು ಹಿಂದಕ್ಕೆಸೆದಳು. ಈತ ಮತ್ತೆ ಅದನ್ನು ಅವಳಮೇಲೆಸೆದ. ಮತ್ತೆ ಅವಳು ಹಿಂದಕ್ಕೆಸೆಯಬೇಕಾಯಿತು. ಮರಳಿ ಆಕೆಯಮೇಲೆಸೆದು ತನ್ನ ಕಡೆಗೆ ತರಿಸಿಕೊಂಡ. ಹೀಗೆ ನಾಲ್ಕೈದುಸಾರಿ ಬಾಳೆನಾರಿನಿಂದ ಸುತ್ತಿದ ಪೊರಕೆಯನ್ನು ಆಕೆಯಮೇಲೆ ಪ್ರಯೋಗಿಸಿದ. ಬಾಳೆನಾರು ಮಡಿ; ನೂಲು ಮೈಲಿಗೆ. ಹೀಗೆ ಮಡಿಯ ಪೊರಕೆಯಿಂದ ತನ್ನ ಕೈ ಸೋಲುವ ವರೆಗೂ ದಂಡಿಸಿದ್ದಾಯಿತು. ಇದು ನಡೆಯುತ್ತಿದ್ದಾಗ ಆಕೆ ಕೊಂಚ ಕೊಂಚ ನಗುತ್ತಿದ್ದಳು. ಇದು ನಾನು ಚೆನ್ನಾಗಿ ಬಲ್ಲ ಸಂಗತಿ. ನರಸಿಂಹಾಚಾರಿಗೆ ಹೆಂಡತಿಯಮೇಲಿದ್ದ ಪ್ರೀತಿಯೋ—ಮಾತುಗಳಿಂದ ಹೇಳಲಾಗದು. ಆಕೆಗೆ ಕೊಂಚವೂ ಆಯಾಸವಾಗಬಾರದು, ನೋವಾಗಬಾರದು,

ಯಾವುದಕ್ಕೂ ಕೊರತೆಯಾಗಬಾರದು. ಆದರೆ ಕೋಪ ಬಂದಿದೆಯಲ್ಲ, ಹೊಟ್ಟೆ ಹಸಿವಿನ ಕಾರಣದಿಂದ.

× × ×

ಇಂಥದು ಕೋಪದ ಸ್ವಭಾವ. ಅದು ಬಂದಾಗ ಕಾರ್ಯಕಾರಣ ವಿವೇಕ ನುಣುಚಿಕೊಂಡು ಹೋಗಿಬಿಡುತ್ತದೆ. ಆದದ್ದರಿಂದಲೇ ಮಹರ್ಷಿಗಳು ಕೋಪವನ್ನು ಒಂದು ದೈವವೆಂದೆಣಿಸಿದರು.

ನಮಸ್ತೇ ರುದ್ರ ಮನ್ಯವ
ಉತೋ ತ ಇಷವೇ ನಮಃ |
ನಮಸ್ತೇ ಅಸ್ತು ಧನ್ವನೇ
ಬಾಹುಭ್ಯಾಮುತ ತೇ ನಮಃ ||

“ ಎಲೈ ರುದ್ರನೆ, ನಿನ್ನ ಕೋಪಕ್ಕೆ ನಮಸ್ಕಾರ, ನಿನ್ನ ಬಾಣಕ್ಕೆ ನಮಸ್ಕಾರ, ಧನುಸ್ಸಿಗೆ ನಮಸ್ಕಾರ, ನಿನ್ನ ಸರ್ವಾಂಗಗಳಿಗೂ ನಮಸ್ಕಾರ. ಯಾವ ಕ್ಷಣದಲ್ಲಿ ನೀನು ನಮ್ಮನ್ನು ಹೇಗೆ ನಡಸುತ್ತೀಯೋ ! ” ಎಂದು ಋಷಿಗಳು ಉದ್ಗರಿಸುತ್ತಾರೆ.

ಮನ್ಯವು ಶ್ರೀರಾಮನನ್ನು ಬಿಡಲಿಲ್ಲ. ಆ ತನ ಬಾಯಿಂದ ಆಡಬಾರದ್ದನ್ನು ಆಡಿಸಿತು.

ಮನ್ಯುರಕಾರ್ಷೀನ್ನಮೋ ನಮಃ ||

ಅಗ್ನಿಪ್ರವೇಶ

ಸೀತೆ ಈಗ ಏನು ಮಾಡಿಯಾಳು ? ಕಣ್ಣೀರಿಟ್ಟಳು.

ಕಾಮಕಾರೋ ನ ಮೇ ತತ್ರ
ದೈವಂ ತತ್ರಾಪರಾಧ್ಯತಿ ||
ಪರಾಧೀನೇಷು ಗಾತ್ರೇಷು
ಕಿಂ ಕರಿಷ್ಯಾಮ್ಯನೀಶ್ವರಾ ||
ಮಮ ಭಕ್ತಿಶ್ಚ ಶೀಲಂ ಚ
ಸರ್ವಂ ತೇ ಪೃಷ್ಠತಃ ಕೃತಮ್ ||

ಹೀಗೆ ಹೇಳಿ ಲಕ್ಷ್ಮಣನನ್ನು ಕುರಿತು—

ಚಿತಾಂ ಮೇ ಕುರು ಸೌಮಿತ್ರೇ
ವ್ಯಸನಸ್ಯಾಸ್ಯ ಭೀಷಜಮ್ |
ಮಿಥ್ಯಾಪವಾದೋಪಹತಾ
ನಾಹಂ ಜೀವಿತುಮುತ್ಸಹೇ ||

—ಸರ್ಗ ೧೧೯, ಶ್ಲೋ. ೧೮, ಪು. ೪೬೪

ಅನಂತರ ಅಗ್ನಿ ಪರೀಕ್ಷೆ ನಡೆಯಿತು. ಆ ಮಹಾತಾಯಿ ಅಗ್ನಿ ಪ್ರವೇಶ ಮಾಡುವಾಗ ಹೇಳುವ ಪ್ರಾರ್ಥನೆಯ ಮಾತುಗಳು ಕರುಣಾಜನಕಗಳಾಗಿವೆ. ಆ ಮಾತುಗಳನ್ನು ಶ್ರೀರಾಮನು ಕೇಳಿ—

ದಧ್ಯಾ ಮುಹೂರ್ತಂ ಧರ್ಮಾತ್ಮಾ
ಬಾಷ್ಪವ್ಯಾಕುಲಲೋಚನಃ ||

—ಸರ್ಗ ೧೨೦, ಶ್ಲೋ. ೧, ಪು. ೪೬೮

ಮಹಾದೇವನೂ ದೇವಾಧಿದೇವತೆಗಳೂ ಆ ಅದ್ಭುತವನ್ನು ನೋಡಿದರು. ಅವರೆಲ್ಲ ರಾಮನ ನಡವಳಿಕೆಯ ವಿಷಯದಲ್ಲಿ ಅಸಮಾಧಾನ ಸೂಚಿಸಿದರು.

ಉಪೇಕ್ಷಸೇ ಚ ವೈ ದೇಹೀಂ
ಮಾನುಷಃ ಪ್ರಾಕೃತೋ ಯಥಾ ||

—ಸರ್ಗ ೧೨೦, ಶ್ಲೋ. ೧೦, ಪು. ೪೬೯

ಇಷ್ಟೆಲ್ಲ ಆದಮೇಲೆ ರಾಮನು ಹೇಳುತ್ತಾನೆ :

ಪ್ರತ್ಯಯಾರ್ಥಂ ತು ಲೋಕಾನಾಮ್ ||

—ಸರ್ಗ ೧೨೧, ಶ್ಲೋ. ೧೫, ಪು. ೪೭೭

ಲೋಕಕ್ಕೆ ನಂಬಿಕೆಯುಂಟಾಗಬೇಕೆಂದು ಹಾಗೆ ಮಾಡಿದನಂತೆ!

ಈ ಸಬೂಬು ನನ್ನ ಮನಸ್ಸಿಗೆ ಕುಂಟುಸಬೂಬಾಗಿ ಕಾಣುತ್ತದೆ. ಶ್ರೀರಾಮನ ಬಾಯಿಂದ ಹೀಗೆ ಆಡಿದವರು ವಾಲ್ಮೀಕಿಮಹರ್ಷಿಗಳೋ, ಅಥವಾ ಬೇರೊಬ್ಬ ರಾಮಭಕ್ತರಾದ ಕವಿಗಳೋ ಎಂದು ನನ್ನ ಮನಸ್ಸಿನಲ್ಲಿ ಶಂಕೆ ಹುಟ್ಟುತ್ತದೆ.

ಅದು ಹೇಗಾದರಲಿ. ಕಥೆಯ ಸಮಾಪ್ತಿಯೇನೋ ಚೆನ್ನಾಗಿದೆ.

ಸ್ವದೇಶಪ್ರೀತಿ

ಶ್ರೀ ಸೀತಾರಾಮರು ಲಂಕೆಯಿಂದ ಪುಷ್ಪಕವಿಮಾನದಲ್ಲಿ ಪ್ರಯಾಣ ಬೆಳಸಿ ಬರುತ್ತಿದ್ದಾಗ ಅಯೋಧ್ಯೆ ಕಣ್ಣಿಗೆ ಕಾಣಿಸಿದ ಕೂಡಲೆ ಶ್ರೀರಾಮನು ಹೀಗೆಂದನು :

ಏಷಾ ಸಾ ದೃಶ್ಯತೇ ಸೀತೇ ಸರಯೂರ್ಯೂರ್ವಮಾಲಿನೀ |
ನಾನಾತರುಲತಾಕೀರ್ಣಾ ಸಂಪ್ರಪುಷ್ಪಿತಕಾನನಾ ||
ಏಷಾ ಸಾ ದೃಶ್ಯತೇಯೋಧ್ಯಾ ರಾಜಧಾನೀ ಪಿತುರ್ಮಮ |
ಅಯೋಧ್ಯಾಂ ಕುರು ವೈ ದೇಹಿ ಪ್ರಣಾಮಂ ಪುನರಾಗತಾ ||

— ಸರ್ಗ ೧೨೬, ಶ್ಲೋಕಗಳು ೪೯-೫೦, ಪು. ೫೧೧

ಇದು ಸ್ವದೇಶಪ್ರೀತಿಯ ಮಾತು.

ಭರತಸಮಾಗಮ

ಈ ಹೃದಯಮಂಥಿಯಾದ ಪ್ರಕರಣವಾದ ಬಳಿಕ ಅಯೋಧ್ಯೆಗೆ ಪುನರಾಗಮನ ; ಭರತನೊಡನೆ ಪುನಸ್ಸಮಾಗಮ. ಭರತನು ನಂದಿಗ್ರಾಮದಲ್ಲಿ ತಪಸ್ವಿಯಾಗಿದ್ದನಷ್ಟೆ.

ಚೀರಕೃಷ್ಣಾ ಜಿನಾಂಬರಮ್ ||
ಕೃಶಮಾಶ್ರಮವಾಸಿನಮ್ ||
ಜಟಿಲಂ ಮಲದಿಗ್ಧಾಂಗಂ
ಭ್ರಾತೃವ್ಯಸನಕರ್ಶಿತಮ್ |
ನಿಯತಂ ಭಾವಿತಾತ್ಮಾನಂ
ಬ್ರಹ್ಮರ್ಷಿಸಮತೇಜಸಮ್ ||
ಪಾದುಕೇ ತೇ ಪುರಸ್ಕೃತ್ಯ
ಶಾಸತಂ ವೈ ವಸುಂಧರಾಮ್ ||

— ಸರ್ಗ ೧೨೮, ಶ್ಲೋಕಗಳು ೨೮-೩೯-೪೦, ಪು. ೫೨೨

ಅನಂತರ ಅಣ್ಣತಮ್ಮಂದಿರ ಕುಶಲಸಂಭಾಷಣೆ. ಈ ಪ್ರಸಂಗದಲ್ಲಿ ಭರತನು ತನ್ನ ಅಣ್ಣನಿಗೆ ಸ್ವಾಗತ ನೀಡುವುದಕ್ಕಾಗಿ ಅಯೋಧ್ಯಾಪುರದ ರಸ್ತೆಗಳನ್ನು ಹೇಗೆ ಅಲಂಕಾರಮಾಡಿಸಿದ್ದನೆಂಬುದರ ವರ್ಣನೆ ಸೊಗಸಾಗಿದೆ.

ರಾಮನ ವಿಮಾನ ಕಾಣಿಸಿದ ಕೂಡಲೆ ಅಯೋಧ್ಯಾವಟ್ಟಣದ ಜನ ಉತ್ಸಾಹಭರಿತರಾಗಿ ಜಯಘೋಷಗಳೊಡನೆ ಕೈಮುಗಿದರು. ಭರತನು ಅಣ್ಣನನ್ನು ಗೌರವಿಸಿದ್ದು ಹಾಗಿರಲಿ; ಸುಗ್ರೀವನನ್ನು ಕುರಿತು ಅವನು ಹೇಳಿದ್ದನ್ನು ನೋಡಿರಿ :

ತ್ವಮಸ್ಮಾಕಂ ಚತುರ್ಣಾಂ ತು
ಭ್ರಾತಾ ಸುಗ್ರೀವ ಪಂಚಮಃ |

—ಸರ್ಗ ೧೩೦, ಶ್ಲೋ ೯. ೪೩, ಪು. ೫೪೫

ಆಮೇಲೆ ಭರತನು ಹೀಗೆ ಹೇಳಿದನಂತೆ :

ಅದ್ಯ ಜನ್ಮಕೃತಾರ್ಥಂ ಮೇ
ಸಂವೃತ್ತಶ್ಚ ಮನೋರಥಃ |

—ಸರ್ಗ ೧೩೦, ಶ್ಲೋ ೯. ೫೪, ಪು. ೫೪೬

ಪೂಜಿತಾ ಮಾಮಿಕಾ ಮಾತಾ
ದತ್ತಂ ರಾಜ್ಯಮಿದಂ ಮಮ |
ತದ್ದದಾಮಿ ಪುನಸ್ತುಭ್ಯಂ
ಯಥಾ ತ್ವಮದದಾ ಮಮ ||

—ಸರ್ಗ ೧೩೧, ಶ್ಲೋ ೯. ೨, ಪು. ೫೪೯

ರಾಜ್ಯಾಭಿಷೇಕ

ಈಗ ಸಮಾಪ್ತಿ. ಶ್ರೀ ಸೀತಾರಾಮರಿಗೆ ರಾಜ್ಯಾಭಿಷೇಕ. ಇತರ ಕವಿಗಳು ಇಂಥ ಪ್ರಸಂಗದಲ್ಲಿ “ ಭೇರೀ ದುಂದುಭಿ ಶಂಖ ಢಕ್ಕಿಕಾ ” ಹೀಗೆ ಒಂದು ನೂರು ವಾದ್ಯಗಳ ಘೋಷಣೆಯನ್ನು ಅನುಕರಿಸುವಂತೆ ನಾಲ್ಕು ಶಾರ್ದೂಲವೃತ್ತಗಳನ್ನೂ, ನಾಲ್ಕು ಸ್ರಗ್ಧರಿಗಳನ್ನೂ, ನಾಲ್ಕು ಮಹಾ ಸ್ರಗ್ಧರಿಗಳನ್ನೂ ಹೊಸೆದು ಅರ್ಭಟಮಾಡುತ್ತಿದ್ದರು. ವಾಲ್ಮೀಕಿಗಳು

ನಿರಾಡಂಬರವಾಗಿ, ಬಹು ಸಾಮಾನ್ಯವಾದ ಪ್ರಸಂಗವೆಂಬಂತೆ ಸರಳವಾಗಿ ಮುಗಿಸಿದ್ದಾರೆ.

ಅಭ್ಯಾಸಿಂಚನ್ನರವ್ಯಾಘ್ರಂ
ಪ್ರಸನ್ನೇನ ಸುಗಂಧಿನಾ |

ಸಲಿಲೇನ ಸಹಸ್ರಾಕ್ಷಂ

ವಸವೋ ವಾಸವಂ ಯಥಾ |

—ಸರ್ಗ ೧೩೧, ಶ್ಲೋ. ೬೧, ಪು. ೫೬೦

ಇದು ನಾಲದೆನ್ನಿಸುತ್ತದೆ ನಮ್ಮ ಮನಸ್ಸಿಗೆ. ಇಂಥ ಮಹಾಕಥೆಗೆ ಇಂಥ ಸಾಮಾನ್ಯವಾದ ಸಮಾಪ್ತಿಯೇ? ಆಡಂಬರವೇ ಇಲ್ಲವಲ್ಲ!

ಮಾತಿನ ಆಡಂಬರ ಬೇಕಿಲ್ಲ. ಪರ್ಯವನಾನದಲ್ಲಿ ಕಥೆ ಗದ್ದಲ ವನ್ನೆಬ್ಬಿಸತಕ್ಕದ್ದಲ್ಲ. ಶಾಂತಿಯನ್ನು ತಂದುಕೊಡಬೇಕಾದದ್ದು. ಮುಖ್ಯ ಮೂರ್ತಿಗಳು ತಪಸ್ವಿಗಳು. ನಿರಹಂಕಾರಿಗಳು. ನಾನು ಗೆದ್ದೆ, ನಾನು ಸಾಧಿಸಿದೆ—ಎಂಬ ರೀತಿಯ ಅಹಂತೆ ಅವರಲ್ಲಿರಲಿಲ್ಲ. ಅಂಥವರಿಗೆ ಗದ್ದಲ ವೇಕೆ? ನಡಸಬೇಕಾಗಿದ್ದ ಧರ್ಮವನ್ನು ನಡಸಿದ್ದಾಯಿತು. ಧರ್ಮಾಚರಣೆ ಯಿಂದ ಏನು ಫಲ? ಧರ್ಮಸಮಾಧಾನವೇ ಫಲ. ಲೋಕಕ್ಕೆ ಬೇಕಾದ ಉಪದೇಶ ಅದು.

ಏವಮೇತತ್ ಪುರಾವೃತ್ತಂ

ಆಖ್ಯಾನಂ ಭದ್ರಮಸ್ತು ವಃ |

ಪ್ರವ್ಯಾಹರತ ವಿಸ್ತೃಭಂ

ಬಲಂ ವಿಷ್ಣೋಃ ಪ್ರವರ್ಧತಾಮ್ ||

—ಸರ್ಗ ೧೩೧, ಶ್ಲೋ. ೧೨೨, ಪು. ೫೬೨

ಈಗ ಫಲಶ್ರುತಿ.

ಕಾವ್ಯಪ್ರಯೋಜನ

ಶ್ರೀಮದ್ರಾಮಾಯಣವನ್ನು ಪುಣ್ಯಗ್ರಂಥವೆಂಬ ನಂಬಿಕೆಯಿಂದ ಪಾರಾಯಣಮಾಡುವುದು ಬಹುಕಾಲದಿಂದ ಬಂದಿರುವ ಪದ್ಧತಿ. ಅದು ಕಾಲವಶದಿಂದ ಕುಂದದೆ ಬೆಳೆಯುತ್ತಿರಲಿ. ನಮ್ಮ ಕಾಲದ ಅತಿಬುದ್ಧಿ ವಂತಿಕೆಯಿಂದ ಆ ಪವಿತ್ರ ಸಂಪ್ರದಾಯಕ್ಕೆ ನ್ಯೂನತೆ ಬಾರದಿರಲಿ.

ಪಾರಾಯಣನಾಡುವ ಭಕ್ತರಿಗೆ “ಐಶ್ವರ್ಯಂ ಪುತ್ರಲಾಭಶ್ಚ”, “ಕುಟುಂಬ ವೃದ್ಧಿರ್ಧನಧಾನ್ಯವೃದ್ಧಿಃ” — ದೀರ್ಘಾಯುಸ್ಸು, ಆರೋಗ್ಯ, ಕೀರ್ತಿ — ಇವು ಲಭ್ಯಗಳೆಂದು ಪ್ರಾಚೀನರ ನಂಬಿಕೆ. ಶ್ರೀ ಸೀತಾರಾಮರ ಕೃಪಾಮಹಿಮೆಯಿಂದ ಭಕ್ತರಿಗೆ ಈ ಬಹುವಿಧವಾದ ಭೋಗಭಾಗ್ಯಸಂಪತ್ತು ಲಭ್ಯವಾಗಲಿ.

ಆದರೆ ರಾಮಾಯಣಭಕ್ತರಲ್ಲಿ ಇನ್ನೊಂದು ವರ್ಗವುಂಟು. ಅದು ಕಾಮೋಪಾಸಕರದು. ಅವರು ಐಶ್ವರ್ಯ ಪುತ್ರಲಾಭಾದಿಗಳು ಬೇಡವೆನ್ನುವವರಲ್ಲ. ಆದರೆ ಅವರ ಮನಸ್ಸಿನಲ್ಲಿ ಬೇರೊಂದು ಉದ್ದೇಶವೂ ಇರುತ್ತದೆ. ಅದು ಎರಡು ಭಾಗಗಳುಳ್ಳದ್ದು:

- (೧) ಮನೋರಂಜನೆ;
- (೨) ಜೀವನೋನ್ನತಿಯ ದರ್ಶನ.

ರಾಮಾಯಣಕಾವ್ಯದಿಂದ ಎಲ್ಲರಿಗೂ ಅವಗವರ ಸಂಸ್ಕಾರಾನುಸಾರವಾಗಿ ಮನೋರಂಜನೆಯಾದೀತೆಂದು ನಾನು ತಿಳಿದುಕೊಂಡಿದ್ದೇನೆ. ಕಥನ ಚಮತ್ಕಾರದಲ್ಲಿ ವಾಲ್ಮೀಕಿಗಳು ಅನೃತಿಮರು. ಆದರೂ ನಮ್ಮದು ಸಿನೆಮಾ ಯುಗ; ಪತ್ತಿದಾರಿ ಕಾದಂಬರಿಗಳ ಯುಗ; ಪ್ರಣಯ ಸಾಹಸಗಳ ಅಪೂರ್ವವಿನ್ಯಾಸಗಳ ಯುಗ. ಇಂಥ ನವೀನಸಾಹಿತ್ಯದಲ್ಲಿ ರುಚಿಕಂಡವರಿಗೆ ಈ ಹಳೆಯ ಕಂದಾಚಾರದ ಕಥೆ ಎಷ್ಟು ಮಾತ್ರ ರುಚಿಸೀತೋ ಅದನ್ನು ತಿಳಿಯುವುದು ನನ್ನಂಥ ಸಂಪ್ರದಾಯಜಡನಿಗೆ ಸುಲಭವಲ್ಲ ಇದು “ಏವಮೇತತ್ ಪುರಾವೃತ್ತಂ.” ಪುರಾತನದಲ್ಲಿಯೂ ಸ್ವಾರಸ್ಯವಿರಬಹುದೆಂದು ಯಾರು ಒಪ್ಪಿಯಾರೋ ಅಂಥವರಿಗೆ ಕುತೂಹಲಕರವಾದ ಸಂದರ್ಭಗಳೂ, ಉಲ್ಲಾಸಕರಗಳಾದ ವರ್ಣನೆ ಸಂಭಾಷಣೆಗಳೂ, ರೋಮಾಂಚನ ಕಾರಿಗಳಾದ ಸನ್ನಿವೇಶಗಳೂ, ಹೃದಯವಿದ್ರಾವಕ ಘಟನೆಗಳೂ ಈ ಕಾವ್ಯದಲ್ಲಿ ಅಡಿಗಡಿಗೂ ಬರುತ್ತವೆ. ವಾಲ್ಮೀಕಿಗಳ ಮಾತೇ ಸೊಗಸು. ಅವರ ವಾಕ್ಯರಚನೆಯೇ ಸೊಗಸು. ನಮ್ಮ ಜನ ಈ ಅಮೇಯವಾದ ಸೊಗಸನ್ನು ಅನುಭವಿಸುವ ಶಕ್ತಿಯುಳ್ಳವರಾಗಲಿ.

ಇನ್ನು ಕಾವ್ಯದಿಂದಾಗುವ ಎರಡನೆಯ ಪ್ರಯೋಜನ. ಅದು ಜೀವನೋನ್ನತದರ್ಶನ; ಸಮ್ಯಗ್ಜೀವನದರ್ಶನ; ಜೀವನಸೌಂದರ್ಯದರ್ಶನ.

ಮನುಷ್ಯಪ್ರಾಣಿ ತಾನು ಧರ್ಮವೆಂದು ನಂಬಿದ ಒಂದು ಧೈಯಕ್ಕಾಗಿ ಎಷ್ಟನ್ನು ಎದುರಿಸಬಲ್ಲ? ಎಷ್ಟನ್ನು ತ್ಯಜಿಸಬಲ್ಲ? ಎಷ್ಟನ್ನು ಸಹಿಸಬಲ್ಲ? ಅವನ ಧೈಯ ಎಷ್ಟು ಮೇಲಕ್ಕೆ ಹೋಗಬಲ್ಲದ್ದು? ಅವನ ಸಹನೆ ಎಷ್ಟು ನಿರಂತರವಾದದ್ದು! ಅವನ ಶ್ರದ್ಧೆ ಎಷ್ಟು ದೃಢವಾದದ್ದು! ಇದನ್ನು ನಾವು ಶ್ರೀರಾಮಪ್ರಪಂಚದಲ್ಲಿ ಕಾಣಲಾಗುತ್ತದೆ. ಅದು ಮಾನುಷಸತ್ತದ ವಿಕಾಸ. ಕಥೆ ಈ ಸತ್ತೋದ್ದೇಶಪ್ರದರ್ಶನಕ್ಕೆ ಅವಕಾಶ ಕಲ್ಪಿಸುತ್ತದೆ. ರಾಮ, ಸೀತೆ, ಲಕ್ಷ್ಮಣ, ಭರತ, ಅಂಜನೇಯ—ಈ ನಾನಾ ವ್ಯಕ್ತಿಗಳು ಅವರವರಿಗೆ ಸೇರಿದ ಬೇರೆಬೇರೆ ದಾರಿಗಳಲ್ಲಿ ಧರ್ಮಪೋಷಣೆಗಾಗಿ ಎಷ್ಟೆಷ್ಟನ್ನು ತ್ಯಾಗಮಾಡಿದ್ದಾರೆ! ಎಷ್ಟೆಷ್ಟನ್ನು ಪಟ್ಟಿದ್ದಾರೆ! ಎಷ್ಟೆಷ್ಟನ್ನು ಸಾಧಿಸಿದ್ದಾರೆ!

ಈ ಭೋಗವಿರಕ್ತಲೋಕಕ್ಕೆ ಪ್ರತಿದ್ವಂದ್ವಿಯಾದದ್ದು ರಾವಣನ ಭೋಗಸಂಸಕ್ತಲೋಕ. ಸತ್ಯವೋ ಮಿಥ್ಯೆಯೋ, ಮರ್ಯಾದೆಯೋ ಉತ್ಕ್ರಾಂತಿಯೋ, ಹೇಗೋ ಸೇಡು ತೀರಿಸಿಕೊಂಡರೆ ಸರಿ; ಬೇಕೆನಿಸಿದ್ದನ್ನು ಗಿಟ್ಟಿಸಿಕೊಂಡರೆ ಸರಿ. ಹೀಗೆ ಭೋಗೈಶ್ವರ್ಯಪ್ರಸಕ್ತವಾದದ್ದು ರಾವಣಲೋಕ.

ದೈವವೈಪರೀತ್ಯನಿರೂಪಣೆ

ಈ ಎರಡು ಲೋಕಗಳ ಘರ್ಷಣೆಯನ್ನು ನಾವು ನೋಡುವುದಾಗುತ್ತದೆ. ಈ ವ್ಯಾಜದಲ್ಲಿ ದೈವವು ತಂದೊಡ್ಡುವ ವಿಷಮಪರೀಕ್ಷೆಗಳು ನಮ್ಮ ಅನುಭವಕ್ಕೆ ಗೋಚರಿಸುತ್ತವೆ. ಶ್ರೀರಾಮಚಂದ್ರನು ಹೇಳುವಂತೆ

ಪೌರುಷಾದ್ಯದನುಷ್ಠೀಯಂ
ತದೇತದುವಪಾದಿತಮ್ |

—ಸರ್ಗ ೧೧೮, ಶ್ಲೋ. ೨, ಪು. ೪೫೭

ಈ ಪರಮತತ್ತ್ವದ ನಿರೂಪಣೆಯೇ ನಮಗೆ ದೊರೆಯುವ ಮಹಾಫಲ. ಪಾಶ್ಚಾತ್ಯರಲ್ಲಿ 'ಟ್ರಾಜಿಡಿ' (Tragedy) ಎಂಬ ಕಾವ್ಯಪ್ರಭೇದವು ಸರ್ವೋತ್ಕೃಷ್ಟವಾದದ್ದೆಂದು ಒಂದು ಮತವುಂಟು. ಒಬ್ಬ ಮನುಷ್ಯನು ಬಹುಸತ್ತ್ವಸಂಪನ್ನನಾಗಿ ಬಹುಪರಾಕ್ರಮಿಯಾಗಿ ತನ್ನ ಉದ್ದೇಶಸಾಧನೆ

ಯಲ್ಲಿ ಶಿಖರಾಗ್ರಕ್ಕೆ ರುತ್ತಿರುವನೆಂದು ಜನ ನಿರೀಕ್ಷಿಸಿಕೊಂಡಿರುವಾಗ, ಅವನಲ್ಲಿ ಗೊಥವಾಗಿ ಅಡಗಿರುವ ಒಂದಾನೊಂದು ನ್ಯೂನತೆಯ ಕಾರಣದಿಂದ, ಒಂದಾನೊಂದು ದೌರ್ಬಲ್ಯದ ಕಾರಣದಿಂದ, ಅವನು ಉನ್ನತ ಸ್ಥಾನದಿಂದ ಉರುಳಿ ಅಧಃಪಾತಗಳಿಗೆ ಬಿದ್ದರೆ ಅದನ್ನು 'ಟ್ರಾಜೆಡಿ' ಎಂದು ಪಾಶ್ಚಾತ್ಯರು ಕರೆಯುತ್ತಾರೆ. ಈ ಬಗೆಯ ಕಾವ್ಯನಾಟಕಗಳು ೨೫೦೦ ವರ್ಷಗಳ ಹಿಂದೆ ಗ್ರೀಸ್ ದೇಶದಲ್ಲಿ ಪ್ರಚಾರದಲ್ಲಿದ್ದವು. ಐಸ್ಯಲಸ್, ಸೋಫೋಕ್ಲೀಸ್, ಯೂರಿಪಿಡೀಸ್—ಇವರು 'ಟ್ರಾಜೆಡಿ' ನಾಟಕಗಳ ರಚನೆಯಿಂದ ಪ್ರಸಿದ್ಧರಾದವರು. ಅನೇಕ ಮಂದಿ ಇಂಗ್ಲಿಷ್ ಕವಿಗಳು—ಷೇಕ್ಸ್ಪಿಯರ್ ಮೊದಲು ಗೊಂಡು—ಇಂಗ್ಲಿಷಿನಲ್ಲಿ 'ಹ್ಯಾಮ್ಲೆಟ್', 'ನ್ಯಾಕ್ಬಿತ್' ಮೊದಲಾದ ನಾಟಕಗಳನ್ನು ರಚಿಸಿದ್ದಾರೆ. ಕನ್ನಡದಲ್ಲಿ ಬಿ. ಎಂ. ಶ್ರೀಕಂಠಯ್ಯನವರು ಸೋಫೋಕ್ಲೀಸನ 'ಏಜಾಕ್ಸ್' ನಾಟಕದ ಆಧಾರದ ಮೇಲೆ 'ಅಶ್ವತ್ಥಾಮನ್' ಎಂಬ ಶ್ರೇಷ್ಠವಾದ ಕೃತಿಯನ್ನು ರಚಿಸಿದ್ದಾರೆ.

ಶ್ರೀಕಂಠಯ್ಯನವರು 'ಟ್ರಾಜೆಡಿ' ಎಂಬ ಮಾತಿಗೆ 'ರುದ್ರನಾಟಕ' ಎಂಬ ಹೆಸರನ್ನು ಕೊಟ್ಟಿದ್ದಾರೆ. ಕೆಲವರು ಅದನ್ನು 'ದುರಂತನಾಟಕ' ಎಂದೂ ಕರೆದಿದ್ದಾರೆ. ನನ್ನ ಮನಸ್ಸಿಗೆ ಅದು 'ವಿಧಿವೈಕಟ್ಯನಾಟಕ', 'ದೈವವೈಪರೀತ್ಯನಾಟಕ' ಎಂದೆನಿಸುತ್ತದೆ. ವಿಧಿ ಒಬ್ಬ ಮನುಷ್ಯನಿಗೆ ತೊಂಭತ್ತೊಂಭತ್ತು ವರಗಳನ್ನು ಅನುಗ್ರಹಿಸಿ ಇನ್ನೊಂದು ವರವನ್ನು ಮಾತ್ರ ಕೊಡಲೊಲ್ಲದೆ, ಆ ತೊಂಭತ್ತೊಂಭತ್ತು ವರಗಳೂ ಅನರ್ಥಕಾರಿಯಾಗುವಂತೆ ಕೃತ್ರಿಮ ಮಾಡುತ್ತದೆ. ಸರ್ವಲಕ್ಷಣಸಂಪನ್ನರಾದ ಯುವಕ ಯುವತಿಯರನ್ನು ಗೂಡಿಸಿ ಮಾಂಗಲ್ಯ ಕಟ್ಟುವ ವೇಳೆಗೆ ವರನ ಕೈಬೆರಳು ಉಳುಕಿಯೋ ವಧುವಿನ ಕೊರಳು ಸೊಟ್ಟಾಗಿಯೋ ಮಾಂಗಲ್ಯದ ದಾರ ತುಂಡುತುಂಡಾಗುವಂತೆ ಮಾಡುತ್ತದೆ. ಶುಭವಾಗಬೇಕಾಗಿದ್ದದ್ದು ಅಶುಭದಲ್ಲಿ ಪರ್ಯವಸಾನವಾಗುತ್ತದೆ. ಇದು ಟ್ರಾಜೆಡಿ. ಅದರಲ್ಲಿ ಕಾರ್ಯಕಾರಿಯಾದದ್ದು ಅನಿರೀಕ್ಷಿತವಾದ ಯಾವುದೋ ಒಂದು ವಿಧಿಕೌಟಲ್ಯ. ಇದು ಟ್ರಾಜೆಡಿಯ ಲಕ್ಷಣ. ರಾವಣನು ಈ ವಿಧಿಕೌಟಲ್ಯಕ್ಕೆ ಬಲಿಯಾದವನು.

ಜನ್ಮ ಬ್ರಹ್ಮಕುಲೇಽಗ್ರಜೋ ಧನಪತಿ-
 ಯಃ ಕುಂಭಕರ್ಣಾಗ್ರಜಃ |
 ಸೂನುವಾರ್ಸವಜಿತ್ಸ್ವಯಂ ದಶಶಿರಾ
 ದೋರ್ದಂಡಕಾ ವಿಶತಿಃ |
 ಅಸ್ತ್ರಂ ಕಾಮಗಮಂ ವಿಮಾನಮಜಯಂ
 ಮಥ್ಯೇ ಸಮುದ್ರಂ ಪುರೀ |
 ಸರ್ವಂ ನಿಷ್ಕಲಮೇತದೇವ ನಿಯತಂ
 ದೈವಂ ವರಂ ದುರ್ಜಯಮ್ ||

ಇಂಥ ಸನ್ನಿವೇಶಗಳನ್ನು ನಮ್ಮ ಮನಸ್ಸು ಚಿಂತಿಸಿ ಚಿಂತಿಸಿ ಅಂತರಂಗಕ್ಕೆ
 ಶೋಧನೆ ನಡೆದಂತೆಲ್ಲ ಮನದಟ್ಟುವಂತೆ ತತ್ತ್ವ ತಿಳಿದುಬರುತ್ತದೆ :

ಐಶ್ವರ್ಯಕ್ಕಿಂತ ದೊಡ್ಡದು ಧರ್ಮ. ದೈವದ ಮೇಲೆ ಎದ್ದು ನಿಲ್ಲ
 ಬೇಕಾದದ್ದು ವಾರುಷ. ಭೋಗಕ್ಕಿಂತ ಹೆಚ್ಚಿನದು ಶಾಂತಿ.

ಕುಂಭೋದ್ಭವಾದಿಸ್ತತ್ಪ್ರಾಯ
 ಕ್ಷೇಮಾಭ್ಯುದಯದಾಯಿನೇ |
 ಜೀವತಾರಕನಾಂನೇಽಸ್ತು
 ಜಗದೀಶಾಯ ಮಂಗಲಮ್ ||

ಅಭಿನಂದನೆ

ಈಗ ನಮ್ಮ ಉವಕಾರಿಗಳಿಗೆ ಅಭಿನಂದನೆ. ೧೯೬೪ ರಲ್ಲಿ ಈ ಕಾರ್ಯ
 ವನ್ನು ಉಪಕ್ರಮಿಸಿದಾಗ ನಮ್ಮ ಮನಸ್ಸುಗಳಲ್ಲಿ ಉತ್ಸಾಹ ತುಂಬಿತ್ತು.
 ಚಿಂತೆಯೂ ತುಂಬಿತ್ತು. ನಾವು ಕೈಹಚ್ಚಿದ್ದ ಪ್ರಯತ್ನ ಮಹತ್ತರವಾದದ್ದು.
 ಇಂಥ ದೊಡ್ಡ ಕಾರ್ಯವನ್ನು ಸಾಧಿಸಲು ನಮ್ಮಿಂದ ಆದೀತೆ? ಇಷ್ಟಕ್ಕೆ
 ಬೇಕಾದ ಶಕ್ತಿ ಸಂಪತ್ತುಗಳನ್ನು ದೇವರು ನಮಗೆ ಅನುಗ್ರಹಿಸಿಯಾನೆ?
 ನಾವು ಅಷ್ಟು ಪುಣ್ಯವಂತರೆ? ಎಂದು ಆಗ ವೇಚಾಡಿಕೊಂಡಿದ್ದೆವು. ಕೆಲವು
 ವಿಘ್ನಗಳೂ ಬಂದವು. ಭಗವಂತನ ಕಟಾಕ್ಷದಿಂದ ಆ ವಿಘ್ನಗಳು ಹೇಗೋ
 ನಿವಾರಣೆಯಾಗಿ ಹಿಡಿದ ಕೆಲಸ ಈಗ ಸಮಾಪ್ತಿಯ ಸಮೀಪಕ್ಕೆ ಬಂದಿದೆ.
 ಇದಕ್ಕಾಗಿ ಭಗವಂತನಿಗೆ ಸಹಸ್ರ ನಮಸ್ಕಾರಗಳು. ವಾಲ್ಮೀಕಿಸಮುದ್ರ

ದಿಂದ ಭಗವದನುಗ್ರಹರೂಪವಾದ ಅಮೃತ ಹರಿದುಬರಲು ನಾಳಗಳಂತಿರುವ ರಾಮಾಯಣ ಪ್ರಕಾಶನ ಸಮಿತಿಯ ಸದಸ್ಯರಿಗೂ ಅವರ ಮಿತ್ರ ವರ್ಗಕ್ಕೂ ಕನ್ನಡ ಜನರಿಂದ ಅಭಿನಂದನೆ ಸಲ್ಲುತ್ತದೆ. ಶ್ರೀ ಸೀತಾರಾಮ ಭಗವಂತರ ಅನುಗ್ರಹ ಅವರಿಗೆ ಸರ್ವದಾ ಸಿದ್ಧವಾಗಿರುತ್ತದೆ.

ಇನ್ನು ವಿದ್ವಾನ್ ಶ್ರೀ ರಂಗನಾಥಶರ್ಮರವರ ಲೇಖನಿಗೆ ಅಭಿನಂದನೆ. ಗ್ರಂಥದ ಈ ಭಾಗವನ್ನೂ ನಾನು ಬಹು ಕಡಿ ಓದಿ ನೋಡಿದ್ದೇನೆ. ಇದು ಭಾಷಾಂತರವಲ್ಲ, ಸ್ವತಂತ್ರಕೃತಿ ಎನ್ನಿಸುವಷ್ಟು ಅಕ್ಕತಕ್ಕವಾಗಿ, ಗಂಭೀರವಾಗಿ, ಸಹಜಸುಂದರವಾಗಿ ವ್ರವಹಿಸಿದೆ ಅವರ ಶೈಲಿ. ಅವರ ಬರವಣಿಗೆಯನ್ನು ಅದರ ಸೊಗಸಿಗಾಗಿಯೇ ನಮ್ಮ ಜನ ಓದಬೇಕೆಂದು ಬಿನ್ನಯಿಸುತ್ತೇನೆ. ರಂಗನಾಥಶರ್ಮರವರು ವದವೈವಿಧ್ಯವನ್ನು ತೋರಿಸುವುದರಲ್ಲಿಯೂ ಮೂಲದ ನವರುಗಳನ್ನು ಕನ್ನಡಕ್ಕೆಳಿಸುವುದರಲ್ಲಿಯೂ ಪರಿಣತರಾಗಿದ್ದಾರೆ. ಕನ್ನಡ ಮಹಾಜನರು ಅವರ ಈ ರಸವತ್ಪಾಂಡಿತ್ಯದ ಪ್ರಯೋಜನವನ್ನು ಪಡೆದು ಅವರಿಂದ ಸಂಸ್ಕೃತದ ಇತರ ಸಾಹಿತ್ಯರತ್ನಗಳನ್ನು ಕನ್ನಡಕ್ಕೆ ರೂಪಾಂತರ ಮಾಡಿಸಿ ಸಂತೋಷಿಸಲಿ ಎಂದು ಹಾರೈಸುತ್ತೇನೆ. ಪರಮಾತ್ಮನು ಅವರಿಗೆ ಸಮಸ್ತ ಶುಭಗಳನ್ನೂ ಕರುಣಿಸಲಿ.

ವಾಲ್ಮೀಕಿಗಿರಿಸಂಭೂತಾ

ರಾಮಸಾಗರಗಾಮಿನೀ |

ಪುನಾತು ಭುವನಂ ಪುಣ್ಯಾ

ರಾಮಾಯಣಮಹಾನದೀ ||

ಡಿ. ವಿ. ಜಿ.

ಅನುಕ್ರಮಣಿಕೆ

ಸರ್ಗ	ವಿಷಯ	ಪುಟ
೬೮	ರಾವಣಾನುಶೋಕಃ (ಕುಂಭಕರ್ಣನ ಮರಣವಾರ್ತೆಯನ್ನು ಕೇಳಿ ರಾವಣನ ಶೋಕ) ೧
೬೯	ನರಾಂತಕವಧಃ (ಅಂಗದನಿಂದ ನರಾಂತಕನ ವಧೆ) ೭
೭೦	ದೇವಾಂತಕಾದಿವಧಃ (ದೇವಾಂತಕ, ತ್ರಿಶಿರ, ಮಹೋದರ ಮತ್ತು ಮಹಾಶಾರ್ಫರ ವಧೆ) ೨೬
೭೧	ಅತಿಕಾಯವಧಃ (ಲಕ್ಷ್ಮಣನಿಂದ ಅತಿಕಾಯನ ಸಂಹಾರ) ೩೮
೭೨	ರಾವಣಮನ್ಯುಶಲ್ಯಾವಿಷ್ಕಾರಃ (ಅತಿಕಾಯನ ಮರಣವನ್ನು ಕೇಳಿ ರಾವಣನ ವಿಷಾದ. ನಗರರಕ್ಷಣೆಗೆ ಅಜ್ಞೆ) ೬೦
೭೩	ಇಂದ್ರಜಿನ್ಮಾಯಾಯುಧಮ್ (ಇಂದ್ರಜಿತುವಿನ ಮಾಯಾಯುಧ)....	೬೪
೭೪	ಹಿಷಧಿಶರ್ವತಾನಯನಮ್ (ಹನುಮಂತನು ಹಿಮಾಲಯದಿಂದ ಹಿಷಧಿಶರ್ವತವನ್ನು ತರುವುದು) ೭೯
೭೫	ಲಂಕಾದಾಹಃ (ಕಪಿಯೋಧರು ಲಂಕೆಗೆ ಬೆಂಕಿಹಚ್ಚುವುದು) ೯೭
೭೬	ಕಂಪನಾದಿವಧಃ (ಕಂಪನ, ಪ್ರಜಂಘ, ಯೂಪಾಕ್ಷ ಮತ್ತು ಕುಂಭ ಎಂಬ ರಾಕ್ಷಸರ ವಧೆ) ೧೧೦
೭೭	ನಿಕುಂಭವಧಃ (ಹನುಮಂತನಿಂದ ನಿಕುಂಭನ ವಧೆ) ೧೨೬
೭೮	ಮಕರಾಕ್ಷಾಭಿಷೇಕನಮ್ (ಮಕರಾಕ್ಷನು ಯುಧಿಷ್ಠಿರನಿಗೆ ಹೊರಡುವುದು)	೧೩೧
೭೯	ಮಕರಾಕ್ಷವಧಃ (ಶ್ರೀರಾಮನಿಂದ ಮಕರಾಕ್ಷನ ಸಂಹಾರ) ೧೩೫
೮೦	ತಿರೋಹಿತರಾವಣಿಯುಧಮ್ (ಪುನಃ ಇಂದ್ರಜಿತುವಿನ ಮಾಯಾ ಯುಧ) ೧೪೪

- ೮೦ ಮಾಯಾಸೀತಾವಧಃ (ಇಂದ್ರಜಿತು ಮಾಯಾಸೀತೆಯನ್ನು ನಿರ್ಮಿಸಿ
ಹನುಮಂತನೆದುರಿಗೆ ಅವಳನ್ನು ಭೇದಿಸುವುದು) ೧೫೩
- ೮೧ ಹನೂಮದಾದಿನಿರ್ವೇದಃ (ಹನುಮಂತನು ಯುದ್ಧವನ್ನು ನಿಲ್ಲಿಸಿ
ಹಿಂದಿರುಗುವುದು) ೧೬೦
- ೮೨ ರಾಮಾಶ್ವಾಸನಮ್ (ಮಾಯಾಸೀತೆಯು ಸುದ್ದಿಯನ್ನು ಕೇಳಿ ಶ್ರೀರಾಮನ
ದುಃಖ ; ಲಕ್ಷ್ಮಣನ ಸಮಾಧಾನ) ೧೬೫
- ೮೩ ಇಂದ್ರಜಿನ್ಮಾಯಾವಿವರಣಮ್ (ಎಲ್ಲವೂ ಇಂದ್ರಜಿತುವಿನ ಮಾಯಾ
ಜಾಲವೆಂದು ಹೇಳಿ ವಿಭೀಷಣನು ಶ್ರೀರಾಮನನ್ನು ಸಂತೈಸುವುದು) ೧೭೫
- ೮೪ ನಿಕುಂಭಿಲಾಭಿಯಾನಮ್ (ಇಂದ್ರಜಿತುವನ್ನು ವಧಿಸಬೇಕೆಂದು
ಲಕ್ಷ್ಮಣನು ನಿಕುಂಭಿಳಿಗೆ ಹೊರಡುವುದು) ೧೮೦
- ೮೫ ರಾವಣಬಲಕದನಮ್ (ಲಕ್ಷ್ಮಣನು ರಾಕ್ಷಸನೇನೆಯನ್ನು ಭೇದಿಸು
ವುದು ; ಇಂದ್ರಜಿತು ಯುದ್ಧಕ್ಕೆ ಬರುವುದು) ೧೮೭
- ೮೬ ವಿಭೀಷಣರಾವಣಪರಸ್ಪರನಿಂದಾ (ಇಂದ್ರಜಿತು ವಿಭೀಷಣನನ್ನು
ನಿಂದಿಸುವುದು. ವಿಭೀಷಣನ ಪ್ರತ್ಯುತ್ತರ) ೧೯೪
- ೮೭ ಸೌಮಿತ್ರರಾವಣಯುದ್ಧಮ್ (ಲಕ್ಷ್ಮಣನಿಗೂ ಇಂದ್ರಜಿತುವಿಗೂ
ಘೋರವಾದ ಯುದ್ಧ) ೨೦೦
- ೮೮ ಸೌಮಿತ್ರಸಂಧುಕ್ಷಣಮ್ (ಲಕ್ಷ್ಮಣನಿಗೂ ಇಂದ್ರಜಿತುವಿಗೂ ಭೀಕರ
ಕದನ. ವಿಭೀಷಣನು ಲಕ್ಷ್ಮಣನನ್ನು ಪ್ರೋತ್ಸಾಹಿಸುವುದು) ೨೦೮
- ೮೯ ಸೌಮಿತ್ರರಾವಣಯುದ್ಧಮ್ (ಲಕ್ಷ್ಮಣನಿಗೂ ಇಂದ್ರಜಿತುವಿಗೂ
ಭೀಷಣಸಮರ) ೨೧೬
- ೯೦ ರಾವಣವಧಃ (ಲಕ್ಷ್ಮಣನಿಂದ ಇಂದ್ರಜಿತುವಿನ ವಧೆ) ೨೨೬
- ೯೧ ರಾವಣಶಸ್ತ್ರಹತಚಿಕಿತ್ಸಾ (ಸುಷೇಣನಿಂದ ಲಕ್ಷ್ಮಣಾದಿಗಳಿಗೆ ಚಿಕಿತ್ಸೆ) ೨೪೨
- ೯೨ ಸೀತಾಹನನೋದ್ಯಮನಿವೃತ್ತಿಃ (ರಾವಣನು ಸೀತೆಯನ್ನು ಕೊಲ್ಲಲು
ಉದ್ದೇಶಿಸುವುದು. ಸುಪಾರ್ಶ್ವನು ಅದನ್ನು ತಡೆಯುವುದು) ೨೪೮
- ೯೩ ಗಾಂಧರ್ವಾಸ್ತ್ರವೋಹನಮ್ (ಶ್ರೀರಾಮನ ಅದ್ಭುತವಾದ ಯುದ್ಧ
ಸಾಮರ್ಥ್ಯ ; ಗಂಧರ್ವಾಸ್ತ್ರ ಪ್ರಯೋಗ) ೨೬೧

- ೯೫ ರಾಕ್ಷಸೀವಿಲಾಪಃ (ಲಂಕೆಯಲ್ಲಿ ರಾಕ್ಷಸಸ್ತ್ರೀಯರೆ ವಿಲಾಪ) ೨೭೦
- ೯೬ ರಾವಣಾಭಿಷೇಕನಮ್ (ರಾವಣನು ಯುದ್ಧಕ್ಕೆ ಹೊರಡುವುದು) ೨೭೮
- ೯೭ ವಿರೂಪಾಕ್ಷನಧಃ (ಸುಗ್ರೀವನಿಂದ ವಿರೂಪಾಕ್ಷನ ವಧೆ) ೨೮೮
- ೯೮ ಮಹೋದರವಧಃ (ಸುಗ್ರೀವನಿಂದ ಮಹೋದರನ ವಧೆ) ೨೯೫
- ೯೯ ಮಹಾಪಾರ್ಶ್ವವಧಃ (ಅಂಗದಿಂದ ಮಹಾಪಾರ್ಶ್ವನ ವಧೆ) ೩೦೨
- ೧೦೦ ರಾಮರಾವಣಾಸ್ತ್ರಪರಂಪರಾ (ರಾವಣನು ಶ್ರೀರಾಮನೊಡನೆ ಯುದ್ಧ
ವನ್ನಾರಂಭಿಸುವುದು) ೩೦೭
- ೧೦೧ ಲಕ್ಷ್ಮಣಶಕ್ತಿಪ್ರೇಷಃ (ರಾವಣನಿಂದ ಶಕ್ತ್ಯಾಯುಧದ ಪ್ರಯೋಗಃ ;
ಲಕ್ಷ್ಮಣನ ಮೂರ್ಛೆ) ೩೧೭
- ೧೦೨ ಲಕ್ಷ್ಮಣಸಂಜೀವನಮ್ (ಹನುಮಂತನು ತಂದ ದಿವ್ಯಾಸ್ತ್ರಧಿಯಿಂದ
ಲಕ್ಷ್ಮಣನು ಮೂರ್ಛೆಯಿಂದೇಳುವುದು) ೩೨೮
- ೧೦೩ ಐಂದ್ರರಥಕೇತುಪಾತನಮ್ (ಶ್ರೀರಾಮನು ಕುಳಿತಿದ್ದ ಇಂದ್ರರಥದ
ಧ್ವಜವನ್ನು ರಾವಣನು ಉರುಳಿಸುವುದು) ೩೩೯
- ೧೦೪ ರಾವಣಶೂಲಭಂಗಃ (ರಾವಣನ ಶೂಲವನ್ನು ಶ್ರೀರಾಮನು ಭಗ್ನ
ಗೊಳಿಸುವುದು) ೩೪೬
- ೧೦೫ ದಶಗ್ರೀವವಿಘ್ನೋನಮ್ (ರಾವಣನು ಅಯಾಸದಿಂದ ಮೈಮರೆ
ಯಲು, ಅವನ ಸಾರಥಿಯು ರಥವನ್ನು ಬೇರೆ ಕಡೆಗೆ ಸಾಗಿಸುವುದು) ೩೫೩
- ೧೦೬ ಸಾರಥಿನಿಷ್ಠೇಯಮ್ (ರಥವನ್ನು ಹಿಂದಿರುಗಿಸಿ ತಂದುದಕ್ಕೆ ಸಾರಥಿಯು
ಕಾರಣವನ್ನು ತಿಳಿಸುವುದು) ೩೫೯
- ೧೦೭ ಅದಿತ್ಯಹೃದಯಮ್ (ಆಗತ್ಯರು ಶ್ರೀರಾಮನಿಗೆ ಅದಿತ್ಯಹೃದಯವನ್ನು
ಉಪದೇಶಿಸುವುದು) ೩೬೫
- ೧೦೮ ಶುಭಾಶುಭನಿಮಿತ್ತದರ್ಶನಮ್ (ರಾವಣನಿಗೆ ಅಶುಭನಿಮಿತ್ತಗಳೂ
ಶ್ರೀರಾಮನಿಗೆ ಶುಭನಿಮಿತ್ತಗಳೂ ಆಗುವುದು) ೩೭೩
- ೧೦೯ ರಾವಣಧ್ವಜೋನ್ಮಥನಮ್ (ರಾವಣನ ಧ್ವಜವನ್ನು ಶ್ರೀರಾಮನು
ಛೇದಿಸುವುದು) ೩೮೦

- ೧೧೦ ರಾವಣೈಕತಶಿರಶ್ಚೇದನಮ್ (ಶ್ರೀರಾಮನಿಂದ ರಾವಣನ ಶಿರಶ್ಚೇದ; ಮತ್ತೆ ಹೊಸ ಶಿರಸ್ಸುಗಳ ಅವಿಭಾವ) ೩೮೬
- ೧೧೧ ಪಾಲಸ್ತೃವಧಃ (ಶ್ರೀರಾಮನಿಂದ ಬಹ್ಮಸ್ತ್ರಪ್ರಯೋಗ. ರಾವಣನ ಸಂಹಾರ) ೩೯೩
- ೧೧೨ ವಿಭೀಷಣವಿಲಾಪಃ (ವಿಭೀಷಣನ ದುಃಖ; ಶ್ರೀರಾಮನ ನಮಾಧಾನ) ೪೦೦
- ೧೧೩ ರಾವಣಾಂತಃಪುರಸರಿದೇವನಮ್ (ರಾವಣ ಪತ್ನಿಯರ ವಿಲಾಪ) ೪೦೭
- ೧೧೪ ಮಂದೋದರೀವಿಲಾಪಃ (ಮಂದೋದರಿಯ ವಿಲಾಪ; ರಾವಣನ ಉತ್ತರಕ್ರಿಯೆ) ೪೧೨
- ೧೧೫ ವಿಭೀಷಣಾಭಿಷೇಕಃ (ವಿಭೀಷಣನ ಪಟ್ಟಾಭಿಷೇಕ) ೪೩೪
- ೧೧೬ ಮೈಥಿಲೀಪ್ರಿಯನಿವೇದನಮ್ (ಹನುಮಂತನು ಶ್ರೀರಾಮನ ವಿಜಯ ವಾರ್ತೆಯನ್ನು ಜಾನಕಿಗೆ ತಿಳಿಸುವುದು) ೪೩೯
- ೧೧೭ ಸೀತಾಭರ್ತೃಮುಖೋದೀಕ್ಷಣಮ್ (ಸೀತಾದೇವಿಯು ತನ್ನ ಪತಿಯನ್ನು ಸಂದರ್ಶಿಸುವುದು) ೪೪೯
- ೧೧೮ ಸೀತಾಪ್ರತ್ಯಾದೇಶಃ (ಶ್ರೀರಾಮನು ನಿಷ್ಕರವಾಕ್ಯಗಳಿಂದ ಸೀತೆಯನ್ನು ನಿಂದಿಸುವುದು) . ೪೫೬
- ೧೧೯ ಹುತಾಶನಪ್ರವೇಶಃ (ಸೀತಾದೇವಿಯ ಅಗ್ನಿಪ್ರವೇಶ) ೪೬೧
- ೧೨೦ ಬ್ರಹ್ಮಕೃತರಾಮಸ್ತವಃ (ಬ್ರಹ್ಮನು ಶ್ರೀರಾಮನನ್ನು ಸ್ತುತಿಸುವುದು).... ೪೬೮
- ೧೨೧ ಸೀತಾಪ್ರತಿಗ್ರಹಃ (ಶ್ರೀರಾಮನು ವೈದೇಹಿಯನ್ನು ಸ್ವೀಕರಿಸುವುದು) ೪೭೪
- ೧೨೨ ದಶರಥಪ್ರತಿಸಮಾದೇಶಃ (ಸ್ವರ್ಗದಿಂದ ಬಂದ ದಶರಥನನ್ನು ಶ್ರೀರಾಮನು ಸಂದರ್ಶಿಸುವುದು ದಶರಥನ ಹಿತೋಕ್ತಿ) ೪೭೯
- ೧೨೩ ಇಂದ್ರವರದಾನಮ್ (ಸನುಸ್ತವಾನರರೂ ಬದುಕಲೆಂದು ಇಂದ್ರನು ಶ್ರೀರಾಮನಿಗೆ ವರವನ್ನು ಕೊಡುವುದು) ೪೮೬
- ೧೨೪ ಪುಷ್ಪಕೋಪಸ್ಥಾಪನಮ್ (ಅಯೋಧ್ಯೆಗೆ ಹೋಗುವ ಸಲುವಾಗಿ ವಿಭೀಷಣನು ಪುಷ್ಪಕವಿಮಾನವನ್ನು ತರಿಸುವುದು) ೪೯೧

- ೧೨೫ ಪುಷ್ಪಕೋತ್ಸವನಮ್ (ಶ್ರೀರಾಮನು ಸೀತಾಲಕ್ಷ್ಮಣಸಮೇತನಾಗಿ
ವಿಭೀಷಣ ಸುಗ್ರೀವಾದಿಗಳೊಡನೆ ವಿಮಾನವನ್ನೇರುವುದು) ೪೯೭
- ೧೨೬ ಪ್ರತ್ಯಾವೃತ್ತಿಪಥವರ್ಣನಮ್ (ಶ್ರೀರಾಮನು ವಿವಿಧಸ್ಥಳಗಳನ್ನು
ವೈದೇಹಿಗೆ ತೋರಿಸುವುದು. ಅಯೋಧ್ಯಾದರ್ಶನ) ೫೦೨
- ೧೨೭ ಭರಹ್ವಾಜಾಮಂತ್ರಣಮ್ (ಶ್ರೀರಾಮನು ಭರಹ್ವಾಜಮುನಿಗಳನ್ನು
ಸಂದರ್ಶಿಸುವುದು) ೫೦೨
- ೧೨೮ ಭರತಪ್ರಿಯಾಖ್ಯಾನಮ್ (ಹನುಮಂತನು ಭರತನಿಗೆ ಶ್ರೀರಾಮನು
ಬಂದನೆಂಬ ಪ್ರಿಯವಾರ್ತೆಯನ್ನೆರಹುವುದು) ೫೦೭
- ೧೨೯ ಹನೂಮದ್ಭರತಸಂಭಾಷಣಮ್ (ಹನುಮಂತನು ಭರತನಿಗೆ ವನವಾಸದ
ವಾರ್ತೆಯನ್ನೆರಹುವುದು) ೫೨೬
- ೧೩೦ ಭರತಸಮಾಗಮಃ (ಭರತನು ಶ್ರೀರಾಮನನ್ನು ಸಂದರ್ಶಿಸುವುದು) ೫೩೭
- ೧೩೧ (ಶ್ರೀರಾಮನ ಪಟ್ಟಾಭಿಷೇಕ) ೫೪೯
- i ಅನುಬಂಧ ೫೭೫
- ii ಪರಿಶಿಷ್ಟ ೫೮೫



|| ಶ್ರೀಃ ||

|| ಶ್ರೀಮದ್ವಾಲ್ಮೀಕಿ ರಾಮಾಯಣಮ್ ||

ಯುದ್ಧ ಕಾಂಡಃ

ಉತ್ತರಾರ್ಧಃ

ಅಷ್ಟಷಷ್ಠಿತಮಃ ಸರ್ಗಃ

ರಾವಣಾನುಶೋಕಃ

ಕುಂಭಕರ್ಣಂ ಹತಂ ದೃಷ್ಟ್ವಾ ರಾಘವೇಣ ಮಹಾತ್ಮನಾ |
ರಾಕ್ಷಸಾ ರಾಕ್ಷಸೇಂದ್ರಾಯ ರಾವಣಾಯ ನ್ಯವೇದಯನ್ || ೧

ರಾಜನ್ ಸ ಕಾಲಸಂಕಾಶಃ ಸಂಯುಕ್ತಃ ಕಾಲಧರ್ಮಣಾ |
ವಿದ್ರಾವ್ಯ ವಾನರೀಂ ಸೇನಾಂ ಭಕ್ಷಯಿತ್ವಾ ಚ ವಾನರಾನ್ || ೨

ಪ್ರತಪಿತ್ವಾ ಮುಹೂರ್ತಂ ಚ ಪ್ರಶಾಂತೋ ರಾಮತೇಜಸಾ |
ಕಾಯೇನಾರ್ಧಪ್ರವಿಷ್ಟೇನ ಸಮುದ್ರಂ ಭೀಮದರ್ಶನಮ್ || ೩

ಯುದ್ಧ ಕಾಂಡ

ಸರ್ಗ ೬೮

ಕುಂಭಕರ್ಣನ ಮರಣವಾರ್ತೆಯನ್ನು ಕೇಳಿ ರಾವಣನ ಶೋಕ.

ಮಹಾತ್ಮನಾದ ಶ್ರೀರಾಮನಿಂದ ಕುಂಭಕರ್ಣನು ದೆತನಾದುದನ್ನು ನೋಡಿ ರಾಕ್ಷಸಭಟರು ಲಂಕೆಗೆ ಹಿಂದಿರುಗಿದರು. ಅವರು ರಾಕ್ಷಸೇಂದ್ರನಾದ ರಾವಣನ ಬಳಿಗೆ ಹೋಗಿ “ಮಹಾರಾಜ, ನಿನ್ನ ತಮ್ಮನಾದ ಕುಂಭಕರ್ಣನು ಕಾಲಾಂತಕನಂತೆ ವಾನರಸೇನೆಯೊಡನೆ ಹೋರಾಡಿದನು. ಬಹುಮಂದಿ ವಾನರರನ್ನು ಭಕ್ಷಿಸಿಬಿಟ್ಟನು (೧-೨). ಕೆಲಕಾಲದವರೆಗೆ ಅದ್ಭುತವಾಗಿ ಯುದ್ಧಮಾಡಿ ಶತ್ರುಗಳನ್ನು ಉರುಬಿ, ಕಡೆಯಲ್ಲಿ ಮಹಾ-

ನಿಕ್ಕೃತ್ತಕಂಠೋರುಭುಜೋ ವಿಕ್ಷರನ್ ರುಧಿರಂ ಬಹು |
ರುದ್ಧಾನ್ವ ದ್ವಾರಂ ಶರೀರೇಣ ಲಂಕಾಯಾಃ ಪರ್ವತೋಪನುಃ || ೪

ಕುಂಭಕರ್ಣಸ್ತವ ಭ್ರಾತಾ ಕಾಕುತ್ಸ್ಥ ಶರಪೀಡಿತಃ |
ಅಗಂಡಭೂತೋ ವಿಕೃತೋ ದಾನದಗ್ಧ ಇವ ದ್ರುನುಃ || ೫

ನುಮಾರ ರಾಕ್ಷಸೋ ಘೋರಃ ಕುಂಭಕರ್ಣೋ ಮಹಾದ್ಯುತಿಃ |
ತಂ ಶ್ರುತ್ವಾ ನಿಹತಂ ಸಂಖ್ಯೇ ಕುಂಭಕರ್ಣಂ ಮಹಾಬಲನ್ || ೬

ರಾವಣಃ ಶೋಕಸಂತಪ್ತೋ ಮುನೋಹ ಚ ಪಪಾತ ಚ |
ಸಿತೃವ್ಯಂ ನಿಹತಂ ಶ್ರುತ್ವಾ ದೇವಾಂತಕನರಾಂತಕೌ || ೭

ತ್ರಿಶಿರಾಶ್ಚಾ ತಿಕಾಯಶ್ಚ ರುರುದುಃ ಶೋಕಪೀಡಿತಾಃ |
ಭ್ರಾತರಂ ನಿಹತಂ ಶ್ರುತ್ವಾ ರಾನೋಣಾಕ್ಲಿಷ್ಟಕರ್ಮಣಾ || ೮

ಪ್ರಭು, ಕಾಲಧರ್ಮವನ್ನೈದಿದನು. ರಾಮತೇಜಸ್ಸಿನಿಂದ ಶಾಂತನಾದನು. ಅವನ ಅರ್ಧದೇಹವು ಸಮುದ್ರವನ್ನು ವ್ರವೇಶಿಸಿತು. ಕುತ್ತಿಗೆ, ತೊಡೆ, ತೋಳುಗಳು ಕತ್ತರಿಸಿಹೋದವು. ಭೀಕರವಾದ ರಕ್ತಸ್ರಾವವಾಯಿತು. ಪರ್ವತಾಕಾರನಾದ ಅವನ ದೇಹದ ಒಂದು ಭಾಗವು ಲಂಕಾದ್ವಾರಕ್ಕೆ ಅಡ್ಡಲಾಗಿ ಬಿದ್ದಿತು (೩-೪). ಮಹಾಸ್ವಾಮಿ, ರಾಮನ ಶರಗಳು ನಿನ್ನ ಸೋದರನ ತಲೆ ಕೈಕಾಲುಗಳನ್ನು ಕಡಿದು ವಿಕಾರವಾದ ಒಂದು ಕಬಂಧವನ್ನಾಗಿ ಮಾಡಿದವು. ಕಾಳಿಚ್ಚಿನಿಂದ ಸುಟ್ಟುಹೋದ ಮರದಂತೆ ಕುಂಭಕರ್ಣನು ಸುಟ್ಟು ಗರುಕಾದನು. ಅತ್ಯಂತ ತೇಜಸ್ವಿಯೂ ಭೀಕರನೂ ಆದ ಆ ರಾಕ್ಷಸೋತ್ತಮನು ನಿಧನವನ್ನು ಹೊಂದಿದನು” ಎಂದು ಅರಿಕೆ ಮಾಡಿದರು (೫-೬). ಮಹಾಬಲಾಧ್ಯನಾದ ಕುಂಭಕರ್ಣನು ಯುದ್ಧದಲ್ಲಿ ಹತನಾದನೆಂಬ ಸುದ್ದಿಯನ್ನು ಕೇಳಿದೊಡನೆ, ರಾವಣನು ಶೋಕ ಸಂತಪ್ತನಾಗಿ ಬಸವಳಿದು ನೆಲದಮೇಲೊರಗಿದನು. ದೇವಾಂತಕನರಾಂತಕರೂ, ತ್ರಿಶಿರ ಅತಿಕಾಯರೂ ತಮ್ಮ ಚಿಕ್ಕಪ್ಪನು ಮೃತನಾದನೆಂಬ

ಮಹೋದರಮಹಾಪಾರ್ಶ್ವ ಶೋಕಾಕ್ರಾಂತೌ ಬಭೂವತುಃ |

ತತಃ ಕೃಚ್ಛಾತ್ ಸಮಾಸಾದ್ಯ ಸಂಜ್ಞಾಂ ರಾಕ್ಷಸಪುಂಗವಃ || ೯

ಕುಂಭಕರ್ಣವಧಾದ್ವೀನೋ ವಿಲಲಾಪ ಸ ರಾನಣಃ |

ಹಾ ವೀರ ರಿಪ್ರದರ್ಪಘ್ನ ಕುಂಭಕರ್ಣ ಮಹಾಬಲ || ೧೦

ತ್ವಾಂ ಮಾಂ ನಿಹಾಯ ವೈ ದೈವಾದ್ಯಾತೋಽಸಿ ಯಮಸಾದನಮ್ |

ಮನು ಶಲ್ಯಮನುದ್ಧೃತ್ಯ ಬಾಂಧನಾನಾಂ ಮಹಾಬಲ || ೧೧

ಶತ್ರುಸೈನ್ಯಂ ಪ್ರತಾಪ್ಯೈಕಃ ಕ್ಷಮಾಂ ಸಂತೃಪ್ಯ ಗಚ್ಛಸಿ |

ಇದಾನೀಂ ಖಲ್ವಹಂ ನಾಸ್ಮಿ ಯಸ್ಯ ನೇ ದಕ್ಷಿಣೋ ಭುಜಃ || ೧೨

ಪತಿತೋ ಯಂ ಸಮಾಶ್ರಿತ್ಯ ನ ಬಿಭೇಮಿ ಸುರಾಸುರಾತ್ |

ಕಥನೇವಂವಿಧೋ ವೀರೋ ದೇವದಾನವದರ್ಪಹಾ || ೧೩

ದನ್ನು ಕೇಳಿ ಶೋಕಾರ್ತರಾಗಿ ಅಳತೊಡಗಿದರು (೭-೮). ಮಹೋದರ ಮಹಾಪಾರ್ಶ್ವರೂ ಕೂಡ ತಮ್ಮ ಅಣ್ಣನಾದ ಕುಂಭಕರ್ಣನನ್ನು ಅಷ್ಟು ಸುಲಭವಾಗಿ ರಾಘವನು ಸಂಹರಿಸಿದನೆಂಬುದನ್ನು ಕೇಳಿ ದುಃಖಸಂತಪ್ತರಾದರು. ರಾಕ್ಷಸೇಂದ್ರನು ಬಹಳ ಹೊತ್ತಿನಮೇಲೆ ಮೂರ್ಛೆಯಿಂದಿದ್ದ ಕುಂಭಕರ್ಣನ ವಧೆಯನ್ನು ನೆನೆಸಿಕೊಂಡು ದೈನ್ಯದಿಂದ ಹಲುಬತೊಡಗಿದನು : “ ಹಾ ಕುಂಭಕರ್ಣ—ವೀರಶಿರೋಮಣಿ, ವೈರಿಗಳ ದರ್ಪವನ್ನು ವಿಧ್ವಂಸಗೊಳಿಸಿದ ಬಲಾಢ್ಯನಲ್ಲವೆ ನೀನು? (೯-೧೦). ನನ್ನನ್ನು ತೃಪ್ಪಿಸಿದೆಯಾ? ನನ್ನ ದುರ್ವೈವದಿಂದ ಯಮಲೋಕವನ್ನು ಸೇರಿದೆಯಾ? ನನ್ನ ಕಷ್ಟವನ್ನೂ ಬಂಧುಗಳ ಸಂಕಟವನ್ನೂ ಪರಿಹರಿಸದೆ ಹೊರಟು ಬಿಟ್ಟೆಯಾ? ಶತ್ರುಸೈನ್ಯವನ್ನು ಸುಟ್ಟು ಉರುಬಿ, ತಮ್ಮ, ನನ್ನನ್ನು ಬಿಟ್ಟು ಒಂಟಿಯಾಗಿ ಎಲ್ಲಿಗೆ ಹೋಗುವೆ? ಅಯ್ಯೋ, ಈಗ ನಾನು ಬದುಕಿದ್ದರೂ ಸತ್ತಂತೆಯೇ! ನನ್ನ ಬಲಗೈ ಬಿದ್ದುಹೋಯಿತು! (೧೧-೧೨). ನಿನ್ನ ಅವಲಂಬನೆಯಿಂದ ದೇವಾಸುರರನ್ನೂ ನಾನು ಲೆಕ್ಕಿಸದಿದ್ದೆನು. ದೇವದಾನವರ ದರ್ಪವನ್ನು ಭಗ್ನಗೊಳಿಸಿ ಕಾಲಾಗ್ನಿರುದ್ರನಂತೆ ಮೆರೆಯುತ್ತಿದ್ದ

ಕಾಲಾಗ್ನಿರುದ್ರಪ್ರತಿನೋ ರಾಘವೇಣ ರಣೇ ಹತಃ |
 ಯಸ್ಯ ತೇ ವಜ್ರನಿಷ್ಪೇಷೋ ನ ಕುರ್ಯಾದ್ವ್ಯಸನಂ ಸದಾ || ೧೪
 ಸ ಕಥಂ ರಾಮಬಾಣಾರ್ತಃ ಪ್ರಸುಪ್ತೋಽಸಿ ಮಹೀತಲೇ |
 ಏತೇ ದೇವಗಣಾಃ ಸಾರ್ಥವ್ಯುಷಿಭಿರ್ಗಗನೇ ಸ್ಥಿತಾಃ || ೧೫
 ನಿಹತಂ ತ್ವಾಂ ರಣೇ ದೃಷ್ಟ್ವಾ ನಿನದಂತಿ ಪ್ರಹರ್ಷಿತಾಃ |
 ಧ್ರುವುದ್ಯೈವ ಸಂಹೃಷ್ಟ್ವಾ ಲಬ್ಧ ಲಕ್ಷ್ಮಾಃ ಪ್ಲವಂಗಮಾಃ || ೧೬
 ಆರೋಕ್ಷ್ಯಂತಿ ಹಿ ದುರ್ಗಾಣಿ ಲಂಕಾದ್ವಾರಾಣಿ ಸರ್ವಶಃ |
 ರಾಜ್ಯೇನ ನಾಸ್ತಿ ಮೇ ಕಾರ್ಯಂ ಕಿಂ ಕರಿಷ್ಯಾಮಿ ಸೀತಯಾ || ೧೭
 ಕುಂಭಕರ್ಣವಿಹೀನಸ್ಯ ಜೀವಿತೇ ನಾಸ್ತಿ ಮೇ ರತಿಃ |
 ಯದ್ಯಹಂ ಭ್ರಾತೃಹಂತಾರಂ ನ ಹನ್ಮಿ ಯುಧಿ ರಾಘವನ್ || ೧೮
 ನನು ಮೇ ಮರಣಂ ಶ್ರೇಯೋ ನ ಚೇದಂ ವ್ಯರ್ಥಜೀವಿತಮ್ |
 ಅದ್ಯೈವ ತಂ ಗಮಿಷ್ಯಾಮಿ ದೇಶಂ ಯತ್ರಾನುಜೋ ಮಮ || ೧೯

ಅಪ್ರತಿಮನಾದ ಈ ವೀರನನ್ನು ರಾಮನು ಹೇಗೆ ಸಂಹರಿಸಿರಬಹುದು ?
 ಹಾ ಕುಂಭಕರ್ಣ, ವಜ್ರನಿರ್ಘಾತದಿಂದಲೂ ನೋಯದ ರಣಮಲ್ಲನಾದ
 ನೀನು ರಾಮಬಾಣದಿಂದ ನೊಂದು ಹೇಗೆ ನೆಲದಮೇಲೆ ಮಲಗಿದೆ ?
 (೧೩-೧೪). ಈ ದೇವತೆಗಳು ಋಷಿಗಳೊಡನೆ ಆಕಾಶದಲ್ಲಿ ನಿಂತು, ರಣ
 ದಲ್ಲಿ ಹತನಾದ ನಿನ್ನನ್ನು ನೋಡಿ ಹರ್ಷೋದ್ಗಾರಮಾಡುತ್ತಿರುವರಲ್ಲವೆ ?
 ಸರಿಯಾದ ಸಮಯವು ದೊರಕಿತೆಂದು ವಾನರರು ದುರ್ಗಮವಾದ ಲಂಕಾ
 ದ್ವಾರಗಳನ್ನು ಈ ದಿನವೇ ಹತ್ತಿಬರುವುದು ನಿಶ್ಚಯ. ಅಯ್ಯೋ, ಇನ್ನು
 ನನಗೆ ರಾಜ್ಯದಿಂದೇನಾಗಬೇಕು ? ಸೀತೆಯನ್ನು ಕಟ್ಟಿಕೊಂಡೇನು
 ಮಾಡಲಿ ? (೧೫-೧೬). ಕುಂಭಕರ್ಣನನ್ನು ಕಳೆದುಕೊಂಡಮೇಲೆ
 ಈ ಪ್ರಾಣದಲ್ಲಿಯೂ ನನಗೆ ಆಸೆ ಇಲ್ಲ. ನನ್ನ ತಮ್ಮನನ್ನು ಕೊಂದಿರುವ
 ರಾಮನನ್ನು ಕೊಲ್ಲಲಾರೆನಾದರೆ, ನಾನು ಸತ್ತುಹೋಗುವುದೇ ಉತ್ತಮ !
 ವ್ಯರ್ಥವಾಗಿ ನಾನು ಬದುಕಿರುವುದು ಸರಿಯಲ್ಲ. ನನ್ನ ತಮ್ಮನಿರುವ

ನ ಹಿ ಭ್ರಾತೃನ್ ಸಮುತ್ಸೃಜ್ಯ ಕ್ಷಣಂ ಜೀವಿತುಮುತ್ಸಹೇ |
 ದೇವಾ ಹಿ ನುಾಂ ಹಸಿಷ್ಯಂತಿ ದೃಷ್ಟ್ವಾ ಪೂರ್ವಾಪಕಾರಿಣಮ್ || ೨೦

ಕಥಮಿಂದ್ರಂ ಜಯಿಸ್ಯಾಮಿ ಕುಂಭಕರ್ಣ ಹತೇ ತ್ವಯಿ |
 ತದಿದಂ ನುಾನುಪ್ರಾಪ್ತಂ ವಿಭೀಷಣವಚಃ ಶುಭಮ್ || ೨೧

ಯದಜ್ಞಾನಾನ್ಮಯಾ ತಸ್ಯ ನ ಗೃಹೀತಂ ಮಹಾತ್ಮನಃ |
 ವಿಭೀಷಣಪಚೋ ಯಾವತ್ ಕುಂಭಕರ್ಣಪ್ರಹಸ್ತಯೋಃ || ೨೨

ವಿನಾಶೋಽಯಂ ಸಮುತ್ಪನ್ನೋ ಮಾಂ ಮ್ರೀಡಯತಿ ದಾರುಣಃ |
 ತಸ್ಯಾಯಂ ಕರ್ಮಣಃ ಪ್ರಾಪ್ತೋ ವಿಸಾಕೋ ಮನು ಶೋಕದಃ ||

ಯನ್ಮಯಾ ಧಾರ್ಮಿಕಃ ಶ್ರೀಮಾನ್ ಸ ನಿರಸ್ತೋ ವಿಭೀಷಣಃ ||

ದೇಶಕ್ಕೆ ಇಂದೇ ಹೊರಟುಬಿಡುವೆನು! (೧೮-೧೯). ನೋದರರನ್ನು* ಕಳೆದುಕೊಂಡು ಒಂದು ಕ್ಷಣವೂ ನಾನು ಬದುಕಿರಲಾರ. ಪೂರ್ವವೈರವನ್ನು ಸ್ಮರಿಸಿಕೊಂಡು ದೇವತೆಗಳು ನನ್ನನ್ನು ನೋಡಿ ಈಗ ನಗುವರು. ಹಾ ಕುಂಭಕರ್ಣ, ಮೃತನಾದೆಯಾ? ಇನ್ನು ನಾನು ದೇವೇಂದ್ರನನ್ನು ಜಯಿಸುವ ಬಗೆ ಯಾವುದು? ವಿಭೀಷಣನಾಡಿದ ಮಾತು ಈಗ ನನ್ನ ಅನುಭವಕ್ಕೆ ಬಂದಿತು (೨೦-೨೧). ಆ ಮಹಾತ್ಮನ ಬುದ್ಧಿವಾದವನ್ನು ಅಜ್ಞಾನದಿಂದ ನಾನು ಗ್ರಹಿಸದೆಹೋದೆನು. ವಿಭೀಷಣ, ಕುಂಭಕರ್ಣ, ವ್ರಹಸ್ತ-ಈ ಮೂವರ ಮಾತನ್ನೂ ನಾನು ಕೇಳಲಿಲ್ಲ. ಭೀಕರವಾದ ಸರ್ವನಾಶವೂ ಒದಗಿಬಂದಿತು. ನನಗೆ ನಾಚಿಕೆಯಾಗುವುದಲ್ಲ! †(೨೨). ಧಾರ್ಮಿಕನಾದ ವಿಭೀಷಣನನ್ನು ಮನೆಯಿಂದ ಹೊರಗೆ ತಳ್ಳಿದೆನು.

* ಮೂಲದಲ್ಲಿ ಭ್ರಾತೃನ್ ಎಂದು ಬಹುವಚನವಿದೆ. ರಾವಣನಿಗೆ ಖರ ಮತ್ತು ವಿಭೀಷಣರ ಸ್ಮರಣೆಯಾಗಿರಬಹುದು. ಅಥವಾ ಲೋಕೋಕ್ತಿಯನ್ನನುಸರಿಸಿ ಬಹುವಚನವಿರಬಹುದು.

† ಕುಂಭಕರ್ಣ ಮತ್ತು ವ್ರಹಸ್ತ-ಇವರಿಬ್ಬರ ವಿನಾಶವಾದ್ದರಿಂದ ವಿಭೀಷಣನ ಮಾತು ನನ್ನನ್ನು ಲಜ್ಜೆಗೊಳಿಸುತ್ತಿದೆ, ಪೀಡಿಸುತ್ತಿದೆ ಎಂದು ವ್ಯಾಖ್ಯಾನಕಾರರು ಅರ್ಥಮಾಡಿದ್ದಾರೆ.

ಇತಿ ಬಹುವಿಧನಾಕುಲಾಂತರಾತ್ಮಾ
 ಕೃಪಣಮತೀವ ನಿಲಪ್ಯ ಕುಂಭಕರ್ಣಮ್ |
 ನೃಪತದಢ ದಶಾನನೋ ಭೃಶಾರ್ತ-
 ಸ್ತನುನುಜನಿಂದ್ರಿಪುಂ ಹತಂ ವಿದಿತ್ವಾ ||

೨೪

ಇತ್ಯಾಷ್ಟೇ ಶ್ರೀಮದ್ರಾಮಾಯಣೇ ವಾಲ್ಮೀಕೀಯೇ ಅಧಿಕಾವ್ಯೇ
 ಚತುರ್ವಿಂಶತಿಸಹಸ್ರಿಕಾಯಾಂ ಸಂಹಿತಾಯಾಂ
 ಯುದ್ಧ ಕಾಂಡೇ ಅಷ್ಟಷಷ್ಟಿತಮಃ ಸರ್ಗಃ



ಆ ಕರ್ಮದ ಫಲವು ಹೀಗೆ ದಾರುಣವಾಗಿ ಪರಿಣಮಿಸಿತು” ಎಂದು ರಾವಣನು ವ್ಯಾಕುಲಚಿತ್ತನಾಗಿ ಬಗೆಬಗೆಯಲ್ಲಿ ಹಲುವು ಗೋಳಾಡಿದನು. ದೇವೇಂದ್ರನನ್ನು ಜಯಿಸಿದ ತಮ್ಮನು ಚತನಾದನೆಂದು ಶೋಕಾಕುಲನಾಗಿ ನೆಲದಮೇಲೊರಗಿದನು (೨೩-೨೪).

ಇಲ್ಲಿಗೆ ಶ್ರೀಮದ್ರಾಮಾಯಣದ ಯುದ್ಧ ಕಾಂಡದಲ್ಲಿ ಅರುವತ್ತೆಂಟನೆಯ ಸರ್ಗ



ಏಕೋನಸಪ್ತತಿತನುಃ ಸರ್ಗಃ

ನರಾಂತಕವಧಃ

ಏನಂ ವಿಲಪನಾನಸ್ಯ ರಾವಣಸ್ಯ ದುರಾತ್ಮನಃ |
ಶ್ರುತ್ವಾ ಶೋಕಾಭಿತಪ್ತಸ್ಯ ತ್ರಿಶಿರಾ ವಾಕ್ಯಮುಬ್ರವೀತ್ || ೧

ಏನಮೇನ ಮಹಾವೀರ್ಯೋ ಹತೋ ನಸ್ತಾತನುಧ್ಯನುಃ |
ನ ತು ಸತ್ಪುರುಷಾ ರಾಜನ್ ವಿಲಪಂತಿ ಯಥಾ ಭವಾನ್ || ೨

ನೂನಂ ತ್ರಿಭುವನಸ್ಯಾಪಿ ಪರ್ಯಾಪ್ತಸ್ತ್ವನುಸಿ ಪ್ರಭೋ |
ಸ ಕಸ್ಮಾತ್ ಸ್ರಾಕ್ಯತ ಇನ ಶೋಚಸ್ಯಾತ್ಮಾನಮೀದ್ಯಶಮ್ || ೩

ಬ್ರಹ್ಮದತ್ತಾಸ್ತಿ ತೇ ಶಕ್ತಿಃ ಕವಚಃ ಸಾಯಕೋ ಧನುಃ |
ಸಹಸ್ರಖರಸಂಯುಕ್ತೋ ರಥೋ ಮೇಘಾಸ್ತನೋ ಮಹಾನ್ || ೪

ಸರ್ಗ ೬೯

ರಾವಣನ ಮಗನಾದ ತ್ರಿಶಿರನು ತಂದೆಗೆ ಧೈರ್ಯಹೇಳುವುದು.

ದೇವಾಂತಕ ನರಾಂತಕಾದಿಗಳು ಯುದ್ಧಕ್ಕೆ ತೆರಳುವುದು.

ಅಂಗದಿಂದ ನರಾಂತಕನ ವಧೆ.

ದುರಾತ್ಮನಾದ ರಾವಣನು ಈ ರೀತಿಯಲ್ಲಿ ದುಃಖದಿಂದ ವಿಲಪಿಸುತ್ತಿರಲು, ಅವನ ಮಗನಾದ ತ್ರಿಶಿರನು “ ಮಹಾರಾಜ, ಮಹಾಶೂರನಾದ ನಮ್ಮ ಚಿಕ್ಕಪ್ಪನು ದುರ್ಯೋಧನಿಂದ ಈ ಪ್ರಕಾರದಲ್ಲಿ ಹತನಾದನು. ಆದರೆ ಸತ್ಪುರುಷರಾದ ನಿನ್ನಂಥವರು ಹೀಗೆ ಅಳುತ್ತ ಕುಳಿತುಕೊಳ್ಳಬಾರದು (೧-೨). ಮಹಾಪ್ರಭುವಾಗಿರುವ ನೀನು ತ್ರಿಭುವನಗಳನ್ನೂ ಜಯಿಸಲು ಶಕ್ತನಾಗಿರುವೆ. ಹೀಗಿರಲು ಒಬ್ಬ ಸಾಮಾನ್ಯನಂತೆ ನಿನ್ನನ್ನೇ ನಿಂದಿಸಿಕೊಳ್ಳುತ್ತ ಹೀಗೆ ಶೋಕಿಸಬಹುದೆ? ಸಾಕ್ಷಾತ್ ಬ್ರಹ್ಮದೇವನೇ ನಿನಗೆ ಶಕ್ತಿಯುಧವನ್ನು ಅನುಗ್ರಹಿಸಿದ್ದಾನೆ. ಕವಚ, ಧನುರ್ಬಾಣಗಳೂ ಬ್ರಹ್ಮದತ್ತವಾದವು. ಸಾವಿರ ಖರಗಳಿಂದ ಸಂಯುಕ್ತವಾಗಿ ಮೇಘದಂತೆ

ತ್ವಯಾಸಕ್ಯದ್ವಿಶಸ್ತ್ರೇಣ ವಿಶಸ್ತಾ ದೇವದಾನವಾಃ |
 ಸ ಸರ್ವಾಯುಧಸಂಪನ್ನೋ ರಾಘವಂ ಶಾಸ್ತುಮರ್ಹಸಿ || ೫
 ಕಾಮಂ ತಿಷ್ಠ ಮಹಾರಾಜ ನಿರ್ಗಮಿಷ್ಯಾನ್ಯುಹಂ ರಣಮ್ |
 ಉದ್ಧರಿಷ್ಯಾಮಿ ತೇ ಶತ್ರುನ್ ಗರುಡಃ ಪನ್ನಗಾನಿವ || ೬
 ಶಂಬರೋ ದೇವರಾಜೇನ ನರಕೋ ವಿಷ್ಣುನಾ ಯಥಾ |
 ತಥಾದ್ಯ ಶಯಿತಾ ರಾನೋ ಮಯಾ ಯುಧಿ ನಿಪಾತಿತಃ || ೭
 ಶ್ರುತ್ವಾ ತ್ರಿಶಿರಸೋ ವಾಕ್ಯಂ ರಾವಣೋ ರಾಕ್ಷಸಾಧಿಪಃ |
 ಪುನರ್ಜಾತಮಿವಾತ್ಮಾನಂ ಮನ್ಯತೇ ಕಾಲಚೋದಿತಃ || ೮
 ಶ್ರುತ್ವಾ ತ್ರಿಶಿರಸೋ ವಾಕ್ಯಂ ದೇವಾಂತಕನರಾಂತಕಾ |
 ಅತಿಕಾಯಶ್ಚ ತೇಜಸ್ವೀ ಬಭೂವುರ್ಯುದ್ಧಹರ್ಷಿತಾಃ || ೯
 ತತೋಽಹಮಹಮಿತ್ಯೇವಂ ಗರ್ಜಂತೋ ನೈರ್ಯತರ್ಷಭಾಃ |
 ರಾವಣಸ್ಯ ಸುತಾ ವೀರಾಃ ಶಕ್ರತುಲ್ಯಪರಾಕ್ರಮಾಃ || ೧೦

ಭೋರ್ಗರೆಯುವ ಮಹಾರಥವು ನಿನಗುಂಟು (೩-೪). ಆಯುಧವನ್ನೇ ಹಿಡಿಯದೆ ನೀನು ಎಷ್ಟೋ ಸಲ ದೇವದಾನವರನ್ನು ಮರ್ದಿಸಿದ್ದೀಯೆ. ಹೀಗಿರುವಾಗ ಸರ್ವಾಯುಧಸಂಪನ್ನನಾಗಿ ಹೊರಟರೆ ರಾಮನನ್ನು ನಿಶ್ಚಯವಾಗಿಯೂ ನೀನು ದಂಡಿಸಬಲ್ಲೆ (೫). ಅಥವಾ, ಮಹಾರಾಜ, ನೀನು ಯುದ್ಧಕ್ಕೆ ಹೊರಡುವುದೇ ಬೇಡ ನಾನೇ ಹೋಗುವೆನು. ಗರುಡನು ಸರ್ವಗಳನ್ನು ಹಿರಿದು ಕೊಲ್ಲುವಂತೆ, ನಿನ್ನ ಶತ್ರುಗಳನ್ನು ವಿಧ್ವಂಸಗೊಳಿಸುವೆನು. ದೇವೇಂದ್ರನಿಂದ ಶಂಬರನೂ ವಿಷ್ಣುವಿನಿಂದ ನರಕಾಸುರನೂ ಹತರಾದಂತೆ, ರಾಮನು ಯುದ್ಧದಲ್ಲಿ ನನ್ನಿಂದ ಹತನಾಗಿ ಒರಗುವನು” ಎಂದು ಹೇಳಿದನು (೬-೭) ತ್ರಿಶಿರನ ವಚನವನ್ನು ಕೇಳಿ ರಾಕ್ಷಸೇಶ್ವರನಾದ ರಾವಣನು ಕಾಲಚೋದಿತನಾದ್ದರಿಂದ, ತಾನು ಪುನಃ ಹುಟ್ಟಿ ಬಂದನೋ ಎಂಬಂತೆ ನವೋತ್ಪಾಹವನ್ನು ತಳೆದನು. ತ್ರಿಶಿರನು ಡಿಯನ್ನಾಲಿಸಿ ದೇವಾಂತಕ ನರಾಂತಕರೂ ತೇಜಸ್ವಿಯಾದ ಅತಿಕಾಯನೂ ಮತ್ತೆ ಯುದ್ಧವು ಒದಗಿತೆಂದು ಹರ್ಷದಿಂದ ಉಬ್ಬಿದರು (೮-೯). ಶಕ್ರತುಲ್ಯಪರಾಕ್ರಮಿಗಳಾದ ಆ ರಾವಣತನಯರು ನಾನು

ಅಂತರಿಕ್ಷಗತಾಃ ಸರ್ವೇ ಸರ್ವೇ ಮಾಯಾವಿಶಾರದಾಃ |
 ಸರ್ವೇ ತ್ರಿದಶದರ್ಶನಾಃ ಸರ್ವೇ ಚ ರಣದುರ್ಜಯಾಃ || ೧೦
 ಸರ್ವೇ ಸುಬಲಸಂಪನ್ನಾಃ ಸರ್ವೇ ವಿಸ್ತೀರ್ಣಕೀರ್ತಯಃ |
 ಸರ್ವೇ ಸಮರನಾಸಾದ್ಯ ನ ಶ್ರೋಯಂಛೇ ಪರಾಜಿತಾಃ || ೧೨
 ಬೀವೈರಪಿ ಸಗಂಧವೈಃ ಸಕಿನ್ನರಮಹೋರಗೈಃ |
 ಸರ್ವೇಸ್ತ್ರವಿದುಷೋ ವೀರಾಃ ಸರ್ವೇ ಯುದ್ಧವಿಶಾರದಾಃ || ೧೩
 ಸರ್ವೇ ಪ್ರವರವಿಜ್ಞಾನಾಃ ಸರ್ವೇ ಲಬ್ಧವರಾಸ್ತಥಾ ||
 ಸ ತೈಸ್ತ್ರಿದಾ ಭಾಸ್ಕರತುಲ್ಯವರ್ಚಸೈಃ
 ಸುತೈರ್ವೃತಃ ಶತ್ರುಬಲಪ್ರಮರ್ದನೈಃ |
 ರರಾಜ ರಾಜಾ ಸುಘನಾನ್ ಯಥಾನುರೈ-
 ವ್ಯತೋ ಮಹಾದಾನವದರ್ಪನಾಶನೈಃ || ೧೪
 ಸ ಪುತ್ರಾನ್ ಸಂಪರಿಷ್ಟಜ್ಯ ಭೂಷಯಿತ್ವಾ ಚ ಭೂಷಣೈಃ |
 ಅಶೀರ್ಭಿಶ್ಚ ಪ್ರಶಸ್ತಾಭಿಃ ಪ್ರೇಷಯಾನಾಸ ಸಂಯುಗೇ || ೧೫

ಮುಂದು, ತಾನು ಮುಂದು ಎಂದು ಗರ್ಜಿಸುತ್ತ ರಣೋತ್ಸುಕರಾದರು. ದೇವಾಂತಕ, ನರಾಂತಕ, ಅತಿಕಾಯ, ತ್ರಿಶಿರ—ಎಂಬ ಆ ನಾಲ್ವರೂ ಅಂತರಿಕ್ಷದಲ್ಲಿ ನಿಂತು ಮಾಯಾಯುದ್ಧವನ್ನು ನಡೆಸುವುದರಲ್ಲಿ ವಿಶಾರದರು. ಸರ್ವರೂ ದೇವತೆಗಳ ದರ್ಪವನ್ನಡಗಿಸಿದವರು. ಸರ್ವರೂ ರಣದುರ್ಜಯರು (೧೦-೧೧). ಸರ್ವರೂ ಒಲಾಡ್ಯರು, ಕೀರ್ತಿಶಾಲಿಗಳು. ಅವರು ರಣರಂಗದಲ್ಲಿ ಹೋರಾಡುವಾಗ ಸೋತುದನ್ನು ಯಾರೂ ಕೇಳಿ ದುದೇ ಇಲ್ಲ. ದೇವಗಂಧರ್ವರಿಂದಲೂ ಕಿನ್ನರಮಹೋರಗರಿಂದಲೂ ಅವರು ವರಾಜಿತರಾಗಿಯೇ ಇರಲಿಲ್ಲ. ಎಲ್ಲರೂ ಅಸ್ತ್ರವಿದ್ಯಾಪರಿಣತರು, ಯುದ್ಧವಿಶಾರದರು. ಎಲ್ಲರೂ ಶಾಸ್ತ್ರಜ್ಞಾನಸಂಪನ್ನರು, ವರಬಲ ಸಂಯುಕ್ತರು (೧೨-೧೩). ಹೀಗೆ ಶತ್ರುಬಲವಿಧ್ವಂಸಕರೂ ಸೂರ್ಯ ಸಮಾನತೇಜಸ್ವಿಗಳೂ ಆದ ದೇವಾಂತಕಾದಿಸುತ್ತರಿಂದ ಪರಿವೃತನಾದ ರಾಕ್ಷಸರಾಜನು, ದಾನವದರ್ಪವನ್ನು ದಮನಗೊಳಿಸಿದ ದೇವತೆಗಳಿಂದ ಸಮೇತನಾದ ದೇವೇಂದ್ರನಂತೆ ವಿರಾಜಿಸಿದನು (೧೪). ರಾವಣನು ನಾಲ್ವರು ಪುತ್ರರನ್ನೂ ಆಲಿಂಗಿಸಿಕೊಂಡು ವಿವಿಧಭೂಷಣಗಳಿಂದ ಅವರನ್ನು

ಯುದ್ಧೋನ್ಮತ್ತಂ ಚ ಮತ್ತಂ ಚ ಭ್ರಾತರೌ ಚಾಪಿ ರಾವಣಃ |
 ಮಹಾಪಾರ್ಶ್ವಂ ಪ್ರಮತ್ತಂ ಚ ಭ್ರಾತರಂ ಚ ಮಹೋದರಮ್ || ೧೬
 ರಕ್ಷಣಾರ್ಥಂ ಕುಮಾರಾಣಾಂ ಪ್ರೇಷಯಾಮಾಸ ಸಂಯುಗೇ |
 ತೇಃಭಿವಾದ್ಯ ಮಹಾತ್ಮಾನಂ ರಾವಣಂ ರಿಪುರಾವಣಮ್ || ೧೭
 ಕೃತ್ವಾ ಪ್ರದಕ್ಷಿಣಂ ಚೈವ ಮಹಾಕಾಯಾಃ ಪ್ರತಸ್ಥಿರೇ |
 ಸರ್ವಾಷಧೀಭಿರ್ಗಂಧೈಶ್ಚ ಸಮಾಲಭ್ಯ ಮಹಾಬಲಾಃ || ೧೮
 ನಿರ್ಜಗ್ಮುರ್ನೈರ್ಮತಶ್ರೇಷ್ಠಾಃ ಷಡೇತೇ ಯುದ್ಧ ಕಾಂಕ್ಷಿಣಃ |
 ತ್ರಿಶಿರಾಶ್ಚಾತಿಕಾಯಶ್ಚ ದೇವಾಂತಕನರಾಂತಕೌ || ೧೯
 ಮಹೋದರಮಹಾಪಾರ್ಶ್ವೌ ನಿರ್ಜಗ್ಮುಃ ಕಾಲಜೋದಿತಾಃ |
 ತತಃ ಸದುರ್ಶನಂ ನಾಗಂ ನೀಲಜೀಮೂತಸಂನಿಭಮ್ || ೨೦

ಸಿಂಗರಿಸಿ, ಆಶೀರ್ವಾದಗಳಿಂದ ಅಭಿನಂದಿಸಿ ರಣಭೂಮಿಗೆ ಕಳಿಸಿಕೊಟ್ಟನು. ಅಲ್ಲದೆ ರಾವಣನು ಆ ಪುತ್ರರ ಸಂರಕ್ಷಣಾರ್ಥವಾಗಿ ಮಹೋದರ, ಮಹಾಪಾರ್ಶ್ವ ಎಂಬ ತನ್ನ ಸಹೋದರರನ್ನೂ ಯುದ್ಧ ಭೂಮಿಗೆ ಕಳಿಸಿದನು. ಮಹೋದರನಿಗೆ ಯುದ್ಧೋನ್ಮತ್ತನೆಂದೂ ಮಹಾಪಾರ್ಶ್ವನಿಗೆ ಮತ್ತನೆಂದೂ ನಾಮಾಂತರಗಳಿದ್ದವು.* (೧೫-೧೬). ಬೃಹತ್ಪಾಯರೂ ಮಹಾಬಲರೂ ಆದ ಆ ರಾಕ್ಷಸವೀರರು ರಿಪುರಾವಣನೆನಿಸಿದ ರಾವಣನಿಗೆ ಪ್ರದಕ್ಷಿಣೆಮಾಡಿ ನಮಸ್ಕರಿಸಿ ಹೊರಟರು. ತ್ರಿಶಿರ, ಅತಿಕಾಯ, ದೇವಾಂತಕ, ನರಾಂತಕ, ಮಹೋದರ, ಮಹಾಪಾರ್ಶ್ವ-ಎಂಬ ಆರು ಜನರು ಆಯುಧಪ್ರಹಾರ ನಿವಾರಕಗಳಾದ ಸರ್ವಮೂಲಿಕೆಗಳನ್ನೂ † ತೆಗೆದುಕೊಂಡು, ಅವುಗಳ ಗಂಧವನ್ನು ಮೈಗೆ ತೊಡೆದುಕೊಂಡು ಯುದ್ಧಕ್ಕೆ ವ್ರಯಾಣಮಾಡಿದರು (೧೭-೧೯). ಏನಾದರೇನು? ಮೃತ್ಯುವು ಅವರನ್ನು ಜೋಡಿಸಿತ್ತು. ಐರಾವತಕುಲದಲ್ಲಿ ಜನಿಸಿ

* ಮಹಾಪಾರ್ಶ್ವನಿಗೆ ಮತ್ತನೆಂದೂ ಮತ್ತಾನೀಕನೆಂದೂ ನಾಮಾಂತರಗಳಿದ್ದವೆಂದು ಮುಂದೆ ಎಪ್ಪತ್ತನೆಯ ಸರ್ಗದಲ್ಲಿ ಗೊತ್ತಾಗುತ್ತದೆ. ಇವರಿಬ್ಬರೂ ರಾವಣನ ಸಹೋದರರು ರಾವಣನಿಗೆ ಇವರಲ್ಲದೆ ಮಹೋದರ, ಮಹಾಪಾರ್ಶ್ವ ಎಂಬ ಹೆಸರಿನ ಇಬ್ಬರು ಮಂತ್ರಿಗಳೂ ಇದ್ದರು.

† ಅನುಬಂಧವನ್ನು ನೋಡಿ.

ಐರಾವತಕುಲೇ ಜಾತನೂರುರೋಹ ಮಹೋದರಃ |
 ಸರ್ವಾಯುಧಸಮಾಯುಕ್ತಸ್ತೂಣೇಭಿಶ್ಚ ಸ್ವಲಂಕೃತಃ || ೨೧
 ರರಾಜ ಗಜಮಾಸ್ಥಾಯ ಸವಿತೇವಾಸ್ತಮೂರ್ಧನಿ |
 ಹಯೋತ್ತಮಸಮಾಯುಕ್ತಂ ಸರ್ವಾಯುಧಸಮಾಕುಲಮ್ || ೨೨
 ಆರುರೋಹ ರಥಶ್ರೇಷ್ಠಂ ತ್ರಿಶಿರಾ ರಾವಣಾತ್ಮಜಃ |
 ತ್ರಿಶಿರಾ ರಥಮಾಸ್ಥಾಯ ವಿರಂಜ ಧನುರ್ಧರಃ || ೨೩
 ಸವಿದ್ಯುದುಲ್ಕಃ ಶೈಲಾಗ್ರೇ ಸೇಂದ್ರಚಾಪ ಇವಾಂಬುಧಃ |
 ತ್ರಿಭಿಃ ಕಿರೀಟೈಃ ಶುಶುಭೇ ತ್ರಿಶಿರಾಃ ಸ ರಥೋತ್ತಮೇ || ೨೪
 ಹಿಮನಾನಿನ ಶೈಲೇಂದ್ರಸ್ತ್ರಿಭಿಃ ಕಾಂಚನಪರ್ವತೈಃ |
 ಅತಿಕಾಯೋಽಪಿ ತೇಜಸ್ವೀ ರಾಕ್ಷಸೇಂದ್ರಸುತಸ್ತದಾ || ೨೫
 ಆರುರೋಹ ರಥಶ್ರೇಷ್ಠಂ ಶ್ರೇಷ್ಠಃ ಸರ್ವಧನುಷ್ಠತಾಮ್ |
 ಸುಚಕ್ರಾಕ್ಷಂ ಸುಸಂಯುಕ್ತಂ ಸ್ವನುಕರ್ಷಂ ಸುಕೂಬರಮ್ || ೨೬

ನೀಲಮೇಘದಂತಿದ್ದ ಸುದರ್ಶನವೆಂಬ ಆನೆಯನ್ನು ಮಹೋದರನು ಹತ್ತಿ
 ಕುಳಿತನು (೨೦). ಸಮಸ್ತಾಯುಧಗಳಿಂದಲೂ ಬತ್ತಳಿಕೆಗಳಿಂದಲೂ
 ಸನ್ನದ್ಧನಾದ ಆ ದೈತ್ಯನು ಸುದರ್ಶನವನ್ನೇರಿ ಕುಳಿತಾಗ, ಅಸ್ತಾದ್ವಿ
 ಯನ್ನೇರಿದ ಸೂರ್ಯನಂತೆ ಕಾಣಿಸಿದನು. ರಾವಣಾತ್ಮಜನಾದ ತ್ರಿಶಿರನು
 ಉತ್ತಮಾಶ್ವಗಳನ್ನು ಹೂಡಿ ಸರ್ವಾಯುಧಗಳಿಂದ ಸಜ್ಜಾಗಿದ್ದ ಒಂದು
 ಶ್ರೇಷ್ಠ ರಥವನ್ನೇರಿದನು (೨೧-೨೨). ಧನುರ್ಧಾರಿಯಾದ ತ್ರಿಶಿರನು
 ರಥದಲ್ಲಿ ಕುಳಿತಾಗ, ವಿದ್ಯುದುಲ್ಕಗಳಿಂದಲೂ ಇಂದ್ರಚಾಪದಿಂದಲೂ
 ಯುಕ್ತವಾದ ಮೇಘವು ಗಿರಿಶಿಖರದಲ್ಲಿ ಕಂಗೊಳಿಸುವಂತೆ ಶೋಭಿಸಿದನು.
 ಮೂರು ಶಿರಸ್ಸುಗಳಲ್ಲಿ ಮೂರು ಕಿರೀಟಗಳನ್ನು ಧರಿಸಿದ್ದ ಆ ರಾಕ್ಷಸನು,
 ಮೂರು ಕಾಂಚನಶಿಖರಗಳಿಂದ ರಾಜಿಸುವ ಹಿಮಾಲಯದಂತೆ ಕಾಣಿಸು
 ತ್ತಿದ್ದನು (೨೩-೨೪). ರಾಕ್ಷಸೇಂದ್ರತನಯನೂ ಧನುರ್ಧರರಲ್ಲಿ ಅಗ್ರ
 ಗಣ್ಯನೂ ಆದ ಅತಿಕಾಯನು ಒಂದು ಉತ್ತಮರಥವನ್ನಾರೋಹಿಸಿದನು.
 ಆ ರಥದ ಗಾಲಿಗಳೂ ಅಚ್ಚು ಬಹಳ ದೃಢವಾಗಿದ್ದವು. ಉತ್ತಮಾಶ್ವ
 ಗಳನ್ನು ಹೂಡಲಾಗಿತ್ತು. ಅಚ್ಚಿನಮೇಲಿರುವ ದಾರು ಫಲಕವೂ

ತೂಣೀಬಾಣಾಸನೈರ್ದೀಪ್ತಂ ಪ್ರಾಸಾಸಿಪರಿಘಾಕುಲಮ್ |
 ಸ ಕಾಂಚನವಿಜ್ರೀಣ ಮಕುಟೀನ ವಿರಾಜಸಾ || ೨೭
 ಭೂಷಣೈಶ್ಚ ಬಭೌ ಮೇರುಃ ಕಿರಣೈರಿವ ಭಾಸ್ವತಃ |
 ಸ ರರಾಜ ದರ್ಭೇ ತಸ್ಮಿನ್ ರಾಜಸೂನುರ್ಮಹಾಬಲಃ || ೨೮
 ವೃತೋ ನೈರ್ಋತಶಾದೂರ್ಲೈರ್ವಜ್ರಪಾಣಿರಿವಾನುರೈಃ |
 ಹಯಮುಚ್ಚೈಃಶ್ರವಃಪ್ರಖ್ಯಂ ಭ್ರೀತಂ ಕನಕಭೂಷಣಮ್ || ೨೯
 ಮನೋಜವಂ ಮಹಾಕಾಯಮಾರುರೋಹ ನರಾಂತಕಃ |
 ಗೃಹೀತ್ವಾ ಪ್ರಾಸಮುಲ್ಕಾ ಭಂ ವಿರರಾಜ ನರಾಂತಕಃ || ೩೦
 ಶಕ್ತಿನಾದಾಯ ತೇಜಸ್ವೀ ಗುಹಃ ಶಿಖಿಗತೋ ಯಥಾ |
 ದೇವಾಂತಕಃ ಸಮಾದಾಯ ಪರಿಘಂ ವಜ್ರಭೂಷಣಮ್ || ೩೧

ಪರಿಗೃಹ್ಯ ಗಿರಿಂ ದೋರ್ಭ್ಯಾಂ ವಪುರ್ವಿಷ್ಣೋರ್ವಿಡಂಬಯನ್ |
 ಮಹಾಪಾರ್ಶ್ವೋ ಮಹಾಕಾಯೋ ಗದಾಮಾದಾಯ ವೀರ್ಯವಾಃ

ಮೂಕಿಯೂ ವ್ರಹಲವಾಗಿದ್ದವು (೨೫-೨೬). ಬತ್ತಳಿಕೆ, ಬಿಲ್ಲು, ವ್ರಾಸ, ಕತ್ತಿ, ಪರಿಘ ಮುಂತಾದ ಆಯುಧಗಳನ್ನು ರಥದಲ್ಲಿ ತುಂಬಲಾಗಿತ್ತು. ಸುವರ್ಣಾಲಂಕೃತವಾದ ಕಿರೀಟದಿಂದಲೂ ಕನಕಾಭರಣಗಳಿಂದಲೂ ಭೂಷಿತನಾದ ಅತಿಕಾಯನು ಸೂರ್ಯಕಿರಣಗಳಿಂದ ಶೋಭಿಸುವ ಮೇರು ಗಿರಿಯಂತೆ ಕಂಗೊಳಿಸುತ್ತಿದ್ದನು. ರಥದಲ್ಲಿ ಕುಳಿತಿದ್ದ ಬಲಾಢ್ಯನಾದ ಆ ರಾಜವುತ್ರನು ರಾಕ್ಷಸಭಟರಿಂದ ಪರಿವೃತನಾಗಿ, ವಜ್ರಾಯುಧವನ್ನು ಹಿಡಿದ ದೇವೇಂದ್ರನು ಸುರರಿಂದ ಪರಿವೃತನಾದಂತೆ ಶೋಭಿಸುತ್ತಿದ್ದನು (೨೭-೨೮). ನರಾಂತಕನು ಕನಕಾಲಂಕೃತವೂ ಮನೋವೇಗವುಳ್ಳದ್ದೂ ಮಹಾದೇಹವುಳ್ಳದ್ದೂ ಆಗಿ ಉಚ್ಚೈಶ್ರವದಂತೆ ವಿರಾಜಿಸುತ್ತಿದ್ದ ಒಂದು ಶ್ವೇತಾಶ್ವವನ್ನೇರಿದನು. ಉಲ್ಕೆಯಂತೆ ಬೆಳಗುತ್ತಿದ್ದ ಪ್ರಾಸವನ್ನು ಹಿಡಿದ ನರಾಂತಕನು, ಶಕ್ತಿಯನ್ನು ಹಿಡಿದು ಮಯೂರದಮೇಲೆ ಮಂಡಿಸಿದ ತೇಜಸ್ವಿಯಾದ ಷಣ್ಮುಖನಂತೆ ರಾರಾಜಿಸಿದನು (೨೯-೩೦) ವಜ್ರಭೂಷಿತ ವಾದ ಪರಿಘವನ್ನು ಧರಿಸಿದ ದೇವಾಂತಕನು ಸಮುದ್ರಮಥನಕಾಲದಲ್ಲಿ ಮಂದರಪರ್ವತವನ್ನು ಹಿಡಿದಿದ್ದ ವಿಷ್ಣುವಿನಂತೆ ಕಾಣಿಸುತ್ತಿದ್ದನು (೩೧). ಗದೆಯನ್ನು ಧರಿಸಿ ಹೊರಟ ವೀರನಾದ ಮಹಾಪಾರ್ಶ್ವನು ಗದಾಪಾಣಿ

ವಿರರಾಜ ಗದಾಸಾಣಿಃ ಕುಬೇರ ಇವ ಸಂಯುಗೇ |
 ಪ್ರತಸ್ಥಿರೇ ಮಹಾತ್ಮಾನೋ ಬಲೈರಪ್ರತಿನ್ಯೈರ್ವೃತಾಃ || ೩೩
 ಸುರಾ ಇನಾಮುರಾವತ್ಯಾ ಬಲೈರಪ್ರತಿನ್ಯೈರ್ವೃತಾಃ |
 ತಾನ್ ಗಜೈಶ್ಚ ತುರಂಗೈಶ್ಚ ತಥೈಶ್ಚಾಂಬುದನಿಸ್ವನೈಃ || ೩೪
 ಅನುಜಗ್ಮುರ್ನಹಾತ್ಮಾನೋ ರಾಕ್ಷಸಾಃ ಪ್ರವರಾಯುಧಾಃ |
 ತೇ ವಿರೇಜುರ್ನಹಾತ್ಮಾನಃ ಕುಸುರಾಃ ಸೂರ್ಯವರ್ಚಸಃ || ೩೫
 ಕಿರೀಟಿನಃ ಶ್ರಿಯಾ ಜುಷ್ಠ್ಯಾ ಗ್ರಹಾ ದೀಪ್ತಾ ಇನಾಂಬರೇ |
 ಪ್ರಗೃಹೀತಾ ಬಭೌ ತೇಷಾಂ ಭತ್ರಾಣಾನಾವಲಿಃ ಸಿತಾ || ೩೬
 ಶಾರದಾಭ್ರಪ್ರತೀಕಾಶಾ ಹಂಸಾವಲಿರಿನಾಂಬರೇ |
 ನುರಣಂ ನಾಪಿ ನಿಶ್ಚಿತ್ಯ ಶತ್ರುಣಾಂ ನಾ ಪರಾಜಯನ್ || ೩೭
 ಇತಿ ಕೃತ್ವಾ ಮುತಿಂ ವಿರಾ ನಿರ್ಜಗ್ಮುಃ ಸಂಯುಗಾರ್ಥಿನಃ |
 ಜಗರ್ಜುಷ್ಠ ಪ್ರಣೇದುಶ್ಚ ಚಿಕ್ಷಿಪುಶ್ಚಾಪಿ ಸಾಯಕಾನ್ || ೩೮

ಯಾದ ಕುಬೇರನಂತೆ ರಾಜಿಸಿದನು. ಅಸದೃಶವರಾಕ್ರಮಿಗಳಾದ ರಾಕ್ಷಸ
 ಭಟರಿಂದ ಸಮಾವೃತರಾದ ಆ ಶೂರರು ಅಮರಾವತಿಯಲ್ಲಿರುವ ಸುರಭಟ
 ರಿಂದ ಪರಿವೃತರಾದ ದೇವತೆಗಳಂತೆ ಕಂಗೊಳಿಸಿದರು. ಗಜತುರಂಗನು
 ಗಳಿಂದಲೂ ಮೇಘನಿರ್ಘೋಷಗೈಯುತ್ತಿದ್ದ ರಥಗಳಿಂದಲೂ ಯುಕ್ತರಾಗಿ
 ಅವರು ಹೊರಟರು (೩೨-೩೪). ಉಜ್ಜ್ವಲಾಯುಧಗಳನ್ನು ಹಿಡಿದು
 ಕಿರೀಟಗಳನ್ನು ಧರಿಸಿ ಸೂರ್ಯವರ್ಚಸ್ವಿಗಳಾಗಿದ್ದ ಆ ರಾಜಕುಮಾರರು
 ಅಂಬರದಲ್ಲಿ ಪ್ರಜ್ವಲಿಸುವ ಗ್ರಹಗಳಂತೆ ತೋರುತ್ತಿದ್ದರು. ಅವರ
 ಶಿರೋಭಾಗಗಳಮೇಲೆ ಶೋಭಿಸುತ್ತಿದ್ದ ಶ್ವೇತಚ್ಛತ್ರಗಳ ಸಮೂಹವು,
 ಶರತ್ಕಾಲದ ಮೋಡದಂತೆಯೂ ಹಂಸಗಳ ಪಂಕ್ತಿಯಂತೆಯೂ ಕಾಣಿಸು
 ತ್ತಿದ್ದಿತು (೩೫-೩೬). ಯುದ್ಧೋತ್ಸುಕರಾದ ಆ ವೀರರು ಸಂಗ್ರಾಮದಲ್ಲಿ
 ಶತ್ರುಗಳನ್ನು ಪರಾಜಯಗೊಳಿಸಬೇಕು, ಇಲ್ಲವೆ ತಾವೇ ಹತರಾಗಬೇಕು
 ಎಂದು ನಿರ್ಧರಿಸಿ ರಣಭೂಮಿಗೆ ಪ್ರಯಾಣಮಾಡಿದರು (೩೭).
 ದರ್ವೋದ್ಧತರಾದ ಆ ಶೂರರು ಗರ್ಜಿಸಿದರು; ಕೋಲಾಹಲಮಾಡಿದರು;
 ವೈರಿಗಳನ್ನು ಧಿಕ್ಕರಿಸಿ ಮಾತಾಡಿದರು; ಸರಳುಗಳನ್ನು ಕೈಗೆ ಸೆಳೆದು

ಜಗೃಹುಶ್ಚಾಪಿ ತೇ ವೀರಾ ನಿಯಾಂತೋ ಯುದ್ಧದುರ್ಮದಾಃ |
ಕ್ಷೈಲಿತಾಸ್ಥೋಲಿಟಿನದೈಶ್ಚ ಚಾಲ ಚ ವಸುಂಧರಾ || ೩೯
ರಕ್ಷಸಾಂ ಸಿಂಹನಾದೈಶ್ಚ ಪುಸ್ಥೋಲಿಟೀನ ತದಾಂಬರಮ್ |
ತೇಽಭಿನಿಷ್ಕ್ರಮ್ಯ ಮುದಿತಾ ರಾಕ್ಷಸೇಂದ್ರಾ ಮಹಾಬಲಾಃ || ೪೦
ದದ್ಯ ಶುರ್ವಾನರಾನೀಕಂ ಸಮುದ್ಯತಶಿಲಾನಗಮ್ |
ಹರಯೋಽಪಿ ಮಹಾತ್ಮಾನೋ ದದ್ಯ ಶುರ್ನೈರ್ಯುತಂ ಬಲಮ್ || ೪೧
ಹಸ್ತಶ್ಚರಥಸಂಬಾಧಂ ಕಿಂಕಿಣೀಶತನಾದಿತಮ್ |
ನೀಲಜೀಮೂತಸಂಕಾಶಂ ಸಮುದ್ಯತಮಹಾಯುಧಮ್ || ೪೨
ದೀಪ್ತಾನಲರನಿಪ್ರಚ್ಛೈಃ ಸರ್ವತೋ ನೈರ್ಯುತೈರ್ವೃತಮ್ |
ತದ್ವೃಷ್ಟ್ವಾ ಬಲಮಾಯಾಂತಂ ಲಬ್ಧಲಕ್ಷಾಃ ಪ್ಲವಂಗಮಾಃ || ೪೩
ಸಮುದ್ಯತಮಹಾಶೈಲಾಃ ಸಂಪ್ರಣೇದುರ್ಮಹಾಬಲಾಃ |
ಅನ್ಯುಷ್ಯಮಾಣಾ ರಕ್ಷಾಂಸಿ ಪ್ರತಿನರ್ದಂತಿ ವಾನರಾಃ || ೪೪

ಕೊಂಡರು. ಅವರ ಸಮರಘೋಷಗಳಿಂದಲೂ ಸೆಡ್ಡು ಹೊಡೆಯುವ ಶಬ್ದಗಳಿಂದಲೂ ರಾಕ್ಷಸಭಟರ ಸಿಂಹನಾದಗಳಿಂದಲೂ ಭೂಮಿಯು ಅಲ್ಲಾಡಿತು, ಗಗನವು ಬಿರಿಯಿತು (೩೮-೩೯). ಬಲಾಢ್ಯರಾದ ಆ ರಾಕ್ಷಸ ಯೋಧರು ಹರ್ಷೋನ್ಮತ್ತರಾಗಿ ಹೊರಟುಬಂದು, ಬಂಡೆಗಳನ್ನೂ ಮರಗಳನ್ನೂ ಹೊತ್ತು ನಿಂತಿದ್ದ ವಾನರಸೇನೆಯನ್ನು ಕಂಡರು. ಧೀರರಾದ ಕಪಿಯೋಧರೂ ರಾಕ್ಷಸಸೇನೆಯನ್ನು ವೀಕ್ಷಿಸಿದರು (೪೦-೪೧). ರಾಕ್ಷಸರ ಪಡೆಯಾದರೋ ಹಸ್ತಶ್ಚರಥಗಳಿಂದ ಕಿಕ್ಕಿರಿದಿತ್ತು. ಅವುಗಳಿಗೆ ಕಟ್ಟಿದ ಕಿರುಗೆಜ್ಜೆಗಳು ಝಣತ್ಕಾರಮಾಡುತ್ತಿದ್ದವು. ಕಾಮೋಡದಂತೆ ಸಾಂದ್ರವಾಗಿದ್ದ ರಾಕ್ಷಸಪಡೆಯಲ್ಲಿ ಯೋಧರು ಆಯುಧಗಳನ್ನು ಝಳಪಿಸುತ್ತಿದ್ದರು (೪೨). ರಾಕ್ಷಸಭಟರು ಉರಿಯುವ ಬೆಂಕಿಯಂತೆಯೂ ಸುಡುವ ಸೂರ್ಯನಂತೆಯೂ ಉಗ್ರತೇಜೋಯುಕ್ತರಾಗಿದ್ದರು. ಅಂತಹ ರಾಕ್ಷಸ ಪಡೆಯು ಬರುತ್ತಿರುವುದನ್ನು ಕಂಡೊಡನೆ, ಯುದ್ಧಾವಸರವು ಒದಗಿತೆಂದು ಕಪಿಯೋಧರು ಶೈಲಗಳನ್ನು ಹೊತ್ತು ಸಜ್ಜಾಗಿ ಗರ್ಜಿಸಲಾರಂಭಿಸಿದರು. ರಾಕ್ಷಸರ ಗರ್ಜನೆಯನ್ನು ಸಹಿಸಲಾರದೆ ಆ ಕಪಿಯೋಧರು ಪ್ರತಿಯಾಗಿ

ತತಃ ಸಮುದ್ಭ್ರಾಷ್ಟ್ರವನಂ ನಿಷನ್ಯು
 ರಕ್ಷೋಗಣಾ ವಾನರಯೂಥಸಾನಾಮ್ |
 ಅನ್ಯುಷ್ಯಮಾಣಾಃ ಪರಹರ್ಷಮುಗ್ರಂ
 ನುಹಾಬಲಾ ಭೀನುತರಂ ವಿನೇದುಃ ||

೪೫

ತೇ ರಾಕ್ಷಸಬಲಂ ಘೋರಂ ಪ್ರವಿಶ್ಯ ಹರಿಯೂಥಸಾಃ |
 ವಿಚೀರುರುದ್ಯತೈಃ ಶೈಲ್ಪಿರ್ನಗಾಃ ಶಿಖರಿಣೋ ಯಥಾ ||

೪೬

ಕೇಚಿದಾಕಾಶನಾವಿಶ್ಯ ಕೇಚಿದುನ್ಯಾಫಂ ಪ್ಲವಂಗನಾಃ |
 ರಕ್ಷಃಸೈನ್ಯೇಷು ಸಂಕ್ರುದ್ಧಾಶ್ಚೇರುದ್ರುಮಶಿಲಾಯುಧಾಃ ||

೪೭

ದ್ರುನಾಂಶ್ಚ ವಿಪುಲಸ್ಕಂಧಾನ್ ಗೃಹ್ಯ ವಾನರಪುಂಗವಾಃ |
 ತದ್ಭ್ರೂದ್ಧನುಭವದ್ಭೋರಂ ರಕ್ಷೋವಾನರಸಂಕುಲಮ್ ||

೪೮

ತೇ ಸಾದಪಶಿಲಾಶೈಲ್ಪಿಶ್ಚಕ್ರವ್ಯಸ್ಥಿಮನೂಪನಾಮ್ |
 ಬಾಣಾಘೈರ್ನಾರ್ಯಮಾಣಾಶ್ಚ ಹರಯೋ ಭೀನುನಿಕ್ರಮಾಃ ||

೪೯

ಸಿಂಹನಾದಮಾಡಿದರು (೪೩-೪೪). ಕಪಿಯೂಥಪರ ಭೀಷಣಸಿಂಹನಾದವನ್ನು ಕೇಳಿ ಬಲಶಾಲಿಗಳಾದ ರಾಕ್ಷಸಯೋಧರು ವೈರಿಗಳ ಹರ್ಷೋದ್ರೇಕವನ್ನು ಸಹಿಸಲಾರದೆ, ಅವರಿಗಿಂತಲೂ ಭೀಕರವಾಗಿ ಗರ್ಜಿಸಿದರು ! (೪೫). ಅನಂತರ ಕಪಿಯೋಧರು ಬೆಟ್ಟಗಳನ್ನು ಹೊತ್ತು ಘೋರವಾದ ವೈರಿಸೇನೆಯಲ್ಲಿ ನುಗ್ಗಿ, ಶೃಂಗೋನ್ನತಗಳಾದ ಬೆಟ್ಟಗಳಂತೆ ಕಾಣಿಸಿಕೊಳ್ಳುತ್ತ ಹೋರಾಡಲಾರಂಭಿಸಿದರು (೪೬). ಕ್ರುದ್ಧರಾದ ಆ ಸಾಹಸಿಗಳು ತರುಗಳನ್ನೂ ಬಂಡೆಗಳನ್ನೂ ಆಯುಧಗಳಾಗಿ ಉಪಯೋಗಿಸುತ್ತ ಕಾಳಗದಲ್ಲಿ ತೊಡಗಿದರು. ಕೆಲವರು ಅಂಬರವನ್ನಡರಿದರು. ಕೆಲವರು ನೆಲದಲ್ಲಿಯೇ ನಿಂತು ಕೈಮಾಡಿದರು. ದಪ್ಪನಾದ ದಿಂಡುಗಳಿರುವ ಮರಗಳನ್ನು ಹಿಡಿದು ಆ ವಾನರಪುಂಗವರು ಹೋರಾಡಿದರು. ಕಪಿ ರಾಕ್ಷಸರ ಆ ಕಾಳಗವು ಅತ್ಯುಗ್ರವಾಯಿತು (೪೭-೪೮). ರಾಕ್ಷಸರ ಬಾಣರಾಶಿಗಳು ತಡೆದರೂ ಲೆಕ್ಕಿಸದೆ, ಭೀಮನಿಕ್ರಮರಾದ ವಾನರರು ಅದ್ಭುತವಾಗಿ

ಸಿಂಹನಾದಾನ್ ವಿನೇದುಶ್ಚ ರಣೇ ವಾನರರಾಕ್ಷಸಾಃ |
ಶಿಲಾಭಿಶ್ಚೂರ್ಣಯಾಮಾಸುರ್ಯಾತುಧಾಗಾನ್ ಪ್ಲವಂಗಮಾಃ ||

ನಿಜಘ್ನುಃ ಸಂಯುಗೇ ಕ್ರುದ್ಧಾಃ ಕವಚಾಭರಣಾನ್ಯತಾನ್ |
ಕೇಚಿದ್ಭಗತಾನ್ ವಿರಾನ್ ಗಜವಾಜಿಗತಾನಪಿ || ೫೧

ನಿಜಘ್ನುಃ ಸಹಸಾಪ್ಲುತ್ಯ ಯಾತುಧಾನಾನ್ ಪ್ಲವಂಗಮಾಃ |
ಶೈಲಶೃಂಗಾಚಿತಾಂಗಾಶ್ಚ ಮುಷ್ಟಿಭಿರ್ವಾಂತಲೋಚನಾಃ || ೫೨

ಚೇಲುಃ ಸೇತುಶ್ಚ ನೇದುಶ್ಚ ತತ್ರ ರಾಕ್ಷಸವುಂಗವಾಃ |
ರಾಕ್ಷಸಾಶ್ಚ ಶರೈಸ್ತೀಕ್ಷ್ಣೈರ್ಬಿಭಿದುಃ ಕಪಿಕುಂಜರಾನ್ || ೫೩

ಶೂಲಮುದ್ಗರಖಡ್ಗೈಶ್ಚ ಜಘ್ನುಃ ಪ್ರಾಸೈಶ್ಚ ಶಕ್ತಿಭಿಃ |
ಅನ್ಯೋನ್ಯಂ ಸಾತಯಾಮಾಸುಃ ಪರಸ್ಪರಜಯೈಷಿಣಃ || ೫೪

ರಿಪುಶೋಣಿತದಿಗ್ಧಾಂಗಾಸ್ತತ್ರ ವಾನರರಾಕ್ಷಸಾಃ |
ತತಃ ಶೈಲೈಶ್ಚ ಖಡ್ಗೈಶ್ಚ ವಿಸೃಷ್ಟೈರ್ಹರಿರಾಕ್ಷಸೈಃ || ೫೫

ವೃಕ್ಷಶಿಲಾಶೈಲಗಳ ಮಳೆಗರೆಯುತ್ತ ಹೋರಾಡಿದರು. ಉಭಯಸೈನ್ಯಗಳೂ ಸಿಂಹನಾದಮಾಡಿದವು. ಕಪಿಯೋಧರು ಕಲ್ಲುದುಂಡಿಗಳನ್ನೆಸೆದು ರಾಕ್ಷಸರನ್ನು ಚಚ್ಚಿದರು (೪೯-೫೦). ಕ್ರೋಧೋದ್ದೀಪಿತರಾದ ಕಪಿಗಳು ರಥಗಳಲ್ಲಿಯೂ ಗಜವಾಜಿಗಳಲ್ಲಿಯೂ ಕವಚಾಭರಣಧಾರಿಗಳಾಗಿ ಕುಳಿತಿದ್ದ ರಾಕ್ಷಸಭಟರನ್ನು ಹಾರಿಹಾರಿ ಆಕ್ರಮಿಸಿ ಹೊಡೆದುರುಳಿಸಿದರು. ಶೈಲಶೃಂಗಗಳಂತಿದ್ದ ಕಪಿಗಳು ಮುಷ್ಟಿಗಳಿಂದ ಗುದ್ದಲು, ರಾಕ್ಷಸವುಂಗವರ ಕಣ್ಣುಗುಡ್ಡೆಗಳು ಹೊರಬಂದವು (೫೧-೫೨). ಕೆಲವು ರಾಕ್ಷಸರು ತತ್ತರಿಸಿ ತೂಗಾಡಿದರು. ಕೆಲವರು ಕೆಳಗೆ ಬಿದ್ದರು. ಕೆಲವರು ಕಿರಿಚಿಕೊಂಡರು. ಇತ್ತ ರಾಕ್ಷಸವೀರರೂ ಸಹ ತೀಕ್ಷ್ಣಶರಗಳಿಂದಲೂ ಶೂಲ, ಮುದ್ಗರ, ಖಡ್ಗ, ಪ್ರಾಸ, ಶಕ್ತಿಗಳಿಂದಲೂ ಕಪಿಕುಂಜರರನ್ನು ಭೇದಿಸಿ, ಕತ್ತರಿಸಿ, ಕೆತ್ತಿ, ಬಡಿದು, ಜಡಿದರು. ಒಬ್ಬರನ್ನೊಬ್ಬರು ಜಯಿಸಬೇಕೆಂಬ ಅಪೇಕ್ಷೆಯಿಂದ ಕಾದಾಡಿದರು (೫೩-೫೪). ಕಪಿಯೂಧವರೂ ರಾಕ್ಷಸಭಟರೂ ಶತ್ರುಶೋಣಿತದಿಂದ ದಿಗ್ಧಗಾತ್ರರಾಗಿ ಶೈಲಗಳಿಂದಲೂ ಖಡ್ಗಗಳಿಂದಲೂ

ಮುಹೂರ್ತೇನಾನ್ಯತಾ ಭೂಮಿರಭವಚ್ಛೋಣಿತಾಪ್ಲುತಾ |
 ವಿಕೀರ್ಣಪರ್ವತಾಕಾರೈ ರಕ್ಷೋಲೇಭಿರರಿಮುದ್ವನೈಃ || ೫೬
 ಅಸೀದ್ವಸುಮತೀ ಪೂರ್ಣಾ ತದಾ ಯುದ್ಧಮದಾನ್ವಿತ್ಯೈಃ |
 ಅಕ್ಷಿಪ್ತಾಃ ಸ್ತಿಸ್ಥನೂಣಾಶ್ಚ ಭಗ್ನಶೂಲಾಶ್ಚ ನಾನರೈಃ || ೫೭
 ಪುನರಂಗೈಸ್ತಥಾ ಚಕ್ರೂರಾಸನ್ನಾ ಯುದ್ಧಮದ್ಭುತಮ್ |
 ವಾನರಾನ್ ವಾನರೈರೇವ ಜಘ್ನುಸ್ತೇ ರಜನೀಚರಾಃ || ೫೮
 ರಾಕ್ಷಸಾನ್ ರಾಕ್ಷಸೈರೇವ ಜಘ್ನುಸ್ತೇ ವಾನರಾ ಅಪಿ |
 ಅಕ್ಷಿಪ್ಯ ಚ ಶಿಲಾಸ್ತೇಷಾಂ ನಿಜಘ್ನಾ ರಾಕ್ಷಸಾ ಹರೀನ್ || ೫೯
 ತೇಷಾಂ ಚಾಚ್ಛಿದ್ಯ ಶಸ್ತ್ರಾಣಿ ಜಘ್ನಾ ರಕ್ಷಾಂಸಿ ವಾನರಾಃ |
 ನಿಜಘ್ನುಃ ಶೈಲಶೂಲಾಸ್ತ್ರೈರ್ಬಿಭಿದುಶ್ಚ ಪರಸ್ಪರಮ್ || ೬೦
 ಸಿಂಹನಾದಾನ್ ವಿನೇದುಶ್ಚ ರಣೇ ವಾನರರಾಕ್ಷಸಾಃ |
 ಛಿನ್ನವರ್ಮತನುತ್ರಾಣಾ ರಾಕ್ಷಸಾ ವಾನರೈರ್ಹತಾಃ || ೬೧

ಕಾದಾಡಲಾಗಿ, ಕ್ಷಣಕಾಲದಲ್ಲಿ ರಣಭೂಮಿಯು ರಕ್ತಮಯವಾಯಿತು. ಯುದ್ಧದುರ್ಮದರಾದ ರಾಕ್ಷಸರು ಪರ್ವತಗಳಂತೆ ರಣರಂಗವನ್ನು ವ್ಯಾಸಿಸಿದರು. ವಾನರರು ರಾಕ್ಷಸರನ್ನು ದರದರನೆ ಹಿಡಿದೆಳೆದರು; ತಳ್ಳಿದರು; ಅವರ ಶೂಲಗಳನ್ನು ಮುರಿದೆಸೆದರು (೫೫-೫೭). ರಾಕ್ಷಸ ಭಟರಾದರೋ ಕಪಿಗಳ ಸಮೀಪಕ್ಕೆ ನುಗ್ಗಿ, ಕೈಕಾಲುಗಳಿಂದಲೇ ಗುಡ್ಡುತ್ತ ಒದೆಯುತ್ತ ಯುದ್ಧವನ್ನು ನಡೆಸಿದರು. ಆ ನಿಶಾಚರರು ಕಪಿಗಳನ್ನು ಹಿಡಿದೆತ್ತಿ ಅವರ ದೇಹಗಳಿಂದಲೇ ಇತರ ಕಪಿಗಳನ್ನು ಬಡಿದರು! ಆಗ ಕಪಿಗಳೂ ಸಹ ರಾಕ್ಷಸರನ್ನು ಹಿಡಿದೆತ್ತಿ ಅವರಿಂದಲೇ ಇತರ ರಾಕ್ಷಸರನ್ನು ಬಡಿಯತೊಡಗಿದರು. ಕಪಿಗಳು ತಂದ ಬಂಡೆಗಳನ್ನು ರಾಕ್ಷಸರು ಕಿತ್ತುಕೊಂಡು ಕಪಿಗಳಮೇಲೆ ಜಡಿದರು (೫೮-೫೯). ವಾನರರು ರಾಕ್ಷಸರ ಆಯುಧಗಳನ್ನು ಕಿತ್ತುಕೊಂಡು ಅವುಗಳಿಂದಲೇ ತಿರುಗಿ ಪ್ರಹರಿಸಿದರು. ಶೈಲಶೂಲಾಸ್ತ್ರಗಳಿಂದ ಒಬ್ಬರನ್ನೊಬ್ಬರು ಅಪ್ಪಳಿಸಿ, ತಿವಿದು, ಕತ್ತರಿಸಿ ಕೆಡಹಿದರು (೬೦). ನೀರಘೋಷಣೆಗಳನ್ನು ಘೋಷಿಸಿದರು. ದೇಹವನ್ನು ರಕ್ಷಿಸುವ ಕವಚಗಳು ಹರಿದು ಮುರಿದುಹೋಗುವಂತೆ

ರುಧಿರಂ ಪ್ರಸ್ತುತಾಸ್ತತ್ರ ರಸಸಾರಮಿವ ದ್ರುಮಾಃ |
 ರಥೇನ ಚ ರಥಂ ಚಾಪಿ ವಾರಣೇನೈವ ವಾರಣಮ್ || ೬೨

ಹಯೇನ ಚ ಹಯಂ ಕೇಚಿನ್ನಿ ಜಘ್ನುವಾರನರಾ ರಣೇ |
 ಪ್ರಹೃಷ್ಟಮನಸಃ ಸರ್ವೇ ಪ್ರಗೃಹೀತಮಹಾಶಿಲಾಃ || ೬೩

ಹರಯೋ ರಾಕ್ಷಸಾನ್ ಜಘ್ನುದ್ರುಮೈಶ್ಚ ಬಹುಶಾಖಿಭಿಃ |
 ತದ್ಯುದ್ಧಮಭವದ್ಭೋರಂ ರಕ್ಷೋವಾನರಸಂಕುಲಮ್ || ೬೪

ಕ್ಷುರಸ್ತ್ರರರ್ಥಚಂದ್ರೈಶ್ಚ ಭಲ್ಲೈಶ್ಚ ನಿಶಿತೈಃ ಶರೈಃ |
 ರಾಕ್ಷಸಾ ವಾನರೇಂದ್ರಾಣಾಂ ಚಿಚ್ಛಿದುಃ ಪಾದಪಾನ್ ಶಿಲಾಃ || ೬೫

ವಿಕೀರ್ಣೈಃ ಪರ್ವತಾಗ್ನೈಶ್ಚ ದ್ರುಮೈಶ್ಚಿನ್ನೈಶ್ಚ ಸಂಯುಗೇ |
 ಹತ್ಯೈಶ್ಚ ಕಪಿರಕ್ಷೋಭಿದುರ್ಗಮಾ ವಸುಧಾಭವತ್ || ೬೬

ತೇ ವಾನರಾ ಗರ್ವಿತಹೃಷ್ಟಚೇಷ್ಟಾಃ
 ಸಂಗ್ರಾಮಮಾಸಾದ್ಯ ಭಯಂ ವಿಮುಚ್ಯ |
 ಯುದ್ಧಂ ತು ಸರ್ವೇ ಸಹ ರಾಕ್ಷಸೈಸ್ತ್ರೈ-
 ನಾನಾಯುಧಾಶ್ಚ ಕ್ಷುರದೀನಸತ್ತ್ವಾಃ || ೬೭

ರಾಕ್ಷಸರನ್ನು ವಾನರರು ಅಪ್ಪಳಿಸಲು, ಹಸಿಯ ಮರಗಳಿಂದ ರಸವು ಸೋರುವಂತೆ ರಾಕ್ಷಸರ ದೇಹಗಳಿಂದ ನೆತ್ತರು ಬಸಿಯಿತು (೬೧). ಕೆಲವು ಕಪಿವೀರರು ರಥದಿಂದ ರಥವನ್ನೂ ಆನೆಯಿಂದ ಆನೆಯನ್ನೂ ಕುದುರೆಯಿಂದ ಕುದುರೆಯನ್ನೂ ಬಡಿದು ನಾಶಪಡಿಸಿದರು. ಉತ್ಸಾಹಭರಿತರಾಗಿ ದೊಡ್ಡ ದೊಡ್ಡ ಬಂಡೆಗಳನ್ನೂ ಮಹಾವೃಕ್ಷಗಳನ್ನೂ ಬೀಸಿ ಹೊಡೆದು ರಾಕ್ಷಸರನ್ನು ಕೊಂದರು. ಯುದ್ಧವು ಅತ್ಯಂತ ಭೀಕರವಾಯಿತು (೬೨-೬೪). ನಿಶಾಚರರು ಕ್ಷುರಪ್ರ, ಅರ್ಧಚಂದ್ರ, ಭಲ್ಲೆ, ಬಾಣಗಳನ್ನು ಪ್ರಯೋಗಿಸಿ ವಾನರೇಂದ್ರರು ಬೀಸುವ ಮರಗಳನ್ನೂ ಶಿಲೆಗಳನ್ನೂ ತುಂಡರಿಸುತ್ತಿದ್ದರು. ಆ ರಣಭೂಮಿಯಲ್ಲಿ ಎಲ್ಲಿ ನೋಡಿದರೂ ಮುರಿದುಬಿದ್ದ ಪರ್ವತಶಿಖರಗಳು! ಕತ್ತರಿಸಲ್ಪಟ್ಟ ಮರಗಳು! ಸತ್ತುಬಿದ್ದ ಕಪಿರಾಕ್ಷಸರು! ಎಲ್ಲಿಯೂ ಕಾಲಿಡಲು ತೆರವಿಲ್ಲದಂತೆ ಆಯಿತು (೬೫-೬೬). ಸಮಸ್ತ ಕಪಿಯೋಧರೂ ಸಂಗ್ರಾಮಭೂಮಿಯಲ್ಲಿ ನಿರ್ಭೀತಿಯಿಂದ ದರ್ವೋದ್ಧತರಾಗಿ ಸಂಚರಿಸುತ್ತ

ತಸ್ಮಿನ್ ಪ್ರವೃತ್ತೇ ತುಮುಲೇ ವಿಮುರ್ಧೇ
 ಪ್ರಹೃಷ್ಯಮಾಣೇಷು ವಲೀಮುಖೇಷು |
 ನಿಸಾತ್ಯಮಾನೇಷು ಚ ರಾಕ್ಷಸೇಷು
 ಮಹರ್ಷಯೋ ದೇವಗಣಾಶ್ಚ ನೇದುಃ ||

೬೮

ತತೋ ಹಯಂ ಮಾರುತತುಲ್ಯವೇಗ-
 ಮಾರುಹ್ಯ ಶಕ್ತಿಂ ನಿಶಿತಾಂ ಪ್ರಗೃಹ್ಯ |
 ನರಾಂತಕೋ ವಾನರರಾಜಸೈನ್ಯಂ
 ಮಹಾರ್ಣವಂ ಮೀನ ಇವಾವಿನೇಶ ||

೬೯

ಸ ವಾನರಾನ್ ಸಪ್ತಶತಾನಿ ವೀರಃ
 ಪ್ರಾಸೇನ ದೀಪ್ತೇನ ವಿನಿರ್ಬಿಭೇದ |
 ಏಕಕ್ಷಣೇನೇಂದ್ರರಿಪುರ್ಮಹಾತ್ಮಾ
 ಜಘಾನ ಸೈನ್ಯಂ ಹರಿಪುಂಗವಾನಾಮ್ ||

೭೦

ದದೃಶುಶ್ಚ ಮಹಾತ್ಮಾನಂ ಹಯಪೃಷ್ಠೇ ಪ್ರತಿಷ್ಠಿತಮ್ |
 ಚರಂತಂ ಹರಿಸೈನ್ಯೇಷು ವಿದ್ಯಾಧರಮಹರ್ಷಯಃ ||

೭೧

ರಾಕ್ಷಸರೊಡನೆ ಕಾಳಗದಲ್ಲಿ ತೊಡಗಿದರು. ಆ ತುಮುಲಯುದ್ಧದಲ್ಲಿ ವಾನರರ ಕೈಮೇಲಾಗಿ ರಾಕ್ಷಸರು ಹತರಾಗಿ ಬೀಳತೊಡಗಲು, ಮಹರ್ಷಿಗಳೂ ದೇವತೆಗಳೂ ಹರ್ಷಧ್ವನಿಗೈದರು (೬೭-೬೮). ಅಷ್ಟರಲ್ಲಿ ನರಾಂತಕನು ವಾಯುವೇಗದ ಅಶ್ವವನ್ನೇರಿ ಪ್ರಾಸವೆಂಬ ನಿಶಿತವಾದ ಶಕ್ತ್ರಾಯುಧವನ್ನು ಹಿಡಿದು, ಮಹಾತಿಮಿಂಗಿಲವು ಸಮುದ್ರದಲ್ಲಿ ನುಗ್ಗಿ ಹೋಗುವಂತೆ, ಸುಗ್ರೀವನ ಸೇನೆಯಲ್ಲಿ ನುಗ್ಗಿದನು (೬೯). ಅತ್ಯಂತ ಶೂರನಾದ ಆ ನರಾಂತಕನು ದೀಪ್ತವಾದ ತನ್ನ ಪ್ರಾಸಾಯುಧದಿಂದ ಒಂದು ಕ್ಷಣದಲ್ಲಿ ಏಳುನೂರು ಕಪಿಯೋಧರನ್ನು ಕೊಂದುಹಾಕಿದನು. ಹೀಗೆ ಕಪಿಸೇನೆಯನ್ನು ನರಾಂತಕನು ನಾಶಮಾಡಲಾರಂಭಿಸಿದನು (೭೦). ಧೀರನಾದ ಆ ನರಾಂತಕನು ಕುದುರೆಯ ಬೆನ್ನಿನಮೇಲೆ ಕುಳಿತು ಕಪಿಸೇನಾ ಮಧ್ಯದಲ್ಲಿ ಸಂಚರಿಸುವುದನ್ನು ವಿದ್ಯಾಧರರೂ ಮಹರ್ಷಿಗಳೂ ಬೆರಗಾಗಿ

ಸ ತಸ್ಯ ದದ್ಯ ಶೇ ಮಾರ್ಗೋ ವಾಂಸಶೋಣಿತಕರ್ಧಮಃ |
 ಪತಿತ್ಯೈಃ ಪರ್ವತಾಕಾರೈರ್ವಾನರೈರಭಿಸಂವೃತಃ || ೨೨

ಯಾನದ್ವಿಕ್ರಮಿತುಂ ಬುದ್ಧಿಂ ಚಕ್ರುಃ ಪ್ಲವಗಪುಂಗವಾಃ |
 ತಾನದೇತಾನತಿಕ್ರಮ್ಯ ನಿರ್ಬಿಭೇದ ನರಾಂತಕಃ || ೨೩

ಜ್ವಲಂತಂ ಪ್ರಾಸಮುದ್ಯಮ್ಯ ಸಂಗ್ರಾಮಾಗ್ರೇ ನರಾಂತಕಃ |
 ದದಾಹ ಹರಿಸೈನ್ಯಾನಿ ನನಾನೀವ ವಿಭಾವಸುಃ || ೨೪

ಯಾನದುತ್ಪಾಟಿಯಾಮಾಸುರ್ವ್ಯಕ್ಷಾನ್ ಶೈಲಾನ್ ವನೌಕಸಃ |
 ತಾನತ್ ಪ್ರಾಸಹತಾಃ ಸೇತುರ್ವಜ್ರಕೃತ್ತಾ ಇನಾಚಲಾಃ || ೨೫

ದಿಕ್ಷು ಸರ್ವಾಸು ಬಲವಾನ್ ವಿಚಚಾರ ನರಾಂತಕಃ |
 ಪ್ರಮೃದ್ನನ್ ಸರ್ವತೋ ಯುದ್ಧೇ ಪ್ರಾವೃತ್ಯಾಲೇ ಯಥಾನಿಲಃ ||
 ನ ಶೇಕುರ್ಧಾವಿತುಂ ವೀರಾ ನ ಸ್ಥಾತುಂ ಸ್ತಂದಿತುಂ ಭಯಾತ್ |
 ಉತ್ಪತಂತಂ ಸ್ಥಿತಂ ಯಾಂತಂ ಸರ್ವಾನ್ ವಿವ್ಯಾಧ ವೀರ್ಯವಾನ್ ||

ನೋಡುತ್ತಿದ್ದರು. ಅವನು ನುಗ್ಗಿಹೋಗುತ್ತಿದ್ದ ದಾರಿಯು ರಕ್ತಮಾಂಸ
 ಗಳಿಂದ ಕೊಚ್ಚಿಯಾಗಿ, ಹತರಾದ ವಾನರರಿಂದ ನಿಬಿಡವಾಗುತ್ತಿದ್ದಿತು
 (೨೧-೨೨). ಕಪಿಯೂಥಸರು ತಮ್ಮ ಪರಾಕ್ರಮವನ್ನು ಮೆರೆಸಬೇಕೆಂದು
 ಸಂಕಲ್ಪಿಸುವಷ್ಟರಲ್ಲಿಯೇ ನರಾಂತಕನು ಅವರನ್ನು ಆಕ್ರಮಿಸಿ ಕೊಂದು
 ಬಿಡುತ್ತಿದ್ದನು. ಆ ರಣರಂಗದಲ್ಲಿ ನರಾಂತಕನು ಧಳಧಳಿಸುತ್ತಿದ್ದ ಪ್ರಾಸ
 ವನ್ನು ಬೀಸಿ, ಕಾಳ್ಗಿಚ್ಚು ಅಡವಿಯನ್ನು ಸುಡುವಂತೆ ಕಪಿಸೇನೆಯನ್ನು
 ಉರುಬಿದನು (೨೩-೨೪). ಕಪಿಯೋಧರು ವೃಕ್ಷಗಳನ್ನೂ ಶೈಲಗಳನ್ನೂ
 ಕೀಳುತ್ತಿರುವಾಗಲೇ ಆ ರಾಕ್ಷಸನ ಪ್ರಾಸದಿಂದ ಹತರಾಗಿ, ವಜ್ರಾಯುಧ
 ದಿಂದ ಕತ್ತರಿಸಲ್ಪಟ್ಟ ಬೆಟ್ಟಗಳಂತೆ ದೊಪ್ಪನೆ ಉರುಳಿಬೀಳುತ್ತಿದ್ದರು.
 ಬಲಶಾಲಿಯಾದ ಆ ನರಾಂತಕನು ಮಳೆಗಾಲದ ಬಿರುಗಾಳಿಯಂತೆ,
 ರಣರಂಗದ ನಿಖಿಲಪ್ರದೇಶಗಳಲ್ಲಿಯೂ ಮಹಾವೇಗದಿಂದ ಸುತ್ತುತ್ತ ತನ್ನ
 ಶೌರ್ಯವನ್ನು ಮೆರೆಸಿದನು (೨೫-೨೬). ಭೀತರಾದ ವಾನರವೀರರಿಗೆ
 ತಾವೀಗ ಓಡಿಹೋಗಬೇಕೆ, ಸುಮ್ಮನೆ ನಿಂತಿರಬೇಕೆ, ದಾರಿ ಬಿಟ್ಟು ಪಕ್ಕಕ್ಕೆ
 ಸರಿಯಬೇಕೆ? - ಎಂಬುದೊಂದೂ ತಿಳಿಯದಾಯಿತು! ಓಡಿದರೂ ನಿಂತರೂ

ಏಕೇನಾಂತಕಕಲ್ಪೇನ ಪ್ರಾಸೇನಾದಿತ್ಯತೇಜಸಾ |
ಭಿನ್ನಾನಿ ಹರಿಸೈನ್ಯಾನಿ ನಿಪೇತುರ್ಧರಣೇತಲೇ || ೭೮

ವಜ್ರನಿಷ್ಪೇಷಸದೃಶಂ ಪ್ರಾಸಸ್ಯಾಭಿನಿಪಾತನಮ್ |
ನ ಶೇಕುರ್ವಾನರಾಃ ಸೋಡುಂ ತೇ ವಿನೇದುರ್ಮಹಾಸ್ವನಮ್ || ೭೯

ಪತತಾಂ ಹರಿವೀರಾಣಾಂ ರೂಪಾಣಿ ಪ್ರಚಕಾಶಿರೇ |
ವಜ್ರಭಿನ್ನಾಗ್ರಕೂಟಾನಾಂ ಶೈಲಾನಾಂ ಪತತಾಮಿವ || ೮೦

ಯೇ ತು ಪೂರ್ವಂ ಮಹಾತ್ಮಾನಃ ಕುಂಭಕರ್ಣೇನ ಸಾತಿತಾಃ |
ತೇ ಸ್ವಸ್ಥಾ ವಾನರಶ್ರೇಷ್ಠಾಃ ಸುಗ್ರೀವಮುಪತಸ್ಥಿರೇ || ೮೧

ವಿಸ್ರೇಕ್ಷನಾಣಃ ಸುಗ್ರೀವೋ ದದರ್ಶ ಹರಿವಾಹಿನೀಮ್ |
ನರಾಂತಕಭಯತ್ರಸ್ತಾಂ ವಿದ್ರವಂತೀಮಿತಸ್ತತಃ || ೮೨

ವಿದ್ರುತಾಂ ವಾಹಿನೀಂ ದೃಷ್ಟ್ವಾ ಸ ದದರ್ಶ ನರಾಂತಕಮ್ |
ಗೃಹೀತಪ್ರಾಸಮಾಯಾಂತಂ ಹಯಪೃಷ್ಠೇ ಪ್ರತಿಷ್ಠಿತಮ್ || ೮೩

ಸರಿದರೂ, ಸಕಲರನ್ನೂ ನರಾಂತಕನು ಹೊಡೆದುರುಳಿಸುತ್ತಿದ್ದನು ! (೭೭). ಕಾಲಾಂತಕನಂತಿದ್ದ ನರಾಂತಕನು ಸೂರ್ಯನಂತೆ ಮಿರುಮಿರುಗುವ ಪ್ರಾಸಾಯುಧದಿಂದ ಪ್ರಹರಿಸುತ್ತಿರಲು, ಕಪಿಸೈನಿಕರು ಭಿನ್ನವಿಚ್ಛಿನ್ನರಾಗಿ ಉರುಳಿದರು. ಸಿಡಿಲಿನ ಬಡಿತದಂತಿದ್ದ ಪ್ರಾಸದ ಹೊಡೆತವನ್ನು ತಡೆದು ಕೊಳ್ಳಲಾರದೆ, ಕಪಿಗಳು ಗಟ್ಟಿಯಾಗಿ ಅರಚಿಕೊಳ್ಳುತ್ತಿದ್ದರು (೭೮-೭೯). ಇಂದ್ರನು ವಜ್ರಾಯುಧದಿಂದ ಗಿರಿಗಳನ್ನಪ್ಪಳಿಸಲು ಶಿಖರಗಳು ಮುರಿದು ಗಿರಿಗಳುರುಳುವಂತೆ, ನರಾಂತಕನು ಪ್ರಾಸದಿಂದ ಬಡಿಯಲು ತಲೆಯೊಡೆದು ಕಪಿಯೊಳಧರು ಬೀಳುತ್ತಿದ್ದರು (೮೦). ಆ ಸಮಯದಲ್ಲಿ, ಹಿಂದೆ ಕುಂಭಕರ್ಣನಿಂದ ಅಭಿಹತರಾಗಿ ಪೆಟ್ಟುತಿಂದಿದ್ದ ವಾನರಯೂಥಪರು ಚೇತರಿಸಿಕೊಂಡು ಸ್ವಸ್ಥರಾಗಿ, ಸುಗ್ರೀವನ ಬಳಿಯಲ್ಲಿ ಉಪಸ್ಥಿತರಾದರು. ನರಾಂತಕನ ಭಯದಿಂದ ಚದರಿ ಓಡುತ್ತಿದ್ದ ಕಪಿವಾಹಿನಿಯನ್ನು ಸುಗ್ರೀವನು ಪರಿಶೀಲಿಸಿದನು (೮೧-೮೨). ಅಷ್ಟರಲ್ಲಿ ನರಾಂತಕನು ಅಶ್ವಾರೂಢನಾಗಿ ಪ್ರಾಸಾಯುಧವನ್ನು ಧರಿಸಿ ಕಪಿಸೇನೆಯನ್ನು ಅಟ್ಟಿಸಿಕೊಂಡು ಬರುವುದು

ಅಥೋವಾಚ ಮಹಾತೇಜಾಃ ಸುಗ್ರೀವೋ ವಾನರಾಧಿಪಃ |
 ಕುನಾರಮಂಗದಂ ನೀರಂ ಶಕ್ರತುಲ್ಯಪರಾಕ್ರಮಮ್ || ೮೪
 ಗಚ್ಛ ತ್ವಂ ರಾಕ್ಷಸಂ ನೀರಂ ಯೋಃಸೌ ತುರಗಮಾಸ್ಥಿತಃ |
 ಕ್ಷೋಭಯಂತಂ ಹರಿಬಲಂ ಕ್ಷಿಪ್ರಂ ಪ್ರಾಣೈರ್ವಿಯೋಜಯ || ೮೫
 ಸ ಭರ್ತುರ್ವಚನಂ ಶ್ರುತ್ವಾ ನಿಷ್ಪಸಾತಾಂಗದಸ್ತತಃ |
 ಅನೀಕಾನೈಘ್ರಸಂಕಾಶಾನೈಘ್ರಾನೀಕಾದಿವಾಂಶುಮಾನ್ || ೮೬
 ಶೈಲಸಂಘಾತಸಂಕಾಶೋ ಹರಿಣಾನುತ್ಪನ್ನೋಽಂಗದಃ |
 ರರಾಜಾಂಗದಸಂನದ್ಧಃ ಸಧಾತುರಿವ ಪರ್ವತಃ || ೮೭
 ನಿರಾಯುಧೋ ಮಹಾತೇಜಾಃ ಕೇವಲಂ ನಖದಂಷ್ಟ್ರವಾನ್ |
 ನರಾಂತಕಮುಭಿಕ್ರಮ್ಯ ವಾಲಿಪುತ್ರೋಽಬ್ರವೀದ್ವಚಃ || ೮೮
 ತಿಷ್ಠ ಕಿಂ ಪ್ರಾಕೃತ್ಯೈರೇಭಿರ್ಹರಿಭಿಸ್ತ್ವಂ ಕರಿಷ್ಯಸಿ |
 ಅಸ್ಮಿನ್ ವಜ್ರಸಮಸ್ಪರ್ಶಂ ಪ್ರಾಸಂ ಕ್ಷಿಪ ಮಮೋರಸಿ || ೮೯

ಸುಗ್ರೀವನಿಗೆ ಗೋಚರಿಸಿತು. ಆಗ ವಾನರೇಂದ್ರನು ಇಂದ್ರತುಲ್ಯ ಪರಾಕ್ರಮಿಯಾದ ಅಂಗದಕುಮಾರನನ್ನು ನೋಡಿ “ ವತ್ಸ-ಅಂಗದ, ಅಲ್ಲಿ ನೋಡು. ಒಬ್ಬ ರಾಕ್ಷಸನೀರನು ಅಶ್ವಾರೂಢನಾಗಿ ನಮ್ಮ ಸೇನೆಯನ್ನು ಕ್ಷೋಭೆಗೊಳಿಸುತ್ತಿದ್ದಾನೆ. ಬೇಗನೆ ಅವನನ್ನು ಸಂಹರಿಸು!” ಎಂದನು (೮೩-೮೫). ರಾಜಾಜ್ಞೆಯನ್ನು ಕೇಳಿದೊಡನೆ ಅಂಗದನು, ಮೇಘವಂಕ್ತಿಯನ್ನು ಭೇದಿಸಿ ಆದಿತ್ಯನು ಹೊರಬರುವಂತೆ ಮೇಘವಂಕ್ತಿಯಂತಿದ್ದ ಸೇನೆಯನ್ನು ತೂರಿ, ಛಗನೆ ಹೊರಬಂದನು! ಸಾಂದ್ರವಾದ ಪರ್ವತದಂತೆ ಬಿಗಿಯಾದ ಮೈಕಟ್ಟಿನಿಂದ ವಿರಾಜಿಸುತ್ತ ಚಿನ್ನದ ತೋಳ್ಬಳೆಗಳನ್ನು ತೊಟ್ಟಿದ್ದ ಆ ವಾನರೋತ್ತಮನು, ಧಾತುಮಂಡಿತವಾದ ಶೈಲದಂತೆಯೇ ಕಾಣಿಸಿದನು! (೮೬-೮೭). ಮಹಾತೇಜಸ್ವಿಯಾದ ಅಂಗದನ ಕೈಯಲ್ಲಿ ಯಾವ ಆಯುಧವೂ ಇರಲಿಲ್ಲ. ನಖದಂಷ್ಟ್ರಗಳೇ ತನ್ನ ಆಯುಧಗಳೆಂದು ಅವನು ಗಣಿಸಿದ್ದನು. ಆ ವಾಲಿತನಯನು ನೇರವಾಗಿ ನರಾಂತಕನ ಎದುರಿಗೆ ಹೋಗಿ ನಿಂತು “ ಎಲೈ ರಾಕ್ಷಸ, ನಿಲ್ಲು ನಿಲ್ಲು! ಸಾಮಾನ್ಯರಾದ ಈ ಕಪಿಗಳೊಡನೆ ಏನು ಮಾಡುವೆ? ಸಿಡಿಲಿಗೆ ಸಮವೆಂದು ತಿಳಿದಿರುವ

ಅಂಗದಸ್ಯ ವಚಃ ಶ್ರುತ್ವಾ ಪ್ರಚುಕ್ರೋಧ ನರಾಂತಕಃ |
 ಸಂದಶ್ಯ ದಶನೈರೋಷ್ಣಂ ವಿನಿಶ್ಚಯ್ಯ ಭುಜಂಗವತ್ ||

೯೦

ಅಭಿಗನ್ಯಾಂಗದಂ ಕ್ರುದ್ಧೋ ವಾಲಿಪುತ್ರಂ ನರಾಂತಕಃ ||

ಪ್ರಾಸಂ ಸನಾವಿಧ್ಯ ತದಾಂಗದಾಯ
 ಸಮುಜ್ಜ್ವಲಂತಂ ಸಹಸೋತ್ಸಸರ್ಜ |
 ಸ ವಾಲಿಪುತ್ರೋರಸಿ ವಜ್ರಕಲ್ಪೇ
 ಬಭೂವ ಭಗ್ನೋ ನೃಪತಚ್ಚ ಭೂಮೌ ||

೯೧

ತಂ ಪ್ರಾಸನಾಲೋಕ್ಯ ತದಾ ವಿಭಗ್ನಂ
 ಸುಪರ್ಣಕೃತ್ಪೋರಗಭೋಗಕಲ್ಪಮ್ |
 ತಲಂ ಸಮುದ್ಯಮ್ಯ ಸ ವಾಲಿಪುತ್ರ-
 ಸ್ತುರಂಗಮಂ ತಸ್ಯ ಜಘಾನ ಮೂರ್ಧ್ನಿ ||

೯೨

ನಿಭಗ್ನತಾಲುಃ ಸ್ಫುಟಿತಾಕ್ಷಿತಾರೋ
 ನಿಷ್ಕ್ರಾಂತಜಿಹ್ವೋಽಚಲಸಂನಿಕಾಶಃ |
 ಸ ತಸ್ಯ ವಾಜೀ ನಿಪಪಾತ ಭೂಮೌ
 ತಲಪ್ರಹಾರೇಣ ವಿಶೀರ್ಣಮೂರ್ಧಾ ||

೯೩

ನಿನ್ನ ಪ್ರಾಸಾಯುಧದಿಂದ ನನ್ನ ವಕ್ಷಸ್ಥಳವನ್ನು ಅಪ್ಪಳಿಸು, ನೋಡೋಣ!" ಎಂದು ನುಡಿದನು (೮೮-೮೯). ಅಂಗದನ ಮಾತನ್ನು ಕೇಳಿ ನರಾಂತಕನು ಕಿಡಿಕಿಡಿಯಾದನು. ಅವನು ಸಿಟ್ಟಿನಿಂದ ಸರ್ಪದಂತೆ ನಿಡುಸುಯ್ದು, ಅವಡುಗಚ್ಚಿ ಮುಂದೆ ಬಂದು, ಪ್ರಾಸವನ್ನು ಗಿರ್ರನೆ ತಿರುಗಿಸಿ, ವಾಲಿಪುತ್ರನ ವಜ್ರಸದೃಶವಾದ ವಕ್ಷಸ್ಥಳದಮೇಲೆ ಬಡಿದನು. ಪ್ರಾಸವು ಮುರಿದು ಕೆಳಗೆ ಬಿದ್ದಿತು! (೯೦-೯೧). ಗರುಡನಿಂದ ತುಂಡು ತುಂಡಾಗಿ ಕತ್ತರಿಸಲ್ಪಟ್ಟ ಮಹಾಸರ್ಪದ ದೇಹದಂತೆ ತುಂಡರಿಸಲ್ಪಟ್ಟ ಪ್ರಾಸಾಯುಧವನ್ನು ನೋಡಿ, ಅಂಗದನು ಅಂಗೈಯನ್ನೆತ್ತಿ ನರಾಂತಕನ ಕುದುರೆಯ ತಲೆಯನ್ನಪ್ಪಳಿಸಿ ಹೊಡೆದನು (೯೨). ಅಂಗದನ ಪ್ರಹಾರದಿಂದ ಸರ್ವತಾಕಾರವಾಗಿದ್ದ ಆ ಕುದುರೆಯ ತಲೆಯೊಡೆಯಿತು. ಅದರ

ನರಾಂತಕಃ ಕ್ರೋಧವಶಂ ಜಗಾನು
 ಹತಂ ತುರಂಗಂ ಪತಿತಂ ನಿರೀಕ್ಷ್ಯ |
 ಸ ಮುಷ್ಟ್ಯಮುದ್ಯಮ್ಯ ಮಹಾಪ್ರಭಾವೋ
 ಜಘಾನ ಶೀರ್ಷೇ ಯುಧಿ ವಾಲಿಪುತ್ರಮ್ || ೯೪

ಅಥಾಂಗದೋ ಮುಷ್ಟ್ಯವಿಭಿನ್ನಮೂರ್ಧಾ
 ಸುಸ್ರಾವ ತೀವ್ರಂ ರುಧಿರಂ ಭೃಶೋಷ್ಯಮ್ |
 ಮುಹುರ್ವಿಜಜ್ವಾಲ ಮುನೋಹ ಚಾಸಿ
 ಸಂಜ್ಞಾಂ ಸಮಾಸಾದ್ಯ ವಿಸಿಷ್ಟಿಯೇ ಚ || ೯೫

ಅಥಾಂಗದೋ ವಜ್ರಸಮಾನವೇಗಂ
 ಸಂವರ್ತ್ಯ ಮುಷ್ಟ್ಯಂ ಗಿರಿಶೃಂಗಕಲ್ಪಮ್ |
 ನಿಸಾತಯಾಮಾಸ ತದಾ ಮಹಾತ್ಮಾ
 ನರಾಂತಕಸ್ಯೋರಸಿ ವಾಲಿಪುತ್ರಃ || ೯೬

ಸ ಮುಷ್ಟ್ಯನಿಷ್ಟಿಷ್ಟವಿಭಿನ್ನವಕ್ಷಾ
 ಜ್ವಾಲಾವನುಚ್ಛೋಣಿತದಿಗ್ಧ ಗಾತ್ರಃ |

ತಾಳಿಗೆಯು * ಜಜ್ಜಲ್ಪಟ್ಟಿತು. ಕಣ್ಣುಗುಡ್ಡೆಗಳು ಹೊರಬಂದವು. ನಾಲಗೆಯು ಸುಲಿಯಿತು. ಕುದುರೆಯು ಸತ್ತುಬಿದ್ದಿತು (೯೩). ತನ್ನ ಅಶ್ವವು ಹತವಾಗಿ ಬಿದ್ದುದನ್ನು ನೋಡಿ ನರಾಂತಕನು ಸಿಟ್ಟಿನಿಂದ ಕೆಂಡವಾದನು. ಆ ಸಾಹಸಿಯು ಮುಷ್ಟ್ಯಯನ್ನೆತ್ತಿ ಅಂಗದನ ತಲೆಯನ್ನು ಗುದ್ದಿದನು. ಅಭಿಹತವಾದ ಅಂಗದನ ಶಿರಸ್ಸಿನಿಂದ ಬಿಸಿನೆತ್ತರು ಚಿಮ್ಮಿತು. ಅಂಗದನು ಕೆರಳಿದನು. ಹಾಗೆಯೇ ಬಸವಳಿದನು. ತುಸುಹೊತ್ತಿನಲ್ಲಿ ಮತ್ತೆ ಚೇತರಿಸಿಕೊಂಡು, ನರಾಂತಕನ ಸಾಮರ್ಥ್ಯವನ್ನು ಕಂಡು ಬೆರಗಾದನು (೯೪-೯೫). ಅನಂತರ ಆ ವಾಲಿತನಯನು ಗಿರಿಶೃಂಗದೋ ಪಾದಿಯಲ್ಲಿ ಮುಷ್ಟ್ಯಯನ್ನು ಬಿಗಿದು, ನರಾಂತಕನ ಎದೆಯಮೇಲೆ ಸಿಡಿಲೆರಗುವಂತೆ ರಭಸದಿಂದ ಬಲವಾಗಿ ಗುದ್ದಿದನು. ನರಾಂತಕನ ಎದೆಯು ಜರ್ಝರಿತವಾಯಿತು. ಅಗ್ನಿಜ್ವಾಲೆಯಂತೆ ಜಿಲ್ಲೆಂದು ಸಿಡಿದ ರಕ್ತದಿಂದ

* ತಾಳಿಗೆ = ತಾಲು, ಅಂಗಳು (Palate).

ನರಾಂತಕೋ ಭೂಮಿತಲೇ ಪಪಾತ
ಯಥಾಚಲೋ ನಜ್ಜನಿಸಾತಭಗ್ನಃ ||

೯೭

ಅಥಾಂತರಿಕ್ಷೇ ತ್ರಿದಶೋತ್ತಮಾನಾಂ
ನನೌಕಸಾಂ ಚೈವ ಮಹಾಪ್ರಣಾದಃ |
ಬಭೂವ ತಸ್ಮಿನ್ನಿಹತೇಃಗ್ರ್ಯವೀರೇ
ನರಾಂತಕೇ ವಾಲಿಸುತೇನ ಸಂಖ್ಯೇ ||

೯೮

ಅಥಾಂಗದೋ ರಾನುಮನಃಪ್ರಹರ್ಷಣಂ
ಸುದುಷ್ಕರಂ ತತ್ ಕೃತವಾನ್ ಹಿ ವಿಕ್ರಮಮ್ |
ವಿಸಿಷ್ಠಿಯೇ ಸೋಽಪ್ಯತಿವೀರ್ಯವಿಕ್ರಮಃ
ಪುನಶ್ಚ ಯುದ್ಧೇ ಸ ಬಭೂವ ಹರ್ಷಿತಃ ||

೯೯

ಇತಿ ಶ್ರೀಮದ್ರಾಮಾಯಣೇ ಯುದ್ಧಕಾಂಡೇ ಏಕೋನಸಪ್ತತಿತಮಃ ಸರ್ಗಃ



ಆತನು ತೊಯ್ದು ಹೋದನು. ವಜ್ರಾಯುಧದ ಹೊಡೆತದಿಂದ ಉರುಳುವ ಪರ್ವತದಂತೆ, ನರಾಂತಕನು ಹತನಾಗಿ ಭೂತಳದಲ್ಲಿ ಬಿದ್ದನು (೯೭-೯೮). ಈ ರೀತಿಯಲ್ಲಿ ಮಹಾಶೂರನಾದ ನರಾಂತಕನು ಸಂಗ್ರಾಮದಲ್ಲಿ ವಾಲಿಸುತನಿಂದ ಹತನಾಗಲು, ಆಕಾಶದಲ್ಲಿ ಅಮರರು ಆನಂದದಿಂದ ಕೋಲಾಹಲ ಮಾಡಿದರು. ವಾನರರೂ ಹರ್ಷದಿಂದ ಕೂಗಾಡಿದರು (೯೮). ಈ ಪ್ರಕಾರವಾಗಿ ಅಂಗದನು ಶ್ರೀರಾಮನಿಗೆ ಸಂಪ್ರೀತಿಕರವಾಗಿಯೂ ಅನ್ಯದುಷ್ಕರವಾಗಿಯೂ ಇದ್ದ ವಿಕ್ರಮಕಾರ್ಯವನ್ನೆಸಗಿದನು. ಅಸದೃಶ ಪರಾಕ್ರಮಿಯಾದ ಶ್ರೀರಾಮನೂ ಸಹ ಅಂಗದನ ಪರಾಕ್ರಮವನ್ನು ಕಂಡು ಆಶ್ಚರ್ಯಚಕಿತನಾದನು. ಅಂಗದನು ಉತ್ಸಾಹದಿಂದ ಮತ್ತೆ ಯುದ್ಧ ಸನ್ನದ್ಧನಾದನು ! (೯೯).

ಇಲ್ಲಿಗೆ ಶ್ರೀಮದ್ರಾಮಾಯಣದ ಯುದ್ಧಕಾಂಡದಲ್ಲಿ ಅರುವತ್ತೊಂಬತ್ತನೆಯ ಸರ್ಗ



ಸಪ್ತತಿತಮಃ ಸರ್ಗಃ

ದೇವಾಂತಕಾದಿವಧಃ

ನರಾಂತಕಂ ಹತಂ ದೃಷ್ಟ್ವಾ ಚುಕ್ರುಶುರ್ನೈರ್ಯುತರ್ಷಭಾಃ |
 ದೇವಾಂತಕಸ್ಮಿಮೂರ್ಧಾ ಚ ಪಾಲಸ್ತ್ಯಶ್ಚ ಮಹೋದರಃ || ೧
 ಆರೂಢೋ ಮೇಘಸಂಕಾಶಂ ನಾರಣೇಂದ್ರಂ ಮಹೋದರಃ |
 ನಾಲಿಪುತ್ರಂ ಮಹಾವೀರ್ಯಮುಭಿದುದ್ರಾವ ವೀರ್ಯವಾನ್ || ೨
 ಭ್ರಾತೃವ್ಯಸನಸಂತಪ್ತಸ್ತಥಾ ದೇವಾಂತಕೋ ಬಲೀ |
 ಆದಾಯ ಪರಿಘಂ ದೀಪ್ತಮಂಗದಂ ಸಮುಭಿದ್ರವತ್ || ೩
 ರಥನಾದಿತ್ಯಸಂಕಾಶಂ ಯುಕ್ತಂ ಪರಮನಾಜಿಭಿಃ |
 ಆಸ್ಥಾಯ ತ್ರಿಶಿರಾ ನೀರೋ ನಾಲಿಪುತ್ರನುಥಾಭ್ಯಯಾತ್ || ೪
 ಸ ತ್ರಿಭಿರ್ದೇವದರ್ಪಘ್ನೈರ್ನೈರ್ಯುತೇಂದ್ರೈರಭಿದ್ರುತಃ |
 ವೃಕ್ಷಮುತ್ಪಾಟಿಯಾನಾಸ ಮಹಾವಿಟಿಪಮಂಗದಃ || ೫

ಸರ್ಗ ೭೦

ಹನುಮಂತನು ದೇವಾಂತಕ ಮತ್ತು ತ್ರಿಶಿರನನ್ನೂ, ನೀಲನು ಮಹೋದರನನ್ನೂ,
 ಋಷಭನು ಮಹಾಪಾರ್ಶ್ವನನ್ನೂ ಸಂಹರಿಸುವುದು.

ನರಾಂತಕನು ಹತನಾದುದನ್ನು ತಿಳಿದು ರಾವಣಪುತ್ರರಾದ
 ದೇವಾಂತಕ ತ್ರಿಮೂರ್ಧರೂ ಮಹೋದರನೂ ಹಾಹಾಕಾರಮಾಡಿದರು.
 ಮೇಘದಂತೆ ನೀಲ ವಿಶಾಲ ಶರೀರವುಳ್ಳ ಮಾತಂಗದಮೇಲೆ ಕುಳಿತಿದ್ದ
 ಮಹೋದರನು ಅಂಗದನನ್ನು ಅಡ್ಡಗಟ್ಟಿ ಆಕ್ರಮಿಸಿದನು (೧-೨).
 ತನ್ನ ಸಹೋದರನ ವಧೆಯಿಂದ ಖತಿಗೊಂಡ ದೇವಾಂತಕನು ಪರಿಘವನ್ನು
 ರ್ಯುಳಪಿಸುತ್ತ ಅಂಗದನಮೇಲೆ ಏರಿಹೋದನು. ವೀರನಾದ ತ್ರಿಶಿರನೂ ಸಹ
 ಉತ್ತಮಾಶ್ವಗಳನ್ನು ಹೂಡಿದ ಸೂರ್ಯಸಂಕಾಶನಾದ ರಥವನ್ನೇರಿ
 ಆ ನಾಲಿಪುತ್ರನನ್ನು ಮುತ್ತಿದನು (೩-೪). ದೇವತೆಗಳ ದರ್ಪವನ್ನು
 ಪುರಿದ ಬಲಾಢ್ಯರಾದ ಆ ರಾಕ್ಷಸರು ಈ ರೀತಿಯಲ್ಲಿ ತನ್ನನ್ನು

ದೇವಾಂತಕಾಯ ತಂ ನೀರಶ್ಚಿಕ್ಷೇಪ ಸಹಸಾಂಗದಃ |
 ಮಹಾವೃಕ್ಷಂ ಮಹಾಶಾಖಂ ಶಕ್ರೋ ದೀಪ್ತಮಿನಾಶನಿಮ್ || ೬
 ತ್ರಿಶಿರಾಸ್ತಂ ಪ್ರಚಿಚ್ಛೇದ ಶರೈರಾಶೀವಿಷೋದಪಮೈಃ |
 ಸ ವೃಕ್ಷಂ ಕೃತ್ವನಾಲೋಕ್ಯ ಉತ್ಪಸಾತ ತದಾಂಗದಃ || ೭
 ಸ ವನರ್ಷ ತತೋ ವೃಕ್ಷಾನ್ ಶೈಲಾಂಶ್ಚ ಕಪಿಕುಂಜರಃ |
 ತಾನ್ ಪ್ರಚಿಚ್ಛೇದ ಸಂಕ್ರುದ್ಧಸ್ತ್ರಿಶಿರಾ ನಿಶಿತೈಃ ಶರೈಃ || ೮
 ಪರಿಘಾಗ್ರೇಣ ತಾನ್ ವೃಕ್ಷಾನ್ ಬಭಂಜ ಚ ಸುರಾಂತಕಃ |
 ತ್ರಿಶಿರಾಶ್ಚಾಂಗದಂ ನೀರಮುಭಿದುದ್ರಾವ ಸಾಯಕೈಃ || ೯
 ಗಜೇನ ಸಮುಭಿದ್ರುತ್ಯ ವಾಲಿಪುತ್ರಂ ಮಹೋದರಃ |
 ಜಘಾನೋರಸಿ ಸಂಕ್ರುದ್ಧಸ್ತೋನುರೈರ್ವಜ್ರಸಂನಿಭೈಃ || ೧೦
 ದೇವಾಂತಕಶ್ಚ ಸಂಕ್ರುದ್ಧಃ ಪರಿಘೇಣ ತದಾಂಗದಮ್ |
 ಉಪಗಮ್ಯಾಭಿಹತ್ಯಾಶು ವ್ಯಪಚಕ್ರಾಮ ವೇಗವಾನ್ || ೧೧

ಮುತ್ತಿದುದನ್ನು ಕಂಡು, ಅಂಗದನು ದೊಡ್ಡ ದೊಡ್ಡ ಕೊಂಬೆಗಳಿದ್ದ ಒಂದು
 ಮಹಾವೃಕ್ಷವನ್ನು ಕಿತ್ತನು! (೫). ನೀರಾಗ್ರೇಸರನಾದ ವಾಲಿಪುತ್ರನು
 ತಾನು ಕಿತ್ತ ಮಹಾವೃಕ್ಷವನ್ನೆತ್ತಿ, ರಭಸದಿಂದ ಸಿಡಿಲಿನಂತೆ ದೇವಾಂತಕನ
 ಮೇಲೆ ಬೀಸಿದನು. ಅಷ್ಟರಲ್ಲಿ ತ್ರಿಶಿರನು ಸರ್ಪಸಮಾನಗಳಾದ ತೀಕ್ಷ್ಣ
 ಶರಗಳಿಂದ ಆ ವೃಕ್ಷವನ್ನು ಕತ್ತರಿಸಿದನು. ಅಂಗದನು ಛಗನೆ ನೆಗೆದು
 ವಿವಿಧ ವೃಕ್ಷಗಳನ್ನೂ ಶೈಲಗಳನ್ನೂ ತಂದು ಆ ರಾಕ್ಷಸರಮೇಲೆ ಸುರಿದನು.
 ತ್ರಿಶಿರನು ನಿಶಿತಶರಗಳಿಂದ ಅವನ್ನು ತುಂಡರಿಸಿದನು (೬-೮).
 ದೇವಾಂತಕನೂ ಸಹ ತನ್ನ ಪರಿಘದಿಂದ ಬಡಿದು ಆ ಮರಗಳನ್ನು
 ಮುರಿದು ಜಿಲ್ಲುತ್ತಿದ್ದನು. ತ್ರಿಶಿರನು ಬಾಣಗಳಿಂದ ಪ್ರಹರಿಸುತ್ತ ಅಂಗದ
 ನನ್ನು ಆಕ್ರಮಿಸಿದನು. ಮಹೋದರನೂ ಸಹ ಆನೆಯಮೇಲೆ ಕುಳಿತು
 ನುಗ್ಗಿಬಂದು ವಜ್ರಾಯುಧಸದೃಶವಾದ ತೋಮರದಿಂದ ಅಂಗದನ ಎದೆ
 ಯನ್ನು ಬಡಿದನು (೯-೧೦). ದೇವಾಂತಕನು ವೇಗದಿಂದ ಬಂದು ಪರಿಘ
 ದಿಂದ ಆ ವಾಲಿಪುತ್ರನನ್ನು ಜಡಿದು, ಬಹುಬೇಗನೆ ದೂರಕ್ಕೆ ಹೋಗಿಬಿಡು

ಸ ತ್ರಿಭಿರ್ನೈರ್ಯುತಶ್ರೇಷ್ಠೈರ್ಯುಗಪತ್ ಸಮುಭಿದ್ರುತಃ |
 ನ ನಿನ್ಯಥೇ-ನುಹಾತೇಜಾ ವಾಲಿಪುತ್ರಃ ಪ್ರತಾಪನಾನ್ || ೧೨
 ಸ ನೇಗನಾನ್ ಮಹಾವೇಗಂ ಕೃತ್ವಾ ಪರಮದುರ್ಜಯಃ |
 ತಲೇನ ಭೃಶಮುತ್ಪತ್ಯ ಜಘಾನಾಸ್ಯ ಮಹಾಗಜಮ್ || ೧೩
 ತಸ್ಯ ತೇನ ಪ್ರಹಾರೇಣ ನಾಗರಾಜಸ್ಯ ಸಂಯುಗೇ |
 ಪೇತತುಲೋಚನೇ ತಸ್ಯ ನಿನನಾಶ ಸ ವಾರಣಃ || ೧೪
 ನಿಷಾಣಂ ಚಾಸ್ಯ ನಿಷ್ಪ್ರಾಪ್ಯ ವಾಲಿಪುತ್ರೋ ಮಹಾಬಲಃ |
 ದೇವಾಂತಕಮುಭಿಪ್ಲುತ್ಯ ತಾಡಯಾನಾಸ ಸಂಯುಗೇ || ೧೫
 ಸ ವಿಹ್ವಲಿತಸರ್ವಾಂಗೋ ವಾತೋದ್ಗೂತ ಇವ ದ್ರುಮಃ |
 ಲಾಕ್ಷಾರಸವರ್ಣಂ ಚ ಸುಸ್ರಾವ ರುಧಿರಂ ಮುಖಾತ್ || ೧೬
 ಅಥಾಶ್ವಸ್ಯ ಮಹಾತೇಜಾಃ ಕೃಚ್ಛ್ಕೃದ್ಧೇವಾಂತಕೋ ಬಲೀ |
 ಆನಿಧ್ಯ ಪರಿಘಂ ಘೋರವಾಜಘಾನ ತದಾಂಗದಮ್ || ೧೭
 ಪರಿಘಾಭಿಹತಶ್ಚಾಪಿ ನಾನರೇಂದ್ರಾತ್ಮಜಸ್ತದಾ |
 ಜಾನುಭ್ಯಾಂ ಪತಿತೋ ಭೂಮೌ ಪುನರೇವೋತ್ಪಪಾತ ಹ || ೧೮

ತ್ತಿದ್ಧನು. ಹೀಗೆ ಮೂವರು ರಾಕ್ಷಸವೀರರು ಏಕಕಾಲದಲ್ಲಿ ತನ್ನನ್ನು
 ಮುತ್ತಿದರೂ, ತೇಜಸ್ವಿಯೂ ಪ್ರತಾಪಿಯೂ ಆದ ವಾಲಿತನಯನಿಗೆ
 ಸ್ವಲ್ಪವೂ ವ್ಯಥೆಯಾಗಲಿಲ್ಲ (೧೧-೧೨). ದುರ್ಜಯನಾದ ಆ ಪ್ರತಾಪ
 ಶಾಲಿಯು ಮಹಾವೇಗದಿಂದ ನುಗ್ಗಿಹೋಗಿ ಮಹೋದರನ ಆನೆಯನ್ನು
 ಅಂಗೈಯಿಂದ ಅಪ್ಪಳಿಸಿದನು. ಆನೆಯ ಕಣ್ಣುಗುಡ್ಡೆಗಳೂ ಕಳಚಿಬಿದ್ದವು.
 ಆನೆಯು ಸತ್ತುಬಿದ್ದಿತು (೧೩-೧೪). ಬಲಾಢ್ಯನಾದ ವಾಲಿಪುತ್ರನು
 ಅದರ ದಂತವನ್ನು ಮುರಿದು ಮುಂದೆ ನೆಗೆದು, ಆ ದಂತದಿಂದಲೇ
 ದೇವಾಂತಕನನ್ನು ಬಡಿದನು. ದೇವಾಂತಕನ ಸರ್ವಾಂಗಗಳೂ ಸಡಲಿ
 ದಂತಾದವು. ಲಾಕ್ಷಾರಸದಂತೆ ಕೆಂಪಾದ ರಕ್ತವನ್ನು ಆತನು ಬಾಯಿಂದ
 ಕಕ್ಕಿದನು (೧೫-೧೬). ಆದರೂ ಮಹಾತೇಜಸ್ವಿಯಾದ ದೇವಾಂತಕನು
 ಹೇಗೋ ಸುಧಾರಿಸಿಕೊಂಡು ಘೋರವಾದ ಪರಿಘವನ್ನೆತ್ತಿ ಅಂಗದನನ್ನು
 ಅಪ್ಪಳಿಸಿ ಹೊಡೆದನು. ಪರಿಘದ ಹೊಡೆತಕ್ಕೆ ಅಂಗದನು ತತ್ತರಿಸಿ ಕುಸಿದು

ತನುತ್ಪತಂತಂ ತ್ರಿಶಿರಾಸ್ತ್ರಿಭಿರ್ಬಾಣೈರಜಿಹ್ಮಗೈಃ ಘೋರೈರ್ಹರಿಪತೇಃ ಪುತ್ರಂ ಲಲಾಟೇಽಭಿಜಘಾನ್ ಹ	೧೯
ತತೋಽಂಗದಂ ಪರಿಕ್ಷಿಪ್ತಂ ತ್ರಿಭಿರ್ನೈರ್ಯುತಪುಂಗವೈಃ ಹನುಮಾನಪಿ ವಿಜ್ಞಾಯ ನೀಲಶ್ಚಾಪಿ ಪ್ರತಸ್ಥತುಃ	೨೦
ತತಶ್ಚಿಕ್ಷೇಪ ಶೈಲಾಗ್ರಂ ನೀಲಸ್ತ್ರೀಶಿರಸೇ ತದಾ ತದ್ರಾವಣಸುತೋ ಧೀಮಾನ್ ಬಿಭೇದ ನಿಶಿತೈಃ ಶರೈಃ	೨೧
ತದ್ಬಾಣತನಿರ್ಭಿನ್ನಂ ವಿದಾರಿತಶಿಲಾತಲಮ್ ಸವಿಸ್ಪುಲಿಂಗಂ ಸಜ್ವಾಲಂ ನಿಪಸಾತ ಗಿರೇಃ ಶಿರಃ	೨೨
ತತೋ ಜ್ಯಂಭಿತನಾಲೋಕ್ಯ ಹರ್ಷಾದ್ದೇವಾಂತಕಸ್ತದಾ ಪರಿಘೋಣಾಭಿದುದ್ರಾವ ಮಾರುತಾತ್ಮಜನಾಹನೇ	೨೩
ತನಾಪತಂತನುತ್ಪುತ್ಯ ಹನುಮಾನ್ ಮಾರುತಾತ್ಮಜಃ ಆಜಘಾನ್ ತದಾ ಮೂರ್ಧ್ನಿ ವಜ್ರಕಲ್ಪೇನ ಮುಷ್ಟಿನಾ	೨೪

ಡೊಗಾ ಲೂರಿದನು. ಮರುಕ್ಷಣದಲ್ಲಿ ಜಿಗಿದು ಎದ್ದುನಿಂತನು (೧೭-೧೮). ಅಷ್ಟರಲ್ಲಿ ತ್ರಿಶಿರನು ಮೂರು ಘೋರ ಬಾಣಗಳಿಂದ ಅಂಗದನ ಹಣೆಗೆ ಗುರಿಯಿಟ್ಟು ಹೊಡೆದನು. ಹೀಗೆ ದೇವಾಂತಕ, ತ್ರಿಶಿರ, ಮಹೋದರರೆಂಬ ಮೂವರು ರಾಕ್ಷಸಭಟರು ಅಂಗದನನ್ನು ಮುತ್ತಿರುವುದನ್ನು ಕಂಡು, ಹನುಮಂತನೂ ನೀಲನೂ ಅಂಗದನ ನೆರವಿಗಾಗಿ ಬಂದರು (೧೯-೨೦). ನೀಲನು ಒಂದು ಶೈಲಶೃಂಗವನ್ನು ತ್ರಿಶಿರನಮೇಲೆ ಬೀಸಿದನು. ಆ ರಾವಣ ಪುತ್ರನು ನೂರಾರು ನಿಶಿತಶರಗಳಿಂದ ಹೊಡೆಯಲು, ಶೈಲಶೃಂಗದ ಶಿಲಾ ತಲಗಳು ಶೀರ್ಣವಾಗಿ, ಆ ಶೃಂಗವು ಜ್ವಾಲೆಯೊಡನೆ ಕಿಡಿಯುಗುಳುತ್ತ ಕೆಳಗೆ ಬಿದ್ದಿತು (೨೧-೨೨). ಆಗ ರಣೋತ್ಸಾಹದಿಂದ ವಿಜ್ಯಂಭಿಸುತ್ತ ಬಂದ ಹನುಮಂತನನ್ನು ನೋಡಿ, ದೇವಾಂತಕನು ರಣಕುತೂಹಲದಿಂದ ಪರಿಘವನ್ನು ಹಿಡಿದು ಆ ಮಾರುತಾತ್ಮಜನನ್ನು ಎದುರಿಸಿದನು (೨೩). ನುಗ್ಗಿಬರುವ ದೇವಾಂತಕನನ್ನಾಲೋಕಿಸಿ ಮಾರುತಿಯು ವೇಗದಿಂದ ಮುಂದಕ್ಕೆ ನೆಗೆದು, ತನ್ನ ವಜ್ರಮುಷ್ಟಿಯಿಂದ ದೇವಾಂತಕನ ತಲೆಯು

ಶಿರಸಿ ಪ್ರಹರನ್ ನೀರಸ್ತದಾ ನಾಯುಸುತೋ ಬಲೀ |
ನಾದೇನಾಕಂಪಯಚ್ಚೈವ ರಾಕ್ಷಸಾನ್ ಸ ಮಹಾಕಪಿಃ || ೨೫

ಸ ಮುಷ್ಟಿ ನಿಷ್ಟಿಷ್ಟವಿಕೀರ್ಣಮೂರ್ಧಾ
ನಿರ್ವಾಂತದಂತಾಕ್ಷನಿಲಂಬಿಜಿಹ್ವಃ |
ದೇವಾಂತಕೋ ರಾಕ್ಷಸರಾಜಸೂನು-
ರ್ಗತಾಸುರುನ್ಯಾಫಂ ಸಹಸಾ ಪಪಾತ || ೨೬

ತಸ್ಮಿನ್ ಹತೇ ರಾಕ್ಷಸಯೋಧನುಖ್ಯೇ
ಮಹಾಬಲೇ ಸಂಯತಿ ದೇವಶತ್ರು |
ಕ್ರುದ್ಧಸ್ತ್ರಿಸ್ತ್ರಿಯೂರ್ಧಾ ನಿಶಿತಾಗ್ರಮುಗ್ರಂ
ವನರ್ಷ ನೀಲೋರಸಿ ಬಾಣವರ್ಷಮ್ || ೨೭

ಮಹೋದರಸ್ತು ಸಂಕ್ರುದ್ಧಃ ಕುಂಜರಂ ಪರ್ವತೋಪಮಮ್ |
ಭೂಯಃ ಸಮಧಿರುಹ್ಯಾಶು ಮಂದರಂ ರಶ್ಮಿನಾನಿವ || ೨೮
ತತೋ ಬಾಣನುಯಂ ವರ್ಷಂ ನೀಲಸ್ಯೋರಸ್ಯಸಾತಯತ್ |
ಗಿರೌ ವರ್ಷಂ ತಡಿಚ್ಚಕ್ರ ಚಾಪನಾನಿವ ತೋಯದಃ || ೨೯

ಮೇಲೆ ಗುದ್ದಿದನು. ಗುದ್ದುವಾಗಲೇ ಆ ಮಹಾವಾನರನು ಸಿಂಹಗರ್ಜನೆ ಯನ್ನು ಮಾಡಲು, ರಾಕ್ಷಸರೆಲ್ಲರೂ ಹೆದರಿ ನಡುಗಿಹೋದರು! (೨೪-೨೫). ರಾವಣತನಯನಾದ ದೇವಾಂತಕನ ಶಿರಸ್ಸು ಹನುಮಂತನ ವಜ್ರಮುಷ್ಟಿಯ ಹೊಡೆತಕ್ಕೆ ಜರ್ಘರಿತವಾಯಿತು. ಹಲ್ಲುಗಳು ಹೊರಬಂದವು. ಕಣ್ಣು ಗುಡ್ಡೆಗಳು ಕಳಚಿದವು. ನಾಲಗೆಯು ಜೋತಾಡಿತು. ದೇವಾಂತಕನು ಸತ್ತು ಬಿದ್ದನು (೨೬). ರಾಕ್ಷಸಯೋಧರಲ್ಲಿ ಮುಖ್ಯನಾದ ದೇವಾಂತಕನು ಹೀಗೆ ಹತನಾಗಲು, ತ್ರಿಶಿರನು ಕ್ರುದ್ಧನಾಗಿ ನೀಲನ ಎದೆಗೆ ಗುರಿಯಿಟ್ಟು ನಿಶಿತಶರಗಳ ಮಳೆಗರೆಯತೊಡಗಿದನು. ಅಷ್ಟರಲ್ಲಿ ಮಹೋದರನೂ ಸಹ ರೋಷಾವಿಷ್ಟನಾಗಿ ಪರ್ವತಾಕಾರವಾದ ಮತ್ತೊಂದು ಮಾತಂಗವನ್ನೇರಿ, ಮಂದರಗಿರಿಶಿಖರದಲ್ಲಿರುವ ಆದಿತ್ಯನಂತೆ ಕಂಗೊಳಿಸುತ್ತ ಬಂದನು (೨೭-೨೮). ಮಿಂಚೆಂಬ ಚಾಪವನ್ನು ಹಿಡಿದ ಮೇಘವು ಬೆಟ್ಟದಮೇಲೆ ಧಾರಾಕಾರವಾಗಿ ಮಳೆಗರೆಯುವಂತೆ,

ತತಃ ಶರೌಘೈರಭಿವರ್ಷ್ಯಮಾಣೋ
 ವಿಭಿನ್ನಗಾತ್ರಃ ಕಹಿಸೈನ್ಯಪಾಲಃ |
 ನೀಲೋ ಬಭೂವಾಥ ನಿಸೃಷ್ಟ್ಯಗಾತ್ರೋ
 ವಿಷ್ವಂಭಿತಸ್ತೇನ ಮಹಾಬಲೇನ || ೩೦

ತತಸ್ತು ನೀಲಃ ಪ್ರತಿಲಭ್ಯ ಸಂಜ್ಞಾಂ
 ಶೈಲಂ ಸಮುತ್ಪಾಟ್ಯ ಸವ್ಯಕ್ಷಪಂಡನಾ |
 ತತಃ ಸಮುತ್ಪತ್ಯ ಭೃಶೋಗ್ರವೇಗೋ
 ಮಹೋದರಂ ತೇನ ಜಘಾನ ಮೂರ್ಧ್ನಿ || ೩೧

ತತಃ ಸ ಶೈಲೇಂದ್ರನಿಸಾತಭಗ್ನೋ
 ಮಹೋದರಸ್ತೇನ ಮಹಾದ್ವಿಪೇನ |
 ವಿಪೋಥಿತೋ ಭೂಮಿತಲೇ ಗತಾಸುಃ
 ಪಪಾತ ವಜ್ರಾಭಿಹತೋ ಯಥಾದ್ವಿಃ || ೩೨

ಸಿತ್ಯನ್ಯಂ ನಿಹತಂ ದೃಷ್ಟ್ವಾ ತ್ರಿಶಿರಾಶ್ಚಾಪಮಾದದೇ |
 ಹನುಮಂತಂ ಚ ಸಂಕ್ರುದ್ಧೋ ವಿನ್ಯಾಥ ನಿಶಿತೈಃ ಶರೈಃ || ೩೩

ಮಹೋದರನು ಧನುರ್ಧಾರಿಯಾಗಿ ನೀಲನ ವಕ್ಷಸ್ಥಳದಮೇಲೆ ಸರಳು
 ಗಳನ್ನು ಸುರಿಯಲಾರಂಭಿಸಿದನು (೨೯). ಕಹಿಸೇನಾಪತಿಯಾದ ನೀಲನು
 ಮಹೋದರನ ಬಾಣರಾಶಿಗಳ ಹೊಡೆತದಿಂದ ವಿಭಿನ್ನಗಾತ್ರನಾದನು.
 ಅವಯವಗಳು ಜರ್ಝರಿತವಾದವು. ನೀಲನ ಪರಾಕ್ರಮವು ಕುಂಠಿತವಾಗಿ
 ಅವನು ದಿಕ್ಕುಗಾಣದೆ ನಿಂತನು. ನೀಲನು ಮತ್ತೆ ಚೇತರಿಸಿಕೊಂಡು
 ವೃಕ್ಷರಾಶಿಗಳಿಂದ ರಾಜಿಸುತ್ತಿದ್ದ ಒಂದು ಶೈಲವನ್ನು ಕಿತ್ತು, ಉಗ್ರವೇಗ
 ದಿಂದ ಮಹೋದರನ ತಲೆಯಮೇಲೆ ಆ ಶೈಲವನ್ನು ಕುಕ್ಕಿದನು (೩೦-೩೧).
 ಆ ರಭಸಕ್ಕೆ ಸಿಕ್ಕಿದ ಮಹೋದರನೂ ಅವನ ಮಹಾಗಜವೂ ಜಜ್ಜಲ್ಪಡ
 ಲಾಗಿ, ವಜ್ರಾಹತವಾದ ಅದ್ರಿಯಂತೆ ಮಹೋದರನು ಮೃತನಾಗಿ ಬಿದ್ದನು.
 ಚಿಕ್ಕಪ್ಪನು ಮೃತನಾದುದನ್ನು ತ್ರಿಶಿರನು ವಿಕ್ಷೇಪಿಸಿದನು. ಅವನು
 ರೋಷಾವಿಷ್ಟನಾಗಿ ಚಾಪವನ್ನೆಳೆದೆಳೆದು ಕೂರ್ಗಣಿಗಳಿಂದ ಹನುಮಂತ

ಸ ನಾಯುಸೂನುಃ ಕುಸಿತಶ್ಚಿಕ್ಷೇಪ ಶಿಖರಂ ಗಿರೇಃ |
 ತ್ರಿಶಿರಾಸ್ತಚ್ಛರೈಸ್ತೀಕ್ಷ್ಣೈರ್ಬಿಭೇದ ಬಹುಧಾ ಬಲೀ || ೩೪
 ತದ್ವ್ಯರ್ಥಂ ಶಿಖರಂ ದೃಷ್ಟ್ವಾ ದ್ರುಮನರ್ಷಂ ಮಹಾಕಪಿಃ |
 ವಿಸಸರ್ಜ ರಣೇ ತಸ್ಮಿನ್ ರಾವಣಸ್ಯ ಸುತಂ ಪ್ರತಿ || ೩೫
 ತನಾಪತಂತನಾಕಾಶೇ ದ್ರುಮನರ್ಷಂ ಪ್ರತಾಪನಾನ್ |
 ತ್ರಿಶಿರಾ ನಿಶಿತೈರ್ಬಾಣೈಶ್ಚಿಕ್ಷೇದ ಚ ನನಾದ ಚ || ೩೬
 ತತೋ ಹನೂನಾನುತ್ಪ್ಲತ್ಯ ಹಯಾಂಸ್ತ್ರಿಶಿರಸಸ್ತದಾ |
 ವಿದದಾರ ನಖೈಃ ಕ್ರುದ್ಧೋ ಗಜೇಂದ್ರಂ ಮೃಗರಾಡಿನ || ೩೭
 ಅಥ ಶಕ್ತಿಂ ಸಮಾದಾಯ ಕಾಲರಾತ್ರಿಮಿನಾಂತಕಃ |
 ಚಿಕ್ಷೇಪಾನಿಲಪುತ್ರಾಯ ತ್ರಿಶಿರಾ ರಾವಣಾತ್ಮಜಃ || ೩೮
 ದಿವಃ ಕ್ಷಿಸ್ತಾಮಿವೋಲ್ಕಾಂ ತಾಂ ಶಕ್ತಿಂ ಕ್ಷಿಸ್ತಾನುಸಂಗತಾಮ್ |
 ಗೃಹೀತ್ವಾ ಹರಿಶಾದೂಲೋ ಬಭಂಜ ಚ ನನಾದ ಚ || ೩೯

ನನ್ನು ಹೊಡೆಯತೊಡಗಿದನು (೩೨-೩೩). ಹನುಮಂತನು ಗಿರಿಶೃಂಗವೊಂದನ್ನು ಬೀಸಿಹೊಡೆಯಲು, ತ್ರಿಶಿರನು ತೀಕ್ಷ್ಣಾಸ್ತ್ರಗಳಿಂದ ಅದನ್ನು ಕತ್ತರಿಸಿ ಕೆಡಹಿದನು. ಗಿರಿಶೃಂಗವು ವ್ಯರ್ಥವಾದುದನ್ನು ವೀಕ್ಷಿಸಿ, ಆ ಮಹಾವಾನರನು ಮರಗಳನ್ನು ಕಿತ್ತು ಕಿತ್ತು ತ್ರಿಶಿರನ ಕಡೆಗೆ ಬೀಸಲಾರಂಭಿಸಿದನು (೩೪-೩೫). ವ್ರತಾಪಶಾಲಿಯಾದ ಆ ತ್ರಿಶಿರನು ಮರಗಳನ್ನು ನಿಶಿತಶರಗಳಿಂದ ಆಕಾಶಮಾರ್ಗದಲ್ಲಿಯೇ ಕೊಚ್ಚಿ ಕೊಚ್ಚಿ ಬೊಬ್ಬರಿದನು. ರುಷ್ಣನಾದ ಹನುಮಂತನು ಮುಂದಕ್ಕೆ ನೆಗೆದು, ಕ್ರುದ್ಧಕಂಠೀರವನು ಸಲಗವನ್ನು ಸೀಳುವಂತೆ ತ್ರಿಶಿರನ ಕುದುರೆಗಳನ್ನು ಉಗುರುಗಳಿಂದ ಸೀಳಿ ಕೊಂದನು (೩೬-೩೭). ಅನಂತರ ರಾವಣಾತ್ಮಜನು ಕಾಳರಾತ್ರಿಯಂತಿದ್ದ ಶಕ್ತ್ಯಾಯುಧವನ್ನು ಝಳಿಸಿ, ವಾಯುಪುತ್ರನ ಮೇಲೆ ಕಾಲಾಂತಕನಂತೆ ವ್ರಯೋಗಿಸಿದನು. ಅಂಬರದಿಂದ ಸಿಡಿದುಬರುವ ಉಲ್ಕೆಯಂತೆ ಎಡೆತಡೆಯಿಲ್ಲದೆ ಮಹಾರಭಸದಿಂದ ಬಂದ ಶಕ್ತ್ಯಾಯುಧವನ್ನು, ಆ ಕಪಿಶಾದೂಲನು ಕೈಯಿಂದ ಹಿಡಿದು ಮುರಿದು ಬೊಬ್ಬರಿದನು (೩೮-೩೯). ಘೋರವಾದ ಆ ಶಕ್ತಿಯು ಹನುಮಂತನಿಂದ ಭಗ್ನ

ತಾಂ ದೃಷ್ಟ್ವಾ ಘೋರಸಂಕಾಶಾಂ ಶಕ್ತಿಂ ಭಿಗ್ನಾಂ ಹನೂಮತಾ |
 ಪ್ರಹೃಷ್ಟಾ ವಾನರಗಣಾ ವಿನೇದುರ್ಜಲದಾ ಇವ || ೪೦

ತತಃ ಖಡ್ಗಂ ಸಮುದ್ಯಮ್ಯ ತ್ರಿಶಿರಾ ರಾಕ್ಷಸೋತ್ತಮಃ |
 ನಿಜಘಾನ ತದಾ ವ್ಯೂಢೇ ವಾಯುಪುತ್ರಸ್ಯ ವಕ್ಷಸಿ || ೪೧

ಖಡ್ಗಪ್ರಹಾರಾಭಿಹತೋ ಹನೂಮಾನ್ ಮಾರುತಾತ್ಮಜಃ |
 ಅಜಘಾನ ತ್ರಿಶಿರಸಂ ತಲೇನೋರಸಿ ವೀರ್ಯವಾನ್ || ೪೨

ಸ ತಲಾಭಿಹತಸ್ತೇನ ಸ್ತಸ್ತಹಸ್ತಾಯುಧೋ ಭುವಿ |
 ನಿಪಸಾತ ಮಹಾತೇಜಾಸ್ತ್ರಿಶಿರಾಸ್ಯಕ್ತಚೇತನಃ || ೪೩

ಸ ತಸ್ಯ ಪತತಃ ಖಡ್ಗಂ ಸಮಾಚ್ಛಿದ್ಯ ಮಹಾಕಪಿಃ |
 ನನಾದ ಗಿರಿಸಂಕಾಶಸ್ತ್ರಾಸಯನ್ ಸರ್ವನೈರ್ಯತಾನ್ || ೪೪

ಅನ್ಯುಷ್ಯಮಾಣಸ್ತಂ ಘೋಷಮುತ್ಪಸಾತ ನಿಶಾಚರಃ |
 ಉತ್ಪತ್ಯ ಚ ಹನೂಮಂತಂ ತಾಡಯಾಮಾಸ ಮುಷ್ಟಿನಾ || ೪೫

ತೇನ ಮುಷ್ಟಿಪ್ರಹಾರೇಣ ಸಂಚುಕೋಪ ಮಹಾಕಪಿಃ |
 ಕುಪಿತಶ್ಚ ನಿಜಗ್ರಾಹ ಕಿರೀಟೇ ರಾಕ್ಷಸರ್ಷಭಮ್ || ೪೬

ವಾದುದನ್ನು ಕಂಡು, ವಾನರಯೋಧರು ಗುಡುಗುಗಳಂತೆ ಹರ್ಷಾತಿರೇಕ ದಿಂದ ಕೂಗಿದರು. ಅಮೇಲೆ ಪಟುಭಟನಾದ ತ್ರಿಶಿರನು ಖಡ್ಗದಿಂದ ಹನುಮಂತನ ವಿಶಾಲವಕ್ಷಸ್ಥಳವನ್ನು ಪ್ರಹರಿಸಿದನು (೪೦-೪೧). ಆಗ ಹನುಮಂತನು ತ್ರಿಶಿರನ ವಕ್ಷಸ್ಥಳವನ್ನು ಅಂಗೈಯಿಂದ ರವ್ವನೆ ಅಪ್ಪಳಿಸಿದನು. ಅತ್ಯಂತ ತೇಜಸ್ವಿಯಾದ ತ್ರಿಶಿರನಿಗೂ ಆ ಪೆಟ್ಟಿನಿಂದ ಮೂರ್ಛೆಯುಂಟಾಯಿತು. ಅವನ ಕೈಯಿಂದ ಕತ್ತಿಯು ಸಡಲಿತು. ಅವನು ನೆಲದಮೇಲೆ ಕುಸಿದನು (೪೨-೪೩). ವರ್ವತಾಕಾರನಾದ ಹನುಮಂತನು ತ್ರಿಶಿರನ ಕತ್ತಿಯನ್ನು ಸೆಳೆದುಕೊಂಡು, ಸಮಸ್ತ ರಾಕ್ಷಸರೂ ನಿಬ್ಬಿರಗಾಗುವಂತೆ ಸಿಂಹನಾದಮಾಡಿದನು. ಆ ಮಹಾಕಪಿಯ ಸಿಂಹಗರ್ಜನೆಯನ್ನು ಸಹಿಸಲಾರದೆ ತ್ರಿಶಿರನು ಮೇಲೆದ್ದನು ಎದ್ದವನೇ ಮುಷ್ಟಿಯಿಂದ ಹನುಮಂತನನ್ನು ಗುದ್ದಿದನು (೪೪-೪೫). ಆ ಮುಷ್ಟಿಪ್ರಹಾರದಿಂದ ರೊಚ್ಚಿಗೆದ್ದ ಹನುಮಂತನು ರೋಷತಾಮ್ರಾಕ್ಷನಾಗಿ, ತ್ರಿಶಿರನ ಕಿರೀಟ

ಹನೂಮಾನ್ ರೋಷತಾಮ್ರಾಕ್ಷೋ ರಾಕ್ಷಸಂ ಪರವೀರಹಾ ||

ಸ ತಸ್ಯ ಶೀರ್ಷಾಣ್ಯಸಿನಾ ಶಿತೇನ

ಕಿರೀಟಿಜುಷ್ವಾನಿ ಸಕುಂಡಲಾನಿ |

ಕ್ರುದ್ಧಃ ಪ್ರಚಿಚ್ಛೇದ ಸುತೋಽನಿಲಸ್ಯ

ತ್ವಷ್ಟುಃ ಸುತಸ್ಯೇನ ಶಿರಾಂಸಿ ಶಕ್ರಃ ||

೪೭

ತಾನ್ಯಾಯತಾಕ್ಷಾಣ್ಯಗಸಂನಿಭಾನಿ

ಪ್ರದೀಪ್ತವೈಶ್ವಾನರಲೋಚನಾನಿ |

ಪೇತುಃ ಶಿರಾಂಸೀಂದ್ರಿಪೋರ್ಧರಣ್ಯಾಂ

ಜ್ಯೋತಿರಂಷಿ ಮುಕ್ತಾನಿ ಯಥಾರ್ಕಮಾರ್ಗಾತ್ ||

೪೮

ತಸ್ಮಿನ್ ಹತೇ ದೇವರಿಪೌ ತ್ರಿಶೀರ್ಷೇ

ಹನೂಮತಾ ಶಕ್ರಪರಾಕ್ರಮೇಣ |

ನೇದುಃ ಸ್ಲನಂಗಾಃ ಪ್ರಚಚಾಲ ಭೂಮೀ

ರಕ್ಷಾಂಸ್ಯಥೋ ದುದ್ರುವಿರೇ ಸಮಂತಾತ್ ||

೪೯

ಹತಂ ತ್ರಿಶಿರಸಂ ದೃಷ್ಟ್ವಾ ತಥೈವ ಚ ಮಹೋದರಮ್ |

ಹತೌ ಪ್ರೇಕ್ಷ್ಯ ದುರಾಧರ್ಷಾ ದೇವಾಂತಕನರಾಂತಕೌ ||

೫೦

ಪ್ರದೇಶವನ್ನು ಕೈಯಿಂದ ಹಿಡಿದು ಹರಿತವಾದ ಖಡ್ಗದಿಂದ ಆತನ ತಲೆಗಳನ್ನು ಕತ್ತರಿಸಿದನು. ತ್ವಷ್ಟುಪುತ್ರನಾದ ವಿಶ್ವರೂಪನ* ಶಿರಸ್ಸುಗಳನ್ನು ಇಂದ್ರನು ಕತ್ತರಿಸಿದಂತೆ, ಆ ಮಾರುತಾತ್ಮಜನು ಕಿರೀಟಿಕುಂಡಲಮಂಡಿತವಾದ ತ್ರಿಶಿರನ ಶಿರಸ್ಸುಗಳನ್ನು ತುಂಡರಿಸಿದನು (೪೭-೪೮). ವ್ರಜ್ಜಲಿಮವ ಅಗ್ನಿಯಂತೆ ಉಜ್ವಲವಿಶಾಲನೇತ್ರಗಳಿಂದ ಯುಕ್ತವಾಗಿ, ಬೆಟ್ಟಗಳಂತಿದ್ದ ತ್ರಿಶಿರನ ಶಿರಸ್ಸುಗಳು ಸೂರ್ಯಮಂಡಲದಿಂದ ಸಿಡಿಯುವ ಜ್ಯೋತಿಗಳಂತೆ ನೆಲದಮೇಲುರುಳಿದವು (೪೯). ದೇವಶತ್ರುವಾದ ತ್ರಿಶಿರನು ಶಕ್ರಪರಾಕ್ರಮಿಯಾದ ಹನುಮಂತನಿಂದ ಹತನಾಗಲು, ವಾನರರು ಹರ್ಷನಾದ ಮಾಡಿದರು. ಭೂಮಿಯು ಅಲ್ಲಾಡಿತು. ರಾಕ್ಷಸರು ಹೆದರಿ ಓಡಿಹೋದರು (೪೯). ಈ ರೀತಿಯಲ್ಲಿ ತ್ರಿಶಿರನು ಹತನಾದನು. ಮಹೋದರನು ಮೃತನಾದನು.

* ವಿಶ್ವರೂಪನಿಗೆ ಮೂರು ಶಿರಸ್ಸುಗಳಿದ್ದವು.

ಚುಕೋಪ ಪರನಾನುಷ್ಠೀ ನುತೋ ರಾಕ್ಷಸಪುಂಗವಃ |
ಜಗ್ರಹಾರ್ಚಿಷ್ಮತೀಂ ಘೋರಾಂ ಗದಾಂ ಸರ್ವಾಯಸೀಂ ಶುಭಾಮ್

ಹೇನುಪಟ್ಟಿ ಪರಿಕ್ಷಿಸ್ತಾಂ ಮಾಂಸಶೋಣಿತಫೇನಿಲಾಮ್ |
ವಿರಾಜನಾನಾಂ ನಪುಷಾ ಶತ್ರುಶೋಣಿತರಂಜಿತಾಮ್ || ೫೨

ತೇಜಸಾ ಸಂಪ್ರದೀಪ್ತಾಗ್ರಾಂ ರಕ್ತಮಾಲ್ಯನಿಭೂಷಿತಾಮ್ |
ಐರಾವತಮಹಾಪದ್ಮಸಾರ್ವಭೌಮಭಯಾವಹಾಮ್ || ೫೩

ಗದಾನಾದಾಯ ಸಂಕ್ರುದ್ಧೋ ನುತೋ ರಾಕ್ಷಸಪುಂಗವಃ |
ಹರೀನ್ ಸಮುಭಿದುದ್ರಾವ ಯುಗಾಂತಾಗ್ನಿರಿವ ಜ್ವಲನ್ || ೫೪

ಅಥರ್ಷಭಃ ಸನುತ್ಪತ್ಯ ವಾನರೋ ರಾವಣಾನುಜಮ್ |
ಮತ್ತಾನೀಕಮುಪಾಗಮ್ಯ ತಸ್ಯಾ ತಸ್ಯಾಗ್ರತೋ ಬಲೀ || ೫೫

ದುರ್ಧರ್ಷರಾದ ದೇವಾಂತಕನರಾಂತಕರು ಅಂತಕನ ವಶರಾದರು. ಇದೆಲ್ಲವನ್ನೂ ವೀಕ್ಷಿಸಿ ರಾಕ್ಷಸಪುಂಗವನಾದ ಮಹಾಪಾರ್ಶ್ವನು * ಸಿಟ್ಟಿನಿಂದ ಸಿಡಿದೆದ್ದನು. ಉಕ್ಕಿನಿಂದ ನಿರ್ಮಿತವಾಗಿ ಕಿಡಿಯುಗುಳುತ್ತಿದ್ದ ಘೋರಗದೆಯನ್ನು ಎತ್ತಿಕೊಂಡನು (೫೦-೫೧). ಆ ಗದೆಯು ಸುವರ್ಣದ ಹಿಡಿಯಿಂದ ವಿರಾಜಿಸುತ್ತಿದ್ದಿತು. ರಕ್ತಮಾಂಸಗಳು ಹೆಪ್ಪುಗಟ್ಟಿ ಮೆತ್ತಿಕೊಂಡಿದ್ದವು. ಶತ್ರುಶೋಣಿತದಿಗ್ಧವಾದ ಆ ಗದೆಯು ಭೀಕರಾಕೃತಿಯಿಂದ ಶೋಭಿಸುತ್ತ ಅಗ್ರಭಾಗದಲ್ಲಿ ಬೆಂಕಿಯನ್ನುಗುಳುತ್ತಿದ್ದಿತು. ರಕ್ತಮಾಲ್ಯಗಳಿಂದ ಅಲಂಕೃತವಾಗಿದ್ದಿತು. ಐರಾವತ, ಮಹಾಪದ್ಮ †, ಸಾರ್ವಭೌಮನೊದಲಾದ ದಿಗ್ಗಜಗಳನ್ನು ದಿಗಿಲುಗೊಳಿಸಿದ ಮಹಾಗದೆಯೆನಿಸಿದ್ದಿತು (೫೨-೫೩). ಅಂತಹ ಘೋರಗದೆಯನ್ನು ಹಿಡಿದು ರಾಕ್ಷಸಶಾದೂಲನಾದ ಮಹಾಪಾರ್ಶ್ವನು ಪ್ರಳಯಕಾಲಾಗ್ನಿಯಂತೆ ಬೆಳಗುತ್ತ ವಾನರರನ್ನು ಅಟ್ಟಿಸಿಕೊಂಡು ಹೊರಟನು. ಆಗ ಬಲಶಾಲಿಯಾದ ಋಷಭನೆಂಬ ವಾನರಯೂಥವನು ಆ ರಾವಣಾನುಜನ ಎದುರಿಗೆ ಬಂದು ನಿಂತನು !

* ಇವನಿಗೆ ಮತ್ತನೆಂದೂ ಮತ್ತಾನೀಕನೆಂದೂ ನಾಮಾಂತರಗಳಿದ್ದವು.

† ಮಹಾಪದ್ಮ = ಪುಂಡರೀಕವೆಂಬ ದಿಗ್ಗಜ.

ತಂ ಪುರಸ್ತಾತ್ ಸ್ಥಿತಂ ದೃಷ್ಟ್ವಾ ವಾನರಂ ಪರ್ವತೋಪನುಮ್ |
 ಅಜಘಾನೋರಸಿ ಕೃದ್ಧೋ ಗದಯಾ ವಜ್ರಕಲ್ಪಯಾ || ೫೬

ಸ ತಯಾಭಿಹತಸ್ತೇನ ಗದಯಾ ವಾನರರ್ಷಭಃ |
 ಭಿನ್ನವಕ್ಷಾಃ ಸಮಾಧೂತಃ ಸುಸ್ರಾವ ರುಧಿರಂ ಬಹು || ೫೭

ಸ ಸಂಪ್ರಾಪ್ಯ ಚಿರಾತ್ ಸಂಜ್ಞಾಮೃಷಭೋ ವಾನರರ್ಷಭಃ |
 ಕೃದ್ಧೋ ವಿಸ್ಪುರಮಾಣೋಷ್ಣೋ ಮಹಾಪಾರ್ಶ್ವಮುದೈಕ್ಷತ || ೫೮

ಸ ವೇಗವಾನ್ ವೇಗವದಭ್ಯುಪೇತ್ಯ
 ತಂ ರಾಕ್ಷಸಂ ವಾನರಯೂಥಮುಖ್ಯಃ |
 ಸಂವರ್ತ್ಯ ಮುಷ್ಟ್ವಿಂ ಸಹಸಾ ಜಘಾನ
 ಬಾಹ್ವಾಂತರೇ ಶೈಲನಿಕಾಶರೂಪಃ || ೫೯

ಸ ಕೃತ್ತಮೂಲಃ ಸಹಸೇವ ವೃಕ್ಷಃ
 ಪಸಾತ ಭೂಮೌ ಕ್ಷತಜೋಕ್ಷಿತಾಂಗಃ |
 ತಾಂ ಚಾಸ್ಯ ಘೋರಾಂ ಯಮದಂಡಕಲ್ಪಾಂ
 ಗದಾಂ ಪ್ರಗೃಹ್ಯಾಶು ತದಾ ಸಹರ್ಷಃ || ೬೦

(೫೪-೫೫). ಪರ್ವತಾಕಾರನಾದ ಋಷಭನು ಎದುರಿಗೆ ಬಂದುದನ್ನು ಕಂಡು, ಮಹಾಪಾರ್ಶ್ವನು ಸಿಡಿಲಿನಂತಿದ್ದ ತನ್ನ ಗದೆಯಿಂದ ಅವನ ಎದೆಯನ್ನಪ್ಪಳಿಸಿದನು. ಋಷಭನ ಎದೆಯು ಭಿನ್ನವಾಯಿತು. ತತ್ತರಿಸಿದ ಆ ವಾನರೋತ್ತಮನು ರಕ್ತವನ್ನು ಕಾರಿಕೊಂಡನು (೫೬-೫೭). ಸ್ವಲ್ಪಹೊತ್ತಿನಲ್ಲಿಯೇ ಚೀತರಿಸಿಕೊಂಡ ಋಷಭನು ಕೋಪಾವಿಷ್ಟನಾದನು. ಕೋಪದಿಂದ ಅವನ ತುಟಿಗಳು ಅದುರಿದವು. ಶೈಲದಂತೆ ಮಹಾಕಾಯನಾದ ಆ ಕಸಿಯೂಥಪನು ಮಹಾಪಾರ್ಶ್ವನನ್ನು ಕೆಕ್ಕರಿಸಿ ನೋಡಿ ಮುಷ್ಟಿಯನ್ನು ಬಿಗಿದು, ರಭಸದಿಂದ ಮುನ್ನುಗ್ಗಿ ರಾಕ್ಷಸನ ಎದೆಯಮೇಲೆ ಬಲವಾಗಿ ಗುದ್ದಿದನು (೫೮-೫೯). ಮಹಾಪಾರ್ಶ್ವನು ರಕ್ತಸಿಕ್ತಾಂಗನಾಗಿ, ಬುಡಕಡಿದ ಮರದಂತೆ ದೊಪ್ಪನೆ ಬಿದ್ದನು. ಕ್ಷಣಕಾಲದವರೆಗೆ ಮೂರ್ಛಿತ

ಮುಹೂರ್ತಮಾಸೀತ್ ಸ ಗತಾಸುಕಲ್ಪಃ

ಪ್ರತ್ಯಾಗತಾತ್ಮಾ ಸಹಸಾ ಸುರಾರಿಃ |

ಉಪೇತ್ಯ ಸಂಧ್ಯಾಭ್ರಸಮಾನವರ್ಣ-

ಸ್ತಂ ನಾರಿರಾಜಾತ್ಮಜಮಾ ಜಘಾನ ||

೬೦

ಅಭಿಜಗ್ರಾಹ ನೇಗೇನ ಗದಾಂ ತಸ್ಯ ಮಹಾತ್ಮನಃ |

ಗೃಹೀತ್ವಾ ತಾಂ ಗದಾಂ ಭೀನಾನಾವಿಧ್ಯ ಚ ಪುನಃ ಪುನಃ || ೬೧

ಮತ್ತಾನೀಕಂ ಮಹಾತ್ಮಾನಂ ಜಘಾನ ರಣಮೂರ್ಧನಿ |

ಸ ಸ್ವಯಾ ಗದಯಾ ಭಗ್ನೋ ವಿಶೀರ್ಣದಶನೇಕ್ಷಣಃ || ೬೨

ನಿಷಸಾತ ತತೋ ಮತ್ತೋ ನಜ್ರಾಹತ ಇನಾಚಲಃ |

ವಿಶೀರ್ಣನಯನೇ ಭೂಮೌ ಗತಸತ್ತ್ವೇ ಗತಾಯುಷಿ || ೬೩

ಪತಿತೇ ರಾಕ್ಷಸೇ ತಸ್ಮಿನ್ ವಿದ್ರುತಂ ರಾಕ್ಷಸಂ ಬಲನ್ಮಾ ||

ತಸ್ಮಿನ್ ಹತೇ ಭ್ರಾತರಿ ರಾವಣಸ್ಯ

ತನ್ನೈರ್ಯತಾನಾಂ ಬಲನುರ್ಣವಾಭನ್ಮಾ |

ನಾಗಿದ್ದ ಆ ರಾಕ್ಷಸನು ಹಾಗೆಯೇ ಚೇತರಿಸಿಕೊಂಡು, ಯನುದಂಡದಂತಿದ್ದ ಗದೆಯನ್ನು ಹಿಡಿದು ಮೇಲೆದ್ದನು. ಸಾಯಂಕಾಲದ ಕೆಮ್ಮೋಡದಂತೆ ಕಾಣುತ್ತಿದ್ದ ಆ ರಾಕ್ಷಸನು ಮುಂದೆ ಬಂದು, ವರುಣಾತ್ಮಜನಾದ ಋಷಭನ ಮೇಲೆ ಗದೆಯನ್ನು ಬೀಸಿದನು (೬೦-೬೧). ಋಷಭನು ವೇಗದಿಂದ ಆ ಗದೆಯನ್ನು ಹಿಡಿದು ಕಿತ್ತುಕೊಂಡು ಗಿರ್ರನೆ ತಿರುಗಿಸಿ, ಅದರಿಂದಲೇ ಮಹಾಪಾರ್ಶ್ವನನ್ನು ಬಡಿದನು. ತನ್ನ ಗದೆಯಿಂದಲೇ ಮಹಾಪಾರ್ಶ್ವನು ಜಜ್ಜಿಹೋದನು. ಅವನ ಹಲ್ಲುಗಳು ಉದುರಿದವು. ಕಣ್ಣುಗುಡ್ಡೆಗಳು ಹೊರಬಂದವು (೬೨-೬೩). ಅವನ ಸತ್ತ್ವ ಉಡುಗಿತು. ಆಯುಸ್ಸು ಮುಗಿಯಿತು. ನಜ್ರಾಯುಧದಿಂದ ಹೊಡೆಯಲ್ಪಟ್ಟ ಪರ್ವತದಂತೆ ಮಹಾಪಾರ್ಶ್ವನು ಸತ್ತುಬಿದ್ದನು. ರಾಕ್ಷಸರು ಪಲಾಯನಮಾಡಿದರು(೬೪). ಹೀಗೆ ರಾವಣನ ಸೋದರನಾದ ಮಹಾಪಾರ್ಶ್ವನು ಹತನಾಗಲು, ಸಮುದ್ರದಂತೆ ಮೊರೆಯುತ್ತಿದ್ದ ರಾಕ್ಷಸಸೇನೆಯು ಆಯುಧಗಳನ್ನು

ತೃಕ್ತಾಯುಧಂ ಕೇವಲಜೀನಿತಾರ್ಥಂ

ದುದ್ರಾವ ಭಿನ್ನಾರ್ಣವಸಂನಿಕಾಶಮ್ ||

೬೫

ಇತಿ ಶ್ರೀಮದ್ರಾಮಾಯಣೇ ಯುಧ್ಧ ಕಾಂಡೇ ಸಪ್ತತಿತಮಃ ಸರ್ಗಃ

ಏಕಸಪ್ತತಿತಮಃ ಸರ್ಗಃ

ಅತಿಕಾಯವಧಃ

ಸ್ವಬಲಂ ವ್ಯಥಿತಂ ದೃಷ್ಟ್ವಾ ತುಮುಲಂ ರೋಮಹರ್ಷಣಮ್ |

ಭ್ರಾತೃಂಶ್ಚ ನಿಹತಾನ್ ದೃಷ್ಟ್ವಾ ಶಕ್ರತುಲ್ಯಪರಾಕ್ರಮಾನ್ || ೧

ಪಿತೃನ್ಯಾ ಚಾಪಿ ಸಂದೃಶ್ಯ ಸಮರೇ ಸಂನಿಷೂದಿತೌ |

ಯುದ್ಧೋನ್ಮತ್ತಂ ಚ ಮತ್ತಂ ಚ ಭ್ರಾತೌ ರಾಕ್ಷಸರ್ಷಭೌ || ೨

ಬಿಸುಟು, ಮೇರೆದಪ್ಪಿದ ಸಮುದ್ರಜಲದಂತೆ, ಬದುಕಿದರೆ ಸಾಕೆಂದು
ಓಡಿಹೋಯಿತು (೬೫).

ಇಲ್ಲಿಗೆ ಶ್ರೀಮದ್ರಾಮಾಯಣದ ಯುಧ್ಧ ಕಾಂಡದಲ್ಲಿ ಎಪ್ಪತ್ತನೆಯ ಸರ್ಗ

ಸರ್ಗ ೭೦

ವಿಭೀಷಣನು ಅತಿಕಾಯನ ವೃತ್ತಾಂತವನ್ನು ಶ್ರೀರಾಮನಿಗೆ ತಿಳಿಸುವುದು.

ಅತಿಕಾಯನ ಯುಧ್ಧ. ಲಕ್ಷ್ಮಣನಿಂದ ಆತನ ಸಂಹಾರ.

ಮೈನವಿರೇಳಿಸುವ ತುಮುಲಯುಧ್ಧದಲ್ಲಿ ತನ್ನ ಸೇನೆಯು ವಿಧ್ವಂಸ
ನಾದುದನ್ನು ಅತಿಕಾಯನು ನೋಡಿದನು. ಇಂದ್ರಸಮಾನ ಪರಾಕ್ರಮಿ
ಗಳಾದ ನರಾಂತಕ, ದೇವಾಂತಕ, ತ್ರಿಶಿರರೆಂಬ ತನ್ನ ಸೋದರರೂ
ಚಿಕ್ಕಪ್ಪಂದಿರಾದ ಮಹೋದರ ಮಹಾಪಾರ್ಶ್ವರೂ ಸಮರದಲ್ಲಿ ಹತರಾದು

ಚುಕೋಪ ಚ ಮಹಾತೇಜಾ ಬ್ರಹ್ಮದತ್ತವರೋ ಯುಧಿ |
 ಅತಿಕಾಯೋದ್ರಿಸಂಕಾಶೋ ದೇವದಾನವದರ್ಪಹಾ || ೩

ಸ ಭಾಸ್ಕರಸಹಸ್ರಸ್ಯ ಸಂಘಾತಮಿವ ಭಾಸ್ಕರಮ್ |
 ರಥನಾಸ್ಥಾಯ ಶಕ್ತ್ರಾರಿರಭಿದುದ್ರಾವ ನಾನರಾನ್ || ೪

ಸ ವಿಸ್ಥಾರ್ಯ ಮಹಚ್ಚಾಪಂ ಕಿರೀಟೇ ಮೃಷ್ಟಕುಂಡಲಃ |
 ನಾನು ವಿಶ್ರಾವಯಾನಾಸ ನನಾದ ಚ ಮಹಾಸ್ವನಮ್ || ೫

ತೇನ ಸಿಂಹಪ್ರಣಾದೇನ ನಾನುವಿಶ್ರವಣೇನ ಚ |
 ಜ್ಯಾಶಬ್ದೇನ ಚ ಭೀಮೇನ ತ್ರಾಸಯಾನಾಸ ವಾನರಾನ್ || ೬

ತೇ ದೃಷ್ಟ್ವಾ ದೇಹಮಾಹಾತ್ಮ್ಯಂ ಕುಂಭಕರ್ಣೋಽಯಮುಕ್ತಿತಃ |
 ಭಯಾರ್ತಾ ವಾನರಾಃ ಸರ್ವೇ ಸಂಶ್ರಯಂತೇ ಪರಸ್ಪರಮ್ || ೭

ತೇ ತಸ್ಯ ರೂಪಮಾಲೋಕ್ಯ ಯಥಾ ವಿಷ್ಣೋಸ್ತ್ರಿವಿಕ್ರಮೇ |
 ಭಯಾದ್ವಾನರಯೂಥಾಸ್ತೇ ವಿದ್ರವಂತಿ ತತಸ್ತತಃ || ೮

ದನ್ನು ಕಂಡನು (೧-೨). ವರ್ವತಾಕಾರನೂ ಮಹಾತೇಜಸ್ವಿಯೂ ಆದ ಅತಿಕಾಯನು ಬ್ರಹ್ಮನಿಂದ ವರವನ್ನು ಪಡೆದವನು. ಯುದ್ಧದಲ್ಲಿ ದೇವ ದಾನವರ ದರ್ಪವನ್ನಡಗಿಸಿದವನು. ರಾಕ್ಷಸಭಟರ ವಿನಾಶವನ್ನೀಕ್ಷಿಸಿ, ಆತನು ಕೋಪೋದ್ದೀಪಿತನಾದನು (೩). ಇಂದ್ರಶತ್ರುವಾದ ಅತಿಕಾಯನು ಸಹಸ್ರಸೂರ್ಯಸಂಘಾತವೋ ಎಂಬಂತೆ ದೀಪ್ಯಮಾನನಾದ ತೇರನ್ನೇರಿ ವಾನರರನ್ನು ಅಟ್ಟಿಸಿಕೊಂಡು ಹೊರಟನು. ಧಳಧಳಿಸುವ ಕರ್ಣಕುಂಡಲ ಗಳನ್ನು ಧರಿಸಿ ಕಿರೀಟಧಾರಿಯಾಗಿ ಶೋಭಿಸುತ್ತಿದ್ದ ಆ ರಾಕ್ಷಸನು ಮಹತ್ತರ ವಾದ ಬಿಲ್ಲನ್ನು ಹಿಡಿದು “ಎಲೈ ವಾನರರೆ, ಕೇಳಿರಿ! ಈಗ ನಾನು ಯುದ್ಧಕ್ಕೆ ಬಂದವನು! ನನ್ನ ಹೆಸರು ಅತಿಕಾಯ!” ಎಂದು ಕೂಗಿ ಹೇಳಿ ಬೊಬ್ಬಿರಿದನು (೪-೫). ಈ ರೀತಿಯಾದ ನಾಮಘೋಷ, ಸಿಂಹನಾದ, ಧನುಷ್ವಂತಾರಗಳ ಭೀಷಣಧ್ವನಿಗಳನ್ನು ಕೇಳಿ ವಾನರರು ಅಂಜಿದರು. ಅತಿಕಾಯನ ಮಹಾಶರೀರವನ್ನು ನೋಡಿ ಕಪಿಯೋಧರು “ಅಬ್ಬ! ಕುಂಭಕರ್ಣನೇ ಮತ್ತೆ ಎದ್ದುಬಂದನು!” ಎಂದು ಹೆದರಿ ನಡುಗುತ್ತ ಒಬ್ಬರ ಹಿಂದೊಬ್ಬರು ಅವಿತುಕೊಂಡರು! (೬-೭). ತ್ರಿವಿಕ್ರಮಾವತಾರವನ್ನು ತಳೆದ ಮಹಾವಿಷ್ಣುವಿನ ಬೃಹದ್ರೂಪದಂತೆ

ತೇಽತಿಕಾಯಂ ಸನೂಸಾದ್ಯ ನಾನರಾ ನೂಡಚೇತಸಃ |
 ಶರಣ್ಯಂ ಶರಣಂ ಜಗ್ಮುರ್ಲಕ್ಷ್ಮಣಾಗ್ರಜಮಾಹವೇ || ೯
 ತತೋಽತಿಕಾಯಂ ಕಾಕುತ್ಸ್ಥೋ ರಥಸ್ಥಂ ಪರ್ವತೋಪಮನು |
 ದದರ್ಶ ಧನ್ವಿನಂ ದೂರಾದ್ಧರ್ಜಂತಂ ಕಾಲಮೇಘವತ್ || ೧೦
 ಸ ತಂ ದೃಷ್ಟ್ವಾ ಮಹಾಕಾಯಂ ರಾಘವಸ್ತು ವಿಸಿಷ್ಟಿಯೇ |
 ನಾನರಾನ್ ಸಾಂತ್ವಯಿತ್ವಾಥ ವಿಭೀಷಣಮುವಾಚ ಹ || ೧೧
 ಕೋಽಸೌ ಪರ್ವತಸಂಕಾಶೋ ಧನುಷ್ಮಾನ್ ಹರಿಲೋಚನಃ |
 ಯುಕ್ತೇ ಹಯಸಹಸ್ರೇಣ ವಿಶಾಲೇ ಸ್ಯಂದನೇ ಸ್ಥಿತಃ || ೧೨
 ಯ ಏಷ ನಿಶಿತೈಃ ಶೂಲ್ಯೈಃ ಸುತೀಕ್ಷ್ಣೈಃ ಪ್ರಾಸತೋಮುರೈಃ |
 ಅರ್ಚಿಷ್ಮದ್ಭಿರ್ವ್ಯತೋ ಭಾತಿ ಭೂತೈರಿವ ಮಹೇಶ್ವರಃ || ೧೩
 ಕಾಲಜಿಹ್ವಾಪ್ರಕಾಶಾಭಿಯಂ ಏಷೋಽತಿವಿರಾಜತೇ |
 ಆವೃತೋ ರಥಶಕ್ತೀಭಿರ್ವಿದ್ಯುದ್ಭಿರಿವ ತೋಯದಃ || ೧೪

ಅದ್ಭುತರೂಪನಾದ ಆತನ ಆಕಾರವನ್ನು ಕಂಡು ಅಂಜಿ, ವಾನರರು ಗುಂಪು ಗುಂಪಾಗಿ ಓಡಲಾರಂಭಿಸಿದರು. ಅತಿಕಾಯನನ್ನು ಕಂಡಮೇಲೆ ಮುಂದೇನುಮಾಡಬೇಕೆಂದು ವಾನರರಿಗೆ ತೋರದಾಯಿತು. ಅವರು ದಾರಿಗಾಣದೆ ಓಡುತ್ತ, ಶರಣಾಗತರಕ್ಷಕನಾದ ಲಕ್ಷ್ಮಣಾಗ್ರಜನಿಗೆ ಶರಣಾದರು (೮-೯). ಆಗ ಶ್ರೀರಾಮನು ದೂರದಲ್ಲಿ ಗರ್ಜಿಸುತ್ತಿದ್ದ ಅತಿಕಾಯನ ಕಡೆಗೆ ತಿರುಗಿ ನೋಡಿದನು. ಗುಡುಗುವ ಕಾಲಮೇಘದಂತಿದ್ದ ಪರ್ವತಾಕಾರನಾದ ಅತಿಕಾಯನು ರಥದಲ್ಲಿ ಕುಳಿತು ಧನುರ್ಧಾರಿಯಾಗಿ ಗರ್ಜಿಸುವುದು ಗೋಚರಿಸಿತು (೧೦). ಆತನ ಮಹಾಶರೀರವನ್ನು ಕಂಡು ಶ್ರೀರಾಮನು ಅಚ್ಚರಿಗೊಂಡನು. ಅವನು ವಾನರರನ್ನು ಸಂತೈಸಿ ವಿಭೀಷಣನನ್ನು ಕರೆದು ಹೀಗೆಂದನು: “ವಿಭೀಷಣ, ಪರ್ವತಾಕಾರನಾದ ಅವನು ಯಾರು? ಧನುಸ್ಸನ್ನು ಹಿಡಿದಿದ್ದಾನೆ, ಸಿಂಹನೇತ್ರನಾಗಿದ್ದಾನೆ. ಸಾವಿರ ಕುದುರೆಗಳನ್ನು ಹೂಡಿರುವ ಮಹಾರಥದಲ್ಲಿ ಕುಳಿತಿದ್ದಾನೆ (೧೧-೧೨). ಕಿಡಿಗೆದರುತ್ತಿರುವ ನಿಶಿತವಾದ ಶೂಲಗಳನ್ನೂ ಪ್ರಾಸತೋಮರಗಳನ್ನೂ ಹಿಡಿದಿರುವ ಆತನು ಭೂತಗಳಿಂದ ವರಿವೃತನಾದ ಮಹೇಶ್ವರನಂತೆ ಕಾಣುತ್ತಾನೆ. ಯಮನ ನಾಲಗೆಗಳಂತಿರುವ ಶಕ್ತಿಗಳನ್ನು ರಥದಲ್ಲಿರಿಸಿಕೊಂಡು,

ಧನೂಂಷಿ ಚಾಸ್ಯ ಸಜ್ಯಾನಿ ಹೇನುಪ್ಯಷ್ಠಾನಿ ಸರ್ವಶಃ |
 ಶೋಭಯಂತಿ ರಥಶ್ರೇಷ್ಠಂ ಶಕ್ರಚಾಪ ಇನಾಂಬರಮ್ || ೧೫
 ಕ ಏಷ ರಕ್ಷಃಶಾದೂರ್ಲೋ ರಣಭೂಮಿಂ ವಿರಾಜಯನ್ |
 ಅಭ್ಯೇತಿ ರಥಿನಾಂ ಶ್ರೇಷ್ಠೋ ರಥೇನಾದಿತ್ಯತೇಜಸಾ || ೧೬
 ಧ್ವಜಶೃಂಗಪ್ರತಿಷ್ಠೇನ ರಾಹುಣಾಭಿವಿರಾಜತೇ |
 ಸೂರ್ಯರಶ್ಮಿನಿಭೈರ್ಬಾಣೈರ್ದಿಶೋ ದಶ ವಿರಾಜಯನ್ || ೧೭
 ತ್ರಿಣತಂ ಮೇಘನಿಹಾರ್ಯದಂ ಹೇನುಪ್ಯಷ್ಠಮಲಂಕೃತಮ್ |
 ಶತಕ್ರತುಧನುಃಪ್ರಖ್ಯಂ ಧನುಶ್ಚಾಸ್ಯ ವಿರಾಜತೇ || ೧೮
 ಸಧ್ವಜಃ ಸಪತಾಕಶ್ಚ ಸಾನುಕರ್ಷೋ ಮಹಾರಥಃ |
 ಚತುಃಸಾದಿಸಮಾಯುಕ್ತೋ ಮೇಘಸ್ತನಿತನಿಃಸ್ವನಃ || ೧೯
 ವಿಂಶತಿರ್ದಶ ಚಾಷ್ಟಾ ಚ ತೂಣ್ಯೋಽಸ್ಯ ರಥಮಾಸ್ಥಿತಾಃ |
 ಕಾರ್ತುಮಕಾಣಿ ಚ ಭೀಮಾನಿ ಜ್ಯಾಶ್ಚ ಕಾಂಚನಪಿಂಗಲಾಃ || ೨೦

ಮಿಂಚುಗಳಿಂದ ಹೊಳೆಯುವ ಕಾಲಮೇಘದಂತೆ ಗೋಚರಿಸುತ್ತಾನೆ (೧೩-೧೪). ಕಾಮನಬಿಲ್ಲುಗಳು ಅಂಬರವನ್ನು ಸಿಂಗರಿಸುವಂತೆ, ಬಂಗಾರದಿಂದ ಶೃಂಗಾರಿತವಾದ ಅವನ ಬಿಲ್ಲುಗಳು ಸುಂದರವಾದ ರಥವನ್ನು ಶೋಭೆಗೊಳಿಸುತ್ತಿವೆ. ವಿಭೀಷಣ, ಆ ರಾಕ್ಷಸಶಾದೂರ್ಲನು ಯಾರು? ರಥಿಕರಲ್ಲಿ ಶ್ರೇಷ್ಠನಾದ ಆತನು ರವಿಯಂತೆ ರಾಜಿಸುವ ರಥವನ್ನಡರಿ, ರಣಭೂಮಿಗೆ ಒಂದು ಕಳೆಯನ್ನು ತರುತ್ತ ಬರುತ್ತಿದ್ದಾನೆ (೧೫-೧೬). ಅವನ ಧ್ವಜಾಗ್ರದಲ್ಲಿ ರಾಹುಚಿಹ್ನೆಯು ವಿರಾಜಿಸುತ್ತಿದೆ. ತರಣಿಕಿರಣಗಳಂತಿರುವ ಶರಗಳಿಂದ ದಶದಿಕ್ಪುಗಳನ್ನು ಬೆಳಗಿಸುತ್ತಿದ್ದಾನೆ. ಇಂದ್ರಚಾಪದಂತೆ ಮಿರುಮಿರುಗುವ ಸುವರ್ಣಾಲಂಕೃತವಾದ ಧನುಸ್ಸು ಅವನ ಕೈಯಲ್ಲಿ ಶೋಭಿಸುತ್ತಿದೆ. ಮೂರೆಡೆ ಬಾಗಿರುವ ಆ ಧನುಸ್ಸನ್ನು ಗುಡುಗಿನಂತೆ ರೈಘಂಕರಿಸುತ್ತಿದ್ದಾನೆ (೧೭-೧೮). ಧ್ವಜಪತಾಕೆಗಳಿಂದ ಭೂಷಿತವಾಗಿ ಹಿಮ್ಮೇಳದೊಡನೆ ಬರುತ್ತಿರುವ ಅವನ ಮಹಾರಥದಲ್ಲಿ ನಾಲ್ವರು ಸಾರಥಿಗಳಿದ್ದಾರೆ. ಮೇಘಗರ್ಜನೆಯಂತೆ ಗಂಭೀರವಾಗಿ ಧ್ವನಿಗೈಯುತ್ತ ರಥವು ಸಾಗಿ ಬರುತ್ತಿದೆ. ಇಪ್ಪತ್ತು, ಹತ್ತು, ಎಂಟು-ಒಟ್ಟಿಗೆ

ದ್ವಾ ಚ ಖಡ್ಗೌ ರಥಗತೌ ಪಾರ್ಶ್ವಸ್ಥೌ ಪಾರ್ಶ್ವಶೋಭಿತೌ |
 ಚತುರ್ಹಸ್ತತ್ಸರುಯುತೌ ವ್ಯಕ್ತಹಸ್ತದಶಾಯತೌ || ೨೦
 ರಕ್ತಕಂಠಗುಣೋ ಧೀರೋ ಮಹಾಪರ್ವತಸಂನಿಭಃ |
 ಕಾಲಃ ಕಾಲಮಹಾವಕ್ತ್ರೋ ನೇಘಸ್ಥ ಇವ ಭಾಸ್ಕರಃ || ೨೧
 ಕಾಂಚನಾಂಗದನದ್ಧಾಭ್ಯಾಂ ಭುಜಾಭ್ಯಾ ನೇಷ ಶೋಭತೇ |
 ಶೃಂಗಾಭ್ಯಾಮಿವ ತುಂಗಾಭ್ಯಾಂ ಹಿಮವಾನ್ ಪರ್ವತೋತ್ತಮಃ ||
 ಕುಂಡಲಾಭ್ಯಾಂ ತು ಯಸ್ಯೈತದ್ಭಾತಿ ವಕ್ತ್ರಂ ಶುಭೇಕ್ಷಣಮ್ |
 ಪುನರ್ವಸ್ತಂತರಗತಂ ಪೂರ್ಣಬಿಂಬಮಿವೈಂದನಮ್ || ೨೪
 ಆಚಕ್ಷ್ಮ ನೇ ಮಹಾಬಾಹೋ ತ್ವನೇನಂ ರಾಕ್ಷಸೋತ್ತಮಮ್ |
 ಯಂ ದೃಷ್ಟ್ವಾ ವಾನರಾಃ ಸರ್ವೇ ಭಯಾರ್ತಾ ವಿದ್ರುತಾ ದಿಶಃ ||

ಮೂವತ್ತಿಂಟು ಬತ್ತಳಿಕೆಗಳು ಆ ರಥದಲ್ಲಿ ಕಾಣುತ್ತಿವೆ! ಭೀಕರವಾದ
 ಧನುಸ್ಸುಗಳು! ಹೊಂಬಣ್ಣದ ಹೆದೆಗಳು! (೧೯-೨೦). ರಥದಲ್ಲಿ ಉಭಯ
 ಪಾರ್ಶ್ವಗಳಲ್ಲಿಯೂ ಎರಡು ಕತ್ತಿಗಳು ತೂಗಾಡುತ್ತಿವೆ. ಒಂದೊಂದು
 ಕತ್ತಿಯೂ ಹತ್ತುನೊಳ ಉದ್ದವಾಗಿರಬಹುದು! ಅವುಗಳ ಹಿಡಿಗಳೇ
 ನಾಲ್ಕುನಾಲ್ಕು ಮೊಳ ಉದ್ದವಾಗಿವೆ! ಮಹಾಶೈಲದಂತಿರುವ ಆ ಧೀರನು
 ಕೊರಳಲ್ಲಿ ಕೆಂಪುಹೂಗಳ ಮಾಲೆಯನ್ನು ಧರಿಸಿದ್ದಾನೆ. ಅವನು ಯಾರು?
 ಮೃತ್ಯುವಿನಂತೆ ಘೋರಮುಖನಾದ ಕಪ್ಪುಬಣ್ಣದ ಆ ರಾಕ್ಷಸನು ಯಾರು?
 ನೇಘಮಂಡಲದಲ್ಲಿ ಮರೆಯಾದ ಸೂರ್ಯಬಿಂಬದಂತೆ ಕಪ್ಪಾಗಿ ಕಾಣಿಸಿ
 ದರೂ ಪ್ರಖರತೇಜಸ್ಸಿನಿಂದ ರಾಜಿಸುತ್ತಿದ್ದಾನೆ (೨೧-೨೨). ಎರಡು
 ತೋಳುಗಳಿಗೂ ಚಿನ್ನದ ತೋಳ್ಬೀಜಗಳನ್ನು ಧರಿಸಿರುವ ಆ ರಾಕ್ಷಸನು,
 ಉನ್ನತ ಶಿಖರಗಳಿಂದ ಶೋಭಿಸುವ ಹಿಮಾಲಯದಂತೆ ಮಹೋನ್ನತನಾಗಿ
 ದ್ದಾನೆ. ಎರಡು ಕಿವಿಗಳಲ್ಲಿಯೂ ರತ್ನಖಚಿತವಾದ ಕುಂಡಲಗಳನ್ನು ಧರಿಸಿ
 ನಯನಕಾಂತಿಯಿಂದ ರಂಜಿಸುವ ಆತನ ಮುಖವು ಪುನರ್ವಸ್ತುತ್ವಗಳ
 ಮಧ್ಯದಲ್ಲಿ ರಾಜಿಸುವ ಚಂದ್ರನ ಪೂರ್ಣಮಂಡಲದಂತೆ ವಿರಾಜಿಸುತ್ತಿದೆ*
 (೨೩-೨೪). ಮಹಾಬಾಹು ವಿಭೀಷಣ, ಈ ರಾಕ್ಷಸೋತ್ತಮನು

* ಹಿಂದೆ ಕುಂಭಕರ್ಣನ ಮುಖವನ್ನೂ ಇದೇ ರೀತಿಯಲ್ಲಿ ವರ್ಣಿಸಿದೆ.

ಸ ಹೃಷ್ಯೋ ರಾಜಪುತ್ರೇಣ ರಾನೇಣಾಮಿತತೇಜಸಾ |
ಆಚಚಕ್ಷೇ ಮಹಾತೇಜಾ ರಾಘವಾಯ ವಿಭೀಷಣಃ || ೨೬

ದಶಗ್ರೀವೋ ಮಹಾತೇಜಾ ರಾಜಾ ನೈಶ್ರವಣಾನುಜಃ |
ಭೀಮಕರ್ಮಾ ಮಹೋತ್ಸಾಹೋ ರಾವಣೋ ರಾಕ್ಷಸಾಧಿಪಃ || ೨೭

ತಸ್ಯಾಸೀದ್ವೀರ್ಯವಾನ್ ಪುತ್ರೋ ರಾವಣಪ್ರತಿನೋ ರಣೇ |
ವೃದ್ಧಸೇವೀ ಶ್ರುತಿಧರಃ ಸರ್ವಾಸ್ತ್ರವಿದುಷಾಂ ವರಃ || ೨೮

ಅಶ್ವಪೃಷ್ಠೇ ರಥೇ ನಾಗೇ ಖಡ್ಗೇ ಧನುಷಿ ಕರ್ಷಣೇ |
ಭೇದೇ ಸಾಂತ್ವೇ ಚ ದಾನೇ ಚ ನಯೇ ಮಂತ್ರೇ ಚ ಸಮುತಃ || ೨೯

ಯಸ್ಯ ಬಾಹೂ ಸಮಾಶ್ರಿತ್ಯ ಲಂಕಾ ವಸತಿ ನಿರ್ಭಯಾ |
ತನಯಂ ಧಾನ್ಯಮಾಲಿನ್ಯಾ ಅತಿಕಾಯಮಿಮಂ ವಿದುಃ || ೩೦

ಯಾರೆಂದು ಹೇಳು? ಈತನನ್ನು ನೋಡಿ ವಾನರಯೋಧರೆಲ್ಲರು ಹೆದರಿ ದಿಕ್ಕುದಿಕ್ಕಿಗೆ ಪಲಾಯನಮಾಡುತ್ತಿದ್ದಾರಲ್ಲ!” ಎಂದು ಕೇಳಿದನು (೨೫). ಹೀಗೆ ರಾಜಪುತ್ರನೂ ತೇಜೋರಾಶಿಯೂ ಆದ ರಾಘವನೂ ಸಹ ಆಶ್ಚರ್ಯದಿಂದ ಕೇಳಲಾಗಿ, ಮಹಾತೇಜಸ್ವಿಯಾದ ವಿಭೀಷಣನು ಇಂತೆಂದನು: “ಶ್ರೀರಾಮ, ಈ ಬೇರಾ ನು ಜ ನಾ ದ ದಶಗ್ರೀವನು ಲಂಕಾಧಿಪತಿಯಾಗಿರುವನಷ್ಟೆ. ರಾಕ್ಷಸೇಶ್ವರನೂ ಕ್ರೂರಕರ್ಮಿಯೂ ಆದ ಆ ರಾವಣನ ಪುತ್ರನಿನನು (೨೬-೨೭). ರಣಭೂಮಿಯಲ್ಲಿವನು ರಾವಣನಿಗೆ ಸಮಾನನಾದ ಪರಾಕ್ರಮಿ. ಗುರುಹಿರಿಯರನ್ನು ಸೇವಿಸತಕ್ಕವನು. ವಿದ್ಯಾವಂತ. ಸಕಲ ಅಸ್ತ್ರವಿದ್ಯೆಗಳಲ್ಲಿಯೂ ಪಾರಂಗತ (೨೮). ಅಶ್ವಾರೋಹ ಗಜಾರೋಹಗಳನ್ನು ಬಲ್ಲವನು. ರಥವಿದ್ಯೆಯಲ್ಲಿ ಪಳಗಿದ್ದಾನೆ. ಖಡ್ಗಯುದ್ಧ, ಧನುರ್ಯುದ್ಧಗಳಲ್ಲಿ ನಿಪುಣನಾಗಿದ್ದಾನೆ. ಪಾಶವನ್ನೆಸೆದು ವೈರಿಗಳನ್ನು ಸೆರೆಹಿಡಿಯುವುದರಲ್ಲಿ ಗಟ್ಟಿಗ. ಸಾಮದಾನ ಭೇದೋಪಾಯಗಳಲ್ಲಿ ನಿಸ್ಸೀಮ. ಕಪಟಯುಕ್ತಿಯಲ್ಲಿಯೂ ಮಂತ್ರಾಲೋಚನೆಯಲ್ಲಿಯೂ ಪ್ರವೀಣ (೨೯). ಇವನ ಭುಜಬಲದ ಅವಲಂಬನೆಯಿಂದ ಲಂಕೆಯು ನಿರ್ಭಯವಾಗಿದೆ. ರಾವಣನ ಮಡದಿ

- ಏತೇನಾರಾಧಿತೋ ಬ್ರಹ್ಮಾ ತಪಸಾ ಭಾವಿತಾತ್ಮನಾ |
ಅಸ್ಮಾಣಿ ಚಾಪ್ಯನಾಸ್ತಾನಿ ರಿಸವಶ್ಚ ಪರಾಜಿತಾಃ || ೩೦
- ಸುರಾಸುರೈರವಧ್ಯತ್ವಂ ದತ್ತಮಸ್ಮೈ ಸ್ವಯಂಭುವಾ |
ಏತಚ್ಚ ಕವಚಂ ದಿವ್ಯಂ ರಥಶ್ಚೈಷೋಽರ್ಕಭಾಸ್ವರಃ || ೩೧
- ಏತೇನ ಶತಶೋ ದೇವಾ ದಾನವಾಶ್ಚ ಪರಾಜಿತಾಃ |
ರಕ್ಷಿತಾನಿ ಚ ರಕ್ಷಾಂಸಿ ಯಕ್ಷಾಶ್ಚಾಪಿ ನಿಷೂದಿತಾಃ || ೩೨
- ವಜ್ರಂ ವಿಷ್ಣುಂಭಿತಂ ಯೇನ ಬಾಣೈರಿಂದ್ರಸ್ಯ ಧೀಮತಃ |
ಸಾಶಃ ಸಲಿಲರಾಜಸ್ಯ ರಣೇ ಪ್ರತಿಹತಸ್ತಥಾ || ೩೩
- ಏಷೋಽತಿಕಾಯೋ ಬಲವಾನ್ ರಾಕ್ಷಸಾನಾನುರ್ಥರ್ಷಭಃ |
ರಾವಣಸ್ಯ ಸುತೋ ಧೀಮಾನ್ ದೇವದಾನವದರ್ಪಹಾ || ೩೪
- ತದಸ್ಮಿನ್ ಕ್ರಿಯತಾಂ ಯತ್ನಃ ಕ್ಷಿಪ್ರಂ ಪುರುಷಪುಂಗವ |
ಪುರಾ ವಾನರಸೈನ್ಯಾನಿ ಕ್ಷಯಂ ನಯತಿ ಸಾಯಕೈಃ || ೩೫

ಯಾದ ಧಾನ್ಯಮಾಲಿನಿಯ ಗರ್ಭದಲ್ಲಿ ಇವನು ಜನಿಸಿದ್ದಾನೆ. ಇವನ ಹೆಸರು ಅತಿಕಾಯ. ಈತನು ದೃಢಸಂಕಲ್ಪದಿಂದ ತಪಸ್ಸನ್ನಾಚರಿಸಿ ಬ್ರಹ್ಮದೇವನನ್ನು ಮೆಚ್ಚಿಸಿದ್ದಾನೆ. ದಿವ್ಯಾಸ್ತ್ರಗಳನ್ನು ಪಡೆದು ಶತ್ರುಗಳನ್ನು ಜಯಿಸಿದ್ದಾನೆ (೩೦-೩೧). ದೇವಾಸುರರಿಂದ ಮರಣವಾಗದಂತೆ ಬ್ರಹ್ಮನು ಅತಿಕಾಯನಿಗೆ ವರವನ್ನು ಕೊಟ್ಟಿದ್ದಾನೆ. ಈತನು ತೊಟ್ಟಿರುವ ದಿವ್ಯ ಕವಚವೂ ಸೂರ್ಯಸಂಕಾಶವಾದ ಈ ರಥವೂ ಬ್ರಹ್ಮನ ಅನುಗ್ರಹದಿಂದ ಲಭಿಸಿದವು (೩೨). ಈ ಅತಿಕಾಯನು ಅನೇಕ ಸಲ ದೇವದಾನವರನ್ನು ಗೆದ್ದು ಯಕ್ಷರನ್ನು ವಿಧ್ವಂಸಗೊಳಿಸಿ ರಾಕ್ಷಸರನ್ನು ರಕ್ಷಿಸಿದ್ದಾನೆ. ಧೀರನಾದ ದೇವೇಂದ್ರನ ವಜ್ರಾಯುಧವನ್ನು ತನ್ನ ಶರಗಳಿಂದ ಸ್ತಂಭಿಸಿದ್ದಾನೆ. ವರುಣನ ಪಾಶಾಯುಧವನ್ನು ವಿಫಲಗೊಳಿಸಿದ್ದಾನೆ (೩೩-೩೪). ತ್ರೀರಾಮ, ಈ ಅತಿಕಾಯನು ಅತ್ಯಂತ ಬಲಶಾಲಿ. ರಾಕ್ಷಸರಲ್ಲಿ ಗಟ್ಟಿಗ ನಿವನು. ಧೀಮಂತನಾದ ಈ ರಾವಣತನಯನು ದೇವದಾನವರ ದರ್ಪವನ್ನಿಳಿಸಿದ ಶೂರಾಗ್ರೇಸರ. ಆದ್ದರಿಂದ, ರಾಘವ, ಈತನ ವಿಷಯದಲ್ಲಿ ತೀವ್ರವಾದ ಯತ್ನವನ್ನು ಬೇಗನೆ ಕೈಗೊಳ್ಳಬೇಕು. ವಾನರಸೈನ್ಯಗಳನ್ನು

ತತೋಽತಿಕಾಯೋ ಬಲನಾನ್ ಪ್ರವಿಶ್ಯ ಹರಿವಾಹಿನೀಮ್ |
 ವಿಸ್ಫಾರಯಾಮಾಸ ಧನುರ್ನನಾದ ಚ ಪುನಃ ಪುನಃ || ೩೭

ತಂ ಭೀಮವಪುಷಂ ದೃಷ್ಟ್ವಾ ರಥಸ್ಥಂ ರಥಿನಾಂ ವರಮ್ |
 ಅಭಿಪೇತುರ್ಮಹಾತ್ಮಾನೋ ಯೇ ಪ್ರಧಾನಾ ವನಾಕಸಃ || ೩೮

ಕುಮುದೋ ದ್ವಿವಿದೋ ಮೈಂದೋ ನೀಲಃ ಶರಭ ಏವ ಚ |
 ಪಾದಪೈರ್ಗಿರಿಶ್ಯಂಗೈಶ್ಚ ಯುಗಪತ್ ಸಮಭಿದ್ರವನ್ || ೩೯

ತೇಷಾಂ ವೃಕ್ಷಾಂಶ್ಚ ಶೈಲಾಂಶ್ಚ ಶರೈಃ ಕಾಂಚನಭೂಷಣೈಃ |
 ಅತಿಕಾಯೋ ಮಹಾತೇಜಾಶ್ಚಿ ಚೈದಾಸ್ತ್ರವಿದಾಂ ವರಃ || ೪೦

ತಾಂಶ್ಚೈವ ಸರ್ವಾನ್ ಸ ಹರೀನ್ ಶರೈಃ ಸರ್ವಾಯಸೈರ್ಬಲೀ |
 ವಿನ್ಯಾಧಾಭಿಮುಖಾನ್ ಸಂಖ್ಯೇ ಭೀಮಕಾಯೋ ನಿಶಾಚರಃ || ೪೧

ತೇಽರ್ದಿತಾ ಬಾಣವರ್ಷೇಣ ಭಗ್ನಗಾತ್ರಾಃ ಪ್ಲವಂಗನಾಃ |
 ನ ಶೇಕುರತಿಕಾಯಸ್ಯ ಪ್ರತಿಕರ್ತುಂ ಮಹಾರಣೇ || ೪೨

ಇವನು ಧೂಳೆಬ್ಬಿಸುವುದರೊಳಗೆ ಈತನನ್ನು ನಿಗ್ರಹಿಸಬೇಕು” ಎಂದನು (೩೫-೩೬). ಅಷ್ಟರಲ್ಲಿ ಬಲಾಢ್ಯನಾದ ಅತಿಕಾಯನು ವಾನರವಾಹಿನಿಯಲ್ಲಿ ನುಗ್ಗಿ ಧನುಸ್ಸನ್ನು ಜೇಗೈಯುತ್ತ ಗರ್ಜಿಸತೊಡಗಿದನು. ಭೀಮಕಾಯನಾದ ಆ ಮಹಾರಥನನ್ನು ಕಂಡೊಡನೆ, ಧೀರರಾದ ಕೆಲವು ವಾನರನಾಯಕರು ಮುಂದೆ ಬಂದು ಅತಿಕಾಯನನ್ನು ಎದುರಿಸಿದರು (೩೭-೩೮). ಕುಮುದ, ದ್ವಿವಿದ, ಮೈಂದ, ನೀಲ, ಶರಭ ಮುಂತಾದ ಕಪಿಯೂಥವರು ವೃಕ್ಷಗಳನ್ನೂ ಗಿರಿಶೃಂಗಗಳನ್ನೂ ಧರಿಸಿ ಒಟ್ಟಿಗೆ ಅವನ ಮೇಲೆರಗಿದರು. ಅಸ್ತ್ರವಿದ್ಯಾನಿಪುಣನಾದ ಅತಿಕಾಯನು ಸುವರ್ಣ ಪುಂಖಾಂಕಿತಶರಗಳಿಂದ ಆ ವೃಕ್ಷಗಳನ್ನೂ ಗಿರಿಶೃಂಗಗಳನ್ನೂ ಸವರಿದನು (೩೯-೪೦). ಭೀಮದೇಹನಾದ ಆ ನಿಶಾಚರನು ಯುದ್ಧದಲ್ಲಿ ತನ್ನನ್ನು ಎದುರಿಸಿದ ಕುಮುದಾದಿ ವಾನರನಾಯಕರನ್ನು ಉಕ್ಕಿನ ಸರಳುಗಳಿಂದ ಕೆತ್ತಿದನು. ಸರಳುಗಳ ಸುರಿಮಳೆಯಿಂದ ತರಿದುಹೋದ ಶರೀರವುಳ್ಳವರಾದ ಆ ಕಪಿನಾಯಕರು ಘೋರಸಂಗ್ರಾಮದಲ್ಲಿ ಅತಿಕಾಯನನ್ನು

ತತ್ ಸೈನ್ಯಂ ಹರಿವೀರಾಣಾಂ ತ್ರಾಸಯಾನಾಸ ರಾಕ್ಷಸಃ |
ಮೃಗಯೂಥಮಿವ ಕ್ರುದ್ಧೋ ಹರಿಯೌವನದರ್ಪಿತಃ ||

೪೩

ಸ ರಾಕ್ಷಸೇಂದ್ರೋ ಹರಿಸೈನ್ಯಮಧ್ಯೇ
ನಾಯುಧ್ಯಮಾನಂ ನಿಜಘಾನ ಕಂಚಿತ್ |
ಉಪೇತ್ಯ ರಾನುಂ ಸಧನುಃ ಕಲಾಪೀ
ಸಗರ್ವಿತಂ ವಾಕ್ಯಮಿದಂ ಬಭಾಷೇ ||

೪೪

ರಥೇ ಸ್ಥಿತೋಽಹಂ ಶರಚಾಪಪಾಣಿ-
ರ್ನ ಸ್ರಾಕ್ಯತಂ ಕಂಚನ ಯೋಧಯಾಮಿ |
ಯಶ್ಚಾಸ್ತಿ ಕಶ್ಚಿದ್ಧ್ಯವಸಾಯಯುಕ್ತೋ
ದದಾತು ಮೇ ಕ್ಷಿಪ್ರಮಿಹಾದ್ಯ ಯುದ್ಧಮ್ ||

೪೫

ತತ್ತಸ್ಯ ವಾಕ್ಯಂ ಬ್ರುವತೋ ನಿಶನ್ಯ
ಚುಕೋಪ ಸೌಮಿತ್ರಿರಮಿತ್ರಹಂತಾ |
ಅನ್ಯುಷ್ಯಮಾಣಶ್ಚ ಸಮುತ್ಪಸಾತ
ಜಗ್ರಾಹ ಚಾಪಂ ಚ ತತಃ ಸ್ಮಯಿತ್ವಾ ||

೪೬

ಎದುರಿಸಿ ಕೈಮಾಡಲಾರದೆಹೋದರು (೪೧-೪೨). ಯೌವನಮದದಿಂದ ಕೊಬ್ಬಿದ ಚಂಡಕೇಸರಿಯು ಮೃಗಗಳ ಹಿಂಡನ್ನು ಕಂಗೆಡಿಸುವಂತೆ ಆ ರಾಕ್ಷಸನು ಕಪಿವೀರರ ದಂಡನ್ನು ಅಂಜಿಸಿ ಅಂಡಲಿಸಿದನು. ಆ ರಾಕ್ಷಸೋತ್ತಮನು ತನ್ನನ್ನೆದುರಿಸಿ ಯುದ್ಧಮಾಡದಿರುವ ಯಾವ ಕಪಿಯೋಧನನ್ನೂ ಕೊಲ್ಲಲಿಲ್ಲ. ಅವನು ಧನುಸ್ಸನ್ನು ಹಿಡಿದು ಬತ್ತಳಿಕೆಯನ್ನು ಹೆಗಲಿಗೆ ಬಿಗಿದು ನೆಟ್ಟಗೆ ಶ್ರೀರಾಮನಿದ್ದಲ್ಲಿಗೆ ಹೋಗಿ ಶೀಂಕಾರದಿಂದ ಹೀಗೆಂದನು: (೪೩-೪೪) “ಎಲೈ ರಾಘವ, ನಾನು ಶರಚಾಪಗಳನ್ನು ಹಿಡಿದು ರಥದಲ್ಲಿ ಮಂಡಿಸಿದ್ದೇನೆ. ಸಾಮಾನ್ಯನಾದ ಯೋಧನೊಡನೆ ನಾನು ಯುದ್ಧಮಾಡತಕ್ಕವನೇ ಅಲ್ಲ! ನಿಮ್ಮಲ್ಲಿ ಯಾವನಾದರೂ ಉತ್ಸಾಹಿಯಾದ ಶೂರನಿದ್ದರೆ, ಅವನು ಕೂಡಲೆ ಕಾಳಗಕ್ಕೆ ಸಿದ್ಧನಾಗಿ ನನ್ನನ್ನೆದುರಿಸಲಿ!” ಎಂದನು (೪೫). ಅತಿಕಾಯನ ಆ ನುಡಿಯನ್ನು ಕೇಳಿ ಲಕ್ಷ್ಮಣನು ಕಿಡಿಕಿಡಿಯಾದನು. ಗರ್ವದ ಆ ಸೊಲ್ಲನ್ನು ಅವನಿಂದ ತಡೆದು

ಕ್ರುದ್ಧಃ ಸೌಮಿತ್ರಿರುತ್ಪತ್ಯ ತೋಣಾದಾಕ್ಷಿಪ್ಯ ಸಾಯಕಮ್ |
 ಪುರಸ್ತಾದತಿಕಾಯಸ್ಯ ವಿಚಕರ್ಷ ನುಹದ್ಧನುಃ || ೪೭
 ಪೂರಯನ್ ಸ ಮಹೀಂ ಶೈಲಾನಾಕಾಶಂ ಸಾಗರಂ ದಿಶಃ |
 ಜ್ಯಾಶಬ್ದೋ ಲಕ್ಷ್ಮಣಸ್ಯೋಗ್ರಸ್ತ್ರಾಸಯನ್ ರಜನೀಚರಾನ್ || ೪೮
 ಸೌಮಿತ್ರೇಶ್ಚಾಪನಿಘೋಷಂ ಶ್ರುತ್ವಾ ಪ್ರತಿಭಯಂ ತದಾ |
 ವಿಸಿಷ್ಟಿಯೇ ಮಹಾತೇಜಾ ರಾಕ್ಷಸೇಂದ್ರಾತ್ಮಜೋ ಬಲೀ || ೪೯
 ಅಥಾತಿಕಾಯಃ ಕುಪಿತೋ ದೃಷ್ಟ್ವಾ ಲಕ್ಷ್ಮಣಮುಕ್ತಿತಮ್ |
 ಆದಾಯ ನಿಶಿತಂ ಬಾಣಮಿದಂ ವಚನಮಬ್ರವೀತ್ || ೫೦
 ಬಾಲಸ್ತ್ವಮಸಿ ಸೌಮಿತ್ರೇ ವಿಕ್ರಮೇಷ್ವವಿಚಕ್ಷಣಃ |
 ಗಚ್ಛ ಕಿಂ ಕಾಲಸದೃಶಂ ಮಾಂ ಯೋಧಯಿತುಮಿಚ್ಛಸಿ || ೫೧
 ನ ಹಿ ಮದ್ಬಾಹುಸ್ಯ ಸ್ವಾನಾನುಸ್ರಾಣಾಂ ಹಿಮವಾನಸಿ |
 ಸೋಢುಮುತ್ಸಹತೇ ನೇಗಮಂತರಿಕ್ಷಮಥೋ ಮಹೀ || ೫೨

ಕೊಳ್ಳಲಾಗಲಿಲ್ಲ. ಶತ್ರುವಿಧ್ವಂಸಕನಾದ ಆ ವೀರನು ಅತಿಕಾಯನನ್ನು
 ಲೆಕ್ಕಿಸದೆ, ಧಿಗ್ಗನೆ ಧನುಸ್ಸನ್ನು ಹಿಡಿದು ಮುಂದೆ ಬಂದು, ಬತ್ತಳಿಕೆಯಿಂದ
 ಸರಳನ್ನು ಸೆಳೆದು, ತನ್ನ ಮಹಾಧನುಸ್ಸನ್ನು ಜೇಗೈದನು (೪೬-೪೭).
 ಘೋರವಾದ ಆ ಧನುಷ್ಠಂಕಾರವು ಭೂಮಿಯನ್ನು ವ್ಯಾಪಿಸಿ, ಶೈಲ
 ಗಳನ್ನಡರಿ, ಆಕಾಶದಲ್ಲಿ ಪ್ರತಿಧ್ವನಿಸಿ, ಸಾಗರದಲ್ಲಿ ನುಗ್ಗಿ, ದಿಕ್ಕುಗಳಲ್ಲಿ
 ಮಾರ್ದನಿಗೊಂಡಿತು. ಸಮಸ್ತ ರಾಕ್ಷಸಭಟರೂ ತತ್ತರಿಸಿದರು (೪೮).
 ಲಕ್ಷ್ಮಣನ ಭೀಷಣವಾದ ಆ ಚಾಪನಿಘೋಷವನ್ನು ಕೇಳಿ ರಾಕ್ಷಸೇಂದ್ರ
 ತನಯನೂ ಬಲಾಡ್ಯನೂ ಆದ ಅತಿಕಾಯನು ಬೆರಗಾದನು. ಮುಂದೆ
 ಬಂದ ಲಕ್ಷ್ಮಣನನ್ನು ನೋಡಿ ಕುಪಿತನಾದ ಅತಿಕಾಯನು ನಿಶಿತವಾದ
 ಬಾಣವೊಂದನ್ನು ಕೈಗೆ ಸೆಳೆದುಕೊಂಡು ಹೀಗೆಂದನು (೪೯-೫೦):
 “ ಎಲೈ ಸೌಮಿತ್ರಿ, ನೀನಿನ್ನೂ ಹುಡುಗನಾಗಿದ್ದೀಯೆ. ಸಂಗ್ರಾಮಮಾರ್ಗದ
 ನೈಪುಣ್ಯವನ್ನು ನೀನರಿಯೆ, ಅತ್ತ ಹೋಗಿಬಿಡು! ಅಂತಕಸದೃಶನಾದ
 ನನ್ನೊಡನೆ ಹೋರಾಡಲು ಬಯಸುವೆಯಾ? (೫೧). ನನ್ನ ಬಾಹುವಿನಿಂದ
 ಚಿಮ್ಮಿ ಬರುವ ಬಾಣಗಳ ರಭಸವನ್ನು ಹಿಮವಂತನೇ ತಡೆದುಕೊಳ್ಳಲಾರ.

ಸುಖಪ್ರಸುಪ್ತಂ ಕಾಲಾಗ್ನಿಂ ನಿಬೋಧಯಿತುಮಿಚ್ಛಸಿ |
 ನ್ಯಸ್ಯ ಚಾಸಂ ನಿವರ್ತಸ್ಯ ನಾ ಪ್ರಾಣಾನ್ ಜಹಿ ಮದ್ಗತಃ || ೫೩
 ಅಥವಾ ತ್ವಂ ಪ್ರತಿಷ್ಠಬ್ಧೋ ನ ನಿವರ್ತಿತುಮಿಚ್ಛಸಿ |
 ತಿಷ್ಠ ಪ್ರಾಣಾನ್ ಪರಿತ್ಯಜ್ಯ ಗಮಿಷ್ಯಸಿ ಯನುಷ್ಠಯನ್ || ೫೪
 ಪಶ್ಯ ಮೇ ನಿಶಿತಾನ್ ಬಾಣಾನರಿದರ್ಪನಿಷೂದನಾನ್ |
 ಈಶ್ವರಾಯುಧಸಂಕಾಶಾಂಸ್ತಪ್ತಕಾಂಚನಭೂಷಣಾನ್ || ೫೫
 ಏಷ ತೇ ಸರ್ಪಸಂಕಾಶೋ ಬಾಣಃ ಸಾಸ್ಯತಿ ಶೋಣಿತನ್ |
 ಮೃಗರಾಜ ಇವ ಕ್ರುದ್ಧೋ ನಾಗರಾಜಸ್ಯ ಶೋಣಿತನ್ || ೫೬
 ಇತ್ಯೇವಮುಕ್ತ್ವಾ ಸಂಕ್ರುದ್ಧಃ ಶರಂ ಧನುಷಿ ಸಂದಧೇ ||

ಶ್ರುತ್ವಾತಿಕಾಯಸ್ಯ ವಚಃ ಸರೋಷಂ
 ಸರ್ವತಂ ಸಂಯತಿ ರಾಜವೃತ್ತಃ |

ಸ ಸಂಚುಕೋಪಾತಿಬಲೋ ಮನಸ್ವೀ

ಉನಾಚ ವಾಕ್ಯಂ ಚ ತತೋ ಮಹಾರ್ಥಮ್ || ೫೭

ಭೂಲೋಕ ದೇವಲೋಕಗಳಲ್ಲಿರುವ ಯಾರೂ ಸಹಿಸಿಕೊಳ್ಳಲಾರರು (೫೨).
 ತನ್ನ ಪಾಡಿಗೆ ನೆಮ್ಮದಿಯಾಗಿರುವ ಕಾಲಾಗ್ನಿಯನ್ನು ಕೆರಳಿಸಲಿಚ್ಛಿಸು
 ನೆಯಾ? ಬಿಲ್ಲನ್ನು ಅಲ್ಲಿಟ್ಟು ನಿಲ್ಲದೆ ಹೊರಟುಹೋಗು! ನನ್ನ ಕೈಗೆ ಸಿಕ್ಕಿ
 ಪ್ರಾಣವನ್ನು ಬಿಡಬೇಡ. ಹಾಗಿಲ್ಲದೆ ಸೊಕ್ಕಿನಿಂದ ಹೋಗದೆ ನಿಲ್ಲುವೆ
 ಯಾದರೆ, ನಿಲ್ಲು! ಪ್ರಾಣವನ್ನು ಬಿಟ್ಟು ಯಮನ ಮನೆಗೆ ಹೋಗ
 ಬಹುದು! (೫೩-೫೪). ಇಲ್ಲಿ ನೋಡು! ಶತ್ರುದರ್ಪವನ್ನು ನುಂಗಿ
 ನೊಣೆಯುವ ನನ್ನ ನಿಶಿತಾಸ್ತ್ರಗಳನ್ನು ನೋಡು! ಕಾಂಚನಭೂಷಿತಗಳಾದ
 ಈ ಅಸ್ತ್ರಗಳು ಈಶ್ವರನ ತ್ರಿಶೂಲಕ್ಕೆ ಸಾಟಿಯಾದವು! ಸರ್ಪಸಂಕಾಶವಾದ
 ಈ ಒಂದು ಬಾಣವೇ ನಿನ್ನ ನೆತ್ತರನ್ನು ಹೀರುವುದು. ಕ್ರೋಧೋನ್ಮತ್ತ
 ಕಂಠೀರವನು ಗಜರಾಜನ ರಕ್ತವನ್ನು ಕುಡಿಯುವಂತೆ ಕುಡಿಯುವುದು”
 ಎಂದು ಅರ್ಭಟಿಸಿ ರೋಷಾವಿಷ್ಟನಾದ ಅತಿಕಾಯನು ಶರವನ್ನು ಧನುಸ್ಸಿಗೆ
 ಅಳವಡಿಸಿದನು (೫೫-೫೬). ಸಿಟ್ಟಿನಿಂದಲೂ ಔದ್ಧತ್ಯದಿಂದಲೂ ನುಡಿದ
 ಅತಿಕಾಯನ ವಚನವನ್ನು ಕೇಳಿ, ಮಹಾವೀರನೂ ಧೀರನೂ ಆದ

ನ ವಾಕ್ಯಮಾತ್ರೇಣ ಭವಾನ್ ಪ್ರಥಾನೋ
 ನ ಕತ್ಥನಾತ್ ಸತ್ಪುರುಷಾ ಭವಂತಿ |
 ಮಯಿ ಸ್ಥಿತೇ ಧನ್ವಿನಿ ಬಾಣಪಾಣೌ
 ವಿದರ್ಶಯಸ್ವಾತ್ಮಬಲಂ ದುರಾತ್ಮನ್ ||

೫೮

ಕರ್ನುಣಾ ಸೂಚಯಾತ್ಮಾನಂ ನ ವಿಕತ್ಥಿತುನುಹಸಿ |
 ಪೌರುಷೇಣ ತು ಯೋ ಯುಕ್ತಃ ಸ ತು ಶೂರ ಇತಿ ಸ್ಮೃತಃ || ೫೯

ಸರ್ವಾಯುಧಸಮಾಯುಕ್ತೋ ಧನ್ವೀ ತ್ವಂ ರಥಮಾಸ್ಥಿತಃ |
 ಶರೈರ್ವಾ ಯದಿ ವಾಸ್ಪಸ್ತ್ರೈರ್ದರ್ಶಯಸ್ವ ಪರಾಕ್ರಮಮ್ || ೬೦

ತತಃ ಶಿರಸ್ತೇ ನಿಶಿತೈಃ ಸಾತಯಿಷ್ಯಾನ್ಯಹಂ ಶರೈಃ |
 ಮಾರುತಃ ಕಾಲಸಂಪಕ್ಷಂ ವೃಂತಾತ್ತಾಲಫಲಂ ಯಥಾ || ೬೧

ಅದ್ಯ ತೇ ಮಾನುಕಾ ಬಾಣಾಸ್ತಪ್ತಕಾಂಚನಭೂಷಣಾಃ |
 ಸಾಸ್ಯಂತಿ ರುಧಿರಂ ಗಾತ್ರಾದ್ಬಾಣಶಲ್ಯಾಂತರೋತ್ಥಿತಮ್ || ೬೨

ಸೌಮಿತ್ರಿಯು ಕುಪಿತನಾಗಿ ಅರ್ಥವತ್ತಾದ ಮಾತಿನಿಂದ ಹೀಗೆಂದನು :
 “ ಎಲೈ ದುರಾತ್ಮ, ಬರಿಯ ಮಾತಿನಿಂದಲೇ ನೀನು ದೊಡ್ಡವನೆನಿಸಲಾರೆ.
 ಹೆಮ್ಮೆಯ ನುಡಿಯಿಂದ ಯಾರೂ ಶೂರರಾಗುವುದಿಲ್ಲ. ಧನುಸ್ಸನ್ನು
 ಹಿಡಿದು ಬಾಣಪಾಣಿಯಾಗಿ ನಿಂತಿರುವ ನನ್ನಲ್ಲಿ ನಿನ್ನ ಬಲವೇನೆಂಬುದನ್ನು
 ಪ್ರದರ್ಶಿಸು (೫೭-೫೮). ಕಾರ್ಯವನ್ನು ಮಾಡಿ ತೋರಿಸಿ ನೀನು ಎಂಥವ
 ನೆಂಬುದನ್ನು ವ್ಯಕ್ತಪಡಿಸು. ಒಣಹೆಮ್ಮೆಯ ಮಾತನ್ನಾಡಬೇಡ. ಪೌರುಷ
 ವನ್ನು ಮೆರೆಸುವಾತನು ಶೂರನೆನಿಸುವನು. ಎಲೈ ರಾಕ್ಷಸ-ಅತಿಕಾಯ,
 ನೀನು ಸರ್ವಾಯುಧಸನ್ನದ್ಧನೂ ಧನುರ್ಧಾರಿಯೂ ಆಗಿ ರಥವನ್ನೇರಿ
 ಬಂದಿದ್ದೀಯೆ. ಶರಗಳಿಂದಲೋ ಮಂತ್ರಾಸ್ತ್ರಗಳಿಂದಲೋ ನಿನ್ನ ಪರಾಕ್ರಮ
 ವನ್ನು ತೋರಿಸು (೫೯-೬೦) ಅನಂತರ ನಿಶಿತ ಶರಗಳಿಂದ ನಿನ್ನ ತಲೆ
 ಯನ್ನು ಕೆಳಗುರುಳಿಸುತ್ತೇನೆ! ವಕ್ತವಾದ ತಾಳೆಯಹೆಣ್ಣನ್ನು ತೊಟ್ಟಿನಿಂದ
 ಗಾಳಿಯು ಬೀಳಿಸುವಂತೆ ಬೀಳಿಸುತ್ತೇನೆ. ಸುವರ್ಣಪುಂಖಾಂಕಿತಗಳಾದ
 ನನ್ನ ಶರಗಳು ಅಲಗಿನಿಂದ ನಿನ್ನ ದೇಹವನ್ನು ಕೊರೆದು ಕೊರೆದು ರುಧಿರ

ಬಾಲೋಽಯಮಿತಿ ವಿಜ್ಞಾಯ ನ ಮಾವಜ್ಞಾ ತುಮಹಸಿ |
 ಬಾಲೋ ನಾ ಯದಿ ವಾ ವೃದ್ಧೋ ಮೃತ್ಯುಂ ಜಾನೀಹಿ ಸಂಯುಗೇ ||
 ಬಾಲೇನ ವಿಷ್ಣುನಾ ಲೋಕಾಸ್ತ್ರಯಃ ಕ್ರಾಂತಾಸ್ತ್ರಿಭಿಃ ಕ್ರಮೈಃ |
 ಇತ್ಯೇನಮುಕ್ತಾ ಸಂಕ್ರುದ್ಧಃ ಶರಾನ್ ಧನುಷಿ ಸಂದಧೇ || ೬೪
 ಲಕ್ಷ್ಮಣಸ್ಯ ವಚಃ ಶ್ರುತ್ವಾ ಹೇತುಮತ್ ಪರಮಾರ್ಥವತ್ |
 ಅತಿಕಾಯಃ ಪ್ರಚುಕ್ರೋಧ ಬಾಣಂ ಚೋತ್ತಮನಾದದೇ || ೬೫
 ತತೋ ವಿದ್ಯಾಧರಾ ಭೂತಾ ದೇನಾ ದೈತ್ಯಾ ಮಹರ್ಷಯಃ |
 ಗುಹ್ಯಕಾಶ್ಚ ಮಹಾತ್ಮಾನಸ್ತದ್ಯುಧಂ ದ್ರಷ್ಟ್ವನಾಗಮನ್ || ೬೬
 ತತೋಽತಿಕಾಯಃ ಕುಸಿತಶ್ಚಾ ಪನಾರೋಸ್ಯ ಸಾಯಕಮ್ |
 ಲಕ್ಷ್ಮಣಾಯ ಪ್ರಚಿಕ್ಷೇಪ ಸಂಕ್ಷಿಪನ್ನಿವ ಚಾಂಬರಮ್ || ೬೭
 ತಮಾಪತಂತಂ ನಿಶಿತಂ ಶರಮಾಶೀವಿಷೋಪಮಮ್ |
 ಅರ್ಥಚಂದ್ರೇಣ ಚಿಚ್ಛೇದ ಲಕ್ಷ್ಮಣಃ ಪರವೀರಹಾ || ೬೮

ವನ್ನು ಹೀರುತ್ತವೆ! (೬೧-೬೨). ಎಲಾ ರಾಕ್ಷಸ, ನಾನು ಬಾಲಕನೆಂದು ತಿಳಿದು ಅವಹೇಳನಮಾಡುವೆಯಾ? ನಾನು ಬಾಲಕನೋ ವೃದ್ಧನೋ, ಹೇಗಿದ್ದರೂ ಈ ರಣದಲ್ಲಿ ನಿನಗೆ ಮೃತ್ಯುವಾಗಿದ್ದೇನೆಂದು ತಿಳಿ! ವಿಷ್ಣುವು ಬಾಲಕನಾಗಿಯೇ ಬಂದು ಮೂರು ಹೆಜ್ಜೆಗಳಿಂದ ಮೂರು ಲೋಕಗಳನ್ನು ಅಳಿದು ತುಳಿಯಲಿಲ್ಲವೆ? ” ಎಂದು ಹೇಳಿ ಲಕ್ಷ್ಮಣನು ಕ್ರೋಧದಿಂದ ಶರಗಳನ್ನು ಧನುಸ್ಸಿಗೆ ಹೂಡಿದನು (೬೩-೬೪). ಲಕ್ಷ್ಮಣನ ಪ್ರತ್ಯುತ್ತರವು ಸಯುಕ್ತಿಕವಾಗಿಯೂ ಅರ್ಥವತ್ತಾಗಿಯೂ ಇತ್ತು. ಅದನ್ನಾಲಿಸಿ ಅತಿಕಾಯನು ಸಿಡಿದೆದ್ದು ಸರ್ವೋತ್ತಮವಾದ ಒಂದು ಬಾಣವನ್ನು ಹಿರಿದನು. ಆ ಯುದ್ಧವನ್ನು ನೋಡುವುದಕ್ಕಾಗಿ ವಿದ್ಯಾಧರರೂ, ಭೂತಗಳೂ, ದೇವದಾನವರೂ, ಮಹರ್ಷಿಗಳೂ, ಯಕ್ಷರೂ ಆಕಾಶದಲ್ಲಿ ಬಂದು ನೆರೆದರು (೬೫-೬೬). ಅತಿಕಾಯನು ಕೋಪದಿಂದ ಸರಳನ್ನು ಬಿಲ್ಲಿಗೇರಿಸಿ, ಅಂಬರವನ್ನೇ ನುಂಗುವಂತೆ ಮಹಾರಭಸದಿಂದ ಲಕ್ಷ್ಮಣನಿಗೆ ಗುರಿಯಿಟ್ಟು ಹೊಡೆದನು. ವಿಷಸರ್ಪದಂತೆ ಭುಸ್ಸೆಂದು ಬರುತ್ತಿದ್ದ ಆ ಸರಳನ್ನು ಪರಂತವನಾದ ಲಕ್ಷ್ಮಣನು ಅರ್ಥಚಂದ್ರಾಸ್ತ್ರದಿಂದ ಕತ್ತರಿಸಿದನು (೬೭-೬೮).

ತಂ ನಿಕ್ಯುತಂ ಶರಂ ದೃಷ್ಟ್ವಾ ಕೃತ್ವಭೋಗಮಿವೋರಗಮ್ |
 ಅತಿಕಾಯೋ ಭೃಶಂ ಕ್ರುದ್ಧಃ ಪಂಚ ಬಾಣಾನ್ ಸಮಾದದೇ || ೧೯
 ತಾನ್ ಶರಾನ್ ಸಂಪ್ರಚಿಕ್ಷೇಪ ಲಕ್ಷ್ಮಣಾಯ ನಿಶಾಚರಃ |
 ತಾನಪ್ರಾಪ್ತಾನ್ ಶರೈಸ್ತೀಕ್ಷ್ಣೈಶ್ಚಿ ಚ್ಛೇದ ಭರತಾನುಜಃ || ೨೦
 ಸ ತಾನ್ ಛಿತ್ತ್ವಾ ಶರೈಸ್ತೀಕ್ಷ್ಣೈಃ ಲಕ್ಷ್ಮಣಃ ಪರವೀರಹಾ |
 ಆದದೇ ನಿಶಿತಂ ಬಾಣಂ ಜ್ವಲಂತಮಿವ ತೇಜಸಾ || ೨೧
 ತಮಾದಾಯ ಧನುಃಶ್ರೇಷ್ಠೇ ಯೋಜಯಾಮಾಸ ಲಕ್ಷ್ಮಣಃ |
 ವಿಚಕರ್ಷ ಚ ವೇಗೇನ ವಿಸಸರ್ಜ ಚ ವೀರ್ಯವಾನ್ || ೨೨
 ಪೂರ್ಣಾಯತವಿಸ್ವೇನ ಶರೇಣ ನತಪರ್ವಣಾ |
 ಲಲಾಟೇ ರಾಕ್ಷಸಶ್ರೇಷ್ಠಮಾಜಘಾನ ಸ ವೀರ್ಯವಾನ್ || ೨೩
 ಸ ಲಲಾಟೇ ಶರೋ ಭಗ್ನಸ್ತಸ್ಯ ಭೀಮಸ್ಯ ರಕ್ಷಸಃ |
 ದದೃಶೇ ಶೋಣಿತೇನಾಕ್ತಃ ಪನ್ನಗೇಂದ್ರ ಇವಾಚಲೇ || ೨೪

ಕಡಿದುರುಳಿಸಿದ ಸರ್ಪದಂತೆ ಎರಡು ತುಂಡಾದ ತನ್ನ ಸರಳನ್ನು ಕಂಡು ಕೆರಳಿದ ಅತಿಕಾಯನು ಐದು ಬಾಣಗಳನ್ನು ಹಿರಿದನು. ಆ ನಿಶಾಚರನು ಅವನ್ನು ಲಕ್ಷ್ಮಣನಮೇಲೆ ಪ್ರಯೋಗಿಸಲು, ಅವು ಹತ್ತಿರಕ್ಕೆ ಬರುವಷ್ಟರಲ್ಲಿ ಭರತಾನುಜನು ಭರದಿಂದ ಹರಿತವಾದ ಶರಗಳನ್ನು ಹೊಡೆದು ತುಂಡರಿಸಿದನು (೧೯-೨೦). ಆಮೇಲೆ ವೀರಾಗ್ರಣಿಯಾದ ಲಕ್ಷ್ಮಣನು ಪ್ರಜ್ವಲಿಸುತ್ತಿದ್ದ ತೀಕ್ಷ್ಣಾಸ್ತ್ರವನ್ನು ಮಹಾಧನುಸ್ಸಿಗೆ ಹೂಡಿ ಆಕರ್ಣಪರ್ಯಂತವಾಗಿ ಎಳೆದು ಅತಿಕಾಯನಿಗೆ ಗುರಿಯಿಟ್ಟು ಹೊಡೆದನು. ನೆಟ್ಟಗಿದ್ದ ಆ ಬಾಣವು ನೆಟ್ಟಗೆ ನುಗ್ಗಿ ಅತಿಕಾಯನ ಹಣೆಗೆ ರವ್ವೆಂದು ಬಡಿಯಿತು (೨೧-೨೨). ಭೀಮಕಾಯನಾದ ಆ ರಾಕ್ಷಸನ ಹಣೆಯಲ್ಲಿ ನೆಟ್ಟು ರಕ್ತಸಿಕ್ತವಾದ ಆ ಬಾಣವು ಸರ್ಪತಾಗ್ರದಲ್ಲಿ ಕಾಣಿಸಿಕೊಳ್ಳುವ ಸರ್ಪದಂತೆ ತೋರಿತು. ಲಕ್ಷ್ಮಣನ ಬಾಣದ ಹೊಡೆತಕ್ಕೆ ತತ್ತರಿಸಿದ ಆ ನಿಶಾಚರನು ಪರಮೇಶ್ವರನ ಬಾಣದಿಂದ ಜಡಿಯಲ್ಪಟ್ಟ ತ್ರಿಪುರಾಸುರರ ಗೋಪುರದ್ವಾರದಂತೆ ಅಲ್ಲಾಡಿದನು ! (೨೪-೨೫). ಬಲಾಢ್ಯನಾದ ಅತಿಕಾಯನು ಹಾಗೆಯೇ ಜೇತರಿಸಿಕೊಂಡು, ಮುಂದೇನು ಮಾಡಬೇಕೆಂದು ತನ್ನಲ್ಲಿಯೇ ಆಲೋಚಿಸಿ,

ರಾಕ್ಷಸಃ ಪ್ರಚಕಂವೇ ಚ ಲಕ್ಷ್ಮಣೇಷುಪ್ರಸೀದಿತಃ |
 ರುದ್ರಬಾಣಹತಂ ಘೋರಂ ಯಥಾ ತ್ರಿಪುರಗೋಪುರಮ್ || ೭೫
 ಚಿಂತಯಾನಾಸ ಚಾಶ್ವಸ್ಯ ವಿನ್ಯುಶ್ಯ ಚ ಮಹಾಬಲಃ |
 ಸಾಧು ಬಾಣನಿಪಾತೇನ ಶ್ಲಾಘಾನೀಯೋಽಸಿ ಮೇ ರಿಪುಃ || ೭೬
 ವಿಧಾಯೈವಂ ವಿನಮ್ಯಾಸ್ಯಂ ನಿಯನ್ಯು ಚ ಭುಜಾವುಭೌ |
 ಸ ರಥೋಪಸ್ಯ ಮಾಸ್ಥಾಯ ರಥೇನ ಪ್ರಚಚಾರ ಹ || ೭೭
 ಏಕಂ ತ್ರೀನ್ ಪಂಚ ಸಪ್ತೇತಿ ಸಾಯಕಾನ್ ರಾಕ್ಷಸರ್ಷಭಃ |
 ಆದದೇ ಸಂದಧೇ ಚಾಪಿ ವಿಚಕರ್ಷೋತ್ಸರ್ಜ ಚ || ೭೮
 ತೇ ಬಾಣಾಃ ಕಾಲಸಂಕಾಶಾ ರಾಕ್ಷಸೇಂದ್ರಧನುಶ್ಚುತಾಃ |
 ಹೇನುಪುಂಬಾ ರವಿಪ್ರಖ್ಯಾಶ್ಚ ಕ್ರುದ್ಧೀಪ್ತಮಿವಾಂಬರಮ್ || ೭೯
 ತತಸ್ತಾನ್ ರಾಕ್ಷಸೋತ್ಸ್ರಷ್ಟ್ವಾನ್ ಶರೌಘಾನ್ ರಾಘನಾನುಜಃ |
 ಅಸಂಭ್ರಾಂತಃ ಪ್ರಚಿಚ್ಛೇದ ನಿಶಿತೈರ್ಬಹುಭಿಃ ಶರೈಃ || ೮೦
 ತಾನ್ ಶರಾನ್ ಯುಧಿ ಸಂಪ್ರೇಕ್ಷ್ಯ ನಿಕ್ಯತ್ತಾನ್ ರಾವಣಾತ್ಮಜಃ |
 ಚುಕೋಪ ತ್ರಿದಶೇಂದ್ರಾರಿರ್ಜಗ್ರಾಹ ನಿಶಿತಂ ಶರಮ್ || ೮೧

“ ಭಲಾ ! ಲಕ್ಷ್ಮಣ, ನಿನ್ನ ಬಾಣಪ್ರಯೋಗವನ್ನು ನೋಡಿ ಶತ್ರುವಾದರೂ
 ನಿನ್ನನ್ನು ಶ್ಲಾಘಿಸಬೇಕಾಗಿದೆ ! ” ಎಂದು ಹೇಳಿ, ತಲೆಬಾಗಿ ಸಿ ಭುಜಗಳೆರ
 ಡನ್ನೂ ಒದರಿ ಕೈಗಳಿಗೆ ಲಘುತ್ವವನ್ನು ತಂದುಕೊಂಡು, ರಥದಲ್ಲಿ ತನ್ನ
 ಸ್ಥಾನವನ್ನಡರಿದನು (೭೬-೭೭). ಅನಂತರ ಆ ರಾಕ್ಷಸಶಾರ್ದೂಲನು
 ಒಂದೊಂದು ಬಾರಿಗೆ ಒಂದು, ಮೂರು, ಐದು, ಏಳರಂತೆ ಕೂರ್ಗಣಿ
 ಗಳನ್ನು ಹೆದೆಗೆ ಜೋಡಿಸಿ ಎಳೆದಳೆದು ಲಕ್ಷ್ಮಣನಮೇಲೆ ಬಿಡತೊಡಗಿದನು
 (೭೮). ಚಿನ್ನದ ಹಿಡಿಗಳಿಂದ ಕೂಡಿದ ಅತಿಕಾಯನ ಕೂರ್ಗಣಿಗಳು
 ರವಿಯಂತೆ ಅಂಬರವನ್ನು ಬೆಳಗುತ್ತ, ಮೃತ್ಯುವಿನಂತೆ ಭರನೆ ಬರತೊಡಗಿ
 ದವು. ಲಕ್ಷ್ಮಣನು ಸ್ವಲ್ಪವೂ ಎದೆಗುಂದದೆ ನಿಶಿತಶರಗಳಿಂದ ಅವುಗಳನ್ನು
 ಕಡಿಕಡಿದು ಒಟ್ಟಿದನು (೭೯-೮೦). ಲಕ್ಷ್ಮಣನು ಹೀಗೆ ಸಕಲ ಶರಗಳನ್ನೂ
 ಕಡಿದೊಟ್ಟುವುದನ್ನು ಕಂಡು ರಾವಣಾತ್ಮಜನು ಕ್ರುದ್ಧನಾಗಿ, ಮತ್ತೊಂದು

ಸ ಸಂಧಾಯ ನುಹಾತೇಜಾಸ್ತಂ ಬಾಣಂ ಸಹಸೋತ್ಸೃಜತ್ |

ತತಃ ಸೌಮಿತ್ರಿನುಯಾಂತನಾಜಘಾನ ಸ್ತನಾಂತರೇ || ೮೨

ಅತಿಕಾಯೇನ ಸೌಮಿತ್ರಿಸ್ತಾಡಿತೋ ಯುಧಿ ವಕ್ಷಸಿ |

ಸುಸ್ರಾವ ರುಧಿರಂ ತೀವ್ರಂ ನುದಂ ಮತ್ತ ಇನ ದ್ವಿಪಃ || ೮೩

ಸ ಚಕಾರ ತದಾತ್ಮಾನಂ ವಿಶಲ್ಯಂ ಸಹಸಾ ವಿಭುಃ |

ಜಗ್ರಾಹ ಚ ಶರಂ ತೀಕ್ಷ್ಣನುಸ್ತ್ರೇಣಾಪಿ ಚ ಸಂದಧೇ || ೮೪

ಆಗ್ನೇಯೇನ ತದಾಸ್ತ್ರೇಣ ಯೋಜಯಾಮಾಸ ಸಾಯಕಮ್ |

ಸ ಜಜ್ವಾಲ ತದಾ ಬಾಣೋ ಧನುಷ್ಯಸ್ಯ ನುಹಾತ್ಮನಃ || ೮೫

ಅತಿಕಾಯೋಽಪಿ ತೇಜಸ್ವೀ ಸೌರಮಸ್ತ್ರಂ ಸನಾದದೇ |

ತೇನ ಬಾಣಂ ಭುಜಂಗಾಭಂ ಹೇಮಪುಂಖನುಯೋಜಯತ್ || ೮೬

ತದಸ್ತ್ರಂ ಜ್ವಲಿತಂ ಘೋರಂ ಲಕ್ಷ್ಮಣಃ ಶರಮಾಹಿತಮ್ |

ಅತಿಕಾಯಾಯ ಚಿಕ್ಷೇಪ ಕಾಲದಂಡಮಿನಾಂತಕಃ || ೮೭

ಆಗ್ನೇಯೇನಾಭಿಸಂಯುಕ್ತಂ ದೃಷ್ಟ್ವಾ ಬಾಣಂ ನಿಶಾಚರಃ |

ಉತ್ಸರ್ಜತದಾ ಬಾಣಂ ದೀಪ್ತಂ ಸೂರ್ಯಾಸ್ತ್ರಯೋಜಿತಮ್ ||

ಉಗ್ರಸಾಯಕವನ್ನು ಚಾಪಕ್ಕೆ ಹೂಡಿ ಎಚ್ಚಲು, ಅದು ಸೌಮಿತ್ರಿಯ ಎದೆಗೆ ರಭಸದಿಂದ ಬಡಿಯಿತು (೮೧-೮೨). ಆಗ ಲಕ್ಷ್ಮಣನ ವಕ್ಷಸ್ಥಳ ದಿಂದ, ಮತ್ತನಾತಂಗದ ಗಂಡಸ್ಥಲದಿಂದ ಮದೋದಕವು ಸುರಿಯುವಂತೆ ರಕ್ತವು ಸುರಿಯಿತು. ಧೀರನಾದ ಲಕ್ಷ್ಮಣನು ಎದೆಯಲ್ಲಿ ನಾಟದ ಆ ಸಾಯಕವನ್ನು ತನ್ನ ಕೈಯಿಂದಲೇ ಕಿತ್ತಿಸಿದನು, ಮತ್ತೊಂದು ಶರವನ್ನು ಬಿಲ್ಲಿಗೆ ಹೂಡಿ ಆಗ್ನೇಯಮಂತ್ರದಿಂದ ಅಭಿಮಂತ್ರಿಸಿದನು. ಧನುಸ್ಸಿಗೆ ಸಂಧಾನಮಾಡಿದ ಆ ಅಸ್ತ್ರವು ಪ್ರಜ್ವಲಿಸತೊಡಗಿತು (೮೩-೮೫). ತೇಜಸ್ವಿಯಾದ ಅತಿಕಾಯನು ಸರ್ಪಸದೃಶವೂ ಹೇಮಪುಂಖಿತವೂ ಆದ ಅಸ್ತ್ರವನ್ನು ಹೂಡಿ ಸೌರಮಂತ್ರದಿಂದ ಅಭಿಮಂತ್ರಿಸಿದನು. ಅಷ್ಟರಲ್ಲಿ ಲಕ್ಷ್ಮಣನು ಘೋರವಾಗಿ ಪ್ರಜ್ವಲಿಸುತ್ತಿದ್ದ ಆಗ್ನೇಯಾಸ್ತ್ರವನ್ನು, ಯಮನು ಕಾಲದಂಡವನ್ನು ಪ್ರಯೋಗಿಸುವಂತೆ ಅತಿಕಾಯನವೇಲಿ ಪ್ರಯೋಗಿಸಿದನು (೮೬-೮೭). ಆಗ್ನೇಯಾಸ್ತ್ರವು ತನ್ನೆಡೆಗೆ ಬರುವುದನ್ನು ಕಂಡು

ತಾವುಭಾವಂ ಬರೇ ಬಾಣಾನನ್ಯೋನ್ಯಮುಭಿಜಘ್ನು ತುಃ |
ತೇಜಸಾ ಸಂಪ್ರದೀಪ್ತಾಗ್ರೌ ಕ್ರುದ್ಧಾವಿವ ಭುಜಂಗಮೌ || ೮೯

ತಾವನ್ಯೋನ್ಯಂ ವಿನಿದ್ಧಹ್ಯ ಪೇತತುಃ ಪೃಥಿವೀತಲೇ |
ನಿರರ್ಚಿಷೌ ಭಸ್ಮಕೃತೌ ನ ಭ್ರಾಜೇತೇ ಶರೋತ್ತಮೌ || ೯೦

ತತೋಽತಿಕಾಯಃ ಸಂಕ್ರುದ್ಧಸ್ತ ಸ್ತಮ್ಯೈಷೀಕಮುತ್ಸ್ರೈಜತ್ |
ತತ್ ಪ್ರಚಿಚ್ಛೇದ ಸೌಮಿತ್ರಿರಸ್ತ್ರೇಣೈಂದ್ರೇಣ ವೀರ್ಯವಾನ್ || ೯೧

ಐಷೀಕಂ ನಿಹತಂ ದೃಷ್ಟ್ವಾ ರುಷಿತೋ ರಾವಣಾತ್ಮಜಃ |
ಯಾಮ್ಯೇನಾಸ್ತ್ರೇಣ ಸಂಕ್ರುದ್ಧೋ ಯೋಜಯಾಮಾಸ ಸಾಯಕಮ್

ತತಸ್ತದಸ್ತ್ರಂ ಚಿಕ್ಷೇಪ ಲಕ್ಷ್ಮಣಾಯ ನಿಶಾಚರಃ |
ನಾಯಮ್ಯೇನ ತದಸ್ತ್ರೇಣ ನಿಜಘಾನ ಸ ಲಕ್ಷ್ಮಣಃ || ೯೩

ಅಭೈನಂ ಶರಧಾರಾಭಿರ್ಧಾರಾಭಿರಿವ ತೋಯದಃ |
ಅಭ್ಯವರ್ಷತ್ ಸುಸಂಕ್ರುದ್ಧೋ ಲಕ್ಷ್ಮಣೋ ರಾವಣಾತ್ಮಜಮ್ ||

ಆ ರಾಕ್ಷಸನು ಪ್ರತಿಯಾಗಿ ಸೌರಾಸ್ತ್ರವನ್ನು ಬಿಟ್ಟನು. ಆ ಎರಡು ಅಸ್ತ್ರಗಳೂ ಆಕಾಶವನ್ನಡರಿ, ಕೆರಳಿದ ಸರ್ವಗಳಂತೆ ಉರಿಯನ್ನು ಕಕ್ಕುತ್ತ ಕಾದಾಡಿದವು. ಅವೆರಡೂ ಕಾದಾಡಿ ಒಂದರಿಂದೊಂದು ಪರಾಹತವಾಗಿ ಉರಿಯಡಗಿ ಭಸ್ಮೀಭೂತವಾಗಿ ಬಿದ್ದವು (೮೮-೯೦) ಆಗ ಅತಿಕಾಯನು ಖತಿಗೊಂಡು ಐಷೀಕಾಸ್ತ್ರವನ್ನು ಪ್ರಯೋಗಿಸಿದನು. ಸೌಮಿತ್ರಿಯು ಐಂದ್ರಾಸ್ತ್ರದಿಂದ ಅದನ್ನು ಖಂಡಿಸಿದನು. ಐಷೀಕಾಸ್ತ್ರವು ನಿಷ್ಫಲವಾದುದನ್ನು ಕಂಡು ರಾವಣಾತ್ಮಜನು ಯಮದೇವತಾಕವಾದ ಮಂತ್ರಾಸ್ತ್ರವನ್ನು ಪ್ರಯೋಗಿಸಿದನು. ಲಕ್ಷ್ಮಣನು ವಾಯವ್ಯಾಸ್ತ್ರದಿಂದ ಅದನ್ನು ನಾಶಮಾಡಿದನು (೯೧-೯೩). ಅನಂತರ ಲಕ್ಷ್ಮಣನು ಸಿಟ್ಟಿನಿಂದ, ಮೋಡವು ಮುಳೆಗರೆಯುವಂತೆ ಅತಿಕಾಯನಮೇಲೆ ಎಡೆಬಿಡದೆ ಶರವರ್ಷಗಳನ್ನು ಸುರಿದನು. ಆ ಶರಗಳು ವಜ್ರಖಚಿತವಾದ ಅತಿಕಾಯನ ಕವಚಕ್ಕೆ ತಾಗಿ ಮೊನೆಮುರಿದು ಕೆಳಗೆ ಬೀಳುತ್ತಿದ್ದವು (೯೪-೯೫). ಅವೆಲ್ಲವೂ ವ್ಯರ್ಥ

ತೇಽತಿಕಾಯಂ ಸನೂಸಾದ್ಯ ಕವಚೇ ವಜ್ರಭೂಷಿತೇ |
 ಭಗ್ನಾಗ್ರಶಲ್ಯಾಃ ಸಹಸಾ ಪೇತುರ್ಬಾಣಾ ಮಹೀತಲೇ || ೯೫

ತಾನ್ ನೋಘಾನಭಿಸಂಪ್ರೇಕ್ಷ್ಯ ಲಕ್ಷ್ಮಣಃ ಪರನೀರಹಾ |
 ಅಭ್ಯವರ್ಷನ್ಮಹೇಷೂಣಾಂ ಸಹಸ್ರೇಣ ಮಹಾಯಶಾಃ || ೯೬

ಸ ವ್ಯಷ್ಯನೂಣೋ ಬಾಣಾಘೈರತಿಕಾಯೋ ಮಹಾಬಲಃ |
 ಅವಧ್ಯಕವಚಃ ಸಂಖ್ಯೇ ರಾಕ್ಷಸೋ ನೈವ ವಿನ್ಯಥೇ || ೯೭

ಶರಂ ಚಾಶೀನಿಷಾಕಾರಂ ಲಕ್ಷ್ಮಣಾಯ ವ್ಯಸಾಸ್ಯಜತ್ |
 ಸ ತೇನ ವಿದ್ಧಃ ಸೌಮಿತ್ರಿರ್ಮರ್ಮದೇಶೇ ಶರೇಣ ಹ || ೯೮

ಮುಹೂರ್ತಮಾತ್ರಂ ನಿಃಸಂಜ್ಞೋದ್ಯಭವಚ್ಛತ್ತುತಾಪನಃ |
 ತತಃ ಸಂಜ್ಞಾಮುಪಾಲಭ್ಯ ಚತುರ್ಭಿಃ ಸಾಯಕೋತ್ತಮೈಃ || ೯೯

ನಿಜಘಾನ ಹಯಾನ್ ಸಂಖ್ಯೇ ಸಾರಥಿಂ ಚ ಮಹಾಬಲಃ |
 ಧ್ವಜಸ್ಯೋನ್ಮಥನಂ ಕೃತ್ವಾ ಶರವರ್ಷ್ಯರಂದಮಃ || ೧೦೦

ಅಸಂಭ್ರಾಂತಃ ಸ ಸೌಮಿತ್ರಿಃ ತಾನ್ ಶರಾನಭಿಲಕ್ಷಿತಾನ್ |
 ಮುನೋಚ ಲಕ್ಷ್ಮಣೋ ಬಾಣಾನ್ ವಧಾರ್ಥಂ ತಸ್ಯ ರಕ್ಷಸಃ ||

ವಾದುದನ್ನು ಗಮನಿಸಿ ಶೂರಾಗ್ರಗಣ್ಯನಾದ ಲಕ್ಷ್ಮಣನು ಇನ್ನೂ ಪ್ರಬಲವಾದ ಸಾವಿರಾರು ಶರಗಳನ್ನು ನಿರಂತರವಾಗಿ ತೂರಿದನು. ಆದರೇನು? ಅಭೇದ್ಯಕವಚವನ್ನು ಧರಿಸಿದ್ದ ಅತಿಕಾಯನಿಗೆ ಅವುಗಳಿಂದ ಯಾವ ಪೀಡೆಯೂ ಆಗಲಿಲ್ಲ (೯೬-೯೭). ಆಮೇಲೆ ಅತಿಕಾಯನು ಘೋರಸರ್ವದಂಡಿದ್ದ ಒಂದು ಸರಳನ್ನು ಲಕ್ಷ್ಮಣನಮೇಲೆ ತೆಗೆದಿಚ್ಚನು. ಆ ಸರಳು ವೇಗದಿಂದ ಬಂದು ಮರ್ಮಸ್ಥಳಕ್ಕೆ ತಾಕಲು ಲಕ್ಷ್ಮಣನು ಒಂದು ಕ್ಷಣಕಾಲ ಎಚ್ಚರದಸ್ಥಿ ದಂತಾದನು. ಮರುಕ್ಷಣದಲ್ಲಿ ಎಚ್ಚಿತ್ತು, ಆ ವೀರನು ನಾಲ್ಕು ಬಾಣಗಳನ್ನು ಹೊಡೆದು ಅತಿಕಾಯನ ಕುದುರೆಗಳನ್ನೂ ಸಾರಥಿಯನ್ನೂ ಸಂಹರಿಸಿ ರಥದಲ್ಲಿಡ್ಡ ಧ್ವಜಸ್ತಂಭವನ್ನು ರುಳಿಸಿದನು (೯೮-೧೦೦). ಮತ್ತೆ ಲಕ್ಷ್ಮಣನು ಸ್ವಲ್ಪವೂ ಸಂಭ್ರಾಂತನಾಗದೆ ಅತಿಕಾಯನನ್ನು ಕೊಲ್ಲಬೇಕೆಂದೆಣಿಸಿ ಒಂದೇಸಮನಾಗಿ ಗುರಿಯಿಟ್ಟು ಬಾಣವರ್ಷಗಳನ್ನು ಸುರಿಸಿದನು. ಆದರೆ ಯಾವ ಉತ್ತಮ ಬಾಣವೂ ಆ ರಾಕ್ಷಸನನ್ನು ನೋಯಿಸ

ತಾವುಭಾವಂ ಬರೇ ಬಾಣಾನನ್ಯೋನ್ಯಮುಭಿಜಘ್ನು ತುಃ |
ತೇಜಸಾ ಸಂಪ್ರದೀಪ್ತಾಗ್ರೌ ಕ್ರುದ್ಧಾವಿವ ಭುಜಂಗಮೌ || ೮೯

ತಾವನ್ಯೋನ್ಯಂ ವಿನಿದ್ಧಹ್ಯ ಪೇತತುಃ ಪೃಥಿವೀತಲೇ |
ನಿರರ್ಚಿಷೌ ಭಸ್ಮಕೃತೌ ನ ಭ್ರಾಜೇತೇ ಶರೋತ್ತಮೌ || ೯೦

ತತೋಽತಿಕಾಯಃ ಸಂಕ್ರುದ್ಧಸ್ತ ಸ್ತಮ್ಯೈಷೀಕಮುತ್ಸ್ರೈಜತ್ |
ತತ್ ಪ್ರಚಿಚ್ಛೇದ ಸೌಮಿತ್ರಿರಸ್ತ್ರೇಣೈಂದ್ರೇಣ ವೀರ್ಯವಾನ್ || ೯೧

ಐಷೀಕಂ ನಿಹತಂ ದೃಷ್ಟ್ವಾ ರುಷಿತೋ ರಾವಣಾತ್ಮಜಃ |
ಯಾಮ್ಯೇನಾಸ್ತ್ರೇಣ ಸಂಕ್ರುದ್ಧೋ ಯೋಜಯಾಮಾಸ ಸಾಯಕಮ್

ತತಸ್ತದಸ್ತ್ರಂ ಚಿಕ್ಷೇಪ ಲಕ್ಷ್ಮಣಾಯ ನಿಶಾಚರಃ |
ನಾಯಮ್ಯೇನ ತದಸ್ತ್ರೇಣ ನಿಜಘಾನ ಸ ಲಕ್ಷ್ಮಣಃ || ೯೩

ಅಭೈನಂ ಶರಧಾರಾಭಿರ್ಧಾರಾಭಿರಿವ ತೋಯದಃ |
ಅಭ್ಯವರ್ಷತ್ ಸುಸಂಕ್ರುದ್ಧೋ ಲಕ್ಷ್ಮಣೋ ರಾವಣಾತ್ಮಜಮ್ ||

ಆ ರಾಕ್ಷಸನು ಪ್ರತಿಯಾಗಿ ಸೌರಾಸ್ತ್ರವನ್ನು ಬಿಟ್ಟನು. ಆ ಎರಡು ಅಸ್ತ್ರಗಳೂ ಆಕಾಶವನ್ನಡರಿ, ಕೆರಳಿದ ಸರ್ವಗಳಂತೆ ಉರಿಯನ್ನು ಕಕ್ಕುತ್ತ ಕಾದಾಡಿದವು. ಅವೆರಡೂ ಕಾದಾಡಿ ಒಂದರಿಂದೊಂದು ಪರಾಹತವಾಗಿ ಉರಿಯಡಗಿ ಭಸ್ಮೀಭೂತವಾಗಿ ಬಿದ್ದವು (೮೮-೯೦) ಆಗ ಅತಿಕಾಯನು ಖತಿಗೊಂಡು ಐಷೀಕಾಸ್ತ್ರವನ್ನು ಪ್ರಯೋಗಿಸಿದನು. ಸೌಮಿತ್ರಿಯು ಐಂದ್ರಾಸ್ತ್ರದಿಂದ ಅದನ್ನು ಖಂಡಿಸಿದನು. ಐಷೀಕಾಸ್ತ್ರವು ನಿಷ್ಫಲವಾದುದನ್ನು ಕಂಡು ರಾವಣಾತ್ಮಜನು ಯಮದೇವತಾಕವಾದ ಮಂತ್ರಾಸ್ತ್ರವನ್ನು ಪ್ರಯೋಗಿಸಿದನು. ಲಕ್ಷ್ಮಣನು ವಾಯವ್ಯಾಸ್ತ್ರದಿಂದ ಅದನ್ನು ನಾಶಮಾಡಿದನು (೯೧-೯೩). ಅನಂತರ ಲಕ್ಷ್ಮಣನು ಸಿಟ್ಟಿನಿಂದ, ಮೋಡವು ಮುಳೆಗರೆಯುವಂತೆ ಅತಿಕಾಯನಮೇಲೆ ಎಡೆಬಿಡದೆ ಶರವರ್ಷಗಳನ್ನು ಸುರಿದನು. ಆ ಶರಗಳು ವಜ್ರಖಚಿತವಾದ ಅತಿಕಾಯನ ಕವಚಕ್ಕೆ ತಾಗಿ ಮೊನೆಮುರಿದು ಕೆಳಗೆ ಬೀಳುತ್ತಿದ್ದವು (೯೪-೯೫). ಅವೆಲ್ಲವೂ ವ್ಯರ್ಥ

ತಂ ಬ್ರಹ್ಮಣೋಽಸ್ತ್ರೇಣ ನಿಯೋಜ್ಯ ಚಾಪೇ
 ಶರಂ ಸುಪುಂಖಂ ಯಮುದೂತಕಲ್ಪಮ್ |
 ಸೌಮಿತ್ರಿರಿಂದ್ರಾರಿಸುತಸ್ಯ ತಸ್ಯ
 ಸಸರ್ಜ ಬಾಣಂ ಯುಧಿ ವಜ್ರಕಲ್ಪಮ್ || ೧೦೬

ತಂ ಲಕ್ಷ್ಮಣೋತ್ಸೃಷ್ಟ್ವನುನೋಘವೇಗಂ
 ಸಮಾಪತಂತಂ ಜ್ವಲನಪ್ರಕಾಶಮ್ |
 ಸುನರ್ಣವಜ್ರೋತ್ತಮಚಿತ್ರಪುಂಖಂ
 ತದಾತಿಕಾಯಃ ಸನುರೇ ದದರ್ಶ || ೧೦೭

ತಂ ಪ್ರೇಕ್ಷ್ಯನಾಣಃ ಸಹಸಾತಿಕಾಯೋ
 ಜಘಾನ ಬಾಣೈರ್ನಿಶಿತೈರನೇಕೈಃ |
 ಸ ಸಾಯಕಸ್ತಸ್ಯ ಸುಪರ್ಣವೇಗ-
 ಸ್ತದಾತಿಕಾಯಸ್ಯ ಜಗಾಮ ಪಾರ್ಶ್ವಮ್ || ೧೦೮

ತನಾಗತಂ ಪ್ರೇಕ್ಷ್ಯ ತದಾತಿಕಾಯೋ
 ಬಾಣಂ ಪ್ರದೀಪ್ತಾಂತಕಕಾಲಕಲ್ಪಮ್ |
 ಜಘಾನ ಶಕ್ತ್ಯುಷ್ಣಿಗದಾಕುಠಾರೈಃ
 ಶೂಲ್ಕೈರ್ಹಲ್ಯೈಶ್ಚಾಪ್ಯವಿಪನ್ನಚೇತಾಃ || ೧೦೯

ನಂತೆ ಭೀಕರವಾಗಿ ವಜ್ರಾಯುಧದಂತೆ ಹೊಳೆಯುತ್ತಿದ್ದ ಆ ಶರವನ್ನು
 ಬ್ರಾಹ್ಮನುಂತ್ರದಿಂದ ಅಭಿನುಂತ್ರಿಸಿ, ರಾವಣಪುತ್ರನಾದ ಅತಿಕಾಯನ
 ಮೇಲೆ ಲಕ್ಷ್ಮಣನು ಪ್ರಯೋಗಿಸಿದನು(೧೦೬). ಲಕ್ಷ್ಮಣನು ಪ್ರಯೋಗಿಸಿದ
 ಆ ಬ್ರಹ್ಮಾಸ್ತ್ರವು ವಜ್ರಖಚಿತವಾದ ಚಿನ್ನದ ಹಿಡಿಗಳಿಂದ ವಿರಾಜಿಸುತ್ತಿತ್ತು.
 ಅಗ್ನಿಯಂತೆ ತೊಳತೊಳಗುತ್ತ ಮಹಾವೇಗದಿಂದ ಸಿಡಿದು ಬರುತ್ತಿದ್ದ
 ಆ ದಿವ್ಯಾಸ್ತ್ರವನ್ನು ಅತಿಕಾಯನು ನೋಡಿದನು (೧೦೭). ಅದನ್ನು
 ನಿಗ್ರಹಿಸುವುದಕ್ಕಾಗಿ ತೀಕ್ಷ್ಣವಾದ ಬಹುಬಗೆಯ ಶರಗಳನ್ನು ಎಡಿಬಿಡದೆ
 ಹೊಡೆದನು. ಆ ದರೂ ವೈನತೀಯನಂತೆ ಅಪ್ರತಿಹತವೇಗವುಳ್ಳ
 ಆ ಬ್ರಹ್ಮಾಸ್ತ್ರವು ಅತಿಕಾಯನ ಬಳಿಗೆ ತಡೆಯಿಲ್ಲದೆ ನುಗ್ಗಿಬರುತ್ತಿತ್ತು
 (೧೦೮). ಪ್ರಳಯಕಾಲದ ಯಮನಂತೆ ಬರುತ್ತಿದ್ದ ಆ ಬಾಣವನ್ನು ನೋಡಿ

ತಾನ್ಯಾಯುಧಾನ್ಯದ್ಭುತವಿಗ್ರಹಾಣಿ

ನೋಘಾನಿ ಕೃತ್ವಾ ಸ ಶರೋಽಗ್ನಿದೀಪ್ತಃ |

ಪ್ರಗೃಹ್ಯ ತಸ್ಯೈವ ಕಿರೀಟಿಜುಷ್ವಂ

ತತೋಽತಿಕಾಯಸ್ಯ ಶಿರೋ ಜಹಾರ ||

೧೧೦

ತಚ್ಚಿರಃ ಸಶಿರಸ್ತ್ರಾಣಂ ಲಕ್ಷ್ಮಣೇಷುಪ್ರಸೀಡಿತಮ್ |

ಪಪಾತ ಸಹಸಾ ಭೂಮೌ ಶೃಂಗಂ ಹಿಮವತೋ ಯಥಾ ||

೧೧೧

ತಂ ತು ಭೂಮೌ ನಿಪತಿತಂ ದೃಷ್ಟ್ವಾ ವಿಕ್ಷಿಪ್ತಭೂಷಣಮ್ |

ಬಭೂವುರ್ವ್ಯಥಿತಾಃ ಸರ್ವೇ ಹತಶೇಷಾ ನಿಶಾಚರಾಃ ||

೧೧೨

ತೇ ವಿಷಣ್ಣಮುಖಾ ದೀನಾಃ ಪ್ರಹಾರಜನಿತಶ್ರಮಾಃ |

ವಿನೇದುರುಚ್ಚೈರ್ಬಹವಃ ಸಹಸಾ ವಿಸ್ವರೈಃ ಸ್ವರೈಃ ||

೧೧೩

ತತಸ್ತೇ ತ್ವರಿತಂ ಯಾತಾ ನಿರಪೇಕ್ಷಾ ನಿಶಾಚರಾಃ |

ಪುರೀನುಭಿಮುಖಾ ಭೀತಾ ದ್ರವಂತೋ ನಾಯಕೇ ಹತೇ ||

೧೧೪

ಎದೆಗುಂದದೆ ಅತಿಕಾಯನು ಶಕ್ತಿ, ಋಷ್ಠಿ, ಗದೆ, ಕುಠಾರ, ಶೂಲ, ಹಲಾದ್ರ್ಯಾಯುಧಗಳಿಂದ ಅದನ್ನು ಹೊಡೆದು, ಬಡಿದು, ತಿವಿದು ನಾನಾ ಪ್ರಕಾರಗಳಿಂದ ಎದುರಿಸಿದನು (೧೦೯). ಕಾಲಾಗ್ನಿಯಂತೆ ಬೆಳಗುತ್ತಿದ್ದ ಆ ಬ್ರಹ್ಮಾಸ್ತ್ರವು ಅತಿಕಾಯನ ಭೀಕರಾಯುಧಗಳನ್ನು ಎಣಿಕೆಗೇ ತಾರದೆ ಮುನ್ನುಗ್ಗಿ, ಕಿರೀಟಾಲಂಕೃತವಾದ ಅತಿಕಾಯನ ತಲೆಯನ್ನು ಕತ್ತರಿಸಿ ಹಾರಿಸಿತು (೧೧೦). ಲಕ್ಷ್ಮಣನ ಬಾಣದಿಂದ ಕತ್ತರಿಸಲ್ಪಟ್ಟ ಕಿರೀಟ ಯುಕ್ತವಾದ ಆ ಶಿರಸ್ಸು, ಹಿಮಾಲಯದ ಶೃಂಗವು ಮುರಿದುಬೀಳುವಂತೆ ನೇಗದಿಂದ ನೆಲದಮೇಲೆ ಬಿದ್ದಿತು. ಅತಿಕಾಯನ ದೇಹವು ಭೂಮಿಯಲ್ಲಿ ಉರುಳಿತು. ಧರಿಸಿದ್ದ ಒಡವೆಗಳು ಕಿತ್ತು ಹರಡಿದವು. ಅದನ್ನು ನೋಡಿ ಹತಶೇಷರಾದ ನಿಶಾಚರರು ಚಿಂತಾಕ್ರಾಂತರಾದರು (೧೧೧-೧೧೨). ಅವರ ಮುಖಗಳಲ್ಲಿ ವಿಷಾದವಾವರಿಸಿತು. ಯುದ್ಧಪ್ರಹಾರಗಳಿಂದ ಬಳಲಿದ್ದ ಆ ರಾಕ್ಷಸರು ಅತಿಕಾಯನ ಮರಣದಿಂದ ದೀನರಾಗಿ ವಿಕೃತಸ್ವರಗಳಿಂದ ಗಟ್ಟಿಯಾಗಿ ಹಾಹಾಕಾರಮಾಡಿದರು. ತಮ್ಮ ನಾಯಕನು ಹತನಾದ್ದರಿಂದ ಕಳವಳಗೊಂಡ ಆ ರಾಕ್ಷಸರು ಯುದ್ಧದ ಆಸೆಯನ್ನು ತೊರೆದು

ಪ್ರಹರ್ಷಯುಕ್ತಾ ಬಹವಸ್ತು ವಾನರಾಃ
 ಪ್ರಬುದ್ಧಪದ್ಮಪ್ರತಿನಾನಾಸ್ತದಾ |
 ಅಪೂಜಯನ್ ಲಕ್ಷ್ಮಣಮಿಷ್ಟಭಾಗಿನಂ
 ಹತೇ ರಿಸೌ ಭೀನುಬಲೇ ದುರಾಸದೇ || ೧೧೫

ಅತಿಬಲನುತಿಕಾಯನುಭ್ರಕಲ್ಪಂ
 ಯುಧಿ ವಿನಿಸಾತ್ಯ ಸ ಲಕ್ಷ್ಮಣಃ ಪ್ರಹೃಷ್ಯಃ |
 ತ್ವರಿತಮಥ ತದಾ ಸ ರಾನುಸಾರ್ಷಂ
 ಕಪಿನಿವಹೈಶ್ಚ ಸುಪೂಜಿತೋ ಜಗಾಮ || ೧೧೬

ಇತಿ ಶ್ರೀಮದ್ರಾಮಾಯಣೇ ಯುದ್ಧಕಾಂಡೇ ಏಕಸಪ್ತತಿತಮಃ ಸರ್ಗಃ



ಲಂಕಾನಗರಕ್ಕೆ ಓಡಿಹೋದರು (೧೧೩-೧೧೪). ಭೀನುಪರಾಕ್ರಮಿಯೂ ದುರಾಸದನೂ ಆದ ಅತಿಕಾಯನು ಹತನಾಗಲು, ಇತ್ತಲಾಗಿ ವಾನರರು ಹರ್ಷದಿಂದ ಉಬ್ಬಿದರು. ಅರಳಿದ ತಾವರೆಯಂತೆ ಅವರ ಮುಖವು ಉಲ್ಲಾಸಗೊಂಡಿತು! ತಮಗೆ ಇಷ್ಟವಾದ ಜಯವನ್ನು ಗಳಿಸಿದ ಲಕ್ಷ್ಮಣನನ್ನು ಕೊಂಡಾಡಿ ಗೌರವಿಸಿದರು (೧೧೫). ಲಕ್ಷ್ಮಣನೂ ಕೂಡ ಕಾರ್ಮೋಡದಂತೆ ಬಂದಿರಗಿದ ಅತಿಬಲನಾದ ಅತಿಕಾಯನನ್ನು ಯುದ್ಧದಲ್ಲಿ ಕೊಂದೆನೆಂದು ಸಂತುಷ್ಟನಾಗಿ, ಕಪಿವಾಹಿನಿಯಿಂದ ಆದರಿಸಲ್ಪಡುತ್ತ ಶ್ರೀರಾಮನ ಬಳಿಗೆ ಬಂದನು (೧೧೬).

ಇಲ್ಲಿಗೆ ಶ್ರೀಮದ್ರಾಮಾಯಣದ ಯುದ್ಧಕಾಂಡದಲ್ಲಿ ಎಪ್ಪತ್ತೊಂದನೆಯ ಸರ್ಗ



ದ್ವಿಸಪ್ತತಿತಮಃ ಸರ್ಗಃ

ರಾವಣಮನ್ನು ಶಲ್ಯವಿಷ್ಕಾರಃ

- ಅತಿಕಾಯಂ ಹತಂ ಶ್ರುತ್ವಾ ಲಕ್ಷ್ಮಣೇನ ಮಹಾಜಸಾ |
ಉದ್ವೇಗನುಗಮದ್ರಾಜಾ ವಚನಂ ಚೇದಮಬ್ರವೀತ್ || ೧
- ಧೂಮ್ರಾಕ್ಷಃ ಪರಮಾನುಷ್ಠೀ ಧನ್ವೀ ಶಸ್ತ್ರಭೃತಾಂ ವರಃ |
ಅಕಂಪನಃ ಪ್ರಹಸ್ತಶ್ಚ ಕುಂಭಕರ್ಣಸ್ತಥೈವ ಚ || ೨
- ಏತೇ ಮಹಾಬಲಾ ವೀರಾ ರಾಕ್ಷಸಾ ಯುದ್ಧಕಾಂಕ್ಷಿಣಃ |
ಜೇತಾರಃ ಪರಸೈನ್ಯಾನಾಂ ಪರೈರ್ನಿತ್ಯಾಪರಾಜಿತಾಃ || ೩
- ನಿಹತಾಸ್ತೇ ಮಹಾವೀರ್ಯಾ ರಾಮೇಣಾಕ್ಲಿಷ್ಟಕರ್ಮಣಾ |
ರಾಕ್ಷಸಾಃ ಸುನುಹಾಕಾಯಾ ನಾನಾಶಸ್ತ್ರವಿಶಾರದಾಃ || ೪

ಸರ್ಗ ೨೨

ಅತಿಕಾಯನ ವಧೆಯನ್ನು ಕೇಳಿ ರಾವಣನು ಪುತ್ರಶೋಕದಿಂದ
ವಿಷಣ್ಣನಾಗುವುದು ನಗರವನ್ನು ರಕ್ಷಿಸುವಂತೆ ಭೃತ್ಯರಿಗೆ
ಆಜ್ಞಾಪಿಸಿ ಅಂತಃಪುರವನ್ನು ಪ್ರವೇಶಿಸುವುದು.

ತೇಜೋನಿಧಿಯಾದ ಲಕ್ಷ್ಮಣನಿಂದ ಅತಿಕಾಯನು ಹತನಾದನೆಂಬ
ವಾರ್ತೆಯು ರಾವಣನಿಗೆ ಮುಟ್ಟಿತು. ಆ ರಾಕ್ಷಸರಾಜನು ಕಳವಳಗೊಂಡು
ಉದ್ವಿಗ್ನನಾದನು. ಅವನು ವಿಷಣ್ಣನಾಗಿ “ಆಹಾ! ಏನಾಶ್ಚರ್ಯವಿದು!
ಧೂಮ್ರಾಕ್ಷನು ಸಾಮಾನ್ಯನೆ? ಅತ್ಯಂತ ಭಲಸ್ವಭಾವದ ಧನುರ್ಧಾರಿ.
ಶಸ್ತ್ರಧಾರಿಗಳಲ್ಲಿ ಶ್ರೇಷ್ಠನೆನಿಸಿದವನು. ಅಕಂಪನ, ಪ್ರಹಸ್ತ, ಕುಂಭಕರ್ಣ
ಇವರೆಲ್ಲರೂ ಅನಾಧಾರಣ ಪರಾಕ್ರಮಿಗಳು (೧-೨). ಮಹಾವೀರರಾದ
ಈ ರಾಕ್ಷಸರೆಲ್ಲರೂ ಯುದ್ಧಕ್ಕಾಗಿ ಕಾದಿರುವ ಉತ್ಸಾಹಶಾಲಿಗಳು! ಶತ್ರು
ಸೈನ್ಯಗಳನ್ನು ಎಷ್ಟೋ ಸಲ ಜಯಿಸಿಬಂದವರು. ಒಮ್ಮೆಯೂ ಸೋಲನ್ನೇ
ಕಂಡವರಲ್ಲ! (೩). ಇಂಥ ವೀರರನ್ನು ರಾಮನು ಸುಲಭವಾಗಿ ಕೊಂದು
ಬಿಟ್ಟನಲ್ಲ! ಮಹಾಕಾಯರೂ ಶಸ್ತ್ರವಿದ್ಯಾವಿಶಾರದರೂ ರಣಮಲ್ಲರೂ

ಅನ್ಯೇ ಚ ಬಹವಃ ಶೂರಾ ಮಹಾತ್ಮಾನೋ ನಿಪಾತಿತಾಃ |
 ಪ್ರಖ್ಯಾತಬಲವೀರ್ಯೇಣ ಪುತ್ರೇಣೇಂದ್ರ ಜಿತಾ ಮನು || ೫
 ಯೌ ಹಿ ತೌ ಭ್ರಾತರೌ ವೀರೌ ಬದ್ಧೌ ದತ್ತವರೈಃ ಶರೈಃ |
 ಯನ್ನ ಶಕ್ಯಂ ಸುರೈಃ ಸರ್ವೈರಸುರೈರ್ವಾ ಮಹಾಬಲೈಃ || ೬
 ನೋಽಕ್ಷುಂ ತದ್ಬಂಧನಂ ಘೋರಂ ಯಕ್ಷಗಂಧರ್ವಕಿನ್ನರೈಃ |
 ತನ್ನ ಜಾನೇ ಪ್ರಭಾವೈರ್ವಾ ಮಾಯಯಾ ನೋಽಹನೇನ ವಾ || ೭
 ಶರಬಂಧಾದ್ವಿಮುಕ್ತೌ ತೌ ಭ್ರಾತರೌ ರಾಮಲಕ್ಷ್ಮಣೌ |
 ಯೇ ಯೋಧಾ ನಿರ್ಗತಾಃ ಶೂರಾ ರಾಕ್ಷಸಾ ಮನು ಶಾಸನಾತ್ || ೮
 ತೇ ಸರ್ವೇ ನಿಹತಾ ಯುದ್ಧೇ ವಾನರೈಃ ಸುಮಹಾಬಲೈಃ |
 ತಂ ನ ಪಶ್ಯಾಮ್ಯಹಂ ಯುದ್ಧೇ ಯೋಽದ್ಯ ರಾಮಂ ಸಲಕ್ಷ್ಮಣಮ್ ||
 ಶಾಸಯೇತ್ ಸಬಲಂ ವೀರಂ ಸಸುಗ್ರೀವವಿಭೀಷಣಮ್ |
 ಅಹೋ ನು ಬಲವಾನ್ ರಾಮೋ ಮಹದಸ್ತ್ರಬಲಂ ಚ ನೈ || ೧೦

ಆದ ಬಹುಮಂದಿ ರಾಕ್ಷಸಯೋಧರನ್ನು ಸಂಹರಿಸಿಬಿಟ್ಟಿಲ್ಲ! ನನ್ನ ಮಗ ನಾದ ಇಂದ್ರಜಿತು ಲೋಕವಿಖ್ಯಾತನಾದ ಶೂರಾಗ್ರೇಸರ. ಆತನು ವರಬಲದಿಂದ ಲಬ್ಧವಾದ ಸರ್ವಾಸ್ತ್ರಗಳಿಂದ ಆ ಇಬ್ಬರು ಅಣ್ಣತಮ್ಮಂದಿ ರನ್ನು ಬಿಗಿದು ಕೆಡಹಿದ್ದನು. ಆ ನಾಗಪಾಶಬಂಧನವನ್ನು ಬಿಡಿಸಲು ಬಲಾಢ್ಯರಾದ ಸುರಾಸುರರಿಗೂ ಸಾಧ್ಯವಾಗುತ್ತಿರಲಿಲ್ಲ (೪-೬). ಘೋರವಾದ ಆ ಬಂಧನವನ್ನು ಯಕ್ಷ, ಗಂಧರ್ವ, ಕಿನ್ನರರು ಸೇರಿ ಹೇಣಿ ದರೂ ಬಿಡಿಸಲು ಶಕ್ಯವಾದ್ದಲ್ಲ. ಅಂಥ ನಾಗಪಾಶದಿಂದ ರಾಮಲಕ್ಷ್ಮಣರು ತಮ್ಮನ್ನು ಹೇಗೆ ಬಿಡಿಸಿಕೊಂಡಿರಬಹುದು? ಯಾವ ಮಾಹಾತ್ಮ್ಯದಿಂದ, ಯಾವ ವಿಚಿತ್ರಶಕ್ತಿಯಿಂದ, ಯಾವ ಔಷಧಮಂತ್ರಾದಿಗಳ ಬಲದಿಂದ ಬಿಡುಗಡೆಯಾಗಿರಬಹುದು! ನನಗೊಂದೂ ಅರ್ಥವಾಗದು! (೭-೮). ನನ್ನ ಆಜ್ಞೆಯಂತೆ ವೀರರಾದ ಯಾವ ಯಾವ ರಾಕ್ಷಸಯೋಧರು ಯುದ್ಧಕ್ಕೆ ಹೋದರೋ ಅವರೆಲ್ಲರನ್ನೂ ಬಲಾಢ್ಯರಾದ ವಾನರರು ಕೊಂದುಹಾಕಿ ದ್ದಾರೆ! ಈಗ ಯುದ್ಧಮಾಡಿ ರಾಮಲಕ್ಷ್ಮಣರನ್ನು ದಂಡಿಸಬಲ್ಲವರು ಯಾರೆಂಬುದೇ ತೋರದಲ್ಲ! (೯). ಸುಗ್ರೀವವಿಭೀಷಣರನ್ನಾಗಲಿ ಕಪಿಸೇನೆ

ಯಸ್ಯ ವಿಕ್ರಮಮಾಸಾದ್ಯ ರಾಕ್ಷಸಾ ನಿಧನಂ ಗತಾಃ |
 ತಂ ಮನ್ಯೇ ರಾಘವಂ ನೀರಂ ನಾರಾಯಣಮನಾನುಯಮ್ || ೧೧
 ತದ್ಭಯಾದ್ಧಿ ಪುರೀ ಲಂಕಾ ಪಿಹಿತದ್ವಾರತೋರಣಾ |
 ಅಪ್ರಮತ್ತೈಶ್ಚ ಸರ್ವತ್ರ ಗುಪ್ತೈ ರಕ್ಷಾ ಪುರೀ ತ್ವಿಯಮ್ || ೧೨
 ಅಶೋಕವನಿಕಾಯಾಂ ಚ ಯತ್ರ ಸೀತಾಭಿರಕ್ಷೈತೇ |
 ನಿಷ್ಕಾನ್ತೋ ವಾ ಪ್ರವೇಶೋ ವಾ ಜ್ಞಾತವ್ಯಃ ಸರ್ವಥೈವ ನಃ ||
 ಯತ್ರ ಯತ್ರ ಭವೇದ್ಗುಲ್ಮಸ್ತತ್ರ ತತ್ರ ಪುನಃ ಪುನಃ |
 ಸರ್ವತಶ್ಚಾಪಿ ತಿಷ್ಠತ್ಸಂಸ್ಪೃಶ್ಯ ಸ್ಪೃಶ್ಯ ಪರಿವೃತಾ ಬಲೈಃ || ೧೪
 ದ್ರಷ್ಟವ್ಯಂ ಚ ಪದಂ ಷೇಷಾಂ ನಾನರಾಣಾಂ ನಿಶಾಚರಾಃ |
 ಪ್ರದೋಷೇ ವಾರ್ಧರಾತ್ರೇ ವಾ ಪ್ರತ್ಯೂಷೇ ವಾಪಿ ಸರ್ವತಃ || ೧೫

ಯನ್ನಾಗಲಿ ಮರ್ದಿಸಬಲ್ಲ ಯಾವ ವೀರನನ್ನೂ ಕಾಣೆನಲ್ಲ! ಅಬ್ಬ! ರಾಮನು ಬಲಶಾಲಿಯೇ ಹೌದು! ಅವನ ಅಸ್ತ್ರಬಲವು ಅದ್ಭುತವಾದುದೇ ಹೌದು! (೧೦). ಅವನ ವಿಕ್ರಮದೆದುರಿಗೆ ಸಕಲ ರಾಕ್ಷಸರೂ ಹತರಾದರು. (ರಘುಕುಲದಲ್ಲಿ ಜನಿಸಿದ ಈ ವೀರನೇ ಸಕಲ ದೋಷರಹಿತನಾದ ಶ್ರೀಮನ್ನಾರಾಯಣನಾಗಿರಬಹುದೆಂದು ನನಗೆ ತೋರುತ್ತದೆ. ಈತನ ಭಯದಿಂದ ಲಂಕಾವುರಿಯ ಒಳಬಾಗಿಲು ಹೊರಬಾಗಿಲುಗಳನ್ನು ಮುಚ್ಚಬೇಕಾಗಿ ಬಂದಿತು.*) ಎಲೈ ಭಟರೆ, ಎಚ್ಚರಿಕೆಯಿಂದ ನಿಮ್ಮನ್ನೂ ರಕ್ಷಿಸಿಕೊಂಡು ಈ ರಾಜಧಾನಿಯನ್ನು ರಕ್ಷಿಸುತ್ತಿರಿ (೧೧-೧೨). ಸೀತೆಯನ್ನು ಬಂಧನದಲ್ಲಿಟ್ಟಿರುವ ಅಶೋಕವನವನ್ನು ಕಣ್ಣಿಟ್ಟು ನೋಡಿಕೊಳ್ಳತಕ್ಕದ್ದು. ನನಗೆ ತಿಳಿಯದೆ-ನನ್ನ ಅನುಮತಿಯಿಲ್ಲದೆ-ಯಾರೂ ಅಶೋಕವನದಿಂದ ಹೊರಗೆ ಬರಕೂಡದು; ಯಾರೂ ಒಳಗೆ ಹೋಗಕೂಡದು! (೧೩). ಎಲ್ಲೆಲ್ಲಿ ನಮ್ಮ ಸೇನಾಶಿಬಿರಗಳುಂಟೋ ಅವೆಲ್ಲವನ್ನೂ ನಿಮ್ಮ ನಿಮ್ಮ ಸೇನೆಗಳೊಡನೆ ಎಚ್ಚರಿಕೆಯಿಂದ ಕಾಯುತ್ತಿರಿ. ಎಲೈ ರಾಕ್ಷಸಭಟರೆ, ಸಂಜೆಯಾಗಲಿ ಮಧ್ಯರಾತ್ರವಾಗಲಿ ಬೆಳಗಿನಜಾವವಾಗಲಿ-ಸರ್ವಕಾಲದಲ್ಲಿಯೂ

* 'ತಂ ಮನ್ಯೇ...ತೋರಣಾ' ಎಂಬ ಶ್ಲೋಕವು ಅನೇಕ ಪ್ರತಿಗಳಲ್ಲಿ ದೊರಕುವುದಿಲ್ಲ. ಇದು ಪ್ರಕ್ಷಿಪ್ತವಾಗಿರಬೇಕು.

ನಾನಜ್ಞಾ ತತ್ರ ಕರ್ತವ್ಯಾ ವಾನರೇಷು ಕದಾಚನ |
 ದ್ವಿಷತಾಂ ಬಲನುದ್ಯುಕ್ತನಾಪತತ್ ಕಿಂ ಸ್ಥಿತಂ ಸದಾ || ೧೬
 ತತಸ್ತೇ ರಾಕ್ಷಸಾಃ ಸರ್ವೇ ಶ್ರುತ್ವಾ ಲಂಕಾಧಿಪಸ್ಯ ತತ್ |
 ವಚನಂ ಸರ್ವಮಾತಿಷ್ಠನ್ ಯಥಾವತ್ತು ಮಹಾಬಲಾಃ || ೧೭
 ಸ ತಾನ್ ಸರ್ವಾನ್ ಸಮಾದಿಶ್ಯ ರಾವಣೋ ರಾಕ್ಷಸಾಧಿಪಃ |
 ನುನ್ಯಶಲ್ಯಂ ವಹನ್ ದೀನಃ ಪ್ರವಿನೇಶ ಸ್ವನಾಲಯಮ್ || ೧೮

ತತಃ ಸ ಸಂದೀಪಿತಕೋಪವಹ್ನಿ-

ನಿಶಾಚರಾಣಾನುಧಿಪೋ ಮಹಾಬಲಃ |

ತದೇನ ಪುತ್ರವ್ಯಸನಂ ನಿಚಿಂತಯನ್

ಮುಹುರ್ಮುಹುಶ್ಚೈವ ತದಾ ವ್ಯನಿಃಶ್ವಸತ್ || ೧೯

ಇತಿ ಶ್ರೀಮದ್ರಾಮಾಯಣೇ ಯುಧ ಕಾಂಡೇ ದ್ವಿಷಪ್ರತಿಪದಃ ಸರ್ಗಃ



ಮೈಯೆಲ್ಲ ಕಣ್ಣಾ ಗಿಸಿಕೊಂಡು, ವಾನರರ ಪ್ರಯತ್ನವೇನೆಂಬುದನ್ನು ತಪ್ಪದೆ ಗಮನಿಸತಕ್ಕದ್ದು (೧೪-೧೫). ವಾನರರ ವಿಷಯದಲ್ಲಿ ಸ್ವಲ್ಪವೂ ಅನಡೆಯು ಸಲ್ಲದು. ಶತ್ರುಸೈನ್ಯವು ಸನ್ನದ್ಧವಾಗಿದೆಯೆ, ನುಗ್ಗಿಬರುತ್ತಿದೆಯೆ ಅಥವಾ ಸುಮ್ಮನೆ ನಿಂತಿದೆಯೆ-ಎಂಬುದನ್ನು ಜಾಗರೂಕತೆಯಿಂದ ಸದಾ ನೋಡುತ್ತಿರಬೇಕು” ಎಂದು ತಿಳಿಸಿದನು (೧೬). ಲಂಕಾಧಿಪತಿಯ ಆಜ್ಞೆಯಂತೆ ಬಲಶಾಲಿಗಳಾದ ಆ ರಾಕ್ಷಸರೆಲ್ಲರೂ ತಪ್ಪದೆ ತಮ್ಮ ಕಾರ್ಯಗಳಲ್ಲಿ ನಿರತರಾದರು. ರಾವಣನು ಈ ರೀತಿಯಲ್ಲಿ ಆಜ್ಞೆಯನ್ನಿತ್ತು ತನ್ನ ಅಂತಃಪುರವನ್ನು ಪ್ರವೇಶಿಸಿದನು. ವ್ಯಥೆಯೆಂಬ ಈಟಿಯು ಅವನ ಎದೆಯಲ್ಲಿ ನಾಟಿತ್ತು. ದೈನ್ಯದಿಂದ ಅವನು ಕೋರಗುತ್ತಿದ್ದನು (೧೭-೧೮). ತನ್ನ ಮಕ್ಕಳು ಸತ್ತುಹೋದರೆಂಬ ವ್ಯಸನವು ಬಾಧಿಸುತ್ತಿತ್ತು. ಪುತ್ರರ ದುರ್ಗತಿಯನ್ನೇ ಚಿಂತಿಸುತ್ತ ಚಿಂತಿಸುತ್ತ ರಾವಣನು ಕೋಪಾವಿಷ್ಟನಾದನು. ಕೋಪಾಗ್ನಿಯು ಮತ್ತೆ ಭುಗಿಲೆಂದಿತು. ಮುಂದೇನು ಮಾಡಬೇಕೆಂದು ನಿಟ್ಟುಸಿರುಬಿಡತೊಡಗಿದನು (೧೯).

ಇಲ್ಲಿಗೆ ಶ್ರೀಮದ್ರಾಮಾಯಣದ ಯುಧ ಕಾಂಡದಲ್ಲಿ ಎಪ್ಪತ್ತೆರಡನೆಯ ಸರ್ಗ



ತ್ರಿಸಪ್ತತಿತನುಃ ಸರ್ಗಃ

ಇಂದ್ರಜಿನ್ಮಾಯಾಯುಧವ್

ತತೋ ಹತಾನ್ ರಾಕ್ಷಸಪುಂಗವಾಂಸ್ತಾನ್

ದೇವಾಂತಕಾದಿತ್ರಿಶಿರೋಽತಿಕಾಯಾನ್ |

ರಕ್ಷೋಗಣಾಸ್ತತ್ರ ಹತಾವಶಿಷ್ಠಾ-

ಸ್ತೇ ರಾವಣಾಯ ತ್ವರಿತಂ ಶಶಂಸುಃ ||

೧

ತತೋ ಹತಾಂಸ್ತಾನ್ ಸಹಸಾ ನಿಶಮ್ಯ

ರಾಜಾ ಮುನೋಹಾಶ್ರುಪರಿಪ್ಲುತಾಕ್ಷಃ |

ಪುತ್ರಕ್ಷಯಂ ಭ್ರಾತೃನಥಂ ಚ ಘೋರಂ

ನಿಚಿಂತ್ಯ ರಾಜಾ ವಿಪುಲಂ ಪ್ರದಧ್ಯಾ ||

೨

ತತಸ್ತು ರಾಜಾನಮುದೀಕ್ಷ್ಯ ದೀನಂ

ಶೋಕಾರ್ಣವೇ ಸಂಪರಿಪ್ಲುವಾನಮ್ |

ರಥರ್ಷಭೋ ರಾಕ್ಷಸರಾಜಸೂನು-

ಸ್ತಮಿಂದ್ರಜಿವ್ವಾಕ್ಯಮಿದಂ ಬಭಾಷೇ ||

೩

ಸರ್ಗ ೭೩

ಇಂದ್ರಜಿತು ರಾವಣನನ್ನು ಸಂತ್ಯಿಸಿ, ಅಭಿಚಾರಿಕಹೋಮವನ್ನು ಮಾಡಿ ಯುಧಕ್ಕೆ ತೆರಳುವುದು. ಬ್ರಹ್ಮಾಸ್ತ್ರಬಲದಿಂದ ರಾಮಲಕ್ಷ್ಮಣರನ್ನೂ ಕಪಿಯೋಧರನ್ನೂ ಮೂರ್ಛಗೊಳಿಸಿ ಲಂಕೆಗೆ ಹಿಂದಿರುಗುವುದು.

ಯುಧದಲ್ಲಿ ಸತ್ತುಳಿದ ಕೆಲವು ರಾಕ್ಷಸರು ಶೀಘ್ರವಾಗಿ ಲಂಕೆಗೆ ಬಂದು ರಾವಣನನ್ನು ಸಂದರ್ಶಿಸಿ, ದೇವಾಂತಕ, ತ್ರಿಶಿರ, ಅತಿಕಾಯ ಮುಂತಾದ ರಾಕ್ಷಸನಾಯಕರು ಹತರಾದರೆಂದು ನಿವೇದಿಸಿದರು. ಅದನ್ನು ಕೇಳಿ ರಾಕ್ಷಸರಾಜನ ಕಣ್ಣೀರು ಉಕ್ಕಿತು. ಶೋಕಾತಿರೇಕದಿಂದ ಅವನು ಮೂರ್ಛಿಹೋದನು. ಒಬ್ಬೊಬ್ಬರಾಗಿ ತನ್ನ ಪುತ್ರರು ಸಾಯುತ್ತಿರುವುದನ್ನೂ ಮಹೋದರಾದಿ ಭ್ರಾತೃಗಳ ವಧೆಯನ್ನೂ ಚಿಂತಿಸಿ ಚಿಂತಿಸಿ, ರಾವಣನು ಶೋಕವಿಪ್ವಲನಾದನು (೧-೨). ದುಃಖಸಮುದ್ರದಲ್ಲಿ ತೇಲಿ

ನ ತಾತ ನೋಹಂ ಪ್ರತಿಗಂತುಮರ್ಹಸಿ
 ಯತ್ರೇಂದ್ರಜಿಜ್ಞೇವತಿ ರಾಕ್ಷಸೇಂದ್ರ |
 ಮದ್ಭಾಣನಿರ್ಭಿನ್ನವಿಕೀರ್ಣದೇಹಾಃ
 ಪ್ರಾಣೈರ್ವಿಯುಕ್ತಾಃ ಸಮರೇ ಪತಂತಿ || ೪

ನೇಂದ್ರಾರಿಬಾಣಾಭಿಹತೋ ಹಿ ಕಶ್ಚಿತ್
 ಪ್ರಾಣಾನ್ ಸಮರ್ಥಃ ಸಮರೇಽಭಿಸಾತುಮ್ |
 ಪಶ್ಯಾದ್ಯ ರಾಮಂ ಸಹ ಲಕ್ಷ್ಮಣೇನ
 ಮದ್ಭಾಣನಿರ್ಭಿನ್ನವಿಕೀರ್ಣದೇಹಮ್ || ೫

ಗತಾಯುಷಂ ಭೂಮಿತಲೇ ಶಯಾನಂ
 ಶಿತ್ಯೈಃ ಶರೈರಾಚಿತಸರ್ವಗಾತ್ರಮ್ |
 ಇನಾಂ ಪ್ರತಿಜ್ಞಾಂ ಶೃಣು ಶಕ್ರಶತ್ರುಃ
 ಸುನಿಶ್ಚಿತಾಂ ಪೌರುಷದೈವಯುಕ್ತಾಮ್ || ೬

ಹೋಗುತ್ತಿದ್ದ ದೀನನಾದ ರಾವಣನನ್ನು ವೀಕ್ಷಿಸಿ, ಆತನ ತನಯನೂ ಮಹಾರಥಿಕನೂ ಆದ ಮೇಘನಾದನು ಬಂದು ಹೀಗೆಂದನು :
 “ಓ ತಂದೆಯೆ, ಇದೇಕೆ ಹೀಗೆ ಶೋಕಾಕುಲನಾಗಿದ್ದೀಯೆ ? ಈ ಇಂದ್ರಜಿತು ಬದುಕಿರುವಾಗ ನೀನು ಶೋಕಿಸುವುದು ತರವಲ್ಲ. ಸಮಸ್ತ ಶತ್ರುಗಳೂ ನನ್ನ ಬಾಣಗಳಿಂದ ನಿರ್ಭಿನ್ನಗಾತ್ರರಾಗಿ ರಣರಂಗದಲ್ಲಿ ಉರುಳುವರು (೩-೪). ಇಂದ್ರಜಿತುವಿನ ಬಾಣದ ಹೊಡೆತಕ್ಕೆ ಸಿಕ್ಕಿದ ಯಾವ ಯೋಧನೂ ತನ್ನ ಪ್ರಾಣವನ್ನು ಳಿಸಿಕೊಳ್ಳಲಾರ. ಈ ದಿನವೇ ರಾಮಲಕ್ಷ್ಮಣರನ್ನು ನನ್ನ ಶರಗಳಿಂದ ಕತ್ತರಿಸಿ ಜಿಲ್ಲುವೆನು, ನೋಡುತ್ತಿರು ! (೫). ರಾಮನ ಆಯುಸ್ಸು ಗತಿಸುತ್ತ ಬಂದಿದೆ. ನನ್ನ ಕೂರ್ಗಣಿಗಳಿಂದ ವ್ಯಾಪ್ತಗಾತ್ರನಾಗಿ ಅವನು ಬಿದ್ದಿರುವುದನ್ನು ಇಂದು ನೋಡಬಹುದು ! ಅಪ್ಪ-ರಾಕ್ಷಸೇಂದ್ರ, ಇಂದ್ರನನ್ನು ಕಂಗೆಡಿಸಿದ ಈ ಮೇಘನಾದನ ದೃಢಪ್ರತಿಜ್ಞೆಯನ್ನು ಕೇಳು. ದೈವಬಲವನ್ನೂ ಪೌರುಷವನ್ನೂ ಒಟ್ಟುಗೂಡಿಸಿ ಮಾಡುವ ಈ ಕಠೋರಪ್ರತಿಜ್ಞೆಯನ್ನಾಲಿಸು ! (೬). ಈ ದಿನವೇ ನನ್ನ

ಅದೈವ ರಾನುಂ ಸಹ ಲಕ್ಷ್ಮಣೇನ
 ಸಂತರ್ಪಯಿಷ್ಯಾಮಿ ಶರೈರನೋಘೈಃ |
 ಅದೈಂದ್ರನೈವಸ್ವತವಿಷ್ಣುಮಿತ್ರ-
 ಸಾಧ್ಯಾಶ್ವಿನೈಶ್ವಾನರಚಂದ್ರಸೂರ್ಯಾಃ || ೭

ದ್ರಕ್ಷ್ಯಂತು ಮೇ ವಿಕ್ರಮನುಪ್ರಮೇಯಂ
 ವಿಷ್ಣೋರಿವೋಗ್ರಂ ಬಲಿಯಜ್ಞನಾಟೀ |
 ಸ ಏನಮುಕ್ತ್ವಾ ತ್ರಿದಶೇಂದ್ರಶತ್ರು-
 ರಾಪ್ಯಚ್ಛೈ ರಾಜಾನಮದೀನಸತ್ತ್ವಃ || ೮

ಸಮಾರುರೋಹಾನಿಲತುಲ್ಯವೇಗಂ
 ರಥಂ ಖರಶ್ರೇಷ್ಠಸಮಾಧಿಯುಕ್ತಮ್ ||

ತಮಾಸ್ಥಾಯ ನುಹಾತೇಜಾ ರಥಂ ಹರಿರಥೋಪನುಮ್ |
 ಜಗಾಮ ಸಹಸಾ ತತ್ರ ಯತ್ರ ಯುದ್ಧನುರಿಂದನುಃ || ೯

ತಂ ಪ್ರಸ್ಥಿತಂ ಮಹಾತ್ಮಾನನುನುಜಗ್ಮುರ್ಮಹಾಬಲಾಃ |
 ಸಂಹರ್ಷನಾಣಾ ಬಹವೋ ಧನುಃಪ್ರವರಪಾಣಯಃ || ೧೦

ಗಜಸ್ಕಂಧಗತಾಃ ಕೇಚಿತ್ ಕೇಚಿತ್ ಪ್ರವರವಾಜಿಭಿಃ |
 ವ್ಯಾಘ್ರವೃಶ್ಚಿಕಮಾರ್ಜಾರೈಃ ಖರೋಷ್ಟೈಶ್ಚ ಭುಜಂಗಮೈಃ || ೧೧

ಅನೋಘವಾದ ಶರಪರಂಪರೆಗಳಿಂದ ರಾಮಲಕ್ಷ್ಮಣರನ್ನು ನಿರ್ಭಿನ್ನಗೊಳಿಸುವೆನು*. ಇಂದ್ರ, ಯಮ, ವಿಷ್ಣು, ಮಿತ್ರ, ಸಾಧ್ಯರು, ಅಶ್ವಿನೀ ದೇವತೆಗಳು, ಅಗ್ನಿ, ಚಂದ್ರ, ಸೂರ್ಯರು ನನ್ನ ಪರಾಕ್ರಮವೇನೆಂಬುದನ್ನು ಕಣ್ಣಿಟ್ಟು ನೋಡಲಿ! ಬಲಿಯಜ್ಞದಲ್ಲಿ ತ್ರಿವಿಕ್ರಮನು ಮೆರೆಸಿದ ವಿಕ್ರಮದಂತೆ ಅಸದೃಶವಾದ ನನ್ನ ಉಗ್ರವೀರ್ಯವನ್ನು ಅವರೆಲ್ಲರೂ ಪರಿಶೀಲಿಸಲಿ!" ಎಂದನು (೭-೮). ಧೀರನಾದ ಆ ರಾಕ್ಷಸರಾಜತನಯನು ಹೀಗೆ ಹೇಳಿ ಉತ್ತಮ ಖರಗಳನ್ನು ಹೂಡಿದ ವಾಯುವೇಗದಿಂದ ಧಾವಿಸುವ ಒಂದು ಮಹಾರಥವನ್ನೇರಿದನು (೯). ಯುದ್ಧೋನ್ಮುಖನಾದ ಆ ವೀರಾ

* ಮೂಲದಲ್ಲಿ 'ಸಂತರ್ಪಯಿಷ್ಯಾಮಿ' ಎಂದಿದೆ. 'ಬಾಣಗಳಿಂದ ಅವರ ದೇಹಗಳನ್ನು ತುಂಬುವೆನು,' 'ಅವರಿಗೆ ತೃಪ್ತಿಯಾಗುವಂತೆ ಯುದ್ಧಮಾಡುವೆನು' ಎಂದು ಅರ್ಥವನ್ನು ಹೇಳಬಹುದು.

ನರಾಹೈಃ ಶ್ವಾಪದೈಃ ಸಿಂಹೈರ್ಜಂಬುಕೈಃ ಪರ್ವತೋಪಮೈಃ |
ಶಶಹಂಸನುಯೂರೈಶ್ಚ ರಾಕ್ಷಸಾ ಭೀನುವಿಕ್ರಮಾಃ || ೧೨

ಪ್ರಾಸನುಂದ್ಗರನಿಸ್ತ್ರಿಂಶಪರಶ್ವಧಗದಾಧರಾಃ |
ಸಶಂಖನಿನದೈಃ ಪೂರ್ಣೈರ್ಭೇರೀಣಾಂ ಚಾಪಿ ನಿಃಸ್ವನೈಃ || ೧೩

ಜಗಾನು ತ್ರಿದಶೇಂದ್ರಾರಿಃ ಸ್ತೂಯಮಾನೋ ನಿಶಾಚರೈಃ |
ಸಶಂಖಶಶಿನರ್ಣೇನ ಚ್ಛತ್ರೇಣ ರಿಪುಸೂದನಃ || ೧೪

ರರಾಜ ಪ್ರತಿಪೂರ್ಣೇನ ನಭಶ್ಚಂದ್ರನುಸಾ ಯಥಾ |
ಅವೀಜ್ಯತ ತತೋ ವೀರೋ ಹೈವೈರ್ಹೇನುವಿಭೂಷಿತೈಃ || ೧೫

ಚಾರುಚಾಮರನುಖ್ಯೈಶ್ಚ ಮುಖ್ಯಃ ಸರ್ವಧನುಷ್ಮತಾಮ್ |
ಸ ತು ದೃಷ್ಟ್ವಾ ವಿನಿಯಾಂತಂ ಬಲೇನ ಮಹತಾ ವೃತಮ್ || ೧೬

ರಾಕ್ಷಸಾಧಿಪತಿಃ ಶ್ರೀಮಾನ್ ರಾವಣಃ ಪುತ್ರನುಬ್ರವೀತ್ |
ತ್ವನುಪ್ರತಿರಥಃ ಪುತ್ರ ತ್ವಯಾ ವೈ ವಾಸವೋ ಜಿತಃ || ೧೭

ಗ್ರೀಸರನ ಹಿಂದೆ ಬಲಶಾಲಿಗಳಾದ ಬಹುಮಂದಿ ರಾಕ್ಷಸರು ಬಿಲ್ಲುಗಳನ್ನು ಹಿಡಿದು ಅನೆಗಳನ್ನೂ ಕುದುರೆಗಳನ್ನೂ ಏರಿ ಉತ್ಸಾಹದಿಂದ ಹೊರಟರು. ಕೆಲವರು ವ್ಯಾಘ್ರಾದಿ ವಾಹನಗಳನ್ನೇರಿದರು* (೧೦-೧೨). ಪ್ರಾಸ, ಮುದ್ಗರ, ಖಡ್ಗ, ವರಶು, ಗದೆ ಮುಂತಾದ ಆಯುಧಗಳನ್ನು ಧರಿಸಿದರು. ಶಂಖಗಳು ಭೋಂಕಾರಮಾಡಿದವು. ರಣಭೇರಿಗಳು ಮೊಳಗಿದವು. ಹೊಗಳುಭಟರು ಇಂದ್ರಜಿತುವನ್ನು ಸ್ತೋತ್ರಮಾಡುತ್ತಿದ್ದರು. ಶಂಖದಂತೆಯೂ ಚಂದ್ರನಂತೆಯೂ ಶುಭ್ರವಾದ ಶ್ವೇತಚ್ಛತ್ರವು ಇಂದ್ರಜಿತುವಿನ ಶಿರಸ್ಸಿನಮೇಲೆ ಶೋಭಿಸಿತು (೧೩-೧೪). ಪೂರ್ಣಚಂದ್ರನಿಂದ ಗಗನವು ಶೋಭಿಸುವಂತೆ ಇಂದ್ರಜಿತು ಶ್ವೇತಚ್ಛತ್ರದಿಂದ ವಿರಾಜಿಸಿದನು. ಧನುರ್ಧಾರಿಗಳಲ್ಲಿ ಅಗ್ರಗಣ್ಯನಾದ ಆ ಪರಾಕ್ರಮಿಯ ಎಡಬಲಗಳಲ್ಲಿ ಚಿನ್ನದ ಚಾಮರಗಳನ್ನು ಬೀಸುತ್ತಿದ್ದರು (೧೫-೧೬). ಹೀಗೆ ಸಮರಸನ್ನದ್ಧನಾಗಿ ಹೊರಟ ಪುತ್ರನನ್ನು ನೋಡಿ ರಾಕ್ಷಸೇಂದ್ರನಾದ ರಾವಣನು “ ವತ್ಸ, ನೀನು ದೇವೇಂದ್ರನನ್ನೂ

*ವ್ಯಾಘ್ರ, ವೃಶ್ಚಿಕ, ಮಾರ್ಜಾಲ, ಮೊದಲಾದವು ಆಯಾ ಧ್ವಜಗಳಿರುವ ರಥಗಳಾಗಿರಬಹುದು. ಅಲ್ಲದೆ ಈ ಶ್ಲೋಕಗಳು ಅನೇಕ ಪ್ರತಿಗಳಲ್ಲಿ ದೊರೆಯುವುದಿಲ್ಲ.

ಕಿಂ ಪುನರ್ನಾನುಷಂ ಧೃಷ್ಯಂ ನಿಹನಿಷ್ಯಸಿ ರಾಘವಮ್ |
 ತಥೋಕ್ತೋ ರಾಕ್ಷಸೇಂದ್ರೇಣ ಪ್ರತ್ಯಗೃಹ್ಣಾನ್ಮಹಾಶಿಷಃ || ೧೮

ತತಸ್ತ್ವಿಂದ್ರಜಿತಾ ಲಂಕಾ ಸೂರ್ಯಪ್ರತಿಮತೇಜಸಾ |
 ರರಾಜಾಪ್ರತಿವೀರೇಣ ದ್ಯೌರಿನಾರ್ಕೇಣ ಭಾಸ್ವತಾ || ೧೯

ಸ ಸಂಪ್ರಾಪ್ಯ ನುಹಾತೇಜಾ ಯುದ್ಧಭೂಮಿಮುರಿಂದಮಃ |
 ಸ್ಥಾಪಯಾಮಾಸ ರಕ್ಷಾಂಸಿ ರಥಂ ಪ್ರತಿ ಸಮಂತತಃ || ೨೦

ತತಸ್ತು ಹುತಭೋಕ್ತಾರಂ ಹುತಭುಕ್ಸದೃಶಪ್ರಭಃ |
 ಜುಹಾವ ರಾಕ್ಷಸಶ್ರೇಷ್ಠೋ ಮಂತ್ರವದ್ವಿಧಿವತ್ತದಾ || ೨೧

ಸ ಹವಿರ್ಲಾಜಸಂಸ್ಕಾರೈರ್ಮಾಲ್ಯಗಂಧಪುರಸ್ಕೃತೈಃ |
 ಜುಹುವೇ ಸಾನಕಂ ದೀಪ್ತಂ ರಾಕ್ಷಸೇಂದ್ರಃ ಪ್ರತಾಪವಾನ್ || ೨೨

ಗೆದ್ದಿರುವ ಅಪ್ರತಿಮನಾದ ವೀರನಾಗಿದ್ದೀಯೆ. ರಾಮನಾದರೋ ಒಬ್ಬ ಸಾಮಾನ್ಯನಾದ ಮನುಷ್ಯಮಾತ್ರನು. ಅವನನ್ನು ನೀನು ಸಂಹರಿಸುವುದರಲ್ಲಿ ಸಂದೇಹವಿಲ್ಲ” ಎಂದು ಹೇಳಿ ಆಶೀರ್ವದಿಸಿದನು. ತಂದೆಯ ಆಶೀರ್ವಚನಗಳನ್ನು ಸ್ವೀಕರಿಸಿ ಇಂದ್ರಜಿತು ಹೊರಟನು (೧೭-೧೮). ಅಪ್ರತಿಮವೀರನೂ ಸೂರ್ಯಸಂಕಾಶನೂ ಆದ ಮೇಘನಾದನು ಯುದ್ಧೋನ್ನುಖನಾಗಲು, (ವ್ಯಸನದಿಂದ ಮಂಕಾಗಿದ್ದ ಲಂಕೆಗೆ ಜೀವಕಳೆ ಬಂದಂತಾಗಿ) ಸೂರ್ಯೋದಯವಾಗಲು ಅಂತರಿಕ್ಷವು ಕಳೆಗೊಂಡು ಪ್ರಕಾಶಿಸುವಂತೆ, ಲಂಕೆಯು ಪ್ರಕಾಶಿಸಿತು (೧೯). ಶತ್ರುತಾಪಕನಾದ ಆ ತೇಜಸ್ವಿಯು ರಣರಂಗದ ಸಮೀಪಕ್ಕೆ ಹೋಗಿ ತನ್ನ ರಥವನ್ನು ನಿಲ್ಲಿಸಿ, ಸುತ್ತಲೂ ರಾಕ್ಷಸಭಟರು ಕಾವಲಿರುವಂತೆ ನೇಮಿಸಿದನು. ಅನಂತರ ಅಗ್ನಿಯಂತಿದ್ದ ಆ ರಾಕ್ಷಸೋತ್ತಮನು ಹೋಮಕುಂಡದಲ್ಲಿ ವಿಧಿಪೂರ್ವಕವಾಗಿ ಅಗ್ನಿಯನ್ನು ಸ್ಥಾಪಿಸಿದನು (೨೦-೨೧). ಅಗ್ನಿಯು ಪ್ರದೀಪ್ತವಾಗಲು ಹೂಮಾಲೆ, ಗಂಧ ಮೊದಲಾದವುಗಳಿಂದ ಅಗ್ನಿದೇವನನ್ನು ಚರ್ಚಿಸಿ, ಸಂಸ್ಕರಿಸಲ್ಪಟ್ಟ ಆರಳು ಮುಂತಾದ ಹವಿಸ್ಸುಗಳಿಂದ ಆತನು ಮಂತ್ರ ಪೂರ್ವಕವಾಗಿ ಹೋಮಮಾಡಿದನು (೨೨). ಅಭಿಚಾರಿಕವಾದ ಆ

ಶಸ್ತ್ರಾಣಿ ಶರಪತ್ರಾಣಿ ಸಮಿಧೋಽಥ ವಿಭೀತಕಾಃ |
ಲೋಹಿತಾನಿ ಚ ನಾಸಾಂಸಿ ಸ್ತುವಂ ಕಾರ್ಷ್ಣಾಯಸಂ ತಥಾ || ೨೩

ಸ ತತ್ರಾಗ್ನಿಂ ಸಮಾಸ್ತೀರ್ಯ ಶರಪತ್ತ್ರೈಃ ಸತೋನುರೈಃ |
ಛಾಗಸ್ಯ ಕೃಷ್ಣವರ್ಣಸ್ಯ ಗಲಂ ಜಗ್ರಾಹ ಜೀವತಃ || ೨೪

ಸಕೃದೇವ ಸಮಿದ್ಧಸ್ಯ ವಿಧೂನಸ್ಯ ಮಹಾರ್ಚಿಷಃ |
ಬಭೂವುಸ್ತಾನಿ ಲಿಂಗಾನಿ ವಿಜಯಂ ಯಾನ್ಯದರ್ಶಯನ್ || ೨೫

ಪ್ರದಕ್ಷಿಣಾವರ್ತಶಿಖಸ್ತಪ್ತಕಾಂಚನಭೂಷಣಃ |
ಹವಿಸ್ತತ್ ಪ್ರತಿಜಗ್ರಾಹ ಪಾನಕಃ ಸ್ವಯಮುಕ್ತಿದಃ || ೨೬

ಸೋಽಸ್ತ್ರನಾಹಾರಯಾನಾಸ ಬ್ರಾಹ್ಮಮಿಂದ್ರಿಪುಸ್ತದಾ |
ಧನುಶ್ಚಾತ್ಮರಥಂ ಚೈವ ಸರ್ವಂ ತತ್ರಾಭ್ಯಮಂತ್ರಯತ್ || ೨೭

ಹೋಮದಲ್ಲಿ ಆಯುಧಗಳೂ ನೊದೆಹುಲ್ಲುಗಳೂ ಅಗ್ನಿಯ ಸಮಾಸ್ತರಣ ದ್ರವ್ಯಗಳಾಗಿದ್ದವು. ತಾರೆಯ ಮರದ ಸಮಿತ್ತುಗಳು ಉಪಯೋಗಿಸಲ್ಪಟ್ಟವು. ಕೆಂಪುಬಣ್ಣದ ವಸ್ತ್ರಗಳೂ ಕಬ್ಬಿಣದ ಸ್ತುವೂ ಬಳಸಲ್ಪಟ್ಟವು. ಹೀಗೆ ತೋಮರಾದ್ಯಾಯುಧಗಳಿಂದಲೂ ನೊದೆಹುಲ್ಲುಗಳಿಂದಲೂ ಆಸ್ತರಣ ಮಾಡಿ, ಜೀವಂತವಾದ ಕವ್ಪುಬಣ್ಣದ ಮೇಕೆಯ ಕತ್ತನ್ನು ಹಿಸುಕಿ ಇಂದ್ರಜಿತು ಹೋಮಮಾಡಿದನು (೨೩-೨೪). ಅಗ್ನಿಯು ಧೂಮ ರಹಿತವಾಗಿ ಜ್ವಾಲೆಯನ್ನು ಗುಳುತ್ ಭುಗಿಲ್ ಎಂದು ಧಟ್ಟನೆ ಉರಿಯಿತು. ಇಂದ್ರಜಿತುವಿಗೆ ಜಯಸೂಚಕವಾದ ಚಿಹ್ನೆಗಳೆಲ್ಲವೂ ಕಂಡುಬಂದವು (೨೫). ಅಗ್ನಿಜ್ವಾಲೆಯು ಪ್ರದಕ್ಷಿಣಾಕಾರವಾಗಿ ಸುತ್ತುತ್ತಿರಲು, ಕಾಂಚನಾಭರಣ ಭೂಷಿತನಾದ ಅಗ್ನಿದೇವನೇ ಪ್ರತ್ಯಕ್ಷನಾಗಿ ಮೇಲೆದ್ದು ಹವಿಸ್ಸನ್ನು ಸ್ವೀಕರಿಸಿದನು. ಇಂದ್ರಜಿತು ಬ್ರಹ್ಮದೇವತಾಕವಾದ ಮಂತ್ರದಿಂದ ಅಸ್ತ್ರದಲ್ಲಿ ಬ್ರಹ್ಮದೇವನನ್ನು ಆವಾಹಿಸಿದನು. ತನ್ನ ಧನುಸ್ಸು, ರಥ ಮುಂತಾದ ಯುದ್ಧಸನ್ನಾಹಗಳನ್ನು ವಿಧಿವತ್ತಾಗಿ ಅಭಿಮಂತ್ರಿಸಿದನು (೨೬-೨೭).

ತಸ್ಮಿನ್ನಾಹೂಯಮಾನೇಽಸ್ಮೈ ಹೂಯಮಾನೇ ಚ ಪಾನಕೇ |
ಸಾರ್ಕಗ್ರಹೇಂದುನಕ್ಷತ್ರಂ ವಿತತ್ರಾಸ ನಭಃಸ್ಥಲಮ್ || ೨೮

ಸ ಪಾನಕಂ ಪಾನಕದೀಪ್ತತೇಜಾ

ಹುತ್ವಾ ಮಹೇಂದ್ರಪ್ರತಿಮಪ್ರಭಾವಃ |

ಸಚಾಪಬಾಣಾಸಿರಥಾಶ್ವಸೂತಃ

ಖೇಽಂತರ್ದಧೇಽತ್ಮಾನಮುಚಿಂತ್ಯರೂಪಃ || ೨೯

ತತೋ ಹಯರಥಾಕೀರ್ಣಂ ಪತಾಕಾಧ್ವಜಶೋಭಿತಮ್ |

ನಿಯಯೌ ರಾಕ್ಷಸಬಲಂ ನರ್ದಮಾನಂ ಯುಯುತ್ಸಯಾ || ೩೦

ತೇ ಶರೈರ್ಬಹುಭಿಃ ಶಸ್ತ್ರೈಸ್ತೀಕ್ಷ್ಣವೇಗೈರಲಂಕೃತೈಃ |

ತೋನುರೈರಂಕುಶೈಶ್ಚಾಪಿ ವಾನರಾನ್ ಜಘ್ನುರಾಹವೇ || ೩೧

ರಾವಣಿಸ್ತು ತತಃ ಕ್ರುದ್ಧಸ್ತಾನ್ನಿರೀಕ್ಷ್ಯ ನಿಶಾಚರಾನ್ |

ಹೃಷ್ಯಾ ಭವಂತೋ ಯುದ್ಧಂತು ವಾನರಾಣಾಂ ಜಿಘಾಂಸಯಾ ||

ಹೀಗೆ ಮೇಘನಾದನು ಬ್ರಹ್ಮಾಸ್ತ್ರವನ್ನು ಆವಾಹಿಸಿ ಅಗ್ನಿಯಲ್ಲಿ ಹೋಮ ಮಾಡುತ್ತಿರಲು, ಸೂರ್ಯಚಂದ್ರಾದಿ ಗ್ರಹಗಳಿಂದಲೂ ನಕ್ಷತ್ರಗಳಿಂದಲೂ ಯುಕ್ತವಾದ ನಭಃಸ್ಥಳವು ನಡುಗಿತು (೨೮). ಈ ರೀತಿಯಲ್ಲಿ ಅಗ್ನಿಯಂತೆ ದೀಪ್ತತೇಜಸ್ವಿನೂ ಶಕ್ರತುಲ್ಯಮಹಿಮಾನ್ವಿತನೂ ಆದ ಮೇಘನಾದನು ಅಭಿಚಾರಿಕ ಹೋಮವನ್ನಾಚರಿಸಿ, ಧನುರ್ಬಾಣಬದ್ಧಗಳನ್ನು ಧರಿಸಿ ರಥವನ್ನೇರಿದನು. ಅನಂತರ ಅಚಿಂತ್ಯ ಮಂತ್ರ ಪ್ರಭಾವವನ್ನು ಪಡೆದ ಆ ರಾಕ್ಷಸನು ಮರುಕ್ಷಣದಲ್ಲಿ ರಥಾಶ್ವಸಾರಥಿಗಳೊಡನೆ ಅಂತರಿಕ್ಷದಲ್ಲಿ ಕಣ್ಮರೆಯಾದನು! (೨೯). ಆಮೇಲೆ ರಥಾಶ್ವಗಳಿಂದಲೂ ಧ್ವಜ ಪಟಗಳಿಂದಲೂ ಕಿಕ್ಕಿರಿದ ರಾಕ್ಷಸಪಡೆಯು ಯುದ್ಧೋತ್ಸಾಹದಿಂದ ಗರ್ಜಿಸುತ್ತ ಮುಂದಕ್ಕೆ ಪ್ರಯಾಣಮಾಡಿತು. ವಾನರರೊಡನೆ ಯುದ್ಧವು ಸಮನಿಸಿತು. ರಾಕ್ಷಸರು ತೀಕ್ಷ್ಣವಾದ ಶರಗಳಿಂದಲೂ, ತೋಮರ ಅಂಕುಶ ಮುಂತಾದ ಶಸ್ತ್ರಗಳಿಂದಲೂ ವಾನರರನ್ನು ಮರ್ದಿಸತೊಡಗಿದರು (೩೦-೩೧). ರಾವಣಿಯು ಆ ನಿಶಾಚರರನ್ನು ನೋಡಿ “ ಎಲೈ ಯೋಧರೆ, ವಾನರರನ್ನು ಸಂಹರಿಸಬೇಕೆಂಬ ಒಂದೇ ದೃಢಮನಸ್ಸಿನಿಂದ ಉತ್ಸಾಹ

ತತಸ್ತೇ ರಾಕ್ಷಸಾಃ ಸರ್ವೇ ನರ್ದಂತೋ ಜಯಕಾಂಕ್ಷಿಣಃ |
 ಅಭ್ಯವರ್ಷಂಸ್ತತೋ ಘೋರಾನ್ ವಾನರಾನ್ ಶರವೃಷ್ಟಿಭಿಃ || ೩೩
 ಸ ತು ನಾಲೀಕನಾರಾಚೈರ್ಗದಾಭಿರ್ಮುಸಲ್ಪಿರಪಿ |
 ರಕ್ಷೋಭಿಃ ಸಂವೃತಃ ಸಂಖ್ಯೇ ವಾನರಾನ್ ವಿಚಕರ್ತ ಹ || ೩೪
 ತೇ ವಧ್ಯಮಾನಾಃ ಸಮರೇ ವಾನರಾಃ ಪಾದಪಾಯುಧಾಃ |
 ಅಭ್ಯದ್ರವಂತ ಸಹಿತಾ ರಾನಣಿಂ ರಣಕರ್ಕಶಮ್ || ೩೫
 ಇಂದ್ರಜಿತ್ತು ತತಃ ಕ್ರುದ್ಧೋ ಮಹಾತೇಜಾ ಮಹಾಬಲಃ |
 ವಾನರಾಣಾಂ ಶರೀರಾಣಿ ನ್ಯಧಮದ್ರಾವಣಾತ್ಮಜಃ || ೩೬
 ಶರೇಣೈಕೇನ ಚ ಹರೀನ್ನವ ಪಂಚ ಚ ಸಪ್ತ ಚ |
 ಚಿಚ್ಛೇದ ಸಮರೇ ಕ್ರುದ್ಧೋ ರಾಕ್ಷಸಾನ್ ಸಂಪ್ರಹರ್ಷಯನ್ || ೩೭
 ಸ ಶರೈಃ ಸೂರ್ಯಸಂಕಾಶೈಃ ಶಾತಕುಂಭನಿಭೂಷಿತೈಃ |
 ವಾನರಾನ್ ಸಮರೇ ವೀರಃ ಪ್ರಮನುಮಾಥ ಸುದುರ್ಜಯಃ || ೩೮

ಪೂರ್ಣರಾಗಿ ಹೋರಾಡಿರಿ ” ಎಂದು ಆದೇಶವನ್ನಿತ್ತನು. ಸಮಸ್ತ ರಾಕ್ಷಸರೂ ಜಯಕಾಂಕ್ಷೆಯಿಂದ ಗರ್ಜಿಸುತ್ತ ವಾನರರಮೇಲೆ ಘೋರವಾದ ಶರವೃಷ್ಟಿಯನ್ನು ಸುರಿಸತೊಡಗಿದರು (೩೨-೩೩). ಇತ್ತ ಮೇಘನಾದನೂ ರಾಕ್ಷಸಭಟರೊಡನೆ ಯುದ್ಧ ರಂಗಕ್ಕೆಳಿದು ನಾಲೀಕ*, ನಾರಾಚ, ಗದೆ, ಮುಸಲ ಮುಂತಾದ ಆಯುಧಗಳಿಂದ ವಾನರರನ್ನು ಕೆತ್ತಿ ಕತ್ತರಿಸಿ ಬಡಿದುರುಳಿಸಲಾರಂಭಿಸಿದನು. ಹೀಗೆ ಒಂದುಕಡೆ ಅವರು ಹತರಾಗಿ ಬೀಳುತ್ತಿದ್ದರೂ ಇತರ ಕಪಿಯೊಳಧರು ಮರಗಳನ್ನು ಕಿತ್ತಿತ್ತಿ, ರಣಕರ್ಕಶನಾದ ರಾನಣಿಯನ್ನು ಮುತ್ತಿದರು (೩೪-೩೫). ಆಗ ತೇಜಸ್ವಿಯೂ ಬಲಾಢ್ಯನೂ ಆದ ಇಂದ್ರಜಿತು ಕಪಿಗಳ ದೇಹಗಳನ್ನು ಕೊಚ್ಚಿ ಕೆಡಹಿದನು. ರೋಷಾವಿಷ್ಣುನಾದ ಆ ರಾವಣಾತ್ಮಜನು ಒಂದೊಂದು ಬಾಣದಿಂದ ಒಂದೊಂದು ಬಾರಿಗೆ ಐದು, ಏಳು, ಒಂಬತ್ತು ಮಂದಿಗಳಂತೆ ಕಪಿಗಳನ್ನು ಕೊಲ್ಲುತ್ತಹೋದನು. ಅದನ್ನು ಕಂಡು ರಾಕ್ಷಸರು ಹರ್ಷದಿಂದ ಉಬ್ಬುತ್ತಿದ್ದರು (೩೬-೩೭). ದುರ್ಜಯನಾದ ಆ ವೀರನು ಸೂರ್ಯನಂತೆ ಬೆಳಗುವ ಕನಕಪುಂಖಾಂಕಿತವಾದ ಕೂರ್ಗಣಿಗಳಿಂದ ಕಪಿಗಳನ್ನು ಕಡೆದು

*ನಾಲೀಕ = ಅಗಲವಾದ ಅಲಗುಳ್ಳ ಬಾಣ.

ತೇ ಭಿನ್ನಗಾತ್ರಾಃ ಸಮರೇ ವಾನರಾಃ ಶರಪೀಡಿತಾಃ |
 ಸೇತುರ್ಮುಢಿತಸಂಕಲ್ಪಾಃ ಸುರೈರಿನ ಮಹಾಸುರಾಃ || ೩೯

ತಂ ತಪಂತಮಿವಾದಿತ್ಯಂ ಘೋರೈರ್ಬಾಣಗಭಸ್ತಿಭಿಃ |
 ಅಭ್ಯಧಾವಂತ ಸಂಕ್ರುದ್ಧಾಃ ಸಂಯುಗೇ ವಾನರರ್ಷಭಾಃ || ೪೦

ತತಸ್ತು ವಾನರಾಃ ಸರ್ವೇ ಭಿನ್ನದೇಹಾ ವಿಚೇತಸಃ |
 ವ್ಯಥಿತಾ ವಿದ್ರವಂತಿ ಸ್ಮರುಧಿರೇಣ ಸಮುಕ್ಷತಾಃ || ೪೧

ರಾಮಸ್ಯಾರ್ಥೇ ಪರಾಕ್ರಮ್ಯ ವಾನರಾಸ್ತ್ಯಕ್ತಜೀವಿತಾಃ |
 ನರ್ದಂತಸ್ತೇಽಭಿವೃತ್ತಾಸ್ತು ಸಮರೇ ಸಶಿಲಾಯುಧಾಃ || ೪೨

ತೇ ದ್ರುವೈಃ ಪರ್ವತಾಗ್ನೈಶ್ಚ ಶಿಲಾಭಿಶ್ಚ ಸ್ಲವಂಗಮಾಃ |
 ಅಭ್ಯವರ್ಷಂತ ಸಮರೇ ರಾವಣಿಂ ಪರ್ಯವಸ್ಥಿತಾಃ || ೪೩

ತದ್ವ್ರುನಾಣಾಂ ಶಿಲಾನಾಂ ಚ ವರ್ಷಂ ಪ್ರಾಣಹರಂ ಮಹತ್ |
 ವ್ಯಪೋಹತ ಮಹಾತೇಜಾ ರಾವಣಿಃ ಸಮಿತಿಂಜಯಃ || ೪೪

ಬಿಟ್ಟನು. ವಾನರರ ಉದ್ದೇಶವು ಭಗ್ನವಾಯಿತು. ಅವರು ಶರನಿರ್ಭಿನ್ನ ಗಾತ್ರರಾಗಿ, ದೇವತೆಗಳಿಂದ ಹೊಡೆದುರುಳಿಸಲ್ಪಟ್ಟ ಅನುರಂತೆ ಉರುಳಿ ಬೀಳುತ್ತಿದ್ದರು (೩೮-೩೯). ಉಗ್ರವಾದ ಕಿರಣಗಳಿಂದ ಸುಡುವ ಸೂರ್ಯನಂತೆ ಘೋರವಾದ ಸರಳುಗಳಿಂದ ಹೊಡೆಯುವ ಇಂದ್ರಜಿತುವನ್ನು ವಾನರಯೂಥಸರು ಕೋಪದಿಂದ ಬಂದು ಬಂದು ತರುಬಿದರು (೪೦). ಆದರೆ ಆತನ ಸರಳುಗಳ ಹೊಡೆತದಿಂದ ಕೆತ್ತಿದ ದೇಹವುಳ್ಳವರಾಗಿ ನೆತ್ತರಲ್ಲಿ ನೆನೆದು ಕಂಗೆಟ್ಟು ಯಾತನೆಯನ್ನು ತಡೆಯಲಾರದೆ ಓಡಿಹೋಗುತ್ತಿದ್ದರು. ಮತ್ತೆ ಆ ವಾನರರು ಶ್ರೀರಾಮನಿಗೋಸ್ಕರ ಪ್ರಾಣದ ಹಂಗನ್ನು ತೊರೆದು ಶಿಲೆಗಳನ್ನು ಹೊತ್ತು ಗರ್ಜಿಸುತ್ತ ಬಂದು ಇಂದ್ರಜಿತುವಿನಮೇಲೆ ತಮ್ಮ ಎರಾಕ್ರಮವನ್ನು ಮೆರೆಸುತ್ತಿದ್ದರು (೪೧-೪೨). ಮರಗಳನ್ನೂ ಗಿರಿಗಳನ್ನೂ ದೊಡ್ಡ ದೊಡ್ಡ ದುಂಡಿಗಳನ್ನೂ ತಂದು, ಆ ವಾನರಯೋಧರು ಮೇಘನಾದನಮೇಲೆ ಬೀಸಿ ಬೀಸಿ ಹೊಡೆಯುತ್ತಿದ್ದರು. ಆದರೇನು? ರಣಧೀರನಾದ ರಾವಣಿಯು ಪ್ರಾಣಘಾತಕವಾದ ಶಿಲಾವೃಕ್ಷಗಳ ಸುರಿಮಳೆಯನ್ನು

ತತಃ ಪಾವಕಸಂಕಾಶೈಃ ಶರೈರಾಶೀವಿಷೋಪಮೈಃ |
 ವಾನರಾಣಾಮನೀಕಾನಿ ಬಿಭೇದ ಸಮರೇ ಪ್ರಭುಃ || ೪೫

ಅಷ್ಟಾದಶಶರೈಸ್ತೀಕ್ಷ್ಣೈಃ ಸ ವಿದ್ಧ್ವಾ ಗಂಧಮಾದನಮ್ |
 ವಿನ್ಯಾಥ ನನಭಿಶ್ಚೈವ ನಲಂ ದೂರಾದವಸ್ಥಿತಮ್ || ೪೬

ಸಪ್ತಭಿಸ್ತು ಮಹಾವೀರ್ಯೋ ಮೈಂದಂ ಮರ್ಮವಿದಾರಣೈಃ |
 ಪಂಚಭಿರ್ವಿಶಿಖೈಶ್ಚೈವ ಗಜಂ ವಿನ್ಯಾಥ ಸಂಯುಗೇ || ೪೭

ಜಾಂಬವಂತಂ ತು ದಶಭಿನೀಲಂ ತ್ರಿಂಶದ್ಧಿರೇವ ಚ |
 ಸುಗ್ರೀವನ್ಯುಷಭಂ ಚೈವ ಸೋಽಂಗದಂ ದ್ವಿವಿದಂ ತಥಾ || ೪೮

ಘೋರೈರ್ದೃವತ್ಸವರೈಸ್ತೀಕ್ಷ್ಣೈಃ ನಿಷ್ಪ್ರಾಣಾನಕರೋತ್ತದಾ |
 ಅನ್ಯಾನಸಿ ತಥಾ ಮುಖ್ಯಾನ್ ವಾನರಾನ್ ಬಹುಭಿಃ ಶರೈಃ || ೪೯

ಅರ್ಧಯಾನಾಸ ಸಂಕ್ರುದ್ಧಃ ಕಾಲಾಗ್ನಿರಿವ ಮೂರ್ಛಿತಃ |
 ಸ ಶರೈಃ ಸೂರ್ಯಸಂಕಾಶೈಃ ಸುಮುಕ್ತೈಃ ಶೀಘ್ರಗಾಮಿಭಿಃ || ೫೦

ವಿಧ್ವಂಸಗೊಳಿಸಿದನು (೪೫-೪೬). ಅತ್ಯಂತ ದಕ್ಷನಾದ ಆ ವೀರನು ಬೆಂಕಿಯಂತೆ ಬೆಳಗುವ, ಸರ್ಪದಂತೆ ಎರಗುವ, ಘೋರಶರಗಳಿಂದ ಕಪಿ ಸೇನೆಯನ್ನು ಕೊಚ್ಚುತ್ತಹೋದನು. ಹದಿನೆಂಟು ಬಾಣಗಳಿಂದ ಗಂಧಮಾದನನನ್ನು ಹೊಡೆದು, ದೂರದಲ್ಲಿದ್ದ ನಳನನ್ನು ಒಂಬತ್ತು ಬಾಣಗಳಿಂದ ನೋಯಿಸಿದನು (೪೫-೪೬). ಆ ವೀರಾಗ್ರಗಣ್ಯನು ಮರ್ಮಭೇದಿಗಳಾದ ಏಳು ಅಂಬುಗಳಿಂದ ಮೈಂದನನ್ನು ಗಾಯಗೊಳಿಸಿ, ಐದು ಕೂರಂಬುಗಳಿಂದ ಗಜನ ದೇಹವನ್ನು ಭೇದಿಸಿದನು. ಮತ್ತೆ ಆ ಇಂದ್ರಜಿತು ಹತ್ತರಿಂದ ಜಾಂಬವಂತನನ್ನು ಹೊಡೆದು ಮೂವತ್ತರಿಂದ ನೀಲನನ್ನು ಸದೆದನು. ವರಲಭವಾದ ಭೀಕರತೀಕ್ಷ್ಣಾಸ್ತ್ರಗಳಿಂದ ಸುಗ್ರೀವ, ಋಷಭ, ಅಂಗದ, ದ್ವಿವಿದರನ್ನೂ ಮುಖ್ಯರಾದ ಇತರ ವಾನರನಾಯಕರನ್ನೂ ಹೊಡೆದು ಮೂರ್ಛಿಗೊಳಿಸಿದನು (೪೭-೪೯). ಕಾಲಾಗ್ನಿಯಂತೆ ಸಂಕ್ರುದ್ಧನಾದ ಮೇಘನಾದನು ಮೈಮೇಲೆ ಪ್ರಜ್ಞೆಯಿಲ್ಲದವನಂತೆ ಹೋರಾಡುತ್ತ, ಸೂರ್ಯಸಂಕಾಶಗಳೂ ಶೀಘ್ರಗಾಮಿಗಳೂ ಆದ ಶರಗಳನ್ನು ಗುರಿಯಿಟ್ಟು ರಭಸದಿಂದ ಪ್ರಯೋಗಿಸಿ ಸಂಗ್ರಾಮಭೂಮಿಯಲ್ಲಿದ್ದ ವಾನರಸೇನೆಯನ್ನು

ವಾನರಾಣಾಮನೀಕಾನಿ ನಿರ್ಮಮಂಥ ಮಹಾರಣೇ |
 ಆಕುಲಾಂ ವಾನರೀಂ ಸೇನಾಂ ಶರಜಾಲೇನ ನೋಹಿತಾಮ್ || ೫೦
 ಹೃಷ್ಟಃ ಸ ಪರಯಾ ಪ್ರೀತ್ಯಾ ದದರ್ಶ ಕ್ಷತಜೋಕ್ಷಿತಾಮ್ |
 ಪುನರೇವ ಮಹಾತೇಜಾ ರಾಕ್ಷಸೇಂದ್ರಾತ್ಮಜೋ ಬಲೀ || ೫೧
 ಸಂಸ್ಪೃಜ್ಯ ಬಾಣನರ್ಷಂ ಚ ಶಸ್ತ್ರನರ್ಷಂ ಚ ದಾರುಣಮ್ |
 ಮನುರ್ದ ವಾನರಾನೀಕಂ ಇಂದ್ರಜಿತ್ವರಿತೋ ಬಲೀ || ೫೨
 ಸ್ವಸೈನ್ಯಮುತ್ಸೃಜ್ಯ ಸನೇತ್ಯ ತೂರ್ಣಂ
 ಮಹಾರಣೇ ವಾನರನಾಹಿನೀಷು |
 ಅದೃಶ್ಯಮಾನಃ ಶರಜಾಲಮುಗ್ರಂ
 ವನರ್ಷ ನೀಲಾಂಬುಧರೋ ಯಥಾಂಬು || ೫೩
 ತೇ ಶಕ್ರಜಿಹ್ವಾಣವಿಶೀರ್ಣದೇಹಾ
 ಮಾಯಾಹತಾ ನಿಸ್ವರಮುನ್ನದಂತಃ |
 ರಣೇ ನಿಪೇತುರ್ಹರಯೋಽದ್ರಿಕಲ್ಪಾ
 ಯಥೇಂದ್ರವಜ್ರಾಭಿಹತಾ ನಗೇಂದ್ರಾಃ || ೫೪

ಕಡೆದುಬಿಟ್ಟನು (೫೦). ಶರಜಾಲಗಳ ಹೊಡೆತದಿಂದ ಸಕಲ ವಾನರ ಸೇನೆಯೂ ರಕ್ತಸಿಕ್ತವಾಗಿ ಎಚ್ಚರದಷ್ಟಿ ಉರುಳಿಬಿದ್ದಿರಲಾಗಿ, ಇಂದ್ರಜಿತು ಪರಮಾನಂದದಿಂದ ಆ ದೃಶ್ಯವನ್ನೊಮ್ಮೆ ಕಣ್ತುಂಬ ನೋಡಿದನು ! ಮತ್ತೆ ಆ ಬಲಾಢ್ಯನಾದ ರಾವಣಾತ್ಮಜನು ದಾರುಣಶರಜಾಲಗಳನ್ನೂ ವಿವಿಧಾಯುಧಗಳನ್ನೂ ತ್ವರೆಯಿಂದ ಪ್ರಯೋಗಿಸಿ ಅಳಿದುಳಿದ ವಾನರಸೇನೆಯನ್ನು ಮರ್ದಿಸಿದನು (೫೧-೫೨). ಇಂದ್ರಜಿತು ಆ ರಣಭೂಮಿಯಲ್ಲಿ ತನ್ನ ರಾಕ್ಷಸಸೇನೆಯನ್ನು ಬಿಟ್ಟು, ತಾನೊಬ್ಬನೇ ಶತ್ರುಸೇನೆಯೊಳಗೆ ಅದೃಶ್ಯನಾಗಿ ನುಗ್ಗಿ, ಕಾಲಮೇಘವು ಮಳೆಸುರಿಸುವಂತೆ, ತೆರಪಿಲ್ಲದೆ ಉಗ್ರ ಶರರಾಶಿಯನ್ನು ಸುರಿಸುತ್ತಿದ್ದನು (೫೩). ಆತನು ಮಾಯಾಬಲದಿಂದ ಪ್ರಯೋಗಿಸುತ್ತಿದ್ದ ಅಸ್ತ್ರಗಳಿಂದ ಪರ್ವತಾಕಾರರಾದ ವಾನರರು ಛಿನ್ನ ಛಿನ್ನರಾಗಿ ಅಪಸ್ವರದಲ್ಲಿ ಕೂಗುತ್ತ, ವಜ್ರಾಯುಧದಿಂದ ಹೊಡೆಯಲ್ಪಟ್ಟ ಪರ್ವತಗಳಂತೆ ಉರುಳುರುಳಿ ಬೀಳುತ್ತಿದ್ದರು (೫೪). ವಾನರಸೇನೆಯಮೇಲೆ

ತೇ ಕೇವಲಂ ಸಂದದ್ಯ ಶುಃ ಶಿತಾಗ್ರಾನ್
 ಬಾಣಾನ್ ರಣೇ ವಾನರವಾಹಿನೀಷು |
 ಮಾಯಾನಿಗೂಢಂ ತು ಸುರೇಂದ್ರ ಶತ್ರುಂ
 ನ ಚಾವೃತಂ ರಾಕ್ಷಸಮುಭೈ ಪಶ್ಯನ್ || ೫೬

ತತಃ ಸ ರಕ್ಷೋಽಧಿಪತಿರ್ಮಹಾತ್ಮಾ
 ಸರ್ವಾ ದಿಶೋ ಬಾಣಗಣೈಃ ಶಿತಾಗ್ರೈಃ |
 ಪ್ರಚ್ಛಾದಯಾಮಾಸ ರವಿಪ್ರಕಾಶೈ-
 ವಿಷಾದಯಾಮಾಸ ಚ ವಾನರೇಂದ್ರಾನ್ || ೫೭

ಸ ಶೂಲನಿಸ್ತ್ರಿಂಶಪರಶ್ವಧಾನಿ
 ವ್ಯಾನಿಧ್ಯ ದೀಪ್ತಾನಲಸಂನಿಭಾನಿ |
 ಸವಿಸ್ಫುಲಿಂಗೋಜ್ಜ್ವಲಪಾವಕಾನಿ
 ವನರ್ಷ ತೀವ್ರಂ ಪ್ಲವಗೇಂದ್ರಸೈನ್ಯೇ || ೫೮

ತತೋ ಜ್ವಲನಸಂಕಾಶೈಃ ಶಿತೈರ್ವಾನರಯೂಥಪಾಃ |
 ತಾಡಿತಾಃ ಶಕ್ರಜಿದ್ವಾಣೈಃ ಪ್ರಪುಲ್ಲಾ ಇವ ಕಿಂಶುಕಾಃ || ೫೯
 ತೇಽನ್ಯೋನ್ಯಮುಭಿಸರ್ಪಂತೋ ನಿನದಂತಶ್ಚ ವಿಸ್ವರಮ್ |
 ರಾಕ್ಷಸೇಂದ್ರಾಸ್ತ್ರನಿರ್ಭಿನ್ನಾ ನಿಶೇತುರ್ವಾನರರ್ಷಭಾಃ || ೬೦

ಬಂದೆರಗುತ್ತಿದ್ದ ಹರಿತವಾದ ಅಸ್ತ್ರಗಳು ಮಾತ್ರವೇ ವಾನರರಿಗೆ ಕಾಣಿಸುತ್ತಿದ್ದವು. ಮಾಯಾಬಲದಿಂದ ಕಣ್ಮರೆಯಾಗಿದ್ದ ಆ ರಾಕ್ಷಸನು ಮಾತ್ರ ಅವರಿಗೆ ಕಾಣಿಸಲೇ ಇಲ್ಲ (೫೬). ಆ ರಾಕ್ಷಸಶಾರ್ದೂಲನಾದರೋ ಆದಿತ್ಯನಂತೆ ಧಳಧಳಿಸುವ ಕೂರ್ಗಣಗಳನ್ನು ಹೊಡೆದು ಸಕಲದಿಕ್ಕುಗಳನ್ನೂ ಆಚ್ಛಾದಿಸಿ, ವಾನರಯೂಥಪರನ್ನು ಕಂಗೆಡಿಸಿದನು. ಕಿಡಿಗಿದರುವ, ಜ್ವಾಲೆಯನ್ನು ಗುಳುವ, ತೊಳತೊಳಗುವ ಅಗ್ನಿಯಂತಿದ್ದ ಶೂಲ, ಖಡ್ಗ, ಪರಶು ಮುಂತಾದ ವಿವಿಧಾಯುಧಗಳನ್ನು ತಡವಿಲ್ಲದೆ ತೆರಪಿಲ್ಲದೆ ತೀವ್ರವೇಗದಿಂದ ಸುಗ್ರೀವನ ಸೇನೆಯಮೇಲೆ ಸುರಿಸಿದನು (೫೭-೫೮). ಇಂದ್ರಜಿತು ಎಚ್ಚ ಕಿಚ್ಚಿನಂತಹ ಕೂರ್ಗಣಗಳಿಂದ ಕೆತ್ತಲ್ಪಟ್ಟ ದೇಹವುಳ್ಳ ಕಪಿಯೋಧರು ಅರಳಿದ ಮುತ್ತುಗದ ಮರಗಳಂತೆ ಕಾಣಿಸುತ್ತಿದ್ದರು. ಅವರು ಒಬ್ಬರ ಬಳಿಗೊಬ್ಬರು ಓಡುತ್ತ ಆರ್ತನಾದದಿಂದ ಕೂಗುತ್ತ

ಉದೀಕ್ಷನೂಣಾ ಗಗನಂ ಕೇಚಿನ್ನೇತ್ರೇಷು ತಾಡಿತಾಃ |
 ಶರೈರ್ನಿವಿತುರನೈನ್ಯಂ ಪೇತುಶ್ಚ ಜಗತೀತಲೇ || ೬೦
 ಹನೂನಂತಂ ಚ ಸುಗ್ರೀವನುಂಗದಂ ಗಂಧಮಾದನಮ್ |
 ಜಾಂಬವಂತಂ ಸುಷೇಣಂ ಚ ನೇಗದರ್ಶಿನನೇವ ಚ || ೬೧
 ಮೈಂದಂ ಚ ದ್ವಿವಿದಂ ನೀಲಂ ಗವಾಕ್ಷಂ ಗಜಗೋಮುಖೌ |
 ಕೇಸರಿಂ ಹರಿಲೋಮಾನಂ ವಿದ್ಯುದ್ಧಂಷ್ಟ್ರಂ ಚ ವಾನರಮ್ || ೬೨
 ಸೂರ್ಯಾನನಂ ಜ್ಯೋತಿರ್ಮುಖಂ ತಥಾ ದಧಿಮುಖಂ ಹರಿಮ್ |
 ಪಾವಕಾಕ್ಷಂ ನಲಂ ಚೈವ ಕುಮುದಂ ಚೈವ ವಾನರಮ್ || ೬೪
 ಪ್ರಾಸ್ಯೈಃ ಶೂಲ್ಕೈಃ ಶಿತ್ಯೈರ್ಬಾಣೈರಿದ್ರಜಿನ್ಮಂತ್ರಸಂಹಿತೈಃ |
 ವಿವ್ಯಾಧ ಹರಿಶಾರ್ದೂಲಾನ್ ಸರ್ವಾಸ್ತಾನ್ ರಾಕ್ಷಸೋತ್ತಮಃ ||

ಸ ವೈ ಗದಾಭಿರ್ಹರಿಯೂಥನುಖ್ಯಾ-

ನ್ನಿರ್ಭಿದ್ಯ ಬಾಣೈಸ್ತಪನೀಯಪ್ರಂಖೈಃ |

ವನರ್ಷ ರಾನುಂ ಶರವೃಷ್ಟಿ ಜಾಲೈಃ

ಸ ಲಕ್ಷ್ಮಣಂ ಭಾಸ್ಕರಶ್ಚಿ ಕಲ್ಪೈಃ ||

೬೬

ಉರುಳುರುಳಿ ಬಿದ್ದರು (೫೯-೬೦). ಆ ಕಸಿವೀರರು ಕತ್ತಿತ್ತಿ ಮೇಲೆ ನೋಡಿದಾಗ ಕಣ್ಣುಗಳಿಗೇ ಬಾಣಗಳು ಬಂದೆರಗಿದವು. ಆಲಂಬನೆಗಾಗಿ ಅವರು ಒಬ್ಬರನ್ನೊಬ್ಬರು ಹಿಡಿದುಕೊಳ್ಳುತ್ತಿದ್ದರು. ಮರುಕ್ಷಣದಲ್ಲಿಯೇ ಉಭಯರೂ ತತ್ತರಿಸಿ ನೆಲದಲ್ಲಿ ಬೀಳುತ್ತಿದ್ದರು (೬೧). ರಾಕ್ಷಸಶ್ರೇಷ್ಠನಾದ ಇಂದ್ರಜಿತುವು ಹನುನುಂತ, ಸುಗ್ರೀವ, ಅಂಗದ, ಗಂಧಮಾದನ, ಜಾಂಬವಂತ, ಸುಷೇಣ, ನೇಗದರ್ಶಿ, ಮೈಂದ, ದ್ವಿವಿದ, ನೀಲ, ಗವಾಕ್ಷ, ಗಜ, ಗೋಮುಖ, ಕೇಸರಿ, ಹರಿಲೋಮ, ವಿದ್ಯುದ್ಧಂಷ್ಟ್ರ, ಸೂರ್ಯಾನನ, ಜ್ಯೋತಿರ್ಮುಖ, ದಧಿಮುಖ, ಪಾವಕಾಕ್ಷ, ನಲ, ಕುಮುದ ಮುಂತಾದ ಸಮಸ್ತ ವಾನರಯೂಥಪರನ್ನೂ ಪ್ರಾಸಗಳಿಂದ ಬಡಿದು, ಶೂಲಗಳಿಂದ ತಿವಿದು, ನಿಶಿತಾಸ್ತ್ರಗಳಿಂದ ಹೊಡೆದು, ಮಂತ್ರಾಸ್ತ್ರಗಳಿಂದ ಭಗ್ನಗೊಳಿಸಿದನು (೬೨-೬೫). ಅಲ್ಲದೆ ಆ ರಾಕ್ಷಸನು ಗದೆಗಳಿಂದ ವಾನರರನ್ನೆಲ್ಲವನ್ನೂ ಸುವರ್ಣಪುಂಖಾಂಕಿತ ಶರಗಳಿಂದ ಅವರನ್ನು ಕೆತ್ತಿದನು. ಅನಂತರ ಸೂರ್ಯರಶ್ಮಿಗಳಂತಿದ್ದ ಉಗ್ರವಾದ ಶರವೃಷ್ಟಿಗಳನ್ನು ಶ್ರೀರಾಮಲಕ್ಷ್ಮಣರ

ಸ ಬಾಣವರ್ಷೈ ರಭಿವರ್ಷ್ಯಮಾಣೋ
 ಧಾರಾನಿಪಾತಾನಿನ ತಾನಚಿಂತ್ಯ |
 ಸಮೀಕ್ಷಮಾಣಃ ಪರಮಾದ್ಭುತಶ್ರೀ
 ರಾಮಸ್ತದಾ ಲಕ್ಷ್ಮಣಮಿತ್ಯುನಾಚ || ೭೭
 ಅಸೌ ಪುನರ್ಲಕ್ಷ್ಮಣ ರಾಕ್ಷಸೇಂದ್ರೋ
 ಬ್ರಹ್ಮಾಸ್ತ್ರಮಾಶ್ರಿತ್ಯ ಸುರೇಂದ್ರಶತ್ರುಃ |
 ನಿಪಾತಯಿತ್ವಾ ಹರಿಸೈನ್ಯಮುಗ್ರ-
 ಮಸ್ಮಾನ್ ರರೈರರ್ಧಯತಿ ಪ್ರಸಕ್ತಃ || ೭೮
 ಸ್ವಯಂಭುವಾ ದತ್ತವರೋ ಮಹಾತ್ಮಾ
 ಸಮಾಹಿತೋಽಂತರ್ಹಿತಭೀಮಕಾಯಃ |
 ಕಥಂ ನು ಶಕ್ಯೋ ಯುಧಿ ನಷ್ಟದೇಹೋ
 ನಿಹಂತುಮದ್ಯೇಂದ್ರಜಿದುದ್ಯತಾಸ್ತ್ರಃ || ೭೯
 ಮನ್ಯೇ ಸ್ವಯಂಭೂರ್ಭಗವಾನಚಿಂತೋ
 ಯಸ್ಯೈತದಸ್ತ್ರಂ ಪ್ರಭವಶ್ಚ ಯೋಽಸ್ಯ |

ಮೇಲೆ ಸುರಿಸಲಾರಂಭಿಸಿದನು (೭೭). ಹೀಗೆ ಶರವೃಷ್ಟಿಗಳು ನಿರಂತರ
 ವಾಗಿ ಸುರಿಯುತ್ತಿರುವಾಗ, ಪರಮತೇಜಸ್ವಿಯಾದ ಶ್ರೀರಾಮನು ಅವು
 ಗಳನ್ನು ಧಾರಾಕಾರವಾದ ಮಳೆಯೆಂದು ತಿಳಿದು ಲೆಕ್ಕಿಸದೆ, ಬಳಿಯಲ್ಲಿದ್ದ
 ಲಕ್ಷ್ಮಣನನ್ನು ನೋಡುತ್ತ ಹೀಗೆಂದನು (೭೭): “ ವತ್ಸ-ಲಕ್ಷ್ಮಣ, ಈ
 ರಾಕ್ಷಸೇಂದ್ರನು ಬ್ರಹ್ಮಾಸ್ತ್ರಬಲವನ್ನಾಶ್ರಯಿಸಿದ್ದಾನೆ. ಕಪಿಸೇನೆಯನ್ನು
 ಉಗ್ರವಾಗಿ ಹೊಡೆದುರುಳಿಸಿ ಭಲದಿಂದ ಶರಗಳನ್ನು ಹೊಡೆದು ನಮ್ಮನ್ನು
 ಪೀಡಿಸುತ್ತಿದ್ದಾನೆ. ಬ್ರಹ್ಮನಿಂದ ವರವನ್ನು ಪಡೆದು ಮಹಾಶೂರನೆನಿಸಿ
 ದ್ದಾನೆ. ತನ್ನ ದೇಹವು ಕಾಣದಂತೆ ಎಚ್ಚರಿಕೆಯಿಂದ ಕಣ್ಮರೆಯಾಗಿದ್ದಾನೆ.
 ಒಂದೇ ಸಮನಾಗಿ ಅಸ್ತ್ರಗಳನ್ನು ಪ್ರಯೋಗಿಸುತ್ತಿರುವ ಇಂದ್ರಜಿತು ಅದೃಶ್ಯ
 ನಾಗಿರುವಾಗ, ಈತನನ್ನು ಯುಧದಲ್ಲಿ ಸಂಹರಿಸುವುದು ಹೇಗೆ?
 (೭೮-೭೯). ಭಗವಾನ್ ಬ್ರಹ್ಮದೇವನ ಮಹಿಮೆ ಅಚಿಂತ್ಯವಾದುದು.
 ಆತನ ಅಸ್ತ್ರವಿದು. ಆತನೇ ಇಂದ್ರಜಿತುವಿಗೆ ಅನುಗ್ರಹಿಸಿದ್ದಾನೆ. ಆದ್ದರಿಂದ

- ಬಾಣಾನಸಾತಾಂಸ್ತ್ವಮಿಹಾದ್ಯ ಧೀಮನ್
ಮಯಾ ಸಹಾನ್ಯಗ್ರಮನಾಃ ಸಹಸ್ವ || ೨೦
- ಪ್ರಚ್ಛಾದಯತ್ಯೇಷ ಹಿ ರಾಕ್ಷಸೇಂದ್ರಃ
ಸರ್ವಾ ದಿಶಃ ಸಾಯಕವೃಷ್ಟಿಜಾಲೈಃ |
ಏತಚ್ಚ ಸರ್ವಂ ಪತಿತಾಗ್ರ್ಯಶೂರಂ
ನ ಭ್ರಾಜತೇ ನಾನರರಾಜಸೈನ್ಯಮ್ || ೨೧
- ಆವಾಂ ತು ದೃಷ್ಟ್ವಾ ಪತಿತೌ ವಿಸಂಜ್ಞಾ
ನಿವೃತ್ತಯುದ್ಧಾ ಗತರೋಷಹರ್ಷೌ |
ಧ್ರುವಂ ಪ್ರವೇಕ್ಷ್ಯತ್ಯನುರಾರಿವಾಸ-
ಮಸೌ ಸಮಾದಾಯ ರಣಾಗ್ರಲಕ್ಷ್ಮೀಮ್ || ೨೨
- ತತಸ್ತು ತಾವಿಂದ್ರಜಿದಸ್ಮಜಾಲೈ-
ರ್ಬಭೂವತುಸ್ತತ್ರ ತಥಾ ವಿಶಸ್ತೌ |
ಸ ಚಾಪಿ ತೌ ತತ್ರ ನಿಷಾದಯಿತ್ವಾ
ನನಾದ ಹರ್ಷಾದ್ಯುಧಿ ರಾಕ್ಷಸೇಂದ್ರಃ || ೨೩

ಈ ಶರವೃಷ್ಟಿಯನ್ನು ನಾವು ಸಹಿಸಿಕೊಳ್ಳಬೇಕಾಗಿದೆ. ಲಕ್ಷ್ಮಣ, ನೀನು ಪ್ರಾಜ್ಞನಾಗಿದ್ದೀಯೆ (ಹೆಚ್ಚು ಹೇಳಬೇಕಾದ್ದಿಲ್ಲ). ಈಗ ಬೇಸರಗೊಳ್ಳದೆ ಇದನ್ನು ನನ್ನೊಡನೆ ಸಹಿಸಿಕೊ (೨೦). ಈ ರಾಕ್ಷಸನು ಶರಜಾಲಗಳನ್ನು ಮಳೆಗರೆದು ಸಕಲ ದಿಕ್ಕುಗಳನ್ನೂ ಮುಚ್ಚುತ್ತಿದ್ದಾನೆ. ವಾನರವೀರರು ಭಗ್ನರಾಗಿ ಬೀಳುತ್ತಿದ್ದಾರೆ. ವಾನರಸೇನೆಯೆಲ್ಲವೂ ಕಂಗೆಟ್ಟಿದೆ. ನಾವೀರ್ವರೂ ಈಗ ರೋಷವನ್ನಾಗಲಿ ರಣೋತ್ಸಾಹವನ್ನಾಗಲಿ ತೋರಿಸದೆ ಯುದ್ಧದಿಂದ ವಿರತರಾಗೋಣ. ನಾವು ಮೂರ್ಛಿತರಾಗಿ ಬಿದ್ದಿರುವುದನ್ನು ಇಂದ್ರಜಿತು ನೋಡಿ, ಇಂದಿನ ವಿಜಯಲಕ್ಷ್ಮಿಯನ್ನು ಪಡೆದನೆಂಬ ವಿಶ್ವಾಸದಿಂದ ನಿಶ್ಚಯವಾಗಿಯೂ ಲಂಕೆಗೆ ಹಿಂದಿರುಗುವನು” ಎಂದನು(೨೧-೨೨). ಅನಂತರ ಶ್ರೀರಾಮನೂ ಲಕ್ಷ್ಮಣನೂ ಇಂದ್ರಜಿತುವಿನ ಅಸ್ತ್ರಜಾಲಗಳಿಂದ ನೊಂದು ಮೂರ್ಛಿತರಾಗಿ ಮಲಗಿದರು. ರಾವಣಿಯು ಅವರಿಬ್ಬರನ್ನೂ ಮೂರ್ಛಿಗೊಳಿಸಿ ಹರ್ಷದಿಂದ ಸಿಂಹನಾದಮಾಡಿದನು (೨೩).

ಸ ತತ್ತದಾ ವಾನರಸೈನ್ಯಮೇವಂ
 ರಾನುಂ ಚ ಸಂಖ್ಯೇ ಸಹ ಲಕ್ಷ್ಮಣೇನ |
 ವಿಷಾದಯಿತ್ವಾ ಸಹಸಾ ವಿನೇಶ
 ಪುರೀಂ ದಶಗ್ರೀವಭುಜಾಭಿಗುಪ್ತಾಮ್ ||

೭೪

ಇತಿ ಶ್ರೀಮದ್ರಾಮಾಯಣೇ ಯುಧ್ಧ ಕಾಂಡೇ ಶ್ರೀಸಪ್ತತಿತಮಃ ಸರ್ಗಃ

ಚತುಃಸಪ್ತತಿತಮಃ ಸರ್ಗಃ

ಓಷಧಿಪರ್ವತಾನಯನಮ್

ತಯೋಸ್ತದಾ ಸಾದಿತಯೋ ರಣಾಗ್ರೇ
 ಮುಮೋಹ ಸೈನ್ಯಂ ಹರಿಪುಂಗವಾನಾಮ್ |
 ಸುಗ್ರೀವನೀಲಾಂಗದಜಾಂಬವಂತೋ
 ನ ಚಾಪಿ ಕಿಂಚಿತ್ ಪ್ರತಿಪೇದಿರೇ ತೇ ||

೧

ಈ ಪ್ರಕಾರವಾಗಿ ಮೇಘನಾದನು ಸಂಗ್ರಾಮದಲ್ಲಿ ವಾನರಸೇನೆಯನ್ನು ಭಗ್ನಗೊಳಿಸಿ, ಶ್ರೀರಾಮಲಕ್ಷ್ಮಣರನ್ನು ಮೂರ್ಛಗೊಳಿಸಿ, ದಶಕಂಠನಿಂದ ರಕ್ಷಿತವಾದ ಲಂಕಾನಗರಿಗೆ ನೇರವಾಗಿ ಹೊರಟುಹೋದನು (೭೪).

ಇಲ್ಲಿಗೆ ಶ್ರೀಮದ್ರಾಮಾಯಣದ ಯುಧ್ಧ ಕಾಂಡದಲ್ಲಿ ಎಪ್ಪತ್ತುಮೂರನೆಯ ಸರ್ಗ

ಸರ್ಗ ೭೪

ಇಂದ್ರಜಿತುವಿನ ಬ್ರಹ್ಮಾಸ್ತ್ರಬಲದಿಂದ ಮೂರ್ಛಿತವಾದ ಕಪಿಸೇನೆಯನ್ನು ವಿಭೀಷಣ, ಹನುಮಂತ-ಇವರಿಬ್ಬರು ಸಮೀಕ್ಷಿಸುವುದು. ಹನುಮಂತನು ಹಿಮಾಲಯದಿಂದ ಓಷಧಿಪರ್ವತವನ್ನು ತರುವುದು. ಸಕಲ ಕಪಿಸೇನೆಯೂ ಮೂರ್ಛಿಯಿಂದಿದ್ದು ಹರ್ಷಿಸುವುದು

ಶ್ರೀರಾಮಲಕ್ಷ್ಮಣರು ರಣರಂಗದಲ್ಲಿ ಮೂರ್ಛಿತರಾಗಿ ಬೀಳಲು ವಾನರಸೇನೆಗೆ ದಿಕ್ಕುತೋರದಾಯಿತು. ಸುಗ್ರೀವ, ನೀಲ, ಅಂಗದ, ಜಾಂಬವಂತ ಮೊದಲಾದ ವಾನರನಾಯಕರೂ ಸಹ ಕಂಗೆಟ್ಟು ಏನನ್ನು ಮಾಡಲೂ ಅಸಮರ್ಥರಾದರು (೧). ಖಿನ್ನವಾದ ಕಪಿಸೇನೆಯನ್ನು

ತತೋ ನಿಷಣ್ಣಂ ಸಮನೇಕ್ಷ್ಯ ಸೈನ್ಯಂ
 ವಿಭೀಷಣೋ ಬುದ್ಧಿಮತಾಂ ವರಿಷ್ಠಃ |
 ಉನಾಚ ಶಾಖಾನ್ಯುಗರಾಜವೀರಾ-
 ನಾಶ್ವಾಸಯನ್ನಪ್ರತಿಮೈರ್ವಚೋಭಿಃ || ೧

ಮಾ ಭೈಷ್ಠ್ಯ ನಾಸ್ಯತ್ರ ವಿಷಾದಕಾಲೋ
 ಯದಾರ್ಯಪುತ್ರೌ ಹ್ಯವಶೌ ನಿಷಣ್ಣಾ |
 ಸ್ವಯಂಭುವೋ ವಾಕ್ಯಮುಘೋದ್ವಹಂತೌ
 ಯತ್ ಸಾದಿತಾನಿದ್ರಜಿದಸ್ತ್ರಜಾಲ್ಯೈಃ || ೨

ತಸ್ಮೈ ತು ದತ್ತಂ ಪರನಾಸ್ತ್ರನೇತತ್
 ಸ್ವಯಂಭುವಾ ಬ್ರಾಹ್ಮನುನೋಘವೇಗಮ್ |
 ತನ್ಮಾನಯಂತೌ ಯುಧಿ ರಾಜಪುತ್ರೌ
 ನಿಸಾತಿತೌ ಕೋಃತ್ರ ವಿಷಾದಕಾಲಃ || ೪

ಬ್ರಾಹ್ಮನುಸ್ತ್ರಂ ತತೋ ಧೀಮಾನ್ ಮಾನಯಿತ್ವಾ ತು ನಾರುತಿಃ |
 ವಿಭೀಷಣವಚಃ ಶ್ರುತ್ವಾ ಹನುಮಾಂಸ್ತಮಥಾಬ್ರವೀತ್ || ೫

ನೋಡಿ ಮಹಾಪ್ರಾಜ್ಞನಾದ ವಿಭೀಷಣನು ಕಪಿವೀರರನ್ನು ಸಂತೈಸುತ್ತ ಕಾಲೋಚಿತವಾದ ಧೀರವಾಣಿಯಿಂದ “ ವಾನರವೀರರೆ, ಹೆದರಬೇಡಿರಿ. ಈ ರಾಜಪುತ್ರರಿಬ್ಬರೂ ವರವಶರಾಗಿ ಮೂರ್ಛಿತರಾದರೆಂದು ವಿಷಾದಿಸಬೇಕಾಗಿಲ್ಲ. ಬ್ರಹ್ಮದೇವನ ವಚನಕ್ಕೆ ಮಾನ್ಯತೆಯನ್ನಿತ್ತು ಶ್ರೀರಾಮ ಲಕ್ಷ್ಮಣರು ಇಂದ್ರಜಿತುವಿನ ಅಸ್ತ್ರಜಾಲಗಳಿಂದ ಮೂರ್ಛಿತರಾಗಿದ್ದಾರೆ (೨-೩). ಸಾಕ್ಷಾತ್ ಸ್ವಯಂಭುವೇ ಇಂದ್ರಜಿತುವಿಗೆ ಅನೋಘವೂ ದಿವ್ಯವೂ ಆದ ಬ್ರಹ್ಮಾಸ್ತ್ರವನ್ನು ಅನುಗ್ರಹಿಸಿದ್ದಾನೆ. ಅಂಥ ಬ್ರಹ್ಮಾಸ್ತ್ರಕ್ಕೆ ಒಂದು ಗೌರವವನ್ನು ಸಲ್ಲಿಸಬೇಕೆಂದು ಈ ರಾಜಪುತ್ರರು ಅದನ್ನು ಪ್ರತಿಭಟಿಸದೆ ವರವಶರಾಗಿ ಮಲಗಿದ್ದಾರೆ. ಆದ್ದರಿಂದ ಇದು ವಿಷಾದಿಸಬೇಕಾದ ಕಾಲವಲ್ಲ” ಎಂದು ಧೈರ್ಯವನ್ನು ಹೇಳಿದನು (೪). ವಿಭೀಷಣನ ಮಾತನ್ನು ಕೇಳಿ ಧೀಮಂತನಾದ ಅಂಜನೇಯನು ಬ್ರಹ್ಮಾಸ್ತ್ರಕ್ಕೆ ಮನ್ನಣೆಯನ್ನಿತ್ತು ಸ್ವಲ್ಪಕಾಲದವರೆಗೆ ಅದಕ್ಕೆ ವಶನಾಗಿದ್ದು, ಅನಂತರ

ಏತಸ್ಮಿನ್ನಿಹತೇ ಸೈನ್ಯೇ ವಾನರಾಣಾಂ ತರಸ್ವಿನಾಮ್ |
 ಯೋ ಯೋ ಧಾರಯತೇ ಸ್ರಾಣಾಂಸ್ತಂ ತಮಾಶ್ವಾಸಯಾವಹೈ ||
 ತಾವುಭಾ ಯುಗಪದ್ವೀರೌ ಹನುಮದ್ರಾಕ್ಷಸೋತ್ತಮೌ |
 ಉಲ್ಕಾಹಸ್ತಾ ತದಾ ರಾತ್ನೌ ರಣಶೀರ್ಷೇ ವಿಚೇರತುಃ || ೭
 ಭಿನ್ನಲಾಂಗೂಲಹಸ್ತೋರುಸಾದಾಂಗುಲಿಶಿರೋಧರೈಃ |
 ಸ್ತವದ್ಭಿಃ ಕ್ಷತಜಂ ಗಾತ್ರೈಃ ಪ್ರಸ್ತವದ್ಭಿಸ್ತತಸ್ತತಃ || ೮
 ಪತಿತ್ಯೈಃ ಪರ್ವತಾಕಾರೈರ್ವಾನರೈರಭಿಸಂಕುಲಾಮ್ |
 ಶಸ್ತ್ರೈಶ್ಚ ಪತಿತ್ಯೈರ್ದಿಪ್ತೈರ್ದದೃಶಾತೇ ವಸುಂಧರಾಮ್ || ೯
 ಸುಗ್ರೀವಮಂಗದಂ ನೀಲಂ ಶರಭಂ ಗಂಧಮಾದನಮ್ |
 ಗವಾಕ್ಷಂ ಚ ಸುಷೇಣಂ ಚ ವೇಗದರ್ಶಿನಮಾಹುಕಮ್ || ೧೦
 ನೈಂದಂ ನಲಂ ಜ್ಯೋತಿಮುಖಂ ದ್ವಿವಿದಂ ಪನಸಂ ತಥಾ |
 ಏತಾಂಶ್ಚಾನ್ಯಾಂಸ್ತತೋ ನೀರೌ ದದೃಶಾತೇ ಹತಾನ್ ರಣೇ || ೧೧

ವಿಭೀಷಣನನ್ನು ಕುರಿತು “ ವಿಭೀಷಣ, ಬಲಶಾಲಿಗಳಾದ ವಾನರರ
 ಈ ಸೈನ್ಯವು ಭಗ್ನವಾಗಿ ಬಿದ್ದಿದೆ. ಇದರಲ್ಲಿ ಯಾರು ಯಾರು ಬದುಕಿರು
 ವರೋ ಅವರನ್ನು ಹುಡುಕಿ ಸಂತ್ಯೈಸೋಣ ” ಎಂದನು (೫-೬). ಅನಂತರ
 ಹನುಮಂತನೂ ವಿಭೀಷಣನೂ ಆ ರಾತ್ರಿಯ ಸಮಯದಲ್ಲಿ ಪಂಜುಗಳನ್ನು
 ಹಿಡಿದು ರಣರಂಗದಲ್ಲಿ ಒಟ್ಟಿಗೆ ಸುತ್ತಾಡಲಾರಂಭಿಸಿದರು. ಎಲ್ಲೆಲ್ಲಿಯೂ
 ವಾನರ ಸೈನಿಕರ ವಿಚ್ಛಿನ್ನವಾದ ಬಾಲಗಳು, ಮುರಿದ ಕೈಗಳು, ತುಂಡರಿಸಿದ
 ತೊಡೆಗಳು, ಕತ್ತರಿಸಿದ ಕಾಲುಗಳು, ಭಿನ್ನವಾದ ಬೆರಳುಗಳು,
 ತರಿಯಲ್ಪಟ್ಟ ತಲೆಗಳು ಬಿದ್ದಿದ್ದವು! ಅವುಗಳಿಂದ ರಕ್ತವು ಹರಿಯುತ್ತಿತ್ತು.
 ಪರ್ವತಾಕಾರದ ಕಪಿಯೋಧರು ನಿಶಿತಶಸ್ತ್ರಗಳಿಂದ ನಿರ್ಭಿನ್ನಗಾತ್ರರಾಗಿ,
 ನೆತ್ತರನ್ನು ಕೋಡಿಯಾಗಿ ಹರಿಸುತ್ತ ಬಿದ್ದಿದ್ದರು. ಇಂತಹ ರಣಭೂಮಿ
 ಯನ್ನು ಅವರಿಬ್ಬರೂ ನೋಡುತ್ತ ಹೋದರು (೭-೯). ಸುಗ್ರೀವ,
 ಅಂಗದ, ನೀಲ, ಶರಭ, ಗಂಧಮಾದನ, ಗವಾಕ್ಷ, ಸುಷೇಣ, ವೇಗದರ್ಶಿ,
 ಆಹುಕ, ವೈಂದ, ನಳ, ಜ್ಯೋತಿರ್ಮುಖ, ದ್ವಿವಿದ, ಪನಸ-ಮುಂತಾದ
 ಕಪಿವೀರರು ಅಭಿಹತರಾಗಿ ಬಿದ್ದುದನ್ನು ಅವರು ಕಂಡರು (೧೦-೧೧).

ಸಪ್ತಷಷ್ಟಿಹರ್ತಾಃ ಕೋಲೈಶ್ಚೋ ವಾನರಾಣಾಂ ತರಸ್ವಿನಾಮ್ |
 ಅಹ್ನುಃ ಪಂಚಮಶೇಷೇಣ ವಲ್ಲಭೇನ ಸ್ವಯಂಭುನಃ || ೧೨
 ಸಾಗರೌಘನಿಭಂ ಭೀನುಂ ದೃಷ್ಟ್ವಾ ಬಾಣಾರ್ದಿತಂ ಬಲಮ್ |
 ನೂರ್ಗತೇ ಜಾಂಬವಂತಂ ಸ್ಮಹನುಮಾನ್ ಸವಿಭೀಷಣಃ || ೧೩
 ಸ್ವಭಾವಜರಯಾ ಯುಕ್ತಂ ವೃದ್ಧಂ ಶರಶತ್ಯೈಶ್ಚ ತಮ್ |
 ಪ್ರಜಾಪತಿಸುತಂ ನೀರಂ ಶಾನ್ಯಂತಮಿವ ಪಾನಕಮ್ || ೧೪
 ದೃಷ್ಟ್ವಾ ತನುಪಸಂಗನ್ಯು ಸೌಲಸ್ತೋ ನಾಕೃನುಬ್ರವೀತ್ |
 ಕಚ್ಚಿದಾಯಃ ಶರೈಸ್ತೀಕ್ಷ್ಣೈಃ ಪ್ರಾಣಾ ನ ಧ್ವಂಸಿತಾಸ್ತವ || ೧೫
 ವಿಭೀಷಣವಚಃ ಶ್ರುತ್ವಾ ಜಾಂಬವಾನೃಕ್ಷಪುಂಗವಃ |
 ಕೃಚ್ಛ್ಕೃದಭ್ಯುದ್ಗಿರನ್ ನಾಕೃಮಿದಂ ವಚನಮುಬ್ರವೀತ್ || ೧೬

ಇಂದ್ರಚಿತು ವ್ರಯೋಗಿಸಿದ ಬ್ರಹ್ಮಸ್ರಿಯವಾದ ಬ್ರಹ್ಮಾಸ್ತ್ರವು
 ಹಗಲಿನ ಐದನೆಯ ಭಾಗವಾದ ನಾಯಂಕಾಲದ ಆರು ಗಳಿಗೆಗಳಲ್ಲಿ*
 ಅರುವತ್ತೇಳು ಕೋಟಿ ಕಪಿಯೋ ಧರನ್ನು ಸಂಹರಿಸಿತ್ತು! (೧೨).
 ಬ್ರಹ್ಮಾಸ್ತ್ರದಿಂದ ಘಾತಿಸಲ್ಪಟ್ಟು ಸಮುದ್ರದಂತೆ ಭೈರವಾಕಾರವಾಗಿದ್ದ
 ವಿಶಾಲಸೇನಾಸಮುದಾಯದಲ್ಲಿ, ವಿಭೀಷಣಸಹಿತನಾದ ಹನುಮಂತನು
 ಮುಖ್ಯವಾಗಿ ಜಾಂಬವಂತನನ್ನು ಹುಡುಕುತ್ತಿದ್ದನು (೧೩). ಅವರಿಬ್ಬರೂ
 ಪ್ರಯಾಸದಿಂದ ಹುಡುಕಿ ಕಡೆಯಲ್ಲಿ ಜಾಂಬವಂತನನ್ನು ಕಂಡರು. ಸಹಜ
 ವಾದ ಮುಸ್ಪಿನಿಂದ ಬಳಲುತ್ತಿದ್ದ ಆ ವೃದ್ಧನ ಮೈಯಲ್ಲಿ ನೂರಾರು
 ಬಾಣಗಳು ನಾಟಿಕೊಂಡಿದ್ದವು. ಬ್ರಹ್ಮಪುತ್ರನಾದ ಆ ನೀರನು ಆರಿಹೋಗು
 ತ್ತಿದ್ದ ಅಗ್ನಿಯಂತೆ ಗೋಚರಿಸಿದನು! (೧೪). ಜಾಂಬವಂತನನ್ನು
 ಕಂಡೊಡನೆ ಅವರಿಬ್ಬರೂ ಅವನ ಬಳಿಗೆ ಹೋದರು. ವಿಭೀಷಣನು
 ಜಾಂಬವಂತನನ್ನು ಕುರಿತು “ ಆ ಯು ಫ, ಜೀವಂತನಾಗಿರುವೆಯಾ?
 ತೀಕ್ಷ್ಣಾಸ್ತ್ರಗಳ ಹೊಡೆತವನ್ನು ತಾಳಿಕೊಂಡೆಯಾ?” ಎಂದು ಕೇಳಿದನು
 (೧೫). ಆಗ ಭಲ್ಲೂಕಶ್ರೇಷ್ಠನಾದ ಜಾಂಬವಂತನು (ಮಾತನಾಡಿದವನು

* ಒಂದು ಹಗಲಿಗೆ ಪ್ರಾತಃಕಾಲ, ಸಂಗವ, ಮಧ್ಯಾಹ್ನ, ಅಪರಾಹ್ನ ಮತ್ತು
 ನಾಯಂಕಾಲವೆಂದು ಐದು ಭಾಗಗಳು. ಒಂದೊಂದು ಭಾಗಕ್ಕೆ ಆರು ಗಳಿಗೆಗಳು.
 ಒಂದು ಗಳಿಗೆ = ೨೪ ನಿಮಿಷ. ಆರು ಗಳಿಗೆ = ೨ ಘಂಟೆ, ೨೪ ನಿಮಿಷ.

ನೈರ್ಮಲತೇಂದ್ರ ಮಹಾವೀರ್ಯ ಸ್ವರೇಣ ತ್ವಾಭಿಲಕ್ಷಯೇ |
 ಪೀಡ್ಯಮಾನಃ ಶಿಶೈರ್ಬಾಣೈರ್ನ ತ್ವಾಂ ಪಶ್ಯಾಮಿ ಚಕ್ಷುಷಾ || ೧೭
 ಅಂಜನಾ ಸುಪ್ರಜಾ ಯೇನ ಮಾತರಿತ್ವಾ ಸ ನೈರ್ಮಲತ |
 ಹನುಮಾನ್ ನಾನರಶ್ರೇಷ್ಠಃ ಸ್ರಾಣಾನ್ ಧಾರಯತೇ ಕ್ವಚಿತ್ ||
 ಶ್ರುತ್ವಾ ಜಾಂಬವತೋ ವಾಕ್ಯಮುವಾಚೇದಂ ವಿಭೀಷಣಃ |
 ಆರ್ಯಪುತ್ರಾವತಿಕ್ರಮ್ಯ ಕಸ್ಮಾತ್ ಪೃಚ್ಛಸಿ ಮಾರುತಿಮ್ || ೧೯
 ನೈವ ರಾಜನಿ ಸುಗ್ರೀವೇ ನಾಂಗದೇ ನಾಪಿ ರಾಘವೇ |
 ಆರ್ಯ ಸಂದರ್ಶಿತಃ ಸ್ನೇಹೋ ಯಥಾ ವಾಯುಸುತೇ ಪರಃ || ೨೦
 ವಿಭೀಷಣವಚಃ ಶ್ರುತ್ವಾ ಜಾಂಬವಾನ್ ವಾಕ್ಯಮುಬ್ರವೀತ್ |
 ಶೃಣು ನೈರ್ಮಲತಾದೂರ್ಲ ಯಸ್ಮಾತ್ ಪೃಚ್ಛಾಮಿ ಮಾರುತಿಮ್ ||
 ತಸ್ಮಿನ್ ಜೀವತಿ ವೀರೇ ತು ಹತಮಪ್ಯಹತಂ ಬಲಮ್ |
 ಹನುಮತ್ಕುಜ್ಜಿತಪ್ರಾಣೇ ಜೀವಂತೋಽಪಿ ನಯಂ ಹತಾಃ || ೨೨

ವಿಭೀಷಣನೆಂದು ಧ್ವನಿಯಿಂದಲೇ ಗುರುತಿಸಿ) ಆಯಾಸಪಡುತ್ತ ಬಹುಶ್ರಮ
 ದಿಂದ “ ರಾಕ್ಷಸೋತ್ತಮ-ವಿಭೀಷಣ, ಧ್ವನಿಯಿಂದ ನಿನ್ನನ್ನು ಗುರುತಿಸು
 ತ್ತಿದ್ದೇನೆ. ತೀವ್ರಾಸ್ತ್ರಗಳ ಹೊಡೆತದಿಂದ ಕಣ್ಣು ಬಿಡಲಾರೆನು-ನೋಡ
 ಲಾರೆನು! (೧೬-೧೭). ವಿಭೀಷಣ, ಅಂಜನಾದೇವಿಯು ಯಾವ ಸುಪುತ್ರ
 ನನ್ನು ಹಡೆದಳೋ, ವಾಯುದೇವನು ಯಾವ ಪುಣ್ಯಾತ್ಮನಿಗೆ ಜನ್ಮವಿತ್ತನೋ
 ಆ ವಾನರೋತ್ತಮನು ಬದುಕಿರುವನೆ? ಹನುಮಂತನು ಜೀವಿಸಿರುವನೆ? ”
 ಎಂದು ಕೇಳಿದನು! (೧೮). ಅದನ್ನು ಕೇಳಿ ವಿಭೀಷಣನು “ ಆರ್ಯ,
 ಆರ್ಯಪುತ್ರರಾದ ಶ್ರೀರಾಮಲಕ್ಷ್ಮಣರನ್ನು ಬಿಟ್ಟು ಹನುಮಂತನ
 ಯೋಗಕ್ಷೇಮಗಳನ್ನು ವಿಚಾರಿಸುವೆಯೇಕೆ? ಮಹಾರಾಜನಾದ ಸುಗ್ರೀವ
 ನಲ್ಲಾಗಲಿ ಯುವರಾಜನಾದ ಅಂಗದನಲ್ಲಾಗಲಿ ಶ್ರೀರಾಮನಲ್ಲಾಗಲಿ
 ಕಾಣದ ಅತಿಶಯವಾದ ಸ್ನೇಹವನ್ನು ವಾಯುತನಯನಲ್ಲಿ ತೋರಿಸಿಬಿಟ್ಟಿ
 ಯಲ್ಲ! ” ಎಂದನು (೧೯-೨೦). ಆಗ ಜಾಂಬವಂತನು “ ರಾಕ್ಷಸೋತ್ತಮ,
 ನಾನು ಅಂಜನೇಯನನ್ನೇಕೆ ವಿಚಾರಿಸಿದನೆಂಬುದನ್ನು ಹೇಳುವೆನು,
 ಕೇಳು: ಆ ವೀರಾಗ್ರಣಿಯು ಬದುಕಿದ್ದರೆ ಈ ಸೇನೆಯು ಹತವಾದರೂ
 ಹತವಾಗಿಲ್ಲವೆಂದೇ ತಿಳಿಯಬೇಕು! ಹನುಮಂತನೇನಾದರೂ ಪ್ರಾಣ

ಧರತೇ ನಾರುತಿಸ್ತಾತ ನಾರುತಪ್ರತಿನೋ ಯದಿ |
 ವೈಶ್ವಾನರಸನೋ ವೀರ್ಯೇ ಜೀವಿತಾಶಾ ತತೋ ಭವೇತ್ || ೨೩

ತತೋ ವೃದ್ಧಮುಪಾಗಮ್ಯ ನಿಯಮೇನಾಭ್ಯವಾದಯತ್ |
 ಗೃಹ್ಯ ಜಾಂಬವತಃ ಪಾದೌ ಹನುಮಾನ್ ನಾರುತಾತ್ಮಜಃ || ೨೪

ಶ್ರುತ್ವಾ ಹನುಮತೋ ವಾಕ್ಯಂ ತಥಾಪಿ ವ್ಯಥಿತೇಂದ್ರಿಯಃ |
 ಪುನರ್ಜಾತಮಿನಾತ್ಮಾನಂ ಮನ್ಯತೇ ಸ್ಮರ್ಷಪುಂಗವಃ || ೨೫

ತತೋಽಬ್ರವೀನ್ಮಹಾತೇಜಾ ಹನುಮಂತಂ ಸ ಜಾಂಬವಾನ್ |
 ಆಗಚ್ಛು ಹರಿಶಾರ್ದೂಲ ವಾನರಾಂಸ್ತ್ರಾತುಮುಹಸಿ || ೨೬

ನಾನೋ ವಿಕ್ರಮಪರ್ಯಾಪ್ತಸ್ತ್ವಮೇಷಾಂ ಪರಮಃ ಸಖಾ |
 ತ್ವತ್ಪರಾಕ್ರಮಕಾಲೋಽಯಂ ನಾನ್ಯಂ ಪಶ್ಯಾಮಿ ಕಂಚನ || ೨೭

ವನ್ನು ಬಿಟ್ಟಿದ್ದರೆ, ನಾವೆಲ್ಲರೂ ಬದುಕಿದ್ದರೂ ಸತ್ತಹಾಗೆಯೇ! (೨೧-೨೨). ಅಪ್ಪಾ-ವಿಭೀಷಣ, ಆ ವಾಯುಪುತ್ರನು ನಮ್ಮೆಲ್ಲರಿಗೂ ಪ್ರಾಣವಾಯುವಿನಂತೆ ಇದ್ದಾನೆ. ಪರಾಕ್ರಮದಲ್ಲಿ ವೈಶ್ವಾನರನಂತೆ ಇದ್ದಾನೆ. ಅವನು ಜೀವಿಸಿದ್ದರೆ ನಮಗೆ ಪ್ರಾಣದಲ್ಲಿ ಆಸೆ ಹುಟ್ಟೀತು!” ಎಂದನು (೨೩). ಆಮೇಲೆ ಹನುಮಂತನು ಮುಂದೆ ಬಂದು ವೃದ್ಧನಾದ ಜಾಂಬವಂತನ ಪಾದಗಳನ್ನು ಮುಟ್ಟಿ, “ಆರ್ಯ, ನಾನು ಹನುಮಂತ. ವಾಯುಪುತ್ರನಾದ ನಾನು ನಿನಗೆ ವಂದಿಸಿ ಆಶೀರ್ವಾದಗಳನ್ನು ಬೇಡುತ್ತಿದ್ದೇನೆ” ಎಂದು ಹೇಳಿ ಅಭಿವಾದನೆಮಾಡಿದನು (೨೪). ಹನುಮಂತನ ನುಡಿಯನ್ನು ಕೇಳಿ ಜಾಂಬವಂತನಿಗೆ, ಮತ್ತೆ ತಾನು ಹುಟ್ಟಿಬಂದೆನಿಸಿತು! ಜರ್ಜರಿತಗಾತ್ರನಾಗಿ ನೋವಿನಿಂದ ನರಳುತ್ತಿದ್ದರೂ ಜಾಂಬವಂತನು ಆನಂದಭರಿತನಾದನು (೨೫). ತೇಜೋನಿಧಿಯಾದ ಆ ಜಾಂಬವಂತನು ಹೀಗೆಂದನು: “ಹನುಮಂತ, ಬಂದೆಯಾ! ಈ ವಾನರಸೇನೆಯನ್ನು ನೀನೇ ಕಾಪಾಡಬೇಕು. ವಿಕ್ರಮದಲ್ಲಿ ಇನ್ನು ಯಾರೂ ನಿನಗೆ ಸಾಟಿಯಿಲ್ಲ. ಈ ವಾನರರಿಗೆ ನೀನೇ ಆಪ್ತಬಾಂಧವ. ನಿನ್ನ ಪರಾಕ್ರಮವನ್ನು ಪ್ರದರ್ಶಿಸಲು ಇದೇ ಸರಿಯಾದ ಕಾಲ! ಇದಕ್ಕೆ ಯೋಗ್ಯರಾದ ಬೇರೆ ಯಾರನ್ನೂ ನಾನು

- ಖುಕ್ಷನಾನರವೀರಾಣಾಮನೀಕಾನಿ ಪ್ರಹರ್ಷಯ |
 ವಿಶಲ್ಯಾ ಕುರು ಚಾಪ್ಯೇತೌ ಸಾದಿತೌ ರಾಮಲಕ್ಷ್ಮಣೌ || ೨೮
- ಗತ್ವಾ ಪರಮನುಧ್ವಾನಮುಪಯುಪರಿ ಸಾಗರಮ್ |
 ಹಿಮನಂತಂ ನಗಶ್ರೇಷ್ಠಂ ಹನುಮನ್ ಗಂತುಮರ್ಹಸಿ || ೨೯
- ತತಃ ಕಾಂಚನಮತ್ಯುಚ್ಚನ್ಯುಷಭಂ ಪರ್ವತೋತ್ತಮಮ್ |
 ಕೈಲಾಸಶಿಖರಂ ಚಾಪಿ ದ್ರಕ್ಷ್ಯಸ್ಯರಿನಿಷೂದನ || ೩೦
- ತಯೋಃ ಶಿಖರಯೋರ್ಮಧ್ಯೇ ಪ್ರದೀಪ್ತಮತುಲಪ್ರಭಮ್ |
 ಸರ್ವಾಷಧಿಯುತಂ ವೀರ ದ್ರಕ್ಷ್ಯಸ್ಯೋಷಧಿಪರ್ವತಮ್ || ೩೧
- ತಸ್ಯ ವಾನರಶಾರ್ದೂಲ ಚತಸ್ರೋ ಮೂರ್ಧ್ನಿ ಸಂಭವಾಃ |
 ದ್ರಕ್ಷ್ಯಸ್ಯೋಷಧಯೋ ದೀಪ್ತಾ ದೀಪಯಂತ್ಯೋ ದಿಶೋ ದಶ ||
- ಮೃತಸಂಜೀವನೀಂ ಚೈವ ವಿಶಲ್ಯಕರಣೀನುಪಿ |
 ಸಾವರ್ಣ್ಯಕರಣೀಂ ಚೈವ ಸಂಧಾನಕರಣೀಂ ತಥಾ || ೩೩

ಕಾಣಿ (೨೬-೨೭). ಹನುಮಂತ, ಭಲ್ಲೂಕವಾನರವೀರರಿಗೆ ನಿನ್ನ ಸಾಹಸ ಕಾರ್ಯದಿಂದ ಆನಂದವನ್ನುಂಟುಮಾಡು. ಅಸ್ತಪೀಡಿತರಾದ ಶ್ರೀರಾಮ ಲಕ್ಷ್ಮಣರಿಗೊದಗಿರುವ ಬಾಧೆಯನ್ನು ನಿವಾರಿಸು. ಈಗ ನೀನು ಸಮುದ್ರ ವನ್ನು ಲಂಘಿಸಿ ಬಹುದೂರದವರೆಗೆ ಹಾರಿಹೋಗಿ ಹಿಮಾಲಯಪರ್ವತ ವನ್ನು ಸೇರಬೇಕು (೨೮-೨೯). ಅಲ್ಲಿ ನಿನಗೆ ಕಾಂಚನಮಯವೂ ಅತ್ಯುನ್ನತವೂ ಆದ ಖುಷಭವೆಂಬ ಗಿರಿಶಿಖರವೂ ಕೈಲಾಸಶಿಖರವೂ ಗೋಚರಿಸುತ್ತವೆ. ಅವೆರಡು ಶಿಖರಗಳ ಮಧ್ಯದಲ್ಲಿ, ವೀರಾಗ್ರಣಿ, ಓಷಧಿ ಪರ್ವತವು ಕಾಣಿಸುತ್ತದೆ. ಅದು ಸರ್ವಮೂಲಿಕೆಗಳಿಂದಲೂ ಯುಕ್ತವಾಗಿ ದಿವ್ಯಪ್ರಭೆಯಿಂದ ವಿರಾಜಿಸುತ್ತಿದೆ (೩೦-೩೧). ಆ ಗಿರಿಯ ಶೃಂಗದಲ್ಲಿ ನಾಲ್ಕು ಬಗೆಯ ದಿವ್ಯಮೂಲಿಕೆಗಳು ದಶದಿಕ್ಪುಗಳನ್ನೂ ಬೆಳಗುತ್ತ ಪ್ರಕಾಶಿಸುತ್ತಿವೆ. ಮೃತಸಂಜೀವನಿ, ವಿಶಲ್ಯಕರಣಿ, ಸಾವರ್ಣ್ಯಕರಣಿ,

ತಾಃ ಸರ್ವಾ ಹನುಮನ್ ಗೃಹ್ಯ ಕ್ಷಿಪ್ರಮಾಗಂತುಮರ್ಹಸಿ |
 ಆಶ್ವಾಸಯ ಹರೀನ್ ಪ್ರಾಣೈರ್ಯೋಜ್ಯ ಗಂಧವಹಾತ್ಮಜ || ೩೪
 ಶ್ರುತ್ವಾ ಜಾಂಬವತೋ ವಾಕ್ಯಂ ಹನುಮಾನ್ ಹರಿಪುಂಗವಃ |
 ಆಪೂರ್ಯತ ಬಲೋದ್ಧರ್ಷ್ಯಸ್ತೋಯನೇಗೈರಿವಾರ್ಣವಃ || ೩೫
 ಸ ಪರ್ವತತಟಾಗ್ರಸ್ಥಃ ಪೀಡಯನ್ ಪರ್ವತೋತ್ತಮಮ್ |
 ಹನುಮಾನ್ ದೃಶ್ಯತೇ ನೀರೋ ದ್ವಿತೀಯ ಇವ ಪರ್ವತಃ || ೩೬
 ಹರಿಪಾದನಿರ್ಭಗ್ನೋ ನಿಷಸಾದ ಸ ಸರ್ವತಃ |
 ನ ಶಶಾಕ ತದಾತ್ಮಾನಂ ಸೋಡ್ಧಂ ಭೃಶನಿಸೀಡಿತಃ || ೩೭
 ತಸ್ಯ ಪೇತುರ್ನಗಾ ಭೂಮೌ ಹರಿವೇಗಾಚ್ಚ ಜಜ್ವಲುಃ |
 ಶೃಂಗಾಣಿ ಚ ವ್ಯಶೀರ್ಯಂತ ಪೀಡಿತಸ್ಯ ಹನೂಮತಾ || ೩೮

ಸಂಧಾನಕರಣಿ—ಎಂಬಿವೇ ಆ ನಾಲ್ಕು ದಿವ್ಯೌಷಧಿಗಳು * (೩೨-೩೩).
 ವಾಯುತನಯ, ಆ ಎಲ್ಲ ಓಷಧಿಗಳನ್ನೂ ತೆಗೆದುಕೊಂಡು ಬೇಗನೆ
 ಬಂದುಬಿಡು. ವಾನರೋತ್ತಮ, ವಾನರರನ್ನು ಬದುಕಿಸಿ ಸಂತೈಸು”
 ಎಂದು ಹೇಳಿದನು. ಜಾಂಬವಂತನ ನುಡಿಯನ್ನಾಲಿಸಿ ವಾನರಶಾರ್ದೂಲ
 ನಾದ ಹನುಮಂತನಲ್ಲಿ ಬಲೋತ್ಸಾಹಗಳು ತುಂಬಿತುಳುಕಿದವು!
 ಜಲಪ್ರವಾಹಗಳಿಂದ ಸಂಪುಷ್ಪವಾದ ಮಹಾಸಾಗರದಂತೆ ಅವನು
 ಉಬ್ಬಿದನು (೩೪-೩೫). ಮಾರನೆಯ ಕ್ಷಣದಲ್ಲಿ ಆ ವೀರಾಗ್ರಾಣಿಯು
 ತ್ರಿಕೂಟಪರ್ವತವನ್ನೇರಿ ನಿಂತಿದ್ದನು! ಮತ್ತೊಂದು ಪರ್ವತವೋ
 ಎಂಬಂತೆ ಮಹಾಕಾಯನಾದ ಹನುಮಂತನು ತ್ರಿಕೂಟಪರ್ವತವನ್ನೇರಲು,
 ಅವನ ಪಾದಘಾತದಿಂದ ಆ ಬೆಟ್ಟವು ಕುಸಿಯಿತು. ಅವನ ಭಾರವನ್ನು
 ತಡೆಯಲಾರದೆ ತತ್ತರಿಸಿತು (೩೬-೩೭). ಆತನು ಗಿರಿಶಿಖರವನ್ನಡರುವ
 ರಭಸದಲ್ಲಿ ಎಡಬಲಗಳಲ್ಲಿದ್ದ ಮರಗಳು ಆತನ ವೇಗಕ್ಕೆ ಸಿಲುಕಿ ಉರುಳಿ

* ಮೃತಸಂಜೀವಿನಿ = ಸತ್ತವರನ್ನು ಬದುಕಿಸುವ ಮೂಲಿಕೆ. ವಿಶಲ್ಯಕರಣಿ =
 ಮೈಯಲ್ಲಿ ನೆಟ್ಟ ಆಯುಧವನ್ನು ಕಿತ್ತು ಗುಣಪಡಿಸುವ ಮೂಲಿಕೆ. ಸಾವರ್ಣ್ಯಕರಣಿ =
 ಗಾಯದ ಗುರುತಿಲ್ಲದಂತೆ ಚರ್ಮಕ್ಕೆ ಮೊದಲಿನ ಬಣ್ಣವನ್ನು ತಂದುಕೊಡತಕ್ಕದ್ದು.
 ಸಂಧಾನಕರಣಿ = ಕತ್ತರಿಸಲ್ಪಟ್ಟ ಅಂಗಗಳನ್ನೂ ಚರ್ಮವನ್ನೂ ಮೊದಲಿನಂತೆ
 ಕೂಡಿಸುವ ಮೂಲಿಕೆ.

ತಸ್ಮಿನ್ ಸಂಪೀಡ್ಯಮಾನೇ ತು ಭಗ್ನದ್ರುಮಶಿಲಾತಲೇ |
 ನ ಶೇಕುರ್ವಾನರಾಃ ಸ್ಥಾತುಂ ಘೂರ್ಣಮಾನೇ ನಗೋತ್ಪಮೇ ||
 ಸಾ ಘೂರ್ಣಿತಮಹಾದ್ವಾರಾ ಪ್ರಭಗ್ನಗೃಹಗೋಪುರಾ |
 ಲಂಕಾ ತ್ರಾಸಾಕುಲಾ ರಾತ್ರೌ ಪ್ರನ್ಯತ್ತೇವಾಭವತ್ತದಾ || ೪೦
 ಪೃಥಿವೀಧರಸಂಕಾಶೋ ನಿಸೀಡ್ಯ ಧರಣೀಧರಮ್ |
 ಪೃಥಿವೀಂ ಕ್ಷೋಭಯಾಮಾಸ ಸಾರ್ಣವಾಂ ಮಾರುತಾತ್ಮಜಃ || ೪೧
 ಆರುರೋಹ ತದಾ ತಸ್ಮಾದ್ಧರಿರ್ಮಲಯಪರ್ವತಮ್ |
 ಮೇರುಮಂದರಸಂಕಾಶಂ ನಾನಾಪ್ರಸ್ರವಣಾಕುಲಮ್ || ೪೨
 ನಾನಾದ್ರುಮಲತಾಕೀರ್ಣಂ ವಿಕಾಸಿಕಮಲೋತ್ಪಲಮ್ |
 ಸೇವಿತಂ ದೇವಗಂಧರ್ವೈಃ ಷಷ್ಟಿಯೋಜನಮುಚ್ಚ್ರಿತಮ್ || ೪೩

ಬಿದ್ದವು. ಒಂದಕ್ಕೊಂದು ತೀಡಿ ಬೆಂಕಿಯನ್ನು ಕಾರಿದವು. ಆತನ ತುಳಿತದ ಬಿರುಸಿಗೆ ಗಿರಿಶೃಂಗಗಳು ಹಿಸಿದುಬಿದ್ದವು (೩೮). ಮರಗಳೂ ಬಂಡೆಗಳೂ ಗರಗರನೆ ಉರುಳುತ್ತಿರಲು, ತ್ರಿಕೂಟಪರ್ವತವು ಅಲ್ಲಾಡಿ ಹೋಯಿತು. ಅಲ್ಲಿದ್ದ ಪ್ರಾಕೃತ ಕಪಿಗಳಿಗೆ * ಎಲ್ಲಿ ನಿಲ್ಲಲೂ ಸಾಧ್ಯವಾಗ ಲಿಲ್ಲ. ಲಂಕಾನಗರದ ಮಹಾದ್ವಾರಗಳು ಕಂಪಿಸಿದವು. ಗೃಹಗೋಪುರ ಗಳು ಭಗ್ನವಾದವು. ಲಂಕಾನಿವಾಸಿಗಳು ಭೀತರಾದರು. ಆ ರಾತ್ರಿಯಲ್ಲಿ ಲಂಕೆಯು ಕುಣಿಯುತ್ತಿದೆಯೋ ಎಂಬಂತೆ ಕಾಣಿಸಿತು! (೩೯-೪೦). ಪರ್ವತಾಕಾರನಾದ ಮಾರುತಾತ್ಮಜನು ತ್ರಿಕೂಟಪರ್ವತವನ್ನು ರಭಸದಿಂದ ತುಳಿದು, ಸಮುದ್ರಸಹಿತವಾದ ಭೂಭಾಗವನ್ನು ನಡುಗಿಸಿಬಿಟ್ಟನು. ವಿವಿಧ ಗಿರಿನದಿಗಳಿಂದ ವಿರಾಜಿಸುತ್ತ ಮೇರುಮಂದರಗಳಂತೆ ವಿಶಾಲವಾಗಿದ್ದ ತ್ರಿಕೂಟಪರ್ವತವನ್ನು † ಹನುಮಂತನು ಹತ್ತಿ ನಿಂತನು (೪೧-೪೨). ಬಗೆಬಗೆಯ ಮರಗಳಿಂದಲೂ ಲತಾಪುಂಜಗಳಿಂದಲೂ ತಾವರೆನೈದಿಲೆ

* ಮೂಲದಲ್ಲಿ 'ವಾನರಾಃ' ಎಂದಿದೆ. ಗಿರಿಶಿಖರದ ಬಳಿಯಲ್ಲಿಯೇ ಯುಧ್ಧ ಭೂಮಿ ಇದ್ದುದರಿಂದ ಸುಗ್ರೀವನ ಸೈನಿಕರಾದ ಕಪಿಗಳು ಎಂದೂ ಹೇಳಬಹುದು.

† ಮೂಲದಲ್ಲಿ ಈ ಪರ್ವತವನ್ನು ಮಲಯಪರ್ವತವೆಂದು ಕರೆಯಲಾಗಿದೆ. ಈ ವಿಷಯವು ವಾಚಕರ ಅಪಗಾಹನೆಯಲ್ಲಿದೆ. ೪೨ರಿಂದ ೪೫ರವರೆಗೆ ೪ ಶ್ಲೋಕ ಗಳು ಅನೇಕ ಪ್ರತಿಗಳಲ್ಲಿ ದೊರೆಯುವುದಿಲ್ಲ.

ವಿದ್ಯಾಧರೈರ್ಮುನಿಗಣೈರಪ್ಸರೋಭಿನಿಷೇವಿತಮ್ |
 ನಾನಾಮೃಗಗಣಾಕೀರ್ಣಂ ಬಹುಕಂದರಶೋಭಿತಮ್ || ೪೪
 ಸರ್ವಾನಾಕುಲಯಂಸ್ತತ್ರ ಯಕ್ಷಗಂಧರ್ವಕಿನ್ನರಾನ್ |
 ಹನುಮಾನ್ ಮೇಘಸಂಕಾಶೋ ವನ್ಯಧೇ ಮಾರುತಾತ್ಮಜಃ || ೪೫
 ಪದ್ಭ್ಯಾಂ ತು ಶೈಲಮಾಪೀಡ್ಯ ಬಡಬಾಮುಖನನ್ಮುಖಮ್ |
 ವಿದ್ಯತೋಗ್ರಂ ನನಾದೋಚ್ಚೈಸ್ತ್ರಾಸಯನ್ನಿವ ರಾಕ್ಷಸಾನ್ || ೪೬
 ತಸ್ಯ ನಾನದ್ಯಮಾನಸ್ಯ ಶ್ರುತ್ವಾ ನಿನದಮದ್ಭುತಮ್ |
 ಲಂಕಾಸ್ಥಾ ರಾಕ್ಷಸಾಃ ಸರ್ವೇ ನ ಶೇಕುಃ ಸ್ಪಂದಿತುಂ ಭಯಾತ್ ||
 ನಮಸ್ಕೃತ್ವಾಥ ರಾಮಾಯ ಮಾರುತಿಭೀಮವಿಕ್ರಮಃ |
 ರಾಘವಾರ್ಥೇ ಪರಂ ಕರ್ಮ ಸಮೀಹತ ಪರಂತಪಃ || ೪೮

ಸ ಪುಚ್ಛಮುದ್ಯಮ್ಯ ಭುಜಂಗಕಲ್ಪಂ
 ವಿನಮ್ಯ ಪೃಷ್ಠಂ ಶ್ರವಣೇ ನಿಕುಂಚ್ಯ |

ಗಳಿಂದಲೂ ಮನೋರಮವಾದ ಆ ವರ್ವತವು ಅರುವತ್ತು ಯೋಜನ ಗಳಷ್ಟು ಉನ್ನತವಾಗಿದ್ದಿತು. ದೇವಗಂಧರ್ವರು ಅಲ್ಲಿ ಸಂಚರಿಸುತ್ತಿದ್ದರು (೪೩). ವಿದ್ಯಾಧರರೂ ಮಹರ್ಷಿಗಳೂ ಅವರೆಯರೂ ಅಲ್ಲಿದ್ದರು. ನಾನಾಮೃಗಗಳು ನೆಲೆಸಿದ್ದವು. ಅನೇಕ ಗುಹೆಗಳಿಂದ ಅದು ಶೋಭಿತವಾಗಿತ್ತು. ಹನುಮಂತನು ಮೇಘಮಂಡಲದಂತೆ ವಿಶಾಲಕಾಯನಾಗಿ ವರ್ವತಾಗ್ರವನ್ನಡರಲು, ಅಲ್ಲಿದ್ದ ಯಕ್ಷಗಂಧರ್ವಕಿನ್ನರರು ಹೆದರಿದರು (೪೪-೪೫). ಅನಂತರ ಅಂಜನೇಯನು ಎರಡು ಕಾಲುಗಳನ್ನು ಊರಿ ಶೈಲಾಗ್ರದಲ್ಲಿ ದೃಢವಾಗಿ ನಿಂತು, ಬಡಬಾಗ್ನಿಯ ಬಾಯಂತೆ ಕಂಗೆೊಳಿಸುವ ತನ್ನ ಬಾಯನ್ನು ತೆರೆದು, ಘೋರವಾಗಿ ಗರ್ಜಿಸಿದನು! ಲಂಕಾನಗರದಲ್ಲಿದ್ದ ರಾಕ್ಷಸರು ಹೆದರಿ ಕಂಗಾಲಾದರು (೪೬). ಅದ್ಭುತವಾದ ಉಗ್ರ ಗರ್ಜನೆಯನ್ನು ಕೇಳಿ ರಾಕ್ಷಸರು ಭಯದಿಂದ ಮುದುರಿಕೊಂಡರು! ಅಲ್ಲಾಡಲು ಸಹ ಅವರಿಗೆ ಧೈರ್ಯಬರಲಿಲ್ಲ. ಆಮೇಲೆ ಭೀಮ ಪರಾಕ್ರಮಿಯಾದ ಅಂಜನೇಯನು ಶ್ರೀರಾಮನನ್ನು ಧ್ಯಾನಿಸಿ ನಮಸ್ಕರಿಸಿ, ಶ್ರೀರಾಮನಿಗೋಸ್ಕರ ಅದ್ಭುತವಾದ ಒಂದು ಕಾರ್ಯವನ್ನು ಸಾಧಿಸಲು ಸನ್ನದ್ಧನಾದನು (೪೭-೪೮). ಪುಚಂಕಪರಾಕ್ರಮನಾದ ಆ ವಾನರೋ-

ವಿವೃತ್ಯ ವಕ್ತ್ರಂ ಬಡಬಾಮುಖಾಭ-
 ಮಾಪುಪ್ಲು ವೇ ವ್ಯೋಮನಿ ಚಂಡನೇಗಃ || ೪೯
 ಸ ವ್ಯಕ್ತಷಂಡಾಂಸ್ತರಸಾ ಜಹಾರ
 ಶೈಲಾನ್ ಶಿಲಾಃ ಸ್ರಾಕೃತವಾನರಾಂಶ್ಚ |
 ಬಾಹೂರುನೇಗೋದ್ಧ ತಸಂಪ್ರಣುನ್ನಾ-
 ಸ್ತೇ ಕ್ಷೀಣನೇಗಾಃ ಸಲಿಲೇ ನಿಪೇತುಃ || ೫೦
 ಸ ತೌ ಪ್ರಸಾರ್ಯೋರಗಭೋಗಕಲ್ಪಾ
 ಭುಜೌ ಭುಜಂಗಾರಿನಿಕಾಶವೀರ್ಯಃ |
 ಜಗಾಮ ಮೇರುಂ ನಗರಾಜನುಗ್ರ್ಯಂ
 ದಿಶಃ ಪ್ರಕರ್ಷನ್ನಿವ ವಾಯುಸೂನುಃ || ೫೧
 ಸ ಸಾಗರಂ ಘೂರ್ಣಿತವೀಚಿಮಾಲಂ
 ತದಾ ಭೃಶಂ ಭ್ರಾಮಿತಸರ್ವಸತ್ತಮ್ |
 ಸಮೀಕ್ಷಮಾಣಃ ಸಹಸಾ ಜಗಾಮ
 ಚಕ್ರಂ ಯಥಾ ವಿಷ್ಣುಕರಾಗ್ರಮುಕ್ತಮ್ || ೫೨

ತ್ತಮನು ಮಹಾಸರ್ಪದಂತಿದ್ದ ಬಾಲವನ್ನು ನಿಮಿರಿಸಿ, ನಡುವನ್ನು ಬಗ್ಗಿಸಿ, ಕಿವಿಗಳನ್ನು ಕುಗ್ಗಿಸಿ, ಬಡಬಾಮುಖದಂತಿದ್ದ ಬಾಯನ್ನು ತೆರೆದು ಅಂತರಿಕ್ಷಕ್ಕೆ ನೆಗೆದನು (೪೯). ಅವನ ತೋಳುತೊಡೆಗಳ ವೇಗದ ಬಿರುಸಿಗೆ ಸಿಲುಕಿ, ಆ ಪರ್ವತದಲ್ಲಿದ್ದ ಮರಗಳೂ ಶೈಲಶಿಲೆಗಳೂ ಕಾಡುಕಪಿಗಳೂ ಆಕಾಶದಲ್ಲಿ ತೂರಾಡಿವವು. ಅವೆಲ್ಲವೂ ಹನುಮಂತನೊಡನೆ ಸ್ವಲ್ಪದೂರ ಸೆಳೆಯಲ್ಪಟ್ಟು ವೇಗವಡಗಲು ಸಮುದ್ರಜಲದಲ್ಲಿ ಬಿದ್ದವು (೫೦). ವೀರ್ಯದಲ್ಲಿ ವೈನತೀಯನಿಗೆ ಸಮಾನನಾದ ವಾಯುತನಯನು ಭುಜಗಭೋಗಗಳಂತಿದ್ದ ಭುಜಗಳನ್ನು ಆಕಾಶದಲ್ಲಿ ನೀಡಿ, ಸಮಸ್ತದಿಕ್ಪುಗಳನ್ನೂ ಸೆಳೆದೊಯ್ಯುವನೋ ಎಂಬಂತೆ ಅದ್ಭುತವೇಗದಿಂದ ಮೇರುಗಿರಿಸದೃಶನೂ ನಗರಾಜನೂ ಆದ ಹಿಮಾಲಯನ ಕಡೆಗೆ ಧಾವಿಸಿದನು (೫೧). ಕೆಳಗೆ ಮಹಾಸಾಗರದ ತರಂಗಮಾಲೆಗಳು ಎದ್ದೆದ್ದು ಉರುಳಿಬೀಳುವುದನ್ನೂ ಜಲಚರಗಳು ಭಯದಿಂದ ತತ್ತರಿಸುವುದನ್ನೂ ನೋಡುತ್ತ, ಆ ವಾಯು

ಸ ಪರ್ವತಾನ್ ವೃಕ್ಷಗಣಾನ್ ಸರಾಂಸಿ
 ನದೀಸ್ತಟಾಕಾನಿ ಪುರೋತ್ತಮಾನಿ |
 ಸ್ನೀತಾನ್ ಜನಾಂತಾನಪಿ ಸಂಪ್ರವೀಕ್ಷ್ಯ
 ಜಗಾಮ ವೇಗಾತ್ ಪಿತೃತುಲ್ಯವೇಗಃ || ೫೩

ಆದಿತ್ಯಪಥನಾಶ್ರಿತ್ಯ ಜಗಾಮ ಸ ಗತಕ್ಲಮಃ |
 ಹನುಮಾಂಸ್ತ್ವರಿತೋ ನೀರಃ ಪಿತೃತುಲ್ಯಪರಾಕ್ರಮಃ || ೫೪

ಜವೇನ ಮಹತಾ ಯುಕ್ತೋ ನಾರುತಿನಾರುತೋ ಯಥಾ |
 ಜಗಾಮ ಹರಿಶಾರ್ದೂಲೋ ದಿಶಃ ಶಬ್ದೇನ ಪೂರಯನ್ || ೫೫

ಸ್ಮರನ್ ಜಾಂಬವತೋ ವಾಕ್ಯಂ ನಾರುತಿನಾರ್ತರಂಹಸಾ |
 ದದರ್ಶ ಸಹಸಾ ಚಾಪಿ ಹಿಮನಂತಂ ಮಹಾಕಪಿಃ || ೫೬

ನಾನಾಪ್ರಸ್ತವಣೋಪೇತಂ ಬಹುಕಂದರನಿರ್ಝರಮ್ |
 ಶ್ವೇತಾಭ್ರಚಯಸಂಕಾಶೈಃ ಶಿಖರೈಶ್ಚಾರುದರ್ಶನೈಃ || ೫೭

ಶೋಭಿತಂ ವಿವಿಧೈರ್ವ್ಯಕ್ತೈರಗಮತ್ ಪರ್ವತೋತ್ತಮಮ್ ||

ಪುತ್ರನು ವಿಷು ಕರಚ್ಯುತವಾದ ಸುದರ್ಶನಚಕ್ರದಂತೆ ದ್ರುತಗತಿಯಿಂದ
 ಗಗನತಳದಲ್ಲಿ ನಾಗಿದನು (೫೨). ತನ್ನ ತಂದೆಯಾದ ವಾಯುದೇವನಂತೆ
 ವೇಗೋದ್ಧತನಾದ ಹನುಮಂತನು ವಿವಿಧ ವರ್ವತಗಳನ್ನೂ ವೃಕ್ಷಪಂಕ್ತಿ
 ಗಳನ್ನೂ ಸರೋವರನದೀತಟಾಕಗಳನ್ನೂ ನಗರಗಳನ್ನೂ ಸಮೃದ್ಧವಾದ
 ನಾನಾ ರಾಜ್ಯಗಳನ್ನೂ ವೀಕ್ಷಿಸುತ್ತ ಉತ್ತರದಿಕ್ಕಿಗೆ ಹೋದನು (೫೩).
 ಆ ವೀರಾಗ್ರೇಸರನು ಸೂರ್ಯನು ಸಂಚರಿಸುವ ಆಕಾಶಮಾರ್ಗವನ್ನಡರಿ
 ನಿರಾಯಾಸವಾಗಿ ತ್ವರೆಯಿಂದ ಹಾರಿಹೋದನು. ಆ ವಾನರಶಾರ್ದೂಲನು
 ದಿಗ್ವಿಗಂತಗಳು ಮೊಳಗುವಂತೆ ಸಿಂಹನಾದಗೈಯುತ್ತ ಬಿರುಗಾಳಿಯಂತೆ
 ಬಹುವೇಗದಿಂದ ಮಾರ್ಗವನ್ನತಿಕ್ರಮಿಸಿದನು (೫೪-೫೫). ಹೀಗೆ
 ಆ ವಾನರಪುಂಗವನು ಜಾಂಬವಂತನ ನುಡಿಯನ್ನು ಸ್ಮರಣೆಯಲ್ಲಿಟ್ಟು
 ಕೊಂಡು ವಾಯುವೇಗದಿಂದ ಹಾರುತ್ತ ಹೋಗಿ ಹಿಮಾಲಯಪರ್ವತವನ್ನು
 ಕಂಡನು. ಅಲ್ಲಿ ಅನೇಕ ಗಿರಿನದಿಗಳು ಹರಿಯುತ್ತಿದ್ದವು. ಗುಹೆಗಳೂ
 ಚಿಲುಮೆಗಳೂ ಬಹುಸಂಖ್ಯೆಯಲ್ಲಿದ್ದವು. ಬಿಳಿಯ ಮೋಡಗಳನ್ನು ಪೇರಿಸಿ
 ದಂತೆ ಹಿಮಾಲಯಶಿಖರಗಳು ಮನೋಜ್ಞವಾಗಿ ಕಂಗೊಳಿಸುತ್ತಿದ್ದವು.

ಸ ತಂ ಸಮಾಸಾದ್ಯ ಮಹಾನಗೆಂದ್ರ -
 ಮತಿಪ್ರಸ್ಯದ್ಲೋತ್ತಮಹೇಮುಶ್ಯಂಗಮ್ |
 ದದರ್ಶ ಪುಣ್ಯಾನಿ ಮಹಾಶ್ರಮಾಣಿ
 ಸುರರ್ಷಿಸಂಘೋತ್ತಮಸೇವಿತಾನಿ ||

೫೮

ಸ ಬ್ರಹ್ಮಕೋಶಂ ರಜತಾಲಯಂ ಚ
 ಶಕ್ರಾಲಯಂ ರುದ್ರಶರಪ್ರಮೋಕ್ಷಮ್ |
 ಹಯಾನನಂ ಬ್ರಹ್ಮಶಿರಶ್ಚ ದೀಪ್ತಂ
 ದದರ್ಶ ವೈವಸ್ವತಕಿಂಕರಾಂಶ್ಚ ||

೫೯

ವಜ್ರಾಲಯಂ ವೈಶ್ರವಣಾಲಯಂ ಚ
 ಸೂರ್ಯಪ್ರಭಂ ಸೂರ್ಯನಿಬಂಧನಂ ಚ |
 ಬ್ರಹ್ಮಾಸನಂ ಶಂಕರಕಾರ್ತುಕಂ ಚ
 ದದರ್ಶ ನಾಭಿಂ ಚ ವಸುಂಧರಾಯಾಃ ||

೬೦

ಕೈಲಾಸಮಗ್ರ್ಯಂ ಹಿಮವಚ್ಛಿಲಾಂ ಚ
 ತಥರ್ಷಭಂ ಕಾಂಚನಶೈಲಮಗ್ರ್ಯಮ್ |

ನಾನಾಜಾತಿಯ ವೃಕ್ಷಗಳು ಶೋಭಿಸುತ್ತಿದ್ದವು (೫೬-೫೭). ಅತ್ಯುನ್ನತವಾದ ಸುವರ್ಣಶೃಂಗದಿಂದ ವಿರಾಜಿಸುತ್ತಿದ್ದ ಆ ಮಹಾಶೈಲವನ್ನು ಸೇರಿ, ದೇವರ್ಷಿಗಳಿಂದ ಸೇವಿತವಾದ ಪುಣ್ಯಾಶ್ರಮಗಳನ್ನು ಹನುಮಂತನು ಕಂಡನು (೫೮). ಬ್ರಹ್ಮಕೋಶವೆಂಬ ಹಿರಣ್ಯಗರ್ಭಸ್ಥಾನ, ರಜತಾಲಯವೆಂಬ ರಜತನಾಭಿಸ್ಥಾನ, ಇಂದ್ರನ ಆಶ್ರಮಸ್ಥಾನ, (ತ್ರಿಪುರಸಂಹಾರಾರ್ಥವಾಗಿ ರುದ್ರನು ಶರಗಳನ್ನು ಯಾವ ಸ್ಥಳದಲ್ಲಿ ನಿಂತು ಪ್ರಯೋಗಿಸಿದನೋ) ಆ ರುದ್ರಶರಪ್ರಮೋಕ್ಷಸ್ಥಾನ, ಹಯಗ್ರೀವಸ್ಥಾನ, ಬ್ರಹ್ಮಕಪಾಲಸ್ಥಾನಗಳನ್ನೂ ಸೇವಾರ್ಥವಾಗಿ ಬಂದಿದ್ದ ಯಮಕಿಂಕರರನ್ನೂ ಹನುಮಂತನು ವೀಕ್ಷಿಸಿದನು (೫೯). ಬ್ರಹ್ಮನು ಇಂದ್ರನಿಗೆ ವಜ್ರಾಯುಧವನ್ನು ಕೊಟ್ಟಿ ಸ್ಥಾನ, ಕುಬೇರಸ್ಥಾನ, ಸೂರ್ಯನಂತೆ ಬಿಳಗುತ್ತಿದ್ದ ಸೂರ್ಯಸ್ಥಾನ, ಚತುರ್ಮುಖ ಬ್ರಹ್ಮನ ಸ್ಥಾನ, ಪಿನಾಕವೆಂಬ ಶಿವಧನುಸ್ಸಿನ ಸ್ಥಾನ ಮತ್ತು ಭೂನಾಭಿಯೆಂಬ ಪ್ರಾಜಾಪತ್ಯಸ್ಥಾನಗಳನ್ನು ಹನುಮಂತನು ಆಲೋಕಿಸಿದನು (೬೦). ಅಲ್ಲದೆ ದುರ್ಧರ್ಷವಾದ ಕೈಲಾಸ, ಈಶ್ವರನ ತಪಃಸೀತ

ಸಂದೀಪ್ತ ಸರ್ವಾಷಧಿಸಂಪ್ರದೀಪ್ತಂ

ದದರ್ಶ ಸರ್ವಾಷಧಿಪರ್ವತೇಂದ್ರನು ||

೬೦

ಸ ತಂ ಸಮೀಕ್ಷ್ಯಾನಲರಶ್ಮಿದೀಪ್ತಂ

ವಿಸಿಷ್ಟಿಯೇ ವಾಸವದೂತಸೂನುಃ |

ಅನ್ಯತ್ಯ ತಂ ಚೌಷಧಿಪರ್ವತೇಂದ್ರಂ

ತತ್ರೌಷಧೀನಾಂ ವಿಚಯಂ ಚಕಾರ ||

೬೧

ಸ ಯೋಜನಸಹಸ್ರಾಣಿ ಸಮುತೀತ್ಯ ನುಹಾಕಪಿಃ |

ದಿವ್ಯೌಷಧಿಧರಂ ಶೈಲಂ ವ್ಯಚರನ್ಮಾರುತಾತ್ಮಜಃ ||

೬೨

ಮಹೌಷಧ್ಯಸ್ತತಃ ಸರ್ವಾಸ್ತಸ್ಮಿನ್ ಪರ್ವತಸತ್ತಮೇ |

ವಿಜ್ಞಾಯಾರ್ಥಿನಮಾಯಾಂತಂ ತತೋ ಜಗ್ಗುರದರ್ಶನಮ್ ||

೬೩

ಸ ತಾ ನುಹಾತ್ಮಾ ಹನುಮಾನಪತ್ಯಂ-

ಶ್ಚುಕೋಪ ಕೋಪಾಚ್ಚ ಭೃಶಂ ನನಾದ |

ವಾದ ಶಿಲಾತಲ—ಇವುಗಳನ್ನು ನೋಡುತ್ತ ಕಾಂಚನಶೈಲವೆನಿಸಿದ ಋಷಭಾಚಲವನ್ನು ನೋಡಿದನು. ಮಧ್ಯದಲ್ಲಿ ಸಮಸ್ತದಿವ್ಯೌಷಧಿಗಳಿಗೆ ಆಕರನಾಗಿ ಓಷಧಿಗಳ ಪ್ರಭಿಯಿಂದ ಪ್ರಕಾಶಿಸುತ್ತಿದ್ದ ಓಷಧಿಪರ್ವತವನ್ನು ನೋಡಿದನು (೬೦). ಅಗ್ನಿಜ್ವಾಲೆಯಿಂದ ಜಗಜಗಿಸುವುದೋ ಎಂಬಂತೆ ಬೆಳಗುತ್ತಿದ್ದ ಆ ಪರ್ವತಶಿಖರವನ್ನು ಕಂಡು ವಾಯುವುತ್ರನು * ವಿಸ್ಮಿತನಾಗಿ ಅದರಮೇಲಿಳಿದು, ಜಾಂಬವಂತನು ಹೇಳಿದ್ದ ಮೂಲಿಕೆಗಳನ್ನು ಹುಡುಕಲಾರಂಭಿಸಿದನು (೬೧) ಹೀಗೆ ಒಂದು ನಾವಿರ ಯೋಜನಗಳ ದೂರವನ್ನು ಲಂಘಿಸಿಬಂದ ಆ ಮಹಾವಾನರನು ಋಷಭಪರ್ವತದಲ್ಲಿ ದಿವ್ಯೌಷಧಿಗಳನ್ನು ಅರಸತೊಡಗಿದನು. ಅಷ್ಟರಲ್ಲಿ ಆ ದಿವ್ಯಮೂಲಿಕೆಗಳು, ತಮ್ಮನ್ನರಸುತ್ತ ಹನುಮಂತನು ಅರ್ಥಿಯಾಗಿ ಬಂದಿರುವನೆಂಬುದನ್ನು ತಿಳಿದು ತಟ್ಟನೆ ಅವೃಶ್ಯವಾದವು! (೬೨-೬೩). ಎಷ್ಟು ಹುಡುಕಿದರೂ

* ಮೂಲದಲ್ಲಿ 'ವಾಸವದೂತಸೂನು' ಎಂದಿದೆ. ವಾಸವದೂತ = ಇಂದ್ರನ ದೂತನಾದ ವಾಯು. ಇಂದ್ರನ ಆದೇಶದಂತೆ ಮೇಘಗಳನ್ನು ತಳ್ಳುವುದರಿಂದ ವಾಯು ಇಂದ್ರದೂತ. ಶ್ರೀರಾಮನ ಪಟ್ಟಾಭಿಷೇಕ ಸಮಯದಲ್ಲಿ ಇಂದ್ರನು ಕಳಿಸಿದ ಹಾರವನ್ನು ವಾಯು ತಂದುಕೊಟ್ಟನೆಂದು ಮುಂದೆ ವರ್ಣನೆ ಇದೆ.

ಅನ್ಯುಷ್ಯನಾಣೋಽಗ್ನಿನಿಕಾಶಚಕ್ಷು-
 ಮ್‌ಹೀಧರೇಂದ್ರಂ ತನುನಾಚ ವಾಕ್ಯಮ್ || ೬೫

ಕಿಮೇತದೇವಂ ಸುವಿನಿಶ್ಚಿತಂ ತೇ
 ಯದ್ರಾಘವೇ ನಾಸಿ ಕೃತಾನುಕಂಪಃ |
 ಪಶ್ಯಾದ್ಯ ಮದ್ವಾಹುಬಲಾಭಿಭೂತೋ
 ವಿಶೀರ್ಣಮಾತ್ಮಾನಮಥೋ ನಗೆಂದ್ರ || ೬೬

ಸ ತಸ್ಯ ಶೃಂಗಂ ಸನಗಂ ಸನಾಗಂ
 ಸಕಾಂಚನಂ ಧಾತುಸಹಸ್ರಜುಷ್ವಮ್ |
 ವಿಕೀರ್ಣಕೂಟಿಜ್ವಲಿತಾಗ್ರಸಾನುಂ
 ಪ್ರಗೃಹ್ಯ ವೇಗಾತ್ ಸಹಸೋನ್ಮಮಾಥ || ೬೭

ಸ ತಂ ಸನುತ್ಪಾಟ್ಯ ಬನುತ್ಪಸಾತ
 ವಿತ್ರಾಸ್ಯ ಲೋಕಾನ್ ಸಸುರಾಸುರೇಂದ್ರಾನ್ |
 ಸಂಸ್ತೂಯಮಾನಃ ಬಚರೈರನೇಕೈ-
 ಜಗಾಮ ವೇಗಾದ್ಗರುಡೋಗ್ರವೇಗಃ || ೬೮

ಮೂಲಿಕೆಗಳು ಸಿಗದಿರಲು, ಹನುಮಂತನು ಕುಪಿತನಾದನು! ಕೋಪದಿಂದ ಆ ಧೀರನು ಗಟ್ಟಿಯಾಗಿ ಗರ್ಜಿಸಿದನು! ಅವನ ಕಣ್ಣುಗಳು ಬಿಂಕಿಯ ಕೆಂಡವಾದವು. ಆ ಪರ್ವತದ ಕುಚೀಷ್ಟೆಯನ್ನು ಸಹಿಸಲಾರದೆ ಅಂಜನೇಯನು “ ಎಲೈ ನಗೆಂದ್ರ, ಹೀಗೇಕೆ ನಡೆದುಕೊಳ್ಳುವೆ? ಶ್ರೀರಾಮನಲ್ಲಿ ನಿನಗೆ ಮರುಕವಿಲ್ಲವೋ ಹೇಗೆ? ಇದೇ ನಿನ್ನ ನಿಶ್ಚಯವಾದರೆ, ಇತ್ತನೋಡು, ನನ್ನ ಭುಜಬಲದಿಂದ ನಿನ್ನನ್ನು ಕುಟ್ಟಿ ಪುಡಿಪುಡಿ ಮಾಡುವೆನು!” ಎಂದು ಅರ್ಭಟಿಸಿದನು (೬೫-೬೬). ಅನಂತರ ವೃಕ್ಷಗಳಿಂದಲೂ ಗಜಗಳಿಂದಲೂ ಚಿನ್ನದ ಗಣಿಗಳಿಂದಲೂ ಸಾವಿರಾರು ಗೈರಿಕಧಾತುಗಳಿಂದಲೂ ಮಂಡಿತವಾದ ಓಷಧಿಪರ್ವತದ ಶಿಖರವನ್ನು ಬಲವಾಗಿ ಅಲ್ಲಾಡಿಸಿದನು. ಅಲ್ಲಾಡಿಸಿದ ರಭಸಕ್ಕೆ ಶಿಖರದಲ್ಲಿ ಒಂದೆಡೆಗಳಿಂದ ಒಂದಕ್ಕೊಂದು ಸಂಘರ್ಷಿಸಿ ಕಿಡಿಗೆದರಿವವು (೬೭). ಮರುಕ್ಷಣದಲ್ಲಿ ಹನುಮಂತನು ಓಷಧಿಪರ್ವತದ ಶಿಖರವನ್ನು ಕಿತ್ತಿತ್ತಿ ಹೊತ್ತು, ಗರುಡ

ಸ ಭಾಸ್ಕರಾಧ್ವಾನಮನುಪ್ರಪನ್ನ
 ಸ್ತಂ ಭಾಸ್ಕರಾಭಂ ಶಿಖರಂ ಪ್ರಗೃಹ್ಯ |
 ಬಭೌ ತದಾ ಭಾಸ್ಕರಸಂನಿಕಾಶೋ
 ರವೇಃ ಸಮೀಪೇ ಪ್ರತಿಭಾಸ್ಕರಾಭಃ || ೬೯

ಸ ತೇನ ಶೈಲೇನ ಭೃಶಂ ರರಾಜ
 ಶೈಲೋಪನೋ ಗಂಧವಹಾತ್ಮಜಸ್ತು |
 ಸಹಸ್ರಧಾರೇಣ ಸಪಾನಕೇನ
 ಚಕ್ರೇಣ ಖೇ ವಿಷ್ಣುರಿವಾಪಿತೇನ || ೭೦

ತಂ-ವಾನರಾಃ ಪ್ರೇಕ್ಷ್ಯ ನಿನೇದುರುಚ್ಚೈಃ
 ಸ ತಾನಪಿ ಪ್ರೇಕ್ಷ್ಯ ಮುದಾ ನನಾದ |
 ತೇಷಾಂ ಸಮುದ್ಭುಷ್ಪರವಂ ನಿಶನ್ಯ
 ಲಂಕಾಲಯಾ ಭೀನುತರಂ ನಿನೇದುಃ || ೭೧

ನಂತೆ ಉಗ್ರನೇಗದಿಂದ ಆಕಾಶಕ್ಕೆ ಹಾರಿದನು! ದೇವದಾನವರು ತಲ್ಲಣಿಸಿದರು. ಸಿದ್ಧಕಿನ್ನರಾದಿಗಳು ಸ್ತುತಿಸಿದರು (೬೮). ರವಿಯಂತೆ ರಾಜಿಸುತ್ತಿದ್ದ ಹನುಮಂತನು ರವಿಯಂತೆ ಜ್ವಲಿಸುತ್ತಿದ್ದ ಗಿರಿಶೃಂಗವನ್ನು ಹೊತ್ತು ರವಿನಾರ್ಗವೆನಿಸಿದ ಅಂತರಿಕ್ಷದಲ್ಲಿ ಸಾಗುತ್ತ (ರಾತ್ರಿಯಲ್ಲದಿಸಿದ) ಮತ್ತೊಬ್ಬ ರವಿಯೋ ಎಂಬಂತೆ ರಾರಾಜಿಸಿದನು! (೬೯). ಪರ್ವತಾಕಾರನಾದ ವಾಯುಪುತ್ರನು ಜಗಜಿಸುತ್ತಿದ್ದ ಪರ್ವತಶೃಂಗವನ್ನು ಕೈಯಲ್ಲಿ ಹಿಡಿದು ಸಾಗುತ್ತಿರುವಾಗ, ಜ್ವಾಲೆಯನ್ನು ಗುಳುವ ಸಹಸ್ರಧಾರೆಯುಳ್ಳ ಸುದರ್ಶನಚಕ್ರವನ್ನು ಹಿಡಿದ ಮಹಾವಿಷ್ಣುವಿನಂತೆ ಕಂಗೊಳಿಸಿದನು (೭೦). (ಅವನು ಲಂಕಾಸಮೀಪದ ರಣರಂಗಕ್ಕೆ ಧಾವಿಸಿ ಬರುತ್ತಿರಲು, ಅಲ್ಲಿ ಹತರಾಗಿದ್ದ ವಾನರರಮೇಲೆ ಮೃತಸಂಜೀವನಿಯ ಗಾಳಿ ಬೀಸಲು) ಆ ವಾನರರು ಜೀವಂತರಾಗಿ ಮೇಲೆದ್ದು ಹನುಮಂತನನ್ನು ನೋಡಿ ಹರ್ಷದಿಂದ ಗರ್ಜಿಸತೊಡಗಿದರು! ಹನುಮಂತನು ಅವರು ಜೀವಂತರಾದುದನ್ನು ಕಂಡು ಆನಂದದಿಂದ ಗರ್ಜಿಸಿದನು! ಇತ್ತ ಲಂಕೆಯಲ್ಲಿದ್ದ ರಾಕ್ಷಸರು ಈ ಗರ್ಜನೆಗಳನ್ನು ಕೇಳಿ ದಿಗ್ಭ್ರಾಂತರಾಗಿ ಅರಚಿಕೊಂಡರು! (೭೧).

ತತೋ ನುಹಾತ್ಮಾ ನಿಪಸಾತ ತಸ್ಮಿನ್
 ಶೈಲೋತ್ತಮೇ ವಾನರಸೈನ್ಯಮಧ್ಯೇ |
 ಹರ್ಯುತ್ತಮೇಭ್ಯಃ ಶಿರಸಾಭಿವಾದ್ಯ
 ವಿಭೀಷಣಂ ತತ್ರ ಸ ಸಸ್ವಜೇ ಚ ||

೭೨

ತಾನಪ್ಸುಭೌ ಮಾನುಷರಾಜಪುತ್ರೌ
 ತಂ ಗಂಧಮಾಘ್ರಾಯ ಮಹಾಷಧೀನಾಮ್ |
 ಬಭೂವತುಸ್ತತ್ರ ತದಾ ವಿಶಲ್ಯಾ-
 ವುತ್ತಸ್ಥುರನೈ ಚ ಹರಿಪ್ರವೀರಾಃ ||

೭೩

ಸರ್ವೇ ವಿಶಲ್ಯಾ ನಿರುಜಃ ಕ್ಷಣೇನ
 ಹರಿಪ್ರವೀರಾ ನಿಹತಾಶ್ಚ ಯೇ ಸ್ಯುಃ |
 ಗಂಧೇನ ತಾಸಾಂ ಪ್ರವರಾಷಧೀನಾಂ
 ಸುಸ್ತಾ ನಿಶಾಂತೇಷ್ವಿನ ಸಂಪ್ರಬುದ್ಧಾಃ ||

೭೪

ಯದಾಪ್ರಭೃತಿ ಲಂಕಾಯಾಂ ಯುದ್ಧಂತೇ ಕಸಿರಾಕ್ಷಸಾಃ |
 ತದಾಪ್ರಭೃತಿ ಮಾನಾರ್ಥಮಾಜ್ಞಯಾ ರಾನಣಸ್ಯ ಚ ||

೭೫

ಅದ್ಭುತಸಾಹಸಿಯಾದ ಹನುಮಂತನು ತ್ರಿಕೂಟಪರ್ವತದಲ್ಲಿದ್ದ ವಾನರ ಸೈನ್ಯದ ಮಧ್ಯದಲ್ಲಿದ್ದು ಹಿರಿಯರಾದ ವಾನರರಿಗೆ ವಂದಿಸಿ, ವಿಭೀಷಣ ನನ್ನು ಆಲಿಂಗಿಸಿಕೊಂಡನು. ರಾಜಪುತ್ರರಾದ ಶ್ರೀರಾಮಲಕ್ಷ್ಮಣರು ಮಹಾಷಧಿಗಳ ಗಂಧವನ್ನಾಘ್ರಾಣಿಸಿದೊಡನೆ, ಅವರಿಗೊದಗಿದ ಬಾಧೆ ಗಳೆಲ್ಲವೂ ನಿವಾರಿಸಲ್ಪಟ್ಟವು. ಅವರು ಮೊದಲಿನಂತೆ ಸುಖದಿಂದ ಎದ್ದರು. ಹಾಗೆಯೇ ಬಾಧೆಗೊಳಗಾಗಿದ್ದ ಇತರ ವಾನರಯೂಥಪರೂ ಎದ್ದರು (೭೨-೭೩). ದೇಹದಲ್ಲಿ ನಾಟಿದ್ದ ಆಯುಧಗಳು ಹೊರಬಂದವು. ಗಾಯಗಳು ಮಾದವು. ಸಮಸ್ತರ ಯಾತನೆಯೂ ಪರಿಹೃತವಾಯಿತು. ಮೃತರಾಗಿದ್ದ ಸಕಲ ಸೈನಿಕರೂ ದಿವ್ಯಾಷಧಿಗಳ ಗಂಧದ ಮಹಿಮೆ ಯಿಂದಲೇ ಜೀವಂತರಾಗಿ, ರಾತ್ರಿಯಲ್ಲಿ ಮಲಗಿದವರು ಬೆಳಗಾದಮೇಲೆ ಹಾಸಿಗೆಯಿಂದೇಳುವಂತೆ ಮೇಲೆದ್ದು ಸೌಖ್ಯದಲ್ಲಿದ್ದರು (೭೪). (ಹೆತ್ತರಾದ ರಾಕ್ಷಸರು ಮಾತ್ರ ಬದುಕಲಿಲ್ಲ. ಏಕೆಂದರೆ,) ಕಸಿರಾಕ್ಷಸರ ಯುದ್ಧವು

ಯೇ ಹನ್ಯಂತೇ ರಣೇ ತತ್ರ ರಾಕ್ಷಸಾಃ ಕಪಿಕುಂಜರೈಃ |
ಹತಾ ಹತಾಸ್ತು ಕ್ಷಿಪ್ಯಂತೇ ಸರ್ವ ಏವ ತು ಸಾಗರೇ ||

೭೬

ತತೋ ಹರಿರ್ಗಂಧವಹಾತ್ಮಜಸ್ತು
ತನೋಷಧೀಶೈಲನುದಗ್ರವೀರ್ಯಃ |
ನಿನಾಯ ನೇಗಾಧ್ವಿನುನಂತನೇನ
ಪುನಶ್ಚ ರಾನೋಣ ಸಮಾಜಗಾನು ||

೭೭

ಇತಿ ಶ್ರೀಮದ್ರಾಮಾಯಣೇ ಯುದ್ಧಕಾಂಡೇ ಚತುಃಸಪ್ತತಿತಮಃ ಸರ್ಗಃ



ಆರಂಭವಾದ ಕಾಲದಿಂದಲೂ ರಣರಂಗದಲ್ಲಿ ಹತರಾದ ರಾಕ್ಷಸರೆಲ್ಲರನ್ನೂ ರಾಕ್ಷಸಭಟರು ಸಮುದ್ರದಲ್ಲಿ ಎಸೆದುಬಿಡುತ್ತಿದ್ದರು. ಹತರಾದವರ ಸಂಖ್ಯೆಯು ಶತ್ರುಗಳಿಗೆ ತಿಳಿಯಬಾರದೆಂಬ ಉದ್ದೇಶದಿಂದ ರಾವಣನೇ ಆ ರೀತಿಯಲ್ಲಿ ಆಜ್ಞೆಮಾಡಿದ್ದನು (೭೫-೭೬). ಹೀಗೆ ಕಪಿಯೋಧರೆಲ್ಲರೂ ಬದುಕಿದವೇಲೆ ಅಸದೃಶಪರಾಕ್ರಮಿಯಾದ ವಾಯುತನಯನು ಓಷಧಿ ಪರ್ವತವನ್ನು ಮತ್ತೆ ಹಿಮವತ್ಪರ್ವತಕ್ಕೆ ಸಾಗಿಸಿ ಹಿಂದಿರುಗಿ ಬಂದು ಶ್ರೀರಾಮನೊಡನೆ ಸೇರಿಕೊಂಡನು (೭೭).

ಇಲ್ಲಿಗೆ ಶ್ರೀಮದ್ರಾಮಾಯಣದ ಯುದ್ಧ ಕಾಂಡದಲ್ಲಿ ಎಪ್ಪತ್ತನಾಲ್ಕನೆಯ ಸರ್ಗ



ಪಂಚಸಪ್ತತಿತನುಃ ಸರ್ಗಃ

ಲಂಕಾದಾಹಃ

ತತೋಽಬ್ರವೀನ್ಮಹಾತೇಜಾಃ ಸುಗ್ರೀವೋ ವಾನರಾಧಿಪಃ |
ಅರ್ಥ್ಯಂ ವಿಜ್ಞಾಪಯಂಶ್ಚಾಪಿ ಹನುಮಂತಮಿದಂ ವಚಃ || ೧

ಯತೋ ಹತಃ ಕುಂಭಕರ್ಣಃ ಕುಮಾರಾಶ್ಚ ನಿಷೂದಿತಾಃ |
ನೇದಾನೀನುಪನಿರ್ಹಾರಂ ರಾವಣೋ ದಾತುಮರ್ಹತಿ || ೨

ಯೇ ಯೇ ಮಹಾಬಲಾಃ ಸಂತಿ ಲಘುವಶ್ಚ ಪ್ಲವಂಗಮಾಃ |
ಲಂಕಾನುಭ್ಯುತ್ಪತಂತ್ವಾಶು ಗೃಹ್ಯೋಲ್ಕಾಃ ಪ್ಲವಗರ್ಷಭಾಃ || ೩

ತತೋಽಸ್ತಂ ಗತ ಆದಿತ್ಯೇ ರೌದ್ರೇ ತಸ್ಮಿನ್ನಿಶಾನುಖೇ |
ಲಂಕಾನುಭಿಮುಖಾಃ ಸೋಲ್ಕಾ ಜಗ್ಮುಸ್ತೇ ಪ್ಲವಗರ್ಷಭಾಃ || ೪

ಸರ್ಗ ೭೫

ಕಪಿಯೋಧರು ಲಂಕೆಗೆ ಬಿಂಕಿ ಹಚ್ಚುವುದು. ರಾವಣನು ಕುಂಭನಿಕುಂಭಾದಿ
ಯೋಧರನ್ನು ಯುದ್ಧಕ್ಕೆ ಕಳಿಸುವುದು. ಘೋರ ಸಂಗ್ರಾಮ.

ಅನಂತರ ವಾನರೇಂದ್ರನಾದ ಸುಗ್ರೀವನು ಮುಂದಿನ ಕರ್ತವ್ಯವನ್ನು
ತಿಳಿಸುತ್ತ ಹನುಮಂತನನ್ನು ಕುರಿತು “ವಾನರೋತ್ತಮ, ಈಗ
ಕುಂಭಕರ್ಣನೂ ರಾವಣಪುತ್ರರೂ ಹತರಾಗಿರುವುದರಿಂದ, ರಾವಣನು
ತಾನಾಗಿ ನಮ್ಮಮೇಲೆ ಆಕ್ರಮಣವನ್ನೆಸಗಲು ಬರಲಾರ (೧-೨). ಆದ್ದರಿಂದ
ನಮ್ಮಲ್ಲಿ ಮಹಾಬಲರೂ ವೇಗಶಾಲಿಗಳೂ ಆದ ಕಪಿಯೋಧರು ಪಂಜು
ಗಳನ್ನು ಹಿಡಿದು ಲಂಕೆಯ ಪ್ರಾಕಾರವನ್ನು ಹಾರಿ ಒಳಗೆ ನುಗ್ಗಿ!”
ಎಂದು ತಿಳಿಸಿದನು (೩). ಸೂರ್ಯನು ಮುಳುಗಲು ಭೀಷಣವಾದ
ರಾತ್ರಿಯು ಪ್ರಾಪ್ತವಾಯಿತು*. ಆ ಗಾಢಾಂಧಕಾರದಲ್ಲಿ ವಾನರ
ಯೋಧರು ಪಂಜುಗಳನ್ನು ಹಿಡಿದು ಲಂಕೆಯ ಕಡೆಗೆ ನುಗ್ಗಿದರು. ವಾನರರು

* ಅನುಬಂಧವನ್ನು ನೋಡಿ.

ಉಲ್ಕಾಹಸ್ತೈರ್ಹರಿಗಣೈಃ ಸರ್ವತಃ ಸನುಭಿದ್ರುತಾಃ |
 ಆರಕ್ಷಸ್ಥಾ ವಿರೂಪಾಕ್ಷಾಃ ಸಹಸಾ ವಿಪ್ರದುದ್ರುವುಃ || ೫

ಗೋಪುರಾಟ್ಟಿಪ್ರತೋಲೀಷು ಚರ್ಯಾಸು ವಿವಿಧಾಸು ಚ |
 ಪ್ರಾಸಾದೇಷು ಚ ಸಂಹೃಷ್ವಾಃ ಸಸೃಜುಸ್ತೇ ಹುತಾಶನಮ್ || ೬

ತೇಷಾಂ ಗೃಹಸಹಸ್ರಾಣಿ ದದಾಹ ಹುತಭುಕ್ತದಾ |
 ಪ್ರಾಸಾದಾಃ ಪರ್ವತಾಕಾರಾಃ ಪತಂತಿ ಧರಣೀತಲೇ || ೭

ಅಗುರುರ್ದಹ್ಯತೇ ತತ್ರ ವರಂ ಚ ಹರಿಚಂದನಮ್ |
 ನೌಕ್ತಿಕಾ ನುಣಯಃ ಸ್ನಿಗ್ಧಾ ವಜ್ರಂ ಚಾಪಿ ಪ್ರವಾಲಕಮ್ || ೮

ಕ್ಲೌನುಂ ಚ ದಹ್ಯತೇ ತತ್ರ ಕೌಶೇಯಂ ಚಾಪಿ ಶೋಭನಮ್ |
 ಆವಿಕಂ ವಿವಿಧಂ ಚೌರ್ಣಂ ಕಾಂಚನಂ ಭಾಂಡಮಾಯುಧಮ್ || ೯

ನಾನಾವಿಕೃತಸಂಸ್ಥಾನಂ ನಾಜಿಭಾಂಡಪರಿಚ್ಛದೌ |
 ಗಜಗೈವೇಯಕಕ್ಷ್ಯಾಶ್ಚ ರಥಭಾಂಡಾಶ್ಚ ಸಂಸ್ಕೃತಾಃ || ೧೦

ಬಂದುದನ್ನು ಕಂಡು ಕೋಟಿಯ ಗುಲ್ಮಸ್ಥಾನಗಳಲ್ಲಿ ಕಾವಲಾಗಿದ್ದ ರಾಕ್ಷಸರು ಹೆದರಿ ಓಡಿಹೋದರು (೪-೫). ವಾನರರು ಉತ್ಸಾಹದಿಂದ ನುಗ್ಗಿ ಲಂಕೆಯ ಪುರದ್ವಾರ, ಮಹಡಿ, ರಸ್ತೆ, ಗಲ್ಲಿ, ಪ್ರಾಸಾದಗಳಿಗೆ ಹೋಗಿ ಬೆಂಕಿಯನ್ನು ಹತ್ತಿಸಿದರು. ನಾವಿರಾರು ಮನೆಗಳು ಸುಟ್ಟು ಬೂದಿಯಾದವು. ಪರ್ವತಾಕಾರದ ಪ್ರಾಸಾದಗಳು ಸುಟ್ಟು ಕುಸಿದು ಬಿದ್ದವು (೬-೭). ಅಗುರು, ಚಂದನ, ನುಣುಪಾದ ಮುತ್ತಿನ ಮಣಿಗಳು, ವಜ್ರ, ಹವಳಗಳು ಸುಟ್ಟುಹೋದವು. ನಾರುಮಡಿಗಳು, ಉತ್ತಮವಾದ ರೇಶ್ಮಿಯ ಬಟ್ಟೆಗಳು, ಕಂಬಳಿಗಳು ಮತ್ತು ಇತರ ಉಣ್ಣೆಯ ಬಟ್ಟೆಗಳು ಭಸ್ಮವಾದವು. ಚಿನ್ನದ ಪಾತ್ರೆಗಳೂ, ಆಯುಧಗಳೂ ಸುಟ್ಟುಕರಗಿದವು (೮-೯). ನಾನಾಬಗೆಯ ಕುಶಲ ಕಲಾ ನಿರ್ಮಿತವಸ್ತುಗಳೂ ಅಶ್ವಾಲಂಕಾರಗಳೂ ಹಲ್ಲಣಗಳೂ ಆನೆಗಳ ಕಂಠಾಭರಣಗಳೂ ಸರಪಳಿಗಳೂ ಮಿರು ಮಿರುಗುವ ರಥಸಾಮಗ್ರಿಗಳೂ ಸುಟ್ಟು ಬೂದಿಯಾದವು (೧೦).

ತನುತ್ರಾಣಿ ಚ ಯೋಧಾನಾಂ ಹಸ್ತ್ಯಶ್ವಾನಾಂ ಚ ವರ್ನು ಚ |
 ಖಡ್ಗ ಧನೂಂಷಿ ಜ್ಯಾಬಾಣಾಸ್ತೋನುರಾಂಕುಶಶಕ್ತಯಃ || ೧೧
 ರೋಮುಜಂ ವಾಲಜಂ ಚರ್ಮ ವ್ಯಾಘ್ರಜಂ ಚಾಂಡಜಂ ಬಹು |
 ಮುಕ್ತಾನುಣಿವಿಚಿತ್ರಾಂಶ್ಚ ಪ್ರಾಸಾದಾಂಶ್ಚ ಸಮಂತತಃ || ೧೨
 ವಿವಿಧಾನಸ್ತ್ರಸಂಯೋಗಾನಗ್ನಿದಹತಿ ತತ್ರ ವೈ |
 ನಾನಾವಿಧಾನ್ ಗೃಹಚ್ಛಂದಾನ್ ದದಾಹ ಹುತಭುಕ್ತದಾ || ೧೩
 ಆನಾಸಾನ್ ರಾಕ್ಷಸಾನಾಂ ಚ ಸರ್ವೇಷಾಂ ಗೃಹಗರ್ಭಿನಾಮ್ |
 ಹೇಮುಚಿತ್ರತನುತ್ರಾಣಾಂ ಸ್ತಗ್ಧಾನಾಂಬರಧಾರಿಣಾಮ್ || ೧೪
 ಶೀಘ್ರಪಾನಚಲಾಕ್ಷಾಣಾಂ ಮದವಿಹ್ವಲಗಾಮಿನಾಮ್ |
 ಕಾಂತಾಲಂಬಿತನಸ್ತ್ರಾಣಾಂ ಶತ್ರುಸಂಜಾತಮನ್ಯುನಾಮ್ || ೧೫
 ಗದಾಶೂಲಾಸಿಹಸ್ತಾನಾಂ ಖಾದತಾಂ ಪಿಬತಾನುಪಿ |
 ಶಯನೇಷು ಮಹಾರ್ಹೇಷು ಪ್ರಸುಪ್ತಾನಾಂ ಪ್ರಿಯೈಃ ಸಹ || ೧೬

ಯೋಧರ ಕವಚಗಳೂ ಆನೆ ಕುದುರೆಗಳಿಗೆ ತೊಡಿಸುವ ರಕ್ಷಾಕವಚಗಳೂ ಖಡ್ಗ, ಧನುಸ್ಸು, ಹೆದೆ, ಬಾಣ, ತೋಮರ, ಅಂಕುಶ, ಶಕ್ತಿ ಮುಂತಾದ ವಿವಿಧಾಯುಧಗಳೂ ದಗ್ಧವಾದವು (೧೧). 'ರೋಮನಿರ್ಮಿತವಸ್ತ್ರಗಳೂ ಚಾನುರಾದಿಗಳೂ ಹುಲಿಯ ಚರ್ಮವೂ ಕಸ್ತೂರಿ, ಪುನಗು ಮುಂತಾದ ಗಂಧದ್ರವ್ಯಗಳೂ ಸುಟ್ಟು ನಾಶವಾದವು. ಮುಕ್ತಾದಿಮಣಿಗಳಿಂದ ಭೂಷಿತವಾದ ಪ್ರಾಸಾದಗಳನ್ನೂ ಆಯುಧಾಗಾರಗಳನ್ನೂ ನಾನಾಬಗೆಯ ಗೃಹಗಳನ್ನೂ ಅಗ್ನಿಯು ದಹಿಸಿತು (೧೨-೧೩). ಆ ಸಮಯದಲ್ಲಿ ಗೃಹಲೋಲುಪರಾದ ಕೆಲವು ರಾಕ್ಷಸರು ಹೇಮ ಭೂಷಿತ ಕವಚಗಳನ್ನೂ ತೊಟ್ಟು ಪುಷ್ಪಮಾಲೆಗಳನ್ನೂ ಉತ್ತಮ ವಸ್ತ್ರಗಳನ್ನೂ ಧರಿಸಿದ್ದರು (೧೪). ಮದ್ಯಪಾನದಿಂದ ತೊಳಲುವ ಕಣ್ಣುಳ್ಳವರು ಕೆಲವರು! ಮದ್ಯದ ಅಮಲಿನಿಂದ ತತ್ತರಿಸುತ್ತ ಹೆಜ್ಜೆಯಿಡುವವರು ಕೆಲವರು! ಮದ್ಯಮದ ದಿಂದ ಒಲೆಯುತ್ತಿದ್ದ ರಾಕ್ಷಸರು ಬೀಳದಂತೆ, ಅವರ ಮಡದಿಯರು ವಸ್ತ್ರಗಳನ್ನೂ ಹಿಡಿದು ತಡೆಯುತ್ತಿದ್ದರು! ಕೆಲವರು ಶತ್ರುಗಳಾದ ವಾನರರ ಕಾರ್ಯದಿಂದ ಕೃದ್ಧರಾಗಿದ್ದರು (೧೫). ಕೆಲವರು ಗದಾ, ಶೂಲ, ಖಡ್ಗ

ತ್ರಸ್ತಾನಾಂ ಗಚ್ಛತಾಂ ತೂರ್ಣಂ ಪುತ್ರಾನಾದಾಯ ಸರ್ವತಃ |

ತೇಷಾಂ ಶತಸಹಸ್ರಾಣಿ ತದಾ ಲಂಕಾನಿವಾಸಿನಾಮ್ || ೧೭

ಅದಹತ್ ಪಾನಕಸ್ತತ್ರ ಜಜ್ವಾಲ ಚ ಪುನಃ ಪುನಃ |

ಸಾರನಂತಿ ಮಹಾರ್ಹಾಣಿ ಗಂಭೀರಗುಣನಂತಿ ಚ || ೧೮

ಹೇಮಚಂದ್ರಾರ್ಧಚಂದ್ರಾಣಿ ಚಂದ್ರಶಾಲೋತ್ತಮಾನಿ ಚ |

ರತ್ನಚಿತ್ರಗವಾಕ್ಷಾಣಿ ಸಾಧಿಷ್ಠಾನಾನಿ ಸರ್ವಶಃ || ೧೯

ಮಣಿವಿದ್ರು ಮಚಿತ್ರಾಣಿ ಸ್ಪೃಶಂತೀನ ದಿನಾಕರಮ್ |

ಕ್ರೌಂಚಬರ್ಹಿಣಿವೀಣಾನಾಂ ಭೂಷಣಾನಾಂ ಚ ನಿಃಸ್ಪನ್ಯೈಃ || ೨೦

ನಾದಿತಾನ್ಯಚಲಾಭಾನಿ ನೇಶ್ಮಾನ್ಯಗ್ನಿದರ್ಶದಾಹ ಸಃ |

ಜ್ವಲನೇನ ಪರೀತಾನಿ ತೋರಣಾನಿ ಚಕಾಶಿರೇ || ೨೧

ವಿದ್ಯುದ್ಧಿರಿವ ನದ್ಧಾನಿ ಮೇಘಜಾಲಾನಿ ಘರ್ವಗೇ |

ಜ್ವಲನೇನ ಪರೀತಾನಿ ನಿಪೇತುರ್ಭವನಾನ್ಯಥ || ೨೨

ಮುಂತಾದ ಆಯುಧಗಳನ್ನು ಹಿಡಿದಿದ್ದರು. ಕೆಲವರು ಉಣ್ಣುತ್ತಿದ್ದರು, ಕೆಲವರು ಕುಡಿಯುತ್ತಿದ್ದರು. ಕೆಲವರು ಉತ್ತಮ ಶಯ್ಯೆಗಳಲ್ಲಿ ಪ್ರಿಯಜನ ರೊಡನೆ ಮಲಗಿದ್ದರು! ಕಪಿಯೋಧರು ನಗರಕ್ಕೆ ಬೆಂಕಿಯನ್ನು ಹಚ್ಚಿದೊಡನೆ ಆ ರಾಕ್ಷಸರು ಭೀತಿಯಿಂದ ತಮ್ಮ ಮಕ್ಕಳನ್ನೆತ್ತಿಕೊಂಡು ಅತ್ತಿತ್ತ ಓಡಲಾರಂಭಿಸಿದರು. ಅಂಥ ರಾಕ್ಷಸರ ಲಕ್ಷೋಪಲಕ್ಷ ಮನೆಗಳು ಅಗ್ನಿಗೆ ಆಹುತಿಯಾದವು (೧೬-೧೭). ಅಗ್ನಿಯು ಭುಗಿಲೆಂದು ಪ್ರಜ್ವಲಿಸ ತೊಡಗಿತು. ಪೂರ್ಣಚಂದ್ರನಂತಿಯೂ ಅರ್ಧಚಂದ್ರನಂತಿಯೂ ಆಕೃತಿಯುಳ್ಳ ಹೇಮ ನಿರ್ಮಿತ ಭವನಗಳೂ ಉತ್ತಮ ಚಂದ್ರಶಾಲಾ ಸಹಿತ ಗೃಹಗಳೂ ರತ್ನಖಚಿತ ಗವಾಕ್ಷಗಳೂ ಶ್ರೇಷ್ಠವಾದ ಗೃಹೋಪಕರಣಗಳೊಡನೆ ದಗ್ಧವಾಗಿ ಬಿದ್ದವು (೧೮-೧೯). ವಿವಿಧ ರತ್ನಗಳಿಂದಲೂ ಹವಳಗಳಿಂದಲೂ ಅಲಂಕೃತವಾಗಿ, ಸೂರ್ಯನನ್ನು ಸ್ಪರ್ಶಿಸುತ್ತವೆಯೋ ಎಂಬಂತೆ ಉನ್ನತವಾಗಿ, ಕ್ರೌಂಚ ನವಿಲುಗಳ ಕೂಗುಗಳಿಂದ ಮನೋಹರವಾಗಿ, ವೀಣಾಕ್ವಣಿತದಿಂದ ಮನೋಜ್ಞವಾಗಿ, ಆಭರಣಗಳ ಕುಲುಕುಲು ಶಬ್ದಗಳಿಂದ ಮನೋರಮವಾಗಿ, ಶೈಲಗಳಂತೆ ಉನ್ನತವಾಗಿದ್ದ ಮಂದಿರಗಳನ್ನು ವಹ್ನಿಯು ಸುಟ್ಟುಬೂದಿಮಾಡಿತು(೨೦-೨೧). ಅಗ್ನಿಜ್ವಾಲೆಯೊಡನೆ

ವಜ್ರಿವಜ್ರಹತಾನೀನ ಶಿಖರಾಣಿ ಮಹಾಗಿರೀಃ |

ನಿಮಾನೇಷು ಪ್ರಸುಸ್ತಾಶ್ಚ ದಹ್ಯಮಾನಾ ವರಾಂಗನಾಃ || ೨೩

ತ್ಯಕ್ತಾ ಭರಣಸರ್ವಾಂಗಾ ಹಾ ಹೇತ್ಯುಚ್ಚೈರ್ವಿಚುಕ್ರುಶುಃ |

ತಾನಿ ನಿರ್ದಹ್ಯಮಾನಾನಿ ದೂರತಃ ಪ್ರಚಕಾಶಿರೇ || ೨೪

ಹಿಮವಚ್ಛಿಖರಾಣೀನ ದೀಪ್ತಾಷಧಿವನಾನಿ ಚ |

ಹರ್ಮ್ಯಾಗ್ನೈರ್ದಹ್ಯಮಾನೈಶ್ಚ ಜ್ವಾಲಾಪ್ರಜ್ವಲಿತೈರಪಿ || ೨೫

ರಾತ್ರೌ ಸಾ ದೃಶ್ಯತೇ ಲಂಕಾ ಪುಷ್ಪಿತೈರಿವ ಕಿಂಶುಕೈಃ |

ಹಸ್ತ್ಯಧ್ಯಷ್ಟೈರ್ಗಜೈರ್ಮುಕ್ತೈರ್ಮುಕ್ತೈಶ್ಚ ತುರಗೈರಪಿ || ೨೬

ಉ ರಿ ಯು ತ್ತಿ ದ್ಧ ಉನ್ನತವಾದ ಬಹಿದ್ವಾರಗಳು ಬೇಸಿಗೆಯಲ್ಲಿ * ಮಿಂಚುಗಳೊಡನೆ ಮಿಂಚುವ ಮೇಘಜಾಲಗಳಂತೆ ಹೊಳೆಯುತ್ತಿದ್ದವು. ಇಂದ್ರನ ವಜ್ರಾಯುಧದಿಂದ ಆಹತವಾದ ಗಿರಿಶಿಖರಗಳಂತೆ, ಉನ್ನತ ಭವನಗಳು ಸುಟ್ಟು ಉರುಳಿಬೀಳುತ್ತಿದ್ದವು (೨೨). ಉಪರಿಗೆಗಳಲ್ಲಿ ಮಲಗಿದ್ದ ಉತ್ತಮಸ್ತ್ರೀಯರು ಆಭರಣಗಳನ್ನು ತೆಗೆದೊಗೆದು 'ಹಾ! ಹಾ!' ಎಂದು ಒರಲುತ್ತಿದ್ದರು. ಉರಿಯುತ್ತಿದ್ದ ಉಪರಿಗೆಗಳು ದಿವ್ಯಮೂಲಿಕೆಗಳಿಂದ ಪ್ರಜ್ವಲಿಸುವ ಹಿಮಾಲಯದ ಶಿಖರಗಳಂತೆ ದೂರದಲ್ಲಿರುವವರಿಗೆ ಕಾಣುತ್ತಿದ್ದವು (೨೩-೨೪). ಜ್ವಾಲೆಯೊಡನೆ ಉರಿಯುತ್ತಿದ್ದ ಉನ್ನತ ಭವನಗಳು ಆ ರಾತ್ರಿಯಲ್ಲಿ, ಅರಳಿದ ಮುತ್ತಗದ ಮರಗಳಂತೆ ಗೋಚರಿಸಿದವು. ಅಗ್ನಿಭಯದಿಂದ ಮಾವುತರು ಆನೆಗಳನ್ನೂ ರಾವುತರು ಕುದುರೆಗಳನ್ನೂ ಕಟ್ಟುಗಳಿಂದ ಬಿಚ್ಚಿದರು. ಅವುಗಳು ಬೀದಿಗಳಲ್ಲಿ ದಿಕ್ಕುಗೆಟ್ಟು ಅಲೆಯು

* ಮೂಲದಲ್ಲಿ 'ಘರ್ಮಗೇ' ಎಂದಿದೆ. ಘರ್ಮವೆಂದರೆ ಬೇಸಿಗೆ. ಬೇಸಿಗೆ ಕಳೆದುಹೋಗಲು-ಮಳೆಗಾಲದಲ್ಲಿ ಎಂದು ಕೆಲವರು ಅರ್ಥ ಹೇಳುತ್ತಾರೆ. ಈ ಅರ್ಥವು ಕ್ಲೇಶದಿಂದ ಲಭ್ಯವಾಗುತ್ತದೆ. ಬೇಸಿಗೆಯಲ್ಲಿಯೂ ಮುಂಗಾರು ಮೋಡವು ಕಾಣಿಸುವುದರಿಂದ ಬೇಸಿಗೆಯೆಂದೇ ಅರ್ಥವನ್ನು ಹೇಳಬಹುದು. ಆಗ ಮೋಡಕವಿದರೆ ಸೆಕೆಯು ಹೇಗೆ ಅತಿಯಾಗುವುದೋ ಹಾಗೆ ಬೆಂಕಿಯಿಂದ ಸೆಕೆಯು ಅತಿಯಾಯಿತೆಂದು ಆಶಯವಿರಬಹುದು.

ಬಭೂವ ಲಂಕಾ ಲೋಕಾಂತೇ ಭ್ರಾಂತಗ್ರಾಹ ಇವಾರ್ಣವಃ |
 ಅಶ್ವಂ ಮುಕ್ತಂ ಗಜೋ ದೃಷ್ಟ್ವಾ ಕ್ವಚಿದ್ಭೀತೋಽಪಸರ್ಪತಿ || ೨೭
 ಭೀತೋ ಭೀತಂ ಗಜಂ ದೃಷ್ಟ್ವಾ ಕ್ವಚಿದಶ್ವೋ ನಿವರ್ತತೇ |
 ಲಂಕಾಯಾಂ ದಹ್ಯಮಾನಾಯಾಂ ಶುಶುಭೇ ಸ ಮಹಾರ್ಣವಃ || ೨೮
 ಛಾಯಾಸಂಸಕ್ತಸಲಿಲೋ ಲೋಹಿತೋದ ಇವಾರ್ಣವಃ |
 ಸಾ ಬಭೂವ ಮುಹೂರ್ತೇನ ಹರಿಭಿದೀಪಿತಾ ಪುರೀ || ೨೯
 ಲೋಕಸ್ಯಾಸ್ಯ ಕ್ಷಯೇ ಘೋರೇ ಪ್ರದೀಪ್ತೇನ ವಸುಂಧರಾ |
 ನಾರೀಜನಸ್ಯ ಧೂಮೇನ ವ್ಯಾಪ್ತಸ್ಯೋಚ್ಚೈರ್ವಿನೇದುಷಃ || ೩೦
 ಸ್ವನೋ ಜ್ವಲನತಪ್ತಸ್ಯ ಶುಶ್ರುವೇ ದಶಯೋಜನಮ್ |
 ಪ್ರದಗ್ಧಕಾಯಾನಪರಾನ್ ರಾಕ್ಷಸಾನ್ನಿರ್ಗತಾನ್ ಬಹಿಃ || ೩೧
 ಸಹಸಾಭ್ಯುತ್ಪತಂತಿ ಸ್ಮ ಹರಯೋಽಥ ಯುಯುತ್ಸವಃ |
 ಉದ್ಭುಷ್ಟಂ ವಾನರಾಣಾಂ ಚ ರಾಕ್ಷಸಾಣಾಂ ಚ ನಿಸ್ಪನಃ || ೩೨

ತ್ತಿರುವಾಗ, ಪ್ರಳಯಕಾಲದಲ್ಲಿ ಮಹಾಗ್ರಾಹಗಳು ತತ್ತರಿಸುತ್ತಿರಲು, ಉಲ್ಲೋಲಕಲ್ಲೋಲವಾದ ಮಹಾಸಾಗರದಂತೆ ಲಂಕಾನಗರವು ಕಾಣಿಸಿತು. ಓಡುವ ಕುದುರೆಯನ್ನು ಕಂಡು ಆನೆಯು ಹೆದರಿ ಹಿಂದಕ್ಕೆ ಓಡುತ್ತಿತ್ತು! (೨೫-೨೭). ಓಡುವ ಆನೆಯನ್ನು ಕಂಡು ಕುದುರೆಯು ಹೆದರಿ ಹಿಂಜರಿದು ಪಲಾಯನಮಾಡುತ್ತಿತ್ತು! ಲಂಕೆಯು ಸುಟ್ಟುಹೋಗುತ್ತಿರುವಾಗ ಅಗ್ನಿಜ್ವಾಲೆಯು ಸಮುದ್ರದಲ್ಲಿ ಪ್ರತಿಬಿಂಬಿಸಿರಲು, ಆ ಸಮುದ್ರವು ಕೆಂಪು ನೀರಿನಿಂದ ತುಂಬಿದಂತೆ ಕಾಣಿಸಿತು (೨೮). ವಾನರಯೋಧರಿಂದ ವ್ರದೀಪಿತವಾದ ಆ ಲಂಕಾನಗರಿಯು, ಘೋರವಾದ ಪ್ರಳಯಕಾಲದಲ್ಲಿ ಈ ಭೂಮಿಯು ದಗ್ಧವಾಗುವಂತೆ, ಒಂದು ಮುಹೂರ್ತದಲ್ಲಿ ಉರಿದು ಹೋಯಿತು. ಹೊಗೆಯಲ್ಲಿಯೂ ವಹ್ನಿಜ್ವಾಲೆಯಲ್ಲಿಯೂ ಸಿಕ್ಕಿ ನೊಂದು ಕೂಗುತ್ತಿದ್ದ ನಾರೀಜನರ ಚೀತ್ಕಾರವು ಹತ್ತುಯೋಜನಗಳ ದೂರದವರೆಗೆ ಕೇಳಿಸಿತು! (೨೯-೩೦). ಮೈಯನ್ನು ಸುಟ್ಟುಕೊಂಡು ಕೆಲವು ರಾಕ್ಷಸರು ಹೊರಗೆ ಓಡಿಬರಲು, ಥಟ್ಟನೆ ಈ ಕಪಿಯೋಧರು ಯುದ್ಧಾಪೇಕ್ಷೆಯಿಂದ ಅವರನ್ನು ಎದುರಿಸುತ್ತಿದ್ದರು. ಎಲ್ಲೆಲ್ಲಿಯೂ ವಾನರರ ಮತ್ತು ರಾಕ್ಷಸರ

ದಿಶೋ ದಶ ಸಮುದ್ರಂ ಚ ಪೃಥಿವೀಂ ಚಾನ್ವನಾದಯತ್ |
 ವಿಶಲ್ಯೌ ತು ಮಹಾತ್ಮಾನ್ಯೌ ತಾವೃಭೌ ರಾಮಲಕ್ಷ್ಮಣೌ || ೩೩
 ಅಸಂಭ್ರಾಂತೌ ಜಗೃಹತುಸ್ತದೋಭೇ ಧನುಷೀ ವರೇ |
 ತತೋ ವಿಸ್ವಾರಯಾಣಸ್ಯ ರಾಮಸ್ಯ ಧನುರುತ್ತಮಮ್ || ೩೪
 ಬಭೂವ ತುನುಲಃ ಶಬ್ದೋ ರಾಕ್ಷಸಾನಾಂ ಭಯಾವಹಃ |
 ಅಶೋಭತ ತದಾ ರಾಮೋ ಧನುರ್ವಿಸ್ವಾರಯನ್ ಮಹತ್ || ೩೫
 ಭಗವಾನಿವ ಸಂಕ್ರುದ್ಧೋ ಭವೋ ವೇದಮಯಂ ಧನುಃ |
 ಉದ್ಭುಷ್ಪಂ ವಾನರಾಣಾಂ ಚ ರಾಕ್ಷಸಾನಾಂ ಚ ನಿಸ್ವನಮ್ || ೩೬
 ಜ್ಯಾಶಬ್ದಸ್ತಾವೃಭೌ ಶಬ್ದಾವತಿ ರಾಮಸ್ಯ ಶುಶ್ರುನೇ |
 ವಾನರೋದ್ಭುಷ್ಪಘೋಷಶ್ಚ ರಾಕ್ಷಸಾನಾಂ ಚ ನಿಸ್ವನಃ || ೩೭
 ಜ್ಯಾಶಬ್ದಶ್ಚಾಪಿ ರಾಮಸ್ಯ ತ್ರಯಂ ವ್ಯಾಪ್ತಂ ದಿಶೋ ದಶ |
 ತಸ್ಯ ಕಾರ್ಮುಕಮುಕ್ತೈಶ್ಚ ಶರೈಸ್ತತ್ ಪುರಗೋಪುರಮ್ || ೩೮

ಕೋಲಾಹಲವು ಮೊಳಗಿಹೋಯಿತು (೩೧-೩೨). ಆ ಕೋಲಾಹಲವು ದಶದಿಕ್ಕುಗಳನ್ನು ವ್ಯಾಪಿಸಿ ಕಡಲನ್ನು ಮೊಳಗಿಸಿ ಭೂಮಿಯಲ್ಲಿ ಪ್ರತಿಧ್ವನಿಸಿತು. ಅತ್ತಲಾಗಿ ರಣರಂಗದಲ್ಲಿ ಬ್ರಹ್ಮಾಸ್ತ್ರದಿಂದ ವಿಮುಕ್ತರಾಗಿ ಚೀತರಿಸಿಕೊಂಡ ವೀರಾಗ್ರಣಿಗಳಾದ ಶ್ರೀರಾಮನೂ ಲಕ್ಷ್ಮಣನೂ ತಮಗಾದ ಬಾಧೆಯನ್ನು ಗಣಿಸದೆ, ಪ್ರಬಲವಾದ ತಮ್ಮ ಧನುಸ್ಸುಗಳನ್ನು ಕೈಗೆ ತೆಗೆದುಕೊಂಡರು (೩೩). ಶ್ರೀರಾಮನು ತನ್ನ ಕೋದಂಡವನ್ನೆತ್ತಿ ನಾಣನ್ನು ಮಿಡಿಯಲಾರಂಭಿಸಲು, ಜನಿಸಿದ ಝಂಕಾರವು ಲಂಕೆಯಲ್ಲಿದ್ದ ರಾಕ್ಷಸರ ಎದೆಯನ್ನು ನಡುಗಿಸಿತು. ತನ್ನ ಮಹಾಧನುಸ್ಸನ್ನು ಜೇಗೈಯುತ್ತ ಕ್ರುದ್ಧನಾಗಿ ನಿಂತಿದ್ದ ಶ್ರೀರಾಮನು, ಸಂಹಾರಕಾಲದಲ್ಲಿ ವೇದ ಪ್ರತಿಪಾದ್ಯವಾದ ಪಿನಾಕಧನುಸ್ಸನ್ನು ಹಿಡಿದು ಸಂಕ್ರುದ್ಧನಾದ ಭಗವಾನ್ ಪರಮೇಶ್ವರನಂತೆ ಕಂಗೆೊಳಿಸಿದನು (೩೪-೩೫). ಶ್ರೀರಾಮನ ಧನುಷ್ಠಂಕಾರವು ವಾನರರಾಕ್ಷಸರ ಭೀಕರಕೋಲಾಹಲವನ್ನೂ ಅತಿಕ್ರಮಿಸಿ ಸ್ಫುಟವಾಗಿ ಕೇಳಿಸುತ್ತಿತ್ತು! ಕಸಿಯೋಧರ ಗರ್ಜನೆ, ರಾಕ್ಷಸರ ಚೀತ್ಕಾರ, ಶ್ರೀರಾಮನ ಕೋದಂಡ ಝಂಕಾರ—ಇವು ಮೂರೂ ದಶದಿಕ್ಕುಗಳನ್ನೂ ವ್ಯಾಪಿಸಿದವು (೩೬-೩೭). ಶ್ರೀರಾಮನ ಕಾರ್ಮುಕದಿಂದ ಜಿಗಿದ ಶರಗಳು

ಕೈಲಾಸಶೃಂಗಪ್ರತೀಮಂ ವಿಕೀರ್ಣಮಪತದ್ಭುವಿ |
 ತತೋ ರಾಮಶರಾನ್ ದೃಷ್ಟ್ವಾ ವಿನೂನೇಷು ಗೃಹೇಷು ಚ || ೩೯
 ಸಂನಾಹೋ ರಾಕ್ಷಸೇಂದ್ರಾಣಾಂ ತುಮುಲಃ ಸಮಪದ್ಯತ |
 ತೇಷಾಂ ಸಂನಹ್ಯಮಾನಾನಾಂ ಸಿಂಹನಾದಂ ಚ ಕುರ್ವತಾನ್ || ೪೦
 ಶರ್ವರೀ ರಾಕ್ಷಸೇಂದ್ರಾಣಾಂ ರೌದ್ರೀವ ಸಮಪದ್ಯತ |
 ಆದಿಷ್ಟ್ವಾ ವಾನರೇಂದ್ರಾಸ್ತು ಸುಗ್ರೀವೇಣ ಮಹಾತ್ಮನಾ || ೪೧
 ಆಸನ್ನದ್ವಾರಮಾಸಾದ್ಯ ಯುಧ್ಯಧ್ವಂ ಪ್ಲವಗರ್ಷಭಾಃ |
 ಯಶ್ಚ ವೋ ವಿತಥಂ ಕುರ್ಯಾತ್ತತ್ರ ತತ್ರ ಹ್ಯುಪಸ್ಥಿತಃ || ೪೨
 ಸ ಹಂತವ್ಯೋ ಹಿ ಸಂಪ್ಲುತ್ಯ ರಾಜಶಾಸನದೂಷಕಃ |
 ತೇಷು ವಾನರಮುಖ್ಯೇಷು ದೀಪ್ತೋಲ್ಕೋಜ್ಜ್ವಲಪಾಣಿಷು || ೪೩
 ಸ್ಥಿತೇಷು ದ್ವಾರಮಾಸಾದ್ಯ ರಾವಣಂ ಮನ್ಯುರಾವಿಶತ್ |
 ತಸ್ಯ ಜ್ಯಂಭಿತವಿಕ್ಷೋಭಾದ್ವಾಮಿಶ್ರಾ ನೈ ದಿಶೋ ದಶ || ೪೪

ಕೈಲಾಸಶಿಖರದಂತಿದ್ದ ಲಂಕಾಪುರದ ಗೋಪುರವನ್ನು ಕೆಳಗುರುಳಿಸಿದವು. ಆ ಶರಗಳು ಲಂಕಾನಗರದ ಉಪ್ಪರಿಗೆಗಳಿಗೂ ಇತರ ಗೃಹಗಳಿಗೂ ಬಂದು ತಾಗುವುದನ್ನು ಕಂಡು ರಾಕ್ಷಸಭಟರು ಬೇಗಬೇಗನೆ ಯುದ್ಧಸನ್ನಾಹದಲ್ಲಿ ತೊಡಗಿದರು (೩೮-೩೯). ರಾಕ್ಷಸವೀರರು ಯುದ್ಧಕ್ಕೆ ಸಿದ್ಧರಾಗುತ್ತ ಸಿಂಹನಾದವನ್ನು ಮಾಡುತ್ತಿರಲು, ಆ ರಾತ್ರಿಯು ಕಾಲರಾತ್ರಿಯಂತೆ ಭೀಕರವಾಗಿ ತೋರಿತು. ಆಗ ಮಹಾಧೀರನಾದ ಸುಗ್ರೀವನು “ ಎಲೈ ವಾನರಯೋಧರೆ, ಈಗ ನೀವೆಲ್ಲರೂ ಲಂಕಾದ್ವಾರಗಳಿಗೆ ಲಗ್ನ ಹತ್ತತಕ್ಕದ್ದು. ಯಾರು ಯಾರಿಗೆ ಯಾವುದು ಸಮೀಪ ದ್ವಾರವೋ ಅವರು ಅದನ್ನು ಮುತ್ತಲೇಬೇಕು (೪೦-೪೧). ನಿಮ್ಮಲ್ಲಿ ಯಾವನಾದರೂ ಈ ಆಜ್ಞೆಯನ್ನು ಪಾಲಿಸದೆ ಆಲ್ಲಲ್ಲಿ ನಿಂತುಕೊಳ್ಳುವನೋ, ಅವನು ರಾಜಶಾಸನವನ್ನು ಉಲ್ಲಂಘಿಸಿದನೆಂದು ಮರಣದಂಡನೆಗೆ ಗುರಿಯಾಗುವನು! ” ಎಂದು ಆಜ್ಞಾಪಿಸಿದನು (೪೨). ಆಮೇಲೆ ವಾನರಯೂಥಸರು ಉರಿಯುವ ಪಂಜುಗಳನ್ನು ಕೈಯಲ್ಲಿ ಹಿಡಿದು ಲಂಕಾದ್ವಾರಗಳೆಲ್ಲವನ್ನೂ ಮುತ್ತಿದರು. ಅದನ್ನು ಕಂಡು ರಾವಣನ ರೋಷವು ನೆತ್ತಿಗೇರಿತು. ಅವನ ಕೋಪಾಟೋಪದ

ರೂಪನಾನಿವ ರುದ್ರಸ್ಯ ಮನ್ಯುರ್ಗಾತ್ರೇಷ್ಟದೃಶ್ಯತ |
 ಸ ನಿಕುಂಭಂ ಚ ಕುಂಭಂ ಚ ಕುಂಭಕರ್ಣಾತ್ಮಜಾನುಭೌ || ೪೫
 ಪ್ರೇಷಯಾಮಾಸ ಸಂಕ್ರುದ್ಧೋ ರಾಕ್ಷಸೈರ್ಬಹುಭಿಃ ಸಹ |
 ಯೂಪಾಕ್ಷಃ ಶೋಣಿತಾಕ್ಷಶ್ಚ ಪ್ರಜಂಘಃ ಕಂಪನಸ್ತಥಾ || ೪೬
 ನಿಯಮಯುಃ ಕೌಂಭಕರ್ಣಭ್ಯಾಂ ಸಹ ರಾವಣಶಾಸನಾತ್ |
 ಶಶಾಸ ಚೈವ ತಾನ್ ಸರ್ವಾನ್ ರಾಕ್ಷಸಾನ್ ಸುಮಹಾಬಲಾನ್ ||
 ನಾದಯನ್ ಗಚ್ಛತಾದ್ವೈವ ಜಯಧ್ವಂ ಶೀಘ್ರಮೇವ ಚ |
 ತತಸ್ತು ಚೋದಿತಾಸ್ತೇನ ರಾಕ್ಷಸಾ ಜ್ವಲಿತಾಯುಧಾಃ || ೪೮
 ಲಂಕಾಯಾ ನಿಯಮಯುರ್ವೀರಾಃ ಪ್ರಣದಂತಃ ಪುನಃ ಪುನಃ |
 ರಕ್ಷಸಾಂ ಭೂಷಣಸ್ಥಾ ಭಿರ್ಭಾಭಿಃ ಸ್ವಾಭಿಶ್ಚ ಸರ್ವಶಃ || ೪೯
 ಚಕ್ರುಸ್ತೇ ಸಪ್ರಭಂ ವ್ಯೋಮು ಹರಯಶ್ಚಾಗ್ನಿಭಿಃ ಸಹ |
 ತತ್ರ ತಾರಾಧಿಪಸ್ಯಾಭಾ ತಾರಾಣಾಂ ಚ ತಥೈವ ಚ || ೫೦

ಉಜ್ಜ್ವಲಂಭಣೆಯನ್ನು ನೋಡಿ ಸುತ್ತಲೂ ಇದ್ದ ಪರಿವಾರದವರು ವ್ಯಾಕುಲ
 ರಾದರು (೪೩-೪೪). ಪ್ರಳಯಕಾಲರುದ್ರನ ದೇಹದಲ್ಲಿ ವಿಸ್ಫುರಿಸುವ
 ರೋಷವೇಶವು ಮೂರ್ತಿಭವಿಸಿದಂತೆ ರಾವಣನು ಕಂಗೊಳಿಸಿದನು.
 ಅವನು ಕುಂಭಕರ್ಣನ ಪುತ್ರರಾದ ಕುಂಭ, ನಿಕುಂಭ-ಎಂಬ ಇಬ್ಬರನ್ನು
 ಕರೆದು, ಬಹುಮಂದಿ ರಾಕ್ಷಸಯೋಧರೊಡನೆ ಸನ್ನದ್ಧರಾಗಿ ಯುದ್ಧಭೂಮಿಗೆ
 ತಿರಳುವಂತೆ ತಿಳಿಸಿದನು. ಯೂಪಾಕ್ಷ, ಶೋಣಿತಾಕ್ಷ, ಪ್ರಜಂಘ ಮತ್ತು
 ಕಂಪನ ಎಂಬ ರಾಕ್ಷಸನಾಯಕರೂ ರಾವಣನ ಆಜ್ಞೆಯಂತೆ ಕುಂಭನಿಕುಂಭ
 ರೊಡನೆ ಹೊರಡಲು ಸಜ್ಜಾದರು (೪೫-೪೬). ಸುತ್ತಲೂ ಪ್ರತಿಧ್ವನಿಸು
 ವಂತೆ ಗರ್ಜಿಸುತ್ತ ರಾವಣನು “ ಎಲೈ ವೀರರೆ, ಕಪಿಸೇನೆಯನ್ನು ಸೋಲಿಸಿ
 ಓಡಿಹರಿ. ಬೇಗನೆ ಹೊರಡಿರಿ ” ಎಂದು ವಿಧಿಸಿದನು. ರಾವಣಾಜ್ಞೆ
 ಯಂತೆ ಆ ರಾಕ್ಷಸವೀರರು ಹೊಳೆಹೊಳೆಯುವ ಆಯುಧಗಳನ್ನು ಧರಿಸಿ
 ಸಿಂಹನಾದಗೈಯುತ್ತ ಲಂಕೆಯಿಂದ ಹೊರಟರು (೪೭-೪೮). ರಾಕ್ಷಸರ
 ಭೂಷಣಪ್ರಭೆ, ವಾನರರ ಕೈಗಳಲ್ಲಿರುವ ಪಂಜುಗಳ ಬೆಳಕು, ಉಭಯರ
 ಅಸಾಧಾರಣವಾದ ತೇಜಸ್ಸು-ಇವೆಲ್ಲವೂ ಸೇರಿ ಆಕಾಶದಲ್ಲಿ ಬೆಳ್ಳಂಬೆಳ
 ಕಾಯಿತು (೪೯). ಚಂದ್ರನ ಕಾಂತಿ, ತಾರೆಗಳ ಪ್ರಕಾಶ, ಉಭಯ

ತಯೋರಾಭರಣಸ್ಥಾ ಚ ಬಲಯೋರ್ದಾಫ್ಯನುಭಾಸಯನ್ |
 ಚಂದ್ರಾಭಾ ಭೂಷಣಾಭಾ ಚ ಗೃಹಾಣಾಂ ಜ್ವಲತಾಂ ಚ ಭಾ || ೫೧
 ಹರಿರಾಕ್ಷಸಸೈನ್ಯಾನಿ ಭ್ರಾಜಯಾನಾಸ ಸರ್ವತಃ |
 ತತ್ರ ಚೋರ್ದ್ವಂ ಪ್ರದೀಪ್ತಾನಾಂ ಗೃಹಾಣಾಂ ಸಾಗರಃ ಪುನಃ ||
 ಭಾಭಿಃ ಸಂಸಕ್ತಪಾತಾಲಶ್ಚ ಲೋರ್ಮಿಃ ಶುಶುಭೇಽಧಿಕಮ್ |
 ಪತಾಕಾಧ್ವಜಸಂಸಕ್ತಮುತ್ತಮಾಸಿಪರಶ್ವಧಮ್ || ೫೩
 ಭೀನಾಶ್ವರಥಮಾತಂಗಂ ನಾನಾಪತ್ತಿಸಮಾಕುಲಮ್ |
 ದೀಪ್ತಶೂಲಗದಾಖಡ್ಗಸ್ತ್ರಾಸತೋನುರಕಾರ್ಮುಕಮ್ || ೫೪
 ತದ್ರಾಕ್ಷಸಬಲಂ ಘೋರಂ ಭೀಮವಿಕ್ರಮಪೌರುಷಮ್ |
 ದದೃಶೇ ಜ್ವಲಿತಪ್ರಾಸಂ ಕಿಂಕಿಣೀಶತನಾದಿತಮ್ || ೫೫
 ಹೇನುಜಾಲಾಚಿತಭುಜಂ ನ್ಯಾನೇಷ್ಟಿತಪರಶ್ವಧಮ್ |
 ನ್ಯಾಘೋರ್ಣಿತಮಹಾಶಸ್ತ್ರಂ ಬಾಣಸಂಸಕ್ತಕಾರ್ಮುಕಮ್ || ೫೬

ಸೈನಿಕರು ಧರಿಸಿದ್ದ ಒಡವೆಗಳ ಪ್ರಭೆ-ಇವು ಆಕಾಶವನ್ನು ಬೆಳಗಿಸಿದವು. ಚಂದ್ರನ ಕಾಂತಿ, ಸೈನಿಕರ ಒಡವೆಗಳ ಕಾಂತಿ, ಪ್ರಜ್ವಲಿಸುವ ಗೃಹಗಳ ಕಾಂತಿ-ಇವು ಕಪಿ ರಾಕ್ಷಸ ನೇನೆಗಳಿಗೆ ಬೆಳಕನ್ನಿತ್ತವು (೫೦-೫೧). ಲಂಕೆಯ ಗೃಹಗಳಿಗೆ ಹತ್ತಿ ಉರಿಯುವ ಅಗ್ನಿಜ್ವಾಲೆಯ ಪ್ರಕಾಶವು ಸಮುದ್ರದಲ್ಲಿ ಪಾತಾಳಪರ್ಯಂತವಾಗಿ ವ್ಯಾಪಿಸಿತ್ತು. ಅಲೆಗಳು ಚಲಿಸುತ್ತಿರಲು, ಆ ಪ್ರಕಾಶದಿಂದ ಕಡಲು ಬಲುರಮೃವಾಗಿ ಶೋಭಿಸುತ್ತಿತ್ತು (೫೨). ಆ ಸಮಯದಲ್ಲಿ ರಾಕ್ಷಸ ಸೈನಿಕರು ಧ್ವಜಪತಾಕೆಗಳನ್ನು ಹಾರಿಸುತ್ತ ಖಡ್ಗಗಳನ್ನೂ ಕೊಡಲಿಗಳನ್ನೂ ಹಿಡಿದು ಹೊರಟರು. ರಥಾಶ್ವಗಜಪದಾತಿಗಳೆಂಬ ಚತುರಂಗಗಳಿಂದ ಸಮೇತವಾದ ಭೀಕರ ರಾಕ್ಷಸ ನೇನೆಯು ಯುದ್ಧಕ್ಕೆ ಪ್ರಯಾಣಮಾಡಿತು. ಭೀಷಣಪೌರುಷಯುಕ್ತರಾದ ರಾಕ್ಷಸಭಟರು ಶೂಲ, ಗದೆ, ಖಡ್ಗ, ಪ್ರಾಸ, ತೋಮರ, ಕಾರ್ಮುಕ ಮುಂತಾದ ವಿವಿಧಾಯುಧಗಳನ್ನು ಧರಿಸಿದ್ದರು (೫೩-೫೪). ಪ್ರಜ್ವಲಿಸುವ ಪ್ರಾಸಗಳನ್ನು ಬೀಸುತ್ತಿದ್ದರು. ಅಶ್ವಗಜಾದಿಗಳ ಕಿರುಗಂಟಿಗಳು ರಝಣರಝಣಿಸುತ್ತಿದ್ದವು. ಭಟರ ಭುಜಗಳು ಕನಕಾಭರಣಗಳಿಂದ ಭೂಷಿತವಾಗಿದ್ದವು. ಸೈನಿಕರು ಕೊಡಲಿಗಳನ್ನು ತಿರುಗಿಸುತ್ತ, ಭೀಕರಾಯುಧ

ಗಂಧಮಾಲ್ಯ ಮಧೂತ್ಸೇಕಸಂನೋದಿತಮಹಾನಿಲಮ್ |
 ಘೋರಂ ಶೂರಜನಾಕೀರ್ಣಂ ಮಹಾಂಬುಧರನಿಸ್ಸನಮ್ || ೫೭
 ತದ್ಧೃಷ್ಟ್ವಾ ಬಲಮಾಯಾಂತಂ ರಾಕ್ಷಸಾನಾಂ ಸುದಾರುಣಮ್ |
 ಸಂಚಚಾಲ ಪ್ಲವಂಗಾನಾಂ ಬಲಮುಚ್ಚೈರ್ನನಾದ ಚ || ೫೮
 ಜನೇನಾಪ್ಲುತ್ಯ ಚ ಪುನಸ್ತದ್ಬಲಂ ರಕ್ಷಸಾಂ ಮಹತ್ |
 ಅಭ್ಯಯಾತ್ ಪ್ರತ್ಯರಿಬಲಂ ಪತಂಗಾ ಇನ ಸಾವಕಮ್ || ೫೯
 ತೇಷಾಂ ಭುಜಪರಾಮರ್ಶವ್ಯಾಮೃಷ್ಟಪರಿಘಾಶನಿ |
 ರಾಕ್ಷಸಾನಾಂ ಬಲಂ ಶ್ರೇಷ್ಠಂ ಭೂಯಸ್ತರಮಶೋಭತ || ೬೦
 ತತ್ರೋನ್ನತ್ತಾ ಇವೋತ್ಪೇತುರ್ಹರಯೋಽಥ ಯುಯುತ್ಸವಃ |
 ತರುಶೈಲೈರಭಿಘ್ನಂತೋ ಮುಷ್ಟಿಭಿಶ್ಚ ನಿಶಾಚರಾನ್ || ೬೧
 ತಥೈವಾಪತತಾಂ ತೇಷಾಂ ಕಪೀನಾಮುಸಿಭಿಃ ಶಿತ್ಯೈಃ |
 ಶಿರಾಂಸಿ ಸರಸಾ ಜಹ್ರೂ ರಾಕ್ಷಸಾ ಭೀನುದರ್ಶನಾಃ || ೬೨

ಗಲನ್ನು ರಘುಕಳಿಸುತ್ತ, ಧನುಸ್ಸಿಗೆ ಬಾಣಗಳನ್ನು ಹೂಡುತ್ತ ಸಾಗಿದರು (೫೫-೫೬). ಶೂರಭಟರಿಂದ ಪೂರ್ಣವಾದ ಆ ಘೋರಸೇನೆಯಲ್ಲಿ ಸೈನಿಕರ ಗಂಧಮಾಲ್ಯ ಮತ್ತು ವೀರಪಾಣವಾಗಿ ಕುಡಿದ ಮದ್ಯದ ವಾಸನೆಯಿಂದ ಕೂಡಿದ ಗಾಳಿ ಸುಳಿಯುತ್ತಿದ್ದಿತು. ಮಹಾಮೇಘದಂತೆ ಸೇನೆಯು ಗರ್ಜಿಸುತ್ತಿದ್ದಿತು (೫೭). ಈ ಪ್ರಕಾರವಾಗಿ ದಾರುಣವಾದ ರಾಕ್ಷಸ ಸೈನ್ಯವು ಬರುವುದನ್ನು ವೀಕ್ಷಿಸಿ, ಕಪಿಸೈನ್ಯವು ಅದನ್ನೆದುರಿಸಿ ಹೋಗುತ್ತ ಸಿಂಹನಾದಮಾಡಿತು. ಆಗ ರಾಕ್ಷಸಸೇನೆಯು, ಬೆಂಕಿಯನ್ನೆದುರಿಸುವ ದೀಪದ ಹುಳುವಿನಂತೆ, ಕಪಿಸೇನೆಯನ್ನೆದುರಿಸಿ ಮತ್ತಷ್ಟು ವೇಗದಿಂದ ನುಗ್ಗಿತು (೫೮-೫೯). ರಾಕ್ಷಸಭಟರು ಕೈಗಳನ್ನು ಬೀಸುತ್ತ ನೂಕುತ್ತ ನುಗ್ಗುವಾಗ, ಪರಿಘವಜ್ರಾದ್ಯಾಯುಧಗಳು ಠಣಠಣ್ ಎಂದು ಒಂದಕ್ಕೊಂದು ತಾಕಲು, ಸೇನೆಗೆ ಒಂದು ಹೊಸ ಶೋಭೆಯುಂಟಾಯಿತು (೬೦). ವಾನರಸೈನಿಕರು ಉನ್ನತ್ತರಂತೆ ವೀರಾವೇಶದಿಂದ ರಾಕ್ಷಸರನ್ನೆದುರಿಸಿ, ಮರಗಳಿಂದಲೂ ಬಂಡೆಗಳಿಂದಲೂ ಮುಷ್ಟಿಗಳಿಂದಲೂ ನಿಶಾಚರರನ್ನು ಬಡಿಯತೊಡಗಿದರು. ಘೋರರೂಪಿಗಳಾದ ನಿಶಾಚರರು ಹರಿತ

ದಶನೈಹ್ಯ ತಕರ್ಣಾಶ್ಚ ಮುಷ್ಟಿನಿಷ್ಕೀರ್ಣಮಸ್ತಕಾಃ |
 ಶಿಲಾಪ್ರಹಾರಭಗ್ನಾಂಗಾ ವಿಚೇರುಸ್ತತ್ರ ರಾಕ್ಷಸಾಃ || ೬೩
 ತಥೈವಾಪ್ಯ ಪರೇ ತೇಷಾಂ ಕಪೀನಾನುಭಿಲಕ್ಷಿತಾಃ |
 ಪ್ರವೀರಾನಭಿತೋ ಜಘ್ನು ರಾಕ್ಷಸಾನಾಂ ತರಸ್ವಿನಾಮ್ || ೬೪
 ತಥೈವಾಪ್ಯ ಪರೇ ತೇಷಾಂ ಕಪೀನಾನುಸಿಭಿಃ ಶಿಶೈಃ |
 ಹರಿವೀರಾನ್ನಿ ಜಘ್ನುಶ್ಚ ಘೋರರೂಪಾ ನಿಶಾಚರಾಃ || ೬೫
 ಘ್ನಂತಮನ್ಯಂ ಜಘ್ನಾನಾನ್ಯಃ ಪಾತಯಂತಮಪಾತಯತ್ |
 ಗರ್ಹಮಾಣಂ ಜಗರ್ಹೇಽನ್ಯೋ ದಶಂತಮಪರೋಽದಶತ್ || ೬೬
 ದೇಹೀತ್ಯನ್ಯೋ ದದಾತ್ಯನ್ಯೋ ದದಾಮೀತ್ಯಪರಃ ಪುನಃ |
 ಕಿಂ ಕ್ಲೇಶಯಸಿ ತಿಷ್ಠೇತಿ ತತ್ರಾನ್ಯೋನ್ಯಂ ಬಭಾಷೀರೇ || ೬೭

ವಾದ ಖಡಗಳಿಂದ, ನುಗ್ಗಿಬಂದ ಕಪಿಗಳ ತಲೆಗಳನ್ನು ತರಿತರಿದು
 ಚಿಲ್ಲಿದರು (೬೧-೬೨). ಕಪಿಗಳು ರಾಕ್ಷಸರ ಕಿವಿಗಳನ್ನು ಹಲ್ಲುಗಳಿಂದ
 ಕಚ್ಚಿ ತುಂಡರಿಸಿದರು. ಮುಷ್ಟಿಗಳಿಂದ ಗುದ್ದಿ ತಲೆಗಳನ್ನೊಡೆದರು. ಬಂಡೆ
 ಗಳಿಂದ ಕೈಕಾಲುಗಳನ್ನು ಜಜ್ಜಿದರು. ಹೀಗೆ ಕಪಿಗಳಿಂದ ಊನಾಂಗರಾದ
 ರಾಕ್ಷಸರು ಸೈನ್ಯದಲ್ಲಿ ಸಂಚರಿಸುತ್ತಿದ್ದರು (೬೩). ಕಪಿಯೋಧರಲ್ಲಿ ಪ್ರಸಿದ್ಧ
 ರಾದ ಕೆಲವು ವೀರರು ರಾಕ್ಷಸರಲ್ಲಿ ಪ್ರಧಾನರಾದವರನ್ನೇ ಎದುರಿಸಿ ಕೊಲ್ಲು
 ತ್ತಿದ್ದರು. ಹಾಗೆಯೇ ಭೀಕರಾಕೃತಿಯ ನಿಶಾಚರರು ಕಪಿಯೋಧರಲ್ಲಿ
 ಮುಖ್ಯರಾದವರನ್ನು ಹುಡುಕಿ ನಿಶಿತಾಸಿಗಳಿಂದ ಕತ್ತರಿಸುತ್ತಿದ್ದರು
 (೬೪-೬೫). ಉಭಯ ಪಡೆಗಳಲ್ಲಿಯೂ ಕೊಂದವನನ್ನು ಮತ್ತೊಬ್ಬನು
 ಕೊಲ್ಲುತ್ತ, ಉರುಳಿಸಿದವನನ್ನು ಮತ್ತೊಬ್ಬನು ಉರುಳಿಸುತ್ತ, ಹಂಗಿಸಿದವ
 ನನ್ನು ಮತ್ತೊಬ್ಬನು ಹಂಗಿಸುತ್ತ, ಕಚ್ಚಿದವನನ್ನು ಮತ್ತೊಬ್ಬನು ಕಚ್ಚುತ್ತ
 ಈರ್ವರೂ ಸ್ಪರ್ಧೆಯಿಂದ ಹೋರಾಡಿದರು (೬೬). 'ಹೊಡೆತವನ್ನು
 ಕೊಡು!' ಎಂದೊಬ್ಬನೂ 'ಅದೋ, ಅವನು ಕೊಡುತ್ತಾನೆ!' ಎಂದು
 ಇನ್ನೊಬ್ಬನೂ 'ನಿಲ್ಲು, ಕೊಡುತ್ತೇನೆ!' ಎಂದು ಮತ್ತೊಬ್ಬನೂ 'ತಡೆ ತಡೆ,
 ಅಷ್ಟೇಕೆ ಕಷ್ಟ!' ಎಂದು ಮಗದೊಬ್ಬನೂ ಆ ಪಡೆಗಳಲ್ಲಿ ವೀರಾಲಾಪ

ವಿಪ್ರಲಂಬಿತವಸ್ತ್ರಂ ಚ ವಿಮುಕ್ತಕವಚಾಯುಧಮ್ |
 ಸಮುದ್ಯತನುಹಾಪ್ರಾಸಂ ಯಷ್ಟಿಶೂಲಾಸಿಸಂಕುಲಮ್ || ೬೮
 ಪ್ರಾನರ್ತತ ನುಹಾರಾದ್ರಂ ಯುದ್ಧಂ ನಾನರರಕ್ಷಸಾನಮ್ |
 ನಾನರಾನ್ ದಶ ಸಪ್ತೇತಿ ರಾಕ್ಷಸಾ ಜಘ್ನುರಾಹವೇ || ೬೯
 ರಾಕ್ಷಸಾನ್ ದಶ ಸಪ್ತೇತಿ ನಾನರಾಶ್ಚಾಭ್ಯಪಾತಯನ್ |
 ವಿಸ್ರಸ್ತಕೇಶವಸನಂ ವಿಧ್ವಸ್ತಕವಚಧ್ವಜಮ್ || ೭೦
 ಬಲಂ ರಾಕ್ಷಸಮಾಲಂಬ್ಯ ನಾನರಾಃ ಪರ್ಯವಾರಯನ್ |
 ನವ್ಯಧೇ ತುಮುಲಂ ಯುದ್ಧಂ ರಕ್ಷಸಾಂ ನಾನರೈಃ ಸಹ || ೭೧

ಇತಿ ಶ್ರೀಮದ್ರಾಮಾಯಣೇ ಯುದ್ಧಕಾಂಡೇ ಪಂಚಸಪ್ತತಿತಮಃ ಸರ್ಗಃ



ಗಳನ್ನು ಆಡುತ್ತಿದ್ದರು (೬೭). ವಾನರ ರಾಕ್ಷಸರ ಆ ಘೋರಕದನದಲ್ಲಿ ಯೋಧರ ಶಸ್ತ್ರಗಳು ಸಡಲಿದವು, ಕವಚಗಳು ಹರಿದವು, ಆಯುಧಗಳು ಬಿದ್ದವು, ಘೋರವಾದ ಪ್ರಾಸಾಯುಧಗಳು ಮೇಲೆದ್ದವು, ಯಷ್ಟಿ ಶೂಲ ಖಡ್ಗಗಳು ಧಳಧಳಿಸಿದವು! (೬೮). ಆ ಕಾಳಗದಲ್ಲಿ ರಾಕ್ಷಸರು 'ಹತ್ತು! ಏಳು!' ಎನ್ನುತ್ತ ವಾನರರನ್ನು ಕೊಂದುಹಾಕಿದರು. ಹಾಗೆಯೇ ವಾನರರೂ 'ಹತ್ತು! ಏಳು!' ಎನ್ನುತ್ತ ರಾಕ್ಷಸರನ್ನು ಸಂಹರಿಸಿದರು (೬೯). ಸೈನಿಕರ ಕೇಶಗಳು ಹರಡಿದವು. ಬಟ್ಟೆಗಳು ಹರಿದವು. ಕವಚಗಳು ಕತ್ತರಿಸಲ್ಪಟ್ಟವು. ಧ್ವಜಗಳು ಮುರಿದವು. ಕಪಿಸೈನಿಕರು ರಾಕ್ಷಸರ ಪಡೆಯನ್ನು ಸುತ್ತುಗಟ್ಟಿದರು. ಹೀಗೆ ವಾನರರಿಗೂ ರಾಕ್ಷಸರಿಗೂ ಘೋರ ಸಂಗ್ರಾಮವು ತೊಡಗಿತು (೭೦-೭೧).

ಇಲ್ಲಿಗೆ ಶ್ರೀಮದ್ರಾಮಾಯಣದ ಯುದ್ಧಕಾಂಡದಲ್ಲಿ ಎಪ್ಪತ್ತೈದನೆಯ ಸರ್ಗ



ಷಟ್ಸಪ್ತತಿತಮಃ ಸರ್ಗಃ

ಕಂಪನಾದಿವಧಃ

- ಪ್ರವೃತ್ತೇ ಸಂಕುಲೇ ತಸ್ಮಿನ್ ಘೋರೇ ವೀರಜನಕ್ಷಯೇ |
ಅಂಗದಃ ಕಂಪನಂ ವೀರನಾಸಸಾದ ರಣೋತ್ಸುಕಃ || ೧
- ಆಹೂಯ ಸೋಽಂಗದಂ ಕೋಪಾತ್ತಾಡಯಾಮಾಸ ವೇಗಿತಃ |
ಗದಯಾ ಕಂಪನಃ ಪೂರ್ವಂ ಸ ಚಚಾಲ ಭೃಶಾಹತಃ || ೨
- ಸ ಸಂಜ್ಞಾಂ ಪ್ರಾಪ್ಯ ತೇಜಸ್ವೀ ಚಿಕ್ಷೇಪ ಶಿಖರಂ ಗಿರೀಃ |
ಅರ್ಧಿತಶ್ಚ ಪ್ರಹಾರೇಣ ಕಂಪನಃ ಪತಿತೋ ಭುವಿ || ೩
- ತತಸ್ತು ಕಂಪನಂ ದೃಷ್ಟ್ವಾ ಶೋಣಿತಾಕ್ಷೋ ಹತಂ ರಣೇ |
ರಥೇನಾಭ್ಯಪತತ್ ಸ್ವಪ್ನಂ ತತ್ರಾಂಗದಮುಭೀತವತ್ || ೪
- ಸೋಽಂಗದಂ ನಿಶಿತೈರ್ಬಾಣೈಸ್ತದಾ ವಿವ್ಯಾಧ ವೇಗಿತಃ |
ಶರೀರದಾರಣೈಸ್ತೀಕ್ಷ್ಣೈಃ ಕಾಲಾಗ್ನಿಸಮವಿಗ್ರಹೈಃ || ೫

ಸರ್ಗ ೭೬

ಕಂಪನ, ಪ್ರಜಂಘ, ಯೂಪಾಕ್ಷ ಮತ್ತು ಕುಂಭ ಎಂಬ ರಾಕ್ಷಸರ ವಧೆ.

ಈ ಪ್ರಕಾರದಲ್ಲಿ ವೀರಜನವಿಧ್ವಂಸಕವಾದ ತುಮುಲಯುದ್ಧವು ಘೋರವಾಗಿ ನಡೆಯುತ್ತಿರಲು, ರಣೋತ್ಸುಕನಾದ ಅಂಗದನು ಕಂಪನನೆಂಬ ರಾಕ್ಷಸಯೋಧನನ್ನು ತರುಬಿದನು. ಕಂಪನನು ಅಂಗದನನ್ನೆದುರಿಸಿ ಕೋಪದಿಂದ ಗದೆಯನ್ನೆತ್ತಿ ಬಡಿಯಲು, ಆ ಹೊಡೆತಕ್ಕೆ ಅಂಗದನು ತತ್ತರಿಸಿದನು (೧-೨). ಒಂದು ಕ್ಷಣದಲ್ಲಿ ಮತ್ತೆ ಚೇತರಿಸಿಕೊಂಡು ಆ ತೇಜಸ್ವಿಯು ಗಿರಿಶಿಖರವನ್ನೆತ್ತಿ ಕಂಪನನವೇಲೆ ಕುಕ್ಕಿದನು. ಆ ಪ್ರಹಾರಕ್ಕೆ ಸಿಲುಕಿದ ಕಂಪನನು ಹತನಾಗಿ ನೆಲದಲ್ಲಿ ಬಿದ್ದನು. ಅವನು ಹತನಾದುದನ್ನು ಕಂಡು, ಶೋಣಿತಾಕ್ಷನು ನಿರ್ಭಯವಾಗಿ ರಥವನ್ನೋಡಿ ಸುತ್ತ ಬಂದು ಅಂಗದನನ್ನೆದುರಿಸಿದನು (೩-೪). ಅವನು ಕಾಲಾಗ್ನಿಯಂತೆ ಕಾಣುವ ಗಾತ್ರವಿಚ್ಛೇದಿಗಳಾದ ಕೂರ್ಗಣಿಗಳನ್ನು ವೇಗದಿಂದ ಪ್ರಯೋಗ

ಕ್ಷುರಕ್ಷುರಪ್ರೈರ್ನಾರಾಚೈರ್ವತ್ಸದಂತೈಃ ಶಿಲೀಮುಖೈಃ |
 ಕರ್ಣಿಶಲ್ಯವಿಸಾತ್ವೈಶ್ಚ ಬಹುಭಿನಿಶಿತೈಃ ಶರೈಃ || ೬
 ಅಂಗದಃ ಪ್ರತಿವಿಧ್ವಾಂಗೋ ವಾಲಿಪುತ್ರಃ ಪ್ರತಾಪನಾನ್ |
 ಧನುರಗ್ರ್ಯಂ ರಥಂ ಬಾಣಾನ್ ಮನುರ್ದ ತರಸಾ ಬಲೀ || ೭
 ಶೋಣಿತಾಕ್ಷಸ್ತತಃ ಕ್ಷಿಪ್ರಮುಸಿಚರ್ಮ ಸಮಾದದೇ |
 ಉತ್ವಪಾತ ದಿವಂ ಕ್ರುದ್ಧೋ ವೇಗವಾನವಿಚಾರಯನ್ || ೮
 ತಂ ಕ್ಷಿಪ್ರತರನಾಪ್ಲುತ್ಯ ಪರಾನ್ಯುಶ್ಯಾಂಗದೋ ಬಲೀ |
 ಕರೇಣ ತಸ್ಯ ತಂ ಖಡ್ಗಂ ಸಮಾಚ್ಛಿದ್ಯ ನನಾದ ಚ || ೯
 ತಸ್ಯಾಂ ಸಫಲಕೇ ಖಡ್ಗಂ ನಿಜಘ್ನಾನ ತತೋಽಂಗದಃ |
 ಯಜ್ಞೋಪವೀತವಚ್ಚೈನಂ ಚಿಚ್ಛೇದ ಕಸಿಕುಂಜರಃ || ೧೦

ಸುತ್ತ, ಕ್ಷುರ, ಕ್ಷುರಪ್ರ, ನಾರಾಚ, ವತ್ಸದಂತ, ಕರ್ಣಿ, ಶಲ್ಯ, ವಿಸಾತ್ *—
 ಮುಂತಾದ ವಿವಿಧ ಶರಗಳನ್ನು ಬಳಸಿದನು. ಪ್ರತಾಪಶಾಲಿಯಾದ ವಾಲಿ
 ಪುತ್ರನು ಆ ಬಾಣಗಳ ಹೊಡೆತದಿಂದ ರೊಚ್ಚಿಗೆದ್ದು, ಶೋಣಿತಾಕ್ಷನ
 ಧನುಸ್ಸನ್ನು ಮುರಿದು, ರಥವನ್ನು ಪುಡಿಮಾಡಿ, ಅವನ ಬಾಣಗಳನ್ನು
 ಚೂರು ಚೂರು ಮಾಡಿದನು (೫-೭). ಆಗ ಶೋಣಿತಾಕ್ಷನು ರೋಷಾವಿಷ್ಟ
 ನಾಗಿ, ಕತ್ತಿಯನ್ನೂ ಗುರಾಣಿಯನ್ನೂ ಹಿಡಿದು ಹಿಂದೆ ಮುಂದೆ
 ನೋಡದೆ ರಥದಿಂದ ಆಕಾಶಕ್ಕೆ ನೆಗೆದನು. ಬಲಾಢ್ಯನಾದ ಅಂಗದನು
 ಅತಿವೇಗದಿಂದ ತಾನೂ ಮೇಲಕ್ಕೆ ನೆಗೆದು, ಶೋಣಿತಾಕ್ಷನ ಕತ್ತಿಯನ್ನು
 ಬಲಾತ್ಕಾರದಿಂದ ಕಿತ್ತುಕೊಂಡು ಸಿಂಹನಾದಮಾಡಿದನು (೮-೯).
 ಮರುಕ್ಷಣದಲ್ಲಿಯೇ ಆ ಕಸಿಕುಂಜರನು ಶೋಣಿತಾಕ್ಷನ (ಎಡ ಹೆಗಲಿನ

* ಇವು ವಿವಿಧ ಶರಭೇದಗಳು : ಕ್ಷುರ = ಕ್ಷೌರಿಕನ ಕತ್ತಿಯಂತಿರುವ ಅಲಗುಳ್ಳ
 ಬಾಣ, ಕ್ಷುರಪ್ರ = ಅರ್ಧಚಂದ್ರಾಕೃತಿಯಾದದ್ದು, ನಾರಾಚ = ಉಕ್ಕಿನ ಚುಚ್ಚು
 ಬಾಣ, ವತ್ಸದಂತ = ಕರುವಿನ ಹಲ್ಲಿನಂತಿರುವ ಬಾಣ, ಶಿಲೀಮುಖ = ಹಕ್ಕಿಯ
 ರೆಕ್ಕೆಯಂತೆ ಅಗ್ರಭಾಗವುಳ್ಳದ್ದು, ಕರ್ಣಿ = ಎರಡು ಪಾರ್ಶ್ವಗಳಲ್ಲಿ ಕಿವಿಯಂತಹ
 ಆಕೃತಿಯುಳ್ಳದ್ದು, ಶಲ್ಯ = ಉಕ್ಕಿನ ಅರ್ಧಭಾಗವುಳ್ಳದ್ದು, ವಿಸಾತ್ = ಕರವೀರದ ಎಲೆ
 ಯಂತೆ ಅಗ್ರಭಾಗವುಳ್ಳ ಬಾಣ.

ತಂ ಪ್ರಗೃಹ್ಯ ಮಹಾಬಡ್ಗಂ ವಿನದ್ಯ ಚ ಪುನಃ ಪುನಃ |
ನಾಲಿಪುತ್ರೋಽಭಿದುದ್ರಾವ ರಣಶೀರ್ಷೇ ಪರಾನರೀನ್ || ೧೧

ಆಯಸೀಂ ತು ಗದಾಂ ನೀರಃ ಪ್ರಗೃಹ್ಯ ಕನಕಾಂಗದಃ |
ಶೋಣಿತಾಕ್ಷಃ ಸಮಾವಿಧ್ಯ ತಮೇವಾನುಪಸಾತ ಹ || ೧೨

ಪ್ರಜಂಘಸಹಿತೋ ನೀರೋ ಯೂಪಾಕ್ಷಸ್ತು ತತೋ ಬಲೀ |
ರಥೇನಾಭಿಯಯೌ ಕ್ರುದ್ಧೋ ನಾಲಿಪುತ್ರಂ ಮಹಾಬಲಮ್ || ೧೩

ತಯೋರ್ಮಧ್ಯೇ ಕಪಿಶ್ರೇಷ್ಠಃ ಶೋಣಿತಾಕ್ಷಪ್ರಜಂಘಯೋಃ |
ವಿಶಾಖಯೋರ್ಮಧ್ಯಗತಃ ಪೂರ್ಣಚಂದ್ರ ಇನಾಭವತ್ || ೧೪

ಅಂಗದಂ ಪರಿರಕ್ಷಂತೌ ನೈಂದೋ ದ್ವಿವಿದ ಏನ ಚ |
ತಸ್ಯ ತಸ್ಯ ತುರಭ್ಯಾಶೇ ಪರಸ್ಪರದಿದ್ಯಕ್ಷಯಾ || ೧೫

ಅಭಿಪೇತುರ್ಮಹಾಕಾಯಾಃ ಪ್ರತಿಯತ್ತಾ ಮಹಾಬಲಾಃ |
ರಾಕ್ಷಸಾ ನಾನರಾನ್ ರೋಷಾದಸಿಚರ್ಮಗದಾಧರಾಃ || ೧೬

ಮೇಲೆ) ಖಡ್ಗವನ್ನು ಹೊಯ್ದು, ಆ ರಾಕ್ಷಸನನ್ನು ಜನಿವಾರದ ಆಕೃತಿಯಲ್ಲಿ ಸೀಳಿದನು (ಆದರೆ ಶೋಣಿತಾಕ್ಷನು ಸಾಯಲಿಲ್ಲ) (೧೦). ಆಮೇಲೆ ಆ ವಾಲಿಪುತ್ರನು ಅದೇ ಖಡ್ಗವನ್ನು ಝಳಿಸುತ್ತ ಮತ್ತೆ ಮತ್ತೆ ಗರ್ಜಿಸುತ್ತ ರಣರಂಗದಲ್ಲಿದ್ದ ಇತರ ಶತ್ರುಗಳನ್ನು ಎದುರಿಸಲು ಹೊರಟನು. ಅಷ್ಟರಲ್ಲಿ ಶೋಣಿತಾಕ್ಷನು ಕಬ್ಬಿಣದ ಗದೆಯನ್ನು ಹಿಡಿದು ಅಂಗದನನ್ನು ಅಟ್ಟಿಸಿಕೊಂಡು ಹೋದನು (೧೧-೧೨). ಆಗ ಯೂಪಾಕ್ಷನೆಂಬ ರಾಕ್ಷಸನು ರಥದಲ್ಲಿ ಕುಳಿತು ಅಂಗದನ ಕಡೆಗೆ ಧಾವಿಸುತ್ತ ಬಂದನು. ಇನ್ನೊಂದು ಕಡೆಯಿಂದ ಪ್ರಜಂಘನೂ ನುಗ್ಗಿದನು. ಹಿಂದೆ ಶೋಣಿತಾಕ್ಷ, ಮುಂದೆ ಪ್ರಜಂಘ-ಇವರಿರ್ವರ ಮಧ್ಯದಲ್ಲಿದ್ದ ಆ ಕಪಿಶ್ರೇಷ್ಠನು ವಿಶಾಖಾನಕ್ಷತ್ರಗಳ * ಮಧ್ಯದಲ್ಲಿರುವ ಚಂದ್ರಮನಂತೆ ಕಂಗೊಳಿಸಿದನು (೧೩-೧೪). ಅಷ್ಟರಲ್ಲಿ ಮೈಂದದ್ವಿವಿದರೆಂಬ ಕಪಿಯೂಥಪರು ಅಂಗದನ ನೆರವಿಗಾಗಿ ನುಗ್ಗಿಬಂದು, ತಾವು ಯಾವ ರಾಕ್ಷಸನನ್ನೆದುರಿಸಬೇಕೆಂದು ನೋಡುತ್ತ ನಿಂತರು! ಆಗ ಮಹಾಕಾಯರೂ ಮಹಾಬಲರೂ ಆದ ಯೂಪಾಕ್ಷಾದಿ

* ವಿಶಾಖಾನಕ್ಷತ್ರದಲ್ಲಿ ಎರಡು ತಾರೆಗಳಿರುತ್ತವೆ.

ತ್ರಯಾಣಾಂ ವಾನರೇಂದ್ರಾಣಾಂ ತ್ರಿಭೀ ರಾಕ್ಷಸಪುಂಗವೈಃ |
 ಸಂಸಕ್ತಾನಾಂ ಮಹದ್ಭೃದ್ಧಮಭನದ್ರೋಮಹರ್ಷಣಮ್ || ೧೭
 ತೇ ತು ವೃಕ್ಷಾನ್ ಸಮಾದಾಯ ಸಂಪ್ರಚಿಕ್ಷಿಪುರಾಹವೇ |
 ಖಡ್ಗೇನ ಪ್ರತಿಚಿಚ್ಛೇದ ತಾನ್ ಪ್ರಜಂಘೋ ಮಹಾಬಲಃ || ೧೮
 ರಥಾನಶ್ವಾನ್ ದ್ರುಮೈಃ ಶೈಲೈಸ್ತೇ ಪ್ರಚಿಕ್ಷಿಪುರಾಹವೇ |
 ಶರಾಘೈಃ ಪ್ರತಿಚಿಚ್ಛೇದ ತಾನ್ ಯೂಪಾಕ್ಷೋ ನಿಶಾಚರಃ || ೧೯
 ಸೃಷ್ಟ್ವಾನ್ ದ್ವಿವಿದನ್ಯೊಂದಾಭ್ಯಾಂ ದ್ರುಮಾನುತ್ಪಾಟ್ಯ ನೀರ್ಯವಾನ್
 ಬಭಂಜ ಗದಯಾ ಮಧ್ಯೇ ಶೋಣಿತಾಕ್ಷಃ ಪ್ರತಾಪವಾನ್ || ೨೦
 ಉದ್ಯಮ್ಯ ವಿಪುಲಂ ಖಡ್ಗಂ ಪರನುರ್ಮನಿಕೃಂತನಮ್ |
 ಪ್ರಜಂಘೋ ವಾಲಿಪುತ್ರಾಯ ಅಭಿದುದ್ರಾವ ವೇಗಿತಃ || ೨೧
 ತಮಭ್ಯಾಶಗತಂ ದೃಷ್ಟ್ವಾ ವಾನರೇಂದ್ರೋ ಮಹಾಬಲಃ |
 ಆಜಘಾನಾಶ್ವಕರ್ಣೇನ ದ್ರುಮೇಣಾತಿಬಲಸ್ತದಾ || ೨೨

ರಾಕ್ಷಸರು ಕತ್ತಿ, ಗುರಾಣಿ, ಗದೆಗಳನ್ನು ಹಿಡಿದು ಹೋರಾಡಲು ಬಂದರು (೧೫-೧೬). ಇತ್ತ ಅಂಗದಾದಿ ವಾನರೇಂದ್ರರು ಹೋರಾಟಕ್ಕೆ ಸಜ್ಜಾಗಿ ನಿಂತಿದ್ದರು. ಈ ಮೂವರು ಕಪಿಯೂಥಪರಿಗೂ ಆ ಮೂವರು ರಾಕ್ಷಸ ಯೋಧರಿಗೂ ರೋಮಾಂಚಕರವಾದ ಘೋರಯುದ್ಧವು ಸಮನಿಸಿತು(೧೭). ವಾನರರು ವೃಕ್ಷಗಳನ್ನು ಕಿತ್ತು ಬೀಸಿಹೊಡೆಯಲು, ಪ್ರಜಂಘನು ಅವುಗಳನ್ನು ಖಡ್ಗದಿಂದ ಕತ್ತರಿಸಿದನು. ಮರಗಳನ್ನೂ ಶೈಲಗಳನ್ನೂ ವಾನರರು ತನ್ನ ರಥಾಶ್ವಗಳಮೇಲೆ ಬೀಸಲು, ಯೂಪಾಕ್ಷನು ಶರಜಾಲಗಳಿಂದ ಅವನ್ನು ತುಂಡರಿಸಿದನು (೧೮-೧೯). ಆಗ ಮೈಂದದ್ವಿವಿದರು ತರುಗಳನ್ನು ಕಿತ್ತು ಶೋಣಿತಾಕ್ಷನಮೇಲಿಸೆಯಲು, ಆತನು ಗದೆಯಿಂದ ಅವುಗಳನ್ನು ಭಗ್ನಗೊಳಿಸಿದನು. ಆಮೇಲೆ ಪ್ರಜಂಘನು ಶತ್ರುಗಳನ್ನು ಸೀಳಿಬಿಸುವ ದೊಡ್ಡ ಖಡ್ಗವನ್ನು ಹಿಡಿದು, ರಭಸದಿಂದ ಅಂಗದನಮೇಲೆ ನುಗ್ಗಿದನು (೨೦-೨೧) ಅವನು ತನ್ನ ಸಮೀಪಕ್ಕೆ ಬಂದೊಡನೆಯೇ ವಿಪುಲಪರಾಕ್ರಮಿಯಾದ ಆ ವಾನರೋತ್ತಮನು ಅಶ್ವಕರ್ಣವೃಕ್ಷದಿಂದ ಪ್ರಜಂಘನನ್ನು

ಬಾಹುಂ ಚಾಸ್ಯ ಸನಿಸ್ತ್ರಿಂಶನೂಜಘಾನ ಸ ಮುಷ್ಟಿನಾ |
 ನಾಲಿಪುತ್ರಸ್ಯ ಘಾತೇನ ಸ ಪಪಾತ ಕ್ಷಿತಾವಸಿಃ || ೨೩
 ತಂ ದೃಷ್ಟ್ವಾ ಪತಿಸಂ ಭೂಮೌ ಖಡ್ಗಮುತ್ಪಲಸಂನಿಭಮ್ |
 ಮುಷ್ಟಿಂ ಸಂವರ್ತಯಾಮಾಸ ವಜ್ರಕಲ್ಪಂ ಮಹಾಬಲಃ || ೨೪
 ಲಲಾಟೇ ಸ ಮಹಾವೀರ್ಯಮಂಗದಂ ನಾನರರ್ಷಭಮ್ |
 ಆಜಘಾನ ಮಹಾತೇಜಾಃ ಸ ಮುದೂರ್ತಂ ಚಚಾಲ ಹ || ೨೫
 ಸ ಸಂಜ್ಞಾಂ ಪ್ರಾಪ್ಯ ತೇಜಸ್ವೀ ವಾಲಿಪುತ್ರಃ ಪ್ರತಾಪವಾನ್ |
 ಪ್ರಜಂಘಸ್ಯ ಶಿರಃ ಕಾಯಾತ್ ಖಡ್ಗೇನಾಪಾತಯತ್ ಕ್ಷಿತೌ || ೨೬
 ಸ ಯೂಪಾಕ್ಷೋಽಶ್ರುಪೂರ್ಣಾಕ್ಷಃ ಪಿತೃನ್ಯೇ ನಿಹತೇ ರಣೇ |
 ಅವರುಹ್ಯ ರಥಾತ್ ಕ್ಷಿಪ್ರಂ ಕ್ಷೀಣೇಷುಃ ಖಡ್ಗನೂದದೇ || ೨೭
 ತನೂಪತಂತಂ ಸಂಪ್ರೇಕ್ಷ್ಯ ಯೂಪಾಕ್ಷಂ ದ್ವಿವಿದಸ್ತ್ವರನ್ |
 ಆಜಘಾನೋರಸಿ ಕ್ರುದ್ಧೋ ಜಗ್ರಹ ಚ ಬಲಾದ್ಬಲೀ || ೨೮

ಬಡಿದು, ಮುಷ್ಟಿಯಿಂದ ಅವನ ಬಲದೋಳನ್ನು ಗುದ್ದಿದನು. ಆ ಗುದ್ದಿನ ಬಿರುಸಿಗೆ ಪ್ರಜಂಘನ ಕೈಯಿಂದ ಕತ್ತಿಯು ಕೆಳಗೆ ಬಿದ್ದಿತು (೨೨-೨೩). ನೀಲೋತ್ಪಲದಳದಂತೆ ಧಳಧಳಿಸುವ ತನ್ನ ಖಡ್ಗವು ಕೆಳಗೆ ಬಿದ್ದುದನ್ನು ಕಂಡು, ಶೂರಾಗ್ರಗಣ್ಯನಾದ ವ್ರಜಂಘನು ವಜ್ರಕಲ್ಪವಾದ ಮುಷ್ಟಿಯನ್ನು ಬಿಗಿದು ಅಂಗದನ ಹಣೆಯಮೇಲೆ ಗುದ್ದಲು, ಅಂಗದನು ಒಂದು ಕ್ಷಣಕಾಲದವರೆಗೆ ತತ್ತರಿಸಿ ತೂಗಾಡಿದನು (೨೪-೨೫). ಅನಂತರ ತೇಜಸ್ವಿಯಾದ ವಾಲಿಪುತ್ರನು ಚೇತರಿಸಿಕೊಂಡು, ನೆಲದಮೇಲಿದ್ದ ಖಡ್ಗವನ್ನೆತ್ತಿ ಹೊಯ್ದು, ವ್ರಜಂಘನ ತಲೆಯನ್ನು ಕಡಿದುರುಳಿಸಿದನು. ಹೀಗೆ ಯೂಪಾಕ್ಷನ ಚಿಕ್ಕಪ್ಪನಾದ ಪ್ರಜಂಘನು ರಣದಲ್ಲಿ ಹತನಾಗಲು, ಅದನ್ನು ವೀಕ್ಷಿಸಿ ಯೂಪಾಕ್ಷನ ಕಣ್ಣುಗಳಲ್ಲಿ ನೀರು ತುಳುಕಿತು. ಅವನಲ್ಲಿದ್ದ ಶರಗಳು ಮುಗಿದುಹೋಗಿದ್ದವು. ಆದ್ದರಿಂದ ಯೂಪಾಕ್ಷನು ಖಡ್ಗವನ್ನು ಹಿಡಿದು ರಥದಿಂದ ಧುಮುಕಿ ಮುನ್ನುಗ್ಗಿದನು (೨೬-೨೭). ಅವನು ಮುನ್ನುಗ್ಗುವುದನ್ನು ಕಂಡು ದ್ವಿವಿದನು ರೋಷಾವಿಷ್ಟನಾಗಿ ಧಾವಿಸಿ,

ಗೃಹೀತಂ ಭ್ರಾತರಂ ದೃಷ್ಟ್ವಾ ಶೋಣಿತಾಕ್ಷೋ ಮಹಾಬಲಃ |
 ಆಜಘಾನ ಗದಾಗ್ರೇಣ ವಕ್ಷಸಿ ದ್ವಿವಿದಂ ತತಃ || ೨೯
 ಸ ಗದಾಭಿಹತಸ್ತೇನ ಚಚಾಲ ಚ ಮಹಾಬಲಃ |
 ಉದ್ಯತಾಂ ಚ ಪುನಸ್ತಸ್ಯ ಜಹಾರ ದ್ವಿವಿದೋ ಗದಾಮ್ || ೩೦
 ಏತಸ್ಮಿನ್ನಂತರೇ ನೀರೋ ನೈಂದೋ ನಾನರಯೂಥಪಃ |
 ಯೂಪಾಕ್ಷಂ ತಾಡಯಾನಾಸ ತಲೇನೋರಸಿ ವೀರ್ಯವಾನ್ || ೩೧
 ತೌ ಶೋಣಿತಾಕ್ಷಯೂಪಾಕ್ಷ್ನಾ ಪ್ಲವಂಗಾಭ್ಯಾಂ ತರಸ್ವಿನೌ |
 ಚಕ್ರತುಃ ಸಮರೇ ತೀವ್ರಮಾಕರ್ಷೋತ್ಪಾಟನಂ ಭೃಶಮ್ || ೩೨
 ದ್ವಿವಿದಃ ಶೋಣಿತಾಕ್ಷಂ ತು ವಿದದಾರ ನಖೈರ್ಮುಖೇ |
 ನಿಷ್ಪಿಸೇಷ ಚ ವೇಗೇನ ಕ್ಷಿತಾವಾವಿಧ್ಯ ವೀರ್ಯವಾನ್ || ೩೩
 ಯೂಪಾಕ್ಷಮಪಿ ಸಂಕ್ರದ್ಲೋ ನೈಂದೋ ನಾನರಯೂಥಪಃ |
 ಪೀಡಯಾನಾಸ ಬಾಹುಭ್ಯಾಂ ಸ ಪಪಾತ ಹತಃ ಕ್ಷಿತೌ || ೩೪

ಯೂಪಾಕ್ಷನ ಎದೆಯಮೇಲೆ ಗುದ್ದಿ ಅವನನ್ನು ಅಮುಕಿ ಹಿಡಿದನು. ಆಗ ಶೋಣಿತಾಕ್ಷನು ತನ್ನ ಸೋದರನ ಅವಸ್ಥೆಯನ್ನು ವೀಕ್ಷಿಸಿ ಮುನ್ನುಗ್ಗಿ, ದ್ವಿವಿದನ ಎದೆಯನ್ನು ಗದೆಯಿಂದ ಅಪ್ಪಳಿಸಿದನು (೨೮-೨೯). ಆ ಹೊಡೆತಕ್ಕೆ ದ್ವಿವಿದನು ತತ್ತರಿಸಿ ಹಿಂದೆ ಸರಿದನು. ಮತ್ತೆ ಶೋಣಿತಾಕ್ಷನು ಆತನನ್ನು ಅಪ್ಪಳಿಸಬೇಕೆಂದು ಗದೆಯನ್ನೆತ್ತಲು, ದ್ವಿವಿದನು ಆ ಗದೆಯನ್ನು ಬಲಾತ್ಕಾರದಿಂದ ಕಿತ್ತುಕೊಂಡನು. ಈ ಸಮಯದಲ್ಲಿ ಕಪಿಯೂಥಪನಾದ ಮೈಂದನು ಯೂಪಾಕ್ಷನ ಎದೆಯಮೇಲೆ ಅಂಗೈಯಿಂದ ಅಪ್ಪಳಿಸಿದನು (೩೦-೩೧). ಈ ರೀತಿಯಲ್ಲಿ ಶೋಣಿತಾಕ್ಷನಿಗೂ ದ್ವಿವಿದನಿಗೂ, ಯೂಪಾಕ್ಷನಿಗೂ ಮೈಂದನಿಗೂ ಭೇಷಣವಾದ ಕಾಳಗವು ನಡೆಯಿತು. ಕಡೆಯಲ್ಲಿ ದ್ವಿವಿದನು ಶೋಣಿತಾಕ್ಷನ ಮುಖವನ್ನು ಉಗುರುಗಳಿಂದ ಪರಚಿ, ಅವನನ್ನು ಮೇಲೆತ್ತಿ ಗಿರ್ರನೆ ತಿರುಗಿಸಿ ನೆಲಕ್ಕೆ ಬಡಿದು ಕೊಂದುಹಾಕಿದನು (೩೨-೩೩). ಇತ್ತ ರೋಷೋದ್ರಿಕ್ತನಾದ ಮೈಂದನು ಯೂಪಾಕ್ಷನನ್ನು ಎರಡು ತೋಳುಗಳಿಂದಲೂ ಬಿಗಿಹಿಡಿದು ಹಿಸುಕಿಬಿಟ್ಟನು.

ಹತಪ್ರವೀರಾ ವ್ಯಥಿತಾ ರಾಕ್ಷಸೇಂದ್ರಚಮೂಸ್ತದಾ |
 ಜಗಮಾಭಿಮುಖೀ ಸಾ ತು ಕುಂಭಕರ್ಣಸುತೋ ಯತಃ || ೩೫
 ಅಪತಂತೀಂ ಚ ವೇಗೇನ ಕುಂಭಸ್ತಾಂ ಸಾಂತ್ವಯಚ್ಚಮೂಮ್ |
 ಅಥೋತ್ಕೃಷ್ಟಂ ಮಹಾವೀರ್ಯೈರ್ಲಬ್ಧಲಕ್ಷ್ಯೈಃ ಪ್ಲವಂಗವೈಃ || ೩೬
 ನಿಸಾತಿತಮಹಾವೀರಾಂ ದೃಷ್ಟ್ವಾ ರಕ್ಷತ್ವಮೂಂ ತತಃ |
 ಕುಂಭಃ ಪ್ರಚಕ್ರೇ ತೇಜಸ್ವೀ ರಣೇ ಕರ್ಮ ಸುದುಷ್ಕರಮ್ || ೩೭
 ಸ ಧನುರ್ಧನ್ವಿನಾಂ ಶ್ರೇಷ್ಠಃ ಪ್ರಗೃಹ್ಯ ಸುಸಮಾಹಿತಃ |
 ಮುನೋಚಾಶೀವಿಷಪ್ರಖ್ಯಾನ್ ಶರಾನ್ ದೇಹವಿದಾರಣಾನ್ || ೩೮
 ತಸ್ಯ ತಚ್ಛುಶುಭೇ ಭೂಯಃ ಸಶರಂ ಧನುರುತ್ತಮಮ್ |
 ವಿದ್ಯುದೈರಾವತಾರ್ಚಿಷ್ಠದ್ವಿಷ್ಟೀತೀಯೇಂದ್ರಧನುರ್ಯಥಾ || ೩೯

ಆ ರಾಕ್ಷಸನು ಸತ್ತು ಬಿದ್ದನು. ಹೀಗೆ ರಾಕ್ಷಸನಾಯಕರು ಹತರಾಗಲು, ಖಿನ್ನರಾದ ರಾಕ್ಷಸಭಟರು ಕುಂಭಕರ್ಣಸುತನಾದ ಕುಂಭನಿರುವ ಕಡೆಗೆ ಓಡಿಹೋದರು (೩೪-೩೫). ಹೆದರಿ ಓಡಿಬಂದ ಸೇನೆಯನ್ನು ಕುಂಭನು ಸಂತೈಸಿ, ಶೂರರಾದ ವಾನರವೀರರಿಂದ ಪರಾಕ್ರಮಿಗಳಾದ ರಾಕ್ಷಸರು ಹತರಾದುದನ್ನು ಕಂಡನು. ಅನಂತರ ತೇಜಸ್ವಿಯಾದ ಕುಂಭನು ರಣರಂಗದಲ್ಲಿ ಅದ್ಭುತವಾದ ಸಾಹಸವನ್ನು ಮೆರೆಸಲಾರಂಭಿಸಿದನು (೩೬-೩೭). ಬಿಲ್ಲಾಳುಗಳಲ್ಲಿ ಅಗ್ರಗಣ್ಯನಾದ ಕುಂಭನು ತನ್ನ ಬಿಲ್ಲನ್ನೆತ್ತಿಹಿಡಿದು ವೈರಿಶರಗಳನ್ನು ಕೊರೆಯುವ ಸರ್ಪಸದೃಶಗಳಾದ ಕ್ರೂರಾಸ್ತ್ರಗಳನ್ನು ಜಾಗರೂಕತೆಯಿಂದ ಪ್ರಯೋಗಿಸತೊಡಗಿದನು (೩೮). ಸರಳನ್ನಳವಡಿಸಿ ಹಿಡಿದಿದ್ದ ಕುಂಭನ ಧನುಸ್ಸು ವಿದ್ಯುತ್ ಮತ್ತು ಐರಾವತಗಳ* ಶೋಭೆಯಿಂದ ಕೂಡಿದ ಇಂದ್ರನ ಮತ್ತೊಂದು ಧನುಸ್ಸೋ ಎಂಬಂತೆ ಗೋಚರಿಸು

* ಐರಾವತ = ನೆಟ್ಟಗೆ ಕೆಂಪಾಗಿರುವ ಕಾಮನಬಿಲ್ಲು; ಕೆಂಪುಕಾಂತಿಯ ಮಿಂಚು; ಇಂದ್ರನ ಆನೆ. ಇಲ್ಲಿ ಧನುಸ್ಸಿನ ಹೆದೆಗೂ ವಿದ್ಯುತ್ತಿಗೂ ಹೋಲಿಕೆ; ಸರಳಿಗೂ ಐರಾವತಕ್ಕೂ ಹೋಲಿಕೆ. ಐರಾವತವೆಂದರೆ ಇಂದ್ರನ ಆನೆ ಎಂಬ ಅರ್ಥವಾದರೆ, ಕುಂಭನಿಗೂ ಐರಾವತಕ್ಕೂ ಹೋಲಿಕೆ. ಆ ಪಕ್ಷದಲ್ಲಿ ಸರಳಿಗೂ ವಿದ್ಯುತ್ತಿಗೂ ಹೋಲಿಕೆ.

ಆಕರ್ಣಾಕೃಷ್ಟಮುಕ್ತೇನ ಜಘಾನ ದ್ವಿವಿದಂ ತದಾ |
 ತೇನ ಹಾಟಿಕಪುಂಖೇನ ಪತ್ರಿಣಾ ಪತ್ರನಾಸಸಾ || ೪೦
 ಸಹಸಾಭಿಹತಸ್ತೇನ ವಿಪ್ರಮುಕ್ತಪದಃ ಸ್ಫುರನ್ |
 ನಿಪಸಾತಾದ್ರಿಕೂಟಾಭೋ ವಿಹ್ವಲಃ ಪ್ಲವಗೋತ್ತಮಃ || ೪೧
 ಮೈಂದಸ್ತು ಭ್ರಾತರಂ ದೃಷ್ಟ್ವಾ ಭಗ್ನಂ ತತ್ರ ನುಹಾಹವೇ |
 ಅಭಿದುದ್ರಾವ ನೇಗೇನ ಪ್ರಗೃಹ್ಯ ಮಹತೀಂ ಶಿಲಾಮ್ || ೪೨
 ತಾಂ ಶಿಲಾಂ ತು ಪ್ರಚಿಕ್ಷೇಪ ರಾಕ್ಷಸಾಯ ನುಹಾಬಲಃ |
 ಬಿಭೇದ ತಾಂ ಶಿಲಾಂ ಕುಂಭಃ ಪ್ರಸನ್ನೈಃ ಪಂಚಭಿಃ ಶರೈಃ || ೪೩
 ಸಂಧಾಯ ಚಾನ್ಯಂ ಸುನುಖಂ ಶರಮಾಶೀವಿಷೋಪಮನ್ಮ |
 ಆಜಘಾನ ನುಹಾತೇಜಾ ವಕ್ಷಸಿ ದ್ವಿವಿದಾಗ್ರಜಮ್ || ೪೪
 ಸ ತು ತೇನ ಪ್ರಹಾರೇಣ ಮೈಂದೋ ವಾನರಯೂಥಪಃ |
 ಮರ್ಮಣ್ಯಭಿಹತಸ್ತೇನ ಪಪಾತ ಭುನಿ ಮೂರ್ಛಿತಃ || ೪೫
 ಅಂಗದೋ ಮಾತುಲೌ ದೃಷ್ಟ್ವಾ ಪತಿತೌ ತು ನುಹಾಬಲೌ |
 ಅಭಿದುದ್ರಾವ ನೇಗೇನ ಕುಂಭಮುದ್ಯತಕಾರ್ಮುಕಮ್ || ೪೬

ತ್ತಿತ್ತು (೩೯). ಆ ಕುಂಭನು ಸುವರ್ಣಪುಂಖಾಂಕಿತವಾಗಿ ಗರಿಗಟ್ಟಿದ ಸರಳನ್ನು ಹಿರಿದು, ಕಿವಿಯವರೆಗೆ ಸೆಳೆದು, ಗುರಿಯಿಟ್ಟು ದ್ವಿವಿದನಿಗೆ ಬಿಗಿದನು. ಸರ್ರನೆ ಬಂದು ತಾಗಿದ ಸರಳಿನ ಬಿರುಸಿಗೆ ಗಿರಿಶಿಖರಾಕಾರನಾದ ದ್ವಿವಿದನು ತತ್ತರಿಸಿ ತೇಲುಹೆಜ್ಜೆಯಿಡುತ್ತ ಮೈನುರೆತು ಬಿದ್ದನು (೪೦-೪೧). ತನ್ನ ತಮ್ಮನು ಭಗ್ನನಾಗಿ ಬಿದ್ದುದನ್ನು ಕಂಡು ಮೈಂದನು ದೊಡ್ಡ ಬಂಡೆಯನ್ನೆತ್ತಿಕೊಂಡು ನೇಗದಿಂದ ಕುಂಭನ ಕಡೆಗೆ ಧಾವಿಸಿ, ಅದನ್ನು ಆ ರಾಕ್ಷಸನವೇಲೆ ಬೀಸಿದನು. ಕುಂಭನು ಮಿರುಮಿರುಗುವ ಐದು ಬಾಣಗಳಿಂದ ಆ ಬಂಡೆಯನ್ನು ಪುಡಿಪುಡಿನಾಡಿದನು (೪೨-೪೩). ಶೂರಾಗ್ರೇಸರನಾದ ಕುಂಭನು ಸರ್ಪಸದೃಶವಾದ ಇನ್ನೊಂದು ನಿಶಿತಾಸ್ತ್ರವನ್ನು ಹೂಡಿ, ದ್ವಿವಿದನ ಅಣ್ಣನಾದ ಆ ಮೈಂದನ ಎದೆಗೆ ಹೊಡೆದನು. ಕಪಿಯೂಥಪನಾದ ಮೈಂದನು ಮರ್ಮಸ್ಥಳದಲ್ಲಿ ಅಭಿಹತನಾಗಿ ಎಚ್ಚರದಪ್ಪಿ ನೆಲದಲ್ಲಿ ಬಿದ್ದನು (೪೪-೪೫). ಬಲಾಢ್ಯರಾದ ಸೋದರಮಾವಂದಿರಿಬ್ಬರೂ ಬಿದ್ದುದು

ತನ್ನಾಪತಂತಂ ವಿವ್ಯಾಧ ಕುಂಭಃ ಪಂಚಭಿರಾಯಸೈಃ |
 ತ್ರಿಭಿಶ್ಚಾನ್ಯೈಃ ಶಿಶೈರ್ಬಾಣೈರ್ನೂತಂಗಮಿವ ತೋಮುರೈಃ || ೪೭
 ಸೋಽಂಗದಂ ವಿವಿಧೈರ್ಬಾಣೈಃ ಕುಂಭೋ ವಿವ್ಯಾಧ ವೀರ್ಯವಾನ್ |
 ಅಕುಂಠಧಾರೈರ್ನಿಶಿತೈಸ್ತ್ರಿಸ್ತ್ರೈಃ ಕನಕಭೂಷಣೈಃ || ೪೮
 ಅಂಗದಃ ಪ್ರತಿವಿದ್ಧಾಂಗೋ ವಾಲಿಪುತ್ರೋ ನ ಕಂಪತೇ |
 ಶಿಲಾಪಾದಪನರ್ಷಾಣಿ ತಸ್ಯ ಮೂರ್ಧ್ನಿ ವನರ್ಷ ಹ || ೪೯
 ಸ ಪ್ರಚಿಚ್ಛೇದ ತಾನ್ ಸರ್ವಾನ್ ಬಿಭೇದ ಚ ಪುನಃ ಶಿಲಾಃ |
 ಕುಂಭಕರ್ಣಾತ್ಮಜಃ ಶ್ರೀನೂನ್ ವಾಲಿಪುತ್ರಸಮೀರಿತಾನ್ || ೫೦
 ಆಪತಂತಂ ಚ ಸಂಪ್ರೇಕ್ಷ್ಯ ಕುಂಭೋ ವಾನರಯೂಥಪಮ್ |
 ಭ್ರುವೋರ್ವಿವ್ಯಾಧ ಬಾಣಾಭ್ಯಾನುಲ್ಕಾಭ್ಯಾಮಿವ ಕುಂಜರಮ್ ||
 ತಸ್ಯ ಸುಸ್ರಾವ ರುಧಿರಂ ಪಿಹಿತೇ ಚಾಸ್ಯ ಲೋಚನೇ |
 ಅಂಗದಃ ಸಾಣಿನಾ ನೇತ್ರೇ ಪಿಧಾಯ ರುಧಿರೋಕ್ಷಿತೇ || ೫೧

ಅಂಗದನಿಗೆ ಗೋಚರಿಸಿತು. ಕೂಡಲೆ ಆತನು ಧನುರ್ಧಾರಿಯಾದ ಕುಂಭನನ್ನು ಆಕ್ರಮಿಸಲು ತ್ವರೆಯಿಂದ ಬಂದನು (೪೭). ಅವನು ಬರುತ್ತಿರುವಾಗಲೇ ಕುಂಭನು ಐದು ಉಕ್ಕಿನ ಬಾಣಗಳನ್ನು ಪ್ರಯೋಗಿಸಿ, ಮತ್ತೆ ಹರಿತವಾದ ಮೂರು ಬಾಣಗಳಿಂದ, ಆನೆಯನ್ನು ಅಂಕುಶಗಳಿಂದ ಪ್ರಹರಿಸುವಂತೆ, ಅಂಗದನನ್ನು ಪ್ರಹರಿಸಿದನು (೪೮). ಅಲ್ಲದೆ ವೀರನಾದ ಆ ಕುಂಭನು ಕ್ರೂರವೂ ಅಕುಂಠಿತವೂ ಕನಕಭೂಷಿತವೂ ಆದ ವಿವಿಧಾಸ್ತ್ರಗಳನ್ನು ಅಂಗದನಿಗೆ ಗುರಿಯಿಟ್ಟು ಹೊಡೆದನು. ಹೀಗೆ ಶರವರಂಪರೆಗಳು ಬಂದು ತಾಗಿದರೂ ವಾಲಿಪುತ್ರನು ಜಗ್ಗಲಿಲ್ಲ. ಕುಂಭನಮೇಲೆ ವೃಕ್ಷ ಮತ್ತು ಶಿಲೆಗಳ ವೃಷ್ಟಿಯನ್ನೇ ಸುರಿಸಿದನು (೪೮-೪೯). ಕುಂಭಕರ್ಣನ ಪುತ್ರನಾದ ಕುಂಭನು, ವಾಲಿತನಯನು ಸುರಿಸಿದ ಸಕಲ ವೃಕ್ಷ ಶಿಲಾ ವೃಷ್ಟಿಗಳನ್ನು ವಿಧ್ವಂಸಗೊಳಿಸಿದನು. ಆಗ ಅಂಗದನು ಕುಂಭನ ಬಳಿಗೆ ನೇರವಾಗಿ ನುಗ್ಗಿದನು. ಅಷ್ಟರಲ್ಲಿ ಕುಂಭನು ಎರಡು ಬಾಣಗಳಿಂದ ಅಂಗದನ ಹುಬ್ಬುಗಳಿಗೆ ಗುರಿಯಿಟ್ಟು ಹೊಡೆದನು. ಕೊಳ್ಳಿಗಳಿಂದ ಕುಂಜರವನ್ನು ತಿವಿದಂತಾಯಿತು (೫೦-೫೧). ಅಂಗದನ ಹುಬ್ಬುಗಳಿಂದ ರಕ್ತವು ಧಾರೆ

ಸಾಲಮಾಸನ್ನಮೇಕೇನ ಪರಿಜಗ್ರಾಹ ಪಾಣಿನಾ |
ಸಂಪೀಡ್ಯ ಚೋರಸಿ ಸ್ಕಂಧಂ ಕರೇಣಾಭಿನಿವೇಶ್ಯ ಚ || ೫೩

ಕಿಂಚಿದಭ್ಯವನಮ್ಯೈನಮುನ್ಮನೂಫ ಯಥಾ ಗಜಃ |
ತಮಿಂದ್ರಕೇತುಪ್ರತಿನುಂ ವೃಕ್ಷಂ ಮಂದರಸಂನಿಭಮ್ || ೫೪

ಸಮುತ್ಸೃಜಂತಂ ವೇಗೇನ ಪಶ್ಯತಾಂ ಸರ್ವರಕ್ಷಸಾಮ್ |
ಸ ಬಿಭೇದ ಶಿಶ್ಯರ್ಬಾಣೈಃ ಸಪ್ತಭಿಃ ಕಾಯಭೇದನೈಃ || ೫೫

ಅಂಗದೋ ವಿವ್ಯಥೇಽಭೀಕ್ಷ್ಣಂ ನನಾದ ಚ ಮುನೋಹ ಚ |
ಅಂಗದಂ ವ್ಯಥಿತಂ ದೃಷ್ಟ್ವಾ ಸೀದಂತಮಿವ ಸಾಗರೇ || ೫೬

ದುರಾಸದಂ ಹರಿಶ್ರೇಷ್ಠಂ ರಾಮಾಯಾನೈ ನ್ಯನೇದಯನ್ |
ರಾಮಸ್ತು ವ್ಯಥಿತಂ ಶ್ರುತ್ವಾ ವಾಲಿಪುತ್ರಂ ರಣಾಜಿರೇ || ೫೭

ಯಾಗಿ ಹರಿಯಿತು. ಕಣ್ಣುಗಳು ಮುಚ್ಚಿಕೊಂಡವು. ರಕ್ತಸಿಕ್ತವಾದ ಕಣ್ಣುಗಳನ್ನು ಅಂಗದನು ಒಂದು ಕೈಯಿಂದ ಮುಚ್ಚಿಕೊಂಡು, ಇನ್ನೊಂದು ಕೈಯನ್ನು ಸಮೀಪದಲ್ಲಿದ್ದ ಸಾಲವೃಕ್ಷದ ಕಡೆಗೆ ನೀಡಿ ಅದನ್ನು ಸುತ್ತಿ ಹಿಡಿದನು. ಅನಂತರ ಸ್ವಲ್ಪ ಬಗ್ಗಿ ವೃಕ್ಷದ ಸ್ಕಂಧಕ್ಕೆ ಎದೆಯನ್ನು ಆನಿಸಿ, ಅನೆಯು ಕೀಳುವಂತೆ ಆ ವೃಕ್ಷವನ್ನು ಕಿತ್ತು ಬಿಟ್ಟನು! (೫೨-೫೩). ಇಂದ್ರಕೇತುವಿನಂತೆ ನೀಳವಾಗಿಯೂ ಮಂದರದಂತೆ ದಪ್ಪವಾಗಿಯೂ ಇದ್ದ ಆ ವೃಕ್ಷವನ್ನು ಸಮಸ್ತ ರಾಕ್ಷಸರೂ ಮಿಕಮಿಕನೆ ನೋಡುತ್ತಿರುವಾಗ, ಅಂಗದನು ಕಿತ್ತಿತ್ತಿ ವೇಗದಿಂದ ಬೀಸಿ ಹೊಡೆದನು! (೫೪). ಅಷ್ಟರಲ್ಲಿ ಕುಂಭನು ಏಳು ಕೂರ್ಗಣಿಗಳನ್ನು ಹೊಡೆದು ಅಂಗದನ ದೇಹವನ್ನು ಕೆತ್ತಿದನು. ಅಂಗದನು ಬಹಳವಾಗಿ ನೊಂದು ಕೂಗುತ್ತ ಪ್ರಜ್ಞೆ ದಪ್ಪಿದನು. ವೀರಾಗ್ರೇಸರನಾದ ವಾಲಿತನಯನು ಗಾಯಗೊಂಡು, ಸಮುದ್ರದಲ್ಲಿ (ಬಿರುಗಾಳಿಗೆ ಸಿಕ್ಕಿ) ಮುಳುಗಿಹೋಗುವ ಹಡಗಿನಂತಾಗಲು, ಇತರ ಕಪಿ ಯೋಧರು ಓಡಿಹೋಗಿ ಶ್ರೀರಾಮನಿಗೆ ಈ ವೃತ್ತಾಂತವನ್ನು ತಿಳಿಸಿದರು (೫೫-೫೬). ಕೂಡಲೆ ಶ್ರೀರಾಮನು ಜಾಂಬವಂತನೇ ಮೊದಲಾದ ವೀರರನ್ನು ಅಲ್ಲಿಗೆ ಕಳಿಸಿದನು. ಮರುಕ್ಷಣದಲ್ಲಿಯೇ ಆ ವಾನರಶಾದೂರ್ಲರು

ನ್ಯಾದಿದೇಶ ಹರಿಶ್ಚೇಷ್ಠಾನ್ ಜಾಂಬವತ್ಪ್ರಮುಖಾಂಸ್ತತಃ |
 ತೇ ತು ವಾನರಶಾರ್ದೂಲಾಃ ಶ್ರುತ್ವಾ ರಾಮಸ್ಯ ಶಾಸನಮ್ || ೫೮
 ಅಭಿಷೇತುಃ ಸುಸಂಕ್ರುದ್ಧಾಃ ಕುಂಭಮುದ್ಯತಕಾರ್ತುಕಮ್ |
 ತತೋ ದ್ರುಮಶಿಲಾಹಸ್ತಾಃ ಕೋಪಸಂರಕ್ತಲೋಚನಾಃ || ೫೯
 ರಿರಕ್ಷಿಷಂತೋಽಭ್ಯಪತನ್ನಂಗದಂ ವಾನರರ್ಷಭಾಃ |
 ಜಾಂಬವಾಂಶ್ಚ ಸುಷೇಣಶ್ಚ ವೇಗದರ್ಶೀ ಚ ವಾನರಃ || ೬೦
 ಕುಂಭಕರ್ಣಾತ್ಮಜಂ ವೀರಂ ಕ್ರುದ್ಧಾಃ ಸಮುಭಿದುದ್ರುವುಃ |
 ಸಮೀಕ್ಷ್ಯಾಪತತಸ್ತಾಂಸ್ತು ವಾನರೇಂದ್ರಾನ್ ಮಹಾಬಲಾನ್ || ೬೧
 ಆನವಾರ ಶರಾಘೇಣ ನಗೇನೇವ ಜಲಾಶಯಮ್ |
 ತಸ್ಯ ಬಾಣಪಥಂ ಸ್ತ್ರಾಪ್ಯ ನ ಶೇಕುರತಿವರ್ತಿತುಮ್ || ೬೨
 ವಾನರೇಂದ್ರಾ ಮಹಾತ್ಮಾನೋ ವೇಲಾಮಿವ ಮಹೋದಧಿಃ |
 ತಾಂಸ್ತು ದೃಷ್ಟ್ವಾ ಹರಿಗಣಾನ್ ಶರವೃಷ್ಟಿಭಿರರ್ಧಿತಾನ್ || ೬೩
 ಅಂಗದಂ ಪೃಷ್ಠತಃ ಕೃತ್ವಾ ಭ್ರಾತೃಜಂ ಪ್ಲವಗೇಶ್ವರಃ |
 ಅಭಿದುದ್ರಾವ ವೇಗೇನ ಸುಗ್ರೀವಃ ಕುಂಭಮಾಹವೇ || ೬೪

ಶ್ರೀರಾಮನ ಶಾಸನದಂತೆ ಹೊರಟು, ಉದ್ಯತಕಾರ್ತುಕನಾದ ಕುಂಭ
 ನಿಡ್ಡಲ್ಲಿಗೆ ಧಾವಿಸಿದರು. ಅವರು ಮರಗಳನ್ನೂ ಕಲ್ಲುದುಂಡಿಗಳನ್ನೂ ಹಿಡಿದು
 ಕೋಪಸಂರಕ್ತನೇತ್ರರಾಗಿ, ಅಂಗದನನ್ನು ರಕ್ಷಿಸುವುದಕ್ಕಾಗಿ ಬಂದರು
 (೫೭-೫೯). ಜಾಂಬವಂತ, ಸುಷೇಣ, ವೇಗದರ್ಶಿ ಮುಂತಾದವರು
 ಕುಂಭನನ್ನು ಮುತ್ತಿದರು. ಬಲಾಢ್ಯರಾದ ವಾನರಯೂಥಪರು ತನ್ನ
 ಮೇಲೆ ನುಗ್ಗುವುದನ್ನು ಕಂಡು, ವೃಕ್ಷರಾಶಿಗಳಿಂದ ಜಲಪ್ರವಾಹವನ್ನು
 ಅಡ್ಡಗಟ್ಟುವಂತೆ, ಕುಂಭನು ಶರರಾಶಿಗಳಿಂದ ಅವರನ್ನು ಅಡ್ಡಗಟ್ಟಿದನು
 (೬೦-೬೧). ಮಹಾಸಾಗರಕ್ಕೆ ಎಲ್ಲಿಯನ್ನು ಮೀರಿ ಮುಂದೆ ನುಗ್ಗಲು
 ಹೇಗೆ ಶಕ್ಯವಾಗದೋ ಹಾಗೆ, ಧೀರರಾದ ಆ ವಾನರವೀರರಿಗೆ ಕುಂಭನ
 ಶರಜಾಲವನ್ನು ಭೇದಿಸಿ ಮುಂದೆ ನುಗ್ಗಲು ಶಕ್ಯವಾಗಲಿಲ್ಲ. ಅವರೆಲ್ಲರೂ
 ಕುಂಭನ ಶರವೃಷ್ಟಿಗಳಿಗೆ ಸಿಕ್ಕಿ ಯಾತನೆಪಡುವುದು ಸುಗ್ರೀವನಿಗೆ ಗೋಚರಿ
 ಸಿತು (೬೨-೬೩). ಆ ವಾನರೇಶ್ವರನು ಭ್ರಾತೃಪುತ್ರನಾದ ಅಂಗದನಿಗೆ

ಶೈಲಸಾನುಚರಂ ನಾಗಂ ವೇಗವಾನಿವ ಕೇಸರೀ |

ಉತ್ಪಾಟ್ಯ ಚ ಮಹಾಶೈಲಾನಶ್ಚಕರ್ಣಾನ್ ಧವಾನ್ ಬಹೂನ್ ||

ಅನ್ಯಾಂಶ್ಚ ವಿವಿಧಾನ್ ವೃಕ್ಷಾಂಶ್ಚಿಕ್ಷೇಪ ಚ ಮಹಾಬಲಃ |

ತಾಂ ಛಾದಯಂತೀಮಾಕಾಶಂ ವೃಕ್ಷವೃಷ್ಟಿಂ ದುರಾಸದಮ್ || ೬೬

ಕುಂಭಕರ್ಣತ್ಮಜಃ ಶೀಘ್ರಂ ಚಿಚ್ಛೇದ ನಿಶಿತೈಃ ಶರೈಃ |

ಅಭಿಲಕ್ಷೇಣ ತೀವ್ರೇಣ ಕುಂಭೇನ ನಿಶಿತೈಃ ಶರೈಃ || ೬೭

ಆಚಿತಾಸ್ತೇ ದ್ರುಮಾ ರೇಜುರ್ಯಥಾ ಘೋರಾಃ ಶತಸ್ಸುಯಃ |

ದ್ರುಮವರ್ಷಂ ತು ತಚ್ಛಿನ್ಮಂ ದೃಷ್ಟ್ವಾ ಕುಂಭೇನ ವೀರ್ಯವಾನ್ ||

ವಾನರಾಧಿಪತಿಃ ಶ್ರೀಮಾನ್ ಮಹಾಸತ್ಕೋನ ವಿನೃಭೇ |

ನಿರ್ಭಿದ್ಯಮಾನಃ ಸಹಸಾ ಸಹಮಾನಶ್ಚ ತಾನ್ ಶರಾನ್ || ೬೮

ಕುಂಭಸ್ಯ ಧನುರಾಕ್ಷಸ್ಯ ಬಭಂಜೇಂದ್ರಧನುಷ್ಠಭಮ್ |

ಅವಪ್ಲುತ್ಯ ತತಃ ಶೀಘ್ರಂ ಕೃತ್ವಾ ಕರ್ಮ ಸುದುಷ್ಕರಮ್ || ೬೯

ಅಪಾಯವಾಗದಂತೆ ಅವನನ್ನು ಹಿಂದೆ ನಿಲ್ಲಿಸಿ, ತಾನೊಬ್ಬನೇ ಕುಂಭನ ಮೇಲೆ ಏರಿಹೋದನು. ಪರ್ವತದ ತಪ್ಪಲಲ್ಲಿ ಸಂಚರಿಸುವ ಆನೆಯನ್ನು ಪ್ರಚಂಡವಾದ ಸಿಂಹವು ಎದುರಿಸುವಂತೆ, ಕುಂಭನನ್ನೆದುರಿಸಿದನು. ಮಹಾಪರಾಕ್ರಮಿಯಾದ ಸುಗ್ರೀವನು ದೊಡ್ಡದೊಡ್ಡ ಶೈಲಗಳನ್ನೂ ಅಶ್ವಕರ್ಣ, ಧವ ಮೊದಲಾದ ವೃಕ್ಷಗಳನ್ನೂ ಕಿತ್ತು ಕುಂಭನಮೇಲೆ ಬೀಸಿಬೀಸಿ ಹೊಡೆದನು (೬೪-೬೬). ಆಕಾಶವನ್ನೇ ಮುಚ್ಚುವಂತೆ ಅದ್ಭುತವಾಗಿ ಬಂದಿರೆಗುತ್ತಿದ್ದ ವೃಕ್ಷವೃಷ್ಟಿಯನ್ನು ಕುಂಭನು ಕೂರ್ಗಣಿಗಳಿಂದ ಛಿನ್ನಛಿನ್ನವಾಗಿ ಕತ್ತರಿಸಿ ನಾಶಪಡಿಸಿದನು. ಗುರಿಯಿಟ್ಟು ಹೊಡೆಯುವ ಕುಂಭನ ಕೂರ್ಗಣಿಗಳು ಆ ವೃಕ್ಷಗಳಲ್ಲಿ ನಾಟಿಕೊಳ್ಳಲು, ಆ ವೃಕ್ಷಗಳು ಭೀಕರವಾದ ಶತಘ್ನಿಗಳೆಂಬ ಆಯುಧಗಳಂತೆ ಕಾಣುತ್ತಿದ್ದವು (೬೭-೬೮). ತಾನು ಬೀಸಿದ ಸಮಸ್ತ ವೃಕ್ಷಗಳನ್ನು ಕುಂಭನು ಛೇದಿಸಿದರೂ ಮಹಾಧೀರನಾದ ಸುಗ್ರೀವನು ವ್ಯಥೆವಡಲಿಲ್ಲ. ಕೂರ್ಗಣಿಗಳು ಬಂದು ತನ್ನ ದೇಹವನ್ನು ಛೇದಿಸುತ್ತಿದ್ದರೂ ಕಾತರನಾಗದೆ ಆ ವಾನರೇಂದ್ರನು ನುಗ್ಗಿಹೋಗಿ, ಇಂದ್ರಧನುವಿನಂತೆ ಬೆಳಗುತ್ತಿದ್ದ ಕುಂಭನ ಧನುಸ್ಸನ್ನು

- ಅಬ್ರವೀತ್ ಕುಪಿತಃ ಕುಂಭಂ ಭಗ್ನಶ್ಯಂಗಮಿವ ದ್ವಿಪಮ್ |
ನಿಕುಂಭಾಗ್ರಜ ವೀರ್ಯಂ ತೇ ಬಾಣವೇಗವದದ್ಭುತಮ್ || ೭೧
- ಸಂನತಿಶ್ಚ ಪ್ರಭಾವಶ್ಚ ತನ ವಾ ರಾವಣಸ್ಯ ವಾ |
ಪ್ರಹ್ಲಾದಬಲಿವೃತ್ತಸ್ಸುಕುಬೇರವರುಣೋಪನು || ೭೨
- ಏಕಸ್ತ್ವಮನುಜಾತೋಽಸಿ ಪಿತರಂ ಬಲವೃತ್ತತಃ |
ತ್ವಾನೇವೈಕಂ ಮಹಾಬಾಹುಂ ಚಾಪಹಸ್ತಮರಿಂದನಮ್ || ೭೩
- ತ್ರಿದಶಾ ನಾತಿವರ್ತಂತೇ ಜಿತೇಂದ್ರಿಯಮಿನಾಥಯಃ |
ವಿಕ್ರಮಸ್ವ ಮಹಾಬುದ್ಧೇ ಕರ್ಮಾಣಿ ಮನು ಪಶ್ಯತಃ || ೭೪
- ವರದಾನಾತ್ ಸಿತೃವೃತ್ತೇ ಸಹತೇ ದೇವದಾನವಾನ್ |
ಕುಂಭಕರ್ಣಸ್ತು ವೀರ್ಯೇಣ ಸಹತೇ ಚ ಸುರಾಸುರಾನ್ || ೭೫

ಕಿತ್ತು ಕೊಂಡು ಮುರಿದೆಸೆದನು! (೭೧-೭೦). ಕುಂಭನು ಕೋರೆಹಲ್ಲು ಮುರಿದ ಆನೆಯಂತಾದನು! ಸುಗ್ರೀವನು ದುಷ್ಕರವಾದ ಆ ಸಾಹಸ ಕೃತ್ಯವನ್ನೆಸಗಿ ಬಹುಬೇಗನೆ ಹಿಂದಕ್ಕೆ ಹಾರಿ ನಿಂತು ಕೋವದಿಂದ ಹೀಗೆಂದನು: “ಎಲೈ ರಾಕ್ಷಸ-ನಿಕುಂಭಾಗ್ರಜ, ಅತಿವೇಗದಿಂದ ಬಾಣವನ್ನು ಪ್ರಯೋಗಿಸುವ ನಿನ್ನ ವೀರ್ಯವು ಅದ್ಭುತವೇ ಸರಿ (೭೧). ಈ ಕೈಚಳಕ, ಈ ಪ್ರತಾವ—ಇವು ನಿನಗುಂಟು, ರಾವಣನೊಬ್ಬನಿಗುಂಟು! ಪ್ರಹ್ಲಾದ, ಬಲಿ, ದೇವೇಂದ್ರ, ಕುಬೇರ, ವರುಣರಿಗೆ ಸರಿಜೋಡಿ ನೀನು. ಬಲದಲ್ಲಿಯೂ ಕೃತಿನಾಮರ್ಥ್ಯದಲ್ಲಿಯೂ ನಿನ್ನ ತಂದೆಗೆ ತಕ್ಕ ಮಗನಾಗಿದ್ದೀಯೆ! (೭೨). ಮಹಾಬಾಹುವೂ ವೈರಿವಿಧ್ವಂಸಕನೂ ಆದ ನೀನೊಬ್ಬನೇ ಚಾವಹಸ್ತನಾಗಿ ನಿಂತರೆ ಸಾಕು, ದೇವತೆಗಳೂ ನಿನ್ನನ್ನು ಜಯಿಸಲಾರರು. ಜಿತೇಂದ್ರಿಯನನ್ನು ಮಾನಸಚಿಂತೆಗಳು ವಶಪಡಿಸಿ ಕೊಳ್ಳಲು ಶಕ್ಯವೆ? ಹಾಗೆ ನಿನ್ನನ್ನು ಗೆಲ್ಲಲು ಯಾರೂ ಶಕ್ತರಲ್ಲ. ಎಲೈ ಧೀಮಂತನೇ, ನಿನ್ನ ವಿಕ್ರಮವನ್ನು ನನ್ನೆದುರಿಗೆ ಮೆರೆಸು, ನೋಡುವೆನು! (೭೩-೭೪). ನಿನ್ನ ದೊಡ್ಡಪ್ಪನು ವರಬಲದಿಂದ ದೇವದಾನವರನ್ನೆದುರಿಸಲು ಸಮರ್ಥನಾಗಿದ್ದಾನೆ. ನಿನ್ನ ತಂದೆಯಾದ ಕುಂಭಕರ್ಣನಾದರೋ ತನ್ನ ಭುಜಪರಾಕ್ರಮದಿಂದಲೇ ಸುರಾಸುರರನ್ನು ಎದುರಿಸಬಲ್ಲವ

ಧನುಷೀಂದ್ರಜಿತಸ್ತುಲ್ಯಃ ಪ್ರತಾಪೇ ರಾವಣಸ್ಯ ಚ |
 ತ್ವನುದ್ಯ ರಕ್ಷಸಾಂ ಲೋಕೇ ಶ್ರೇಷ್ಠೋಽಸಿ ಬಲವೀರ್ಯತಃ || ೨೬
 ನುಹಾವಿನುರ್ದಂ ಸಮರೇ ನುಯಾ ಸಹ ತನಾದ್ಭುತಮ್ |
 ಅದ್ಯ ಭೂತಾನಿ ಪಶ್ಯಂತು ಶಕ್ರಶಂಬರಯೋರಿನ || ೨೭
 ಕೃತಮಪ್ರತಿನುಂ ಕರ್ಮ ದರ್ಶಿತಂ ಚಾಸ್ತ್ರಕೌಶಲಮ್ |
 ಸಾತಿತಾ ಹರಿವೀರಾಶ್ಚ ತ್ವಯಾ ನೈ ಭೀನುವಿಕ್ರಮಾಃ || ೨೮
 ಉಪಾಲಂಭಭಯಾಚ್ಛಾಪಿ ನಾಸಿ ವೀರ ಮಯಾ ಹತಃ |
 ಕೃತಕರ್ಮಪರಿಶ್ರಾಂತೋ ವಿಶ್ರಾಂತಃ ಪಶ್ಯ ಮೇ ಬಲಮ್ || ೨೯
 ತೇನ ಸುಗ್ರೀವನಾಕೈನ ಸಾನಮಾನೇನ ಮಾನಿತಃ |
 ಅಗ್ನೀರಾಜ್ಯಾಹುತಸ್ಯೇನ ತೇಜಸ್ತಸ್ಯಾಭ್ಯವರ್ಧತ || ೩೦
 ತತಃ ಕುಂಭಸ್ತು ಸುಗ್ರೀವಂ ಬಾಹುಭ್ಯಾಂ ಜಗೃಹೇ ತದಾ |
 ಗಜಾವಿನಾಹಿತಮದೌ ನಿಃಶ್ವಸಂತೌ ಮುಹುರ್ಮುಹುಃ || ೩೧

ನಾಗಿದ್ದನು! (೨೫). ಭಲೆ-ಕುಂಭ, ಚಾವವಿದ್ಯೆಯಲ್ಲಿ ಇಂದ್ರಜಿತುವಿಗೂ ಪ್ರತಾಪದಲ್ಲಿ ರಾವಣನಿಗೂ ಸಾಟಿಯಾಗಿದ್ದೀಯೆ! ಆದ್ದರಿಂದ ಬಲವೀರ್ಯಗಳಲ್ಲಿ ಸಮಸ್ತ ರಾಕ್ಷಸರಿಗಿಂತಲೂ ನೀನು ಮಿಗಿಲು! (೨೬). ಈ ದಿನ ಶಕ್ರಶಂಬರರಂತೆ ಹೋರಾಡುವ ನಮ್ಮೀರ್ವರ ಘನಘೋರವಾದ ಸಂಗ್ರಾಮವನ್ನು ಸಮಸ್ತ ಭೂತಗಳೂ ಸಮೀಕ್ಷಿಸಲಿ! ಎಲೈ ಕುಂಭ, ಅಸದೃಶವಾದ ಸಾಹಸಕಾರ್ಯವನ್ನು ಮಾಡಿದ್ದೀಯೆ. ಅಸ್ತ್ರಕೌಶಲವನ್ನು ಮೆರೆಸಿದ್ದೀಯೆ. ಭೀಮವಿಕ್ರಮರಾದ ಕಪಿವೀರರನ್ನು ಹೊಡೆದುರುಳಿಸಿದ್ದೀಯೆ (೨೭-೨೮). ವೀರಾಗ್ರೇಸರ, ಯುದ್ಧಮಾಡಿ ದಣಿದಿರುವ ನಿನ್ನನ್ನು ಕೊಂದರೆ ಜನರು ನನ್ನನ್ನು ನಿಂದಿಸಿಯಾರೆಂಬ ಭಯದಿಂದ ಕೊಲ್ಲದೆ ಇದ್ದೇನೆ! ಒಳ್ಳೆಯದು, ವಿಶ್ರಮಿಸಿಕೊ. ಆಮೇಲೆ ಬಂದು ನನ್ನ ಪರಾಕ್ರಮವೇನೆಂಬುದನ್ನು ನೋಡು!” ಎಂದನು (೨೯). ಸುಗ್ರೀವನ ಮೂದಲಿಕೆಯ ಮಾತಿನಿಂದ ಕುಂಭನಿಗೆ ಅವಮಾನವೆನಿಸಿತು. ಬೆಂಕಿಗೆ ತುಪ್ಪವನ್ನು ಹೊಯ್ದಂತಾಗಿ ಅವನ ತೇಜಸ್ಸು ಭುಗಿಲೆಂದಿತು. ಕುಂಭನು ಸುಗ್ರೀವನನ್ನು ಎರಡು ಕೈಗಳಿಂದಲೂ ತಬ್ಬಿಹಿಡಿದು ಕುಸ್ತಿಗೆ ನಿಂತನು! ಮತ್ತಮಾತಂಗಗಳಂತೆ

ಅನ್ನೋನ್ಯಗಾತ್ರಗ್ರಥಿತೌ ಕರ್ಷಂತಾವಿತರೇತರಮ್ |
 ವಿಫೋನಾಂ ಮುಖತೋ ಜ್ವಾಲಾಂ ವಿಸೃಜಂತೌ ಪರಿಶ್ರಮಾತ್ ||
 ತಯೋಃ ಪಾದಾಭಿಘಾತಾಚ್ಚ ನಿಸುಗ್ನಾ ಚಾಭವನ್ಮಹೀ |
 ನ್ಯಾಘೂರ್ಣತತರಂಗಶ್ಚ ಚುಷ್ಕುಭೇ ವರುಣಾಲಯಃ || ೮೩
 ತತಃ ಕುಂಭಂ ಸಮುತ್ಕ್ಲಿಸ್ಯ ಸುಗ್ರೀವೋ ಲವಣಾಂಭಸಿ |
 ಸಾತಯಾನಾಸ ವೇಗೇನ ದರ್ಶಯನ್ಮದಧೇಸ್ತಲಮ್ || ೮೪
 ತತಃ ಕುಂಭನಿಸಾತೇನ ಜಲರಾಶಿಃ ಸಮುತ್ಕ್ಲಿತಃ |
 ವಿಂಧ್ಯಮಂದರಸಂಕಾಶೋ ವಿಸಸರ್ಪ ಸಮಂತತಃ || ೮೫
 ತತಃ ಕುಂಭಃ ಸಮುತ್ಪತ್ಯ ಸುಗ್ರೀವನುಭಿಪತ್ಯ ಚ |
 ಆಜಘಾನೋರಸಿ ಕ್ರುದ್ಧೋ ವಜ್ರವೇಗೇನ ಮುಷ್ಟಿನಾ || ೮೬
 ತಸ್ಯ ವರ್ಮ ಚ ಪುಷ್ಪೋಟಿ ಬಹು ಸುಸ್ರಾವ ಶೋಣಿತಮ್ |
 ಸ ಚ ಮುಷ್ಟಿವರ್ಮಹಾನೇಗಃ ಪ್ರತಿಜಘ್ನೇಽಸ್ಥಿಮಂಡಲೇ || ೮೭

ಸುಗ್ರೀವಕುಂಭರಿಬ್ಬರೂ ನಿಟ್ಟುಸಿರುಬಿಡುತ್ತ ಮಲ್ಲಯುದ್ಧವನ್ನಾರಂಭಿಸಿದರು (೮೦-೮೧). ಒಬ್ಬರನ್ನೊಬ್ಬರು ತೆಕ್ಕೆಹಿಡಿದು ಎಳೆದಾಡುತ್ತ ಸೆಣೆಸಿದರು. ಆಯಾಸಗೊಂಡ ಅವರೇವರೂ ಮುಖದಿಂದ ಬಿಡುವ ಬಿಸಿಯುಸಿರು ಹೊಗೆಯಿಲ್ಲದ ಬೆಂಕಿಯಂತಿತ್ತು. ಅವರ ಪಾದಾಘಾತದಿಂದ ಭೂಮಿಯು ಕುಸಿಯಿತು. ಅಲೆಗಳ ಅಬ್ಬರವು ಅತಿಯಾಗಿ ಸಮುದ್ರವು ಕ್ಷೋಭೆಗೊಂಡಿತು (೮೨-೮೩). ಅಷ್ಟರಲ್ಲಿ ಸುಗ್ರೀವನು ಹಠಾತ್ತನೆ ಕುಂಭನನ್ನು ಹಿಡಿದೆತ್ತಿ ಸಮುದ್ರಕ್ಕೆ ಎಸೆದುಬಿಟ್ಟನು. ಎಷ್ಟು ರಭಸದಿಂದ ಎಸೆದನೆಂದರೆ, ಕುಂಭನು ಸಮುದ್ರತಳವನ್ನು ನೋಡುವಂತೆ ನೀರೊಳಗೆ ಮುಳುಗಿಹೋದನು! (೮೪). ಕುಂಭನು ಧುಡುಮ್ಮನೆ ಕಡಲಲ್ಲಿ ಬಿದ್ದೊಡನೆ, ವಿಂಧ್ಯಮಂದರ ಪರ್ವತಗಳಂತೆ ಜಲರಾಶಿಯು ಸುತ್ತಲೂ ಉಕ್ಕಿಹರಿಯಿತು. ಅನಂತರ ಕುಂಭನು ಕಡಲಿನಿಂದೆದ್ದು ಓಡುತ್ತ ಬಂದು ಕ್ರೋಧದಿಂದ ಮುಷ್ಟಿಯನ್ನು ಬಿಗಿದು, ಸುಗ್ರೀವನ ಎದೆಯಮೇಲೆ ಸಿಡಿಲಿನಂತೆ ರವ್ವನೆ ಜಡಿದನು (೮೫-೮೬). ಸುಗ್ರೀವನ ಎದೆಯ ಕವಚವು ಸೀಳಿತು. ರಕ್ತವು ರುಲ್ಲೆಂದು ಸುರಿಯಿತು. ಮಹಾರಭಸದಿಂದ ಹೊಡೆದ ಕುಂಭನ ಮುಷ್ಟಿಯು

ತದಾ ವೇಗೇನ ತತ್ರಾಸೀತ್ತೇಜಃ ಪ್ರಜ್ವಲಿತಂ ಮುಹುಃ |
 ವಜ್ರನಿಷ್ಪೇಷಸಂಜಾತಾ ಜ್ವಾಲಾ ಮೇರೌ ಯಥಾ ಗಿರೌ || ೮೮
 ಸ ತತ್ರಾಭಿಹತಸ್ತೇನ ಸುಗ್ರೀವೋ ವಾನರರ್ಷಭಃ |
 ಮುಷ್ಟ್ವಿಂ ಸಂವರ್ತಯಾಮಾಸ ವಜ್ರಕಲ್ಪಂ ಮಹಾಬಲಃ || ೮೯
 ಅರ್ಚಿಸಹಸ್ರವಿಕಚಂ ರವಿಮಂಡಲಸಪ್ರಭವ್ |
 ಸ ಮುಷ್ಟ್ವಿಂ ಪಾತಯಾಮಾಸ ಕುಂಭಸ್ಯೋರಸಿ ವೀರ್ಯವಾನ್ ||
 ಸ ತು ತೇನ ಪ್ರಹಾರೇಣ ವಿಹ್ವಲೋ ಭೃಶತಾಡಿತಃ |
 ನಿಪಸಾತ ತದಾ ಕುಂಭೋ ಗತಾರ್ಚಿರಿವ ಪಾವಕಃ || ೯೦
 ಮುಷ್ಟ್ವಿನಾಭಿಹತಸ್ತೇನ ನಿಪಸಾತಾಶು ರಾಕ್ಷಸಃ |
 ಲೋಹಿತಾಂಗ ಇನಾಕಾಶಾದ್ಧೀಪ್ತರಶ್ಮಿಯದ್ಯಚ್ಛಯಾ || ೯೧
 ಕುಂಭಸ್ಯ ಪತತೋ ರೂಪಂ ಭಗ್ನಸ್ಯೋರಸಿ ಮುಷ್ಟ್ವಿನಾ |
 ಬಭೌ ರುದ್ರಾಭಿಪನ್ನಸ್ಯ ಯಥಾ ರೂಪಂ ಗನಾಂ ಪತೇಃ || ೯೨

ತಸ್ಮಿನ್ ಹತೇ ಭೀಮಪರಾಕ್ರಮೇಣ
 ಪ್ಲವಂಗಮಾನಾಮ್ನುಷಭೇಣ ಯುದ್ಧೇ |

ಸುಗ್ರೀವನ ಎದೆಯ ಮೂಳೆಗೆ ಠಣಿಲ್ ಎಂದು ತಾಕಿ ಅಗ್ನಿಜ್ವಾಲೆಯು ಚಿಮ್ಮಿತು! ವಜ್ರಾಯುಧದಿಂದ ಪ್ವಳಿಸಿದಾಗ ಮೇರುಗಿರಿಯಲ್ಲಿ ಜ್ವಾಲೆಯು ಹೊಮ್ಮಿದಂತಾಯಿತು! (೮೭-೮೮). ಹೀಗೆ ಬಲಾಢ್ಯನಾದ ಸುಗ್ರೀವನು ಕುಂಭನಿಂದ ಆಹತನಾಗಲು, ಆ ವಾನರಶಾರ್ದೂಲನು ವಜ್ರಸದೃಶವಾದ ತನ್ನ ಮುಷ್ಟಿಯನ್ನು ಕಟ್ಟಿದನು! ಸಹಸ್ರಕಿರಣಗಳನ್ನು ಸೂಸುವ ಸೂರ್ಯ ಮಂಡಲದಂತೆ ಅತ್ಯಗ್ರವಾದ ಆ ಮುಷ್ಟಿಯಿಂದ ಕುಂಭನ ಎದೆಯಮೇಲೆ ಗುದ್ದಿದನು (೮೯-೯೦). ಭೀಕರವಾದ ಆ ಮುಷ್ಟಿಯಿಂದ ತಾಡಿತನಾದ ಕುಂಭನು ವಿಹ್ವಲನಾಗಿ ಜ್ವಾಲೆಯುಡುಗಿದ ಅಗ್ನಿಯಂತೆ ಕಳೆಗುಂದಿ ಕೆಳಗೆ ಬಿದ್ದನು. ತೇಜೋವಿಶಿಷ್ಟವಾದ ಅಂಗಾರಕಗ್ರಹವು ಆಕಸ್ಮಿಕವಾಗಿ ಧರೆಗುರುಳುವಂತೆ ಆ ರಾಕ್ಷಸನು ಬಿದ್ದನು (೯೧-೯೨). ಸುಗ್ರೀವನ ಮುಷ್ಟಿಯಿಂದ ಆಹತನಾಗಿ ಬಿದ್ದ ಕುಂಭನು, ರುದ್ರನಿಂದ ಅಭಿಹತನಾದ ಸೂರ್ಯನಂತೆ ಕಾಣಿಸಿದನು. ಭೀಮಪರಾಕ್ರಮಿಯೂ ವಾನರಶ್ರೇಷ್ಠನೂ

ಮಹೀ ಸಶೈಲಾ ಸವನಾ ಚಚಾಲ

ಭಯಂ ಚ ರಕ್ಷಾಂಸ್ಯ ಧಿಕಂ ವಿವೇಶ ||

೯೪

ಇತಿ ಶ್ರೀಮದ್ರಾಮಾಯಣೇ ಯುದ್ಧ ಕಾಂಡೇ ಷಟ್ ಸಪ್ತತಿತಮಃ ಸರ್ಗಃ

ಸಪ್ತಸಪ್ತತಿತಮಃ ಸರ್ಗಃ

ನಿಕುಂಭವಧಃ

ನಿಕುಂಭೋ ಭ್ರಾತರಂ ದೃಷ್ಟ್ವಾ ಸುಗ್ರೀವೇಣ ನಿಸಾತಿತಮ್ |

ಪ್ರದಹನ್ನಿವ ಕೋಪೇನ ವಾನರೇಂದ್ರಮನೈಕ್ಷತ ||

೧

ತತಃ ಸ್ರಗ್ಧಾಮಸಂನದ್ಧಂ ದತ್ತಪಂಚಾಂಗುಲಂ ಶುಭಮ್ |

ಆದದೇ ಪರಿಘಂ ನೀರೋ ನಗೇಂದ್ರಶಿಖರೋಪಮಮ್ ||

೨

ಆದ ಸುಗ್ರೀವನಿಂದ ಕುಂಭನು ಯುದ್ಧದಲ್ಲಿ ಹತನಾಗಲು, ಪರ್ವತಾರಣ್ಯ ಸಹಿತವಾದ ಭೂಮಿಯು ಕಂಪಿಸಿತು. ರಾಕ್ಷಸರಿಗೆ ಭಯವು ಹೆಚ್ಚಿತು (೯೩-೯೪).

ಇಲ್ಲಿಗೆ ಶ್ರೀಮದ್ರಾಮಾಯಣದ ಯುದ್ಧ ಕಾಂಡದಲ್ಲಿ ಎಪ್ಪತ್ತಾರನೆಯ ಸರ್ಗ

ಸರ್ಗ ೭೭

ಹನುಮಂತನಿಂದ ನಿಕುಂಭನ ವಧೆ.

ತನ್ನ ಅಣ್ಣನಾದ ಕುಂಭನು ಸುಗ್ರೀವನಿಂದ ಹತನಾದುದನ್ನು ನಿಕುಂಭನು ನೀಕ್ಷಿಸಿದನು. ಅವನು ಕೋಪದಿಂದ ಸುಗ್ರೀವನನ್ನು ದಹಿಸಿಬಿಡುವಂತೆ ದುರದುರನೆ ನೋಡಿ, ಪರ್ವತಶಿಖರದಂತಿದ್ದ ತನ್ನ ಪರಿಘವನ್ನು ಕೈಗೆ ತೆಗೆದುಕೊಂಡನು. ಆ ಪರಿಘವು ಹೂಮಾಲೆಯಿಂದ ಅಲಂಕೃತವಾಗಿ ಐದು ಬೆರಳುಗಳಿಂದೊತ್ತಿದ ಚಂದನಕುಂಕುಮಾದಿಗಳ ಚಿಹ್ನೆಯುಳ್ಳದ್ದಾಗಿತ್ತು

ಹೇನುಪಟ್ಟ ಪರಿಕ್ಷಿಪ್ತಂ ವಜ್ರವಿದ್ರುಮಭೂಷಿತನಾ |
ಯನುದಂಡೋಪನುಂ ಭೀನುಂ ರಕ್ಷಸಾಂ ಭಯನಾಶನನಾ || ೩
ತನಾವಿಧ್ಯ ಮಹಾತೇಜಾಃ ಶಕ್ರಧ್ವಜಸಮಂ ತದಾ |
ವಿನನಾದ ವಿನೃತ್ತಾ ಸ್ಯೋ ನಿಕುಂಭೋ ಭೀಮವಿಕ್ರಮಃ || ೪
ಉರೋಗತೇನ ನಿಷ್ಕೇಣ ಭುಜಸ್ಥೈರಂಗದೈರಪಿ |
ಕುಂಡಲಾಭ್ಯಾಂ ಚ ಚಿತ್ರಾಭ್ಯಾಂ ಮಾಲಯಾ ಚ ವಿಚಿತ್ರಯಾ || ೫
ನಿಕುಂಭೋ ಭೂಷಣೈರ್ಭಾರ್ತಿ ತೇನ ಸ್ಮ ಪರಿಘೇಣ ಚ |
ಯಥೇಂದ್ರಧನುಷಾ ಮೇಘಾಃ ಸವಿದ್ಯುತ್ ಸ್ತನಯಿತ್ನುನಾನ್ || ೬
ಪರಿಘಾಗ್ರೇಣ ಪುಸ್ಪೋಟಿ ನಾತಗ್ರಂಥಿರ್ಮಹಾತ್ಮನಃ |
ಪ್ರಜಜ್ವಾಲ ಸಘೋಷಶ್ಚ ವಿಧೂನು ಇವ ಪಾವಕಃ || ೭
ನಗರ್ಯಾ ವಿಟಪಾನತ್ಯಾ ಗಂಧರ್ವಭವನೋತ್ತಮೈಃ |
ಸಹ ಚೈನಾಮುರಾನತ್ಯಾ ಸರ್ವೈಶ್ಚ ಭವನೈಃ ಸಹ || ೮

(೧-೨). ಚಿನ್ನದ ಕಟ್ಟುಗಳಿಂದ ಬಿಗಿಯಲ್ಪಟ್ಟು, ವಜ್ರವಿದ್ರುಮಗಳಿಂದ ಭೂಷಿತವಾಗಿತ್ತು. ಯನುದಂಡದಂತೆ ಭೀಕರವಾಗಿತ್ತು. ರಾಕ್ಷಸರಿಗೆ ಬಂದ ಭಯವನ್ನು ನೀಗಿಸುವ ಶಕ್ತಿಯುಳ್ಳದ್ದಾಗಿತ್ತು (೩). ಭೀಮ ಪರಾಕ್ರಮಿಯೂ ಮಹಾತೇಜಸ್ವಿಯೂ ಆದ ನಿಕುಂಭನು ಇಂದ್ರಧ್ವಜದಂತೆ ಉನ್ನತವಾಗಿದ್ದ ಆ ಪರಿಘವನ್ನು ಕೈಯಲ್ಲಿ ಹಿಡಿದು ತಿರುಗಿಸುತ್ತ, ದೊಡ್ಡ ದಾಗಿ ಬಾಯಿತೆರೆದು ಬೊಬ್ಬಿದನು! (೪). ನಿಕುಂಭನ ಎದೆಯಲ್ಲಿ ಚಿನ್ನದ ಪದಕವೂ, ತೋಳುಗಳಲ್ಲಿ ಭುಜಕೀರ್ತಿಗಳೂ, ಕಿವಿಗಳಲ್ಲಿ ಚಿತ್ರಾಕಾರದ ಕುಂಡಲಗಳೂ, ಕೊರಳಲ್ಲಿ ಬಣ್ಣ ಬಣ್ಣದ ಹೂಮಾಲೆಯೂ ವಿರಾಜಿಸುತ್ತಿದ್ದವು. ವಿವಿಧಭೂಷಣಗಳನ್ನು ಧರಿಸಿ ಪರಿಘವನ್ನು ಹಿಡಿದು ಗರ್ಜಿಸುತ್ತಿದ್ದ ನಿಕುಂಭನು, ಕಾಮನಬಿಲ್ಲು ಮಿಂಚುಗಳಿಂದ ಕೂಡಿ ಗುಡುಗುವ ಕಾಳಮೇಘದಂತೆ ಕಾಣಿಸಿದನು! (೫-೬). ಬೃಹತ್ಪಾಯನಾದ ಆ ರಾಕ್ಷಸನು ಪರಿಘವನ್ನೆತ್ತಿ ತಿರುಗಿಸಲು, ಅದರ ತುದಿಯಿಂದ ಅವಹಾದಿ ವಾಯುಸ್ಪಂಧವು ಭೇದಿಸಲ್ಪಟ್ಟಿತು. ತಿರುಗಿಸುವಾಗ ಭರನೆ ಶಬ್ದನಾಡುತ್ತಿದ್ದ ಪರಿಘವು ಹೊಗೆಯಿಲ್ಲದ ಅಗ್ನಿಜ್ವಾಲೆಯಂತೆ ಹೊಳೆಯಿತು (೭). ನಿಕುಂಭನ ಪರಿಘವಾತದಿಂದ ಅಘೂರ್ಣಿತವಾದ ಅಂತರಿಕ್ಷವು

ಸತಾರಗ್ರಹನಕ್ಷತ್ರಂ ಸಚಂದ್ರಂ ಸನುಹಾಗ್ರಹಮ್ |
 ನಿಕುಂಭಪರಿಘಾಘೂರ್ಣಂ ಭ್ರಮತೀವ ನಭಃಸ್ಥಲಮ್ || ೯
 ದುರಾಸದಶ್ಚ ಸಂಜಜ್ಞೇ ಪರಿಘಾಭರಣಪ್ರಭಃ |
 ಕಪೀನಾಂ ಸ ನಿಕುಂಭಾಗ್ನಿಯುರ್ಗಾಂತಾಗ್ನಿವೋಕ್ತಿತಃ || ೧೦
 ರಾಕ್ಷಸಾ ವಾನರಾಶ್ಚಾಪಿ ನ ಶೇಕುಃ ಸ್ವಂದಿತುಂ ಭಯಾತ್ |
 ಹನುಮಾಂಸ್ತು ವಿವೃತ್ಯೋರಸ್ತಸ್ಥಾ ತಸ್ಯಾಗ್ರತೋ ಬಲೀ || ೧೧
 ಪರಿಘೋಪಮಬಾಹುಸ್ತು ಪರಿಘಂ ಭಾಸ್ಕರಪ್ರಭಮ್ |
 ಬಲೀ ಬಲನತಸ್ತಸ್ಯ ಪಾತಯಾಮಾಸ ವಕ್ಷಸಿ || ೧೨
 ಸ್ಥಿರೇ ತಸ್ಯೋರಸಿ ವ್ಯೂಢೇ ಪರಿಘಃ ಶತಧಾ ಕೃತಃ |
 ವಿಶೀರ್ಯಮಾಣಃ ಸಹಸಾ ಉಲ್ಕಾಶತಮಿವಾಂಬರೇ || ೧೩
 ಸ ತು ತೇನ ಪ್ರಹಾರೇಣ ವಿಚಚಾಲ ಮಹಾಕಪಿಃ |
 ಪರಿಘೇಣ ಸಮಾಧೂತೋ ಯಥಾ ಭೂಮಿಚಲೇಽಚಲಃ || ೧೪

ಗಿರ್ರನೆ ತಿರುಗಿದಂತೆ ಭಾಸವಾಯಿತು. ಅಲಕಾವುರಿ, ಗಂಧರ್ವಭವನಗಳು, ಅನುರಾವತಿ, ದೇವಭವನಗಳು, ಅಶ್ವಿನ್ಯಾದಿ ತಾರೆಗಳು, ಬುಧಾದಿ ಸಾಮಾನ್ಯ ಗ್ರಹಗಳು, ಇತರ ನಕ್ಷತ್ರಗಳು, ಚಂದ್ರ ಮತ್ತು ಶುಕ್ರಾದಿ ಮಹಾಗ್ರಹಗಳು ಗರಗನೆ ತಿರುಗಿದಂತೆ ತೋರಿವವು! (೮-೯). ಪರಿಘ ಮತ್ತು ಆಭರಣಗಳ ಪ್ರಭೆಯಿಂದ ಬೆಳಗುವ ನಿಕುಂಭನೆಂಬ ಅಗ್ನಿಯು, ಪ್ರಳಯಕಾಲಾಗ್ನಿಯೇ ಒಡಮೂಡಿತೋ ಎಂಬಂತೆ ದುರ್ಧರ್ಷವಾಗಿ ಪ್ರಜ್ವಲಿಸಿತು! ನಿಕುಂಭನ ಆರ್ಭಟವನ್ನು ನೋಡಿ ರಾಕ್ಷಸರೂ ಸಹ ಹೆದರಿ ಸ್ತಬ್ಧರಾಗಿ ನಿಂತರು! ವಾನರರಿಗೆ ಮುಂದೆ ಅಡಿ ಇಡಲು ಧೈರ್ಯ ಬರಲಿಲ್ಲ. ಹನುಮಂತನೊಬ್ಬನು ಎದೆಯನ್ನು ಚಾಚಿ ಮುಂದೆ ಬಂದನು! (೧೦-೧೧). ಪರಿಘದಂತೆ ಪುಷ್ಟವಾದ ತೋಳುಗಳುಳ್ಳ ಬಲಶಾಲಿಯಾದ ನಿಕುಂಭನು, ಭಾಸ್ಕರನಂತೆ ಬೆಳಗುತ್ತಿದ್ದ ಪರಿಘದಿಂದ ಬಲಾಢ್ಯನಾದ ಹನುಮಂತನ ಎದೆಯಮೇಲೆ ಅಸ್ಪೃಶಿಸಿದನು. ಆದರೆ ವಿಶಾಲವೂ ಅತ್ಯಂತ ದೃಢವೂ ಆದ ಹನುಮಂತನ ಎದೆಗೆ ಬಡಿದೊಡನೆ, ಪರಿಘವು ಮುರಿದು ನುಚ್ಚುನೂರಾಯಿತು! ನೂರಾರು ಉಲ್ಕೆಗಳಂತೆ ಚೂರುಗಳು ಅಂಬರದಲ್ಲಿ ಸಿಡಿದವು (೧೨-೧೩). ಪರಿಘದ ಪ್ರಹಾರಕ್ಕೆ ಆ ಮಹಾಕಪಿಯು ತತ್ತರಿಸಿ,

- ಸ ತದಾಭಿಹತಸ್ತೇನ ಹನುಮಾನ್ ಪ್ಲವಗೋತ್ತಮಃ |
 ಮುಷ್ಠಿಂ ಸಂವರ್ತಯಾಮಾಸ ಬಲೇನಾತಿಮಹಾಬಲಃ || ೧೫
- ತಮುದ್ಯನ್ಯು ಮಹಾತೇಜಾ ನಿಕುಂಭೋರಸಿ ವೀರ್ಯವಾನ್ |
 ಅಭಿಚಿಕ್ಷೇಪ ವೇಗೇನ ವೇಗವಾನ್ ವಾಯುವಿಕ್ರಮಃ || ೧೬
- ತತಃ ಪುಸ್ಕೋಟಿ ವರ್ನಾಸ್ಯ ಪ್ರಸುಸ್ರಾವ ಚ ಶೋಣಿತಮ್ |
 ಮುಷ್ಠಿನಾ ತೇನ ಸಂಜಜ್ಞೇ ಜ್ವಾಲಾ ವಿದ್ಯುದಿವೋತ್ಥಿತಾ || ೧೭
- ಸ ತು ತೇನ ಪ್ರಹಾರೇಣ ನಿಕುಂಭೋ ವಿಚಚಾಲ ಹ |
 ಸ್ವಸ್ಥಶ್ಚಾಪಿ ನಿಜಗ್ರಾಹ ಹನುಮಂತಂ ಮಹಾಬಲಮ್ || ೧೮
- ವಿಚುಕ್ರುಶುಸ್ತದಾ ಸಂಖ್ಯೇ ಭೀಮಂ ಲಂಕಾನಿವಾಸಿನಃ |
 ನಿಕುಂಭೇನೋದ್ಯತಂ ದೃಷ್ಟ್ವಾ ಹನುಮಂತಂ ಮಹಾಬಲಮ್ ||
- ಸ ತದಾ ಹ್ರಿಯಮಾಣೋಽಪಿ ಕುಂಭಕರ್ಣಾತ್ಮಜೇನ ಹ |
 ಅಜಘಾನಾನಿಲಸುತೋ ವಜ್ರಕಲ್ಪೇನ ಮುಷ್ಠಿನಾ || ೨೦

ಭೂಕಂಪವಾದಾಗ ಪರ್ವತವು ಚಲಿಸುವಂತೆ, ತೂಗಾಡಿದನು. ಅನಂತರ ಅದ್ಭುತವೀರ್ಯಶಾಲಿಯಾದ ಆ ವಾನರೋತ್ತಮನು ತನ್ನ ಮುಷ್ಠಿಯನ್ನು ಬಲವಾಗಿ ಬಿಗಿದನು (೧೪-೧೫). ವಾಯುವಿಕ್ರಮನಾದ ಆ ತೇಜಸ್ವಿಯು ತನ್ನ ಬಿಗಿಮುಷ್ಠಿಯನ್ನು ವೇಗದಿಂದೆತ್ತಿ ನಿಕುಂಭನ ಎದೆಯಮೇಲೆ ಬಲವಾಗಿ ಗುದ್ದಿದನು. ನಿಕುಂಭನ ಎದೆಯ ಕವಚವು ಮುರಿದು ರಕ್ತವು ಝಲ್ಲೆಂದು ಹಾರಿತು. ಠಣಿಲ್ ಎಂದ ಮುಷ್ಠಿಯ ಜಡಿತದಿಂದ ಮಿಂಚಿನಂತೆ ಜ್ವಾಲೆಯು ಹೊಮ್ಮಿತು (೧೬-೧೭). ಆ ವ್ರಹಾರಕ್ಕೆ ನಿಕುಂಭನು ತತ್ತರಿಸಿ ಒಲಿದಾಡಿದನು. ಮತ್ತೆ ಚೇತರಿಸಿಕೊಂಡು ಮುಂದೆ ನುಗ್ಗಿ, ಎರಡು ಕೈಗಳಿಂದ ಹನುಮಂತನನ್ನು ಹೊತ್ತು ಬಿಟ್ಟನು! ಅತ್ಯಂತ ಬಲಾಢ್ಯನೆಂದು ಕೀರ್ತಿಶಾಲಿಯಾದ ಹನುಮಂತನನ್ನು ನಿಕುಂಭನು ಹೊತ್ತು ಒಯ್ಯುವುದನ್ನು ನೋಡಿ, ರಾಕ್ಷಸರು ಹರ್ಷದಿಂದ ವಾನರಸೇನೆಗೆ ಭಯವಾಗುವಂತೆ ಕೋಲಾಹಲ ಮಾಡಿದರು (೧೮-೧೯). ನಿಕುಂಭನು ತನ್ನನ್ನು ಹೊತ್ತು ಒಯ್ಯುತ್ತಿರುವಾಗಲೇ ಹನುಮಂತನು ವಜ್ರಮುಷ್ಠಿ

ಆತ್ಮಾನಂ ನೋಚಯಿತ್ವಾಥ ಕ್ಷಿತಾನಭ್ಯವಪದ್ಯತ |
ಹನುಮಾನುನ್ಮಮಾಥಾಶು ನಿಕುಂಭಂ ಮಾರುತಾತ್ಮಜಃ || ೨೦

ನಿಕ್ಷಿಪ್ಯ ಪರಮಾಯತ್ತೋ ನಿಕುಂಭಂ ನಿಷ್ಪಿಪೇಷ ಹ |
ಉತ್ಪತ್ಯ ಚಾಸ್ಯ ವೇಗೇನ ಪಪಾತೋರಸಿ ವೀರ್ಯವಾನ್ || ೨೧

ಪರಿಗೃಹ್ಯ ಚ ಬಾಹುಭ್ಯಾಂ ಪರಿವೃತ್ಯ ಶಿರೋಧರಾಮ್ |
ಉತ್ಪಾಟಿಯಾನಾಸ ಶಿರೋ ಭೈರವಂ ನದತೋ ಮಹತ್ || ೨೨

ಅಥ ವಿನದತಿ ಸಾದಿತೇ ನಿಕುಂಭೇ
ಪವನಸುತೇನ ರಣೇ ಬಭೂವ ಯುದ್ಧಮ್ |
ದಶರಥಸುತರಾಕ್ಷಸೇಂದ್ರಸೂನ್ಯೋ
ಭ್ಯೃತಶರಮಾಗತರೋಷಯೋಃ ಸುಭೀನುಮ್ || ೨೪

ನ್ಯಪೇತೇ ತು ಜೀವೇ ನಿಕುಂಭಸ್ಯ ಹೃಷ್ವಾ
ನಿನೇದುಃ ಪ್ಲವಂಗಾ ದಿಶಃ ಸಸ್ಪನುಶ್ಚ |

ಯಿಂದ ನಿಕುಂಭನನ್ನು ಗುದ್ದಿ, ತಾನು ತಪ್ಪಿಸಿಕೊಂಡು ನೆಲಕ್ಕೆ ಧುಮುಕಿ ಮತ್ತೆ ಯುದ್ಧಸನ್ನದ್ಧನಾಗಿ ನಿಂತನು! (೨೦). ಆ ಮಾರುತಾತ್ಮಜನು ಅತ್ಯಾಕ್ರೋಶದೊಡನೆ ಬಹುವೇಗದಿಂದ ನಿಕುಂಭನಮೇಲೆ ಎರಗಿ, ಆ ರಾಕ್ಷಸನನ್ನು ಎತ್ತಿ ನೆಲದಮೇಲೆ ಕುಕ್ಕಿ ಉರುಳಿಸಿದನು. ಮರುಕ್ಷಣದಲ್ಲಿ ನಿಕುಂಭನ ಎದೆಯಮೇಲೆ ಹಾರಿ ಕುಳಿತು, ಎರಡು ಕೈಗಳಿಂದಲೂ ಹಿಡಿದು ಅವನ ಕೊರಳನ್ನು ತಿರುಚಿ, ಭೈರವಸ್ವರದಿಂದ ನಿಕುಂಭನು ಅರಚಿಕೊಳ್ಳುತ್ತಿರುವಾಗಲೇ, ಅವನ ಕತ್ತನ್ನು ಕಿತ್ತಿಸಿದನು (೨೧-೨೨). ರಣರಂಗದಲ್ಲಿ ಅರಚಿಕೊಳ್ಳುತ್ತಿದ್ದ ನಿಕುಂಭನನ್ನು ಹೀಗೆ ಹನುಮಂತನು ಸಂಹರಿಸಲಾಗಿ, ರೋಷಾವಿಷ್ಟರಾದ ಶ್ರೀರಾಮನಿಗೂ, (ಖರನೆಂಬ) ರಾಕ್ಷಸೇಂದ್ರನ ಪುತ್ರನಾದ ಮಕರಾಕ್ಷನಿಗೂ ದಾರುಣವಾದ ಯುದ್ಧವು ನಡೆಯಿತು (೨೪). ನಿಕುಂಭನ ಪ್ರಾಣವು ಹೋಗಲು, ವಾನರರು ಹರ್ಷಘೋಷಮಾಡುತ್ತಿರಲಾಗಿ

ಚಚಾಲೇನ ಚೋರ್ವೀ ಪಘಾಲೇನ ಚ ದ್ಯೌಃ-

ಭಯಂ ರಾಕ್ಷಸಾನಾಂ ಬಲಂ ಚಾವಿನೇತ ||

೨೫

ಇತಿ ಶ್ರೀಮದ್ರಾಮಾಯಣೇ ಯುಧ್ಧಕಾಂಡೇ ಸಪ್ತಸಪ್ತತಿತಮಃ ಸರ್ಗಃ

ಅಷ್ಟಸಪ್ತತಿತಮಃ ಸರ್ಗಃ

ಮಕರಾಕ್ಷಾಭಿಷೇಕನಮ್

ನಿಕುಂಭಂ ಚ ಹತಂ ಶ್ರುತ್ವಾ ಕುಂಭಂ ಚ ವಿನಿಸಾತಿತಮ್ |

ರಾವಣಃ ಪರಮಾನುರ್ಷೀ ಪ್ರಜಜ್ವಾಲಾನಲೋ ಯಥಾ ||

೧

ನೈರ್ಯತಃ ಕ್ರೋಧಶೋಕಾಭ್ಯಾಂ ದ್ವಾಭ್ಯಾಂ ತು ಪರಿಮೂರ್ಛಿತಃ |

ಖರಪುತ್ರಂ ವಿಶಾಲಾಕ್ಷಂ ಮಕರಾಕ್ಷಮಚೋದಯತ್ ||

೨

ಗಚ್ಛ ಪುತ್ರ ನುಯಾಜ್ಞಪ್ತೋ ಬಲೇನಾಭಿಸಮನ್ವಿತಃ |

ರಾಘವಂ ಲಕ್ಷ್ಮಣಂ ಚೈವ ಜಹಿ ತಾಂಶ್ಚ ವನೌಕಸಃ ||

೩

ದಿಕ್ಕುಗಳು ನೋಳಗಿದವು. ಭೂಮಿಯು ಕಂಪಿಸಿದಂತಾಯಿತು. ಆಕಾಶವು ಒಡೆದಂತಾಯಿತು. ರಾಕ್ಷಸಪಡೆಯನ್ನು ಭಯವು ಆವರಿಸಿತು (೨೫).

ಇಲ್ಲಿಗೆ ಶ್ರೀಮದ್ರಾಮಾಯಣದ ಯುಧ್ಧಕಾಂಡದಲ್ಲಿ ಎಪ್ಪತ್ತೇಳನೆಯ ಸರ್ಗ

ಸರ್ಗ ೭೮

ಮಕರಾಕ್ಷನು ಯುಧ್ಧಕ್ಕೆ ಹೊರಡುವುದು.

ಕುಂಭನಿಕುಂಭರಿಬ್ಬರೂ ಯುಧ್ಧದಲ್ಲಿ ಹೆತರಾದರೆಂಬ ಸುದ್ದಿ ರಾವಣನಿಗೆ ಮುಟ್ಟಿತು. ಅವನು ಸಿಟ್ಟಿನಿಂದ ಬಿಂಕಿಯಂತಾದನು. ಒಂದುಕಡೆ ಸಿಟ್ಟು, ಒಂದುಕಡೆ ದುಃಖ—ಇವೆರಡರಿಂದ ಆ ರಾಕ್ಷಸೇಶ್ವರನಿಗೆ ಪ್ರಜ್ಞೆಯಿಲ್ಲದಂತಾಯಿತು (೧-೨). ಅವನು ಖರನ ಪುತ್ರನಾದ ಮಕರಾಕ್ಷನನ್ನು

ರಾವಣಸ್ಯ ನಚಃ ಶ್ರುತ್ವಾ ಶೂರಮಾನೀ ಖರಾತ್ಮಜಃ |
 ಬಾಧಮಿತ್ಯಬ್ರವೀದ್ಭ್ರಷ್ಟೋ ಮಕರಾಕ್ಷೋ ನಿಶಾಚರಃ || ೪
 ಸೋಽಭಿವಾದ್ಯ ದಶಗ್ರೀವಂ ಕೃತ್ವಾ ಚಾಪಿ ಪ್ರದಕ್ಷಿಣಮ್ |
 ನಿರ್ಜಗಾಮ ಗೃಹಾಚ್ಛುಭ್ರಾದ್ರಾವಣಸ್ಯಾಜ್ಞಯಾ ಬಲೀ || ೫
 ಸಮೀಪಸ್ಥಂ ಬಲಾಧ್ಯಕ್ಷಂ ಖರವುತ್ರೋಽಬ್ರವೀದಿದಮ್ |
 ರಥಶ್ಚಾನೀಯತಾಂ ಶೀಘ್ರಂ ಸೈನ್ಯಂ ಚಾಹೂಯತಾಂ ತ್ವರಾತ್ || ೬
 ತಸ್ಯ ತದ್ವಚನಂ ಶ್ರುತ್ವಾ ಬಲಾಧ್ಯಕ್ಷೋ ನಿಶಾಚರಃ |
 ಸ್ಯಂದನಂ ಚ ಬಲಂ ಚೈನ ಸಮೀಪಂ ಪ್ರತ್ಯಸಾದಯತ್ || ೭
 ಪ್ರದಕ್ಷಿಣಂ ರಥಂ ಕೃತ್ವಾ ಆರುರೋಹ ನಿಶಾಚರಃ |
 ಸೂತಂ ಸಂಚೋದಯಾಮಾಸ ಶೀಘ್ರಂ ಮೇ ರಥಮಾವಹ || ೮
 ಅಥ ತಾನ್ ರಾಕ್ಷಸಾನ್ ಸರ್ವಾನ್ ಮಕರಾಕ್ಷೋಽಬ್ರವೀದಿದಮ್ |
 ಯೂಯಂ ಸರ್ವೇ ಪ್ರಯುಧ್ಯಥ್ವಂ ಪುರಸ್ತಾನ್ಮಮ ರಾಕ್ಷಸಾಃ || ೯

ಕರೆದು “ ವತ್ಸ, ಈಗಲೇ ನೀನು ನನ್ನ ಅಜ್ಜಿಯಂತೆ ಸೇನಾಸಮೇತನಾಗಿ
 ಹೋಗಿ ರಾಮಲಕ್ಷ್ಮಣರನ್ನೂ ಆ ಕಪಿಗಳನ್ನೂ ಸಂಹರಿಸು ” ಎಂದು
 ಹೇಳಿದನು (೩). ತಾನು ಶೂರನೆಂದು ಹೆಮ್ಮೆಪಡುತ್ತಿದ್ದ ಮಕರಾಕ್ಷನು
 ಆನಂದದಿಂದ “ಓಹೊ! ಆಗಲಿ” ಎಂದು ನುಡಿದು, ರಾವಣನಿಗೆ ಪ್ರದಕ್ಷಿಣ
 ನಮಸ್ಕಾರಗಳನ್ನು ಮಾಡಿ, ಅವನ ಅನುಮತಿಯಂತೆ ಅರಮನೆಯಿಂದ
 ಹೊರಟನು (೪-೫). ಖರವುತ್ರನಾದ ಮಕರಾಕ್ಷನು ಸಮೀಪದಲ್ಲಿದ್ದ ತನ್ನ
 ಸೇನಾಪತಿಯನ್ನು ನೋಡಿ “ ಸೇನಾಪತಿ, ನನ್ನ ರಥವನ್ನು ಬೇಗನೆ ತರಿಸು.
 ನಮ್ಮ ಸೇನೆಯನ್ನು ತ್ವರಿತವಾಗಿ ಕರೆಸು ” ಎಂದು ತಿಳಿಸಿದನು (೬).
 ಅವನ ಆದೇಶದಂತೆ ಸೇನಾಪತಿಯು ರಥವನ್ನೂ ಸೇನೆಯನ್ನೂ ಬಳಿಗೆ
 ಬರಮಾಡಿದನು. ಆಗ ಮಕರಾಕ್ಷನು ರಥಕ್ಕೆ ಬಲವಂದು, ಅದನ್ನೇರಿ
 “ ಸಾರಥಿ, ರಥವನ್ನು ಶೀಘ್ರವಾಗಿ ರಣರಂಗಕ್ಕೆ ನಡೆಸು ” ಎಂದು ಸೂಚಿಸಿದನು
 (೭-೮). ಮತ್ತು ರಾಕ್ಷಸಭಟರನ್ನು ನೋಡಿ “ ಎಲೈ ರಾಕ್ಷಸಯೋಧರೆ,
 ನೀವು ನನ್ನೆದುರಿಗೆ ವಾನರಸೇನೆಯೊಡನೆ ಕಾಳಗವನ್ನು ನಡೆಸಿರಿ.

ಆಹಂ ರಾಕ್ಷಸರಾಜೇನ ರಾವಣೇನ ಮಹಾತ್ಮನಾ |
 ಆಜ್ಞಪ್ತಃ ಸಮರೇ ಹಂತುಂ ತಾವೃಭೌ ರಾಮಲಕ್ಷ್ಮಣೌ || ೧೦
 ಅದ್ಯ ರಾಮಂ ವಧಿಷ್ಯಾಮಿ ಲಕ್ಷ್ಮಣಂ ಚ ನಿಶಾಚರಾಃ |
 ಶಾಖಾನ್ಯಗಂ ಚ ಸುಗ್ರೀವಂ ವಾನರಾಂಶ್ಚ ಶರೋತ್ತಮೈಃ || ೧೧
 ಅದ್ಯ ಶೂಲನಿಪಾತ್ಯೈಶ್ಚ ವಾನರಾಣಾಂ ಮಹಾಚಮೂನ್ |
 ಪ್ರದಹಿಷ್ಯಾಮಿ ಸಂಪ್ರಾಪ್ತಃ ಶುಷ್ಕೇಂಧನಮಿನಾನಲಃ || ೧೨
 ಮಕರಾಕ್ಷಸ್ಯ ತಚ್ಚ್ಚುತ್ವಾ ವಚನಂ ತೇ ನಿಶಾಚರಾಃ |
 ಸರ್ವೇ ನಾನಾಯುಧೋಪೇತಾ ಬಲವಂತಃ ಸಮಾಗತಾಃ || ೧೩
 ತೇ ಕಾಮರೂಪಿಣಃ ಸರ್ವೇ ದಂಷ್ಟ್ರಿಣಃ ಸಿಂಗಲೇಕ್ಷಣಾಃ |
 ಮಾತಂಗಾ ಇವ ನದರ್ಪಂತೋ ಧ್ವಸ್ತಕೇಶಾ ಭಯಾನಕಾಃ || ೧೪
 ಪರಿನಾರ್ಯ ಮಹಾಕಾಯಾ ಮಹಾಕಾಯಂ ಖರಾತ್ಮಜಮ್ |
 ಅಭಿಜಗ್ಮಸ್ತತೋ ಹೃಷ್ಯಾಶ್ಚಾ ಲಯಂತೋ ವಸುಂಧರಾಮ್ || ೧೫

ರಾಕ್ಷಸೇಂದ್ರನಾದ ರಾವಣನು ರಾಮಲಕ್ಷ್ಮಣರನ್ನು ಸಮರದಲ್ಲಿ ಸಂಹರಿಸಬೇಕೆಂದು ನನಗೆ ಆಜ್ಞೆಯನ್ನಿತ್ತಿದ್ದಾನೆ (೯-೧೦). ಆದ್ದರಿಂದ ನಾನೇ ಮೊದಲು ರಾಮಲಕ್ಷ್ಮಣರನ್ನು ಸಂಹರಿಸುತ್ತೇನೆ. ಅನಂತರ ಸುಗ್ರೀವನೆಂಬ ಕಪಿಯನ್ನೂ ಇತರ ಕಪಿಗಳನ್ನೂ ತೀಕ್ಷ್ಣಾಸ್ತ್ರಗಳಿಂದ ಕೊಲ್ಲುವೆನು! ನಾನು ನಿಮಗೆ ಬೆಂಬಲವಾಗಿ ಬಂದು ಶೂಲದ ತಿವಿತಗಳಿಂದಲೇ, ಬೆಂಕಿಯು ಒಣಕಟ್ಟಿಗೆಯನ್ನು ಸುಡುವಂತೆ, ಕಪಿಗಳ ಮಹಾಸೇನೆಯನ್ನು ಕೊಂದು ಧೂಳೆಬ್ಬಿಸುವೆನು” ಎಂದು ಹೇಳಿದನು (೧೧-೧೨). ಮಕರಾಕ್ಷನ ಪೌರುಷವಚನವನ್ನು ಕೇಳಿ ಬಲಶಾಲಿಗಳಾದ ಸಮಸ್ತ ನಿಶಾಚರರೂ ನಾನಾಯುಧಗಳನ್ನು ಝಳಿಸುತ್ತ ಹೊರಟರು. ಆ ಭಟರೆಲ್ಲರೂ ಕಾಮರೂಪಿಗಳು; ಕೋರೆಹಲ್ಲುಗಳುಳ್ಳ ಕೆಂಗಣ್ಣಿನವರು. ಘೋರರೂಪದ ಮಹಾಕಾಯರಾದ ಆ ನಿಶಾಚರರು ತಲೆಕೂದಲನ್ನು ಕೆದರಿಕೊಂಡು, ಕಾಡಾನೆಗಳಂತೆ ಕೂಗುತ್ತ ಹೊರಟರು (೧೩-೧೪). ಖರಾತ್ಮಜನಾದ ಮಕರಾಕ್ಷನನ್ನು ಸುತ್ತುಗಟ್ಟಿ, ಭೂಮಿಯನ್ನು ನಡುಗಿಸು

ಶಂಖಭೇರೀಸಹಸ್ರಾಣಾಮಾಹತಾನಾಂ ಸಮಂತತಃ |

ಕ್ಷ್ವೇಲಿತಾಸ್ಕ್ವೋಟಿತಾನಾಂ ಚ ತತಃ ಶಬ್ದೋ ಮಹಾನಭೂತ್ || ೧೬

ಪ್ರಭ್ರಷ್ಟೋಽಥ ಕರಾತ್ರಸ್ಯ ಪ್ರತೋದಃ ಸಾರಥೇಸ್ತದಾ |

ಪಸಾತ ಸಹಸಾ ಚೈವ ಧ್ವಜಸ್ತಸ್ಯ ಚ ರಕ್ಷಸಃ || ೧೭

ತಸ್ಯ ತೇ ರಥಯುಕ್ತಾಶ್ಚ ಹಯಾ ವಿಕ್ರಮವರ್ಜಿತಾಃ |

ಚರಣೈರಾಕುಲೈರ್ಗತ್ವಾ ದೀನಾಃ ಸಾಸ್ರಮುಖಾ ಯಯುಃ || ೧೮

ಪ್ರವಾತಿ ಪವನಸ್ತಸ್ಮಿನ್ ಸಪಾಂಸುಃ ಖರದಾರುಣಃ |

ನಿಯರ್ಣೇ ತಸ್ಯ ರೌದ್ರಸ್ಯ ಮಕರಾಕ್ಷಸ್ಯ ದುರ್ಮತೇಃ || ೧೯

ತಾನಿ ದೃಷ್ಟ್ವಾ ನಿಮಿತ್ತಾನಿ ರಾಕ್ಷಸಾ ವೀರ್ಯವತ್ತನಾಃ |

ಅಚಿಂತ್ಯ ನಿರ್ಗತಾಃ ಸರ್ವೇ ಯತ್ರ ತೌ ರಾನುಲಕ್ಷ್ಮಣೌ || ೨೦

ಘನಗಜಮಹಿಷಾಂಗತುಲ್ಯವರ್ಣಾಃ

ಸಮರಮುಖೇಷ್ವಸಕ್ಯದ್ಗದಾಸಿಭಿನ್ನಾಃ |

ವರೋ ಎಂಬಂತೆ ರಣಭೂಮಿಗೆ ನಡೆದರು. ಶಂಖಗಳನ್ನೂದಿದರು, ಸಾವಿರಾರು ರಣಭೇರಿಗನ್ನು ಹೊಯ್ದರು; ಗರ್ಜಿಸಿದರು; ಸೆಡುಹೊಡೆದರು. ಭೀಕರವಾದ ಗದ್ದಲ ಉಂಟಾಯಿತು (೧೫-೧೬). ರಣಭೂಮಿಗೆ ತೆರಳುವಾಗ ಮಕರಾಕ್ಷನ ಸಾರಥಿಯ ಕೈಯಿಂದ ಚಾಟಿಯು ಅಕಸ್ಮಾತ್ ಜಾರಿಬಿದ್ದಿತು! ಧ್ವಜವು ಇದ್ದಕ್ಕಿದ್ದಂತೆ ಉರುಳಿತು. ರಥಕ್ಕೆ ಹೊಡಿದ ಅಶ್ವಗಳು ಉತ್ಸಾಹವಿಲ್ಲದೆ ದೈನ್ಯದಿಂದ ಕಣ್ಣೀರುಸುರಿಸುತ್ತ, ತೊಡರುಗಾಲಿಡುತ್ತ ಸಾಗುತ್ತಿದ್ದವು (೧೭-೧೮). ಕ್ರೂರನೂ ಬುದ್ಧಿಗೇಡಿಯೂ ಆದ ಮಕರಾಕ್ಷನು ಇದನ್ನು ಲಕ್ಷಿಸದೆ ಹೋಗುತ್ತಿರಲು, ಪರುಷವೂ ಭೀಷಣವೂ ಆದ ಬಿರುಗಾಳಿಯು ಎದುರಾಗಿ ಬೀಸಿತು. ಶೂರರಾದ ರಾಕ್ಷಸಭಟರು ಈ ಅಪಶಕುನಗಳನ್ನು ಕಂಡರೂ ಗಣಿಸದೆ, ಶ್ರೀರಾಮನೂ ಲಕ್ಷ್ಮಣನೂ ಇದ್ದ ರಣರಂಗದ ಕಡೆಗೆ ಪ್ರಯಾಣಮಾಡಿದರು (೧೯-೨೦). ಆ ನಿಶಾಚರರು ಕಾರ್ನೋಡದಂತೆಯೂ ಅನೆಯಂತೆಯೂ ಕೋಣದಂತೆಯೂ ಕಪ್ಪು ಬಣ್ಣದ ದೃಢಕಾಯರು. ಎಷ್ಟೋಸಲ ರಣರಂಗದಲ್ಲಿ ಗದೆಗಳಿಂದಲೂ ಖಡ್ಗಗಳಿಂದಲೂ ಪೆಟ್ಟುತಂದು ಪಳಗಿದವರು. ಸಮರಕೋವಿದರಾದ

ಅಹನುಹಮಿತಿ ಯುದ್ಧಕೌಶಲಾಸ್ತೇ
ರಜನಿಚರಾಃ ಪರಿಬಭ್ನುಮುರ್ವದಂತಃ ||

೨೧

ಇತಿ ಶ್ರೀಮದ್ರಾಮಾಯಣೇ ಯುದ್ಧಕಾಂಡೇ ಅಷ್ಟಸಪ್ತತಿತಮಃ ಸರ್ಗಃ

ಏಕೋನಾಶೀತಿತಮಃ ಸರ್ಗಃ

ಮಕರಾಕ್ಷವಧಃ

ನಿರ್ಗತಂ ಮಕರಾಕ್ಷಂ ತೇ ದೃಷ್ಟ್ವಾ ವಾನರಯೂಥಪಾಃ |
ಆಪ್ಲುತ್ಯ ಸಹಸಾ ಸರ್ವೇ ಯೋದ್ಧುಕಾಮಾ ವ್ಯವಸ್ಥಿತಾಃ || ೧
ತತಃ ಪ್ರವೃತ್ತಂ ಸುನುಹತ್ತದ್ಯುದ್ಧಂ ರೋಮಹರ್ಷಣಮ್ |
ನಿಶಾಚರೈಃ ಸ್ಲವಂಗಾನಾಂ ದೇವಾನಾಂ ದಾನವೈರಿವ || ೨
ವೃಕ್ಷಶೂಲನಿಪಾತೈಶ್ಚ ಶಿಲಾಪರಿಘಪಾತನೈಃ |
ಅನ್ಯೋನ್ಯಂ ಮರ್ದಯಂತಿ ಸ್ಮ ತದಾ ಕಪಿನಿಶಾಚರಾಃ || ೩

ಆ ರಾಕ್ಷಸಭಟರು 'ನಾನು ಮುಂದೆ ತಾನು ಮುಂದೆ' ಎನ್ನುತ್ತ ಸಮರಾಂಗಣದಲ್ಲಿ ನುಗ್ಗಿದರು (೨೧).

ಇಲ್ಲಿಗೆ ಶ್ರೀಮದ್ರಾಮಾಯಣದ ಯುದ್ಧಕಾಂಡದಲ್ಲಿ ಎಪ್ಪತ್ತೆಂಟನೆಯ ಸರ್ಗ

ಸರ್ಗ ೭೯

ಶ್ರೀರಾಮನಿಂದ ಮಕರಾಕ್ಷನ ಸಂಹಾರ.

ಮಕರಾಕ್ಷನು ಯುದ್ಧಕ್ಕಾಗಿ ಲಂಕೆಯಿಂದ ಹೊರಟುಬಂದುದನ್ನು ಕಂಡೊಡನೆ, ವಾನರಯೂಥಪರು ತಮ್ಮ ತಮ್ಮ ನೆಲೆಗಳಿಗೆ ಹಾರಿ ಯುದ್ಧಾಪೇಕ್ಷೆಯಿಂದ ವ್ಯವಸ್ಥಿತರಾಗಿ ನಿಂತರು. ಅನಂತರ ನಿಶಾಚರರಿಗೂ ವಾನರರಿಗೂ, ದೇವದಾನವರಿಗೆ ನಡೆದಂತೆ ಮೈನವಿರೇಳಿಸುವ ಘೋರ ಸಂಗ್ರಾಮವು ತೊಡಗಿತು (೧-೨). ವೃಕ್ಷಶೂಲಗಳಿಂದಲೂ ಶಿಲಾಪರಿಘ

ಶಕ್ತಿ ಖಡ್ಗ ಗದಾಕುಂಠೈಸ್ತೋನುರೈಶ್ಚ ನಿಶಾಚರಾಃ |
 ಪಟ್ಟಿಸೈಭಿಂಢಿಪಾಲೈಶ್ಚ ಬಾಣಪಾತೈಃ ಸಮಂತತಃ || ೪
 ಪಾಶಮುದ್ಗರದಂಡೈಶ್ಚ ನಿರ್ಘಾತೈಶ್ಚಾಪರೇ ತದಾ |
 ಕದನಂ ಕಪಿವೀರಾಣಾಂ ಚಕ್ರುಸ್ತೇ ರಜನೀಚರಾಃ || ೫
 ಬಾಣಾಘೈರದಿತಾಶ್ಚಾಪಿ ಖರಪುತ್ರೇಣ ವಾನರಾಃ |
 ಸಂಭ್ರಾಂತಮನಸಃ ಸರ್ವೇ ದುದ್ರುವುರ್ಭಯಪೀಡಿತಾಃ || ೬
 ತಾನ್ ದೃಷ್ಟ್ವಾ ರಾಕ್ಷಸಾಃ ಸರ್ವೇ ದ್ರವಮಾಣಾನ್ ವಲೀನುಖಾನ್
 ನೇದುಸ್ತೇ ಸಿಂಹವದ್ಧೃಷ್ಟ್ವಾ ರಾಕ್ಷಸಾ ಜಿತಕಾಶಿನಃ || ೭
 ವಿದ್ರವತ್ಸು ತದಾ ತೇಷು ವಾನರೇಷು ಸಮಂತತಃ |
 ರಾಮಸ್ತಾನ್ ವಾರಯಾನಾಸ ಶರವರ್ಷೇಣ ರಾಕ್ಷಸಾನ್ || ೮
 ವಾರಿತಾನ್ ರಾಕ್ಷಸಾನ್ ದೃಷ್ಟ್ವಾ ಮಕರಾಕ್ಷೋ ನಿಶಾಚರಃ |
 ಕ್ರೋಧಾನಲಸಮಾವಿಷ್ಟೋ ವಚನಂ ಚೇದಮಬ್ರವೀತ್ || ೯
 ಕ್ವಾಸಾ ರಾಮಃ ಸುದುರ್ಬುದ್ಧಿಯೇನ ಮೇ ನಿಹತಃ ಪಿತಾ |
 ಜನಸ್ಥಾನಗತಃ ಪೂರ್ವಂ ಸಾನುಗಃ ಸಪರಿಚ್ಛದಃ || ೧೦

ಗಳಿಂದಲೂ ಅವರು ಒಬ್ಬರನ್ನೊಬ್ಬರು ಮರ್ದಿಸಿದರು. ಶಕ್ತಿ, ಖಡ್ಗ, ಗದೆ, ಕುಂತ, ತೋಮರ, ಪಟ್ಟಸ, ಭಿಂಡಿಪಾಲ, ಬಾಣ, ಪಾಶ, ಮುದ್ಗರ, ದಂಡ, ಸಿಡಿಲಿನಂತೆ ಧ್ವನಿಗೈಯುವ ಯಂತ್ರ-ಮುಂತಾದ ಆಯುಧಗಳಿಂದ ರಾಕ್ಷಸರು ಕಪಿಯೋಧರೊಡನೆ ಕದನವನ್ನು ನಡೆಸಿದರು (೩-೫). ಮಕರಾಕ್ಷನ ಶರಪ್ರಹಾರಗಳಿಂದ ನೊಂದ ವಾನರರು ಕಳವಳಗೊಂಡು ಅಂಜಿ ಹಿಂಜರಿದು ಓಡತೊಡಗಿದರು. ಓಡಿಹೋಗುವ ವಾನರರನ್ನು ಕಂಡು ಜಯಶಾಲಿಗಳಾದ ರಾಕ್ಷಸರು ಹರ್ಷದಿಂದ ಸಿಂಹದಂತೆ ಗರ್ಜಿಸುತ್ತ ಅವರನ್ನು ಅಟ್ಟಿಸಿಕೊಂಡುಹೋದರು (೬-೭). ಆ ಸಮಯದಲ್ಲಿ ಶ್ರೀರಾಮನು ಬಂದು ಶರವೃಷ್ಟಿಯನ್ನು ಸುರಿಸಿ ರಾಕ್ಷಸರನ್ನು ಅಡ್ಡಗಟ್ಟಿದನು. ರಾಕ್ಷಸರು ಮುಂದುವರಿಯಲಾರದೆ ನಿಂತುದನ್ನು ನೋಡಿ, ಮಕರಾಕ್ಷನು ಕ್ರೋಧಾಗ್ನಿಯಿಂದ ಜ್ವಲಿಸುತ್ತ "ರಾಮನೆಂಬ ಆ ದುರುಳನು ಎಲ್ಲಿದ್ದಾನೆ? ಅವನಲ್ಲವೆ ನನ್ನ ತಂದೆಯನ್ನು ಕೊಂದವನು? ನನ್ನ ತಂದೆ

ಅದ್ಯ ಗಂತಾಸ್ಮಿ ನೈರಸ್ಯ ಪಾರಂ ವೈ ರಜನೀಚರಾಃ |
 ಸುಹೃದಾಂ ಚೈವ ಸರ್ವೇಷಾಂ ನಿಹತಾನಾಂ ರಣಾಚಿರೇ || ೧೧

ಹತ್ವಾ ರಾನುಂ ಸುದುರ್ಬುದ್ಧಿಂ ಲಕ್ಷ್ಮಣಂ ಚ ಸನಾನರಮ್ |
 ತೇಷಾಂ ಶೋಣಿತನಿಷ್ಯಂದೈಃ ಕರಿಷ್ಯೇ ಸಲಿಲಕ್ರಿಯಾಮ್ || ೧೨

ಏವಮುಕ್ತ್ವಾ ಮಹಾಬಾಹುರ್ಯುದ್ಧೇ ಸ ರಜನೀಚರಃ |
 ನೃಲೋಕಯತ ತತ್ ಸರ್ವಂ ಬಲಂ ರಾನುದಿದ್ಯಕ್ಷಯಾ || ೧೩

ಆಹೂಯಮಾನಃ ಕಪಿಭಿರ್ಬಹುಭಿರ್ಬಲಶಾಲಿಭಿಃ |
 ಯುದ್ಧಾಯ ಸ ಮಹಾತೇಜಾ ರಾಮಾದನ್ಯಂ ನ ಚೇಚ್ಛತಿ || ೧೪

ನಾರ್ಗನಾಣಸ್ತದಾ ರಾನುಂ ಬಲನಾನ್ ರಜನೀಚರಃ |
 ರಥೇನಾಂಬುದಘೋಷೇಣ ವ್ಯಚರತ್ತಾಮನೀಕಿನೀಮ್ || ೧೫

ದೃಷ್ಟ್ವಾ ರಾನುಮದೂರಸ್ಥಂ ಲಕ್ಷ್ಮಣಂ ಚ ಮಹಾರಥಮ್ |
 ಸಘೋಷಂ ಪಾಣಿನಾಹೂಯ ತತೋ ವಚನಮುಬ್ರವೀತ್ || ೧೬

ಜನಸ್ಥಾನದಲ್ಲಿರುವಾಗ ಅವನನ್ನು ಬಂಧುಬಳಗಗಳೊಡನೆ ಈತನು ಸಂಹರಿಸಿದ್ದಾನೆ (೮-೧೦). ಎಲೈ ರಾಕ್ಷಸಭಟರೆ, ಈ ದಿನ ನನ್ನ ಸೇಡನ್ನು ತೀರಿಸಿಕೊಳ್ಳುವೆನು! ರಣಾಂಗಣದಲ್ಲಿ ಹತರಾದ ನನ್ನ ಮಿತ್ರರೆಲ್ಲರ ಮುಯ್ಯನ್ನು ತೀರಿಸುವೆನು. ದುರುಳನಾದ ರಾಮನನ್ನೂ ಲಕ್ಷ್ಮಣನನ್ನೂ ಕೊಂದು ವಾನರನಾದ ಸುಗ್ರೀವನನ್ನು ಸಂಹರಿಸಿ, ಅವರ ನೆತ್ತರಿಂದ ಪಿತೃಗಳಿಗೆ ತರ್ಪಣವನ್ನೀಯುವೆನು!” ಎಂದು ಆ ಭಟ ಟಿಸಿದನು (೧೧-೧೨). ಅನಂತರ ಶೂರನಾದ ಆ ರಾಕ್ಷಸನು ಶ್ರೀರಾಮನೆಲ್ಲಿರುವನೆಂಬುದನ್ನು ತಿಳಿಯಲು ಸೇನೆಯ ಎಲ್ಲ ಭಾಗಗಳಲ್ಲಿಯೂ ದೃಷ್ಟಿಯನ್ನು ಹರಿಸಿದನು. ಬಲಶಾಲಿಗಳಾದ ಬಹುಮಂದಿ ಕಪಿಯೊಥವರು ಮಕರಾಕ್ಷನನ್ನು ಯುದ್ಧಕ್ಕೆ ಆಹ್ವಾನಿಸಿದರೂ ಅವನು ಒಪ್ಪಲಿಲ್ಲ. ಶ್ರೀರಾಮನಲ್ಲದೆ ಇನ್ನೊಬ್ಬನೊಡನೆ ಕಾದಾಡಲು ಅವನು ಅಪೇಕ್ಷಿಸಲಿಲ್ಲ! (೧೩-೧೪). ಆ ರಾಕ್ಷಸನು ಶ್ರೀರಾಮನನ್ನು ಅರಸುತ್ತ, ಗುಡುಗಿನಂತೆ ಗುಡುಗುಟ್ಟುವ ರಥದಲ್ಲಿ ಕುಳಿತು ಸೇನೆಯಲ್ಲಿ ಸುತ್ತಾಡಿದನು. ಸ್ವಲ್ಪಕಾಲದಲ್ಲಿಯೇ ಶ್ರೀರಾಮನೂ ಲಕ್ಷ್ಮಣನೂ ಕಾಣಿಸಿದರು. ಮಕರಾಕ್ಷನು ಶ್ರೀರಾಮನನ್ನು

ಶಕ್ತಿ ಖಡ್ಗ ಗದಾಕುಂಠೈಸ್ತೋನುರೈಶ್ಚ ನಿಶಾಚರಾಃ |
 ಪಟ್ಟಿಸೈಭಿಂಢಿಪಾಲೈಶ್ಚ ಬಾಣಪಾತೈಃ ಸಮಂತತಃ || ೪
 ಪಾಶಮುದ್ಗರದಂಡೈಶ್ಚ ನಿರ್ಘಾತೈಶ್ಚಾಪರೇ ತದಾ |
 ಕದನಂ ಕಪಿವೀರಾಣಾಂ ಚಕ್ರುಸ್ತೇ ರಜನೀಚರಾಃ || ೫
 ಬಾಣಾಘೈರದಿತಾಶ್ಚಾಪಿ ಖರಪುತ್ರೇಣ ವಾನರಾಃ |
 ಸಂಭ್ರಾಂತಮನಸಃ ಸರ್ವೇ ದುದ್ರುವುರ್ಭಯಪೀಡಿತಾಃ || ೬
 ತಾನ್ ದೃಷ್ಟ್ವಾ ರಾಕ್ಷಸಾಃ ಸರ್ವೇ ದ್ರವನೂಣಾನ್ ವಲೀನುಖಾನ್
 ನೇದುಸ್ತೇ ಸಿಂಹವದ್ಧೃಷ್ಟ್ವಾ ರಾಕ್ಷಸಾ ಜಿತಕಾಶಿನಃ || ೭
 ವಿದ್ರವತ್ಸು ತದಾ ತೇಷು ವಾನರೇಷು ಸಮಂತತಃ |
 ರಾಮಸ್ತಾನ್ ವಾರಯಾನಾಸ ಶರವರ್ಷೇಣ ರಾಕ್ಷಸಾನ್ || ೮
 ವಾರಿತಾನ್ ರಾಕ್ಷಸಾನ್ ದೃಷ್ಟ್ವಾ ಮಕರಾಕ್ಷೋ ನಿಶಾಚರಃ |
 ಕ್ರೋಧಾನಲಸಮಾವಿಷ್ಟೋ ವಚನಂ ಚೇದಮಬ್ರವೀತ್ || ೯
 ಕ್ವಾಸಾ ರಾಮಃ ಸುದುರ್ಬುದ್ಧಿಯೇನ ಮೇ ನಿಹತಃ ಪಿತಾ |
 ಜನಸ್ಥಾನಗತಃ ಪೂರ್ವಂ ಸಾನುಗಃ ಸಪರಿಚ್ಛದಃ || ೧೦

ಗಳಿಂದಲೂ ಅವರು ಒಬ್ಬರನ್ನೊಬ್ಬರು ಮರ್ದಿಸಿದರು. ಶಕ್ತಿ, ಖಡ್ಗ, ಗದೆ, ಕುಂತ, ತೋಮರ, ಪಟ್ಟಸ, ಭಿಂಡಿಪಾಲ, ಬಾಣ, ಪಾಶ, ಮುದ್ಗರ, ದಂಡ, ಸಿಡಿಲಿನಂತೆ ಧ್ವನಿಗೈಯುವ ಯಂತ್ರ-ಮುಂತಾದ ಆಯುಧಗಳಿಂದ ರಾಕ್ಷಸರು ಕಪಿಯೋಧರೊಡನೆ ಕದನವನ್ನು ನಡೆಸಿದರು (೩-೫). ಮಕರಾಕ್ಷನ ಶರಪ್ರಹಾರಗಳಿಂದ ನೊಂದ ವಾನರರು ಕಳವಳಗೊಂಡು ಅಂಜಿ ಹಿಂಜರಿದು ಓಡತೊಡಗಿದರು. ಓಡಿಹೋಗುವ ವಾನರರನ್ನು ಕಂಡು ಜಯಶಾಲಿಗಳಾದ ರಾಕ್ಷಸರು ಹರ್ಷದಿಂದ ಸಿಂಹದಂತೆ ಗರ್ಜಿಸುತ್ತ ಅವರನ್ನು ಅಟ್ಟಿಸಿಕೊಂಡುಹೋದರು (೬-೭). ಆ ಸಮಯದಲ್ಲಿ ಶ್ರೀರಾಮನು ಬಂದು ಶರವೃಷ್ಟಿಯನ್ನು ಸುರಿಸಿ ರಾಕ್ಷಸರನ್ನು ಅಡ್ಡಗಟ್ಟಿದನು. ರಾಕ್ಷಸರು ಮುಂದುವರಿಯಲಾರದೆ ನಿಂತುದನ್ನು ನೋಡಿ, ಮಕರಾಕ್ಷನು ಕ್ರೋಧಾಗ್ನಿಯಿಂದ ಜ್ವಲಿಸುತ್ತ "ರಾಮನೆಂಬ ಆ ದುರುಳನು ಎಲ್ಲಿದ್ದಾನೆ? ಅವನಲ್ಲವೆ ನನ್ನ ತಂದೆಯನ್ನು ಕೊಂದವನು? ನನ್ನ ತಂದೆ

ಅಸ್ತ್ರೈರ್ವಾ ಗದಯಾ ವಾಪಿ ಬಾಹುಭ್ಯಾಂ ವಾ ಮಹಾಹವೇ |
 ಅಭ್ಯಸ್ತಂ ಯೇನ ವಾ ರಾನು ತೇನೈನ ಯುಧಿ ವರ್ತತಾಮ್ || ೨೩
 ಮಕರಾಕ್ಷನಚಃ ಶ್ರುತ್ವಾ ರಾನೋ ದಶರಥಾತ್ಮಜಃ |
 ಅಬ್ರವೀತ್ ಪ್ರಹಸನ್ ವಾಕ್ಯಮುತ್ತರೋತ್ತರವಾದಿನಮ್ || ೨೪
 ಕತ್ಥಸೇ ಕಿಂ ವೃಥಾ ರಕ್ಷೋ ಬಹೂನ್ಯಸದೃಶಾನಿ ತು |
 ನ ರಣೇ ಶಕ್ಯತೇ ಜೇತುಂ ವಿನಾ ಯುದ್ಧೇನ ವಾಗ್ಬಲಾತ್ || ೨೫
 ಚತುರ್ದಶ ಸಹಸ್ರಾಣಿ ರಕ್ಷಸಾಂ ತ್ವತ್ಪಿತಾ ಚ ಯಃ |
 ತ್ರಿಶಿರಾ ದೂಷಣಶ್ಚೈವ ದಂಡಕೇ ನಿಹತಾ ಮಯಾ || ೨೬
 ಸ್ವಾಶಿತಾಸ್ತವ ಮಾಂಸೇನ ಗೃಹ್ಯಗೋನಾಯುನಾಯಸಾಃ |
 ಭವಿಸ್ಯಂತ್ಯದ್ಯ ನೈ ಸಾಪ ತೀಕ್ಷ್ಣತುಂಡನಖಾಂಕುರಾಃ || ೨೭
 ರುಧಿರಾದ್ರಮುಖಾ ಹೃಷ್ವಾ ರಕ್ತಪಕ್ಷಾಃ ಖಗಾಶ್ಚ ಯೇ |
 ಖೇ ತಥಾ ವಸುಧಾಯಾಂ ಚ ಭೃಮಿಸ್ಯಂತಿ ಸಮಂತತಃ || ೨೮

ಸಮರಾಂಗಣದಲ್ಲಿ ಹೋರಾಡುವುದನ್ನು ಸಮಸ್ತ ಜಗತ್ತೂ ನೋಡಲಿ! ನಿನಗೆ ಯಾವ ಬಗೆಯ ಯುದ್ಧದಲ್ಲಿ ಅಭ್ಯಾಸ ಉಂಟು? ಅಸ್ತ್ರಗಳಿಂದ ಹೋರಾಡಬಲ್ಲೆಯೋ? ಗದೆಯಿಂದಲೋ? ಭುಜಬಲದಿಂದಲೋ? ಯಾವುದರಲ್ಲಿ ನಿನಗೆ ಹೆಚ್ಚು ಪರಿಚಯವೋ ಆ ಯುದ್ಧವೇ ನಡೆಯಲಿ!” ಎಂದನು (೨೨-೨೩). ಹೀಗೆ ಮೇಲಿಂದಮೇಲೆ ಮಾತನ್ನು ಬೆಳೆಸುತ್ತಿದ್ದ ಮಕರಾಕ್ಷನ ನುಡಿಯನ್ನು ಕೇಳಿ, ದಶರಥಾತ್ಮಜನಾದ ಶ್ರೀರಾಮನು ನಗುತ್ತ “ಎಲೈ ರಾಕ್ಷಸ, ಅನಾವಶ್ಯಕವಾದ ಮಾತುಗಳನ್ನಾಡಿ ವೃಥಾವಾಗಿ ಹೆಮ್ಮೆಪಡುವೆ ಏಕೆ? ರಣರಂಗದಲ್ಲಿ ಯುದ್ಧದಿಂದ ಜಯಿಸಲು ಶಕ್ಯವೇ ಹೊರತು ವಾಗ್ಜಾಲದವೈಭವದಿಂದಲ್ಲ! (೨೪-೨೫). ದಂಡಕಾರಣ್ಯದಲ್ಲಿ ಹದಿನಾಲ್ಕು ಸಾವಿರ ರಾಕ್ಷಸಭಟರು, ನಿನ್ನ ತಂದೆ, ತ್ರಿಶಿರ, ದೂಷಣ-ಇಷ್ಟು ಜನರನ್ನೂ ಸಂಹರಿಸಿದವನು ನಾನು. ಎಲಾ ದುಷ್ಟ, ತೀಕ್ಷ್ಣವಾದ ನಖತುಂಡ* ಗಳುಳ್ಳ ಹದ್ದು ನರಿ ಕಾಗೆಗಳಿಗೆ ನಿನ್ನ ಮಾಂಸದಿಂದ ಇಂದು ಸಂತರ್ಪಣೆ ಮಾಡಿಸುವೆನು! (೨೬-೨೭). ಮಾಂಸಾಹಾರಿಗಳಾದ ಪಕ್ಷಿಗಳು ನಿನ್ನ

* ತುಂಡ = ಕೊಕ್ಕು ; ಬಾಯಿ.

ರಾಘವೇಣೈವಮುಕ್ತಸ್ತು ಖರಪುತ್ರೋ ನಿಶಾಚರಃ |
 ಬಾಣೌಘಾನಮುಚತ್ತಸ್ಮೈ ರಾಘವಾಯ ರಣಾಜಿರೇ || ೨೯
 ತಾನ್ ಶರಾನ್ ಶರವರ್ಷೇಣ ರಾನುಶ್ಚಿ ಚ್ಛೇದ ನೈಕಧಾ |
 ನಿಪೇತುರ್ಭುವಿ ತೇ ಛಿನ್ನಾ ರುಕ್ಮಪುಂಖಾಃ ಸಹಸ್ರಶಃ || ೩೦
 ತದ್ಯುದ್ಧಮುಭವತ್ಪತ್ರ ಸಮೇತ್ಯಾನ್ಯೋನ್ಯನೋಜಸಾ |
 ರಕ್ಷಸಃ ಖರಪುತ್ರಸ್ಯ ಸೂನೋರ್ದಶರಥಸ್ಯ ಚ || ೩೧
 ಜೀನೂತಯೋರಿನಾಕಾಶೇ ಶಬ್ದೋ ಜ್ಯಾತಲಯೋಸ್ತದಾ |
 ಧನುರ್ನುಕ್ತಃ ಸ್ವನೋತ್ಪಷ್ಟಃ ಶ್ರೂಯತೇ ಚ ರಣಾಜಿರೇ || ೩೨
 ದೇವದಾನವಗಂಧರ್ವಾಃ ಕಿನ್ನರಾಶ್ಚ ಮಹೋರಗಾಃ |
 ಅಂತರಿಕ್ಷಗತಾಃ ಸರ್ವೇ ದ್ರಷ್ಟುಕಾನಾಸ್ತದದ್ಭುತಮ್ || ೩೩
 ವಿಧಮನ್ಯೋನ್ಯಗಾತ್ರೇಷು ದ್ವಿಗುಣಂ ವರ್ಧತೇ ಬಲಮ್ |
 ಕೃತಪ್ರತಿಕ್ಯತಾನ್ಯೋನ್ಯಂ ಕುರುತಾಂ ತೌ ರಣಾಜಿರೇ || ೩೪

ನೆತ್ತರಲ್ಲಿ ಕೊಕ್ಕನ್ನೂ ರೆಕ್ಕೆಯನ್ನೂ ನೆನೆಸಿಕೊಂಡು ನೆಲದಲ್ಲಿಯೂ ಆಕಾಶ
 ದಲ್ಲಿಯೂ ಸಂತ್ಯಪ್ತಿಯಿಂದ ನಲಿದಾಡುವಂತೆ ಮಾಡುವೆನು!” ಎಂದು
 ಉತ್ತರಕೊಟ್ಟನು (೨೮). ರಾಘವನು ಹೀಗೆ ಹೇಳಿದೊಡನೆ ಮಕರಾಕ್ಷನು
 ಬಾಣರಾಶಿಗಳನ್ನು ಸುರಿಸತೊಡಗಿದನು. ಶ್ರೀರಾಮನೂ ಶರವರ್ಷಗಳನ್ನು
 ಸುರಿಸಿ ಮಕರಾಕ್ಷನ ಬಾಣಗಳನ್ನು ತುಂಡುತುಂಡಾಗಿ ಕತ್ತರಿಸಲು,
 ಸುವರ್ಣಪುಂಖಾಂಕಿತಗಳಾದ ಆ ಬಾಣಗಳು ಸಾವಿರಗಟ್ಟಲೆ ಚೂರು
 ಚೂರಾಗಿ ನೆಲದಲ್ಲಿ ಹರಡಿದವು (೨೯-೩೦). ಖರಪುತ್ರನಿಗೂ ದಶರಥ
 ತನಯನಿಗೂ ಅನ್ಯೋನ್ಯವಾಗಿ ದಾರುಣಯುದ್ಧವು ನಡೆಯಿತು.
 ಅವರಿವರ ಬಿಲ್ಲುಗಳ ನಾಣುಗಳಿಂದ ಉದ್ಭವಿಸುವ ಘೋಷವು, ಆಕಾಶ
 ದಲ್ಲಿ ಮೇಘಸಂಘಟ್ಟನದಿಂದ ಜನಿಸುವ ಶಬ್ದದಂತೆ ಭಯಂಕರವಾಗಿ
 ಕೇಳಿಸುತ್ತಿತ್ತು (೩೧-೩೨). ದೇವ ದಾನವ ಗಂಧರ್ವರೂ, ಕಿನ್ನರ
 ಮಹೋರಗರೂ ಅದ್ಭುತವಾದ ಆ ಸಂಗ್ರಾಮವನ್ನು ವೀಕ್ಷಿಸುವುದಕ್ಕಾಗಿ
 ಆಕಾಶದಲ್ಲಿ ನೆರೆದರು. ಇಬ್ಬರ ದೇಹದಲ್ಲಿಯೂ ಗಾಯಗಳಾದವು. ಗಾಯ
 ವಾದಷ್ಟೂ ಅವರ ಬಲವು ಎರಡರಷ್ಟು ಹೆಚ್ಚುತ್ತಿತ್ತು. ಅವನಿಗೆ ಇವನು,

ರಾನುಮುಕ್ತಾಂಸ್ತು ಬಾಣಾಘಾನ್ ರಾಕ್ಷಸಸ್ತ್ವಚ್ಛಿನದ್ರಣೇ |
 ರಕ್ಷೋನುಮುಕ್ತಾಂಸ್ತು ರಾನೋ ವೈ ನೈಕಧಾ ಪ್ರಾಚ್ಛಿನಚ್ಛರೈಃ || ೩೫

ಬಾಣಾಘೈರ್ವಿತತಾಃ ಸರ್ವಾ ದಿಶಶ್ಚ ಪ್ರದಿಶಶ್ಚಥಾ |
 ಸಂಭನ್ನಾ ವಸುಧಾ ದ್ಯೌಶ್ಚ ಸಮಂತಾನ್ ಪ್ರಕಾಶತೇ || ೩೬

ತತಃ ಕ್ರುದ್ಧೋ ಮಹಾಬಾಹುರ್ಧನುಶ್ಚಿ ಚ್ಛೇದ ರಕ್ಷಸಃ |
 ಅಷ್ಟಾಭಿರಥ ನಾರಾಚೈಃ ಸೂತಂ ವಿನ್ಯಾಥ ರಾಘವಃ || ೩೭

ಭಿತ್ತ್ವಾ ಶರೈ ರಥಂ ರಾನೋ ರಥಾಶ್ವಾನ್ ಸಮಸಾತಯತ್ |
 ವಿರಥೋ ವಸುಧಾಂ ತಿಷ್ಠನ್ಮಕರಾಕ್ಷೋ ನಿಶಾಚರಃ || ೩೮

ತತ್ತಿಷ್ಠದ್ವಸುಧಾಂ ರಕ್ಷಃ ಶೂಲಂ ಜಗ್ರಾಹ ಪಾಣಿನಾ |
 ತ್ರಾಸನಂ ಸರ್ವಭೂತಾನಾಂ ಯುಗಾಂತಾಗ್ನಿಸಮಪ್ರಭವನ್ || ೩೯

ವಿಭ್ರಾನ್ಯು ತು ಮಹಚ್ಛೂಲಂ ಪ್ರಜ್ವಲಂತಂ ನಿಶಾಚರಃ |
 ಸ ಕ್ರೋಧಾತ್ ಪ್ರಾಹಿಣೋತ್ತಸ್ಮೈ ರಾಘವಾಯ ಮಹಾಹವೇ ||

ಇವನಿಗೆ ಅವನು—ತಕ್ಕ ಪ್ರತೀಕಾರಗಳನ್ನು ಮಾಡುತ್ತ ಈವರೂ ಶೌರ್ಯದಿಂದ ಹೋರಾಡಿದರು (೩೫-೩೮). ಶ್ರೀರಾಮನು ಹೊಡೆದ ಶರಗಳನ್ನು ಮಕರಾಕ್ಷನು ತುಂಡರಿಸುತ್ತಿದ್ದನು. ಮಕರಾಕ್ಷನು ಹೊಡೆದ ಶರಗಳನ್ನು ಶ್ರೀರಾಮನು ಹಲವಾರು ತುಂಡುಗಳಾಗುವಂತೆ ಕತ್ತರಿಸುತ್ತಿದ್ದನು (೩೫). ಅವರೀರ್ವರ ಬಾಣರಾಶಿಗಳಿಂದ ದಿಗ್ವಿಗಂತರಗಳೂ ಭೂಮ್ಯಾಕಾಶಗಳೂ ಆಚ್ಛಾದಿತವಾಗಿ ಮಾಸಿಹೋದವು. ಆಗ ಸಂಕ್ರೂರನಾದ ಶ್ರೀರಾಮನು ಮಕರಾಕ್ಷನ ಧನುಸ್ಸನ್ನು ಕತ್ತರಿಸಿ, ಎಂಟು ನಾರಾಚಿಗಳಿಂದ ಸಾರಥಿಯನ್ನು ಹೊಡೆದು, ಕೆಲವು ಸರಳುಗಳಿಂದ ರಥವನ್ನು ಸೀಳಿ ರಥಾಶ್ವಗಳನ್ನು ಉರುಳಿಸಿದನು. ವಿರಥನಾದ ಮಕರಾಕ್ಷನು ಧುಮುಕಿ ನೆಲದಲ್ಲಿ ನಿಂತನು (೩೬-೩೮). ನೆಲದಲ್ಲಿ ನಿಂತು ಆ ರಾಕ್ಷಸನು ಕಾಲಾಗ್ನಿಯಂತೆ ಪ್ರಜ್ವಲಿಸುತ್ತ ಸಮಸ್ತ ಭೂತಗಳನ್ನೂ ನಡುಗಿಸತಕ್ಕ ಭೀಕರವಾದ ತನ್ನ ಮಹಾಶೂಲವನ್ನು ಕೈಯಿಂದ ತಿರುಗಿಸಿ ಕ್ರೋಧದಿಂದ ಶ್ರೀರಾಮನಮೇಲೆ

ತನಾಪತಂತಂ ಜ್ವಲಿತಂ ಖರಪುತ್ರಕರಾಚ್ಚ್ಚುತಮ್ |
 ಬಾಣೈಸ್ತು ತ್ರಿಭಿರಾಕಾಶೇ ಶೂಲಂ ಚಿಚ್ಛೇದ ರಾಘವಃ || ೪೧

ಸ ಚ್ಛಿನ್ನೋ ನೈಕಧಾ ಶೂಲೋ ದಿವ್ಯಹಾಟಕಮಂಡಿತಃ |
 ನ್ಯಶ್ರೀರ್ಯತ ಮಹೋಲ್ಕೇನ ರಾಮಬಾಣಾರ್ದಿತಾ ಭುವಿ || ೪೨

ತಚ್ಛೂಲಂ ನಿಹತಂ ದೃಷ್ಟ್ವಾ ರಾಮೇಣಾಕ್ಲಿಷ್ಟಕರ್ಮಣಾ |
 ಸಾಧು ಸಾಧ್ವಿತಿ ಭೂತಾನಿ ವ್ಯಾಹರಂತಿ ನಭೋಗತಾಃ || ೪೩

ತಂ ದೃಷ್ಟ್ವಾ ನಿಹತಂ ಶೂಲಂ ಮಕರಾಕ್ಷೋ ನಿಶಾಚರಃ |
 ಮುಷ್ಟ್ವಿಮುದ್ಯಮ್ಯ ಕಾಕುತ್ಸ್ಥಂ ತಿಷ್ಠ ತಿಷ್ಠೇತಿ ಚಾಬ್ರವೀತ್ || ೪೪

ಸ ತಂ ದೃಷ್ಟ್ವಾ ಪತಂತಂ ನೈ ಪ್ರಹಸ್ಯ ರಘುನಂದನಃ |
 ಪಾನಕಾಸ್ರಂ ತತೋ ರಾಮಃ ಸಂದಧೇ ತು ಶರಾಸನೇ || ೪೫

ತೇನಾಸ್ತ್ರೇಣ ಹತಂ ರಕ್ಷಃ ಕಾಕುತ್ಸ್ಥೇನ ತದಾ ರಣೇ |
 ಸಂಭಿನ್ನಹೃದಯಂ ತತ್ರ ಪಪಾತ ಚ ಮಮಾರ ಚ || ೪೬

ಪ್ರಯೋಗಿಸಿದನು (೩೯-೪೦). ಮಕರಾಕ್ಷನ ಕೈಯಿಂದ ಜಿಗಿದು ಪ್ರಜ್ವಲಿಸುತ್ತ ಬರುತ್ತಿದ್ದ ಆ ಶೂಲವನ್ನು ಶ್ರೀರಾಮನು ಮೂರು ಬಾಣಗಳಿಂದ ಆಕಾಶಮಾರ್ಗದಲ್ಲಿ ಕತ್ತರಿಸಿದನು. ಸುವರ್ಣಭೂಷಿತವಾದ ಆ ಶೂಲವು ಶ್ರೀರಾಮನ ಬಾಣಗಳಿಂದ ತುಂಡು ತುಂಡಾಗಿ ದೊಡ್ಡ ಉಲೈಯಂತೆ ನೆಲದಮೇಲೆ ಬಿದ್ದಿತು (೪೧-೪೨). ಶ್ರೀರಾಮನು ಕ್ಲೇಶವಿಲ್ಲದೆಯೇ ಆ ಶೂಲವನ್ನು ಛೇದಿಸಿದುದನ್ನು ನೋಡಿ, ಆಕಾಶದಲ್ಲಿ ನೆರೆದಿದ್ದ ಸಕಲರೂ 'ಭಲಾ! ಭೇಷ್ !' ಎಂದು ಶ್ರೀರಾಮನ ಶೌರ್ಯವನ್ನು ಕೊಂಡಾಡಿದರು. ಶೂಲವು ನಾಶವಾದ್ದನ್ನು ಕಂಡು ಮಕರಾಕ್ಷನು ಮುಷ್ಟ್ವಿಯನ್ನು ಕಟ್ಟಿ, 'ನಿಲ್ಲು! ನಿಲ್ಲು!' ಎನ್ನುತ್ತ ಕಾಕುತ್ಸ್ಥನ ಕಡೆಗೆ ನುಗ್ಗಿದನು (೪೩-೪೪). ಶ್ರೀರಾಮನು ಆ ರಾಕ್ಷಸನ ಬವಣಿಗೆ ನಸುನಕ್ಕು, ಆಗ್ನೇಯಾಸ್ತ್ರವನ್ನು ತನ್ನ ಕೋದಂಡಕ್ಕೆ ಅಳವಡಿಸಿ ಪ್ರಯೋಗಿಸಿದನು. ಮಕರಾಕ್ಷನು ಆಗ್ನೇಯಾಸ್ತ್ರದಿಂದ ಎದೆಯೊಡೆದು ಬಿದ್ದು ಮೃತನಾದನು (೪೫). ಅವನು ಹತನಾದುದನ್ನು ಕಂಡು ರಾಕ್ಷಸಭಟರು ಶ್ರೀರಾಮನ

ದೃಷ್ಟ್ವಾ ತೇ ರಾಕ್ಷಸಾಃ ಸರ್ವೇ ಮಕರಾಕ್ಷಸ್ಯ ಪಾತನಮ್ |
ಲಂಕಾನೇನಾಭ್ಯ ಧಾನಂತ ರಾನುಬಾಣಾರ್ದಿತಾಸ್ತದಾ ||

೪೭

ದಶರಥನೃಪಪುತ್ರಬಾಣವೇಗೈ
ರಜನಿಚರಂ ನಿಹತಂ ಖರಾತ್ಮಜಂ ತಮ್ |
ದದೃಶುರಥ ಸುರಾ ಭೃಶಂ ಪ್ರಹೃಷ್ಟಾ
ಗಿರಿಮಿವ ವಜ್ರಹತಂ ಯಥಾ ವಿಕೀರ್ಣಮ್ ||

೪೮

ಇತಿ ಶ್ರೀಮದ್ರಾಮಾಯಣೇ ಯುಧಕಾಂಡೇ ಏಕೋನಾಶೀತಿತಮಃ ಸರ್ಗಃ



ಬಾಣಗಳ ಹೊಡೆತವನ್ನು ತಡೆಯಲಾರದೆ ಲಂಕೆಗೆ ಓಡಿಹೋದರು. ವಜ್ರಾಯುಧದಿಂದ ಬೆಟ್ಟವು ಛಿನ್ನವಿಚ್ಛಿನ್ನವಾಗಿ ಉರುಳುವಂತೆ, ಶ್ರೀರಾಮನ ಅಸ್ತ್ರದಿಂದ ಮಕರಾಕ್ಷನು ಹತನಾಗಿ ಬಿದ್ದುದನ್ನು ವೀಕ್ಷಿಸಿ, ದೇವತೆಗಳು ಸಂತುಷ್ಟರಾದರು (೪೭-೪೮).

ಇಲ್ಲಿಗೆ ಶ್ರೀಮದ್ರಾಮಾಯಣದ ಯುಧಕಾಂಡದಲ್ಲಿ ಎಪ್ಪತ್ತೊಂಬತ್ತನೆಯ ಸರ್ಗ



ಅಶೀತಿನಮಃ ಸರ್ಗಃ

ತಿರೋಹಿತರಾವಣಿಯುಧಮ್

- ಮಕರಾಕ್ಷಂ ಹತಂ ಶ್ರುತ್ವಾ ರಾವಣಃ ಸಮಿತಿಂಜಯಃ |
 ಕ್ರೋಧೇನ ಮಹತಾವಿಷ್ಟೋ ದಂತಾನ್ ಕಟಿಕಟಾಪಯನ್ || ೧
- ಕುಸಿತಶ್ಚ ತದಾ ತತ್ರ ಕಿಂ ಕಾರ್ಯಮಿತಿ ಚಿಂತಯನ್ |
 ಆದಿದೇಶಾಥ ಸಂಕ್ರೂದ್ಧೋ ರಣಾಯೇಂದ್ರಚಿತಂ ಸುತಮ್ || ೨
- ಜಹಿ ವೀರ ಮಹಾವೀರ್ಯೌ ಭ್ರಾತರೌ ರಾಮಲಕ್ಷ್ಮಣೌ |
 ಅದೃಶ್ಯೋ ದೃಶ್ಯಮಾನೋ ನಾ ಸರ್ವಥಾ ತ್ವಂ ಬಲಾಧಿಕಃ || ೩
- ತ್ವನುಪ್ರತಿಮಕರ್ಮಾಣಮಿಂದ್ರಂ ಜಯಸಿ ಸಂಯುಗೇ |
 ಕಿಂ ಪುನರ್ಮಾನುಷೌ ದೃಷ್ಟ್ವಾ ನ ವಧಿಷ್ಯಸಿ ಸಂಯುಗೇ || ೪

ಸರ್ಗ ಲಂ

ಪುನಃ ಇಂದ್ರಚಿತುವಿನ ಮಾಯಾಯುಧ್ಧ. ಬ್ರಹ್ಮಾಸ್ತ್ರವನ್ನು
 ಪ್ರಯೋಗಿಸಬೇಕೆಂದು ಲಕ್ಷ್ಮಣನು ಸಂಕಲ್ಪಿಸುವುದು.
 ಶ್ರೀರಾಮನು ಲಕ್ಷ್ಮಣನನ್ನು ತಡೆಯುವುದು.

ಹಿಂದೆ ಅನೇಕ ಯುಧ್ಧಗಳಲ್ಲಿ ಜಯವನ್ನು ಗಳಿಸಿದ್ದ ರಾವಣನಿಗೆ,
 ಈ ಸಲ ಮಕರಾಕ್ಷನೂ ಹತನಾದನೆಂಬ ವಾರ್ತೆಯು ಮುಟ್ಟಿದೊಡನೆ
 ಮಹತ್ತರವಾದ ಕೋಪವು ಅವರಿಸಿತು. ಹೆಲ್ಲುಗಳನ್ನು ಕಟಿಕಟನೆ
 ಕಡಿಯುತ್ತ ಮುಂದೇನು ಮಾಡಬೇಕೆಂದು ಚಿಂತಾಕ್ರಾಂತನಾಗಿ, ತನ್ನ
 ಮಗನಾದ ಮೇಘನಾದನನ್ನು ಕರೆದು ಯುಧ್ಧಕ್ಕೆ ಹೋಗುವಂತೆ
 ಆಜ್ಞಾಪಿಸಿದನು (೧-೨). ರಾವಣನು ಆತನನ್ನು ಕುರಿತು “ವತ್ಸ-
 ವೀರಾಗ್ರೇಸರ, ವೀರರೆಂದು ವಿಖ್ಯಾತರಾದ ರಾಮಲಕ್ಷ್ಮಣರನ್ನು ನೀನೇ
 ಸಂಹರಿಸಬೇಕು. ಕಣ್ಣಿಗೆ ಕಾಣಿಸುತ್ತಲೋ ಕಣ್ಮರೆಯಾಗಿಯೋ—ಉಭಯ
 ವಿಧದಲ್ಲಿ ಯುಧ್ಧಕ್ಕೆ ನಿಂತರೂ ನೀನು ಅವರಿರ್ವರಿಗಿಂತ ಅಧಿಕ ಬಲಶಾಲಿ
 (೩). ಅಪ್ರತಿಮವೀರನಾದ ಇಂದ್ರನನ್ನೂ ನೀನು ಯುಧ್ಧದಲ್ಲಿ

ದೃಷ್ಟ್ವಾ ತೇ ರಾಕ್ಷಸಾಃ ಸರ್ವೇ ಮಕರಾಕ್ಷಸ್ಯ ಪಾತನಮ್ |
ಲಂಕಾನೇನಾಭ್ಯ ಧಾನಂತ ರಾನುಬಾಣಾದಿತಾಸ್ತದಾ ||

೪೭

ದಶರಥನೃಪಪುತ್ರಬಾಣವೇಗೈ
ರಜನಿಚರಂ ನಿಹತಂ ಖರಾತ್ಮಜಂ ತಮ್ |
ದದೃಶುರಥ ಸುರಾ ಭೃಶಂ ಪ್ರಹೃಷ್ಣಾ
ಗಿರಿಮಿವ ವಜ್ರಹತಂ ಯಥಾ ವಿಕೀರ್ಣಮ್ ||

೪೮

ಇತಿ ಶ್ರೀಮದ್ರಾಮಾಯಣೇ ಯುಧಕಾಂಡೇ ಏಕೋನಾಶೀತಿತಮಃ ಸರ್ಗಃ



ಬಾಣಗಳ ಹೊಡೆತವನ್ನು ತಡೆಯಲಾರದೆ ಲಂಕೆಗೆ ಓಡಿಹೋದರು. ವಜ್ರಾಯುಧದಿಂದ ಬೆಟ್ಟವು ಛಿನ್ನವಿಚ್ಛಿನ್ನವಾಗಿ ಉರುಳುವಂತೆ, ಶ್ರೀರಾಮನ ಅಸ್ತ್ರದಿಂದ ಮಕರಾಕ್ಷನು ಹತನಾಗಿ ಬಿದ್ದುದನ್ನು ವೀಕ್ಷಿಸಿ, ದೇವತೆಗಳು ಸಂತುಷ್ಟರಾದರು (೪೭-೪೮).

ಇಲ್ಲಿಗೆ ಶ್ರೀಮದ್ರಾಮಾಯಣದ ಯುಧಕಾಂಡದಲ್ಲಿ ಎಪ್ಪತ್ತೊಂಬತ್ತನೆಯ ಸರ್ಗ



ಸಕೃದೇವ ಸಮಿದ್ಧಸ್ಯ ವಿಧೂಮಸ್ಯ ಮಹಾರ್ಚಿಷಃ |
 ಬಭೂವುಸ್ತಾನಿ ಲಿಂಗಾನಿ ವಿಜಯಂ ದರ್ಶಯಂತಿ ಚ || ೯
 ಪ್ರದಕ್ಷಿಣಾನರ್ತಶಿಖಸ್ತಪ್ತಹಾಟಕಸಂನಿಭಃ |
 ಹವಿಸ್ತತ್ ಪ್ರತಿಜಗ್ರಾಹ ಪಾನಕಃ ಸ್ವಯಮುತ್ಥಿತಃ || ೧೦
 ಹುತ್ವಾಗ್ನಿಂ ತರ್ಪಯಿತ್ವಾ ಚ ದೇವದಾನವರಾಕ್ಷಸಾನ್ |
 ಆರುರೋಹ ರಥಶ್ರೇಷ್ಠಮಂತರ್ಧಾನಗತಂ ಶುಭಮ್ || ೧೧
 ಸ ನಾಜಿಭಿಶ್ಚ ತುರ್ಭಿಶ್ಚ ಬಾಣೈಶ್ಚ ನಿಶಿತೈರ್ಯುತಃ |
 ಆರೋಪಿತಮಹಾಚಾಪಃ ಶುಶುಭೇ ಸ್ಯಂದನೋತ್ತಮಃ || ೧೨
 ಜಾಜ್ವಲ್ಯಮಾನೋ ವಪುಷಾ ತಪನೀಯಪರಿಚ್ಛದಃ |
 ಮೃಗೈಶ್ಚಂದ್ರಾರ್ಥಚಂದ್ರೈಶ್ಚ ಸ ರಥಃ ಸಮಲಂಕೃತಃ || ೧೩
 ಜಾಂಬೂನದಮಹಾಕಂಬುರ್ದೀಪ್ತಪಾನಕಸಂನಿಭಃ |
 ಬಭೂವೇಂದ್ರಜಿತಃ ಕೇತುರ್ನೈದೂರ್ಯಸಮಲಂಕೃತಃ || ೧೪

ಮಾಡಿದನು (೮). ಒಂದುಸಲ ಗಾಳಿಹಾಕಿದೊಡನೆ ಹೊಗೆಯಿಲ್ಲದೆ
 ಮಹಾಜ್ವಾಲೆಯೊಡನೆ ಅಗ್ನಿಯು ಉರಿಯತೊಡಗಲು, ಶುಭಚಿಹ್ನೆಗಳು
 ಕಾರ್ಯಸಿದ್ಧಿಯನ್ನು ಸೂಚಿಸಿದವು. ಕಾಯಿಸಿದ ಬಂಗಾರದ ಬಣ್ಣದ
 ಜ್ವಾಲೆಯು ಪ್ರದಕ್ಷಿಣಾಕಾರವಾಗಿ ಮೇಲೆದ್ದಿತು. ಅಗ್ನಿದೇವನು ಪ್ರತ್ಯಕ್ಷ
 ವಾಗಿ ಮೇಲೆದ್ದು ಹವಿಸ್ಸನ್ನು ಸ್ವೀಕರಿಸಿದನು (೯-೧೦). ಹೀಗೆ
 ಇಂದ್ರಜಿತನು ಹೋಮಮಾಡಿ ಯಜ್ಞದೇವತೆಗಳಾದ ದೇವದಾನವರಾಕ್ಷಸ
 ರನ್ನು ತೃಪ್ತಿಪಡಿಸಿ, ಜನರಿಗೆ ಅದೃಶ್ಯವಾಗಿದ್ದ ತನ್ನ ಶ್ರೇಷ್ಠವಾದ
 ರಥವನ್ನೇರಿದನು. ಆ ರಥಕ್ಕೆ ನಾಲ್ಕು ಅವಶ್ಯಗಳನ್ನು ಹೂಡಲಾಗಿತ್ತು.
 ನಿಶಿತಾಸ್ತ್ರಗಳನ್ನು ಅದರಲ್ಲಿ ಹೇರಲಾಗಿತ್ತು. ದೊಡ್ಡ ಧನುಸ್ಸು ರಥದಲ್ಲಿ
 ತೂಗಾಡುತ್ತಿತ್ತು (೧೧-೧೨). ರಥದ ಶರೀರವು ಚಿನ್ನದ ಹೊದಿಕೆಯಿಂದ
 ರಾರಾಜಿಸುತ್ತಿತ್ತು. ನಾನಾಬಗೆಯ ಮೃಗ, ಚಂದ್ರ, ಅರ್ಧಚಂದ್ರಾಕಾರದ
 ಶಿಲ್ಪಗಳಿಂದ ರಥವು ಅಲಂಕೃತವಾಗಿತ್ತು. ಇಂದ್ರಜಿತನು ರಥದಲ್ಲಿ
 ವಿರಾಜಿಸುತ್ತಿದ್ದ ಧ್ವಜಸ್ತಂಭವು ಚಿನ್ನದ ದೊಡ್ಡಕಟ್ಟುಗಳಿಂದ ಭೂಷಿತವಾಗಿ
 ಅಗ್ನಿಯಂತೆ ಬೆಳಗುತ್ತಿತ್ತು. ವೈಡೂರ್ಯಮಣಿಗಳಿಂದ ಉಜ್ವಲವಾಗಿತ್ತು

ತೇನ ಚಾದಿತ್ಯಕಲ್ಪೇನ ಬ್ರಹ್ಮಾಸ್ತ್ರೇಣ ಚ ಪಾಲಿತಃ |
 ಸ ಬಭೂವ ದುರಾಧರ್ಷೋ ರಾನಣಿಃ ಸುನುಹಾಬಲಃ || ೧೫

ಸೋಽಭಿನಿಯಾಯ ನಗರಾದಿಂದ್ರಜಿತ್ ಸಮಿತಿಂಜಯಃ |
 ಹುತ್ವಾಗ್ನಿಂ ರಾಕ್ಷಸೈರ್ಮಂತ್ರೈರಂತರ್ಧಾನಗತೋಽಬ್ರವೀತ್ || ೧೬

ಅದ್ಯ ಹತ್ವಾ ರಣೇ ಯೌ ತೌ ಮಿಥ್ಯಾಪ್ರವ್ರಜಿತೌ ವನೇ |
 ಜಯಂ ಸಿಶ್ರೇ ಪ್ರದಾಸ್ಯಾಮಿ ರಾನಣಾಯ ರಣಾರ್ಜಿತಮ್ || ೧೭

ಅದ್ಯ ನಿರ್ವಾನರಾನುರ್ವೀಂ ಹತ್ವಾ ರಾಮಂ ಸಲಕ್ಷ್ಮಣಮ್ |
 ಕರಿಸ್ಯೇ ಪರಮುಪ್ರೀತಿಮಿತ್ಯುಕ್ತ್ವಾಂತರಧೀಯತ || ೧೮

ಆಪಸಾತಾಥ ಸಂಕ್ರುದ್ಧೋ ದಶಗ್ರೀವೇಣ ಚೋದಿತಃ |
 ತೀಕ್ಷ್ಣಕಾರ್ಮುಕನಾರಾಚ್ಛಿಸ್ತೀಕ್ಷ್ಣಸ್ತಿಸ್ವಿಂದ್ರಿಪೂ ರಣೇ || ೧೯

ಸ ದದರ್ಶ ಮಹಾವೀರ್ಯೌ ನಾಗೌ ತ್ರಿಶಿರಸಾವಿನ |
 ಸ್ಯಜಂತಾವಿಷುಜಾಲಾನಿ ವೀರೌ ವಾನರಮಧ್ಯಗೌ || ೨೦

(೧೩-೧೪). ಅತ್ಯಂತ ಬಲಾಢ್ಯನಾದ ಆ ಮೇಘನಾದನು ಭಾಸ್ಕರನಂತೆ ಬೆಳಗುವ ದಿವ್ಯರಥದಿಂದಲೂ ಬ್ರಹ್ಮಾಸ್ತ್ರದಿಂದಲೂ ಸುರಕ್ಷಿತನಾಗಿ ಸರ್ವರಿಗೂ ಅಜೇಯನಾಗಿ ಕಂಗೊಳಿಸಿದನು. ರಣರಂಗದಲ್ಲಿ ಸದಾ ಜಯಶೀಲನಾಗಿ ಮೆರೆದ ಆ ಇಂದ್ರಜಿತು ರಾಕ್ಷಸದೇವತಾಕವಾದ ಮಂತ್ರಗಳಿಂದ ಅಗ್ನಿಯಲ್ಲಿ ಹವನಮಾಡಿ ಅಂತರ್ಧಾನಶಕ್ತಿಯನ್ನು ಪಡೆದು ಲಂಕಾ ನಗರದಿಂದ ಹೊರಟನು (೧೫-೧೬). “ ಇಂದು ರಣರಂಗದಲ್ಲಿ ಕಪಟ ತಾಪಸಿಗಳಾಗಿ ಬಂದಿರುವ ಆ ಇಬ್ಬರನ್ನು ಸಂಹರಿಸಿ, ನನ್ನ ತಂದೆಗೆ ಜಯವನ್ನು ಗಳಿಸಿಕೊಡುವೆನು! ಇಂದು ರಾಮಲಕ್ಷ್ಮಣರನ್ನು ವಧಿಸಿ, ಜಗತ್ತಿನಲ್ಲಿ ವಾನರಕುಲವೇ ಇಲ್ಲದಂತೆ ತೊಡೆದುಹಾಕಿ, ನನ್ನ ತಂದೆಗೆ ಪರಮಾನಂದವನ್ನುಂಟುಮಾಡುವೆನು!” ಎಂದು ಘೋಷಿಸಿ ಇಂದ್ರಜಿತು ಕಣ್ಮರೆಯಾದನು (೧೭-೧೮). ರಾವಣನಿಂದ ಪ್ರೇರಿತನಾದ ಇಂದ್ರಜಿತು ಭೀಕರವಾದ ಚಾಪನಾರಾಚಗಳನ್ನು ಹಿಡಿದು ಅತ್ಯುಗ್ರನಾಗಿ ರಣರಂಗದಲ್ಲಿ ಧುಮುಕಿದನು. ಮಹಾವೀರರಾದ ಶ್ರೀರಾಮಲಕ್ಷ್ಮಣರು ವೈರಿಗಳಮೇಲೆ

ಇನು ತಾನಿತಿ ಸಂಚಿಂತ್ಯ ಸಜ್ಯಂ ಕೃತ್ವಾ ಚ ಕಾರ್ತುಮ್ |
 ಸಂತತಾನೇಷುಧಾರಾಭಿಃ ಪರ್ಜನ್ಯ ಇವ ವೃಷ್ಟಿಮಾನ್ || ೨೧

ಸ ತು ವೈಹಾಯಸಂ ಪ್ರಾಪ್ಯ ಸರಥೋ ರಾಮಲಕ್ಷ್ಮಣೌ |
 ಲಚಕ್ಷುರ್ನಿಷಯೇ ತಿಷ್ಠನ್ ವಿನ್ಯಾಥ ನಿಶಿತೈಃ ಶರೈಃ || ೨೨

ತೌ ತಸ್ಯ ಶರವೇಗೇನ ಪರೀತೌ ರಾಮಲಕ್ಷ್ಮಣೌ |
 ಧನುಷೀ ಸಶರೀ ಕೃತ್ವಾ ದಿವ್ಯನುಸ್ತ್ರಂ ಪ್ರಚಕ್ರತುಃ || ೨೩

ಪ್ರಚ್ಛಾದಯಂತೌ ಗಗನಂ ಶರಜಾಲೈರ್ಮಹಾಬಲೌ |
 ತನುಸ್ತ್ರೈಃ ಸೂರ್ಯಸಂಕಾಶೈರ್ನೈವ ಪಸ್ಪೃಶತುಃ ಶರೈಃ || ೨೪

ಸ ಹಿ ಧೂಮಾಂಧಕಾರಂ ಚ ಚಕ್ರೇ ಪ್ರಚ್ಛಾದಯನ್ನ ಭಃ |
 ದಿಶಶ್ಚಾಂತರ್ದಧೇ ಶ್ರೀಮಾನ್ನೀಹಾರತನುಸಾವೃತಾಃ || ೨೫

ಸರಳುಗಳ ಮಳೆಯನ್ನು ತೂರುವ ಉದ್ದೇಶದಿಂದ, ಮೂರು ಹೆಡೆಗಳ * ಘೋರಸರ್ಪಗಳಂತೆ, ವಾನರನೇನಾಮಧ್ಯದಲ್ಲಿ ನಿಂತಿರುವುದನ್ನು ಮೇಘನಾದನು ಕಂಡನು (೧೯-೨೦). 'ಆಃ ಇವರೇ ಅವರು!' ಎಂದು ಆತನು ನಿಶ್ಚಯಿಸಿ, ಧನುಸ್ಸಿಗೆ ಹೆದೆಯನ್ನೇರಿಸಿ, ರಥಾರೂಢನಾಗಿ ಆಕಾಶ ಮಾರ್ಗದಲ್ಲಿಯೇ ಶ್ರೀರಾಮಲಕ್ಷ್ಮಣರಿಡ್ಡಲ್ಲಿಗೆ ಸಾರಿ, ಅದೃಶ್ಯನಾಗಿ ನಿಂತು, ಕಾರ್ಮೋಡದಂತೆ ನಿಶಿತಾಸ್ತ್ರಧಾರೆಗಳನ್ನು ಸುರಿಸತೊಡಗಿದನು! (೨೧-೨೨). ಶರವೃಷ್ಟಿಯಿಂದ ಆಚ್ಛಾದಿತರಾದ ಶ್ರೀರಾಮಲಕ್ಷ್ಮಣರು ಕೂಡಲೆ ಧನುಸ್ಸಿಗೆ ಶರಗಳನ್ನು ಹೂಡಿ ಆಕಾಶದ ಕಡೆಗೆ ವ್ರಹರಿಸತೊಡಗಿದರು. ಆದರೇನು? ಸೂರ್ಯಸಂಕಾಶಗಳಾದ ಶರಜಾಲಗಳಿಂದ ಗಗನವನ್ನು ಮುಚ್ಚಿದರೂ ಅವರ ಅಸ್ತ್ರಗಳು ಇಂದ್ರಜಿತುವಿಗೆ ತಾಗಲೇ ಇಲ್ಲ! (೨೩-೨೪). ಏಕೆಂದರೆ, ಇಂದ್ರಜಿತು ತನ್ನ ಮಾಯೆಯಿಂದ ಆಕಾಶದಲ್ಲಿ ಹೊಗೆಯನ್ನು ಸೃಜಿಸಿ, ಸಕಲ ದಿಕ್ಪುಗಳಲ್ಲಿಯೂ ಮಂಜುಮುಸುಕಿ ದಟ್ಟವಾದ ಕತ್ತಲೆಯಾದಂತೆ

* ಶ್ರೀರಾಮಲಕ್ಷ್ಮಣರ ಶಿರಸ್ಸಿಗೆ ಸಮವಾಗಿ ಧನುಷ್ಕೋಟಿಯೂ ಬತ್ತಳಿಕೆಯೂ ಕಾಣುತ್ತಿದ್ದುದರಿಂದ ಮೂರು ಹೆಡೆಗಳ ಸರ್ಪಕ್ಕೆ ಹೋಲಿಸಲಾಗಿದೆ. ಅಥವಾ ಮಹಾಪುರುಷಲಕ್ಷಣದಂತೆ ಎರಡು ಭುಜಾಗ್ರಗಳೂ ಉನ್ನತವಾದ್ದರಿಂದ ಈ ಹೋಲಿಕೆ.

ನೈವ ಜ್ಯಾತಲನಿಘೋಷೋ ನ ಚ ನೇಮಿಮುರಸ್ವನಃ |
 ಶುಶ್ರುವೇ ಚರತಸ್ತಸ್ಯ ನ ಚ ರೂಪಂ ಪ್ರಕಾಶತೇ || ೨೬
 ಘನಾಂಧಕಾರೇ ತಿಮಿರೇ ಶಿಲಾನರ್ಷಮಿವಾದ್ಭೃತಮ್ |
 ಸ ನನರ್ಷ ಮಹಾಬಾಹುರ್ನಾರಾಚಶರವೃಷ್ಟಿಭಿಃ || ೨೭
 ಸ ರಾಮಂ ಸೂರ್ಯಸಂಕಾಶೈಃ ಶರೈರ್ದತ್ತವರೋ ಭೃಶಮ್ |
 ವಿವ್ಯಾಧ ಸಮರೇ ಕ್ರುದ್ಧಃ ಸರ್ವಗಾತ್ರೇಷು ರಾವಣಿಃ || ೨೮
 ತೌ ಹನ್ಯಮಾನೌ ನಾರಾಚೈರ್ಧಾರಾಭಿರಿನ ಪರ್ವತೌ |
 ಹೇಮಪುಂಖಾನ್ನರನ್ಯಾಘ್ರೌ ತಿಗ್ಮಾನ್ ಮುಮುಚತುಃ ಶರಾನ್ ||
 ಅಂತರಿಕ್ಷೇ ಸಮಾಸಾದ್ಯ ರಾವಣಿಂ ಕಂಕಪತ್ರಿಣಃ |
 ನಿಕೃತ್ಯ ಪತಗಾ ಭೂಮೌ ಪೇತುಸ್ತೇ ಶೋಣಿತೋಕ್ಷಿತಾಃ || ೩೦
 ಅತಿನಾತ್ರಂ ಶರೌಘೇಣ ಪೀಡ್ಯಮಾನೌ ನರೋತ್ತಮೌ |
 ತಾನಿಷೂನ್ ಪತತೋ ಭಲ್ಲೈರನೇಕೈರ್ನಿಚಕ್ಯಂತತುಃ || ೩೧

ಮಾಡಿಬಿಟ್ಟನು! ಆತನು ಆ ಕಾಶದಲ್ಲಿ ಸಂಚರಿಸುತ್ತ ಬಾಣಗಳನ್ನು ಪ್ರಯೋಗಿಸುವಾಗ, ನಾಣಿನ ಜೇಂಕಾರವಾಗಲಿ ರಥನೇನಿವುಧ್ವನಿಯಾಗಲಿ ಅಶ್ವಮುರವುಟಗಳ ಶಬ್ದವಾಗಲಿ ಕೇಳಿಸುತ್ತಿರಲಿಲ್ಲ. ಅವನ ರೂಪವಂತೂ ಕಾಣಿಸುತ್ತಲೇ ಇರಲಿಲ್ಲ! (೨೫-೨೬). ಏನೇನೂ ಕಾಣದ ಕಗ್ಗತ್ತಲೆಯಲ್ಲಿ ತೆರಪಿಲ್ಲದೆ ಕಲ್ಲುಗಳನ್ನೆಸೆಯುವಂತೆ, ವರಬಲದಿಂದ ಕೊಬ್ಬಿದ ಇಂದ್ರಜಿತು ಕ್ರುದ್ಧನಾಗಿ, ಸೂರ್ಯಸಂಕಾಶಗಳಾದ ವಿವಿಧಾಕೃತಿಯ ಶರಜಾಲಗಳನ್ನು ಶ್ರೀರಾಮಲಕ್ಷ್ಮಣರ ಸರ್ವಾಂಗಗಳಮೇಲೆ ನಿರಂತರವಾಗಿ ಸುರಿದನು (೨೭-೨೮). ಪುರುಷಸಿಂಹರಾದ ಆ ವೀರರೀರ್ವರೂ, ವೃಷ್ಟಿಧಾರೆಗಳಿಂದ ಆಚ್ಛಾದಿತವಾಗುವ ಪರ್ವತಗಳಂತೆ, ಶರಧಾರೆಗಳಿಂದ ಆಹತರಾದರೂ ಚಲಿಸದೆ ಹೇಮಪುಂಖಾಂಕಿತಗಳಾದ ತೀವ್ರಾಸ್ತ್ರಗಳನ್ನು ಪ್ರಯೋಗಿಸುತ್ತಲೇ ಇದ್ದರು (೨೯). ಗರಿಗಟ್ಟಿದ ಅವರ ಸರಳುಗಳು ಗಗನದಲ್ಲಿ ಹಾರಿ, ಒಮ್ಮೊಮ್ಮೆ ಇಂದ್ರಜಿತುವಿನ ಮೈಯನ್ನು ತೂರಿ, ನೆತ್ತರಲ್ಲಿ ನೆನಿದು ಕೆಳಗೆ ಬೀಳುತ್ತಿದ್ದವು. ಇಂದ್ರಜಿತುವಿನ ಹೊಡೆತವು ಬಹು ತೀವ್ರವಾಯಿತು. ಆದರೂ ಅವನ ಕೂರ್ಗಣಗಳನ್ನು ಶ್ರೀರಾಮಲಕ್ಷ್ಮಣರು ಭಲ್ಲಿಗಳಿಂದ ಕತ್ತರಿ

ಯತೋ ಹಿ ದದ್ಯ ಶಾತೇ ತೌ ಶರಾನ್ನಿ ಪತತಃ ಶಿತಾನ್ |
 ತತಸ್ತು ತೌ ದಾಶರಥೀ ಸಸ್ಯ ಜಾತೇಃಸ್ತ್ರಮುತ್ತಮುನ್ | ೩೨
 ರಾವಣಿಸ್ತು ದಿಶಃ ಸರ್ವಾ ರಥೇನಾತಿರಥಃ ಪತನ್ |
 ನಿನ್ಯಾಥ ತೌ ದಾಶರಥೀ ಲಘ್ವಸ್ತ್ರೋ ನಿಶಿತೈಃ ಶರೈಃ || ೩೩
 ತೇನಾತಿವಿದ್ಧೌ ತೌ ನೀರೌ ರುಕ್ಮಪುಂಖೈಃ ಸುಸಂಹಿತೈಃ |
 ಬಭೂವತುರ್ದಾಶರಥೀ ಪುಷ್ಪಿತಾವಿನ ಕಿಂಶುಕೌ || ೩೪
 ನಾಸ್ಯ ವೇದ ಗತಿಂ ಕಶ್ಚಿನ್ನ ಚ ರೂಪಂ ಧನುಃ ಶರಾನ್ |
 ನ ಚಾನ್ಯದ್ವಿದಿತಂ ಕಿಂಚಿತ್ ಸೂರ್ಯಸ್ಯೇನಾಭ್ರಸಂಪ್ಲವೇ || ೩೫
 ತೇನ ವಿಧ್ವಾಶ್ಚ ಹರಯೋ ನಿಹತಾಶ್ಚ ಗತಾಸವಃ |
 ಬಭೂವುಃ ಶತಶಸ್ತ್ರ ಪತಿತಾ ಧರಣೀತಲೇ || ೩೬
 ಲಕ್ಷ್ಮಣಸ್ತು ಸುಸಂಕ್ರುದ್ಧೋ ಭ್ರಾತರಂ ನಾಕೈನುಬ್ರವೀತ್ |
 ಬ್ರಾಹ್ಮನುಸ್ತ್ರಂ ಪ್ರಯೋಕ್ಷ್ಯಾಮಿ ವಧಾರ್ಥಂ ಸರ್ವರಕ್ಷಸಾನ್ ||

ಸುತ್ತ ಹೋದರು (೩೦-೩೧). ಯಾವ ಯಾವ ದಿಕ್ಕಿನಿಂದ ಅಸ್ತ್ರಗಳು ಬಂದು ಎರಗುತ್ತಿದ್ದವೋ ಆಯಾ ದಿಕ್ಕಿಗೆ ದಶರಥಾತ್ಮಜರು ಗುರಿಯಿಟ್ಟು ಉತ್ತಮಾಸ್ತ್ರಗಳನ್ನು ಪ್ರಯೋಗಿಸುತ್ತ ಹೋದರು. ಅತಿರಥನಾದ ರಾವಣಿ ಯಾದರೋ ಒಂದೆಡೆ ನಿಲ್ಲದೆ ಸಮಸ್ತ ದಿಕ್ಕುಗಳಲ್ಲಿಯೂ ಸಂಚರಿಸುತ್ತ, ಕೈಚಳಕದಿಂದ ನಿಶಿತಶರಗಳನ್ನು ಶ್ರೀರಾಮಲಕ್ಷ್ಮಣರಿಗೆ ಗುರಿಯಿಟ್ಟು ಹೊಡೆಯುತ್ತಲೇ ಇದ್ದನು (೩೨-೩೩). ತೀಕ್ಷ್ಣಾಗ್ರವುಳ್ಳ ಶರಗಳಿಂದ ನಿರ್ಭಿನ್ನಗಾತ್ರರಾದ ಅವರಿಬ್ಬರೂ ಅರಳಿದ ಮುತ್ತುಗದ ಮರಗಳಂತಾ ದರು. ಇಂದ್ರಜಿತುವಿನ ಗತಿಯಾಗಲಿ, ರೂಪವಾಗಲಿ, ಧನುಸ್ಸಾಗಲಿ, ಶರವಾಗಲಿ, ಇನ್ನು ಯಾವುದೇ ಒಂದು ಅವನ ಚರ್ಯೆಯಾಗಲಿ ಯಾರಿಗೂ ತಿಳಿಯಲಿಲ್ಲ! ಗಗನವನ್ನಾವರಿಸಿದ ಮೇಘಪಂಕ್ತಿಯ ಹಿಂದಿರುವ ಸೂರ್ಯ ನಂತೆ ಅವನಿದ್ದನು (೩೪-೩೫). ರಣರಂಗದಲ್ಲಿ ಎಲ್ಲಿಡೆಯೂ ಅವನ ಅಸ್ತ್ರ ಗಳಿಂದ ವಾನರಸೈನಿಕರು ಗಾಯಗೊಂಡರು. ತಂಡತಂಡವಾಗಿ ಸತ್ತು ಬಿದ್ದರು. ಲಕ್ಷ್ಮಣನ ಸೈರಣೆ ಮುಗಿಯಿತು. ಅವನು ಕ್ರೋಧಾವಿಷ್ಟನಾಗಿ “ಅಣ್ಣ, ಈಗ ಬ್ರಹ್ಮಾಸ್ತ್ರವನ್ನು ಪ್ರಯೋಗಿಸುವೆನು. ಸಕಲ ರಾಕ್ಷಸರೂ

ತಮುನಾಚ ತತೋ ರಾನೋ ಲಕ್ಷ್ಮಣಂ ಶುಭಲಕ್ಷ್ಮಣಮ್ |
 ನೈಕಸ್ಯ ಹೇತೋ ರಕ್ಷಾಂಸಿ ಪೃಥಿವ್ಯಾಂ ಹಂತುನುಹ್ನಸಿ || ೩೮

ಅಯುಧ್ಯಮಾನಂ ಪ್ರಚ್ಛನ್ನಂ ಪ್ರಾಂಜಲಿಂ ಶರಣಾಗತಮ್ |
 ಪಲಾಯಂತಂ ಪ್ರನುತ್ತಂ ವಾ ನ ತ್ವಂ ಹಂತುಮಿಹಾರ್ಹಸಿ || ೩೯

ಅಸ್ಮೈವ ತು ವಧೇ ಯತ್ನಂ ಕರಿಷ್ಯಾಮೋ ಮಹಾಬಲ |
 ಆದೇಕ್ಷ್ಯಾವೋ ಮಹಾನೇಗಾನಸ್ಮಾನಾಶೀವಿಷೋಪಮಾನ್ || ೪೦

ತನೇನಂ ಮಾಯಿನಂ ಕ್ಷುದ್ರಮಂತರ್ಹಿತರಥಂ ಬಲಾತ್ |
 ರಾಕ್ಷಸಂ ನಿಹನಿಷ್ಯಂತಿ ದೃಷ್ಟ್ವಾ ವಾನರಯೂಥಸಾಃ || ೪೧

ಯದ್ಯೇಷ ಭೂಮಿಂ ವಿಶತೇ ದಿನಂ ವಾ
 ರಸಾತಲಂ ನಾಪಿ ನಭಃಸ್ಥಲಂ ವಾ |
 ಏನಂ ನಿಗೂಢೋಽಪಿ ಮಮಾಸ್ತ್ರದಗ್ಧಃ
 ಪತಿಷ್ಯತೇ ಭೂಮಿತಲೇ ಗತಾಸುಃ || ೪೨

ಸತ್ತು ಹೋಗಲಿ!" ಎಂದನು (೩೮-೩೯). ಆಗ ಶ್ರೀರಾಮನು ಲಕ್ಷ್ಮಣನಿಗೆ "ವತ್ಸ-ಲಕ್ಷ್ಮಣ, ಇವನೊಬ್ಬನಿಗೋಸ್ಕರ ಪೃಥಿವಿಯಲ್ಲಿರುವ ಸಕಲ ರಾಕ್ಷಸರನ್ನೂ ಕೊಲ್ಲುವುದು ಸರಿಯಲ್ಲ. ಯುದ್ಧಮಾಡದವನು, ಭಯದಿಂದ ಅಡಗಿದವನು, ಕೈಜೋಡಿಸಿ ನಮಸ್ಕರಿಸಿದವನು, ಶರಣಾಗತ, ಹೆದರಿ ಓಡುವವನು, ಮೈಮರೆತವನು-ಈ ಆರು ಬಗೆಯ ಜನರನ್ನು ಸಂಹರಿಸಬಾರದು (೩೮-೩೯). ಈ ವೈರಿಯೊಬ್ಬನನ್ನೇ ಈಗ ಸಂಹರಿಸಲು ಯತ್ನಿಸೋಣ. ಸರ್ಪಸಮಾನಗಳಾದ ಕ್ರೂರಶರಗಳನ್ನು ಪ್ರಯೋಗಿಸೋಣ. ಕ್ಷುದ್ರನಾದ ಈ ರಾಕ್ಷಸನು ಮಾಯಾಬಲದಿಂದ ಅದೃಶ್ಯನಾಗಿದ್ದಾನೆ. ಈತನು ಕಣ್ಣಿಗೆ ಬಿದ್ದರೆ ಸಾಕು, ನಮ್ಮ ವಾನರವೀರರೇ ಇವನನ್ನು ವಧಿಸುವರು (೪೦-೪೧). ಈ ರಾಕ್ಷಸನು ಭೂಮಿಯಲ್ಲಡಗಲಿ-ಸ್ವರ್ಗವನ್ನಡರಲಿ, ರಸಾತಲವನ್ನೇ ಹೋಗಲಿ-ನಭಸ್ಥಳವನ್ನೇ ಏರಲಿ, ನನ್ನ ದಿವ್ಯಾಸ್ತ್ರದಿಂದ ದಗ್ಧನಾಗಿ ಸತ್ತು ನೆಲದಲ್ಲೊರಗುವನು" ಎಂದು ಹೇಳಿ ಸಂತೈಸಿದನು

ಇತ್ಯೇವಮುಕ್ತಾ ವಚನಂ ಮಹಾತ್ಮಾ
 ರಘುಪ್ರವೀರಃ ಪ್ಲವಗರ್ಷಭೈರ್ವೃತಃ |
 ವಧಾಯ ರಾಧ್ರಸ್ಯ ನೃಶಂಸಕರ್ಮಣ-
 ಸ್ತದಾ ಮಹಾತ್ಮಾ ತ್ವರಿತಂ ನಿರೀಕ್ಷತೇ ||

೪೩

ಇತಿ ಶ್ರೀಮದ್ರಾಮಾಯಣೇ ಯುದ್ಧಕಾಂಡೇ ಅಶೀತಮಃ ಸರ್ಗಃ



(೪೨). ಮಹಾತ್ಮನಾದ ಆ ರಘುವಂಶತಿಲಕನು ಲಕ್ಷ್ಮಣನಿಗೆ ಈ ಪ್ರಕಾರವಾಗಿ ಹೇಳಿ, ವಾನರಯೂಥಪರಿಂದ ಪರಿವೃತನಾಗಿ, ಭೀಕರನೂ ಘಾತುಕನೂ ಆದ ಇಂದ್ರಜಿತುವನ್ನು ಬೇಗನೆ ವಧಿಸುವ ಬಗೆ ಏನೆಂದು ಅಲೋಚಿಸಿದನು (೪೩).

ಇಲ್ಲಿಗೆ ಶ್ರೀಮದ್ರಾಮಾಯಣದ ಯುದ್ಧಕಾಂಡದಲ್ಲಿ ಎಂಬತ್ತನೆಯ ಸರ್ಗ



ಏಕಾಶೀತಿತನುಃ ಸರ್ಗಃ

ಮಾಯಾಸೀತಾವಧಃ

ವಿಜ್ಞಾಯ ತು ಮನಸ್ತಸ್ಯ ರಾಘವಸ್ಯ ಮಹಾತ್ಮನಃ |
ಸಂನಿವೃತ್ಯಾಹವಾತ್ರಸ್ಮಾತ್ ಸಂನಿವೇಶ ಪುರಂ ತತಃ || ೧

ಸೋಽನುಸ್ಮೃತ್ಯ ನಧಂ ತೇಷಾಂ ರಾಕ್ಷಸಾನಾಂ ತರಸ್ವಿನಾಮ್ |
ಕ್ರೋಧತಾಮ್ರೇಕ್ಷಣಃ ಶೂರೋ ನಿರ್ಜಗಾಮ ಮಹಾದ್ಯುತಿಃ || ೨

ಸ ಪಶ್ಚಿಮೇನ ದ್ವಾರೇಣ ನಿಯಯೌ ರಾಕ್ಷಸೈರ್ವೃತಃ |
ಇಂದ್ರಜಿತು ಮಹಾವೀರ್ಯಃ ಪೌಲಸ್ತ್ಯೋ ದೇವಕಂಟಕಃ || ೩

ಸರ್ಗ ೮೧

ಇಂದ್ರಜಿತು ಮಾಯಾಸೀತೆಯನ್ನು ನಿರ್ಮಿಸಿ ತಂದು,
ಹನುಮಂತನೆದುರಿಗೆ ಅವಳನ್ನು ಛೇದಿಸುವುದು.

ಮಹಾತ್ಮನಾದ ಶ್ರೀರಾಮನ ಮನಸ್ಸಿನಲ್ಲೇ ನಿರುವುದೆಂಬುದನ್ನೂ ಹಿಸಿ,
(ದಿವ್ಯಾಸ್ತ್ರಬಲದಿಂದ ತನ್ನನ್ನು ಸಂಹರಿಸಬಹುದೆಂಬ ಭಯದಿಂದ) ಇಂದ್ರಜಿತು
ಯುದ್ಧವನ್ನು ನಿಲ್ಲಿಸಿ ಲಂಕೆಯನ್ನು ಪ್ರವೇಶಿಸಿದನು. ಕುಂಭಕರ್ಣಾದಿ
ರಾಕ್ಷಸವೀರರ ವಧೆಯನ್ನು ಸ್ಮರಿಸಿಕೊಂಡೊಡನೆ ಅವನ ಕಣ್ಣುಗಳು ಸಿಟ್ಟು
ನಿಂದ ಕೆಂಪಡರಿದವು. ತೇಜಸ್ವಿಯಾದ ಆ ಶೂರನು ಮತ್ತೆ ಲಂಕೆಯ
ಪಶ್ಚಿಮದ್ವಾರದಿಂದ* ಹೊರಟನು (೧-೨). ಶೂರನೂ ದೇವಕಂಟಕನೂ
ಆದ ರಾ ವ ಣ ತ ನ ಯ ನು, ವೀರರಾದ ಶ್ರೀರಾಮಲಕ್ಷ್ಮಣರು

* ಶ್ರೀರಾಮಲಕ್ಷ್ಮಣರೆದುರಿಗೆ ಪ್ರಕಟವಾಗಿ ಮಾಯಾಸೀತೆಯನ್ನು ವಧಿಸುವ
ಧೈರ್ಯ ಇಂದ್ರಜಿತುವಿಗೆ ಬರಲಿಲ್ಲ. ವಾನರರಲ್ಲಿ ಹನುಮಂತನೊಬ್ಬನೇ ಸೀತೆ
ಯನ್ನು ನೋಡಿದವನು. ಆದ್ದರಿಂದ ಹನುಮಂತನಿದ್ದ ಪಶ್ಚಿಮದ್ವಾರಕ್ಕೆ ಇಂದ್ರಜಿತು
ಬಂದನು. ನಿಕುಂಭಿಳಾಯಾಗದಿಂದ ನೂತನಶಕ್ತಿಯನ್ನು ಸಂಪಾದಿಸಬೇಕೆಂದೂ,
ಅದಕ್ಕೆ ಶ್ರೀರಾಮಲಕ್ಷ್ಮಣರಿಂದ ಅಡ್ಡಿಯಾಗದಿರಲೆಂದೂ ಮಾಯಾಸೀತೆಯನ್ನು
ಕೊಲ್ಲುವ ಇಂದ್ರಜಿತುವಿನ ಉದ್ದೇಶ.

ಇಂದ್ರಜಿತ್ತು ತತೋ ದೃಷ್ಟ್ವಾ ಭ್ರಾತೌ ರಾಮಲಕ್ಷ್ಮಣೌ |
 ರಣಾಯಾಭ್ಯುದ್ಯತೌ ವಿರೌ ಮಾಯಾಂ ಸ್ರಾದುಷ್ಯರೋತ್ತದಾ || ೪

ಇಂದ್ರಜಿತ್ತು ರಥೇ ಸ್ಥಾಪ್ಯ ಸೀತಾಂ ಮಾಯಾನುಯೀಂ ತತಃ |
 ಬಲೇನ ಮಹತಾವೃತ್ಯ ತಸ್ಯಾ ವಧಮರೋಚಯತ್ || ೫

ನೋಹನಾರ್ಥಂ ತು ಸರ್ವೇಷಾಂ ಬುದ್ಧಿಂ ಕೃತ್ವಾ ಸುದುರ್ಮತಿಃ |
 ಹಂತುಂ ಸೀತಾಂ ವ್ಯವಸಿತೋ ವಾನರಾಭಿಮುಖೋ ಯಯೌ || ೬

ತಂ ದೃಷ್ಟ್ವಾ ತ್ವಭಿನಿಯಾಂತಂ ನಗರ್ಯಾಃ ಕಾನನೌಕಸಃ |
 ಉತ್ಪೇತುರಭಿಸಂಕ್ರುದ್ಧಾಃ ಶಿಲಾಹಸ್ತಾ ಯುಯುತ್ಸವಃ || ೭

ಹನುಮಾನ್ ಪುರತಸ್ತೇಷಾಂ ಜಗಾಮ ಕಪಿಕುಂಜರಃ |
 ಪ್ರಗೃಹ್ಯ ಸುಮಹಚ್ಛೃಂಗಂ ಪರ್ವತಸ್ಯ ದುರಾಸದಮ್ || ೮

ಸ ದದರ್ಶ ಹತಾನಂದಾಂ ಸೀತಾಮಿಂದ್ರಜಿತೋ ರಥೇ |
 ಏಕವೇಣೇಧರಾಂ ದೀನಾಮುಪವಾಸಕೃಶಾನನಾಮ್ || ೯

ಯುದ್ಧೋನ್ಮುಖರಾಗಿ ಬಂದಾರೆಂದು ಚಿಂತಿಸಿ, ಅವರನ್ನು ವ್ಯಾಮೋಹ ಗೊಳಿಸುವುದಕ್ಕಾಗಿ ಮಾಯಾಶಕ್ತಿಯನ್ನು ಬಳಸಬೇಕೆಂದು ಸಂಕಲ್ಪಿಸಿದನು (೩-೪). ಮಾಯಾನಿರ್ಮಿತವಾದ ಸೀತಾಕೃತಿಯ ಸ್ತ್ರೀಯನ್ನು ತನ್ನ ರಥದಲ್ಲಿರಿಸಿಕೊಂಡುಹೋಗಿ, ಮಾಯಾಬಲದಿಂದ ಅವಳನ್ನು ವಧಿಸಬೇಕೆಂದು ಇಂದ್ರಜಿತು ಆಲೋಚಿಸಿದನು. ಆ ದುರ್ಬುದ್ಧಿಯು ಸಕಲರ ಬುದ್ಧಿಯನ್ನೂ ವ್ಯಾಮೋಹಗೊಳಿಸುವುದಕ್ಕಾಗಿ ಮಾಯಾಸೀತೆಯನ್ನು ವಧಿಸಬೇಕೆಂದು ನಿರ್ಧರಿಸಿ, ವಾನರಸೇನೆಗೆ ಅಭಿಮುಖನಾಗಿ ನಡೆದನು (೫-೬). ನಗರದಿಂದ ಇಂದ್ರಜಿತು ಹೊರಬರುವುದನ್ನು ನೋಡಿದೊಡನೆ, ವಾನರಯೋಧರು ಕ್ರುದ್ಧರಾಗಿ ಶಿಲೆಗಳನ್ನು ಹೊತ್ತು ಅವನನ್ನೆದುರಿಸಲು ನುಗ್ಗಿದರು. ಕಪಿಕುಂಜರನಾದ ಹನುಮಂತನು ದೊಡ್ಡದಾದ ಪರ್ವತ ಶೃಂಗವನ್ನು ಹೊತ್ತು ಅವರೆಲ್ಲರ ಮುಂದೆ ನಡೆದನು! (೭-೮). (ಏನಾಶ್ಚರ್ಯ!) ಇಂದ್ರಜಿತುವಿನ ರಥದಲ್ಲಿ ಸೀತೆಯು ದುಃಖಾಕ್ರಾಂತಳಾಗಿ ಕುಳಿತಿದ್ದಾಳೆ! ಏಕವೇಣೆಯನ್ನು ಧರಿಸಿ ದೀನಳಾಗಿದ್ದಾಳೆ! ಉಪವಾಸ

ಪರಿಕ್ಷಿಷ್ಟೈಕವಸನಾನುಮ್ಯುಜಾಂ ರಾಘವಪ್ರಿಯಾಮ್ |
 ರಜೋಮಲಾಭ್ಯಾನಾಲಿಪ್ತೈಃ ಸರ್ವಗಾತ್ರೈರ್ವರಸ್ತ್ರಿಯಮ್ || ೧೦

ತಾಂ ನಿರೀಕ್ಷ್ಯ ಮುಹೂರ್ತಂ ತು ಮೈಥಿಲೀತ್ಯಧ್ಯವಸ್ಯ ತು |
 ಬಭೂವಾಚಿರದೃಷ್ಟ್ವಾ ಹಿ ತೇನ ಸಾ ಜನಕಾತ್ಮಜಾ || ೧೧

ತಾಂ ದೀನಾಂ ಮಲದಿಗ್ಧಾಂಗೀಂ ರಥಸ್ಥಾಂ ದೃಶ್ಯ ಮೈಥಿಲೀಮ್ |
 ಬಾಷ್ಪಪರ್ಯಾಕುಲನುಖೋ ಹನುಮಾನ್ ವ್ಯಥಿತೋಽಭವತ್ ||

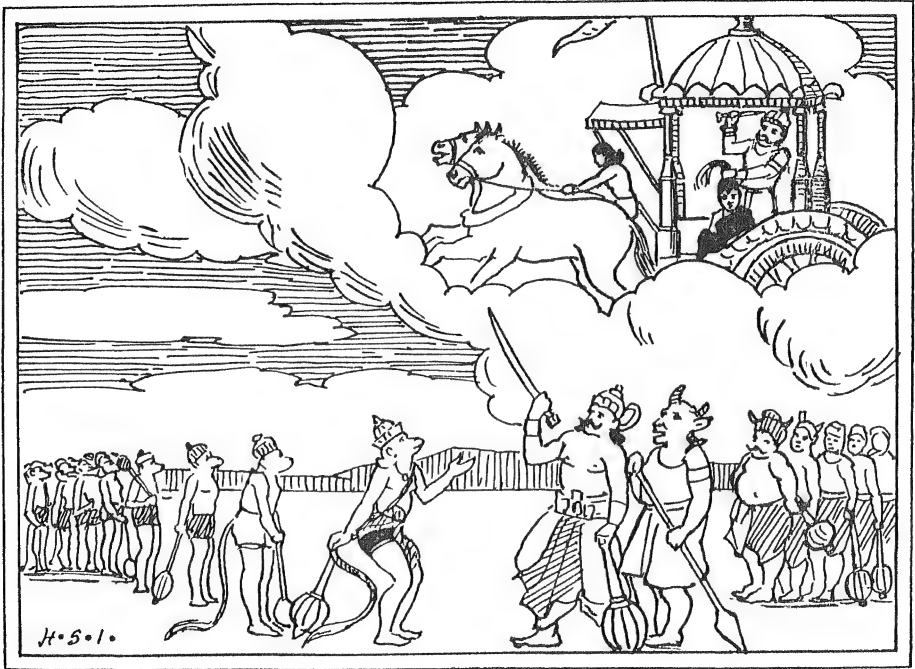
ಅಬ್ರವೀತ್ತಾಂ ತು ಶೋಕಾರ್ತಾಂ ನಿರಾನಂದಾಂ ತಪಸ್ವಿನೀಮ್ |
 ಸೀತಾಂ ರಥಸ್ಥಿತಾಂ ದೃಷ್ಟ್ವಾ ರಾಕ್ಷಸೇಂದ್ರಸುತಾಶ್ರಿತಾಮ್ || ೧೩

ಕಿಂ ಸಮರ್ಥಿತಮಸ್ಯೇತಿ ಚಿಂತಯನ್ ಸ ಮಹಾಕಪಿಃ |
 ಸಹ ತೈರ್ವಾನರಶ್ರೇಷ್ಠೈರಭ್ಯಧಾವತ ರಾವಣೀಮ್ || ೧೪

ದಿಂದ ಅವಳ ಮುಖವು ಬಾಡಿ ಕೃಶವಾಗಿದೆ! (೯). ಶ್ರೀರಾಮನ ಕಾಂತಿಯು ಸುಕ್ಕುಗಟ್ಟಿದ ಸೀರೆಯನ್ನುಟ್ಟಿದ್ದಾಳೆ! ಸ್ನಾನಾದಿ ಸಂಸ್ಕಾರವಾವುದೂ ಇಲ್ಲವಾಗಿದೆ! ದೇಹವು ಧೂಳಿಯಿಂದ ವ್ಯಾಪ್ತವಾಗಿ ಮಲಿನವಾಗಿದೆ! ಆದರೂ ಲಕ್ಷಣಸಂಪನ್ನೆಯಾದ ಉತ್ತಮಾಂಗನೆಯಾಗಿದ್ದಾಳೆ! (೧೦). ಹನುಮಂತನು ಬೆರಗಾಗಿ ಒಂದುಕ್ಷಣ ಅವಳನ್ನೇ ದೃಷ್ಟಿಸಿ ನೋಡಿದನು! ಸ್ವಲ್ಪದಿನಗಳ ಹಿಂದೆ ಅದೇ ರೀತಿಯಲ್ಲಿದ್ದ ಜಾನಕಿಯನ್ನು ಅವನು ಪ್ರತ್ಯಕ್ಷವಾಗಿ ನೋಡಿದ್ದನಲ್ಲವೆ? ಆದ್ದರಿಂದ ಅವಳೇ ಮೈಥಿಲಿಯೆಂದು ಹನುಮಂತನ ಮನಸ್ಸಿಗೆ ನಿಶ್ಚಯವಾಯಿತು! (೧೧). ಇಂದ್ರಜಿತುವಿನ ರಥದಲ್ಲಿ ಮಲಿನಗಾತ್ರಳಾಗಿದ್ದ ಅವಳ ದೈನ್ಯಾವಸ್ಥೆಯನ್ನು ಕಂಡು ಹನುಮಂತನಿಗೆ ದುಃಖವಾಯಿತು. ಕಣ್ಣೀರು ಉಕ್ಕಿಬಂದಿತು. ಶೋಕಾರ್ತಳೂ ಆನಂದದ ಲೇಶವೂ ಇಲ್ಲದವಳೂ ತಪಸ್ವಿನಿಯೂ ಆಗಿ ತೋರುತ್ತಿದ್ದ ಆ ಸ್ತ್ರೀವ್ಯಕ್ತಿಯನ್ನು ಹನುಮಂತನು ನೋಡಿ, ಇಂದ್ರಜಿತುವಿಗೆ ಸೆರೆಯಾಗಿ ಅವನ ರಥದಲ್ಲಿ ಕಾಣಿಸತಕ್ಕ ಅವಳೇ ಸೀತೆಯೆಂದು ವಾನರರಿಗೆ ತಿಳಿಸಿದನು! (೧೨-೧೩). 'ಎಲಾ! ಈತನ ಉದ್ದೇಶವೇನಿರಬಹುದು?' ಎಂದು ಚಿಂತಿಸುತ್ತ ಆ ಕಪಿಕುಂಜರನು ವಾನರಯೋಧ

ತದ್ವಾನರಬಲಂ ದೃಷ್ಟ್ವಾ ರಾವಣೇಃ ಕ್ರೋಧಮೂರ್ಛಿತಃ |
 ಕೃತ್ವಾ ವಿಕೋಶಂ ನಿಸ್ತ್ರಿಸಂಶಂ ಮೂರ್ಛಿಸೀತಾಂ ಪರಾನ್ಯುಶತ್ ||
 ತಾಂ ಸ್ತ್ರಿಯಂ ಪಶ್ಯತಾಂ ತೇಷಾಂ ತಾಡಯಾನಾಸ ರಾವಣೇಃ |
 ಕ್ರೋಶಂತೀಂ ರಾನು ರಾನೇತಿ ಮಾಯಯಾ ಯೋಜಿತಾಂ ರಥೇ ||
 ಗೃಹೀತಮೂರ್ಧಜಾಂ ದೃಷ್ಟ್ವಾ ಹನುಮಾನ್ ದೈನ್ಯನಾಗತಃ |
 ಶೋಕಜಂ ವಾರಿ ನೇತ್ರಾಭ್ಯಾಮಸೃಜನ್ಮಾರುತಾತ್ಮಜಃ || ೧೭
 ತಾಂ ದೃಷ್ಟ್ವಾ ಚಾರುಸರ್ವಾಂಗೀಂ ರಾನುಸ್ಯ ಮಹಿಷೀಂ ಪ್ರಿಯಾಮ್ |
 ಅಬ್ರವೀತ್ಪರುಷಂ ವಾಕ್ಯಂ ಕ್ರೋಧಾದ್ರಕ್ಷೋಃಧಿಸಾತ್ಮಜಮ್ || ೧೮
 ದುರಾತ್ಮನ್ನಾತ್ಮನಾಶಾಯ ಕೇಶಪಕ್ಷೇ ಪರಾನ್ಯುಶಃ |
 ಬ್ರಹ್ಮರ್ಷೀಣಾಂ ಕುಲೇ ಜಾತೋ ರಾಕ್ಷಸೀಂ ಯೋನಿನಾಶ್ರಿತಃ ||
 ಧಿಕ್ ತ್ವಾಂ ಸಾಪಸನಾಚಾರಂ ಯಸ್ಯ ತೇ ಮತಿರೀದೃಶೀ |
 ನೃಶಂಸಾನಾರ್ಯ ದುರ್ವೃತ್ತ ಕ್ಷುದ್ರ ಸಾಪಪರಾಕ್ರಮ || ೨೦

ರೊಡನೆ ರಾವಣಿಯಕಡೆಗೆ ನುಗ್ಗಿದನು. ವಾನರಸೇನೆಯು ತನ್ನ ಕಡೆಗೆ ನುಗ್ಗಿ ಬರುತ್ತಿರುವುದನ್ನು ನೋಡಿ ಇಂದ್ರಜಿತು ಸಂಕ್ರೂಢನಾಗಿ ಕತ್ತಿಯನ್ನು ಒರೆಯಿಂದ ಹಿರಿದು ಆ ಮಾಯಾಸೀತೆಯ ತುರುಬನ್ನು ತುಡುಕಿದನು (೧೪-೧೫). ಮಾಯಾನಿರ್ಮಿತಳಾದ ಆ ಸ್ತ್ರೀಯು 'ರಾನು! ರಾನು!' ಎಂದು ಕೂಗಿಕೊಳ್ಳುತ್ತಿರಲು, ವಾನರರೆದುರಿಗೇ ಇಂದ್ರಜಿತು ಅವಳನ್ನು ಹೊಡೆದನು! ಅವಳ ತಲೆಗೂದಲನ್ನು ಇಂದ್ರಜಿತು ಹಿಡಿದುದನ್ನು ಕಂಡೊಡನೆ, ಹನುಮಂತನು ದೈನ್ಯದಿಂದ ಕಂಗೆಟ್ಟನು. ಅವನ ಕಣ್ಣುಗಳಿಂದ ಪಳಪಳನೆ ಕಣ್ಣೀರು ಹರಿಯಿತು (೧೬-೧೭). ಸರ್ವಾಂಗಸುಂದರಿಯಾದ ಆ ಮಾಯಾನಿರ್ಮಿತ ಸ್ತ್ರೀವ್ಯಕ್ತಿಯು ಶ್ರೀರಾಮನ ಮುದ್ದಿನ ರಾಣಿಯೆಂದೇ ತಿಳಿದು ಮಾರುತಾತ್ಮಜನು ರಾವಣಿಯನ್ನು ಕುರಿತು "ಎಲಾ ಖೂಳ! ನಿನ್ನ ಸರ್ವನಾಶಕ್ಕಾಗಿಯೇ ಅವಳ ತುರುಬನ್ನು ತುಡುಕಿದ್ದೀಯೆ. ಬ್ರಹ್ಮರ್ಷಿಗಳ ವಂಶದಲ್ಲಿ ಜನಿಸಿದರೂ ರಾಕ್ಷಸಯೋನಿಯಲ್ಲಿ ಬಂದವನಲ್ಲವೆ ನೀನು? (೧೮-೧೯). ಥೂ ಪಾಪಿ! ನಿನಗೆ ಧಿಕ್ಕಾರ! ಇಂತಹ ದುರ್ಬುದ್ಧಿ ಬಂದಿತೆ ನಿನಗೆ? ಎಲಾ ಘಾತುಕ, ಅಯೋಗ್ಯ, ದುಷ್ಟ,



‘ ತಾಂ ಸ್ತ್ರಿಯಂ ಸಶ್ಯತಾಂ ತೇಷಾಂ ತಾಡಯಾನಾಸ ರಾವಣಿಃ ’

ಅನಾರ್ಯಸ್ಯೇದ್ಯ ಶಂ ಕರ್ಮ ಘೃಣಾ ತೇ ನಾಸ್ತಿ ನಿರ್ಘೃಣ |
 ಚ್ಯುತಾ ಗೃಹಾಚ್ಚ ರಾಜ್ಯಾಚ್ಚ ರಾನುಹಸ್ತಾಚ್ಚ ಮೈಥಿಲೀ || ೨೦
 ಕಿಂ ತವ್ಯಷಾಪರಾದ್ಧಾ ಹಿ ಯದೇನಾಂ ಹಂತುಮಿಚ್ಛಸಿ |
 ಸೀತಾಂ ಚ ಹತ್ವಾ ನ ಚಿರಂ ಜೀವಿಷ್ಯಸಿ ಕಥಂಚನ || ೨೧
 ವಧಾರ್ಹಕರ್ಮಣಾನೇನ ನುನು ಹಸ್ತಗತೋ ಹ್ಯಸಿ |
 ಯೇ ಚ ಸ್ತ್ರೀಘಾತಿನಾಂ ಲೋಕಾ ಲೋಕವಧ್ಯೈಶ್ಚ ಕುತ್ಸಿತಾಃ ||
 ಇಹ ಜೀವಿತಮುತ್ಸ್ಯ ಜ್ಯ ಪ್ರೇತ್ಯ ತಾನ್ ಪ್ರತಿಪತ್ಸ್ಯಸೇ |
 ಇತಿ ಬ್ರುವಾಣೋ ಹನುಮಾನ್ ಸಾಯುಧೈರ್ಹರಿಭಿರ್ವೃತಃ || ೨೨
 ಅಭ್ಯಧಾನತ ಸಂಕ್ರುದ್ಧೋ ರಾಕ್ಷಸೇಂದ್ರಸುತಂ ಪ್ರತಿ |
 ಆಪತಂತಂ ನುಹಾವೀರ್ಯಂ ತದನೀಕಂ ವನೌಕಸಾಮ್ || ೨೩

ನೀಚ! ಪಾಪಕಾರ್ಯದಲ್ಲಿ ನಿನ್ನ ಪರಾಕ್ರಮವೆ? (೨೦). ಅನಾರ್ಯನಾದ ದಸ್ಯುವಿನ ಕೆಲಸವಿದು! ನಿರ್ಘೃಣ, ಈ ಮೈಥಿಲಿಯು ತನ್ನ ಗೃಹದಿಂದ, ರಾಜ್ಯದಿಂದ, ಕೈಹಿಡಿದ ಪತಿಯಾದ ಶ್ರೀರಾಮನ ಕೈಯಿಂದ—ಚ್ಯುತಳಾಗಿ ದಿಕ್ಕಿಲ್ಲದವಳಾಗಿದ್ದಾಳೆಂದು ನಿನಗೆ ಮರುಕವೂ ಆಗದೆ? (೨೧). ಇವಳನ್ನು ಕೊಲ್ಲಲು ಹೊರಟಿರುವೆಯಲ್ಲ, ಯಾವ ಅಪರಾಧವನ್ನಿವಳು ನಿನಗೆ ಮಾಡಿದ್ದಾಳೆ? ಒಂದು ವೇಳೆ ಸೀತೆಯನ್ನು ಸಂಹರಿಸಿದರೂ ನೀನು ಬಹುಕಾಲ ಎಂದಿಗೂ ಬದುಕಿರಲಾರೆ! (೨೨). ವಧಯೋಗ್ಯವಾದ ದುಷ್ಕಾರ್ಯವನ್ನು ನಡೆಸಿದ ನೀನು ನನ್ನ ಮುಷ್ಟಿಯಲ್ಲಿ ಸಿಕ್ಕಿಬಿದ್ದಿರುವೆ! ಸ್ತ್ರೀಘಾತುಕರಿಗೆ ಪ್ರಾಪ್ತವಾಗುವ ನರಕವು ಲೋಕವಧ್ಯರಾದ ಕೊಲೆಗಡುಕರಿಗೂ ಬೇಡವಾದದ್ದು* (೨೩). ನೀನು ಸತ್ತು ಪ್ರೇತವಾಗಿ ಅಂಥ ನರಕಕ್ಕೇ ಹೋಗಿ ಬೀಳುತ್ತೀಯೆ!” ಎಂದು ಕೂಗಿ ಹೇಳಿದನು. ಹೀಗೆ ಹೇಳುತ್ತಲೇ ಹನುಮಂತನು ಆಯುಧಧಾರಿಗಳಾದ ವಾನರಯೋಧರೊಡನೆ ರಾನಣಿಯತ್ತ ನುಗ್ಗಿದನು. ಹಾಗೆ ನುಗ್ಗುತ್ತಿದ್ದ ವಾನರಸೇನೆಯನ್ನು ಬಲೋದ್ಧತವಾದ ರಾಕ್ಷಸಸೇನೆಯು ಅಡ್ಡಗಟ್ಟಿತು (೨೪-೨೫).

* ಕೊಲೆಗಡುಕರೂ ಸಹ ಸ್ತ್ರೀಹತ್ಯೆಯನ್ನು ಮಾಡಲು ಹಿಂಜರಿಯುತ್ತಾರೆ ಎಂದು ತಾತ್ಪರ್ಯ.

ರಕ್ಷಸಾಂ ಭೀಮವೇಗಾನಾನುನೀಕಂ ತು ನ್ಯವಾರಯತ್ |
 ಸ ತಾಂ ಬಾಣಸಹಸ್ರೇಣ ವಿಕ್ಷೋಭ್ಯ ಹರಿವಾಹಿನೀಮ್ || ೨೬

ಹರಿಶ್ರೇಷ್ಠಂ ಹನುಮಂತಮಿಂದ್ರಜಿತ್ ಪ್ರತ್ಯುನಾಚ ಹ |
 ಸುಗ್ರೀವಸ್ತ್ವಂ ಚ ರಾಮಶ್ಚ ಯನ್ನಿಮಿತ್ತಮಿಹಾಗತಾಃ || ೨೭

ತಾಂ ಹನಿಷ್ಯಾಮಿ ವೈದೇಹೀನುದ್ಯೈವ ತನ ಪಶ್ಯತಃ |
 ಇನುಾಂ ಹತ್ವಾ ತತೋ ರಾಮಂ ಲಕ್ಷ್ಮಣಂ ತ್ವಾಂ ಚ ನಾನರ || ೨೮

ಸುಗ್ರೀವಂ ಚ ವಧಿಷ್ಯಾಮಿ ತಂ ಚಾನಾರ್ಯಂ ವಿಭೀಷಣಮ್ |
 ನ ಹಂತನ್ಯಾಃ ಸ್ತ್ರೀಯಶ್ಚೇತಿ ಯದ್ಭ್ರವೀಷಿ ಪ್ಲವಂಗಮ || ೨೯

ಪೀಡಾಕರನುಮಿತ್ರಾಣಾಂ ಯತ್ ಸ್ಯಾತ್ ಕರ್ತವ್ಯಮೇವ ತತ್ |
 ತಮೇವನುಕ್ತ್ವಾ ರುದತೀಂ ಸೀತಾಂ ನಾಯಾನುಯೀಂ ತದಾ ||

ಶಿತಧಾರೇಣ ಖಡ್ಗೇನ ನಿಜಘಾನೇಂದ್ರಜಿತ್ ಸ್ವಯಮ್ |
 ಯಜ್ಞೋಪವೀತನಾರ್ಗೇಣ ಭಿನ್ನಾ ತೇನ ತಪಸ್ವಿನೀ || ೩೧

ಅದೇ ಸಮಯದಲ್ಲಿ ಇಂದ್ರಜಿತುವೂ ಕೂಡ ಸಾವಿರಾರು ಕೂರ್ಗಣಿಗಳಿಂದ ಕಪಿಸೇನೆಯನ್ನು ಈಡಾಡಿ, ಹನುಮಂತನನ್ನು ಕುರಿತು “ ಸುಗ್ರೀವನೂ ನೀನೂ ರಾಮನೂ ಯಾರಿಗೋಸ್ಕರ ಇಲ್ಲಿಗೆ ಬಂದಿದ್ದೀರೋ ಆ ಸೀತೆಯನ್ನು ಈಗಲೇ ನಿನ್ನೆದುರಿಗೇ ಕೊಂದುಹಾಕುವೆನು! (೨೬-೨೭). ಇವಳನ್ನು ಕೊಂದು, ಎಲೈ ವಾನರ, ರಾಮಲಕ್ಷ್ಮಣರನ್ನೂ ನಿನ್ನನ್ನೂ ಸುಗ್ರೀವನನ್ನೂ ಸಂಹರಿಸುವೆನು! ಅನಾರ್ಯನಾದ ಆ ವಿಭೀಷಣನನ್ನೂ ಬಿಡುವುದಿಲ್ಲ! ಸ್ತ್ರೀಯರನ್ನು ಕೊಲ್ಲಬಾರದೆಂದು ಹೇಳುವೆಯಲ್ಲ, ಎಲೈ ಕಪಿಯೆ, ಶತ್ರುಗಳಿಗೆ ಸಂಕಟವನ್ನುಂಟುಮಾಡುವ ಯಾವ ಕಾರ್ಯವನ್ನಾದರೂ ಮಾಡಲೇ ಬೇಕು!” ಎಂದು ಉತ್ತರ ಕೊಟ್ಟನು (೨೮-೨೯). ಹೀಗೆ ಹೇಳಿ ಆ ಇಂದ್ರಜಿತು ಹರಿತವಾದ ಖಡ್ಗವನ್ನೆತ್ತಿ, ಅನಾಥಿಯಾಗಿ ಗೋಳಿಡುತ್ತಿದ್ದ ನಾಯಾನಿರ್ಮಿತಳಾದ ಸೀತೆಯನ್ನು (ಎಡಹೆಗಲಿನಮೇಲೆ ಹೊಡೆದು) ಜನಿವಾರದ ಆಕಾರದಲ್ಲಿ ಉದ್ದವಾಗಿ ಸೀಳಿಬಿಟ್ಟನು! (೩೦-೩೧).

ಸಾ ಪೃಥಿವ್ಯಾಂ ಪೃಥ್ವಿಶ್ಲೋಣೀ ಪಪಾತ ಪ್ರಿಯದರ್ಶನಾ |
ತಾನಿಂದ್ರಜಿತ್ ಸ್ವಯಂ ಹತ್ವಾ ಹನುಮಂತಮುವಾಚ ಹ || ೩೨

ನುಯಾ ರಾಮಸ್ಯ ಪಶ್ಯೇಮಾಂ ಕೋಪೇನ ಚ ನಿಷೂದಿತಾಮ್ |
ಏಷಾ ವಿಶಸ್ತಾ ವೈದೇಹೀ ವಿಘಟೋ ವಃ ಪರಿಶ್ರಮಃ || ೩೩

ತತಃ ಬಡ್ಧೇನ ಮಹತಾ ಹತ್ವಾ ತಾನಿಂದ್ರಜಿತ್ ಸ್ವಯಮ್ |
ಹೃಷ್ಯಃ ಸ ರಥಮಾಸ್ಥಾಯ ವಿನನಾದ ಮಹಾಸ್ಥನಮ್ || ೩೪

ವಾನರಾಃ ಶುಶ್ರುವುಃ ಶಬ್ದಮದೂರೇ ಪ್ರತ್ಯವಸ್ಥಿತಾಃ |
ನ್ಯಾದಿತಾಸ್ಯಸ್ಯ ನದತಸ್ತದ್ಧುರ್ಗಂ ಸಂಶ್ರಿತಸ್ಯ ಚ || ೩೫

ತಥಾ ತು ಸೀತಾಂ ವಿನಿಹತ್ಯ ದುರ್ಮತಿಃ

ಪ್ರಹೃಷ್ಯಚೇತಾಃ ಸ ಬಭೂವ ರಾವಣಿಃ |

ತಂ ಹೃಷ್ಯರೂಪಂ ಸಮುದೀಕ್ಷ್ಯ ವಾನರಾ

ವಿಷಣ್ಣರೂಪಾಃ ಸಹಸಾ ಪ್ರದುದ್ರುವುಃ || ೩೬

ಇತಿ ಶ್ರೀಮದ್ರಾಮಾಯಣೇ ಯುಧ್ಧಕಾಂಡೇ ಏಕಾಶೀತಿತಮಃ ಸರ್ಗಃ

ಸುಂದರಾಕೃತಿಯ ಮಾಯಾಂಗನೆಯು ನೆಲದಲ್ಲಿ ಸತ್ತು ಬಿದ್ದಳು. ಈ ಪ್ರಕಾರದಲ್ಲಿ ಇಂದ್ರಜಿತು ಅವಳನ್ನು ಸಂಹರಿಸಿ ಹನುಮಂತನ ಕಡೆಗೆ ತಿರುಗಿ “ಎಲೈ ವಾನರ, ಇಲ್ಲಿ ನೋಡು! ರಾಮನ ಭಾರ್ಯೆಯನ್ನು ಕತ್ತರಿಸಿ ಹಾಕಿದ್ದೇನೆ. ಸೀತೆಯು ಸತ್ತುಹೋದಳು! ನಿಮ್ಮ ಶ್ರಮವೆಲ್ಲವೂ ನಿರರ್ಥಕ ವಾಯಿತು!” ಎಂದನು (೩೨-೩೩). ಈ ರೀತಿಯಲ್ಲಿ ಮೇಘನಾದನು ಮಾಯಾಸೀತೆಯನ್ನು ತನ್ನ ಕತ್ತಿಯಿಂದ ಕತ್ತರಿಸಿ, ಹರ್ಷದಿಂದ ರಥದಲ್ಲಿ ನಿಂತು ಸಿಂಹನಾದಮಾಡಿದನು. (ಅಭೇದ್ಯವಾದ ರಾಕ್ಷಸಸೇನೆಯ ನಡುವೆ ಆಕಾಶವೆಂಬ) ದುರ್ಗದಲ್ಲಿ ನಿಂತು ಬಾಯ್ಬೆರೆದು ಬೊಬ್ಬಿಡುವ ಇಂದ್ರಜಿತು ವಿನ ಗರ್ಜನೆಯನ್ನು, ಎದುರಿಗೇ ನಿಂತಿದ್ದ ವಾನರರು ಅಸಹಾಯಕರಾಗಿ ಕೇಳಿದರು (೩೪-೩೫). ದುರುಳನಾದ ರಾವಣಿಯು ಸೀತೆಯನ್ನು ಕೊಂದೆನೆಂಬ ಹರ್ಷವನ್ನು ತೋರಿಸುತ್ತ ಉತ್ಸಾಹದಿಂದ ಮೆರೆದನು. ಅವನನ್ನು ನೋಡಿ ವಾನರರು ವಿಷಣ್ಣರಾಗಿ ದಿಕ್ಕುದಿಕ್ಕಿಗೆ ಚದರಿದರು (೩೬).

ಇಲ್ಲಿಗೆ ಶ್ರೀಮದ್ರಾಮಾಯಣದ ಯುಧ್ಧಕಾಂಡದಲ್ಲಿ ಎಂಬತ್ತೊಂದನೆಯ ಸರ್ಗ

ದ್ವೈತೀತಿಹನುಃ ಸರ್ಗಃ

ಹನೂಮದಾದಿನಿರ್ವೇದಃ

ಶ್ರುತ್ವಾ ತು ಭೀಮನಿರ್ಹಾರ್ಯದಂ ಶಕ್ರಾಶನಿಸಮಸ್ವನಮ್ |
ವೀಕ್ಷಮಾಣಾ ದಿಶಃ ಸರ್ವಾ ದುದ್ರುವ್ರವಾರ್ನರರ್ಷಭಾಃ || ೧

ತಾನುನಾಚ ತತಃ ಸರ್ವಾನ್ ಹನುಮಾನ್ ಮಾರುತಾತ್ಮಜಃ |
ವಿಷಣ್ಣವದನಾನ್ ದೀನಾಂಸ್ತ್ರಸ್ತಾನ್ ವಿದ್ರವತಃ ಪೃಥಕ್ || ೨

ಕಸ್ಮಾದ್ವಿಷಣ್ಣವದನಾ ವಿದ್ರವಧ್ವಂ ಪ್ಲವಂಗಮಾಃ |
ತೈಕ್ತಯುದ್ಧಸಮುತ್ಸಾಹಾಃ ಶೂರತ್ವಂ ಕ್ಷ ನು ಮೋ ಗತಮ್ || ೩

ಪೃಷ್ಠತೋಽನುವ್ರಜಧ್ವಂ ಮಾನುಗ್ರತೋ ಯಾಂತಮಾಹವೇ |
ಶೂರೈರಭಿಜನೋಪೇತೈರಯುಕ್ತಂ ಹಿ ನಿವರ್ತಿತುಮ್ || ೪

ಸರ್ಗ ೮೨

ಹನುಮಂತನು ವಾನರರಿಗೆ ಧೈರ್ಯವನ್ನು ಹೇಳಿ ಸ್ವಲ್ಪಕಾಲ ಯುದ್ಧವನ್ನು
ಮಾಡಿ, ಖೇದದಿಂದ ಹೊರಟುಹೋಗುವುದು. ಮೇಘನಾದನು
ನಿಕುಂಭಿಗಳಿಗೆ ಹೋಗಿ ಯಜ್ಞವನ್ನಾರಂಭಿಸುವುದು.

ಈ ಪ್ರಕಾರದಲ್ಲಿ ಇಂದ್ರಜಿತು ಸಿಡಿಲಿನಂತೆ ಭೀಕರವಾಗಿ ಗರ್ಜಿಸು
ವುದನ್ನು ಕೇಳಿ, ವಾನರಯೂಥಪರು ಸುತ್ತಲೂ ನೋಡುತ್ತ ದಿಕ್ಕು ದಿಕ್ಕು
ಗಳಿಗೆ ಓಡಲಾರಂಭಿಸಿದರು (೧). ಹೆದರಿ ಕಂಗೆಟ್ಟು ವಿಷಣ್ಣವದನರಾಗಿ
ಪಲಾಯನಮಾಡುತ್ತಿದ್ದ ಅವರನ್ನು ನೋಡಿ ಹನುಮಂತನು “ ಎಲೈ ಕಪಿ
ಯೋಧರೆ, ವಿಷಣ್ಣವದನರಾಗಿ ಏಕೆ ಓಡುತ್ತಿದ್ದೀರಿ? ಯುದ್ಧೋತ್ಸಾಹ
ವನ್ನು ತ್ಯಜಿಸಿಬಿಟ್ಟಿರಾ? ನಿಮ್ಮ ಶೌರ್ಯವು ಎಲ್ಲಿ ಹೋಯಿತು? (೨-೩).
ರಣರಂಗದಲ್ಲಿ ನಾನು ಮುಂದೆ ನುಗ್ಗಿಹೋಗುವೆನು! ನನ್ನ ಹಿಂದೆ ಬನ್ನಿರಿ.
ವಿಖ್ಯಾತವಂಶದಲ್ಲಿ ಜನಿಸಿದ ನಿಮ್ಮಂತಹ ವೀರರಿಗೆ ಯುದ್ಧದಿಂದ
ಹಿಮ್ಮೆಟ್ಟುವುದು ತರವಲ್ಲ” ಎಂದು ಧೈರ್ಯವನ್ನು ಹೇಳಿದನು (೪).

- ಏವನುಕೃತಾಃ ಸುಸಂಹೃಷ್ಟಾ ವಾಯುಪುತ್ರೇಣ ವಾನರಾಃ |
ಶೈಲಶೃಂಗಾಣ್ಯುಗಾಂಶ್ಚೈವ ಜಗೃಹುರ್ಹೃಷ್ಟಮಾನಸಾಃ || ೫
- ಅಭಿಪೇತುಶ್ಚ ಗರ್ಜಂತೋ ರಾಕ್ಷಸಾನ್ ವಾನರರ್ಷಭಾಃ |
ಪರಿವಾಯು ಹನುಮಂತಮನ್ವಯುಶ್ಚ ಮಹಾಹವೇ || ೬
- ಸ ತೈರ್ವಾನರನುಖೈಶ್ಚ ಹನುಮಾನ್ ಸರ್ವತೋ ವೃತಃ |
ಹುತಾಶನ ಇನಾರ್ಚಿಷ್ಮಾನದಹಚ್ಛತ್ರುವಾಹಿನೀನಾಂ || ೭
- ಸ ರಾಕ್ಷಸಾನಾಂ ಕದನಂ ಚಕಾರ ಸುಮಹಾಕಪಿಃ |
ವೃತೋ ವಾನರಸೈನ್ಯೇನ ಕಾಲಾಂತಕಯಮೋಪಮಃ || ೮
- ಸ ತು ಕೋಪೇನ ಚಾವಿಷ್ಟಃ ಶೋಕೇನ ಚ ಮಹಾಕಪಿಃ |
ಹನುಮಾನ್ ರಾವಣಿರಥೇಽಪಾತಯನ್ಮಹತೀಂ ಶಿಲಾಮ್ || ೯
- ತಾಮಾಪತಂತೀಂ ದೃಷ್ಟ್ವೈವ ರಥಃ ಸಾರಥಿನಾ ತದಾ |
ವಿಧೇಯಾಶ್ವಸನಾಯುಕ್ತಃ ಸುದೂರನುಪವಾಹಿತಃ || ೧೦

ಹನುಮಂತನ ನುಡಿಯಿಂದ ವಾನರರು ಮತ್ತೆ ಉತ್ಸಾಹಗೊಂಡು ಶೈಲ ಶಿಖರಗಳನ್ನೂ ವೃಕ್ಷಗಳನ್ನೂ ಹಿಡಿದು ಗರ್ಜಿಸುತ್ತ ರಾಕ್ಷಸರನ್ನೆದುರಿಸಿದರು. ಅವರೆಲ್ಲರೂ ಹನುಮಂತನನ್ನು ಹಿಂಬಾಲಿಸಿ ಹೋಗಿ ಯುದ್ಧರಂಗಕ್ಕಿಳಿದರು (೫-೬). ಆ ಕಪಿಯೋಧರ ಪರಿವಾರದೊಡನೆ ಹನುಮಂತನು, ಪ್ರಜ್ಞಲಿಸುವ ಅಗ್ನಿಯಂತೆ, ಶತ್ರುಸೇನೆಯನ್ನು ಹುರಿದು ಮುಕ್ಕಲಾರಂಭಿಸಿದನು. ಕಪಿಸೇನಾಪರಿವೃತನಾದ ಆ ಕಪಿಕುಂಜರನು, ಪ್ರಳಯಕಾಲದಲ್ಲಿ ಸರ್ವನಾಶಕ್ಕಾಗಿ ಹೊರಟ ಯಮನಂತೆ, ರಾಕ್ಷಸರ ಕೊಲೆಯನ್ನೇ ನಡೆಸಿದನು (೭-೮). ಹನುಮಂತನಿಗೆ ರೋಷವೂ ಶೋಕವೂ ಏಕಕಾಲದಲ್ಲಿ ಆವರಿಸಿದ್ದವು. ಅವನು ಒಂದು ದೊಡ್ಡ ಬಂಡೆಯನ್ನೆತ್ತಿ ಇಂದ್ರಜಿತುವಿನ ರಥಕ್ಕೆ ಅವೇಶದಿಂದ ಬೀಸಿ ಹೊಡೆದನು! ಆ ಬಂಡೆಯನ್ನು ಕಂಡೊಡನೆ ಚಾಣಾಕ್ಷನಾದ ಸಾರಥಿಯು ಸಳಗಿದ ಕುದುರೆಗಳನ್ನೆಳೆದು, ಬಂಡೆಯು ತಾಗದಂತೆ ಇಂದ್ರಜಿತುವಿನ ರಥವನ್ನು ಬಹುದೂರದವರೆಗೆ ಅಡ್ಡಲಾಗಿ

ತಮಿಂದ್ರಜಿತನುಪ್ರಾಪ್ಯ ರಥಸ್ಥಂ ಸಹಸಾರಧಿಮ್ |
 ನಿವೇಶ ಧರಣೀಂ ಭಿತ್ತ್ವಾ ಸಾ ಶಿಲಾ ವ್ಯರ್ಥಮುದ್ಯತಾ || ೧೧
 ಪತಿತಾಯಾಂ ಶಿಲಾಯಾಂ ತು ರಕ್ಷಸಾಂ ವ್ಯಧಿತಾ ಚಮೂಃ |
 ನಿಹತಂತ್ಯಾ ಚ ಶಿಲಯಾ ರಾಕ್ಷಸಾ ಮುಧಿತಾ ಭೃಶಮ್ || ೧೨
 ತಮುಭ್ಯಧಾವನ್ ಶತಶೋ ನದಂತಃ ಕಾನನೌಕಸಃ |
 ತೇ ದ್ರುಮಾಂಶ್ಚ ಮಹಾವೀರ್ಯಾ ಗಿರಿಶೃಂಗಾಣಿ ಚೋದ್ಯತಾಃ ||
 ಕ್ಷಿಪಂತೀಂದ್ರಜಿತಂ ಸಂಖ್ಯೇ ವಾನರಾ ಭೀಮವಿಕ್ರಮಾಃ |
 ವೃಕ್ಷಶೈಲಮಹಾವರ್ಷಂ ವಿಸೃಜಂತಃ ಪ್ಲವಂಗಮಾಃ || ೧೪
 ಶತ್ರುಣಾಂ ಕದನಂ ಚಕ್ರುರ್ನೇದುಶ್ಚ ವಿವಿಧೈಃ ಸ್ವರೈಃ |
 ವಾನರೈಸ್ತೈರ್ಮಹಾವೀರ್ಯೈರ್ಘೋರರೂಪಾ ನಿಶಾಚರಾಃ || ೧೫
 ವೀರ್ಯಾದಭಿಹತಾ ವೃಕ್ಷೈರ್ವ್ಯವೇಷ್ಟಂತ ರಣಾಜಿರೇ |
 ಸ್ವಸೈನ್ಯಮಭಿವೀಕ್ಷ್ಯಾಥ ವಾನರಾದ್ವಿತಮಿಂದ್ರಜಿತ್ || ೧೬
 ಪ್ರಗೃಹೀತಾಯುಧಃ ಕ್ರುದ್ಧಃ ಪರಾನಭಿಮುಖೋ ಯಯೌ |
 ಸ ಶರೌಘಾನವಸೃಜನ್ ಸ್ವಸೈನ್ಯೇನಾಭಿಸಂವೃತಃ || ೧೭

ಓಡಿಸಿದನು (೯-೧೦). ಆ ಮಹಾಶಿಲೆಯು ರಥದಲ್ಲಿದ್ದ ಇಂದ್ರಜಿತುವಿ
 ಗಾಗಲಿ ಸಾರಧಿಗಾಗಲಿ ತಾಗದೆ ಕೆಳಗೆ ಬಿದ್ದು ನೆಲವನ್ನೊಡೆದು ವ್ಯರ್ಥ
 ವಾಯಿತು. ಆದರೆ ಆ ಮಹಾಶಿಲೆಯು ಸುತ್ತಲೂ ಇದ್ದ ಬಹುಮಂದಿ ರಾಕ್ಷಸ
 ರನ್ನು ಜಜ್ಜಿ ಕೊಂದು ಗಾಯಗೊಳಿಸಿ ನೋಯಿಸಿತು (೧೧-೧೨). ಆನೇಲೆ
 ವೀರರಾದ ವಾನರಯೋಧರು ಗಿರಿಶೃಂಗಗಳನ್ನೂ ತರುಗಳನ್ನೂ ಎತ್ತಿ ಎತ್ತಿ
 ಇಂದ್ರಜಿತುವಿನ ಕಡೆಗೆ ಎಸೆಯುತ್ತ, ಗಿರಿ ಶಿಖರ ವೃಕ್ಷಗಳ ಮಳೆಯನ್ನೇ
 ಸುರಿಸಿದರು (೧೩-೧೪). ವಿವಿಧಧ್ವನಿಗಳಿಂದ ಕೂಗುತ್ತ ಕಿರಿಚುತ್ತ
 ಶತ್ರುಗಳನ್ನು ಮರ್ದಿಸಿದರು. ಘೋರಾಕೃತಿಯ ನಿಶಾಚರರು ವಾನರರ
 ವೃಕ್ಷಗಳ ಬಡಿತದಿಂದ ಸತ್ತು ಉರುಳಿದರು. ತನ್ನ ರಾಕ್ಷಸಪಡೆಯು
 ಕಪಿಗಳ ಅಕ್ರಮಣಕ್ಕೆ ಸಿಕ್ಕಿ ನಾಶವಾಗುತ್ತಿರುವುದನ್ನು ನೋಡಿ ಇಂದ್ರಜಿತು
 ಕ್ರುದ್ಧನಾದನು (೧೫-೧೬). ಅವನು ಆ ಯುಧ ಪಾಣಿಯಾಗಿ
 ಶತ್ರುಗಳನ್ನೆದುರಿಸಿ ಶರಜಾಲಗಳಿಂದ ಹೊಡೆಯಲಾರಂಭಿಸಿದನು.

ಜಘಾನ ಕಪಿಶಾದೂರ್ಲಾನ್ ಸುಬಹೂನ್ ದೃಷ್ಟ್ವನಿಕ್ರಮಃ |
 ಶೂಲೈರತನಿಭಿಃ ಖಡ್ಗೈಃ ಪಟ್ಟಿಸೈಃ ಕೂಟಿಮುದ್ಗರೈಃ || ೧೮
 ತೇ ಚಾಪ್ಯನುಚರಾಸ್ತಸ್ಯ ವಾನರಾನ್ ಜಘ್ನುರೋಜಸಾ |
 ಸಸ್ಕಂಧವಿಟಿಪೈಃ ಸಾಲೈಃ ಶಿಲಾಭಿಶ್ಚ ಮಹಾಬಲಃ || ೧೯
 ಹನುಮಾನ್ ಕದನಂ ಚಕ್ರೇ ರಕ್ಷಸಾಂ ಭೀಮಕರ್ಮಣಾಮ್ |
 ಸ ನಿವಾರ್ಯ ಪರಾನೀಕಮಬ್ರವೀತ್ತಾನ್ ವನೌಕಸಃ || ೨೦
 ಹನುಮಾನ್ ಸಂನಿವರ್ತಧ್ವಂ ನ ನಃ ಸಾಧ್ಯಮಿದಂ ಬಲಮ್ |
 ತ್ಯಕ್ತ್ವಾ ಪ್ರಾಣಾನ್ ವಿನೇಷ್ಯಂತೋ ರಾಮಪ್ರಿಯಚಿಕೀರ್ಷವಃ ||
 ಯನ್ನಿಮಿತ್ತಂ ಹಿ ಯುಧ್ಯಾನೋ ಹತಾ ಸಾ ಜನಕಾತ್ಮಜಾ |
 ಇಮುನುರ್ಥಂ ಹಿ ವಿಜ್ಞಾಪ್ಯ ರಾಮಂ ಸುಗ್ರೀವನೇವ ಚ || ೨೨
 ತೌ ಯತ್ ಪ್ರತಿವಿಧಾಸ್ಯೇತೇ ತತ್ ಕರಿಷ್ಯಾಮಹೇ ವಯಮ್ |
 ಇತ್ಯುಕ್ತ್ವಾ ವಾನರಶ್ರೇಷ್ಠೋ ವಾರಯನ್ ಸರ್ವವಾನರಾನ್ || ೨೩

ಆ ಪರಾಕ್ರಮಿಯು ಬಹುಮಂದಿ ಕಪಿಶಾದೂರ್ಲರನ್ನು ಕೊಂದನು. ರಾಕ್ಷಸ
 ಭಟರೂ ಸಹ ಶೂಲ, ಅಶನಿ, ಖಡ್ಗ, ಪಟ್ಟಿಸ, ಕೂಟಿಮುದ್ಗರ-ಮುಂತಾದ
 ಆಯುಧಗಳಿಂದ ವಾನರಭಟರನ್ನು ಕೊಂದರು (೧೭-೧೮). ಬಲಾಢ್ಯನಾದ
 ಹನುಮಂತನು ತರುಸ್ಕಂಧ, ಕೊಂಬೆ, ವೃಕ್ಷ ಮತ್ತು ಶಿಲೆಗಳಿಂದ ಭೀಕರ
 ರಾಕ್ಷಸರನ್ನು ಬಡಿದು ಬಡಿದು ಸಂಹರಿಸಿದನು. ಹೀಗೆ ತನ್ನ ಸಾಮರ್ಥ್ಯ
 ದಿಂದ ಶತ್ರುಗಳ ಆಕ್ರಮಣವನ್ನು ತಡೆದು ನಿಲ್ಲಿಸಿ, ವಾನರಸೇನೆಯನ್ನು
 ನೋಡಿ ಹೀಗೆಂದನು (೧೯-೨೦): “ ಮಿತ್ರರೆ, ಹಿಂದಿರುಗಿರಿ! ಈ ಸೇನೆ
 ಯನ್ನು ನಾವು ಜಯಿಸಬೇಕಾದ್ದಿಲ್ಲ. ಶ್ರೀರಾಮನಿಗೆ ಪ್ರಿಯವಾಗಲೆಂದು
 ಪ್ರಾಣದ ಹಂಗುದೊರೆದು ಯಾರಿಗಾಗಿ ನಾವು ಯುದ್ಧಮಾಡುತ್ತಿರು
 ವೆವೋ, ಆ ಜನಕಾತ್ಮಜೆಯು ಹತಳಾದಳು! ಈ ವಿಷಯವನ್ನು ಶ್ರೀರಾಮ
 ನಿಗೂ ಸುಗ್ರೀವನಿಗೂ ಮೊದಲು ತಿಳಿಸೋಣ (೨೧-೨೨). ಅವರಿಬ್ಬರೂ
 ಮುಂದೆ ಯಾವ ನಿರ್ಣಯವನ್ನು ಕೈಗೊಳ್ಳುವರೋ ಅದರಂತೆ ನಾವು
 ಮಾಡೋಣ” ಎಂದು ಹೇಳಿ ಆ ವಾನರೋತ್ತಮನು ಯುದ್ಧವನ್ನು
 ಮುಂದರಿಸದಂತೆ ಸಮಸ್ತ ವಾನರರನ್ನೂ ತಡೆದನು. ಅವನು ಧೀರತನ

ಶನೈಃ ಶನೈರಸಂತ್ರಸ್ತಃ ಸಬಲಃ ಸಂನ್ಯವರ್ತತ |
 ತತಃ ಪ್ರೇಕ್ಷ್ಯ ಹನೂಮಂತಂ ವ್ರಜಂತಂ ಯತ್ರ ರಾಘವಃ || ೨೪
 ಸ ಹೋತುಕಾನೋ ದುಷ್ಟಾತ್ಮಾ ಗತಶ್ಚೈತ್ಯನಿಕುಂಭಿಲಾಮ್ |
 ನಿಕುಂಭಿಲಾಮಧಿಷ್ಠಾಯ ಪಾನಕಂ ಜುಹನೇಂದ್ರಜಿತ್ || ೨೫
 ಯಜ್ಞ ಭೂನ್ಮಾಂ ತು ವಿಧಿವತ್ ಪಾನಕಸ್ತೇನ ರಕ್ಷಸಾ |
 ಹೂಯಮಾನಃ ಪ್ರಜಜ್ವಾಲ ಮಾಂಸಶೋಣಿತಭುಕ್ ತದಾ || ೨೬
 ಸೋಽರ್ಚಿಃಪಿನದೋ ದದೃಶೇ ಹೋಮಶೋಣಿತತರ್ಪಿತಃ |
 ಸಂಧ್ಯಾಗತ ಇವಾದಿತ್ಯಃ ಸುತೀವ್ರೋಽಗ್ನಿಃ ಸಮುತ್ಥಿತಃ || ೨೭

ಅಥೇಂದ್ರಜಿದ್ರಾಕ್ಷಸಭೂತಯೇ ತು
 ಜುಹಾವ ಹವ್ಯಂ ವಿಧಿನಾ ವಿಧಾನವಿತ್ |
 ದೃಷ್ಟ್ವಾ ವ್ಯತಿಷ್ಠಂತ ಚ ರಾಕ್ಷಸಾಸ್ತೇ
 ಮಹಾಸಮೂಹೇಷು ನಯಾನಯಜ್ಞಾಃ || ೨೮
 ಇತಿ ಶ್ರೀಮದ್ರಾಮಾಯಣೇ ಯುದ್ಧಕಾಂಡೇ ದ್ವೈತೀತಿತಮಃ ಸರ್ಗಃ

ದಿಂದಲೇ ವಾನರಬಲದೊಡನೆ ಮೆಲ್ಲ ಮೆಲ್ಲಗೆ ಹಿಂದಕ್ಕೆ ಸರಿದನು. ಹನುಮಂತನು ಶ್ರೀರಾಮನಿದ್ದಲ್ಲಿಗೆ ಹೋಗುತ್ತಿರುವನೆಂಬುದನ್ನರಿತು ದುರುಳನಾದ ಮೇಘನಾದನು ಹೋಮಮಾಡುವುದಕ್ಕಾಗಿ ನಿಕುಂಭಿಳಾ ದೇವಾಲಯಕ್ಕೆ ಹೊರಟುಹೋದನು! (೨೩-೨೪). ಅಲ್ಲಿ ಇಂದ್ರಜಿತು ಅಗ್ನಿಯನ್ನು ಪ್ರತಿಷ್ಠಾಪಿಸಿ ಹೋಮನ್ನಾರಂಭಿಸಿದನು. ಯಜ್ಞಕುಂಡದಲ್ಲಿ ವಿಧಿಪೂರ್ವಕವಾಗಿ ಆ ರಾಕ್ಷಸನು ಹವನಮಾಡಲು, ರಕ್ತಮಾಂಸಗಳೆಂಬ ಹವಿಸ್ಸನ್ನು ಭಕ್ಷಿಸುತ್ತ ಅಗ್ನಿಯು ಪ್ರಜ್ವಲಿಸಿತು! (೨೫-೨೬). ರಕ್ತಹೋಮದಿಂದ ಸಂತ್ರಸ್ತಿಗೊಂಡು ಜ್ವಾಲೆಯೊಡನೆ ವರ್ಧಿಸಿದ ದಟ್ಟವಾದ ಅಗ್ನಿಯು, ಸಂಧ್ಯಾಕಾಲದ ಸೂರ್ಯನಂತೆ ರಕ್ತವರ್ಣವಾಗಿ ಗೋಚರಿಸಿತು (೨೭). ಯಜ್ಞನಿಯಮಗಳನ್ನು ಬಲ್ಲ ಮೇಘನಾದನು ರಾಕ್ಷಸರ ಅಭ್ಯುದಯಕ್ಕೋಸ್ಕರ ವಿಧಿಪೂರ್ವಕವಾಗಿ ಹವಿಸ್ಸನ್ನು ಅರ್ಪಿಸುತ್ತಿದ್ದನು. ಅಲ್ಲಿ ನೆರೆದಿದ್ದ ರಾಕ್ಷಸಮೂಹದಲ್ಲಿ ಯಜ್ಞವಿಧಿಯನ್ನು ಬಲ್ಲ ಅನೇಕ ರಾಕ್ಷಸರು ಲೋಪದೋಷಗಳಾಗದಂತೆ ನೋಡಿಕೊಳ್ಳುತ್ತಿದ್ದರು (೨೮).

ಇಲ್ಲಿಗೆ ಶ್ರೀಮದ್ರಾಮಾಯಣದ ಯುದ್ಧಕಾಂಡದಲ್ಲಿ ಎಂಬತ್ತೆರಡನೆಯ ಸರ್ಗ

ತ್ಯಕ್ತೀತಿತಮಃ ಸರ್ಗಃ

ರಾಮಾಶ್ವಾಸನಮ್

ರಾಘವಶ್ವಾಪಿ ವಿಪುಲಂ ತಂ ರಾಕ್ಷಸನೌಕಸಾಮ್	
ಶ್ರುತ್ವಾ ಸಂಗ್ರಾಮನಿಘೋಷಂ ಜಾಂಬವಂತಮುವಾಚ ಹ	೧
ಸೌಮ್ಯ ನೂನಂ ಹನುಮತಾ ಕ್ರಿಯತೇ ಕರ್ಮ ದುಷ್ಕರಮ್	
ಶ್ರೂಯತೇ ಹಿ ಯಥಾ ಭೀಮಃ ಸುಮಹಾನಾಯುಧಸ್ವನಃ	೨
ತದ್ಗಚ್ಛ ಕುರು ಸಾಹಾಯ್ಯಂ ಸ್ವಬಲೇನಾಭಿಸಂವೃತಃ	
ಕ್ಷಿಪ್ರಮ್ಯಕ್ಷಪತೇ ತಸ್ಯ ಕಪಿಶ್ರೇಷ್ಠಸ್ಯ ಯುಧ್ಯತಃ	೩
ಋಕ್ಷರಾಜಸ್ತಥೋಕ್ತಸ್ತು ಸ್ವೇನಾನೀಕೇನ ಸಂವೃತಃ	
ಅಗಚ್ಛತ್ ಪಶ್ಚಿಮಂ ದ್ವಾರಂ ಹನುಮಾನ್ ಯತ್ರ ವಾನರಃ	೪
ಅಥಾಯಾಂತಂ ಹನೂಮಂತಂ ದದರ್ಶಕ್ಷಪತಿಃ ಪಥಿ	
ವಾನರೈಃ ಕೃತಸಂಗ್ರಾಮೈಃ ಶ್ವಸದ್ಭಿರಭಿಸಂವೃತಮ್	೫

ಸರ್ಗ ೮೩

ಮಾಯಾಸೀತೆಯ ವೃತ್ತಾಂತವನ್ನು ಕೇಳಿ ಶ್ರೀರಾಮನ ದುಃಖ
ಲಕ್ಷ್ಮಣನ ಸಮಾಧಾನ.

ಇತ್ತ ರಾಕ್ಷಸರಿಗೂ ವಾನರಯೋಧರಿಗೂ ಯುದ್ಧವು ನಡೆಯು
ತ್ತಿದ್ದಾಗ ಜನಿಸಿದ ದೊಡ್ಡ ಕೋಲಾಹಲವು ಶ್ರೀರಾಮನಿಗೆ ತಿಳಿಯಿತು.
ಅವನು ಜಾಂಬವಂತನನ್ನು ನೋಡಿ “ಸೌಮ್ಯ-ಜಾಂಬವಂತ, ಅಲ್ಲಿ
ಹನುಮಂತನು ಯಾವುದೋ ಅದ್ಭುತಕಾರ್ಯದಲ್ಲಿ ತೊಡಗಿದಂತಿದೆ!
ಆಯುಧಗಳ ಘರ್ಷಣೆಯಿಂದ ಭೈರವಧ್ವನಿ ಕೇಳಿಬರುತ್ತಿದೆಯಲ್ಲವೆ?
(೧-೨). ಆದ್ದರಿಂದ, ಋಕ್ಷರಾಜ, ನಿನ್ನ ಸೇನೆಯೊಡನೆ ಅಲ್ಲಿ ಹೋಗಿ,
ಯುದ್ಧದಲ್ಲಿ ತೊಡಗಿರುವ ಆ ಕಪಿಶ್ರೇಷ್ಠನಿಗೆ ಸಹಾಯಮಾಡು” ಎಂದನು.
ಕೂಡಲೆ ಜಾಂಬವಂತನು ತನ್ನ ಸೇನೆಯೊಡನೆ, ಹನುಮಂತನು ಹೋರಾಡು
ತ್ತಿದ್ದ ವಶ್ಚಿಮದ್ವಾರದ ಕಡೆಗೆ ತೆರಳಿದನು (೩-೪). ದಾರಿಯಲ್ಲಿ ವಾನರ
ಯೋಧರೊಡನೆ ಹಿಂದಿರುಗಿ ಬರುತ್ತಿದ್ದ ಹನುಮಂತನನ್ನು ಜಾಂಬವಂತನು

ದೃಷ್ಟ್ವಾ ಪಥಿ ಹನೂನಾಂಶ್ಚ ತದ್ವಕ್ಷಬಲಸುದ್ಯುತನಮ್ |
 ನೀಲವೇಘನಿಭಂ ಭೀನುಂ ಸಂನಿವಾರ್ಯ ನ್ಯವರ್ತತ || ೬
 ಸ ತೇನ ಹರಿಸೈನ್ಯೇನ ಸಂನಿಕರ್ಷಂ ಮಹಾಯಶಾಃ |
 ಶ್ರೀಘ್ರನಾಗನ್ಯು ರಾನಾಯ ದುಃಖಿತೋ ವಾಕ್ಯಮಬ್ರವೀತ್ || ೭
 ಸನುರೇ ಯುದ್ಧನಾನಾನಾನುಸ್ಮಾಕಂ ಪ್ರೇಕ್ಷತಾಂ ಪುರಃ |
 ಜಘಾಸ ರುದತೀಂ ಸೀತಾಮಿಂದ್ರಜಿದ್ರಾವಣಾತ್ಮಜಃ || ೮
 ಉದ್ಭ್ರಾಂತಚಿತ್ತಸ್ತಾಂ ದೃಷ್ಟ್ವಾ ವಿಷಣ್ಣೋಽಹನುರಿಂದನು |
 ತದಹಂ ಭವತೋ ವೃತ್ತಂ ವಿಜ್ಞಾಪಯಿತುಮಾಗತಃ || ೯
 ತಸ್ಯ ತದ್ವಚನಂ ಶ್ರುತ್ವಾ ರಾಘವಃ ಶೋಕಮೂರ್ಛಿತಃ |
 ನಿಪಸಾತ ತದಾ ಭೂಮೌ ಛಿನ್ನಮೂಲ ಇನ ದ್ರುಮಃ || ೧೦
 ತಂ ಭೂಮೌ ದೇವಸಂಕಾಶಂ ಪತಿತಂ ಪ್ರೇಕ್ಷ್ಯ ರಾಘವನಮ್ |
 ಅಭಿಪೇತುಃ ಸಮುತ್ಪತ್ಯ ಸರ್ವತಃ ಕಪಿಸತ್ತಮಾಃ || ೧೧

ಕಂಡನು. ಆ ವಾನರರು ನಿಟ್ಟುಸಿರುಬಿಡುತ್ತ ಬರುತ್ತಿದ್ದರು. ಆಗ ಹನುಮಂತನು ಕಾರ್ವೋಷದ ಸಾಲಿನಂತೆ ಬರುತ್ತಿದ್ದ ಭೀಕರವಾದ ಭಲ್ಲೂಕ ಸೈನ್ಯವನ್ನು ನೋಡಿ, ಮುಂದೆ ಹೋಗಬೇಕಾಗಿಲ್ಲವೆಂದು ಹೇಳಿ ಅವರೆಲ್ಲ ರನ್ನೂ ತಡೆದು, ತಾನು ವಾನರಸೇನೆಯೊಡನೆ ಶ್ರೀರಾಮನ ಬಳಿಗೆ ಬೇಗನೆ ಹೊರಟುಹೋದನು (೫-೬). ಅವನು ಶ್ರೀರಾಮನ ಸನ್ನಿಧಿಯನ್ನು ಸೇರಿ ಶೋಕಾರ್ತನಾಗಿ “ ಶ್ರೀರಾಮ, ನಾವು ರಣರಂಗದಲ್ಲಿ ಹೋರಾಡುತ್ತಿದ್ದೆವು. ರಾವಣವುತ್ರನಾದ ಇಂದ್ರಜಿತು, ರೋದಿಸುತ್ತಿದ್ದ ಸೀತಾದೇವಿಯನ್ನು ಕರೆತಂದು, ನಮ್ಮೆದುರಿಗೇ-ನಾವು ನೋಡುತ್ತಿರುವಾಗಲೇ ಕೊಂದು ಹಾಕಿದನು (೭-೮). ನನ್ನ ಬುದ್ಧಿ ಗಿರ್ರೆಂದಿತು. ದಿಗ್ಭ್ರಾಂತನಾಗಿ ದುಃಖದಲ್ಲಿ ಮುಳುಗಿಹೋದೆನು. ಶ್ರೀರಾಮ, ಇದನ್ನು ನಿನಗೆ ಅರಿಕೆ ಮಾಡಲು ಬಂದೆನು” ಎಂದು ಹೇಳಿದನು. ಹನುಮಂತನ ಮಾತನ್ನು ಕೇಳಿ ಶ್ರೀರಾಮನು ದುಃಖಭರದಿಂದ ಬಸವಳಿದು, ಬುಡವನ್ನು ಕತ್ತರಿಸಿದ ಮರದಂತೆ ಎಚ್ಚರದಪ್ಪಿ ಬಿದ್ದನು (೯-೧೦). ದೇವತಾಸದೃಶನಾದ ರಾಘವನು ಮೂರ್ಛಿತನಾಗಿ ಬಿದ್ದುದನ್ನು ಕಂಡು, ಕಪಿಯೂಥಪರು

ಅಸಿಂಚನ್ ಸಲಿಲೈಶ್ಚೈನಂ ಪದ್ಮೋತ್ಪಲಸುಗಂಧಿಭಿಃ |
 ಪ್ರದಹಂತಮನಾಸಾದ್ಯಂ ಸಹಸಾಗ್ನಿನಿಮೋಚ್ಛಿಖಮ್ || ೧೨

ತಂ ಲಕ್ಷ್ಮಣೋಽಥ ಬಾಹುಭ್ಯಾಂ ಪರಿಷ್ಪಜ್ಯ ಸುದುಃಖಿತಃ |
 ಉನಾಚ ರಾಮನುಸ್ಪೃಶ್ಯಂ ವಾಕ್ಯಂ ಹೇತ್ವರ್ಥಸಂಯುತಮ್ || ೧೩

ಶುಭೇ ವರ್ತಮ್ನಿ ತಿಷ್ಠಂತಂ ತ್ವಾನೂರ್ಯ ವಿಜಿತೇಂದ್ರಿಯಮ್ |
 ಅನರ್ಥೇಭ್ಯೋ ನ ಶಕ್ನೋತಿ ತ್ರಾತುಂ ಧರ್ಮೋ ನಿರರ್ಥಕಃ || ೧೪

ಭೂತಾನಾಂ ಸ್ಥಾವರಾಣಾಂ ಚ ಜಂಗಮಾನಾಂ ಚ ದರ್ಶನಮ್ |
 ಯಥಾಸ್ತಿ ನ ತಥಾ ಧರ್ಮಸ್ತೇನ ನಾಸ್ತಿತಿ ಮೇ ಮುತಿಃ || ೧೫

ಯಥೈವ ಸ್ಥಾವರಂ ವ್ಯಕ್ತಂ ಜಂಗಮಂ ಚ ತಥಾವಿಧಮ್ |
 ನಾಯಮರ್ಥಸ್ತಥಾ ಯುಕ್ತಸ್ತ್ವದ್ವಿಧೋ ನ ವಿಪದ್ಯತೇ || ೧೬

ಸುತ್ತಲೂ ಬಂದು ನೆರೆದರು. ತಾವರೆನ್ನೈದಿಲೆಹೂಗಳಿಂದ ಸುಗಂಧಿಯಾದ ನೀರನ್ನು ತಂದು ಶ್ರೀರಾಮನನ್ನು ಸಿಂಪಡಿಸಿದರು (೧೧). ಮೂರ್ಛಿತನಾದರೂ ಜ್ವಲಿಸುವ ಅಗ್ನಿಯಂತೆ ದಿವ್ಯತೇಜೋನ್ವಿತನಾದ ರಾಘವನನ್ನು ಮುಟ್ಟುವ ಧೈರ್ಯವಿಲ್ಲದೆ ನಿಂತರು. ಆಗ ಲಕ್ಷ್ಮಣನು ದುಃಖಾರ್ತನಾಗಿ ಮುಂದೆ ಬಂದು, ಅಸ್ವಸ್ಥನಾದ ಶ್ರೀರಾಮನನ್ನು ಎರಡು ತೋಳುಗಳಿಂದಲೂ ಅಪ್ಪಿಕೊಂಡು ಹೀಗೆಂದನು (೧೨-೧೩): “ಅಣ್ಣ, ಜಿತೇಂದ್ರಿಯನಾಗಿ ಸದಾಚಾರದಲ್ಲಿಯೇ ನಿರತನಾದವನು ನೀನು. ಧರ್ಮವು ನಿನ್ನನ್ನು ಅನರ್ಥಗಳಿಂದ ಪಾರುಮಾಡಲು ಶಕ್ತವಾಗಲಿಲ್ಲ. ಧರ್ಮವೆಂಬುದು ನಿರರ್ಥಕ! (೧೪). ವಸ್ತುತಃ ಧರ್ಮವೆಂಬುದೇ ಇಲ್ಲ! ಸ್ಥಾವರ ಜಂಗಮಾತ್ಮಕವಾದ ಪದಾರ್ಥಗಳ ಸ್ಥಿತಿಯನ್ನು ಪರಿಶೀಲಿಸಿದರೆ, ಧರ್ಮವಿಲ್ಲವೆಂದೇ ನನಗನಿಸುವುದು. (ವೃಕ್ಷಾದಿ ಸ್ಥಾವರಗಳೂ ಅಶ್ವಾದಿ ಜಂಗಮ ಪ್ರಾಣಿಗಳೂ ಸುಖವಾಗಿರುವುದು ಕಂಡುಬರುತ್ತದೆ. ಅವು ಯಾವ ಧರ್ಮಕಾರ್ಯವನ್ನು ಮಾಡುತ್ತವೆ? ಆದ್ದರಿಂದ ಸುಖಕ್ಕೆ ಕಾರಣವಾಗಿ ಧರ್ಮವು ಇರಬೇಕಾಗಿಲ್ಲ) (೧೫). ಸ್ಥಾವರವಾದ ವೃಕ್ಷಾದಿ ವಸ್ತುಗಳೂ ಜಂಗಮವಾದ ಅಶ್ವಾದಿ ಪ್ರಾಣಿಗಳೂ ಸುಖದುಃಖಗಳಿಂದ ಕೂಡಿರುವುದು

ಯದ್ಯಧನೋಽ ಭವೇದ್ಭೂತೋ ರಾವಣೋ ನರಕಂ ವ್ರಜೇತ್ |
ಭವಾಂಶ್ಚ ಧರ್ಮಯುಕ್ತೋ ವೈ ನೈವಂ ವ್ಯಸನಮಾಪ್ನುಯಾತ್ ||

ತಸ್ಯ ಚ ವ್ಯಸನಾಭಾವಾದ್ವ್ಯಸನಂ ಚ ಗತೇ ತ್ವಯಿ |
ಧನೋಽ ಭವತ್ಯಧರ್ಮಶ್ಚ ಪರಸ್ಪರವಿರೋಧಿನಾ || ೧೮

ಧರ್ಮೇಣೋಪಲಭೇದ್ಧರ್ಮನುಧರ್ಮಂ ಚಾಸ್ಯಧರ್ಮತಃ |
ಯದ್ಯಧರ್ಮೇಣ ಯುಜ್ಯೇಯುರ್ಯೇಷ್ವಧರ್ಮಃ ಪ್ರತಿಷ್ಠಿತಃ ||

ನ ಧರ್ಮೇಣ ವಿಯುಜ್ಯೇರನ್ನಾ ಧರ್ಮರುಚಯೋ ಜನಾಃ |
ಧರ್ಮೇಣ ಚರತಾಂ ಧರ್ಮಸ್ತಥಾ ಚೈಷಾಂ ಫಲಂ ಭವೇತ್ || ೨೦

ಸ್ಪಷ್ಟವಾಗಿದೆ. (ಸುಖದುಃಖಗಳಿಗೆ ಕಾರಣವೆಂದು ಹೇಳಲ್ಪಡುವ ಧರ್ಮಾಧರ್ಮಗಳು ಅವುಗಳಿಗಿಲ್ಲವಲ್ಲ! *) ಆದ್ದರಿಂದ ಸುಖಕ್ಕೆ ಧರ್ಮವೂ ದುಃಖಕ್ಕೆ ಅಧರ್ಮವೂ ನಿಮಿತ್ತವೆಂಬುದು ಸರಿಯಲ್ಲ. ಹಾಗಿದ್ದರೆ ನಿನ್ನಂತಹ ಧರ್ಮಶೀಲನು ವಿಸತ್ತಿಗೆ ಒಳಗಾಗುತ್ತಿರಲಿಲ್ಲ (೧೬). ಅಧರ್ಮವು ದಿಟವಾಗಿಯೂ ಇರುವುದಾದರೆ, ರಾವಣನು ನರಕದಲ್ಲಿರಬೇಕಾಗಿತ್ತು! ಧರ್ಮನಿಷ್ಠನಾದ ನೀನು ಎಂದಿಗೂ ಇಂತಹ ಕಷ್ಟವನ್ನು ಪಡೆಯಬಾರದಾಗಿತ್ತು (೧೭). ರಾವಣನಿಗೆ ಯಾವ ಕಷ್ಟವೂ ಇಲ್ಲ! ಅವನು ಸುಖದಲ್ಲಿದ್ದಾನೆ. ನೀನು ಬಗೆಬಗೆಯ ಕಷ್ಟಕ್ಕೆ ಒಳಗಾಗುತ್ತಿದ್ದೀಯೆ. ಇಲ್ಲಿ ಧರ್ಮವು ಅಧರ್ಮವಾಗಿದೆ! ಅಧರ್ಮವು ಧರ್ಮವಾಗಿದೆ! ಇವು ವಿರುದ್ಧವಾದ ಫಲಗಳನ್ನು ಕೊಡುತ್ತಿವೆಯಲ್ಲ! (೧೮). ಧರ್ಮದಿಂದ ಅದರ ಫಲವಾದ ಸುಖವೂ ಅಧರ್ಮದಿಂದ ದುಃಖವೂ ಬರುವುದಾಗಿದ್ದರೆ, ಯಾರಲ್ಲಿ ಅಧರ್ಮವು ನೆಲೆಸಿದೆಯೋ ಅವರಿಗೆ ದುಃಖವೇ ಬರಬೇಕಾಗುತ್ತಿತ್ತು (೧೯). ಯಾರಲ್ಲಿ ಅಧರ್ಮದ ಲೇಶವೂ ಇಲ್ಲವೋ ಅವರಿಗೆ ಸುಖವು ತಪ್ಪಬಾರದಾಗಿತ್ತು. ಧರ್ಮದಿಂದ ನಡೆಯುವವರಿಗೆ ಸುಖವು

† 'ಯದಿ' ಶಬ್ದಕ್ಕೆ ಈ ಶ್ಲೋಕದ ಪೂರ್ವಾರ್ಥದೊಡನೆ ಸಂಬಂಧವಿದೆ.

* ಸ್ಥಾವರಗಳು ಸ್ವತಃ ಯಾವ ಕರ್ಮವನ್ನೂ ಮಾಡಲಾರವು ಸಿಂಹಾದಿ ಜಂತುಗಳು ಹಿಂಸಾದಿ ಕರ್ಮವನ್ನು ಮಾಡಿದರೂ ಅವುಗಳಿಗೆ ವಿಧಿವಿಷೇಧಗಳಿಲ್ಲವಾದ್ದರಿಂದ ಪಾಪಪುಣ್ಯಗಳು ಅಂಟುವುದಿಲ್ಲ.

ಯಸ್ಮಾದರ್ಥಾ ವಿನರ್ಥಂತೇ ಯೇಷ್ಟಧರ್ಮಃ ಪ್ರತಿಷ್ಠಿತಃ |
 ಕ್ಲಿಶ್ಯಂತೇ ಧರ್ಮಶೀಲಾಶ್ಚ ತಸ್ಮಾದೇತೌ ನಿರರ್ಥಕೌ || ೨೦
 ವಧ್ಯಂತೇ ಪಾಪಕರ್ಮಣೋ ಯದ್ಯಧರ್ಮೇಣ ರಾಘವ |
 ವಧಕರ್ಮಹತೋಽಧರ್ಮಃ ಸ ಹತಃ ಕಂ ವಧಿಷ್ಯತಿ || ೨೧
 ಅಥವಾ ವಿಹಿತೇನಾಯಂ ಹನ್ಯತೇ ಹಂತಿ ನಾ ಪರಮ್ |
 ವಿಧಿರಾಲಿಪ್ಯತೇ ತೇನ ನ ಸ ಪಾಪೇನ ಕರ್ಮಣಾ || ೨೨
 ಅದೃಷ್ಟಪ್ರತಿಕಾರೇಣ ತ್ವನ್ಯಕ್ತೇನಾಸತಾ ಸತಾ |
 ಕಥಂ ಶಕ್ಯಂ ಪರಂ ಪ್ರಾಪ್ತಂ ಧರ್ಮೇಣಾರಿವಿಕರ್ಶನ || ೨೩

ದೊರೆಯಬೇಕಲ್ಲವೆ? ಧರ್ಮಾಧರ್ಮಗಳಿಗೆ ತಕ್ಕ ಫಲವು ಸಿಗಬೇಕಲ್ಲವೆ? (೨೦). ಯಾರಲ್ಲಿ ಅಧರ್ಮವು ಸ್ಥಿರವಾಗಿ ನೆಲೆಸಿದೆಯೋ ಅವರಿಗೆ ಅಭ್ಯುದಯಗಳು ಹೆಚ್ಚುತ್ತಲೇ ಇವೆ! ಧರ್ಮಶೀಲರು ಕಷ್ಟವಡುತ್ತಲೇ ಇದ್ದಾರೆ! ಆದ್ದರಿಂದ, ಅಣ್ಣ, ಈ ಪಾಪ-ಪುಣ್ಯ ಎಂಬುದು ನಿರರ್ಥಕ; ಸುಳ್ಳು! (೨೧). ಅಧರ್ಮದಿಂದ ಪಾಪಿಗಳು ಹಿಂಸೆಗೆ ಗುರಿಯಾಗುವುದಾದರೆ, ರಾಘವ, ಅಧರ್ಮವೇ ನಾಶಕ್ರಿಯೆಯಿಂದ* ಸತ್ತುಹೋಗುವುದಲ್ಲ! ತಾನೇ ಸತ್ತುಹೋಗಿರುವಾಗ, ಅದು ಯಾರನ್ನು ಹಿಂಸೆ ವಡಿಸೀತು? ಯಾರನ್ನು ಕೊಂದೀತು? (೨೨). ಅಥವಾ ದೈವಪ್ರೇರಣೆಯಿಂದ ಪಾಪಿಯು ಘಾತಿಸಲ್ಪಡುತ್ತಾನೆ. ದೈವಪ್ರೇರಣೆಯಿಂದಲೇ ಇನ್ನೊಬ್ಬನನ್ನು ಘಾತಿಸುತ್ತಾನೆ (ದೈವವು ಪಾಪಪುಣ್ಯಗಳಿಗೆ ತಕ್ಕ ಫಲವನ್ನು ಕೊಡುತ್ತದೆ) ಎನ್ನುವುದಾದರೆ, ಪ್ರೇರಣೆಮಾಡುವ ದೈವಕ್ಕೆ ಪಾಪಕರ್ಮದ ಲೇಸವಾಗಬೇಕೇ ಹೊರತು ಪುರುಷನಿಗಲ್ಲ! (೨೩). (ಕರ್ಮದಿಂದ ಅದೃಷ್ಟವೆಂಬ ಗುಣವಿಶೇಷವು ಹುಟ್ಟುತ್ತದೆ. ಅದೃಷ್ಟವು

* ಅಧರ್ಮವೆಂದರೆ ಪಾಪಕರ್ಮ. ಕರ್ಮವೆಂದರೆ ಕ್ರಿಯೆ. ಅದು ಕ್ಷಣಿಕವಾದದ್ದು. ಒಂದನೆಯ ಕ್ಷಣದಲ್ಲಿ ಹುಟ್ಟಿ, ಎರಡನೆಯ ಕ್ಷಣದಲ್ಲಿ ಇದ್ದು, ಮೂರನೆಯ ಕ್ಷಣದಲ್ಲಿ ನಾಶವಾಗುತ್ತದೆ. ನಾಶವಾದ ಪಾಪಕರ್ಮವು ಕಾಲಾಂತರದಲ್ಲಿ ಇರುವುದಿಲ್ಲವಾದ್ದರಿಂದ, ಅದು ಮನುಷ್ಯನಿಗೆ ಕೆಟ್ಟಫಲವನ್ನು ಹೇಗೆ ಕೊಡಲು ಸಾಧ್ಯ? ಎಂದು ಅಭಿಪ್ರಾಯ. ಈ ನ್ಯಾಯವು ಪುಣ್ಯಕರ್ಮಕ್ಕೂ ಅನ್ವಯಿಸುತ್ತದೆ. ಶಬ್ದ, ಜ್ಞಾನ, ಕ್ರಿಯೆ-ಈ ಮೂರು ಕ್ಷಣಿಕಗಳೆಂದು ಶಾಸ್ತ್ರದ ನಿರ್ಣಯ.

ಯದಿ ಸತ್ ಸ್ಯಾತ್ ಸತಾಂ ಮುಖ್ಯ ನಾಸತ್ ಸ್ಯಾತ್ತ್ವನ ಕಿಂಚನ |
 ತ್ವಯಾ ಯದೀದೃಶಂ ಪ್ರಾಪ್ತಂ ತಸ್ಮಾತ್ ಸನ್ನೋಪಪದ್ಯತೇ || ೧೫
 ಅಥನಾ ದುರ್ಬಲಃ ಕ್ಲಿಬೋ ಬಲಂ ಧರ್ನೋಽನುವರ್ತತೇ |
 ದುರ್ಬಲೋ ಹೃತನುರ್ಯಾದೋ ನ ಸೇನ್ಯ ಇತಿ ಮೇ ಮತಿಃ || ೧೬
 ಬಲಸ್ಯ ಯದಿ ಚೇದ್ಧರ್ನೋ ಗುಣಭೂತಃ ಪರಾಕ್ರಮೇ |
 ಧರ್ಮನುತ್ಸೃಜ್ಯ ವರ್ತಸ್ವ ಯಥಾ ಧರ್ಮೇ ತಥಾ ಬಲೇ || ೧೭

ಚಿರಕಾಲ ಇರುವುದರಿಂದ, ಪಾವಪುಣ್ಯಗಳಿಗೆ ತಕ್ಕ ಫಲವನ್ನು ಅದು ಕೊಡುತ್ತದೆ ಎಂದು ಹೇಳುವುದಾದರೆ) ಅಂಥ ಅದೃಷ್ಟವು ಅಸತ್-ಇಲ್ಲವೆಂದೇ ಹೇಳುತ್ತೇನೆ! ಅದು ವ್ಯಕ್ತವಾಗಿ ಕಣ್ಣಿಗೆ ಕಾಣಿಸುತ್ತಿಲ್ಲ. ಪ್ರತೀಕಾರ-ಎಂದರೆ, ಸರಿಯಾದ ಹೇತುವೇ ಇಲ್ಲವಾದ್ದರಿಂದ, ಅನುಮಾನದಿಂದಲೂ ಅದೃಷ್ಟವನ್ನು ಊಹಿಸಲು ಶಕ್ಯವಿಲ್ಲ. ಶ್ರೀರಾಮ, ಅದೃಷ್ಟವೇ ಇಲ್ಲವಾದಕಾರಣ ಧರ್ಮದಿಂದ ಸದ್‌ತಿಯನ್ನು ವಡೆಯಲು ಹೇಗೆ ಸಾಧ್ಯ?*(೧೪). ಧರ್ಮದಿಂದ ಅದೃಷ್ಟವು ಹುಟ್ಟಿ ಅದರಿಂದ ಫಲವು ದೊರೆಯುವುದು ಸತ್ಯವಾಗಿದ್ದರೆ, ನಿನಗೆ ಯಾವ ಬಗೆಯ ಕೆಡಕೂ ಆಗುತ್ತಲೇ ಇರಲಿಲ್ಲ. ಸತ್ಪುರುಷರಲ್ಲಿ ಶ್ರೇಷ್ಠನಾದ ನಿನಗೆ ಇಂತಹ ವಿಸತ್ತು ಬಂದಿದೆ ಯಲ್ಲ! ಆದ್ದರಿಂದ ಧರ್ಮವು ಸತ್ಪಲವನ್ನು ಕೊಡುತ್ತದೆಯೆಂಬುದು ಸುಳ್ಳು! (೧೫). ಧರ್ಮವು ಫಲವನ್ನು ಕೊಡಬೇಕಾದರೆ ಮನುಷ್ಯನ ಪೌರುಷವನ್ನಪೇಕ್ಷಿಸುತ್ತದೆಯೆಂದೂ ಧರ್ಮವು ದುರ್ಬಲವಾದ್ದರಿಂದ ಸ್ವತಃ ಫಲವನ್ನು ಕೊಡಲು ಅಸಮರ್ಥವೆಂದೂ ಹೇಳುವುದಾದರೆ, ಅಂಥ ಕೈಲಾಗದ ಧರ್ಮದ ಗೊಡವೆಯೇ ಬೇಡ! ಸ್ವತಃ ಫಲವನ್ನೀಯಲಾರದ ಹೇಡಿಯಾದ ಧರ್ಮವನ್ನಾಶ್ರಯಿಸುವುದೇ ಬೇಡವೆಂದು ನನ್ನ ಅಭಿಪ್ರಾಯ! (೧೬). ಪೌರುಷವು ಫಲವನ್ನು ಕೊಡಬೇಕಾದರೆ ಧರ್ಮವು ಸಹಕಾರಿಯಾಗಿರು

* ಪುಣ್ಯಪಾಪಗಳು ತಕ್ಕ ಫಲವನ್ನು ಹೇಗೆ ಕೊಡುತ್ತವೆ? ಸ್ವತಃ ತಾವೇ ಕೊಡುತ್ತವೆಯೋ? ಈಶ್ವರನ ಮೂಲಕವೋ? ಅದೃಷ್ಟದ ಮೂಲಕವೋ?—ಕರ್ಮಗಳು ಸ್ವತಃ ನಾಶವಾಗಿಬಿಡುವುದರಿಂದ ಕಾಲಾಂತರದಲ್ಲಿ ಅವು ಫಲವನ್ನು ಕೊಡಲಾರವು. ಈಶ್ವರನ ಮೂಲಕವಾದರೆ, ಪ್ರೇರಕನಾದ ಈಶ್ವರನಿಗೇ ಕರ್ಮದ ಲೇಪವಾಗಬೇಕು. ಅದೃಷ್ಟದ ಮೂಲಕವೆಂಬುದು ಸರಿಯಲ್ಲ. ಏಕೆಂದರೆ ಅದೃಷ್ಟವೇ ಇಲ್ಲ ಎಂದು ತಾತ್ಪರ್ಯ.

ಅಥ ಚೇತ್ ಸತ್ಯವಚನಂ ಧರ್ಮಃ ಕಿಲ ಪರಂತಪ |

ಅನ್ಯತಸ್ತ್ವಯ್ಯಕರುಣಃ ಕಿಂ ನ ಬದ್ಧಸ್ತ್ವಯಾ ಪಿತಾ || ೨೮

ಯದಿ ಧರ್ಮೋ ಭವೇದ್ಭೂತಃ ಲಭೇನೋ ನಾ ಪರಂತಪ |

ನ ಸ್ಮಹತ್ವಾ ನುನಿಂ ವಜ್ರೀ ಕುರ್ಯಾದಿಜ್ಯಾಂ ಶತಕ್ರತುಃ || ೨೯

ಅಧರ್ಮಸಂಶ್ರಿತೋ ಧರ್ಮೋ ವಿನಾಶಯತಿ ರಾಘವ |

ಸರ್ವನೇತದ್ಯಥಾಕಾನುಂ ಕಾಕುತ್ಸ್ಥ ಕುರುತೇ ನರಃ || ೩೦

ತ್ತದೆ ಎನ್ನುವುದಾದರೆ, ಪ್ರಧಾನವಾದ ಪೌರುಷವನ್ನೇ ಅವಲಂಬಿಸು ! ಗೌಣವಾದ ಧರ್ಮವನ್ನು ಆಚೆಗೆ ತಳ್ಳಿಬಿಡು (೨೭). ಅಣ್ಣ, ನಿನ್ನ ಅಭಿಪ್ರಾಯದಲ್ಲಿ ಸತ್ಯಪಾಲನೆಯು ಮುಖ್ಯವಾದ ಧರ್ಮವಷ್ಟೆ. ನಿನ್ನ ವಿಷಯದಲ್ಲಿ ಅಸತ್ಯವನ್ನು ಹೇಳಿ ನಿಷ್ಕರುಣೆಯಿಂದ ವರ್ತಿಸಿದ ನಮ್ಮ ತಂದೆಯನ್ನು ನೀನೇಕೆ ತಡೆಯಲಿಲ್ಲ? (ನಿನಗೆ ಪಟ್ಟಾಭಿಷೇಕವನ್ನು ಮಾಡುವೆನೆಂದು ದಶರಥರಾಜನು ಸುಳ್ಳುಹೇಳಿದನು! ಸತ್ಯಮಾರ್ಗದಲ್ಲಿ ನಡೆಯುವಂತೆ ಅವನನ್ನು ನೀನೇಕೆ ನಿರ್ಬಂಧಿಸಲಿಲ್ಲ?) (೨೮). ರಾಘವ, ಧರ್ಮವನ್ನೇ ಆಚರಿಸಬೇಕು - ಅಧರ್ಮವನ್ನೇ ಆಚರಿಸಬೇಕು ಎಂಬ ನಿಯಮವೇನೂ ಇಲ್ಲ. (ಪರಿಸ್ಥಿತಿಗೆ ಅನುಗುಣವಾಗಿ ಯಾವುದನ್ನಾದರೂ ಮಾಡಬಹುದು.) ಹಾಗಿಲ್ಲದಿದ್ದರೆ ವಜ್ರಧಾರಿಯಾದ ಇಂದ್ರನು ವಿಶ್ವರೂಪ ಮುನಿಯನ್ನೂ ಕೊಂದು ಯಾಗವನ್ನೂ ಆಚರಿಸುತ್ತಿರಲಿಲ್ಲ* (೨೯). ಅಧರ್ಮವೆಂಬ ಪೌರುಷದಿಂದ ಸಮೇತವಾದ ಧರ್ಮವು ವೈರಿಗಳನ್ನು ನಾಶಪಡಿಸಲು ಶಕ್ತವಾಗುತ್ತದೆ. ಆದ್ದರಿಂದ ಸಂದರ್ಭೋಚಿತವಾಗಿ

* ವಿಶ್ವರೂಪನು ತೃಷ್ಣುಬ್ರಹ್ಮನ ಮಗ. ಅವನು ದೈತ್ಯಕಕ್ಷಪಾತಿಯೆಂದು ಇಂದ್ರನು ಕೊಂದನು. ನೂರು ಕ್ರತುಗಳನ್ನು ನಡೆಸಿದವನು ಇಂದ್ರ. ಕ್ರತುವನ್ನು ಆಚರಿಸುವುದು ಧರ್ಮ, ವಿಶ್ವರೂಪನನ್ನು ಸಂದರಿಸಿದ್ದು ಅಧರ್ಮ ಎಂದು ಅಭಿಪ್ರಾಯ. ಮೂಲದಲ್ಲಿರುವ 'ಮುನಿ' ಎಂಬ ಶಬ್ದಕ್ಕೆ ವಿಶ್ವರೂಪನೆಂದು ವ್ಯಾಖ್ಯಾನಕಾರರು ಬರೆದಿದ್ದಾರೆ. ಆದರೆ ದಧೀಚಿಮುನಿಯೆಂದು ಹೇಳುವುದು ಯುಕ್ತವಾಗಿ ತೋರುತ್ತದೆ. ದಧೀಚಿಯನ್ನು ಕೊಂದು ವಜ್ರಾಯುಧವನ್ನು ಇಂದ್ರನು ನಿರ್ಮಿಸಿಕೊಂಡನೆಂದು ಕಥೆ ಇದೆ. ಈ ಶ್ಲೋಕದಲ್ಲಿ 'ವಜ್ರೀ', 'ಶತಕ್ರತು' ಎಂಬವು ಅರ್ಥವತ್ತಾದ ಶಬ್ದಗಳಾಗುತ್ತವೆ.

ನುನು ಚೇದಂ ಮತಂ ತಾತ ಧರ್ಮೋಽಯಮಿತಿ ರಾಘವ |
 ಧರ್ಮಮೂಲಂ ತ್ವಯಾ ಛಿನ್ನಂ ರಾಜ್ಯಮುತ್ಸೃಜತಾ ತದಾ || ೩೧
 ಅರ್ಥೇಭ್ಯೋ ಹಿ ನಿವೃದ್ಧೇಭ್ಯಃ ಸಂವೃತ್ತೇಭ್ಯಸ್ತತ್ತತಃ |
 ಕ್ರಿಯಾಃ ಸರ್ವಾಃ ಪ್ರವರ್ತಂತೇ ಪರ್ವತೇಭ್ಯ ಇವಾಪಗಾಃ || ೩೨
 ಅರ್ಥೇನ ಹಿ ನಿಯುಕ್ತಸ್ಯ ಪುರುಷಸ್ಯಾಲ್ಪತೇಜಸಃ |
 ವ್ಯುಚ್ಛಿದ್ಯಂತೇ ಕ್ರಿಯಾಃ ಸರ್ವಾ ಗ್ರೀಷ್ಮೇ ಕುಸರಿತೋ ಯಥಾ ||
 ಸೋಽಯಸುರ್ಭಂ ಪರಿತ್ಯಜ್ಯ ಸುಖಕಾನುಃ ಸುಖೈಧಿತಃ |
 ಸಾಪನಾರಭತೇ ಕರ್ತುಂ ತತೋ ದೋಷಃ ಪ್ರವರ್ತತೇ || ೩೪
 ಯಸ್ಯಾರ್ಥಾಸ್ತಸ್ಯ ಮಿತ್ರಾಣಿ ಯಸ್ಯಾರ್ಥಾಸ್ತಸ್ಯ ಬಾಂಧವಾಃ |
 ಯಸ್ಯಾರ್ಥಾಃ ಸ ಪುನಾನ್ ಲೋಕೇ ಯಸ್ಯಾರ್ಥಾಃ ಸ ಚ ಪಂಡಿತಃ
 ಯಸ್ಯಾರ್ಥಾಃ ಸ ಚ ನಿಕ್ರಾಂತೋ ಯಸ್ಯಾರ್ಥಾಃ ಸ ಚ ಬುದ್ಧಿಮಾನ್
 ಯಸ್ಯಾರ್ಥಾಃ ಸ ಮಹಾಭಾಗೋ ಯಸ್ಯಾರ್ಥಾಃ ಸ ಗುಣಾಧಿಕಃ ||

ಧರ್ಮವನ್ನೋ ಪೌರುಷವನ್ನೋ ಅವಲಂಬಿಸಬೇಕು (೩೦). ಅಣು-
 ಶ್ರೀರಾಮ, ಇದೇ ನನ್ನ ದೃಢವಾದ ಅಭಿಪ್ರಾಯ. ನೀನಾದರೋ
 ರಾಜ್ಯತ್ಯಾಗವೇ ಧರ್ಮವೆಂದು ತಿಳಿದು ರಾಜ್ಯವನ್ನು ತ್ಯಜಿಸಿದ್ದರಿಂದ
 ಧರ್ಮದ ಬೇರನ್ನೇ ಕತ್ತರಿಸಿದಂತಾಯಿತು! (೩೧). ಏಕೆಂದರೆ, ಜಿನ್ನಾಗಿ
 ಗಳಿಸಿ ಬೆಳೆಸಿದ ಐಶ್ವರ್ಯವಿದ್ದರೆ, ಅದರಿಂದ ಸಕಲ ಕಾರ್ಯಗಳನ್ನೂ
 ನಡೆಸಲು ನಾಥ್ಯವಾಗುವುದು. ವರ್ವತಗಳಿಂದ ನದಿಗಳು ಹುಟ್ಟುವಂತೆ,
 ಸಂಪತ್ತುಗಳಿಂದ ಧರ್ಮಕಾರ್ಯಗಳು ಸಂಭವಿಸುತ್ತವೆ (೩೨). ಧನಹೀನ
 ನಾಗಿ ನಿಶ್ಚೇಜಸ್ತನಾಗಿರುವ ಪುರುಷನ ಸಮಸ್ತ ಕಾರ್ಯಗಳೂ ಬೇಸಿಗೆ
 ಯಲ್ಲಿ ಹಳ್ಳಗಳು ಇಂಗಿಹೋಗುವಂತೆ, ತಾವಾಗಿಯೇ ನಶಿಸುತ್ತವೆ (೩೩).
 (ಧನವಿಲ್ಲದಿದ್ದರೆ ಪಾಪಕರ್ಮವನ್ನಾಚರಿಸಿ ಪಾಪಿಯಾಗುವ ಸಂಭವವೂ
 ಉಂಟು.) ಸುಖವಾಗಿ ಬೆಳೆದವನು ಸುಖವನ್ನೇ ಸದಾ ಬಯಸುತ್ತಾನೆ.
 ಧನವಿಲ್ಲದಿದ್ದರೆ ಅವನು ಪಾಪಕರ್ಮವನ್ನಾಚರಿಸುತ್ತಾನೆ. ಆಗ ಪಾಪವು
 ಗಂಟುಬೀಳುತ್ತದೆ (೩೪). ಹಣವಿದ್ದವನಿಗೆ ಎಲ್ಲರೂ ಮಿತ್ರರೇ, ಎಲ್ಲರೂ
 ಬಂಧುಗಳೇ! ಈ ಲೋಕದಲ್ಲಿ ಹಣವಂತನೇ ಪುರುಷ, ಹಣವಂತನೇ
 ಪಂಡಿತ! ಹಣವುಳ್ಳವನೇ ಪರಾಕ್ರಮಿ, ಅವನೇ ಬುದ್ಧಿವಂತ! ಹಣವುಳ್ಳ

ಅರ್ಥಸ್ತೈತೇ ಪರಿತ್ಯಾಗೇ ದೋಷಾಃ ಪ್ರವ್ಯಾಹೃತಾ ನುಯಾ |
 ರಾಜ್ಯಮುತ್ಸೃಜತಾ ವೀರ ಯೇನ ಬುದ್ಧಿಸ್ತ್ವಯಾ ಕೃತಾ || ೩೭
 ಯಸ್ಮಾರ್ಥಾ ಧರ್ಮಕಾನಾರ್ಥಾಸ್ತಸ್ಯ ಸರ್ವಂ ಪ್ರದಕ್ಷಿಣಮ್ |
 ಅಧನೇನಾರ್ಥಕಾಮೇನ ನಾರ್ಥಃ ಶಕ್ಯೋ ನಿಜಿನ್ವತಾ || ೩೮
 ಹರ್ಷಃ ಕಾಮಶ್ಚ ದರ್ಪಶ್ಚ ಧರ್ಮಃ ಕ್ರೋಧಃ ಶನೋ ದಮಃ |
 ಅರ್ಥಾದೇತಾನಿ ಸರ್ವಾಣಿ ಪ್ರವರ್ತಂತೇ ನರಾಧಿಪ || ೩೯
 ಯೇಷಾಂ ನಶ್ಯತ್ಯಯಂ ಲೋಕಶ್ಚ ರತಾಂ ಧರ್ಮಚಾರಿಣಾಮ್ |
 ತೇಽರ್ಥಾಸ್ತ್ವಯಿ ನ ದೃಶ್ಯಂತೇ ದುರ್ದಿನೇಷು ಯಥಾ ಗ್ರಹಾಃ || ೪೦
 ತ್ವಯಿ ಪ್ರವ್ರಾಜಿತೇ ವೀರ ಗುರೋಶ್ಚ ವಚನೇ ಸ್ಥಿತೇ |
 ರಕ್ಷಸಾಪಹೃತಾ ಭಾರ್ಯಾ ಪ್ರಾಣೈಃ ಪ್ರಿಯತರಾ ತವ || ೪೧

ನನೇ ದೊಡ್ಡಮನುಷ್ಯ, ಅವನೇ ಗುಣಶಾಲಿ! (೩೫-೩೬). ಶ್ರೀರಾಮ, ನೀನು ರಾಜ್ಯವನ್ನು ಪರಿತ್ಯಜಿಸಿ ಐಶ್ವರ್ಯವು ಬೇಡವೆಂಬ ನಿರ್ಧಾರವನ್ನು ಮಾಡಿದೆಯಲ್ಲ, ಐಶ್ವರ್ಯವನ್ನು ತ್ಯಜಿಸಿದರೆ ಯಾವ ಅನರ್ಥಗಳು ಸಂಭವಿಸುತ್ತವೆಯೆಂಬುದನ್ನು ಅದಕ್ಕೋಸ್ಕರ ಹೇಳಿದ್ದೇನೆ (೩೭). ಯಾರಲ್ಲಿ ಧನವಿದೆಯೋ ಅವನಿಗೆ ಧರ್ಮಕಾಮಗಳು ಲಭ್ಯವಾಗುತ್ತವೆ. ಎಲ್ಲವೂ ಅವನಿಗೆ ಅನುಕೂಲವಾಗಿ ಪರಿಣಮಿಸುತ್ತದೆ. ಧನವಿಲ್ಲದವನು ಧನವು ಬೇಕೆಂದು ಯತ್ನಿಸಿದರೂ ಪೌರುಷವಿಲ್ಲದೆಯೇ ಅದು ಎಂದಿಗೂ ದೊರೆಯದು (೩೮). ಹರ್ಷ, ಕಾಮ, ದರ್ಪ, ಧರ್ಮ, ಕ್ರೋಧ, ಶಮ, ದಮ—ಇವೆಲ್ಲವೂ ಧನಬಲವಿದ್ದರೇ ಶೋಭಿಸುತ್ತವೆ. ರಾಜಕುಮಾರ, ಧನವಿಲ್ಲದಿದ್ದರೆ ಈ ಗುಣಗಳಿಗೆ ಬೆಲೆ ಇಲ್ಲ. ಹಣವನ್ನು ಪೇಕ್ಷಿಸಿ ಕೇವಲ ಧರ್ಮನಿಷ್ಠರಾದವರಿಗೆ ಈ ಲೋಕದ ಸಕಲ ಅಭ್ಯುದಯವೂ ಕ್ಷೀಣಿಸುತ್ತದೆ. ಸಮಸ್ತ ಸುಖಕ್ಕೂ ಕಾರಣವಾದ ಐಶ್ವರ್ಯವು ನಿನ್ನಲ್ಲಿಲ್ಲ. ನೋಡುವು ಮುಸುಕಿದ ದಿನಗಳಲ್ಲಿ ಗ್ರಹಗಳು ಕಾಣಿಸದಂತೆ, ಐಶ್ವರ್ಯವು ಅದೃಶ್ಯವಾಗಿದೆ (೩೯-೪೦). ವೀರಾಗ್ರಣಿ-ಶ್ರೀರಾಮ, ನೀನು ತಂದೆಯ ಮಾತನ್ನು ನಡೆಸಬೇಕೆಂದು ರಾಜ್ಯವನ್ನು ತ್ಯಜಿಸಿ ಬಂದುದರಿಂದ, ಪ್ರಾಣಕ್ಕಿಂತಲೂ ನಿನಗೆ ಪ್ರಿಯಳಾದ ನಿನ್ನ ಪತ್ನಿಯನ್ನು ರಾಕ್ಷಸನು ಅಪಹರಿಸಲು

ತದದ್ಯ ವಿಪುಲಂ ನೀರ ದುಃಖಮಿಂದ್ರಜಿತಾ ಕೃತಮ್ |
 ಕರ್ಮಣಾ ನ್ಯಪನೇಷ್ಯಾಮಿ ತಸ್ಮಾದುತ್ತಿಷ್ಠ ರಾಘವ || ೪೨
 ಉತ್ತಿಷ್ಠ ನರಶಾದೂರ್ಲ ದೀರ್ಘಬಾಹೋ ದೃಢವ್ರತ |
 ಕಿಮಾತ್ಮಾನಂ ಮಹಾತ್ಮಾನಮಾತ್ಮಾನಂ ನಾನಬುಧ್ಯಸೇ || ೪೩

ಅಯಮನಘ ತನೋದಿತಃ ಪ್ರಿಯಾರ್ಥಂ

ಜನಕಸುತಾನಿಧನಂ ನಿರೀಕ್ಷ್ಯ ರುಷ್ವಃ |

ಸಹಯಗಜರಥಾಂ ಸರಾಕ್ಷಸೇಂದ್ರಾಂ

ಭೃಶಮಿಷುಭಿರ್ವಿನಿಪಾತಯಾಮಿ ಲಂಕಾಮ್ || ೪೪

ಇತಿ ಶ್ರೀಮದ್ರಾಮಾಯಣೇ ಯುದ್ಧ ಕಾಂಡೇ ತ್ರ್ಯಶೀತಮಃ ಸರ್ಗಃ

ನಾಧ್ಯವಾಯಿತು (೪೧). ಇಂದ್ರಜಿತು ನಮಗೆ ವಿಪುಲವಾದ ದುಃಖವನ್ನು ತಂದೊಡ್ಡಿ ದನಲ್ಲವೆ? ಇರಲಿ; ಅಣ್ಣ-ವೀರಾಗ್ರಣಿ, ಧೈರ್ಯವನ್ನು ತಂದುಕೊಂಡು ಮೇಲೇಳು. ನನ್ನ ಪೌರುಷದಿಂದ ಇದಕ್ಕೆ ಪ್ರತೀಕಾರವನ್ನು ಮಾಡುವೆನು! (೪೨). ಓ ಪುರುಷೋತ್ತಮ, ದೀರ್ಘಬಾಹು, ದೃಢವ್ರತ, ಮೇಲೇಳು. ಮಹಾಪ್ರಾಜ್ಞನಾದ ನೀನು ದುಃಖದ ಸೋಂಕಿಲ್ಲದ ಪರಮಾತ್ಮಸ್ವರೂಪನೆಂಬುದನ್ನು ಅರಿಯೆಯಾ? * (೪೩). ನಿಷ್ಕಳಂಕ ಹೃದಯ - ಅಣ್ಣ, ಮೇಲೇಳು. ನಿನ್ನ ಸಂತೋಷಕ್ಕಾಗಿಯೇ ನಾನು ಸರ್ವದಾ ಉದ್ಯುಕ್ತನಾಗಿದ್ದೇನೆ. ಜನಕಾತ್ಮಜಿಯ ವಧೆಯನ್ನು ಕೇಳಿ ರೋಷಾವಿಷ್ಟನಾಗಿದ್ದೇನೆ. ನನ್ನ ದಿವ್ಯಾಸ್ತ್ರಗಳಿಂದ ರಾವಣನ ರಥಗಜ ತುರಗಾದಿ ಸೇನೆಯನ್ನು ಮರ್ದಿಸಿ, ರಾಕ್ಷಸರಾಜನನ್ನು ವಧಿಸಿ, ಲಂಕೆಯನ್ನು ಧೂಳೆಬ್ಬಿಸುವೆನು” ಎಂದನು (೪೪).

ಇಲ್ಲಿಗೆ ಶ್ರೀಮದ್ರಾಮಾಯಣದ ಯುದ್ಧ ಕಾಂಡದಲ್ಲಿ ಎಂಬತ್ತುಮೂರನೆಯ ಸರ್ಗ

* 'ಕಿಮಾತ್ಮಾನಂ ಮಹಾತ್ಮಾನಮಾತ್ಮಾನಂ ನಾನಬುಧ್ಯಸೇ'. 'ಕಿಮಾತ್ಮಾನಂ' ಎಂಬುದನ್ನು ಸಮಸ್ತ ಪದವೆಂದೂ ಗ್ರಹಿಸಲು ಸಾಧ್ಯವಿದೆ. 'ಅತ್ಮ' ಎಂದರೆ ಬುದ್ಧಿ. ಕಿಮಾತ್ಮಾನಂ = ಅಲ್ಲ ಬುದ್ಧಿ ಯಾದ ಸಾಮಾನ್ಯನಂತೆ ದುಃಖಾಕ್ರಾಂತನಾಗಿರುವ, ಆತ್ಮಾನಂ = ನಿನ್ನನ್ನು, ಮಹಾತ್ಮಾನಂ = ದುಃಖಾತೀತನಾದ ಮಹಾಪುರುಷನೆಂದು, ನಾನಬುಧ್ಯಸೇ = ತಿಳಿದುಕೊಳ್ಳದೆ ಇರುವೆಯಲ್ಲ - ಮಹಾತ್ಮನಾದ ನೀನು ಸಾಮಾನ್ಯ ಮನುಷ್ಯನಂತೆ ದುಃಖಿಸುವೆಯಲ್ಲ ಎಂದು ತಾತ್ಪರ್ಯ.

ಚತುರಶೀತಿನುಃ ಸರ್ಗಃ

ಇಂದ್ರಜಿನ್ನಾಯಾವಿವರಣಮ್

ರಾಮಮಾಶ್ವಾಸಯಾನೇ ತು ಲಕ್ಷ್ಮಣೇ ಭ್ರಾತೃವತ್ಸಲೇ |
ನಿಕ್ಷಿಪ್ಯ ಗುಲ್ಮಾನ್ ಸ್ವಸ್ಥಾನೇ ತತ್ರಾಗಚ್ಛದ್ವಿಭೀಷಣಃ || ೧

ನಾನಾಪ್ರಹರಣೈರ್ವೀರೈಶ್ಚ ತುರ್ಭಿಃ ಸಚಿವೈರ್ವೃತಃ |
ನೀಲಾಂಜನಚಯಾಕಾರ್ಯನಾರ್ತಂ ಗೃರಿವ ಯೂಥಪಃ || ೨

ಸೋಽಭಿಗಮ್ಯ ಮಹಾತ್ಮಾನಂ ರಾಘವಂ ಶೋಕಲಾಲಸಮ್ |
ವಾನರಾಂಶ್ಚೈವ ದದೃಶೇ ಬಾಷ್ಪಪರ್ಯಾಕುಲೇಕ್ಷಣಾನ್ || ೩

ರಾಘವಂ ಚ ಮಹಾತ್ಮಾನಮಿಕ್ಷ್ವಾಕುಕುಲನಂದನಮ್ |
ದದರ್ಶ ನೋಹನಾಪನ್ನಂ ಲಕ್ಷ್ಮಣಸ್ಯಾಂಕಮಾಶ್ರಿತಮ್ || ೪

ಸರ್ಗ ೮೪

ಎಲ್ಲವೂ ಇಂದ್ರಜಿತುವಿನ ಮಾಯಾಜಾಲವೆಂದು ವಿಭೀಷಣನು ಹೇಳಿ
ಶ್ರೀರಾಮನನ್ನು ಸಂತೈಸಿ, ಇಂದ್ರಜಿತುವನ್ನು ವಧಿಸಲು
ಲಕ್ಷ್ಮಣನನ್ನು ಕಳಿಸಬೇಕೆಂದು ಪ್ರಾರ್ಥಿಸುವುದು.

ಹೀಗೆ ಭ್ರಾತೃವತ್ಸಲನಾದ ಲಕ್ಷ್ಮಣನು ಶ್ರೀರಾಮನಿಗೆ ಸಮಾಧಾನ ಹೇಳುತ್ತಿರುವಾಗ, ವಿಭೀಷಣನು ಸೇನಾವ್ಯೂಹವನ್ನು ಆಯಾ ಸ್ಥಾನಗಳಲ್ಲಿ ಕಾವಲಾಗಿರುವಂತೆ ಏರ್ಪಡಿಸಿ ಬಂದನು (೧). ಕಪ್ಪುಕಾಡಿಗೆಯ ರಾಶಿಯಂತೆ ಕೃಷ್ಣಕಾಯರಾಗಿ ವಿವಿಧಾಯುಧಗಳನ್ನು ಧರಿಸಿದ ವೀರರಾದ ನಾಲ್ವರು ಮಂತ್ರಿಗಳಿಂದ ಪರಿವೃತನಾದ ವಿಭೀಷಣನು, ಅನೆಗಳಿಂದ ಸಮಾವೃತವಾದ ಸಲಗದಂತೆ ಗಂಭೀರವಾಗಿ ನಡೆಯುತ್ತ ಬಂದನು! (೨). ಅವನು ಸಮೀಪಕ್ಕೆ ಬಂದು ಶೋಕಾರ್ತನಾಗಿದ್ದ ಲಕ್ಷ್ಮಣನನ್ನೂ ಕಣ್ಣೀರು ಬಿಡುತ್ತಿದ್ದ ವಾನರರನ್ನೂ ಕಂಡನು. ಇಕ್ಷ್ವಾಕುಕುಲನಂದನನೂ ಮಹಾಧೀರನೂ ಆದ ಶ್ರೀರಾಮನು ಲಕ್ಷ್ಮಣನ ತೊಡೆಯಮೇಲೆ ಮೈಮರೆತು

- ನೀಡಿತಂ ಶೋಕಸಂತಪ್ತಂ ದೃಷ್ಟ್ವಾ ರಾಮಂ ವಿಭೀಷಣಃ |
ಅಂತರ್ದುಃಖೇನ ದೀನಾತ್ಮಾ ಕಿಮೇತದಿತಿ ಸೋಽಬ್ರವೀತ್ || ೫
- ವಿಭೀಷಣಮುಖಂ ದೃಷ್ಟ್ವಾ ಸುಗ್ರೀವಂ ತಾಂಶ್ಚ ವಾನರಾನ್ |
ಲಕ್ಷ್ಮಣೋನಾಚ ಮಂದಾರ್ಥಮಿದಂ ಬಾಷ್ಪಪರಿಪ್ಲುತಃ || ೬
- ಹತಾಮಿಂದ್ರಜಿತಾ ಸೀತಾಮಿಹ ಶ್ರುತ್ವೈವ ರಾಘವಃ |
ಹನುಮದ್ವಚನಾತ್ ಸೌಮ್ಯ ತತೋ ನೋಹಮುಪಾಗತಃ || ೭
- ಕಥಯಂತಂ ತು ಸೌಮಿತ್ರಿಂ ಸಂನಿವಾರ್ಯ ವಿಭೀಷಣಃ |
ಪುಷ್ಕಲಾರ್ಥಮಿದಂ ವಾಕ್ಯಂ ವಿಸಂಜ್ಞಂ ರಾಮಮಬ್ರವೀತ್ || ೮
- ಮನುಜೇಂದ್ರಾರ್ತರೂಪೇಣ ಯದುಕ್ತಂ ಚ ಹನೂಮತಾ |
ತದಯುಕ್ತಮಹಂ ಮನ್ಯೇ ಸಾಗರಸ್ಯೇನ ಶೋಷಣಮ್ || ೯

ಮಲಗಿರುವುದು ವಿಭೀಷಣನಿಗೆ ಗೋಚರಿಸಿತು (೩-೪). ಶ್ರೀರಾಮನು ಶೋಕಸಂತಪ್ತನಾಗಿ ಲಜ್ಜೆಯಿಂದ ತಲೆಯೆತ್ತದಿರುವುದನ್ನು ನೋಡಿದೊಡನೆ ವಿಭೀಷಣನ ಅಂತರಂಗದಲ್ಲಿ ದುಃಖವು ಪುಟಿಯಿತು. ಅವನು ದೈನ್ಯದಿಂದ ' ಏನಿದು ? ' ಎಂದು ಕೇಳಿದನು (೫). ಲಕ್ಷ್ಮಣನು ಕಣ್ಣೀರು ಸುರಿಸುತ್ತ ವಿಭೀಷಣನ ಮುಖವನ್ನು ನೋಡಿ ಸುಗ್ರೀವನನ್ನೂ ಇತರ ವಾನರರನ್ನೂ ನೋಡುತ್ತ " ಸೌಮ್ಯ - ವಿಭೀಷಣ, ಇಂದ್ರಜಿತು ಸೀತಾದೇವಿಯನ್ನು ಸಂಹರಿಸಿದನೆಂದು ಹನುಮಂತನು ಹೇಳಿದನು. ಅದನ್ನು ಕೇಳಿ ರಾಘವನು ಮೂರ್ಛಿತನಾದನು " ಎಂದು ಸಂಕ್ಷೇಪವಾಗಿ ತಿಳಿಸಿದನು (೬-೭). ಆ ವಾಕ್ಯವನ್ನು ಸೌಮಿತ್ರಿಯು ಮುಗಿಸುವಷ್ಟರಲ್ಲಿಯೇ ವಿಭೀಷಣನು ' ಅದೆಲ್ಲವೂ ಇಂದ್ರಜಿತುವಿನ ಮಾಯಾಜಾಲ ' ಎನ್ನುತ್ತ ಲಕ್ಷ್ಮಣನನ್ನು ತಡೆದು, ಬಸವಳಿದು ಮಲಗಿದ್ದ ಶ್ರೀರಾಮನನ್ನು ಸಂಜೋಧಿಸಿ ಅರ್ಥವತ್ತಾದ ಮಾತನ್ನಾಡಿದನು (೮): " ರಾಜಪುತ್ರ-ಶ್ರೀರಾಮ, ಹನುಮಂತನು ಹೇಳಿದುದು ಸರಿಯಾದ ಸುದ್ದಿಯಲ್ಲ. ಸಮುದ್ರವು ಒಣಗಿಹೋಯಿತು ಎಂಬಂತೆ ಅದು ವಿಶ್ವಾಸಾರ್ಹವಲ್ಲವೆಂದು ನಾನು ತಿಳಿಯುತ್ತೇನೆ. ದುರಾತ್ಮ

ಅಭಿಪ್ರಾಯಂ ತು ಜಾನಾಮಿ ರಾವಣಸ್ಯ ದುರಾತ್ಮನಃ |
 ಸೀತಾಂ ಪ್ರತಿ ಮಹಾಬಾಹೋ ನ ಚ ಘಾತಂ ಕರಿಷ್ಯತಿ || ೧೦

ಯಾಚ್ಯಮಾನಸ್ತು ಬಹುಶೋ ಮಯಾ ಹಿತಚಿಕೀರ್ಷುಣಾ |
 ವೈದೇಹೀನುತ್ಸ್ಯ ಜಸ್ವೇತಿ ನ ಚ ತತ್ ಕೃತವಾನ್ ವಚಃ || ೧೧

ನೈವ ಸಾಮ್ನಾ ನ ದಾನೇನ ನ ಭೇದೇನ ಕುಶೋ ಯುಧಾ |
 ಸಾ ದ್ರಷ್ಟ್ವನುಪಿ ಶಕ್ಯೇತ ನೈವ ಚಾನ್ಯೇನ ಕೇನಚಿತ್ || ೧೨

ವಾನರಾನ್ ನೋಹಯಿತ್ವಾ ತು ಪ್ರತಿಯಾತಃ ಸ ರಾಕ್ಷಸಃ |
 ಚೈತ್ಯಂ ನಿಕುಂಭಿಲಾಂ ನಾನು ಯತ್ರ ಹೋನುಂ ಕರಿಷ್ಯತಿ || ೧೩

ಹುತವಾನುಪಯಾತೋ ಹಿ ದೇವೈರಪಿ ಸನಾಸವೈಃ |
 ದುರಾಧರ್ಷೋ ಭವತ್ಯೇವ ಸಂಗ್ರಾಮೇ ರಾವಣಾತ್ಮಜಃ || ೧೪

ನಾದ ರಾವಣನ ಅಭಿಪ್ರಾಯವೇನೆಂಬುದು ನನಗೆ ಗೊತ್ತಿದೆ! ಮಹಾಬಾಹು, ಅವನು ಸೀತಾದೇವಿಯನ್ನು ಎಂದಿಗೂ ಕೊಲ್ಲಿಸುವುದಿಲ್ಲ! (೯-೧೦). ಅವನಿಗೆ ಒಳ್ಳೆಯದನ್ನು ಮಾಡೋಣವೆಂದು ನಾನು ಎಷ್ಟೋಸಲ ರಾವಣನನ್ನು ಬೇಡಿಕೊಂಡಿದ್ದೇನೆ. ಸೀತಾದೇವಿಯನ್ನು ರಾಘವನಿಗೆ ಒಪ್ಪಿಸಿಬಿಡೆಂದು ಪ್ರಾರ್ಥಿಸಿದ್ದೇನೆ. ಆದರೂ ಅವನು ನನ್ನ ಹಿತವಚನವನ್ನು ನಡೆಸಲಿಲ್ಲ (೧೧). ಇನ್ನೊಬ್ಬ ಪುರುಷನು ವೈದೇಹಿಯನ್ನು ಕಣ್ಣಿಂದ ನೋಡಲು ಸಹ ರಾವಣನು ಅವಕಾಶವನ್ನು ಕೊಡುವುದಿಲ್ಲ! ಸಾಮ ದಾನ ಭೇದಗಳಿಗೂ ಜಗ್ಗುವನಲ್ಲ; ಇನ್ನು ಯುದ್ಧಕ್ಕೆ ಜಗ್ಗುವನೆ? (ಹೀಗಿರುವಾಗ ಸೇನಾಮಧ್ಯಕ್ಕೆ ಕರೆತಂದು ಅವಳನ್ನು ಸಂಹರಿಸಲು ಇಂದ್ರಜಿತುವಿಗೆ ಅವಕಾಶ ಕೊಡುವನೆ?) (೧೨). ಇಂದ್ರಜಿತು ವಾನರರನ್ನು ಮಾಯಾಜಾಲದಿಂದ ಭ್ರಮೆಗೊಳಿಸಿ ನಿಕುಂಭಿಳಾದೇವಾಲಯಕ್ಕೆ ಹೊರಟುಹೋಗಿದ್ದಾನೆ! ಅಲ್ಲಿ ಅವನು ಮತ್ತೆ ಅಭಿಚಾರಿಕಹೋಮವನ್ನು ಮಾಡುವನು! (೧೩). ಶ್ರೀರಾಮ, ಅವನು ವಿಧಿವತ್ತಾಗಿ ಹೋಮವನ್ನು ಮುಗಿಸಿ ಬಂದನಾದರೆ ದುರ್ಧರ್ಷನಾಗುವನು. ಇಂದ್ರಾದಿ ದೇವತೆಗಳಿಗೂ ಕಾಳಗದಲ್ಲಿ ಅವನನ್ನೆದುರಿಸುವುದು

ತೇನ ಮೋಹಯತಾ ನೂನಮೇಷಾ ಮಾಯಾ ಪ್ರಯೋಜಿತಾ |
ವಿಘ್ನನುನ್ನಿಚ್ಛತಾಂ ತತ್ರ ನಾನರಾಣಾಂ ಪರಾಕ್ರಮೇ || ೧೫

ಸಸ್ಮಿನ್ಯಾಸ್ತತ್ರ ಗಚ್ಛಾಮೋ ಯಾವತ್ತನ್ನ ಸಮಾಪ್ಯತೇ |
ತ್ಯಜೇಮಂ ನರಶಾರ್ದೂಲ ಮಿಥ್ಯಾಸಂತಾಪಮಾಗತಮ್ || ೧೬

ಸೀದತೇ ಹಿ ಬಲಂ ಸರ್ವಂ ದೃಷ್ಟ್ವಾ ತ್ವಾಂ ಶೋಕಕರ್ಶಿತಮ್ |
ಇಹ ತ್ವಂ ಸ್ವಸ್ಥಹೃದಯಸ್ತಿಷ್ಠ ಸತ್ತ್ವಸಮುಚ್ಛ್ರಿತಃ || ೧೭

ಲಕ್ಷ್ಮಣಂ ಪ್ರೇಷಯಾಸ್ಮಾಭಿಃ ಸಹಸ್ಮಿನ್ಯಾನುಕರ್ಷಿಭಿಃ |
ಏಷ ತಂ ನರಶಾರ್ದೂಲೋ ರಾವಣಿಂ ನಿಶಿತೈಃ ಶರೈಃ || ೧೮

ತ್ಯಾಜಯಿಷ್ಯತಿ ತತ್ ಕರ್ಮ ತತೋ ವಧ್ಯೋ ಭವಿಷ್ಯತಿ |
ತಸ್ಯೈತೇ ನಿಶಿತಾಸ್ತೀಕ್ಷ್ಣಾಃ ಪತ್ರಿಪತ್ರಾಂಗವಾಜಿನಃ || ೧೯

ಅಸಾ ಧ್ಯವಾ ಗು ಪು ದು (೧೪). ತಾನು ಸಂಕಲ್ಪಿಸಿದ ಯಜ್ಞಕ್ಕೆ ವಾನರಯೋಧರು ವಿಘ್ನವನ್ನು ಒಡ್ಡಿಯಾರೆಂಬ ಭಯದಿಂದ, ಇವರನ್ನು ವ್ಯಾಮೋಹಗೊಳಿಸುವುದಕ್ಕಾಗಿ ಇಂದ್ರಜಿತು ಈ ಮಾಯಾಜಾಲವನ್ನು ಬೀರಿದ್ದಾನೆಂಬುದು ನಿಶ್ಚಯ! (೧೫). ಪುರುಷೋತ್ತಮ - ರಾಘವ, ಆತನ ಹೋಮವು ಸಮಾವೃತವಾಗುವಷ್ಟರಲ್ಲಿ ಸೇನಾಸಮೇತರಾಗಿ ನಾವು ಅಲ್ಲಿಗೆ ನುಗ್ಗಬೇಕು. ಬುಡವಿಲ್ಲದ ಸುಳ್ಳುಸುದ್ದಿಯಿಂದ ಬಂದಿರುವ ಈ ಸಂತಾಪವನ್ನು ತ್ಯಜಿಸು. ನೀನು ಹೀಗೆ ಶೋಕಾಕುಲನಾದರೆ ಸಕಲ ಸೇನೆಯೂ ಧೈರ್ಯವನ್ನು ಕಳೆದುಕೊಂಡು ಕಂಗೆಟ್ಟುಹೋಗುವುದು. ನೀನು ಧೈರ್ಯವನ್ನವಲಂಬಿಸಿ ನಿಶ್ಚಿಂತನಾಗಿ ಇಲ್ಲಿರು (೧೬-೧೭). ಲಕ್ಷ್ಮಣನನ್ನು ನಮ್ಮೊಂದಿಗೆ ಕಳಿಸು. ನಾವು ಸೇನಾಸಮೇತರಾಗಿ ನಿಕುಂಭಿಗಳಿಗೆ ಹೋಗುವೆವು. ಪುರುಷಸಿಂಹನಾದ ಲಕ್ಷ್ಮಣನು ನಿಶಿತ ಶರಗಳನ್ನು ಪ್ರಯೋಗಿಸಿ, ಅಭಿಚಾರಿಕರ್ಮವನ್ನು ನಡೆಸದಂತೆ ರಾವಣಿಯನ್ನು ತಡೆಯುವನು. ಅನಂತರ ಆತನು ಲಕ್ಷ್ಮಣನಿಂದಲೇ ವಧ್ಯನಾಗುವನು. ಹಕ್ಕಿಗಳ ಗರಿಗಳಿಂದ ಅಂಕಿತಗಳಾಗಿ ಬಹುವೇಗದಿಂದ ಧಾವಿಸುವ

ಪತತ್ತಿಣ ಇನಾಸೌನ್ಯಾಃ ಶರಾಃ ಸಾಸ್ಯಂತಿ ಶೋಣಿತಮ್ |
ತಂ ಸಂದಿಶ ಮಹಾಬಾಹೋ ಲಕ್ಷ್ಮಣಂ ಶುಭಲಕ್ಷಣಮ್ || ೨೦

ರಾಕ್ಷಸಸ್ಯ ವಿನಾಶಾಯ ವಜ್ರಂ ವಜ್ರಧರೋ ಯಥಾ ||

ಮನುಜವರ ನ ಕಾಲನಿಪ್ರಕರ್ಷೋಽ
ರಿಪುನಿಧನಂ ಪ್ರತಿ ಯತ್ ಕ್ಷನೋಽದ್ಯ ಕರ್ತುಮ್ |
ತ್ವನುತಿಸ್ಯ ಜ ರಿಪೋರ್ವಧಾಯ ವಾಣೀ-
ಮನುರರಿಪೋರ್ಮಥನೇ ಯಥಾ ಮಹೇಂದ್ರಃ || ೨೧

ಸಮಾಪ್ತಕರ್ಮಾ ಹಿ ಸ ರಾಕ್ಷಸಾಧಿಪೋ
ಭವತ್ಯದೃಶ್ಯಃ ಸನುರೇ ಸುರಾಸುರೈಃ |
ಯುಯುತ್ಸತಾ ತೇನ ಸಮಾಪ್ತಕರ್ಮಣಾ
ಭವೇತ್ ಸುರಾಣಾನುಪಿ ಸಂಶಯೋ ಮಹಾನ್ || ೨೨

ಇತಿ ಶ್ರೀಮದ್ರಾಮಾಯಣೇ ಯುದ್ಧಕಾಂಡೇ ಚತುರಶೀತಿತಮಃ ಸರ್ಗಃ

ಲಕ್ಷ್ಮಣಬಾಣಗಳು ಅತ್ಯುಗ್ರವಾದವು (೧೮-೧೯). ಈ ಬಾಣಗಳೇ ಘೋರಪಕ್ಷಿಗಳಾದ ರಣಹದ್ದುಗಳಂತೆ ಮುತ್ತಿ ಇಂದ್ರಜಿತುವಿನ ರಕ್ತವನ್ನು ಕುಡಿಯುವುವು. ಆದ್ದರಿಂದ, ಮಹಾಬಾಹು-ಶ್ರೀರಾಮ, ಶುಭಲಕ್ಷಣನಾದ ಲಕ್ಷ್ಮಣನನ್ನು ನಮ್ಮೊಡನೆ ಕಳಿಸು. ಆ ರಾಕ್ಷಸನನ್ನು ವಧಿಸುವುದಕ್ಕಾಗಿ, ವಜ್ರಧಾರಿಯಾದ ದೇವೇಂದ್ರನು ವಜ್ರಾಯುಧವನ್ನು ಚೋದಿಸುವಂತೆ ಲಕ್ಷ್ಮಣನನ್ನು ಚೋದಿಸು (೨೦). ಹೇ ಪುರುಷಶ್ರೇಷ್ಠ, ವೈರಿವಧಿಯ ವಿಷಯದಲ್ಲಿ ಈಗ ವಿಳಂಬಮಾಡುವುದು ಸರ್ವಥಾ ಯುಕ್ತವಲ್ಲ. ರಾಕ್ಷಸಸಂಹಾರದ ಸಮಯದಲ್ಲಿ ಇಂದ್ರನು ಆಜ್ಞಾಪಿಸುವಂತೆ, ಈಗ ಲಕ್ಷ್ಮಣನಿಗೆ ಆಜ್ಞೆಯನ್ನಿತ್ತು ಶತ್ರುಸಂಹಾರಕ್ಕಾಗಿ ಕಳಿಸು (೨೧). ಇಂದ್ರಜಿತು ನಿಕುಂಭಿಕೆಯಲ್ಲಿ ಆರಂಭಿಸಿರುವ ಹೋಮಕಾರ್ಯವು ಸಮಾಪ್ತವಾದಲ್ಲಿ, ಆತನು ರಣಭೂಮಿಯಲ್ಲಿ ದೇವಾಸುರರಿಗೂ ಅದೃಶ್ಯನಾಗಿ ಯುದ್ಧಮಾಡುವನು. ಅವನು ನಿಕುಂಭಿಳಾಯಾಗವನ್ನು ಮುಗಿಸಿ ಬಂದರೆ, ದೇವತೆಗಳಿಗೂ ಪ್ರಾಣಸಂಶಯವು ತವ್ವದು” ಎಂದನು (೨೨).

ಇಲ್ಲಿಗೆ ಶ್ರೀಮದ್ರಾಮಾಯಣದ ಯುದ್ಧಕಾಂಡದಲ್ಲಿ ಎಂಬತ್ತುನಾಲ್ಕನೆಯ ಸರ್ಗ

ಪಂಚಾಶೀತಿತನುಃ ಸರ್ಗಃ

ನಿಕುಂಭಿಲಾಭಿಯಾನಮ್

ತಸ್ಯ ತದ್ವಚನಂ ಶ್ರುತ್ವಾ ರಾಘವಃ ಶೋಕಕರ್ಶಿತಃ |
ನೋಪಧಾರಯತೇ ವ್ಯಕ್ತಂ ಯದುಕ್ತಂ ತೇನ ರಕ್ಷಸಾ || ೧

ತತೋ ಧೈರ್ಯಮವಷ್ಟಭ್ಯ ರಾಮುಃ ಪರಪುರಂಜಯಃ |
ವಿಭೀಷಣಮುಪಾಸೀನಮುನಾಚ ಕಪಿಸಂನಿಧೌ || ೨

ನೈರ್ಯತಾಧಿಪತೇ ವಾಕ್ಯಂ ಯದುಕ್ತಂ ತೇ ವಿಭೀಷಣ |
ಭೂಯಸ್ತಚ್ಛೋತುಮಿಚ್ಛಾಮಿ ಬ್ರೂಹಿ ಯತ್ತೇ ವಿವಕ್ಷಿತಮ್ ||

ರಾಘವಸ್ಯ ವಚಃ ಶ್ರುತ್ವಾ ವಾಕ್ಯಂ ವಾಕ್ಯವಿಶಾರದಃ |
ಯತ್ತತ್ ಪುನರಿದಂ ವಾಕ್ಯಂ ಬಭಾಷೇ ಸ ವಿಭೀಷಣಃ || ೪

ಯಥಾಜ್ಞಪ್ತಂ ಮಹಾಬಾಹೋ ತ್ವಯಾ ಗುಲ್ಮನಿನೇಶನಮ್ |
ತತ್ತಥಾನುಸ್ಮಿತಂ ನೀರ ತ್ವದ್ವಾಕ್ಯಸಮನಂತರಮ್ || ೫

ಸರ್ಗ ಲ೫

ಶ್ರೀರಾಮನು ಧೈರ್ಯವನ್ನವಲಂಬಿಸಿ, ಇಂದ್ರಜಿತುವಿನ ವಧೆಗಾಗಿ
ಲಕ್ಷ್ಮಣನನ್ನು ಕಳಿಸುವುದು.

ವಿಭೀಷಣನ ಮಾತನ್ನು ಕೇಳುತ್ತಿದ್ದರೂ, ಶೋಕಾಕುಲನಾಗಿದ್ದ
ಶ್ರೀರಾಮನು ವಿಭೀಷಣನ ಅಭಿಪ್ರಾಯವನ್ನು ಸ್ಪಷ್ಟವಾಗಿ ಗ್ರಹಿಸಲಿಲ್ಲ.
ಆದರೂ ಸ್ವಲ್ಪ ಧೈರ್ಯವನ್ನವಲಂಬಿಸಿ, ವಾನರಯೋಧರೆದುರಿಗೆ ತನ್ನ
ಸಮೀಪದಲ್ಲಿ ಕುಳಿತಿದ್ದ ವಿಭೀಷಣನನ್ನು ನೋಡಿ “ರಾಕ್ಷಸೇಂದ್ರ-ವಿಭೀಷಣ,
ನೀನು ಹೇಳಿದ್ದೇನು? ಇನ್ನೊಂದುಸಲ ಹೇಳು, ಅಲಿಸುವೆನು” ಎಂದನು!
(೧-೩). ಆಗ ವಾಕ್ಯವಿಶಾರದನಾದ ವಿಭೀಷಣನು ಅದೇ ವಿಷಯವನ್ನು
ಮತ್ತೆ ಈ ರೀತಿಯಲ್ಲಿ ತಿಳಿಸಿದನು: “ವೀರಾಗ್ರಣಿ-ಶ್ರೀರಾಮ, ನೀನು
ಆಜ್ಞಾಪಿಸಿದೊಡನೆಯೇ ನಾನು ಸೇನಾವ್ಯೂಹವನ್ನು ಆಯಾ ಸ್ಥಾನಗಳಲ್ಲಿ

ತಾನ್ಯನೀಕಾನಿ ಸರ್ವಾಣಿ ವಿಭಕ್ತಾನಿ ಸಮಂತತಃ |
 ನಿನ್ಯಸ್ತಾ ಯೂಥಸಾಶ್ಚೈವ ಯಥಾನ್ಯಾಯಂ ವಿಭಾಗಶಃ || ೬

ಭೂಯಸ್ತು ಮನು ವಿಜ್ಞಾಪ್ಯಂ ತಚ್ಚೈವುಷ್ವ ಮಹಾಯಶಃ |
 ತ್ವಯ್ಯಕಾರಣಸಂತಪ್ತೇ ಸಂತಪ್ತಹೃದಯಾ ವಯಮ್ || ೭

ತ್ಯಜ ರಾಜನ್ನಿಮಂ ಶೋಕಂ ಮಿಥ್ಯಾಸಂತಾಪನಾಗತಮ್ |
 ತದಿಯಂ ತ್ಯಜ್ಯತಾಂ ಚಿಂತಾ ಶತ್ರುಹರ್ಷವಿನರ್ಧಿನೀ || ೮

ಉದ್ಯಮಃ ಕ್ರಿಯತಾಂ ನೀರ ಹರ್ಷಃ ಸಮುಪಸೇವ್ಯತಾಮ್ |
 ಸ್ರಾಪ್ತವ್ಯಾ ಯದಿ ತೇ ಸೀತಾ ಹಂತವ್ಯಾಶ್ಚ ನಿಶಾಚರಾಃ || ೯

ರಘುನಂದನ ನಕ್ಷಾಮಿ ಶ್ರೂಯತಾಂ ನೇ ಹಿತಂ ನಚಃ |
 ಸಾಧ್ವಯಂ ಯಾತು ಸೌಮಿತ್ರಿರ್ಬಲೇನ ಮಹತಾ ವೃತಃ || ೧೦

ನಿಕುಂಭಿಲಾಯಾಂ ಸಂಪ್ರಾಪ್ಯ ಹಂತುಂ ರಾವಣಿಮಾಹನೇ |
 ಧನುರ್ಮಂಡಲನಿರ್ಮುಕ್ತೈರಾಶೀವಿಷವಿಷೋಪಮೈಃ || ೧೧

ಸ್ಥಾಪಿಸಿ ಬಂದೆನು (೪-೫). ಸೇನೆಗಳನ್ನು ವಿಂಗಡಿಸಿ ಬೇರೆಬೇರೆ ಯೂಥ ಪಾಲರೊಡನೆ ಗೊತ್ತಾದ ಸ್ಥಳದಲ್ಲಿ ನಿಲ್ಲುವಂತೆ ಅವರಿಗೆ ತಿಳಿಸಿ ವ್ಯವಸ್ಥೆ ಮಾಡಿದೆನು. ಈಗ ನಿನ್ನಲ್ಲಿ ನನ್ನದೊಂದು ವಿಜ್ಞಾಪನೆಯುಂಟು. ನೀನು ಹೀಗೆ ನಿಷ್ಕಾರಣವಾಗಿ ಶೋಕಸಂತಪ್ತನಾದರೆ, ನಾವೂ ವಿಷಣ್ಣರಾಗಿ ಬಿಡುತ್ತೇವೆ (೬-೭). ರಾಜಪುತ್ರ, ಹೀಗೆ ಶೋಕಿಸುವುದನ್ನು ಬಿಟ್ಟುಬಿಡು. ಇದು ಕೇವಲ ಭ್ರಾಂತಿಯಿಂದ ಬಂದಿರುವ ಶೋಕ. ನೀನು ಚಿಂತಾಕ್ರಾಂತನಾದರೆ ಶತ್ರುಗಳ ಹರ್ಷವು ಇನ್ನುಡಿಸುವುದು. ಈ ಚಿಂತೆಯನ್ನು ಪರಿತ್ಯಜಿಸು (೮). ಕಾರ್ಯೋನ್ಮುಖನಾಗು. ಉತ್ಸಾಹದಿಂದಿರು. ರಾಕ್ಷಸರನ್ನು ಸಂಹರಿಸಿ ಸೀತೆಯನ್ನು ಪಡೆಯಬೇಕೆಂದಿದ್ದರೆ, ರಘುನಂದನ, ನನ್ನ ಹಿತೋಕ್ತಿಯನ್ನು ಕೇಳು. ಈಗಲೇ ಸೌಮಿತ್ರಿಯು ಪ್ರಬಲವಾದ ಸೇನೆಯೊಡನೆ ರಾವಣಿಯನ್ನು ಸಂಹರಿಸುವುದಕ್ಕಾಗಿ ಹೊರಡಲಿ! (೯-೧೦). ಪರಂತಪನೂ ಮಹಾಧನುರ್ಧಾರಿಯೂ ಆದ ಲಕ್ಷ್ಮಣನು ನಿಕುಂಭಿಗಳಿಗೆ ಹೋಗಿ ಸರ್ಪವಿಷಸಮಾನಗಳಾದ ಸರಳುಗಳನ್ನು ಚಾಪದಿಂದ ಚಿಮ್ಮಿ,

ಶರೈಹಂತುಂ ನುಹೇಷ್ಟಾಸೋ ರಾವಣಂ ಸಮಿತಿಂಜಯಃ |
 ತೇನ ನೀರೇಣ ತಪಸಾ ವರದಾನಾತ್ ಸ್ವಯಂಭುವಃ || ೧೨
 ಅಸ್ತ್ರಂ ಬ್ರಹ್ಮಶಿರಃ ಪ್ರಾಪ್ತಂ ಕಾನುಗಾಶ್ಚ ತುರಂಗಮಾಃ |
 ಸ ಏಷ ಸಹ ಸೈನ್ಯೇನ ಪ್ರಾಪ್ತಃ ಕಿಲ ನಿಕುಂಭಿಲಾಮ್ || ೧೩
 ಯದ್ಯುತ್ತಿಷ್ಠೇತ್ ಕೃತಂ ಕರ್ಮ ಹತಾನ್ ಸರ್ವಾಂಶ್ಚ ವಿದ್ಧಿ ನಃ |
 ನಿಕುಂಭಿಲಾಮಸಂಪ್ರಾಪ್ತನುಹುತಾಗ್ನಿಂ ಚ ಯೋ ರಿಪುಃ || ೧೪
 ತ್ವಾನೂತತಾಯಿನಂ ಹನ್ಯಾದಿಂದ್ರಶತ್ರುೋ ಸ ತೇ ವಧಃ |
 ನರೋ ದತ್ತೋ ಮಹಾಬಾಹೋ ಸರ್ವಲೋಕೇಶ್ವರೇಣ ವೈ || ೧೫

ಇಂದ್ರಜಿತುವನ್ನು ಸಂದರಿಸಲಿ. ವೀರನಾದ ಮೇಘನಾದನು ತಪಸ್ಸಿನಿಂದ ಬ್ರಹ್ಮನನ್ನು ಮೆಚ್ಚಿಸಿ ವರವನ್ನು ಪಡೆದಿದ್ದಾನೆ (೧೧-೧೨). ಬ್ರಹ್ಮ ಶಿರಸ್ಸೆಂಬ ಅಸ್ತ್ರವನ್ನೂ ಕಾನುಚಾರಿಗಳಾದ ರಥಾಶ್ವಗಳನ್ನೂ ವರವಾಗಿ ಪಡೆದಿದ್ದಾನೆ. ಈಗ ಹೋಮಮಾಡುವುದಕ್ಕಾಗಿ ತನ್ನ ಸೇನೆಯೊಡನೆ ನಿಕುಂಭಿಳೆಯನ್ನು ಸೇರಿದ್ದಾನೆ. ಆತನು ಹೋಮಕಾರ್ಯವನ್ನು ಸಮಾಪ್ತಿಗೊಳಿಸಿ ಎದ್ದನೆಂದರೆ, ಶ್ರೀರಾಮ, ನಾವೆಲ್ಲರೂ ಹತರಾದಂತೆಯೇ ಎಂದು ತಿಳಿ! (೧೩-೧೪). ಲೋಕೇಶ್ವರನಾದ ಬ್ರಹ್ಮದೇವನು ಇಂದ್ರಜಿತುವನ್ನು ಕುರಿತು ' ಎಲೈ ಇಂದ್ರಜಿತು, (ನೀನು ನಿಕುಂಭಿಳಾ ಯಾಗವನ್ನು ಸಂಕಲ್ಪಿಸಿದವೇಲಿ) ನಿಕುಂಭಿಳಾಯಾಗಭೂಮಿಯನ್ನು ಸೇರಿ ಆಭಿಚಾರಿಕ ಹೋಮವನ್ನು ಪೂರ್ತಿಗೊಳಿಸದೆ ಅಸ್ತ್ರಧಾರಿಯಾಗಿದ್ದಾಗ, ಯಾವನು ನಿನ್ನೊಡನೆ ಯುದ್ಧಮಾಡುವನೋ ಅವನಿಂದ ಮಾತ್ರವೇ ನಿನ್ನ ವಧೆಯಾಗುವುದು. (ಆ ಸಂದರ್ಭವನ್ನು ಬಿಟ್ಟು ಬೇರೆ ಯಾವಾಗಲೂ ಯಾರೂ ನಿನ್ನನ್ನು ಸಂದರಿಸಲಾರರು)' ಎಂದು ವರವನ್ನು ಕೊಟ್ಟಿದ್ದಾನೆ *

* 'ನಿಕುಂಭಿಳೆ' ಎಂದರೆ ಲಂಕಾವಲಯದಲ್ಲಿರುವ ಭದ್ರಕಾಳಿ. ಆ ದೇವಾಲಯದ ಪರಿಸರಭೂಮಿಯನ್ನೂ ಅಲ್ಲಿರುವ ಅಲದಮರದ ಬುಡವನ್ನೂ ನಿಕುಂಭಿಳೆಯೆಂದು ವ್ಯವಹರಿಸಲಾಗಿದೆ. ಹೋಮಮಾಡಿದಾಗ ಬ್ರಹ್ಮಶಿರೋಸ್ತ್ರವೂ ಮಾಯಿಕವಾದ ರಥಾಶ್ವಗಳೂ ಇಂದ್ರಜಿತುವಿಗೆ ದೊರೆಯುತ್ತಿದ್ದವು. ಒಂದುಸಲ ಅವುಗಳನ್ನು ಉಪಯೋಗಿಸಿದಮೇಲೆ ನಿರುಪಯುಕ್ತವಾಗುತ್ತಿದ್ದವು. ಪುನಃ ಬೇಕಾದರೆ ಮತ್ತೆ ಹೋಮವನ್ನು ಮಾಡಬೇಕಾಗಿತ್ತು.

ಇತ್ಯೇವಂ ವಿಹಿತೋ ರಾಜನ್ ವಧಸ್ತಸ್ಯೈಷ ಧೀಮತಃ |
 ವಧಾಯೇಂದ್ರಜಿತೋ ರಾಮು ಸಂದಿಶಸ್ವ ಮಹಾಬಲ || ೧೬
 ಹತೇ ತಸ್ಮಿನ್ ಹತಂ ವಿದ್ಧಿ ರಾವಣಂ ಸಸುಹೃಜ್ಜನಮ್ |
 ವಿಭೀಷಣವಚಃ ಶ್ರುತ್ವಾ ರಾಘವೋ ವಾಕ್ಯಮಬ್ರವೀತ್ || ೧೭
 ಜಾನಾಮಿ ತಸ್ಯ ರೌದ್ರಸ್ಯ ನಾಯಾಂ ಸತ್ಯಪರಾಕ್ರಮ |
 ಸ ಹಿ ಬ್ರಹ್ಮಾಸ್ತ್ರವಿತ್ ಪ್ರಾಜ್ಞೋ ಮಹಾಮಾಯೋ ಮಹಾಬಲಃ ||
 ಕರೋತ್ಯಸಂಜ್ಞಾನ್ ಸಂಗ್ರಾಮೇ ದೇವಾನ್ ಸನರುಣಾನಪಿ |
 ತಸ್ಯಾಂತರಿಕ್ಷೇ ಚರತೋ ರಥಸ್ಥಸ್ಯ ಮಹಾಯಶಃ || ೧೯
 ನ ಗತಿರ್ಜ್ಞಾಯತೇ ತಸ್ಯ ಸೂರ್ಯಸ್ಯೇವಾಭ್ರಸಂಪ್ಲವೇ |
 ರಾಘವಸ್ತು ರಿಪೋರ್ಜ್ಞಾತ್ವಾ ನಾಯಾವೀರ್ಯಂ ದುರಾತ್ಮನಃ || ೨೦
 ಲಕ್ಷ್ಮಣಂ ಕೀರ್ತಿಸಂಪನ್ನಮಿದಂ ವಚನಮಬ್ರವೀತ್ |
 ಯದ್ವಾಸರೇಂದ್ರಸ್ಯ ಬಲಂ ತೇನ ಸರ್ವೇಣ ಸಂವೃತಃ || ೨೧

(೧೫). ರಾಜಪುತ್ರ, ಧೀಮಂತನಾದ ಇಂದ್ರಜಿತುವಿನ ವಧೆಯು ಈ ಸಮಯದಲ್ಲಿಯೇ ಆಗಬೇಕು. ಅವನನ್ನು ವಧಿಸುವುದಕ್ಕಾಗಿ ಲಕ್ಷ್ಮಣನನ್ನು ಕಳಿಸು. ಇಂದ್ರಜಿತು ಒಬ್ಬನು ಹತನಾದನೆಂದರೆ, ರಾವಣನು ಪರಿವಾರಸಮೇತನಾಗಿ ಹತನಾದನೆಂದೇ ತಿಳಿ! ” ಎಂಬುದಾಗಿ ತಿಳಿಸಿದನು (೧೬-೧೭). ವಿಭೀಷಣನು ಹೇಳುವುದನ್ನು ಆಲಿಸಿ ಕೇಳುತ್ತಿದ್ದ ರಾಘವನು “ವಿಭೀಷಣ, ನೀನು ಹೇಳುವುದು ಸತ್ಯ. ಆ ಕ್ರೂರರಾಕ್ಷಸನ ಮಾಯಾಬಲವೇನೆಯದು ನನಗೆ ಗೊತ್ತಿದೆ. ಮೇಘನಾದನು ಬ್ರಹ್ಮಾಸ್ತ್ರವನ್ನು ಬಲ್ಲ ಪ್ರಾಜ್ಞನೇ ಹೌದು. ಮಹಾಮಾಯಾವಿಯೂ ಬಲಾಢ್ಯನೂ ಆಗಿದ್ದಾನೆ (೧೮). ವರುಣಾದಿ ದೇವತೆಗಳನ್ನು ಸಂಗ್ರಾಮದಲ್ಲಿ ಎದುರಿಸಿ ದಿಗ್ಭ್ರಾಂತರನ್ನಾಗಿ ಮಾಡಬಲ್ಲನು. ಇಂದ್ರಜಿತು ರಥದಲ್ಲಿ ಕುಳಿತು ಅಂತರಿಕ್ಷದಲ್ಲಿ ಸಂಚರಿಸುವಾಗ ಅವನ ಗತಿಯನ್ನೇ ತಿಳಿಯಲು ಶಕ್ಯವಿಲ್ಲ. ಮೋಡವು ಕವಿಶಾಗ ಅದರ ಹಿಂದಿರುವ ಸೂರ್ಯನಂತೆ ಕಣ್ಮರೆಯಾಗಿಬಿಡುತ್ತಾನೆ” ಎಂಟನು (೧೯-೨೦). ಶ್ರೀರಾಮನು ತನ್ನಲ್ಲಿಯೇ ವೈರಿಯೂ ದುರಾತ್ಮನೂ ಆದ ಇಂದ್ರಜಿತುವಿನ ಮಾಯಾಬಲವನ್ನು ಆಲೋಚಿಸಿ, ಲಕ್ಷ್ಮಣನನ್ನು

ಹನುಮತ್ರ ಮುಖೈಶ್ಚೈವ ಯೂಥಸೈಃ ಸಹ ಲಕ್ಷ್ಮಣ |
ಜಾಂಬವೇನರ್ಕ್ಷಪತಿನಾ ಸಹ ಸೈನ್ಯೇನ ಸಂವೃತಃ || ೨೨

ಜಹಿ ತಂ ರಾಕ್ಷಸಸುತಂ ಮಾಯಾಬಲವಿಶಾರದಮ್ |
ಅಯಂ ತ್ವಾಂ ಸಚಿವೈಃ ಸಾರ್ಥಂ ಮಹಾತ್ಮಾ ರಜನೀಚರಃ || ೨೩

ಅಭಿಜ್ಞಸ್ತಸ್ಯ ದೇಶಸ್ಯ ಪೃಷ್ಠತೋಽನುಗಮಿಷ್ಯತಿ |
ರಾಘವಸ್ಯ ವಚಃ ಶ್ರುತ್ವಾ ಲಕ್ಷ್ಮಣಃ ಸವಿಭೀಷಣಃ || ೨೪

ಜಗ್ರಾಹ ಕಾರ್ತವೀರ್ಯಮತ್ಯದ್ಭುತಪರಾಕ್ರಮಃ |
ಸಂನದ್ಧಃ ಕವಚೇ ಖಡ್ಗೇ ಸಶರೋ ಹೇಮಚಾಪಧೃತ್ || ೨೫

ರಾನುಸಾದಾನುಪಸ್ಪೃಶ್ಯ ಹೃಷ್ಯಃ ಸೌಮಿತ್ರಿರಬ್ರವೀತ್ |
ಅದ್ಯ ಮತ್ಕಾರ್ತಮುಕೋಽನ್ಮುಕ್ತಾಃ ಶರಾ ನಿರ್ಭಿದ್ಯ ರಾವಣಿಮ್ ||

ನೋಡಿ “ ವತ್ಸ-ಲಕ್ಷ್ಮಣ, ಕಪೀಂದ್ರನಾದ ಸುಗ್ರೀವನ ಸಮಸ್ತ ಕಪಿಸೇನೆ ಯನ್ನೂ ಹನುಮಂತನೇ ಮೊದಲಾದ ಕೆಲವು ಸೇನಾಪತಿಗಳನ್ನೂ ಕರೆದು ಕೊಂಡುಹೋಗು. ಭಲ್ಲೂಕಪತಿಯಾದ ಜಾಂಬವಂತನೂ ತನ್ನ ಭಲ್ಲೂಕ ಸೇನೆಯೊಡನೆ ನಿನ್ನ ಸಂಗಡ ಹೋಗಲಿ. ನೀನು ಈ ಪ್ರಬಲ ಸೇನಾ ಪರಿವೃತನಾಗಿ ಹೋಗಿ, ಮಾಯಾಬಲವಿಶಾರದನಾದ ಇಂದ್ರಜಿತನನ್ನು ಸಂಹರಿಸು (೨೧-೨೨). ಮಹಾಭಾಗನಾದ ಈ ವಿಭೀಷಣನು ನಿಕುಂಭಿಳೆ ಯೆಂಬ ಆ ಪ್ರದೇಶವನ್ನು ಚೆನ್ನಾಗಿ ಬಲ್ಲನು. ಇವನು ತನ್ನ ಮಂತ್ರಿ ಗಳೊಡನೆ ನಿನ್ನ ಹಿಂದೆ ಬರುವನು” ಎಂದನು (೨೩). ಶ್ರೀರಾಮನ ವಚನವನ್ನು ಕೇಳಿದೊಡನೆ ಅದ್ಭುತಪರಾಕ್ರಮಿಯಾದ ಲಕ್ಷ್ಮಣನು ತನ್ನ ಮಹಾಧನುಸ್ಸನ್ನು ಕೈಗೆತ್ತಿಕೊಂಡನು ; ಕವಚವನ್ನು ತೊಟ್ಟು, ಖಡ್ಗಧಾರಿ ಯಾಗಿ, ಶರಗಳನ್ನೂ ಚಿನ್ನದ ಕಟ್ಟುಳ್ಳ ಚಾಪವನ್ನೂ ಹಿಡಿದು ಸ್ನುಧ್ಧ ನಾದನು. ವಿಭೀಷಣನೂ ಹೊರಡಲು ಸಿದ್ಧನಾದನು (೨೪-೨೫). ಯುದ್ಧೋತ್ಸಾಹದಿಂದ ಸಂಹೃಷ್ಟನಾದ ಸೌಮಿತ್ರಿಯು ಶ್ರೀರಾಮನ ಪಾದಗಳನ್ನು ಮುಟ್ಟಿ ನಮಸ್ಕರಿಸಿ “ ಅಣ್ಣ, ಈ ದಿನ ನನ್ನ ಕಾರ್ತವೀರ ದಿಂದ ಸಿಡಿಯುವ ಶರಗಳು ರಾವಣಾತ್ಮಜನ ದೇಹವನ್ನು ಭೇದಿಸಿ, ಲಂಕಾ

ಲಂಕಾನುಭಿಪತಿಷ್ಯಂತಿ ಹಂಸಾಃ ಪುಷ್ಕರಿಣೀಮಿವ |
 ಅದ್ಯೈವ ತಸ್ಯ ರೌದ್ರಸ್ಯ ಶರೀರಂ ಮಾಮುಕಾಃ ಶರಾಃ || ೨೭
 ವಿಧಮಿಷ್ಯಂತಿ ಭಿತ್ತ್ವಾ ತಂ ನುಹಾಚಾಪಗುಣಚ್ಯುತಾಃ |
 ಸ ಏವನುಕ್ತ್ವಾ ದ್ಯುತಿನೂನ್ ವಚನಂ ಭ್ರಾತುರಗ್ರತಃ || ೨೮
 ಸ ರಾವಣವಧಾಕಾಂಕ್ಷೀ ಲಕ್ಷ್ಮಣಸ್ತ್ವರಿತೋ ಯಯೌ |
 ಸೋಽಭಿನಾದ್ಯ ಗುರೋಃ ಸಾದೌ ಕೃತ್ವಾ ಚಾಪಿ ಪ್ರದಕ್ಷಿಣಮ್ ||
 ನಿಕುಂಭಿಲಾಮುಭಿಯಯೌ ಚೈತ್ಯಂ ರಾವಣಸಾಲಿತಮ್ |
 ವಿಭೀಷಣೇನ ಸಹಿತೋ ರಾಜಪುತ್ರಃ ಪ್ರತಾಪನಾನ್ || ೩೦
 ಕೃತಸ್ವಸ್ತ್ಯಯನೋ ಭ್ರಾತ್ರಾ ಲಕ್ಷ್ಮಣಸ್ತ್ವರಿತೋ ಯಯೌ |
 ವಾನರಾಣಾಂ ಸಹಸ್ತ್ವಿಸ್ತು ಹನುಮಾನ್ ಬಹುಭಿರ್ವೃತಃ || ೩೧
 ವಿಭೀಷಣಶ್ಚ ಸಾಮಾತ್ಯಸ್ತದಾ ಲಕ್ಷ್ಮಣಮನ್ವಗಾತ್ |
 ಮಹತಾ ಹರಿಸೈನ್ಯೇನ ಸನೇಗನುಭಿಸಂವೃತಃ || ೩೨

ನಗರದೊಳಗೆ ತೂರಾಡುವುವು! ಹಂಸಗಳು ಪುಷ್ಕರಿಣಿಗೆ ತಡೆಯಿಲ್ಲದೆ
 ಬಂದಿರಗುವಂತೆ ಲಂಕೆಗೆ ನುಗ್ಗುವುವು. ನನ್ನ ಧನುಸ್ಸಿನ ಹೆಡೆಯಿಂದ
 ಜಿಗಿದುಹೋಗುವ ಶರಗಳು, ಈ ದಿನವೇ ಆ ಕ್ರೂರರಾಕ್ಷಸನ ಶರೀರವನ್ನು
 ಕೊರೆದು ಅರೆಯುವುವು!” ಎಂದನು (೨೬-೨೭). ತೇಜಸ್ವಿಯಾದ
 ಆ ಧೀರನು ಈ ರೀತಿಯಲ್ಲಿ ಅಣ್ಣನಿಗೆ ಅರಿಕೆಮಾಡಿ, ಶ್ರೀರಾಮನ ಪಾದ
 ಗಳನ್ನು ಮುಟ್ಟಿ ಪ್ರದಕ್ಷಿಣೆಮಾಡಿ ನಮಸ್ಕರಿಸಿ, ರಾವಣಿಯನ್ನು ವಧಿಸಿ
 ಬೇಕೆಂಬ ದೃಢಸಂಕಲ್ಪದಿಂದ ತ್ವರಿತವಾಗಿ ಹೊರಟನು (೨೮-೨೯).
 ಪ್ರತಾಪಶಾಲಿಯಾದ ಆ ರಾಜಕುಮಾರನು ಇಂದ್ರಜಿತುವಿನಿಂದ ರಕ್ಷಿತ
 ವಾಗಿದ್ದ ನಿಕುಂಭಿಳೆಯೆಂಬ ದೇವಾಲಯದ ಕಡೆಗೆ ವಿಭೀಷಣನೊಡನೆ
 ಹೊರಡಲು ಸಿದ್ಧನಾಗಲು, ಶ್ರೀರಾಮನು ಲಕ್ಷ್ಮಣನಿಗೆ ಶುಭವಾಗಲೆಂದು
 ಆಶೀರ್ವದಿಸಿದನು. ಅನಂತರ ಲಕ್ಷ್ಮಣನು ತ್ವರೆಯಿಂದ ಮುಂದೆ ನಡೆಯಲು,
 ಹನುಮಂತನು ಬಹುಸಹಸ್ರ ವಾನರಯೋಧರೊಡನೆ ಹಿಂಬಾಲಿಸಿ ಹೋದನು
 (೩೦-೩೧). ವಿಭೀಷಣನು ತನ್ನ ಸಚಿವರೊಡನೆ ಲಕ್ಷ್ಮಣನ ಹಿಂದೆ ನಡೆ
 ದನು. ಬಹು ದೊಡ್ಡದಾದ ವಾನರಸೇನೆಯು ಬೇಗಬೇಗನೆ ಜೊತೆಯಲ್ಲಿ

ಋಕ್ಷರಾಜಬಲಂ ಚೈವ ದದರ್ಶ ಪಥಿ ವಿಸ್ಮಿತಮ್ |
 ಸ ಗತ್ವಾ ದೂರಮುಧ್ವಾನಂ ಸೌಮಿತ್ರೀವಿಂಶ್ರನಂದನಃ || ೩೩

ರಾಕ್ಷಸೇಂದ್ರ ಬಲಂ ದೂರಾದಪಶ್ಯದ್ಭ್ರೂಹಮಾಸ್ಥಿತಮ್ |
 ಸ ತಂ ಸ್ತ್ರಾಪ್ಯ ಧನುಷ್ಪಾಣಿರ್ಮಾಯಾಯೋಗಮುರಿಂದಮುಃ || ೩೪

ತಸ್ಥಾ ಬ್ರಹ್ಮವಿಧಾನೇನ ವಿಚೇತುಂ ರಘುನಂದನಃ |
 ವಿಭೀಷಣೇನ ಸಹಿತೋ ರಾಜಪುತ್ರಃ ಪ್ರತಾಪವಾನ್ || ೩೫

ಅಂಗದೇನ ಚ ವೀರೇಣ ತಥಾನಿಲಸುತೇನ ಚ ||

ವಿವಿಧಮನುಲಶಸ್ತ್ರಭಾಸ್ವರಂ ತ-

ದ್ವಜಗಹನಂ ವಿಪುಲಂ ಮಹಾರಥೈಶ್ಚ |

ಪ್ರತಿಭಯತಮನುಪ್ರಮೇಯವೇಗಂ

ತಿಮಿರಮಿವ ದ್ವಿಷತಾಂ ಬಲಂ ವಿನೇಶ ||

೩೬

ಇತಿ ಶ್ರೀಮದ್ರಾಮಾಯಣೇ ಯುದ್ಧಕಾಂಡೇ ಪಂಚಾಶೀತಮಃ ಸರ್ಗಃ

ಬರಲಾಗಿ, ತನ್ನೊಡನೆ ಸೇರಿಕೊಳ್ಳಲು ದಾರಿಯಲ್ಲಿ ಸಿದ್ಧವಾಗಿ ನಿಂತಿದ್ದ ಜಾಂಬವಂತನ ಸೇನೆಯನ್ನೂ ಲಕ್ಷ್ಮಣನು ಕಂಡನು. ಮಿತ್ರಾನಂದ ಕರನಾದ ಸೌಮಿತ್ರಿಯು ಅವರೆಲ್ಲರಿಂದ ಪರಿವೃತನಾಗಿ ಬಹುದೂರದವರೆಗೆ ಪ್ರಯಾಣಮಾಡಿ, ದೂರದಲ್ಲಿ ಇಂದ್ರಜಿತುವಿನ ರಾಕ್ಷಸಸೇನೆಯು ವ್ಯೂಹಾಕಾರವಾಗಿ ನಿಂತಿರುವುದನ್ನು ವೀಕ್ಷಿಸಿದನು (೩೨-೩೩). ರಘುನಂದನನಾದ ಆ ವೀರನು ಧನುಷ್ಪಾಣಿಯಾಗಿ ನಿಕುಂಭಿಳೆಯನ್ನು ಸೇರಿ, ಮಾಯಾವಿಯಾದ ಇಂದ್ರಜಿತು ಬ್ರಹ್ಮವರಾನುಗುಣವಾಗಿ ನಿಕುಂಭಿಳಾ ಯಾಗವನ್ನು ಮುಗಿಸುವುದಕ್ಕೆ ಮೊದಲೇ ಅವನನ್ನು ಸಂಹರಿಸಬೇಕೆಂದು ಸಂಕಲ್ಪಿಸಿದ್ದನು. ಪ್ರತಾಪಿಯಾದ ಆ ರಾಜಪುತ್ರನು ವಿಭೀಷಣ, ಅಂಗದ, ಹನುಮಂತ ಮೊದಲಾದವರ ಬೆಂಬಲದೊಡನೆ ಸನ್ನದ್ಧನಾದನು (೩೪-೩೫). ವ್ಯೂಹಾಕಾರವಾಗಿ ನಿಂತಿದ್ದ ರಾಕ್ಷಸಪಡೆಯು ಮಿರುಮಿರುಗುವ ಆಯುಧಗಳಿಂದ ಉಜ್ವಲವಾಗಿತ್ತು. ಧ್ವಜಪಟಗಳು ಹಾರಾಡುತ್ತಿದ್ದವು. ಮಹಾರಥಗಳು ವಿಪುಲವಾಗಿದ್ದವು. ಊಹಾತೀತವಾದ ಪ್ರಾಬಲ್ಯವುಳ್ಳ ಆ ಸೇನೆಯು ಅತ್ಯಂತ ಭೀಕರವಾಗಿತ್ತು. ಕವ್ವುಬಣ್ಣದ ರಾಕ್ಷಸವೀರರಿಂದ ಕಾರ್ಗತ್ತಲೆಯಂತೆ ಭೀಷಣವಾಗಿದ್ದ ಆ ಸೈನ್ಯದಲ್ಲಿ ಲಕ್ಷ್ಮಣನು ನುಗ್ಗಿದನು (೩೬).

ಇಲ್ಲಿಗೆ ಶ್ರೀಮದ್ರಾಮಾಯಣದ ಯುದ್ಧ ಕಾಂಡದಲ್ಲಿ ಎಂಬತ್ತೈದನೆಯ ಸರ್ಗ

ಷಡಶೀತಿತನುಃ ಸರ್ಗಃ

ರಾವಣಬಲಕದನಮ್

ಅಥ ತಸ್ಯಾನುಸಂಧಾಯಾಂ ಲಕ್ಷ್ಮಣಂ ರಾವಣಾನುಜಃ |
ಪರೇಷಾನುಹಿತಂ ವಾಕ್ಯಮುರ್ಭಸಾಧಕಮುಬ್ರವೀತ್ || ೧

ಯದೇತದ್ರಾಕ್ಷಸಾನೀಕಂ ಮೇಘಶ್ಯಾಮಂ ವಿಲೋಕ್ಯತೇ |
ಏತದಾಯೋಧ್ಯತಾಂ ಶೀಘ್ರಂ ಕಹಿಭಿಃ ಸಾದಸಾಯುದ್ಧೈಃ || ೨

ಅಸ್ಮಾನೀಕಸ್ಯ ಮಹತೋ ಭೇದನೇ ಯತ ಲಕ್ಷ್ಮಣ |
ರಾಕ್ಷಸೇಂದ್ರಸುತೋಽಪ್ಯತ್ರ ಭಿನ್ನೇ ದೃಶ್ಯೋ ಭವಿಷ್ಯತಿ || ೩

ಸ ತ್ವನಿಂದ್ರಾಶನಿಪ್ರಖ್ಯೈಃ ಶರೈರವಕಿರನ್ ಪರಾನ್ |
ಅಭಿದ್ರವಾಶು ಯಾವದ್ವೈ ನೈತತ್ ಕರ್ಮ ಸಮಾಪ್ಯತೇ || ೪

ಸರ್ಗ ಲ೬

ಲಕ್ಷ್ಮಣನೂ ವಾನರಯೋಧರೂ ರಾಕ್ಷಸಸೇನೆಯನ್ನು ಭೇದಿಸುವುದು.

ಕುಸಿತನಾದ ಇಂದ್ರಜಿತು ತನ್ನ ಹೋಮಕಾರ್ಯವನ್ನು

ಮುಗಿಸದೆ ಯುದ್ಧಕ್ಕೆ ಬರುವುದು.

ಆ ಸಮಯದಲ್ಲಿ ವಿಭೀಷಣನು ಶತ್ರುಗಳಾದ ರಾಕ್ಷಸರಿಗೆ ಹಾನಿ ಕರವೂ ತನ್ನ ಪಕ್ಷಕ್ಕೆ ಕಾರ್ಯಸಾಧಕವೂ ಆದ ಮಾತನ್ನು ಲಕ್ಷ್ಮಣನಿಗೆ ಹೇಳಿದನು. ಅವನು “ಲಕ್ಷ್ಮಣ, ಎದುರಿಗೆ ಕಾರ್ನೋಡದಂತೆ ಕಪ್ಪಾದ ರಾಕ್ಷಸಪಡೆಯು ಕಾಣುವುದಷ್ಟೆ. ನಮ್ಮ ವಾನರಯೋಧರು ವೃಕ್ಷಾ ದ್ರಾಯುಧಗಳನ್ನು ಪ್ರಯೋಗಿಸಿ ಆ ಪಡೆಯಮೇಲೆ ಬೇಗನೆ ಧಾಳಿಮಾಡ ಬೇಕು (೧-೨). ಮಹತ್ತರವಾದ ಆ ಶತ್ರುಸೇನೆಯನ್ನು ಭೇದಿಸಿ ಧೂಳಿಬಿಡಿಸು, ಲಕ್ಷ್ಮಣ. ಅದನ್ನು ಭೇದಿಸಿದಲ್ಲಿ ರಾಕ್ಷಸೇಂದ್ರನ ಸುತನಾದ ಮೇಘನಾದನು ಕಾಣಿಸಿಕೊಳ್ಳುವನು. ಇಂದ್ರನ ವಜ್ರಾಯುಧಕ್ಕೆ ಸಾಟಿ ಯಾದ ನಿನ್ನ ಕೂರ್ಗಣಿಗಳನ್ನು ತೂರುತ್ತ ವೈರಿಗಳನ್ನು ಆಕ್ರಮಿಸು. ಹೋಮಕರ್ಮವು ಮುಗಿಯುವುದರೊಳಗೆ ಈ ಕಾರ್ಯವಾಗಬೇಕು (೩-೪).

- ಜಹಿ ವೀರ ದುರಾತ್ಮಾನಂ ಮಾಯಾಪರಮಧಾರ್ಮಿಕಮ್ |
 ರಾವಣಿಂ ಕ್ರೂರಕರ್ಮಾಣಂ ಸರ್ವಲೋಕಭಯಾವಹಮ್ || ೫
- ವಿಭೀಷಣವಚಃ ಶ್ರುತ್ವಾ ಲಕ್ಷ್ಮಣಃ ಶುಭಲಕ್ಷಣಃ |
 ನವರ್ಷ ಶರನರ್ಷಾಣಿ ರಾಕ್ಷಸೇಂದ್ರಸುತಂ ಪ್ರತಿ || ೬
- ಋಕ್ಷಾಃ ಶಾಖಾನ್ಯುಗಾಶ್ಚಾಪಿ ದ್ರುನಾದ್ರಿನಖಯೋಧಿನಃ |
 ಅಭ್ಯಧಾವಂತ ಸಹಿತಾಸ್ತದನೀಕಮವಸ್ಥಿತಮ್ || ೭
- ರಾಕ್ಷಸಾಶ್ಚ ಶಿಶೈರ್ಬಾಣೈರಸಿಭಿಃ ಶಕ್ತಿತೋಮುರೈಃ |
 ಉದ್ಯತೈಃ ಸಮವರ್ತಂತ ಕಪಿಸೈನ್ಮಜಿಘಾಂಸವಃ || ೮
- ಸ ಸಂಪ್ರಹಾರಸ್ತುಮುಲಃ ಸಂಜಜ್ಞೇ ಕಪಿರಕ್ಷಸಾಮ್ |
 ಶಬ್ದೇನ ಮಹತಾ ಲಂಕಾಂ ನಾದಯನ್ ವೈ ಸಮಂತತಃ || ೯
- ಶಸ್ತ್ರೈಶ್ಚ ವಿವಿಧಾಕಾರೈಃ ಶಿಶೈರ್ಬಾಣೈಶ್ಚ ಪಾದಪೈಃ |
 ಉದ್ಯತೈರ್ಗಿರಿಶೃಂಗೈಶ್ಚ ಘೋರೈರಾಕಾಶಮಾವೃತಮ್ || ೧೦

ವೀರಾಗ್ರೇಸರ-ಲಕ್ಷ್ಮಣ, ದುರುಳನಾದ ಆ ರಾವಣಿಯು ಮಾಯಾ ವಿಯೂ ಧರ್ಮದ್ವೇಷಿಯೂ ಆಗಿಬ್ಬಾನೆ. ಕ್ರೂರಾತ್ಮನೂ ಸರ್ವಲೋಕ ಭಯಂಕರನೂ ಆಗಿರುವ ಇಂದ್ರಜಿತುವನ್ನು ಸಂಹರಿಸು” ಎಂದನು (೫). ವಿಭೀಷಣನ ನುಡಿಯನ್ನು ಕೇಳಿ ಲಕ್ಷ್ಮಣನು ಇಂದ್ರಜಿತುವಿದ್ದ ರಾಕ್ಷಸ ಸೇನೆಯ ಕಡೆಗೆ ಶರವೃಷ್ಟಿಯನ್ನು ಸುರಿಸಲಾರಂಭಿಸಿದನು. ಒಡನೆಯೇ ಭಲ್ಲೂಕವೀರರೂ ಕಪಿಯೋಧರೂ ವೃಕ್ಷಗಳಿಂದಲೂ, ಬೆಟ್ಟಗಳಿಂದಲೂ, ನಖಗಳಿಂದಲೂ ಹೋರಾಡುತ್ತ ರಾಕ್ಷಸಸೇನೆಯಮೇಲೆ ಆಕ್ರಮಣ ವನ್ನಿಸಿದರು (೬-೭). ಅತ್ತ ರಾಕ್ಷಸಸೈನಿಕರೂ ನಿತಿಶರಗಳು, ಖಡ್ಗ ಶಕ್ತಿತೋಮರಗಳು ಮೊದಲಾದ ಆಯುಧಗಳಿಂದ ವಾನರಸೇನೆಯನ್ನು ಸಂಹರಿಸತೊಡಗಿದರು. ಕಪಿರಾಕ್ಷಸರ ನಡುವೆ ಘೋರವಾದ ತುಮುಲ ಕದನವು ಉವಕ್ರಮಿಸಿತು. ಕೋಲಾಹಲವು ಸುತ್ತಲೂ ಲಂಕೆಯನ್ನು ಮೊಳಗಿಸಿತು (೮-೯). ಎಸೆದಾಡುವ ವಿವಿಧಾಕಾರದ ಭೀಕರಶಸ್ತ್ರಗಳು, ಕೂರಂಬುಗಳು, ವೃಕ್ಷಗಳು, ಗಿರಿಶೃಂಗಗಳು—ಆಕಾಶವನ್ನು ಮುಚ್ಚಿದವು.

ತೇ ರಾಕ್ಷಸಾ ವಾನರೇಷು ವಿಕೃತಾನನಬಾಹವಃ |
 ನಿನೇಶಯಂತಃ ಶಸ್ತ್ರಾಣಿ ಚಕ್ರುಸ್ತೇ ಸುಮಹದ್ಭಯಮ್ || ೧೧

ತಥೈವ ಸಕಲೈರ್ವ್ಯಕ್ತೈರ್ಗಿರಿಶೃಂಗೈಶ್ಚ ವಾನರಾಃ |
 ಅಭಿಜಘ್ನುರ್ನಿಜಘ್ನುಶ್ಚ ಸಮರೇ ರಾಕ್ಷಸರ್ಷಭಾನ್ || ೧೨

ಋಕ್ಷನಾನರಮುಖೈಶ್ಚ ಮಹಾಕಾಯೈರ್ವಹಾಬಲೈಃ |
 ರಕ್ಷಸಾಂ ವಧ್ಯಮಾನಾನಾಂ ಮಹದ್ಭಯಮುಜಾಯತ || ೧೩

ಸ್ವಮನೀಕಂ ವಿಷಣ್ಣಂ ತು ಶ್ರುತ್ವಾ ಶತ್ರುಭಿರರ್ದಿತಮ್ |
 ಉದತಿಷ್ಠತ ದುರ್ಧರ್ಷಸ್ತತ್ಕರ್ಮಣ್ಯನನುಷ್ಠಿತೇ || ೧೪

ನೃಕ್ಷಾಂಧಕಾರಾನ್ನಿರ್ಗತ್ಯ ಜಾತಕ್ರೋಧಃ ಸ ರಾವಣಿಃ |
 ಆರುರೋಹ ರಥಂ ಸಜ್ಜಂ ಪೂರ್ವಯುಕ್ತಂ ಸ ರಾಕ್ಷಸಃ || ೧೫

ಸ ಭೀಮಕಾರ್ಮುಕಧರಃ ಕಾಲಮೇಘಸಮಪ್ರಭಃ |
 ರಕ್ತಾಸ್ಯನಯನಃ ಕೃದ್ಧೋ ಬಭೌ ಮೃತ್ಯುರಿವಾಂತಕಃ || ೧೬

ವಿಕೃತಾಕಾರದ ಮುಖಬಾಹುಗಳುಳ್ಳ ರಾಕ್ಷಸರು ವಾನರರನ್ನು ಶಸ್ತ್ರಗಳಿಂದ ಇರಿಯುತ್ತ ಮಹಾಭೀತಿಯನ್ನುಂಟುಮಾಡಿದರು. ಅದಕ್ಕೆ ಪ್ರತಿಯಾಗಿ ವಾನರರೂ ಸಹ ಕೊಂಬೆಗಳಿಂದ ಸಹಿತವಾದ ಮಹಾವೃಕ್ಷಗಳಿಂದಲೂ ಗಿರಿಶೃಂಗಗಳಿಂದಲೂ ರಾಕ್ಷಸನಾಯಕರನ್ನು ಬಡಿಯುತ್ತ ಜಡಿಯುತ್ತ ಕೊಲ್ಲುತ್ತ ನಡೆದರು (೧೦-೧೨). ಮಹಾಕಾಯರೂ ಬಲಾಢ್ಯರೂ ಆದ ವಾನರಭಲ್ಲೂಕವೀರರು ವೈರಿಗಳನ್ನು ಬಡಿದು ಕೊಲ್ಲುತ್ತಿರಲು, ರಾಕ್ಷಸರು ಹೆದರಿದರು. ಈ ರೀತಿಯಲ್ಲಿ ಶತ್ರುಗಳು ಬಂದು ತನ್ನ ಸೇನೆಯನ್ನು ಧ್ವಂಸಮಾಡುತ್ತಿರುವುದು ಇಂದ್ರಜಿತುವಿಗೆ ತಿಳಿಯಿತು. ದುರ್ಧರ್ಷನಾದ ಆ ವೀರನು ಹೋಮಕರ್ಮವನ್ನು ಮುಗಿಸದೆ ಅರ್ಧದಲ್ಲಿಯೇ ನಿಲ್ಲಿಸಿ ಮೇಲೆದ್ದನು! (೧೩-೧೪). ರೋಷಾವಿಷ್ಣುನಾದ ರಾವಣಿಯು ಕತ್ತಲೆ ಕವಿದಂತಿದ್ದ ಮರಗಳ ಮರೆಯಿಂದ ಹೊರಬಂದು, ಮೊದಲೇ ಸಜ್ಜಾಗಿ ನಿಂತಿದ್ದ ರಥವನ್ನೇರಿದನು. ಭೀಕರವಾದ ಕಾರ್ಮುಕವನ್ನು ಕೈಯಲ್ಲಿ ಹಿಡಿದನು. ಕಾರ್ಮೋಡದಂತೆ ಕಪ್ಪಾಗಿದ್ದ ಆ ರಾಕ್ಷಸನ ಮುಖವೂ ಕಣ್ಣುಗಳೂ ಕೋಪದಿಂದ ಕೆಂಪಡರಿದ್ದವು. ಸರ್ವನಾಶಕ್ಕಾಗಿ ಹೊರಟ

ದೃಷ್ಟ್ವೈವ ತು ರಥಸ್ಥಂ ತಂ ಪರ್ಯವರ್ತತ ತದ್ಬಲಮ್ |
 ರಕ್ಷಸಾಂ ಭೀಮವೇಗಾನಾಂ ಲಕ್ಷ್ಮಣೇನ ಯುಯುತ್ಸತಾಮ್ || ೧೭
 ತಸ್ಮಿನ್ ಕಾಲೇ ತು ಹನುಮಾನುದ್ಯಮ್ಯ ಸುದುರಾಸದಮ್ |
 ಧರಣೀಧರಸಂಕಾಶೋ ಮಹಾವೃಕ್ಷಮುರಿಂದಮಃ || ೧೮
 ಸ ರಾಕ್ಷಸಾನಾಂ ತತ್ ಸೈನ್ಯಂ ಕಾಲಾಗ್ನಿರಿವ ನಿರ್ದಹನ್ |
 ಚಕಾರ ಬಹುಭಿರ್ವೃಕ್ಷೈರ್ನಿಃಸಂಜ್ಞಂ ಯುಧಿ ವಾನರಃ || ೧೯
 ವಿಧ್ವಂಸಯಂತಂ ತರಸಾ ದೃಷ್ಟ್ವೈವ ಪವನಾತ್ಪ್ರಜಮ್ |
 ರಾಕ್ಷಸಾನಾಂ ಸಹಸ್ರಾಣಿ ಹನುಮಂತಮವಾಕಿರನ್ || ೨೦
 ಶಿತಶೂಲಧರಾಃ ಶೂಲ್ಪೈರಸಿಭಿಶ್ಚಾ ಸಿಸಾಣಯಃ |
 ಶಕ್ತಿಭಿಃ ಶಕ್ತಿಹಸ್ತಾಶ್ಚ ಪಟ್ಟಿಸೈಃ ಪಟ್ಟಿಸಾಯುಧಾಃ || ೨೧
 ಪರಿಘೈಶ್ಚ ಗದಾಭಿಶ್ಚ ಚಕ್ರೈಶ್ಚ ಶುಭದರ್ಶನೈಃ |
 ಶತಶಶ್ಚ ಶತಸ್ಥೀಭಿರಾಯಸ್ಪಿರಪಿ ಮುದ್ಗರೈಃ || ೨೨

ಮೃತ್ಯುವಿನಂತೆ ಅವನು ಕಂಗೊಳಿಸಿದನು (೧೫-೧೬). ಇಂದ್ರಜಿತು ರಥವೇರಿದುದನ್ನು ಕಂಡು, ಭೀಮಪರಾಕ್ರಮಿಗಳಾದ ರಾಕ್ಷಸರ ಸೇನೆಯು ಲಕ್ಷ್ಮಣನೊಡನೆ ಹೋರಾಡಬೇಕೆಂದು ಇಂದ್ರಜಿತುವಿನ ಸುತ್ತಲೂ ನೆರೆಯಿತು (೧೭). ಆ ಸಮಯದಲ್ಲಿ ಪರ್ವತಾಕಾರನಾಗಿ ಬೆಳೆದುನಿಂತ ಹನುಮಂತನು ಬಹು ದೊಡ್ಡದಾದ ಒಂದು ವೃಕ್ಷವನ್ನು ಬೀಸುತ್ತ, ಉರಿಯುವ ಕಾಲಾಗ್ನಿಯಂತೆ ರಾಕ್ಷಸಸೇನೆಯನ್ನು ಸದೆಬಡಿಯುತ್ತ ಹೋದನು. ಮತ್ತೆ ಮತ್ತೆ ಬೇರೆ ಬೇರೆ ವೃಕ್ಷಗಳನ್ನು ಕಿತ್ತು ಅಪ್ಪಳಿಸಿ ರಾಕ್ಷಸಸೇನೆಯನ್ನು ಕೊಲ್ಲುತ್ತ ನಡೆದನು (೧೮-೧೯). ಹೀಗೆ ರಾಕ್ಷಸ ಸೈನ್ಯವನ್ನು ವೇಗದಿಂದ ವಿಧ್ವಂಸಗೊಳಿಸುತ್ತಿರುವ ಆ ವಾಯುಪುತ್ರನನ್ನು ಕಂಡು, ಸಾವಿರಾರು ರಾಕ್ಷಸಯೋಧರು ಆತನನ್ನು ತರುಬಿದರು. ಶೂಲಧಾರಿಗಳು ಶೂಲಗಳಿಂದಲೂ ಖಡ್ಗಧಾರಿಗಳು ಖಡ್ಗಗಳಿಂದಲೂ ಶಕ್ತಿಪಾಣಿಗಳು ಶಕ್ತಿಗಳಿಂದಲೂ ಪಟ್ಟಿಸಾಯುಧರು ಪಟ್ಟಿಸಗಳಿಂದಲೂ ಪ್ರಹರಿಸುತ್ತ ಹನುಮಂತನನ್ನು ಮುತ್ತಿದರು (೨೦-೨೧). ನೂರಾರು ಪರಿಘ, ಗದೆ, ಚಕ್ರ, ಶತಸ್ಥಿ, ಕಬ್ಬಿಣದ ಮುದ್ದರ, ಘೋರವಾದ ವರಶು, ಭಿಂಡಿಪಾಲ

ಘೋರೈಃ ಪರಶ್ವದೈಶ್ಚೈವ ಭಿಂಡಿಸಾಲ್ಯೈಶ್ಚ ರಾಕ್ಷಸಾಃ |
 ಮುಷ್ಟಿಭಿರ್ವಜ್ರಕಲ್ಪೈಶ್ಚ ತಲ್ಯೈರಶನಿಸಂನಿಭೈಃ || ೨೩
 ಅಭಿಜಘ್ನುಃ ಸಮಾಸಾದ್ಯ ಸಮಂತಾತ್ ಪರ್ವತೋಪಮಮ್ |
 ತೇಷಾಮುಪಿ ಚ ಸಂಕ್ರುದ್ಧಶ್ಚಕಾರ ಕದನಂ ನುಹತ್ || ೨೪
 ಸ ದದರ್ಶ ಕಪಿಶ್ರೇಷ್ಠಮಚಲೋಪಮಮಿಂದ್ರಜಿತ್ |
 ಸೂದಯಂತನುಮಿತ್ರಘ್ನುಮುಮಿತ್ರಾನ್ ಪವನಾತ್ಮಜಮ್ || ೨೫
 ಸ ಸಾರಥಿಮುವಾಚೇದಂ ಯಾಹಿ ಯತ್ರೈಷ ವಾನರಃ |
 ಕ್ಷಯಮೇಷ ಹಿ ನಃ ಕುರ್ಯಾದ್ರಾಕ್ಷಸಾನಾಮುಪೇಕ್ಷಿತಃ || ೨೬
 ಇತ್ಯುಕ್ತಃ ಸಾರಥಿಸ್ತೇನ ಯಯೌ ಯತ್ರ ಸ ಮಾರುತಿಃ |
 ವಹನ್ ಪರಮದುರ್ಧರ್ಷಂ ಸ್ಥಿತಮಿಂದ್ರಜಿತಂ ರಥೇ || ೨೭
 ಸೋಽಭ್ಯುಪೇತ್ಯ ಶರಾನ್ ಖಡ್ಗಾನ್ ಪಟ್ಟಿಸಾಂಶ್ಚ ಪರಶ್ವಧಾನ್ |
 ಅಭ್ಯವರ್ಷತ ದುರ್ಧರ್ಷಃ ಕಪಿಮೂರ್ಧ್ನಿ ಸ ರಾಕ್ಷಸಃ || ೨೮

ಮುಂತಾದ ವಿವಿಧಾಯುಧಗಳಿಂದ ರಾಕ್ಷಸರು ಹನುಮಂತನನ್ನು ಎದುರಿಸಿದರು. ವಜ್ರಾಯುಧಗಳಂತಹ ಮುಷ್ಟಿಗಳಿಂದ ಗುದ್ದಿದರು. ಸಿಡಿಲಿನಂತಹ ಅಂಗೈಗಳಿಂದ ಅಪ್ಪಳಿಸಿದರು (೨೨-೨೩). ಪರ್ವತಾಕಾರನಾದ ಅಂಜನೇಯನನ್ನು ರಾಕ್ಷಸರು ಏಕಕಾಲದಲ್ಲಿ ಸುತ್ತಲೂ ಮುತ್ತಿಕೊಂಡು, ಬಗೆಬಗೆಯಲ್ಲಿ ಪ್ರಹರಿಸಿದರು. ಅಂಜನೇಯನು ಕ್ರೋಧಾವಿಷ್ಟನಾಗಿ ಅವರೆಲ್ಲರನ್ನೂ ಎದುರಿಸಿ ಹೋರಾಡಿದನು (೨೪). ಶೈಲೋನ್ನತಕಾಯನಾದ ಆ ವಾನರೋತ್ತಮನು ಈ ರೀತಿಯಲ್ಲಿ ಶತ್ರುಗಳನ್ನು ಸದೆಬಡಿಯುತ್ತಿರುವುದು ಇಂದ್ರಜಿತುವಿಗೆ ಗೋಚರಿಸಿತು. ಅವನು ತನ್ನ ಸಾರಥಿಯನ್ನು ಕುರಿತು “ ಸಾರಥಿ, ಆ ವಾನರನು ಕಾಣಿಸುತ್ತಿರುವನಲ್ಲ; ನಡೆ ಅಲ್ಲಿಗೆ! ಉಪೇಕ್ಷಿಸಿದರೆ, ಅವನು ನಮ್ಮ ಸೇನೆಯನ್ನೇ ನಿರ್ನಾಮಗೊಳಿಸಿಯಾನು!” ಎಂದು ಆಜ್ಞಾಪಿಸಿದನು (೨೫-೨೬). ಆಗ ಸಾರಥಿಯು ವೀರಾಗ್ರೇಸರನಾದ ಇಂದ್ರಜಿತು ಕುಳಿತಿದ್ದ ರಥವನ್ನು ಹನುಮಂತನ ಕಡೆಗೆ ನಡೆಸಿದನು. ಇಂದ್ರಜಿತು ಮಾರುತಿಯ ಸಮೀಪಕ್ಕೆ ಸಾರಿದೊಡನೆ ಶರ, ಖಡ್ಗ, ಪಟ್ಟಿಸ, ವರಶ್ವಧಾದಿಗಳನ್ನು ಆತನ ತಲೆಗೆ

ತಾನಿ ಶಸ್ತ್ರಾಣಿ ಘೋರಾಣಿ ಪ್ರತಿಗೃಹ್ಯ ಸ ಮಾರುತಿಃ |
 ರೋಷೇಣ ಮಹತಾನಿಷ್ಟೋ ವಾಕ್ಯಂ ಚೇದಮುವಾಚ ಹ || ೨೯
 ಯುಧ್ಯಸ್ವ ಯದಿ ಶೂರೋಽಸಿ ರಾವಣಾತ್ಮಜ ದುರ್ಮತೇ |
 ನಾಯುಪುತ್ರಂ ಸಮಾಸಾದ್ಯ ಜೀವನ್ಮ ಪ್ರತಿಯಾಸ್ಯಸಿ || ೩೦
 ಬಾಹುಭ್ಯಾಂ ಪ್ರತಿಯುಧ್ಯಸ್ವ ಯದಿ ನೇ ದ್ವಂದ್ವಮಾಹವೇ |
 ನೇಗಂ ಸಹಸ್ವ ದುರ್ಬುದ್ಧೇ ತತಸ್ತ್ವಂ ರಕ್ಷಸಾಂ ವರಃ || ೩೧
 ಹನುಮಂತಂ ಜಿಘಾಂಸಂತಂ ಸಮುದ್ಗತಶರಾಸನಮ್ |
 ರಾವಣಾತ್ಮಜಮಾಚಷ್ಟೇ ಲಕ್ಷ್ಮಣಾಯ ವಿಭೀಷಣಃ || ೩೨
 ಯಃ ಸ ವಾಸವನಿರ್ಜಿತಾ ರಾವಣಸ್ಯಾತ್ಮಸಂಭವಃ |
 ಸ ಏಷ ರಥಮಾಸ್ಥಾಯ ಹನುಮಂತಂ ಜಿಘಾಂಸತಿ || ೩೩
 ತಮಪ್ರತಿಮುಸಂಸ್ಥಾನೈಃ ಶರೈಃ ಶತ್ರುವಿದಾರವೈಃ |
 ಜೀವಿತಾಂತಕರೈಃ ಸೌಮಿತ್ರೈಃ ಸೌಮಿತ್ರೇ ರಾವಣಿಂ ಜಹಿ || ೩೪

ಗುರಿಯಿಟ್ಟು ಪ್ರಯೋಗಿಸಿದನು (೨೭-೨೮). ಮಾರುತಿಯು ಘೋರ
 ವಾದ ಆ ಶಸ್ತ್ರಗಳನ್ನು ಲಕ್ಷಿಸದೆ ಎದುರಿಸಿ, ರೋಷಾಕ್ರಾಂತನಾಗಿ “ ಎಲೈ
 ಖೂಳ-ರಾವಣಪುತ್ರ! ನೀನು ಶೂರನಾದರೆ (ಕಣ್ಣೆ ದುರಿಗೆ) ಹೋರಾಡು !
 ಈ ವಾಯುಪುತ್ರನನ್ನೆದುರಿಸಿದವೇಲೆ, ಜೀವಂತನಾಗಿ ನೀನು ಹಿಂದಿರುಗ
 ಲಾರೆ (೨೯-೩೦). ನಿನಗೆ ದ್ವಂದ್ವಯುಧದಲ್ಲಿ ಪರಿಚಯವಿದ್ದರೆ, ಬಾಹು
 ಗಳಿಂದಲೇ ಕುಸ್ತಿಯನ್ನಾಡೋಣ ಬಾ! ದುರಾತ್ಮ, ನನ್ನ ವೇಗವನ್ನು
 ಸಹಿಸಿಕೊ. ಆಗ ನೀನು ರಾಕ್ಷಸಶ್ರೇಷ್ಠನೆಂದೊಪ್ಪುವೆನು!” ಎಂದನು(೩೧).
 ಹೀಗೆ ಧನುರ್ಧಾರಿಯಾಗಿ ಹನುಮಂತನನ್ನೆದುರಿಸುತ್ತಿದ್ದವನೇ ರಾವಣಾತ್ಮಜ
 ನೆಂದು ಅಷ್ಟರಲ್ಲಿ ವಿಭೀಷಣನು ಲಕ್ಷ್ಮಣನಿಗೆ ತಿಳಿಸಿದನು. ಅವನು
 “ ಲಕ್ಷ್ಮಣ, ಅಲ್ಲಿ ನೋಡು, ದೇವೇಂದ್ರನನ್ನು ಜಯಿಸಿದ ಆ ರಾವಣ
 ತನಯನು ರಥವನ್ನೇರಿ ಬಂದಿದ್ದಾನೆ. ಹನುಮಂತನನ್ನು ಕೊಲ್ಲಬೇಕೆಂಬ
 ಯತ್ನದಲ್ಲಿ ತೊಡಗಿದ್ದಾನೆ (೩೨-೩೩). ಸೌಮಿತ್ರಿ, ಅಸದೃಶಗಳೂ ಶತ್ರು
 ನಿರ್ಭೇದಕಗಳೂ ಆದ ನಿನ್ನ ಕೂರ್ಗಣಗಳನ್ನು ಪ್ರಯೋಗಿಸು. ಪ್ರಾಣ
 ವನ್ನು ಹೀರುವ ಘೋರಾಸ್ತ್ರಗಳಿಂದ ಇಂದ್ರಜಿತುವನ್ನು ಸಂಹರಿಸು ”

ಇತ್ಯೇನನುಕ್ತಸ್ತು ತದಾ ಮಹಾತ್ಮಾ
 ವಿಭೀಷಣೇನಾರಿವಿಭೀಷಣೇನ |
 ದದರ್ಶ ತಂ ಪರ್ವತಸಂನಿಕಾಶಂ
 ರಥೇ ಸ್ಥಿತಂ ಭೀಮಬಲಂ ನದಂತಮ್ ||

೩೫

ಇತಿ ಶ್ರೀಮದ್ರಾಮಾಯಣೇ ಯುಧ ಕಾಂಡೇ ಷಡಶೀತಿತಮಃ ಸರ್ಗಃ



ಎಂದನು (೩೪). ಅರಿಭಯಂಕರನಾದ ವಿಭೀಷಣನು ಈ ರೀತಿಯಲ್ಲಿ ಹೇಳಲು, ಧೀರನಾದ ಲಕ್ಷ್ಮಣನು ಇಂದ್ರಜಿತುವಿದ್ದ ಕಡೆಗೆ ನೋಡಿದನು. ದೂರದಲ್ಲಿ ಚಂಡಪರಾಕ್ರಮಿಯೂ ಪರ್ವತಾಕಾರನೂ ಆದ ಇಂದ್ರಜಿತು ರಥವನ್ನೇರಿ ಗರ್ಜಿಸುತ್ತಿರುವುದು ಗೋಚರಿಸಿತು (೩೫).

ಇಲ್ಲಿಗೆ ಶ್ರೀಮದ್ರಾಮಾಯಣದ ಯುಧ ಕಾಂಡದಲ್ಲಿ ಎಂಬತ್ತಾರನೆಯ ಸರ್ಗ



ಸಸ್ತ್ರಾಶೀತಿನುಃ ಸರ್ಗಃ

ವಿಭೀಷಣ ರಾವಣಿ ಪರಸ್ಪರ ನಿಂದಾ

ಏವನುಕ್ತ್ವಾ ತು ಸೌಮಿತ್ರಿಂ ಜಾತಹರ್ಷೋ ವಿಭೀಷಣಃ ಧನುಷ್ಪಾಣಿನಮಾದಾಯ ತ್ವರಮಾಣೋ ಜಗಾನು ಹ	೧
ಅವಿದೂರಂ ತತೋ ಗತ್ವಾ ಪ್ರವಿಶ್ಯ ಚ ಮಹದ್ವನಮ್ ದರ್ಶಯಾನಾಸ ತತ್ಕರ್ಮ ಲಕ್ಷ್ಮಣಾಯ ವಿಭೀಷಣಃ	೨
ನೀಲಜೀಮೂತಸಂಕಾಶಂ ನ್ಯಗ್ರೋಧಂ ಭೀಮದರ್ಶನಮ್ ತೇಜಸ್ವೀ ರಾವಣಭ್ರಾತಾ ಲಕ್ಷ್ಮಣಾಯ ನ್ಯವೇದಯತ್	೩
ಇಹೋಪಹಾರಂ ಭೂತಾನಾಂ ಬಲನಾನ್ ರಾವಣಾತ್ಮಜಃ ಉಪಹೃತ್ಯ ತತಃ ಪಶ್ಚಾತ್ ಸಂಗ್ರಾಮಮಭಿವರ್ತತೇ	೪
ಅದೃಶ್ಯಃ ಸರ್ವಭೂತಾನಾಂ ತತೋ ಭವತಿ ರಾಕ್ಷಸಃ ನಿಹಂತಿ ಸಮರೇ ಶತ್ರುನ್ ಬಧ್ನಾತಿ ಚ ಶರೋತ್ತಮೈಃ	೫

ಸರ್ಗ ೮೭

ಲಕ್ಷ್ಮಣನಿಗೆ ತನ್ನ ರಹಸ್ಯವನ್ನು ತಿಳಿಸಿದ್ದಕ್ಕಾಗಿ ಕ್ರುದ್ಧನಾದ ಇಂದ್ರಜಿತು
ವಿಭೀಷಣನನ್ನು ನಿಂದಿಸುವುದು. ವಿಭೀಷಣನ ಪ್ರತ್ಯುತ್ತರ.

ವಿಭೀಷಣನು ಹೀಗೆ ಹೇಳಿ, ಧನುಷ್ಪಾಣಿಯಾಗಿದ್ದ ಸೌಮಿತ್ರಿಯನ್ನು ಕರೆದುಕೊಂಡು ತೀವ್ರಗತಿಯಿಂದ ಮುಂದೆ ಮುಂದೆ ನಡೆದನು. (ಇಂದ್ರಜಿತು ಕಣ್ಣಿಗೆ ಗೋಚರಿಸಿದ್ದರಿಂದ) ವಿಭೀಷಣನಿಗೆ ಹರ್ಷವಾಗಿತ್ತು. ಸ್ವಲ್ಪ ದೂರದವರೆಗೆ ಹೋಗಿ ದೊಡ್ಡದಾಗಿದ್ದ ನಿಕುಂಭಿಳಾವನವನ್ನು ಪ್ರವೇಶಿಸಿ, ವಿಭೀಷಣನು ಲಕ್ಷ್ಮಣನಿಗೆ ಇಂದ್ರಜಿತು ಹೋಮಮಾಡುತ್ತಿದ್ದ ಸ್ಥಳವನ್ನು ತೋರಿಸಿದನು (೧-೨). ಆ ರಾವಣಾನುಜನು ಕಾಲಮೇಘದಂತೆ ದಟ್ಟವಾಗಿ ಬೆಳೆದಿದ್ದ ಅದ್ಭುತಾಕಾರದ ಆಲದಮರವನ್ನು ಲಕ್ಷ್ಮಣನಿಗೆ ತೋರಿಸಿ “ ಲಕ್ಷ್ಮಣ, ಬಲಶಾಲಿಯಾದ ರಾವಣಿಯು ಇಲ್ಲಿಯೇ ಭೂತಗಣಗಳಿಗೆ ನೊದಲು ಬಲಿಯನ್ನು ಅರ್ಪಿಸಿ, ಆಮೇಲೆ ರಣರಂಗಕ್ಕೆ ತೆರಳುವನು (೩-೪). ಅಲ್ಲಿ ಸಕಲಜೀವಜಾತಗಳಿಗೂ ಆ ರಾಕ್ಷಸನು ಅದೃಶ್ಯನಾಗಿ

ತನುಪ್ರವಿಷ್ಟನ್ಯಗೋಧಂ ಬಲಿನಂ ರಾನಣಾತ್ಮಜಮ್ |
 ವಿಧ್ವಂಸಯ ಶರೈಸ್ತೀಕ್ಷ್ಣೈಃ ಸರಥಂ ಸಾತ್ವಸಾರಥಿಮ್ || ೬
 ತಥೇತ್ಯುಕ್ತ್ವಾ ಮಹಾತೇಜಾಃ ಸೌಮಿತ್ರಿಮಿತ್ರನಂದನಃ |
 ಬಭೂವಾನಸ್ಥಿತಸ್ತತ್ರ ಚಿತ್ರಂ ವಿಸ್ವಾರಯನ್ ಧನುಃ || ೭
 ಸ ರಥೇನಾಗ್ನಿವರ್ಣೇನ ಬಲವಾನ್ ರಾನಣಾತ್ಮಜಃ |
 ಇಂದ್ರಚಿತ್ ಕವಚೀ ಧನ್ವೀ ಸಧ್ವಜಃ ಪ್ರತ್ಯದೃಶ್ಯತ || ೮
 ತನುನಾಚ ಮಹಾತೇಜಾಃ ಸೌಲಸ್ತ್ಯಮಪರಾಚಿತಮ್ |
 ಸನಾಹ್ವಯೇ ತ್ವಾಂ ಸನುರೇ ಸನ್ಯುಗ್ಯುಧಂ ಪ್ರಯಚ್ಛಮೇ || ೯
 ಏವಮುಕ್ತೋ ಮಹಾತೇಜಾ ಮನಸ್ವೀ ರಾನಣಾತ್ಮಜಃ |
 ಅಬ್ರವೀತ್ ಪರುಷಂ ವಾಕ್ಯಂ ತತ್ರ ದೃಷ್ಟ್ವಾ ವಿಭೀಷಣಮ್ || ೧೦

ಶತ್ರುಗಳನ್ನು ಸಂಹರಿಸುವನಲ್ಲದೆ, ಶರವಿಶೇಷಗಳಿಂದ ಅವರನ್ನು ಬಂಧಿಸುವನು. ಈಗ ಅವನು ಆಲದಮರದ ವನವನ್ನು ಸೇರಿ ಹೋಮಕಾರ್ಯವನ್ನು ಮುಗಿಸಿಲ್ಲ. ಪುನಃ ಅದನ್ನು ಪ್ರವೇಶಿಸುವುದರೊಳಗೆ ಆ ಇಂದ್ರಚಿತುವನ್ನೂ ಅವನ ರಥಾತ್ಮಸಾರಥಿಗಳನ್ನೂ ತೀಕ್ಷ್ಣಾಸ್ತ್ರಗಳಿಂದ ವಿಧ್ವಂಸಗೊಳಿಸು” ಎಂದು ಹೇಳಿದನು (೫-೬). “ಹಾಗೆಯೇ ಮಾಡುವೆನು” ಎಂದು ನುಡಿದು ತೇಜಸ್ವಿಯಾದ ಸೌಮಿತ್ರಿಯು ಧನುಸ್ಸನ್ನು ಅದ್ಭುತವಾಗಿ ಜೇಗೈಯುತ್ತ ನಿಂತನು. ಅಷ್ಟರಲ್ಲಿ ಪ್ರತಾಪಿಯಾದ ಇಂದ್ರಚಿತು ಕವಚಧಾರಿಯಾಗಿ ಧನುಸ್ಸನ್ನು ಹಿಡಿದು ಧ್ವಜವನ್ನು ಹಾರಿಸುತ್ತ ಅಗ್ನಿವರ್ಣದ ರಥವನ್ನಡರಿ ಅಲ್ಲಿಗೆ ಬಂದು ಕಾಣಿಸಿಕೊಂಡನು * (೭-೮). ಆಗ ತೇಜಸ್ವಿಯಾದ ಲಕ್ಷ್ಮಣನು ಸೋಲನ್ನು ಕಂಡರಿಯದ ಇಂದ್ರಚಿತುವನ್ನು ನೋಡಿ “ಎಲೈ ರಾಕ್ಷಸ, ಯುದ್ಧಕ್ಕಾಗಿ ನಿನಗೆ ಆಹ್ವಾನವನ್ನು ಕೊಡುತ್ತಿದ್ದೇನೆ. ವಂಚನೆಯಿಲ್ಲದೆ ನನ್ನೊಡನೆ ಯುದ್ಧಮಾಡು” ಎಂದನು (೯). ಅಭಿಮಾನಶಾಲಿಯಾದ ಇಂದ್ರಚಿತುವಿಗೆ ಅಲ್ಲಿ ವಿಭೀಷಣನಿರುವುದು ಗೋಚರಿಸಿತು.

* ನಿಕುಂಭಿಳಾಯಾಗವನ್ನು ಸಮಾಪ್ತಿಗೊಳಿಸುವುದಕ್ಕಾಗಿಯೋ ಅಥವಾ ಲಕ್ಷ್ಮಣನು ನಿಕುಂಭಿಳೆಗೆ ಬಂದಿರುವನೆಂಬ ಸುದ್ದಿಯನ್ನು ಕೇಳಿಯೋ ಇಂದ್ರಚಿತು ಅಲ್ಲಿಗೆ ಬಂದಿರಬಹುದು.

ಇಹ ತ್ವಂ ಜಾತಸಂವೃದ್ಧಃ ಸಾಕ್ಷಾದ್ಭ್ರಾತೃತಾ ಪಿತುರ್ಮಮ |
 ಕಥಂ ದ್ರುಹ್ಯಸಿ ಪುತ್ರಸ್ಯ ಪಿತೃವ್ಯೋ ಮಮ ರಾಕ್ಷಸ || ೧೧
 ನ ಜ್ಞಾತಿತ್ವಂ ನ ಸೌಹಾರ್ದಂ ನ ಜಾತಿಸ್ತನ ದುರ್ಮತೇ |
 ಪ್ರಮಾಣಂ ನ ಚ ಸೋದರ್ಯಂ ನ ಧರ್ಮೋ ಧರ್ಮದೂಷಣ || ೧೨
 ಶೋಚ್ಯಸ್ತ್ವಮಸಿ ದುರ್ಬುದ್ಧೇ ನಿಂದನೀಯಶ್ಚ ಸಾಧುಭಿಃ |
 ಯಸ್ತ್ವಂ ಸ್ವಜನಮುತ್ಸೃಜ್ಯ ಪರಭೃತ್ಯತ್ಸಮಾಗತಃ || ೧೩
 ನೈತಚ್ಛಿಥಿಲಯಾ ಬುದ್ಧ್ಯಾ ತ್ವಂ ನೇತ್ಸಿ ಮಹದಂತರಮ್ |
 ಕ್ವ ಚ ಸ್ವಜನಸಂವಾಸಃ ಕ್ವ ಚ ನೀಚಪರಾಶ್ರಯಃ || ೧೪
 ಗುಣವಾನ್ ವಾ ಪರಜನಃ ಸ್ವಜನೋ ನಿರ್ಗುಣೋಽಪಿ ವಾ |
 ನಿರ್ಗುಣಃ ಸ್ವಜನಃ ಶ್ರೇಯಾನ್ ಯಃ ಪರಃ ಪರ ಏವ ಸಃ || ೧೫
 ಯಃ ಸ್ವಪಕ್ಷಂ ಪರಿತ್ಯಜ್ಯ ಪರಪಕ್ಷಂ ನಿಷೇವತೇ |
 ಸ ಸ್ವಪಕ್ಷೇ ಕ್ಷಯಂ ಪ್ರಾಪ್ತೇ ಪಶ್ಚಾತ್ತೈರೇವ ಹನ್ಯತೇ || ೧೬

ಅದನ್ನು ತಾಳಲಾರದೆ ಅವನು ಪರುಷವಾಕ್ಯಗಳಿಂದ ಹೀಗೆಂದನು :
 “ ಎಲಾ ರಾಕ್ಷಸ-ವಿಭೀಷಣ, ಇಲ್ಲಿಯೇ ನೀನು ಹುಟ್ಟಿ ಬೆಳೆದವನು.
 ನನ್ನ ತಂದೆಗೆ ಸಾಕ್ಷಾತ್ ತಮ್ಮನಾಗಿದ್ದೀಯೆ. ಚಿಕ್ಕಪ್ಪನಾಗಿರುವ ನೀನು
 ಮಗನಾಗಿರುವ ನನಗೆ ದ್ರೋಹಮಾಡುವೆಯಾ? (೧೦-೧೧). ದುರಾತ್ಮ,
 ನಿನಗೆ ಬಂಧುತ್ವದ ಪರಿವೆಯಿಲ್ಲ, ಸ್ನೇಹವಿಲ್ಲ, ಜಾತಿಯಿಲ್ಲ! ಒಡಹುಟ್ಟಿ
 ದವನೆಂಬ ಗಣನೆಯಿಲ್ಲ! ಧರ್ಮದೂಷಕನಾದ ನಿನಗೆ ಧರ್ಮವೆಲ್ಲಿಂದ
 ಬಂದೀತು? ದುರ್ಬುದ್ಧಿಯಾದ ನಿನಗಾಗಿ ಎಷ್ಟು ಸಂಕಟಪಟ್ಟರೂ
 ಸಾಲದು; ಸಜ್ಜನರ ನಿಂದೆಗೆ ಪಾತ್ರನಾದವನು ನೀನು. ಸ್ವಜನರನ್ನು
 ಪರಿತ್ಯಜಿಸಿ ಪರರಿಗೆ ದಾಸನಾದೆಯಾ? (೧೨-೧೩). ಸ್ವಜನರೊಡನೆ
 ಬಾಳುವುದೆಲ್ಲಿ? ನೀಚರಾದ ಪರರಿಗೆ ಶರಣಾಗಿ ಬದುಕುವುದೆಲ್ಲಿ?
 ಇವುಗಳಿಗಿರುವ ದೊಡ್ಡ ಅಂತರವು ನಿನ್ನ ಕ್ಷುದ್ರಬುದ್ಧಿಗೆ ಹೊಳೆಯದೆ
 ಹೋಯಿತು! ಒಂದುವೇಳೆ ಶತ್ರುಗಳು ಗುಣವಂತರಾಗಿರಬಹುದು,
 ಸ್ವಜನರು ನಿರ್ಗುಣರಾಗಿರಬಹುದು, ಆದರೂ ನಿರ್ಗುಣರಾದ ಸ್ವಜನರೇ
 ಮೇಲು. ಶತ್ರುಗಳು ಯಾವಾಗಲೂ ಶತ್ರುಗಳೇ (೧೪-೧೫). ಯಾವನು
 ತನ್ನವರನ್ನು ಬಿಟ್ಟು ಪರರನ್ನು ಆಶ್ರಯಿಸುವನೋ, ತನ್ನವರು ಕ್ಷಯಿಸಿದಾಗ

ನಿರನುಕ್ರೋಶತಾ ಚೇಯಂ ಯಾದ್ಯಶೀ ತೇ ನಿಶಾಚರ |
 ಸ್ವಜನೇನ ತ್ವಯಾ ಶಕ್ಯಂ ಪರುಷಂ ರಾವಣಾನುಜ || ೧೭

ಇತ್ಯುಕ್ತೋ ಭ್ರಾತೃಪುತ್ರೇಣ ಪ್ರತ್ಯುನಾಚ ವಿಭೀಷಣಃ |
 ಅಜಾನನ್ನಿವ ಮಚ್ಛೇಲಂ ಕಿಂ ರಾಕ್ಷಸ ವಿಕಥಸೇ || ೧೮

ರಾಕ್ಷಸೇಂದ್ರಸುತಾಸಾಧೋ ಪಾರುಷ್ಯಂ ತ್ಯಜ ಗೌರವಾತ್ |
 ಕುಲೇ ಯದ್ಯಪ್ಯಹಂ ಜಾತೋ ರಕ್ಷಸಾಂ ಕ್ರೂರಕರ್ಮಣಾಮ್ || ೧೯

ಗುಣೋಽಯಂ ಪ್ರಥಮೋ ನ್ನಾಣಾಂ ತನ್ನೇ ಶೀಲನುರಾಕ್ಷಸಮ್ |
 ನ ರನೇ ದಾರುಣೇನಾಹಂ ನ ಚಾಧರ್ಮೇಣ ವೈ ರನೇ || ೨೦

ಭ್ರಾತ್ರಾ ವಿಷಮಶೀಲೇನ ಕಥಂ ಭ್ರಾತಾ ನಿರಸ್ಯತೇ |
 ಧರ್ಮಾತ್ ಪ್ರಚ್ಯುತಶೀಲಂ ಹಿ ಪುರುಷಂ ಪಾಪನಿಶ್ಚಯಮ್ || ೨೧

ತ್ಯಕ್ತ್ವಾ ಸುಖನುನಾವ್ನೋತಿ ಹಸ್ತಾದಾಶೀವಿಷಂ ಯಥಾ |
 ಹಿಂಸಾಪರಸ್ಪಹರಣೇ ಪರದಾರಾಭಿನುರ್ಶನಮ್ || ೨೨

ಅವನು ಪರರಿಂದಲೇ ಕೊಲ್ಲಲ್ಪಡುತ್ತಾನೆ. ಎಲಾ ರಾಕ್ಷಸ, (ನನ್ನ ಹೋಮಕಾರ್ಯಕ್ಕೆ ವಿಘ್ನವನ್ನೊಡ್ಡುವುದಕ್ಕಾಗಿ ಲಕ್ಷ್ಮಣನನ್ನು ಇಲ್ಲಿಗೆ ಕರೆತಂದೆಯಲ್ಲವೆ?) ಈ ನಿಷ್ಕಾರುಣ್ಯ, ಈ ಕ್ರೌರ್ಯ - ಬಂಧುವಾದ ನಿನಗೊಬ್ಬನಿಗೆ ಮಾತ್ರವೇ ಶಕ್ಯವಾದುದು. ಇನ್ನು ಯಾವನೂ ಇಂಥ ನೀಚ ಕಾರ್ಯವನ್ನು ಮಾಡಲಾರ" ಎಂದು ನಂದಿಸಿದನು (೧೬-೧೭). ಹೀಗೆ ಸೋದರಪುತ್ರನಾದ ಇಂದ್ರಜಿತು ನುಡಿಯಲಾಗಿ, ವಿಭೀಷಣನು ಅವನಿಗೆ ಪ್ರತ್ಯುತ್ತರಕೊಟ್ಟನು: "ಎಲೈ ಮೇಘನಾದ, ನನ್ನ ನಡತೆಯು ನಿನಗೆ ತಿಳಿದಿಲ್ಲವೆ? ತಿಳಿಯದವನಂತೆ ಏಕೆ ಬಗುಳುವೆ? (೧೮). ಎಲೈ ದುಷ್ಟ, ರಾಕ್ಷಸರಾಜನ ಸುತನೆಂಬ ಬಿಗುಮಾನದಿಂದ ಇಂಥ ಪರುಷವಚನವನ್ನಾಡಬೇಡ. ಕ್ರೂರಕರ್ಮಿಗಳಾದ ರಾಕ್ಷಸರ ವಂಶದಲ್ಲಿ ನಾನು ಹುಟ್ಟಿದ್ದರೂ ನನ್ನದು ರಾಕ್ಷಸರ ನಡತೆಯಲ್ಲ. ನಡತೆ-ಶೀಲ ಎಂಬುದು ಜನರಲ್ಲಿರಬೇಕಾದ ಮುಖ್ಯವಾದ ಗುಣ. ಕ್ರೌರ್ಯವು ನನಗೆ ಹಿಡಿಸದು. ಅಧರ್ಮವು ನನಗೆ ಸರಿಬೀಳದು (೧೯-೨೦). ಇದಕ್ಕೆ ವಿರುದ್ಧವಾಗಿ, ದುಶ್ಶೀಲನಾದ ಸೋದರನು ನಾನಾಗಿದ್ದರೆ ಸೋದರನಾದ ರಾವಣನನ್ನು ತ್ಯಜಿಸುತ್ತಿರಲಿಲ್ಲ. ಧರ್ಮಭ್ರಷ್ಟನೂ ಪಾಪಕಾರ್ಯದಲ್ಲಿ ನಿರತನೂ ಆದವನನ್ನು ಮೈಮೇಲೆ

ತ್ಯಾಜ್ಯನಾಹುರ್ದುರಾಚಾರಂ ವೇಶ್ಚ ಪ್ರಜ್ಜಲಿತಂ ಯಥಾ |
ಪರಸ್ವಾನಾಂ ಚ ಹರಣಂ ಪರದಾರಾಭಿಮುರ್ಶನಮ್ || ೨೩

ಸುಹೃದಾನುತಿಶಂಕಾ ಚ ತ್ರಯೋ ದೋಷಾಃ ಕ್ಷಯಾನಹಾಃ |
ಮಹರ್ಷೀಣಾಂ ವಧೋ ಘೋರಃ ಸರ್ವದೇವೈಶ್ಚ ನಿಗ್ರಹಃ || ೨೪

ಅಭಿನಾನಶ್ಚ ಕೋಪಶ್ಚ ವೈರಿತ್ವಂ ಪ್ರತಿಕೂಲತಾ |
ಏತೇ ದೋಷಾ ಮಮ ಭ್ರಾತುರ್ಜೀವಿತೈಶ್ಚರ್ಯನಾಶನಾಃ || ೨೫

ಗುಣಾನ್ ಪ್ರಚ್ಛಾದಯಾಮಾಸುಃ ಪರ್ವತಾನಿವ ತೋಯದಾಃ |
ದೋಷೈರೇತೈಃ ಪರಿತ್ಯಕ್ತೋ ಮಯಾ ಭ್ರಾತಾ ಪಿತಾ ತವ || ೨೬

ನೇಯಮಸ್ತಿ ಪುರೀ ಲಂಕಾ ನ ಚ ತ್ವಂ ನ ಚ ತೇ ಪಿತಾ |
ಅತಿನಾನೀ ಚ ಬಾಲಶ್ಚ ದುರ್ವಿನೀತಶ್ಚ ರಾಕ್ಷಸ || ೨೭

ಹತ್ತಿದ ವಿಷದಹಾವನ್ನು ಕೈಯಿಂದ ತೆಗೆದೆಯುವಂತೆ ತ್ಯಜಿಸುವುದೇ ಸುಖಕರ (೨೧-೨೨). ಪ್ರಾಣಿಹಿಂಸೆ, ಪರಧನಾವಹಾರ, ವರಸ್ತ್ರೀಸ್ವರ್ಶನ— ಇವು ದುರಾಚಾರಗಳೆಂದು ಹಿರಿಯರು ಹೇಳಿದ್ದಾರೆ. ಬೆಂಕಿಬಿದ್ದ ಮನೆಯನ್ನು ಬಿಡುವಂತೆ, ಈ ದುರ್ಗುಣಗಳನ್ನು ದೂರವಿಡಬೇಕೆಂದು ಬೋಧಿಸಿದ್ದಾರೆ (೨೩). ಪರಧನಾವಹಾರ, ವರಸ್ತ್ರೀಸ್ವರ್ಶನ, ಮಿತ್ರರಿಗೆ ಕೇಡನ್ನು ಬಯಸುವುದು—ಈ ಮೂರು ಸರ್ವನಾಶಕ್ಕೆ ಕಾರಣವಾದ ದೋಷಗಳು. ಮಹರ್ಷಿಗಳ ಘೋರವಧಿ, ಸಕಲ ದೇವತೆಗಳೊಡನೆ ಕಲಹ, ಅಹಂಕಾರ, ಕೋಪ, ದೀರ್ಘದ್ವೇಷ, ಹಿತವಾದಿಗಳೊಡನೆ ವಿರೋಧ—ಇವು ಆಯುಸ್ಸನ್ನೂ ಐಶ್ವರ್ಯವನ್ನೂ ನಾಶವಡಿಸತಕ್ಕ ದೋಷಗಳು. ಈ ಎಲ್ಲ ದೋಷಗಳೂ ನನ್ನ ಅಣ್ಣನಲ್ಲಿ ನೆಲೆಸಿವೆ (೨೪-೨೫). ಮೋಡಗಳು ಕವಿದು ಪರ್ವತವನ್ನು ಮರೆಮಾಡುವಂತೆ, ಈ ದೋಷಗಳು ಅವನಲ್ಲಿದ್ದ ಕೆಲವು ಒಳ್ಳೆಯ ಗುಣಗಳನ್ನು ಮುಚ್ಚಿ ಮರೆಸಿಬಿಟ್ಟಿವೆ. ಈ ದೋಷಗಳು ಅವನಲ್ಲಿ ತುಂಬಿರುವುದರಿಂದ, ನನ್ನ ಅಣ್ಣನನ್ನು—ನಿನ್ನ ತಂದೆಯನ್ನು ತೊರೆದು ಬಂದಿದ್ದೇನೆ (೨೬). ಎಲೈ ರಾಕ್ಷಸ, ಈ ಲಂಕಾನಗರಿಗಾಗಲಿ ನಿನಗಾಗಲಿ ನಿನ್ನ ತಂದೆಗಾಗಲಿ, ಇನ್ನು ಉಳಿಗಾಲವಿಲ್ಲ. ನೀನು ಬಹಳ ಅಹಂಕಾರಿಯೂ

ಬದ್ಧಸ್ತ್ವಂ ಕಾಲಪಾಶೇನ ಬ್ರೂಹಿ ಮಾಂ ಯದ್ಯದಿಚ್ಛಸಿ |
 ಅದ್ಯ ತೇ ವ್ಯಸನಂ ಪ್ರಾಪ್ತಂ ಕಿಂ ಮಾಂ ತ್ವಮಿಹ ವಕ್ಷ್ಯಸಿ || ೨೮
 ಪ್ರವೇಷ್ಯಂ ನ ತ್ವಯಾ ಶಕ್ಯೋ ನ್ಯಗ್ರೋಧೋ ರಾಕ್ಷಸಾಧನು |
 ಧರ್ಷಯಿತ್ವಾ ಚ ಕಾಕುತ್ಸ್ಥಾ ನ ಶಕ್ಯಂ ಜೀವಿತುಂ ತ್ವಯಾ || ೨೯
 ಯುಧ್ಯಸ್ವ ನರದೇವೇನ ಲಕ್ಷ್ಮಣೇನ ರಣೇ ಸಹ |
 ಹತಸ್ತ್ವಂ ದೇವತಾಕಾರ್ಯಂ ಕರಿಷ್ಯಸಿ ಯಮುಕ್ಷಯೇ || ೩೦

ನಿದರ್ಶಯ ಸ್ವಾತ್ಮಬಲಂ ಸಮುದ್ಯತಂ

ಕುರುಷ್ವ ಸರ್ವಾಯುಧಸಾಯಕವ್ಯಯಮ್ |

ನ ಲಕ್ಷ್ಮಣಸ್ಯೈತ್ಯ ಹಿ ಬಾಣಗೋಚರಂ

ತ್ವಮದ್ಯ ಜೀವನ್ ಸಬಲೋ ಗಮಿಷ್ಯಸಿ || ೩೧

ಇತಿ ಶ್ರೀಮದ್ರಾಮಾಯಣೇ ಯುಧ್ಧ ಕಾಂಡೇ ಸಪ್ತಾಶೀತತಮಃ ಸರ್ಗಃ

ಅವಿವೇಕಿಯೂ ಉದ್ಧತನೂ ಆಗಿದ್ದೀಯೆ. ಮೃತ್ಯುಪಾಶವು ನಿನ್ನ ಕೊರಳಿಗೆ ಸುತ್ತಿದೆ! ನಿನಗೆ ತೋರಿದ್ದನ್ನು-ಬಾಯಿಗೆ ಬಂದಿದ್ದನ್ನು ಹೇಳಿಬಿಡು! ನಿನಗೇಗ ಕಡಿಗಾಲದ ವ್ಯಸನವು ಬಂದು ಮುಸುಕಿದೆ. ನನ್ನೊಡನೆ ಹೀಗೆ ಹಲಬುವುದೇಕೆ? (೨೭-೨೮). ರಾಕ್ಷಸರಲ್ಲಿ ಅಧಮ ನೀನು. ಮತ್ತೆ ಆಲದಮರದ ಬುಡವನ್ನು ಸೇರಿಕೊಳ್ಳಲು ನಿನಗೆ ಶಕ್ಯವಾಗದು. ಶ್ರೀರಾಮ ಲಕ್ಷ್ಮಣರನ್ನು ಕೆಣಕಿದ ನೀನು ಜೀವಸಹಿತ ಉಳಿಯುವೆಯಾ? ಪುರುಷ ಶ್ರೇಷ್ಠನಾದ ಲಕ್ಷ್ಮಣನೊಡನೆ ಈಗ ಯುಧ್ಧಮಾಡು. ಸತ್ತು ಯಮಲೋಕವನ್ನು ಸೇರಿ, ಅಲ್ಲಿ ನಿನ್ನ ಹೋಮಕಾರ್ಯವನ್ನು* ಮುಗಿಸಬಹುದು! (೨೯-೩೦). ನಿನ್ನಲ್ಲಿರುವ ಸಮಸ್ತ ಬಲವನ್ನೂ ಈಗ ಪ್ರದರ್ಶಿಸು. ಸಕಲ ಆಯುಧಗಳನ್ನೂ ಅಸ್ತ್ರಗಳನ್ನೂ ಪ್ರಯೋಗಿಸು. ಲಕ್ಷ್ಮಣನ ಬಾಣಗಳಿಗೆ ಸಿಕ್ಕಿದಮೇಲೆ, ನೀನಾಗಲಿ ನಿನ್ನ ಸೇನೆಯಾಗಲಿ ಬದುಕಿ ಮರಳುವುದು ಸಾಧ್ಯವಿಲ್ಲ” ಎಂದನು (೩೧).

ಇಲ್ಲಿಗೆ ಶ್ರೀಮದ್ರಾಮಾಯಣದ ಯುಧ್ಧ ಕಾಂಡದಲ್ಲಿ ಎಂಬತ್ತೇಳನೆಯ ಸರ್ಗ

* ಮೂಲದಲ್ಲಿ 'ದೇವತಾಕಾರ್ಯ' ಎಂದಿದೆ. ದೇವತೆಗಳಿಗೆ ಸಂತೋಷ ರೂಪವಾದ ಕಾರ್ಯ, ಯಮದೂತರೆಂಬ ದೇವತೆಗಳ ಆಜ್ಞಾಪಾಲನವೆಂಬ ಕಾರ್ಯ, ನರಕಯಾತನಾನುಭವವೆಂಬ ಕಾರ್ಯ-ಎಂಬುದಾಗಿ ವ್ಯಾಖ್ಯಾನಕಾರರು ಅರ್ಥ ಮಾಡಿದ್ದಾರೆ.

ಅಷ್ಟಾಶೀತಿತನುಃ ಸರ್ಗಃ

ಸೌಮಿತ್ರರಾವಣಿಯುಧಮ್

ವಿಭೀಷಣನಚಃ ಶ್ರುತ್ವಾ ರಾವಣಿಃ ಕ್ರೋಧಮೂರ್ಛಿತಃ ಅಬ್ರವೀತ್ ಪರುಷಂ ವಾಕ್ಯಂ ನೇಗೇನಾಭ್ಯುತ್ಪಸಾತ ಹ	೧
ಉದ್ಯತಾಯುಧನಿಸ್ತ್ರಿಯೋ ರಥೇ ಸುಸಮಲಂಕೃತೇ ಕಾಲಾಶ್ವಯುಕ್ತೇ ನುಹತಿ ಸ್ಥಿತಃ ಕಾಲಾಂತಕೋಪನುಃ	೨
ನುಹಾಪ್ರಮಾಣಮುದ್ಯಮ್ಯ ವಿಪುಲಂ ನೇಗವದ್ಯಥಮ್ ಧನುರ್ಭೀನುಂ ಪರಾನ್ಯುಶ್ಯ ಶರಾಂಶ್ಚಾಮಿತ್ರಶಾತನಾನ್	೩
ತಂ ದದರ್ಶ ಮಹೇಷ್ಟಾಸೋ ರಥೇ ಸುಸಮಲಂಕೃತಃ ಅಲಂಕೃತನುಮಿತ್ರಘ್ನಂ ರಾಘವಸ್ಯಾನುಜಂ ಬಲೀ	೪
ಹನುಮತ್ಪ್ರೃಷ್ಠಮಾಸೀನಮುದಯಸ್ಥರವಿಪ್ರಭಮ್ ಉನಾಚ್ಯನಂ ಸಮಾರಬ್ಧಃ ಸೌಮಿತ್ರಿಯಂ ಸವಿಭೀಷಣಮ್	೫

ಸರ್ಗ ಲಲ

ಲಕ್ಷ್ಮಣನಿಗೂ ಇಂದ್ರಜಿತುವಿಗೂ ಘೋರವಾದ ಯುಧ.

ವಿಭೀಷಣನ ನುಡಿಯನ್ನು ಕೇಳಿದ ರಾವಣಿಯು ಕೋಪಾವಿಷ್ಟನಾಗಿ ಪರುಷವಚನಗಳಿಂದ ವಿಭೀಷಣನನ್ನು ನಿಂದಿಸುತ್ತ ಮುಂದಕ್ಕೆ ನುಗ್ಗಿದನು. ಕಪ್ಪುಬಣ್ಣದ ಕುದುರೆಗಳನ್ನು ಹೂಡಿದ್ದ ಅಲಂಕೃತವಾದ ಮಹಾರಥದಲ್ಲಿ ಕುಳಿತು ಖಡ್ಗಾದ್ಯಾಯುಧಗಳನ್ನು ಹಿಡಿದಿದ್ದ ಇಂದ್ರಜಿತು ಕಾಲಯಮನಂತೆ ಕಂಡನು (೧-೨). ಆತನು ಬಹಳ ಉದ್ದವಾಗಿಯೂ ದವ್ವವಾಗಿಯೂ ಇದ್ದ ದೃಢವಾದ ಭೀಕರಧನುಸ್ಸನ್ನು ಹಿಡಿದು, ಶತ್ರುವಿಧ್ವಂಸಕಗಳಾದ ಬಾಣಗಳನ್ನು ಹಿರಿದು, ಯುಧಸನ್ನದ್ಧನಾದನು (೩). ಆಗ ಪರಂತಪನೂ, ರಾಮಾನುಜನೂ, ತನ್ನ ತೇಜೋವಿಶೇಷದಿಂದ ಭೂಷಿತನೂ ಆದ ಲಕ್ಷ್ಮಣನು ಹನುಮಂತನ ಹೆಗಲನ್ನೇರಿ ಕುಳಿತು, ಉದಯಶಿಖರಾರೂಢನಾದ ರವಿಯಂತೆ ಕಂಗೊಳಿಸಿದನು. ಧನುರ್ವಿದ್ಯಾಕೋವಿದನಾದ ಇಂದ್ರಜಿತು ತನ್ನ ರಥದಲ್ಲಿ

ತಾಂಶ್ಚ ನಾನರಶಾರ್ದೂಲಾನ್ ಪಶ್ಯಧ್ವಂ ಮೇ ಪರಾಕ್ರಮಮ್ |
 ಅದ್ಯ ಮತ್ಕಾಮುಕೋತ್ಸೃಷ್ಟ್ಯಂ ಶರವರ್ಷಂ ದುರಾಸದಮ್ || ೬
 ಮುಕ್ತಂ ವರ್ಷಮಿನಾಕಾಶೇ ವಾರಯಿಷ್ಯಥ ಸಂಯುಗೇ |
 ಅದ್ಯ ವೋ ಮಾನುಕಾ ಬಾಣಾ ಮಹಾಕಾಮುಕನಿಸ್ಯತಾಃ || ೭
 ವಿಧಮಿಷ್ಯಂತಿ ಗಾತ್ರಾಣಿ ತೂಲರಾಶಿಮಿನಾನಲಃ |
 ತೀಕ್ಷ್ಣಸಾಯಕನಿಭಿನ್ನಾನ್ ಶೂಲಶಕ್ತ್ಯುಷ್ಪಿತೋಮುರೈಃ || ೮
 ಅದ್ಯ ವೋ ಗನುಯಿಷ್ಯಾಮಿ ಸರ್ವಾನೇವ ಯಮುಕ್ಷಯಮ್ |
 ಕ್ಷಿಸತಃ ಶರವರ್ಷಾಣಿ ಕ್ಷಿಪ್ರಹಸ್ತಸ್ಯ ನೇ ಯುಧಿ || ೯
 ಜೀಮೂತಸ್ಯೇವ ನದತಃ ಕಃ ಸ್ಥಾಸ್ಯತಿ ಮನಾಗ್ರತಃ |
 ರಾತ್ರಿಯುದ್ಧೇ ಮಯಾ ಪೂರ್ವಂ ವಜ್ರಾಶನಿಸಮೈಃ ಶರೈಃ || ೧೦
 ಶಾಯಿತೌ ಸ್ಥೋ ಮಯಾ ಭೂಮೌ ವಿಸಂಜ್ಞಾ ಸಪುರಃಸರೌ |
 ಸ್ಮೃತೀರ್ನ ತೇಽಸ್ತಿ ವಾ ಮನ್ಯೇ ವ್ಯಕ್ತಂ ವಾ ಯಮಸಾದನಮ್ || ೧೧

ಕುಳಿತು ಮುಂದೆ ಬಂದು ಅವರೆಲ್ಲರನ್ನೂ ನೋಡಿ ಹೀಗೆಂದನು (೪-೫):
 “ ಎಲೈ ಲಕ್ಷ್ಮಣ, ವಿಭೀಷಣ ಮತ್ತು ವಾನರರೆ, ಇಂದು ನನ್ನ ಪರಾಕ್ರಮ
 ನನ್ನು ಕಣ್ಣಿಂದ ನೋಡಿರಿ! ಆಕಾಶದಿಂದ ಸುರಿಯುವ ವರ್ಷಧಾರೆಯಂತೆ,
 ನನ್ನ ಕಾರ್ಮುಕದಿಂದ ಸತತವಾಗಿ ಸುರಿಯುವ ಶರವೃಷ್ಟಿಯನ್ನು ತಡೆಯಿರಿ,
 ನೋಡೋಣ! (೬-೭). ಇಂದು ನನ್ನ ಧನುಸ್ಸಿನಿಂದ ಹೊರಚಿಮ್ಮುವ
 ಬಾಣಗಣಗಳು, ಬಿಂಕಿಯು ಅರಳೆಯನ್ನು ಸುಡುವಂತೆ, ನಿಮ್ಮ ಗಾತ್ರ
 ಗಳನ್ನು ಸುಟ್ಟು ವಿಧ್ವಂಸಗೊಳಿಸುವುವು. ಕೂರಂಬುಗಳಿಂದಲೂ ಶೂಲ
 ಶಕ್ತಿ ಋಷ್ಠಿ* ತೋಮರಾದ್ಯಾಯುಧಗಳಿಂದಲೂ ನಿಮ್ಮೆಲ್ಲರನ್ನೂ ಇಂದು
 ಯಮಸದನಕ್ಕೆಟ್ಟುವೆನು! (೮-೯). ಲಘುಹಸ್ತನಾದ ನಾನು ರಣರಂಗದಲ್ಲಿ
 ಶರವರ್ಷಗಳನ್ನು ಸುರಿಸುತ್ತ ಮೇಘದಂತೆ ಗರ್ಜಿಸುತ್ತಿದ್ದರೆ, ನನ್ನೆದುರಿಗೆ
 ಯಾವನು ನಿಂತಾನು? ಎಲೈ ಲಕ್ಷ್ಮಣ, ಹಿಂದೆ ರಾತ್ರಿ ಯುದ್ಧದಲ್ಲಿ ನಾನು
 ಸಿಡಿಲಿಗೆ ಸಮವಾದ ಸಾಯಕಗಳನ್ನು ಹೊಡೆದು, ನಿನ್ನನ್ನೂ ರಾಮನನ್ನೂ
 ನಿನ್ನ ಪರಿವಾರಗಳನ್ನೂ ಮೂರ್ಛಿಗೊಳಿಸಿ ನೆಲದಮೇಲೊರಗಿಸಿ ಬಂದಿದ್ದೇನೆ.
 ಇದೆಲ್ಲವೂ ನಿನಗೆ ಮರೆತುಹೋಯಿತೋ ಹೇಗೆ? ಅಥವಾ ನಿಮ್ಮೆಲ್ಲರಿಗೂ

* ಋಷ್ಠಿ = ಎರಡು ಅಲಗುಗಳುಳ್ಳ ಕತ್ತಿ.

ಅಶೀವಿಷಮಿನ ಕೃದ್ಧಂ ಯನ್ಮಾಂ ಯೋದ್ಧಂ ವ್ಯವಸ್ಥಿತಃ |
 ತಚ್ಚುತ್ವಾ ರಾಕ್ಷಸೇಂದ್ರಸ್ಯ ಗರ್ಜಿತಂ ಲಕ್ಷ್ಮಣಸ್ತದಾ || ೧೨
 ಅಭೀತವದನಃ ಕೃದ್ಧೋ ರಾನಣಿಂ ವಾಕ್ಯಮುಬ್ರವೀತ್ |
 ಉಕ್ತಶ್ಚ ದುರ್ಗಮಃ ಪಾರಃ ಕಾರ್ಯಾಣಾಂ ರಾಕ್ಷಸ ತ್ವಯಾ || ೧೩
 ಕಾರ್ಯಾಣಾಂ ಕರ್ಮಣಾ ಪಾರಂ ಯೋ ಗಚ್ಛತಿ ಸ ಬುದ್ಧಿಮಾನ್ |
 ಸ ತ್ವನುರ್ಥಸ್ಯ ಹೀನಾರ್ಥೋಽ ದುರವಾಪಸ್ಯ ಕೇನಚಿತ್ || ೧೪
 ನಚೋ ವ್ಯಾಹೃತ್ಯ ಜಾನೀಷೇ ಕೃತಾರ್ಥೋಽಸ್ಮೀತಿ ದುರ್ಮತೇ |
 ಅಂತರ್ಧಾನಗತೇನಾಜೌ ಯಸ್ತ್ವಯಾಚರಿತಸ್ತದಾ || ೧೫
 ತಸ್ಯ ರಾಚರಿತೋ ಮಾರ್ಗೋ ನೈಷ ವೀರನಿಷೇವಿತಃ |
 ಯಥಾ ಬಾಣಪಥಂ ಪ್ರಾಪ್ಯ ಸ್ಥಿತೋಽಹಂ ತವ ರಾಕ್ಷಸ || ೧೬
 ದರ್ಶಯಸ್ವಾದ್ಯ ತತ್ತೇಜೋ ವಾಚಾ ತ್ವಂ ಕಿಂ ವಿಕತ್ಥಸೇ |
 ಏವಮುಕ್ತೋ ಧನುರ್ಭೀಮಂ ಪರಾಮೃತ್ಯ ಮಹಾಬಲಃ || ೧೭

ಮೃತ್ಯುವು ಸಮೀಪಿಸಿದೆಯೆಂದು ನನಗೆ ತೋರುತ್ತದೆ! (೧೦-೧೧). ಕೆರಳಿದ ಕಾಲಸರ್ಪದಂತಿರುವ ನನ್ನೊಡನೆ ಮತ್ತೆ ಯುದ್ಧಕ್ಕೆ ಬಂದಿರುವೆಯಲ್ಲ! ” ಎಂದನು. ಆ ರಾಕ್ಷಸನಾಯಕನ ವಾಗ್‌ಡಂಬರವನ್ನು ಕೇಳಿ ಧೀರನಾದ ಲಕ್ಷ್ಮಣನು ಕ್ರೋಧದಿಂದ “ ಎಲೈ ರಾಕ್ಷಸ, ಅಸಾಧ್ಯವಾದ ಕಾರ್ಯಗಳ ನಿರ್ವಹವನ್ನು ಬಾಯಿಮಾತಿನಿಂದ ಮಾತ್ರವೇ ಹೇಳಿ ಮುಗಿಸುತ್ತಿದ್ದೀಯೆ (೧೨-೧೩). ಅಂಥ ಕಾರ್ಯಗಳನ್ನು ಯಾವನು ಕೃತಿಯಿಂದ ಮಾಡಿ ಮುಗಿಸುವನೋ ಆತನೇ ಬುದ್ಧಿಶಾಲಿ. ನೀನಾ ದರೋ ಕೃತಿಯಿಂದ ಸಾಧಿಸಲಾರದೆ, ಯಾರಿಗೂ ಅಶಕ್ಯವಾದ ಕಾರ್ಯವನ್ನು ಮಾತಿನಿಂದಲೇ ಮುಗಿಸಿ ‘ ಆಹಾ! ನಾನು ಧನ್ಯ ’ ಎಂದುಕೊಳ್ಳುತ್ತಿದ್ದೀಯೆ! ಎಲಾ ದುರಾತ್ಮ, ಮೋಸದಿಂದ ಕಣ್ಮರೆಯಾಗಿ ನಿಂತು, ಆಗ ನಮ್ಮನ್ನು ಮೂರ್ಛಿಗೊಳಿಸಿದೆ (೧೪-೧೫). ಅದು ಕಳ್ಳರು ತುಳಿಯುವ ದಾರಿ; ವೀರರ ದಾರಿಯಲ್ಲ! ನಿನ್ನ ಬಾಣಗಳಿಗೆ ಈಗ ಎದೆಗೊಟ್ಟು ನಿಂತಿದ್ದೇನೆ. ಎಲ್ಲಿ, ನಿನ್ನ ಶಾರ್ಯವನ್ನು ತೋರಿಸು! ಏಕೆ ಹೀಗೆ ಬಡಾಯಿ ಕೊಚ್ಚುತ್ತೀಯೆ? ” ಎಂದು ಪ್ರತ್ಯುತ್ತರಕೊಟ್ಟನು (೧೬-೧೭).

ಸಸರ್ಜ ನಿಶಿತಾನ್ ಬಾಣಾನಿಂದ್ರಜಿತ್ ಸಮಿತಿಂಜಯಃ |
 ತೇ ನಿಸೃಷ್ಟ್ವಾ ನುಹಾವೇಗಾಃ ಶರಾಃ ಸರ್ಪವಿಷೋಪನಾಃ || ೧೮
 ಸಂಪ್ರಾಪ್ಯ ಲಕ್ಷ್ಮಣಂ ಪೇತುಃ ಶ್ವಸಂತ ಇವ ಪನ್ನಗಾಃ |
 ಶರೈರತಿನುಹಾವೇಗೈರ್ವೇಗವಾನ್ ರಾವಣಾತ್ಮಜಃ || ೧೯
 ಸೌಮಿತ್ರನಿಂದ್ರಜಿದ್ಯುಧ್ಧೇ ವಿನ್ಯಾಧ ಶುಭಲಕ್ಷಣಮ್ |
 ಸ ಶರೈರತಿವಿದ್ಧಾಂಗೋ ರುಧಿರೇಣ ಸಮುಕ್ಷಿತಃ || ೨೦
 ಶುಶುಭೇ ಲಕ್ಷ್ಮಣಃ ಶ್ರೀಮಾನ್ ವಿಧೂನು ಇವ ಪಾವಕಃ |
 ಇಂದ್ರಜಿತ್ತ್ವಾತ್ಮನಃ ಕರ್ಮ ಪ್ರಸಮೀಕ್ಷ್ಯಾಧಿಗಮ್ಯ ಚ || ೨೧
 ವಿನದ್ಯ ಸುನುಹಾನಾದಮಿದಂ ವಚನಮಬ್ರವೀತ್ |
 ಪತ್ರಿಣಃ ಶಿತಧಾರಾಸ್ತೇ ಶರಾ ನುತ್ಕಾಮುಕಚ್ಯುತಾಃ || ೨೨
 ಆದಾಸ್ಯಂತೇಽದ್ಯ ಸೌಮಿತ್ರೇ ಜೀವಿತಂ ಜೀವಿತಾಂತಗಾಃ |
 ಅದ್ಯ ಗೋಮಾಯುಸಂಘಾಶ್ಚ ಶೈಲನಸಂಘಾಶ್ಚ ಲಕ್ಷ್ಮಣ || ೨೩

ಒಡನೆಯೇ ಶೂರಾಗ್ರೇಸರನಾದ ಇಂದ್ರಜಿತು ತನ್ನ ಭೀಮಚಾಪವನ್ನು
 ಹಿಡಿದು ನಿಶಿತಾಸ್ತ್ರಗಳನ್ನು ಬಿಡತೊಡಗಿದನು. ಸರ್ಪವಿಷದಂತೆ ಉಗ್ರವಾದ
 ಆ ಕ್ರೂರಶರಗಳು ವೇಗದಿಂದ ಬಂದು (ಲಕ್ಷ್ಮಣನ ಕವಚಕ್ಕೆ ತಾಗಿ),
 ನಿಡುಸುಯ್ಯುವ ಸರ್ಪಗಳಂತೆ ನೆಲದಮೇಲೆ ಬೀಳುತ್ತಿದ್ದವು (೧೮-೧೯).
 ಹೀಗೆ ವೇಗಶಾಲಿಗಳಾದ ಸರಳುಗಳಿಂದ ರಾವಣತನಯನು ಲಕ್ಷ್ಮಣನಿಗೆ
 ಗುರಿಯಿಟ್ಟು ಹೊಡೆಯತೊಡಗಲು, ಲಕ್ಷ್ಮಣನ ದೇಹವು ಗಾಯಗೊಂಡು
 ರಕ್ತವು ಸುರಿಯಿತು. ರುಧಿರಸಿಕ್ತನಾದ ಲಕ್ಷ್ಮಣನು ಹೊಗೆಯಿಲ್ಲದ
 ಅಗ್ನಿಜ್ವಾಲೆಯಂತೆ ಕಂಗೊಳಿಸಿದನು (೨೦-೨೧). ತನ್ನ ಸಾಮರ್ಥ್ಯವು
 ಸಫಲವಾಗುತ್ತಿರುವುದನ್ನು ಕಂಡು ಇಂದ್ರಜಿತು ಗಟ್ಟಿಯಾಗಿ ಬೊಬ್ಬರಿದು
 “ ಎಲೈ ಸೌಮಿತ್ರ, ಮೊನಚಾದ ನನ್ನ ಕಂಕಪತ್ರಗಳು* ಬಿಲ್ಲಿನಿಂದ ಸಿಡಿದು
 ಬಂದು ನಿನ್ನ ಪ್ರಾಣವನ್ನು ಈ ದಿನ ಹೀರುತ್ತವೆ! ಸತ್ತುಬಿದ್ದಿರುವ
 ನಿನ್ನಮೇಲೆ ನರಿಗಳೂ ಗಿಡಗಗಳೂ ಹದ್ದುಗಳೂ ಈ ದಿನವೇ ಬಂದೆರಗಲಿ!

* ಕಂಕಪತ್ರ = ಗರಿಗಟ್ಟಿದ ಸರಳು, ಪುಂಖಾಂಕಿತ ಶರ.

ಗೃಧ್ರಾಶ್ಚ ನಿಪತಂತು ತ್ವಾಂ ಗತಾಸುಂ ನಿಹತಂ ಮಯಾ |
 ಅದ್ಯ ಯಾಸ್ಯತಿ ಸೌಮಿತ್ರೇ ಕರ್ಣಗೋಚರತಾಂ ತವ || ೨೪

ತರ್ಜನಂ ಯಮದೂತಾನಾಂ ಸರ್ವಭೂತಭಯಾನಹಮ್ |
 ಕ್ಷತ್ರಬಂಧುಃ ಸದಾನಾಯೋರಾ ರಾಮಃ ಪರಮದುರ್ಮತಿಃ || ೨೫

ಭಕ್ತಂ ಭ್ರಾತರಮದ್ವೈವ ತ್ವಾಂ ದ್ರಕ್ಷ್ಯತಿ ಮಯಾ ಹತಮ್ |
 ವಿಶಸ್ತಕವಚಂ ಭೂಮೌ ವ್ಯಪವಿಧ್ಧಶರಾಸನಮ್ || ೨೬

ಹೃತೋತ್ತಮಾಂಗಂ ಸೌಮಿತ್ರೇ ತ್ವಾಮದ್ಯ ನಿಹತಂ ಮಯಾ |
 ಇತಿ ಬ್ರುವಾಣಂ ಸಂರಬ್ಧಂ ಪರುಷಂ ರಾವಣಾತ್ಮಜಮ್ || ೨೭

ಹೇತುಮದ್ವಾಕ್ಯಮುತ್ಕರ್ಷಂ ಲಕ್ಷ್ಮಣಃ ಪ್ರತ್ಯುವಾಚ ಹ |
 ನಾಗ್ಬಲಂ ತ್ಯಜ ದುರ್ಬುದ್ಧೇ ಕ್ರೂರಕರ್ಮಾಸಿ ರಾಕ್ಷಸ || ೨೮

ಅಥ ಕಸ್ಮಾದ್ವದಸ್ಯೇತತ್ ಸಂಪಾದಯ ಸುಕರ್ಮಣಾ |
 ಅಕೃತ್ವಾ ಕಶ್ಚಸೇ ಕರ್ಮ ಕಿಮರ್ಥಮಿಹ ರಾಕ್ಷಸ || ೨೯

(೨೨-೨೩). ಸಕಲ ಜೀವಿಗಳನ್ನೂ ಅಂಜಿಸುವ ಯಮದೂತರ ಭೀಕರ ಗರ್ಜನೆಯು ಈ ದಿನವೇ ನಿನ್ನ ಕಿವಿಗೆ ಕೇಳಿಸುವುದು! ಕ್ಷತ್ರಿಯನೀಚನೂ ಅಯೋಗ್ಯನೂ ಆದ ರಾಮನು ಮೃತನಾದ ನಿನ್ನನ್ನು ಈ ದಿನವೇ ನೋಡುವನು! ಆ ದುರುಳನು ತನ್ನ ಭಕ್ತನೂ ಸೋದರನೂ ಆದ ನಿನ್ನನ್ನು ನನ್ನ ಕೈಯಿಂದ ಕೊಲ್ಲಿಸಿ ಕಣ್ಣಾರೆ ನೋಡುವನು! (೨೪-೨೫). ಹರಿದ ಕವಚ, ಮುರಿದ ಬಿಲ್ಲು, ತರಿದ ತಲೆ - ಇವುಗಳೊಡನೆ ನೆಲದ ಮೇಲುರುಳಿದ ನಿನ್ನನ್ನು, ಸುಮಿತ್ರಾತನಯ, ರಾಮನು ಈ ದಿನವೇ ನೋಡುವನು!” ಎಂದು ಕರ್ಣಕತೋರವಾದ ಮಾತನ್ನಾಡಿದನು (೨೬-೨೭). ಆಗ ಲಕ್ಷ್ಮಣನು ಯುಕ್ತಿಯುಕ್ತವಾದ ನುಡಿಯಿಂದ ಸರಿಯಾಗಿ ಉತ್ತರಕೊಟ್ಟನು: “ಛೇ! ಖೂಳ, ಬಿಡು ನಿನ್ನ ಕಟು ವಾಗ್ಜಾಲವನ್ನು! ಅತ್ಯಂತ ಕ್ರೂರನಾದ ರಾಕ್ಷಸ ನೀನು. ಮತ್ತೆ ಮತ್ತೆ ಏಕೆ ಹೀಗೆ ಹೇಳುವೆ? ಕೃತಿಯಿಂದ ಮಾಡಿ ಸಾಧಿಸು. ಏನನ್ನೂ ಸಾಧಿಸದೆ ವ್ಯರ್ಥವಾಗಿ ಏಕೆ ಗರ್ವದಿಂದ ಹಲುಬುವೆ? (೨೮-೨೯).

ಕುರು ತತ್ ಕರ್ಮ ಯೇನಾಹಂ ಶ್ರದ್ಧಧ್ಯಾಂ ತವ ಕತ್ಥನಮ್ ಅನುಕ್ತ್ವಾ ಪರುಷಂ ವಾಕ್ಯಂ ಕಿಂಚಿದಪ್ಯನವಕ್ಷಿಪಮ್	೩೦
ಅವಿಕತ್ಥನ್ ವಧಿಷ್ಯಾಮಿ ತ್ವಾಂ ಪಶ್ಯ ಪುರುಷಾಧನು ಇತ್ಯುಕ್ತ್ವಾ ಪಂಚ ನಾರಾಚಾನಾಕರ್ಣಾಪೂರಿತಾನ್ ಶಿತಾನ್	೩೧
ನಿಜಘಾನ ಮಹಾವೇಗಾನ್ ಲಕ್ಷ್ಮಣೋ ರಾಕ್ಷಸೋರಸಿ ಸುಪತ್ರವಾಜಿತಾ ಬಾಣಾ ಜ್ವಲಿತಾ ಇವ ಪನ್ನಗಾಃ	೩೨
ನೈರ್ಯತೋರಸ್ಯ ಭಾಸಂತ ಸವಿತೂ ರಶ್ಮಯೋ ಯಥಾ ಸ ಶರೈರಾಹತಸ್ತೇನ ಸರೋಷೋ ರಾವಣಾತ್ಮಜಃ	೩೩
ಸುಪ್ರಯುಕ್ತ್ಯುಸ್ತ್ರಿಭಿರ್ಬಾಣೈಃ ಪ್ರತಿವಿನ್ಯಾಧ ಲಕ್ಷ್ಮಣಮ್ ಸ ಬಭೂವ ತದಾ ಭೀನೋ ನರರಾಕ್ಷಸಸಿಂಹಯೋಃ	೩೪
ವಿನುರ್ದಸ್ತುಮುಲೋ ಯುದ್ಧೇ ಪರಸ್ಪರಜಯೈಷಿಣೋಃ ಉಭೌ ಹಿ ಬಲಸಂಪನ್ನಾವುಭೌ ವಿಕ್ರಮಶಾಲಿನೌ	೩೫

ಯಾವುದಾದರೊಂದು ಸಾಹಸಕೃತ್ಯವನ್ನು ಮಾಡಿತೋರಿಸು. ಆಗ ನಿನ್ನ ಬಾಯಿಬಡುಕತನವನ್ನು ದಿಟವೆಂದು ನಂಬಿಯೇನು! ನಿನ್ನಂತೆ ನಾನು ಚುಚ್ಚುಮಾತನ್ನಾಡದೆ, ಯಾರನ್ನೂ ನಿಂದಿಸದೆ, ನನ್ನನ್ನು ಹೊಗಳಿ ಕೊಳ್ಳದೆ, ಎಲೈ ಅಧನು, ನಿನ್ನನ್ನು ಕೊಲ್ಲುವೆನು, ನೋಡುತ್ತಿರು!” ಎಂದನು (೩೦-೩೧). ಒಡನೆಯೇ ನಿಶಿತಾಗ್ರಗಳಾದ ಐದು ನಾರಾಚಗಳನ್ನು ಹೂಡಿ ಆಕರ್ಣಾಂತವಾಗಿ ಸೆಳೆದು ಇಂದ್ರಜಿತುವಿನ ಎದೆಗೆ ಗುರಿಯಿಟ್ಟು ವೇಗದಿಂದ ಬಿಗಿದನು. ಕೆರಳಿದ ಸರ್ಪಗಳಂತೆ ಎರಗಿದ ಪುಂಖಾಂಕಿತಗಳಾದ ಆ ಶರಗಳು ಇಂದ್ರಜಿತುವಿನ ಎದೆಯಲ್ಲಿ ನಾಟಿ, ಸೂರ್ಯರಶ್ಮಿಗಳಂತೆ ಬೆಳಗಿದವು. ಆಗ ರಾವಣತನಯನು ಕ್ರೋಧೋದ್ದೀಪಿತನಾದನು (೩೨-೩೩). ಅವನು ಆವೇಶದಿಂದ ಮೂರು ಕೂರಂಬುಗಳನ್ನು ಹಿರಿದು ಗುರಿಯಿಟ್ಟು ಲಕ್ಷ್ಮಣನಿಗೆ ಹೊಡೆದನು. ಹೀಗೆ ಒಬ್ಬರನ್ನೊಬ್ಬರು ಜಯಿಸ ಬೇಕೆಂಬ ಛಲದಿಂದ ಸಿಂಹಸದೃಶರಾದ ಆ ವೀರರಿಬ್ಬರೂ ಘೋರವಾದ ತುಮುಲಯುದ್ಧವನ್ನಾರಂಭಿಸಿದರು. ಇಬ್ಬರೂ ಬಲಾಢ್ಯರು; ಇಬ್ಬರೂ

ಉಭಾವಪಿ ಸುನಿಕ್ರಾಂತೌ ಸರ್ವಶಸ್ತ್ರಾಸ್ತ್ರಕೋವಿದೌ |
ಉಭೌ ಪರಮದುರ್ಜೇಯಾನತುಲ್ಯಬಲತೇಜಸೌ || ೩೬

ಯುಯುಧಾತೇ ತದಾ ನೀರೌ ಗ್ರಹಾವಿನ ನಭೋಗತೌ |
ಬಲವೃತ್ತಾವಿನಾಭೀತೌ ಯುಧಿ ತೌ ದುಷ್ಟಧರ್ಷಣೌ || ೩೭

ಯುಯುಧಾತೇ ನುಹಾತ್ಮಾನೌ ತದಾ ಕೇಸರಿಣಾವಿನ |
ಬಹೂನವಸ್ಯ ಜಂತೌ ಹಿ ನೂರ್ಗಣೌಘಾನವಸ್ಥಿತೌ || ೩೮

ನರರಾಕ್ಷಸಸಿಂಹೌ ತೌ ಪ್ರಹೃಷ್ಣಾವಭ್ಯಯುದ್ಧತಾನಮ್ ||

ಸುಸಂಪ್ರಹೃಷ್ಣೌ ನರರಾಕ್ಷಸೋತ್ತಮೌ
ಜಯೈಷಿಣೌ ನೂರ್ಗಣಚಾಪಧಾರಿಣೌ |
ಪರಸ್ಪರಂ ತೌ ಪ್ರವನರ್ಷತುರ್ಭ್ಯಶಂ
ಶರೌಘನರ್ಷೇಣ ಬಲಾಹಕಾವಿನ || ೩೯

ಪರಾಕ್ರಮಿಗಳು (೩೪-೩೫). ಇಬ್ಬರೂ ಯುದ್ಧದಲ್ಲಿ ಚೆನ್ನಾಗಿ ವಳಗಿ ದವರು ; ಇಬ್ಬರೂ ಸರ್ವಶಸ್ತ್ರಾಸ್ತ್ರಕೋವಿದರು. ಈರ್ವರೂ ಜಯಿಸಲು ಅಶಕ್ಯರು. ಈರ್ವರೂ ಅಸದೃಶತೇಜಸ್ವಿಗಳು. ದುರ್ಧರ್ಷರಾದ ಆ ವೀರರು ಗಗನದಲ್ಲಿ ಎರಡು ಗ್ರಹಗಳಂತೆ ಹೋರಾಡಿದರು. ದೇವೇಂದ್ರ* ವೃತ್ತಾಸುರ ರಂತೆ ಕದನವಾಡಿದರು (೩೬-೩೭). ಕುಸಿತಕೇಸರಿಗಳಂತೆ ಕಾದಾಡಿದರು. ಪುರುಷಶ್ರೇಷ್ಠನಾದ ಲಕ್ಷ್ಮಣನೂ ರಾಕ್ಷಸಶ್ರೇಷ್ಠನಾದ ಮೇಘನಾದನೂ ರಣದಿಂದ ಕದಲದೆ ಸ್ಥಿರವಾಗಿ ನಿಂತು, ಶರರಾಶಿಗಳನ್ನು ಪ್ರಯೋಗಿಸುತ್ತ ಉತ್ಸಾಹದಿಂದ ಯುದ್ಧ ಮಾಡಿದರು (೩೮). ವಿಜಯಾಸೇಕ್ಷಿಗಳಾದ ಅವರಿಬ್ಬರೂ ಧನುರ್ಬಾಣಗಳನ್ನು ಧರಿಸಿ, ಮೇಘಗಳು ಧಾರಾಕಾರವಾಗಿ ಮಳೆಸುರಿಸುವಂತೆ, ಶರರಾಶಿಗಳನ್ನು ಪ್ರಯೋಗಿಸುತ್ತ ಸಂಗ್ರಾಮವನ್ನು

* ಮೂಲದಲ್ಲಿರುವ 'ಬಲ' ಶಬ್ದಕ್ಕೆ ದೇವೇಂದ್ರನೆಂದು ಅರ್ಥ. ಬಲನೆಂಬ ಅಸುರನನ್ನು ಸಂಹರಿಸಿದ್ದರಿಂದ ಅವನಿಗೆ 'ಬಲಭಿತ್' ಎಂದು ಹೆಸರಿದೆ. ಭೀಮಸೇನ ನನ್ನು ಭೀಮ ಎಂಬಂತೆ ಇಲ್ಲಿ ಬಲಶಬ್ದದ ಪ್ರಯೋಗ. 'ನಾಮೈಕದೇಶೇ ನಾಮಗ್ರಹಣಮ್.'

ಅಭಿಪ್ರವೃದ್ಧೌ ಯುಧಿ ಯುಧ್ಧಕೋನಿದೌ
 ಶರಾಸಿಚಂಡೌ ಶಿತಶಸ್ತ್ರಧಾರಿಣೌ |
 ಅಭೀಕ್ಷ್ಣಮಾವಿನ್ಯಧತುರ್ನುಹಾಬಲೌ
 ನುಹಾಹವೇ ಶಂಬರನಾಸನಾನಿವ ||

೪೦

ಇತಿ ಶ್ರೀಮದ್ರಾಮಾಯಣೇ ಯುಧ್ಧಕಾಂಡೇ ಅಷ್ಟಾಶೀತಮಃ ಸರ್ಗಃ



ನಡೆಸಿದರು (೩೯). ಕದನಕೋನಿದರಾದ ಅವರೀರ್ವರೂ ಶರಗಳನ್ನೂ ಖಡ್ಗಗಳನ್ನೂ ಹರಿತವಾದ ವಿವಿಧಾಯುಧಗಳನ್ನೂ ಹಿಡಿದು ಇಂದ್ರನೂ ಶಂಬರಾಸುರನೂ ಹೋರಾಡಿದಂತೆ ಭೀಕರವಾದ ಕಾಳಗವನ್ನು ನಡೆಸಿದರು* (೪೦).

ಇಲ್ಲಿಗೆ ಶ್ರೀಮದ್ರಾಮಾಯಣದ ಯುಧ್ಧಕಾಂಡದಲ್ಲಿ ಎಂಬತ್ತೆಂಟನೆಯ ಸರ್ಗ



* ೩೯-೪೦ನೆಯ ಶ್ಲೋಕಗಳು ಪ್ರಕ್ಷಿಪ್ತವೆಂದೂ ಸರ್ಗವು ಇಲ್ಲಿಗೆ ಮುಗಿಯುವುದಿಲ್ಲವೆಂದೂ ಕತಕವ್ಯಾಖ್ಯಾನದಲ್ಲಿ ಹೇಳಿದೆ.

ಏಕೋನನವತಿತನುಃ ಸರ್ಗಃ

ಸೌಮಿತ್ರಿಸಂಧುಕ್ಷಣಮ್

- ತತಃ ಶರಂ ದಾಶರಥಿಃ ಸಂಧಾಯಾಮಿತ್ರಕರ್ಶನಃ |
 ಸಸರ್ಜ ರಾಕ್ಷಸೇಂದ್ರಾಯ ಕ್ರುದ್ಧಃ ಸರ್ಪ ಇವ ಶ್ವಸನ್ || ೧
- ತಸ್ಯ ಜ್ಯಾತಲನಿಘೋಷಂ ಸ ಶ್ರುತ್ವಾ ರಾವಣಾತ್ಮಜಃ |
 ವಿನರ್ಣವದನೋ ಭೂತ್ವಾ ಲಕ್ಷ್ಮಣಂ ಸಮುದೈಕ್ಷತ || ೨
- ತಂ ವಿನರ್ಣಮುಖಂ ದೃಷ್ಟ್ವಾ ರಾಕ್ಷಸಂ ರಾವಣಾತ್ಮಜಮ್ |
 ಸೌಮಿತ್ರಿಂ ಯುದ್ಧಸಂಯುಕ್ತಂ ಪ್ರತ್ಯುವಾಚ ವಿಭೀಷಣಃ || ೩
- ನಿಮಿತ್ತಾನ್ಯನುಪಶ್ಯಾಮಿ ಯಾನ್ಯಸ್ಮಿನ್ ರಾವಣಾತ್ಮಜೇ |
 ತ್ವರ ತೇನ ಮಹಾಬಾಹೋ ಭಗ್ನ ಏಷ ನ ಸಂಶಯಃ || ೪
- ತತಃ ಸಂಧಾಯ ಸೌಮಿತ್ರಿರ್ಬಾಣಾನಗ್ನಿಶಿಖೋಪಮಾನ್ |
 ಮುನೋಚ ನಿಶಿತಾಂಸ್ತಸ್ಮಿನ್ ಸರ್ಪಾನಿವ ಮಹಾವಿಷಾನ್ || ೫

ಸರ್ಗ ೮೯

ಲಕ್ಷ್ಮಣನಿಗೂ ಇಂದ್ರಜಿತುವಿಗೂ ಭೀಕರವಾದ ಕದನ. ವಿಭೀಷಣನು
 ಲಕ್ಷ್ಮಣನನ್ನು ಪ್ರೋತ್ಸಾಹಿಸುವುದು

ಶತ್ರುವನ್ನು ಸಂಹರಿಸಬೇಕೆಂಬ ನಿಶ್ಚಯವನ್ನು ತಳೆದಿದ್ದ ಲಕ್ಷ್ಮಣನು ಕೆರಳಿದ ಸರ್ಪದಂತೆ ನಿಡುಸುಯ್ಯುತ್ತ, ಶರಗಳನ್ನು ಹೂಡಿ ಇಂದ್ರಜಿತುವಿನ ಮೇಲೆ ಪ್ರಯೋಗಿಸುತ್ತಿದ್ದನು. ಲಕ್ಷ್ಮಣನ ಧನುಷ್ಯಂಕಾರದ ಬಿರುಸು ಏರುತ್ತಲೇ ಹೋಗುವುದನ್ನು ಕೇಳಿ, ಇಂದ್ರಜಿತುವಿನ ಮುಖದ ಕಳೆ ಕುಂದಿತು! ಅವನು ಖಿನ್ನನಾಗಿ ಲಕ್ಷ್ಮಣನನ್ನೇ ನೋಡುತ್ತಿದ್ದನು (೧-೨). ರಾವಣತನಯನ ಮುಖವು ಬಣ್ಣಗೆಟ್ಟಿರುವುದನ್ನು ಗಮನಿಸಿದ ವಿಭೀಷಣನು ಯುದ್ಧನಿರತನಾದ ಸೌಮಿತ್ರಿಯ ಬಳಿಗೆ ಹೋಗಿ “ಲಕ್ಷ್ಮಣ, ಈ ರಾವಣ ಪುತ್ರನ ಮುಖಲಕ್ಷಣಗಳನ್ನು ನೋಡಿದರೆ, ಇವನು ಪರಾಜಿತನಾದಂತೆಯೇ; ಸಂದೇಹವಿಲ್ಲ. ಆದ್ದರಿಂದ, ಮಹಾಬಾಹು, ಇವನನ್ನು ಸಂಹರಿಸಲು ತ್ವರಿಮಾಡು” ಎಂದನು (೩-೪). ಆಮೇಲೆ ಸೌಮಿತ್ರಿಯು ಅಗ್ನಿಜ್ವಾಲೆ

ಶಕ್ರಾಶನಿಸಮಸ್ಪರ್ಶ್ಯ ಲಕ್ಷ್ಮಣೇನಾಹತಃ ಶರೈಃ |
 ಮುಹೂರ್ತಮುಭವನೂಡಃ ಸರ್ವಸಂಕ್ಷುಭಿತೇಂದ್ರಿಯಃ || ೬

ಉಪಲಭ್ಯ ಮುಹೂರ್ತೇನ ಸಂಜ್ಞಾಂ ಪ್ರತ್ಯಾಗತೇಂದ್ರಿಯಃ |
 ದದರ್ಶಾವಸ್ಥಿತಂ ವೀರಂ ವೀರೋ ದಶರಥಾತ್ಮಜಮ್ || ೭

ಸೋಽಭಿಚಕ್ರಾಮ ಸೌಮಿತ್ರೀಂ ರೋಷಾತ್ ಸಂರಕ್ತಲೋಚನಃ |
 ಅಬ್ರವೀಚ್ಛೈನಮಾಸಾದ್ಯ ಪುನಃ ಸ ಪರುಷಂ ವಚಃ || ೮

ಕಿಂ ನ ಸ್ಮರಸಿ ತದ್ಯದ್ಧೇ ಪ್ರಥಮೇ ಮತ್ಪರಾಕ್ರಮಮ್ |
 ನಿಬದ್ಧಸ್ತ್ವಂ ಸಹ ಭ್ರಾತ್ರಾ ಯದಾ ಭುವಿ ವಿನೇಷ್ಟಸೇ || ೯

ಯುನಾಂ ಖಲು ಮಹಾಯುದ್ಧೇ ಶಕ್ರಾಶನಿಸಮೈಃ ಶರೈಃ |
 ಶಾಯಿತೌ ಪ್ರಥಮಂ ಭೂಮೌ ವಿಸಂಜ್ಞಾ ಸಪುರಃಸರೌ || ೧೦

ಗಲಂತೆಯೂ ಘೋರವಿಷಸರ್ಪಗಳಂತೆಯೂ ಇರುವ ಉಗ್ರವಾದ ನಿಶಿತಾಸ್ತ್ರ
 ಗಳನ್ನು ಹೂಡಿ ಹೊಡೆಯತೊಡಗಿದನು. ಇಂದ್ರನ ವಜ್ರಾಯುಧದಂತೆ
 ಬಿರುಸಿನಿಂದ ಬಡಿಯುವ ಬಾಣಗಳ ಹೊಡೆತಕ್ಕೆ ಇಂದ್ರ ಜಿತುವಿನ
 ಸರ್ವೇಂದ್ರಿಯಗಳೂ ವಿಚಲಿತವಾಗಲು, ಅವನು ತುಸುಹೊತ್ತಿನವರೆಗೆ
 ಏನುಮಾಡಬೇಕೆಂದು ತೋರದೆ ಬಸವಳಿದು ದಿಜ್ಯೂಢನಾದನು (೫-೬).
 ಅನಂತರ ಹಾಗೆಯೇ ಇಂದ್ರಿಯಗಳನ್ನು ವಶಕ್ಕೆ ತಂದು ಚೇತರಿಸಿಕೊಂಡು
 ಮುಂದೆ ವೀಕ್ಷಿಸಲು, ವೀರಾಗ್ರೇಸರನಾದ ದಶರಥಾತ್ಮಜನು ನಿಂತಿರುವುದು
 ಗೋಚರಿಸಿತು! ಇಂದ್ರಜಿತುವಿನ ಕಣ್ಣುಗಳು ಕೆಂಪಡರಿದವು (೭).
 ಅವನು ರೋಷದಿಂದ ಲಕ್ಷ್ಮಣನನ್ನು ಕುರಿತು ಪರುಷವಚನಗಳಿಂದ
 “ ಎಲೈ ಲಕ್ಷ್ಮಣ, ಹಿಂದೆ ಪ್ರಥಮಯುದ್ಧದಲ್ಲಿಯೇ ವ್ಯಕ್ತವಾದ ನನ್ನ
 ಪರಾಕ್ರಮದ ಸ್ಮರಣೆ ನಿನಗಿಲ್ಲವಾಯಿತೆ? ನೀನು, ನಿನ್ನ ಅಣ್ಣ—ಇಬ್ಬರೂ
 ನನ್ನ ನಾಗಪಾಶಕ್ಕೆ ಸಿಕ್ಕಿ ನೆಲದಮೇಲೆ ಲಿಬಿಲಿಬಿಯೆಂದು ಹೊರಳಾಡ
 ಲಿಲ್ಲವೆ? (೮-೯). ನಿಮ್ಮೊಡನೆ ಘೋರಸಂಗ್ರಾಮವನ್ನು ಹೂಡಿದ ನಾನು
 ವಜ್ರಾಯುಧಸಮಾನಗಳಾದ ಶರಗಳಿಂದ ಜಡಿದು, ನಿಮ್ಮಿಬ್ಬರನ್ನೂ ನಿಮ್ಮ

ಸ್ಮೃತಿರ್ವಾ ನಾಸ್ತಿ ತೇ ಮನ್ಯೇ ವ್ಯಕ್ತಂ ವಾ ಯಮಸಾದನಮ್ |
 ಗಂತುಮಿಚ್ಛಸಿ ಯಸ್ಮಾತ್ತ್ವಂ ನಾಂ ಭರ್ಷಯಿತುಮಿಚ್ಛಸಿ || ೧೧
 ಯದಿ ತೇ ಪ್ರಥಮೇ ಯುದ್ಧೇ ನ ದೃಷ್ಟೋ ಮತ್ಪರಾಕ್ರಮಃ |
 ಅದ್ಯ ತೇ ದರ್ಶಯಿಷ್ಯಾಮಿ ತಿಷ್ಠೇದಾನೀಂ ವ್ಯವಸ್ಥಿತಃ || ೧೨
 ಇತ್ಯುಕ್ತ್ವಾ ಸಪ್ತಭಿರ್ಬಾಣೈರಭಿವಿವ್ಯಾಧ ಲಕ್ಷ್ಮಣಮ್ |
 ದಶಭಿಸ್ತು ಹನೂನಂತಂ ತೀಕ್ಷ್ಣಧಾರೈಃ ಶರೋತ್ತಮೈಃ || ೧೩
 ತತಃ ಶರಶತೈನೈವ ಸುಪ್ರಯುಕ್ತೇನ ವೀರ್ಯವಾನ್ |
 ಕ್ರೋಧಾದ್ಧ್ವಿಗುಣಸಂರಬ್ಧೋ ನಿರ್ಬಿಭೇದ ವಿಭೀಷಣಮ್ || ೧೪
 ತದ್ವೃಷ್ಟ್ವೇಂದ್ರಜಿತಾ ಕರ್ಮ ಕೃತಂ ರಾಮಾನುಜಸ್ತದಾ |
 ಅಚಿಂತಯಿತ್ವಾ ಪ್ರಹಸನ್ನೈತತ್ ಕಿಂಚಿದಿತಿ ಬ್ರುವನ್ || ೧೫
 ಮುಮೋಚ ಸ ಶರಾನ್ ಘೋರಾನ್ ಸಂಗೃಹ್ಯ ನರಪುಂಗವಃ |
 ಅಭೀತವದನಃ ಕ್ರುದ್ಧೋ ರಾವಣಿಂ ಲಕ್ಷ್ಮಣೋ ಯುಧಿ || ೧೬

ಪರಿವಾರಸಹಿತವಾಗಿ ನೆಲದಮೇಲುರುಳಿಸಲಿಲ್ಲವೆ? ಅದರ ಸ್ಮರಣೆ ಇಲ್ಲವೋ ಹೇಗೆ? ಅಥವಾ ಯಮಸಾದನಕ್ಕೆ ಹೋಗಲು ಬಯಸುತ್ತಿರುವೆ ಎಂದು ತೋರುತ್ತದೆ. ಆದ್ದರಿಂದಲೇ ನೀನು ನನ್ನೊಡನೆ ಹೋರಾಡಲು ಅಪೇಕ್ಷಿಸುತ್ತಿದ್ದೀಯೆ (೧೦-೧೧). ಹಿಂದಿನ ಯುದ್ಧದಲ್ಲಿ ನನ್ನ ಪರಾಕ್ರಮವನ್ನು ಸರಿಯಾಗಿ ಕಂಡಿಲ್ಲವಾದರೆ, ಈ ದಿನ ತೋರಿಸುತ್ತೇನೆ; ಕದಲದೆ ನಿಲ್ಲು” ಎಂದು ಹೇಳಿದನು. ಹೇಳಿದುದೇ ತಡ, ಏಳು ಬಾಣಗಳಿಂದ ಲಕ್ಷ್ಮಣನನ್ನು ನೋಯಿಸಿ ಹತ್ತು ಕೂರಂಬುಗಳಿಂದ ಹನುಮಂತನನ್ನು ಹೊಡೆದನು (೧೨-೧೩). ಇಮ್ಮಡಿಯಾಗಿ ಉಕ್ಕಿದ ಕೋಪಾವೇಶದಿಂದ ಆ ಇಂದ್ರಜಿತು ನೂರು ಬಾಣಗಳನ್ನು ಗುರಿಯಿಟ್ಟು ವಿಭೀಷಣನಿಗೆ ಬಿಗಿದು ಅವನ ದೇಹವನ್ನು ಕೆತ್ತಿದನು! ಇಂದ್ರಜಿತುವಿನ ಆ ಸಾಹಸಕೃತ್ಯವನ್ನು ವೀಕ್ಷಿಸಿದ ಲಕ್ಷ್ಮಣನು ನಗುತ್ತ “ಓಹೊ! ಏನೂ ಇಲ್ಲ! ಇದು ಯಾವ ದೊಡ್ಡ ಕೃತ್ಯ!” ಎಂದು ನುಡಿದು, ಘೋರಶರಗಳನ್ನು ರಾವಣಿಯಮೇಲೆ ಪ್ರಯೋಗಿಸಿದನು (೧೪-೧೫). ಆ ನರಶ್ರೇಷ್ಠನು ಮುಖದಲ್ಲಿ ಸ್ವಲ್ಪವೂ ಕುದದೆ ಕುಗ್ಗದೆ, ನಿರ್ಭೀತಿಯಿಂದ “ಎಲೈ ನಿಶಾಚರ, ರಣರಂಗಕ್ಕೆ

ನೈವಂ ರಣಗತಾಃ ಶೂರಾಃ ಪ್ರಹರಂತೇ ನಿಶಾಚರ |
 ಲಘುವಶ್ಚಾಲ್ಪನೀರ್ಯಾಶ್ಚ ಸುಖಾ ಹೀನೇ ಶರಾಸ್ತವ || ೧೭
 ನೈವಂ ಶೂರಾಸ್ತು ಯುಧ್ಯಂತೇ ಸಮರೇ ಜಯಕಾಂಕ್ಷಿಣಃ |
 ಇತ್ಯೇವಂ ತಂ ಬ್ರುವಾಣಸ್ತು ಶರನರ್ಷ್ಯರನಾಕಿರತ್ || ೧೮
 ತಸ್ಯ ಬಾಣೈಃ ಸುವಿಧ್ವಸ್ತಂ ಕವಚಂ ಹೇನುಭೂಷಿತಮ್ |
 ನ್ಯಶೀರ್ಯತ ರಥೋಪಸ್ಥೇ ತಾರಾಜಾಲಮಿನಾಂಬರಾತ್ || ೧೯
 ವಿಧೂತನರ್ಮಾ ನಾರಾಚೈರ್ಬಭೂವ ಸ ಕೃತವ್ರಣಃ |
 ಇಂದ್ರಜಿತ್ ಸಮರೇ ವೀರಃ ಪ್ರರೂಢ ಇವ ಸಾನುಮಾನ್ || ೨೦
 ತತಃ ಶರಸಹಸ್ರೇಣ ಸಂಕ್ರುದ್ಧೋ ರಾನಣಾತ್ಮಜಃ |
 ಬಿಭೇದ ಸಮರೇ ವೀರಂ ಲಕ್ಷ್ಮಣಂ ಭೀಮವಿಕ್ರಮಃ || ೨೧
 ನ್ಯಶೀರ್ಯತ ಮಹಾದಿನ್ಯಂ ಕವಚಂ ಲಕ್ಷ್ಮಣಸ್ಯ ಚ |
 ಕೃತಪ್ರತಿಕ್ಯತಾನೋನ್ಯಂ ಬಭೂವತುರಭಿದ್ರುತಾ || ೨೨

ಧುಮುಕಿದ ಶೂರರು ಇಷ್ಟು ಜಳ್ಳಾಗಿ ಬಾಣ ಪ್ರಹಾರಗಳನ್ನೆಂದಿಗೂ
 ಮಾಡುವುದಿಲ್ಲ! ನಿಸ್ಸಾರಗಳಾದ ನಿನ್ನ ಶರಗಳಿಗೆ ಸತ್ತವೇ ಇಲ್ಲ!
 ಮೈಗೆ ಮುಟ್ಟಿದರೆ ಸುಖಕರವಾಗಿನೆ! (೧೭-೧೮). ವಿಜಯಕಾಂಕ್ಷಿಗಳಾದ
 ವೀರರು ಹೀಗೆ ಯುದ್ಧಮಾಡುವುದಿಲ್ಲ!” ಎಂದು ಹೇಳುತ್ತ ಶರವೃಷ್ಟಿ
 ಗಳಿಂದ ಇಂದ್ರಜಿತುವನ್ನು ಆಚ್ಛಾದಿಸಿದನು. ಅವನ ಶರಗಳ ಬಿರುಸಿಗೆ
 ಇಂದ್ರಜಿತುವಿನ ಹೇಮುಭೂಷಿತವಾದ ಕವಚವು ಪುಡಿಪುಡಿಯಾಗಿ,
 ಆಕಾಶದಿಂದುದುರುವ ನಕ್ಷತ್ರಗಳಂತೆ ರಥದಲ್ಲಿ ಉದುರಿತು (೧೮-೧೯).
 ಇಂದ್ರಜಿತು ಧರಿಸಿದ್ದ ಕವಚವು ಹರಿಯಲಾಗಿ ಅವನ ಮೈಯಲ್ಲಿ ಲಕ್ಷ್ಮಣನ
 ನಾರಾಚಗಳು ನಾಟಕೊಳ್ಳಲು, ಆ ರಾಕ್ಷಸನು ಬೆಳೆದ ಮರಗಳಿಂದೊಪ್ಪುವ
 ಪರ್ವತದಂತೆ ಕಾಣಿಸಿದನು (೨೦). ಆಗ ಭೀಮಪರಾಕ್ರಮಿಯಾದ
 ರಾನಣಾತ್ಮಜನು ಅತ್ಯಂತಕ್ರುದ್ಧನಾಗಿ ಸಾವಿರ ಸರಳುಗಳನ್ನು ಗುರಿಯಿಟ್ಟು
 ಲಕ್ಷ್ಮಣನಿಗೆ ಹೊಡೆದನು. ಅದರ ರಭಸಕ್ಕೆ ಲಕ್ಷ್ಮಣನ ದಿವ್ಯವಾದ
 ಮಹಾಕವಚವೂ ನಿರ್ಭಿನ್ನವಾಯಿತು. ಅವರೀರ್ವರೂ ಮುಯ್ಯಿಗೆ
 ಮುಯ್ಯಿ ತೀರಿಸುತ್ತ, ನಿಟ್ಟುಸಿರು ಬಿಡುತ್ತ, ಸ್ಪರ್ಧೆಯಿಂದ ಒಬ್ಬರ

ಅಭೀಕ್ಷ್ಯಂ ನಿಃಶ್ವಸಂತೌ ತೌ ಯುದ್ಧೇತಾಂ ತುಮುಲಂ ಯುಧಿ |
ಶರಸಂಕೃತ್ತಸರ್ವಾಂಗೌ ಸರ್ವತೋ ರುಧಿರೋಕ್ಷಿತೌ || ೨೩

ಸುದೀರ್ಘಕಾಲಂ ತೌ ನೀರಾವನೋನ್ಯಂ ನಿಶಿತೈಃ ಶರೈಃ |
ತತಕ್ಷತುರ್ಮಹಾತ್ಮನೌ ರಣಕರ್ಮವಿಶಾರದೌ || ೨೪

ಬಭೂವತುಶ್ಚಾತ್ಮಜಯೇ ಯತ್ತಾ ಭೀನುಪರಾಕ್ರಮೌ |
ತೌ ಶರೌಘೈಸ್ತದಾ ಕೀರ್ಣೌ ನಿಕೃತ್ತಕವಚಧ್ವಜೌ || ೨೫

ಸ್ತನಂತೌ ರುಧಿರಂ ಚೋಷ್ಯಂ ಜಲಂ ಪ್ರಸ್ತವಣಾವಿವ |
ಶರವರ್ಷಂ ತತೋ ಘೋರಂ ಮುಂಚತೋರ್ಭೀನುನಿಃಸ್ವನಮ್ ||

ಸಾಸಾರಯೋರಿವಾಕಾಶೇ ನೀಲಯೋಃ ಕಾಲಮೇಘಯೋಃ |
ತಯೋರಥ ಮಹಾನ್ ಕಾಲೋ ವ್ಯತ್ಯಯಾದ್ಯುಧ್ಯಮಾನಯೋಃ ||

ನೇಚ ತೌ ಯುದ್ಧವೈಮುಖ್ಯಂ ಶ್ರಮಂ ನಾಪ್ನುಪಜಗ್ಮತುಃ |
ಅಸ್ತ್ರಾಣ್ಯಸ್ತ್ರವಿದಾಂ ಶ್ರೇಷ್ಠೌ ದರ್ಶಯಂತೌ ಪುನಃ ಪುನಃ || ೨೮

ನೋಬ್ಬರು ಆಕ್ರಮಿಸಿ ಖಾಡಾಖಾಡಿಯಾಗಿ ಹೋರಾಡಿದರು (೨೧-೨೨). ಈರ್ವರ ಸರ್ವಾಂಗಗಳೂ ಶರಪ್ರಹಾರದಿಂದ ಜರ್ಝರಿತವಾದವು. ಈರ್ವರೂ ನೆತ್ತರಲ್ಲಿ ನೆನೆದರು. ಸಮರಕರ್ಮವಿಶಾರದರಾದ ಆ ರಣಮಲ್ಲರು, ನಾನು ಜಯಿಸಬೇಕು-ನಾನು ಜಯಿಸಬೇಕು ಎಂಬ ಛಲದಿಂದ ಕವಚವನ್ನು ತರಿದು ಧ್ವಜವನ್ನು ಮುರಿದು ಶರಗಳಿಂದ ಎದುರಾಳಿಯನ್ನು ಆಚ್ಛಾದಿಸಿದರು (೨೩-೨೫). ಗಿರಿನದಿಗಳಿಂದ ಜಲಧಾರೆಯು ಹರಿಯುವಂತೆ, ಅವರ ವೈಯಿಂದ ಬಿಸಿನೆತ್ತರು ಹರಿಯಿತು. ಪ್ರಳಯಕಾಲದ ಕಾರ್ಮೋಡಗಳು ಭೀಕರವಾಗಿ ಗುಡುಗುತ್ತ ಜಡಿಮಳೆಯನ್ನು ಸುರಿಸುವಂತೆ, ಚಾಪಗಳ ಟಿಂಕಾರ ಶರಗಳ ಝಂಕಾರಗಳೊಡನೆ ಆ ಶೂರರು ಶರಜಾಲಗಳನ್ನು ತೂರುತ್ತ ಹೋರಾಡುತ್ತಿರಲು, ಬಹುಕಾಲ ಕಳೆಯಿತು (೨೬-೨೭). ಆದರೇನು? ಅವರೀರ್ವರೂ ಯುದ್ಧದಿಂದ ಹಿಂಜರಿಯಲಿಲ್ಲ; ಆಯಾಸ ಗೊಳ್ಳಲಿಲ್ಲ. ಅಸ್ತ್ರವಿದರಲ್ಲಿ ಅಗ್ರಗಣ್ಯರಾದ ಲಕ್ಷ್ಮಣ ಇಂದ್ರಜಿತುಗಳಿಬ್ಬರೂ ಮತ್ತೆ ಮತ್ತೆ ವಿಪುಲಾಸ್ತ್ರಗಳನ್ನು ಪ್ರಯೋಗಿಸಿ, ಅಂತರಿಕ್ಷದಲ್ಲಿ ವಿವಿಧಾ

ಶರಾನುಚ್ಛಾನಚಾಕಾರಾನಂತರಿಕ್ಷೇ ಬಬಂಧತುಃ |
 ವ್ಯಪೇತದೋಷನುಸ್ಯಂತೌ ಲಘು ಚಿತ್ರಂ ಚ ಸುಷ್ಮ ಚ || ೨೯
 ಉಭೌ ತೌ ತುಮುಲಂ ಘೋರಂ ಚಕ್ರತುರ್ನರರಾಕ್ಷಸೌ |
 ತಯೋಃ ಪೃಥಕ್ ಪೃಥಕ್ ಭೀನುಃ ಶುಶ್ರುವೇ ತಲನಿಸ್ವನಃ || ೩೦
 ಪ್ರಕಂಪಯನ್ ಜನಂ ಘೋರೋ ನಿರ್ಘಾತ ಇವ ದಾರುಣಃ |
 ಸ ತಯೋರ್ಭ್ರಾಜತೇ ಶಬ್ದಸ್ತದಾ ಸನುರಸಕ್ತಯೋಃ || ೩೧
 ಸುಘೋರಯೋರ್ನಿಷ್ಪನ್ನತೋರ್ಗಗನೇ ಮೇಘಯೋರ್ಯಥಾ |
 ಸುನರ್ಣಪುಂಖ್ಯೈರ್ನಾರಾಚೈರ್ಬಲವಂತೌ ಕೃತವ್ರಣೌ || ೩೨
 ಪ್ರಸುಸ್ತುನಾತೇ ರುಧಿರಂ ಕೀರ್ತಿಮಂತೌ ಜಯೇ ಧೃತೌ |
 ತೇ ಗಾತ್ರಯೋರ್ನಿಪತಿತಾ ರುಕ್ಮಪುಂಖಾಃ ಶರಾ ಯುಧಿ || ೩೩
 ಅಸೃಜ್ನದ್ಧಾ ನಿನಿಷ್ಪತ್ಯ ನಿನಿಶುರ್ಧರಣೀತಲಮ್ |
 ಅನ್ಯೇ ಸುನಿಶಿತೈಃ ಶಸ್ತ್ರೈರಾಕಾಶೇ ಸಂಜಘಟ್ಟಿರೇ || ೩೪
 ಬಭಂಜುಶ್ಚಿ ಚ್ಛಿದುಶ್ಚಾನ್ಯೇ ತಯೋರ್ಬಾಣಾಃ ಸಹಸ್ರಶಃ |
 ಸ ಬಭೂವ ರಣೇ ಘೋರಸ್ತಯೋರ್ಬಾಣನುಯಶ್ಚ ಯಃ || ೩೫

ಕೃತಿಯ ಶರಬಂಧಗಳನ್ನು ನಿರ್ಮಿಸುತ್ತಿದ್ದರು. ಇಬ್ಬರೂ ಗುರಿತವ್ವದೆ ಎಚ್ಚರಿಕೆಯಿಂದ ಸರಿಯಾಗಿ ಬಾಣಗಳನ್ನು ಪ್ರಯೋಗಿಸುತ್ತ ತಮ್ಮ ಕೈಚಳಕ ದಿಂದ ಅದ್ಭುತ ಚಮತ್ಕಾರವನ್ನು ಬೀರಿದರು (೨೮-೨೯). ಘೋರವಾದ ತುಮುಲಯುದ್ಧವನ್ನು ಬಹುಕಾಲ ನಡೆಸಿದರು. ಅವರಿಬ್ಬರ ದಾರುಣ ಧನುಷ್ಯಂಕಾರವು ಬೇರೆ ಬೇರೆಯಾಗಿ ಜನರನ್ನು ನಡುಗಿಸುತ್ತ ಸಿಡಿಲಿನಂತೆ ಕೇಳಿಸುತ್ತಿತ್ತು (೩೦). ಸಂಗ್ರಾಮಾಸಕ್ತರಾದ ಅವರ ಸಿಂಹನಾದವು ಗಗನ ದಲ್ಲಿ ಅಬ್ಬರಿಸುವ ಘೋರಮೇಘಗಳ ಧ್ವನಿಯಂತೆ ತೋರುತ್ತಿತ್ತು. ಗೆಲ್ಲುವ ಹೆಸರಿಂದ ಹೋರಾಡುತ್ತಿದ್ದ ಕೀರ್ತಿಶಾಲಿಗಳಾದ ಆ ಬಲಾಧ್ಯರು, ಕನಕ ಪುಂಖಾಂಕಿತ ನಾರಾಚಗಳಿಂದ ಗಾಯಗೊಂಡು ರಕ್ತವನ್ನು ಕೋಡಿಯಾಗಿ ಹರಿಸಿದರು (೩೧-೩೨). ಅವರು ಹೊಡೆದ ಶರಗಳು ಒಬ್ಬೊಬ್ಬರ ಶರೀರದಲ್ಲಿ ತೂರಿ ರಕ್ತದಲ್ಲಿ ನೆನೆದು ನೆಲವನ್ನು ಹೊಕ್ಕವು! ಕೆಲವು ನಿಶಿತಾಸ್ತ್ರಗಳು ಆಕಾಶಮಾರ್ಗದಲ್ಲಿ ಒಂದಕ್ಕೊಂದು ಘರ್ಷಿಸಿ ಮುರಿದುಬಿದ್ದವು (೩೩-೩೪). ಕೆಲವು ಅಸ್ತ್ರಗಳು ಅಡ್ಡಬಂದ ಸಾವಿರಾರು ಬಾಣಗಳನ್ನು ಕತ್ತರಿಸಿ ಕೆಡಹಿ

ಅಗ್ನಿಭ್ಯಾಮಿವ ದೀಪ್ತಾಭ್ಯಾಂ ಸತ್ರೇ ಕುಶನುಯಶ್ಚ ಯುಃ |
 ತಯೋಃ ಕೃತವ್ರಣೌ ದೇಹೌ ಶುಶುಭಾತೇ ನುಹಾತ್ಮನೋಃ || ೩೬
 ಸಪುಷ್ಪಾವಿವ ನಿಷ್ಪತ್ಸ್ರಾ ವನೇ ಶಾಲ್ಮಲಿಕಿಂಶುಕೌ |
 ಚಕ್ರತುಸ್ತುನುಲಂ ಘೋರಂ ಸಂನಿಸಾತಂ ನುಹುನುರ್ಮಹುಃ || ೩೭
 ಇಂದ್ರಜಿಲ್ಲಕ್ಷ್ಮಣಶ್ಚೈವ ಪರಸ್ಪರವಧೈಷಿಣೌ |
 ಲಕ್ಷ್ಮಣೋ ರಾವಣಿಂ ಯುದ್ಧೇ ರಾವಣಿಶ್ಚಾಪಿ ಲಕ್ಷ್ಮಣಮ್ || ೩೮
 ಅನ್ಯೋನ್ಯಂ ತಾನಭಿಘ್ನಂತೌ ನ ಶ್ರಮಂ ಪ್ರತ್ಯಪದ್ಯತಾಮ್ |
 ಬಾಣಜಾಲ್ಯೈಃ ಶರೀರಸ್ಥೈರವಗಾಢೈಸ್ತರಸ್ವಿನೌ || ೩೯
 ಶುಶುಭಾತೇ ನುಹಾವೀರ್ಯೌ ಪ್ರರೂಢಾವಿವ ಪರ್ನತೌ |
 ತಯೋ ರುಧಿರಸಿಕ್ತಾನಿ ಸಂವೃತಾನಿ ಶರೈರ್ಭೃಶಮ್ || ೪೦
 ಬಭ್ರಾಜುಃ ಸರ್ನಗಾತ್ರಾಣಿ ಜ್ವಲಂತ ಇವ ಸಾನಕಾಃ |
 ತಯೋರಥ ನುಹಾನ್ ಕಾಲೋ ವ್ಯತ್ಯಯಾದ್ಯುಧ್ಯಮಾನಯೋಃ ||
 ನ ಚ ತೌ ಯುದ್ಧವೈನುಖ್ಯಂ ಶ್ರಮಂ ನಾಪ್ಯುಪಜಗ್ಮತುಃ ||

ದವು. ಯಾಗಶಾಲೆಯಲ್ಲಿ ಪ್ರಜ್ವಲಿಸುವ ಗಾರ್ಹಪತ್ಯ, ಆಹವನೀಯ ಎಂಬ
 ಎರಡು ಅಗ್ನಿಗಳ ಸುತ್ತಲೂ ದರ್ಭೆಗಳು ಹರಡಿರುವಂತೆ, ರಣರಂಗದಲ್ಲಿ
 ಅವರೀರ್ವರ ಸುತ್ತಲೂ ಬಾಣಗಳು ರಾಶಿರಾಶಿಯಾಗಿ ಬಿದ್ದವು (೩೫-೩೬).
 ವೀರಾಗ್ರಣಿಗಳಾದ ಅವರ ವ್ರಣಿತದೇಹಗಳು, ವನದಲ್ಲಿ ಎಲೆಗಳಿಲ್ಲದೆ
 ಬರಿಯ ಹೂಗಳಿಂದ ತುಂಬಿದ ಬೂರುಗದ ಮರಗಳಂತೆಯೂ ಮುತ್ತುಗದ
 ಮರಗಳಂತೆಯೂ ಕಾಣಿಸಿದವು! ಒಬ್ಬರನ್ನೊಬ್ಬರು ವಧಿಸಬೇಕೆಂದು
 ಕಾದಾಡುತ್ತಿದ್ದ ಲಕ್ಷ್ಮಣ ಇಂದ್ರಜಿತು—ಇವರಿಬ್ಬರೂ ಮತ್ತೆ ಮತ್ತೆ ಘೋರ
 ವಾದ ಆಕ್ರಮಣವನ್ನೆಸಗಿದರು (೩೭-೩೮). ಲಕ್ಷ್ಮಣನು ರಾವಣಿಯನ್ನೂ
 ರಾವಣಿಯು ಲಕ್ಷ್ಮಣನನ್ನೂ ಅನ್ಯೋನ್ಯವಾಗಿ ಎಷ್ಟು ಪ್ರಹರಿಸಿದರೂ
 ಅವರಿಬ್ಬರಿಗೂ ದಣವು ಕಾಣಲಿಲ್ಲ. ಬಾಣಜಾಲಗಳು ದೇಹದಲ್ಲಿ ನೆಟ್ಟಿರ
 ಲಾಗಿ, ಆ ವೀರಾಗ್ರಗಣ್ಯರು ಬೆಳೆದ ಮರಗಳಿಂದೊಪ್ಪುವ ಗಿರಿಗಳಂತೆ
 ಕಂಗೊಳಿಸಿದರು (೩೯-೪೦). ರಕ್ತದಲ್ಲಿ ನೆನೆದ ಅವರ ಸರ್ವಾಂಗಗಳೂ
 ಉರಿಯುವ ಬೆಂಕಿಗಳಂತೆ ಕಾಣಿಸುತ್ತಿದ್ದವು. ಹೀಗೆ ತೆರಪಿಲ್ಲದೆ ಹೋರಾಡು

ಅಥ ಸಮರಪರಿಶ್ರಮಂ ನಿಹಂತುಂ

ಸಮರಮುಖೇಷ್ವಜಿತಸ್ಯ ಲಕ್ಷ್ಮಣಸ್ಯ |

ಪ್ರಿಯಹಿತಮುಪಸಾದಯನ್ನಹೌಜಾಃ

ಸಮರಮುಖೇತ್ಯ ವಿಭೀಷಣೋಽವತಸ್ಥೇ ||

೪೨

ಇತಿ ಶ್ರೀಮದ್ರಾಮಾಯಣೇ ಯುದ್ಧಕಾಂಡೇ ಏಕೋನನವತಿತಮಃ ಸರ್ಗಃ



ತ್ತಲೇ ಬಹಳ ಹೊತ್ತು ಕಳೆಯಿತು. ಆದರೂ ಅವರು ಯುದ್ಧದಿಂದ ಹಿಂಜರಿಯಲಿಲ್ಲ; ಅವರಿಗೆ ದಣಿವೂ ತೋರಲಿಲ್ಲ (೪೧). ಅನಂತರ ಸಮರದುರ್ಜಯನಾದ ಲಕ್ಷ್ಮಣನಿಗೆ ಸ್ವಲ್ಪಕಾಲ ವಿಶ್ರಾಂತಿಯನ್ನು ಕೊಟ್ಟು ಅವನ ಆಯಾಸವನ್ನು ಪರಿಹರಿಸಬೇಕೆಂದು ವಿಭೀಷಣನಿಗೆ ತೋರಿತು. ಲಕ್ಷ್ಮಣನಿಗೆ ಪ್ರಿಯವನ್ನೂ ಹಿತವನ್ನೂ ಮಾಡುವ ಉದ್ದೇಶದಿಂದ ಆ ತೇಜಸ್ವಿಯು ಯುದ್ಧರಂಗದ ಮುಂದೆ ಬಂದು ನಿಂತನು (೪೨).

ಇಲ್ಲಿಗೆ ಶ್ರೀಮದ್ರಾಮಾಯಣದ ಯುದ್ಧಕಾಂಡದಲ್ಲಿ ಎಂಬತ್ತೊಂಬತ್ತನೆಯ ಸರ್ಗ



ನವತಿತಮಃ ಸರ್ಗಃ

ಸೌಮಿತ್ರಿರಾವಣಿಯುಡ್ಡವಾ

ಯುಧ್ಯಮಾನೌ ತು ತೌ ದೃಷ್ಟ್ವಾ ಪ್ರಸಕ್ತೌ ನರರಾಕ್ಷಸೌ |
 ಪ್ರಭಿನ್ನಾವಿವ ಮಾತಂಗೌ ಪರಸ್ಪರವಧೈಷಿಣೌ || ೧

ತೌ ದ್ರಷ್ಟ್ವುಕಾಮುಃ ಸಂಗ್ರಾಮೇ ಪರಸ್ಪರಗತೌ ಬಲೀ |
 ಶೂರಃ ಸ ರಾವಣಭ್ರಾತಾ ತಸ್ಯೌ ಸಂಗ್ರಾಮನುೂರ್ಧನಿ || ೨

ತತೋ ವಿಸ್ಫಾರಯಾಮಾಸ ಮಹದ್ಧನುರವಸ್ಥಿತಃ |
 ಉತ್ಸಸರ್ಜ ಚ ತೀಕ್ಷ್ಣಾಗ್ರಾನ್ ರಾಕ್ಷಸೇಷು ಮಹಾಶರಾನ್ || ೩

ತೇ ಶರಾಃ ಶಿಖಿಸಂಕಾಶಾ ನಿಪತಂತಃ ಸಮಾಹಿತಾಃ |
 ರಾಕ್ಷಸಾನ್ ದಾರಯಾಮಾಸುರ್ವಜ್ರಾಣೀನ ಮಹಾಗಿರೀನ್ || ೪

ವಿಭೀಷಣಸ್ಯಾನುಚರಾಸ್ತೇಽಪಿ ಶೂಲಾಸಿಪಟ್ಟಿಸೈಃ |
 ಚಿಚ್ಛಿದುಃ ಸಮರೇ ವೀರಾನ್ ರಾಕ್ಷಸಾನ್ ರಾಕ್ಷಸೋತ್ತಮಾಃ || ೫

ಸರ್ಗ ೯೦

ವಿಭೀಷಣನು ವಾನರಯೋಧರನ್ನು ಪ್ರೋತ್ಸಾಹಿಸುವುದು. ಲಕ್ಷ್ಮಣನಿಗೂ
 ಇಂದ್ರಜಿತುವಿಗೂ ಘೋರವಾದ ಯುದ್ಧ.

ಮದೋದಕವನ್ನು ಸುರಿಸುವ ಮತ್ತಮಾತಂಗಗಳಂತೆ, ಸೌಮಿತ್ರಿಯೂ ರಾವಣಿಯೂ ಒಬ್ಬರನ್ನೊಬ್ಬರು ಕೊಲ್ಲಬೇಕೆಂಬ ದೃಢನಿರ್ಧಾರದಿಂದ ಹೋರಾಡಿದರು. ಸಂಗ್ರಾಮಭೂಮಿಯಲ್ಲಿ ಹೋರಾಡುತ್ತಿದ್ದ ಅವರಿಬ್ಬರ ಯುದ್ಧವೈಖರಿಯನ್ನು ನೋಡಬೇಕೆಂದು ಶೂರನಾದ ವಿಭೀಷಣನು ರಣರಂಗದ ಅಗ್ರಭಾಗದಲ್ಲಿ ನಿಂತಿದ್ದನು (೧-೨). ಸ್ವಲ್ಪಕಾಲದಮೇಲೆ ವಿಭೀಷಣನೂ ಸಹ ತನ್ನ ಮಹಾಧನುಸ್ಸನ್ನು ಜೇಗೈದು, ತೀಕ್ಷ್ಣಾಸ್ತ್ರಗಳನ್ನು ರಾಕ್ಷಸರಮೇಲೆ ಪ್ರಯೋಗಿಸತೊಡಗಿದನು. ಬೆಂಕಿಯಂತೆ ಬೆಳಗುತ್ತಿದ್ದ ಅವನ ಕೂರ್ಗಣಿಗಳು ಗುರಿತಪ್ಪದೆ ರಾಕ್ಷಸಸೇನೆಯಲ್ಲಿ ನುಗ್ಗಿ, ಸಿಡಿಲುಗಳು ಮಹಾಶೈಲಗಳನ್ನು ಭೇದಿಸುವಂತೆ ರಾಕ್ಷಸರನ್ನು ಭೇದಿಸಿ ಉರುಳಿಸುತ್ತಿದ್ದವು (೩-೪). ವಿಭೀಷಣನ ಸಚಿವರೂ ಕೂಡ ಶೂಲ, ಖಡ್ಗ, ಪಟ್ಟಸಾದ್ರ್ಯಯುಧ

ರಾಕ್ಷಸೈಸ್ತೈಃ ಪರಿವೃತಃ ಸ ತದಾ ತು ನಿಭೀಷಣಃ |
 ಬಭೌ ಮಧ್ಯೇ ಪ್ರಹೃಷ್ಟಾನ್ಯಾಂ ಕಲಭಾನಾಮಿವ ದ್ವಿಪಃ || ೬
 ತತಃ ಸಂಚೋದಯಾನೋ ವೈ ಹರೀನ್ ರಕ್ಷೋರಣಪ್ರಿಯಾನ್ |
 ಉವಾಚ ವಚನಂ ಕಾಲೇ ಕಾಲಜ್ಞೋ ರಕ್ಷಸಾಂ ವರಃ || ೭
 ಏಕೋಽಯಂ ರಾಕ್ಷಸೇಂದ್ರಸ್ಯ ಪರಾಯಣಮಿವ ಸ್ಥಿತಃ |
 ಏತಚ್ಛೇಷಂ ಬಲಂ ತಸ್ಯ ಕಿಂ ತಿಷ್ಠತ ಹರೀಶ್ವರಾಃ || ೮
 ಅಸ್ಮಿನ್ ವಿನಿಹತೇ ಪಾಪೇ ರಾಕ್ಷಸೇ ರಣಮೂರ್ಧನಿ |
 ರಾವಣಂ ವರ್ಜಯಿತ್ವಾ ತು ಶೇಷಮಸ್ಯ ಹತಂ ಬಲಮ್ || ೯
 ಪ್ರಹಸ್ತೋ ನಿಹತೋ ನೀರೋ ನಿಕುಂಭಶ್ಚ ಮಹಾಬಲಃ |
 ಕುಂಭಕರ್ಣಶ್ಚ ಕುಂಭಶ್ಚ ಧೂಮ್ರಾಕ್ಷಶ್ಚ ನಿಶಾಚರಃ || ೧೦
 ಜಂಬುಮಾಲೀ ಮಹಾಮಾಲೀ ತೀಕ್ಷ್ಣವೇಗೋಽಶನಿಪ್ರಭಃ |
 ಸುಪ್ತಘ್ನೋ ಯಜ್ಞಕೋಪಶ್ಚ ವಜ್ರದಂಷ್ಟಶ್ಚ ರಾಕ್ಷಸಃ || ೧೧

ಗಳಿಂದ ರಾಕ್ಷಸಭಟರನ್ನು ಸೀಳಿ ಸೀಳಿ ಕೊಂದರು. ಸಚಿವರಾದ ಆ ರಾಕ್ಷಸ ರೊಡನೆ ಪರಿವೃತನಾದ ನಿಭೀಷಣನು, ಉತ್ಸಾಹಿಗಳಾದ ಗಜಕಲಭಗಳಿಂದ ಪರಿವೃತವಾದ ಸಲಗದಂತೆ ಗೋಚರಿಸಿದನು (೫-೬). ರಾಕ್ಷಸರೊಡನೆ ಹೋರಾಡಬೇಕೆಂಬ ಇಚ್ಛೆಯಿಂದ ಉಲ್ಲಾಸಗೊಂಡಿದ್ದ ವಾನರಯೋಧರನ್ನು ನೋಡಿ, ಇದೇ (ತೀವ್ರಗತಿಯಿಂದ ಯುದ್ಧಮಾಡಬೇಕಾದ) ಸಮಯ ವೆಂದರಿತ ನಿಭೀಷಣನು ಹೀಗೆಂದನು (೭): “ಎಲೈ ವಾನರವೀರರೆ, ರಾಕ್ಷಸ ರಾಜನಾದ ರಾವಣನಿಗೆ ಈ ಇಂದ್ರಜಿತು ಒಬ್ಬನೇ ಪರಾಯಣದಂತೆ ಕಡೆಯ ಅವಲಂಬನವಾಗಿದ್ದಾನೆ. ರಾವಣನ ಬಲ ಇಷ್ಟು ಮಾತ್ರ ಉಳಿದಿದೆ. ಏಕೆ ಸುಮ್ಮನೆ ನಿಂತಿದ್ದೀರಿ? (೮). ಪಾಪಿಯಾದ ಈ ರಾಕ್ಷಸನೊಬ್ಬನನ್ನು ರಣರಂಗ ದಲ್ಲಿ ಮುಗಿಸಿಬಿಟ್ಟರೆ ಸಾಕು, ರಾವಣನೊಬ್ಬನನ್ನು ಬಿಟ್ಟು ಉಳಿದ ಬಲ ನೆಲ್ಲವೂ ಹತವಾದಂತೆಯೇ. ಪ್ರಹಸ್ತ, ನಿಕುಂಭ, ಕುಂಭಕರ್ಣ, ಕುಂಭ, ಧೂಮ್ರಾಕ್ಷರೆಂಬ ಪರಾಕ್ರಮಿಗಳು ಹತರಾದರು (೯-೧೦). ಜಂಬುಮಾಲಿ, ಮಹಾಮಾಲಿ, ತೀಕ್ಷ್ಣವೇಗ, ಅಶನಿಪ್ರಭ, ಸುಪ್ತಘ್ನ, ಯಜ್ಞಕೋಪ,

ಸಂಹ್ರಾದೀ ವಿಕಟೋ ನಿಘ್ನಸ್ತಪನೋ ದಮ ಏವ ಚ |
ಪ್ರಘಾಸಃ ಪ್ರಘಾಸಶ್ಚೈವ ಪ್ರಜಂಘೋ ಜಂಘ ಏವ ಚ || ೧೨

ಅಗ್ನಿಕೇತುಶ್ಚ ದುರ್ಧರ್ಷೋ ರಶ್ಮಿಕೇತುಶ್ಚ ನೀರ್ಯವಾನ್ |
ವಿದ್ಯುಜ್ಜಿಹ್ವೋ ದ್ವಿಜಿಹ್ವಶ್ಚ ಸೂರ್ಯಶತ್ರುಶ್ಚ ರಾಕ್ಷಸಃ || ೧೩

ಅಕಂಪನಃ ಸುಪಾರ್ಶ್ವಶ್ಚ ಚಕ್ರಮಾಲೀ ಚ ರಾಕ್ಷಸಃ |
ಕಂಪನಃ ಸತ್ತ್ವನಂತೌ ತೌ ದೇವಾಂತಕನರಾಂತಕೌ || ೧೪

ಏತಾನ್ನಿಹತ್ಯಾತಿಬಲಾನ್ ಬಹೂನ್ ರಾಕ್ಷಸಸತ್ತಮಾನ್ |
ಬಾಹುಭ್ಯಾಂ ಸಾಗರಂ ತೀರ್ತ್ವಾ ಲಂಘ್ಯತಾಂ ಗೋಷ್ಟದಂ ಲಘು ||

ಏತಾನದೇವ ಶೇಷಂ ವೋ ಜೇತವ್ಯಮಿಹ ವಾನರಾಃ |
ಹತಾಃ ಸರ್ವೇ ಸಮಾಗಮ್ಯ ರಾಕ್ಷಸಾ ಬಲದರ್ಪಿತಾಃ || ೧೬

ಅಯುಕ್ತಂ ನಿಧನಂ ಕರ್ತುಂ ಪುತ್ರಸ್ಯ ಜನಿತುರ್ಮಮ |
ಘೃಣಾನುಸಾಸ್ಯ ರಾನಾರ್ಥೇ ನಿಹನ್ಯಾಂ ಭ್ರಾತುರಾತ್ಮಜಮ್ || ೧೭

ವಜ್ರದಂಷ್ಟ್ರ, ಸಂಹ್ರಾದಿ, ವಿಕಟ, ನಿಘ್ನ, ತಪನ, ದಮ, ಪ್ರಘಾಸ, ಪ್ರಘಸ, ಪ್ರಜಂಘ, ಜಂಘ ಎಂಬ ರಾಕ್ಷಸಭಟರು ಸತ್ತುಹೋದರು (೧೧-೧೨). ಅಗ್ನಿಕೇತು, ರಶ್ಮಿಕೇತು, ವಿದ್ಯುಜ್ಜಿಹ್ವ, ದ್ವಿಜಿಹ್ವ, ಸೂರ್ಯಶತ್ರು, ಅಕಂಪನ, ಸುಪಾರ್ಶ್ವ, ಚಕ್ರಮಾಲಿ, ಕಂಪನ, ದೇವಾಂತಕ, ನರಾಂತಕ ಮುಂತಾದ ಮಹಾಯೋಧರೂ ನಾಶವನ್ನೆತ್ತಿದರು (೧೩-೧೪). ಅತ್ಯಂತ ಪರಾಕ್ರಮಿಗಳಾದ ಅಂಥ ರಾಕ್ಷಸಶಾರ್ದೂಲರನ್ನೇ ಸಂಹರಿಸಿ ಮಹಾಸಾಗರವನ್ನು ಈಜಿ ದಾಟಿದವರಿಗೆ, ಗೋಪಾದ ದಷ್ಟಿರುವ ಈ ಕೊಳ್ಳವು ಯಾವ ಲೆಕ್ಕ? ಇದನ್ನು ದಾಟಿರಿ (೧೫). ವಾನರಯೋಧರೆ, ಹತಶೇಷವಾದ ಈ ಸೇನಾಬಲವೊಂದನ್ನು ಮಾತ್ರವೇ ನೀವು ಜಯಿಸಬೇಕಾಗಿದೆ. ಬಲದರ್ಪಿತರಾದ ಸಕಲರಾಕ್ಷಸರನ್ನೂ ಕೊಂದು ಹಾಕಿದ್ದೀರಿ. ಮೇಘನಾದನಿಗೆ ಚಿಕ್ಕಪ್ಪನಾದ ನಾನು ಎಷ್ಟಾದರೂ ಅವನಿಗೆ ತಂದೆಯಿದ್ದಂತೆ. ಈತನು ನನಗೆ ಮಗನಿದ್ದಂತೆ. ನನ್ನ ಮಗನನ್ನು ನನ್ನ ಕೈಯಿಂದಲೇ ಕೊಲ್ಲುವುದು ಯುಕ್ತವಲ್ಲ. ಆದರೂ ಶ್ರೀರಾಮನ ಕಾರ್ಯವೆಂದು ಬಗೆದು, ನನ್ನ ಅಣ್ಣನ ಮಗನಾದ ಈತನನ್ನು ಮರುಕವಿಲ್ಲದೆ

ಹಂತುಕಾನುಸ್ಯ ನೇ ಬಾಷ್ಪಂ ಚಕ್ಷುಶ್ಚೈವ ನಿರುಧ್ಯತಿ |
 ತನೇನೈಷ ಮಹಾಬಾಹುರ್ಲಕ್ಷ್ಮಣಃ ಶಮಯಿಷ್ಯತಿ || ೧೮

ವಾನರಾ ಘ್ನತ ಸಂಭೂಯ ಭೃತ್ಯಾನಸ್ಯ ಸಮೀಪಗಾನ್ |
 ಇತಿ ತೇನಾತಿಯಶಸಾ ರಾಕ್ಷಸೇನಾಭಿಚೋದಿತಾಃ || ೧೯

ವಾನರೇಂದ್ರಾ ಜಹ್ಯುಷಿರೇ ಲಾಂಗೂಲಾನಿ ಚ ವಿದ್ಯಧುಃ |
 ತತಸ್ತೇ ಕಪಿಶಾರ್ದೂಲಾಃ ಕ್ಷ್ವೇಲಂತಶ್ಚ ಮುಹುರ್ಮುಹುಃ || ೨೦

ಮುಮುಚುರ್ವಿನಿಧಾನಾದಾನ್ ನೇಘಾನ್ ದೃಷ್ಟ್ವೇನ ಬರ್ಹಿಣಃ |
 ಜಾಂಬವಾನಪಿ ತೈಃ ಸರ್ವೈಃ ಸ್ವಯೂರ್ಧೈರಪಿ ಸಂವೃತಃ || ೨೧

ಅಶ್ಚಭಿಸ್ತಾಡಯಾನಾಸ ನಖೈರ್ದಂತೈಶ್ಚ ರಾಕ್ಷಸಾನ್ |
 ನಿಘ್ನಂತಮೃಕ್ಷಾಧಿಪತಿಂ ರಾಕ್ಷಸಾಸ್ತೇ ಮಹಾಬಲಾಃ || ೨೨

ಪರಿವ್ರಂಭಯಂ ತ್ಯಕ್ತ್ವಾ ತಮನೇಕವಿಧಾಯುಧಾಃ |
 ಶರೈಃ ಪರಶುಭಿಸ್ತೀಕ್ಷ್ಣೈಃ ಪಟ್ಟಿಸೈರ್ಯಷ್ಟಿತೋಮುರೈಃ || ೨೩

ಕೊಂದುಹಾಕಿಯೇನು! (೧೬-೧೭). ಆದರೆ ಇವನನ್ನು ಕೊಲ್ಲಲು ಕೈ ಎತ್ತಲಾರೆ! ಕೈ ಎತ್ತಿದರೆ ಕಣ್ಣೀರು ಸುರಿದು ನನ್ನನ್ನು ಅಡ್ಡಿಪಡಿಸುವುದು! ಮಹಾಬಾಹುವಾದ ಲಕ್ಷ್ಮಣನೇ ಇಂದ್ರಜಿತುವಿನ ಕಥೆಯನ್ನು ಮುಗಿಸುವನು. ಕಪಿಯೋಧರೆ, ಕೈಮಾಡಿರಿ! ಎಲ್ಲರೂ ಒಟ್ಟುಸೇರಿ ಇಂದ್ರಜಿತುವಿನ ಭಟರಾದ ರಾಕ್ಷಸರನ್ನು ಸಂಹರಿಸಿರಿ!" ಎಂದು ಹುರಿದುಂಬಿಸಿದನು (೧೮-೧೯). ವಿಭೀಷಣನ ನುಡಿಯನ್ನು ಕೇಳಿ ವಾನರಯೂಥಪರು ಉತ್ಸಾಹದಿಂದ ಉಬ್ಬಿದರು. ಸಂತೋಷದಿಂದ ಬಾಲವನ್ನಲ್ಲಾಡಿಸಿದರು! ಮೇಘಪಂಕ್ತಿಯನ್ನು ಕಂಡ ನವಿಲುಗಳಂತೆ ಕೇಕೆ ಹಾಕುತ್ತ ಬಗೆಬಗೆಯಲ್ಲಿ ಗರ್ಜಿಸಿದರು (೨೦). ಜಾಂಬವಂತನು ತನ್ನ ಭಲ್ಲೂಕಗಳ ಪಡೆ ಮತ್ತು ಕಪಿಸೇನೆಯೊಡನೆ ರಾಕ್ಷಸರನ್ನಾಕ್ರಮಿಸಿ ಬಂಡೆಗಳನ್ನು ಬೀಸುತ್ತ ನಖಗಳಿಂದ ಪರಚುತ್ತ ಕೋರಿದಾಡೆಗಳಿಂದ ಸೀಳುತ್ತ ಸಂಹರಿಸತೊಡಗಿದನು. ಹೀಗೆ ರಾಕ್ಷಸರನ್ನು ಕೊಂದೆಸೆಯುತ್ತಿದ್ದ ಜಾಂಬವಂತನಮೇಲೆ ರಾಕ್ಷಸರು ನಿರ್ಭೀತಿಯಿಂದ ಹಲ್ಲೆಯನ್ನೆಸಗಿದರು. ಶರ, ಪರಶು, ಪಟ್ಟಿಸ, ಋಷ್ಠಿ, ತೋಮರ ಮುಂತಾದ ವಿವಿಧಾಯುಧ

ಜಾಂಬವಂತಂ ನೃಧೇ ಜಘ್ನುರ್ನಿಘ್ನಂತಂ ರಾಕ್ಷಸೀಂ ಚಮೂಮ್ |
 ಸ ಸಂಪ್ರಹಾರಸ್ತುನುಲಃ ಸಂಜಜ್ಞೇ ಕಪಿರಕ್ಷಸಾಮ್ || ೨೪

ದೇವಾಸುರಾಣಾಂ ಕೃದ್ಧನಾಂ ಯಥಾ ಭೀನೋ ಮಹಾಸ್ವನಃ |
 ಹನುಮಾನಪಿ ಸಂಕ್ರುದ್ಧಃ ಸಾಲನುತ್ಪಾಟೈ ವೀರ್ಯವಾನ್ ||

ಸ ಲಕ್ಷ್ಮಣಂ ಸ್ವಾಂಸಪೃಷ್ಠಾದನರೋಪ್ಯ ಮಹಾನುನಾಃ |
 ರಕ್ಷಸಾಂ ಕದನಂ ಚಕ್ರೇ ಸನೂಸಾದ್ಯ ಸಹಸ್ರತಃ || ೨೬

ಸ ದತ್ತಾ ತುನುಲಂ ಯುದ್ಧಂ ಪಿತೃನ್ಯಸ್ಯೇಂದ್ರಜಿದ್ಯುಧಿ |
 ಲಕ್ಷ್ಮಣಂ ಪರವೀರಘ್ನಂ ಪುನರೇವಾಭ್ಯಧಾವತ || ೨೭

ತೌ ಪ್ರಯುದ್ಧೌ ತದಾ ವೀರೌ ನೃಧೇ ಲಕ್ಷ್ಮಣರಾಕ್ಷಸೌ |
 ಶರೌಘಾನಭಿವರ್ಷಂತೌ ಜಘ್ನುತುಸ್ತೌ ಪರಸ್ಪರಮ್ || ೨೮

ಅಭೀಕ್ಷ್ಣ ಮಂತರ್ದಧತುಃ ಶರಜಾಲೈರ್ಮಹಾಬಲೌ |
 ಚಂದ್ರಾದಿತ್ಯಾವಿನೋಷ್ಣಾಂತೇ ಯಥಾ ನೇಘೈಸ್ತರಸ್ವಿನೌ || ೨೯

ಗಲನ್ನು ಪ್ರಯೋಗಿಸುತ್ತ ಜಾಂಬವಂತನನ್ನು ಮುತ್ತಿದರು (೨೧-೨೩). ಕೋಪಾವಿಷ್ಟರಾದ ಕಪಿರಾಕ್ಷಸರ ಕಾಳಗವು, ದೇವಾಸುರರಿಗೆ ಸಂಭವಿಸಿದ ಕಾಳಗದಂತೆ ಅತಿಭೀಕರವಾಯಿತು. ಎಲ್ಲೆಲ್ಲಿಯೂ ಕೋಲಾಹಲ ಉಂಟಾಯಿತು. ಅಷ್ಟರಲ್ಲಿ ಧೀರನಾದ ಹನುಮಂತನು ತನ್ನ ಹೆಗಲಿನಿಂದ ಲಕ್ಷ್ಮಣನನ್ನು ಕೆಳಗಿಳಿಸಿ,* ಒಂದು ಸಾಲವೃಕ್ಷವನ್ನು ಕಿತ್ತುಕೊಂಡು ರೋಷದಿಂದ ಸಾವಿರಾರು ರಾಕ್ಷಸರನ್ನು ಬಡಿದು ಕೊಂದನು (೨೪-೨೬). ಆಗ ಇಂದ್ರಜಿತು ತನ್ನ ಚಿಕ್ಕಪ್ಪನಾದ ವಿಭೀಷಣನೊಡನೆ ತುಮುಲಯುದ್ಧವನ್ನು ನಡೆಸಿ, ಪರಂತಪನಾದ ಲಕ್ಷ್ಮಣನನೇಲಿ ಮತ್ತೆ ಯುದ್ಧಕ್ಕಾಗಿ ಧಾವಿಸಿ ಬಂದನು (೨೭). ಮತ್ತೆ ಆ ರಾಕ್ಷಸನಿಗೂ ಲಕ್ಷ್ಮಣನಿಗೂ ಯುದ್ಧವು ತೊಡಗಿತು. ಶರಜಾಲಗಳನ್ನು ಮಳೆಗರೆಯುತ್ತ ಆ ವೀರರು ಖಾಡಾಖಾಡಿಯಾಗಿ ಹೋರಾಡಿದರು. ಮಳೆಗಾಲದಲ್ಲಿ ಮೋಡಗಳ ನಡುವೆ ಮರಿಯಾಗುವ ಸೂರ್ಯಚಂದ್ರರಂತೆ, ವೇಗ ಶಾಲಿಗಳಾದ ಆ ಶೂರರು ದಟ್ಟವಾದ

* ಇಂದ್ರಜಿತು ವಿಭೀಷಣನೊಡನೆ ಯುದ್ಧವನ್ನಾರಂಭಿಸಿದ್ದರಿಂದ, ಲಕ್ಷ್ಮಣನು ವಿಶ್ರಮಿಸಲೆಂದು ಹನುಮಂತನು ಅವನನ್ನು ಕೆಳಗಿಳಿಸಿದನು.

ನ ಹ್ಯಾದಾನಂ ನ ಸಂಧಾನಂ ಧನುಷೋ ನಾ ಪರಿಗ್ರಹಃ |
 ನ ವಿಪ್ರನೋಕ್ಷೋ ಬಾಣಾನಾಂ ನ ವಿಕರ್ಷೋ ನ ವಿಗ್ರಹಃ || ೩೦
 ನ ಮುಷ್ಟಿಪ್ರತಿಸಂಧಾನಂ ನ ಲಕ್ಷ್ಮಪ್ರತಿಪಾದನಮ್ |
 ಅದೃಶ್ಯತ ತಯೋಸ್ತತ್ರ ಯುಧ್ಯತೋಃ ಸಾಣಿಲಾಘವಾತ್ || ೩೧
 ಚಾಪನೇಗವಿನಿರ್ಮುಕ್ತಬಾಣಜಾಲೈಃ ಸಮಂತತಃ |
 ಅಂತರಿಕ್ಷೇ ಹಿ ಸಂಭನ್ನೇ ನ ರೂಪಾಣಿ ಚಕಾಶಿರೇ || ೩೨
 ಲಕ್ಷ್ಮಣೋ ರಾವಣಿಂ ಪ್ರಾಪ್ಯ ರಾವಣಿಶ್ಚಾಪಿ ಲಕ್ಷ್ಮಣಮ್ |
 ಅನ್ಯವಸ್ಥಾ ಭವತ್ಯುಗ್ರಾ ತಾಭ್ಯಾನ್ಯುನೋನ್ಯವಿಗ್ರಹೇ || ೩೩
 ತಾಭ್ಯಾನ್ಯುಭಾಭ್ಯಾಂ ತರಸಾ ವಿಸೃಷ್ಟೈರ್ವಿಶಿಖೈಃ ಶಿಶೈಃ |
 ನಿರಂತರಮಿನಾಕಾಶಂ ಬಭೂವ ತಮಸಾವೃತಮ್ || ೩೪
 ತೈಃ ಪತದ್ವಿಶ್ವ ಬಹುಭಿಸ್ತಯೋಃ ಶರಶತೈಃ ಶಿಶೈಃ |
 ದಿಶಶ್ಚ ಪ್ರದಿಶಶ್ಚೈವ ಬಭೂವುಃ ಶರಸಂಕುಲಾಃ || ೩೫

ಬಾಣರಾಶಿಗಳಲ್ಲಿ ಯಾರಿಗೂ ಕಾಣದಂತೆ ಆಗಾಗ ಮರೆಯಾಗುತ್ತಿದ್ದರು (೨೮-೨೯). ಅವರೀರ್ವರ ಹಸ್ತಲಾಘವವು ಎಷ್ಟು ತೀವ್ರವಾಗಿತ್ತೆಂದರೆ, ಆ ಕೈಚಳಕದಲ್ಲಿ ಬಾಣವನ್ನು ಹಿರಿಯುವುದು, ಹೊಡುವುದು, ಧನುಸ್ಸನ್ನು ಎಡಗೈ ಬಲಗೈಗಳಿಗೆ ಬದಲಾಯಿಸುವುದು, ಬಾಣವನ್ನು ಬಿಡುವುದು, ಹೆದೆಯನ್ನು ಎಳೆಯುವುದು, ಬಾಣಗಳ ವಿಭಾಗ, ಬಾಣವನ್ನು ಮುಷ್ಟಿಯಲ್ಲಿ ಹಿಡಿಯುವುದು, ಲಕ್ಷ್ಯಕ್ಕೆ ಗುರಿ ಇಡುವುದು—ಯಾವುದೂ ಕಾಣಿಸುತ್ತಿರಲಿಲ್ಲ (೩೦-೩೧). ಕಾರ್ಮುಕ ನಿರ್ಮುಕ್ತ ಶರರಾಶಿಗಳು ಅಂತರಿಕ್ಷವನ್ನು ಆಚ್ಛಾದಿಸಲು, ಯಾವ ವಸ್ತುಗಳೂ ಗೋಚರಿಸಲಿಲ್ಲ. ಲಕ್ಷ್ಮಣನು ರಾವಣಿಯನ್ನೂ ರಾವಣಿಯು ಲಕ್ಷ್ಮಣನನ್ನೂ ಜಯಿಸಬೇಕೆಂಬ ಹೆತದಿಂದ ನಡೆಸಿದ ದಾರುಣ ಸಂಗ್ರಾಮದಲ್ಲಿ, ಯಾರು ಗೆಲ್ಲುವರೆಂಬ ನಿಶ್ಚಯವೇ ದೊರೆಯದಷ್ಟು ಕಾಳಗವು ಉಗ್ರವಾಯಿತು (೩೨-೩೩). ಅವರಿಬ್ಬರೂ ಸಂತತವಾಗಿ ಸೆಳೆಸೆಳೆದು ಬಿಡುತ್ತಿದ್ದ ಹರಿತವಾದ ಸರಳುಗಳಿಂದ ಮುಚ್ಚಿದ ಮುಗಿಲು, ಕತ್ತಲೆ ಮುಸುಕಿದಂತೆ ಮುಸುಕಾಯಿತು. ಶಿತಗಳಾದ ಶರಶತಗಳು ಅಸಂಖ್ಯತವಾಗಿ ಎಲ್ಲೆಲ್ಲಿಯೂ ತೂರಾಡಲು, ದಿಗ್ವಿಗತರಗಳಲ್ಲಿ

ತನುಸಾ ಸಂವೃತಂ ಸರ್ವಮಾಸೀದ್ಭೀನುತರಂ ಮಹತ್ |
 ಅಸ್ತಂ ಗತೇ ಸಹಸ್ರಾಂಶೌ ಸಂವೃತಂ ತನುಸೇನ ಹಿ || ೩೬

ರುಧಿರಾಘಾ ನುಹಾನದ್ಯಃ ಸ್ರಾವರ್ತಂತ ಸಹಸ್ರಶಃ |
 ಕ್ರವ್ಯಾದಾ ದಾರುಣಾ ವಾಗ್ಭಿಶ್ಚಿಕ್ಷಿಪುರ್ಭೀನುನಿಸ್ಸ್ಯನಮ್ || ೩೭

ನ ತದಾನೀಂ ವನೌ ವಾಯುರ್ನ ಚ ಜಜ್ವಾಲ ಸಾವಕಃ |
 ಸ್ವಸ್ತ್ಯಸ್ತು ಲೋಕೇಭ್ಯ ಇತಿ ಜಜಲ್ಪುಶ್ಚ ಮಹರ್ಷಯಃ || ೩೮

ಸಂಪೇತುಶ್ಚಾತ್ರ ಸಂಪ್ರಾಪ್ತಾ ಗಂಧರ್ವಾಃ ಸಹ ಚಾರಣೈಃ |
 ಅಥ ರಾಕ್ಷಸಸಿಂಹಸ್ಯ ಕೃಷ್ಣಾನ್ ಕನಕಭೂಷಣಾನ್ || ೩೯

ಶರೈಶ್ಚ ತುರ್ಭಿಃ ಸೌಮಿತ್ರೀವಿವ್ಯಾಧ ಚತುರೋ ಹಯಾನ್ |
 ತತೋಽಪರೇಣ ಭಲ್ಲೇನ ಶಿತೇನ ನಿಶಿತೇನ ಚ || ೪೦

ಸಂಪೂರ್ಣಾಯುತಮುಕ್ತೇನ ಸುಪತ್ರೇಣ ಸುನರ್ಚಸಾ |
 ಮಹೇಂದ್ರಾಶನಿಕಲ್ಪೇನ ಸೂತಸ್ಯ ವಿಚರಿಸ್ಯತಃ || ೪೧

ಶರಗಳೇ ಗೋಚರಿಸಿದವು (೩೪-೩೫). ಭಾಸ್ಕರನು ಅಸ್ತಂಗತನಾದಾಗ ಸರ್ವತ್ರ ಕತ್ತಲೆ ಕವಿಯುವಂತೆ, ಗಾಢಾಂಧಕಾರವು ಹರಡಿ ಸರ್ವವೂ ಬಹು ಭೀಕರವಾಗಿ ಪರಿಣಮಿಸಿತು. ದೊಡ್ಡ ದೊಡ್ಡ ನೆತ್ತರಹೊಳೆಗಳು ಹರಿದವು. ಮಾಂಸಾಶಿಗಳಾದ ಕ್ರೂರವಕ್ಷಿಗಳು ದಾರುಣಸ್ವರದಿಂದ ಅರಚಿದವು (೩೬-೩೭). ಗಾಳಿ ಸುಳಿಯಲಿಲ್ಲ; ಬೆಂಕಿ ಉರಿಯಲಿಲ್ಲ. 'ಲೋಕಕ್ಕೆ ಶುಭವಾಗಲಿ' ಎಂದು ಮಹರ್ಷಿಗಳು ಗೋಗರೆದರು. ಯುದ್ಧವನ್ನು ನೋಡಲು ಬಂದಿದ್ದ ಗಂಧರ್ವರೂ ಚಾರಣರೂ ಅದರ ಘೋರತೆಯನ್ನು ನೋಡಲಾರದೆ ಹೊರಟುಹೋದರು. ಆ ಸಮಯದಲ್ಲಿ ಸೌಮಿತ್ರಿಯು ರಾಕ್ಷಸಸಿಂಹನಾದ ಇಂದ್ರಜಿತುವಿನ ಕನಕಭೂಷಿತಗಳೂ ಕೃಷ್ಣವರ್ಣದವೂ ಆದ ನಾಲ್ಕು ರಥಾಶ್ವಗಳನ್ನು ನಾಲ್ಕು ಬಾಣಗಳಿಂದ ಬಿಗಿದು ಗಾಯ ಗೊಳಿಸಿದನು (೩೮-೩೯). ಹರಿತವಾಗಿ ಹೊಳೆಹೊಳೆಯುತ್ತಿದ್ದ ಗರಿಗಟ್ಟಿದ ವಜ್ರಾಯುಧಸಮಾನವಾದ ಮತ್ತೊಂದು ಕೂರ್ಗಣಿಯನ್ನು ಆಕರ್ಷಾಂತವಾಗಿ ಸೆಳೆದು ಹೊಡೆದನು. ಗುಂಯ್ ಎನ್ನುತ್ತ ಹೋದ ಆ ಬಾಣದಿಂದ

ಸ ತೇನ ಬಾಣಾಶನಿನಾ ತಲಶಬ್ಧಾನುನಾದಿನಾ |
 ಲಾಘವಾದ್ರಾಘವಃ ಶ್ರೀಮಾನ್ ಶಿರಃ ಕಾಯಾದಪಾಹರತ್ || ೪೨
 ಸ ಯಂತರಿ ನುಹಾತೇಜಾ ಹತೇ ಮಂದೋದರೀಸುತಃ |
 ಸ್ವಯಂ ಸಾರಥ್ಯನುಕರೋತ್ ಪುನಶ್ಚ ಧನುರಸ್ಪೃಶತ್ || ೪೩
 ತದದ್ಭುತನುಭೂತ್ತತ್ರ ಸಾಮರ್ಥ್ಯಂ ಪಶ್ಯತಾಂ ಯುಧಿ |
 ಹಯೇಷು ವ್ಯಗ್ರಹಸ್ತಂ ತಂ ನಿವ್ಯಾಧ ನಿಶಿತೈಃ ಶರೈಃ || ೪೪
 ಧನುಷ್ಯಥ ಪುನರ್ವ್ಯಗ್ರೀ ಹಯೇಷು ಮುಮುಚೇ ಶರಾನ್ |
 ಛಿದ್ರೇಷು ತೇಷು ಬಾಣೇಷು ಸೌಮಿತ್ರೀಃ ಶೀಘ್ರವಿಕ್ರಮಃ || ೪೫
 ಅರ್ಧಯಾಮಾಸ ಬಾಣಾಘೈರ್ವಿಚರಂತನುಭೀತವತ್ |
 ನಿಹತಂ ಸಾರಥಿಂ ದೃಷ್ಟ್ವಾ ಸಮರೇ ರಾವಣಾತ್ಮಜಃ || ೪೬
 ಪ್ರಜಹೌ ಸನುರೋದ್ಧರ್ಷಂ ವಿಷಣ್ಣಃ ಸ ಬಭೂವ ಹ |
 ವಿಷಣ್ಣನದನಂ ದೃಷ್ಟ್ವಾ ರಾಕ್ಷಸಂ ಹರಿಯೂಥಪಾಃ || ೪೭

ಲಕ್ಷ್ಮಣನು ಇಂದ್ರಜಿತುವಿನ ಸಾರಥಿಯ ತಲೆಯನ್ನು ತರಿದು ದೇಹದಿಂದ ಬೇರ್ಪಡಿಸಿದನು (೪೦-೪೨). ಹೀಗೆ ಸಾರಥಿಯು ಹತನಾದರೂ ಮಹಾ ತೇಜಸ್ವಿಯಾದ ಮೇಘನಾದನು ಎದೆಗುಂದಲಿಲ್ಲ. ಆ ಮಂಡೋದರೀ ತನಯನು ಸ್ವತಃ ಸಾರಥ್ಯವನ್ನು ಕೈಗೊಂಡು ರಥವನ್ನು ನಡೆಸುತ್ತ, ಧನುಸ್ಸನ್ನು ಹಿಡಿದು ಹೋರಾಡಿದನು (೪೩). ಇಂದ್ರಜಿತುವಿನ ಅದ್ಭುತ ವಾದ ಸಾಮರ್ಥ್ಯವನ್ನು ಕಂಡು ವಾನರಾದಿಗಳು ಬೆರಗಾದರು. ಅವನು ತನ್ನ ಅಶ್ವಗಳನ್ನು ಜೋಡಿಸುವುದಕ್ಕಾಗಿ ಕೈನೀಡಿದಾಗ ಇಂದ್ರಜಿತುವಿಗೂ ಮತ್ತೆ ಧನುಸ್ಸನ್ನು ಹಿಡಿದು ಬಾಣವನ್ನು ಸೆಳೆಯುವಾಗ ಅವನ ಅಶ್ವಗಳಿಗೂ ಲಕ್ಷ್ಮಣನು ತ್ವರೆಯಿಂದ ಶರಗಳನ್ನು ಬಿಗಿಯು ತ್ತಿದ್ದನು (೪೪-೪೫). ಇಂದ್ರಜಿತುವಿಗೆ ಲಕ್ಷ್ಮಣನ ಬಾಣಗಳನ್ನು ಕತ್ತರಿಸುವುದೇ ಕೆಲಸವಾಯಿತು. ಅವನು ಬಾಣಗಳನ್ನು ಕತ್ತರಿಸುತ್ತಿದ್ದಂತೆ ಲಕ್ಷ್ಮಣನು ಮೇಲಿಂದಮೇಲೆ ಬಾಣರಾಶಿಗಳನ್ನು ಪ್ರಯೋಗಿಸಿ, ನಿರ್ಭೀತನಾದ ಇಂದ್ರಜಿತುವನ್ನು ಕಂಗೆಡಿಸಿದನು. ತನ್ನ ಸಾರಥಿಯು ಹತನಾದುದನ್ನು ವೀಕ್ಷಿಸಿದ ರಾವಣ ತನಯನಿಗೆ ಯುದ್ಧೋತ್ಸಾಹವು ತಗ್ಗಿತು. ಅವನು ವಿಷಣ್ಣನಾದನು

ತತಃ ಪರನುಸಂಹೃಷ್ಟ್ವಾ ಲಕ್ಷ್ಮಣಂ ಚಾಭ್ಯಪೂಜಯನ್ |

ತತಃ ಪ್ರಮಾಥೀ ಶರಭೋ ರಭಸೋ ಗಂಧಮಾದನಃ || ೪೮

ಅನ್ಯುಷ್ಯನಾಣಾಶ್ಚ ತ್ವಾರಶ್ಚ ಕೃರ್ವೇಗಂ ಹರೀಶ್ವರಾಃ |

ತೇ ಚಾಸ್ಯ ಹಯನುಖ್ಯೇಷು ತೂರ್ಣನುತ್ಪ್ಲತ್ಯ ನಾನರಾಃ || ೪೯

ಚತುರ್ಷು ಸುನುಹಾವೀರ್ಯಾ ನಿಪೇತುರ್ಭೀಮವಿಕ್ರಮಾಃ |

ತೇಷಾನುಧಿಸ್ಥಿತಾನಾಂ ತೈರ್ವಾನರೈಃ ಪರ್ವತೋಪಮೈಃ || ೫೦

ನುಖ್ಯೇಭ್ಯೋ ರುಧಿರಂ ರಕ್ತಂ ಹಯಾನಾಂ ಸನುನರ್ತತ |

ತೇ ಹಯಾ ನುಧಿತಾ ಭಗ್ನಾ ವ್ಯಸವೋ ಧರಣೀಂ ಗತಾಃ || ೫೧

ತೇ ನಿಹತ್ಯ ಹಯಾಂಸ್ತಸ್ಯ ಪ್ರನುಥ್ಯ ಚ ನುಹಾರಥಮ್ |

ಪುನರುತ್ಪತ್ಯ ನೇಗೇನ ತಸ್ಯ ಲಕ್ಷ್ಮಣಪಾರ್ಶ್ವತಃ || ೫೨

ಸ ಹತಾಶ್ವಾದವಪ್ಲತ್ಯ ರಥಾನ್ಮಥಿತಸಾರಥೇಃ |

ಶರವರ್ಷೇಣ ಸೌಮಿತ್ರಿನುಭ್ಯಧಾನತ ರಾವಣೀಃ || ೫೩

(೪೬-೪೭). ಅವನ ಮುಖವು ಖಿನ್ನವಾಗಿರುವುದನ್ನು ನೋಡಿ, ಕಪಿನಾಯಕರು ಆನಂದತುಂದಿಲರಾಗಿ ಲಕ್ಷ್ಮಣನ ಶೌರ್ಯವನ್ನು ಕೊಂಡಾಡಿದರು. ಆಗ ಪ್ರಮಾಥಿ, ಶರಭ, ರಭಸ, ಗಂಧಮಾದನ ಎಂಬ ಭೀಮವಿಕ್ರಮರಾದ ನಾಲ್ವರು ಕಪಿಯೂಥಪರು ಸುಮ್ಮನಿರಲಾರದೆ ಮೇಲಕ್ಕೆ ನೆಗೆದು, ಇಂದ್ರಜಿತುವಿನ ನಾಲ್ಕು ಕುದುರೆಗಳಮೇಲೆ ಧುಮುಕಿ ಕುಳಿತರು! (೪೮-೪೯). ವರ್ವತಾಕಾರದ ಆ ವಾನರರು ಒತ್ತಿ ಕುಳಿತೊಡನೆ ಕುದುರೆಗಳ ಬಾಯಿಂದ ರಕ್ತವು ಸುರಿಯಿತು. ವಾನರರ ಭಾರದಿಂದ ಜಜ್ಜಿಹೋದ ಆ ರಥಾಶ್ವಗಳ ಅಂಗಗಳು ನಿರ್ಭಗ್ನವಾದವು. ಅವು ಪ್ರಾಣವನ್ನು ನೀಗಿ ನೆಲದಮೇಲಿರುಳಿದವು (೫೦-೫೧). ಆ ವಾನರಯೂಥಪರು ಈ ರೀತಿಯಲ್ಲಿ ಇಂದ್ರಜಿತುವಿನ ಅಶ್ವಗಳನ್ನು ಕೊಂದು ರಥವನ್ನು ಮುರಿದು ಈಡಾಡಿ, ಮಹಾವೇಗದಿಂದ ಹಾರಿ ಮತ್ತೆ ಲಕ್ಷ್ಮಣನ ಬಳಿಗೆ ಬಂದು ನಿಂತರು! (೫೨). ಹೀಗೆ ಇಂದ್ರಜಿತುವಿನ ಸಾರಥಿಯು ಹತನಾದನು; ಅಶ್ವಗಳು ಮೃತವಾದವು. ರಥವು ಭಗ್ನವಾಯಿತು. ಅಷ್ಟರಲ್ಲಿ ಆ ರಾವಣಿಯು ರಥದಿಂದ ಧುಮುಕಿ ಸೌಮಿತ್ರಿಯಮೇಲೆ ಶರಗಳ

ತತೋ ಮಹೇಂದ್ರಪ್ರತಿಮುಃ ಸ ಲಕ್ಷ್ಮಣಃ
 ಪದಾತಿನಂ ತಂ ನಿಶಿತೈಃ ಶರೋತ್ತಮೈಃ |
 ಸೃಜಂತಮಾಜೌ ನಿಶಿತಾನ್ ಶರೋತ್ತಮಾನ್
 ಭೃಶಂ ತದಾ ಬಾಣಗಣೈರ್ನೃನಾರಯತ್ ||

೫೪

ಇತಿ ಶ್ರೀಮದ್ರಾಮಾಯಣೇ ಯುದ್ಧಕಾಂಡೇ ನವತಿತಮಃ ಸರ್ಗಃ



ಮಳೆಗರೆದನು (೫೩). ದೇವೇಂದ್ರನಿಗೆ ಸಾಟಿಯಾದ ಲಕ್ಷ್ಮಣನು ಪದಾತಿಯಾಗಿದ್ದ ಇಂದ್ರಜಿತುವನ್ನು ನಿಶಿತಶರಗಳಿಂದ ಎದುರಿಸಿದನು. ಆ ಸಂಗ್ರಾಮಾಂಗಣದಲ್ಲಿ ಉತ್ತಮಶರಗಳನ್ನೇ ತೆಗೆತೆಗೆದು ಬಿಗಿಯುತ್ತಿದ್ದ ಆ ರಾಕ್ಷಸನ ಶರಗಳನ್ನು ತನ್ನ ಬಾಣಗಳಿಂದ ಛೇದಿಸುತ್ತಿದ್ದನು (೫೪).

ಇಲ್ಲಿಗೆ ಶ್ರೀಮದ್ರಾಮಾಯಣದ ಯುದ್ಧಕಾಂಡದಲ್ಲಿ ತೊಂಬತ್ತನೆಯ ಸರ್ಗ



ಏಕನವತಿತಮಃ ಸರ್ಗಃ

ರಾವಣವಧಃ

ಸ ಹತಾಶ್ವೋ ಮಹಾತೇಜಾ ಭೂಮೌ ತಿಷ್ಠನ್ನಿಶಾಚರಃ |
 ಇಂದ್ರಜಿತ್ ಪರಮಕ್ರುದ್ಧಃ ಸಂಪ್ರಜಜ್ವಾಲ ತೇಜಸಾ || ೧

ತೌ ಧನ್ವಿನೌ ಜಿಘಾಂಸಂತಾವನ್ಯೋನ್ಯಮಿಷುಭಿಭ್ಯಶಮ್ |
 ವಿಜಯೇನಾಭಿನಿಷ್ಕ್ರಾಂತೌ ವನೇ ಗಜವೃಷಾವಿವ || ೨

ನಿಬರ್ಹಯಂತಶ್ಚಾನ್ಯೋನ್ಯಂ ತೇ ರಾಕ್ಷಸನೌಕಸಃ |
 ಭರ್ತಾರಂ ನ ಜಹುರ್ಯುದ್ಧೇ ಸಂಪತಂತಸ್ತತಃ || ೩

ತತಸ್ತಾನ್ ರಾಕ್ಷಸಾನ್ ಸರ್ವಾನ್ ಹರ್ಷಯನ್ ರಾವಣಾತ್ಮಜಃ |
 ಸ್ತುವಾನೋ ಹರ್ಷನುಣಶ್ಚ ಇದಂ ವಚನಮಬ್ರವೀತ್ || ೪

ತಮಸಾ ಬಹುಲೇನೇನಾಃ ಸಂಸಕ್ತಾಃ ಸರ್ವತೋ ದಿಶಃ |
 ನೇಹ ವಿಜ್ಞಾಯತೇ ಸ್ವೋ ವಾ ಪರೋ ವಾ ರಾಕ್ಷಸೋತ್ತಮಾಃ || ೫

ಸರ್ಗ ೯೦

ಲಕ್ಷ್ಮಣನಿಂದ ಇಂದ್ರಜಿತುವಿನ ವಧೆ.

ಹೀಗೆ ರಥಾಶ್ವಗಳು ನಷ್ಟವಾದರೂ ಮಹಾತೇಜಸ್ವಿಯಾದ ಇಂದ್ರಜಿತು ಭೂಮಿಯಲ್ಲಿಯೇ ನಿಂತು ಅತ್ಯಂತಕ್ರುದ್ಧನಾಗಿ ಶೌರ್ಯಾತಿಶಯದಿಂದ ಮತ್ತಷ್ಟು ಅಧಿಕವಾಗಿ ಮೆರೆದನು. ಆತನೂ ಲಕ್ಷ್ಮಣನೂ ಧನುರ್ಧಾರಿಗಳಾಗಿ ಪರಸ್ಪರರನ್ನು ಸಂಹರಿಸಬೇಕೆಂದು ಶರಗಳನ್ನು ಪ್ರಯೋಗಿಸುತ್ತ ಒಬ್ಬರಮೇಲೊಬ್ಬರು ವಿಜಯವನ್ನು ಗಳಿಸುತ್ತ ಸಲಗಳಂತೆ ಹೋರಾಡಿದರು (೧-೨). ಹಾಗೆಯೇ ರಾಕ್ಷಸಭಟರೂ ವಾನರಯೋಧರೂ ತಮ್ಮ ತಮ್ಮ ನಾಯಕರಾದ ಇಂದ್ರಜಿತುವನ್ನೂ ಲಕ್ಷ್ಮಣನನ್ನೂ ಅಗಲಿ ದೂರ ಹೋಗದೆ, ಅವರ ಸಮೀಪದಲ್ಲಿಯೇ ಕಾದಾಡುತ್ತಿದ್ದರು (೩). ಆಗ ಇಂದ್ರಜಿತು ರಾಕ್ಷಸಭಟರಿಗೆ ಹರ್ಷವಾಗುವಂತೆ ಅವರನ್ನು ಕೊಂಡಾಡುತ್ತ ಉತ್ಸಾಹದಿಂದ “ಎಲೈ ರಾಕ್ಷಸಭಟರಿ, ಸಕಲ ದಿಕ್ಕನ್ನೂ ಕತ್ತಲೆಯು ವ್ಯಾಪಿಸಿಬಿಟ್ಟಿತು. ಈ ಕತ್ತಲೆಯಲ್ಲಿ ನಮ್ಮವನು ಯಾರು, ಶತ್ರು ಯಾರು

ಧೃಷ್ಟಂ ಭವಂತೋ ಯುಧ್ಯಂತು ಹರಿಣಾಂ ನೋಹನಾಯ ವೈ |
ಅಹಂ ತು ರಥನಾಸ್ಥಾಯ ಆಗಮಿಷ್ಯಾಮಿ ಸಂಯುಗಮ್ || ೬

ತಥಾ ಭವಂತಃ ಕುರ್ವಂತು ಯಥೇನೇ ಕಾನನೌಕಸಃ |
ನ ಯುಧ್ಯೇಯುರ್ದುರಾತ್ಮಾನಃ ಪ್ರವಿಷ್ಟೇ ನಗರಂ ಮಯಿ || ೭

ಇತ್ಯುಕ್ತ್ವಾ ರಾವಣಸುತೋ ವಂಚಯಿತ್ವಾ ವನೌಕಸಃ |
ಪ್ರವಿನೇಶ ಪುರೀಂ ಲಂಕಾಂ ರಥಹೇತೋರಮಿತ್ರಹಾ || ೮

ಸ ರಥಂ ಭೂಷಯಿತ್ವಾ ತು ರುಚಿರಂ ಹೇಮಭೂಷಿತಮ್ |
ಪ್ರಾಸಾಸಿತತಸಂಪೂರ್ಣಂ ಯುಕ್ತಂ ಪರಮನಾಜಿಭಿಃ || ೯

ಅಧಿಷ್ಠಿತಂ ಹಯಜ್ವಲನ ಸೂತೇನಾಪ್ತೋಪದೇಶಿನಾ |
ಆರುರೋಹ ಮಹಾತೇಜಾ ರಾವಣಃ ಸಮಿತಿಂಜಯಃ || ೧೦

ಸ ರಾಕ್ಷಸಗಣೈರ್ಮುಖೈರ್ವ್ಯತೋ ಮಂದೋದರೀಸುತಃ |
ನಿಯಯೌ ನಗರಾತ್ಪೂರ್ಣಂ ಕೃತಾಂತಬಲಚೋದಿತಃ || ೧೧

ಎಂಬುದೇ ತಿಳಿಯುವುದಿಲ್ಲ (೪-೫). ನಾನು ಲಂಕೆಗೆ ಹೋಗಿ ಬೇರೊಂದು ರಥವನ್ನು ತೆಗೆದುಕೊಂಡು ಮತ್ತೆ ರಣಭೂಮಿಗೆ ಬರುವೆನು. ನಾನಿಲ್ಲ ವೆಂಬುದು ವಾನರರಿಗೆ ತಿಳಿಯದಂತೆ, ನೀವು ಶೌರ್ಯವನ್ನು ಪ್ರದರ್ಶಿಸುತ್ತ ಅಳುಕದೆ ಕಾದಾಡುತ್ತಿರಿ. ನಾನು ನಗರಕ್ಕೆ ಹಿಂದಿರುಗಿದಾಗ, ಖೂಳರಾದ ಈ ಕಪಿಗಳು ನಾನಿಲ್ಲವೆಂದು ಧೈರ್ಯದಿಂದ ಘೋರವಾದ ಯುದ್ಧವನ್ನು ಆರಂಭಿಸಿಯಾರು! ಹಾಗೆ ಮಾಡದಂತೆ ನೀವು ಅವರನ್ನು ಮೋಸದಿಂದ ತಡೆದು ನಿಲ್ಲಿಸಿರಿ!” ಎಂದು ತಿಳಿಸಿದನು (೬-೭). ಆಮೇಲೆ ರಾವಣ ತನಯನು ವಾನರರಿಗೆ ತಿಳಿಯದಂತೆ ಅವರನ್ನು ವಂಚಿಸಿ, ರಥವನ್ನು ತರುವುದಕ್ಕಾಗಿ ಲಂಕೆಗೆ ಹೋದನು. ಅಲ್ಲಿ ಹೇಮಭೂಷಿತವಾದ ಒಂದು ಸುಂದರ ರಥವನ್ನು ಬೇಗನೆ ತರಿಸಿ ಅಲಂಕರಿಸಿದನು. ಆ ರಥದಲ್ಲಿ ಪ್ರಾಸ, ಖಡ್ಗ ಮುಂತಾದ ನೂರಾರು ಆಯುಧಗಳು ತುಂಬಿದ್ದವು. ಉತ್ತಮ ಜಾತಿಯ ಆಶ್ವಗಳನ್ನು ಅದಕ್ಕೆ ಹೂಡಲಾಗಿತ್ತು (೮-೯). ಆಪ್ತನೂ ಆಶ್ವಶಾಸ್ತ್ರಜ್ಞನೂ ಆದ ಪಳಗಿದ ಸಾರಥಿಯು ರಥದಲ್ಲಿ ಕುಳಿತಿದ್ದನು. ತೇಜಸ್ವಿಯಾದ ರಾವಣಿಯು ಬಂದು ಆ ರಥವನ್ನೇರಿದನು. ಮತ್ತೆ ಕೆಲವು

ಸೋಲಭಿನಿಷ್ಕ್ರಮ್ಯ ನಗರಾದಿಂದ್ರಜಿತ್ ಪರವೀರಹಾ |
 ಅಭ್ಯಯಾಜ್ಜವನೈರಶ್ವೈರ್ಲಕ್ಷ್ಮಣಂ ಸವಿಭೀಷಣಮ್ || ೧೨
 ತತೋ ರಥಸ್ಥನಾಲೋಕ್ಯ ಸೌಮಿತ್ರೀ ರಾವಣಾತ್ಮಜಮ್ |
 ನಾನರಾಶ್ಚ ಮಹಾವೀರ್ಯಾ ರಾಕ್ಷಸಾಶ್ಚ ವಿಭೀಷಣಃ || ೧೩
 ವಿಸ್ಮಯಂ ಪರಮಂ ಜಗ್ಮುರ್ಲಾಘವಾತ್ಸಸ್ಯ ಧೀನುತಃ |
 ರಾನಣಿಶ್ಚಾಪಿ ಸಂಕ್ರುದ್ಧೋ ರಣೇ ವಾನರಯೂಥಸಾನ್ || ೧೪
 ಸಾತಯಾಮಾಸ ಬಾಣೌಘೈಃ ಶತಶೋಠ ಸಹಸ್ರಶಃ |
 ಸ ಮಂಡಲೀಕ್ಯತಥನೂ ರಾವಣಿಃ ಸಮಿತಿಂಜಯಃ || ೧೫
 ಹರೀನಭ್ಯಹನತ್ ಕ್ರುದ್ಧಃ ಪರಂ ಲಾಘವಮಾಸ್ಥಿತಃ |
 ತೇ ವಧ್ಯಮಾನಾ ಹರಯೋ ನಾರಾಚೈರ್ಭೀಮವಿಕ್ರಮಾಃ || ೧೬
 ಸೌಮಿತ್ರೀಂ ಶರಣಂ ಪ್ರಾಪ್ತಾಃ ಪ್ರಜಾಪತಿಮಿವ ಪ್ರಜಾಃ |
 ತತಃ ಸಮರಕೋಪೇನ ಜ್ವಲಿತೋ ರಘುನಂದನಃ || ೧೭

ಮುಖ್ಯರಾದ ರಾಕ್ಷಸಯೋಧರಿಂದ ಪರಿವೃತನಾದ ಆ ಮುಂಡೋದರೀ
 ತನಯನು ತ್ವರಿತವಾಗಿ ನಗರದಿಂದ ಹೊರಟನು. ಕಾಲಮೃತ್ಯುವು ತ್ವರಿ
 ಯಿಂದ ಅವನನ್ನು ಹೊರಗೆ ದಬ್ಬುತ್ತಿತ್ತು! (೧೦-೧೧). ಮಹಾಪ್ರತಾಪಶಾಲಿ
 ಯಾದ ಆ ಇಂದ್ರಜಿತು ಲಂಕಾನಗರದಿಂದ ಹೊರಟು ಕುದುರೆಗಳನ್ನು
 ದೌಡಾಯಿಸುತ್ತ, ಲಕ್ಷ್ಮಣನು ವಿಭೀಷಣಸಮೇತನಾಗಿದ್ದ ಸ್ಥಳಕ್ಕೆ ಬಂದನು.
 ಇಂದ್ರಜಿತು ಬೇರೊಂದು ರಥದಲ್ಲಿ ಮಂಡಿಸಿರುವುದನ್ನು ಕಂಡು, ಲಕ್ಷ್ಮಣನೂ
 ವಿಭೀಷಣನೂ ವಾನರರೂ ವಿಸ್ಮಿತರಾದರು! ಎಷ್ಟು ಬೇಗನೆ ಬೇರೊಂದು
 ರಥವನ್ನು ತಂದನೆಂದು ಅಚ್ಚರಿಗೊಂಡರು! (೧೨-೧೩). ರೋಷಾವಿಷ್ಟ
 ನಾದ ರಾವಣಿಯು ರಣರಂಗದಲ್ಲಿ ಶರರಾಶಿಗಳನ್ನು ತೂರಿ, ನೂರುಗಟ್ಟಲೆ
 ಸಾವಿರಗಟ್ಟಲೆ ವಾನರರನ್ನು ಹೊಡೆದುರುಳಿಸಿದನು. ಧನುಸ್ಸನ್ನು
 ಮಂಡಲಾಕಾರವಾಗಿ ಜಗ್ಗಿ, ಕೈಚಳಕದಿಂದ ಅತಿವೇಗವಾಗಿ ಬಾಣಗಳನ್ನು
 ಹೊಡೆದು ಕಸಿಗಳನ್ನು ಕೊಂದೊಟ್ಟಿದನು (೧೪-೧೫). ಅವನ ಶರಹತಿ
 ಗಳಿಂದ ಕಂಗೆಟ್ಟ ಭೀಮವಿಕ್ರಮರಾದ ವಾನರರೂ ಸಹ, ಭೀತರಾದ
 ಪ್ರಜೆಗಳು ತಮ್ಮ ರಾಜನನ್ನು ಮರೆಹೊಗುವಂತೆ ಸೌಮಿತ್ರಿಯನ್ನು
 ಮರೆಹೊಕ್ಕರು (೧೬). ಆ ರಘುನಂದನನು ಕೋಪದಿಂದ ಉರಿದುಬಿದ್ದು

- ಚಿಚ್ಛೇದ ಕಾರ್ಮುಕಂ ತಸ್ಯ ದರ್ಶಯನ್ ಪಾಣಿಲಾಘವನ್ |
 ಸೋಽನ್ಯತ್ ಕಾರ್ಮುಕಮಾದಾಯ ಸಜ್ಯಂ ಚಕ್ರೇ ತ್ವರನ್ನಿವ || ೧೮
- ತದಪ್ಯಸ್ಯ ತ್ರಿಭಿರ್ಬಾಣೈರ್ಲಕ್ಷ್ಮಣೋ ನಿರಕೃಂತತ |
 ಅಥೈನಂ ಛಿನ್ನಧನ್ವಾನಮಾಶೀವಿಸವಿಷೋಪಮೈಃ || ೧೯
- ವಿನ್ಯಾಧೋರಸಿ ಸೌಮಿತ್ರೀ ರಾವಣಿಂ ಪಂಚಭಿಃ ಶರೈಃ |
 ತೇ ತಸ್ಯ ಕಾಯಂ ನಿಭಿದ್ಯ ಮಹಾಕಾರ್ಮುಕನಿಃಸೃತಾಃ || ೨೦
- ನಿಪೇತುರ್ಧರಣೀಂ ಬಾಣಾ ರಕ್ತಾ ಇವ ಮಹೋರಗಾಃ |
 ಸ ಭಿನ್ನವರ್ಮಾ ರುಧಿರಂ ವಮನ್ ವಕ್ತ್ರೇಣ ರಾವಣಿಃ || ೨೧
- ಜಗ್ರಾಹ ಕಾರ್ಮುಕಶ್ರೇಷ್ಠಂ ದೃಢಜ್ಯಂ ಬಲನತ್ತರಮ್ |
 ಸ ಲಕ್ಷ್ಮಣಂ ಸಮುದ್ವಿಶ್ಯ ಪರಂ ಲಾಘವಮಾಸ್ಥಿತಃ || ೨೨
- ನವರ್ಷ ಶರವರ್ಷಾಣಿ ವರ್ಷಾಣೀನ ಪುರಂದರಃ |
 ಮುಕ್ತಮಿಂದ್ರಜಿತಾ ತತ್ತು ಶರವರ್ಷಮುರಿಂದಮಃ || ೨೩

ಇಂದ್ರಜಿತುವಿನ ಚಾಪವನ್ನು ಕತ್ತರಿಸಿ, ತನ್ನ ಹಸ್ತಲಾಘವವನ್ನು ಮೆರೆಸಿದನು. ಆಗ ಇಂದ್ರಜಿತು ಬೇಗಬೇಗನೆ ಇನ್ನೊಂದು ಚಾಪವನ್ನು ತೆಗೆದು ಹೆದೆಯೇರಿಸಿದನು. ಲಕ್ಷ್ಮಣನು ಮೂರು ಬಾಣಗಳನ್ನು ಹೊಡೆದು ಅದನ್ನೂ ತುಂಡರಿಸಿದನು (೧೭-೧೮). ಇಂದ್ರಜಿತುವಿನ ಚಾಪವು ತುಂಡರಿಸಿ ಹೋಗಲು, ಲಕ್ಷ್ಮಣನು ಸರ್ಪವಿಷದಂತೆ ಕ್ರೂರವಾದ ಐದು ಸರಳುಗಳಿಂದ ಅವನ ಎದೆಗೆ ಎಚ್ಚನು. ಲಕ್ಷ್ಮಣನ ಮಹಾಧನುಸ್ಸಿನಿಂದ ಚಿಮ್ಮಿಹೋದ ಆ ಸರಳುಗಳು ರಾವಣಿಯ ದೇಹವನ್ನು ಕೊರೆದು ರಕ್ತದಲ್ಲಿ ನೆನೆದು, ಕೆಂಪನೆಯ ಮಹಾಸರ್ಪಗಳೋ ಎಂಬಂತೆ ಹೊಳೆಯುತ್ತ ನೆಲದಲ್ಲಿ ತೂರಿ ಹೋದವು. ಇಂದ್ರಜಿತುವಿನ ಕವಚವು ಭಿನ್ನವಾಯಿತು. ಅವನು ರಕ್ತವನ್ನು ಕಕ್ಕಿದನು (೧೯-೨೦). ಮರುನಿಮಿಷದಲ್ಲಿಯೇ ಅವನು ದೃಢವಾದ ಹೆದೆಯುಳ್ಳ ಶ್ರೇಷ್ಠವಾದ ಕಾರ್ಮುಕವನ್ನು ಹಿಡಿದು, ಇಂದ್ರನು ಮಳೆ ಗರೆಯುವಂತೆ ಕರಲಾಘವದಿಂದ ಶರಜಾಲಗಳನ್ನು ನೌಮಿತ್ರಿಯಮೇಲೆ ಸುರಿದನು (೨೧). ಅದಕ್ಕೆ ಲಕ್ಷ್ಮಣನು ಕೊಂಚವೂ ಅಳುಕದೆ ಇಂದ್ರಜಿತು

ಅನಾರಯದಸಂಭ್ರಾಂತೋ ಲಕ್ಷ್ಮಣಃ ಸುದುರಾಸದನಂ |
ದರ್ಶಯಾಮಾಸ ಚ ತದಾ ರಾವಣಿಂ ರಘುನಂದನಃ || ೨೪

ಅಸಂಭ್ರಾಂತೋ ನುಹಾತೇಜಾಸ್ತದದ್ಭುತಮಿನಾಭನತ್ |
ತತಸ್ತಾನ್ ರಾಕ್ಷಸಾನ್ ಸರ್ನಾಂಸ್ಮಿ ಭಿರೇಕೈಕಮಾಹವೇ || ೨೫

ಅವಿಧ್ಯತ್ ಪರನುಕ್ರುದ್ಧಃ ಶೀಘ್ರಾಸ್ತ್ರಂ ಸಂಪ್ರದರ್ಶಯನ್ |
ರಾಕ್ಷಸೇಂದ್ರಸುತಂ ಚಾಪಿ ಬಾಣಾಘೈಃ ಸಮತಾಡಯತ್ || ೨೬

ಸೋಽತಿವಿದ್ಧೋ ಬಲವತಾ ಶತ್ರುಣಾ ಶತ್ರುಘಾತಿನಾ |
ಅಸಕ್ತಂ ಪ್ರೇಷಯಾಮಾಸ ಲಕ್ಷ್ಮಣಾಯ ಬಹೂನ್ ಶರಾನ್ || ೨೭

ತಾನಪ್ರಾಪ್ತಾನ್ ಶಿಶೈರ್ಬಾಣೈಶ್ಚಿ ಚೈದ ರಘುನಂದನಃ |
ಸಾರಥೇರಸ್ಯ ಚ ರಣೇ ರಥಿನೋ ರಘುಸತ್ತಮಃ || ೨೮

ಶಿರೋ ಜಹಾರ ಧರ್ಮಾತ್ಮಾ ಭಲ್ಲೇನಾನತಪರ್ವಣಾ |
ಅಸೂತಾಸ್ತೇ ಹಯಾಸ್ತತ್ರ ರಥಮೂಹುರವಿಕ್ಲವಾಃ || ೨೯

ವಿನ ದುರ್ಧರ್ಷವಾದ ಬಾಣಗಣವನ್ನು ತರಿದನು. ತನ್ನ ಕರಲಾಘವವೂ ಯಾವ ಪರಿಯದೆಂಬುದನ್ನು ನೌಮಿತ್ರಿಯು ರಾವಣಿಗೆ ಅದ್ಭುತರೀತಿಯಲ್ಲಿ ಪರಿಚಯನಾಡಿಕೊಟ್ಟನು (೨೩-೨೪). ಸಂಕ್ರುದ್ಧನಾದ ಲಕ್ಷ್ಮಣನು ರಣರಂಗದಲ್ಲಿ ನೆರೆದಿದ್ದ ನಿಖಿಲ ರಾಕ್ಷಸ ಭಟರಲ್ಲಿ ಒಬ್ಬೊಬ್ಬನನ್ನೂ ಮೂರು ಮೂರು ಬಾಣಗಳಿಂದ ಬಿಗಿದು, ಇಂದ್ರಜಿತುವನ್ನೂ ಬಾಣರಾಶಿಗಳಿಂದ ಹೊಡೆದನು (೨೫-೨೬). ಪ್ರಬಲನೂ ಶತ್ರುಘಾತಿಯೂ ಆದ ಶತ್ರುವಿನಿಂದ ಬಹಳ ಗಾಯಗೊಂಡ ಇಂದ್ರಜಿತು ಲಕ್ಷ್ಮಣನವೇಲೆ ಸಂತತವಾಗಿ ಶರರಾಶಿಯನ್ನು ಹರಿಸಿದನು. ಲಕ್ಷ್ಮಣನಾದರೋ ಆ ಶರಗಳು ಬಳಿಗೆ ಬರುವುದರೊಳಗೆ ಮಧ್ಯದಲ್ಲಿಯೇ ನಿಶಿತಾಸ್ತ್ರಗಳಿಂದ ಕೊಚ್ಚಿಹಾಕಿದನು (೨೭). ಆ ರಘುಶ್ರೇಷ್ಠನು ಒಂದು ಕೊಂಕು ಬಾಣವನ್ನು ಪ್ರಯೋಗಿಸಿ, ಇಂದ್ರಜಿತುವಿನ ಸಾರಥಿಯ ತಲೆಯನ್ನು ತರಿದನು. ಅನಂತರ ಸಾರಥಿಯಿಲ್ಲದಿದ್ದರೂ ಇಂದ್ರಜಿತುವಿನ ರಥಾಶ್ವಗಳು ಸ್ವಲ್ಪವೂ ತಲ್ಲಣಗೊಳ್ಳದೆ ಮಂಡಲಾಕಾರವಾಗಿ ಸುತ್ತುತ್ತ ರಥವನ್ನು ಸರಿಯಾಗಿ ಎಳೆಯುತ್ತಲೇ ಇದ್ದವು! ಅದನ್ನು ನೋಡಿ ಸಕಲರೂ ಅಶ್ಚರ್ಯಚಕಿತರಾದರು (೨೮-೨೯).

ಮಂಡಲಾನ್ಯಭಿಧಾನಂತಸ್ತದದ್ಭುತಮಿನಾಭವತ್ |
 ಅನುಷ್ಠಾನಶಮಾಪನ್ನಃ ಸೌಮಿತ್ರಿದ್ಯುಢವಿಕ್ರಮಃ || ೩೦
 ಪ್ರತ್ಯವಿಧ್ಯದ್ಧಯಾಂಸ್ತಸ್ಯ ಶರೈರ್ವಿತ್ರಾಸಯನ್ ರಣೇ |
 ಅನ್ಯುಷ್ಯನಾಣಸ್ತತ್ಕರ್ಮ ರಾವಣಸ್ಯ ಸುತೋ ಬಲೀ || ೩೧
 ವಿವ್ಯಾಧ ದಶಭಿರ್ಬಾಣೈಃ ಸೌಮಿತ್ರಂ ತನುನುಷ್ಠಣಮ್ |
 ತೇ ತಸ್ಯ ವಜ್ರಪ್ರತಿನಾಃ ಶರಾಃ ಸರ್ಪವಿಷೋಪಮಾಃ || ೩೨
 ವಿಲಯಂ ಜಗ್ಮುರಾಹತ್ಯ ಕವಚಂ ಕಾಂಚನಪ್ರಭಮ್ |
 ಅಭೇದ್ಯಕವಚಂ ಮತ್ಪ್ವಾ ಲಕ್ಷ್ಮಣಂ ರಾವಣಾತ್ಮಜಃ || ೩೩
 ಲಲಾಟೇ ಲಕ್ಷ್ಮಣಂ ಬಾಣೈಃ ಸುಪುಂಜ್ಯೈಸ್ತ್ರಿಭಿರಿಂದ್ರಜಿತ್ |
 ಅವಿಧ್ಯತ್ ಪರಮಕ್ರುದ್ಧಃ ಶೀಘ್ರಾಸ್ತ್ರಂ ಚ ಪ್ರದರ್ಶಯನ್ || ೩೪
 ತೈಃ ಸ್ಯುಷ್ಕೈರ್ಲಲಾಟಸ್ಥೈಃ ಶುಶುಭೇ ರಘುನಂದನಃ |
 ರಣಾಗ್ರೇ ಸನುರಶ್ಲಾಘೀ ತ್ರಿಶೃಂಗ ಇವ ಪರ್ವತಃ || ೩೫
 ಸ ತಥಾ ಹ್ಯರ್ಧಿಶೋ ಬಾಣೈ ರಾಕ್ಷಸೇನ ಮಹಾನ್ಯುಧೇ |
 ತಮಾಶು ಪ್ರತಿವಿವ್ಯಾಧ ಲಕ್ಷ್ಮಣಃ ಪಂಚಭಿಃ ಶರೈಃ || ೩೬

ದ್ಯುಢವಿಕ್ರಮನಾದ ಸೌಮಿತ್ರಿಯು ರೋಷಾವಿಷ್ಟನಾಗಿ ಶರಗಳಿಂದ ಹೊಡೆದು ಆ ಕುದುರೆಗಳನ್ನು ಕಂಗೆಡಿಸಿದನು. ಅದನ್ನು ನೋಡಿ ಸಹಿಸಲಾರದೆ ಬಲಾಢ್ಯನಾದ ರಾವಣತನಯನು ಹತ್ತು ಕೂರ್ಗಣಿಗಳಿಂದ ಗುರಿಯಿಟ್ಟು ಲಕ್ಷ್ಮಣನನ್ನು ಪ್ರಹರಿಸಿದನು (೩೦-೩೧). ವಜ್ರಾಯುಧದಂತೆ ಕರೋರವಾಗಿಯೂ ಸರ್ಪವಿಷದಂತೆ ಉಗ್ರವಾಗಿಯೂ ಇದ್ದ ಆ ಘೋರ ಶರಗಳು ಲಕ್ಷ್ಮಣನ ಕನಕರಂಜಿತವಾದ ಕವಚಕ್ಕೆ ತಾಕಿ ಮುರಿದುಬಿದ್ದವು. ಲಕ್ಷ್ಮಣನ ಕವಚವು ಅಭೇದ್ಯವೆಂಬುದನ್ನರಿತು ಕ್ರುದ್ಧನಾದ ಇಂದ್ರಜಿತು ತನ್ನ ಹಸ್ತಲಾಘವವನ್ನು ಪ್ರದರ್ಶಿಸುತ್ತ, ಪುಂಖಾಂಕಿತಗಳಾದ ಮೂರು ಶರಗಳಿಂದ ಲಕ್ಷ್ಮಣನ ಹಣೆಗೆ ಹೊಡೆದನು (೩೨-೩೪). ಆ ಶರಗಳು ಹಣೆಯಲ್ಲಿ ನೆಟ್ಟುಕೊಳ್ಳಲು ಶೂರಾಗ್ರಗಣ್ಯನಾದ ರಘುನಂದನನು, ಮೂರು ಶಿಖರಗಳಿಂದ ರಾಜಿಸುವ ಬೆಟ್ಟದಂತೆ ಕಂಗೊಳಿಸಿದನು. ಒಡನೆಯೇ ಲಕ್ಷ್ಮಣನು ಐದು ಬಾಣಗಳನ್ನು ಹಿರಿದು ಇಂದ್ರಜಿತುವಿನ ಕುಂಡಲಾಲಂಕೃತ

ವಿಕ್ರಮ್ಯೇಂದ್ರಜಿತೋ ಯುದ್ಧೇ ವದನೇ ಶುಭಕುಂಡಲೇ |
 ಲಕ್ಷ್ಮಣೇಂದ್ರಜಿತೌ ನೀರೌ ಮಹಾಬಲಶರಾಸನೌ || ೩೭

ಅನ್ಯೋನ್ಯಂ ಜಘ್ನುತುರ್ಬಾಣೈರ್ವಿಶಿಖ್ಯೈರ್ಭೀಮನಿಕ್ರಮೌ |
 ತತಃ ಶೋಣಿತದಿಗ್ಧಾಂಗೌ ಲಕ್ಷ್ಮಣೇಂದ್ರಜಿತಾವುಭೌ || ೩೮

ರಣೇ ತೌ ರೇಜತುರ್ವೀರೌ ಪುಷ್ಪಿತಾವಿನ ಕಿಂಶುಕೌ |
 ತೌ ಪರಸ್ಪರಮುಭೈತ್ಯ ಸರ್ವಗಾತ್ರೇಷು ಧನ್ವಿನೌ || ೩೯

ಘೋರೈರ್ವಿವ್ಯಧತುರ್ಬಾಣೈಃ ಕೃತಭಾನಾವುಭೌ ಜಯೇ |
 ತತಃ ಸಮರಕೋಪೇನ ಸಂಯುಕ್ತೋ ರಾವಣಾತ್ಮಜಃ || ೪೦

ವಿಭೀಷಣಂ ತ್ರಿಭಿರ್ಬಾಣೈರ್ವಿವ್ಯಾಧ ವದನೇ ಶುಭೇ |
 ಅಯೋಮುಖೈಸ್ತ್ರಿಭಿರ್ವಿದ್ಧಾನ್ ರಾಕ್ಷಸೇಂದ್ರಂ ವಿಭೀಷಣಮ್ || ೪೧

ಏಕೈಕೇನಾಭಿವನ್ಯಾಧ ತಾನ್ ಸರ್ವಾನ್ ಹರಿಯೂಥಸಾನ್ |
 ತಸ್ಮೈ ದೃಢತರಂ ಕ್ರುದ್ಧೋ ಜಘಾನ ಗದಯಾ ಹಯಾನ್ || ೪೨

ವಾದ ಮುಖಕ್ಕೆ ಹೊಡೆದು ಗಾಯವಡಿಸಿದನು (೩೫-೩೬). ಭೀಮ
 ವಿಕ್ರಮರೂ ವ್ರಬಲಧನುರ್ಧಾರಿಗಳೂ ಶೂರಾಗ್ರಗಣ್ಯರೂ ಆದ ಲಕ್ಷ್ಮಣನೂ
 ಇಂದ್ರಜಿತುವೂ ಈ ವ್ರಕಾರವಾಗಿ ನಿಶಿತಶರಗಳಿಂದ ಕಾದಾಡಿದರು. ಇಬ್ಬರ
 ಶರೀರಗಳೂ ರಕ್ತದಲ್ಲಿ ನೆನೆದವು. ಆ ರಣಾಂಗಣದಲ್ಲಿ ಅವರಿಬ್ಬರೂ ಅರಳಿದ
 ಮುತ್ತುಗದ ಮರಗಳಂತೆ ವಿರಾಜಿಸಿದರು (೩೭-೩೮). ಧನ್ವಿಗಳಾದ
 ಆ ವೀರರು ಜಯಿಸಬೇಕೆಂಬ ಹಠದಿಂದ ಒಬ್ಬರನ್ನೊಬ್ಬರು ಘೋರಾಸ್ತ್ರ
 ಗಳಿಂದ ಹೊಡೆದು ಸರ್ವಾಂಗಗಳಲ್ಲಿಯೂ ಗಾಯಗೊಂಡರು. ಆಮೇಲೆ
 ಸಮರಕಾಲದಲ್ಲುಂಟಾದ ಕೋಪೋದ್ರೇಕದಿಂದ ರಾವಣಾತ್ಮಜನು
 ವಿಭೀಷಣನ ಮುಖಕ್ಕೆ ಗುರಿಯಿಟ್ಟು ಮೂರು ಬಾಣಗಳನ್ನು ಹೊಡೆದನು !
 (೩೯-೪೦). ಉಕ್ಕಿನ ಅಲಗುಗಳಿಂದ ಯುಕ್ತವಾದ ಮೂರು ಸರಳು
 ಗಳನ್ನು ಮತ್ತೆ ವಿಭೀಷಣನಿಗೆ ಹೊಡೆದು, ಒಂದೊಂದು ಬಾಣದಿಂದ ಅಲ್ಲಿದ್ದ
 ಸಮಸ್ತ ಕಪಿಯೂಥರಿಗೂ ಬಿಗಿದನು. ಆಗ ವಿಭೀಷಣನು ರೋಷಾವಿಷ್ಟ
 ನಾಗಿ ತನ್ನ ಗದೆಯಿಂದ ದುರಾತ್ಮನಾದ ಇಂದ್ರಜಿತುವಿನ ರಥಕ್ಕೆ ಹೂಡಿದ್ದ

ವಿಭೀಷಣೋ ನುಹಾತೇಜಾ ರಾವಣೇಃ ಸ ದುರಾತ್ಮನಃ |
 ಸ ಹತಾಶ್ವಾದವಪ್ಲುತ್ಯ ರಥಾನ್ನಿಹತಸಾರಥೇಃ || ೪೩
 ರಥಶಕ್ತಿಂ ನುಹಾತೇಜಾಃ ಪಿತೃವ್ಯಾಯ ನುನೋಚ ಹ |
 ತಾನಾಪತಂತೀಂ ಸಂಪ್ರೇಕ್ಷ್ಯ ಸುಮಿತ್ರಾನಂದವರ್ಧನಃ || ೪೪
 ಚಿಚ್ಛೇದ ನಿಶಿತೈರ್ಬಾಣೈರ್ದಶಧಾ ಸಾಪತದ್ಭುವಿ |
 ತಸ್ಮೈ ದೃಢಧನುಃ ಕ್ರುದ್ಧೋ ಹತಾಶ್ವಾಯ ವಿಭೀಷಣಃ || ೪೫
 ವಜ್ರಸ್ಪರ್ಶಸಮಾನ್ ಪಂಚ ಸಸರ್ಜೋರಸಿ ನೂರ್ಗಣಾನ್ |
 ತೇ ತಸ್ಯ ಕಾಯಂ ನಿರ್ಭಿದ್ಯ ರುಕ್ಮಪುಂಖಾ ನಿಮಿತ್ತಗಾಃ || ೪೬
 ಬಭೂವುರ್ಲೋಹಿತಾದಿಗ್ಧಾ ರಕ್ತಾ ಇನ ಮಹೋರಗಾಃ |
 ಸ ಪಿತೃವ್ಯಾಯ ಸಂಕ್ರುದ್ಧ ಇಂದ್ರಜಿಚ್ಛರಮಾದದೇ || ೪೭
 ಉತ್ತಮಂ ರಕ್ಷಸಾಂ ಮಧ್ಯೇ ಯಮುದತ್ತಂ ನುಹಾಬಲಃ |
 ತಂ ಸಮೀಕ್ಷ್ಯ ನುಹಾತೇಜಾ ನುಹೇಷುಂ ತೇನ ಸಂಹಿತಮ್ || ೪೮

ಕುದುರೆಗಳನ್ನು ಬಡಿದು ಕೊಂದನು (೪೧-೪೨). ಹೀಗೆ ಅಶ್ವಗಳೂ ಸಾರಥಿಯೂ ಹತರಾಗಲು ತೇಜಸ್ವಿಯಾದ ಇಂದ್ರಜಿತು ನೆಲಕ್ಕೆ ಧುಮುಕಿ, ರಥಶಕ್ತಿಯೆಂಬ ಆಯುಧವನ್ನು ತನ್ನ ಚಿಕ್ಕಪ್ಪನಮೇಲೆ ಪ್ರಯೋಗಿಸಿದನು. ಅದು ರಭಸದಿಂದ ಬರುತ್ತಿರಲು ಸುಮಿತ್ರಾನಂದವರ್ಧನನಾದ ಲಕ್ಷ್ಮಣನು ನಿಶಿತಬಾಣಗಳಿಂದ ಆ ಶಕ್ತಿಯನ್ನು ಹತ್ತು ತುಂಡುಗಳಾಗಿ ಕತ್ತರಿಸಿ ಕೆಡಹಿದನು (೪೩-೪೪). ಆಗ ವಿಭೀಷಣನು ಸಂಕ್ರುದ್ಧನಾಗಿ ಧನುಸ್ಸನ್ನೆತ್ತಿ ಹಿಡಿದು ಇಂದ್ರಜಿತುವಿನ ಎದೆಗೆ ಗುರಿಯಿಟ್ಟು, ಸಿಡಿಲುಗಳಂತಿದ್ದ ಐದು ಕೂರಂಬುಗಳನ್ನು ಹೊಡೆದನು. ಗುರಿತಪ್ಪದೆ ಎರಗಿದ ಕನಕಪುಂಖಾಂಕಿತಗಳಾದ ಆ ಕೂರಂಬುಗಳು ಇಂದ್ರಜಿತುವಿನ ದೇಹವನ್ನು ಕೆತ್ತಿ ರಕ್ತಸಿಕ್ತಗಳಾಗಿ, ಕೆಂಪನೆಯ ಮಹಾಭುಜಂಗಗಳಂತೆ ತೂರಿಹೋದವು (೪೫-೪೬). ಇಂದ್ರಜಿತುವಿಗೆ ತನ್ನ ಚಿಕ್ಕಪ್ಪನಮೇಲೆ ಕೋಪವು ಮಿತಿಮೀರಿತು. ಸಕಲ ರಾಕ್ಷಸರೂ ನೋಡುತ್ತಿರಲಾಗಿ, ಬಲಾಢ್ಯನಾದ ಆ ಮೇಘನಾದನು ಯಮುದೇವತಾಕವಾದ ಘೋರಮಂತ್ರಾಸ್ತ್ರವನ್ನು ಹಿರಿದನು. ಆ ಮಂತ್ರಾಸ್ತ್ರವನ್ನು ಧನುಸ್ಸಿಗೆ ಅಳವಡಿಸಿದ್ದನ್ನು ಲಕ್ಷ್ಮಣನು ನೋಡಿದನು (೪೭-೪೮).

ಲಕ್ಷ್ಮಣೋಽಪ್ಯಾದದೇ ಬಾಣಮನ್ಯಂ ಭೀಮಪರಾಕ್ರಮಃ |
 ಕುಬೇರೇಣ ಸ್ವಯಂ ಸ್ವಪ್ನೇ ಸ್ವಸ್ಮೈ ದತ್ತಂ ಮಹಾತ್ಮನಾ || ೪೯
 ದುರ್ಜಯಂ ದುರ್ವಿಷಹ್ಯಂ ಚ ಸೇಂದ್ರೈರಪಿ ಸುರಾಸುರೈಃ |
 ತಯೋಸ್ತೇ ಧನುಷೀ ಶ್ರೇಷ್ಠೇ ಬಾಹುಭಿಃ ಪರಿಘೋಪಮೈಃ || ೫೦
 ವಿಕೃಷ್ಯಮಾಣೇ ಬಲವತ್ ಕ್ರಾಂಚಾವಿನ ಚುಕೂಜತಃ |
 ತಾಭ್ಯಾಂ ತೌ ಧನುಷಿ ಶ್ರೇಷ್ಠೇ ಸಂಹಿತೌ ಸಾಯಕೋತ್ತಮೌ || ೫೧
 ವಿಕೃಷ್ಯಮಾಣೌ ನೀರಾಭ್ಯಾಂ ಭೃಶಂ ಜಜ್ವಲತುಃ ಶ್ರಿಯಾ |
 ತೌ ಭಾಸಯಂತಾವಾಕಾಶಂ ಧನುರ್ಭ್ಯಾಂ ವಿಶಿಖೌ ಚ್ಯುತೌ || ೫೨
 ಮುಖೇನ ಮುಖಮಾಹತ್ಯ ಸಂನಿಪೇತತುರೋಜಸಾ |
 ಸಂನಿಸಾತಸ್ತಯೋರಾಸೀಚ್ಚರಯೋಘೋರರೂಪಯೋಃ || ೫೩
 ಸಧೂನುವಿಸ್ಪುಲಿಂಗತ್ವ ತಚ್ಚೋಽಗ್ನಿದಾರುಣೋಽಭವತ್ |
 ತೌ ಮಹಾಗ್ರಹಸಂಕಾಶಾನನ್ಯೋನ್ಯಂ ಸಂನಿಪತ್ಯ ಚ || ೫೪

ಒಡನೆಯೇ ಭೀಮವಿಕ್ರಮನಾದ ಲಕ್ಷ್ಮಣನು ತನಗೆ ಸ್ವಪ್ನದಲ್ಲಿ ಕುಬೇರನು
 ಸಾಕ್ಷಾತ್ತಾಗಿ ಅನುಗ್ರಹಿಸಿದ ಮತ್ತು ಇಂದ್ರಾದಿಗಳಿಗೂ ದುರ್ವಿಷಹ್ಯವಾದ
 ದಾರುಣಶರವನ್ನು ಹಿರಿದು ಧನುಸ್ಸಿಗೆ ಅಳವಡಿಸಿದನು (೪೯). ಲಕ್ಷ್ಮಣ
 ಇಂದ್ರಜಿತು—ಇಬ್ಬರೂ ಆ ಮಹಾಶರಗಳನ್ನು ಹೂಡಿ, ಪರಿಘಗಳಂದಿದ್ದ
 ತಮ್ಮ ಬಾಹುಗಳಿಂದ ಶ್ರೇಷ್ಠವಾದ ತಮ್ಮ ಧನುಸ್ಸುಗಳ ಹೆದೆಯನ್ನು
 ಮೀಟಿ ಬಲವಾಗಿ ಜಗ್ಗಲು, ಆ ಧನುಸ್ಸುಗಳು ಕ್ರಾಂಚಪಕ್ಷಿಗಳಂತೆ ಧ್ವನಿ
 ಗೈದವು! (೫೦). ವೀರಾಗ್ರಗಣ್ಯರಾದ ಅವರೀವರೂ ಹೂಡಿ ಸೆಳೆದ
 ಆ ದಿವ್ಯಾಸ್ತ್ರಗಳು ಜಾಜ್ವಲ್ಯಮಾನವಾಗಿ ಕಂಗೊಳಿಸಿದವು. ಮರುನಿಮಿಷ
 ದಲ್ಲಿ ಆಕಾಶವನ್ನು ಬೆಳಗುತ್ತ ಧನುಸ್ಸಿನಿಂದ ಜಿಗಿದ ಆ ಮಹಾಸ್ತ್ರಗಳು
 ರಭಸದಿಂದ ನುಗ್ಗಿ ಒಂದಕ್ಕೊಂದು ಢಿಕ್ಕಿಹೊಡೆದವು! (೫೧-೫೨).
 ಢಿಕ್ಕಿಹೊಡೆದೊಡನೆ, ಹೊಗೆಯುಗುಳುತ್ತ ಕೆಡಿಸಿಡಿಸುತ್ತ ದಾರುಣವಾದ
 ಅಗ್ನಿಜ್ವಾಲೆ ಎದ್ದಿತು! ಅಂತರಿಕ್ಷದಲ್ಲಿ ಮಹಾಗ್ರಹಗಳು ಒಂದನ್ನೊಂದು
 ಸಂಘರ್ಷಿಸುವಂತೆ, ಆ ಘೋರಶರಗಳು ಒಂದನ್ನೊಂದು ಅಪ್ಪಳಿಸಿ, ನೂರು

ಸಂಗ್ರಾಮೇ ಶತಧಾ ಯಾಂತೌ ಮೇದಿನ್ಯಾಂ ವಿನಿಪೇತತುಃ |
 ಶರೌ ಪ್ರತಿಹತೌ ದೃಷ್ಟ್ವಾ ತಾವುಭೌ ರಣಮೂರ್ಧನಿ || ೫೫
 ವ್ರೀಡಿತೌ ಜಾತರೋಷೌ ಚ ಲಕ್ಷ್ಮಣೇಂದ್ರಜಿತೌ ತದಾ |
 ಸುಸಂರಬ್ಧಸ್ತು ಸೌಮಿತ್ರಿರಸ್ತ್ರಂ ನಾರುಣಮಾದದೇ || ೫೬
 ರೌದ್ರಂ ನುಹೇಂದ್ರಜಿದ್ಯುದ್ಧೇ ನ್ಯಸ್ಯಜದ್ಯುಧಿ ನಿಷ್ಕಿಂತಃ |
 ತೇನ ತದ್ವಿಹತಂ ತ್ವಸ್ತ್ರಂ ನಾರುಣಂ ಪರಮಾದ್ಭುತಮ್ || ೫೭
 ತತಃ ಕ್ರುದ್ಧೋ ಮಹಾತೇಜಾ ಇಂದ್ರಜಿತ್ ಸಮಿತಿಂಜಯಃ |
 ಅಗ್ನೇಯಂ ಸಂದಧೇ ದೀಪ್ತಂ ಸ ಲೋಕಂ ಸಂಕ್ಷಿಪನ್ನಿವ || ೫೮
 ಸೌರೇಣಾಸ್ತ್ರೇಣ ತದ್ವೀರೋ ಲಕ್ಷ್ಮಣಃ ಪ್ರತ್ಯನಾರಯತ್ |
 ಅಸ್ತ್ರಂ ನಿವಾರಿತಂ ದೃಷ್ಟ್ವಾ ರಾವಣಃ ಕ್ರೋಧಮೂರ್ಛಿತಃ || ೫೯
 ಆಸುರಂ ಶತ್ರುನಾಶಾಯ ಘೋರಮಸ್ತ್ರಂ ಸಮಾದದೇ |
 ತಸ್ಮಾಚ್ಚಾಪಾದ್ವಿನಿಷ್ಪೇತುರ್ಭಾಸ್ವರಾಃ ಕೂಟಮುದ್ಗರಾಃ || ೬೦
 ಶೂಲಾನಿ ಚ ಭುಸುಂಡ್ಯಶ್ಚ ಗದಾಃ ಖಡ್ಗಾಃ ಪರಶ್ವಧಾಃ |
 ತದ್ವೃಷ್ಟ್ವಾ ಲಕ್ಷ್ಮಣಃ ಸಂಖ್ಯೇ ಘೋರಮಸ್ತ್ರನುಘಾಸುರಮ್ || ೬೧

ಚೂರುಗಳಾಗಿ ರಣಭೂಮಿಯಲ್ಲಿ ಬಿದ್ದವು! (೫೩-೫೪). ತಾವು ಪ್ರಯೋಗಿಸಿದ ದಿವ್ಯಾಸ್ತ್ರಗಳು ಪ್ರತಿಹತವಾಗಿ ವ್ಯರ್ಥವಾದುದನ್ನು ಕಂಡು, ಲಕ್ಷ್ಮಣನಿಗೂ ಇಂದ್ರಜಿತುವಿಗೂ ಲಜೆ ಯಾಯಿತು; ರೋಷ ಉಕ್ಕಿತು. ಸಿಟ್ಟಿನಿಂದ ಸೌಮಿತ್ರಿಯು ವರುಣಾಸ್ತ್ರವನ್ನು ಬಿಡಲು, ಇಂದ್ರಜಿತು ರೌದ್ರಾಸ್ತ್ರವನ್ನು ಬಿಟ್ಟು ಎಲ್ಲರೂ ಅಚ್ಚರಿಗೊಳ್ಳುವಂತೆ ವರುಣಾಸ್ತ್ರವನ್ನು ಖಂಡಿಸಿದನು (೫೫-೫೬). ವೀರಾಗ್ರೇಸರನಾದ ಇಂದ್ರಜಿತು ರುಷ್ವನಾಗಿ ಲೋಕವನ್ನೇ ದಹಿಸಿ ಬಿಡುವನೋ ಎಂಬಂತೆ, ದೀಪ್ತವಾದ ಅಗ್ನೇಯಾಸ್ತ್ರವನ್ನು ಪ್ರಯೋಗಿಸಿದನು. ಶೂರಾಗ್ರೇಸರನಾದ ಲಕ್ಷ್ಮಣನು ಸೌರಾಸ್ತ್ರದಿಂದ ಅದನ್ನು ನಿವಾರಿಸಿದನು. ತನ್ನ ಅಸ್ತ್ರವು ನಿವಾರಿಸಲ್ಪಟ್ಟುದನ್ನು ನೋಡಿ ರಾವಣಿಯು ಕೋಪೋದ್ರಿಕ್ತನಾದನು (೫೮-೫೯). ಶತ್ರುವಾದ ಲಕ್ಷ್ಮಣನನ್ನು ಕೊಲ್ಲಬೇಕೆಂಬ ನಿಶ್ಚಯದಿಂದ ಆಸುರವೆಂಬ ಘೋರಾಸ್ತ್ರವನ್ನು ಅವನು ಕೈಗೆತ್ತಿಕೊಂಡನು. ಅದನ್ನು ಹೂಡಿದೊಡನೆ ಇಂದ್ರಜಿತುವಿನ ಧನುಸ್ಸಿನಿಂದ ಕೂಟಮುದ್ಗರ, ಶೂಲ, ಭುಸುಂಡಿ, ಗದೆ, ಖಡ್ಗ, ಪರಶು

ಅನಾರ್ಯಂ ಸರ್ವಭೂತಾನಾಂ ಸರ್ವಶತ್ರುನಿನಾಶನಮ್ |
 ಮಾಹೇಶ್ವರೇಣ ದ್ಯುತಿನಾಂಸ್ತದಸ್ತ್ರಂ ಪ್ರತ್ಯವಾರಯತ್ || ೬೨
 ತಯೋಃ ಸುತುಮುಲಂ ಯುದ್ಧಂ ಸಂಬಭೂನಾದ್ಭುತೋಪನುಮ್
 ಗಗನಸ್ಥಾನಿ ಭೂತಾನಿ ಲಕ್ಷ್ಮಣಂ ಪರ್ಯವಾರಯನ್ || ೬೩
 ಭೈರವಾಭಿರುತೇ ಭೀಮೇ ಯುದ್ಧೇ ವಾನರರಕ್ಷಸಾಮ್ |
 ಭೂತೈರ್ಬಹುಭಿರಾಕಾಶಂ ನಿಸ್ಥಿತೈರಾವೃತಂ ಬಭೌ || ೬೪
 ಋಷಯಃ ಪಿತರೋ ದೇವಾ ಗಂಧರ್ವಾ ಗರುಡೋರಗಾಃ |
 ಶತಕ್ರತುಂ ಪುರಸ್ಕೃತ್ಯ ರಕ್ಷುರ್ಲಕ್ಷ್ಮಣಂ ರಣೇ || ೬೫
 ಅಥಾನ್ಯಂ ಮಾರ್ಗಣಶ್ರೇಷ್ಠಂ ಸಂದಧೇ ರಾಘವಾನುಜಃ |
 ಹುತಾಶನಸಮಸ್ತಶಂ ರಾವಣಾತ್ಮಜದಾರಣಮ್ || ೬೬
 ಸುಪತ್ರಮನುವೃತ್ತಾಂಗಂ ಸುಪರ್ವಾಣಂ ಸುಸಂಸ್ಥಿತಮ್ |
 ಸುವರ್ಣವಿಕೃತಂ ನೀರಃ ಶರೀರಾಂತಕರಂ ಶರಮ್ || ೬೭

ಮುಂತಾದ ಭೀಷಣಾಯುಧಗಳು ಚಿಮ್ಮಿ ಚಿಮ್ಮಿ ಬರಲಾರಂಭಿಸಿದವು !
 (೬೦-೬೧). ಅತ್ಯಂತ ಭೀಕರವೂ ಸರ್ವಭೂತಗಳಿಗೆ ತಡೆಯಲು ಅಶಕ್ಯವೂ
 ಸರ್ವಶತ್ರು ನಿಧ್ವಂಸಕವೂ ಆದ ಆಸುರಾಸ್ತ್ರವನ್ನು ಕಂಡು, ತೇಜಸ್ವಿಯಾದ
 ಲಕ್ಷ್ಮಣನು ಮಾಹೇಶ್ವರಾಸ್ತ್ರದಿಂದ ಅದನ್ನು ನಾಶಗೊಳಿಸಿದನು (೬೨).
 ಅವರೀರ್ವರಿಗೂ ಅತಿದಾರುಣವೂ ಅತ್ಯದ್ಭುತವೂ ಆದ ಭೀಕರಕದನವು
 ಮುಂದುವರಿಯಿತು. ಪಕ್ಕದಲ್ಲಿಯೇ ವಾನರರಾಕ್ಷಸರಿಗೆ ಭೈರವಗರ್ಜನೆ
 ಗಳಿಂದ ಭೀಷಣವಾದ ಯುದ್ಧವು ನಡೆಯುತ್ತಿತ್ತು. ಆಕಾಶದಲ್ಲಿ ನೆರೆದಿದ್ದ
 ಸಕಲ ಭೂತಗಳೂ ಲಕ್ಷ್ಮಣನ ರಕ್ಷಣೆಗಾಗಿ ಸುತ್ತುಗಟ್ಟಿ ನಿಂತವು. ದೇವ
 ಯೋನಿಗಳಾದ ಕಿಂಪುರುಷಾದಿಗಳು ಬೆಕ್ಕಸಬೆರಗಾಗಿ ನಿಂತಿರಲು, ಆಕಾಶಕ್ಕೆ
 ಒಂದು ಶೋಭೆಯುಂಟಾಯಿತು (೬೩-೬೪). ದೇವರ್ಷಿಗಳೂ ಪಿತೃದೇವತೆ
 ಗಳೂ ದೇವ ಗಂಧರ್ವ ಗರುಡೋರಗರೂ ದೇವೇಂದ್ರನೂ ಲಕ್ಷ್ಮಣನನ್ನು
 ರಕ್ಷಿಸುವುದಕ್ಕಾಗಿ 'ಲಕ್ಷ್ಮಣನಿಗೆ ಶುಭವಾಗಲಿ' ಎಂದು ಹೇಳುತ್ತ ನಿಂತಿದ್ದರು
 (೬೫). ಅನಂತರ ಲಕ್ಷ್ಮಣನು ರಾವಣಾತ್ಮಜನನ್ನು ಸಂಹರಿಸುವುದಕ್ಕಾಗಿ
 ಅಗ್ನಿಯಂತೆ ದಹಿಸುವ ಅತ್ಯುತ್ತಮವಾದ ಐಂದ್ರಾಸ್ತ್ರವನ್ನು ಹಿರಿದನು.
 ದೃಢವಾದ ಪರ್ವಗಳಿಂದ ಕೂಡಿ ಪುಂಖಾಂಕಿತವೂ ಸುವರ್ಣಾಲಂಕೃತವೂ

ದುರಾವಾರಂ ದುರ್ವಿಷಹ್ಯಂ ರಾಕ್ಷಸಾನಾಂ ಭಯಾನಹನಂ |
 ಆಶೀವಿಷವಿಷಪ್ರಖ್ಯಂ ದೇವಸಂಘೈಃ ಸಮುರ್ಜಿತಮ್ || ೬೮
 ಯೇನ ಶಕ್ರೋ ನುಹಾತೇಜಾ ದಾನವಾನಜಯತ್ ಪ್ರಭುಃ |
 ಪುರಾ ದೈವಾಸುರೇ ಯುದ್ಧೇ ವೀರ್ಯವಾನ್ ಹರಿವಾಹನಃ || ೬೯
 ತದ್ಯಂದ್ರನುಸ್ತ್ರಂ ಸೌಮಿತ್ರೀಃ ಸಂಯುಗೇಷ್ಟಪರಾಜಿತಮ್ |
 ಶರಶ್ರೇಷ್ಠಂ ಧನುಃಶ್ರೇಷ್ಠೇ ನರಶ್ರೇಷ್ಠೋಽಭಿಸಂದಧೇ || ೭೦
 ಸಂಧಾಯಾಮಿತ್ರದಲನಂ ವಿಚಕರ್ಷ ತರಾಸನಮ್ |
 ಸಜ್ಯಮಾಯನ್ಯು ದುರ್ಧರ್ಷಂ ಕಾಲೋ ಲೋಕಕ್ಷಯೇ ಯಥಾ ||
 ಸಂಧಾಯ ಧನುಃ ಶ್ರೇಷ್ಠೇ ವಿಕರ್ಷನ್ನಿದನುಬ್ರವೀತ್ |
 ಲಕ್ಷ್ಮೀವಾನ್ ಲಕ್ಷ್ಮಣೋ ವಾಕ್ಯಮುರ್ಧಸಾಧಕನಾತ್ಮನಃ || ೭೧
 ಧರ್ಮಾತ್ಮಾ ಸತ್ಯಸಂಧಶ್ಚ ರಾನೋ ದಾಶರಥೀಯದಿ |
 ಪೌರುಷೇ ಚಾಪ್ರತಿದ್ವಂದ್ವಃ ಶರೈನಂ ಜಹಿ ರಾವಣೀನಮ್ || ೭೨

ಆದ ಆ ಶರವು ಶತ್ರುಶರೀರವನ್ನು ಕೊನೆಗಾಣಿಸುವ ಸಾಮರ್ಥ್ಯವುಳ್ಳು
 ದಾಗಿತ್ತು (೬೬-೬೭). ರಾಕ್ಷಸಭಯಂಕರವೂ ದುರಾವಾರವೂ
 ದುರ್ವಿಷಹ್ಯವೂ ಆಗಿತ್ತು. ಘಟಿಸರ್ಪದ ವಿಷದಂತೆ ಅತಿಕ್ರೂರವಾಗಿತ್ತು.
 ದೇವತೆಗಳಿಂದ ಪೂಜಿಸಲ್ಪಟ್ಟಿತ್ತು. ಅತುಲಪರಾಕ್ರಮಿಯಾದ ದೇವೇಂದ್ರನು
 ಆ ಐಂದ್ರಾಸ್ತ್ರದಿಂದ ಹಿಂದೆ ದೈವಾಸುರ ಯುದ್ಧದಲ್ಲಿ ದಾನವರನ್ನು ದಮನ
 ಮಾಡಿದ್ದನು (೬೮-೬೯). ಸಂಗ್ರಾಮಭೂಮಿಯಲ್ಲಿ ಆ ಐಂದ್ರಾಸ್ತ್ರವು
 ಸೋಲನ್ನು ಕಂಡುದೇ ಇಲ್ಲ. ನರಶ್ರೇಷ್ಠನಾದ ಸೌಮಿತ್ರಿಯು ಆ ದಿವ್ಯಾಸ್ತ್ರ
 ವನ್ನು ಶ್ರೇಷ್ಠವಾದ ತನ್ನ ಧನುಸ್ಸಿಗೆ ಹೂಡಿದನು. ವೈರಿಯನ್ನು ನಿರ್ಮೂಲ
 ಗೊಳಿಸುವ ದುರ್ಧರ್ಷವಾದ ಆ ಕ್ರೂರಶರವನ್ನು ಧನುಸ್ಸಿಗೆ ಹೂಡಿ,
 ಪ್ರಳಯಕಾಲದ ಕಾಲಯಮನಂತೆ ಕಂಗೊಳಿಸುತ್ತಿದ್ದ ಲಕ್ಷ್ಮಣನು ಹೆದ
 ಯನ್ನು ಎಳೆದನು (೭೦-೭೧). ವೀರಲಕ್ಷ್ಮೀಯುಕ್ತನಾದ ಲಕ್ಷ್ಮಣನು
 ಆ ಶರವನ್ನು ಐಂದ್ರಮಂತ್ರದಿಂದ ಅಭಿಮಂತ್ರಿಸಿ, ಅದನ್ನು ಎಳೆಯುತ್ತಿರು
 ವಾಗಲೇ ತನ್ನ ಈ ಪ್ರಯತ್ನವು ಸಾರ್ಥಕವಾಗಲೆಂದು "ದಶರಥಾತ್ಮಜನಾದ
 ಶ್ರೀರಾಮನು ಧರ್ಮಾತ್ಮನೂ ಸತ್ಯಸಂಧನೂ ಪೌರುಷದಲ್ಲಿ ಎದುರಿಲ್ಲದ

ಇತ್ಯುಕ್ತ್ವಾ ಬಾಣನೂಕರ್ಣಂ ವಿಕೃತ್ಯ ತನುಜಿಹ್ಮಗಮ್ |
 ಲಕ್ಷ್ಮಣಃ ಸನುರೇ ನೀರಃ ಸಸರ್ಜೇಂದ್ರಜಿತಂ ಪ್ರತಿ || ೨೪
 ಐಂದ್ರಾಸ್ತ್ರೇಣ ಸನುಯೋಜ್ಯ ಲಕ್ಷ್ಮಣಃ ಪರವೀರಹಾ |
 ಸ ಶಿರಃ ಸಶಿರಸ್ತ್ರಾಣಂ ಶ್ರೀಮಜ್ಜ್ವಲಿತಕುಂಡಲಮ್ || ೨೫
 ಪ್ರಮಥ್ಯೇಂದ್ರಜಿತಃ ಕಾಯಾತ್ ಪಾತಯಾನಾಸ ಭೂತಲೇ |
 ತದ್ರಾಕ್ಷಸತನೂಜಸ್ಯ ಚ್ಚಿನ್ನಸ್ಕಂಧಂ ಶಿರೋ ಮಹತ್ || ೨೬
 ತಪನೀಯನಿಭಂ ಭೂನೌ ದದ್ಯಶೇ ರುಧಿರೋಕ್ಷಿತಮ್ |
 ಹತಸ್ತು ನಿಪಪಾತಾಶು ಧರಣ್ಯಾಂ ರಾನಣಾತ್ಮಜಃ || ೨೭
 ಕವಚೀ ಸಶಿರಸ್ತ್ರಾಣೋ ವಿಧ್ವಸ್ತಃ ಸಶರಾಸನಃ |
 ಚುಕ್ರುಶುಸ್ತೇ ತತಃ ಸರ್ವೇ ನಾನರಾಃ ಸವಿಭೀಷಣಾಃ || ೨೮
 ಹೃಷ್ಯಂತೋ ನಿಹತೇ ತಸ್ಮಿನ್ ದೇನಾ ವೃತ್ರವಧೇ ಯಥಾ |
 ಅಥಾಂತರಿಕ್ಷೇ ದೇನಾನಾನ್ಯುಷೀಣಾಂ ಚ ಮಹಾತ್ಮನಾಮ್ || ೨೯
 ಅಭಿಜಜ್ಞೇ ಚ ಸಂನಾದೋ ಗಂಧರ್ವಾಪ್ಸರಸಾನುಪಿ |
 ಪತಿತಂ ತನುಭಿಜ್ಞಾಯ ರಾಕ್ಷಸೀ ಸಾ ಮಹಾಚಮೂಃ || ೩೦

ಅದ್ವಿತೀಯ ಪರಾಕ್ರಮಿಯೂ ಆಗಿರುವುದು ದಿಟವಾದರೆ, ಎಲೈ ಶರವೆ, ಈ ರಾ ವ ಣ ಪು ತ್ರ ನ ನ್ನು ಸಂಹರಿಸು!" ಎಂದು ನುಡಿದು ಶರವನ್ನು ಆ ಕರ್ಣಾಂತವಾಗಿ ಸೆಳೆದು ಇಂದ್ರಜಿತುವಿನಮೇಲೆ ಪ್ರಯೋಗಿಸಿದನು (೨೨-೨೪). ವೀರಾಗ್ರಣಿಯಾದ ಲಕ್ಷ್ಮಣನು ಪ್ರಯೋಗಿಸಿದ ಆ ಅಸ್ತ್ರವು ಪ್ರಜ್ವಲಿಸುವ ಕರ್ಣಕುಂಡಲಗಳಿಂದಲೂ ಶಿರಸ್ತ್ರಾಣದಿಂದಲೂ ಯುಕ್ತವಾದ ಇಂದ್ರಜಿತುವಿನ ಶಿರಸ್ಸನ್ನು ಕತ್ತರಿಸಿ ದೇಹವಿಂದ ಧರೆಗುರುಳಿಸಿತು (೨೫-೨೬). ರಾಕ್ಷಸರಾಜತನಯನ ಮಹತ್ತರವಾದ ಶಿರಸ್ಸು ರುಂಡದಿಂದ ಬೇರ್ಪಟ್ಟು ಧರೆಗುರುಳಿ ರಕ್ತದಲ್ಲಿ ನೆನೆದು, ಸುವರ್ಣಮಯವಾದಂತೆ ಹೊಳೆಯಿತು. ಕವಚಕಿರೀಟಗಳನ್ನು ಧರಿಸಿ ಚಾಪವನ್ನು ಹಿಡಿದಿದ್ದ ಇಂದ್ರಜಿತು ಲಕ್ಷ್ಮಣನಿಂದ ಹತನಾಗಿ ಬಿದ್ದನು (೨೭-೨೮). ಇಂದ್ರಜಿತು ಹತನಾದೊಡನೆ ಸಮಸ್ತ ವಾನರಯೋಧರೂ ವಿಭೀಷಣನೂ ವೃತ್ರವಧಿಯಾದಾಗ ದೇವತೆಗಳಂತೆ ಸಂತೋಷದಿಂದ ಕೋಲಾಹಲವಾಡಿದರು. ಇಂದ್ರಜಿತ್ವಧಿಯನ್ನು ವೀಕ್ಷಿಸಿದ ದೇವತೆಗಳೂ ಮಹಾತ್ಮರಾದ ಋಷಿಗಳೂ

ನಧ್ಯಮಾನಾ ದಿತೋ ಭೇಜೇ ಹರಿಭಿರ್ಜಿತಕಾಶಿಭಿಃ |
 ನಾನರೈರ್ವಧ್ಯಮಾನಾಸ್ತೇ ಶಸ್ತ್ರಾಣ್ಯುತ್ಸೃಜ್ಯ ರಾಕ್ಷಸಾಃ || ೮೦
 ಲಂಕಾನುಭಿಮುಖಾಃ ಸಸ್ಮುರ್ನಷ್ಟಸಂಜ್ಞಾಃ ಪ್ರಧಾವಿತಾಃ |
 ದುದ್ರುವುರ್ಬಹುಧಾ ಭೀತಾ ರಾಕ್ಷಸಾಃ ಶತಶೋ ದಿಶಃ || ೮೧
 ತ್ಯಕ್ತ್ವಾ ಪ್ರಹರಣಾನ್ ಸರ್ವೇ ಪಟ್ಟಿಸಾಸಿಪರಶ್ವಧಾನ್ |
 ಕೇಚಿಲ್ಲಂಕಾಂ ಪರಿತ್ರಸ್ತಾಃ ಪ್ರವಿಷ್ಟಾ ನಾನರಾದಿಶಾಃ || ೮೨
 ಸಮುದ್ರೇ ಪತಿತಾಃ ಕೇಚಿತ್ ಕೇಚಿತ್ ಪರ್ವತಮಾಶ್ರಿತಾಃ |
 ಹತಮಿಂದ್ರಜಿತಂ ದೃಷ್ಟ್ವಾ ಶಯಾನಂ ಸಮರಕ್ಷಿತೌ || ೮೩
 ರಾಕ್ಷಸಾನಾಂ ಸಹಸ್ರೇಷು ನ ಕಶ್ಚಿತ್ ಪ್ರತ್ಯದೃಶ್ಯತ |
 ಯಥಾಸ್ತಂ ಗತ ಆದಿತೈ ನಾನತಿಷ್ಠಂತಿ ರಶ್ಮಯಃ || ೮೪
 ತಥಾ ತಸ್ಮಿನ್ನಿಪತಿತೇ ರಾಕ್ಷಸಾಸ್ತೇ ಗತಾ ದಿಶಃ |
 ಶಾಂತರಶ್ಮಿರಿನಾದಿತೋ ನಿರ್ವಾಣ ಇವ ಪಾವಕಃ || ೮೫

ಗಂಧರ್ವರೂ ಅಸ್ವರೆಯರೂ ಅಂತರಿಕ್ಷದಲ್ಲಿ ಹರ್ಷಧ್ಯ ನಿಗೈ ದರು (೭೯-೮೦). ಇಂದ್ರಜಿತು ಹತನಾಗಿ ಬಿದ್ದನೆಂಬುದನ್ನರಿತೊಡನೆ, ಜಯಶಾಲಿಗಳಾದ ವಾನರರು ರಾಕ್ಷಸರನ್ನು ಬೆನ್ನಟ್ಟಿ ಸಂಹರಿಸತೊಡಗಲು, ರಾಕ್ಷಸಸೇನೆಯು ದಿಕ್ಕುದಿಕ್ಕಿಗೆ ಚದರಿ ಓಡಿಹೋಯಿತು (೮೧). ಕೆಲವು ರಾಕ್ಷಸರು ಆಯುಧಗಳನ್ನೆಸೆದು ಲಂಕೆಯ ಕಡೆ ಓಡಿದರು. ಕೆಲವರು ಎಚ್ಚರದಪ್ಪಿ ಬಿದ್ದರು. ಕೆಲವರು ಅಂಜಿಕೆಯಿಂದ ಕಂಡಕಂಡ ದಿಕ್ಕಿಗೆ ಪಲಾಯನಮಾಡಿದರು. ಎಲ್ಲರೂ ಕೈಯಲ್ಲಿದ್ದ ಪಟ್ಟಸ, ಖಡ್ಗ, ಪರಶು ಮುಂತಾದ ಆಯುಧಗಳನ್ನು ಬಿಸುಟು ಓಡಿಹೋದರು. ಕೆಲವು ರಾಕ್ಷಸರು ಬೇಗನೆ ಓಡಿಹೋಗಿ ಲಂಕೆಯೊಳಗೆ ಸೇರಿಕೊಂಡರು (೮೨-೮೩). ಕೆಲವರು ಸಮುದ್ರಕ್ಕೆ ಹಾರಿದರು. ಕೆಲವರು ಪರ್ವತವನ್ನು ಹತ್ತಿ ಅಡಗಿಕೊಂಡರು. ಇಂದ್ರಜಿತು ಹತನಾಗಿ ಬಿದ್ದನೆಂಬುದು ತಿಳಿದೊಡನೆ ಆ ರಣರಂಗದಲ್ಲಿ ಒಬ್ಬ ರಾಕ್ಷಸನೂ ಕಂಡುಬರಲಿಲ್ಲ! ಸೂರ್ಯನು ಅಸ್ತಂಗತನಾದ ಕೂಡಲೆ ಅವನ ಕಿರಣಗಳು ಹೇಗೆ ಕಾಣಿಸುವುದಿಲ್ಲವೋ ಹಾಗೆ ಮೇಘನಾದನು ಹತನಾದೊಡನೆ ಅವನ ಪಕ್ಷದ ರಾಕ್ಷಸಭಟರು ಕಣ್ಣಿಗೆ ಕಾಣದಂತೆ ದಿಕ್ಕುದಿಕ್ಕಿಗೆ ಓಡಿಹೋದರು! (೮೪-೮೫). ಮಹಾತೇಜೋರಾಶಿಯಾದ ಇಂದ್ರಜಿತು ಕಿರಣಗಳುಡುಗಿದ

ಸ ಬಭೂವ ನುಹಾತೇಜಾ ವ್ಯಪಾಸ್ತಗತಜೀವಿತಃ |
 ಪ್ರಶಾಂತಪೀಡಾಬಹುಲೋ ನಷ್ಟಾರಿಷ್ಟೈಃ ಪ್ರತಾಪನಾನ್ || ೮೭
 ಬಭೂವ ಲೋಕಃ ಪತಿತೇ ರಾಕ್ಷಸೇಂದ್ರಸುತೇ ತದಾ |
 ಹರ್ಷಂ ಚ ಶಕ್ರೋ ಭಗವಾನ್ ಸಹ ಸರ್ವೈಃ ಸುರರ್ಷಭೈಃ || ೮೮
 ಜಗಾನು ನಿಹತೇ ತಸ್ಮಿನ್ ರಾಕ್ಷಸೇ ಪಾಪಕರ್ಮಣಿ |
 ಆಕಾಶೇ ಚಾಪಿ ದೇವಾನಾಂ ಶುಶ್ರುವೇ ದುಂದುಭಿಸ್ವನಃ || ೮೯
 ನೃತ್ಯದ್ಧಿರಪ್ಸರೋಭಿಶ್ಚ ಗಂಧರ್ವೈಶ್ಚ ಮಹಾತ್ಮಭಿಃ |
 ನವ್ಯಷುಃ ಪುಷ್ಪವರ್ಷಾಣಿ ತದದ್ಭುತಮಭೂತ್ತದಾ || ೯೦
 ಪ್ರಶಶಂಸುರ್ಹತೇ ತಸ್ಮಿನ್ ರಾಕ್ಷಸೇ ಕ್ರೂರಕರ್ಮಣಿ |
 ಶುದ್ಧಾ ಅಪೋ ದಿಶಶ್ಚೈವ ಜಹ್ಯಷುದೈತ್ಯದಾನವಾಃ || ೯೧
 ಅಜಗ್ಮುಃ ಪತಿತೇ ತಸ್ಮಿನ್ ಸರ್ವಲೋಕಭಯಾನಹೇ |
 ಊಚುಶ್ಚ ಸಹಿತಾಃ ಸರ್ವೇ ದೇವಗಂಧರ್ವದಾನವಾಃ || ೯೨

ಸೂರ್ಯನಂತೆಯೂ ಆರಿಹೋದ ಅಗ್ನಿಯಂತೆಯೂ ಗತಪ್ರಾಣನಾಗಿ
 ಮಲಗಿದನು. ಲೋಕದ ಒಂದು ದೊಡ್ಡ ಪೀಡೆಯು ನಾಶವಾಯಿತು.
 ಅರಿಷ್ಟವು ಕಳೆಯಿತು. ಇಂದ್ರಜಿತು ಹತನಾದ್ದರಿಂದ ದಿಕ್ಕುಗಳು ಪ್ರಕಾಶಿಸಿ
 ದವು (೮೬-೮೭). ಪಾಪಕರ್ಮಿಯಾದ ಆ ರಾಕ್ಷಸನು ಹತನಾದನೆಂದು
 ಭಗವಾನ್ ಇಂದ್ರನೂ ದೇವತೆಗಳೂ ಸಂತೋಷಿಸಿದರು. ಆಕಾಶದಲ್ಲಿ
 ದೇವದುಂದುಭಿಗಳು ಮೊಳಗಿದವು. ಅಪ್ಸರೆಯರು ಕುಣಿದರು. ಗಂಧರ್ವರು
 ಹಾಡಿದರು. ಅವರೆಲ್ಲರೂ ಹೂಮಳೆಗರೆದರು. ಎಲ್ಲವೂ ಅದ್ಭುತವಾಗಿ
 ತೋರಿತು (೮೮-೯೦). ನೃಶಂಸನಾದ ಇಂದ್ರಜಿತುವನ್ನು ಸಂಹರಿಸಿದ್ದಕ್ಕಾಗಿ
 ದೇವಾದಿಗಳು ಲಕ್ಷ್ಮಣನನ್ನು ಕೊಂಡಾಡಿದರು. ನದೀ ಸರೋವರಾದಿ
 ಗಳಲ್ಲಿ ನೀರು ತಿಳಿಯಾಯಿತು! ದಿಕ್ಕುಗಳು ಸ್ವಚ್ಛವಾಗಿ ಪ್ರಕಾಶಿಸಿದವು.
 ದೈತ್ಯದಾನವರೂ * ಸಹ ಹರ್ಷಗೊಂಡರು (೯೧-೯೨). ಲೋಕಭಯಂಕರ
 ನಾದ ಇಂದ್ರಜಿತು ಹತನಾಗಿ ಬೀಳಲಾಗಿ, ದೇವ ದಾನವ ಗಂಧರ್ವರೆಲ್ಲರೂ

* ದೈತ್ಯದಾನವರು ಲಂಕೆಯಲ್ಲಿದ್ದ ರಾಕ್ಷಸರ ಗುಂಪಿಗೆ ಸೇರಿದವರಲ್ಲ.

ವಿಜ್ಞರಾಃ ಶಾಂತಕಲುಷಾ ಬ್ರಾಹ್ಮಣಾ ನಿಚರಂತ್ವಿತಿ |
 ತತೋಽಭ್ಯನಂದನ್ ಸಂಹೃಷ್ಟಾಃ ಸನುರೇ ಹರಿಯೂಥಸಾಃ || ೯೩
 ತನುಪ್ರತಿಬಲಂ ದೃಷ್ಟ್ವಾ ಹತಂ ನೈರ್ಯತಪುಂಗವನ್ |
 ವಿಭೀಷಣೋ ಹನೂನಾಂಶ್ಚ ಜಾಂಬವಾಂಶ್ಚಕ್ಷಯೂಥಪಃ || ೯೪
 ವಿಜಯೇನಾಭಿನಂದಂತಸ್ತುಷ್ಟುವೃಶ್ಚಾಪಿ ಲಕ್ಷ್ಮಣನ್ |
 ಕ್ಷ್ವೇಲಂತಶ್ಚ ನದಂತಶ್ಚ ಗರ್ಜಂತಶ್ಚ ಪ್ಲವಂಗಮಾಃ || ೯೫
 ಲಬ್ಧ ಲಕ್ಷ್ಮಾ ರಘುಸುತಂ ಪರಿವಾರ್ಯೋಪತಸ್ಥಿರೇ |
 ಲಾಂಗೂಲಾನಿ ಪ್ರವಿದ್ಯಂತಃ ಸ್ಫೋಟಿಯಂತಶ್ಚ ವಾನರಾಃ || ೯೬
 ಲಕ್ಷ್ಮಣೋ ಜಯತೀತ್ಯೇವಂ ವಾಕ್ಯಂ ವಿಶ್ರಾವಯಂಸ್ತದಾ |
 ಅನ್ಯೋನ್ಯಂ ಚ ಸಮಾಶ್ಲಿಷ್ಯ ಕಪಯೋ ಹೃಷ್ಟಮಾನಸಾಃ || ೯೭
 ಚಕ್ರುರುಚ್ಚಾವಚಗುಣಾ ರಾಘವಾಶ್ರಯಜಾಃ ಕಥಾಃ ||

ತದಸುಕರನುಥಾಭಿನೀಕ್ಷ್ಯ ಹೃಷ್ಟಾಃ

ಪ್ರಿಯಸುಹೃದೋ ಯುಧಿ ಲಕ್ಷ್ಮಣಸ್ಯ ಕರ್ಮ |

“ಆಹಾ! ಇನ್ನುಮೇಲೆ ವೇದಾಧ್ಯಯನಸಂಪನ್ನರಾದ ಬ್ರಾಹ್ಮಣರು
 ನಿರ್ಭಯದಿಂದ ನೆಮ್ಮದಿಯಾಗಿ ಸಂಚರಿಸಬಹುದು!” ಎಂದು ಉದ್ಗರಿಸಿ
 ದರು. ಅಸಾಧಾರಣ ಪರಾಕ್ರಮಿಯಾದ ರಾಕ್ಷಸಶಾರ್ದೂಲನು ಹತನಾದ
 ದನ್ನು ಕಂಡು ವಾನರಯೂಥಪರು ಲಕ್ಷ್ಮಣನನ್ನು ಅಭಿನಂದಿಸಿದರು
 (೯೩-೯೪). ವಿಭೀಷಣ, ಹನುಮಂತ, ಜಾಂಬವಂತ ಮೊದಲಾದವರು
 ವಿಜಯವನ್ನು ಗಳಿಸಿದ ಲಕ್ಷ್ಮಣನನ್ನು ಮೆಚ್ಚಿಗೆಯಿಂದ ಸ್ತುತಿಸಿದರು.
 ತಮ್ಮ ಗುರಿ ಸಿದ್ಧಿಸಿತೆಂದು ವಾನರರು ಹಾರುತ್ತ ಕೂಗುತ್ತ ಕೇಕೆಕಾಕುತ್ತ
 ಲಕ್ಷ್ಮಣನ ಸುತ್ತಲೂ ಬಂದು ನೆರೆದರು (೯೫). ಬಾಲಗಳನ್ನು ಬಡಿಯುತ್ತ
 ಭುಜಗಳನ್ನು ಚಪ್ಪರಿಸುತ್ತ ಆ ವಾನರರು “ಲಕ್ಷ್ಮಣನಿಗೆ ಜಯವಾಗಲಿ!”
 ಎಂದು ಘೋಷಿಸಿದರು. ಅವರು ಹರ್ಷಾತಿರೇಕದಿಂದ ಒಬ್ಬರನ್ನೊಬ್ಬರು
 ಅಪ್ಪಿಕೊಂಡರು! ಲಕ್ಷ್ಮಣನ ಯುದ್ಧಕೌಶಲವನ್ನು ಬಗೆಬಗೆಯಾಗಿ
 ಬಣ್ಣಿಸಿದರು (೯೬-೯೭). ಇಂದ್ರಜಿತ್ವಧಿಯ ವೃತ್ತಾಂತವನ್ನು ಕೇಳಿದ
 ದೇವತೆಗಳು ರಣಭೂಮಿಗೆ ಬಂದು, ಅತಿದುಷ್ಟರವಾದ ಆ ಕಾರ್ಯವನ್ನು

ಪರಮಮುಪಲಭನ್ ಮನಃಪ್ರಹರ್ಷಂ

ವಿನಿಹತಮಿಂದ್ರರಿಪುಂ ನಿಶನ್ಯ ದೇವಾಃ ||

೯೮

ಇತಿ ಶ್ರೀಮದ್ರಾಮಾಯಣೇ ಯುದ್ಧ ಕಾಂಡೇ ಏಕನವತಿತಮಃ ಸರ್ಗಃ

ದ್ವಿನವತಿತಮಃ ಸರ್ಗಃ

ರಾವಣಶಸ್ತ್ರಹತಚಿಕಿತ್ಸಾ

ರುಧಿರಕ್ಲಿನ್ನಗಾತ್ರಸ್ತು ಲಕ್ಷ್ಮಣಃ ಶುಭಲಕ್ಷಣಃ |

ಬಭೂವ ಹೃಷ್ಟಸ್ತಂ ಹತ್ವಾ ಶಕ್ರಜೇತಾರಮಾಹನೇ ||

೧

ತತಃ ಸ ಜಾಂಬವಂತಂ ಚ ಹನುಮಂತಂ ಚ ವೀರ್ಯವಾನ್ |

ಸಂನಿವರ್ತ್ಯ ಮಹಾತೇಜಾಸ್ತಾಂಶ್ಚ ಸರ್ವಾನ್ ವನೌಕಸಃ ||

೨

ಪ್ರಿಯಮಿತ್ರನಾದ ಲಕ್ಷ್ಮಣನು ಸಾಧಿಸಿರುವುದನ್ನು ಕಣ್ಣಾರೆ ನೋಡಿ ಆನಂದತುಂದಿಲರಾದರು (೯೮).

ಇಲ್ಲಿಗೆ ಶ್ರೀಮದ್ರಾಮಾಯಣದ ಯುದ್ಧ ಕಾಂಡದಲ್ಲಿ ತೊಂಬತ್ತೊಂದನೆಯ ಸರ್ಗ

ಸರ್ಗ ೯೨

ಲಕ್ಷ್ಮಣನು ವಿಭೀಷಣಾದಿಗಳೊಡನೆ ಬಂದು ಶ್ರೀರಾಮನನ್ನು ಕಾಣುವುದು.

ರಾವಣನು ವಧೆಯನ್ನು ಕೇಳಿ ಶ್ರೀರಾಮನ ಅಭಿನಂದನೆ.

ಸುಷೇಣನಿಂದ ಲಕ್ಷ್ಮಣಾದಿಗಳಿಗೆ ಚಿಕಿತ್ಸೆ.

ಶುಭಲಕ್ಷಣಯುಕ್ತನಾದ ಲಕ್ಷ್ಮಣನು ರಕ್ತಾದ್ರ್ಯಗಾತ್ರನಾಗಿದ್ದರೂ ದೇವೇಂದ್ರನನ್ನು ಜಯಿಸಿದ್ದ ವೈರಿಯು ಹತನಾದನೆಂದು ಸಂತುಷ್ಟನಾದನು. ಆ ತೇಜಸ್ವಿಯು ಜಾಂಬವಂತನನ್ನೂ, ಹನುಮಂತನನ್ನೂ ಮತ್ತು ಇತರ ವಾನರಪ್ರಮುಖರನ್ನೂ ಯುದ್ಧರಂಗದಿಂದ ತನ್ನೊಡನೆ ಕರೆದುಕೊಂಡು

- ಆಜಗಾಮ ತತಸ್ತೀವ್ರಂ ಯತ್ರ ಸುಗ್ರೀವರಾಘನೌ |
 ವಿಭೀಷಣನುನಷ್ಟಭ್ಯ ಹನೂನುಂತಂ ಚ ಲಕ್ಷ್ಮಣಃ || ೩
- ತತೋ ರಾನುನುಭಿಕ್ರಮ್ಯ ಸೌಮಿತ್ರಿರಭಿನಾದ್ಯ ಚ |
 ತಸ್ಯಾ ಭ್ರಾತೃಸಮೀಪಃ ಶಕ್ರಸ್ಯೇಂದ್ರಾನುಜೋ ಯಥಾ || ೪
- ನಿಷ್ಟನನ್ನಿವ ಚಾಗಮ್ಯ ರಾಘವಾಯ ನುಹಾತ್ಮನೇ |
 ಆಚಚಕ್ಷೇ ತದಾ ನೀರೋ ಘೋರಮಿಂದ್ರಜಿತೋ ವಧಮ್ || ೫
- ರಾವಣೇಸ್ತು ಶಿರಶ್ಚಿನ್ನಂ ಲಕ್ಷ್ಮಣೇನ ನುಹಾತ್ಮನಾ |
 ನ್ಯವೇದಯತ ರಾಮಾಯ ತದಾ ಹೃಷ್ಯೋ ವಿಭೀಷಣಃ || ೬
- ಶ್ರುತ್ವೈತತ್ತು ನುಹಾವೀರ್ಯೋ ಲಕ್ಷ್ಮಣೇನೇಂದ್ರಜಿದ್ಯಧಮ್ |
 ಪ್ರಹರ್ಷಮತುಲಂ ಲೇಭೇ ರಾಮೋ ವಾಕ್ಯಮುನಾಚ ಹ || ೭
- ಸಾಧು ಲಕ್ಷ್ಮಣ ತುಷ್ಯೋಽಸ್ಮಿ ಕರ್ಮಣಾ ಸುಕೃತಂ ಕೃತಮ್ |
 ರಾವಣೇರ್ಹಿ ವಿನಾಶೇನ ಜಿತಮಿತ್ಯುಪಧಾರಯ || ೮

ಹಿಂದಿರುಗಿದನು (೧-೨). ಆ ವೀರನು ಹನುನುಂತ ಮತ್ತು ವಿಭೀಷಣರ ಹೆಗಲಮೇಲೆ ಕೈಯಿಟ್ಟುಕೊಂಡು, ಶ್ರೀರಾಮನೂ ಸುಗ್ರೀವನೂ ಇರುವ ಸ್ಥಳಕ್ಕೆ ಶೀಘ್ರವಾಗಿ ಬಂದನು. ಆತನು ಶ್ರೀರಾಮನ ಸಮೀಪಕ್ಕೆ ಬಂದು ಅವನಿಗೆ ನಮಸ್ಕರಿಸಿ, ಇಂದ್ರನ ಬಳಿಯಲ್ಲಿ ಉಪೇಂದ್ರನಿರುವಂತೆ ಅಣ್ಣನ ಹತ್ತಿರ ನಿಂತುಕೊಂಡನು (೩-೪). ಅಷ್ಟರಲ್ಲಿ ವಿಭೀಷಣನು ಸಂತೋಷದ ಮುಖಮುದ್ರೆಯಿಂದಲೇ ಕಾರ್ಯಸಿದ್ಧಿಯನ್ನು ಸೂಚಿಸುತ್ತ ಮುಂದೆ ಬಂದು, ಶೂರಾಗ್ರಣಿಯಾದ ಲಕ್ಷ್ಮಣನಿಂದ ಇಂದ್ರಜಿತುವಿನ ಸಂಹಾರವು ಹೇಗೆ ನಡೆಯಿತೆಂಬುದನ್ನು ನುಹಾತ್ಮನಾದ ಶ್ರೀರಾಮನಿಗೆ ನಿವೇದಿಸಿದನು (೫-೬). ಲಕ್ಷ್ಮಣನು ಇಂದ್ರಜಿತುವನ್ನು ವಧಿಸಿದನೆಂಬ ಸುದ್ದಿಯನ್ನು ಕೇಳಿ ಶ್ರೀರಾಮನು ಆನಂದದಿಂದ “ಸಾಧು! ಭಲೆ! ವತ್ಸ-ಲಕ್ಷ್ಮಣ, ಸಂಪ್ರೀತನಾದೆನು! ಬಹು ದೊಡ್ಡ ಅದ್ಭುತಕಾರ್ಯವನ್ನು ಸಾಧಿಸಿದೆ. ರಾವಣಿಯನ್ನು ಸಂಹರಿಸಿದಮೇಲೆ ನಾವು ಗೆದ್ದೆವೆಂದೇ ತಿಳಿ!” ಎಂದು

ಸ ತಂ ಶಿರಸ್ಯುಪಾಘ್ರಾಯ ಲಕ್ಷ್ಮಣಂ ಲಕ್ಷ್ಮಿವರ್ಧನಮ್ |
 ಲಜ್ಜಮಾನಂ ಬಲಾತ್ಸ್ನೇಹಾದಂಕಮಾರೋಪ್ಯ ವೀರ್ಯವಾನ್ || ೯
 ಉಪವೇಶ್ಯ ತನುತ್ಸಂಗೇ ಪರಿಷ್ವಜ್ಯಾವಪೀಡಿತಮ್ |
 ಭ್ರಾತರಂ ಲಕ್ಷ್ಮಣಂ ಸ್ನಿಗ್ಧಂ ಪುನಃ ಪುನರುದೈಕ್ಷತ || ೧೦
 ಶಲ್ಯಸಂಪೀಡಿತಂ ಶಸ್ತ್ರಂ ನಿಃಶ್ವಸಂತಂ ತು ಲಕ್ಷ್ಮಣಮ್ |
 ರಾಮಸ್ತು ದುಃಖಸಂತಪ್ತಸ್ತದಾ ನಿಃಶ್ವಸಿತೋ ಭೃಶಮ್ || ೧೧
 ಮೂರ್ಛಿನ್ ಚೈನಮುಪಾಘ್ರಾಯ ಭೂಯಃ ಸಂಸ್ಪೃಶ್ಯ ಚ ತ್ವರನ್ |
 ಉನಾಚ ಲಕ್ಷ್ಮಣಂ ವಾಕ್ಯಮಾಶ್ವಾಸ್ಯ ಪುರುಷರ್ಷಭಃ || ೧೨
 ಕೃತಂ ಪರಮಕಲ್ಯಾಣಂ ಕರ್ಮ ದುಷ್ಕರಕರ್ಮಣಾ |
 ಅದ್ಯ ಮನ್ಯೇ ಹತೇ ಪುತ್ರೇ ರಾವಣಂ ನಿಹತಂ ಯುಧಿ || ೧೩
 ಅದ್ಯಾಹಂ ವಿಜಯೀ ಶತ್ತ್ರಾ ಹತೇ ತಸ್ಮಿನ್ ದುರಾತ್ಮನಿ |
 ರಾವಣಸ್ಯ ನೃಶಂಸಸ್ಯ ದಿಷ್ಟ್ವಾ ವೀರ ತ್ವಯಾ ರಣೇ || ೧೪

ಉದ್ಗ್ರಿಸಿದನು (೨-೮). ಹೀಗೆ ನುಡಿ ದು ಶ್ರೀರಾಮನು ಲಕ್ಷ್ಮಣನ
 ಶಿರಸ್ಸನ್ನು ಆಘ್ರಾಣಿಸಿದನಲ್ಲದೆ, ನಾಚುತ್ತಿದ್ದ ಲಕ್ಷ್ಮಣನನ್ನು ಸ್ನೇಹದಿಂದ
 ಎಳೆದು ತನ್ನ ತೊಡೆಯಮೇಲೆ ಕುಳ್ಳಿರಿಸಿಕೊಂಡನು. ಅವನನ್ನು ಬಿಗಿದಪ್ಪಿ
 ಕೊಂಡು ಸ್ನೇಹಾಕುಲನಾದ ಶ್ರೀರಾಮನು ತನ್ನ ತಮ್ಮನನ್ನು ವಾತ್ಸಲ್ಯ
 ದಿಂದ ಮತ್ತೆ ಮತ್ತೆ ನೋಡಿದನು (೯-೧೦). ಲಕ್ಷ್ಮಣನ ಮೈಯಲ್ಲಿ
 ಬಾಣಗಳ ಅಲಗು ನಾಟಿರುವುದನ್ನೂ ಅವನು ಆಯಾಸದಿಂದ ಉಸಿರೆಳೆಯು
 ವುದನ್ನೂ ಕಂಡು, ಶ್ರೀರಾಮನು ದುಃಖಸಂತಪ್ತನಾದನು. ಅವನು ಕನಿಕರ
 ದಿಂದ ನಿಟ್ಟುಸಿರುಬಿಡುತ್ತ ಲಕ್ಷ್ಮಣನ ಶಿರಸ್ಸನ್ನು ಮತ್ತೆ ಮತ್ತೆ ಆಘ್ರಾಣಿಸಿ
 ಮೈದಡವಿ ಸಂತೈಸುತ್ತ ಹೀಗೆಂದನು (೧೧-೧೨): “ತಮ್ಮ-ಲಕ್ಷ್ಮಣ,
 ಇತರರಿಗೆ ಅಸಾಧ್ಯವಾದ ದುಷ್ಕರಕಾರ್ಯವನ್ನೆಸಗಿದ್ದೀಯೆ. ಅದ್ಭುತವಾದ
 ಶುಭಕಾರ್ಯವಿದು. ರಾವಣಪುತ್ರನು ಹತನಾದಮೇಲೆ ರಾವಣನೀಗ
 ಹತನಾದನೆಂದೇ ತಿಳಿಯುತ್ತೇನೆ (೧೩). ದುರಾತ್ಮನಾದ ಇಂದ್ರಜಿತು
 ಹತನಾದಮೇಲೆ ನಾನು ವಿಜಯಶಾಲಿಯಾದಂತೆಯೇ. ಲಕ್ಷ್ಮಣ, ನಮ್ಮ
 ಭಾಗ್ಯವಶದಿಂದ ಈ ದಿನ ಘಾತುಕನಾದ ರಾವಣನ ಬಲಗೈಯನ್ನೇ ನೀನು

ಛಿನ್ನೋ ಹಿ ದಕ್ಷಿಣೋ ಬಾಹುಃ ಸ ಹಿ ತಸ್ಯ ವ್ಯಸಾಶ್ರಯಃ |
 ವಿಭೀಷಣಹನೂನುದ್ಭ್ಯಾಂ ಕೃತಂ ಕರ್ಮ ಮಹದ್ರಣೇ || ೧೫
 ಅಹೋರಾತ್ಮೈಸ್ತ್ರಿಭಿರ್ವೀರಃ ಕಥಂಚಿದ್ವಿನಿಸಾತಿತಃ |
 ನಿರಮಿತ್ರಃ ಕೃತೋಽಸ್ಮ್ಯದ್ಯ ನಿಯಾಸ್ಯತಿ ಹಿ ರಾವಣಃ || ೧೬
 ಬಲವ್ಯಾಹೇನ ಮಹತಾ ಶ್ರುತ್ವಾ ಪುತ್ರಂ ನಿಸಾತಿತಮ್ |
 ತಂ ಪುತ್ರವಧಸಂತಪ್ತಂ ನಿಯಾಂತಂ ರಾಕ್ಷಸಾಧಿಪಮ್ || ೧೭
 ಬಲೇನಾವೃತ್ಯ ಮಹತಾ ನಿಹನಿಷ್ಯಾಮಿ ದುರ್ಜಯಮ್ |
 ತ್ವಯಾ ಲಕ್ಷ್ಮಣ ನಾಥೇನ ಸೀತಾ ಚ ಪೃಥಿವೀ ಚ ಮೇ || ೧೮
 ನ ದುಷ್ಪ್ರಾಸಾ ಹತೇ ತ್ವದ್ಯ ಶಕ್ರಜೇತರಿ ಚಾಹವೇ |
 ಸ ತಂ ಭ್ರಾತರಮಾಶ್ವಾಸ್ಯ ಪರಿಷ್ವಜ್ಯ ಚ ರಾಘವಃ || ೧೯

ಕತ್ತರಿಸಿದ್ದೀಯೆ! ಅವನೊಬ್ಬನೇ ರಾವಣನಿಗೆ ಮುಖ್ಯವಾದ ಅವಲಂಬನೆ ಯಾಗಿದ್ದನು. ವಿಭೀಷಣನೂ ಹನುಮಂತನೂ ರಣರಂಗದಲ್ಲಿ ಮಹತ್ತರ ವಾದ ಕಾರ್ಯವನ್ನು ನಡೆಸಿರಬೇಕು (೧೪-೧೫). ಮೂರು ದಿನಗಳವರೆಗೆ* ಅಹೋರಾತ್ರವೂ ಹೋರಾಡಿ ಕಷ್ಟದಿಂದ ಆ ವೀರನನ್ನು ಸಂಹರಿಸಿದ್ದಾಯಿತು. ತಮ್ಮ, ನನ್ನ ಶತ್ರುಗಳೆಲ್ಲರೂ ವಿಧ್ವಸ್ತರಾದರು. ರಾವಣನೊಬ್ಬನಿದ್ದಾನೆ. ಅವನೂ ಇನ್ನು ಯುದ್ಧಕ್ಕಾಗಿ ಹೊರಟುಬರುವನು (೧೬). ತನ್ನ ಮಗನು ಹತನಾದನೆಂಬುದನ್ನು ಕೇಳಿದೊಡನೆ, ದೊಡ್ಡ ಪಡೆಯೊಡನೆ ಬಂದೇ ಬರುವನು! ಪುತ್ರವಧಿಯಿಂದ ಸಂತಪ್ತನಾದ ರಾಕ್ಷಸೇಶ್ವರನು ಎಷ್ಟು ದೊಡ್ಡ ಸೇನೆಯನ್ನಾದರೂ ತರಲಿ, ದುರ್ಜಯನೆನಿಸಿದ ಅವನನ್ನು ನಾನು ಸಂಹರಿಸುವೆನು (೧೭). ಇಂದ್ರಜಿತುವನ್ನೇ ಸಂಹರಿಸಿರುವ ನೀನು, ಲಕ್ಷ್ಮಣ, ನನಗೆ ದಿಕ್ಕಾಗಿರುವಾಗ ಸೀತೆಯನ್ನಾಗಲಿ ಪೃಥ್ವಿಯನ್ನಾಗಲಿ ಪಡೆಯುವುದು ನನಗೆ ದುಷ್ಕರವಲ್ಲ” ಎಂದನು (೧೮). ಮತ್ತೆ ಶ್ರೀರಾಮನು ತಮ್ಮನನ್ನು ಆಲಿಂಗಿಸಿಕೊಂಡು ಸಂತೈಸುತ್ತ ಸಂಪ್ರೀತನಾಗಿ ಸುಷೇಣನನ್ನು

* ದಶಮೀ ರಾತ್ರಿಯ ನಾಲ್ಕನೆಯ ಜಾವದಲ್ಲಿ ಇಂದ್ರಜಿಲ್ಲಕ್ಷ್ಮಣರಿಗೆ ಯುದ್ಧವು ಆರಂಭಿಸಿತು. ಏಕಾದಶೀ, ದ್ವಾದಶೀ, ತ್ರಯೋದಶಿಗಳಲ್ಲಿ ನಿರಂತರವಾಗಿ ಯುದ್ಧವು ನಡೆದು ತ್ರಯೋದಶೀ ರಾತ್ರಿಯ ನಾಲ್ಕನೆಯ ಜಾವದಲ್ಲಿ ಕೊನೆಗೊಂಡಿತು.

ರಾನುಃ ಸುಷೇಣಂ ಮುದಿತಃ ಸಮಾಭಾಷ್ಯೇದಮಬ್ರವೀತ್ |
 ಸಶಲ್ಯೋಽಯಂ ಮಹಾಪ್ರಾಜ್ಞ ಸೌಮಿತ್ರಿರ್ಮಿತ್ರವತ್ಸಲಃ || ೨೦
 ಯಥಾ ಭವತಿ ಸುಸ್ವಸ್ಥಸ್ತಥಾ ತ್ವಂ ಸಮುಪಾಚರ |
 ವಿಶಲ್ಯಃ ಕ್ರಿಯತಾಂ ಕ್ಷಿಪ್ರಂ ಸೌಮಿತ್ರಿಃ ಸವಿಭೀಷಣಃ || ೨೧
 ಋಕ್ಷನಾನರಸೈನ್ಯಾನಾಂ ಶೂರಾಣಾಂ ದ್ರುಮಯೋಧಿನಾಮ್ |
 ಯೇ ಚಾಪ್ಯನ್ಯೇಽತ್ರ ಯುದ್ಧಂತಿ ಸಶಲ್ಯಾ ವ್ರಣನಸ್ತಥಾ || ೨೨
 ತೇಽಪಿ ಸರ್ನೇ ಪ್ರಯತ್ನೇನ ಕ್ರಿಯಂತಾಂ ಸುಖಿನಸ್ತ್ವಯಾ |
 ಏವಮುಕ್ತಸ್ತು ರಾನೇಣ ಮಹಾತ್ಮಾ ಹರಿಯೂಥಪಃ || ೨೩
 ಲಕ್ಷ್ಮಣಾಯ ದದೌ ನಸ್ತಃ ಸುಷೇಣಃ ಪರಮೌಷಧಿಮ್ |
 ಸ ತಸ್ಯಾ ಗಂಧನಾಘ್ರಾಯ ವಿಶಲ್ಯಃ ಸಮಪದ್ಯತ || ೨೪
 ತಥಾ ನಿರ್ನೇದನಶ್ಚೈವ ಸಂರೂಢವ್ರಣ ಏವ ಚ |
 ವಿಭೀಷಣಮುಖಾನಾಂ ಚ ಸುಹೃದಾಂ ರಾಘವಾಜ್ಞಯಾ || ೨೫

ಕ ರೆ ಸಿ “ ಸುಷೇಣ, ನೀನು ಮಹಾಪ್ರಾಜ್ಞನಾದ ವೈದ್ಯನಾಗಿದ್ದೀಯೆ. ಮಿತ್ರವತ್ಸಲನಾದ ನಮ್ಮ ಸೌಮಿತ್ರಿಯ ವೈಯಲ್ಲಿ ಬಾಣಗಳು ನಾಟಿ ಕೊಂಡಿವೆ (೧೯-೨೦) ಇವನು ಸ್ವಸ್ಥನಾಗುವಂತೆ ಚಿಕಿತ್ಸೆಮಾಡಿ ಉಪ ಚರಿಸು. ಲಕ್ಷ್ಮಣ ಮತ್ತು ವಿಭೀಷಣರ ಗಾಯವನ್ನು ಬೇಗನೆ ಗುಣಪಡಿಸು. ಅಲ್ಲದೆ ವಾನರಭಲ್ಲೂಕಸೇನೆಗಳಲ್ಲಿ ಯಾವ ಯಾವ ಯೋಧರು ಯುದ್ಧ ಮಾಡಿ ಗಾಯಗೊಂಡಿರುವರೋ, ಯಾರ ದೇಹದಲ್ಲಿ ಆಯುಧಗಳು ನಾಟಿ ಕೊಂಡಿವೆಯೋ ಅವರೆಲ್ಲರಿಗೂ ಚಿಕಿತ್ಸೆಮಾಡು (೨೧-೨೨). ಎಲ್ಲರೂ ಸ್ವಸ್ಥರಾಗುವಂತೆ ಪ್ರಯತ್ನಿಸು” ಎಂದು ತಿಳಿಸಿದನು. ಶ್ರೀರಾಮನು ಈ ರೀತಿಯಲ್ಲಿ ಹೇಳಲು, ವಾನರಯೂಥವನಾದ ಸುಷೇಣನು ಒಂದು ದಿವ್ಯ ಮೂಲಿಕೆಯನ್ನು* ತಂದು ಲಕ್ಷ್ಮಣನ ಮೂಗಿನಲ್ಲಿ ಅದರ ರಸವನ್ನು ಹಿಂಡಿ ಮೂಸಿಸಿದನು. ಲಕ್ಷ್ಮಣನ ವೈಯಲ್ಲಿ ನಾಟಿದ್ದ ಅಲಗುಗಳು ಹೊರ ಬಂದವು (೨೩-೨೪) ಯಾತನೆಯು ನಿಂತಿತು. ಗಾಯಗಳು ಮಾದವು.

* ಹನುಮಂತನು ತಂದಿದ್ದ ಓಷಧಿಪರ್ವತದಿಂದ ಸುಷೇಣನು ಕೆಲವು ಮೂಲಿಕೆ ಗಳನ್ನು ಸಂಗ್ರಹಿಸಿ ಇಟ್ಟುಕೊಂಡಿರಬಹುದು.

ಸರ್ವವಾನರಮುಖ್ಯಾನಾಂ ಚಿಕಿತ್ಸಾಂ ಸ ತದಾಕರೋತ್ |

ತತಃ ಪ್ರಕೃತಿನಾಪನ್ನೋ ಹೃತಶಲ್ಯೋ ಗತವ್ಯಥಃ ||

೨೬

ಸೌಮಿತ್ರಿಮುಂದಿತಸ್ತತ್ರ ಕ್ಷಣೇನ ವಿಗತಜ್ವರಃ ||

ತಥೈವ ರಾನುಃ ಪ್ಲವಗಾಧಿಪಸ್ತದಾ

ವಿಭೀಷಣಶ್ಚಕ್ಷುಪತಿಶ್ಚ ಜಾಂಬನಾನ್ |

ಅನೇಕ್ಷ್ಯ ಸೌಮಿತ್ರಿಮರೋಗಮುಕ್ತಿತಂ

ಮುದಾ ಸಸ್ಯೆನ್ಯಾಃ ಸುಚಿರಂ ಜಹರ್ಷೀರೇ ||

೨೭

ಅಪೂಜಯತ್ ಕರ್ಮ ಸ ಲಕ್ಷ್ಮಣಸ್ಯ

ಸುದುಷ್ಕರಂ ದಾಶರಥಿರ್ಮಹಾತ್ಮಾ |

ಹೃಷ್ಟ್ವಾ ಬಭೂವುರ್ಯುಧಿ ಯೂಥಸೇಂದ್ರಾ

ನಿಸಾತಿತಂ ಶಕ್ರಜಿತಂ ನಿಶಮ್ಯ ||

೨೮

ಇತಿ ಶ್ರೀಮದ್ರಾಮಾಯಣೇ ಯುದ್ಧಕಾಂಡೇ ದ್ವಿನವತಿತಮಃ ಸರ್ಗಃ



ಶ್ರೀರಾಮನ ಆಜ್ಞೆಯಂತೆ ಸುಷೇಣನು ವಿಭೀಷಣನೇ ಮೊದಲಾದ ಮಿತ್ರರಿಗೂ ಸಕಲವಾನರಯೋಧರಿಗೂ ಚಿಕಿತ್ಸೆಯನ್ನು ನೀಡಿದನು. ಲಕ್ಷ್ಮಣನು ಕ್ಷಣಮಾತ್ರದಲ್ಲಿ ವಿಶಲ್ಯನೂ ಸಕಲಬಾಧೆಯಿಂದ ನಿವೃತ್ತನೂ ಆಗಿ ಸ್ವಸ್ಥನಾದನು (೨೫-೨೬). ಸೌಮಿತ್ರಿಯು ಮೊದಲಿನಂತೆ ಆರೋಗ್ಯದಿಂದಲೂ ಉಲ್ಲಾಸದಿಂದಲೂ ಇರುವುದನ್ನು ವೀಕ್ಷಿಸಿ, ಶ್ರೀರಾಮನು ಸುಗ್ರೀವ ವಿಭೀಷಣ ಜಾಂಬವಂತ ವಾನರಯೋಧರು-ಎಲ್ಲರೂ ಆನಂದದಿಂದ ನಲಿದರು (೨೭). ದಶರಥಾತ್ಮಜನಾದ ಶ್ರೀರಾಮನು, ದುಷ್ಕರವಾದ ಕಾರ್ಯವನ್ನು ಲಕ್ಷ್ಮಣನು ಸಾಧಿಸಿದನೆಂದು ಅವನನ್ನು ಕೊಂಡಾಡಿದನು. ಇಂದ್ರಜಿತು ಯುದ್ಧದಲ್ಲಿ ಹತನಾದನೆಂಬುದನ್ನು ಕೇಳಿ, ವಾನರಯೂಥಪರೈಲ್ಲರೂ ಪರಮಾನಂದವನ್ನನುಭವಿಸಿದರು (೨೮).

ಇಲ್ಲಿಗೆ ಶ್ರೀಮದ್ರಾಮಾಯಣದ ಯುದ್ಧಕಾಂಡದಲ್ಲಿ ತೊಂಬತ್ತೆರಡನೆಯ ಸರ್ಗ



ತ್ರಿನವತಿತನುಃ ಸರ್ಗಃ

ಸೀತಾಹನನೋದ್ಯಮನಿವೃತ್ತಿಃ

- ತತಃ ಪಾಲಸ್ಯಸಚಿನಾಃ ಶ್ರುತ್ವಾ ಚೇಂದ್ರಜಿತಂ ಹತಮ್ |
 ಆಚಚಕ್ಷುರಭಿಜ್ಞಾಯ ದಶಗ್ರೀವಾಯ ಸನ್ಯಥಾಃ || ೧
- ಯುದ್ಧೇ ಹತೋ ಮಹಾರಾಜ ಲಕ್ಷ್ಮಣೇನ ತನಾತ್ಮಜಃ |
 ವಿಭೀಷಣಸಹಾಯೇನ ಮಿಷತಾಂ ನೋ ಮಹಾದ್ಯುತಿಃ || ೨
- ಶೂರಃ ಶೂರೇಣ ಸಂಗಮ್ಯ ಸಂಯುಗೇಷ್ವಪರಾಜಿತಃ |
 ಲಕ್ಷ್ಮಣೇನ ಹತಃ ಶೂರಃ ಪುತ್ರಸ್ತೇ ವಿಬುಧೇಂದ್ರಜಿತ್ || ೩
- ಗತಃ ಸ ಪರಮಾನ್ ಲೋಕಾನ್ ಶರೈಃ ಸಂತಾಪ್ಯ ಲಕ್ಷ್ಮಣಮ್ |
 ಸ ತಂ ಪ್ರತಿಭಯಂ ಶ್ರುತ್ವಾ ವಧಂ ಪುತ್ರಸ್ಯ ದಾರುಣಮ್ || ೪

ಸರ್ಗ ೯೩

ರಾವಣನು ಇಂದ್ರಜಿತ್ವಧೆಯನ್ನು ಕೇಳಿ ವಿಲಸಿಸುವುದು. ಅನಂತರ ಕೋಪಾವಿಷ್ಟನಾಗಿ ಸೀತಾದೇವಿಯನ್ನು ಕೂಲ್ಲುವೆನೆಂದು ಆಶೋಕವನಕ್ಕೆ ಹೋಗುವುದು.
 ಸುಪಾರ್ಶ್ವನೆಂಬ ಮಂತ್ರಿಯು ಅವನನ್ನು ತಡೆಯುವುದು.

ಇಂದ್ರಜಿತು ಮೃತನಾದನೆಂಬ ಸುದ್ದಿ ರಾವಣನ ಸಚಿವರಿಗೆ ಮುಟ್ಟಿತು. ಅವರು ಸುದ್ದಿಯ ಸತ್ಯಾಂಶವನ್ನು ತಿಳಿದುಬಂದು ಖಿನ್ನರಾಗಿ ದಶಕಂಠನನ್ನು ಕಂಡು “ಮಹಾರಾಜ, ನಿನ್ನ ತನಯನಾದ ಮೇಘನಾದನು ಯುದ್ಧದಲ್ಲಿ ಲಕ್ಷ್ಮಣನಿಂದ ಹತನಾದನು. ವಿಭೀಷಣನು ಲಕ್ಷ್ಮಣನಿಗೆ ಸಹಾಯ ಮಾಡಿದನು. ನಮ್ಮ ರಾಕ್ಷಸರ ಕಣ್ಣಿದುರಿಗೇ ಇದು ನಡೆಯಿತು (೧-೨). ದೇವೇಂದ್ರನನ್ನೂ ಜಯಿಸಿ, ಯುದ್ಧದಲ್ಲಿ ಸೋಲನ್ನೇ ಕಂಡರಿಯದ ಶೂರಾಗ್ರೇಸರನಾದ ನಿನ್ನ ಪುತ್ರನು, ಮಹಾಪ್ರಭು, ಶೂರನಾದ ಲಕ್ಷ್ಮಣನಿಂದ ಹತನಾದನು. ಇಂದ್ರಜಿತು ತನ್ನ ಕೂರಂಬುಗಳಿಂದ ಲಕ್ಷ್ಮಣನನ್ನು ಸಾಕುಬೇಕೆನಿಸುವಂತೆ ಪೀಡಿಸಿ, ಕಡೆಯಲ್ಲಿ ವೀರಯೋಗ್ಯವಾದ ಉತ್ತಮ ಲೋಕವನ್ನು ಸೇರಿಕೊಂಡನು” ಎಂದು ಅರಿಕೆ ಮಾಡಿದರು (೩-೪).

ಘೋರಮಿಂದ್ರಜಿತಃ ಸಂಖ್ಯೇ ಕಶ್ಚಲಂ ಚಾವಿಶನ್ಮಹತ್ |
 ಉಪಲಭ್ಯ ಚಿರಾತ್ ಸಂಜ್ಞಾಂ ರಾಜಾ ರಾಕ್ಷಸಪುಂಗವಃ || ೫

ಪುತ್ರಶೋಕಾರ್ಥೋ ದೀನೋ ವಿಲಾಸಾಕುಲೇಂದ್ರಿಯಃ |
 ಹಾ ರಾಕ್ಷಸಚಮೂನುಖ್ಯ ಮನು ನತ್ಸ ಮಹಾರಥ || ೬

ಜಿತ್ವೇಂದ್ರಂ ಕಥಮದ್ಯ ತ್ವಂ ಲಕ್ಷ್ಮಣಸ್ಯ ನಶಂ ಗತಃ |
 ನನು ತ್ವನಿಷುಭಿಃ ಕ್ರುದ್ಧೋ ಭಿಂದ್ಯಾಃ ಕಾಲಾಂತಕಾವಪಿ || ೭

ಮಂದರಸ್ಯಾಪಿ ಶೃಂಗಾಣಿ ಕಿಂ ಪುನರ್ಲಕ್ಷ್ಮಣಂ ಯುಧಿ |
 ಅದ್ಯ ನೈವಸ್ವತೋ ರಾಜಾ ಭೂಯೋ ಬಹುಮತೋ ಮನು || ೮

ಯೇನಾದ್ಯ ತ್ವಂ ಮಹಾಬಾಹೋ ಸಂಯುಕ್ತಃ ಕಾಲಧರ್ಮಣಾ |
 ಏಷ ಪಂಥಾಃ ಸುಯೋಧಾನಾಂ ಸರ್ವಾಮರಗಣೇಷ್ವಪಿ || ೯

ತನ್ನ ಪುತ್ರನಾದ ಇಂದ್ರಜಿತು ಹತನಾದನೆಂಬ ಹೃದಯವಿದ್ರಾವಕವಾದ ದಾರುಣವಾರ್ತೆಯನ್ನು ಕೇಳಿ, ರಾವಣನು ಶೋಕಾಕುಲನಾಗಿ ಮೂರ್ಛಿ ಹೋದನು. ಬಹಳ ಹೊತ್ತಾದಮೇಲೆ ಮೆಲ್ಲಗೆ ಮೂರ್ಛಿಯಿಂದಿದ್ದು, ಆ ರಾಕ್ಷಸಪುಂಗವನು ಪುತ್ರಶೋಕಾರ್ತನಾಗಿ ದೈನ್ಯದಿಂದ ಅಳತೊಡಗಿದನು. ಅವನ ಇಂದ್ರಿಯಗಳು ಕಲಕಿಹೋದವು (೫-೬). “ಹಾ! ಮಗನೇ, ರಾಕ್ಷಸ ಸೇನಾಗ್ರಣಿ, ಮಹಾರಥ! ದೇವೇಂದ್ರನನ್ನೇ ಜಯಿಸಿಬಂದ ನೀನು ಒಬ್ಬ ಮನುಷ್ಯಮಾತ್ರನಾದ ಲಕ್ಷ್ಮಣನ ಕೈಗೆ ಸಿಕ್ಕಿಹೋದೆಯಾ? ನೀನು ಕ್ರುದ್ಧನಾದರೆ ಮೃತ್ಯುದೇವತೆಯನ್ನೂ ಯಮನನ್ನೂ ಅಸ್ತ್ರಗಳಿಂದ ಭೇದಿಸುವ ಸಾಮರ್ಥ್ಯವುಳ್ಳವನಲ್ಲವೆ? ಮಂದರಗಿರಿಯ ಶೃಂಗಗಳನ್ನೂ ಉರುಳಿಸಬಲ್ಲ ಸಾಹಸಿಯಲ್ಲವೆ? ಓ ಮಹಾಬಾಹು, ಇಂದು ನನಗಿಂತ ಯಮರಾಜನೇ ನಿನಗೆ ಬಹಳ ಪ್ರಿಯನಾದನೆ?*(೭-೮). ಕಾಲಧರ್ಮವನ್ನೆತ್ತಿ ಯಮಲೋಕಕ್ಕೆ ನೀನು ಹೊರಟುಹೋದೆಯಲ್ಲವೆ? ಸಂಗ್ರಾಮಶೂರರಾದ ಪಟುಭಟರಿಗೆ ವೀರೋಚಿತವಾದ ಮರಣವೇ ಯೋಗ್ಯವಾದ ದಾರಿ. ದೇವತೆಗಳಿಗೂ ಇದು

* ‘ ನನ್ನ ಪುತ್ರನ ಸಹವಾಸಭಾಗ್ಯವನ್ನು ಬಯಸಿದ ಯಮರಾಜನು- ಈಗ ನನ್ನ ಅದರಕ್ಕೆ ಪಾತ್ರನಾದನು’ ಎಂದೂ ತಾತ್ಪರ್ಯವನ್ನು ಹೇಳಬಹುದು.

ಯಃ ಕೃತೇ ಹನ್ಯತೇ ಭರ್ತುಃ ಸ ಪುನಾನ್ ಸ್ವರ್ಗಮೃಚ್ಛತಿ |
ಅದ್ಯ ದೇವಗಣಾಃ ಸರ್ವೇ ಲೋಕಪಾಲಾಸ್ತಥರ್ಷಯಃ || ೧೦

ಹತಮಿಂದ್ರಜಿತಂ ಶ್ರುತ್ವಾ ಸುಖಂ ಸ್ವಪ್ನಂತಿ ನಿರ್ಭಯಾಃ |
ಅದ್ಯ ಲೋಕಾಸ್ತ್ರಯಃ ಕೃತ್ಸಾ ಪೃಥಿವೀ ಚ ಸಕಾನನಾ || ೧೧

ಏಕೇನೇಂದ್ರಜಿತಾ ಹೀನಾ ಶೂನ್ಯೇನ ಪ್ರತಿಭಾತಿ ನೇ |
ಅದ್ಯ ನೈರ್ಯುತಕನ್ಯಾನಾಂ ಶ್ರೋಷ್ಯಾನ್ಯಂತಃಪುರೇ ರವನ್ಮಾ || ೧೨

ಕರೇಣುಸಂಘಾಸ್ಯ ಯಥಾ ನಿನಾದಂ ಗಿರಿಗಹ್ವರೇ |
ಯಾವರಾಜ್ಯಂ ಚ ಲಂಕಾಂ ಚ ರಕ್ಷಾಂಸಿ ಚ ಪರಂತಪ || ೧೩

ಮಾತರಂ ಮಾಂ ಚ ಭಾರ್ಯಾಂ ಚ ಕ್ವ ಗತೋಽಸಿ ವಿಹಾಯ ನಃ |
ಮಮ ನಾನು ತ್ವಯಾ ವೀರ ಗತಸ್ಯ ಯಮಸಾದನಮ್ || ೧೪

ಪ್ರೇತಕಾರ್ಯಾಣಿ ಕಾರ್ಯಾಣಿ ವಿಪರೀತೇ ಹಿ ವರ್ತಸೇ |
ಸ ತ್ವಂ ಜೀವತಿ ಸುಗ್ರೀವೇ ಲಕ್ಷ್ಮಣೇ ಚ ಸರಾಘವೇ || ೧೫

ಆದರ್ಶವಾದ ಮಾರ್ಗ! ಯಾವನು ತನ್ನ ಸ್ವಾಮಿಗಾಗಿ ಪ್ರಾಣವನ್ನು ತೆರುವನೋ ಅವನು ಸದ್ಗತಿಯನ್ನು ಪಡೆಯುವನು! ಈ ದಿನ ಸಮಸ್ತ ದೇವತೆಗಳೂ ದಿಕ್ಪಾಲರೂ ಋಷಿಗಳೂ ನಿರ್ಭೀತರಾದರು (೯-೧೦). ಇಂದ್ರಜಿತು ಹತನಾದನೆಂದು ಕೇಳಿ ಅವರೆಲ್ಲರೂ ನೆಮ್ಮದಿಯಿಂದ ಈ ದಿನ ನಿದ್ರಿಸುವರು! ಅಯ್ಯೋ, ಒಬ್ಬ ಇಂದ್ರಜಿತು ಇಲ್ಲದ್ದರಿಂದ ಮೂರು ಲೋಕಗಳೂ ಅರಣ್ಯಸಹಿತವಾದ ಈ ಭೂಮಂಡಲವೂ ನನಗೆ ಶೂನ್ಯವಾಗಿ ತೋರುತ್ತವೆ. ಹಾ ಕಷ್ಟವೆ! ಈ ದಿವಸ ರಾಕ್ಷಸಕನ್ಯೆಯರು ಅಂತಃಪುರದಲ್ಲಿ ಗೋಳಾಡುವುದನ್ನು ನಾನು ಕೇಳಬೇಕಾಯಿತು! (೧೧-೧೨). ಗಜೇಂದ್ರನನ್ನು ವಧಿಸಿದಾಗ ಬಿಟ್ಟು ತವ್ವಲಲ್ಲಿ ಹೆಣ್ಣಾನೆಗಳ ಆರ್ತಧ್ವನಿಯಂತೆ, ಅಂತಃಪುರದಲ್ಲಿ ಅಳುವ ಹೆಂಗಸರ ರೋದನಧ್ವನಿಯನ್ನು ನಾನು ಕೇಳಬೇಕಾಗುವುದು! ಅಪ್ಪಾ-ಇಂದ್ರಜಿತು, ಯಾವರಾಜ್ಯವನ್ನೂ ಲಂಕಾ ನಗರವನ್ನೂ ಪ್ರಜೆಗಳಾದ ರಾಕ್ಷಸರನ್ನೂ ಬಿಟ್ಟು ಎಲ್ಲಿಗೆ ಹೊರಟುಹೋದೆ? (೧೩). ಹಾ ವತ್ಸ, ನಿನ್ನ ತಾಯಿಯನ್ನೂ ನನ್ನನ್ನೂ ನಿನ್ನ ಮಡದಿಯನ್ನೂ-ನಮ್ಮೆಲ್ಲರನ್ನೂ ತೊರೆದು ಎಲ್ಲಿಗೆ ಹೋಗಿಬಿಟ್ಟೆ? ಓ ವೀರಾಗ್ರಣಿ, ನಾನು ಸತ್ತಮೇಲೆ ನೀನಲ್ಲವೆ ನನಗೆ ಪ್ರೇತಕಾರ್ಯಗಳನ್ನು ಮಾಡ

ಮನು ಶಲ್ಯಮನುಧ್ಯತ್ಯ ಕ್ಷ ಗತೋಽಸಿ ವಿಹಾಯ ನಃ |
 ಏವನೂದಿವಿಲಾಸಾರ್ತಂ ರಾವಣಂ ರಾಕ್ಷಸಾಧಿಪಮ್ || ೧೬

ಆವಿನೇಶ ಮಹಾನ್ ಕೋಪಃ ಪುತ್ರವ್ಯಸನಸಂಭವಃ |
 ಪ್ರಕೃತ್ಯಾ ಕೋಪನಂ ಹ್ಯೇನಂ ಪುತ್ರಸ್ಯ ಪುನರಾಧಯಃ || ೧೭

ದೀಪ್ತಂ ಸಂದೀಪಯಾಮಾಸುರ್ಘನೋರ್ವೇಷಮಿವ ರಶ್ಮಯಃ |
 ಲಲಾಟೇ ಭೃಕುಟೇಭಿಶ್ಚ ಸಂಗತಾಭಿವ್ಯರೋಚತ || ೧೮

ಯುಗಾಂತೇ ಸಹ ನಕ್ವೆಸ್ತು ಮಹೋರ್ಮಿಭಿರಿವೋದಧಿಃ |
 ಕೋಪಾದ್ವಿಜ್ಯಂಭಮಾಣಸ್ಯ ವಕ್ತ್ರಾದ್ವ್ಯಕ್ತಮುಭಿಜ್ಜಲನ್ || ೧೯

ಉತ್ಪಸಾತ ಸಧೂನೋಽಗ್ನಿವ್ಯತ್ರಸ್ಯ ವದನಾದಿವ |
 ಸ ಪುತ್ರವಧಸಂತಪ್ತಃ ಶೂರಃ ಕ್ರೋಧವಶಂ ಗತಃ || ೨೦

ಬೇಕಾದುದು? ಅದು ಈಗ ಹಿಂದುಮುಂದಾಯಿತಲ್ಲ! (೧೪-೧೫). ಸುಗ್ರೀವನೂ ರಾಮಲಕ್ಷ್ಮಣರೂ ಇನ್ನೂ ಬದುಕಿರುವಾಗ, ನನ್ನ ಎದೆಗೆ ನಾಟದ ಈ ಶೂಲವನ್ನು ಕಿತ್ತಿಸೆಯದೆ, ಮಗು, ನಮ್ಮೆಲ್ಲರನ್ನೂ ತೊರೆದು ಎಲ್ಲಿಗೆ ಹೊರಟುಹೋದೆ? ". ಈ ರೀತಿಯಲ್ಲಿ ರಾವಣನು ಬಗೆಬಗೆಯಾಗಿ ಹಲುಬಿ ಗೋಳಾಡಿದನು (೧೬). ಹೀಗೆ ದುಃಖಾರ್ತನಾಗಿದ್ದ ರಾಕ್ಷಸಾಧಿಪನಿಗೆ ಪುತ್ರವ್ಯಸನದಿಂದ ಮಹಾಕ್ರೋಧವು ಹೊಮ್ಮಿತು. ಸಹಜವಾಗಿಯೇ ಕ್ರೋಧಶೀಲನಾದ ರಾವಣನನ್ನು ಪುತ್ರವಧೆಯಿಂದಾದ ಸಂಕಟವು ಕೆರಳಿಸಿತು. ಉಗ್ರಕಿರಣನಾದ ಸೂರ್ಯನನ್ನು ಬೇಸಿಗೆಯಲ್ಲಿ ಕಿರಣಗಳು ಸಂದೀಪನಗೊಳಿಸುವಂತೆ, ಮನೋವ್ಯಥೆಗಳು ರಾವಣನನ್ನು ರೋಷಗೊಳಿಸಿದವು (೧೭). ಅವನ ಹುಬ್ಬು ಗಂಟಿಕ್ಕಿತು. ಲಲಾಟತಟದಲ್ಲಿ ಪ್ರಕಟವಾದ ಕುಟಲಭೃಕುಟಗಳು ಪ್ರಳಯಕಾಲದ ಮಹಾಸಾಗರದಲ್ಲಿ ಎದ್ದೆದ್ದು ಬೀಳುವ ಮೊಸಳೆಗಳಂತೆಯೂ ಮಹಾತರಂಗಗಳಂತೆಯೂ ಕಾಣಿಸಿದವು! ಕೋಪಾವೇಶದಿಂದ ರಾವಣನು ಬಾಯ್ಬಿಡಿಯಲು, ವೃತ್ರಾಸುರನ ಬಾಯಿಯಂತಿದ್ದ ಆತನ ಬಾಯಿಯಿಂದ ಹೊಗೆಯಾಡಿಸುತ್ತ ಉರಿಯುವ ಬೆಂಕಿಯು ಹೊರಹೊಮ್ಮಿತು! (೧೮-೧೯). ತನ್ನ ಮಗನು ಹತನಾದನೆಂಬ ಅಳಲಿಂದ ಉರಿದುಬಿದ್ದ ರಾವಣನು ಹಾಗೆಯೇ ಚಿಂತಿಸಿ, ' ಸೀತೆ

ಸಮೀಕ್ಷ್ಯ ರಾವಣೋ ಬುದ್ಧ್ಯಾ ವೈದೇಹ್ಯಾ ರೋಚಯದ್ವೃಧನಮ್ |
ತಸ್ಯ ಪ್ರಕೃತ್ಯಾ ರಕ್ತೇ ಚ ರಕ್ತೇ ಕ್ರೋಧಾಗ್ನಿನಾಪಿ ಚ || ೨೧

ರಾವಣಸ್ಯ ಮಹಾಘೋರೇ ದೀಪ್ತೇ ನೇತ್ರೇ ಬಭೂವತುಃ |
ಘೋರಂ ಪ್ರಕೃತ್ಯಾ ರೂಪಂ ತತ್ತಸ್ಯ ಕ್ರೋಧಾಗ್ನಿಮೂರ್ಛಿತಮ್ ||

ಬಭೂವ ರೂಪಂ ಕ್ರುದ್ಧಸ್ಯ ರುದ್ರಸ್ಯೇವ ದುರಾಸದಮ್ |
ತಸ್ಯ ಕ್ರುದ್ಧಸ್ಯ ನೇತ್ರಾಭ್ಯಾಂ ಪ್ರಾಪತನ್ನಸ್ತ್ರಬಿಂದನಃ || ೨೩

ದೀಪ್ತಾಭ್ಯಾಮಿವ ದೀಪಾಭ್ಯಾಂ ಸಾರ್ಚಿಷಃ ಸ್ನೇಹಬಿಂದನಃ |
ದಂತಾನ್ ವಿದಶತಸ್ತಸ್ಯ ಶ್ರೂಯತೇ ದಶನಸ್ವನಃ || ೨೪

ಯಂತ್ರಸ್ಯಾನೇಷ್ಠ್ಯಮಾನಸ್ಯ ಮಹತೋ ದಾನವೈರಿವ |
ಕಾಲಾಗ್ನಿರಿವ ಸಂಕ್ರುದ್ಧೋ ಯಾಂ ಯಾಂ ದಿಶಮನೈಕ್ಷತ || ೨೫

ತಸ್ಯಾಂ ತಸ್ಯಾಂ ಭಯತ್ರಸ್ತಾ ರಾಕ್ಷಸಾಃ ಸಂವಿಲಿಲ್ವಿರೇ |
ತನುಂತಕಮಿವ ಕ್ರುದ್ಧಂ ಚರಾಚರಚಿಖಾದಿಷುಮ್ || ೨೬

ಯನ್ನು ಕೊಂದುಬಿಡಬೇಕು' ಎಂದು ನಿಶ್ಚಯಿಸಿದನು! ಸಹಜವಾಗಿಯೇ ಕೆಂಪಗಿದ್ದ ಅವನ ಕೆಂಗಣ್ಣುಗಳು ಕ್ರೋಧಾಗ್ನಿಯಿಂದ ಉರಿದು ಮತ್ತಷ್ಟು ಕೆಂಪಾಗಿ ಘೋರವಾದವು (೨೦-೨೧). ಸಹಜವಾಗಿಯೇ ಘೋರವಾಗಿದ್ದ ರಾವಣನ ರೂಪವು ಸಿಟ್ಟಿನ ಭರದಿಂದ ಉರಿದಿದ್ದಾಗ, ಸಂಕ್ರುದ್ಧನಾದ ರುದ್ರನ ರೂಪದಂತೆ ಅತಿಭೀಷಣವಾಯಿತು. ಉರಿಯುವ ದೀಪಗಳಿಂದ ಎಣ್ಣೆಯ ಹನಿಗಳು ಛಿಟಿಛಿಟನೆ ಸಿಡಿಯುವಂತೆ ಅವನ ಕಣ್ಣುಗಳಿಂದ ಕ್ರೋಧಾಶ್ರುಬಿಂದುಗಳು ಸಿಡಿದವು! (೨೨-೨೩). ರಾವಣನು ರೋಷಾ ವಿಷ್ಪನ್ನಾಗಿ ಹಲ್ಲುಗಳನ್ನು ಕಟಕಟನೆ ಕಡಿಯಲು, ಆ ಶಬ್ದವು ದಾನವರಂತಹ ಬಲಶಾಲಿಗಳ ದೊಡ್ಡ ಗಾಣವನ್ನಾಡಿಸಿದಾಗ ಉಂಟಾಗುವ ಕರಕರ ಶಬ್ದದಂತೆ ಕೇಳಿಸಿತು! ಕಾಲಾಗ್ನಿಯಂತೆ ಕ್ರೋಧೋದ್ರಿಕ್ತನಾದ ಆ ರಾಕ್ಷಸೇಶ್ವರನು ಯಾವ ಯಾವ ದಿಕ್ಕಿಗೆ ತಿರುಗಿ ನೋಡಿದನೋ, ಆ ದಿಕ್ಕಿನಲ್ಲಿದ್ದ ರಾಕ್ಷಸ ಭಟರು ಅಲ್ಲಲ್ಲಿಯೇ ಅಂಜಿಕೆಯಿಂದ ಅವಿತುಕೊಂಡರು! (೨೪-೨೫). ಚರಾಚರ ಪ್ರಪಂಚವನ್ನೇ ನುಂಗಿ ನೋಣಿಯಲು ಉದ್ಯುಕ್ತನಾದ ಕಾಲ

ವೀಕ್ಷನೂಣಂ ದಿಶಃ ಸರ್ವಾ ರಾಕ್ಷಸಾ ನೋಪಚಕ್ರಮುಃ |
 ತತಃ ಪರಮಸಂಕ್ರುದ್ಧೋ ರಾವಣೋ ರಾಕ್ಷಸಾಧಿಪಃ || ೨೭

ಅಬ್ರವೀದ್ರಕ್ಷಸಾಂ ನುಭ್ಯೇ ಸಂಸ್ತಂಭಯಿಷುರಾಹವೇ |
 ನುಯಾ ವರ್ಷಸಹಸ್ರಾಣಿ ಚರಿತ್ವಾ ದುಶ್ಚರಂ ತಪಃ || ೨೮

ತೇಷು ತೇಷ್ವವಕಾಶೇಷು ಸ್ವಯಂಭೂಃ ಪರಿತೋಷಿತಃ |
 ತಸ್ಯೈವ ತಪಸೋ ವ್ಯುಷ್ಪಾಪ್ತ ಪ್ರಸಾದಾಚ್ಚ ಸ್ವಯಂಭುವಃ || ೨೯

ನಾಸುರೇಭ್ಯೋ ನ ದೇವೇಭ್ಯೋ ಭಯಂ ನುನು ಕದಾಚನ |
 ಕನಚಂ ಬ್ರಹ್ಮದತ್ತಂ ನೇ ಯದಾದಿತ್ಯಸಮಪ್ರಭಮ್ || ೩೦

ದೇವಾಸುರವಿಮರ್ದೇಷು ನ ಭಿನ್ನಂ ವಜ್ರಶಕ್ತಿಭಿಃ |
 ತೇನ ಮಾನುಷ್ಯ ಸಂಯುಕ್ತಂ ರಥಸ್ಥಮಿಹ ಸಂಯುಗೇ || ೩೧

ಪ್ರತೀಯಾತ್ ಕೋಽದ್ಯ ಮಾನಾಜೌ ಸಾಕ್ಷಾದಪಿ ಪುರಂದರಃ |
 ಯತ್ತದಾಭಿಪ್ರಸನ್ನೇನ ಸತರಂ ಕಾರ್ಮುಕಂ ನುಹತ್ || ೩೨

ಮೃತ್ಯುವಿನಂತೆ ಕೆರಳಿ ಸುತ್ತಲೂ ನೋಡುತ್ತಿದ್ದ ರಾವಣನ ಹತ್ತಿರ ಬರಲು ಯಾವ ರಾಕ್ಷಸರಿಗೂ ಧೈರ್ಯವಾಗಲಿಲ್ಲ. ಯಾರೂ ಸಮೀಪಿಸಲಿಲ್ಲ (೨೬-೨೭). ಸಿಟ್ಟಿನಿಂದ ಸಿಡಿದೆದ್ದ ಆ ರಾಕ್ಷಸಾಧಿಪನು ರಾಕ್ಷಸಯೋಧರನ್ನು ಮತ್ತೆ ಹುರಿದುಂಬಿಸಿ ರಣರಂಗಕ್ಕೆ ಕಳಿಸುವುದಕ್ಕಾಗಿ ಹೀಗೆಂದನು: “ಎಲೈ ಯೋಧರೆ, ಹತ್ತುಸಾವಿರ ವರ್ಷಗಳಕಾಲ ನಾನು ವಿಭಿನ್ನ ಸ್ಥಳಗಳಲ್ಲಿ ಕಠಿಣವಾದ ತಪಸ್ಸನ್ನಾಚರಿಸಿ ಬ್ರಹ್ಮದೇವನನ್ನು ಮೆಚ್ಚಿಸಿದ್ದೇನೆ! (೨೮). ತಪಃಸಮೃದ್ಧಿಯಿಂದಲೂ ಬ್ರಹ್ಮನ ಅನುಗ್ರಹದಿಂದಲೂ ನನಗೆ ಯಾರ ಭಯವೂ ಇಲ್ಲ. ಅಸುರರಿಂದಲೂ ದೇವತೆಗಳಿಂದಲೂ ನನಗೆ ಯಾವ ಅಂಜಿಕೆಯೂ ಇಲ್ಲ. ಸೂರ್ಯನಂತೆ ವಿಭ್ರಾಜಿಸುವ ಬ್ರಹ್ಮದತ್ತವಾದ ದಿವ್ಯಕವಚವು ನನ್ನಲ್ಲಿದೆ (೨೯-೩೦). ದೇವಾಸುರರೊಡನೆ ಹೋರಾಡಿದಾಗ ವಜ್ರದ ಬಡಿತಕ್ಕೂ ಶಕ್ತಿಗಳ ಜಡಿತಕ್ಕೂ ಆ ಕವಚವು ಜಗಲಿಲ್ಲ! ಈಗ ಆ ಕವಚವನ್ನು ತೊಟ್ಟು ರಥಾರೂಢನಾಗಿ ನಾನು ಯುದ್ಧರಂಗಕ್ಕೆಳಿದರೆ, ಯಾವನು ಈಗ ಯುದ್ಧದಲ್ಲಿ ನನ್ನನ್ನು ಎದುರಿಸಿಯಾನು? * ಸಾಕ್ಷಾತ್

* ಮೂಲದ ಶ್ಲೋಕದಲ್ಲಿ ‘ಆದ್ಯ, ಮಾಂ, ಆಜೌ’ ಎಂಬಿವು ಪುನರುಕ್ತವಾಗಿವೆ. ಈ ಪುನರುಕ್ತಿಯು ರಾವಣನ ರೋಷಾವೇಶವನ್ನು ವ್ಯಂಜಿಸುವುದರಿಂದ ದೋಷವಲ್ಲ. ಇದು ಕಾವ್ಯಗುಣ.

ದೇವಾಸುರವಿಮುದೇಷು ಮನು ದತ್ತಂ ಸ್ವಯಂಭುವಾ !
ಅದ್ಯ ತೂರ್ಯಶತ್ಯೈರ್ಭೀನುಂ ಧನುರುತ್ಥಾಪ್ಯತಾಂ ಮನು || ೩೩

ರಾಮಲಕ್ಷ್ಮಣಯೋರೇವ ವಧಾಯ ಪರಮಾಹನೇ |
ಸ ಪುತ್ರವಧಸಂತಪ್ತಃ ಶೂರಃ ಕ್ರೋಧನಶಂ ಗತಃ || ೩೪

ಸಮೀಕ್ಷ್ಯ ರಾವಣೋ ಬುದ್ಧ್ಯಾ ಸೀತಾಂ ಹಂತುಂ ನ್ಯವಸ್ಯತ |
ಪ್ರತ್ಯನೇಕ್ಷ್ಯ ತು ತಾಮ್ರಾಕ್ಷಃ ಸುಘೋರೋ ಘೋರದರ್ಶನಃ || ೩೫

ದೀನೋ ದೀನಸ್ವರಾನ್ ಸರ್ವಾಂಸ್ತಾನುವಾಚ ನಿಶಾಚರಾನ್ |
ಮಾಯಯಾ ಮನು ವತ್ಸೇನ ವಂಚನಾರ್ಥಂ ವನೌಕಸಾಮ್ || ೩೬

ಕಂಚಿದೇವ ಹತಂ ತತ್ರ ಸೀತೇಯಮಿತಿ ದರ್ಶಿತಮ್ |
ತದಿದಂ ತಥ್ಯನೇನಾಹಂ ಕರಿಷ್ಯೇ ಪ್ರಿಯಮಾತ್ಮನಃ || ೩೭

ದೇವೇಂದ್ರನಿಗೂ ಸಹ ಸಾಧ್ಯವಿಲ್ಲ (೩೧-೩೨). ದೇವಾಸುರರೊಡನೆ ಸಂಭವಿಸಿದ ಕದನಸಮಯದಲ್ಲಿ ಬ್ರಹ್ಮದೇವನು ಶರಸಹಿತವಾದ ಯಾವ ಮಹಾಧನುಸ್ಸನ್ನು ನನಗೆ ಅನುಗ್ರಹಿಸಿಕೊಟ್ಟಿದ್ದನೋ, ಎಲೈ ರಾಕ್ಷಸಭಟರೆ, ಅದನ್ನು ಈಗ ಹೊರಡಿಸಿರಿ! ಆ ಭೀಮಕಾರ್ಮುಕವನ್ನು ಮಂಗಳವಾದ್ಯ ಘೋಷಗಳೊಡನೆ ತಂದಿರಿ. ಘನಘೋರಸಂಗ್ರಾಮದಲ್ಲಿ ರಾಮಲಕ್ಷ್ಮಣರನ್ನು ವಧಿಸುವುದಕ್ಕಾಗಿಯೇ ಅದು ಉಪಯುಕ್ತವಾಗಲಿ!” ಎಂದು ಆರ್ಭಟಿಸಿದನು (೩೩). ಪುತ್ರವಧಿಯಿಂದ ಸಂತಪ್ತನಾಗಿ ರೊಚ್ಚಿಗೆದ್ದ ಆ ರಾವಣನು ಸೀತೆಯನ್ನು ಕೊಲ್ಲಬೇಕೆಂದು ಮನಸ್ಸಿನಲ್ಲಿ ನಿರ್ಧರಿಸಿದನು. ಕ್ರೋಧತಾಮ್ರಾಕ್ಷನಾದ ಆ ಘೋರರಾಕ್ಷಸೇಂದ್ರನು ಈ ರೀತಿಯಲ್ಲಿ ಕ್ರೂರ ನಿರ್ಧಾರವನ್ನು ಕೈಗೊಂಡನು (೩೪-೩೫). (ಇಂದ್ರಜಿತ್ವಧಿಯಿಂದ ಖಿನ್ನರಾಗಿ) ದೈನ್ಯಸ್ವರದಿಂದ ಮಾತಾಡುತ್ತಿದ್ದ ತನ್ನ ಸಚಿವರನ್ನು ನೋಡಿ ರಾವಣನು ವಿಷಣ್ಣನಾಗಿ “ಎಲೈ ಸಚಿವರೆ, ನನ್ನ ಮಗನು ಕಪಿಗಳನ್ನು ವಂಚಿಸುವುದಕ್ಕಾಗಿ ಮಾಯೆಯಿಂದ ಏನನ್ನೋ ಕೊಂದಂತೆ ಮಾಡಿ ‘ಇವಳೇ ಸೀತೆ’ ಎಂದು ತೋರಿಸಿದನು. ಅದನ್ನೀಗ ಸತ್ಯವನ್ನಾಗಿಯೇ ಮಾಡುವೆನು!

ವೈದೇಹೀಂ ನಾಶಯಿಷ್ಯಾಮಿ ಕ್ಷತ್ರಬಂಧುಮನುವ್ರತಾಮ್ |
 ಇತ್ಯೇನಮುಕ್ತ್ವಾ ಸಚಿನಾನ್ ಖಡ್ಗನೂಶು ಪರಾನ್ವುಶತ್ || ೩೮
 ಉದ್ಧೃತ್ಯ ಗುಣಸಂಪನ್ನಂ ವಿಮಲಾಂಬರವರ್ಚಸಮ್ |
 ನಿಷ್ಪಪಾತ ಸ ವೇಗೇನ ಸಭಾರ್ಯಃ ಸಚಿವೈರ್ವೃತಃ || ೩೯
 ರಾವಣಃ ಪುತ್ರಶೋಕೇನ ಭೃಶಮಾಕುಲಚೇತನಃ |
 ಸಂಕ್ರುದ್ಧಃ ಖಡ್ಗನಾದಾಯ ಸಹಸಾ ಯತ್ರ ಮೈಥಿಲೀ || ೪೦
 ವ್ರಜಂತಂ ರಾಕ್ಷಸಂ ಪ್ರೇಕ್ಷ್ಯ ಸಿಂಹನಾದಂ ಪ್ರಚುಕ್ರುಶುಃ |
 ಊಚುಶ್ಚಾನ್ಯೋನ್ಯಮಾಸ್ಲಿಷ್ಯ ಸಂಕ್ರುದ್ಧಂ ಪ್ರೇಕ್ಷ್ಯ ರಾಕ್ಷಸಾಃ ||
 ಅದ್ಯೈನಂ ತಾವುಭೌ ದೃಷ್ಟ್ವಾ ಭ್ರಾತರೌ ಪ್ರವ್ಯಥಿಷ್ಯತಃ |
 ಲೋಕಪಾಲಾ ಹಿ ಚತ್ವಾರಃ ಕ್ರುದ್ಧೇನಾನೇನ ನಿರ್ಜಿತಾಃ || ೪೧
 ಬಹವಃ ಶತ್ರುವಶ್ಚಾಪಿ ಸಂಯುಗೇಷು ನಿಸಾತಿತಾಃ |
 ತ್ರಿಷು ಲೋಕೇಷು ರತ್ನಾನಿ ಭುಂಕ್ತೇ ಚಾಹೃತ್ಯ ರಾವಣಃ || ೪೨

ಅದೇ ನನಗೆ ಪ್ರಿಯವಾದುದು! (೩೮-೩೯). ಆ ಕ್ಷತ್ರಿಯ ನೀಚನನ್ನೇ ನಂಬಿದ ಸೀತೆಯನ್ನು ಕೊಂದುಹಾಕುವೆನು!” ಎಂದು ಹೇಳಿ ಖಡ್ಗವನ್ನು ಸೆಳೆದನು. ನಿರ್ಮಲಾಕಾಶದಂತೆ ನೀಲವೂ ನಿಶಿತವೂ ಆದ ಖಡ್ಗವನ್ನು ಹೊರಸೆಳೆದು ಆ ರಾವಣನು ರಭಸದಿಂದ ಅಶೋಕವನಕ್ಕೆ ನಡೆದನು. ಅವನ ಮಡದಿಯರೂ ಸಚಿವರೂ ಆತನನ್ನು ಹಿಂಬಾಲಿಸಿ ಹೋದರು (೩೮-೩೯). ಪುತ್ರಶೋಕದಿಂದ ರಾವಣನು ಅತ್ಯಂತವ್ಯಾಕುಲಚಿತ್ತನಾಗಿ ಸಿಟ್ಟಿನ ಆವೇಶದಲ್ಲಿ ಖಡ್ಗವನ್ನು ಹಿರಿದು ಮೈಥಿಲಿಯಿದ್ದ ಸ್ಥಳಕ್ಕೆ ಬೇಗಬೇಗನೆ ಹೋದನು. ಈ ರೀತಿಯಲ್ಲಿ ರಾವಣನು ಸಿಟ್ಟಿನಿಂದ ಅಶೋಕವನಕ್ಕೆ ಧಾವಿಸುವುದನ್ನು ಕಂಡು ಹಿಂಬಾಲಿಸಿ ಹೋದ ರಾಕ್ಷಸರು ಸಂತೋಷದಿಂದ ಒಬ್ಬರನ್ನೊಬ್ಬರು ಆಲಿಂಗಿಸಿಕೊಂಡು ಕೂಗಾಡಿದರು! (೪೦-೪೧). “ಆಹಾ! ಇಂದು ನಮ್ಮ ಮಹಾರಾಜನನ್ನು ಕಂಡಮೇಲೆ ಆ ಅಣ್ಣತಮ್ಮಂದಿರಿಬ್ಬರೂ ದುಃಖಿಸಬೇಕಾಗುವುದು! ನಮ್ಮ ರಾಕ್ಷಸೇಂದ್ರನು ನಾಲ್ವರು ದಿಕ್ಪಾಲರನ್ನು-ಇಂದ್ರಯಮವರೂ ಕುಬೇರರನ್ನು-ಗೆಡ್ಡವನಲ್ಲವೆ! ಲೆಕ್ಕವಿಲ್ಲದಷ್ಟು ಶತ್ರುಗಳನ್ನು ಸಂಗ್ರಾಮದಲ್ಲಿ ಧ್ವಂಸಮಾಡಿದ್ದಾನೆ. ಮೂರುಲೋಕಗಳಲ್ಲಿರುವ ಸರ್ವ

ನಿಕ್ರಮೇ ಚ ಬಲೇ ಚೈವ ನಾಸ್ತ್ಯಸ್ಯ ಸದ್ವಶೋ ಭುವಿ |
 ತೇಷಾಂ ಸಂಜಲ್ಪನಾನಾನಾನುಶೋಕವನಿಕಾಂ ಗತಾಮ್ || ೪೪
 ಅಭಿದುದ್ರಾವ ವೈದೇಹೀಂ ರಾವಣಃ ಕ್ರೋಧಮೂರ್ಛಿತಃ |
 ನಾರ್ಯಮಾಣಃ ಸುಸಂಕ್ರುದ್ಧಃ ಸುಹೃದ್ಭಿರ್ಹಿತಬುದ್ಧಿಭಿಃ || ೪೫
 ಅಭ್ಯಧಾವತ ಸಂಕ್ರುದ್ಧಃ ಖೇ ಗ್ರಹೋ ರೋಹಿಣೀಮಿವ |
 ಮೈಥಿಲೀ ರಕ್ಷ್ಯಮಾಣಾ ತು ರಾಕ್ಷಸೀಭಿರನಿಂದಿತಾ || ೪೬
 ದದರ್ಶ ರಾಕ್ಷಸಂ ಕ್ರುದ್ಧಂ ನಿಸ್ತ್ರೀಂಶನರಧಾರಿಣಮ್ |
 ತಂ ನಿಶನ್ಯ ಸನಿಸ್ತ್ರೀಂಶಂ ವ್ಯಥಿತಾ ಜನಕಾತ್ಮಜಾ || ೪೭
 ನಿನಾರ್ಯಮಾಣಂ ಬಹುಶಃ ಸುಹೃದ್ಭಿರನಿವರ್ತಿನಮ್ |
 ಸೀತಾ ದುಃಖಸಮಾವಿಷ್ಟಾ ವಿಲಪಂತೀದಮಬ್ರವೀತ್ || ೪೮
 ಯಥಾಯಂ ಮಾನುಭಿಕ್ರುದ್ಧಃ ಸಮುಭಿದ್ರವತಿ ಸ್ವಯಮ್ |
 ವಧಿಷ್ಯತಿ ಸನಾಥಾಂ ಮಾನುನಾಥಾಮಿವ ದುರ್ಮತಿಃ || ೪೯

ಶ್ರೀಷ್ಠವಸ್ತುಗಳನ್ನು ತಂದು ಭೋಗಿಸುತ್ತಿದ್ದಾನೆ (೪೨-೪೩). ದೇಹಬಲ
 ದಲ್ಲಾಗಲಿ ಆಸ್ತ್ರಬಲದಲ್ಲಾಗಲಿ ಈತನಿಗೆ ಎಣೆಯಾದವನು ಜಗತ್ತಿನಲ್ಲಿ
 ಇನ್ನೊಬ್ಬ ನಿಲ್ಲ!" ಎಂದು ಅವರು ಮಾತಾಡಿಕೊಳ್ಳುತ್ತಿರುವಾಗಲೇ
 ರಾವಣನು ವೈದೇಹಿಯಿದ್ದ ಅಶೋಕವನಕ್ಕೆ ಧಾವಿಸಿದನು. ಅವನಿಗೆ ಹಿತವನ್ನು
 ಬಯಸುವ ಆಪ್ತಜನರು, ಸೀತೆಯನ್ನು ಕೊಲ್ಲುವುದು ಬೇಡಬೇಡವೆಂದು
 ಹೇಳುತ್ತಿದ್ದರೂ ಕೇಳದೆ ಕ್ರೋಧಾಂಧನಾದ ರಾವಣನು, ಗಗನದಲ್ಲಿ ಕ್ರೂರ
 ವಾದ ಗ್ರಹವು ರೋಹಿಣಿಯಕಡೆಗೆ ಧಾವಿಸುವಂತೆ ನುಗ್ಗಿಹೋದನು
 (೪೪-೪೫). ಯಾವ ತಪ್ಪನ್ನೂ ಮಾಡದೆ ರಾಕ್ಷಸಿಯರ ಕಾವಲಲ್ಲಿದ್ದ
 ಮೈಥಿಲಿಯು, ಕತ್ತಿಯನ್ನು ಝಳಪಿಸುತ್ತ ಕ್ರೋಧದಿಂದ ಧಾವಿಸಿಬರುತ್ತಿದ್ದ
 ರಾವಣನನ್ನು ಕಂಡಳು. ರಾವಣನು ಖಡ್ಗಧಾರಿಯಾಗಿರುವುದನ್ನೂ
 ಆಪ್ತಜನರು ತಡೆಯುತ್ತಿದ್ದರೂ ಅವರನ್ನು ತಳ್ಳಿಕೊಂಡು ಅವನು ನುಗ್ಗಿ
 ಬರುವುದನ್ನೂ ಕಂಡು ಜಾನಕಿಯು ಗಾಬರಿಯಾದಳು. ರಾವಣನ ಉದ್ದೇಶ
 ನೇನಿರಬಹುದೆಂಬುದನ್ನು ಊಹಿಸಿ, ಅವಳು ದುಃಖಾರ್ತಳಾಗಿ ವಿಲಪಿಸ
 ತೊಡಗಿದಳು (೪೬-೪೮): “ಆ ದುಷ್ಟನು ಸಿಟ್ಟಿನ ರಭಸದಿಂದ ನುಗ್ಗಿ

ಬಹುಶಶ್ಲೋದಯಾನಾಸ ಭರ್ತಾರಂ ಮಾನುನುವ್ರತಾನಾಂ |
 ಭಾರ್ಯಾ ಭವ ರನುಸ್ವೇತಿ ಪ್ರತ್ಯಾಖ್ಯಾತೋ ಧ್ರುವಂ ನುಯಾ ||
 ಸೋಽಯಂ ನುಮಾನುಪಸ್ಥಾನೇ ವ್ಯಕ್ತಂ ನೈರಾಶ್ಯಮಾಗತಃ |
 ಕ್ರೋಧನೋಹಸಮಾವಿಷ್ಟೋ ನಿಹಂತುಂ ಮಾಂ ಸಮುದ್ಯತಃ || ೫೦
 ಅಥವಾ ತೌ ನರವ್ಯಾಘ್ರಾ ಭ್ರಾತರೌ ರಾಮಲಕ್ಷ್ಮಣೌ |
 ನನ್ನಿಮಿತ್ತಮನಾರ್ಯೇಣ ಸನುರೇಽದ್ಯ ನಿಪಾತಿತೌ || ೫೧
 ಅಹೋ ಧಿಜ್ಞನ್ನಿಮಿತ್ತೋಽಯಂ ವಿನಾಶೋ ರಾಜಪುತ್ರಯೋಃ |
 ಅಥವಾ ಪುತ್ರಶೋಕೇನ ಆಹತ್ವಾ ರಾಮಲಕ್ಷ್ಮಣೌ || ೫೨
 ವಿಧಮಿಷ್ಯತಿ ಮಾಂ ರೌದ್ರೋ ರಾಕ್ಷಸಃ ಪಾಪನಿಶ್ಚಯಃ |
 ಹನೂಮತೋಽಪಿ ಯದ್ವಾಕ್ಯಂ ನ ಕೃತಂ ಕ್ಷುದ್ರಯಾ ನುಯಾ || ೫೪
 ಯದ್ಯಹಂ ತಸ್ಯ ಪೃಷ್ಠೇನ ತದಾ ಯಾಯಾನುನಿಂದಿತಾ |
 ನಾದ್ಯೈವನುನುಶೋಚೇಯಂ ಭರ್ತುರಂಕಗತಾ ಸತೀ || ೫೫

ಬರುವುದನ್ನು ನೋಡಿದರೆ, ನನ್ನನ್ನು ಅವನು ವಧಿಸುವನೆಂದು ತೋರುತ್ತದೆ! ನನ್ನ ನಾಥನು ಇಷ್ಟು ಹತ್ತಿರದಲ್ಲಿದ್ದರೂ ಅನಾಥಿಯಂತೆ ನಾನು ಹತಳಾಗುವೆನು (೪೯). ನನ್ನ ಪತಿಯನ್ನೇ ದೃಢವಾಗಿ ನಂಬಿರುವ ನನಗೆ ಈ ರಾವಣನು 'ನನ್ನ ಮಡದಿಯಾಗು, ಉಲ್ಲಾಸದಿಂದ ನಲಿಯುತ್ತಿರು!' ಎಂದು ಎಷ್ಟುಸಲ ಹೇಳಲಿಲ್ಲ? ನಾನಂತೂ ಇವನನ್ನು ಧಿಕ್ಕರಿಸಿಬಿಟ್ಟಿದ್ದೇನೆ (೫೦). ನಾನು ಈತನ ಕೋರಿಕೆಗೆ ಒಪ್ಪಲಿಲ್ಲವಾದ್ದರಿಂದ ಈತನಿಗೆ ಪೂರ್ಣ ನಿರಾಸೆಯಾಗಿದೆ. ಕ್ರೋಧಮೋಹಗಳಿಂದ ಆವಿಷ್ಟನಾಗಿ ಈ ರಾವಣನು ನನ್ನನ್ನು ಕೊಲ್ಲಲು ಬರುತ್ತಿದ್ದಾನೆ. ಅಥವಾ ಈ ಅನಾರ್ಯನು ಪುರುಷೋತ್ತಮರಾದ ಶ್ರೀರಾಮಲಕ್ಷ್ಮಣರನ್ನು ಯುದ್ಧದಲ್ಲಿ ಸಂಹರಿಸಿರಬಹುದೆ? (೫೧-೫೨). ಅಯ್ಯೋ! ನನ್ನ ಬಾಳಿಗೆ ಧಿಕ್ಕಾರ! ನನಗೋಸ್ಕರ ಆ ರಾಜಪುತ್ರರು ಹತರಾಗಬೇಕಾಯಿತೆ? ಇಲ್ಲದಿದ್ದರೆ, ತನ್ನ ಮಗನು ಹತನಾದನೆಂಬ ಶೋಕಾವೇಶದಲ್ಲಿ ನನ್ನನ್ನು ಕೊಲ್ಲಬೇಕೆಂದು ಕ್ರೂರ ರಾಕ್ಷಸನು ಬರುತ್ತಿರಬಹುದೆ? ಶ್ರೀರಾಮಲಕ್ಷ್ಮಣರನ್ನು ಎದುರಿಸುವ ಸಾಮರ್ಥ್ಯವಿಲ್ಲದೆ ಈ ಪಾಪಿಯು ನನ್ನನ್ನು ಸಂಹರಿಸುವನು! (೫೩-೫೪). ಅಯ್ಯೋ, ಆವಿವೇಕಿಯಾದ ನಾನು ಹನುಮಂತನ ಮಾತಿನಂತೆಯೂ ನಡೆಯ

ಮನ್ಯೇ ತು ಹೃದಯಂ ತಸ್ಯಾಃ ಕೌಸಲ್ಯಾಯಾಃ ಫಲಿಷ್ಯತಿ |
 ಏಕಪುತ್ರಾ ಯದಾ ಪುತ್ರಂ ವಿನಷ್ಟಂ ಶ್ರೋಷ್ಯತೇ ಯುಧಿ || ೫೬
 ಸಾ ಹಿ ಜನ್ಮ ಚ ಬಾಲ್ಯಂ ಚ ಯೌವನಂ ಚ ಮಹಾತ್ಮನಃ |
 ಧರ್ಮಕಾರ್ಯಾನುರೂಪಂ ಚ ರುದತೀ ಸಂಸ್ಕೃತಿಷ್ಯತಿ || ೫೭
 ನಿರಾಶಾ ನಿಹತೇ ಪುತ್ರೇ ದತ್ತಾ ಶ್ರಾದ್ಧಮುಚೇತನಾ |
 ಅಗ್ನಿನಾರೋಕ್ಷ್ಯತೇ ನೂನಮಪೋ ವಾಪಿ ಪ್ರವೇಕ್ಷ್ಯತಿ || ೫೮
 ಧಿಗಸ್ತು ಕುಬ್ಜಮಸತೀಂ ಮಂಥರಾಂ ಪಾಪನಿಧಿಯಾಮ್ |
 ಯನ್ನಿಮಿತ್ತಮಿದಂ ದುಃಖಂ ಕೌಸಲ್ಯಾ ಪ್ರತಿಪಶ್ಯತೇ || ೫೯
 ಇತ್ಯೇನಂ ಮೃಧಿಲೀಂ ದೃಷ್ಟ್ವಾ ವಿಲಪಂತೀಂ ತಪಸ್ವಿನೀಮ್ |
 ರೋಹಿಣೀಮಿವ ಚಂದ್ರೇಣ ವಿನಾ ಗ್ರಹವಶಂ ಗತಾಮ್ || ೬೦
 ಏತಸ್ಮಿನ್ನಂತರೇ ತಸ್ಯ ಲಮಾತ್ಯೋ ಬುದ್ಧಿಮಾನ್ ಶುಚಿಃ |
 ಸುಪಾಶ್ವೋ ನಾನು ಮೇಧಾವೀ ರಾಕ್ಷಸೋ ರಾಕ್ಷಸೇಶ್ವರಮ್ ||

ಲಿಲ್ಲ. ಅವನ ಹೆಗಲಮೇಲೆ ಕುಳಿತು ನನ್ನ ಪತಿಯ ಬಳಿಗೆ ಹೋಗಿಬಿಟ್ಟಿದ್ದರೆ, ಈ ಕಷ್ಟ ಬರುತ್ತಿರಲಿಲ್ಲ. ಯಾರೂ ನನ್ನನ್ನು ನಿಂದಿಸುತ್ತಿರಲಿಲ್ಲ. ನನ್ನ ಪತಿಯ ಸನ್ನಿಧಿಯಲ್ಲಿ ಇರುತ್ತಿದ್ದೆ. ಈ ದಿನ ಹೀಗೆ ಶೋಕಿಸಬೇಕಾಗಿರಲಿಲ್ಲ (೫೫). ಇನ್ನು ಕೌಸಲ್ಯಾದೇವಿಯ ಗತಿಯೇನು? ಇರುವ ಒಬ್ಬನೇ ಮಗನು ಯುದ್ಧದಲ್ಲಿ ಹತನಾದನೆಂಬುದನ್ನು ಕೇಳಿದಾಗ, ಅಕಟ, ಅವಳ ಎದೆಯೇ ಒಡೆದುಹೋದೀತು! (೫೬). ಮಹಾತ್ಮನಾದ ತನ್ನ ಮಗನ ಜನ್ಮ, ಬಾಲ್ಯ, ಯೌವನ, ಅವನ ಧರ್ಮನಿಷ್ಠೆ-ಸಕಲವನ್ನೂ ನನ್ನ ಅತ್ತಿ ನೆನೆನೆಸಿಕೊಂಡು ಅಳುವಳು (೫೭). ಪುತ್ರನು ಹತನಾದರೆ ಕೌಸಲ್ಯೆಗೆ ನಿರಾಸೆ ಕವಿಯುವುದು. ತನ್ನ ಪುತ್ರನಿಗೆ ಮುಂದಿನ ಕ್ರಿಯೆಯನ್ನು ನಡೆಸಿ, ಬಾಳುವ ಜೈತನ್ಯವಿಲ್ಲದೆ ಅವಳು ಅಗ್ನಿಕುಂಡದಲ್ಲೋ ನೀರಿನಲ್ಲೋ ಬಿದ್ದು ನಿಶ್ಚಯವಾಗಿಯೂ ಪ್ರಾಣವನ್ನು ಬಿಡುವಳು (೫೮). ಪಾಪಿಯಾದ ಆ ಮಂಥರೆಗೆ ಧಿಕ್ಕಾರ! ಆ ಕೆಟ್ಟ ಗೂನಿಯನ್ನು ಈಗ ನಿಂದಿಸಬೇಕಾಗಿದೆ. ಅವಳಿಂದಲೇ ಕೌಸಲ್ಯೆಗೆ ಇಂತಹ ಸಂಕಟವು ಬಂದೊದಗುವುದು” ಎಂದು ಹಲುವಿದಳು. ಚಂದ್ರಮುನಿಲ್ಲದಾಗ ನೀಚಗ್ರಹದ ಕೈಗೆ ಸಿಕ್ಕಿದ ರೋಹಿಣಿ

ನಿನಾರ್ಯಮಾಣಃ ಸಚಿವೈರಿದಂ ನಚನಮಬ್ರವೀತ್ |
 ಕಥಂ ನಾನು ದಶಗ್ರೀವ ಸಾಕ್ಷಾತ್ಪ್ರವಣಾನುಜ || ೬೨

ಹಂತುಮಿಚ್ಛಸಿ ವೈದೇಹೀಂ ಕ್ರೋಧಾದ್ಧರ್ಮಮಪಾಸ್ಯ ಹಿ |
 ವೇದವಿದ್ಯಾವ್ರತಸ್ನಾತಃ ಸ್ವಕರ್ಮನಿರತಃ ಸದಾ || ೬೩

ಸ್ತ್ರಿಯಾಃ ಕಸ್ಮಾದ್ವಧಂ ವಿಲರ ಮನ್ಯಸೇ ರಾಕ್ಷಸೇಶ್ವರ |
 ವೈಧಿಲೀಂ ರೂಪಸಂಪನ್ನಾಂ ಪ್ರತ್ಯನೇಕ್ಷಸ್ವ ವಾರ್ಥಿವ || ೬೪

ತ್ವಮೇವ ತು ಸಹಾಸ್ಮಾಭೀ ರಾಘವೇ ಕ್ರೋಧಮುತ್ಪನ್ನಜ |
 ಅಭ್ಯುತ್ಥಾನಂ ತ್ವಮದ್ಯೈವ ಕೃಷ್ಣ ಪಕ್ಷಚತುರ್ದಶೀಮ್ || ೬೫

ಕೃತ್ವಾ ನಿಯಾಹ್ಯಮಾವಾಸ್ಯಾಂ ವಿಜಯಾಯ ಬಲೈರ್ವೃತಃ |
 ಶೂರೋ ಧೀಮಾನ್ ರಥೀ ಖಡ್ಗೀ ರಥಪ್ರವರಮಾಸ್ಥಿತಃ || ೬೬

ಹತ್ವಾ ದಾಲರಥಿಂ ರಾನುಂ ಭವಾನ್ ಪ್ರಾಪ್ಸ್ಯತಿ ವೈಧಿಲೀಮ್ ||

ಯಂತೆ ಅನಾಥಿಯಾಗಿ ವಿಲಸಿಸುತ್ತಿದ್ದ ವೈಧಿಲಿಯನ್ನು ಸುಪಾರ್ಶ್ವನಿಂಬ ರಾವಣನ ಅಮಾತ್ಯನು ನೋಡಿ ಮರುಗಿದನು (೫೯-೬೦). ಆತನು ಬುದ್ಧಿ ವಂತನೂ ಶುಚಿವ್ರತನೂ ವಿವೇಕಿಯೂ ಆಗಿದ್ದನು. ಇತರ ಸಚಿವರು ತಡೆ ದರೂ ಲೆಕ್ಕಿಸದೆ ಆ ಸುಪಾರ್ಶ್ವನು ಮುಂದೆ ಬಂದು ರಾವಣನನ್ನು ಕುರಿತು “ ಮಹಾರಾಜ-ದಶಗ್ರೀವ, ಸಾಕ್ಷಾತ್ ವೈಶ್ರವಣನಿಗೆ ತಮ್ಮನಾದ ನೀನು ಮಹಾಕುಲಪ್ರಸೂತನಾಗಿದ್ದೀಯೆ (೬೧-೬೨). ನೀನು ಧರ್ಮವನ್ನು ಮೂಲೆಗೊತ್ತಿ ಬರಿಯ ಸಿಟ್ಟಿಗೆ ವಶನಾಗಿ, ಈ ವೈದೇಹಿಯನ್ನು ಕೊಲ್ಲಲು ಹೊರಡಬಹುದೆ? ವೇದಗಳನ್ನು ಕಲಿತು ವಿದ್ಯಾವಂತನಾಗಿ ವ್ರತಸ್ನಾನವನ್ನು ಮಾಡಿದ್ದೀಯೆ. ಗೃಹಸ್ಥನಾಗಿ ಸ್ವಧರ್ಮದಲ್ಲಿ ನಿರತನಾಗಿದ್ದೀಯೆ (೬೩). ರಾಕ್ಷಸೇಶ್ವರ, ಶೂರಾಗ್ರೇಸರನಾದ ನಿನಗೆ ಒಬ್ಬ ಹೆಂಗಸಿನ ಕೊಲೆಮಾಡುವ ಬುದ್ಧಿ ಹೇಗೆ ಬಂದಿತು? ಸೀತೆಯು ರೂಪಸಂಪನ್ನೆಯೆಂಬುದನ್ನು ಗಮನಿಸಿ ಅವಳನ್ನು ಸರಿಯಾಗಿ ನೋಡಿಕೊ. ನಿನ್ನ ಸಿಟ್ಟನ್ನು ಪೂರ್ತಿಯಾಗಿ ರಾಮನಲ್ಲಿ ತೋರಿಸು. ನಾವೂ ನಿನ್ನ ಸಹಾಯಕ್ಕೆ ಬರುತ್ತೇವೆ. ಈ ದಿನ ಕೃಷ್ಣ ಪಕ್ಷ ಚತುರ್ದಶಿಯಾಗಿದೆ. ಇಂದೇ ಯುದ್ಧಕ್ಕೆ ಬೇಕಾದ ಸಕಲಸಿದ್ಧತೆಗಳನ್ನೂ ಮಾಡು (೬೪-೬೫). ನಾಳೆ ಅಮಾವಾಸ್ಯೆಯ ದಿನ ನಿಖಿಲಬಲ

ಸ ತದ್ಧುರಾತ್ಮಾ ಸುಹೃದಾ ನಿವೇದಿತಂ
 ವಚಃ ಸುಧರ್ಮ್ಯಂ ಪ್ರತಿಗೃಹ್ಯ ರಾವಣಃ |
 ಗೃಹಂ ಜಗಾಮಾಥ ತತಶ್ಚ ವೀರ್ಯವಾನ್
 ಪುನಃ ಸಭಾಂ ಚ ಪ್ರಯಯೌ ಸುಹೃದ್ವೃತಃ || ೬೨

ಇತಿ ಶ್ರೀಮದ್ರಾಮಾಯಣೇ ಯುದ್ಧ ಕಾಂಡೇ ತ್ರಿನವತಿತಮಃ ಸರ್ಗಃ



ಸಮೇತನಾಗಿ ದಿಗ್ವಿಜಯಕ್ಕಾಗಿ ಹೊರಡು! ನೀನು ಶೂರನೂ
 ಧೀಮಂತನೂ ಮಹಾರಥನೂ ಆಗಿದ್ದೀಯೆ. ಉತ್ತಮರಥವನ್ನೇರಿ ಈ ಖಡ್ಗ
 ವನ್ನು ಹಿಡಿದು ರಣರಂಗಕ್ಕೆ ಹೋಗು! ದಶರಥಾತ್ಮಜನಾದ ರಾಮನನ್ನು
 ಸಂಹರಿಸಿ, ಅನಂತರ ಈ ಮೈಥಿಲಿಯನ್ನು ಪಡೆಯಬಹುದು” ಎಂದು
 ನಿವೇದಿಸಿದನು (೬೬). ಹೀಗೆ ಸೌಹಾರ್ದದಿಂದ ಸುಪಾರ್ಶ್ವನು ಧರ್ಮ
 ಯುಕ್ತವಾದ ಮಾತನ್ನು ಅರಿಕೆಮಾಡಲು, ದುರಾತ್ಮನಾದ ರಾವಣನು
 ಅದಕ್ಕೆ ಸಮ್ಮತಿಸಿ ಅರಮನೆಗೆ ಹಿಂದಿರುಗಿದನು. ಆ ವೀರನು ಮತ್ತೆ ತನ್ನ
 ಸಚಿವರೊಡನೆ ರಾಜಸಭೆಯನ್ನು ಪ್ರವೇಶಿಸಿದನು (೬೭).

ಇಲ್ಲಿಗೆ ಶ್ರೀಮದ್ರಾಮಾಯಣದ ಯುದ್ಧ ಕಾಂಡದಲ್ಲಿ ತೊಂಬತ್ತುಮೂರನೆಯ ಸರ್ಗ



ಚತುರ್ನವತಿತಮಃ ಸರ್ಗಃ

ಗಾಂಧರ್ವಾಸ್ತ್ರಮೋಹನಮ್

ಸ ಪ್ರವಿಶ್ಯ ಸಭಾಂ ರಾಜಾ ದೀನಃ ಪರಮದುಃಖಿತಃ |
 ನಿಷಸಾದಾಸನೇ ನುಖ್ಯೇ ಸಿಂಹಃ ಕ್ರುದ್ಧ ಇವ ಶ್ವಸನ್ || ೧
 ಅಬ್ರವೀಚ್ಚ ಸ ತಾನ್ ಸರ್ವಾನ್ ಬಲಮುಖ್ಯಾನ್ ಮಹಾಬಲಃ |
 ರಾವಣಃ ಪ್ರಾಂಜಲಿರ್ವಾಕ್ಯಂ ಪುತ್ರವ್ಯಸನಕರ್ತೃತಃ || ೨
 ಸರ್ವೇ ಭವಂತಃ ಸರ್ವೇಣ ಹಸ್ತ್ಯಶ್ವೇನ ಸಮಾನ್ಯತಾಃ |
 ನಿಯಾಂತು ರಥಸಂಘೈಶ್ಚ ಪಾದಾತ್ಪೈಶ್ಚೋಪಶೋಭಿತಾಃ || ೩
 ಏಕಂ ರಾನುಂ ಪರಿಕ್ಷಿಪ್ಯ ಸಮರೇ ಹಂತುಮರ್ಹಥ |
 ವರ್ಷಂತಃ ಶರವರ್ಷೇಣ ಪ್ರಾನ್ವಟ್ಕಾಲ ಇವಾಂಬುದಾಃ || ೪
 ಅಥನಾಹಂ ಶರೈಸ್ತ್ರೀಕ್ಷ್ಣೈರ್ಭಿನ್ನಗಾತ್ರಂ ಮಹಾರಣೇ |
 ಭವದ್ಭಿಃ ಶ್ವೋ ನಿಹಂತಾಸ್ಮಿ ರಾನುಂ ಲೋಕಸ್ಯ ಪಶ್ಯತಃ || ೫

ಸರ್ಗ ೯೪

ರಾವಣನ ಅದೇಶದಂತೆ ಬಲಾಧ್ಯಕ್ಷರು ಸೇನಾಸಮೇತರಾಗಿ ಕಪಿಸೇನೆಯೊಡನೆ
 ಯುದ್ಧ ಮಾಡುವುದು. ಶ್ರೀರಾಮನ ಅತ್ಯದ್ಭುತವಾದ
 ಯುದ್ಧಸಾಮರ್ಥ್ಯ ಗಾಂಧರ್ವಾಸ್ತ್ರಪ್ರಯೋಗ.

ರಾವಣನು ರಾಜಸಭೆಯನ್ನು ಪ್ರವೇಶಿಸಿ ದೈನ್ಯದಿಂದ ಸಿಂಹಾಸನದಲ್ಲಿ
 ಕುಳಿತನು. ತಡೆಯಲಾರದ ದುಃಖದಿಂದ ಅವನು ವ್ಯಾಕುಲನಾಗಿದ್ದನು.
 ಕೆರಳಿದ ಸಿಂಹದಂತೆ ನಿಡುಸುಯ್ಯುತ್ತಿದ್ದನು. ಮಗನ ಮರಣದಿಂದಾದ
 ವ್ಯಸನವು ಅವನನ್ನು ಕಿತ್ತಿಳಿಯುತ್ತಿತ್ತು (೧). ಸಭೆಯಲ್ಲಿ ನೆರೆದಿದ್ದ ಸಮಸ್ತ
 ಬಲಾಧ್ಯಕ್ಷರನ್ನೂ ಕುರಿತು, ರಾವಣನು ಕೈಮುಗಿದುಕೊಂಡು “ಮಿತ್ರರೆ,
 ನೀವೆಲ್ಲರೂ ಚತುರಂಗಬಲ ಸಮೇತರಾಗಿ ರಣಯಾತ್ರೆಯೆ ಹೋರಡಿರಿ. ಎಲ್ಲರೂ
 ಒಟ್ಟುಗೂಡಿ ರಾಮನೊಬ್ಬನನ್ನೇ ಸುತ್ತುಗಟ್ಟಿ ಅವನನ್ನು ಕೊಲ್ಲಲು
 ಪ್ರಯತ್ನಿಸಿರಿ. ಮಳೆಗಾಲದ ಕಾರ್ಮೋಡಗಳಂತೆ ಶರವರ್ಷಗಳನ್ನು ಸುರಿಸಿರಿ
 (೨-೪) ಒಂದುವೇಳೆ ಅವನು ಸಾಯದಿದ್ದರೂ ನೀವು ಅವನ ಗಾತ್ರವನ್ನು

ಇತ್ಯೇತದ್ರಾಕ್ಷಸೇಂದ್ರಸ್ಯ ವಾಕ್ಯನೂದಾಯ ರಾಕ್ಷಸಾಃ |
 ನಿಯಮಯುಸ್ತೇ ರಥೈಃ ಶೀಘ್ರೈರ್ನಾನಾನೀಕೈಃ ಸುಸಂವೃತಾಃ || ೬
 ಪರಿಘಾನ್ ಪಟ್ಟಿಸಾಂಶ್ಚೈವ ಶರಖಡ್ಗಪರಶ್ಚಧಾನ್ |
 ಶರೀರಾಂತಕರಾನ್ ಸರ್ವೇ ಚಿಕ್ಷುಪುರ್ವಾನರಾನ್ ಪ್ರತಿ || ೭
 ವಾನರಾಶ್ಚ ದ್ರುಮಾನ್ ಶೈಲಾನ್ ರಾಕ್ಷಸಾನ್ ಪ್ರತಿ ಚಿಕ್ಷುಪುಃ |
 ಸ ಸಂಗ್ರಾಮೋ ಮಹಾನ್ ಭೀಮುಃ ಸೂರ್ಯಸ್ಯೋದಯನಂ ಪ್ರತಿ ||
 ರಕ್ಷಸಾಂ ವಾನರಾಣಾಂ ಚ ತುಮುಲಃ ಸಮುಪದ್ಯತ |
 ತೇ ಗದಾಭಿರ್ವಿಚಿತ್ರಾಭಿಃ ಪ್ರಾಸೈಃ ಖಡ್ಗೈಃ ಪರಶ್ಚಧೈಃ || ೯
 ಅನ್ಯೋನ್ಯಂ ಸಮರೇ ಜಘ್ನುಸ್ತದಾ ವಾನರರಾಕ್ಷಸಾಃ |
 ಏವಂ ಪ್ರವೃತ್ತೇ ಸಂಗ್ರಾಮೇ ಹ್ಯುದ್ಭಾತಂ ಸುಮಹದ್ರಜಃ || ೧೦

ಕೆತ್ತಿ ಕೊರೆದಿರುತ್ತೀರಿ. ನಾಳೆ ನಾನು ಹೋಗಿ ಘೋರಸಂಗ್ರಾಮವನ್ನು
 ಹೂಡಿ ತೀಕ್ಷ್ಣಾಸ್ತ್ರಗಳಿಂದ ರಾಮನನ್ನು ಕೊಲ್ಲುವೆನು. ಆ ಪರಿಯನ್ನಾದರೂ
 ಜಗತ್ತು ನೋಡಲಿ!" ಎಂದು ಹೇಳಿದನು (೫). ಆಗ ರಾಕ್ಷಸರಾಜನ
 ಆದೇಶದಂತೆ ರಾಕ್ಷಸಬಲಾಧ್ಯಕ್ಷರು ಸನ್ನದ್ಧರಾಗಿ ಶೀಘ್ರಗಾಮಿಗಳಾದ
 ರಥಗಳನ್ನೇರಿ, ತಮ್ಮ ತಮ್ಮ ವಿವಿಧನೇನೆಗಳೊಡನೆ ರಣರಂಗಕ್ಕೆ ಸಾಗಿದರು.
 ಪರಿಘ, ಪಟ್ಟಿಸ, ಶರ, ಖಡ್ಗ, ಪರಶು ಮುಂತಾದ ಮಾರಕಾಯುಧಗಳನ್ನು
 ವಾನರರಮೇಲೆ ಬೀಸುತ್ತ ಹೋರಾಡಿದರು (೬-೭). ವಾನರಯೋಧರು
 ವೃಕ್ಷಗಳನ್ನೂ ಶೈಲಗಳನ್ನೂ ಎಸೆಯುತ್ತ ಕಾದಾಡಿದರು. ರಾಕ್ಷಸರಿಗೂ
 ವಾನರರಿಗೂ ಸೂರ್ಯೋದಯಕಾಲದಲ್ಲಿ* ಆರಂಭವಾದ ದಾರುಣ
 ಯುದ್ಧವು ಅತಿಘೋರವಾಗಿ ಬೆಳೆಯಿತು. ವಿಚಿತ್ರಾಕೃತಿಯ ಗದೆ, ಪ್ರಾಸ,
 ಖಡ್ಗ, ಪರಶುಗಳಿಂದ ರಾಕ್ಷಸರು ವಾನರರನ್ನು ಬಡಿದರು. ವಾನರರು
 ರಾಕ್ಷಸರ ಕೈಯಿಂದ ಅವುಗಳನ್ನು ಕಿತ್ತುಕೊಂಡು ಅವರನ್ನು ಸದೆದರು
 (೮-೯) ಎಲ್ಲೆಲ್ಲಿಯೂ ಧೂಳಿನ ದೊಡ್ಡ ರಾಶಿ ಮೇಲೆದ್ದು ಕಸಿರಾಕ್ಷಸರ

* ಚತುರ್ದಶಿಯ ಪ್ರಾತಃಕಾಲದಲ್ಲಿ ಈ ಯುದ್ಧವು ಆರಂಭವಾಯಿತು.
 ಸೂರ್ಯೋದಯಕ್ಕೂ ಮೊದಲು ರಾಮನು ಸೀತೆಯನ್ನು ಸಂಹರಿಸುವುದಕ್ಕಾಗಿ
 ಆಶೋಕವನಕ್ಕೆ ಹೋಗಿದ್ದನೆಂದು ತಿಳಿಯಬೇಕು.

ರಕ್ಷಸಾಂ ನಾನರಾಣಾಂ ಚ ಶಾಂತಂ ಶೋಣಿತವಿಸ್ರವ್ಯೈಃ |
 ನಾತಂಗರಥಕೂಲಾಶ್ಚ ವಾಜಿನುತ್ಸ್ಯಾ ಧ್ವಜಮ್ರುಮಾಃ || ೧೦
 ಶರೀರಸಂಘಾಟನಹಾಃ ಪ್ರಸಸ್ಯುಃ ಶೋಣಿತಾಪಗಾಃ |
 ತತಸ್ತೇ ನಾನರಾಃ ಸರ್ವೇ ಶೋಣಿತೌಘಪರಿಪ್ಲುತಾಃ || ೧೧
 ಧ್ವಜವರ್ಮರಥಾನಶ್ವಾನಾನಾಪ್ರಹರಣಾನಿ ಚ |
 ಅಪ್ಲುತ್ಯಾಪ್ಲುತ್ಯ ಸಮರೇ ರಾಕ್ಷಸಾನಾಂ ಬಭಂಜಿರೇ || ೧೨
 ಕೇಶಾನ್ ಕರ್ಣಲಲಾಟಾಂಶ್ಚ ನಾಸಿಕಾಶ್ಚ ಪ್ಲವಂಗಮಾಃ |
 ರಕ್ಷಸಾಂ ದಶನೈಸ್ತೀಕ್ಷ್ಣೈರ್ನಘೈಶ್ಚಾಪಿ ನ್ಯಕರ್ತಯನ್ || ೧೩
 ಏಕೈಕಂ ರಾಕ್ಷಸಂ ಸಂಖ್ಯೇ ಶತಂ ನಾನರಪುಂಗವಾಃ |
 ಅಭ್ಯಧಾನಂತ ಘನಿನಂ ವೃಕ್ಷಂ ಶಕುನಯೋ ಯಥಾ || ೧೪
 ತಥಾ ಗದಾಭಿರ್ಗುರ್ವೀಭಿಃ ಪ್ರಾಸ್ಯೈಃ ಖಡ್ಗೈಃ ಪರಶ್ವಧೈಃ |
 ನಿಜಘ್ನುವಾರನರಾನ್ ಘೋರಾನ್ ರಾಕ್ಷಸಾಃ ಪರ್ವತೋಪಮಾಃ ||

ರಕ್ತದ ಕೋಡಿಯಿಂದ ಹಾಗೆಯೇ ಶಾಂತವಾಗುತ್ತಿತ್ತು ! ರಕ್ತದ ಹೊಳೆಗಳು ಹರಿದವು. ಆ ಹೊಳೆಗಳಿಗೆ ಆನೆಗಳೂ ರಥಗಳೂ ದಡಗಳಾದವು ! ಕುದುರೆಗಳು ಮೀನುಗಳಾದವು ! ಧ್ವಜಗಳು ತೀರವೃಕ್ಷಗಳಾದವು ! (೧೦-೧೧). ತೇಲಿಹೋಗುವ ಯೋಧರ ದೇಹಗಳು ತೆಪ್ಪಗಳಾದವು ! ಸಮಸ್ತ ಕಪಿಯೋಧರೂ ರಕ್ತದಲ್ಲಿ ನೆನೆದು, ಮೇಲಕ್ಕೆ ಹಾರಿಹಾರಿ ರಾಕ್ಷಸರ ಧ್ವಜ, ಕವಚ, ರಥ, ಅಶ್ವ ಮತ್ತು ವಿವಿಧಾಯುಧಗಳನ್ನು ಮುರಿದು ಹರಿದು ಉರುಳಿಸಿ ಕೊಂದು ಭಗ್ನಗೊಳಿಸುತ್ತಿದ್ದರು (೧೨-೧೩). ಆ ಕಪಿಯೋಧರು ತೀಕ್ಷ್ಣವಾದ ತಮ್ಮ ಕೋರೆಹಲ್ಲುಗಳಿಂದಲೂ ನಖಗಳಿಂದಲೂ ಕಚ್ಚುತ್ತ ಪರಚುತ್ತ, ರಾಕ್ಷಸರ ಕೂದಲನ್ನು ಕಿತ್ತು ಕಿವಿಗಳನ್ನು ಹರಿದು ಹಣೆಗಳನ್ನು ಗಾಯಗೊಳಿಸಿ ಮೂಗುಗಳನ್ನು ತರಿದರು ! ಹಣ್ಣುಗಳಿರುವ ಮರವನ್ನು ಹಕ್ಕಿಗಳು ಮುತ್ತುವಂತೆ, ಒಬ್ಬೊಬ್ಬ ರಾಕ್ಷಸನನ್ನೂ ಬಹುಮಂದಿ ವಾನರರು ಮುತ್ತಿ ಹಿರಿದು ಹೀಚಿದರು (೧೪-೧೫). ಆಗ ಪರ್ವತಾಕಾರ ರಾದ ರಾಕ್ಷಸರು ದೊಡ್ಡ ದೊಡ್ಡ ಗದೆಗಳಿಂದಲೂ, ಪ್ರಾಸ ಖಡ್ಗ ಪರಶು

ರಾಕ್ಷಸೈರ್ಯುಧ್ಯನಾನಾನಾಂ ನಾನರಾಣಾಂ ಮಹಾಚಮೂಃ |
 ಶರಣ್ಯಂ ಶರಣಂ ಯಾತಾ ರಾಮಂ ದಶರಥಾತ್ಮಜಮ್ || ೧೭
 ತತೋ ರಾಮೋ ಮಹಾತೇಜಾ ಧನುರಾದಾಯ ವೀರ್ಯವಾನ್ |
 ಪ್ರವಿಶ್ಯ ರಾಕ್ಷಸಂ ಸೈನ್ಯಂ ಶರವರ್ಷಂ ವನರ್ಷ ಹ || ೧೮
 ಪ್ರವಿಷ್ಟಂ ತು ತದಾ ರಾಮಂ ಮೇಘಾಃ ಸೂರ್ಯಮಿವಾಂಬರೇ |
 ನಾಭಿಜಗ್ಮುರ್ಮಹಾಘೋರಂ ನಿರ್ದಹಂತಂ ಶರಾಗ್ನಿನಾ || ೧೯
 ಕೃತಾನ್ಯೇವ ಸುಘೋರಾಣಿ ರಾಮೇಣ ರಜನೀಚರಾಃ |
 ರಣೇ ರಾಮಸ್ಯ ದದೃಶುಃ ಕರ್ಮಾಣ್ಯಸುಕರಾಣಿ ಚ || ೨೦
 ಚಾಲಯಂತಂ ಮಹಾನೀಕಂ ವಿಧಮಂತಂ ಮಹಾರಥಾನ್ |
 ದದೃಶುಸ್ತೇ ನ ವೈ ರಾಮಂ ನಾತಂ ವನಗತಂ ಯಥಾ || ೨೧

ಗಳಿಂದಲೂ ಘೋರವಾನರರನ್ನು ಹೊಡೆದು ಬಡಿದು ವಿಧ್ವಂಸಗೊಳಿಸಿದರು
 (ರಾಕ್ಷಸರ ಕೈಮೇಲಾಯಿತು). ರಾಕ್ಷಸರೊಡನೆ ಹೊಡೆದಾಡುತ್ತಿದ್ದ ವಾನರ
 ಸೇನೆಯು ದಶರಥಾತ್ಮಜನಾದ ಶ್ರೀರಾಮನೇ ಶರಣೆಂದು ಅವನ ಮರೆ
 ಹೊಕ್ಕಿತು (೧೭-೧೮). ಅನಂತರ ವೀರಾಗ್ರಣಿಯೂ ಮಹಾತೇಜಸ್ವಿಯೂ
 ಆದ ಶ್ರೀರಾಮನು ತನ್ನ ಕೋದಂಡವನ್ನು ಹಿಡಿದು ರಾಕ್ಷಸಸೇನೆ
 ಯನ್ನಾಕ್ರಮಿಸಿ ಶರವರ್ಷವನ್ನು ಸುರಿಸಲಾರಂಭಿಸಿದನು (೧೮). ಖರಕಿರಣ
 ನಾದ ಸೂರ್ಯನು ಅಂಬರದಲ್ಲಿ ನುಗ್ಗಿ ಬರುವಂತೆ ರಾಕ್ಷಸಸೇನೆಯಲ್ಲಿ ನುಗ್ಗಿ,
 ಬಾಣಾಗ್ನಿಯಿಂದ ರಾಕ್ಷಸಸೇನೆಯನ್ನು ಶ್ರೀರಾಮನು ಸುಟ್ಟುಹಾಕಲಾರಂಭ
 ಸಿದನು. ಮೇಘಪಂಕ್ತಿಯಂತಿದ್ದ ರಾಕ್ಷಸರಿಗೆ ಶ್ರೀರಾಮನೆಲ್ಲಿರುವನೆಂಬುದೇ
 ಗೋಚರಿಸಲಿಲ್ಲ (೧೯). ಅನ್ಯದುಷ್ಟರವಾದ ಶ್ರೀರಾಮನ ಅದ್ಭುತಕೃತ್ಯದ
 ದೃಶ್ಯಗಳು, ನಡೆದಮೇಲೆ ನಿಶಾಚರರಿಗೆ ಗೋಚರಿಸುತ್ತಿದ್ದವೇ ಹೊರತು ಅವು
 ಗಳನ್ನು ನಡೆಸುತ್ತಿರುವಾಗ ಗೋಚರಿಸಲಿಲ್ಲ (೨೦). ಮಹಾರಥರಾದ
 ನಿಶಾಚರರು ಉರುಳುರುಳಿ ಬಿದ್ದರು. ರಾಕ್ಷಸರ ಮಹಾಸೇನೆಯು ಅಲ್ಲೋಲ
 ಕಲ್ಲೋಲವಾಗಿ ತತ್ತರಿಸಿ ತೂಗಾಡಿತು. ಅದಕ್ಕೆ ಕಾರಣನಾದ ಶ್ರೀರಾಮನು
 ಸೇನಾಮಧ್ಯದಲ್ಲಿರುವನೆಂದು ರಾಕ್ಷಸರು ಊಹಿಸಿದರೇ ಹೊರತು ಅವನನ್ನು
 ಕಣ್ಣಿಂದ ನೋಡಲು ಸಾಧ್ಯವಾಗಲಿಲ್ಲ. ಮಹಾವೃಕ್ಷಗಳನ್ನು ರುಳಿಸಿ ಅರಣ್ಯ

ಭಿನ್ನಂ ಭಿನ್ನಂ ಶರೈರ್ದಗ್ಧಂ ಪ್ರಭಗ್ನಂ ಶಸ್ತ್ರಪೀಡಿತಮ್ |
ಬಲಂ ರಾಮೇಣ ದದ್ಯ ಶುರ್ನ ರಾಮಂ ಶೀಘ್ರಕಾರಿಣಮ್ || ೨೨

ಪ್ರಹರಂತಂ ಶರೀರೇಷು ನ ತೇ ಪಶ್ಯಂತಿ ರಾಘವಮ್ |
ಇಂದ್ರಿಯಾರ್ಥೇಷು ತಿಷ್ಠಂತಂ ಭೂತಾತ್ಮಾನಮಿವ ಪ್ರಜಾಃ || ೨೩

ಏಷ ಹಂತಿ ಗಜಾನೀಕಮೇಷ ಹಂತಿ ಮಹಾರಥಾನ್ |
ಏಷ ಹಂತಿ ಶರೈಸ್ತೀಕ್ಷ್ಣೈಃ ಪದಾತೀನ್ ವಾಜಿಭಿಃ ಸಹ || ೨೪

ಇತಿ ತೇ ರಾಕ್ಷಸಾಃ ಸರ್ವೇ ರಾಮಸ್ಯ ಸದೃಶಾನ್ ರಣೇ |
ಅನ್ಯೋನ್ಯಂ ಕುಪಿತಾ ಜಘ್ನುಃ ಸಾದೃಶ್ಯಾದ್ರಾಘವಸ್ಯ ತೇ || ೨೫

ವನ್ನೇ ಅಲ್ಲಾಡಿಸುವ ಬಿರುಗಾಳಿಯಂತೆ*, ಶ್ರೀರಾಮನು ರಾಕ್ಷಸಸೇನೆಯಲ್ಲಿ ನುಗ್ಗಿದನು (೨೧). ಶ್ರೀರಾಮನ ಕೂರ್ಗಣಿಗಳು ರಾಕ್ಷಸಯೋಧರನ್ನು ಕಡಿಕಡಿದು ಕೆಡಹಿದವು ; ತರಿತರಿದು ತೂರಿದವು ; ಸುಟ್ಟು ಸುಟ್ಟು ಉರುಬಿದವು ; ಕೈಕಾಲುಗಳನ್ನು ಮುರಿಮುರಿದು ಉರುಳಿಸಿದವು. ಆ ಕೂರ್ಗಣಿಗಳು ರಾಕ್ಷಸರ ಎದೆ ಎದೆಗಳಲ್ಲಿ ನೆಟ್ಟವು. ಅವನ ಅಚ್ಚರಿಯ ಕೈಚಳಕವು ಕಾಣಿಸುತ್ತಿತ್ತೇ ಹೊರತು, ಶ್ರೀರಾಮನು ಎಲ್ಲಿರುವನೆಂಬುದು ರಾಕ್ಷಸರಿಗೆ ಗೋಚರಿಸುತ್ತಿರಲಿಲ್ಲ! (೨೨). ಇಂದ್ರಿಯಗಳಿಂದ ಶಬ್ದಾದಿ ವಿಷಯಗಳನ್ನು ಅನುಭವಿಸುತ್ತ ಶರೀರದಲ್ಲಿ ನೆಲೆಸಿದ್ದರೂ ಅಂತರ್ಯಾಮಿಯಾದ ಜೀವಾತ್ಮನನ್ನು ಜನರು ಕಾಣರಲ್ಲವೆ? ಹಾಗೆ ಶರಗಳಿಂದ ನಿರಂತರವಾಗಿ ರಾಕ್ಷಸರನ್ನು ಪ್ರಹರಿಸುತ್ತ ಸೇನಾಮಧ್ಯದಲ್ಲಿ ಸಂಚರಿಸುತ್ತಿದ್ದ ರಾಘವನನ್ನು ಜನರು ಕಾಣಲಾರದೆ ಹೋದರು (೨೩). “ಇದೋ, ಗಜಸೇನೆಯನ್ನು ಮರ್ದಿಸುತ್ತಿದ್ದಾನೆ! ಅದೋ, ಮಹಾರಥರನ್ನು ಕೊಚ್ಚಿ ಉರುಳಿಸುತ್ತಿದ್ದಾನೆ! ಇದೋ, ತೀಕ್ಷ್ಣಾಸ್ತ್ರಗಳಿಂದ ಪದಾತಿಗಳನ್ನು ಸದೆಯುತ್ತಿದ್ದಾನೆ! ಅದೋ, ಅಶ್ವಸೇನೆಯನ್ನು ಧ್ವಂಸಮಾಡುತ್ತಿದ್ದಾನೆ!” ಎಂದು ರಾಕ್ಷಸರಲ್ಲಿ ಕೋಲಾಹಲವೆದ್ದಿತು (೨೪). ಆ ಸೇನೆಯಲ್ಲಿ ಶ್ರೀರಾಮನ ಸಾದೃಶ್ಯವನ್ನು

* ಬಿರುಗಾಳಿ ಬೀಸುವುದೆಂದು ಊಹಿಸಬಹುದೇ ಹೊರತು, ಅದನ್ನು ಕಣ್ಣಿಂದ ನೋಡಲು ಸಾಧ್ಯವಿಲ್ಲ.

ನ ತೇ ದದ್ಯ ಶಿರೇ ರಾನುಂ ದಹಂತನುರಿನಾಹಿನೀಮ್ |
ನೋಹಿತಾಃ ಪರಮಾಸ್ತ್ರೇಣ ಗಾಂಧರ್ವೇಣ ಮಹಾತ್ಮನಾ || ೨೬

ತೇ ತು ರಾನುಸಹಸ್ರಾಣಿ ರಣೇ ಪಶ್ಯಂತಿ ರಾಕ್ಷಸಾಃ |
ಪುನಃ ಪಶ್ಯಂತಿ ಕಾಕುತ್ಸ್ಥನೇಕಮೇವ ಮಹಾಹನೇ || ೨೭

ಭ್ರಮಂತೀಂ ಕಾಂಚನೀಂ ಕೋಟಿಂ ಕಾರ್ಮುಕಸ್ಯ ಮಹಾತ್ಮನಃ |
ಅಲಾತಚಕ್ರಪ್ರತಿನಾಂ ದದ್ಯ ಶುಸ್ತೇ ನ ರಾಘವಮ್ || ೨೮

ಶರೀರನಾಭಿ ಸತ್ತ್ವಾರ್ಚಿಃ ಶರಾರಂ ನೇಮಿಕಾರ್ಮುಕಮ್ |
ಜ್ಯಾಘೋಷತಲಿನಿಘೋಷಂ ತೇಜೋಬುದ್ಧಿಗುಣಪ್ರಭಮ್ || ೨೯

ಕಂಡು 'ಓ! ಅವನೇ ರಾನು' ಎಂಬ ಭ್ರಮೆಯಿಂದ ಸಂಕ್ರುದ್ಧರಾದ ರಾಕ್ಷಸರು ರಾಕ್ಷಸಯೋಧರನ್ನೇ ಪ್ರಹರಿಸಿದರು. ಹೀಗೆ ಅವರು ತಮ್ಮನ್ನು ತಾನೇ ಸಂಹರಿಸುತ್ತಿದ್ದರು (೨೫). ಮಹಾತ್ಮನಾದ ಶ್ರೀರಾಮನು ಅದ್ಭುತವಾದ ಗಂಧರ್ವಾಸ್ತ್ರವನ್ನು ಪ್ರಯೋಗಿಸಿ, ಈ ಪ್ರಕಾರವಾಗಿ ವೈರಿ ವಾಹಿನಿಯನ್ನು ಹುರಿದು ಮುಕ್ಕಿ ಧೂಳೆಬ್ಬಿಸಿದನು. ಅವನ ಹಸ್ತಲಾಘವ ಶೀಘ್ರಾತಿಶಯಗಳಿಂದ ಸಮ್ಮುಗ್ಧರಾದ ರಾಕ್ಷಸರಿಗೆ ಕಾಕುತ್ಸ್ಥನು ಎಲ್ಲಿರುವ ನೆಂಬುದೇ ಗೋಚರಿಸಲಿಲ್ಲ (೨೬). 'ರಣರಂಗದಲ್ಲಿ ಸಾವಿರಾರು ರಾನುರು ಇರಬಹುದೇ!' ಎಂದು ರಾಕ್ಷಸರಿಗೆ ಅನಿಸುತ್ತಿತ್ತು. ಮತ್ತೆ 'ಇಲ್ಲ, ಇಲ್ಲ! ಒಬ್ಬನೇ ರಾಜುನಿದ್ದಾನೆ!' ಎಂದು ತೋರುತ್ತಿತ್ತು (೨೭). ಆ ಮಹಾತ್ಮನು ಹಿಡಿದಿದ್ದ ಕೋದಂಡದ ಕಾಂಚನಮಯವಾದ ಅಗ್ರಭಾಗವು ಅಲಾತಚಕ್ರ*ದಂತೆ ಗಿರೆಂದು ಸುತ್ತುವುದು ರಾಕ್ಷಸರಿಗೆ ಕಾಣಿಸಿತೇ ಹೊರತು ರಾಘವನು ಗೋಚರಿಸಲಿಲ್ಲ! (೨೮). ಮಂಡಲೀಕೃತ ಕೋದಂಡನಾದ ರಾಘವನು ರಾಮಚಕ್ರವಾಗಿ ಗೋಚರಿಸಿದನು. ಸಂಗ್ರಾಮಭೂಮಿಯಲ್ಲಿ ರಾಕ್ಷಸರನ್ನು ಸದೆಬಡಿಯುತ್ತಿದ್ದ ಆ ಘೋರಚಕ್ರಕ್ಕೆ ರಾಘವನು

* ಬೆಂಕಿಯ ಕೊಳ್ಳಿಯನ್ನು ವೇಗದಿಂದ ತಿರುಗಿಸಿದರೆ, ಬೆಂಕಿಯ ಚಕ್ರದಂತೆ ಕಾಣಿಸುವುದು. ಅದು ಅಲಾತಚಕ್ರ.

ದಿವ್ಯಾಸ್ತ್ರಗುಣಪರ್ಯಂತಂ ನಿಘ್ನಂತಂ ಯುಧಿ ರಾಕ್ಷಸಾನ್ |
 ದದೃಶೂ ರಾಮಚಕ್ರಂ ತತ್ ಕಾಲಚಕ್ರಮಿವ ಪ್ರಜಾಃ || ೩೦

ಅನೀಕಂ ದಶಸಾಹಸ್ರಂ ರಥಾನಾಂ ನಾತರಂಹಸಾನಮ್ |
 ಅಷ್ಟಾದಶ ಸಹಸ್ರಾಣಿ ಕುಂಜರಾಣಾಂ ತರಸ್ವಿನಾನಮ್ || ೩೧

ಚತುರ್ದಶ ಸಹಸ್ರಾಣಿ ಸಾರೋಹಾಣಾಂ ಚ ವಾಜಿನಾನಮ್ |
 ಪೂರ್ಣೇ ಶತಸಹಸ್ರೇ ದ್ವೇ ರಾಕ್ಷಸಾನಾಂ ಪದಾತಿನಾನಮ್ || ೩೨

ದಿವಸಸ್ಯಾಷ್ಟಮೇ ಭಾಗೇ ಶರೈರಗ್ನಿಶಿಖೋಪಮೈಃ |
 ಹತಾನೈಕೇನ ರಾನೋಣ ರಕ್ಷಸಾಂ ಕಾಮರೂಪಿಣಾನಮ್ || ೩೩

ಶರೀರವೇ ದೃಢವಾದ ನಾಭಿ.* ಬಲವೇ ಚಕ್ರದ ಜ್ವಾಲೆ. ಶರಗಳೇ ಅರಗಳು. ಧನುಸ್ಸೇ ನೇಮಿ. ಜ್ಯಾಘೋಷ ತಲಘೋಷಗಳೇ ಆರ್ಭಟ. ಶ್ರೀರಾಮನ ಬುದ್ಧಿ, ಪರಾಕ್ರಮ, ಶರೀರಕಾಂತಿಗಳೇ ರಾಮಚಕ್ರದ ಪ್ರಭೆ! ದಿವ್ಯಾಸ್ತ್ರವೈಭವವೇ ನಿಶಿತಧಾರಿ. ಸರ್ವಸಂಹಾರಕವಾದ ಕಾಲಚಕ್ರವೇ ಎಂಬಂತೆ ಆ ರಾಮಚಕ್ರವು ಜನರಿಗೆ ಗೋಚರಿಸಿತು! (೨೯-೩೦). ರಾಕ್ಷಸಸೈನ್ಯದಲ್ಲಿ ನಾಯುವೇಗದಿಂದ ಸಂಚರಿಸುತ್ತಿದ್ದ ಏಳು ಕೋಟಿ ಇಪ್ಪತ್ತೊಂಬತ್ತು ಲಕ್ಷ ರಥಗಳು ಮುರಿದುಬಿದ್ದವು! ಬಲಶಾಲಿಗಳಾದ ಹದಿಮೂರು ಕೋಟಿ ಹನ್ನೆರಡು ಲಕ್ಷ ಇಪ್ಪತ್ತು ಸಾವಿರ ಆನೆಗಳು ಹತವಾದವು! (೩೧). ರಾವುತರಿಂದ ಯುಕ್ತವಾದ ಹತ್ತು ಕೋಟಿ ಇಪ್ಪತ್ತು ಲಕ್ಷ ಅರುವತ್ತು ಸಾವಿರ ಅಶ್ವಗಳು ಸಂಹೃತವಾದವು! ಒಂದುನೂರ ನಲವತ್ತೈದು ಕೋಟಿ ಎಂಬತ್ತು ಲಕ್ಷ ರಾಕ್ಷಸಪದಾತಿಗಳು ವಿಧ್ವಸ್ತರಾದರು! (೩೨). ಒಬ್ಬನೇ ಒಬ್ಬ ಶ್ರೀರಾಮನು ದಿವಸದ ಎಂಟನೆಯ ಒಂದಂಶದ ಸಮಯದಲ್ಲಿ ಅಗ್ನಿಜ್ವಾಲೆಗಳಂತಿದ್ದ ತನ್ನ ಕ್ರೂರಾಸ್ತ್ರಗಳಿಂದ ಕಾಮರೂಪಿಗಳಾದ ರಾಕ್ಷಸರ ಸೇನೆ

* ಧನುರ್ಧಾರಿಯಾದ ಶ್ರೀರಾಮನನ್ನು ಘೋರಚಕ್ರವಾಗಿ ರೂಪಿಸಲಾಗಿದೆ. ನಾಭಿ = ಚಕ್ರದ ಮಧ್ಯಭಾಗ, ಗುಂಬ (Axle-Box). ಅರ = ಚಕ್ರದ ಸಲಾಕೆ, ಆರಿಕಾಲು. ನೇಮಿ = ಚಕ್ರದ ಸುತ್ತಲೂ ಇರುವ ಬಳೆ (Rim of the wheel). ತಲ = ಬಿಲ್ಲಿನ ಹೆದೆಯ ಪೆಟ್ಟು ತಾಗದಂತೆ ಮುಂಗೈಗೆ ಕಟ್ಟಿಕೊಂಡಿರುವ ರಕ್ಷಣಾ ಕವಚ.

ತೇ ಹತಾಶ್ವಾ ಹತರಥಾಃ ಶಾಂತಾ ವಿನುಧಿತಧ್ವಜಾಃ |
ಅಭಿವೇತುಃ ಪುರೀಂ ಲಂಕಾಂ ಹತಶೇಷಾ ನಿಶಾಚರಾಃ || ೩೪

ಹತೈರ್ಗಜಪದಾತ್ಯಶ್ಚೈಸ್ತದ್ಭಭೂನ ರಣಾಜಿರಮ್ |
ಆಕ್ರೀಡಮಿವ ರುದ್ರಸ್ಯ ಕ್ರುದ್ಧಸ್ಯ ಸುನುಹಾತ್ಮನಃ || ೩೫

ತತೋ ದೇವಾಃ ಸಗಂಧರ್ವಾಃ ಸಿದ್ಧಾಶ್ಚ ಪರನುರ್ಷಯಃ |
ಸಾಧು ಸಾಧ್ವಿತಿ ರಾನುಸ್ಯ ತತ್ ಕರ್ಮ ಸನುಪೂಜಯನ್ || ೩೬

ಅಬ್ರವೀಚ್ಚ ತದಾ ರಾನುಃ ಸುಗ್ರೀವಂ ಪ್ರತ್ಯನಂತರಮ್ |
ವಿಭೀಷಣಂ ಚ ಧರ್ಮಾತ್ಮಾ ಹನೂನಂತಂ ಚ ನಾನರಮ್ || ೩೭

ಜಾಂಬವಂತಂ ಹರಿಶ್ಚೇಷಂ ಮೈಂದಂ ದ್ವಿವಿದಮೇವ ಚ |
ಏತದಸ್ಮ ಬಲಂ ದಿವ್ಯಂ ನುನು ವಾ ತ್ರ್ಯಂಬಕಸ್ಯ ವಾ || ೩೮

ಯನ್ನು ಈ ವ್ರಕಾರವಾಗಿ ವಿಧ್ವಂಸಗೊಳಿಸಿದನು! * (೩೩). ಹೀಗೆ ಅಶ್ವಗಳು ಹತವಾಗಿ ರಥಗಳು ಮುರಿದು ಧ್ವಜಗಳು ವಿಧ್ವಂಸವಾಗಲು, ಹತಶೇಷರಾದ ನಿಶಾಚರರು ಯುದ್ಧವನ್ನು ನಿಲ್ಲಿಸಿ ಲಂಕಾನಗರಕ್ಕೆ ಹಿಡಿ ಹೋದರು. ಎಲ್ಲಿಲ್ಲಿಯೂ ಗಜಗಳೂ ಪದಾತಿಗಳೂ ಅಶ್ವಗಳೂ ಸತ್ತು ಚಲ್ಲಾಪಿಲ್ಲಿಯಾಗಿ ಹರಡಿರಲು, ಆ ರಣಾಂಗಣವು ಅದ್ಭುತ ಸಾಮರ್ಥ್ಯವುಳ್ಳ ಕ್ರುದ್ಧನಾದ ರುದ್ರನ ಸಂಹಾರಲೀಲಾವಿಹಾರಭೂಮಿಯಂತೆ ಕಂಗೊಳಿಸಿತು! (೩೪-೩೫). ಆಗ ದೇವಗಂಧರ್ವರೂ ಸಿದ್ಧರೂ ಮಹರ್ಷಿಗಳೂ ಶ್ರೀರಾಮನ ಅಸಾಧಾರಣ ಸರಾಕ್ರಮ ಕೃತ್ಯವನ್ನು ಕಂಡು 'ಆಹಾ! ಅಶ್ಚರ್ಯ! ಅದ್ಭುತ!' ಎಂದು ಕೊಂಡಾಡಿದರು (೩೬). ಅನಂತರ ಸುಗ್ರೀವ, ವಿಭೀಷಣ, ಹನುಮಂತ, ಜಾಂಬವಂತ, ಮೈಂದ, ದ್ವಿವಿದ ಮೊದಲಾದ ನಾಯಕರು ರಾಘವನ ಬಳಿಗೆ ಬೆಕ್ಕಸಬೆರಗಾಗಿ ಬಂದು ನಿಂತರು. ಅವರನ್ನು ನೋಡಿ ಶ್ರೀರಾಮನು " ಮಿತ್ರರೆ, ದಿವ್ಯವಾದ ಈ ಅಸ್ಮಪ್ರಯೋಗಬಲವು ನನಗೊಬ್ಬನಿಗುಂಟು, ಮುಕ್ಕುಣ್ಣನಾದ

* ಅನುಬಂಧವನ್ನು ನೋಡಿ.

ನಿಹತ್ಯ ತಾಂ ರಾಕ್ಷಸವಾಹಿನೀಂ ತು
 ರಾನುಸ್ತದಾ ಶಕ್ರಸನೋ ಮಹಾತ್ಮಾ |
 ಅಸ್ತ್ರೇಷು ಶಸ್ತ್ರೇಷು ಚಿತಕ್ಲಮಶ್ಚ
 ಸಂಸ್ತೂಯತೇ ದೇವಗಣೈಃ ಪ್ರಹೃಷ್ಟೈಃ || ೩೯

ಇತಿ ಶ್ರೀಮದ್ರಾಮಾಯಣೇ ಯುದ್ಧಕಾಂಡೇ ಚತುರ್ನವತಿತಮಃ ಸರ್ಗಃ



ಪರಮೇಶ್ವರನೊಬ್ಬನಿಗುಂಟು!” ಎಂದನು (೩೭-೩೮). ಹೀಗೆ ಶಸ್ತ್ರಾಸ್ತ್ರಗಳನ್ನು ಶ್ರಮವಿಲ್ಲದೆ ವ್ರಯೋಗಿಸಬಲ್ಲ ರಣಕೋವಿದನೂ ದೇವೇಂದ್ರಸಮಾನನೂ ಆದ ಶ್ರೀರಾಮನು ರಾಕ್ಷಸವಾಹಿನಿಯನ್ನು ಸಂಹರಿಸಲಾಗಿ, ದೇವತೆಗಳು ಹರ್ಷದಿಂದ ಆ ಮಹಾತ್ಮನನ್ನು ಸ್ತುತಿಸುತ್ತಿದ್ದರು (೩೯).

ಇಲ್ಲಿಗೆ ಶ್ರೀಮದ್ರಾಮಾಯಣದ ಯುದ್ಧಕಾಂಡದಲ್ಲಿ ತೊಂಬತ್ತುನಾಲ್ಕನೆಯ ಸರ್ಗ



ಪಂಚನವತಿತನುಃ ಸರ್ಗಃ

ರಾಕ್ಷಸೀವಿಲಾಪಃ

ತಾನಿ ತಾನಿ ಸಹಸ್ರಾಣಿ ಸಾರೋಹಾಣಾಂ ಚ ನಾಜಿನಾಮ್ |
 ರಥಾನಾಂ ತ್ವಗ್ನಿವರ್ಣಾನಾಂ ಸಧ್ವಜಾನಾಂ ಸಹಸ್ರಶಃ || ೧

ರಾಕ್ಷಸಾನಾಂ ಸಹಸ್ರಾಣಿ ಗದಾಪರಿಘಾಯೋಧಿನಾಮ್ |
 ಕಾಂಚನಧ್ವಜಚಿತ್ರಾಣಾಂ ಶೂರಾಣಾಂ ಕಾಮರೂಪಿಣಾಮ್ || ೨

ನಿಹತಾನಿ ಶರೈಸ್ತೀಕ್ಷ್ಣೈಸ್ತಪ್ತಕಾಂಚನಭೂಷಣೈಃ |
 ರಾವಣೇನ ಪ್ರಯುಕ್ತಾನಿ ರಾಮೇಣಾಕ್ಲಿಷ್ಟ್ವಕರ್ಮಣಾ || ೩

ದೃಷ್ಟ್ವಾ ಶ್ರುತ್ವಾ ಚ ಸಂಭ್ರಾಂತಾ ಹತಶೇಷಾ ನಿಶಾಚರಾಃ |
 ರಾಕ್ಷಸ್ಯಶ್ಚ ಸಮಾಗಮ್ಯ ದೀನಾಶ್ಚಿಂತಾಪರಿವ್ರುತಾಃ || ೪

ಸರ್ಗ ೯೫

ಲಂಕೆಯಲ್ಲಿ ರಾಕ್ಷಸಸ್ತ್ರೀಯರ ವಿಲಾಪ. ಶೂರ್ಪಣಖೆಯನ್ನೂ
 ರಾವಣನನ್ನೂ ಅವರು ನಂದಿಸುವುದು.

ಈ ರೀತಿಯಲ್ಲಿ, ರಾವುತರಿಂದ ಸಹಿತವಾದ ಅಸ್ತ್ರಗಳೂ ಧ್ವಜಯುಕ್ತವಾದ ಅಗ್ನಿವರ್ಣದ ರಥಗಳೂ, ಗದಾವರಿಘಾದ್ರ್ಯಾಯುಧಗಳಿಂದ ಹೊಡೆದಾಡುತ್ತಿದ್ದ ರಾಕ್ಷಸಯೋಧರೂ, ಕಾಂಚನಧ್ವಜಗಳಿಂದ ಯುಕ್ತರಾಗಿ ಕಾಮರೂಪಿಗಳಾದ ಶೂರರಾಕ್ಷಸರೂ ಸಾವಿರ ಸಾವಿರಗಟ್ಟಲೆ ಹಿಂಡು ಹಿಂಡಾಗಿ ಅಸಂಖ್ಯಸಂಖ್ಯೆಯಲ್ಲಿ ಶ್ರೀರಾಮನಿಂದ ವಿಧ್ವಸ್ತರಾದರು (೧-೨). ರಾವಣನು ಕಳಿಸಿದ್ದ ಆ ಮಹಾಸೈನ್ಯವನ್ನು ಸುವರ್ಣಭೂಷಿತ ನಿಶಿತಾಸ್ತ್ರಗಳಿಂದ ಶ್ರೀರಾಮನು ಶ್ರಮವಿಲ್ಲದೆಯೇ ವಿಧ್ವಂಸಗೊಳಿಸಿದನು. ಹತಶೇಷರಾದ ರಾಕ್ಷಸಯೋಧರು ಆ ವಿನಾಶಕೃತ್ಯವನ್ನು ಕಣ್ಣಾರೆ ನೋಡಿಬಂದಿದ್ದರು. ಲಂಕೆಯಲ್ಲಿದ್ದ ರಾಕ್ಷಸಸ್ತ್ರೀಯರೇ ಮೊದಲಾದವರು ಆ ಸುದ್ದಿಯನ್ನು ಕೇಳಿದರು. ರಾಕ್ಷಸಸ್ತ್ರೀಯರು ದೈನ್ಯದಿಂದ ಚಿಂತಾಕ್ರಾಂತರಾದರು (೩-೪).

ವಿಧವಾ ಹತಪುತ್ರಾಶ್ಚ ಕ್ರೋಶಂತೋಕ್ತೋ ಹತಬಾಂಧವಾಃ |
 ರಾಕ್ಷಸ್ಯಃ ಸಹ ಸಂಗಮ್ಯ ದುಃಖಾರ್ತಾಃ ಪರ್ಯದೇವಯನ್ || ೫
 ಕಥಂ ಶೂರ್ಪಣಖಾ ವೃದ್ಧಾ ಕರಾಲಾ ನಿರ್ಣತೋದರೀ |
 ಅಸಸಾದ ವನೇ ರಾಮಂ ಕಂದರ್ಪಮಿವ ರೂಪಿಣಮ್ || ೬
 ಸುಕುಮಾರಂ ಮಹಾಸತ್ತ್ವಂ ಸರ್ವಭೂತಹಿತೇ ರತಮ್ |
 ತಂ ದೃಷ್ಟ್ವಾ ಲೋಕನಧ್ಯಾ ಸಾ ಹೀನರೂಪಾ ಪ್ರಕಾಮಿತಾ || ೭
 ಕಥಂ ಸರ್ವಗುಣೈರ್ಹೀನಾ ಗುಣವಂತಂ ಮಹಾಜನಮ್ |
 ಸುನುಖಂ ದುರ್ನುಖೀ ರಾಮಂ ಕಾಮಯಾಮಾಸ ರಾಕ್ಷಸೀ || ೮
 ಜನಸ್ಯಾಸ್ಯಾಲ್ಪಭಾಗ್ಯತ್ವಾದ್ವಲಿನೀ ಶ್ವೇತಮೂರ್ಧಜಾ |
 ಅಕಾರ್ಯಮಪಹಾಸ್ಯಂ ಚ ಸರ್ವಲೋಕವಿಗರ್ಹಿತಮ್ || ೯

ಗಂಡಂದಿರು ಒತ್ತರಾದ್ದರಿಂದ ಕೆಲವರು ವಿಧವೆಯರಾದರು. ಕೆಲವರು ಮಕ್ಕಳನ್ನು ಕಳೆದುಕೊಂಡರು. ಕೆಲವರ ಬಂಧುಗಳು ನಿರ್ನಾಮವಾಗಿದ್ದರು. ಆ ರಾಕ್ಷಸಿಯರೆಲ್ಲರೂ ಶೋಕಾರ್ತರಾಗಿ ಒಬ್ಬರನ್ನೊಬ್ಬರು ತಬ್ಬಿಕೊಂಡು ಅಳತೊಡಗಿದರು (೫): “(ಅಯ್ಯೋ, ಈ ಅನರ್ಥಗಳಿಗೆ ಶೂರ್ಪಣಖಿಯೇ ಮೂಲಕಾರಣ!). ದೊಡ್ಡಹೊಟ್ಟೆಯ ಆ ಮುದುಕಿಗೆ ಇದೆಲ್ಲವೂ ಏಕೆ ಬೇಕಾಗಿತ್ತು? ಕಂದರ್ಪನಂತೆ ರೂಪಶಾಲಿಯಾದ ರಾಮನನ್ನು ಆ ಕರಾಳಿ ಹೇಗೆ ಮೋಹಿಸಿರಬಹುದು! ವನದಲ್ಲಿ ಅವನ ಬಳಿಗೆ ಹೇಗೆ ಹೋಗಿರಬಹುದು! (೬). ಅವನಾದರೋ ಸುಕುಮಾರನೂ ಮಹಾಸತ್ತ್ವಶಾಲಿಯೂ ಆಗಿದ್ದಾನೆ. ಸರ್ವಲೋಕದ ಹಿತದಲ್ಲಿ ನಿರತನಾಗಿದ್ದಾನೆ. ಇವಳಾದರೋ ಸರ್ವನಿಂದ್ಯಳು; ಕುರೂಪಿ. ಇವಳು ರಾಮನನ್ನು ಹೇಗೆ ಕಾಮಿಸಿರಬಹುದು? ಒಂದಾನೊಂದು ಸದ್ಗುಣವೂ ಇವಳಲ್ಲಿಲ್ಲ! ಗುಣಾಢ್ಯನೂ ಮಹಾತೇಜಸ್ವಿಯೂ ಆದ ರಾಮನನ್ನು ಶೂರ್ಪಣಖಿಯು ಬಯಸಬಹುದೆ? ಸುಂದರಾಸ್ಯನಾದ ರಾಮನನ್ನು ಕೆಟ್ಟಮೋರೆಯು ಈ ರಾಕ್ಷಸಿ ಕಾಮಿಸಬಹುದೆ? (೭-೮). ಒಟ್ಟಿನಲ್ಲಿ ನಾವು ಭಾಗ್ಯಹೀನರು! ನಮ್ಮ ದುರ್ಭಾಗ್ಯದಿಂದಲೇ ಸುಕ್ಕು ಚರ್ಮದ ನರತ ಬಿಳಿಗೂದಲಿನ ಈ ರಾಕ್ಷಸಿ ಮಾಡಬಾರದ ಕೆಲಸವನ್ನು ಮಾಡಿದಳು! ಸರ್ವನಿಂದ್ಯವಾದ

ರಾಕ್ಷಸಾನಾಂ ವಿನಾಶಾಯ ದೂಷಣಸ್ಯ ಖರಸ್ಯ ಚ |
 ಚಕಾರಾಪ್ರತಿರೂಪಾ ಸಾ ರಾಘವಸ್ಯ ಪ್ರಧರ್ಷಣಮ್ || ೧೦
 ತನ್ನಿಮಿತ್ತಮಿದಂ ವೈರಂ ರಾವಣೇನ ಕೃತಂ ಮಹತ್ |
 ವಧಾಯ ಸೀತಾ ಸಾನೀತಾ ದಶಗ್ರೀವೇಣ ರಕ್ಷಸಾ || ೧೧
 ನ ಚ ಸೀತಾಂ ದಶಗ್ರೀವಃ ಪ್ರಾಪ್ನೋತಿ ಜನಕಾತ್ಮಜಾಮ್ |
 ಬದ್ಧಂ ಬಲವತಾ ವೈರಮುಕ್ಷಯಂ ರಾಘವೇಣ ಚ || ೧೨
 ವೈದೇಹೀಂ ಪ್ರಾರ್ಥಯಾನಂ ತಂ ವಿರಾಧಂ ಪ್ರೇಕ್ಷ್ಯ ರಾಕ್ಷಸಮ್ |
 ಹತಮೇಕೇನ ರಾಮೇಣ ಪರ್ಯಾಪ್ತಂ ತನ್ನಿದರ್ಶನಮ್ || ೧೩
 ಚತುರ್ದಶ ಸಹಸ್ರಾಣಿ ರಕ್ಷಸಾಂ ಭೀಮಕರ್ಮಣಾಮ್ |
 ನಿಹತಾನಿ ಜನಸ್ಥಾನೇ ಶರೈರಗ್ನಿಶಿಖೋಪಮೈಃ || ೧೪
 ಖರಶ್ಚ ನಿಹತಃ ಸಂಖ್ಯೇ ದೂಷಣಸ್ತಿಶಿರಾಸ್ತಥಾ |
 ಶರೈರಾದಿತ್ಯಸಂಕಾಶೈಃ ಪರ್ಯಾಪ್ತಂ ತನ್ನಿದರ್ಶನಮ್ || ೧೫

ಅಸಹ್ಯಾಸ್ಯದ ಕೃತ್ಯವನ್ನು ಎಸಗಿದಳು (೯). ಈ ಕುರೂಪಿ ಹೆಂಗಸು ಹೋಗಿ
 ರಾಘವನಿಗೆ ಗಂಟುಬಿದ್ದದ್ದು ರಾಕ್ಷಸರನ್ನು ಕೊಲ್ಲಿಸುವುದಕ್ಕಾಗಿಯೇ ; ಖರ
 ದೂಷಣಾದಿ ವೀರರನ್ನು ನಾಶಮಾಡುವುದಕ್ಕಾಗಿಯೇ. ಅವಳಿಂದಲೇ
 ರಾವಣನು ರಾಮನೊಡನೆ ಘೋರವಾದ ವೈರವನ್ನು ಬೆಳೆಸಿದನು.
 ದಶಗ್ರೀವನು ತನ್ನನ್ನು ಕೊಲ್ಲಿಸಿಕೊಳ್ಳುವುದಕ್ಕಾಗಿಯೇ ಸೀತೆಯನ್ನು
 ತಂದಿದ್ದಾನೆ! (೧೦-೧೧). ಆದರೆ ಜನಕಾತ್ಮಜೆಯಾದ ಸೀತೆ ಎಂದಿಗೂ
 ರಾವಣನಿಗೆ ದಕ್ಕುವುದಿಲ್ಲ. ಬಲಾಢ್ಯನಾದ ರಾಘವನೊಡನೆ ಈತನು
 ದೃಢವಾದ ವೈರವನ್ನು ಬೆಳೆಸಿಬಿಟ್ಟನಲ್ಲ! ವೈದೇಹಿಯನ್ನು ಬಯಸಿದ
 ವಿರಾಧನನ್ನು ರಾಮನೊಬ್ಬನೇ ಕೊಂದುಹಾಕಿದ್ದಾನೆ. ಅದೊಂದನ್ನು
 ನೋಡಿದರೆ ಸಾಕು, ರಾಮನ ಬಲವೆಷ್ಟೆಂಬುದಕ್ಕೆ ಉದಾಹರಣೆಯಾಗುತ್ತದೆ
 (೧೨-೧೩). ಜನಸ್ಥಾನದಲ್ಲಿ ಭೀಮಪರಾಕ್ರಮಿಗಳಾದ ಹದಿನಾಲ್ಕುಸಾವಿರ
 ರಾಕ್ಷಸರನ್ನು ರಾಮನೊಬ್ಬನೇ ಅಗ್ನಿಜ್ವಾಲೆಯಂತಹ ಶರಗಳಿಂದ ಸಂಹರಿಸಿ
 ದ್ದಾನೆ. ಖರ ದೂಷಣ ತ್ರಿಶಿರರನ್ನು ಸೂರ್ಯಸಂಕಾಶಗಳಾದ ಅಸ್ತ್ರಗಳಿಂದ
 ವಿಧ್ವಂಸಗೊಳಿಸಿದ್ದಾನೆ. ಅವನ ಶೌರ್ಯಕ್ಕೆ ಅದೊಂದು ನಿದರ್ಶನ ಸಾಕು !

ಹತೋ ಯೋಜನಬಾಹುಶ್ಚ ಕಬಂಧೋ ರುಧಿರಾಶನಃ |
 ಕ್ರೋಧಾನ್ನಾದಂ ನದನ್ ಸೋಽಥ ಪರ್ಯಾಪ್ತಂ ತನ್ನಿದರ್ಶನಮ್ ||
 ಜಘಾನ ಬಲಿನಂ ರಾಮುಃ ಸಹಸ್ರನಯನಾತ್ಮಜಮ್ |
 ವಾಲಿನಂ ಮೇರುಸಂಕಾಶಂ ಪರ್ಯಾಪ್ತಂ ತನ್ನಿದರ್ಶನಮ್ || ೧೭
 ಋಷ್ಯಮೂಕೇ ವಸನ್ ಶೈಲೇ ದೀನೋ ಭಿಗ್ನುಮನೋರಥಃ |
 ಸುಗ್ರೀವಃ ಸ್ಥಾಪಿತೋ ರಾಜ್ಯೇ ಪರ್ಯಾಪ್ತಂ ತನ್ನಿದರ್ಶನಮ್ ||
 ಏಕೋ ವಾಯುಸುತಃ ಪ್ರಾಪ್ಯ ಲಂಕಾಂ ಹತ್ವಾ ಚ ರಾಕ್ಷಸಾನ್ |
 ದಗ್ಧ್ವಾ ತಾಂ ಚ ಪುನರ್ಯಾತಃ ಪರ್ಯಾಪ್ತಂ ತನ್ನಿದರ್ಶನಮ್ ||
 ನಿಗೃಹ್ಯ ಸಾಗರಂ ತಸ್ಮಿನ್ ಸೇತುಂ ಬದ್ಧ್ವಾ ಪ್ಲವಂಗಮೈಃ |
 ವೃತೋಽತರತ್ತಂ ಯದ್ರಾಮುಃ ಪರ್ಯಾಪ್ತಂ ತನ್ನಿದರ್ಶನಮ್ || ೨೦
 ಧರ್ಮಾರ್ಥಸಹಿತಂ ವಾಕ್ಯಂ ಸರ್ವೇಷಾಂ ರಕ್ಷಸಾಂ ಹಿತಮ್ |
 ಯುಕ್ತಂ ವಿಭೀಷಣೇನೋಕ್ತಂ ಮೋಹಾತ್ಪ್ರಸ್ಯ ನ ರೋಚತೇ || ೨೧

(೧೪-೧೫). ಘೋರವಾಗಿ ಗರ್ಜಿಸುತ್ತಿದ್ದ ಯೋಜನಬಾಹುವಾದ ಕಬಂಧ ರಾಕ್ಷಸನನ್ನು ರಾಮನು ಸಂಹರಿಸಿದ್ದಾನೆ. ರಾಮನ ಶೌರ್ಯಕ್ಕೆ ಅದೊಂದು ನಿದರ್ಶನ ಸಾಕು! ಸೂರ್ಯಪುತ್ರನಾದ ವಾಲಿಯಾದರೋ ಅತ್ಯಂತ ಬಲಾಢ್ಯ. ಮೇರುಸಂಕಾಶನಾದ ಆತನನ್ನು ರಾಮನು ಕೊಂದನಲ್ಲವೆ? ಅದೊಂದು ನಿದರ್ಶನ ಸಾಕು! (೧೬-೧೭). ಋಷ್ಯಮೂಕಗಿರಿಯಲ್ಲಿ ಸುಗ್ರೀವನು ನಿರಾಶನಾಗಿ ದೈನ್ಯದಿಂದ ಜೀವಿಸುತ್ತಿದ್ದನು. ಅಂಥವನಿಗೆ ರಾಜ್ಯವನ್ನು ಕೊಡಿಸಿ, ಕಿಷ್ಕಿಂಧೆಯಲ್ಲಿ ಅವನನ್ನು ರಾಘವನು ಪ್ರತಿಷ್ಠಾಪಿಸಿದ್ದಾನೆ. ಅದೊಂದು ನಿದರ್ಶನ ಸಾಕು! (೧೮). ವಾಯುಪುತ್ರನಾದ ಹನುಮಂತನು ಏಕಾಕಿಯಾಗಿ ಲಂಕೆಗೆ ಬಂದು ಅಷ್ಟಮಂದಿ ರಾಕ್ಷಸರನ್ನು ಕೊಂದಿದ್ದಾನೆ. ಲಂಕೆಗೆ ಬೆಂಕಿ ಹಚ್ಚಿ ನಿರಾತಂಕವಾಗಿ ಮತ್ತೆ ಹೊರಟು ಹೋದನಲ್ಲ! (ರಾಮನ ಪಕ್ಷದಲ್ಲಿ ಎಂತಹ ಬಲಶಾಲಿಗಳಿದ್ದಾರೆ, ದೈವಬಲ ಎತ್ತ ಇದೆ ಎಂಬುದಕ್ಕೆ) ಅದೊಂದು ನಿದರ್ಶನ ಸಾಕು! (೧೯). ಸಮುದ್ರ ರಾಜನನ್ನು ಹೆದರಿಸಿ, ಕಪಿಗಳಿಂದ ಸೇತುವನ್ನು ಕಟ್ಟಿಸಿ, ಅವರೆಲ್ಲರೊಡನೆ ಕಡಲನ್ನು ದಾಟಿ ಬಂದನಲ್ಲ! ರಾಮನ ಪರಾಕ್ರಮಕ್ಕೆ ಅದೊಂದು ನಿದರ್ಶನ ಸಾಕು! (೨೦). ಧರ್ಮಾರ್ಥಸಹಿತವಾದ ವಾಕ್ಯಗಳಿಂದ ವಿಭೀಷಣನು

ನಿಭೀಷಣವಚಃ ಕುರ್ಯಾದ್ಯದಿ ಸ್ಮ ಧನದಾನುಜಃ |

ಶ್ಮಶಾನಭೂತಾ ದುಃಖಾರ್ತಾ ನೇಯಂ ಲಂಕಾಪುರೀ ಭವೇತ್ || ೨೨

ಕುಂಭಕರ್ಣಂ ಹತಂ ಶ್ರುತ್ವಾ ರಾಘವೇಣ ಮಹಾಬಲಮ್ |

ಅತಿಕಾಯಂ ಚ ದುರ್ಧರ್ಷಂ ಲಕ್ಷ್ಮಣೇನ ಹತಂ ಪುನಃ || ೨೩

ಪ್ರಿಯಂ ಚೇಂದ್ರಜಿತಂ ಪುತ್ರಂ ರಾವಣೋ ನಾನಬುಧ್ಯತೇ |

ಮನು ಪುತ್ರೋ ಮನು ಭ್ರಾತಾ ಮನು ಭರ್ತಾ ರಣೇ ಹತಃ || ೨೪

ಇತ್ಯೇನಂ ಶ್ರೂಯತೇ ಶಬ್ದೋ ರಾಕ್ಷಸೀನಾಂ ಕುಲೇ ಕುಲೇ |

ರಥಾಶ್ಚಾಶ್ಚಾಶ್ಚ ನಾಗಾಶ್ಚ ಹತಾಃ ಶತಸಹಸ್ರಶಃ || ೨೫

ರಣೇ ರಾಮೇಣ ಶೂರೇಣ ರಾಕ್ಷಸಾಶ್ಚ ಪದಾತಯಃ |

ರುದ್ರೋ ವಾ ಯದಿ ವಾ ವಿಷ್ಣುರ್ಮಹೇಂದ್ರೋ ವಾ ಶತಕೃತುಃ ||

ಎಷ್ಟೋ ಬುದ್ಧಿವಾದವನ್ನು ಹೇಳಿದನು. ಅದು ರಾಕ್ಷಸರೆಲ್ಲರಿಗೂ ಹಿತಕರವಾಗಿತ್ತು. ಆದರೆ ಅಜ್ಞಾನವು ಕವಿದದ್ದರಿಂದ ರಾವಣನಿಗೆ ಅದು ರುಚಿಸಲಿಲ್ಲ. ನಿಭೀಷಣನ ಮಾತಿನಂತೆ ರಾವಣನು ನಡೆದುಕೊಂಡಿದ್ದರೆ, ಈ ಲಂಕಾಪುರಿಯು ಹೀಗೆ ಸ್ಮಶಾನವಾಗುತ್ತಿತ್ತಿ? ಈ ರೀತಿಯು ಗೋಳಾಟ ಇರುತ್ತಿತ್ತಿ? (೨೧-೨೨). ಮಹಾಬಲನಾದ ಕುಂಭಕರ್ಣನು ರಾಘವನಿಂದ ಹತನಾದುದನ್ನು ಕೇಳಿದರೂ ರಾವಣನಿಗೆ ಬುದ್ಧಿ ಬರಲಿಲ್ಲ. ದುರ್ಧರ್ಷನಾದ ಅತಿಕಾಯನನ್ನು ಲಕ್ಷ್ಮಣನು ಸಂಹರಿಸಿದರೂ ತಿಳಿವಳಿಕೆ ಹುಟ್ಟಲಿಲ್ಲ (೨೩). ಪ್ರಿಯಪುತ್ರನಾದ ಇಂದ್ರಜಿತು ಮೃತನಾದರೂ ಈ ರಾವಣನಿಗೆ ವಿನೇಕ ಉದಯಿಸಲಿಲ್ಲ! ಆಯ್ಯೋ, ಅಕಟ! ನನ್ನ ಮಗನು ಯುದ್ಧದಲ್ಲಿ ಮೃತನಾದನು. ನನ್ನ ಸೋದರನು ಇನ್ನಿಲ್ಲ. ನನ್ನ ಗಂಡನು ರಣರಂಗದಲ್ಲಿ ಹತನಾದನು” ಎಂಬುದಾಗಿ ರಾಕ್ಷಸಿಯರ ರೋದನಧ್ವನಿಯು ಲಂಕೆಯ ಮನೆಮನೆಯಲ್ಲಿಯೂ ಕೇಳಿಸಿತು (೨೪). ಮತ್ತೆ ಆ ರಾಕ್ಷಸಿಯರು ಅಳುತ್ತ ಹಲುಬಿದರು: “ಶೂರನಾದ ರಾಮನು ಲಕ್ಷೋಪಲಕ್ಷ ರಥಗಳನ್ನೂ ಗಜಾಶ್ವಗಳನ್ನೂ ನಾಶಮಾಡಿದನು. ಲೆಕ್ಕವಿಲ್ಲದಷ್ಟು ಪದಾತಿಗಳನ್ನು ಕೊಂದನು. ಅವನೇನು ರುದ್ರನೋ ವಿಷ್ಣುವೋ ಶತಯಾಗಗಳನ್ನು

ಹಂತಿ ನೋ ರಾಮರೂಪೇಣ ಯದಿ ವಾ ಸ್ವಯಮಂತಕಃ |
ಹತಪ್ರವೀರಾ ರಾಮೇಣ ನಿರಾಶಾ ಜೀವಿತೇ ನಯಮ್ || ೨೭

ಅಪಶ್ಯಂತೋ ಭಯಸ್ಯಾಂತಮನಾಥಾ ವಿಲಾಸಾನುಹೇ |
ರಾಮಹಸ್ತಾದ್ಭಶ್ಗ್ರೀವಃ ಶೂರೋ ದತ್ತಮಹಾನರಃ || ೨೮

ಇದಂ ಭಯಂ ಮಹಾಘೋರಮುತ್ಪನ್ನಂ ನಾನಬುದ್ಧ್ಯತೇ |
ನ ದೇವಾ ನ ಚ ಗಂಧರ್ವಾ ನ ಪಿಶಾಚಾ ನ ರಾಕ್ಷಸಾಃ || ೨೯

ಉಪಸೃಷ್ಟಂ ಪರಿತ್ರಾತುಂ ಶಕ್ತಾ ರಾಮೇಣ ಸಂಯುಗೇ |
ಉತ್ಪಾತಾಶ್ಚಾಪಿ ದೃಶ್ಯಂತೇ ರಾವಣಸ್ಯ ರಣೇ ರಣೇ || ೩೦

ಕಥಯಿಷ್ಯಂತಿ ರಾಮೇಣ ರಾವಣಸ್ಯ ನಿಬರ್ಹಣಮ್ |
ಪಿತಾಮಹೇನ ಪ್ರೀತೇನ ದೇವದಾನವರಾಕ್ಷಸೈಃ || ೩೧

ರಾವಣಸ್ಯಾಭಯಂ ದತ್ತಂ ಮಾನುಷೇಭ್ಯೋ ನ ಯಾಚಿತಮ್ |
ತದಿದಂ ಮಾನುಷಂ ಮನ್ಯೇ ಸ್ಪಾಶ್ಚಂ ನಿಃಸಂಶಯಂ ಭಯಮ್ ||

ಮಾಡಿದ ಮಹೇಂದ್ರನೋ! (೨೫-೨೬). ಅಥವಾ ಸಾಕ್ಷಾತ್ ಯಮನೇ ರಾಮರೂಪದಲ್ಲಿ ಬಂದು ನಮ್ಮನ್ನು ಕೊಲ್ಲುತ್ತಿರಬಹುದೆ? ನಮ್ಮ ರಾಕ್ಷಸ ವೀರರೆಲ್ಲರೂ ಹತರಾದರಲ್ಲ! ಇನ್ನು ನಮಗೆ ಬದುಕುವ ಆಸೆ ಹೋಯಿತು. ಈ ವಿಪತ್ತಿಗೆ ಅಂತ್ಯವೇ ಕಾಣದಲ್ಲ! ದಿಕ್ಕಿಲ್ಲದೆ ನಾವು ಅಳುವಂತಾಯಿತಲ್ಲ! ಇಷ್ಟಾದರೂ ರಾವಣನು ತನಗೆ ಬ್ರಹ್ಮನ ವರಬಲವಿದೆಯೆಂದೂ ತಾನು ಅಜೇಯನಾದ ಶೂರನೆಂದೂ ತಿಳಿದುಕೊಂಡಿದ್ದಾನೆ (೨೭-೨೮). ರಾಮನ ಕೈಯಿಂದ ಘೋರವಾದ ಭಯವು ಒದಗಿಬಂದಿದೆಯೆಂಬುದನ್ನು ಆರಿಯ ದಿದ್ದಾನೆ. ರಾಮನ ಆಕ್ರಮಣಕ್ಕೆ ಒಳಗಾದವನನ್ನು ರಕ್ಷಿಸಲು ದೇವ ಗಂಧರ್ವರಿಗೂ ಸಾಧ್ಯವಿಲ್ಲ; ಪಿಶಾಚರಾಕ್ಷಸರಿಗೂ ಸಾಧ್ಯವಿಲ್ಲ. ಪ್ರತಿ ಯೊಂದುಸಾರಿ ಯುದ್ಧಕ್ಕೆ ಹೊರಟಾಗಲೂ ರಾವಣನಿಗೆ ಅಪಶಕುನಗಳು ಕಾಣುತ್ತಲೇ ಇವೆ (೨೯-೩೦). ರಾಮನಿಂದ ರಾವಣನ ವಧೆಯಾಗು ವುದೆಂದು ಅವು ಸೂಚಿಸುತ್ತಿವೆ. ಸಂಪ್ರೀತನಾದ ಬ್ರಹ್ಮದೇವನು ಈತನಿಗೆ ಕೊಟ್ಟ ವರವಾದರೂ ಯಾವುದು? ದೇವ ದಾನವ ರಾಕ್ಷಸರಿಂದ ಮರಣದ ಭಯವಿಲ್ಲವೆಂದು ರಾವಣನಿಗೆ ಅವನು ವರವನ್ನು ಕೊಟ್ಟಿದ್ದಾನೆ. ಮನುಷ್ಯ

ಜೀವಿತಾಂತಕರಂ ಘೋರಂ ರಕ್ಷಸಾಂ ರಾವಣಸ್ಯ ಚ |
 ಪೀಡ್ಯಮಾನಾಸ್ತು ಬಲಿನಾ ವರದಾನೇನ ರಕ್ಷಸಾ || ೩೩
 ದೀಪ್ತೈಸ್ತಪೋಭಿರ್ವಿಬುಧಾಃ ಪಿತಾನುಹನುಪೂಜಯನ್ |
 ದೇವತಾನಾಂ ಹಿತಾರ್ಥಾಯ ಮಹಾತ್ಮಾ ನೈ ಪಿತಾನುಹಃ || ೩೪
 ಉನಾಚ ದೇವತಾಃ ಸರ್ವಾ ಇದಂ ತುಷ್ಠ್ಯೋ ಮಹದ್ವಚಃ |
 ಅದ್ಯಪ್ಯಭೃತಿ ಲೋಕಾಂಸ್ತ್ರೀನ್ ಸರ್ವೇ ದಾನವರಾಕ್ಷಸಾಃ || ೩೫
 ಭಯೇನ ಪ್ರಾನ್ವತಾ ನಿತ್ಯಂ ನಿಚರಿಸ್ಯಂತಿ ಶಾಶ್ವತಮ್ |
 ದೈವತೈಸ್ತು ಸಮಾಗಮ್ಯ ಸರ್ವೈಶ್ಚೇಂದ್ರಪುರೋಗಮ್ಯಃ || ೩೬
 ವೃಷಧ್ವಜಸ್ತ್ರಿಪುರಹಾ ಮಹಾದೇವಃ ಪ್ರಸಾದಿತಃ |
 ಪ್ರಸನ್ನಸ್ತು ಮಹಾದೇವೋ ದೇವಾನೇತದ್ವಚೋಽಬ್ರವೀತ್ || ೩೭
 ಉತ್ಪತ್ಸ್ಯತಿ ಹಿತಾರ್ಥಂ ವೋ ನಾರೀ ರಕ್ಷಃಕ್ಷಯಾವಹಾ |
 ಏಷಾ ದೇವೈಃ ಪ್ರಯುಕ್ತಾ ತು ಕ್ಷುದ್ಯಥಾ ದಾನವಾನ್ ಪುರಾ || ೩೮

ರಿಂದ ಮರಣವಾಗಬಾರದೆಂಬ ವರವನ್ನು ರಾವಣನು ಕೇಳಿಕೊಳ್ಳಲೇ ಇಲ್ಲ ! (೩೧-೩೨). ಈಗ ಬಂದಿರುವುದು ಮನುಷ್ಯನಿಂದೊದಗಿದ ಮರಣಭಯ ! ಸಂದೇಹವೇ ಇಲ್ಲ. ರಾವಣನಿಗೂ ರಾಕ್ಷಸರಿಗೂ ಪ್ರಾಣಾಂತಕವಾದ ಭೀಕರ ವಿಪತ್ತು ಬಂದಿದೆ. ವರಬಲದಿಂದ ಬಲಾಢ್ಯನಾದ ರಾವಣನು ದೇವತೆಗಳನ್ನು ಪೀಡಿಸತೊಡಗಿದನಷ್ಟೆ (೩೩). ಆಗ ದೇವತೆಗಳು ಕಠೋರವಾದ ತಪಸ್ಸನ್ನು ಮಾಡಿ ಬ್ರಹ್ಮನನ್ನು ಅರ್ಚಿಸಿದರಂತೆ. ಮಹಾತ್ಮನಾದ ಬ್ರಹ್ಮನು ಪ್ರಸನ್ನನಾಗಿ, ದೇವತೆಗಳಿಗೆ ಸುಖವಾಗಲೆಂಬ ಉದ್ದೇಶದಿಂದ 'ಎಲೈ ದೇವತೆಗಳೇ, ಅಂಜಬೇಡಿರಿ. ಸಕಲ ದಾನವರಿಗೂ ರಾಕ್ಷಸರಿಗೂ ಇನ್ನುಮೇಲೆ ವಿಪತ್ತು ಸಂಭವಿಸುವುದು. ಅವರೆಲ್ಲರೂ ಭೀತರಾಗಿಯೇ ಸಂಚರಿಸುವ ಕಾಲ ಬರುವುದು' ಎಂದು ಹೇಳಿದನಂತೆ (೩೪-೩೫). ಅನಂತರ ಇಂದ್ರಾದಿ ದೇವತೆಗಳು ವೃಷಧ್ವಜನೂ ತ್ರಿಪುರಸಂಹಾರಿಯೂ ಆದ ಪರಮೇಶ್ವರನನ್ನು ಆರಾಧಿಸಿ ಒಲಿಸಿಕೊಂಡರು. ಆ ಮಹಾದೇವನು ಪ್ರಸನ್ನನಾಗಿ 'ಎಲೈ ದೇವತೆಗಳೇ, ರಾಕ್ಷಸರನ್ನು ನಾಶಗೊಳಿಸಿ ನಿಮಗೆ ಹಿತವನ್ನುಂಟುಮಾಡುವುದಕ್ಕಾಗಿ ಒಬ್ಬ ಸ್ತ್ರೀಯು ಅವತರಿಸುವಳು !' ಎಂದು ಹೇಳಿದನಂತೆ (೩೬-೩೭). ಹಿಂದೆ ದಾನವರನ್ನು ಕೊಲ್ಲುವುದಕ್ಕಾಗಿ

ಭಕ್ತಿಯಿಷ್ಟು ತಿ ನಃ ಸೀತಾ ರಾಕ್ಷಸಘ್ನೀ ಸರಾನಣಾನ್ |

ರಾವಣಸ್ಯಾಪನೀತೇನ ದುರ್ವಿನೀತಸ್ಯ ದುರ್ನುತೇಃ || ೩೯

ಅಯಂ ನಿಷ್ಠಾನಕೋ ಘೋರಃ ಶೋಕೇನ ಸಮಭಿಪ್ಲುತಃ |

ತಂ ನ ಪಶ್ಯಾಮಹೇ ಲೋಕೇ ಯೋ ನಃ ಶರಣದೋ ಭವೇತ್ ||

ರಾಘವೇಣೋಪಸೃಷ್ಟಾನಾಂ ಕಾಲೇನೇವ ಯುಗಕ್ಷಯೇ |

ನಾಸ್ತಿ ನಃ ಶರಣಂ ಕಶ್ಚಿದ್ಭಯೇ ನುಹತಿ ತಿಷ ತಾಮ್ || ೪೦

ದವಾಗ್ನಿನೇಷ್ಟಿತಾನಾಂ ಹಿ ಕರೇಣೂನಾಂ ಯಥಾ ವನೇ |

ಪ್ರಾಪ್ತಕಾಲಂ ಕೃತಂ ತೇನ ಪಾಲಸ್ಯೇನ ಮಹಾತ್ಮನಾ || ೪೧

ಯತ ಏನ ಭಯಂ ದೃಷ್ಟಂ ತಮೇನ ಶರಣಂ ಗತಃ ||

ಇತೀನ ಸರ್ವಾ ರಜನೀಚರಸ್ತ್ರಿಯಃ

ಪರಸ್ವರಂ ಸಂಪರಿರಭ್ಯ ಬಾಹುಭಿಃ |

ಕ್ಷುಧೆಯೆಂಬವಳನ್ನು ದೇವತೆಗಳು ಪ್ರೇರಿಸಿ ಕಳಿಸಿದ್ದರಲ್ಲವೆ? ಈಗ ಸೀತೆ ಯೆಂಬವಳು ರಾಕ್ಷಸರನ್ನು ಕೊಲ್ಲಲು ಬಂದಿದ್ದಾಳೆ! ಇವಳು ನಮ್ಮನ್ನೂ ರಾವಣನನ್ನೂ ಭಕ್ಷಿಸುವಳು! (೩೮). ಉದ್ಧತನೂ ದುರುಳನೂ ಆದ ರಾವಣನ ದುರ್ವೀತಿಯಿಂದ ಘೋರವಿನಾಶವು ನಮಗೆ ಬಂದಿತು. ಶೋಕವು ಆವರಿಸಿತು. ನಾವು ಯಾರನ್ನು ಮರೆಹೊಗಳೋಣ? ನಮಗೆ ಆಶ್ರಯ ವನ್ನಿತ್ತು ರಕ್ಷಿಸತಕ್ಕವನೊಬ್ಬನೂ ಲೋಕದಲ್ಲಿ ಕಾಣನಲ್ಲ! (೩೯-೪೦). ಪ್ರಳಯಕಾಲದಲ್ಲಿ ಕಾಲರುದ್ರನ ಆಕ್ರಮಣಕ್ಕೆ ಸಿಕ್ಕಿದವರಂತೆ ರಾಘವನ ಕೋಪಕ್ಕೆ ಒಳಗಾಗಿರುವ ನಮ್ಮನ್ನು ಉಳಿಸುವವರಾರು? ಬಹು ದೊಡ್ಡ ವಿಪತ್ತಿನಲ್ಲಿ ಸಿಕ್ಕಿಬಿದ್ದೆವು. ಕಾಡಿನಲ್ಲಿ ಕಾಳ್ಗಿಚ್ಚಿನಿಂದ ಆವರಿಸಲ್ಪಟ್ಟ ಹೆಣ್ಣಾನೆಗಳಂತೆ ನಮ್ಮ ಗತಿಯಾಯಿತು. ಪುಲಸ್ತ್ಯಕುಲೋದ್ಭವನಾದ ವಿಭೀಷಣನನ್ನೇ ಮಹಾತ್ಮನೆನ್ನಬೇಕು. ಕಾಲೋಚಿತವಾಗಿ ಯೋಗ್ಯ ಕಾರ್ಯವನ್ನು ಅವನು ಮಾಡಿದನು. ಯಾರಿಂದ ಆಪತ್ತು ಸಂಭವಿಸುವು ದೆಂದು ತೋರಿತೋ ಆ ರಾಮನನ್ನೇ ಅವನು ಮರೆಹೊಕ್ಕು ಪಾರಾದನು!” (೪೦-೪೧). ಈ ಪ್ರಕಾರವಾಗಿ ರಾಕ್ಷಸಸ್ತ್ರೀಯರು ಅಂಜಿಕೆಯಿಂದ ಕಂಗೆಟ್ಟು ಶೋಕಾರ್ತರಾಗಿ, ಒಬ್ಬರನ್ನೊಬ್ಬರು ತೋಳುಗಳಿಂದ ತಬ್ಬಿಕೊಂಡು

ವಿಷ್ಣೋದುರಾರ್ತಾರ್ಥ ಭಯಭಾರಪೀಡಿತಾ

ವಿನೋದುರುಚ್ಚೈಶ್ಚ ತದಾ ಸುದಾರುಣಿವನ್ ||

೪೩

ಇತಿ ಶ್ರೀಮದ್ರಾಮಾಯಣೇ ಯುದ್ಧಕಾಂಡೇ ಪಂಚನವತಿತಮಃ ಸರ್ಗಃ

ಷಣ್ಣವತಿತಮಃ ಸರ್ಗಃ

ರಾವಣಾಭಿಷೇಕನಮ್

ಆರ್ತಾನಾಂ ರಾಕ್ಷಸೀನಾಂ ತು ಲಂಕಾಯಾಂ ನೈ ಕುಲೇ ಕುಲೇ |
ರಾವಣಃ ಕರುಣಂ ಶಬ್ದಂ ಶುಶ್ರಾವ ಪರಿದೇವಿತಮ್ ||

೧

ಸ ತು ದೀರ್ಘಂ ವಿನಿಶ್ಚಸ್ಯ ಮುಹೂರ್ತಂ ಧ್ಯಾನಮಾಸ್ಥಿತಃ |
ಬಭೂವ ಪರಮುಕ್ತದ್ಗೋ ರಾವಣೋ ಭೀಮದರ್ಶನಃ ||

೨

ಗೋಳಾಡಿದರು. ಹೃದಯವಿದ್ರಾವಕವಾದ ಧ್ವನಿಯಿಂದ ಗಟ್ಟಿಯಾಗಿ
ಅತ್ತರು (೪೩).

ಇಲ್ಲಿಗೆ ಶ್ರೀಮದ್ರಾಮಾಯಣದ ಯುದ್ಧಕಾಂಡದಲ್ಲಿ ತೊಂಬತ್ತೈದನೆಯ ಸರ್ಗ

ಸರ್ಗ ೯೬

ರಾಕ್ಷಸಿಯರ ಬೋಧನಧ್ವನಿಯನ್ನು ಕೇಳಿ ಕ್ರುಧನಾದ ರಾವಣನ ವೀರಾಲಾಪ.
ಮಹೋದರಾದಿ ಪರಿವಾರ ಸಮೇತನಾಗಿ ರಾವಣನು ಯುದ್ಧಕ್ಕೆ
ಹೊರಡುವುದು. ದಾರಿಯಲ್ಲಿ ಆಪಶಕುನ.

ಶೋಕಾರ್ತರಾದ ರಾಕ್ಷಸಸ್ತ್ರೀಯರು ಮನೆಮನೆಯಲ್ಲಿಯೂ ಹೃದಯ
ವಿದ್ರಾವಕವಾಗಿ ದೀನಸ್ವರದಿಂದ ಅಳುವುದು ರಾವಣನಿಗೆ ಕೇಳಿಸಿತು.
ಅವನು ದೀರ್ಘವಾಗಿ ಬಿಸುಸುಯ್ದು ಒಂದು ಮುಹೂರ್ತಕಾಲ ತನ್ನಲ್ಲಿಯೇ
ವಿಚಾರಮಗ್ನನಾದನು. ಆಮೇಲೆ ರೋಷಾವಿಷ್ಟನಾಗಿ ಭೀಷಣಾಕೃತಿ

ಸಂದಶ್ಯ ದಶನೈರೋಷ್ಯಂ ಕ್ರೋಧಸಂರಕ್ತಲೋಚನಃ |

ರಾಕ್ಷಸೈರಪಿ ದುರ್ದರ್ಶನಃ ಕಾಲಾಗ್ನಿರಿನ ಮೂರ್ಛಿತಃ ||

೩

ಉನಾಚ ಚ ಸಮೀಪಸ್ಥಾನ್ ರಾಕ್ಷಸಾನ್ ರಾಕ್ಷಸೇಶ್ವರಃ |

ಕ್ರೋಧಾವ್ಯಕ್ತಕಥಸ್ತತ್ರ ನಿರ್ದಹನ್ನಿವ ಚಕ್ಷುಷಾ ||

೪

ಮಹೋದರಮಹಾಪಾಶೌರ್ವ ವಿರೂಪಾಕ್ಷಂ ಚ ರಾಕ್ಷಸಮ್ |

ಶೀಘ್ರಂ ನದತ ಸೈನ್ಯಾನಿ ನಿಯಾರ್ತೇತಿ ಮನೂಜ್ಞಯಾ ||

೫

ತಸ್ಯ ತದ್ವಚನಂ ಶ್ರುತ್ವಾ ರಾಕ್ಷಸಾಸ್ತೇ ಭಯಾದಿಫತಾಃ |

ಚೋದಯಾಮಾಸುರನ್ಯಗ್ರಾನ್ ರಾಕ್ಷಸಾಂಸ್ತಾನ್ಮುಪಾಜ್ಞಯಾ || ೬

ತೇ ತು ಸರ್ವೇ ತಥೇತ್ಯುಕ್ತ್ವಾ ರಾಕ್ಷಸಾ ಘೋರದರ್ಶನಾಃ |

ಕೃತಸ್ವಸ್ತ್ರೈಯನಾಃ ಸರ್ವೇ ರಣಾಯಾಭಿಮುಖಾ ಯಯುಃ ||

೭

ಯಾದನು (೧-೨). ಹಲ್ಲುಗಳಿಂದ ಅವಡುಗಚ್ಚಿದನು. ಕೋಪದಿಂದ ಅವನ ಕಣ್ಣುಗಳು ಕೆಂಪಡರಿದವು. ಕ್ರೋಧಮೂರ್ಛಿತನಾದ ರಾವಣನು ಕಾಲಾಗ್ನಿಯಂತೆ ಕಾಣಿಸಿದನು. ರಾಕ್ಷಸರಿಗೂ ಭೀತಿಯಿಂದ ಅವನನ್ನು ಕಣ್ಣಿತ್ತಿ ನೋಡುವುದು ಅಶಕ್ಯವಾಯಿತು (೩). ಆ ರಾಕ್ಷಸೇಶ್ವರನು ಕಣ್ಣಿಂದಲೇ ಲೋಕವನ್ನು ಸುಡುವನೋ ಎಂಬಂತೆ ದುರದುರನೆ ನೋಡುತ್ತ, ಸಿಟ್ಟಿನ ಆವೇಶದಿಂದ ತೊದಲುತ್ತ, ಸಮೀಪದಲ್ಲಿ ದ್ದ ಮಹೋದರ, ಮಹಾಪಾಶ್ವ*, ವಿರೂಪಾಕ್ಷ ಎಂಬ ರಾಕ್ಷಸರನ್ನು ಕುರಿತು “ಸಚಿವರಿ, ಸೈನಿಕರೆಲ್ಲರೂ ಕೂಡಲೆ ಯುದ್ಧಕ್ಕೆ ಹೊರಡಲಿ! ನನ್ನ ಆಜ್ಞೆಯನ್ನು ಅವರಿಗೆ ತಿಳಿಸಿರಿ” ಎಂದು ಆಜ್ಞಾಪಿಸಿದನು (೪-೫). ರಾವಣನ ನುಡಿಯನ್ನು ಕೇಳಿ ಭೀತರಾದ ಆ ಸಚಿವರು ಧೀರರಾದ ರಾಕ್ಷಸಸೈನಿಕರಿಗೆ ರಾಜಾಜ್ಞೆಯನ್ನು ಅರುಹಿದರು. ಭೀಮರೂಪಿಗಳಾದ ರಾಕ್ಷಸಯೋಧರು ಹಾಗೆಯೇ ಆಗಲೆಂದು ಒಪ್ಪಿ ಹಿರಿಯರಿಂದ ಮಂಗಳಾಶೀರ್ವಾದಗಳನ್ನು

* ಈ ಮಹೋದರ, ಮಹಾಪಾಶ್ವರು ಸಚಿವರು. ಹಿಂದೆ ಹತರಾದವರು ರಾವಣನ ಸೋದರರು. ಅವರಿಗೆ ಮತ್ತ, ಉನ್ನತ್ತ ಎಂಬ ನಾಮಾಂತರಗಳಿದ್ದವು.

ಪ್ರತಿಪೂಜ್ಯ ಯಥಾನ್ಯಾಯಂ ರಾವಣಂ ತೇ ನಿಶಾಚರಾಃ |
 ತಸ್ಯಃ ಸ್ರಾಂಜಲಯಃ ಸರ್ವೇ ಭರ್ತುರ್ವಿಚಯಕಾಂಕ್ಷಿಣಃ || ೮
 ಅಥೋನಾಚ ಪ್ರಹಸ್ಯತಾನ್ ರಾವಣಃ ಕ್ರೋಧಮೂರ್ಛಿತಃ |
 ಮಹೋದರಮಹಾಪಾಶೌರ್ವಿ ವಿರೂಪಾಕ್ಷಂ ಚ ರಾಕ್ಷಸಮ್ || ೯
 ಅದ್ಯ ಬಾಣೈರ್ಧನುರ್ಮುಕ್ತೈರ್ಯುಗಾಂತಾದಿತ್ಯಸಂನಿಭೈಃ |
 ರಾಘವಂ ಲಕ್ಷ್ಮಣಂ ಚೈವ ನೇಷ್ಯಾಮಿ ಯಮಸಾದನಮ್ || ೧೦
 ಖರಸ್ಯ ಕುಂಭಕರ್ಣಸ್ಯ ಪ್ರಹಸ್ತೀಂದ್ರಜಿತೋಸ್ತಥಾ |
 ಕರಿಷ್ಯಾಮಿ ಪ್ರತೀಕಾರಮದ್ಯ ಶತ್ರುವಧಾದಹಮ್ || ೧೧
 ನೈವಾಂತರಿಕ್ಷಂ ನ ದಿಶೋಃ ನ ನದ್ಯೋಃ ನಾಪಿ ಸಾಗರಾಃ |
 ಪ್ರಕಾಶತ್ವಂ ಗಮಿಸ್ಯಂತಿ ಮದ್ಬಾಣಜಲದಾವೃತಾಃ || ೧೨
 ಅದ್ಯ ವಾನರಮುಖ್ಯಾನಾಂ ತಾನಿ ಯೂಥಾನಿ ಭಾಗಶಃ |
 ಧನುಷಾ ಶರಜಾಲೇನ ವಿಧಮಿಷ್ಯಾಮಿ ಪತ್ರಿಕಾ || ೧೩

ಪಡೆದು, ಯುದ್ಧಾ ಭಿಮುಖರಾಗಿ ಹೊರಟರು (೬-೭). ಆ ರಾಕ್ಷಸರು ರಾವಣನನ್ನು ಕಂಡು ಅಭಿವಂದಿಸಿ, ತಮ್ಮ ಒಡೆಯನಿಗೆ ವಿಜಯವಾಗಲೆಂದು ಹಾರೈಸುತ್ತ ಕೈಮುಗಿದುಕೊಂಡು ನಿಂತರು. ಆಗ ರೋಷಾವಿಷ್ಟನಾಗಿದ್ದ ರಾವಣನು ಅಟ್ಟಿಹಾಸದಿಂದ ನಕ್ಕು, ಮಹೋದರ ಮಹಾಪಾರ್ಶ್ವ ಮತ್ತು ವಿರೂಪಾಕ್ಷ ಎಂಬ ಸಚಿವರನ್ನು ನೋಡಿ ಹೀಗೆಂದನು (೮-೯): “ಎಲೈ ರಾಕ್ಷಸಯೋಧರೇ, ಈ ದಿನ ನನ್ನ ಧನುಸ್ಸಿನಿಂದ ಸಿಡಿಯುವ, ಪ್ರಳಯ ಕಾಲದ ಭಾಸ್ಕರನಂತೆ ಬೆಳಗುವ-ಬಾಣಗಳಿಂದ ರಾಮಲಕ್ಷ್ಮಣರನ್ನು ಯಮನ ಮನೆಗೆ ದಬ್ಬುವೆನು! (೧೦). ಈ ದಿನ ಶತ್ರುಗಳನ್ನು ಮರ್ದಿಸಿ, ಖರ ಕುಂಭಕರ್ಣರ ಪ್ರಹಸ್ತೀಂದ್ರಜಿತುಗಳ ಸಂಹಾರದ ಸೇಡನ್ನು ತೀರಿಸಿ ಕೊಳ್ಳುವೆನು. ನನ್ನ ಬಾಣರಾತಿಗಳೆಂಬ ಮೇಘಜಾಲಗಳನ್ನು ಎಲ್ಲೆಲ್ಲಿಯೂ ಆವರಿಸಿ, ಅಂತರಿಕ್ಷ ಯಾವುದು-ದಿಕ್ಕುಗಳಾವುವು-ನದಿಗಳಾವುವು-ಸಮುದ್ರ ಗಳಾವುವು-ಎಂಬುದೇ ಗೋಚರಿಸದಂತೆ ಮಾಡುವೆನು (೧೧-೧೨). ಈ ದಿನ ನನ್ನ ಧನುಸ್ಸಿನಿಂದ ಪುಂಖಾಂಕಿತ ಶರಜಾಲಗಳನ್ನು ತೂರಿ, ವಾನರಮುಖ್ಯರನ್ನು ಹಿಂಡುಹಿಂಡಾಗಿ ತುಂಡರಿಸಿ ಚೆಲ್ಲುವೆನು. ರಾಕ್ಷಸ

ಅದ್ಯ ವಾನರಸೈನ್ಯಾ ನಿ ರಥೇನ ಪವನೌಜಸಾ |
 ಧನುಃಸಮುದ್ರಾದುದ್ಭೂತ್ಯೈರ್ಮುಧಿಷ್ಯಾಮಿ ಶರೋರ್ಮಿಭಿಃ || ೧೪

ವ್ಯಾಕೋಶಪದ್ಮನಕ್ತ್ರಾಣಿ ಪದ್ಮಕೇಸರವರ್ಚಸಾಮ್ |
 ಅದ್ಯ ಯೂಥತಟಾಕಾನಿ ಗಜನತ್ ಪ್ರಮಥಾನ್ಯುಹಮ್ || ೧೫

ಸಶರೈರದ್ಯ ವದನೈಃ ಸಂಖ್ಯೇ ವಾನರಯೂಥಪಾಃ |
 ಮಂಡಯಿಷ್ಯಂತಿ ನಸುಧಾಂ ಸನಾಲ್ಪಿರಿವ ಪಂಕಚೈಃ || ೧೬

ಅದ್ಯ ಯುದ್ಧಪ್ರಚಂಡಾನಾಂ ಹರೀಣಾಂ ದ್ರುಮಯೋಧಿನಾಮ್ |
 ಮುಕ್ತೇನೈಕೇಷುಣಾ ಯುದ್ಧೇ ಭೇತ್ಸ್ಯಾಮಿ ಚ ಶತಂ ಶತಮ್ ||

ಹತೋ ಭರ್ತಾ ಹತೋ ಭ್ರಾತಾ ಯಾಸಾಂ ಚ ತನಯಾ ಹತಾಃ |
 ವಧೇನಾದ್ಯ ರಿಪೋಸ್ತಾಸಾಂ ಕರೋಮ್ಯಸ್ರಪ್ರಮಾರ್ಜನಮ್ || ೧೮

ಯೋಧರೆ, ಈ ದಿನ ನನ್ನ ರಥವೆಂಬ ರಘುಂರಘಾವಾತವು ರಣಾಂಗಣದಲ್ಲಿ ಬಿರುಸಿನಿಂದ ಬೀಸುವುದು! ನನ್ನ ಧನುಸ್ಸೆಂಬ ಸಮುದ್ರದಿಂದ ಶರಗಳೆಂಬ ಅಲೆಗಳು ಎದ್ದೆದ್ದು ಹೋಗಿ, ವಾನರಸೇನೆಯನ್ನು ಕೊಚ್ಚಿಕೊಂಡುಹೋಗುವುವು! (೧೩-೧೪). ಈ ದಿನ ನಾನು, ಕಮಲಕೇಸರದಂತೆ ಕೆಂಬಣ್ಣದ ಕೋತಿಗಳ ಅರಳಿದ ಮುಖಪದ್ಮಗಳಿರುವ ಕಪಿಸೇನೆಯೆಂಬ ಕೊಳವನ್ನು ಮತ್ತಮಾತಂಗದಂತೆ ಪ್ರವೇಶಿಸಿ, ಕಡೆದು ಈಡಾಡುವೆನು! (೧೫). ಈ ದಿನ, ವಾನರಯೋಧರು ನನ್ನ ಶರಪ್ರಹಾರಗಳಿಂದ ಸತ್ತು ನೆಲದಮೇಲೆ ಉರುಳಿರಲು, ಬಾಣಗಳಿಂದ ಚುಚ್ಚಲ್ಪಟ್ಟ ಅವರ ಮುಖಗಳು ನಾಳಗಳಿಂದ ಕೂಡಿದ ತಾವರೆಗಳಂತೆ ರಣಭೂಮಿಯನ್ನು ಅಲಂಕರಿಸುವುವು! (೧೬). ಈ ದಿನ, ವೃಕ್ಷಗಳಿಂದ ಹೋರಾಡುವ ಸಮರಪ್ರಚಂಡರೆನಿಸಿದ ವಾನರರ ನೂರು ನೂರು ಮಂದಿಯನ್ನು ಒಂದೊಂದೇ ಸರಳಿನಿಂದ ತರಿತರಿದುರುಳಿಸುವೆನು! (೧೭). 'ಓ! ನನ್ನ ಪತಿ ಹತನಾದನು, ನನ್ನ ಸೋದರನು ಸತ್ತನು, ನನ್ನ ಮಕ್ಕಳು ಮಡಿದರು!' ಎಂದು ಯಾವ ಯಾವ ರಾಕ್ಷಸ ಸ್ತ್ರೀಯರು ಕಣ್ಣೀರು ಹರಿಸುತ್ತಿರುವರೋ, ಈ ದಿನ ವೈರಿಯನ್ನು ವಧಿಸಿ

ಅದ್ಯ ಮದ್ಭಾಣನಿರ್ಭಿನ್ನೈಃ ಪ್ರಕೀರ್ಣೈರ್ಗತಚೇತನೈಃ |
 ಕರೋಮಿ ವಾನರೈರ್ಯುದ್ಧೇ ಯತ್ನಾನೇಕ್ಷ್ಯತಲಾಂ ಮಹೀಮ್ ||
 ಅದ್ಯ ಗೋಮಾಯವೋ ಗೃಧ್ರಾ ಯೇ ಚ ಮಾಂಸಾಶಿನೋಽಪರೇ |
 ಸರ್ವಾಂಸ್ತಾಂಸ್ತರ್ಪಯಿಷ್ಯಾಮಿ ಶತ್ರುನಾಂಸೈಃ ಶರಾಪಿಠೈಃ || ೨೦
 ಕಲ್ಪ್ಯತಾಂ ಮೇ ರಥಃ ಶೀಘ್ರಂ ಕ್ಷಿಪ್ರಮಾನೀಯತಾಂ ಧನುಃ |
 ಅನುಪ್ರಯಾಂತು ಮಾಂ ಸರ್ವೇ ಯೇಽಪಶಿಷ್ಯಾ ನಿಶಾಚರಾಃ || ೨೧
 ತಸ್ಯ ತದ್ವಚನಂ ಶ್ರುತ್ವಾ ನುಹಾಪಾಶೋಽಽಬ್ರವೀದ್ವಚಃ |
 ಬಲಾಧ್ಯಕ್ಷಾನ್ ಸ್ಥಿತಾಂಸ್ತತ್ರ ಬಲಂ ಸಂತ್ಸರ್ಯತಾಮಿತಿ || ೨೨
 ಬಲಾಧ್ಯಕ್ಷಾಸ್ತು ಸಂರಬ್ಧಾ ರಾಕ್ಷಸಾಂಸ್ತಾನ್ ಗೃಹಾದ್ಗೃಹಾತ್ |
 ಚೋದಯಂತಃ ಪರಿಯಯುರ್ಲಂಕಾಂ ಲಘುಪರಾಕ್ರಮಾಃ || ೨೩
 ತತೋ ಮುದೂರ್ತಾನ್ನಿಷ್ಟೇತೂ ರಾಕ್ಷಸಾ ಭೀಮದರ್ಶನಾಃ |
 ನರ್ದಂತೋ ಭೀಮವದನಾ ನಾನಾಪ್ರಹರಣೈರ್ಭುಜೈಃ || ೨೪

ಆವರೆಲ್ಲರ ಕಣ್ಣೀರನ್ನು ಒರೆಸುವೆನು ! (೧೮). ಈ ದಿನ, ನನ್ನ ಶರಗಳಿಂದ ನಿರ್ಭಿನ್ನಗಾತ್ರರಾಗಿ ಸತ್ತೊರಗುವ ವಾನರರ ಹಿಂಡಿನಿಂದ, ರಣರಂಗದಲ್ಲಿ ನೆಲವೇ ಕಣ್ಣಿಗೆ ಕಾಣದಂತೆ ಮಾಡುವೆನು. ಈ ದಿನ, ನನ್ನ ಕೂರ್ಗಣಿಗಳಿಂದ ಶತ್ರುಗಳ ಮಾಂಸರಾಶಿಯನ್ನು ಚಿಲ್ಲಿ ಚಿಲ್ಲಿ, ನರಿ ಹದ್ದು ಮುಂತಾದ ಮಾಂಸಭಕ್ಷಿಗಳಾದ ಪ್ರಾಣಿಗಳೆಲ್ಲವೂ ತಿಂದು ತೇಗುವಂತೆ ಉಣಬಡಿಸುವೆನು ! (೧೯-೨೦). ಎಲೈ ಸಚಿವರೆ, ನನ್ನ ರಥವನ್ನು ಬೇಗನೆ ಸಜ್ಜುಗೊಳಿಸಿರಿ. ನನ್ನ ಧನುಸ್ಸನ್ನು ತಂದಿರಿಸಿರಿ. ಲಂಕೆಯಲ್ಲಿರುವ ಸಮಸ್ತ ರಾಕ್ಷಸರೂ ನನ್ನನ್ನು ಹಿಂಬಾಲಿಸಲಿ ” ಎಂದು ಆಭಯಪಡಿಸಿದನು (೨೧). ಆತನ ಆಜ್ಞೆಯಂತೆ ಮಹಾಪಾರ್ಶ್ವನು ಅಲ್ಲಿದ್ದ ಬಲಾಧ್ಯಕ್ಷರಿಗೆ ಸಕಲ ಬಲವನ್ನೂ ತ್ವರೆಗೊಳಿಸಬೇಕೆಂದು ಆದೇಶಮಾಡಿದನು. ಆಗ ಬಲಾಧ್ಯಕ್ಷರು ಸಂವಿಗ್ನರಾಗಿ ಬೇಗಬೇಗನೆ ಹೊರಟು, ಲಂಕೆಯಲ್ಲಿದ್ದ ರಾಕ್ಷಸಯೋಧರೆಲ್ಲರೂ ಯುದ್ಧಕ್ಕೆ ಹೊರಡಬೇಕೆಂದು ಮನೆಮನೆಗೂ ತಿಳಿಸಿದರು (೨೨-೨೩). ಸ್ವಲ್ಪಕಾಲದಲ್ಲಿಯೇ ವಿಕೃತವದನರೂ ಭೀಷಣಾಕೃತಿಗಳೂ ಆದ ರಾಕ್ಷಸಭಟರು ವಿವಿಧಾಯುಧಗಳನ್ನು ಕೈಗಳಲ್ಲಿ ಹಿಡಿದು ಗರ್ಜಿಸುತ್ತ ಹೊರಟರು

- ಅಸಿಭಿಃ ಪಟ್ಟಿಸ್ಯಃ ಶೂಲ್ಕೈರ್ಗದಾಭಿರ್ಮುಸಲೈರ್ಹಲೈಃ |
 ಶಕ್ತಿಭಿಸ್ತೀಕ್ಷ್ಣೈಃ ಧಾರಾಭಿರ್ಮಹದ್ಭಿಃ ಕೂಟಿಮುದ್ಗರೈಃ || ೨೫
- ಯಷ್ಟಿಭಿರ್ವಿಮುಲೈಶ್ಚ ಕ್ಷೈರ್ನಿಶಿತೈಶ್ಚ ಪರಶ್ಚಧೈಃ |
 ಭಿಂಡಿಪಾಲೈಃ ಶತಸ್ಥಿಭಿರನ್ಯೈಶ್ಚಾಪಿ ವರಾಯುಧೈಃ || ೨೬
- ಅಥಾನಯನ್ ಬಲಾಧ್ಯಕ್ಷಾಃ ಸತ್ವರಾ ರಾವಣಾಜ್ಞಯಾ |
 ರಥಾನಾಂ ನಿಯುತಂ ಸಾಗ್ರಂ ನಾಗಾನಾಂ ನಿಯುತತ್ರಯಮ್ || ೨೭
- ಅಶ್ವಾನಾಂ ಷಷ್ಟಿ ಕೋಟೈಸ್ತು ಖರೋಷ್ವಾಣಾಂ ತಥೈವ ಚ |
 ಪದಾತಯಸ್ತು ಸಂಖ್ಯಾತಾ ಜಗ್ಮುಸ್ತೀ ರಾಜಶಾಸನಾತ್ || ೨೮
- ಬಲಾಧ್ಯಕ್ಷಾಸ್ತು ಸಂಸ್ಥಾಪ್ಯ ರಾಜ್ಞಃ ಸೇನಾಂ ಪುರಃಸ್ಥಿತಾಃ |
 ಏತಸ್ಮಿನ್ನಂತರೇ ಸೂತಃ ಸ್ಯಾ ಪಯಾನಾಸ ತಂ ರಥಮ್ || ೨೯
- ದಿವ್ಯಸ್ತ್ರಗ್ನಸ್ತ್ರಸಂಪನ್ನಂ ನಾನಾಲಂಕಾರಭೂಷಿತಮ್ |
 ದೀರ್ಘವಾಜಿಸಮಾಯುಕ್ತಂ ದಿವ್ಯಾಲಂಕಾರಭೂಷಣಮ್ || ೩೦

(೨೪). ಕತ್ತಿ, ಪಟ್ಟಿಸ, ಶೂಲ, ಗದೆ, ಮುಸಲ, ಹಲ, ನಿಶಿತಧಾರೆಯುಳ್ಳ ಶಕ್ತಿ, ದೊಡ್ಡದೊಡ್ಡ ಕೂಟಿಮುದ್ಗರ, ಋಷಿ, ಮಿರುಮಿರುಗುವ ಚಕ್ರ, ಹರಿತವಾದ ಪರಶು, ಭಿಂಡಿಪಾಲ, ಶತಸ್ಥಿ ಮುಂತಾದ ಬಗೆಬಗೆಯ ತೀಕ್ಷ್ಣಾಯುಧಗಳನ್ನು ಅವರು ಧರಿಸಿದ್ದರು (೨೫-೨೬). ರಾವಣನ ಆಜ್ಞೆಯಂತೆ ಶೀಘ್ರವಾಗಿ ಸೇನಾಧ್ಯಕ್ಷರು ಸಮಸ್ತ ಸೇನೆಯನ್ನೂ ಸಜ್ಜುಗೊಳಿಸಿದರು. (ಹತ್ತು ಲಕ್ಷಕ್ಕಿಂತ ಹೆಚ್ಚು ರಥಗಳೂ ಮೂವತ್ತು ಲಕ್ಷ ಆನೆಗಳೂ ಅರುವತ್ತು ಕೋಟಿ ಕುದುರೆಗಳೂ ಅಷ್ಟೇ ಸಂಖ್ಯೆಯಲ್ಲಿ ಹೇಸರಗತ್ತಿಗಳೂ ಒಂಟಿಗಳೂ ಬಂದು ಸೇರಿದವು. ಕಾಲಾಳುಗಳ ಸಂಖ್ಯೆ ಅಸಂಖ್ಯಾತವಾಗಿತ್ತು. ಈ ಸೇನೆಯೆಲ್ಲವೂ ರಾಜಾಜ್ಞೆಯಂತೆ ಯುದ್ಧಾಭಿಮುಖವಾಗಿ ತೆರಳಿತು (೨೭-೨೮). ಅಷ್ಟುಹೊತ್ತಿಗೆ ಸಾರಥಿಯು ದಿವ್ಯಮಾಲೆಗಳಿಂದಲೂ ವಸ್ತ್ರಾಲಂಕಾರಗಳಿಂದಲೂ ಭೂಷಿತವಾದ ರಾವಣನ ರಥವನ್ನು ತಂದು ನಿಲ್ಲಿಸಿದನು. ಆ ರಥಕ್ಕೆ ಬೃಹದಾಕಾರದ ದಿವ್ಯಾಶ್ವಗಳನ್ನು ಹೊಡಲಾಗಿತ್ತು.

ನಾನಾಯುಧಸಮಾಕೀರ್ಣಂ ಕಿಂಕಿಣೀಜಾಲನುಂಡಿತಮ್ |
 ನಾನಾರತ್ನ ಪರಿಕ್ಷಿಪ್ತಂ ರತ್ನಸ್ತಂಭೈರ್ನಿರಾಜಿತಮ್ || ೩೦
 ಜಾಂಬೂನದನುಯೈಶ್ಚೈವ ಸಹಸ್ರಕಲಶೈರ್ಯುತಮ್ |
 ತಂ ದೃಷ್ಟ್ವಾ ರಾಕ್ಷಸಾಃ ಸರ್ವೇ ವಿಸ್ಮಯಂ ಪರಮಂ ಯಯುಃ || ೩೧
 ತಂ ದೃಷ್ಟ್ವಾ ಸಹಸೋತ್ಥಾಯ ರಾವಣೋ ರಾಕ್ಷಸೇಶ್ವರಃ |
 ಕೋಟಿಸೂರ್ಯಪ್ರತೀಕಾಶಂ ಜ್ವಲಂತಮಿವ ಪಾನಕಮ್ || ೩೨
 ದ್ರುತಂ ಸೂತಸಮಾಯುಕ್ತಂ ಯುಕ್ತಾಷ್ಟತುರಗಂ ರಥಮ್ |
 ಆರುರೋಹ ರಥಂ ಭೀಮೋ ದೀಪ್ಯಮಾನಂ ಸ್ವತೇಜಸಾ || ೩೪
 ತತಃ ಪ್ರಯಾತಃ ಸಹಸಾ ರಾಕ್ಷಸೈರ್ಬಹುಭಿರ್ವೃತಃ |
 ರಾವಣಃ ಸತ್ತ್ವಗಾಂಭೀರ್ಯಾದ್ಧಾರಯನ್ನಿವ ನೇದಿನೀನಮ್ || ೩೫
 ರಾವಣೇನಾಭ್ಯನುಜ್ಞಾತೌ ನುಹಾಪಾರ್ಶ್ವಮಹೋದರೌ |
 ವಿರೂಪಾಕ್ಷಶ್ಚ ದುರ್ಧರ್ಷೋ ರಥಾನಾರುರುಹಸ್ತದಾ || ೩೬

ರಥದಲ್ಲಿ ವಿವಿಧಾಯುಧಗಳನ್ನು ಹೇರಲಾಗಿತ್ತು. ಕಿರುಗಂಟಿಗಳಿಂದ ಅದು ಭೂಷಿತವಾಗಿತ್ತು. ರತ್ನಸ್ತಂಭಗಳಿಂದ ವಿರಾಜಿಸುತ್ತಿತ್ತು (೨೯-೩೧). ಚಿನ್ನದ ಸಹಸ್ರಕಲಶಗಳಿಂದ ಅಲಂಕೃತವಾಗಿತ್ತು. ಆ ದಿವ್ಯರಥವನ್ನು ನೋಡಿ ಅಲ್ಲಿದ್ದ ರಾಕ್ಷಸರು ಆಶ್ಚರ್ಯಚಕಿತರಾದರು. ಕೋಟಿಸೂರ್ಯಂತೆ ಜಗ್ಗಿನ್ನುವ, ಅಗ್ನಿಯಂತೆ ಬೆಳಗುವ-ಆ ರಥವನ್ನು ಕಂಡೊಡನೆ ರಾಕ್ಷಸೇಶ್ವರನು ಧಿಗ್ಗನೆ ಎದ್ದುನಿಂತನು)* (೩೧-೩೨). ಸಾರಥಿಯು ಮಂಡಿಸಿದ್ದ ಆ ರಥಕ್ಕೆ ಎಂಟು ಅಶ್ವಗಳನ್ನು ಹೂಡಲಾಗಿತ್ತು. ತೇಜಸ್ಸಿನಿಂದ ಬೆಳಗುತ್ತಿದ್ದ ಆ ಮಹಾರಥವನ್ನು ರಾವಣನು ಹತ್ತಿದನು. ಅನಂತರ ಅಪರಿಮಿತ ರಾಕ್ಷಸಪರಿವಾರದೊಡನೆ ರಾವಣನು ತನ್ನ ತೇಜೋಮಹಿಮೆಯಿಂದ ಮೇದಿನಿಯನ್ನೇ ಸೀಳುವನೋ ಎಂಬಂತೆ ದರ್ಪದಿಂದ ರಣರಂಗಕ್ಕೆ ಪ್ರಯಾಣಮಾಡಿದನು (೩೪-೩೫). ರಾವಣನ ಅನುಜ್ಞೆಯನ್ನು ಪಡೆದು

* ೨೭ನೆಯ ಶ್ಲೋಕದ ಉತ್ತರಾರ್ಧದಿಂದ ೩೩ನೆಯ ಶ್ಲೋಕ ಪೂರ್ತಿಯಾಗಿ ಅನೇಕ ಪ್ರತಿಗಳಲ್ಲಿ ದೊರೆಯುವುದಿಲ್ಲ. ವ್ಯಾಖ್ಯಾನಕಾರರು ಅರ್ಥವನ್ನೂ ಬರೆದಿಲ್ಲ. ಅದರಿಂದ ಇವು ಪ್ರಕ್ಷಿಪ್ತವಾಗಿರಬೇಕು.

ತೇ ತು ಹೃಷ್ಯಾ ವಿನದಂತೋ ಭಿಂದಂತ ಇನ ನೇದಿನೀಮ್ |

ನಾದಂ ಘೋರಂ ವಿಮುಂಚಂತೋ ನಿಯಯುರ್ಜಯಕಾಂಕ್ಷಿಣಃ ||

ತತೋ ಯುದ್ಧಾಯ ತೇಜಸ್ವೀ ರಕ್ಷೋಗಣಬಲೈರ್ವೃತಃ |

ನಿಯಯಾವುದ್ಯತಧನುಃ ಕಾಲಾಂತಕಯನೋಪನುಃ || ೩೮

ತತಃ ಪ್ರಜನನಾಶ್ಚೇನ ರಥೇನ ಸ ಮಹಾರಥಃ |

ದ್ವಾರೇಣ ನಿಯಯೌ ತೇನ ಯತ್ರ ತೌ ರಾಮಲಕ್ಷ್ಮಣೌ || ೩೯

ತತೋ ನಷ್ಟಪ್ರಭಃ ಸೂರ್ಯೋ ದಿಶಶ್ಚ ತಿಮಿರಾವೃತಾಃ |

ದ್ವಿಜಾಶ್ಚ ನೇದುರ್ಘೋರಾಶ್ಚ ಸಂಚಚಾಲೇವ ನೇದಿನೀ || ೪೦

ನವರ್ಷ ರುಧಿರಂ ದೇವಶ್ಚ ಸ್ವಲುಸ್ತುರಗಾಃ ಪಥಿ |

ಧ್ವಜಾಗ್ರೇ ನೃಪತದ್ಗುಭ್ರೋ ವಿನೇದುಶ್ಚಾಶಿವಂ ಶಿವಾಃ || ೪೧

ನಯನಂ ಚಾಸ್ಪುರದ್ವಾನುಂ ಸನ್ಯೋ ಬಾಹುರಕಂಪತ |

ವಿವರ್ಣಂ ವದನಂ ಚಾಸೀತ್ ಕಿಂಚಿದಭ್ರಶ್ಯತ ಸ್ವರಃ || ೪೨

ಮಹಾಪಾರ್ಶ್ವ, ಮಹೋದರ ಮತ್ತು ವಿರೂಪಾಕ್ಷ ಎಂಬ ಸಚಿವರೂ ರಥಗಳನ್ನೇರಿದರು. ಅವರೆಲ್ಲರೂ ಉತ್ಸಾಹದಿಂದ ಉಬ್ಬಿ ಅಬ್ಬರಿಸುತ್ತ, ಭೂಮಂಡಲವನ್ನು ಭೇದಿಸುವರೋ ಎಂಬಂತೆ ಘೋರವಾಗಿ ಗರ್ಜಿಸುತ್ತ, ಜಯಾಕಾಂಕ್ಷೆಯಿಂದ ಪ್ರಯಾಣಮಾಡಿದರು (೩೬-೩೭). ಪ್ರಳಯಕಾಲದಲ್ಲಿ ಸರ್ವನಾಶಕ್ಕಾಗಿ ಹೊರಟ ಯಮನಂತೆ ಅದ್ಭುತ ತೇಜೋವಿಶಿಷ್ಟನಾದ ರಾಕ್ಷಸೇಶ್ವರನು, ರಾಕ್ಷಸಯೋಧರಿಂದ ಪರಿವೃತನಾಗಿ ಧನುಸ್ಸನ್ನೆತ್ತಿ ಹಿಡಿದು ಸಂಗ್ರಾಮಭೂಮಿಗೆ ನಡೆದನು. ಆ ಮಹಾರಥನು ಶೀಘ್ರಗಾಮಿಗಳಾದ ಅಶ್ವಗಳನ್ನು ಹೂಡಿದ ರಥವನ್ನು ದೌಡಾಯಿಸುತ್ತ, ಶ್ರೀರಾಮಲಕ್ಷ್ಮಣರಿಡ್ಡ ಉತ್ತರದ್ವಾರದ ಮಾರ್ಗವಾಗಿ ತೆರಳಿದನು (೩೮-೩೯). ಆ ಸಮಯದಲ್ಲಿ ಸೂರ್ಯನ ಪ್ರಭೆ ಮಾಸಿತು. ದಿಕ್ಕುಗಳು ಮಲಿನವಾದವು. ಗೃಧ್ರಾದಿ ಘೋರಪಕ್ಷಿಗಳು ಕೂಗಿದವು. ಭೂಮಿಯು ನಡುಗಿದಂತಾಯಿತು. ರಕ್ತದ ಮಳೆ ಸುರಿಯಿತು. ಕುದುರೆಗಳು ಎಡವಿದವು. ಧ್ವಜದಮೇಲೆ ಒಂದು ರಣಹದ್ದು ಬಂದಿಳಿಯಿತು. ನರಿಗಳು ಅಪಸ್ವರದಲ್ಲಿ ಊಳಿದವು! (೪೦-೪೧). ರಾವಣನ ಎಡಗಣ್ಣು ಅದುರಿತು; ಎಡದೋಳು ಹಾರಿತು. ಅವನ ಮುಖ

ತತೋ ನಿಷ್ಪತತೋ ಯುದ್ಧೇ ದಶಗ್ರೀವಸ್ಯ ರಕ್ಷಸಃ |

ರಣೇ ನಿಧನಶಂಸೀನಿ ರೂಪಾಣ್ಯೇತಾನಿ ಜಜ್ಜಿರೇ || ೪೩

ಅಂತರಿಕ್ಷಾತ್ ಪಪಾತೋಲ್ಕಾ ನಿರ್ಘಾತಸಮನಿಸ್ಸನಾ |

ನಿನೇದುರಶಿವಾ ಗೃಧ್ರಾ ವಾಯುರನುನಾದಿತಾಃ || ೪೪

ಏತಾನಚಿಂತಯನ್ ಘೋರಾನುಪ್ಪಾತಾನ್ ಸಮುದೆಸ್ಥಿತಾನ್ |

ನಿಯಯೌ ರಾವಣೋ ಮೋಹಾದ್ವಧಾರ್ಥೀ ಕಾಲಚೋದಿತಃ ||

ತೇಷಾಂ ತು ರಥಘೋಷೇಣ ರಾಕ್ಷಸಾನಾಂ ಮಹಾತ್ಮನಾಮ್ |

ವಾನರಾಣಾಮಪಿ ಚಮೂರ್ಯುದ್ಧಾಯೈವಾಭ್ಯವರ್ತತ || ೪೫

ತೇಷಾಂ ತು ತುಮುಲಂ ಯುದ್ಧಂ ಬಭೂವ ಕಸಿರಕ್ಷಸಾಮ್ |

ಅನ್ಯೋನ್ಯಮಾಹ್ವಯಾನಾನಾಂ ಕ್ರುದ್ಧಾನಾಂ ಜಯಮಿಚ್ಛತಾಮ್

ತತಃ ಕ್ರುದ್ಧೋ ದಶಗ್ರೀವಃ ಶರೈಃ ಕಾಂಚನಭೂಷಣೈಃ |

ವಾನರಾಣಾಮನೀಕೇಷು ಚಕಾರ ಕವನಂ ಮಹತ್ || ೪೬

ಬಣ್ಣ ಗೆಟ್ಟಿತು; ಧ್ವನಿಯು ಕುಗ್ಗಿತು. ಹೀಗೆ ಯುದ್ಧಯಾತ್ರಿಗೆ ಹೊರಟಿದ್ದ ದಶಗ್ರೀವನಿಗೆ ನಿಧನಸೂಚಕವಾದ ಅವಶಕುನಗಳು ತಲೆದೋರಿದವು (೪೨-೪೩). ಸಿಡಿಲುಹೊಡೆದಂತೆ ಉಲ್ಕೆಯು ಅಂತರಿಕ್ಷದಿಂದ ಬಿದ್ದಿತು. ಅಮಂಗಳಕರವಾಗಿ ಹದ್ದುಗಳು ಕೂಗಿದವು. ಅವುಗಳಿಗೆ ದನಿಗೂಡಿಸಿ ಕಾಗೆಗಳು ಕರೆಂದವು. ಆದರೆ ಭೀಕರವಾದ ಆ ಉತ್ಪಾತಗಳನ್ನು ಲೆಕ್ಕಿಸದೆ ರಾವಣನು ಮುಂದೆ ಸಾಗಿದನು. ಅಜ್ಞಾನವು ಅವನಿಗೆ ಕವಿದಿತ್ತು. ಸಾವು ಕಾದಿತ್ತು. ವಿನಾಶಕಾಲವು ತಳ್ಳುತ್ತಿತ್ತು (೪೪-೪೫). ಧೀರರಾದ ರಾಕ್ಷಸರ ರಥಘೋಷವು ಕೇಳಿದೊಡನೆ ವಾನರಸೇನೆಯು ಯುದ್ಧಕ್ಕೆ ಸಜ್ಜಾಗಿ ಮುಂದೆ ನುಗ್ಗಿತು! ಕಸಿರಾಕ್ಷಸರಿಗೆ ಕೈಕೈ ಮಿಲಾಯಿಸಿ ತುಮುಲಯುದ್ಧವು ತೊಡಗಿತು! ಜಯಾವೇಕ್ಷಿಗಳಾದ ಆ ಯೋಧರು ಕ್ರುದ್ಧರಾಗಿ ವೀರಾಹ್ವಾನದಿಂದ ಒಬ್ಬರನ್ನೊಬ್ಬರು ಕರೆಯುತ್ತ ಹೋರಾಡಿದರು (೪೬-೪೭). ರೋಷೋದ್ರಿಕ್ತನಾದ ದಶಗ್ರೀವನು ಕಾಂಚನಭೂಷಿತ ಶರಗಳಿಂದ, ವಾನರ

ನಿಕ್ಯತ್ತಶಿರಸಃ ಕೇಚಿದ್ರಾವಣೇನ ವಲೀಮುಖಾಃ |

ಕೇಚಿದ್ವಿಚ್ಛಿನ್ನಹೃದಯಾಃ ಕೇಚಿಚ್ಛ್ಪೋತ್ರನಿವರ್ಜಿತಾಃ || ೪೯

ನಿರುಚ್ಛ್ವಾಸಾ ಹತಾಃ ಕೇಚಿತ್ ಕೇಚಿತ್ ಪಾರ್ಶ್ವೇಷು ದಾರಿತಾಃ |

ಕೇಚಿದ್ವಿಚ್ಛಿನ್ನಶಿರಸಃ ಕೇಚಿಚ್ಛ್ವುರ್ವಿವರ್ಜಿತಾಃ || ೫೦

ದಶಾನನಃ ಕ್ರೋಧನಿವೃತ್ತನೇತ್ರೋ

ಯತೋ ಯತೋಽಭ್ಯೇತಿ ರಥೇನ ಸಂಖ್ಯೇ |

ತತಸ್ತತಸ್ತಸ್ಯ ಶರಪ್ರವೇಗಂ

ಸೋಢುಂ ನ ಶೇಕುರ್ಹರಿಪುಂಗವಾಸ್ತೇ || ೫೧

ಇತಿ ಶ್ರೀಮದ್ರಾಮಾಯಣೇ ಯುದ್ಧಕಾಂಡೇ ಷಣ್ಣವತಿತಮಃ ಸರ್ಗಃ



ಸೇನೆಯಲ್ಲಿ ಭೀಕರವಾದ ಕದನವನ್ನಾರಂಭಿಸಿದನು. ರಾವಣನ ಶರಪ್ರಹಾರಗಳಿಂದ ಕೆಲವು ಕಪಿಯೋಧರ ತಲೆಗಳು ತರಿದುಬಿದ್ದವು. ಕೆಲವರ ಎದೆಗಳು ಸೀಳಿದವು. ಕೆಲವರ ಕಿವಿಗಳು ಹರಿದವು! (೪೮-೪೯). ಕೆಲವು ವಾನರರು ಉಸಿರುಕಟ್ಟಿ ಸತ್ತರು. ಕೆಲವರ ಪಕ್ಕೆಗಳು ಸೀಳಿಹೋದವು. ಕೆಲವರ ತಲೆಗಳು ಒಡೆದವು. ಕೆಲವರ ಕಣ್ಣುಗಳು ಉದುರಿದವು! ರಾವಣನು ರೋಷದಿಂದ ನೇತ್ರಗಳನ್ನು ಹಿಗ್ಗಿಸಿ ದುರದುರನೆ ನೋಡುತ್ತ ಎತ್ತ ಎತ್ತ ರಣರಂಗದಲ್ಲಿ ನುಗ್ಗುತ್ತಿದ್ದನೋ, ಅತ್ತ ಅತ್ತ ಕಪಿಯೋಧರು ಅವನ ಶರವೇಗವನ್ನು ತಡೆದುಕೊಳ್ಳಲಾರದೆ ಹಿಂಜರಿದರು (೫೦-೫೧).

ಇಲ್ಲಿಗೆ ಶ್ರೀಮದ್ರಾಮಾಯಣದ ಯುದ್ಧಕಾಂಡದಲ್ಲಿ ತೊಂಬತ್ತಾರನೆಯ ಸರ್ಗ



ಸಪ್ತನವತಿತನುಃ ಸರ್ಗಃ

ವಿರೂಪಾಕ್ಷನಧಃ

ತಥಾ ತೈಃ ಕೃತ್ವಾಗಾತ್ಮೈಸ್ತು ದಶಗ್ರೀವೇಣ ಮಾರ್ಗಣೈಃ ಬಭೂವ ನಸುಧಾ ತತ್ರ ಪ್ರಕೀರ್ಣಾ ಹರಿಭಿಸ್ತದಾ	೧
ರಾನಣಸ್ಯಾಪ್ರಸಹ್ಯಂ ತಂ ಶರಸಂಪಾತನೇಕತಃ ನ ಶೇಕುಃ ಸಹಿತುಂ ದೀಪ್ತಂ ಪತಂಗಾ ಜ್ವಲನಂ ಯಥಾ	೨
ತೇಽದಿತಾ ನಿಶಿತೈರ್ಬಾಣೈಃ ಕ್ರೋಶಂತೋ ವಿಪ್ರದುದ್ರುವುಃ ಸಾನಕಾರ್ಚಿಃಸಮಾವಿಷ್ಟಾ ದಹ್ಯಮಾನಾ ಯಥಾ ಗಜಾಃ	೩
ಪ್ಲವಂಗಾನಾನುನೀಕಾನಿ ಮಹಾಭ್ರಾಣೀವ ಮಾರುತಃ ಸ ಯಯೌ ಸಮರೇ ತಸ್ಮಿನ್ ವಿಧಮನ್ ರಾನಣಃ ಶರೈಃ	೪
ಕದನಂ ತರಸಾ ಕೃತ್ವಾ ರಾಕ್ಷಸೇಂದ್ರೋ ನನೌಕಸಾಮ್ ಅಸಸಾದ ತತೋ ಯುದ್ಧೇ ರಾಘವಂ ತ್ವರಿತಸ್ತದಾ	೫

ಸರ್ಗ ೯೭

ಸುಗ್ರೀವನಿಂದ ವಿರೂಪಾಕ್ಷನ ವಧೆ.

ದಶಗ್ರೀವನ ಕೂರ್ಗಣಗಳಿಂದ ಕತ್ತರಿಸಲ್ಪಟ್ಟು ತುಂಡುತುಂಡಾದ ವಾನರಯೋಧರಿಂದ ರಣರಂಗವು ತುಂಬಿಹೋಯಿತು. ಅವನ ಶರಗಳ ಬಿರುಸಿನ ಹೊಡೆತವನ್ನು ಸಹಿಸಿಕೊಳ್ಳಲು ರಣಭೂಮಿಯ ಯಾವ ಪ್ರದೇಶ ದಲ್ಲಿಯೂ ಕಪಿಯೋಧರಿಗೆ ಸಾಧ್ಯವಾಗಲಿಲ್ಲ. ಉರಿಯುವ ಬೆಂಕಿಯ ಜ್ವಾಲೆ ಯನ್ನು ದೀಪದ ಹುಳುಗಳು ಎದುರಿಸಿದಂತಾಯಿತು (೧-೨). ರಾನಣನ ನಿಶಿತಾಸ್ತ್ರಗಳಿಂದ ನೊಂದ ವಾನರರು ಅರಚಿಕೊಳ್ಳುತ್ತ ದಿಕ್ಕು ದಿಕ್ಕಿಗೆ ಓಡಿದರು. ಕಾಳ್ಗಿಚ್ಚಿನ ಬೇಗೆಯಲ್ಲಿ ಸಿಕ್ಕಿ ಸುಟ್ಟುಹೋಗುತ್ತಿರುವ ಆನೆಗಳಂತೆ ಪಲಾಯನಮಾಡಿದರು. ಬಿರುಗಾಳಿಯು ಕಾರ್ಮೋಡಗಳನ್ನು ಚದರಿಸುತ್ತ ರಭಸದಿಂದ ಬೀಸುವಂತೆ, ರಾನಣನು ತನ್ನ ಸರಳುಗಳಿಂದ ಕಪಿಸೇನೆಗಳನ್ನು ಹೊಡೆದು ಧೂಳೆಬ್ಬಿಸುತ್ತ ಯುದ್ಧಭೂಮಿಯಲ್ಲಿ ಮುನ್ನುಗ್ಗಿದನು (೩-೪). ಆ ರಾಕ್ಷಸೇಂದ್ರನು ಕಪಿಯೋಧರನ್ನು ವಿಧ್ವಂಸ

ಸುಗ್ರೀವಸ್ತಾನ ಕಪೀನ್ ದೃಷ್ಟ್ವಾ ಭಗ್ನಾನ್ ವಿದ್ರವತೋ ರಣೇ |
 ಗುಲ್ಮೇ ಸುಷೇಣಂ ನಿಕ್ಷುಪ್ಯ ಚಕ್ರೇ ಯುದ್ಧೇಽದ್ಭುತಂ ಮನಃ || ೬

ಆತ್ಮನಃ ಸದೃಶಂ ವೀರಃ ಸ ತಂ ನಿಕ್ಷುಪ್ಯ ವಾನರಮ್ |
 ಸುಗ್ರೀವೋಽಭಿಮುಖಃ ಶತ್ರುಂ ಪ್ರತಸ್ಥೇ ಪಾದಪಾಯುಧಃ || ೭

ಪಾರ್ಶ್ವತಃ ಪೃಷ್ಠತಶ್ಚಾಸ್ಯ ಸರ್ವೇ ಯೂಥಾಧಿಪಾಃ ಸ್ವಯಮ್ |
 ಅನುಜಹ್ರುಮ್‌ಹಾಶೈಲಾನ್ ವಿವಿಧಾಂಶ್ಚ ಮಹಾದ್ರುಮಾನ್ || ೮

ಸ ನರ್ದನ್ ಯುಧಿ ಸುಗ್ರೀವಃ ಸ್ವರೇಣ ಮಹತಾ ಮಹಾನ್ |
 ಪಾತಯನ್ ವಿವಿಧಾಂಶ್ಚಾನ್ಯಾನ್ ಜಗಾಮೋತ್ತಮರಾಕ್ಷಸಾನ್ || ೯

ಮನುಂಥ ಚ ಮಹಾಕಾಯೋ ರಾಕ್ಷಸಾನ್ ವಾನರೇಶ್ವರಃ |
 ಯುಗಾಂತಸಮಯೇ ವಾಯುಃ ಪ್ರವೃದ್ಧಾನಗಮಾನಿವ || ೧೦

ಗೊಳಿಸಿ, ಶ್ರೀರಾಮನನ್ನು ಅರಸುತ್ತ ತ್ವರೆಯಿಂದ ಸಾಗಿದನು. ಅಷ್ಟರಲ್ಲಿ ಕಸಿಗಳೆಲ್ಲರೂ ಭಗ್ನರಾಗಿ ಓಡಿಹೋಗುವುದನ್ನು ಸುಗ್ರೀವನು ಕಂಡನು. ಆತನು ಸುಷೇಣನನ್ನು ಸೇನಾವ್ಯವಸ್ಥೆಗಾಗಿ ಗುಲ್ಮಸ್ಥಾನ*ದಲ್ಲಿ ನಿಲ್ಲಿಸಿ, ತಾನು ಭೀಕರವಾದ ಯುದ್ಧವನ್ನು ನಡೆಸಬೇಕೆಂದು ಸಂಕಲ್ಪಿಸಿದನು (೫-೬). ಸರ್ವವಿಧದಲ್ಲಿಯೂ ತನಗೆ ಸಮಾನನಾದ ಸುಷೇಣನಿಗೆ ಸೇನಾ ರಕ್ಷಣೆಯನ್ನು ವಹಿಸಿ, ವೀರಾಗ್ರಗಣ್ಯನಾದ ಸುಗ್ರೀವನು ಒಂದು ಮರವನ್ನು ಹೊತ್ತು ವೈರಿಗಳಿಗೆ ಅಭಿಮುಖನಾಗಿ ನಡೆದನು. ಆಗ ಯೂಥಪಾಲರಾದ ಕಪಿನಾಯಕರು ಸುಗ್ರೀವನ ಎಡಬಲಗಳಲ್ಲಿಯೂ ಹಿಂಭಾಗದಲ್ಲಿಯೂ ಅವನನ್ನು ನುಸರಿಸಿ, ಮಹಾಶೈಲಗಳನ್ನೂ ವೃಕ್ಷಗಳನ್ನೂ ಹೊತ್ತುಕೊಂಡು ಹೋದರು (೭-೮). ಆಗ ಸುಗ್ರೀವನು ಘೋರವಾಗಿ ಗರ್ಜಿಸುತ್ತ ಯುದ್ಧವನ್ನಾರಂಭಿಸಿ, ಏದುರಿಗೆ ಸಿಕ್ಕಿದ ರಾಕ್ಷಸರನ್ನು ಹೊಡೆಹೊಡೆದುರುಳಿಸಿ, ವೀರರಾದ ರಾಕ್ಷಸರನ್ನು ಅರಸುತ್ತ ಹೋಗಿ ಎದುರಿಸಿದನು. ಬೃಹದಾಕಾಶನಾದ ಆ ವಾನರೇಶ್ವರನು ಪ್ರಳಯಕಾಲದ ಚಂಡಮಾರುತವು ದೊಡ್ಡ ಮರಗಳನ್ನು ರುಳಿಸುವಂತೆ, ರಾಕ್ಷಸವೀರರನ್ನು ಬಡಿಬಡಿದು ಕೆಡವುತ್ತ

* ಗುಲ್ಮಸ್ಥಾನ = ಸೇನಾರಕ್ಷಣೆಯ ಸ್ಥಾನ; ಅಯುಕಟ್ಟಿನ ಪ್ರದೇಶ.

ರಾಕ್ಷಸಾನಾನುನೀಕೇಷು ಶೈಲವರ್ಷಂ ವವರ್ಷ ಹ |
 ಅಶ್ವವರ್ಷಂ ಯಥಾ ಮೇಘಾಃ ಪಕ್ಷಿಸಂಘೇಷು ಕಾನನೇ || ೧೧
 ಕಪಿರಾಜವಿಮುಕ್ತೈಸ್ತೈಃ ಶೈಲವರ್ಷೈಸ್ತು ರಾಕ್ಷಸಾಃ |
 ವಿಕೀರ್ಣಶಿರಸಃ ಪೇತುರ್ನಿಕೃತ್ವಾ ಇವ ಪರ್ವತಾಃ || ೧೨
 ಅಥ ಸಂಕ್ಷೇಯಮಾಣೇಷು ರಾಕ್ಷಸೇಷು ಸಮಂತತಃ |
 ಸುಗ್ರೀವೇಣ ಪ್ರಭಗ್ನೇಷು ಪತತ್ಸು ವಿನದತ್ಸು ಚ || ೧೩
 ವಿರೂಪಾಕ್ಷಃ ಸ್ವಕಂ ನಾನು ಧನ್ವೀ ವಿಶ್ರಾವ್ಯ ರಾಕ್ಷಸಃ |
 ರಥಾದಾಪ್ಲುತ್ಯ ದುರ್ಧರ್ಷೋ ಗಜಸ್ಕಂಧಮುಪಾರುಹತ್ || ೧೪
 ಸ ತಂ ದ್ವಿರದಮಾರುಹ್ಯ ವಿರೂಪಾಕ್ಷೋ ನುಹಾರಥಃ |
 ವಿನದನ್ ಭೀಮನಿಹಾರ್ಯದಂ ವಾನರಾನಭ್ಯಧಾವತ || ೧೫
 ಸುಗ್ರೀವೇ ಸ ಶರಾನ್ ಘೋರಾನ್ ವಿಸಸರ್ಜ ಚಮೂಮುಖೇ |
 ಸ್ಥಾಪಯಾಮಾಸ ಚೋದ್ವಿಗ್ನಾನ್ ರಾಕ್ಷಸಾನ್ ಸಂಪ್ರಹರ್ಷಯನ್ ||

ಹೋದನು (೯-೧೦). ಅಡವಿಯಲ್ಲಿರುವ ಬಡಹಕ್ಕಿಗಳಮೇಲೆ ಆಲಿಕಲ್ಲುಗಳ
 ಜಡಿಮಳೆಯನ್ನು ಮೋಡವು ಸುರಿಸುವಂತೆ, ಸುಗ್ರೀವನು ರಾಕ್ಷಸಸೈನಿಕರ
 ಮೇಲೆ ನಿಡಿದಾದ ಬಂಡೆಗಳನ್ನು ಬೀಸಿ ಜಡಿಯುತ್ತ ಹೋದನು. ಕಪಿರಾಜನು
 ಹೊಡೆದ ಬಂಡೆಗಳ ಸುರಿಮಳೆಯಿಂದ ರಾಕ್ಷಸರ ತಲೆಗಳು ಜಜ್ಜಿಹೋದವು.
 ಕಡಿದುರುಳಿಸಿದ ಮರಗಳಂತೆ ಅವರು ಸತ್ತು ಸತ್ತು ಬಿದ್ದರು (೧೧-೧೨).
 ಹೀಗೆ ಎಲ್ಲೆಡೆಯೂ ರಾಕ್ಷಸ ಪಡೆಯು ಹತವಾಗಿ ಕ್ಷಯಿಸತೊಡಗಿತು.
 ಸುಗ್ರೀವನ ಹೊಡೆತದಿಂದ ರಾಕ್ಷಸರು ಭಗ್ನರಾಗಿ ಪೆಟ್ಟನ್ನು ತಡೆಯಲಾರದೆ
 ಅರಚುತ್ತ ಉರುಳುರುಳಿ ಬೀಳುತ್ತಿದ್ದರು. ಅದನ್ನು ನೋಡಿ ಪರಾಕ್ರಮಿ
 ಯಾದ ವಿರೂಪಾಕ್ಷನೆಂಬ ರಾಕ್ಷಸನು ಧನುರ್ಧಾರಿಯಾಗಿ 'ಇದೋ, ನಾನು
 ವಿರೂಪಾಕ್ಷ!' ಎಂದು ತನ್ನ ಹೆಸರನ್ನು ಘೋಷಿಸಿ, ರಥದಿಂದ ಧುಮುಕಿ
 ದನು (೧೩-೧೪). ಒಡನೆಯೇ ಆತನು ಒಂದು ಅನೆಯನ್ನೇರಿ ಭಯಂಕರ
 ವಾಗಿ ಗರ್ಜಿಸುತ್ತ ವಾನರರನ್ನು ಅಟ್ಟಿಸಿಕೊಂಡು ಬಂದನು. ಬಂದವನೇ
 ಗುರಿಯಿಟ್ಟು ನಿಶಿತಾಸ್ತ್ರಗಳಿಂದ ಸುಗ್ರೀವನನ್ನು ಹೊಡೆದು, ಖಿನ್ನರಾಗಿದ್ದ

ಸ ತು ವಿದ್ಧಃ ಶಿತೈರ್ಬಾಣೈಃ ಕಪೀಂದ್ರಸ್ತೇನ ರಕ್ಷಸಾ |
ಚುಕ್ರೋಧ ಸ ಮಹಾಕ್ರೋಧೋ ವಧೇ ಚಾಸ್ಯ ಮನೋ ದಧೇ ||

ತತಃ ಸಾದಪಮುದ್ಧೃತ್ಯ ಶೂರಃ ಸಂಪ್ರಥನೋ ಹರಿಃ |
ಅಭಿಪತ್ಯ ಜಘಾನಾಸ್ಯ ಪ್ರಮುಖೇ ತು ಮಹಾಗಜಮ್ || ೧೮

ಸ ತು ಪ್ರಹಾರಾಭಿಹತಃ ಸುಗ್ರೀವೇಣ ಮಹಾಗಜಃ |
ಅಪಾಸರ್ಪದ್ಧನುರ್ಮಾತ್ರಂ ನಿಷಸಾದ ನನಾದ ಚ || ೧೯

ಗಜಾತ್ತು ಮಥಿತಾತ್ಪೂರ್ಣಮಪಕ್ರಮ್ಯ ಸ ವೀರ್ಯವಾನ್ |
ರಾಕ್ಷಸೋಽಭಿಮುಖಃ ಶತ್ರುಂ ಪ್ರತ್ಯುದ್ಗಮ್ಯ ತತಃ ಕಪಿಮ್ || ೨೦

ಆರ್ಷಭಂ ಚರ್ಮ ಖಡ್ಗಂ ಚ ಪ್ರಗೃಹ್ಯ ಲಘುವಿಕ್ರಮಃ |
ಭರ್ತ್ಸಯನ್ನಿವ ಸುಗ್ರೀವಮಾಸಸಾದ ವ್ಯವಸ್ಥಿತಮ್ || ೨೧

ಸ ಹಿ ತಸ್ಯಾಭಿಸಂಕ್ರುದ್ಧಃ ಪ್ರಗೃಹ್ಯ ವಿಪುಲಾಂ ಶಿಲಾಮ್ |
ವಿರೂಪಾಕ್ಷಾಯ ಚಿಕ್ಷೇಪ ಸುಗ್ರೀವೋ ಜಲದೋಪಮಾಮ್ || ೨೨

ರಾಕ್ಷಸರನ್ನು ಹುರಿದುಂಬಿಸಿದನು (೧೫-೧೬). ವಿರೂಪಾಕ್ಷನ ಕೂರಂಜುಗಳಿಂದ ವಿಧ್ವನಾದ ವಾನರೇಶ್ವರನು ಸಂಕ್ರುದ್ಧನಾಗಿ, ಆ ರಾಕ್ಷಸನನ್ನು ವಧಿಸಬೇಕೆಂದು ಮನಸ್ಸಿನಲ್ಲಿ ನಿರ್ಧರಿಸಿದನು. ಒಡನೆಯೇ ಯುದ್ಧನಿಪುಣನಾದ ಆ ಕಪೀಂದ್ರನು ಒಂದು ವೃಕ್ಷವನ್ನೆತ್ತಿ ಮುನ್ನುಗ್ಗಿ, ವಿರೂಪಾಕ್ಷನೇರಿಡ್ಡ ಆನೆಯ ಮುಖಕ್ಕೆ ಬಡಿದನು (೧೭-೧೮). ಸುಗ್ರೀವನ ಬಡಿತದ ರಭಸಕ್ಕೆ ಆ ಮಹಾಗಜವು ಒಂದು ಬಿಲ್ಲಿನ ದೂರ ಹಿಮ್ಮೆಟ್ಟಿ, ನೋವಿನಿಂದ ಘೀಂಕರಿಸುತ್ತ ಕುಸಿದು ಕುಕ್ಕುರಿಸಿತು. ಶೂರನಾದ ವಿರೂಪಾಕ್ಷನು ಅಭಿಹತವಾದ ಆನೆಯಮೇಲಿಂದ ಛಗನೆ ಕೆಳಗೆ ಜಿಗಿದನು. ಆ ರಾಕ್ಷಸನು ವೃಷಭಚರ್ಮನಿರ್ಮಿತವಾದ ಗುರಾಣಿಯನ್ನೂ ಖಡ್ಗವನ್ನೂ ಹಿಡಿದು, ಆನೆಯನ್ನು ಪ್ರಹರಿಸಿದುದಕ್ಕಾಗಿ ಸುಗ್ರೀವನನ್ನು ನಿಂದಿಸುತ್ತ, ಅವನನ್ನೆದುರಿಸಿದನು (೧೯-೨೧). ಅಲ್ಲಾಡದೆ ನಿಂತಿದ್ದ ಸುಗ್ರೀವನು ಮೇಘಖಂಡದಂತಿದ್ದ ಕಪ್ಪಾದ ಒಂದು ದೊಡ್ಡ ಬಂಡೆಯನ್ನೆತ್ತಿ ವಿರೂಪಾಕ್ಷನಮೇಲೆ ಎಸೆದನು.

- ಸ ತಾಂ ಶಿಲಾನಾಪತಂತೀಂ ದೃಷ್ಟ್ವಾ ರಾಕ್ಷಸಪುಂಗವಃ |
ಅಪಕ್ರಮ್ಯ ಸುವಿಕ್ರಾಂತಃ ಖಡ್ಗೇನ ಪ್ರಾಹರತ್ತದಾ || ೨೩
- ತೇನ ಖಡ್ಗಪ್ರಹಾರೇಣ ರಕ್ಷಸಾ ಬಲಿನಾ ಹತಃ |
ಮುಹೂರ್ತಮಭವದ್ವೀರೋ ವಿಸಂಜ್ಞ ಇವ ನಾನರಃ || ೨೪
- ಸ ತದಾ ಸಹಸೋತ್ಪತ್ಯ ರಾಕ್ಷಸಸ್ಯ ಮಹಾಹವೇ |
ಮುಷ್ಟಿಂ ಸಂವರ್ತ್ಯ ವೇಗೇನ ಸಾತಯಾಮಾಸ ವಕ್ಷಸಿ || ೨೫
- ಮುಷ್ಟಿಪ್ರಹಾರಾಭಿಹತೋ ವಿರೂಪಾಕ್ಷೋ ನಿಶಾಚರಃ |
ತೇನ ಖಡ್ಗೇನ ಸಂಕ್ರುದ್ಧಃ ಸುಗ್ರೀವಸ್ಯ ಚಮೂಮುಖೇ || ೨೬
- ಕವಚಂ ಸಾತಯಾಮಾಸ ಪದ್ಭ್ಯಾಮುಭಿಹತೋಽಪತತ್ |
ಸ ಸಮುತ್ಥಾಯ ಪತಿತಃ ಕಪಿಸ್ತಸ್ಯ ನ್ಯಸರ್ಜಯತ್ || ೨೭
- ತಲಪ್ರಹಾರಮುಶನೇಃ ಸಮಾನಂ ಭೀಮನಿಃಸ್ವನಮ್ |
ತಲಪ್ರಹಾರಂ ತದ್ರಕ್ಷಃ ಸುಗ್ರೀವೇಣ ಸಮುದ್ಯತಮ್ || ೨೮

ಆ ರಾಕ್ಷಸಪುಂಗವನು ಅಡ್ಡ ಸರಿದು ಆ ಶಿಲಾಪ್ರಹಾರವನ್ನು ತಪ್ಪಿಸಿಕೊಂಡು ನುಗ್ಗಿಹೋಗಿ ಸುಗ್ರೀವನನ್ನು ಖಡ್ಗದಿಂದ ಪ್ರಹರಿಸಿದನು (೨೩-೨೪). ಬಲಾಢ್ಯನಾದ ರಾಕ್ಷಸನ ಖಡ್ಗದ ಹೊಡೆತದಿಂದ ಶೂರಾಗ್ರೇಸರನಾದ ಕಪೀಂದ್ರನು ಒಂದು ಮುಹೂರ್ತಕಾಲ ಎಚ್ಚರದಸ್ಥಿತನಾದನು. ಹಾಗೆಯೇ ಚೇತರಿಸಿಕೊಂಡು ಆ ಸುಗ್ರೀವನು ಗಪ್ಪನೆ ಮುಂದಕ್ಕೆ ನೆಗೆದು, ಮುಷ್ಟಿಯನ್ನು ಬಿಗಿದು, ವಿರೂಪಾಕ್ಷನ ಎದೆಯಮೇಲೆ ರಭಸದಿಂದ ಗುದ್ದಿದನು (೨೫-೨೬). ಸುಗ್ರೀವನ ಮುಷ್ಟಿಪ್ರಹಾರದಿಂದ ಅಭಿಹತನಾದ ಆ ನಿಶಾಚರನು ಸಿಟ್ಟಿನಿಂದ ಖಡ್ಗವನ್ನೆತ್ತಿ ಹೊಡೆಯಲು, ಸುಗ್ರೀವನ ಕವಚವು ಕತ್ತರಿಸಿ ಬಿದ್ದಿತು. ಆ ಹೊಡೆತದ ಬಿರುಸಿಗೆ ಸುಗ್ರೀವನು ಮುಗ್ಧರಿಸಿ ಡೊಗಾಲೂರಿದನು. ಒಡನೆಯೇ ಆ ಕಪೀಂದ್ರನು ಮೇಲೆದ್ದು ಭೀಕರವಾಗಿ ಬೊಬ್ಬರಿದು, ಸಿಡಿಲಿನ ಜಡಿತದಂತೆ ಅಂಗೈಯಿಂದ ಅಪ್ಪಳಿಸಿದನು (೨೭-೨೮). ಆದರೆ ವಿರೂಪಾಕ್ಷನು ವಂಚನಾಚಮತ್ಕಾರದಿಂದ ಆ ಸೆಟ್ಟನ್ನು ತಪ್ಪಿಸಿಕೊಂಡು, ಸುಗ್ರೀವನ ಎದೆಯಮೇಲೆ ಗುದ್ದಿದನು.

ನೈಪುಣ್ಯಾನೋಚಯಿತ್ಸೈನಂ ಮುಷ್ಟಿನೋರಸ್ಯತಾಡಯತ್ |
ತತಸ್ತು ಸಂಕ್ರುದ್ಧತರಃ ಸುಗ್ರೀವೋ ವಾನರೇಶ್ವರಃ || ೨೯

ನೋಕ್ಷಿತಂ ಚಾತ್ಮನೋ ದೃಷ್ಟ್ವಾ ಪ್ರಹಾರಂ ತೇನ ರಕ್ಷಸಾ |
ಸ ದದರ್ಶಾಂತರಂ ತಸ್ಯ ವಿರೂಪಾಕ್ಷಸ್ಯ ವಾನರಃ || ೩೦

ತತೋ ನ್ಯಸಾತಯತ್ ಕ್ರೋಧಾಚ್ಛಂಖದೇಶೇ ಮಹತ್ತಲಮ್ |
ಮಹೇಂದ್ರಾಶನಿಕಲ್ಪೇನ ತಲೇನಾಭಿಹತಃ ಕ್ಷಿತೌ || ೩೧

ಪಪಾತ ರುಧಿರಕ್ಲಿನ್ನಃ ಶೋಣಿತಂ ಚ ಸಮುದ್ಯಮನ್ |
ಸ್ರೋತೋಭ್ಯಸ್ತು ವಿರೂಪಾಕ್ಷೋ ಜಲಂ ಪ್ರಸ್ರವಣಾದಿವ || ೩೨

ವಿವೃತ್ತನಯನಂ ಕ್ರೋಧಾತ್ ಸಫೇನಂ ರುಧಿರಾಪ್ಲುತಮ್ |
ದದೃಶುಸ್ತೇ ವಿರೂಪಾಕ್ಷಂ ವಿರೂಪಾಕ್ಷತರಂ ಕೃತಮ್ || ೩೩

ಸ್ಫುರಂತಂ ಪರಿವರ್ತಂತಂ ಪಾರ್ಶ್ವೇನ ರುಧಿರೋಕ್ಷಿತಮ್ |
ಕರುಣಂ ಚ ವಿನರ್ದಂತಂ ದದೃಶುಃ ಕಪಯೋ ರಿಪುಮ್ || ೩೪

ತನ್ನ ಹೊಡೆತವನ್ನು ವಿರೂಪಾಕ್ಷನು ತಪ್ಪಿಸಿಕೊಂಡು ಮತ್ತೆ ತನ್ನನ್ನು ಪ್ರಹರಿಸಿದ್ದರಿಂದ, ವಾನರೇಶ್ವರನ ಸಿಟ್ಟು ನೆತ್ತಿಗೇರಿತು (೨೮-೨೯). ಸುಗ್ರೀವನು ಸಮಯವನ್ನು ಸಾಧಿಸಿ ವಿರೂಪಾಕ್ಷನ ಹಣಿಯ ಮೂಲೆಯ ಮೇಲೆ, ಇಂದ್ರನ ವಜ್ರಾಯುಧದಂತೆ ಅತ್ಯುಗ್ರವಾಗಿ ಅಂಗೈಯಿಂದ ರಪ್ಪನೆ ಅಪ್ಪಳಿಸಿದನು. ವಿರೂಪಾಕ್ಷನು ರಕ್ತವನ್ನು ಕಕ್ಕುತ್ತ ನೆತ್ತರಲ್ಲಿ ನೆನೆದು ನೆಲದಮೇಲುರುಳಿದನು (೩೦-೩೧). ಆ ರಾಕ್ಷಸನ ಕಣ್ಣು, ಕಿವಿ, ಮೂಗು ಮುಂತಾದ ಸ್ತ್ರೋತೋಮಾರ್ಗಗಳಿಂದ, ಚಿಲುಮೆಯಿಂದ ಜಲವು ಚಿಮ್ಮುವಂತೆ, ರಕ್ತವು ಚಿಮ್ಮಿತು. ನೊರೆನೊರೆಯಾಗಿ ಹರಿದ ರುಧಿರದ ಮಡುವಿನಲ್ಲಿ ಮುಳುಗಿದ ಆತನ ಕಣ್ಣುಗಳು ವಿಕಾರವಾಗಿ ಹೊರಹೊಮ್ಮಿರಲು, ವಿರೂಪಾಕ್ಷನು ಅತ್ಯಂತ ವಿಕಟಾಕ್ಷನಾಗಿ ಗೋಚರಿಸಿದನು (೩೨-೩೩). ನೆತ್ತರಲ್ಲಿ ನೆನೆದು ಮಗ್ಗಲಾಗಿ ಹೊರಳುತ್ತ ಉರುಳುತ್ತ ಹೃದಯವಿದ್ರಾವಕವಾಗಿ ಅರಚುತ್ತಲಿದ್ದ ವಿರೂಪಾಕ್ಷನನ್ನು, ಅವನು ಶತ್ರುವಾದ್ದರಿಂದ

ತಥಾ ತು ತೌ ಸಂಯತಿ ಸಂಪ್ರಯುಕ್ತಾ
 ತರಸ್ವಿನೌ ನಾನರರಾಕ್ಷಸಾನಾಮ್ |
 ಬಲಾರ್ಣವೌ ಸಸ್ವನತುಃ ಸುಭೀನುಂ
 ಮಹಾರ್ಣವೌ ದ್ವಾವಿನ ಭಿನ್ನವೇಲೌ ||

೩೫

ವಿನಾಶಿತಂ ಪ್ರೇಕ್ಷ್ಯ ವಿರೂಪನೇತ್ರಂ
 ಮಹಾಬಲಂ ತಂ ಹರಿಪಾರ್ಥವೇನ |
 ಬಲಂ ಸಮಸ್ತಂ ಕಪಿರಾಕ್ಷಸಾನಾ-
 ಮುದ್ವೃತ್ತಗಂಗಾಪ್ರತೀನುಂ ಬಭೂವ ||

೩೬

ಇತಿ ಶ್ರೀಮದ್ರಾಮಾಯಣೇ ಯುದ್ಧ ಕಾಂಡೇ ಸಪ್ತನವತಿತಮಃ ಸರ್ಗಃ



ಕಪಿಯೋಧರು ಸಿಟ್ಟಿನಿಂದಲೇ ನೋಡುತ್ತ ನಿಂತಿದ್ದರು ! (೩೪). ಈ ಪ್ರಕಾರ ವಾಗಿ ಬಲಾಢ್ಯರಾದ ಕಪಿರಾಕ್ಷಸರ ಮಹಾಸೇನೆಗಳು ಸಂಗ್ರಾಮಭೂಮಿ ಯಲ್ಲಿ ಒಂದನ್ನೊಂದು ಎದುರಿಸಿ ಹೋರಾಡುತ್ತ, ವೇಲೆಯನ್ನತಿಕ್ರಮಿಸಿ ನುಗ್ಗಿದ ಎರಡು ಮಹಾಸಮುದ್ರಗಳಂತೆ ಭೀಕರ ಕೋಲಾಹಲವನ್ನೆಬ್ಬಿಸಿ ದವು (೩೫). ಕಪಿರಾಜನಾದ ಸುಗ್ರೀವನು ಅತ್ಯಂತ ಬಲಶಾಲಿಯಾದ ವಿರೂಪಾಕ್ಷನನ್ನು ಈ ರೀತಿಯಲ್ಲಿ ಸಂಹರಿಸಿದುದನ್ನು ಕಂಡು, ಕಪಿರಾಕ್ಷಸರ ಸಮಸ್ತ ಸೇನೆಯೂ ಹುಚ್ಚೈದ್ದು ಉಕ್ಕಿ ಹರಿಯುವ ಗಂಗಾಪ್ರವಾಹದಂತೆ ವೋರೆಯುತ್ತ ಎಲ್ಲೆಲ್ಲಿಯೂ ರಭಸದಿಂದ ನುಗ್ಗಿತು (೩೬).

ಇಲ್ಲಿಗೆ ಶ್ರೀಮದ್ರಾಮಾಯಣದ ಯುದ್ಧ ಕಾಂಡದಲ್ಲಿ ತೊಂಬತ್ತೇಳನೆಯ ಸರ್ಗ



ಅಷ್ಟನವತಿತನುಃ ಸರ್ಗಃ

ಮಹೋದರವಧಃ

ಹನ್ಯಮಾನೇ ಬಲೇ ತೂರ್ಣಮನ್ಯೋನೈಂ ತೇ ಮಹಾಮೃಧೇ |
ಸರಸೀವ ಮಹಾಘರ್ನೇ ಸೂಪಕ್ಷೀಣೇ ಬಭೂವತುಃ || ೧

ಸ್ವಬಲಸ್ಯ ವಿಘಾತೇನ ವಿರೂಪಾಕ್ಷವಧೇನ ಚ |
ಬಭೂವ ದ್ವಿಗುಣಂ ಕ್ರುದ್ಧೋ ರಾವಣೋ ರಾಕ್ಷಸಾಧಿಪಃ || ೨

ಪ್ರಕ್ಷೀಣಂ ತು ಬಲಂ ದೃಷ್ಟ್ವಾ ವಧ್ಯಮಾನಂ ವಲೀಮುಖ್ಯಃ |
ಬಭೂವಾಸ್ಯ ವ್ಯಥಾ ಯುದ್ಧೇ ಪ್ರೇಕ್ಷ್ಯ ದೈವವಿಪರ್ಯಯಮ್ || ೩

ಉವಾಚ ಚ ಸಮೀಪಸ್ಥಂ ಮಹೋದರಮುರಿಂದಮಮ್ |
ಅಸ್ಮಿನ್ ಕಾಲೇ ಮಹಾಬಾಹೋ ಜಯಾಶಾ ತ್ವಯಿ ಮೇ ಸ್ಥಿತಾ || ೪

ಸರ್ಗ ಳಲ

ಸಂಕ್ರೂಢನಾದ ರಾವಣನು ಮಹೋದರನನ್ನು ಯುದ್ಧಕ್ಕೆ ಕಳಿಸುವುದು.
ಸುಗ್ರೀವನಿಂದ ಮಹೋದರನ ವಧೆ.

ಅತಿಭೀಕರವಾದ ಆ ಕಾಲದಲ್ಲಿ ಕಪಿರಾಕ್ಷಸರ ಸೇನೆಗಳ ಉಭಯ ಪಕ್ಷದವರೂ ಹೊಡೆದಾಡಿ ಸತ್ತು ಸತ್ತು ಬಿದ್ದರು. ಉರಿ ಬೇಸಗೆಯ ಸರೋವರಗಳಂತೆ ಎರಡು ಬಣಗಳೂ ಕ್ಷಯಿಸತೊಡಗಿದವು (೧). ತನ್ನ ರಾಕ್ಷಸಬಲವು ವಿಶೇಷವಾಗಿ ಹತವಾದುದನ್ನೂ ವಿರೂಪಾಕ್ಷನ ವಧೆಯನ್ನೂ ವೀಕ್ಷಿಸಿ, ರಾಕ್ಷಸೇಶ್ವರನಾದ ರಾವಣನಿಗೆ ಕೋಪವು ಇಮ್ಮಡಿಸಿತು. ವಾನರರು ರಾಕ್ಷಸರ ಪಡೆಯನ್ನು ಬಗ್ಗುಬಡಿದು ನಾಶಮಾಡುವುದನ್ನು ಅವನು ಕಂಡನು. ಯುದ್ಧದಲ್ಲಿ ದೈವವು ತನಗೆ ಪ್ರತಿಕೂಲವಾಗಿ ಪರಿಣಮಿಸಿದ್ದನ್ನು ಚಿಂತಿಸಿ ರಾವಣನು ವ್ಯಥೆಗೊಂಡನು (೨-೩). ಆತನು ಸಮೀಪದಲ್ಲಿದ್ದ ಶೂರನಾದ ಮಹೋದರನನ್ನು ಕರೆದು “ಮಹಾಬಾಹು-ಮಹೋದರ, ಈ ಸಂಕಟಸಮಯದಲ್ಲಿ ಜಯದ ಆಸೆಯು ನಿನ್ನಲ್ಲಿ ನನಗೆ ಉಳಿದಿದೆ.

ಜಹಿ ಶತ್ರುಚನುಗಂ ನೀರ ದರ್ಶಯಾದ್ಯ ಪರಾಕ್ರಮಮ್ |
 ಭರ್ತೃಪಿಂಡಸ್ಯ ಕಾಲೋಽಯಂ ನಿರ್ವೇಷ್ಟುಂ ಸಾಧು ಯುಧ್ಯತಾಮ್ |
 ಏನಮುಕ್ತಸ್ತಥೇತ್ಯುಕ್ತ್ವಾ ರಾಕ್ಷಸೇಂದ್ರೋ ಮಹೋದರಃ |
 ಪ್ರವಿನೇಶಾರಿಸೇನಾಂ ತಾಂ ಪತಂಗ ಇನ ಪಾನಕಮ್ || ೬

ತತಃ ಸ ಕದನಂ ಚಕ್ರೇ ನಾನರಾಣಾಂ ಮಹಾಬಲಃ |
 ಭರ್ತೃನಾಕೈನ ತೇಜಸ್ವೀ ಸ್ವೇನ ವೀರ್ಯೇಣ ಚೋದಿತಃ || ೭

ನಾನರಾಶ್ಚ ಮಹಾಸತ್ತ್ವಾಃ ಪ್ರಗೃಹ್ಯ ವಿಪುಲಾಃ ಶಿಲಾಃ |
 ಪ್ರವಿಶ್ಯಾರಿಬಲಂ ಭೀಮಂ ಜಘ್ನುಸ್ತೇ ರಜನೀಚರಾನ್ || ೮

ಮಹೋದರಸ್ತು ಸಂಕ್ರುದ್ಧಃ ಶರೈಃ ಕಾಂಚನಭೂಷಣೈಃ |
 ಚಿಚ್ಛೇದ ಪಾಣಿಪಾದೋರೂನ್ ನಾನರಾಣಾಂ ಮಹಾಹನೇ || ೯

ತತಸ್ತೇ ನಾನರಾಃ ಸರ್ವೇ ರಾಕ್ಷಸೈರರ್ಥಿತಾ ಭೃಶಮ್ |
 ದಿಶೋ ದಶ ದ್ರುತಾಃ ಕೇಚಿತ್ಕೇಚಿತ್ಸುಗ್ರೀವಮಾಶ್ರಿತಾಃ || ೧೦

ನಿನ್ನ ಪರಾಕ್ರಮವನ್ನು ಮೆರೆಸಿ, ಎಲೈ ವೀರಾಗ್ರೇಸರ, ವೈರಿಸೇನೆಯನ್ನು ಸಂಹರಿಸು. ಒಡೆಯನ ಅನ್ನದ ಋಣವನ್ನು ತೀರಿಸಲು ಇದೇ ಯೋಗ್ಯವಾದ ಕಾಲ. ಆದ್ದರಿಂದ, ಮಹೋದರ, ಸರಿಯಾಗಿ ಯುದ್ಧಮಾಡು” ಎಂದು ಆಜ್ಞಾಪಿಸಿದನು (೪-೫). ಹೀಗೆ ಆಜ್ಞಾಪ್ತನಾದ ಮಹೋದರನು ‘ಆಗಲಿ’ ಎಂದು ನುಡಿದು ಶತ್ರುಸೇನೆಯಲ್ಲಿ ನುಗ್ಗಿದನು. ಪತಂಗವು ಅಗ್ನಿಜ್ವಾಲೆಗೆ ಎರಗುವಂತೆ, ಕಪಿಸೇನೆಯನ್ನೆದುರಿಸಿ ಹೊರಟನು! ಅನಂತರ ಪರಾಕ್ರಮಿಯಾದ ಮಹೋದರನು ತನ್ನ ಸ್ವಾಮಿಯ ಆಜ್ಞೆಯಿಂದಲೂ ತನ್ನ ಶೌರ್ಯದಿಂದಲೂ ಚೋದಿತನಾಗಿ, ವಾನರರನ್ನು ಸಂಹರಿಸತೊಡಗಿದನು (೬-೭). ಸತ್ತವಶಾಲಿಗಳಾದ ವಾನರಯೋಧರು ದೊಡ್ಡ ದೊಡ್ಡ ಬಂಡೆಗಳನ್ನೆತ್ತಿ ಬೀಸಿ ಹೊಡೆಯುತ್ತ ಭೀಕರವಾದ ವೈರಿಸೇನೆಯನ್ನು ಹೊಕ್ಕು, ರಾಕ್ಷಸರನ್ನು ವಧಿಸತೊಡಗಿದರು (೮). ರೋಷಾಕ್ರಾಂತನಾದ ಮಹೋದರನು ಕಾಂಚನಭೂಷಿತ ಶರಗಳನ್ನು ಸೆಳೆಸೆಳೆದು ಹೊಡೆದು, ಕಪಿಗಳ ಕೈಕಾಲು ತೊಡೆಗಳನ್ನು ಭೇದಿಸಿ ಚಿಲ್ಲುತ್ತು ಹೋದನು. ರಾಕ್ಷಸರ ಕೈ ಮೇಲಾಯಿತು. ರಾಕ್ಷಸರ ಹೊಡೆತವನ್ನು ತಡೆಯಲಾರದೆ ನೊಂದು,

ಪ್ರಭಗ್ನಾಂ ಸಮರೇ ದೃಷ್ಟ್ವಾ ನಾನರಾಣಾಂ ಮಹಾಚಮೂನಾಂ |
ಅಭಿದುದ್ರಾವ ಸುಗ್ರೀವೋ ಮಹೋದರಮನಂತರಮ್ || ೧೧

ಪ್ರಗೃಹ್ಯ ವಿಪುಲಾಂ ಘೋರಾಂ ಮಹೀಧರಸಮಾಂ ಶಿಲಾಮ್ |
ಚಿಕ್ಷೇಪ ಚ ಮಹಾತೇಜಾಸ್ತದ್ವಧಾಯ ಹರೀಶ್ವರಃ || ೧೨

ತಾನಾಪತಂತೀ ಸಹಸಾ ಶಿಲಾಂ ದೃಷ್ಟ್ವಾ ಮಹೋದರಃ |
ಅಸಂಭ್ರಾಂತಸ್ತತೋ ಬಾಣೈರ್ನಿರ್ಬಿಭೇದ ದುರಾಸದಾಮ್ || ೧೩

ರಕ್ಷಸಾ ತೇನ ಬಾಣೌಘೈರ್ನಿಕ್ಯತ್ತಾ ಸಾ ಸಹಸ್ರಧಾ |
ನಿಪಸಾತ ಶಿಲಾ ಭೂಮೌ ಗೃಧ್ರಚಕ್ರಮಿನಾಕುಲಮ್ || ೧೪

ತಾಂ ತು ಭಿನ್ನಾಂ ಶಿಲಾಂ ದೃಷ್ಟ್ವಾ ಸುಗ್ರೀವಃ ಕ್ರೋಧಮೂರ್ಛಿತಃ
ಸಾಲಮುತ್ಪಾಟ್ಯ ಚಿಕ್ಷೇಪ ರಾಕ್ಷಸೇ ರಣಮೂರ್ಧನಿ || ೧೫

ಶರೈಶ್ಚ ವಿದದಾರೈನಂ ಶೂರಃ ಪರಪುರಂಜಯಃ |
ಸ ದದರ್ಶ ತತಃ ಕ್ರುದ್ಧಃ ಪರಿಘಂ ಪತಿತಂ ಭುವಿ || ೧೬

ಕಪಿಸೈನಿಕರು ದಿಕ್ಕುದಿಕ್ಕಿಗೆ ಓಡಿಹೋದರು. ಕೆಲವರು ಸುಗ್ರೀವನ ಮರೆ
ಹೊಕ್ಕರು (೯-೧೦). ಯುದ್ಧದಲ್ಲಿ ನಾನರಸೇನೆಯು ಭಗ್ನವಾದುದನ್ನು
ಆಲೋಕಿಸಿ, ಸುಗ್ರೀವನು ಮಹೋದರನನ್ನು ಎದುರಿಸುವುದಕ್ಕಾಗಿ ವೇಗ
ದಿಂದ ಬಂದನು. ತೇಜಸ್ವಿಯಾದ ಆ ಕಪೀಂದ್ರನು ಬೆಟ್ಟದಂತಿದ್ದ ಘೋರ
ವಾದ ವಿಪುಲಶಿಲೆಯೊಂದನ್ನು ಎತ್ತಿ, ಮಹೋದರನನ್ನು ಕೊಲ್ಲುವ ಉದ್ದೇಶ
ದಿಂದ ಅವನಿಗೆ ಗುರಿಯಿಟ್ಟು ಬೀಸಿ ಹೊಡೆದನು (೧೧-೧೨). ದುರ್ಧರ್ಷ
ವಾದ ಆ ಶಿಲೆಯು ವೇಗದಿಂದ ಬರುವುದನ್ನು ನೋಡಿ ಮಹೋದರನು
ಸ್ವಲ್ಪವೂ ಧೈರ್ಯಗಡದೆ, ಬಾಣಗಳನ್ನು ಹೊಡೆದು ನಡುದಾರಿಯಲ್ಲಿಯೇ
ಅದನ್ನು ಭೇದಿಸಿದನು. ರಾಕ್ಷಸನ ಬಾಣರಾಶಿಗಳಿಂದ ನಿರ್ಭಿನ್ನವಾದ
ಆ ಶಿಲೆಯು ಸಾವಿರಾರು ತುಂಡುಗಳಾಗಿ ತೂರಾಡಲು, ಚದರಿದ ಹಡ್ಡುಗಳು
ವಿವಿಧ ದಿಕ್ಕುಗಳಿಂದ ಕೆಳಗಿಳಿಯುವಂತೆ ಆ ತುಂಡುಗಳು ಧರೆಗುರುಳಿದವು
(೧೩-೧೪). ಅದನ್ನು ವೀಕ್ಷಿಸಿ ಕೋಪೋದ್ರಿಕ್ತನಾದ ಸುಗ್ರೀವನು ಒಂದು
ದೊಡ್ಡ ಮರವನ್ನು ಕಿತ್ತು ಮಹೋದರನಮೇಲೆ ಗುರಿಯಿಟ್ಟು ಎಸೆದನು.
ಪ್ರಚಂಡನಾದ ಮಹೋದರನು ಆ ಮರವನ್ನು ಸರಳುಗಳಿಂದ ತರಿದನು
(೧೫). ಕೋಪೋದ್ದೀಪಿತನಾದ ಸುಗ್ರೀವನು ರಣಾಂಗಣದಲ್ಲಿ ಬಿದ್ದಿದ್ದ

ಅನಿಧ್ಯ ತು ಸ ತಂ ದೀಪ್ತಂ ಪರಿಘಂ ತಸ್ಯ ದರ್ಶಯನ್ |
ಪರಿಘಾಗ್ರೇಣ ನೇಗೇನ ಜಘಾನಾಸ್ಯ ಹಯೋತ್ತಮಾನ್ || ೧೭

ತಸ್ಮಾದ್ಧತಹಯಾದ್ವೀರಃ ಸೋಽವಪ್ಲುತ್ಯ ಮಹಾರಥಾತ್ |
ಗದಾಂ ಜಗ್ರಾಹ ಸಂಕ್ರುದ್ಧೋ ರಾಕ್ಷಸೋಽಥ ಮಹೋದರಃ || ೧೮

ಗದಾಪರಿಘಹಸ್ತಾ ತೌ ಯುಧಿ ನೀರೌ ಸಮೀಯತುಃ |
ನರ್ದಂತೌ ಗೋವ್ಯಷಪ್ರಖ್ಯೌ ಘನಾವಿನ ಸವಿದ್ಯುತೌ || ೧೯

ತತಃ ಕ್ರುದ್ಧೋ ಗದಾಂ ತಸ್ಮೈ ಚಿಕ್ಷೇಪ ರಜನೀಚರಃ |
ಜ್ವಲಂತೀಂ ಭಾಸ್ಕರಾಭಾಸಾಂ ಸುಗ್ರೀವಾಯ ಮಹೋದರಃ || ೨೦

ಗದಾಂ ತಾಂ ಸುನುಹಾಘೋರಾನಾಪತಂತೀಂ ಮಹಾಬಲಃ |
ಸುಗ್ರೀವೋ ರೋಷತಾಮ್ರಾಕ್ಷಃ ಸನುದ್ಯಮ್ಯ ಮಹಾಹವೇ || ೨೧

ಅಜಘಾನ ಗದಾಂ ತಸ್ಯ ಪರಿಘೇಣ ಹರೀಶ್ವರಃ |
ಪಪಾತ ಸ ಗದೋದ್ಭಿನ್ನಃ ಪರಿಘಸ್ತಸ್ಯ ಭೂತಲೇ || ೨೨

ನಿಡಿದಾದ ಪರಿಘವನ್ನು ನೋಡಿ ಕೈಗೆತ್ತಿಕೊಂಡು, ಅದನ್ನು ಮಹೋದರನಿಗೆ ತೋರಿಸುತ್ತ ಗಿರಗಿರನೆ ತಿರುಗಿಸಿ, ಅವನ ಉತ್ತಮವಾದ ಕುದುರೆಗಳನ್ನು ಬಿರುಸಿನಿಂದ ಬಡಿದು ಕೊಂದನು (೧೭-೧೮). ಪರಾಕ್ರಮಿಯಾದ ಮಹೋದರನು ಒಡನೆಯೇ ತನ್ನ ಮಹಾರಥದಿಂದ ಧುಮುಕಿ, ಗದೆಯನ್ನು ಹಿಡಿದು ಕೋಪದಿಂದ ಮುಂದೆ ಬಂದನು. ಕ್ರಮವಾಗಿ ಗದಾಪರಿಘಗಳನ್ನು ಧರಿಸಿದ್ದ ಮಹೋದರಸುಗ್ರೀವರು ಮದಿಸಿದ ಹೋರಿಗಳಂತೆಯೂ ಮಿಂಚಿ ನೊಡನೆ ಮೆರೆಯುವ ಮೇಘಗಳಂತೆಯೂ ಅಬ್ಬರಿಸುತ್ತ ಒಬ್ಬರನ್ನೊಬ್ಬರು ಎದುರಿಸಿ ಹೋರಾಡಿದರು (೧೮-೧೯). ಸಂಕ್ರುದ್ಧನಾದ ಮಹೋದರನು ಭಾಸ್ಕರನಂತೆ ಬೆಳಗುವ ತನ್ನ ಗದೆಯನ್ನು ಸುಗ್ರೀವನಮೇಲೆ ಬೀಸಿದನು. ಘೋರವಾದ ಗದೆಯು ತನ್ನಮೇಲೆ ಎರಗುವುದನ್ನು ಕಂಡು, ಸುಗ್ರೀವನು ರೋಷತಾಮ್ರಾಕ್ಷನಾಗಿ ಪರಿಘದಿಂದ ಗದೆಯನ್ನು ಬಡಿದನು. ಗದೆಯಿಂದ ಅಭಿಹತವಾದ ಪರಿಘವು ಮುರಿದು ಕೆಳಗೆ ಬಿದ್ದಿತು (ಗದೆಯೂ ಮುರಿದು

ತತೋ ಜಗ್ರಾಹ ತೇಜಸ್ವೀ ಸುಗ್ರೀವೋ ವಸುಧಾತಲಾತ್ |
 ಆಯಸಂ ಮುಸಲಂ ಘೋರಂ ಸರ್ವತೋ ಹೇಮಭೂಷಿತಮ್ || ೨೩

ಸ ತನುದ್ಯಮ್ಯ ಚಿಕ್ಷೇಪ ಸೋಽಪ್ಯನ್ಯಾಂ ನ್ಯಾಕ್ಷಿಪದ್ಗದಾಮ್ |
 ಭಿನ್ನಾನನ್ಯೋನ್ಯನಾಸಾದ್ಯ ಪೇತತುರ್ಧರಣೀತಲೇ || ೨೪

ತತೋ ಭಗ್ನಪ್ರಹರಣೌ ಮುಷ್ಟಿಭ್ಯಾಂ ತೌ ಸಮೀಯತುಃ |
 ತೇಜೋಬಲಸಮಾವಿಷ್ಟೌ ದೀಪ್ತಾವಿನ ಹುತಾಶನೌ || ೨೫

ಜಘ್ನತುಸ್ತೌ ತದಾನ್ಯೋನ್ಯಂ ನೇದತುಶ್ಚ ಪುನಃ ಪುನಃ |
 ತಲ್ಯಿಶ್ಚಾನ್ಯೋನ್ಯನಾಹತ್ಯ ಪೇತತುರ್ಧರಣೀತಲೇ || ೨೬

ಉತ್ಪೇತತುಸ್ತತಸ್ತುರ್ಣಂ ಜಘ್ನತುಶ್ಚ ಪರಸ್ಪರಮ್ |
 ಭುಜ್ಯೆಶ್ಚಿಕ್ಷಿಪತುರ್ವೀರಾವನ್ಯೋನ್ಯಮಪರಾಜಿತೌ || ೨೭

ಜಗ್ನತುಸ್ತೌ ಶ್ರಮಂ ವೀರೌ ಬಾಹುಯುದ್ಧೇ ಪರಂತಪೌ |
 ಆಜಹಾರ ತತಃ ಖಡ್ಗಮದೂರಪರಿವರ್ತಿನಮ್ || ೨೮

ಬಿದ್ದಿತು) (೨೦-೨೨). ಆಗ ತೇಜಸ್ವಿಯಾದ ಸುಗ್ರೀವನು ಹೇಮಭೂಷಿತವಾದ ಒಂದು ಘೋರಮುಸಲಾಯುಧವು ನೆಲದಲ್ಲಿದ್ದಿರುವುದನ್ನು ನೋಡಿ ಕೈಗೆತ್ತಿಕೊಂಡು, ಮಹೋದರನಮೇಲೆ ಬೀಸಿದನು. ಆಗ ಮಹೋದರನು ಬೇರೊಂದು ಗದೆಯಿಂದ ಬಡಿಯಲು, ಆ ಎರಡು ಆಯುಧಗಳೂ ಒಂದಕ್ಕೊಂದು ತಾಕಿ ಮುರಿದುಬಿದ್ದವು (೨೩-೨೪). ಹೀಗೆ ಇಬ್ಬರ ಆಯುಧಗಳೂ ಭಗ್ನವಾಗಲು, ತೇಜೋಬಲಾನ್ವಿತರಾದ ಆ ವೀರರು ಉರಿಯುವ ಎರಡು ಅಗ್ನಿಜ್ವಾಲೆಗಳಂತೆ ಕಂಗೊಳಿಸುತ್ತ, ಮುಷ್ಟಿಯುಧವನ್ನಾರಂಭಿಸಿದರು! (೨೫). ಸಮರದುರ್ಜಯರಾದ ಆ ವೀರರು ಒಬ್ಬರನ್ನೊಬ್ಬರು ಗುದ್ದಿದರು. ಮತ್ತೆ ಮತ್ತೆ ಬೊಬ್ಬರಿದರು. ಅಂಗೈಗಳಿಂದ ಅಪ್ಪಳಿಸಿದರು. ಅಪ್ಪಳಿಸಿದ ರಭಸಕ್ಕೆ ಉರುಳಿಬಿದ್ದರು. ಕ್ಷಣಮಾತ್ರದಲ್ಲಿ ಮೇಲೆದ್ದರು. ಮತ್ತೆ ಗುದ್ದಾಡಿದರು. ಭುಜಗಳಿಂದ ಒಬ್ಬರನ್ನೊಬ್ಬರು ತಳ್ಳಿದರು (೨೬-೨೭). ಈ ರೀತಿಯಲ್ಲಿ ಮುಷ್ಟಿಯುಧದಿಂದ ಹೋರಾಡಿ ಇಬ್ಬರೂ ಬಳಲಿದರು. ಅಷ್ಟರಲ್ಲಿ ಮಹೋದರನು ಸ್ವಲ್ಪದೂರದಲ್ಲಿ ಬಿದ್ದಿದ್ದ ಖಡ್ಗವನ್ನೂ ಗುರಾಣಿಯನ್ನೂ ಥಟ್ಟನೆ ಕೈಗೆತ್ತಿ

ರಾಕ್ಷಸಶ್ಚ ಮರ್ಢಾ ಸಾರ್ಥಂ ಮಹಾನೇಗೋ ಮಹೋದರಃ |
 ತಥೈವ ಚ ಮಹಾಖಡ್ಗಂ ಚರ್ಮಣಾ ಪತಿತಂ ಸಹ || ೨೯
 ಜಗ್ರಾಹ ವಾನರಶ್ರೇಷ್ಠಃ ಸುಗ್ರೀವೋ ವೇಗವತ್ತರಃ |
 ತೌ ತು ರೋಷಪರೀತಾಂಗೌ ನರ್ದಂತಾನಭ್ಯಧಾವತಾನಮ್ || ೩೦
 ಉದ್ಯತಾಸೀ ರಣೇ ಹೃಷ್ವಾ ಯುಧಿ ಶಸ್ತ್ರವಿಶಾರದೌ |
 ದಕ್ಷಿಣಂ ಮಂಡಲಂ ಚೋಭೌ ಸುತೂರ್ಣಂ ಸಂಪರೀಯತುಃ || ೩೧
 ಅನ್ಯೋನ್ಯಮುಭಿಸಂಕ್ರುದ್ಧೌ ಜಯೇ ಪ್ರಣಿಹಿತಾವುಭೌ |
 ಸ ತು ಶೂರೋ ಮಹಾನೇಗೋ ವೀರ್ಯಶ್ಲಾಘೀ ಮಹೋದರಃ ||
 ಮಹಾಚರ್ಮಣಿ ತಂ ಖಡ್ಗಂ ಸಾತಯಾನಾಸ ದುರ್ಮತಿಃ |
 ಲಗ್ನುತ್ಕರ್ಷತಃ ಖಡ್ಗಂ ಖಡ್ಗೇನ ಕಪಿಕುಂಜರಃ || ೩೩
 ಜಹಾರ ಸಶಿರಸ್ತ್ರಾಣಂ ಕುಂಡಲೋಪಹಿತಂ ಶಿರಃ |
 ನಿಕ್ಯತ್ತಶಿರಸ್ತಸ್ಯ ಪತಿತಸ್ಯ ಮಹೀತಲೇ || ೩೪

ಕೊಂಡನು (೨೮). ವಾನರೋತ್ತಮನಾದ ಸುಗ್ರೀವನೂ ಸಹ ಅತಿ ಶೀಘ್ರವಾಗಿ ಬಹುಚಮತ್ಕಾರದಿಂದ, ಅಲ್ಲಿ ಬಿದ್ದಿದ್ದ ಇನ್ನೊಂದು ಮಹಾಖಡ್ಗವನ್ನೂ ಗುರಾಣಿಯನ್ನೂ ಹಿಡಿದು ನಿಂತನು ! ಶಸ್ತ್ರವಿದ್ಯೆಯಲ್ಲಿ ನಿಪುಣರಾದ ಅನರೀರ್ವರೂ ರೋಷಾವಿಷ್ಟರಾಗಿ ಅಬ್ಬರಿಸುತ್ತ ಖಡ್ಗಗಳನ್ನು ಎತ್ತಿಹಿಡಿದು ಸವ್ಯಾಪಸವ್ಯಗಳಿಂದ ಮಂಡಲಾಕಾರವಾಗಿ ವೇಗದಿಂದ ಸುತ್ತುತ್ತ, ಒಬ್ಬರನ್ನೊಬ್ಬರು ಎದುರಿಸಿದರು (೨೯-೩೧). 'ನಾನು ಜಯಿಸಬೇಕು-ನಾನು ಜಯಿಸಬೇಕು' ಎಂದು ಅವರಿಬ್ಬರೂ ಭಲದಿಂದ ಕೆರಳಿ ನಿಂತಿದ್ದರು. ಮಹೋದರನು ಶೂರನೂ ವೇಗಶಾಲಿಯೂ ಆಗಿದ್ದರೂ ತಾನು ಪರಾಕ್ರಮಿಯೆಂಬ ದುರಹಂಕಾರವುಳ್ಳವನು. ದುಡುಕುಸ್ವಭಾವದ ಅವಿವೇಕಿ (೩೨). ಆತನು ಥಟ್ಟನೆ ಖಡ್ಗವನ್ನೆತ್ತಿ ಹೊಡೆಯಲು, ಅದು ಸುಗ್ರೀವನ ಗುರಾಣಿಯಲ್ಲಿ ನಾಟಿಕೊಂಡಿತು. ನಾಟಿಕೊಂಡ ಖಡ್ಗವನ್ನು ಬಿಡಿಸಿಕೊಳ್ಳುವುದಕ್ಕಾಗಿ ಅವನು ಎಳೆಯುತ್ತಿರಲು, ಕಪಿಕುಂಜರನಾದ ಸುಗ್ರೀವನು ಶಿರಸ್ತ್ರಾಣದಿಂದ ಕೂಡಿ ಕುಂಡಲಾಲಂಕೃತವಾದ ಮಹೋದರನ ಶಿರಸ್ಸನ್ನು ಖಡ್ಗದಿಂದ ಕತ್ತರಿಸಿದನು. ಮುಂಡವು ಖಂಡಿಸಲ್ಪಡಲು ಆ ರಾಕ್ಷಸನು ನೆಲದ

ತದ್ಬಲಂ ರಾಕ್ಷಸೇಂದ್ರಸ್ಯ ದೃಷ್ಟ್ವಾ ತತ್ರ ನ ತಿಷ್ಠತೇ |
 ಹತ್ವಾ ತಂ ವಾನರೈಃ ಸಾರ್ಥಂ ನನಾದ ಮುದಿತೋ ಹರಿಃ || ೩೫
 ಚುಕ್ರೋಥ ಚ ದಶಗ್ರೀವೋ ಬಭೌ ಹೃಷ್ಟಶ್ಚ ರಾಘವಃ |
 ವಿಷಣ್ಣವದನಾಃ ಸರ್ವೇ ರಾಕ್ಷಸಾ ದೀನಚೇತಸಃ || ೩೬
 ವಿದ್ರವಂತಿ ತತಃ ಸರ್ವೇ ಭಯವಿತ್ರಸ್ತಚೇತಸಃ ||

ಮಹೋದರಂ ತಂ ವಿನಿಸಾತ್ಯ ಭೂಮೌ
 ಮಹಾಗಿರೇಃ ಕೀರ್ಣಮಿವೈಕದೇಶಮ್ |

ಸೂರ್ಯಾತ್ಮಜಸ್ತತ್ರ ರಾಜ ಲಕ್ಷ್ಮಣೈಃ
 ಸೂರ್ಯಃ ಸ್ವತೇಜೋಭಿರಿವಾಪ್ರಧೃಷ್ಯಃ || ೩೭

ಅಥ ವಿಜಯಮವಾಪ್ಯ ವಾನರೇಂದ್ರಃ
 ಸಮರಮುಖೇ ಸುರಯಕ್ಷಸಿದ್ಧಸಂಘೈಃ |

ಅವನಿತಲಗತ್ಯೈಶ್ಚ ಭೂತಸಂಘೈಃ-
 ಹರ್ಷಸಮಾಕುಲಿತೈಃ ಸ್ತುತೋ ಮಹಾತ್ಮಾ || ೩೮

ಇತಿ ಶ್ರೀಮದ್ರಾಮಾಯಣೇ ಯುದ್ಧಕಾಂಡೇ ಅಷ್ಟನವತಿತಮಃ ಸರ್ಗಃ

ಮೇಲೊರಗಿದನು (೩೩-೩೪). ಮಹೋದರನು ಹತನಾದುದನ್ನು ನೋಡಿ, ಅವನ ಸೇನೆಯು ಅಲ್ಲಿ ನಿಲ್ಲದೆ ಪಲಾಯನವೆಸಗಿತು. ವಾನರರೂ ವಾನರೇಂದ್ರನಾದ ಸುಗ್ರೀವನೂ ಹರ್ಷದಿಂದ ಸಿಂಹನಾದಮಾಡಿದರು (೩೫). ಆ ವೃತ್ತಾಂತವನ್ನು ಕೇಳಿ ದಶಗ್ರೀವನು ಕೆರಳಿದನು. ರಾಘವನು ಸಂತುಷ್ಟನಾದನು. ಸಮಸ್ತ ರಾಕ್ಷಸರೂ ವಿಷಣ್ಣವದನರಾದರು. ಅವರ ಮನಸ್ಸಿನಲ್ಲಿ ದೈನ್ಯವು ಮೂಡಿತು. ಹೆದರಿಕೆಯಿಂದ ಕಂಗೆಟ್ಟು ಅವರೆಲ್ಲರೂ ಹಿಡಲಾರಂಭಿಸಿದರು (೩೬). ಪ್ರಚಂಡ ಪರಾಕ್ರಮಿಯೂ ಸೂರ್ಯ ತನಯನೂ ಆದ ಸುಗ್ರೀವನು ಮಹಾಪರ್ವತದ ಒಂದು ಭಾಗವೋ ಎಂದು ಕಾಣುತ್ತಿದ್ದ ಮಹೋದರನನ್ನು ಕೊಂದು ಧರೆಯಲ್ಲುರುಳಿಸಿ, ವೀರಲಕ್ಷ್ಮೀ ಸಮೇತನಾಗಿ ವಿರಾಜಿಸಿದನು (೩೭). ಧೀರನಾದ ಆ ವಾನರೇಂದ್ರನು ಸಮರಾಂಗಣದಲ್ಲಿ ವಿಜಯವನ್ನು ಸಂಪಾದಿಸಿ, ಹರ್ಷಾಕುಲರಾದ ಸುರಯಕ್ಷಸಿದ್ಧರಿಂದಲೂ ಭೂತಳದಲ್ಲಿಟ್ಟ ಸಮಸ್ತ ಭೂತಜಾತಗಳಿಂದಲೂ ಸ್ತುತಿಸಲ್ಪಟ್ಟನು (೩೮).

ಇಲ್ಲಿಗೆ ಶ್ರೀಮದ್ರಾಮಾಯಣದ ಯುದ್ಧಕಾಂಡದಲ್ಲಿ ತೊಂಬತ್ತೆಂಟನೆಯ ಸರ್ಗ

ಏಕೋನಶತತಮಃ ಸರ್ಗಃ

ಮಹಾಪಾಶ್ವನಧಃ

ಮಹೋದರೇ ತು ನಿಹತೇ ಮಹಾಪಾಶ್ವೋ ಮಹಾಬಲಃ |
ಸುಗ್ರೀವೇಣ ಸಮೀಕ್ಷ್ಯ ಥ ಕ್ರೋಧಾತ್ ಸಂರಕ್ತಲೋಚನಃ || ೧

ಅಂಗದಸ್ಯ ಚಮೂಂ ಭೀನಾಂ ಕ್ಷೋಭಯಾಮಾಸ ಸಾಯಕೈಃ |
ಸ ನಾನರಾಣಾಂ ಮುಖ್ಯಾನಾಮುತ್ತಮಾಂಗಾನಿ ಸರ್ವಶಃ || ೨

ಪಾತಯಾಮಾಸ ಕಾಯೇಭ್ಯಃ ಫಲಂ ವೃಂತಾದಿವಾನಿಲಃ |
ಕೇಷಾಂಚಿದಿಷುಭಿರ್ಬಾಹೂನ್ ಸ್ಕಂಧಾಂಶ್ಚಿ ಚ್ಛೇದ ರಾಕ್ಷಸಃ || ೩

ವಾನರಾಣಾಂ ಸುಸಂಕ್ರುದ್ಧಃ ಪಾಶ್ವಂ ಕೇಷಾಂ ವ್ಯದಾರಯತ್ |
ತೇಽದ್ವಿತಾ ಬಾಣವರ್ಷೇಣ ಮಹಾಪಾಶ್ವೇನ ವಾನರಾಃ || ೪

ಸರ್ಗ ೯೯

ರಾವಣನ ಮಂತ್ರಿಯಾದ ಮಹಾಪಾಶ್ವನ ಯುಧ. ಅಂಗದಿಂದ ಅವನ ವಧೆ.

ಸುಗ್ರೀವನಿಂದ ಮಹೋದರನು ಹತನಾದುದನ್ನು ಮಹಾಪಾಶ್ವನು ನೋಡಿದನು. ಸಿಟ್ಟಿನಿಂದ ಅವನ ಕಣ್ಣುಗಳು ಕೆಂಪೇರಿದವು. ಒಡನೆಯೇ ಅಂಗದನ ಭೀಕರಸೇನೆಯಲ್ಲಿ ಪ್ರವೇಶಿಸಿ, ಸಾಯಕಗಳಿಂದ ಅದನ್ನು ಮರ್ದಿಸಿ ತೊಡಗಿದನು. ಆ ಮಹಾಪಾಶ್ವನು ವಾನರೋತ್ತಮರ ತಲೆಗಳನ್ನು ತರಿತರಿದು ಉರುಳಿಸಿದನು. ಬಿರುಗಾಳಿಯು ಮರಗಳ ತೊಟ್ಟುಗಳಿಂದ ಹೆಣ್ಣುಗಳನ್ನು ಉದುರಿಸುವಂತೆ, ವಾನರರ ಶಿರಸ್ಸುಗಳನ್ನು ಕಡಿಕಡಿದು ದೇಹಗಳಿಂದ ಕೆಡಹಿದನು (೧-೨). ಕ್ರುದ್ಧನಾದ ಆ ರಾಕ್ಷಸನು ಕೆಲವು ಕಪಿಗಳ ತೋಳುಗಳನ್ನೂ ಕೆಲವರ ಹೆಗಲುಗಳನ್ನೂ ಕತ್ತರಿಸಿದನು. ಕೆಲವರ ಸಕ್ಕೆಗಳನ್ನು ಕತ್ತಿದನು. ಮಹಾಪಾಶ್ವನ ಶರವರ್ಷದ ಅಬ್ಬರವನ್ನು ತಡೆಯಲಾರದೆ ಕಂಗೆಟ್ಟು ವಾನರರು ವಿಷಣ್ಣರಾಗಿ, ಮುಂದೇನು ಮಾಡ

ವಿಷಾದವಿನುಖಾಃ ಸರ್ವೇ ಬಭೂವುರ್ಗತಚೇತಸಃ |
 ನಿರೀಕ್ಷ್ಯ ಬಲಮುದ್ವಿಗ್ನಮಂಗದೋ ರಾಕ್ಷಸಾದ್ಗತಮ್ || ೫
 ನೇಗಂ ಚಕ್ರೇ ಮಹಾಬಾಹುಃ ಸಮುದ್ರ ಇವ ಪರ್ವಣಿ |
 ಆಯಸಂ ಪರಿಘಂ ಗೃಹ್ಯ ಸೂರ್ಯರಶ್ಮಿಸಮುಪ್ರಭಮ್ || ೬
 ಸಮರೇ ನಾನರಶ್ರೇಷ್ಠೋ ಮಹಾಪಾರ್ಶ್ವೇ ನೃಪಾತಯತ್ |
 ಸ ತು ತೇನ ಪ್ರಹಾರೇಣ ಮಹಾಪಾರ್ಶ್ವೋ ವಿಚೇತನಃ || ೭
 ಸಸೂತಃ ಸ್ಯಂದನಾತ್ಪ್ರಾಪ್ತಿಸಂಜ್ಞಃ ಪ್ರಾಪತದ್ಭುವಿ |
 ಸರ್ಕ್ಷರಾಜಸ್ತು ತೇಜಸ್ವೀ ನೀಲಾಂಜನಚಯೋಪಮಃ || ೮
 ನಿಷ್ಪತ್ಯ ಸುಮಹಾವೀರ್ಯಃ ಸ್ವಾದ್ವ್ಯಾಹಾನೈಘಸಂನಿಭಾತ್ |
 ಪ್ರಗೃಹ್ಯ ಗಿರಿಶೃಂಗಾಭಾಂ ಕ್ರುದ್ಧಃ ಸ ವಿಪುಲಾಂ ಶಿಲಾಮ್ || ೯
 ಅಶ್ವಾನ್ ಜಘಾನ ತರಸಾ ಸ್ಯಂದನಂ ಚ ಬಭಂಜ ತಮ್ |
 ಮುಹೂರ್ತಾಲ್ಲಬ್ಧಸಂಜ್ಞಸ್ತು ಮಹಾಪಾರ್ಶ್ವೋ ಮಹಾಬಲಃ || ೧೦

ಬೇಕೆಂದು ತಿಳಿಯಲಾರದೆಹೋದರು (೩-೪). ಆ ರಾಕ್ಷಸನಿಂದ ಪೀಡಿತ
 ವಾದ ತನ್ನ ಸೇನೆಯು ಭಯದಿಂದ ಉದ್ವಿಗ್ನವಾಗಿರುವುದನ್ನು ಅಂಗದನ್ನು
 ನೋಡಿದನು. ಆ ಮಹಾಬಾಹುವು ಪರ್ವಕಾಲದ ಸಮುದ್ರದಂತೆ ಉತ್ಸಾಹ
 ದಿಂದ ಉಬ್ಬಿ ಸೂರ್ಯಕಿರಣದಂತೆ (ಚಿನ್ನದ ಕಟ್ಟಿನಿಂದ) ಮಿರುಮಿರುಗುವ
 ಕಬ್ಬಿಣದ ಪರಿಘವನ್ನು ಹಿಡಿದು ನೇಗದಿಂದ ಧಾವಿಸುತ್ತ ಬಂದು
 ಮಹಾಪಾರ್ಶ್ವನನ್ನು ಬಡಿದನು (೫-೬). ಆ ಪ್ರಹಾರದ ಬಿರುಸಿಗೆ
 ಮಹಾಪಾರ್ಶ್ವನೂ ಅವನ ಸಾರಥಿಯೂ ಮೂರ್ಛಿತರಾಗಿ ರಥದಿಂದ ಧರಗೆ
 ಉರುಳಿದರು. ಅಷ್ಟರಲ್ಲಿ ತೇಜಸ್ವಿಯಾದ ಗವಾಕ್ಷನು ಭಲ್ಲೂಕರಾಜನಾದ
 ಜಾಂಬವಂತನೊಡನೆ ಅಲ್ಲಿಗೆ ಬಂದನು. ಕವ್ಪುಕಾಡಿಗೆಯ ರಾಶಿಯಂತಿದ್ದ
 ಆ ವೀರರಿಬ್ಬರೂ ವೇಘಪಂಕ್ತಿಯಂತೆ ಕಪ್ಪಗೆ ದಟ್ಟವಾಗಿದ್ದ ತಮ್ಮ ಭಲ್ಲೂಕ
 ಸೇನೆಯಿಂದ ಹೊರಬಂದು, ಗಿರಿಶೃಂಗದಂತಿದ್ದ ದೊಡ್ಡ ಬಂಡೆಗಳನ್ನು
 ಬೀಸಿ ಮಹಾಪಾರ್ಶ್ವನ ಅಶ್ವಗಳನ್ನು ಕೊಂದು ರಥವನ್ನು ಪುಡಿಪುಡಿಯಾಡಿ
 ದರು (೭-೯). ಬಲಾಢ್ಯನಾದ ಮಹಾಪಾರ್ಶ್ವನು ತುಸುಹೊತ್ತಿನಲ್ಲಿ

ಅಂಗದಂ ಬಹುಭಿರ್ಬಾಣೈರ್ಭೂಯಸ್ತಂ ಪ್ರತ್ಯವಿಧ್ಯತ |
 ಜಾಂಬವಂತಂ ತ್ರಿಭಿರ್ಬಾಣೈರಾಜಘಾನ ಸ್ತನಾಂತರೇ || ೧೧

ಋಕ್ಷರಾಜಂ ಗವಾಕ್ಷಂ ಚ ಜಘಾನ ಬಹುಭಿಃ ಶರೈಃ |
 ಜಾಂಬವಂತಂ ಗವಾಕ್ಷಂ ಚ ಸ ದೃಷ್ಟ್ವಾ ಶರಸೀಡಿತೌ || ೧೨

ಜಗ್ರಾಹ ಪರಿಘಂ ಘೋರಮಂಗದಃ ಕ್ರೋಧಮೂರ್ಛಿತಃ |
 ತಸ್ಯಾಂಗದಃ ಪ್ರಕುಸಿತೋ ರಾಕ್ಷಸಸ್ಯ ತಮಾಯಸಮ್ || ೧೩

ದೂರಸ್ಥಿ ತಸ್ಯ ಪರಿಘಂ ರವಿರಶ್ಮಿಸನುಪ್ರಭಮ್ |
 ದ್ವಾಭ್ಯಾಂ ಭುಜಾಭ್ಯಾಂ ಸಂಗೃಹ್ಯ ಭ್ರಾಮಯಿತ್ವಾ ಚ ನೇಗವಾನ್ ||
 ಮಹಾಪಾರ್ಶ್ವಸ್ಯ ಚಿಕ್ಷೇಪ ನಧಾರ್ಥಂ ವಾಲಿನಃ ಸುತಃ |
 ಸ ತು ಕ್ಷಿಪ್ತೋ ಬಲವತಾ ಪರಿಘಸ್ತಸ್ಯ ರಕ್ಷಸಃ || ೧೪

ಧನುಶ್ಚ ಸಶರಂ ಹಸ್ತಾಚ್ಛಿರಸ್ತ್ರಂ ಚಾಪ್ಯಪಾತಯತ್ |
 ತಂ ಸಮಾಸಾದ್ಯ ನೇಗೇನ ವಾಲಿಪುತ್ರಃ ಪ್ರತಾಪವಾನ್ || ೧೫

ತಲೇನಾಭ್ಯಹನತ್ ಕ್ರುದ್ಧಃ ಕರ್ಣಮೂಲೇ ಸಕುಂಡಲೇ |
 ಸ ತು ಕ್ರುದ್ಧೋ ಮಹಾವೇಗೋ ಮಹಾಪಾರ್ಶ್ವೋ ಮಹಾದ್ಯುತಿಃ

ಎಚ್ಚಿತ್ತು ಬಹುಬಾಣಗಳಿಂದ ಅಂಗದನನ್ನು ಹೊಡೆದು, ಜಾಂಬವಂತನ ಎದೆಗೆ ಮೂರು ಬಾಣಗಳನ್ನು ಬಿಗಿದು, ಗವಾಕ್ಷನನ್ನು ಬಾಣವರ್ಷಗಳಿಂದ ಪೀಡಿಸಿದನು (೧೦-೧೨). ಜಾಂಬವಂತನೂ ಗವಾಕ್ಷನೂ ಹೀಗೆ ಶರಪೀಡಿತರಾದುದನ್ನು ವೀಕ್ಷಿಸಿದ ಅಂಗದನು ರೋಷಾವಿಷ್ಟನಾಗಿ ಘೋರವಾದ ಪರಿಘವನ್ನು ಕೈಗೆತ್ತಿಕೊಂಡನು. (ಕಾಂಚನಭೂಷಿತವಾದ) ಆ ಪರಿಘವು ರವಿರಶ್ಮಿಯಂತೆ ಧಳಧಳಿಸುತ್ತಿತ್ತು. ಆ ವಾಲಿಪುತ್ರನು ಎರಡು ಕೈಗಳಿಂದಲೂ ಅದನ್ನು ಗಿರಗಿರನೆ ತಿರುಗಿಸಿ, ಮಹಾಪಾರ್ಶ್ವನನ್ನು ವಧಿಸುವ ಉದ್ದೇಶದಿಂದ ಅವನಿಗೆ ಗುರಿಯಿಟ್ಟು ಬಿರ್ರನೆ ಬೀಸಿ ಹೊಡೆದನು (೧೩-೧೪). ಬಲಾಢ್ಯನಾದ ಅಂಗದನ ಆ ಹೊಡೆತದಿಂದ ಪರಿಘವು ಆ ರಾಕ್ಷಸನ ಕೈಯಿಂದ ಧನುರ್ಬಾಣಗಳನ್ನೂ ಅವನ ಶಿರಸ್ತ್ರಾಣವನ್ನೂ ಉರುಳಿಸಿತು. ಒಡನೆಯೇ ಪ್ರತಾಪಶಾಲಿಯಾದ ಆ ವಾಲಿಪುತ್ರನು ನೇಗದಿಂದ ಮುನ್ನುಗ್ಗಿ ಮಹಾಪಾರ್ಶ್ವನ ಕುಂಡಲಸಹಿತವಾದ ಕರ್ಣಮೂಲದಲ್ಲಿ ಅಂಗೈಯಿಂದ

ಕರೇಣೈಕೇನ ಜಗ್ರಾಹ ಸುನುಹಾಂತಂ ಪರಶ್ವಧಮ್ |
 ತಂ ತೈಲಧೌತಂ ನಿಮಲಂ ಶೈಲಸಾರನುಯಂ ದೃಢಮ್ || ೧೮

ರಾಕ್ಷಸಃ ಪರನುಕ್ರುದ್ಧೋ ವಾಲಿಪುತ್ರೇ ನ್ಯಸಾತಯತ್ |
 ತೇನ ವಾನುಾಂಸಫಲಕೇ ಭೃಶಂ ಪ್ರತ್ಯವಸಾತಿತಮ್ || ೧೯

ಅಂಗದೋ ವೋಕ್ಷಯಾನಾಸ ಸರೋಷಃ ಸ ಪರಶ್ವಧಮ್ |
 ಸ ನೀರೋ ವಜ್ರಸಂಕಾಶನುಂಗದೋ ಮುಷ್ಟಿವಾತ್ಮನಃ || ೨೦

ಸಂವರ್ತಯತ್ ಸುಸಂಕ್ರುದ್ಧಃ ಪಿತುಸ್ತುಲ್ಯಪರಾಕ್ರಮಃ |
 ರಾಕ್ಷಸಸ್ಯ ಸ್ತನಾಭ್ಯಾಶೇ ಮನುರ್ಜ್ಞೋ ಹೃದಯಂ ಪ್ರತಿ || ೨೧

ಇಂದ್ರಾಶನಿಸನುಸ್ಪರ್ಶಂ ಸ ಮುಷ್ಟಿಂ ನಿನ್ಯಸಾತಯತ್ |
 ತೇನ ತಸ್ಯ ನಿಸಾತೇನ ರಾಕ್ಷಸಸ್ಯ ಮಹಾಮೃಧೇ || ೨೨

ಪಫಾಲ ಹೃದಯಂ ಚಾಶು ಸ ಪಸಾತ ಹತೋ ಭುವಿ |
 ತಸ್ಮಿನ್ನಿ ಪತಿತೇ ಭೂಮೌ ತತ್ಸೈನ್ಯಂ ಸಂಪ್ರಚುಕ್ಷುಭೇ || ೨೩

ಅಪ್ಪಳಿಸಿದನು. ಶೂರಾಗ್ರಗಣ್ಯನೂ ತೇಜಸ್ವಿಯೂ ಆದ ಮಹಾಪಾರ್ಶ್ವನು ರೋಷಾವಿಷ್ಟನಾದನು (೧೬-೧೭). ಅವನು ದೊಡ್ಡದಾದ ಕೊಡಲಿಯನ್ನು ಕೈಗೆ ತೆಗೆದುಕೊಂಡನು. ಆ ಕೊಡಲಿಯು ಎಣ್ಣೆಯನ್ನು ಹಚ್ಚಿ ಹದಮಾಡಿದ್ದರಿಂದ ಸ್ವಚ್ಛವಾಗಿ ಹೊಳೆಯುತ್ತ ಕಗ್ಗಲ್ಲಿನಂತೆ ಕಠಿನವಾಗಿ ದೃಢವಾಗಿತ್ತು. ಮಹಾಪಾರ್ಶ್ವನು ಆ ಕೊಡಲಿಯನ್ನೆತ್ತಿ ರೋಷಾವೇಶದಿಂದ ಅಂಗದನ ಎಡಹೆಗಲಿನಮೇಲೆ ಜಡಿದನು (೧೮-೧೯). ಅಂಗದನು ಭಂಗನೆ ಹಾರಿ ಆ ಜಡಿತವನ್ನು ತಪ್ಪಿಸಿಕೊಂಡು ವಜ್ರಸದೃಶವಾದ ತನ್ನ ಮುಷ್ಟಿಯನ್ನು ಕಟ್ಟಿದನು. ತಂದೆಯಾದ ವಾಲಿಯಂತೆ ಅಸದೃಶ ಪರಾಕ್ರಮಿಯೂ ಯುದ್ಧಮನುರ್ಜ್ಞನೂ ಆದ ಆ ವೀರನು ಮಹಾಪಾರ್ಶ್ವನ ಎದೆಯಮೇಲೆ ಸಿಡಿಲಿನಂತೆ ರಭಸದಿಂದ ಗುದ್ದಿದನು (೨೦-೨೧). ಗುದ್ದಿದ ರಭಸಕ್ಕೆ ಆ ರಾಕ್ಷಸನ ಎದೆಯೊಡೆಯಿತು. ಅವನು ಹತನಾಗಿ ಬಿದ್ದನು. ಮಹಾಪಾರ್ಶ್ವನು ಮೃತನಾದನೆಂದು ತಿಳಿದೊಡನೆ, ರಾಕ್ಷಸಸೇನೆಯು

ಅಭವಚ್ಚ ಮಹಾನ್ ಕ್ರೋಧಃ ಸಮರೇ ರಾವಣಸ್ಯ ತು |
ನಾನರಾಣಾಂ ಚ ಹೃಷ್ವಾನಾಂ ಸಿಂಹನಾದಶ್ಚ ಪುಷ್ಕಲಃ || ೨೪

ಸ್ಫೋಟಿಯನ್ನಿವ ಶಬ್ದೇನ ಲಂಕಾಂ ಸಾಟ್ವಾಲಗೋಪುರಾಮ್ |
ಮಹೇಂದ್ರೇಣೈವ ದೇವಾನಾಂ ನಾದಃ ಸಮಭವನ್ಮಹಾನ್ || ೨೫

ಅಥೇಂದ್ರಶತ್ರುಸ್ತ್ರಿದಿನಾಲಾಯಾನಾಂ
ವನಾಕಸಾಂ ಚೈವ ಮಹಾಪ್ರಣಾದಮ್ |
ಶ್ರುತ್ವಾ ಸರೋಷಂ ಯುಧಿ ರಾಕ್ಷಸೇಂದ್ರಃ
ಪುನಶ್ಚ ಯುದ್ಧಾಭಿಮುಖೋಽವತಸ್ಥೇ || ೨೬

ಇತಿ ಶ್ರೀಮದ್ರಾಮಾಯಣೇ ಯುದ್ಧ ಕಾಂಡೇ ಏಕೋನಶತತಮಃ ಸರ್ಗಃ



ಕ್ಷುಬ್ಧವಾಗಿ ಚಲ್ಲಾಪಿಲ್ಲಿಯಾಗತೊಡಗಿತು. ರಾವಣನು ಕ್ರೋಧಾವಿಷ್ಟನಾದನು. ಸಂಹೃಷ್ಟರಾದ ವಾನರರ ಸಿಂಹನಾದವು ಮೊರೆಯಿತು. ದೇವೇಂದ್ರನೊಡನೆ ದೇವತೆಗಳೂ ಹರ್ಷಘೋಷಮಾಡಲು, ಆ ಕೋಲಾಹಲದಿಂದ ಉಪ್ಪರಿಗೆ ಗೋಪುರಗಳ ಸಹಿತವಾಗಿ ಲಂಕಾನಗರವು ಬಿರಿಯಿತೋ ಎಂಬಂತೆ ಆಯಿತು (೨೩-೨೫). ಇಂದ್ರಶತ್ರುವಾದ ರಾವಣನು ದೇವತೆಗಳ ಮತ್ತು ವಾನರಯೋಧರ ಹರ್ಷಘೋಷವನ್ನು ಕೇಳಿ ಸಿಟ್ಟಿನಿಂದ ಕೆರಳಿ ಮತ್ತೆ ಯುದ್ಧಾಭಿಮುಖನಾಗಿ ನಿಂತನು (೨೬).

ಇಲ್ಲಿಗೆ ಶ್ರೀಮದ್ರಾಮಾಯಣದ ಯುದ್ಧ ಕಾಂಡದಲ್ಲಿ ತೊಂಬತ್ತೊಂಬತ್ತನೆಯ ಸರ್ಗ



ಶತತಮಃ ಸರ್ಗಃ

ರಾಮರಾವಣಾಸ್ತು ಪರಂಪರಾ

ಮಹೋದರಮಹಾಪಾಶೌರ್ವಾ ಹತೌ ದೃಷ್ಟ್ವಾ ತು ರಾಕ್ಷಸೌ |
 ತಸ್ಮಿಂಶ್ಚ ನಿಹತೇ ನೀರೇ ವಿರೂಪಾಕ್ಷೇ ಮಹಾಬಲೇ || ೧
 ಅವಿನೇಶ ಮಹಾನ್ ಕ್ರೋಧೋ ರಾವಣಂ ತಂ ಮಹಾಮೃಧೇ |
 ಸೂತಂ ಸಂಚೋದಯಾಮಾಸ ನಾಕ್ಯಂ ಚೇದನುನಾಚ ಹ || ೨
 ನಿಹತಾನಾಮನಾತ್ಯಾನಾಂ ರುದ್ಧಸ್ಯ ನಗರಸ್ಯ ಚ |
 ದುಃಖನೇಷೋಽಪನೇಷ್ಯಾಮಿ ಹತ್ವಾ ತೌ ರಾಮಲಕ್ಷ್ಮಣೌ || ೩
 ರಾಮವೃಕ್ಷಂ ರಣೇ ಹನ್ಮಿ ಸೀತಾಪುಷ್ಪಫಲಪ್ರದಮ್ |
 ಪ್ರಶಾಖಾ ಯಸ್ಯ ಸುಗ್ರೀವೋ ಜಾಂಬವಾನ್ ಕುಮುದೋ ನಲಃ ||
 ಮೈಂದಶ್ಚ ದ್ವಿವಿದಶ್ಚೈವ ಹ್ಯಂಗದೋ ಗಂಧಮಾದನಃ |
 ಹನೂಮಾಂಶ್ಚ ಸುಷೇಣಶ್ಚ ಸರ್ವೇ ಚ ಹರಿಯೂಥಪಾಃ || ೪

ಸರ್ಗ ೧೦೦

ಕ್ರೋಧಾವಿಷ್ಟನಾದ ರಾವಣನು ಶ್ರೀರಾಮನೊಡನೆ ಯುದ್ಧವನ್ನು
 ಆರಂಭಿಸುವುದು. ಅವರೀರ್ವರಿಗೆ ಭೀಕರವಾದ ಯುದ್ಧ.

ಮಹಾವೀರನಾದ ವಿರೂಪಾಕ್ಷನೂ ಮಹೋದರ ಮಹಾಪಾಶ್ವರೂ
 ಈ ಪರಿಯಲ್ಲಿ ನಿಹತರಾದುದನ್ನು ನೋಡಿ, ರಾವಣನಿಗೆ ಮಿತ್ರಿಯಿಲ್ಲದ
 ಮಹಾಕೋಪವು ಅವರಿಸಿತು. ಒಡನೆಯೇ ರಣರಂಗದೊಳಗೆ ನುಗ್ಗಿ ಬೇಕೆಂದು
 ಸಾರಥಿಯನ್ನು ಚೋದಿಸುತ್ತ “ಸಾರಥಿ, ನಡೆಸು ನನ್ನ ರಥವನ್ನು! (೧-೨).
 ನಿಹತರಾದ ಅನಾತ್ಯರ, ಮುತ್ತಿಗೆ ಹಾಕಲ್ಪಟ್ಟ ಲಂಕಾನಿವಾಸಿಗಳ-ದುಃಖ
 ವನ್ನು ಕೊನೆಗಾಣಿಸುವೆನು. ರಾಮಲಕ್ಷ್ಮಣರನ್ನು ವಧಿಸುವೆನು. ಸೀತೆ
 ಯೆಂಬ ಹೂ ಹಣ್ಣುಗಳಿಂದ ರಾಜಿಸುವ ರಾಮನೆಂಬ ವೃಕ್ಷವನ್ನು ಬುಡಸಹಿತ
 ಕಡಿದೊಗೆಯುವೆನು. ಸುಗ್ರೀವ, ಜಾಂಬವಂತ, ಕುಮುದ, ನಲ, ಮೈಂದ,
 ದ್ವಿವಿದ, ಅಂಗದ, ಗಂಧಮಾದನ, ಹನುಮಂತ, ಸುಷೇಣ ಮುಂತಾದ
 ಕಪಿಯೋಧರೆಂಬ ಶಾಖೋಪಶಾಖೆಗಳಿಂದ ಕೂಡಿದ ರಾಮವೃಕ್ಷವನ್ನು

ಸ ದಿಶೋ ದಶ ಘೋಷೇಣ ರಥಸ್ಯಾತಿರಥೋ ಮಹಾನ್ |
ನಾದಯನ್ ಪ್ರಯಯೌ ತೂರ್ಣಂ ರಾಘವಂ ಚಾಭ್ಯವರ್ತತ || ೬

ಪೂರಿತಾ ತೇನ ಶಬ್ದೇನ ಸನದೀಗಿರಿಕಾನನಾ |
ಸಂಚಚಾಲ ಮಹೀ ಸರ್ವಾ ತ್ರಸ್ತಸಿಂಹಮೃಗದ್ವಿಜಾ || ೭

ತಾಮಸಂ ಸ ಮಹಾಘೋರಂ ಚಕಾರಾಸ್ತ್ರಂ ಸುದಾರುಣಮ್ |
ನಿರ್ದದಾಹ ಕಪೀನ್ ಸರ್ವಾಂಸ್ತೇ ಪ್ರಪೇತುಃ ಸಮಂತತಃ || ೮

ಉತ್ಸಪಾತ ರಜೋ ಘೋರಂ ತೈರ್ಭಗ್ನೈಃ ಸಂಪ್ರಧಾವಿತೈಃ |
ನ ಹಿ ತತ್ ಸಹಿತುಂ ಶೇಕುರ್ಬ್ರಹ್ಮಣಾ ನಿರ್ಮಿತಂ ಸ್ವಯಮ್ || ೯

ತಾನ್ಯನೀಕಾನ್ಯನೇಕಾನಿ ರಾವಣಸ್ಯ ಶರೋತ್ತಮೈಃ |
ದೃಷ್ಟ್ವಾ ಭಗ್ನಾನಿ ಶತಶೋ ರಾಘವಃ ಪರ್ಯವಸ್ಥಿತಃ || ೧೦

ಕತ್ತರಿಸುವೆನು!” ಎಂದನು (೩-೫). ಅತಿರಥರಲ್ಲಿ ಅಗ್ರಗಣ್ಯನಾದ ರಾವಣನು ಹೀಗೆನ್ನುತ್ತ, ರಥಘೋಷದಿಂದ ದಶದಿಕ್ಕುಗಳನ್ನೂ ಮೊಳಗಿಸುತ್ತ, ಶ್ರೀರಾಮನಿದ್ದ ಸ್ಥಳಕ್ಕೆ ಧಾವಿಸಿದನು. ಅವನ ರಥಘೋಷವು ಎಲ್ಲೆಲ್ಲಿಯೂ ವ್ಯಾಪಿಸಿ ನದಿಗಳಲ್ಲಿ ಭೋರ್ಗರೆದು ಗಿರಿಗಳಲ್ಲಿ ಮಾರ್ದನಿಗೊಂಡು ವನಗಳಲ್ಲಿ ಪ್ರತಿಧ್ವನಿಸಿತು. ಭೂಮಿಯು ನಡುಗಿತು. ಸಿಂಹಾದಿ ಮೃಗಗಳು ಅಂಜಿದವು. ಹಕ್ಕಿಗಳು ಹೆದರಿದವು (೬-೭). ಆಗ ರಾವಣನು ಅತಿಘೋರವೂ ಶತ್ರುದಾರಣವೂ ಆದ ತಾಮಸಾಸ್ತ್ರ*ವನ್ನು ಪ್ರಯೋಗಿಸಿ ಸಕಲ ಕಪಿಯೋಧರನ್ನೂ ಸುಟ್ಟು ಉರುಬಿದನು. ಕಪಿಗಳು ಸತ್ತು ಸತ್ತು ಬಿದ್ದರು. ಸುತ್ತಲೂ ಓಡುತ್ತಿದ್ದ, ಅಳಿದು ಬೀಳುತ್ತಿದ್ದ ಕಪಿಗಳ ಕೋಲಾಹಲದಿಂದ ರಜೋರಾಶಿಯು ಮೇಲೆದ್ದು ಎಲ್ಲೆಲ್ಲಿಯೂ ಮುಸುಕಿತು. ಸಾಕ್ಷಾತ್ ಬ್ರಹ್ಮನೇ ನಿರ್ಮಿಸಿದ್ದ ಆ ಭೀಕರಾಸ್ತ್ರವನ್ನೆದುರಿಸಲು ವಾನರರಿಗೆ ಶಕ್ಯವಾದೀತೆ? (೮-೯). ರಾವಣನ ಶರಜಾಲಗಳಿಂದ ಭಗ್ನರಾಗಿ ಗುಂಪುಗುಂಪಾಗಿ ಮುರಿದೋಡುತ್ತಿದ್ದ ವಾನರಯೋಧರನ್ನು ವೀಕ್ಷಿಸಿ ಶ್ರೀರಾಮನು

* ತಾಮಸಾಸ್ತ್ರ = ರಾಸುದೇವತಾಕವಾದ ಮಂತ್ರಾಸ್ತ್ರ.

ತತೋ ರಾಕ್ಷಸಶಾದೂರ್ಲೋ ವಿದ್ರಾವ್ಯ ಹರಿನಾಹಿನೀಮ್ |
 ಸ ದದರ್ಶ ತತೋ ರಾಮಂ ತಿಷ್ಠಂತಮಪರಾಜಿತಮ್ || ೧೧
 ಲಕ್ಷ್ಮಣೇನ ಸಹ ಭ್ರಾತೃ ವಿಷ್ಣುನಾ ವಾಸನಂ ಯಥಾ |
 ಅಲಿಖಂತಮಿನಾಕಾಶಮನಷ್ಟಭ್ಯ ನುಹದ್ಧನುಃ || ೧೨
 ಪದ್ಮಪತ್ರವಿಶಾಲಾಕ್ಷಂ ದೀರ್ಘಬಾಹುಮುರಿಂದಮಮ್ |
 ತತೋ ರಾನೋ ಮಹಾತೇಜಾಃ ಸೌಮಿತ್ರಿಸಹಿತೋ ಬಲೀ || ೧೩
 ವಾನರಾಂಶ್ಚ ರಣೇ ಭಗ್ನಾನಾಪತಂತಂ ಚ ರಾವಣಮ್ |
 ಸಮೀಕ್ಷ್ಯ ರಾಘವೋ ಹೃಷ್ಯೋ ಮಧ್ಯೇ ಜಗ್ರಾಹ ಕಾಮುಕಮ್ ||
 ವಿಸ್ವಾರಯಿತುನಾರೇಭೇ ತತಃ ಸ ಧನುರುತ್ತಮಮ್ |
 ಮಹಾವೇಗಂ ಮಹಾನಾದಂ ನಿಭಿಂದನ್ನಿವ ಮೇದಿನೀಮ್ || ೧೪

ಯುದ್ಧಸನ್ನದ್ಧನಾದನು. ರಾಕ್ಷಸಶಾದೂರ್ಲನಾದ ರಾವಣನು ಕಪಿಸೇನೆ ಯನ್ನು ವಿಚ್ಛಿದ್ರಗೊಳಿಸುತ್ತ ನುಗ್ಗಿ ಬರಲಾಗಿ, ಶತ್ರುದುರ್ಜಯನಾದ ಶ್ರೀರಾಮನು ಎದುರಿಗೆ ಗೋಚರಿಸಿದನು! (೧೦-೧೧). ಉಪೇಂದ್ರನೊಡನೆ ಇರುವ ದೇವೇಂದ್ರನಂತೆ, ತಮ್ಮನಾದ ಲಕ್ಷ್ಮಣನೊಡನೆ ಶ್ರೀರಾಮನು ಮಹಾಧನುಸ್ಸನ್ನು ಊರಿ ನಿಂತಿದ್ದನು. ಉನ್ನತವಾದ ತನ್ನ ಧನುಸ್ಸಿನಿಂದ ಆಕಾಶವನ್ನು ಅಳೆಯುವನೋ ಎಂಬಂತೆ ಕಾಣುತ್ತಿದ್ದನು (೧೨). ನಳಿನದಳಾಯತಾಕ್ಷನೂ ಆಜಾನುಬಾಹುವೂ ವೈರಿವಿಧ್ವಂಸಕನೂ ಆದ ಶ್ರೀರಾಮನನ್ನು ರಾವಣನು ಕಂಡನು. ಸೌಮಿತ್ರಿಸಹಿತನಾಗಿ ನಿಂತಿದ್ದ ಮಹಾತೇಜೋರಾಶಿಯೂ ವೀರಾಗ್ರಣಿಯೂ ರಘುಕುಲತಿಲಕನೂ ಆದ ಶ್ರೀರಾಮನು* ರಣರಂಗದಲ್ಲಿ ಭಗ್ನರಾಗಿ ಓಡುತ್ತಿದ್ದ ವಾನರಯೋಧರನ್ನು ನೋದಲು ಕಂಡನು. ಅನಂತರ ಅವರ ಹಿಂದೆಯೇ ನುಗ್ಗಿ ಬರುತ್ತಿದ್ದ ರಾವಣನನ್ನು ಕಂಡು ಸಂಹೃಷ್ಟನಾದನು! (೧೩-೧೪). ಒಡನೆಯೇ ಶ್ರೀರಾಮನು ಮಹಾವೇಗವುಳ್ಳ ಕೋದಂಡದ ಮಧ್ಯಭಾಗವನ್ನು ಹಿಡಿದು

* ಈ ವರ್ಣನೆಯಿಂದ ವಾಲ್ಮೀಕಿ ಮುನಿಗಳಿಗೆ ಶ್ರೀರಾಮಚಂದ್ರನಲ್ಲಿರುವ ಆದರಾತಿಶಯವು ಅಭಿವ್ಯಕ್ತವಾಗುತ್ತದೆ. ಇದು ಪ್ರೇಯೋಲಂಕಾರಧ್ವನಿ. ಅಲ್ಲದೆ ಆ ಮಹಾಪುರುಷನ ಗುಣಾತಿಶಯಗಳಿಗೆ ಶರಣಾಗಲಿಲ್ಲವೆಂದು ರಾವಣನ ದೌರ್ಭಾಗ್ಯವೂ ವ್ಯಕ್ತವಾಗುತ್ತದೆ.

ರಾವಣಸ್ಯ ಚ ಬಾಣಾಘೈ ರಾಮವಿಸ್ಫಾರಿತೇನ ಚ |

ಶಬ್ದೇನ ರಾಕ್ಷಸಾಸ್ತೇ ಚ ಸೇತುಶ್ಚ ಶತಶಸ್ತದಾ ||

೧೬

ತಯೋಃ ಶರಪಥಂ ಪ್ರಾಪ್ತೋ ರಾವಣೋ ರಾಜಪುತ್ರಯೋಃ |

ಸ ಬಭೌ ಚ ಯಥಾ ರಾಹುಃ ಸಮೀಪೇ ಶಶಿಸೂರ್ಯಯೋಃ ||

೧೭

ತಮಿಚ್ಛನ್ ಪ್ರಥಮಂ ಯೋದ್ಧಂ ಲಕ್ಷ್ಮಣೋ ನಿಶಿತೈಃ ಶರೈಃ |

ಮುಮೋಚ ಧನುರಾಯನ್ಯು ಶರಾನಗ್ನಿಶಿಖೋಪಮಾನ್ ||

೧೮

ತಾನ್ ಮುಕ್ತಮಾತ್ರಾನಾಕಾಶೇ ಲಕ್ಷ್ಮಣೇನ ಧನುಷ್ಠತಾ |

ಬಾಣಾನ್ ಬಾಣೈರ್ಮಹಾತೇಜಾ ರಾವಣಃ ಪ್ರತ್ಯವಾರಯತ್ ||

೧೯

ಏಕನೇಕೇನ ಬಾಣೇನ ತ್ರಿಭಿಸ್ತ್ರೀನ್ ದಶಭಿದಶ |

ಲಕ್ಷ್ಮಣಸ್ಯ ಪ್ರಚಿಚ್ಛೇದ ದರ್ಶಯನ್ ಸಾಣಿಲಾಘವನ್ ||

೨೦

ನಾಣನ್ನು ಮಿಡಿದು, ಭೂಮಂಡಲವೇ ಬಿರಿದುಹೋಗುವುದೋ ಎಂಬಂತೆ ಭೀಕರನಾದದಿಂದ ಜೇಗೈಯತೊಡಗಿದನು (೧೫). ಆ ಸಮಯದಲ್ಲಿ ರಾವಣನ ಶರಶಿಗಳಿಂದ ತಾಡಿತರಾದ ವಾನರರೂ ಶ್ರೀರಾಮನ ಕೋದಂಡರೃಂಕಾರದ ಭೀಷಣಧ್ವನಿಯನ್ನು ಕೇಳಿದ ರಾಕ್ಷಸರೂ ಹೆದರಿ ಗುಂಪುಗುಂಪಾಗಿ ನೆಲದಲ್ಲುರುಳಿದರು! (೧೬). ಬಾಣವನ್ನು ಹೊಡೆಯುವಷ್ಟು ಸಮೀಪಕ್ಕೆ ರಾವಣನು ಬಂದನು. ರಾಜಪುತ್ರರಾದ ಶ್ರೀರಾಮ ಲಕ್ಷ್ಮಣರ ಅಭಿಮುಖದಲ್ಲಿ ಬಂದು ನಿಂತ ರಾವಣನು, ಸೂರ್ಯಚಂದ್ರ ರೆದುರಿಗೆ (ಅಮಾವಾಸ್ಯೆಯ ದಿನ) ಬಂದು ನಿಲ್ಲುವ ರಾಹುವಿನಂತೆ ಕಂಗೆೊಳಿಸಿದನು! (೧೭). ಆಗ ಲಕ್ಷ್ಮಣನು ರಾವಣನೊಡನೆ ತಾನೇ ಮೊದಲು ಯುದ್ಧವನ್ನಾರಂಭಿಸಬೇಕೆಂದು ಬಯಸಿ ಮುಂದೆ ಬಂದು ಚಾಪವನ್ನೆಳೆದು, ಅಗ್ನಿಶಿಖೆಗಳಂತಿದ್ದ ನಿಶಿತಶರಗಳನ್ನು ಪ್ರಯೋಗಿಸಿದನು. ಚಾಪವಿದ್ಯಾ ವಿಶಾರದನಾದ ಲಕ್ಷ್ಮಣನು ಬಾಣಗಳನ್ನು ಪ್ರಯೋಗಿಸಿದಂತೆ, ತೇಜಸ್ವಿಯಾದ ರಾವಣನು ಅವುಗಳನ್ನು ಆಕಾಶಮಾರ್ಗದಲ್ಲಿ ಕತ್ತರಿಸುತ್ತಹೋದನು (೧೮-೧೯). ಲಕ್ಷ್ಮಣನ ಒಂದು ಬಾಣವನ್ನು ಒಂದೇ ಬಾಣದಿಂದಲೂ, ಮೂರನ್ನು ಮೂರರಿಂದಲೂ, ಹತ್ತನ್ನು ಹತ್ತರಿಂದಲೂ ಕತ್ತರಿಸಿ ತನ್ನ

ಅಭ್ಯತಿಕ್ರಮ್ಯ ಸೌಮಿತ್ರಿಂ ರಾವಣಃ ಸಮಿತಿಂಜಯಃ |
 ಆಸಸಾದ ತತೋ ರಾಮಂ ಸ್ಥಿತಂ ಶೈಲಮಿನಾಚಲನು || ೨೧

ಸ ಸಂಖ್ಯೇ ರಾಮನುಸಾದ್ಯ ಕ್ರೋಧಸಂರಕ್ತಲೋಚನಃ |
 ನ್ಯಸ್ಯ ಜಚ್ಛರನರ್ಷಾಣಿ ರಾವಣೋ ರಾಘವೋಪರಿ || ೨೨

ಶರಧಾರಾಸ್ತತೋ ರಾನೋ ರಾವಣಸ್ಯ ಧನುಶ್ಚುತಾಃ |
 ದೃಷ್ಟ್ವಾನಾಪತತಃ ಶೀಘ್ರಂ ಭಲ್ಲಾನ್ ಜಗ್ರಾಹ ಸತ್ಪರನು || ೨೩

ತಾನ್ ಶರಾಘಾಂಸ್ತತೋ ಭಲ್ಲೈಸ್ತೀಕ್ಷ್ಣೈಶ್ಚಿಚ್ಛೇದ ರಾಘವಃ |
 ದೀಶ್ಯಮಾನಾನ್ ಮಹಾಘೋರಾನ್ ಕ್ರುದ್ಧಾನಾಶೀವಿಷಾನಿವ ||

ರಾಘವೋ ರಾವಣಂ ತೂರ್ಣಂ ರಾವಣೋ ರಾಘವಂ ತದಾ |
 ಅನ್ಯೋನ್ಯಂ ವಿವಿಧೈಸ್ತೀಕ್ಷ್ಣೈಃ ಶರೈರಭಿನವರ್ಷತುಃ || ೨೪

ಚೇರತುಶ್ಚ ಚಿರಂ ಚಿತ್ರಂ ಮಂಡಲಂ ಸನ್ಯದಕ್ಷಿಣನು |
 ಬಾಣವೇಗಾತ್ ಸಮುತ್ಕ್ಲಿಪ್ತಾವನ್ಯೋನ್ಯಮಪರಾಜಿತೌ || ೨೫

ಅದ್ಭುತವಾದ ಕೈಚಳಕವನ್ನು ರಾವಣನು ಪ್ರದರ್ಶಿಸಿದನು. ಹೀಗೆ ಸ್ವಲ್ಪ ಕಾಲದವರೆಗೆ ಕಾದಾಡಿದಮೇಲೆ ಶೂರಾಗ್ರಗಣ್ಯನಾದ ರಾವಣನು ಸೌಮಿತ್ರಿ ಯನ್ನು ಲೆಕ್ಕಿಸದೆ ಶರವರ್ಷಗಳಿಂದ ಅವನನ್ನು ತಡೆದು, ಶ್ರೀರಾಮ ನನ್ನೆದುರಿಸಿದನು (೨೦-೨೧). ಮಹಾಶೈಲದಂತೆ ಧೀರಮುದ್ರೆಯಿಂದ ಕದಲದೆ ನಿಂತಿದ್ದ ಶ್ರೀರಾಮನನ್ನೆದುರಿಸಿ, ಕ್ರೋಧದಿಂದ ಕೆಂಗಣ್ಣನಾದ ರಾವಣನು ರಾಘವನಮೇಲೆ ಶರವರ್ಷಗಳನ್ನು ಸುರಿದನು (೨೨). ರಾವಣನ ಚಾಪದಿಂದ ಶರಧಾರೆಗಳು ಹರಿಯುವುದನ್ನು ಕಂಡೊಡನೆ, ರಾಘವನು ಶೀಘ್ರಗಾಮಿಗಳಾದ ತೀಕ್ಷ್ಣಭಲ್ಲಿಗಳನ್ನು ಅಳವಡಿಸಿ ಸೆಳೆಸೆಳೆದು ಹೊಡೆದು, ಘೋರ ವಿಷವರ್ಷಗಳಂತೆ ಭುಗಿಲೆಂದು ಬರುತ್ತಿದ್ದ ರಾವಣನ ಹೊಳೆಹೊಳೆ ಯುವ ಶರಜಾಲಗಳನ್ನು ಕೊಚ್ಚಿ ಕೆಡಹಿದನು (೨೩-೨೪). ಈ ರೀತಿಯಲ್ಲಿ ಶ್ರೀರಾಮನಿಗೂ ರಾವಣನಿಗೂ ಕೈಕೈ ಮಿಲಾಯಿಸಿತು. ಹರಿತವಾದ ಶರಶಾಶಿಗಳನ್ನು ಈವರೂ ಮಳೆಗರೆದರು. ಸೋಲನ್ನೇ ಕಂಡರಿಯದ ಆ ಕಡುಗಲಿಗಳು ಎದುರಾಳಿಯ ಬಾಣವೇಗದಿಂದ ಆಗಾಗ ಹಿಂದಕ್ಕೆ ಸರಿಯುತ್ತ, ಸವ್ಯಾಪಸವ್ಯವಾಗಿ ಚಿತ್ರಗತಿಯಿಂದ ಮಂಡಲಾಕಾರವಾಗಿ

ತಯೋರ್ಭೂತಾನಿ ವಿತ್ರೇಸುರ್ಯುಗಪತ್ ಸಂಪ್ರಯುಧ್ಯತೋಃ |
ರೌದ್ರಯೋಃ ಸಾಯಕನುಚೋರ್ಯಮಾಂತಕನಿಕಾಶಯೋಃ ||

ಸಂತತಂ ವಿವಿಧೈರ್ಬಾಣೈರ್ಬಭೂವ ಗಗನಂ ತದಾ |
ಘನೈರಿನಾತಪಾಸಾಯೇ ವಿದ್ಯುನ್ಮಾಲಾಸನಾಕುಟೈಃ || ೨೮

ಗನಾಕ್ಷಿತಮಿನಾಕಾಶಂ ಬಭೂವ ಶರವೃಷ್ಟಿಭಿಃ |
ಮಹಾವೇಗೈಃ ಸುತೀಕ್ಷ್ಣಾಗೈರ್ಗೃಹ್ಯಧ್ರಪತ್ನೈಃ ಸುನಾಜಿತೈಃ || ೨೯

ಶರಾಂಧಕಾರನಾಕಾಶಂ ಚಕ್ರತುಃ ಪರಮಂ ತದಾ |
ಗತೇಃಸ್ತಂ ತಪನೇ ಚಾಪಿ ಮಹಾಮೇಘಾವಿವೋತ್ಥಿತೌ || ೩೦

ಬಭೂವ ತುಮುಲಂ ಯುದ್ಧಮನ್ಯೋನೈವಧಕಾಂಕ್ಷಿಣೋಃ |
ಅನಾಸಾದ್ಯಮಚಿಂತ್ಯಂ ಚ ವೃತ್ತವಾಸವಯೋರಿವ || ೩೧

ಸುತ್ತುತ್ತ, ಬಹಳ ಹೊತ್ತಿನವರೆಗೆ ಕಾದಾಡಿದರು (೨೫-೨೬). ಯಮನಂತೆಯೂ ಯಮಾಂತಕನಾದ ಪರಮೇಶ್ವರನಂತೆಯೂ ರೋಷಾವಿಷ್ಟರಾಗಿ ಸಾಯಕಗಳನ್ನು ತೊರುತ್ತ ಅವರೀರ್ವರೂ ನೇರವಾಗಿ ಕಾದಾಡುತ್ತಿರಲು, ನಿರ್ಣಾಯಕವಾದ ಯುದ್ಧವು ಘಟಿಸಿತೆಂದು ಸಮಸ್ತರೂ ಭೀತರಾದರು (೨೭). ಸಂತತವಾಗಿ ಹೊರಹೊಮ್ಮುವ ಅವರೀರ್ವರ ವಿವಿಧ ಬಾಣರಾಶಿಗಳು ಆಕಾಶವನ್ನು ಆಚ್ಛಾದಿಸಲು, ಮಳೆಗಾಲದಲ್ಲಿ ಮಿಂಚುವ ಮೋಡಗಳು ಮುಗಿಲನ್ನು ಮುಚ್ಚಿದಂತೆ ಕಾಣಿಸಿತು. ಬಾಣಜಾಲಗಳು ಗಗನದಲ್ಲಿ ಹರಡಿರಲು, ಗಗನಕ್ಕೆ ಗವಾಕ್ಷಗಳನ್ನಿಟ್ಟಂತೆ ತೋರಿತು! ರಭಸದಿಂದ ಎರಗತಕ್ಕವೂ ಅತ್ಯಂತ ನಿಶಿತವಾದ ಅಗ್ರಭಾಗವುಳ್ಳವೂ ಹದ್ದಿನ ಗರಿಗಳ ಬಂಧನದಿಂದ ವೇಗಶಾಲಿಗಳೂ ಆದ ಶರಗಳಿಂದ, ಶ್ರೀರಾಮನೂ ರಾವಣನೂ ರಣಭೂಮಿಯಲ್ಲಿ ಕತ್ತಲು ಕವಿಯುವಂತೆ ಮಾಡಿದರು (೨೮-೨೯). ಸೂರ್ಯನು ಮುಳುಗಿದಾಗ ಮಹಾಮೇಘಗಳು ಮೇಲೆದ್ದು ಮಳೆಗೆರೆದು ಗಾಢಾಂಧಕಾರವನ್ನುಂಟುಮಾಡುವಂತೆ, ಅವರಿಬ್ಬರೂ ಬಾಣಗಳ ಮಳೆಗೆರೆದು ಕಗ್ಗತ್ತಲನ್ನುಂಟುಮಾಡಿದರು (೩೦). ವೃತ್ತಾಸುರನೂ ಇಂದ್ರನೂ ಕಾದಾಡಿದಂತೆ ಒಬ್ಬರನ್ನೊಬ್ಬರು ವಧಿಸಬೇಕೆಂಬ ಹಠದಿಂದ ಹೋರಾಡುತ್ತಿದ್ದ ಶ್ರೀರಾಮ ರಾವಣರ ದ್ವಂದ್ವಯುದ್ಧವು, ಇತರರಿಗೆ

ಉಭೌ ಹಿ ಪರಮೇಷ್ಟ್ವಾಸಾವುಭೌ ಶಸ್ತ್ರವಿಶಾರದೌ |
 ಉಭಾವಸ್ತ್ರವಿದಾಂ ಮುಖ್ಯಾವುಭೌ ಯುದ್ಧೇ ವಿಚೇರತುಃ || ೩೨
 ಉಭೌ ಹಿ ಯೇನ ವ್ರಜತಸ್ತೇನ ತೇನ ಶರೋರ್ಮಯಃ |
 ಊರ್ಮಯೋ ನಾಯುನಾ ವಿದ್ಧಾ ಜಗ್ಮುಃ ಸಾಗರಯೋರಿವ || ೩೩
 ತತಃ ಸಂಸಕ್ತಹಸ್ತಸ್ತು ರಾವಣೋ ಲೋಕರಾವಣಃ |
 ನಾರಾಚಮಾಲಾಂ ರಾಮಸ್ಯ ಲಲಾಟೇ ಪ್ರತ್ಯಮುಂಚತ || ೩೪
 ರೌದ್ರಚಾಪಪ್ರಯುಕ್ತಾಂ ತಾಂ ನೀಲೋತ್ಪಲದಲಪ್ರಭಾಮ್ |
 ಶಿರಸಾ ಧಾರಯನ್ ರಾಮೋ ನ ವ್ಯಥಾಂ ಪ್ರತ್ಯಪದ್ಯತ || ೩೫
 ಅಥ ಮಂತ್ರಾನಭಿಜಪನ್ ರೌದ್ರಮಸ್ತ್ರಮುದೀರಯನ್ |
 ಶರಾನ್ ಭೂಯಃ ಸಮಾದಾಯ ರಾಮುಃ ಕ್ರೋಧಸಮನ್ವಿತಃ || ೩೬

ಅಶಕ್ಯವೂ ಅಚಿಂತ್ಯವೂ ಆಗಿ ಪರಿಣಮಿಸಿತು (೩೧). ಅವರಿಬ್ಬರೂ ಧನುರ್ವಿದ್ಯೆಯಲ್ಲಿ ಪಾರಂಗತರು; ವಿವಿಧ ಶಸ್ತ್ರವಿಶಾರದರು. ಇಬ್ಬರೂ ಮಂತ್ರಾಸ್ತ್ರಗಳನ್ನು ಚೆನ್ನಾಗಿ ಬಲ್ಲವರು. ಆದ್ದರಿಂದಲೇ ಸಮಬಲರಾಗಿ ಇಬ್ಬರೂ ಕಾದಾಡಿದರು (೩೨). ಮಹಾಸಮುದ್ರಗಳಂತಿದ್ದ ಅವರಿಬ್ಬರೂ ಮಂಡಲಗತಿಯಿಂದ ಸುತ್ತುತ್ತ ಎತ್ತಿತ್ತ ಸರಿಯುತ್ತಿದ್ದರೋ ಆ ದಿಕ್ಕಿನಿಂದ ಎದುರಾಳಿಯಮೇಲೆ ಬಾಣಗಳು ಅಲೆಯಲೆಯಾಗಿ ತೂರಿಬರುತ್ತಿದ್ದವು. ಸಮುದ್ರದಲ್ಲಿ ಚಂಡನಾರುತದಿಂದ ತಳ್ಳಲ್ಪಡುವ ಅಲೆಗಳಂತೆ ಬಾಣಗಳು ನುಗ್ಗಿ ಬರುತ್ತಿದ್ದವು (೩೩). ಆ ಸಮಯದಲ್ಲಿ ಲೋಕರಾವಣನಾದ ರಾವಣನು ಹಸ್ತಲಾಘವದಿಂದ ಒಂದರಮೇಲೊಂದು ಸರಳನ್ನು ಹೊಡೆದು ಸರಳಿನ ಮಾಲೆಯನ್ನೇ ಶ್ರೀರಾಮನ ಹಣೆಯಲ್ಲಿ ನೆಟ್ಟನು. ರಾವಣನ ಭೀಮಚಾಪದಿಂದ ಸಿಡಿದುಬಂದು ಕನ್ನಿವೃದಿಯ ದಳಗಳಂತೆ ಹೊಳೆಯುತ್ತಿದ್ದ ಸರಳಿನ ಮಾಲೆಯು ಹಣೆಯಲ್ಲಿ ನೆಟ್ಟರೂ ಶ್ರೀರಾಮನು ವ್ಯಥೆಪಡಲಿಲ್ಲ; ವಿಚಲಿತನಾಗಲಿಲ್ಲ (೩೪-೩೫). ಕೂಡಲೆ ಕೋಪದಿಂದ ಶ್ರೀರಾಮನು ರೌದ್ರಾಸ್ತ್ರವನ್ನು ಪ್ರಯೋಗಿಸುವ ಉದ್ದೇಶದಿಂದ ಶರಗಳನ್ನು ಹಿರಿದು, ವಿಹಿತವಾದ ಮಂತ್ರಗಳನ್ನು ಜಪಿಸಿ, ಧನುಸ್ಸನ್ನು ಜಗ್ಗಿ ರಾವಣನಮೇಲೆ

ಮುನೋಚ ಚ ಮಹಾತೇಜಾಶ್ಚಾ ಪನೂಯನ್ಯು ನೀರ್ಯವಾನ್ |
ತೇ ಮಹಾಮೇಘಸಂಕಾಶೇ ಕವಚೇ ಪತಿತಾಃ ಶರಾಃ || ೩೭

ಅವಧ್ಯೇ ರಾಕ್ಷಸೇಂದ್ರಸ್ಯ ನ ನ್ಯಥಾಂ ಜನಯಂಸ್ತದಾ |
ಪುನರೇನಾಥ ತಂ ರಾನೋ ರಥಸ್ಥಂ ರಾಕ್ಷಸಾಧಿಪಮ್ || ೩೮

ಲಲಾಟೇ ಪರಮಾಸ್ತ್ರೇಣ ಸರ್ವಾಸ್ತ್ರಕುಶಲೋಽಭಿನತ್ |
ತೇ ಭಿತ್ತ್ವಾ* ಬಾಣರೂಪಾಣಿ ಪಂಚಶೀರ್ಷಾ ಇವೋರಗಾಃ || ೩೯

ಶ್ವಸಂತೋ ವಿವಿಶುರ್ಭೂಮಿಂ ರಾನಣಪ್ರತಿಕೂಲಿತಾಃ |
ನಿಹತ್ಯ ರಾಘವಸ್ಯಾಸ್ತ್ರಂ ರಾನಣಃ ಕ್ರೋಧಮೂರ್ಛಿತಃ || ೪೦

ಆಸುರಂ ಸುನುಹಾಘೋರಮಸ್ತ್ರಂ ಪ್ರಾದುಶ್ಚ ಕಾರ ಹ |
ಸಿಂಹವ್ಯಾಘ್ರಮುಖಾಂಶ್ಚಾನ್ಯಾನ್ ಕಂಕಕಾಕಮುಖಾನಪಿ || ೪೧

ಗೃಧ್ರಶ್ಯೇನಮುಖಾಂಶ್ಚಾಪಿ ಶೃಗಾಲನದನಾಂಸ್ತಥಾ |
ಈಹಾನ್ಯುಗಮುಖಾಂಶ್ಚಾನ್ಯಾನ್ ವ್ಯಾಧಿತಾಸ್ಯಾನ್ ಭಯಾನಕಾನ್

ಪ್ರಯೋಗಿಸಿದನು. ಆ ಶರಗಳು ಮಹಾಮೇಘದಂತಿದ್ದ ರಾನಣನ ಅಭೇದ್ಯ ಕವಚಕ್ಕೆ ಬಡಿದವು. ಆ ಕವಚದ ಪ್ರಭಾವದಿಂದ ರಾನಣನಿಗೆ ನೋವನ್ನು ಉಂಟುಮಾಡಲಾರದೆ, ಅವು ವಿಫಲವಾಗಿ ಬಿದ್ದವು (೩೭-೩೭). ಅದನ್ನು ನೋಡಿ ಸರ್ವಾಸ್ತ್ರಕುಶಲನಾದ ಶ್ರೀರಾಮನು ಒಂದು ಕ್ರೂರಾಸ್ತ್ರವನ್ನು ರಥದಲ್ಲಿ ಮಂಡಿಸಿದ್ದ ರಾಕ್ಷಸೇಶ್ವರನ ಹಣೆಗೆ ಬಿಗಿದನು. ಮತ್ತೆ ಶ್ರೀರಾಮನು ನಿಶಿತಾಸ್ತ್ರಗಳನ್ನು ಬಿಡಲು, ಅವು ಐದು ಹೆಡೆಯ ಸರ್ಪಗಳಂತೆ ಭೋರ್ಗರೆ ಯುತ್ತ ರಾನಣನ ಕಡೆಗೆ ನುಗ್ಗಿದವು (೩೮-೩೯). ರಾನಣನು ಅವುಗಳನ್ನು ಕತ್ತರಿಸಲು, ಆ ಬಾಣಗಳು ನೆಲದಮೇಲೆ ಬಿದ್ದವು. ಈ ರೀತಿಯಲ್ಲಿ ರಾನಣನು ರಾಘವನ ಅಸ್ತ್ರಗಳನ್ನು ಭಗ್ನಗೊಳಿಸಿ, ಕ್ರೋಧಾವೇಶದಿಂದ ಘೋರವಾದ ಆಸುರಾಸ್ತ್ರವನ್ನು ಪ್ರಯೋಗಿಸಿದನು (೪೦-೪೧). (ಆ ಮಂತ್ರಾಸ್ತ್ರದಿಂದ ಅದ್ಭುತಶರಗಳು ತೆರೆತೆರೆಯಾಗಿ ಹೊರಟವು.) ಸಿಂಹ, ಹುಲಿ, ರಣಹದ್ದು, ಕಾಗೆ, ಹದ್ದು, ಗಿಡಗ, ನರಿ, ತೋಳ ಮುಂತಾದ

* ಇಲ್ಲಿ ಪದಗಳ ಲಿಂಗವಚನಗಳು ವ್ಯತ್ಯಸ್ತವಾಗಿವೆ. ಕೆಲವು ಗ್ರಂಥಭಾಗವು ನಷ್ಟವಾಗಿದೆಯೆಂದು ಶ್ರೀ ಗೋವಿಂದರಾಜರು ಹೇಳಿದ್ದಾರೆ.

ಪಂಚಾಸ್ಯಾನ್ ಲೇಲಿಹಾನಾಂಶ್ಚ ಸಸರ್ಜ ನಿಶಿತಾನ್ ಶರಾನ್ |
 ಶರಾನ್ ಖರಮುಖಾಂಶ್ಚಾನ್ಯಾನ್ ವರಾಹಮುಖಸಂಸ್ಥಿತಾನ್ || ೪೩
 ಶ್ವಾನಕುಕ್ಕುಟವಕ್ತ್ರಾಂಶ್ಚ ಮಕರಾಶೀವಿಷಾನನಾನ್ |
 ಏತಾನನ್ಯಾಂಶ್ಚ ಮಾಯಾವೀ ಸಸರ್ಜ ನಿಶಿತಾನ್ ಶರಾನ್ || ೪೪
 ರಾಮಂ ಪ್ರತಿ ಮಹಾತೇಜಾಃ ಕ್ರುದ್ಧಃ ಸರ್ಪ ಇವ ಶ್ವಸನ್ |
 ಅಸುರೇಣ ಸಮಾವಿಷ್ಟಃ ಸೋಽಸ್ತ್ರೇಣ ರಘುನಂದನಃ || ೪೫
 ಸಸರ್ಜಾಸ್ತ್ರಂ ಮಹೋತ್ಸಾಹಃ ಪಾವಕಂ ಪಾವಕೋಪಮುಃ |
 ಅಗ್ನಿದೀಪ್ತಮುಖಾನ್ ಬಾಣಾಂಸ್ತಥಾ ಸೂರ್ಯಮುಖಾನಪಿ || ೪೬
 ಚಂದ್ರಾರ್ಥಚಂದ್ರವಕ್ತ್ರಾಂಶ್ಚ ಧೂಮಕೇತುಮುಖಾನಪಿ |
 ಗ್ರಹನಕ್ಷತ್ರವಕ್ತ್ರಾಂಶ್ಚ ಮಹೋಲ್ಕಾಮುಖಸಂಸ್ಥಿತಾನ್ || ೪೭
 ವಿದ್ಯುಜ್ವಿಹ್ನೋಪಮಾಂಶ್ಚಾನ್ಯಾನ್ ಸಸರ್ಜ ನಿಶಿತಾನ್ ಶರಾನ್ |
 ತೇ ರಾವಣಶರಾ ಘೋರಾ ರಾಘವಾಸ್ತ್ರಸಮಾಹತಾಃ || ೪೮

ಕ್ರೂರಜಂತುಗಳ ಮುಖಗಳಂತೆ ಬಾಯ್ತೆರೆದ ಭಯಾನಕವಾದ ಅಗ್ರಭಾಗ
 ಗಳುಳ್ಳ ಶರಗಳು ಹೊರಹೊಮ್ಮಿದವು (೪೨). ಅಲ್ಲದೆ ನಾಲಗೆಯನ್ನು
 ಸವರಿಕೊಳ್ಳುತ್ತಿದ್ದ ಐದು ಹೆಡೆಯ ಸರ್ಪಗಳಂತೆ ಇದ್ದ ನಿಶಿತ ಶರಗಳು
 ಅವಿರ್ಭವಿಸಿದವು. ಕತ್ತಿ, ಹಂದಿ, ನಾಯಿ, ಕೋಳಿ, ಮೊಸಳೆ, ಸರ್ಪಗಳ
 ಮುಖದಂತೆ ಅಗ್ರಭಾಗವುಳ್ಳ ವಿವಿಧಾಸ್ತ್ರಗಳು ಸಿಡಿದವು. ಮಾಯಾವಿಯಾದ
 ರಾವಣನು ಆಸುರಾಸ್ತ್ರದಿಂದ ಜನಿಸಿದ ಈ ಬಗೆಯ ವಿವಿಧಾಸ್ತ್ರಗಳನ್ನು
 ಶ್ರೀರಾಮನಮೇಲೆ ಪ್ರಯೋಗಿಸಿದನು (೪೩-೪೪). ಕೆರಳಿದ ಸರ್ಪದಂತೆ
 ಭೋರ್ಗರೆಯುತ್ತಿದ್ದ ರಾವಣನು ಆಸುರಾಸ್ತ್ರವನ್ನು ಈ ರೀತಿಯಲ್ಲಿ
 ಪ್ರಯೋಗಿಸಲು, ಅವು ಶ್ರೀರಾಮನ ಕಡೆಗೆ ಧಾವಿಸಿದವು. ಆಗ ಅಗ್ನಿಯಂತೆ
 ಪ್ರಜ್ವಲಿಸುತ್ತಿದ್ದ ರಘುನಂದನನು ದ್ವಿಗುಣಿತವಾದ ಯುದ್ಧೋತ್ಸಾಹ
 ವುಳ್ಳವನಾಗಿ ಆಗ್ನೇಯಾಸ್ತ್ರವನ್ನು ಪ್ರಯೋಗಿಸಿದನು (೪೫-೪೬).
 ಆ ಮಂತ್ರಾಸ್ತ್ರದ ಮಹಿಮೆಯಿಂದ ವಿವಿಧಾಸ್ತ್ರಗಳು ಪ್ರಕಟವಾದವು :
 ಅಗ್ನಿಯಂತೆ ಧಗಧಗಿಸುವ ಬಾಣಗಳು ಕೆಲವು ; ಸೂರ್ಯ, ಚಂದ್ರ,
 ಅರ್ಧಚಂದ್ರ, ಧೂಮಕೇತು, ಗ್ರಹ, ನಕ್ಷತ್ರ, ಉಲ್ಕೆಗಳಂತೆ ವಿರಾಜಿಸುವ

ವಿಲಯಂ ಜಗ್ಮುರಾಕಾಶೇ ಜಗ್ಮುಶ್ಚೈವ ಸಹಸ್ರಶಃ |

ತದಸ್ತ್ರಂ ನಿಹತಂ ದೃಷ್ಟ್ವಾ ರಾನೋಣಾಕ್ಲಿಷ್ಟಕರ್ಮಣಾ || ೪೯

ಹೃಷ್ಟ್ವಾ ನೇದುಸ್ತತಃ ಸರ್ವೇ ಕಪಯಃ ಕಾಮರೂಪಿಣಃ |

ಸುಗ್ರೀವಪ್ರಮುಖಾ ವೀರಾಃ ಪರಿನಾಯಕ ತು ರಾಘವಮ್ || ೫೦

ತತಸ್ತದಸ್ತ್ರಂ ವಿನಿಹತ್ಯ ರಾಘವಃ

ಪ್ರಸಹ್ಯ ತದ್ರಾವಣಬಾಹುನಿಃಸೃತಮ್ |

ಮುದಾನ್ವಿತೋ ದಾಶರಥಿರ್ಮಹಾಹವೇ

ವಿನೇದುರುಚ್ಚೈರ್ಮುದಿತಾಃ ಕಪೀಶ್ವರಾಃ || ೫೧

ಇತಿ ಶ್ರೀಮದ್ರಾಮಾಯಣೇ ಯುದ್ಧ ಕಾಂಡೇ ಶತತಮಃ ಸರ್ಗಃ



ಅಗ್ರಭಾಗವುಳ್ಳವು ಕೆಲವು ; ಮಿಂಚಿನಂತೆ ಮಿಂಚುವ ನಾಲಗೆಯುಳ್ಳವು ಕೆಲವು. ಈ ಬಗೆಯ ನಿಶಿತಾಸ್ತ್ರಗಳನ್ನು ನಿರ್ಮಿಸಿ ಶ್ರೀರಾಮನು ಪ್ರಯೋಗಿಸಲಾಗಿ, ರಾವಣನ ಘೋರಾಸ್ತ್ರಗಳು ಆ ಕಾಶದಲ್ಲಿಯೇ ಸಾವಿರಾರು ಚೂರುಗಳಾಗಿ ನಿರ್ನಾಮವಾದವು (೪೭-೪೯). ಈ ಪರಿಯಲ್ಲಿ ಶ್ರೀರಾಮನು ರಾವಣನ ಅಸುರಾಸ್ತ್ರವನ್ನು ಕ್ಲೇಶವಿಲ್ಲದೆಯೇ ವಿನಾಶಗೊಳಿಸಲು, ಕಾಮರೂಪಿಗಳಾದ ಸುಗ್ರೀವಾದಿ ವಾನರರು ಶ್ರೀರಾಮನ ಸುತ್ತಲೂ ಬಂದು ನೆರೆದು ಹರ್ಷಘೋಷ ಮಾಡಿದರು (೫೦). ಮಾಯಾವಿಯಾದ ರಾವಣನ ಮಂತ್ರಾಸ್ತ್ರವು ವಿಧ್ವಂಸವಾದುದನ್ನು ಕಂಡು, ದಶರಥಾತ್ಮಜನಾದ ರಾಘವನು ಸಂತುಷ್ಟನಾದನು. ಆ ರಣರಂಗದಲ್ಲಿದ್ದ ಕಪಿಯೂಥಪರು ಹರ್ಷದಿಂದ ಗಟ್ಟಿಯಾಗಿ ಸಿಂಹನಾದಮಾಡಿದರು (೫೧).

ಇಲ್ಲಿಗೆ ಶ್ರೀಮದ್ರಾಮಾಯಣದ ಯುದ್ಧ ಕಾಂಡದಲ್ಲಿ ನೂರನೆಯ ಸರ್ಗ



ಏಕೋತ್ತರಶತತಮಃ ಸರ್ಗಃ

ಲಕ್ಷ್ಮಣಶಕ್ತಿಕ್ಷೇಪಃ

ತಸ್ಮಿನ್ ಪ್ರತಿಹತೇಽಪ್ತೇ ತು ರಾವಣೋ ರಾಕ್ಷಸಾಧಿಪಃ |
 ಕ್ರೋಧಂ ಚ ದ್ವಿಗುಣಂ ಚಕ್ರೇ ಕೋಧಾಚ್ಚಾಸ್ತ್ರಮನಂತರಮ್ || ೧
 ಮಯೇನ ನಿಹಿತಂ ರೌದ್ರಮನ್ಯದಸ್ತ್ರಂ ಮಹಾದ್ಯುತಿಃ |
 ಉತ್ಸ್ರಷ್ಟಂ ರಾವಣೋ ಘೋರಂ ರಾಘನಾಯ ಪ್ರಚಕ್ರಮೇ || ೨
 ತತಃ ಶೂಲಾನಿ ನಿಶ್ಚೇರುರ್ಗದಾಶ್ಚ ಮುಸಲಾನಿ ಚ |
 ಕಾರ್ತುಕಾದ್ಧೀಪ್ಯಮಾನಾನಿ ವಜ್ರಸಾರಾಣಿ ಸರ್ವಶಃ || ೩
 ಮುದ್ಗರಾಃ ಕೂಟಪಾಶಾಶ್ಚ ದೀಪ್ತಾಶ್ಚಾಶನಯಸ್ತಥಾ |
 ನಿಷ್ಪೇತುರ್ವಿಧಾಸ್ತೀಕ್ಷ್ಣಾ ನಾತಾ ಇವ ಯುಗಕ್ಷಯೇ || ೪
 ತದಸ್ತ್ರಂ ರಾಘವಃ ಶ್ರೀಮಾನುತ್ಮನಾಸ್ತ್ರವಿದಾಂ ವರಃ |
 ಜಘಾನ ಪರಮಾಸ್ತ್ರೇಣ ಗಾಂಧರ್ವೇಣ ಮಹಾದ್ಯುತಿಃ || ೫

ಸರ್ಗ ೧೦೧

ರಾವಣನಿಂದ ರೌದ್ರಸೌರಾಸ್ತ್ರಗಳ ಪ್ರಯೋಗ. ಶ್ರೀರಾಮನಿಂದ ಅವುಗಳ ಖಂಡನೆ.
 ರಾವಣನ ಅಮೋಘಶಕ್ತಿಪ್ರಯೋಗದಿಂದ ಲಕ್ಷ್ಮಣನ ಮೂರ್ಛೆ. ಶ್ರೀರಾಮನ
 ಶೌರ್ಯಾತಿರೇಕವನ್ನು ಎದುರಿಸಲಾರದೆ ರಾವಣನ ಸಲಾಯನ.

ಹೀಗೆ ರಾವಣನು ಪ್ರಯೋಗಿಸಿದ ಆಸುರಾಸ್ತ್ರವು ವಿಫಲವಾಗಲು ಆ ರಾಕ್ಷಸೇಂದ್ರನ ರೋಷವು ಇಮ್ಮಡಿ ಸಿತು. ಆ ತೇಜಸ್ವಿಯು ಮಯ ನಿರ್ಮಿತವಾದ ಇನ್ನೊಂದು ರೌದ್ರಾಸ್ತ್ರವನ್ನು ರಾಘವನಮೇಲೆ ಪ್ರಯೋಗಿಸುವುದಕ್ಕಾಗಿ ಧನುಸ್ಸಿಗೆ ಅಳವಡಿಸಿದನು (೧-೨). ಒಡನೆಯೇ ಆ ಧನುಸ್ಸಿನಿಂದ ವಜ್ರಾಯುಧದಂತೆ ದೃಢವಾಗಿಯೂ ದೇದೀಪ್ಯಮಾನಗಳಾಗಿಯೂ ಇದ್ದ ಶೂಲ, ಗದೆ, ಮುಸಲ, ಮುದ್ಗರ, ಕೂಟಪಾಶ, ಅಶನಿ ಮುಂತಾದ ವಿವಿಧ ತೀಕ್ಷ್ಣಾಯುಧಗಳು ಪ್ರಳಯಕಾಲದ ಚಂಡಮಾರುತಗಳಂತೆ ಸಿಡಿಯತೊಡಗಿದವು (೩-೪). ಅಸ್ತ್ರವಿದ್ಯಾವಿಶಾರದನೂ ಮಹಾದ್ಯುತಿಯೂ ಆದ ಶ್ರೀರಾಮನು ಗಾಂಧರ್ವವೆಂಬ ದಿವ್ಯಾಸ್ತ್ರವನ್ನು ಪ್ರಯೋಗಿಸಿ ಅವುಗಳನ್ನು

ತಸ್ಮಿನ್ ಪ್ರತಿಹತೇಽಸ್ಮೈ ತು ರಾಘವೇಣ ನುಹಾತ್ಮನಾ |
 ರಾವಣಃ ಕ್ರೋಧತಾಮ್ರಾಕ್ಷಃ ಸೌರಮಸ್ತ್ರನುದೈರಯತ್ || ೬

ತತಶ್ಚ ಕ್ರಾಣಿ ನಿಷ್ವೇತುರ್ಭಾಸ್ವರಾಣಿ ನುಹಾಂತಿ ಚ |
 ಕಾರ್ತುಮಕಾಂಕ್ಷೀನುನೇಗಸ್ಯ ದಶಗ್ರೀವಸ್ಯ ಧೀನುತಃ || ೭

ತೈರಾಸೀದ್ಗಗನಂ ದೀಪ್ತಂ ಸಂಪತದ್ಧಿರಿತಸ್ತತಃ |
 ಪತದ್ಧಿಶ್ಚ ದಿಶೋ ದೀಪ್ತಾಶ್ಚಂದ್ರಸೂರ್ಯಗ್ರಹೈರಿವ || ೮

ತಾನಿ ಚಿಚ್ಛೇದ ಬಾಣಾಘೈಶ್ಚ ಕ್ರಾಣಿ ಸ ತು ರಾಘವಃ |
 ಆಯುಧಾನಿ ಚ ಚಿತ್ರಾಣಿ ರಾವಣಸ್ಯ ಚಮೂನುಖೇ || ೯

ತದಸ್ತ್ರಂ ತು ಹತಂ ದೃಷ್ಟ್ವಾ ರಾವಣೋ ರಾಕ್ಷಸಾಧಿಪಃ |
 ನಿನ್ಯಾಧ ದಶಭಿರ್ಬಾಣೈ ರಾಮಂ ಸರ್ವೇಷು ಮರ್ಮಸು || ೧೦

ಸ ನಿನ್ದೋ ದಶಭಿರ್ಬಾಣೈರ್ಮಹಾಕಾರ್ತುಮಕನೀಸ್ಯತೈಃ |
 ರಾವಣೇನ ಮಹಾತೇಜಾ ನ ಪ್ರಾಕಂಪತ ರಾಘವಃ || ೧೧

ನಾಶಮಾಡಿದನು. ರೌದ್ರಾಸ್ತ್ರವು ಪ್ರತಿಹತವಾದುದನ್ನು ನೋಡಿ ಸಿಡಿದೆದ್ದ ರಾವಣನು ಕೆಂಗಣ್ಣುಗಳಿಂದ ದುರದುರನೆ ನೋಡುತ್ತ, ಸೌರಾಸ್ತ್ರವನ್ನು ಹೂಡಿದನು (೫-೬). ಒಡನೆಯೇ ಭೀಮಪರಾಕ್ರಮಿಯಾದ ದಶಕಂಠನ ಕಾರ್ತುಮಕರಿಂದ ಧಗಧಗಿಸುವ ಚಕ್ರಾಯುಧಗಳು ಹೊರಗೆ ಎರಗಿದವು. ಅವು ಎಲ್ಲೆಲ್ಲಿಯೂ ವ್ಯಾಪಿಸಲು ಗಗನವು ಪ್ರಜ್ವಲಿಸಿತು. ಸೂರ್ಯಚಂದ್ರಾದಿ ಗ್ರಹಗಳು ದಶದಿಕ್ಪುಗಲಲ್ಲಿಯೂ ಉರಿದು ಬೆಳಗುವಂತೆ ತೋರಿತು (೭-೮). ಆಗ ಶ್ರೀರಾಮನು ರಣಾಂಗಣದಲ್ಲಿ ವ್ಯಾಪಿಸಿದ ಚಿತ್ರಾಕಾರದ ಆ ಚಕ್ರಾಯುಧಗಳನ್ನು, ಬಾಣರಾಶಿಗಳನ್ನು ಹೊಡೆದು ಕಡಿದು ಕೆಡಹಿದನು. ತನ್ನ ಸೌರಾಸ್ತ್ರವು ಭಗ್ನವಾದ್ದನ್ನು ವೀಕ್ಷಿಸಿ, ರಾಕ್ಷಸಾಧಿಪನು ಹತ್ತು ಬಾಣಗಳನ್ನು ಶ್ರೀರಾಮನ ಮರ್ಮಸ್ಥಳಗಳಿಗೆ ಗುರಿಯಿಟ್ಟು ಹೊಡೆದನು (೯-೧೦). ರಾವಣನ ಮಹಾಕಾರ್ತುಮಕರಿಂದ ಸಿಡಿದುಬಂದ ಹತ್ತು ಬಾಣಗಳು ನಾಟದರೂ ತೇಜಸ್ವಿಯಾದ ರಾಘವನು ಅಳುಕದೆ ಸಂಕ್ರೂಢನಾಗಿ, ರಾವಣನ ಸರ್ವಾಂಗಗಳನ್ನೂ ಶರರಾಶಿಗಳಿಂದ ಕೆತ್ತಿದನು (೧೧).

ತತೋ ವಿನ್ಯಾಧ ಗಾತ್ರೇಷು ಸರ್ವೇಷು ಸಮಿತಿಂಜಯಃ |
 ರಾಘವಸ್ತು ಸುಸಂಕ್ರುದ್ಧೋ ರಾವಣಂ ಬಹುಭಿಃ ಶರೈಃ || ೧೨

ಏತಸ್ಮಿನ್ನಂತರೇ ಕ್ರುದ್ಧೋ ರಾಘವಸ್ಯಾನುಜೋ ಬಲೀ |
 ಲಕ್ಷ್ಮಣಃ ಸಾಯಕಾನ್ ಸಪ್ತ ಜಗ್ರಾಹ ಪರವೀರಹಾ || ೧೩

ತೈಃ ಸಾಯಕೈರ್ಮಹಾನೇಗೈಃ ರಾವಣಸ್ಯ ನುಹಾದ್ಯುತಿಃ |
 ಧ್ವಜಂ ನುನುಷ್ಯ ಶೀರ್ಷ್ಯಂ ತು ತಸ್ಯ ಚಿಚ್ಛೇದ ನೈಕಧಾ || ೧೪

ಸಾರಥೇಶ್ಚಾಪಿ ಬಾಣೇನ ಶಿರೋ ಜ್ವಲಿತಕುಂಡಲಮ್ |
 ಜಹಾರ ಲಕ್ಷ್ಮಣಃ ಶ್ರೀಮಾನ್ನೈರ್ಮತಸ್ಯ ನುಹಾಬಲಃ || ೧೫

ತಸ್ಯ ಬಾಣೈಶ್ಚ ಚಿಚ್ಛೇದ ಧನುರ್ಗಜಕರೋಪಮಮ್ |
 ಲಕ್ಷ್ಮಣೋ ರಾಕ್ಷಸೇಂದ್ರಸ್ಯ ಪಂಚಭಿರ್ನಿಶಿತೈಃ ಶರೈಃ || ೧೬

ನೀಲಮೇಘನಿಭಾಂಶ್ಚಾಸ್ಯ ಸದಶ್ವಾನ್ ಪರ್ವತೋಪಮಾನ್ |
 ಜಘಾನಾಪ್ಲುತ್ಯ ಗದಯಾ ರಾವಣಸ್ಯ ವಿಭೀಷಣಃ || ೧೭

ಆ ಸಮಯದಲ್ಲಿ ರಾಘವನು ಸ್ವಲ್ಪಕಾಲ ಯುದ್ಧದಿಂದ ವಿರತನಾಗಲು, ಅವನ ಅನುಜನಾದ ಲಕ್ಷ್ಮಣನಿಗೆ ಮತ್ತೆ ಯುದ್ಧಾವಕಾಶ ಒದಗಿತು. ಆ ವೀರನು ಮಹಾನೇಗವುಳ್ಳ ಏಳು ಸಾಯಕಗಳನ್ನು ಹೊಡೆದು, ಮನುಷ್ಯ ಶೀರ್ಷ್ಯದ ಚಿಹ್ನೆಯುಳ್ಳ ರಾವಣನ ಧ್ವಜವನ್ನು ಚೂರುಚೂರಾಗಿ ಕತ್ತರಿಸಿದನು (೧೨-೧೪). ಅಲ್ಲದೆ ಒಂದು ಬಾಣವನ್ನು ಅವನ ಸಾರಥಿಗೆ ಗುರಿಯಿಟ್ಟು, ಕುಂಡಲಾಲಂಕೃತವಾದ ಸಾರಥಿಯ ತಲೆಯನ್ನು ಕಡಿದನು. ಮತ್ತೆ ಲಕ್ಷ್ಮಣನು ಐದು ನಿಶಿತಾಸ್ತ್ರಗಳನ್ನು* ಪ್ರಯೋಗಿಸಿ, ಆ ನೆಯ ಶುಂಡಾದಂಡದಂತಿದ್ದ ರಾವಣನ ಚಾಪವನ್ನು ತುಂಡರಿಸಿದನು (೧೫-೧೬). ಅಷ್ಟುಹೊತ್ತಿಗೆ ವಿಭೀಷಣನು ಮುನ್ನುಗ್ಗಿ, ನೀಲಮೇಘಗಳಂತೆ ಕಪ್ಪಾಗಿಯೂ ಪರ್ವತಾಕಾರವಾಗಿಯೂ ಇದ್ದ ರಾವಣನ ರಥಾಶ್ವಗಳನ್ನು

* ೧೬ನೆಯ ಶ್ಲೋಕದಲ್ಲಿ 'ಬಾಣೈಃ ಶರೈಃ' ಎಂದಿರುವುದರಿಂದ ಪುನರುಕ್ತಿಯಂತೆ ಕಾಣುತ್ತದೆ. ಇಲ್ಲಿ 'ಶರ' ಎಂದರೆ 'ಹಿಂಸೆಮಾಡತಕ್ಕ' ಎಂದು ಯೌಗಿಕಾರ್ಥವನ್ನು ಮಾತ್ರ ತೆಗೆದುಕೊಳ್ಳಬೇಕು. ಶರರೂಪವಾದ ಬಾಣಗಳು- ಹಿಂಸೆಮಾಡತಕ್ಕ ಬಾಣಗಳು. ಹೀಗೆ ಅಲ್ಲಲ್ಲಿ ಪುನರುಕ್ತಿಯೋಷವನ್ನು ಪರಿಹರಿಸಿಕೊಳ್ಳಬೇಕಾಗುತ್ತದೆ.

ಹತಾಶ್ವಾದ್ವೇಗನಾನ್ ನೇಗಾದವಪ್ಲುತ್ಯ ನುಹಾರಥಾತ್ |
 ಕ್ರೋಧನಾಹಾರಯತ್ತೀವ್ರಂ ಭ್ರಾತರಂ ಪ್ರತಿ ರಾವಣಃ || ೧೮
 ತತಃ ಶಕ್ತಿಂ ನುಹಾಶಕ್ತಿರ್ದೀಪ್ತಾಂ ದೀಪ್ತಾಶನೀಮಿವ |
 ವಿಭೀಷಣಾಯ ಚಿಕ್ಷೇಪ ರಾಕ್ಷಸೇಂದ್ರಃ ಪ್ರತಾಪನಾನ್ || ೧೯
 ಅಪ್ರಾಸ್ತಾನೇನ ತಾಂ ಬಾಣೈಸ್ತ್ರಿಭಿಶ್ಚಿ ಚ್ಛೇದ ಲಕ್ಷ್ಮಣಃ |
 ಅಥೋದತಿಷ್ಠತ್ ಸಂನಾದೋ ವಾನರಾಣಾಂ ತದಾ ರಣೇ || ೨೦
 ಸಾ ಪಸಾತ ತ್ರಿಧಾ ಛಿನ್ನಾ ಶಕ್ತಿಃ ಕಾಂಚನಮಾಲಿನೀ |
 ಸವಿಸ್ಫುಲಿಂಗಾ ಜ್ವಲಿತಾ ಮಹೋಲ್ಕೇನ ದಿವಶ್ಚ್ಚುತಾ || ೨೧
 ತತಃ ಸಂಭಾವಿತತರಾಂ ಕಾಲೇನಾಪಿ ದುರಾಸದಾಮ್ |
 ಜಗ್ರಾಹ ವಿಪುಲಾಂ ಶಕ್ತಿಂ ದೀಪ್ಯಮಾನಾಂ ಸ್ವತೇಜಸಾ || ೨೨
 ಸಾ ವೇಗಿತಾ ಬಲವತಾ ರಾವಣೇನ ದುರಾಸದಾ |
 ಜಜ್ವಾಲ ಸುನುಹಾಘೋರಾ ಶಕ್ರಾಶನಿಸಮಪ್ರಭಾ || ೨೩

ಗದೆಯಿಂದ ಬಡಿದು ಕೊಂದನು! ಮಹಾವೇಗಶಾಲಿಯಾದ ರಾವಣನು ಧಟ್ಟನೆ ರಥದಿಂದ ಕೆಳಗೆ ಧುಮುಕಿದನು. ತಮ್ಮನಾದ ವಿಭೀಷಣನಮೇಲೆ ಅವನ ಕೋಪವು ಉಕ್ಕಿಬಂದಿತು (೧೭-೧೮). ಪ್ರತಾಪಶಾಲಿಯಾದ ಆ ರಾಕ್ಷಸೇಂದ್ರನು ಸಿಡಲಿನಂತೆ ದೇದೀಪ್ಯಮಾನವಾದ ಶಕ್ತ್ರಾಯುಧವನ್ನು ಹಿರಿದು ವಿಭೀಷಣನಮೇಲೆ ಪ್ರಯೋಗಿಸಿದನು. ಆ ಮಹಾಶಕ್ತಿಯು ವಿಭೀಷಣನನ್ನು ಸಮೀಪಿಸುವಷ್ಟರಲ್ಲಿ, ಲಕ್ಷ್ಮಣನು ಮೂರು ಸರಳುಗಳಿಂದ ಅದನ್ನು ಛೇದಿಸಿದನು. ವಾನರರು ಹರ್ಷದಿಂದ 'ಹೋ' ಎಂದು ಕೋಲಾಹಲಮಾಡಿದರು (೧೯-೨೦). ಆ ಶಕ್ತಿಯು ಮೂರು ತುಂಡಾಗಿ ಕಿಡಿಯುಗುಳುತ್ತ, ಆಕಾಶದಿಂದ ಪ್ರಜ್ವಲಿಸುತ್ತ ಬೀಳುವ ಮಹೋಲ್ಕೆಯಂತೆ ಧರೆಗುರುಳಿತು. ಅದು ವಿಫಲವಾದುದನ್ನು ಕಂಡು ರಾವಣನು ಬೇರೊಂದು ಮಹಾಶಕ್ತಿಯನ್ನು ಹಿರಿದನು. ಆ ಶಕ್ತಿಯು ಅಮೋಘವಾದುದೆಂದು ವಿಶ್ವವಿಖ್ಯಾತವಾಗಿತ್ತು. ಯಮನಿಂದಲೂ ಎದುರಿಸಲು ಅಶಕ್ಯವಾಗಿತ್ತು. ತೇಜಸ್ಸಿನಿಂದ ಧಗ ಧಗಿ ಸುತ್ತಿತ್ತು (೨೧-೨೨). ದುರ್ಧರ್ಷವಾದ ಆ ಶಕ್ತಿಯನ್ನು ಬಲಾಢ್ಯನಾದ ರಾವಣನು ವೇಗದಿಂದ

ಏತಸ್ಮಿನ್ನಂತರೇ ವೀರೋ ಲಕ್ಷ್ಮಣಸ್ತಂ ವಿಭೀಷಣಮ್	
ಪ್ರಾಣಸಂಶಯನೂಪನ್ನಂ ತೂರ್ಣಮುಭ್ಯವಪದ್ಯತ	೨೪
ತಂ ವಿನೋಕ್ಷಯಿತುಂ ವೀರಶ್ಚಾಪನಾಯನ್ಯು ಲಕ್ಷ್ಮಣಃ	
ರಾವಣಂ ಶಕ್ತಿಹಸ್ತಂ ವೈ ಶರನರ್ಷ್ಯರವಾಕಿರತ್	೨೫
ಕೀರ್ಯನಾಣಃ ಶರೌಘೇಣ ವಿಸೃಷ್ಟೇನ ಮಹಾತ್ಮನಾ	
ನ ಪ್ರಹರ್ತುಂ ಮನಶ್ಚಕ್ರೇ ವಿಮುಖೀಕೃತವಿಕ್ರಮಃ	೨೬
ನೋಕ್ಷಿತಂ ಭ್ರಾತರಂ ದೃಷ್ಟ್ವಾ ಲಕ್ಷ್ಮಣೇನ ಸ ರಾವಣಃ	
ಲಕ್ಷ್ಮಣಾಭಿಮುಖಸ್ತಿಷ್ಠನ್ನಿದಂ ವಚನಮಬ್ರವೀತ್	೨೭
ನೋಕ್ಷಿತಸ್ತೇ ಬಲಶ್ಲಾಘಿನ್ ಯಸ್ಮಾದೇವಂ ವಿಭೀಷಣಃ	
ವಿಮುಚ್ಯ ರಾಕ್ಷಸಂ ಶಕ್ತಿಸ್ತ್ವಯೀಯಂ ವಿನಿಸಾತ್ಯತೇ	೨೮
ಏಷಾ ತೇ ಹೃದಯಂ ಭಿತ್ತ್ವಾ ಶಕ್ತಿಲೋಹಿತಲಕ್ಷಣಾ	
ಮದ್ಬಾಹುಪರಿಘೋತ್ಸೃಷ್ಟ್ವಾ ಪ್ರಾಣಾನಾದಾಯ ಯಾಸ್ಯತಿ	೨೯

ತಿರುಗಿಸಲು, ಇಂದ್ರನ ವಜ್ರಾಯುಧದಂತೆ ಅತಿಘೋರವಾಗಿ ಅದು ಪ್ರಜ್ವಲಿಸಿತು. ವಿಭೀಷಣನ ಗತಿ ಮುಗಿಯಿತೆಂದು ಲಕ್ಷ್ಮಣನು ಶಂಕಿಸಿದನು. ಕೂಡಲೆ ಆ ವೀರಾಗ್ರಣಿಯು ಮುನ್ನುಗ್ಗಿ ವಿಭೀಷಣನಿಗೆ ಅಡ್ಡಲಾಗಿ ನಿಂತನು! (೨೩-೨೪). ವಿಭೀಷಣನನ್ನು ಳಿಸಬೇಕೆಂದು ಲಕ್ಷ್ಮಣನು ತನ್ನ ಧನುಸ್ಸನ್ನು ಆಕರ್ಣಾಂತವಾಗಿ ಎಳೆದೇಡಿದು, ಶಕ್ತಿಹಸ್ತನಾದ ರಾವಣನ ಮೇಲೆ ಶರಗಳ ಮಳೆಗರೆದನು. ಲಕ್ಷ್ಮಣನ ಶರಜಾಲದ ಜಡಿಮಳೆಯಲ್ಲಿ ಸಿಕ್ಕಿದ ರಾವಣನ ಯತ್ನವು ಭಗ್ನವಾಯಿತು. ವಿಭೀಷಣನನ್ನು ಪ್ರಹರಿಸಬೇಕೆಂಬ ಉದ್ದೇಶವನ್ನು ಅಲ್ಲಿಗೆ ನಿಲ್ಲಿಸಿದನು (೨೫-೨೬). 'ತನ್ನ ತಮ್ಮನನ್ನು ಲಕ್ಷ್ಮಣನು ಉಳಿಸಿದನಲ್ಲವೆ?' ಎಂಬ ಆಗ್ರಹದಿಂದ ರಾವಣನು ಲಕ್ಷ್ಮಣಾಭಿಮುಖನಾಗಿ ನಿಂತು, "ಶಹಭಾಸ್! ಲಕ್ಷ್ಮಣ, ಶೂರನೆಂದರೆ ನೀನು! ವಿಭೀಷಣನನ್ನು ಉಳಿಸಿದೆಯಲ್ಲವೆ? ವಹವ್ವಾ! ಅವನಿಗೆ ಬದಲಾಗಿ ಈ ಶಕ್ತಿಯು ನಿನ್ನ ಮೇಲೆ ಎರಗುವುದು! (೨೭-೨೮). ನನ್ನ ಬಾಹುಗಳೆಂಬ ಪರಿಘಗಳಿಂದ ಸಿಡಿದೆರಗುವ ಈ ಶಕ್ತಿಯು ನಿನ್ನ ಎದೆಯನ್ನು ಸೀಳಿ, ರಕ್ತರಂಜಿತವಾಗಿ, ನಿನ್ನ ಪ್ರಾಣವನ್ನು ಸೆಳೆದೊಯ್ಯುವುದು!"

ಇತ್ಯೇನಮುಕ್ತ್ವಾ ತಾಂ ಶಕ್ತಿಮಷ್ಟ್ವಘಂಟಾಂ ಮಹಾಸ್ವನಾಮ್ |
ಮಯೇನ ಮಾಯಾನಿಹಿತಾನುನೋಘಾಂ ಶತ್ರುಘಾತಿನೀಮ್ ||

ಲಕ್ಷ್ಮಣಾಯ ಸಮುದ್ದಿಶ್ಯ ಜ್ವಲಂತೀಮಿವ ತೇಜಸಾ |

ರಾವಣಃ ಪರನುಕ್ರುದ್ಧಶ್ಚಿಕ್ಷೇಪ ಚ ನನಾದ್ ಚ || ೩೧

ಸಾ ಕ್ಷಿಪ್ತಾ ಭೀಮವೇಗೇನ ಶಕ್ತ್ರಾಶನಿಸಮಸ್ವನಾ |

ಶಕ್ತಿರಭ್ಯಪತದ್ವೇಗಾಲ್ಲಕ್ಷ್ಮಣಂ ರಣಮೂರ್ಧನಿ || ೩೨

ತಾನುನುನ್ಯಾಹರಚ್ಯಕ್ತಿನಾಪತಂತೀಂ ಸ ರಾಘವಃ |

ಸ್ವಸ್ಯಸ್ತು ಲಕ್ಷ್ಮಣಾಯೇತಿ ನೋಘಾ ಭವ ಹತೋದ್ಯಮಾ || ೩೩

ರಾವಣೇನ ರಣೇ ಶಕ್ತಿಃ ಕ್ರುದ್ಧೇನಾಶೀವಿಷೋಪಮಾ |

ಮುಕ್ತಾಶೂರಸ್ಯಭೀತಸ್ಯ* ಲಕ್ಷ್ಮಣಸ್ಯ ಮಮಜ್ಜ ಸಾ || ೩೪

ನ್ಯಪತತ್ ಸಾ ಮಹಾನೇಗಾ ಲಕ್ಷ್ಮಣಸ್ಯ ಮಹೋರಸಿ |

ಜಿಹ್ವೇವೋರಗರಾಜಸ್ಯ ದೀಪ್ಯಮಾನಾ ಮಹಾದ್ಯುತಿಃ || ೩೫

ಎಂದು ಹೇಳಿ ಆ ಘೋರಶಕ್ತಿಯನ್ನು ಬೀಸಿ ಬೊಬ್ಬಿರಿದನು (೨೯). ಅಷ್ಟ್ವಘಂಟೆಗಳಿಂದ ಭೂಷಿತವಾದ ಆ ಶಕ್ತ್ರಾಯುಧವು ಅಬ್ಬರಿಸುತ್ತ ನುಗ್ಗಿತು. ಆದೇನು ನಾಮಾನ್ಯವಾದುದೆ? ಮಯನು ತನ್ನ ಮಾಯಾಶಕ್ತಿಯಿಂದ ನಿರ್ಮಿಸಿದ್ದು. ಅನೋಘವೂ ಶತ್ರುವಿಧ್ವಂಸಕವೂ ಆದದ್ದು. ತೇಜಸ್ಸಿನಿಂದ ಪ್ರಜ್ವಲಿಸುತ್ತಿದ್ದ ಆ ಶಕ್ತಿಯನ್ನು ಭೀಮವರಾಕ್ರಮಿಯಾದ ರಾವಣನು ಸಿಟ್ಟಿನಿಂದ ಬೀಸಿ ಹೊಡೆಯಲು, ಅದು ಸಿಡಿಲಿನಂತೆ ಮೊರೆಯುತ್ತ ಲಕ್ಷ್ಮಣನೆಡೆಗೆ ರಭಸದಿಂದ ಸಿಡಿಯಿತು (೩೦-೩೧). ಆರ್ಭಟಿಸುತ್ತ ನುಗ್ಗಿದ ಆ ಶಕ್ತಿಯನ್ನು ನೋಡಿ ಶ್ರೀರಾಮನು “ಸ್ವಸ್ಯಸ್ತು ಲಕ್ಷ್ಮಣಾಯ †” ಎಂದು ನುಡಿದು, ಆಯುಧವನ್ನುದ್ದೇಶಿಸಿ “ನಿನ್ನ ಯತ್ನ ವಿಫಲವಾಗಲಿ; ವ್ಯರ್ಥವಾಗು ನೀನು!” ಎಂದು ಉದ್ಗರಿಸಿದನು (೩೨). ಕ್ರುದ್ಧನಾದ ರಾವಣನು ಬೀಸಿ ಹೊಡೆದ ವಿಷಸರ್ಪದಂತಿದ್ದ ಆ ಶಕ್ತ್ರಾಯುಧವು, ನಿರ್ಭೀತಿಯಿಂದ ನಿಂತಿದ್ದ ಶೂರಾಗ್ರೇಸರನಾದ ಲಕ್ಷ್ಮಣನ ಎದೆಯಲ್ಲಿ ನಾಟಿತು. ಸರ್ಪರಾಜನ ನಾಲಗೆಯಂತೆ ಉರಿಯುತ್ತಿದ್ದ ಆ ಮಹಾಶಕ್ತಿಯು

* ಮುಕ್ತಾ ಅಶು ಉರಸಿ ಅಭೀತಸ್ಯ. † ‘ಲಕ್ಷ್ಮಣನಿಗೆ ಶುಭವಾಗಲಿ’.

ತತೋ ರಾವಣನೇಗೇನ ಸುದೂರಮವಗಾಢಯಾ	
ಶಕ್ತ್ಯಾ ನಿರ್ಭಿನ್ನಹೃದಯಃ ಪಪಾತ ಭುವಿ ಲಕ್ಷ್ಮಣಃ	೩೬
ತದವಸ್ಥಂ ಸಮೀಪಸ್ಥೋ ಲಕ್ಷ್ಮಣಂ ಪ್ರೇಕ್ಷ್ಯ ರಾಘವಃ	
ಭ್ರಾತೃಸ್ನೇಹಾನ್ಮಹಾತೇಜಾ ನಿಷಣ್ಣಹೃದಯೋಽಭವತ್	೩೭
ಸ ಮುಹೂರ್ತಮನುಧ್ಯಾಯ ಬಾಷ್ಪವ್ಯಾಕುಲಲೋಚನಃ	
ಬಭೂವ ಸಂರಬ್ಧತರೋ ಯುಗಾಂತ ಇವ ಪಾನಕಃ	೩೮
ನ ವಿಷಾದಸ್ಯ ಕಾಲೋಽಯಮಿತಿ ಸಂಚಿಂತ್ಯ ರಾಘವಃ	
ಚಕ್ರೇ ಸುತುಮುಲಂ ಯುದ್ಧಂ ರಾವಣಸ್ಯ ವಧೇ ಧೃತಃ	೩೯
ಸರ್ವಯತ್ನೇನ ಮಹತಾ ಲಕ್ಷ್ಮಣಂ ಸಂನಿರೀಕ್ಷ್ಯ ಚ	
ಸ ದದರ್ಶ ತತೋ ರಾಮಃ ಶಕ್ತ್ಯಾ ಭಿನ್ನಂ ಮಹಾಹವೇ	೪೦
ಲಕ್ಷ್ಮಣಂ ರುಧಿರಾದಿಗ್ಧಂ ಸಪನ್ನಗಮಿವಾಚಲಮ್	
ತಾನುಪಿ ಪ್ರಹಿತಾಂ ಶಕ್ತಿಂ ರಾವಣೇನ ಬಲೀಯಸಾ	೪೧

ಪ್ರಜ್ವಲಿಸುತ್ತ ಮಹಾವೇಗದಿಂದ ಬಂದು, ಲಕ್ಷ್ಮಣನ ವಿಶಾಲ ವಕ್ಷಸ್ಥಳದಲ್ಲಿ ನೆಟ್ಟೆತು (೩೪-೩೫). ರಾವಣನ ಬಾಹುವೇಗದಿಂದ ಕ್ಷಿಪ್ತವಾದ ಆ ಶಕ್ತಿಯು ಲಕ್ಷ್ಮಣನ ಎದೆಯನ್ನು ಭೇದಿಸಿ ಆಳವಾಗಿ ನುಗ್ಗಲು, ಲಕ್ಷ್ಮಣನು ಭೂಮಿಯಲ್ಲಿ ಬಿದ್ದನು. ಸಮೀಪದಲ್ಲಿ ಧ್ವ ಶ್ರೀರಾಮನು ತಮ್ಮನಿಗೊದಗಿದ ಆ ಅವಸ್ಥೆಯನ್ನು ನೋಡಿ, ಭ್ರಾತೃವಾತ್ಸಲ್ಯದಿಂದ ಖಿನ್ನನಾದನು (೩೬-೩೭). ಸ್ವಲ್ಪಕಾಲ ಏನೂ ತೋರದಂತಾಗಿ ಅವನು ಚಿಂತಾಕ್ರಾಂತನಾದನು. ಕಣ್ಣೀರು ತುಂಬಿತು. ಅನಂತರ ಪ್ರಳಯಕಾಲಾಗ್ನಿಯಂತೆ ಶ್ರೀರಾಮನು ಕೋಪಾವಿಷ್ಟನಾದನು. 'ಇದು ಶೋಕಿಸುವ ಸಮಯವಲ್ಲ' ಎಂದು ಆಲೋಚಿಸಿ, ರಾವಣನನ್ನು ವಧಿಸಲೇಬೇಕೆಂದು ಸಂಕಲ್ಪಿಸಿ, ರಾಘವನು ಘೋರವಾದ ತುಮುಲಯುದ್ಧವನ್ನಾರಂಭಿಸಲು ನಿಶ್ಚಯಿಸಿದನು (೩೮-೩೯). ಲಕ್ಷ್ಮಣನ ಪರಿಸ್ಥಿತಿಯನ್ನು ಕಂಡಮೇಲೆ, ಸರ್ವಯತ್ನದಿಂದಲೂ ರಾವಣನನ್ನು ಸಂಹರಿಸಬೇಕೆಂಬ ನಿರ್ಧಾರವು ದೃಢವಾಯಿತು. ಶಕ್ತಿನಿರ್ಭಿನ್ನನಾದ ಲಕ್ಷ್ಮಣನು ರಕ್ತದಲ್ಲಿ ನೆನೆದು, ಸರ್ಪಸಹಿತವಾದ ಶೈಲದಂತೆ ರಣರಂಗದಲ್ಲಿ ಮಲಗಿರುವುದನ್ನು ಶ್ರೀರಾಮನು ಮತ್ತೆ ಮತ್ತೆ

ಯತ್ನ ತಸ್ತೇ ಹರಿಶ್ಚೇಷ್ಠಾ ನ ಶೇಕುರವಮುರ್ದಿತುಮ್ |
 ಅರ್ದಿತಾಶ್ಚೈವ ಬಾಣಾಘ್ನೈಃ ಕ್ಷಿಪ್ರಹಸ್ತೇನ ರಕ್ಷಸಾ || ೪೨
 ಸೌಮಿತ್ರಂ ಸಾ ನಿನಿರ್ಭಿದ್ಯ ಪ್ರವಿಷ್ಟಾ ಧರಣೀತಲಮ್ |
 ತಾಂ ಕರಾಭ್ಯಾಂ ಪರಾಮೃಶ್ಯ ರಾಮುಃ ಶಕ್ತಿಂ ಭಯಾವಹಾಮ್ ||
 ಬಭಂಜ ಸಮರೇ ಕೃದ್ಧೋ ಬಲವಾನ್ ವಿಚಕರ್ಷ ಚ |
 ತಸ್ಯ ನಿಷ್ಕರ್ಷತಃ ಶಕ್ತಿಂ ರಾವಣೇನ ಬಲೀಯಸಾ || ೪೪
 ಶರಾಃ ಸರ್ವೇಷು ಗಾತ್ರೇಷು ಪಾತಿತಾ ಮುರ್ಮಭೇದಿನಃ |
 ಅಚಿಂತಯಿತ್ವಾ ತಾನ್ ಬಾಣಾನ್ ಸಮಾಶ್ಲಿಷ್ಯ ಚ ಲಕ್ಷ್ಮಣಮ್ ||
 ಅಬ್ರವೀಚ್ಚ ಹನೂಮಂತಂ ಸುಗ್ರೀವಂ ಚೈವ ರಾಘವಃ |
 ಲಕ್ಷ್ಮಣಂ ಪರಿವಾರ್ಯೇಹ ತಿಷ್ಠಧ್ವಂ ವಾನರೋತ್ತಮಾಃ || ೪೬

ಮರುಕದಿಂದ ನೋಡಿದನು (೪೦-೪೧). ಬಲಾಢ್ಯನಾದ ರಾವಣನು ಪ್ರಯೋಗಿಸಿದ ಆ ಶಕ್ತಿಯನ್ನು ಕೀಳಲೂ ವಾನರೋತ್ತಮರು ಯತ್ನಿಸಿದರೂ ಸಾಧ್ಯವಾಗಲಿಲ್ಲ. ಅಲ್ಲದೆ ಲಘುಹಸ್ತನಾದ ರಾವಣನು ಒಂದೇ ಸಮನಾಗಿ ಬಾಣಗಳಿಂದ ಅವರನ್ನು ಪೀಡಿಸುತ್ತಿದ್ದನು (೪೨). ಆ ಶಕ್ತಿಯು ಲಕ್ಷ್ಮಣನ ಎದೆಯಲ್ಲಿ ತೂರಿ ಭೂಮಿಯನ್ನು ಸ್ಪರ್ಶಿಸುತ್ತಿದ್ದಿತು. ಅಷ್ಟರಲ್ಲಿ ಶ್ರೀರಾಮನು ಬಂದು ಎರಡು ಕೈಗಳಿಂದಲೂ ಹಿಡಿದು ಆ ಶಕ್ತಿಯನ್ನು ಕಿತ್ತು, ಕೋಪದಿಂದ ಅದನ್ನು ಮುರಿದುಬಿಟ್ಟನು * (೪೩-೪೪). ಬಲಶಾಲಿಯಾದ ರಾಘವನು ಅದನ್ನು ಕೀಳುತ್ತಿರುವಾಗ, ಮುರ್ಮಭೇದಿಗಳಾದ ರಾವಣನ ಶರಗಳು ತೆರಪಿಲ್ಲದೆ ಬಂದು ಪೀಡಿಸುತ್ತಿದ್ದವು. ಶ್ರೀರಾಮನು ಅವುಗಳನ್ನು ಲಕ್ಷ್ಯಕ್ಕೆ ತಾರದೆ ಲಕ್ಷ್ಮಣನನ್ನು ಆಲಿಂಗಿಸಿಕೊಂಡು, ಹನುಮಂತನನ್ನೂ ಸುಗ್ರೀವನನ್ನೂ ನೋಡುತ್ತ ಹೀಗೆಂದನು: “ ವಾ ನ ರೋ ತ್ತ ಮ ರಿ, ನೀವೆಲ್ಲರೂ ಲಕ್ಷ್ಮಣನ ಸುತ್ತಲೂ ನಿಂತು ಕಾವಲಾಗಿರಿ (೪೫-೪೬).

* ಪುನಃ ರಾವಣನ ಬಳಿಗೆ ಹೋಗುವ ಸಾಮರ್ಥ್ಯ ಆ ಶಕ್ತಿಗೆ ಇದ್ದಿತು. ಸತ್ಯಸಂಕಲ್ಪನಾದ ಶ್ರೀರಾಮನು ‘ಮೋಘಾ ಭವ ಹತೋದ್ಯಮಾ’ ಎಂದು ಹೇಳಿದ್ದರಿಂದ, ಮತ್ತೆ ರಾವಣನ ಬಳಿಗೆ ಹೋಗುವ ಸಾಮರ್ಥ್ಯ ಅವರಲ್ಲುಳಿಯಲಿಲ್ಲ. ಅಲ್ಲದೆ ಲಕ್ಷ್ಮಣನನ್ನು ಸಂಹರಿಸಲೂ ಆದಕ್ಕೆ ಸಾಧ್ಯವಾಗಲಿಲ್ಲ.

ಪೆರಾಕ್ರಮಸ್ಯ ಕಾಲೋಽಯಂ ಸಂಪ್ರಾಪ್ತೋ ಮೇ ಚಿರೇಸ್ಥಿತಃ |
 ಸಾಪಾತ್ಮಾಯಂ ದಶಗ್ರೀವೋ ವಧ್ಯತಾಂ ಸಾಪನಿಶ್ಚಯಃ || ೪೭

ಕಾಂಕ್ಷತಃ ಸ್ತೋಕಕಸ್ಯೇನ ಘನೂರ್ತೇ ಮೇಘದರ್ಶನಮ್ |
 ಅಸ್ಮಿನ್ ಮುಹೂರ್ತೇ ನ ಚಿರಾತ್ ಸತ್ಯಂ ಪ್ರತಿಶ್ಯಣೋಮಿ ವಃ ||

ಅರಾವಣಮರಾಮಂ ವಾ ಜಗದ್ಭ್ರಷ್ಟೈಃ ನಾನರಾಃ |
 ರಾಜ್ಯನಾಶಂ ವನೇ ವಾಸಂ ದಂಡಕೇ ಪರಿಧಾವನಮ್ || ೪೯

ವೈದೇಹ್ಯಶ್ಚ ಪರಾಮರ್ಶಂ ರಕ್ಷೋಭಿಶ್ಚ ಸಮಾಗಮಮ್ |
 ಸ್ರಾಪ್ತಂ ದುಃಖಂ ಮಹದ್ಭೋರಂ ಕ್ಲೇಶಂ ಚ ನಿರಯೋಪಮಮ್ ||

ಅದ್ಯ ಸರ್ವಮಹಂ ತ್ಯಜ್ಯೇ ನಿಹತ್ವಾ ರಾವಣಂ ರಣೇ |
 ಯದರ್ಥಂ ವಾನರಂ ಸೈನ್ಯಂ ಸಮಾನೀತಮಿದಂ ಮಯಾ || ೫೦

ನನ್ನ ಪರಾಕ್ರಮವನ್ನು ಮೆರೆಸಲು ಬಹುಕಾಲದಿಂದಲೂ ನಾನು ನಿರೀಕ್ಷಿಸುತ್ತಿದ್ದ ಸಮಯವು ಈಗ ಬಂದಿದೆ! ದುರುದ್ದೇಶವನ್ನಿಟ್ಟಿರುವ ದುರುಳನಾದ ದಶಗ್ರೀವನನ್ನು ದಂಡಿಸಲು ಯುಕ್ತವಾದ ಕಾಲ ಈಗ ಪ್ರಾಪ್ತವಾಗಿದೆ (೪೭). 'ಯಾವಾಗ ಬೇಸಿಗೆ ಕಳೆದೀತು, ಮೇಘದರ್ಶನವಾದೀತು' ಎಂದು ಹಾತೊರೆಯುವ ಚಾತಕಪಕ್ಷಿಯಂತೆ, ಈ ಅವಕಾಶಕ್ಕಾಗಿ ನಾನು ಕಾದಿದ್ದೆನು. ಪ್ರತಿಜ್ಞೆ ಮಾಡಿ ಹೇಳುವೆನು ಕೇಳಿರಿ : ಎಲೈ ವಾನರೋತ್ತಮರೆ, ಇನ್ನು ಹೆಚ್ಚು ಕಾಲವಿಲ್ಲ, ಸ್ವಲ್ಪಕಾಲದಲ್ಲಿಯೇ ಈ ಜಗತ್ತಿನಲ್ಲಿ ರಾವಣನಿರುವುದಿಲ್ಲ-ಇಲ್ಲವೆ ರಾಮನಿರುವುದಿಲ್ಲ ಎಂಬುದನ್ನು ಕಣ್ಣಾರೆ ಕಾಣುವಿರಿ! (೪೮-೪೯). ರಾಜ್ಯನಾಶ, ವನದಲ್ಲಿ ವಾಸ, ದಂಡಕಾರಣ್ಯದಲ್ಲಿ ಅಲೆದಾಟ, ವೈದೇಹಿಯ ಅಪಹಾರ, ರಾಕ್ಷಸರ ಕಾಟ-ಇಂತಹ ಘೋರವಾದ ಕ್ಲೇಶಗಳನ್ನು ಸಹಿಸಿದೆನು. ಈಗ ಲಕ್ಷ್ಮಣನನ್ನು ಕಳೆದುಕೊಂಡು ನರಕಯಾತನೆಯನ್ನು ಅನುಭವಿಸಬೇಕಾಗಿ ಬಂದಿತು (೫೦). ರಣರಂಗದಲ್ಲಿ ಈಗ ರಾವಣನನ್ನು ಸಂಹರಿಸಿ, ಈ ದುಃಖಪರಂಪರೆಯನ್ನು ದಾಟುವೆನು! ಈ ಖೂಳನಿಗೋಸ್ಕರವೇ ಅಲ್ಲವೆ ನಾನು ವಾನರಸೇನೆಯನ್ನು ಇಲ್ಲಿಗೆ

ಸುಗ್ರೀವಶ್ಚ ಕೃತೋ ರಾಜ್ಯೇ ನಿಹತ್ವಾ ವಾಲಿನಂ ರಣೇ |
 ಯದರ್ಥಂ ಸಾಗರಃ ಕ್ರಾಂತಃ ಸೇತುರ್ಬದ್ಧಶ್ಚ ಸಾಗರೇ || ೫೨
 ಸೋಽಯಮದ್ಯ ರಣೇ ಪಾಪಶ್ಚಕ್ಷುರ್ನಿಷಯನಾಗತಃ |
 ಚಕ್ಷುರ್ನಿಷಯನಾಗಮ್ಯ ನಾಯಂ ಜೀವಿತುನುರ್ಹತಿ || ೫೩
 ದೃಷ್ಟ್ವಿಂ ದೃಷ್ಟ್ವಿವಿಷಸ್ಯೇವ ಸರ್ಪಸ್ಯ ಮನು ರಾವಣಃ |
 ಸ್ಪಸ್ಥಾಃ ಪಶ್ಯತ ದುರ್ಧರ್ಷಾ ಯುದ್ಧಂ ನಾನರಪುಂಗವಾಃ || ೫೪
 ಅಸೀನಾಃ ಪರ್ವತಾಗ್ರೇಷು ಮನೇದಂ ರಾವಣಸ್ಯ ಚ |
 ಅದ್ಯ ರಾಮಸ್ಯ ರಾಮತ್ವಂ ಪಶ್ಯಂತು ಮನು ಸಂಯುಗೇ || ೫೫
 ತ್ರಯೋ ಲೋಕಾಃ ಸಗಂಧರ್ವಾಃ ಸದೇನಾಃ ಸರ್ಷಿಚಾರಣಾಃ |
 ಅದ್ಯ ಕರ್ಮ ಕರಿಷ್ಯಾಮಿ ಯಲ್ಲೋಕಾಃ ಸಚರಾಚರಾಃ || ೫೬
 ಸದೇನಾಃ ಕಥಯಿಷ್ಯಂತಿ ಯಾನದ್ಭೂಮಿರ್ಧರಿಷ್ಯತಿ |
 ಸನಾಗಮ್ಯ ಸದಾ ಲೋಕೇ ಯಥಾ ಯುದ್ಧಂ ಪ್ರವರ್ತಿಸತಮ್ ||

ಕರೆತಂದುದು? ವಾಲಿಯನ್ನು ಕೊಂದು ಸುಗ್ರೀವನನ್ನು ಕಪಿರಾಜ್ಯದಲ್ಲಿ
 ಸ್ಥಾಪಿಸಿದ್ದು ಈತನಿಗೋಸ್ಕರವೇ ಅಲ್ಲವೆ? ಕಡಲಲ್ಲಿ ಸೇತುವನ್ನು ಕಟ್ಟಿ
 ಕಡಲನ್ನು ದಾಟಿ ಇಷ್ಟು ದೂರ ಬಂದದ್ದು ಈತನಿಗಾಗಿಯೇ (೫೧-೫೨).
 ಪಾಪಿಯಾದ ಈ ರಾವಣನು ಈಗ ನನ್ನ ಕಣ್ಣಿಗೆ ಗೋಚರಿಸಿದ್ದಾನೆ.
 ನನ್ನ ಕಣ್ಣಿಗೆ ಬಿದ್ದಮೇಲೆ ಈತನು ಬದುಕಿರಲು ಸಾಧ್ಯವಿಲ್ಲ! ದೃಷ್ಟಿವಿಷ
 ವುಳ್ಳ* ಸರ್ಪದ ದೃಷ್ಟಿಗೆ ಬೀಳುವಂತೆ, ನನ್ನ ದೃಷ್ಟಿಗೆ ಸಿಕ್ಕಿದ್ದಾನೆ
 (೫೩-೫೪). ಎಲೈ ವಾನರವೀರರೆ, ಕೇಳಿರಿ: ನೀವೆಲ್ಲರೂ ಪರ್ವತಾಗ್ರ
 ಗಳಲ್ಲಿ ಸ್ವಸ್ಥರಾಗಿ ಕುಳಿತು ನನಗೂ ರಾವಣನಿಗೂ ನಡೆಯುವ ಯುದ್ಧ
 ವನ್ನು ನೋಡುತ್ತಿರಿ! ಈ ರಾಮನಲ್ಲಿರುವ ರಾಮತ್ವವೆಂದರೇನೆಂಬುದನ್ನು
 ಇಂದು ಸಂಗ್ರಾಮದಲ್ಲಿ ಕಾಣಿರಿ! ಮೂರು ಲೋಕಗಳೂ ದೇವಗಂಧರ್ವರೂ
 ಋಷಿಚಾರಣರೂ ಇದನ್ನು ಕಣ್ಣಾರೆ ನೋಡಲಿ! ಈ ಜಗತ್ತು ಇರುವವರೆಗೆ
 ದೇವತೆಗಳೂ ಸಮಸ್ತ ನ್ನಾವರಜಂಗಮಗಳೂ ಹೇಳಿ ಹಾಡಿಕೊಳ್ಳುವಂತಹ

* ಕೆಲವು ಜಾತಿಯ ಸರ್ಪಗಳು ನೋಟದಿಂದಲೇ ಪ್ರಾಣಿಗಳನ್ನು ಕೊಲ್ಲುತ್ತವೆ
ಯೆಂದು ಹೇಳುತ್ತಾರೆ.

ಏವಮುಕ್ತ್ವಾ ಶಿಶೈರ್ಬಾಣೈಸ್ತಪ್ತಕಾಂಚನಭೂಷಣೈಃ |
 ಅಜಘಾನ ದಶಗ್ರೀವಂ ರಣೇ ರಾಮುಃ ಸಮಾಹಿತಃ || ೫೮
 ಅಥ ಪ್ರದೀಪ್ತೈರ್ನಾರಾಚೈರ್ಮುಸಲೈಶ್ಚಾಪಿ ರಾವಣಃ |
 ಅಭ್ಯವರ್ಷತ್ಪದಾ ರಾಮುಂ ಧಾರಾಭಿರಿವ ತೋಯದಃ || ೫೯
 ರಾಮುರಾವಣಮುಕ್ತಾನಾಮನೋನ್ಯಮುಭಿನಿಘ್ನತಾಮ್ |
 ಶರಾಣಾಂ ಚ ಶರಾಣಾಂ ಚ ಬಭೂವ ತುಮುಲಃ ಸ್ವನಃ || ೬೦
 ತೇ ಭನ್ನಾಶ್ಚ ವಿಕೀರ್ಣಾಶ್ಚ ರಾಮುರಾವಣಯೋಃ ಶರಾಃ |
 ಅಂಠಿಕ್ಲಾತ್ ಪ್ರದೀಪ್ತಾಗ್ರಾ ನಿಪೇತುರ್ಧರಣೀತಲೇ || ೬೧
 ತದೋರ್ಜಾತ್ಯತಲನಿಘೋಷೋ ರಾಮುರಾವಣಯೋರ್ಮಹಾನ್ |
 ತ್ರಾಸನಃ ಸರ್ವಭೂತಾನಾಂ ಸಂಬಭೂವಾದ್ಭೂತೋಪಮುಃ || ೬೨

ಸ ಕೀರ್ಯಮಾಣಃ ಶರಜಾಲನ್ಯಷ್ಟಿಭಿ-

ಮುಹಾತ್ಮನಾ ದೀಪ್ತಧನುಷ್ಕುತಾರ್ದಿತಃ |

ಅದ್ಭುತಕೃತ್ಯವನ್ನು ಇಂದು ಮಾಡುವೆನು! ಯುದ್ಧವು ಹೇಗೆ ನಡೆಯುವು
 ದೆಂಬುದನ್ನು ಎಲ್ಲರೂ ಬಂದು ವೀಕ್ಷಿಸಲಿ!" (೫೫-೫೭). ಹೀಗೆ ಹೇಳಿ
 ಶ್ರೀರಾಮನು ಯುದ್ಧಾಭಿಮುಖನಾಗಿ ಸುವರ್ಣಭೂಷಿತನಿಶಿತಾಸ್ತ್ರಗಳಿಂದ
 ರಾವಣನನ್ನು ಹೊಡೆದನು. ಆಗ ರಾವಣನು ದೀಪ್ತನಾರಾಚಗಳನ್ನೂ
 ಮುಸಗಳನ್ನೂ, ಮೇಘವು ಧಾರಾಕಾರವಾಗಿ ವೃಷ್ಟಿಯನ್ನು ಸುರಿಸು
 ವಂತೆ ಶ್ರೀರಾಮನಮೇಲೆ ಸುರಿದನು (೫೮-೫೯). ಶ್ರೀರಾಮನೂ
 ರಾವಣನೂ ಅನೋನ್ಯವಾಗಿ ಶರಗಳನ್ನು ಸೆಳೆಸೆಳೆದು ಬಿಡುತ್ತಿರಲು, ಅವು
 ಆಕಶಮಾರ್ಗದಲ್ಲಿ ಸಂಘರ್ಷಿಸಿ, ಠಣಠಣಿ ಧಡಧಡಿಲ್ ಎಂಬ
 ತುಮುಲಧ್ವನಿಯನ್ನುಂಟುಮಾಡಿದವು (೬೦). ಅವರಿವರ ಶರಗಳೂ
 ಒಸೆಕೊಂಡು ತಾಗಿ ನಿಚ್ಚಿನ್ನವಾಗಿ ತೂರಾಡಿ, ತುದಿಯಲ್ಲಿ ಧಳಧಳಿಸುತ್ತ
 ಳತರಿಕ್ಷದಿಂದ ಭೂಮಿಗೆ ಬೀಳುತ್ತಿದ್ದವು. ಅವರಿವರ ಜ್ಯಾಘೋಷ
 ಲಘೋಷಗಳು ಸಮಸ್ತರಿಗೂ ಅಂಜಿಕೆಯನ್ನುಂಟುಮಾಡುವಂತೆ
 ತ್ಯದ್ಭುತವಾದವು (೬೧-೬೨). ಮುಹಾರ್ದೀರನಾದ ಶ್ರೀರಾಮನು
 ದೀಪ್ತವಾದ ಕೋದಂಡವನ್ನು ಹಿಡಿದು ಸತತವಾದ ಶರಜಾಲಗಳಿಂದ

ಭಯಾತ್ ಪ್ರದುದ್ರಾವ ಸಮೇತ್ಯ ರಾವಣೋ
ಯಥಾನಿಲೇನಾಭಿಹತೋ ಬಲಾಹಕಃ ||

೬೩

ಇತಿ ಶ್ರೀಮದ್ರಾಮಾಯಣೇ ಯುದ್ಧ ಕಾಂಡೇ ಏಕೋತ್ತರಶತತಮಃ ಸರ್ಗಃ

ದ್ವೈತ್ಯುತ್ಪರಶತತಮಃ ಸರ್ಗಃ

ಲಕ್ಷ್ಮಣಸಂಜೀವನಮ್

ಶಕ್ತ್ಯಾ ವಿನಿಹತಂ ದೃಷ್ಟ್ವಾ ರಾವಣೇನ ಬಲೀಯಸಾ |

ಲಕ್ಷ್ಮಣಂ ಸಮರೇ ಶೂರಂ ರುಧಿರೌಘಪರಿಪ್ಲುತಮ್ ||

೧

ಸ ದತ್ತಾ ತುಮುಲಂ ಯುದ್ಧಂ ರಾವಣಸ್ಯ ದುರಾತ್ಮನಃ |

ವಿಸ್ಯ ಜನ್ನೇನ ಬಾಣೌಘಾನ್ ಸುಷೇಣಿಂ ವಾಕ್ಯಮಬ್ರವೀತ್ ||

೨

ಆಚ್ಛಾದಿಸಲು, ರಾವಣನು ಅಂಜಿದನು. ಚಂಡಮಾರುತದ ಧಾಳಿಗೆ ಒಳಗಾದ ಮಹಾಮೇಘದಂತೆ, ಯುದ್ಧ ರಂಗದಿಂದ ಬೇಗಬೇಗನೆ ಸೊರಟು ಹೋದನು (೬೩).

ಇಲ್ಲಿಗೆ ಶ್ರೀಮದ್ರಾಮಾಯಣದ ಯುದ್ಧ ಕಾಂಡದಲ್ಲಿ ನೂರೊಂದನೆಯ ಸರ್ಗ

ಸರ್ಗ ೧೦೨

ಲಕ್ಷ್ಮಣನ ಸ್ಥಿತಿಯನ್ನು ನೋಡಿ ಶ್ರೀರಾಮನ ಶೋಕ. ಸುಷೇಣನ

ಸಮಾಧಾನ. ಹನುಮಂತನು ತಂದ ದಿವ್ಯಾಸ್ಥಿಯಿಂದ

ಲಕ್ಷ್ಮಣನು ಮೂರ್ಛೆಯಿಂದೇಳುವುದು.

ಬಲಶಾಲಿಯಾದ ರಾವಣನ ಶಕ್ತ್ಯಾಯುಧದಿಂದ ಅಭಿಹತನಾ, ಶ್ಲಘರನಾದ ಲಕ್ಷ್ಮಣನು ರಕ್ತದಲ್ಲಿ ನೆನೆದು ರಣಭೂಮಿಯಲ್ಲಿ ಮಲಗಿದ್ದನು. ಅದರೂ ಶ್ರೀರಾಮನು ಬಾಣರಾಶಿಗಳನ್ನು ಪ್ರಯೋಗಿಸಿ ದುರಾತ್ಮನಾ ರಾವಣನೊಡನೆ ತುಮುಲಯುದ್ಧವನ್ನಾಚರಿಸಿ ಬಂದು, ಸುಷೇಣನನ್ನು

ಏಷ ರಾವಣವೀರ್ಯೇಣ ಲಕ್ಷ್ಮಣಃ ಪತಿತಃ ಕ್ಷಿತೌ |
 ಸರ್ಪವದ್ವೇಷ್ವತೇ ವೀರೋ ಮನು ಶೋಕಮುದೀರಯನ್ || ೩
 ಶೋಣಿತಾದ್ರಮಿನುಂ ವೀರಂ ಪ್ರಾಣೈರಿಷ್ಯತಮುಂ ಮನು |
 ಪಶ್ಯತೋ ಮನು ಕಾ ಶಕ್ತಿಯೋದ್ಧಂ ಪರ್ಯಾಕುಲಾತ್ಮನಃ || ೪
 ಅಯಂ ಸ ಸನುರಶ್ಲಾಘೀ ಭ್ರಾತಾ ನೇ ಶುಭಲಕ್ಷಣಃ |
 ಯದಿ ಪಂಚತ್ವನಾಪನ್ನಃ ಪ್ರಾಣೈರ್ಮೇಘ ಕಿಂ ಸುಖೇನ ಚ || ೫
 ಲಜ್ಜತೀನ ಹಿ ನೇ ವೀರ್ಯಂ ಭ್ರಶ್ಯತೀನ ಕರಾದ್ಧನುಃ |
 ಸಾಯಕಾ ವ್ಯವಸೀದಂತಿ ದೃಷ್ಟಿರ್ಬಾಷ್ಪನಶಂ ಗತಾ || ೬
 ಅವಸೀದಂತಿ ಗಾತ್ರಾಣಿ ಸ್ವಪ್ನಯಾನೇ ನೃಣಾಮಿವ |
 ಚಿಂತಾ ನೇ ವರ್ಧತೇ ತೀವ್ರಾ ಮುನೂರ್ಷಾ ಚೋಪಜಾಯತೇ ||

ನೋಡಿ ಹೀಗೆಂದನು (೧-೨): “ ಸುಷೇಣ, ಇಲ್ಲಿ ನೋಡು. ರಾವಣನ
 ಶಾಯೋದ್ರೇಕಕ್ಕೆ ಸಿಲುಕಿ ಲಕ್ಷ್ಮಣನು ನೆಲದಲ್ಲಿ ಬಿದ್ದಿರುವನು.
 ಈ ವೀರನು ಸರ್ಪದಂತೆ ಹೊರಳಾಡುವನಲ್ಲ! ಇದನ್ನು ನೋಡಿದಷ್ಟೂ
 ನನ್ನ ಶೋಕವು ಉಲ್ಬಣಿಸುತ್ತಿದೆ. ನನ್ನ ಪ್ರಾಣಕ್ಕಿಂತಲೂ ಪ್ರಿಯನಾದ
 ತಮ್ಮನು ನೆತ್ತರಲ್ಲಿ ನೆನಿದಿರುವುದನ್ನು ನೋಡಿ, ನನ್ನ ಮನಸ್ಸು ಶೋಕದಿಂದ
 ಕಲಕಿಹೋಗಿದೆ. ಇವನನ್ನು ಕಣ್ಣೆದುರಿಗೆ ನೋಡುತ್ತ ಯುದ್ಧಮಾಡಲು
 ನನಗೆ ಶಕ್ತಿಯಾದರೂ ಹೇಗೆ ಬಂದೀತು? (೩-೪). ಶೂರಾಗ್ರಣಿಯೂ
 ಶುಭಲಕ್ಷಣನೂ ಆದ ನನ್ನ ತಮ್ಮನು ಒಂದು ವೇಳೆ ಮೃತನಾದರೆ, ಅಯ್ಯೋ,
 ಈ ಪ್ರಾಣದಿಂದ ನನಗೇನಾಗಬೇಕು? ಸುಖಸಾಮಗ್ರಿಯಿಂದೇನಾಗಬೇಕು?
 (೫). ನನ್ನ ಪರಾಕ್ರಮಕ್ಕೆ ಅವಹೇಳನವಾದಂತಾಗಿದೆ. ನನ್ನ ಕೈಯಿಂದ
 ಈ ಚಾಪವು ಜಾರಿಬೀಳುವಂತಾಗಿದೆ. ಬಾಣಗಳು ಹಿಡಿತಕ್ಕೆ ಸಿಗುವುದಿಲ್ಲ.
 ಕಣ್ಣಲ್ಲಿ ನೀರು ತುಂಬಿ ದೃಷ್ಟಿ ಮಸುಕಾಗುತ್ತಿದೆ. ಅಡಿಯಿಡಲಾರದೆ
 ಕಾಲುಗಳು ಕುಸಿಯುತ್ತಿವೆ. ಸ್ವಪ್ನದಲ್ಲಿ ನಡೆಯುವ ಜನರ ಕಾಲು
 ಗಳಂತಾಗಿದೆ* ! ಸುಷೇಣ, ದುಃಖವು ದಾರುಣವಾಗಿ ಬೆಳೆಯುತ್ತಿದೆ.

* ಸ್ವಪ್ನದಲ್ಲಿ ಓಡುವ ಪ್ರಸಂಗ ಬಂದಲ್ಲಿ ಕಾಲುಗಳು ಹಿಂಜರಿಯುವುದು
 ಅನುಭವಸಿದ್ಧವಾಗಿದೆ.

ಭ್ರಾತರಂ ನಿಹತಂ ದೃಷ್ಟ್ವಾ ರಾನಣೇನ ದುರಾತ್ಮನಾ |
 ವಿನಿಷ್ಟನಂತಂ ದುಃಖಾತ್ಮಂ ಮರ್ಮಣ್ಯಭಿಹತಂ ಭೃಶಮ್ || ೮

ರಾಘವೋ ಭ್ರಾತರಂ ದೃಷ್ಟ್ವಾ ಪ್ರಿಯಂ ಪ್ರಾಣಂ ಬಹಿಶ್ಚರಮ್ |
 ದುಃಖೇನ ಮಹತಾವಿಷ್ಟೋ ಧ್ಯಾನಶೋಕಸರಾಯಣಃ || ೯

ಪರಂ ವಿಷಾದಮಾಪನ್ನೋ ವಿಲಲಾಸಾಕುಲೇಂದ್ರಿಯಃ |
 ನ ಹಿ ಯುದ್ಧೇನ ಮೇ ಕಾರ್ಯಂ ನೈವ ಪ್ರಾಣೈರ್ನ ಸೀತಯಾ ||

ಭ್ರಾತರಂ ನಿಹತಂ ದೃಷ್ಟ್ವಾ ಲಕ್ಷ್ಮಣಂ ರಣಸಾಂಸುಷು |
 ಕಿಂ ಮೇ ರಾಜ್ಯೇನ ಕಿಂ ಪ್ರಾಣೈರ್ಯುದ್ಧೇ ಕಾರ್ಯಂ ನ ವಿದ್ಯತೇ || ೧೧

ಯತ್ರಾಯಂ ನಿಹತಃ ಶೇತೇ ರಣಮೂರ್ಧನಿ ಲಕ್ಷ್ಮಣಃ |
 ದೇಶೇ ದೇಶೇ ಕಲತ್ರಾಣಿ ದೇಶೇ ದೇಶೇ ಚ ಬಾಂಧವಾಃ || ೧೨

ತಂ ತು ದೇಶಂ ನ ಪಶ್ಯಾಮಿ ಯತ್ರ ಭ್ರಾತಾ ಸಹೋದರಃ |
 ಕಿನ್ನು ರಾಜ್ಯೇನ ದುರ್ಧರ್ಷಲಕ್ಷ್ಮಣೇನ ವಿನಾ ಮಮು || ೧೩

ಎಚ್ಚರದಪ್ಪಿದಂತಾಗುತ್ತದೆ” ಎಂದನು (೬-೭). ದುರಾತ್ಮನಾದ ರಾವಣನಿಂದ ಮರ್ಮಸ್ಥಾನದಲ್ಲಿ ತೀವ್ರವಾದ ಆಘಾತವನ್ನು ಹೊಂದಿ, ಯಾತನೆಯನ್ನನುಭವಿಸುತ್ತ ನರಳುತ್ತಿದ್ದ ತಮ್ಮನನ್ನು ವಿಕ್ಷಿಪಿಸಿ, ಶ್ರೀರಾಮನ ದುಃಖವು ಅಧಿಕವಾಯಿತು. ಹೊರಗೆ ಸಂಚರಿಸುವ ಪ್ರಾಣವೋ ಎಂಬಂತೆ ಪ್ರೀತಿಪಾತ್ರನಾದ ಸೋದರನನ್ನು ನೋಡಿ ನೋಡಿ, ರಾಘವನು ಶೋಕಾವಿಷ್ಟನಾದನು (೮-೯). ಶೋಕದಿಂದ ಏನನ್ನೋ ಧ್ಯಾನಿಸುತ್ತ ವಿಷಣ್ಣನಾದನು. ಇಂದ್ರಿಯಗಳು ಕಲಕಿಹೋದವು. ಶ್ರೀರಾಮನು ಅಳತೊಡಗಿದನು: “ಇನ್ನು ಯುದ್ಧವೇ ನನಗೆ ಬೇಕಿಲ್ಲ; ಜೀವಿತವೇ ಬೇಡವಾಗಿದೆ; ಸೀತೆಯಿಂದ ನನಗೆ ನಾಗ ಬೇಕು? ಧೂಳಿಯಲ್ಲಿ ಹೊರಳಾಡುವ ತಮ್ಮನಾದ ಲಕ್ಷ್ಮಣನನ್ನು ನೋಡಿದಮೇಲೆ, ನನಗೆ ರಾಜ್ಯದಿಂದೇನು? ಪ್ರಾಣದಿಂದೇನು? ಯುದ್ಧದಿಂದ ಆಗಬೇಕಾದ್ದು ಯಾವುದೂ ಉಳಿಯಲಿಲ್ಲ (೧೦-೧೧). ಈ ಯುದ್ಧದಲ್ಲಿ ಲಕ್ಷ್ಮಣನು ಹತನಾಗಿ ಮಲಗಿಬಿಟ್ಟನಲ್ಲ! ಯಾವ ದೇಶದಲ್ಲಾದರೂ ಮಡದಿಯರು ದೊರಕಬಹುದು; ಬಂಧುಗಳು ಲಭಿಸಬಹುದು. ಆದರೆ, ಒಡಹುಟ್ಟಿದ ತಮ್ಮನು ದೊರಕುವ ಯಾವ ದೇಶವನ್ನೂ ನಾನು ಕಾಣೆ! ಪರಾಕ್ರಮಿ

ಕಥಂ ವಕ್ಷ್ಯಾನ್ಯುಹಂ ತ್ವಂಬಾಂ ಸುಮಿತ್ರಾಂ ಪುತ್ರವತ್ಸಲಾಮ್ |
ಉಪಾಲಂಭಂ ನ ಶಕ್ಷ್ಯಾಮಿ ಸೋಢುಂ ದತ್ತಂ ಸುಮಿತ್ರಯಾ || ೧೪

ಕಿನ್ನು ವಕ್ಷ್ಯಾಮಿ ಕೌಸಲ್ಯಾಂ ಮಾತರಂ ಕಿನ್ನು ಕೈಕಯೀಮ್ |
ಭರತಂ ಕಿನ್ನು ವಕ್ಷ್ಯಾಮಿ ಶತ್ರುಘ್ನಂ ಚ ಮಹಾಬಲಮ್ || ೧೫

ಸಹ ತೇನ ವನಂ ಯಾತೋ ವಿನಾ ತೇನಾಗತಃ ಕಥಮ್ |
ಇಹೈವ ಮರಣಂ ಶ್ರೇಯೋ ನ ತು ಬಂಧುವಿಗರ್ಹಣಮ್ || ೧೬

ಕಿಂ ಮಯಾ ದುಷ್ಕೃತಂ ಕರ್ಮ ಕೃತಮನ್ಯತ್ರ ಜನ್ಮನಿ |
ಯೇನ ನೇ ಧಾರ್ಮಿಕೋ ಭ್ರಾತಾ ನಿಹತಶ್ಚಾಗ್ರತೋ ಮಮ ||

ಹಾ ಭ್ರಾತರ್ಮನುಜಶ್ರೇಷ್ಠ ಶೂರಾಣಾಂ ಪ್ರವರ ಪ್ರಭೋ |
ಏಕಾಕೀ ಕಿನ್ನು ಮಾಂ ತ್ಯಕ್ತ್ವಾ ಪರಲೋಕಾಯ ಗಚ್ಛಸಿ || ೧೮

ಯಾದ ಈ ಲಕ್ಷ್ಮಣನು ನನ್ನೊಡನೆ ಇಲ್ಲದನೇಲೆ, ರಾಜಪದವಿಯಿಂದ ನನಗೆ ಆಗಬೇಕಾದ್ದಾದರೂ ಯಾವುದು? (೧೨-೧೩). ಅಯ್ಯೋ-ಆಕಟ! ತನ್ನ ಮಗನಿಗಾಗಿ ಹಂಬಲಿಸುತ್ತ ಕಾದಿರುವ ಅಮ್ಮ-ಸುಮಿತ್ರೀಗೆ ನಾನು ಏನು ಹೇಳಲಿ? ಅವಳು ಆಡಬಹುದಾದ ಚುಚ್ಚುಮಾತನ್ನು ಹೇಗೆ ಸಹಿಸಿ ಕೊಳ್ಳಲಿ? ನನ್ನ ತಾಯಿಯಾದ ಕೌಸಲ್ಯೆಗೆ ತಾನೇ ಏನು ಹೇಳಲಿ? ಕೈಕೇಯಿಗೆ ಯಾವ ಉತ್ತರವನ್ನು ಕೊಡಲಿ? ಭರತನೂ ಶತ್ರುಘ್ನನೂ, ಲಕ್ಷ್ಮಣನು ಎಲ್ಲಿಂದು ಕೇಳಿದರೆ ಏನನ್ನು ನುಡಿಯಲಿ? (೧೪-೧೫). 'ಹೋಗುವಾಗ ಲಕ್ಷ್ಮಣನನ್ನು ಕರೆದುಕೊಂಡು ವನಕ್ಕೆ ಹೋದನು; ಈಗ ಮಾತ್ರ ಅವನನ್ನು ಬಿಟ್ಟು ಏಕೆ ಬಂದನಂತೆ!' ಎಂದು ಎಲ್ಲರೂ ನನ್ನನ್ನು ನಂದಿಸದೆ ಇರುವರೆ? ಬಂಧುಗಳಿಂದ ನಂದಿಸಿಕೊಳ್ಳುವುದಕ್ಕಿಂತ ಇಲ್ಲಿಯೇ ನಾನು ಸಾಯುವುದು ಲೇಸು! (೧೬). ಹಿಂದಿನ ಜನ್ಮದಲ್ಲಿ ನಾನು ಯಾವ ಪಾಪಕಾರ್ಯವನ್ನು ಮಾಡಿರಬಹುದು? ಧರ್ಮನಿಷ್ಠ ನಾದ ಸೋದರನು ನನ್ನ ಕಣ್ಣಿ ದುರಿಗೇ ಹತನಾದನಲ್ಲ! ಹಾ ವತ್ಸ-ತಮ್ಮ, ಹಾ ಪುರುಷೋತ್ತಮ, ಹಾ ಶೂರಾಗ್ರಣಿ, ಅಯ್ಯೋ-ನನ್ನಪ್ಪ, ಪರಲೋಕಕ್ಕೆ ಹೊರಟಿಯಾ? ನನ್ನನ್ನು ಬಿಟ್ಟು ಒಂಟಿಯಾಗಿ ಹೊರಟುಬಿಟ್ಟಿಯಾ?

ವಿಲಪಂತಂ ಚ ನಾಂ ಭ್ರಾತಃ ಕಿಮರ್ಥಂ ನಾನಭಾಷಸೇ |
 ಉತ್ತಿಷ್ಠ ಬ್ರೂಹಿ ಕಿಂ ಶೇಷೇ ದೀನಂ ನಾಂ ಪಶ್ಯ ಚಕ್ಷುಷಾ || ೧೯
 ಶೋಕಾರ್ತಸ್ಯ ಪ್ರಮತ್ತಸ್ಯ ಪರ್ವತೇಷು ವನೇಷು ಚ |
 ವಿಷಣ್ಣಸ್ಯ ಮಹಾಬಾಹೋ ಸಮಾಶ್ವಾಸಯಿತಾ ಚ ಕಃ || ೨೦
 ಇತ್ಯೇನಂ ವಿಲಪಂತಂ ತಂ ಶೋಕವಿಹ್ವಲಿತೇಂದ್ರಿಯಮ್ |
 ವಿನೇಷ್ಟ್ವಮಾನಂ ಕರುಣಮುಚ್ಛ್ವಸಂತಂ ಪುನಃ ಪುನಃ || ೨೧
 ರಾಮನಾಶ್ವಾಸಯನ್ ವೀರಃ ಸುಷೇಣೋ ವಾಕ್ಯಮಬ್ರವೀತ್ |
 ನ ಮೃತೋಽಯಂ ಮಹಾಬಾಹೋ ಲಕ್ಷ್ಮಣೋ ಲಕ್ಷ್ಮಿವರ್ಧನಃ ||
 ನ ಚಾಸ್ಯ ವಿಕೃತಂ ವಕ್ತ್ರಂ ನಾಪಿ ಶ್ಯಾವಂ ನ ನಿಷ್ಪ್ರಭಮ್ |
 ಸುಪ್ರಭಂ ಚ ಪ್ರಸನ್ನಂ ಚ ಮುಖಮಸ್ಯಾಭಿಲಕ್ಷ್ಯತೇ || ೨೩
 ಪದ್ಮರಕ್ತಲೌಹಸ್ತೌ ಸುಪ್ರಸನ್ನೇ ಚ ಲೋಚನೇ |
 ಏವಂ ನ ವಿದ್ಯತೇ ರೂಪಂ ಗತಾಸೂನಾಂ ವಿಶಾಂಪತೇ || ೨೪

(೧೭-೧೮). ತಮ್ಮ-ಲಕ್ಷ್ಮಣ, ದೈನ್ಯದಿಂದ ಗೋಳಾಡುತ್ತಿರುವ ನನ್ನೊಡನೆ
 ನೀನೇಕೆ ಮಾತಾಡುವುದಿಲ್ಲ? ವತ್ಸ, ಮೇಲೇಳು; ಮಾತಾಡು. ಹೀಗೇಕೆ
 ಮಲಗಿದ್ದೀಯೆ? ದೀನನಾದ ನನ್ನನ್ನು ಒಂದುಸಲ ಕಣ್ಣಿಂದ ನೋಡು
 (೧೯). ಓ ಮಹಾಬಾಹು, ಶೋಕಾರ್ತನಾದ ನನಗೆ ಇನ್ನುಮೇಲೆ
 ಸಮಾಧಾನ ಹೇಳುವವರು ಯಾರು? ಪರ್ವತಾರಣ್ಯಗಳಲ್ಲಿ ನಾನು
 ಪ್ರಮಾದವಶನಾದಾಗಲೂ ಖಿನ್ನನಾದಾಗಲೂ ನೀನಲ್ಲವೆ ನನ್ನನ್ನು ಸಂತೈಸ
 ತಕ್ಕವನು? ” ಎಂದು ಶ್ರೀರಾಮನು ವಿಲಪಿಸಿದನು (೨೦). ಅವನ
 ಇಂದ್ರಿಯಗಳು ಕಲಕೆಹೋಗಿದ್ದವು. ಮತ್ತೆ ಮತ್ತೆ ನಿಟ್ಟುಸಿರೆಳೆಯುತ್ತ
 ಕರುಣಾಜನಕವಾಗಿ ಹೊರಳುತ್ತ ರೋದಿಸುತ್ತಿದ್ದ ಶ್ರೀರಾಮನನ್ನು ನೋಡಿ,
 ಸುಷೇಣನು ಸಂತೈಸುತ್ತ ಹೀಗೆಂದನು (೨೧): “ಮಹಾಬಾಹು-ಶ್ರೀರಾಮ,
 ವೀರಲಕ್ಷ್ಮಿಯುಕ್ತನಾದ ಲಕ್ಷ್ಮಣನು ಮೃತನಾಗಿಲ್ಲ! ಹೇಗೆಂದರೆ, ಇವನ
 ಮುಖವು ವಿಕಾರವಾಗಿಲ್ಲ, ಕವುಗಟ್ಟಿಲ್ಲ, ಕಾಂತಿಹೀನವಾಗಿಲ್ಲ. ಇವನ
 ಮುಖವು ಕಾಂತಿಯುಕ್ತವಾಗಿದೆ. ಪ್ರಸನ್ನವಾಗಿ ಕಂಡುಬರುತ್ತದೆ
 (೨೨-೨೩). ಲಕ್ಷ್ಮಣನ ಎರಡು ಅಂಗೈಗಳೂ ತಾವರೆಯಂತೆ ಕೆಂಪಾಗಿವೆ.

ದೀರ್ಘಾಯುಷಸ್ತು ಯೇ ನುತಾನ್ಯಸ್ತೇಷಾಂ ತು ಮುಖಮೀದೃಶಮ್
ನಾಯಂ ಪ್ರೇತತ್ವನಾಪನ್ನೋ ಲಕ್ಷ್ಮಣೋ ಲಕ್ಷ್ಮಿವರ್ಧನಃ || ೨೫

ನಾ ವಿಷಾದಂ ಕೃಥಾ ನೀರ ಸಪ್ರಾಣೋಽಯಮುರಿಂದಮಃ |
ಆಖ್ಯಾಸ್ಯತೇ ಪ್ರಸುಪ್ತಸ್ಯ ಸ್ರಸ್ತಗಾತ್ರಸ್ಯ ಭೂತಲೇ || ೨೬

ಸೋಚ್ಚಾಸ್ವಂ ಹೃದಯಂ ನೀರ ಕಂಪಮಾನಂ ಮುಹುರ್ಮುಹುಃ |
ಏವಮುಕ್ತ್ವಾ ತು ನಾಕೃಜ್ಞಃ ಸುಷೇಣೋ ರಾಘವಂ ವಚಃ || ೨೭

ಸಮೀಪಸ್ಥಮುನಾಚೇದಂ ಹನುಮಂತಮಭಿತ್ವರನ್ |
ಸೌಮ್ಯ ಶೀಘ್ರಮಿತೋ ಗತ್ವಾ ಶೈಲನೋಷಧಿಪರ್ವತಮ್ || ೨೮

ಪೂರ್ವಂ ತೇ ಕಥಿತೋ ಯೋಽಸೌ ನೀರ ಜಾಂಬವತಾ ಶುಭಃ |
ದಕ್ಷಿಣೇ ಶಿಖರೇ ತಸ್ಯ ಜಾತಾನೋಷಧಿನಾನಯ || ೨೯

ವಿಶಲ್ಯಕರಣೀಂ ನಾಮ ವಿಶಲ್ಯಕರಣೀಂ ಶುಭಾಮ್ |
ಸವರ್ಣಕರಣೀಂ ಚಾಪಿ ತಥಾ ಸಂಜೀವನೀಮಪಿ || ೩೦

ನೇತ್ರಗಳು ತೇಜೋಯುಕ್ತವಾಗಿವೆ. ರಾಜಪುತ್ರ, ಮೃತರಾದವರ ಆಕೃತಿ ಈ ರೀತಿಯಲ್ಲಿರುವುದಿಲ್ಲ! ದೀರ್ಘಾಯುಗಳಾದ ಜನರ ಮುಖಲಕ್ಷಣವು ಈ ರೀತಿ ಇರುತ್ತದೆ. ಆದ್ದರಿಂದ ಲಕ್ಷ್ಮಣನು ಸರ್ವಥಾ ಮೃತನಾಗಿಲ್ಲ (೨೫-೨೫). ವೀರಾಗ್ರಣಿ, ದುಃಖಿಸಬೇಡ. ಲಕ್ಷ್ಮಣನು ಜೀವಂತನಾಗಿ ದ್ದಾನೆ. ಕೈಕಾಲುಗಳನ್ನು ಚಾಚಿ ಇವನು ನೆಲದಲ್ಲಿ ಮೂರ್ಛಿತನಾಗಿ ಮಲಗಿದ್ದರೂ, ಉಸಿರಾಡುವುದರಿಂದ ಹೃದಯವು ಮೇಲಿಂದಮೇಲೆ ಹೊಡೆದುಕೊಳ್ಳುವುದನ್ನು ನೋಡು” ಎಂದು ನುಡಿದು, ಸಮೀಪದಲ್ಲಿ ನಿಂತಿದ್ದ ಹನುಮಂತನಿಗೆ ತ್ವರೆಯಿಂದ ಸುಷೇಣನು ಹೇಳಿದನು (೨೬-೨೭): “ಸೌಮ್ಯ-ಹನುಮಂತ, ಓಷಧಿಪರ್ವತಕ್ಕೆ ಧಾವಿಸು! ಹಿಂದೆ ಜಾಂಬವಂತನು ಅದು ಎಲ್ಲಿಯೆಂಬುದನ್ನು ನಿನಗೆ ಹೇಳಿದ್ದಾನೆ. ಅದರ ದಕ್ಷಿಣ ಶಿಖರದಲ್ಲಿ ದಿವ್ಯಾಷಧಿಗಳು ಬೆಳೆದಿವೆ. ಶಲ್ಯಬಾಧೆಯನ್ನು ನಿವಾರಿಸುವ ವಿಶಲ್ಯಕರಣಿ, ಸವರ್ಣಕರಣಿ, ಸಂಜೀವನಿ ಮತ್ತು ಸಂಧಾನಕರಣಿಯೆಂಬ ಮೂಲಿಕೆಗಳನ್ನು

ಸಂಧಾನಕರಣೀಂ ಚಾಪಿ ಗತ್ವಾ ಶೀಘ್ರಮಿಹಾನಯ |
 ಸಂಜೀವನಾರ್ಥಂ ವೀರಸ್ಯ ಲಕ್ಷ್ಮಣಸ್ಯ ಮಹಾತ್ಮನಃ || ೩೧

ಇತ್ಯೇವಮುಕ್ತೋ ಹನುಮಾನ್ ಗತ್ವಾ ಚೌಷಧಿಪರ್ವತಮ್ |
 ಚಿಂತಾಮಭ್ಯಗಮುಚ್ಛ್ರಮಾನಜಾನಂಸ್ತಾಂ ಮಹೌಷಧಿಮ್ || ೩೨

ಶಸ್ಯ ಬುದ್ಧಿಃ ಸಮುತ್ಪನ್ನಾ ಮಾರುತೇರಮಿತೌಜಸಃ |
 ಇದಮೇವ ಗಮಿಷ್ಯಾಮಿ ಗೃಹೀತ್ವಾ ಶಿಖರಂ ಗಿರೀಃ || ೩೩

ಅಸ್ಮಿನ್ ಹಿ ಶಿಖರೇ ಜಾತಾನೋಷಧೀಂ ತಾಂ ಸುಖಾನಹಾಮ್ |
 ಪ್ರತರ್ಕೇಣಾನಗಚ್ಛಾಮಿ ಸುಷೇಣೋಽಸ್ಯೇವಮಬ್ರವೀತ್ || ೩೪

ಅಗೃಹ್ಯ ಯದಿ ಗಚ್ಛಾಮಿ ವಿಶಲ್ಯಕರಣೀನುಹಮ್ |
 ಕಾಲಾತ್ಯಯೇನ ದೋಷಃ ಸ್ಯಾದ್ವೈಕ್ಲವ್ಯಂ ಚ ಮಹದ್ಭವೇತ್ || ೩೫

ಇತಿ ಸಂಚಿಂತ್ಯ ಹನುಮಾನ್ ಗತ್ವಾ ಕ್ಷಿಪ್ರಂ ಮಹಾಬಲಃ |
 ಆಸಾದ್ಯ ಪರ್ವತಶ್ರೇಷ್ಠಂ ತ್ರಿಃ ಪ್ರಕಂಪ್ಯ ಗಿರೀಃ ಶಿರಃ || ೩೬

ಬೇಗನೆ ತೆಗೆದುಕೊಂಡುಬಾ (೨೮-೩೦). ಮಹಾತ್ಮನಾದ ಲಕ್ಷ್ಮಣನ ಪ್ರಾಣವನ್ನು ಳಿಸುವುದಕ್ಕೆ ಈ ಮೂಲಿಕೆಗಳು ಅವಶ್ಯವಾಗಿ ಬೇಕು” ಎಂದನು. ಒಡನೆಯೇ ಅಂಜನೇಯನು ಧೀಂಕಿಟ್ಟು ನೆಗೆದು ಓಷಧಿಪರ್ವತವನ್ನು ಸೇರಿದನು. ಅಲ್ಲಿ ಹುಡುಕಿದರೂ ಮಹೌಷಧಿಗಳು ಗೋಚರಿಸದೆ, ಅವನು ಚಿಂತಾಕ್ರಾಂತನಾದನು (೩೧-೩೨). ಅನಂತರ ಅಸದೃಶಪರಾಕ್ರಮಿಯಾದ ಆ ಮಾರುತಾತ್ಮಜನಿಗೆ ಹೀಗೆನ್ನಿಸಿತು: ‘ಓಷಧಿಪರ್ವತದ ಈ ಶಿಖರವನ್ನೇ ಹೊತ್ತೊಯ್ಯುವೆನು! ಲಕ್ಷ್ಮಣನಿಗೆ ಆರೋಗ್ಯವನ್ನೀಯುವ ಮೂಲಿಕೆಯು ಈ ಶಿಖರದಲ್ಲಿಯೇ ಇರಬೇಕೆಂದು ನನ್ನ ಊಹೆ. ಸುಷೇಣನೂ ಹಾಗೆಯೇ ಹೇಳಿದ್ದಾನೆ (೩೩-೩೪). ವಿಶಲ್ಯಕರಣಿ ಮೊದಲಾದ ಮೂಲಿಕೆಗಳನ್ನು ನಾನು ಒಯ್ಯದೆ ಹೋದರೆ, ಕಾಲವಿಳಂಬವಾಗಿ ಬಹಳ ಅನರ್ಥವಾಗಬಹುದು.’ ಹೀಗೆಂದು ಆಲೋಚಿಸಿ ಬಲಾಢ್ಯನಾದ ಹನುಮಂತನು ಆ ಪರ್ವತದ ಶಿಖರವನ್ನು ಮೂರುಸಲ ಅಲ್ಲಾಡಿಸಿ

ಪುಲ್ಲನಾನಾತರುಗಣಂ ಸಮುತ್ಪಾಟ್ಯ ಮಹಾಬಲಃ |
 ಗೃಹೀತ್ವಾ ಹರಿಶಾರ್ದೂಲೋ ಹಸ್ತಾಭ್ಯಾಂ ಸಮತೋಲಯತ್ ||
 ಸ ನೀಲಮಿವ ಜೀಮೂತಂ ತೋಯಪೂರ್ಣಂ ನಭಃಸ್ಥ ಲಾತ್ |
 ಅಪಸಾತ ಗೃಹೀತ್ವಾ ತು ಹನುಮಾನ್ ಶಿಖರಂ ಗಿರೀಃ || ೩೮
 ಸಮಾಗಮ್ಯ ಮಹಾವೇಗಃ ಸಂನ್ಯಸ್ಯ ಶಿಖರಂ ಗಿರೀಃ |
 ವಿಶ್ರಮ್ಯ ಕಿಂಚಿದ್ಧನುಮಾನ್ ಸುಷೇಣಮಿದಮಬ್ರವೀತ್ || ೩೯
 ಓಷಧಿಂ ನಾನಗಚ್ಛಾಮಿ ತಾನುಹಂ ಹರಿಪುಂಗವ |
 ತದಿದಂ ಶಿಖರಂ ಕೃತ್ಸ್ಮಂ ಗಿರೀಸ್ತಸ್ಯಾಹೃತಂ ಮಯಾ || ೪೦
 ಏವಂ ಕಥಯಮಾನಂ ತಂ ಪ್ರಶಸ್ಯ ಪವನಾತ್ಮಜಮ್ |
 ಸುಷೇಣೋ ವಾನರಶ್ರೇಷ್ಠೋ ಜಗ್ರಾಹೋತ್ಪಾಟ್ಯ ಚೌಷಧೀನಮ್ ||
 ವಿಸ್ಮಿತಾಸ್ತು ಬಭೂವುಸ್ತೇ ರಣೇ ವಾನರರಾಕ್ಷಸಾಃ |
 ದೃಷ್ಟ್ವಾ ಹನುಮತಃ ಕರ್ಮ ಸುರೈರಪಿ ಸುದುಷ್ಟರಮ್ || ೪೨

ದನು! (೩೫-೩೬). ಅರಳಿದ ವಿವಿಧ ವೃಕ್ಷಗಳಿಂದ ವಿರಾಜಿಸುತ್ತಿದ್ದ
 ಆ ಶಿಖರವನ್ನು ಕಪಿಶಾರ್ದೂಲನು ಕಿತ್ತೆತ್ತಿ ಎರಡು ಕೈಗಳಿಂದಲೂ ಒಮ್ಮೆ
 ತೂಗಾಡಿಸಿ, ಗಗನಮಾರ್ಗದಲ್ಲಿ ನೆಗೆದನು. ನೀರ್ದುಂಬಿದ ಕಾಲಮೇಘ
 ದಂತಿದ್ದ ಆ ಗಿರಿಶಿಖರವನ್ನು ಕೈಯಲ್ಲಿ ಹಿಡಿದು ಮಹಾವೇಗದಿಂದ ಹಾರಿ
 ಬಂದು ರಣರಂಗದಲ್ಲಿ ತಂದಿಟ್ಟನು! (೩೭-೩೮). ಆ ಮೇಲೆ ಸ್ವಲ್ಪ
 ವಿಶ್ರಮಿಸಿಕೊಂಡು ಹನುಮಂತನು ಸುಷೇಣನನ್ನು ನೋಡಿ “ವಾನರೋ
 ತ್ತನು-ಸುಷೇಣ, ನೀನು ಹೇಳಿದ ಓಷಧಿ ಯಾವುದೋ ನನಗೆ ತಿಳಿಯಲಿಲ್ಲ.
 ಅದ್ದರಿಂದ ಆ ಬಿಟ್ಟದ ಶಿಖರವನ್ನೇ ಕಿತ್ತು ತಂದಿದ್ದೇನೆ!” ಎಂದನು
 (೩೯-೪೦). ಸುಷೇಣನು ಹನುಮಂತನನ್ನು ಹೊಗಳುತ್ತ ಕೂಡಲೆ ಹೋಗಿ,
 ತನಗೆ ಬೇಕಾದ ಮೂಲಿಕೆಗಳನ್ನು ಹುಡುಕಿ ಕಿತ್ತು ತಂದನು. ದೇವತೆ
 ಗಳಿಗೂ ಅಶಕ್ಯವಾದ ಹನುಮಂತನ ಸಾಹಸಕಾರ್ಯವನ್ನು ಕಂಡು,
 ವಾನರರೂ ರಣರಂಗದಲ್ಲಿದ್ದ ರಾಕ್ಷಸರೂ ವಿಸ್ಮಿತರಾದರು (೪೧-೪೨).

ತತಃ ಸಂಕ್ಷೋದಯಿತ್ವಾ ತಾನೋಷಧೀಂ ವಾನರೋತ್ತಮಃ |
ಲಕ್ಷ್ಮಣಸ್ಯ ದದೌ ನಸ್ತಃ ಸುಷೇಣಃ ಸುನುಹಾದ್ಯುತೇಃ || ೪೩

ಸಶಲ್ಯಸ್ತಾಂ ಸನಾಘ್ರಾಯ ಲಕ್ಷ್ಮಣಃ ಪರವೀರಹಾ |
ವಿಶಲ್ಯೋ ವಿರುಜಃ ಶೀಘ್ರಮುದತಿಷ್ಯನ್ಮಹೀತಲಾತ್ || ೪೪

ತಮುತ್ತಿ ತಂ ತೇ ಹರಯೋ ಭೂತಲಾತ್ ಪ್ರೇಕ್ಷ್ಯ ಲಕ್ಷ್ಮಣಮ್ |
ಸಾಧು ಸಾಧ್ವಿತಿ ಸುಪ್ರೀತಾಃ ಸುಷೇಣಂ ಪ್ರತ್ಯಪೂಜಯನ್ || ೪೫

ಏಹ್ಯೇಹೀತ್ಯಬ್ರವೀದ್ರಾಮೋ ಲಕ್ಷ್ಮಣಂ ಪರವೀರಹಾ |
ಸಸ್ವಜೇ ಸ್ನೇಹಗಾಢಂ ಚ ಬಾಷ್ಪಪರ್ಯಾಕುಲೇಕ್ಷಣಃ || ೪೬

ಅಬ್ರವೀಚ್ಚ ಪರಿಷ್ವಜ್ಯ ಸೌಮಿತ್ರಿಂ ರಾಘವಸ್ತದಾ |
ದಿಷ್ಟ್ವ್ಯ ತ್ವಾಂ ವೀರ ಪಶ್ಯಾಮಿ ಮರಣಾತ್ ಪುನರಾಗತಮ್ || ೪೭

ನ ಹಿ ಮೇ ಜೀವಿತೇನಾರ್ಥಃ ಸೀತಯಾ ಚಾಪಿ ಲಕ್ಷ್ಮಣ |
ಕೋ ಹಿ ಮೇ ವಿಜಯೇನಾರ್ಥಸ್ತ್ವಯಿ ಪಂಚತ್ವನಾಗತೇ || ೪೮

ಅನಂತರ ಸುಷೇಣನು ಆ ಮೂಲಿಕೆಯನ್ನು ಅರೆದು, ಅದರ ರಸವನ್ನು ಲಕ್ಷ್ಮಣನ ಮೂಗಿನಲ್ಲಿ ಹಿಂಡಿದನು. ಆಗ ಶಲ್ಯಬಾಧೆಯಿಂದ ನರಳುತ್ತಿದ್ದ ಲಕ್ಷ್ಮಣನು ವಿಶಲ್ಯನಾದನು. ಯಾತನೆಯೆಲ್ಲವೂ ನೀಗಿತು. ಶೀಘ್ರದಲ್ಲಿ ಅವನು ಮೇಲೆದ್ದು ಕುಳಿತನು (೪೩-೪೪). ಲಕ್ಷ್ಮಣನು ನೆಲದಿಂದ ಮೇಲೆದ್ದುದನ್ನು ನೋಡಿ, ವಾನರರು ಆನಂದದಿಂದ 'ಭಲಾ! ಸುಷೇಣ, ಭಲಾ!' ಎಂದು ಸುಷೇಣನನ್ನು ಕೊಂಡಾಡಿದರು. ಶ್ರೀರಾಮನು 'ಬಾ, ವತ್ಸ, ಬಾ' ಎನ್ನುತ್ತ ಪ್ರೀತಿಯಿಂದ ಲಕ್ಷ್ಮಣನನ್ನು ಬಿಗಿದಪ್ಪಿ ಕೊಂಡನು. ಅವನ ಕಣ್ಣುಗಳಿಂದ ಆನಂದಬಾಷ್ಪಗಳು ಉದುರಿವವು (೪೫-೪೬). ಶ್ರೀರಾಮನು ಸೌಮಿತ್ರಿಯನ್ನು ಅಪ್ಪಿಕೊಂಡು "ತಮ್ಮ, ನನ್ನ ಭಾಗ್ಯದಿಂದ ನಿನ್ನನ್ನು ನೋಡುತ್ತಿದ್ದೇನೆ. ಸಾವಿನ ದವಡೆಯಿಂದ ಉಳಿದುಬಂದಿರುವೆ. ಲಕ್ಷ್ಮಣ, ನೀನು ಮೃತನಾಗಿದ್ದರೆ ನಾನು ಬದುಕಿ ಫಲವೇನು? ಸೀತೆಯಿಂದ ನನಗೇನು? ನಾನು ಜಯ ಗಳಿಸಿದರೂ ಯಾವ

ಇತ್ಯೇವಂ ವದತ್ತಸ್ಯ ರಾಘವಸ್ಯ ಮಹಾತ್ಮನಃ |
 ಖಿನ್ನಃ ಶಿಥಿಲಯಾ ನಾಚಾ ಲಕ್ಷ್ಮಣೋ ವಾಕ್ಯಮಬ್ರವೀತ್ || ೪೯
 ತಾಂ ಪ್ರತಿಜ್ಞಾಂ ಪ್ರತಿಜ್ಞಾಯ ಪುರಾ ಸತ್ಯಪರಾಕ್ರಮ |
 ಲಘುಃ ಕಶ್ಚಿದಿನಾಸತ್ಪೋ ನೈವಂ ವಕ್ತುಮಿಹಾರ್ಹಸಿ || ೫೦
 ನ ಹಿ ಪ್ರತಿಜ್ಞಾಂ ಕುರ್ವಂತಿ ವಿತಥಾಂ ಸಾಧವೋಽನಘ |
 ಲಕ್ಷ್ಮಣಂ ಹಿ ಮದತ್ತಸ್ಯ ಪ್ರತಿಜ್ಞಾ ಪರಿಪಾಲನಮ್ || ೫೧
 ನೈರಾತ್ಮನುಪಗಂತುಂ ತೇ ತದಲಂ ಮತ್ಪತೇಽನಘ |
 ವಧೇನ ರಾವಣಸ್ಯಾದ್ಯ ಪ್ರತಿಜ್ಞಾನುನುಸಾಲಯ || ೫೨
 ನ ಜೀವನ್ ಯಾಸ್ಯತೇ ಶತ್ರುಸ್ತವ ಬಾಣಪಥಂ ಗತಃ |
 ನರ್ದತಸ್ತೀಕ್ಷ್ಣದಂಷ್ಟಸ್ಯ ಸಿಂಹಸ್ಯೇನ ಮಹಾಗಜಃ || ೫೩

ಪ್ರಯೋಜನ? ” ಎಂದು ಉದ್ಗರಿಸಿದನು (೪೭-೪೮). ಮಹಾತ್ಮನಾದ ರಾಘವನು ಹೀಗೆ ನುಡಿಯುತ್ತಿರಲಾಗಿ, ಅವನ ವ್ಯಥೆಯನ್ನು ಕಂಡು ಲಕ್ಷ್ಮಣನು ಖಿನ್ನನಾದನು. ಅವನು ತೊದಲುತ್ತ್ “ಅಣ್ಣ, ನಿನ್ನ ಪ್ರತಿಜ್ಞೆ* ಯನ್ನು ಸ್ಮರಿಸಿಕೊ. ಸತ್ಯಪರಾಕ್ರಮನಲ್ಲವೆ ನೀನು? ನಿಸ್ಸತ್ತ್ವನಾದ ಸಾಮಾನ್ಯಮನುಷ್ಯನಂತಿ ಈ ಮಾತನ್ನಾಡುವುದು ಯುಕ್ತವಲ್ಲ (೪೯-೫೦). ಸತ್ಪುರುಷರು ತಮ್ಮ ಪ್ರತಿಜ್ಞೆಯನ್ನು ಎಂದಿಗೂ ಸುಳ್ಳುಮಾಡುವುದಿಲ್ಲ. ಕೊಟ್ಟ ಮಾತನ್ನು ಪಾಲಿಸುವುದೇ ಮಹಾತ್ಮರ ಲಕ್ಷಣ. ನನ್ನೊಬ್ಬನಿ ಗೋಷ್ಠರ ನಿರಾಸೆಯನ್ನು ತಳೆಯುವುದು ಸರಿಯಲ್ಲ. ಈಗ ರಾವಣನನ್ನು ವಧಿಸಿ ನಿನ್ನ ಪ್ರತಿಜ್ಞೆಯನ್ನು ನೆರವೇರಿಸು (೫೧-೫೨). ನಿನ್ನ ಶರಮಾರ್ಗಕ್ಕೆ ಸಿಲುಕಿದಮೇಲೆ, ವೈರಿಯು ಎಂದಿಗೂ ಬದುಕಿ ಹೋಗಲಾರ. ಕೋರೆ ದಾಡೆಯ ಕಂಠೀರವನು ಗರ್ಜಿಸುತ್ತ ಆಕ್ರಮಿಸಿದಾಗ, ಆನೆಯು ಜೀವಸಹಿತ

* ರಾವಣನನ್ನು ಕೊಂದು ವಿಭೀಷಣನಿಗೆ ಲಂಕಾರಾಜ್ಯವನ್ನು ಕೊಡಿಸುತ್ತೇನೆ ಎಂಬುದು ಶ್ರೀರಾಮನ ಪ್ರತಿಜ್ಞೆ.

ಅಹಂ ತು ವಧಮಿಚ್ಛಾಮಿ ಶೀಘ್ರಮಸ್ಯ ದುರಾತ್ಮನಃ |
ಯಾನದಸ್ತಂ ನ ಯಾತ್ಯೇಷ ಕೃತಕರ್ಮಾ ದಿನಾಕರಃ ||

೫೪

ಯದಿ ವಧಮಿಚ್ಛಸಿ ರಾವಣಸ್ಯ ಸಂಖ್ಯೇ

ಯದಿ ಚ ಕೃತಾಂ ತ್ವಮಿಹೇಚ್ಛಸಿ ಪ್ರತಿಜ್ಞಾಮ್ |

ಯದಿ ತನ ರಾಜನರಾತ್ಮಜಾಭಿಲಾಷಃ

ಕುರು ಚ ವಚೋ ನುನು ಶೀಘ್ರಮದ್ಯ ವೀರ || ೫೫

ಇತಿ ಶ್ರೀಮದ್ರಾಮಾಯಣೇ ಯುದ್ಧ ಕಾಂಡೇ ದ್ವ್ಯುತ್ಪರಶತತಮಃ ಸರ್ಗಃ



ಉಳಿದೀತೆ? ಅಣ್ಣ, ಅದೋ, ಆ ಸೂರ್ಯನು ತನ್ನ ಸಂಚಾರಕಾರ್ಯ ವನ್ನು ಮುಗಿಸಿ ಅಸ್ತಂಗತನಾಗುವುದರೊಳಗೆ, ಆದಷ್ಟು ಬೇಗನೆ ದುರಾತ್ಮ ನಾದ ರಾವಣನ ವಧೆಯಾಗಬೇಕೆಂದು ನನ್ನ ಇಷ್ಟ! (೫೩-೫೪). ಯುದ್ಧದಲ್ಲಿ ರಾವಣನನ್ನು ವಧಿಸಬೇಕೆಂದು ನಿನಗೆ ಇಚ್ಛೆಯಿದ್ದರೆ, ವಿಭೀಷಣ ನಿಗೆ ಮಾಡಿಕೊಟ್ಟ ಪ್ರತಿಜ್ಞೆಯನ್ನು ಸಲ್ಲಿಸಬೇಕೆಂದು ಇಚ್ಛೆಯಿದ್ದರೆ, ಜನಕ ರಾಜಸುತೆಯಲ್ಲಿ ಅಭಿಲಾಷೆಯಿದ್ದರೆ, ವೀರಾಗ್ರೇಸರ, ನನ್ನ ಮಾತಿನಂತೆ ಉತ್ಸಾಹದಿಂದ ಕಾರ್ಯಸನ್ನದ್ಧನಾಗು” ಎಂದು ಹೇಳಿದನು (೫೫).

ಇಲ್ಲಿಗೆ ಶ್ರೀಮದ್ರಾಮಾಯಣದ ಯುದ್ಧ ಕಾಂಡದಲ್ಲಿ ನೂರೆರಡನೆಯ ಸರ್ಗ



ತ್ಯುಕ್ತರಶತತನುಃ ಸರ್ಗಃ

ಐಂದ್ರರಥಕೇತುಪಾತನಮ್

ಲಕ್ಷ್ಮಣೇನ ತು ತದ್ವಾಕ್ಯಮುಕ್ತಂ ಶ್ರುತ್ವಾ ಸ ರಾಘವಃ |
ಸಂದಧೇ ಪರವೀರಘ್ನೋ ಧನುರಾದಾಯ ಪೀರ್ಯವಾನ್ || ೧

ರಾವಣಾಯ ಶರಾನ್ ಘೋರಾನ್ ವಿಸಸರ್ಜ ಚಮೂಮುಖೇ |
ಅಥಾನ್ಯಂ ರಥನೂರುಹ್ಯ ರಾವಣೋ ರಾಕ್ಷಸಾಧಿಪಃ || ೨

ಅಭ್ಯದ್ರವತ ಕಾಕುತ್ಸ್ಥಂ ಸ್ವಭಾನುರಿವ ಭಾಸ್ಕರಮ್ |
ದಶಗ್ರೀವೋ ರಥಸ್ಯ ಸ್ತು ರಾಮಂ ವಜ್ರೋಪಮೈಃ ಶರೈಃ || ೩

ಆಜಘಾನ ಮಹಾಘೋರೈರ್ಧಾರಾಭಿರಿವ ತೋಯದಃ |
ದೀಪ್ತಪಾನಕಸಂಕಾಶೈಃ ಶರೈಃ ಕಾಂಚನಭೂಷಣೈಃ || ೪

ಸರ್ಗ ೧೦೩

ಬೇರೊಂದು ರಥವನ್ನೇರಿ ಬಂದ ರಾವಣನೊಡನೆ ಶ್ರೀರಾಮನ ಯುದ್ಧ ಇಂದ್ರನು
ತನ್ನ ರಥವನ್ನು ಮಾತಲಿಯೊಡನೆ ಶ್ರೀರಾಮನಿಗಾಗಿ ಕಳಿಸುವುದು.
ರಾವಣನು ಇಂದ್ರರಥದ ಧ್ವಜವನ್ನು ಕತ್ತರಿಸುವುದು.

ಲಕ್ಷ್ಮಣನು ಈ ರೀತಿಯಲ್ಲಿ ಹೇಳಿದೊಡನೆ, ವೀರಾಗ್ರೇಸರನಾದ
ರಾಘವನು ತನ್ನ ಕೋದಂಡಕ್ಕೆ ಹೆದೆಯೇರಿಸಿದನು. ಅಷ್ಟ್ವರಲ್ಲಿ ರಾಕ್ಷಸೇಂದ್ರ
ನಾದ ರಾವಣನು ಬೇರೊಂದು ರಥವನ್ನೇರಿ, ಸೂರ್ಯನನ್ನು ರಾಹು
ಎದುರಿಸುವಂತೆ ಕಾಕುತ್ಸ್ಥನನ್ನು ಎದುರಿಸಿ ಬಂದನು. ರಾಘವನು ಘೋರ
ಶರಗಳನ್ನು ಪ್ರಯೋಗಿಸತೊಡಗಿದನು (೧-೨). ದಶಕಂಠನು ರಥದಲ್ಲಿ
ಮಂಡಿಸಿ, ಮೇಘವು ಧಾರಾಕಾರವಾಗಿ ಮಳೆಗರೆಯುವಂತೆ, ಸಿಡಿಲಿನಂತಹ
ಭೀಷಣವಾದ ಕೂರ್ಗಣಿಗಳಿಂದ ಬಿಗಿಯಲಾರಂಭಿಸಿದನು. ಶ್ರೀರಾಮನೂ
ಸಹ ಬೆಂಕಿಯಂತೆ ಬೆಳಗುವ ಕಾಂಚನಭೂಷಿತ ಶರಜಾಲಗಳಿಂದ, ಎಚ್ಚರಿಕೆ
ಯಿಂದ ಯುದ್ಧೋದ್ಯುಕ್ತನಾದ ದಶಗ್ರೀವನನ್ನು ಕತ್ತಿದನು (೩-೪).

ನಿರ್ಬಿಭೇದ ರಣೇ ರಾನೋ ದಶಗ್ರೀವಂ ಸಮಾಹಿತಮ್ |

ಭೂಮೌ ಸ್ಥಿತಸ್ಯ ರಾಮಸ್ಯ ರಥಸ್ಯ ಸ್ಯ ಚ ರಕ್ಷಸಃ ||

೫

ನ ಸನುಂ ಯುದ್ಧಮಿತ್ಯಾಹುದೇವಗಂಧರ್ವದಾನವಾಃ |

ತತೋ ದೇವನರಃ ಶ್ರೀಮಾನ್ ಶ್ರುತ್ವಾ ತೇಷಾಂ ವಚೋಽಮೃತಮ್

ಆಹೂಯ ಮಾತಲಿಂ ಶಕ್ರೋ ವಚನಂ ಚೇದನುಬ್ರವೀತ್ |

ರಥೇನ ನುನು ಭೂಮಿಷ್ಠಂ ಶೀಘ್ರಂ ಯಾಹಿ ರಘೂತ್ತಮಮ್ || ೬

ಮಾತಲೇ ಭೂತಲಂ ಯಾತಃ ಕುರು ದೇವಹಿತಂ ನುಹತ್ |

ಇತ್ಯುಕ್ತೋ ದೇವರಾಜೇನ ಮಾತಲಿದೇವಸಾರಥಿಃ ||

೮

ಪ್ರಣಮ್ಯ ಶಿರಸಾ ದೇವಂ ತತೋ ವಚನನುಬ್ರವೀತ್ |

ಶೀಘ್ರಂ ಯಾಸ್ಯಾಮಿ ದೇವೇಂದ್ರ ಸಾರಥ್ಯಂ ಚ ಕರೋಮ್ಯಹಮ್

ತತೋ ಹಯೈಶ್ಚ ಸಂಯೋಜ್ಯ ಹರಿತೈಃ ಸ್ಯಂದನೋತ್ತಮಮ್ |

ತತಃ ಕಾಂಚನಚಿತ್ರಾಂಗಃ ಕಿಂಕಿಣೀಶತಭೂಷಿತಃ ||

೧೦

“ಆಹಾ! ನೆಲದಲ್ಲಿ ನಿಂತಿರುವ ಶ್ರೀರಾಮನಿಗೂ ರಥದಲ್ಲಿ ಕುಳಿತಿರುವ ರಾಕ್ಷಸನಿಗೂ ನಡೆಯುವ ಈ ಯುದ್ಧವು ಅಕ್ರಮವಾದುದು; ಇದು ಸರಿಯಲ್ಲ!” ಎಂದು ದೇವ ದಾನವ ಗಂಧರ್ವರು ಮಾತನಾಡಿಕೊಳ್ಳುತ್ತಿದ್ದರು (೫-೬). ದೇವೇಂದ್ರನು ಅವರಾಡಿಕೊಳ್ಳುವ ಮಾತನ್ನು ಕೇಳಿ, ಸಂತೋಷದಿಂದ ತನ್ನ ಸಾರಥಿಯಾದ ಮಾತಲಿಯನ್ನು ಕರೆದು “ಮಾತಲಿ, ಭೂಮಿಯಲ್ಲಿ ನಿಂತಿರುವ ರಘುಕುಲೋತ್ತಮನ ಬಳಿಗೆ ನನ್ನ ರಥವನ್ನು ತೆಗೆದುಕೊಂಡು ತ್ವರೆಯಿಂದ ಹೋಗು! ಭೂಮಿಗೆ ಹೋಗಿ ಮಹತ್ತರವಾದ ದೇವಕಾರ್ಯವನ್ನು ಸಾಧಿಸಲು ನೆರವಾಗು” ಎಂದು ತಿಳಿಸಿದನು (೬-೮). ದೇವರಾಜನ ಆಜ್ಞೆಯನ್ನು ಕೇಳಿ ಮಾತಲಿಯು ಆತನಿಗೆ ನಮಸ್ಕರಿಸಿ “ದೇವೇಂದ್ರ, ನಿನ್ನ ಆಜ್ಞೆಯಂತೆ ಕೂಡಲೆ ಹೊರಡುವೆನು. ಶ್ರೀರಾಮನ ಸಾರಥ್ಯವನ್ನು ನಾನೇ ನಡೆಸುವೆನು” ಎಂದು ಹೇಳಿ ಹಸಿರು ಬಣ್ಣದ ದಿವ್ಯಾಶ್ವಗಳನ್ನು ರಥಕ್ಕೆ ಹೂಡಿದನು. ಆ ದೇವರಥದ ಸಕಲ ಭಾಗಗಳೂ ಸುವರ್ಣಭೂಷಿತವಾಗಿದ್ದವು. ನೂರಾರು ಕಿರುಗೆಜ್ಜೆಗಳಿಂದ

ತರುಣಾದಿತ್ಯಸಂಕಾಶೋ ವೈದೂರ್ಯನುಯಕೂಬರಃ |
 ಸದಶ್ವೈಃ ಕಾಂಚನಾಪೀಡೈರ್ಯುಕ್ತಃ ಶ್ವೇತಪ್ರಕೀರ್ಣಕೈಃ || ೧೦
 ಹರಿಭಿಃ ಸೂರ್ಯಸಂಕಾಶೈರ್ಹೇಮಜಾಲವಿಭೂಷಿತೈಃ |
 ರುಕ್ಮವೇಣುಧ್ವಜಃ ಶ್ರೀಮಾನ್ ದೇವರಾಜರಥೋ ವರಃ || ೧೨
 ದೇವರಾಜೇನ ಸಂದಿಷ್ಟೋ ರಥಮಾರುಹ್ಯ ಮಾತಲಿಃ |
 ಅಭ್ಯವರ್ತತ ಕಾಕುತ್ಸ್ಥನುನತೀರ್ಯ ತ್ರಿವಿಷ್ಟಪಾತ್ || ೧೩
 ಅಬ್ರವೀಚ್ಚ ತದಾ ರಾಮಂ ಸಪ್ರತೋದೋ ರಥೇ ಸ್ಥಿತಃ |
 ಸ್ರಾಂಜಲಿನೂರ್ತಲಿರ್ವಾಕ್ಯಂ ಸಹಸ್ರಾಕ್ಷಸ್ಯ ಸಾರಥಿಃ || ೧೪
 ಸಹಸ್ರಾಕ್ಷೇಣ ಕಾಕುತ್ಸ್ಥ ರಥೋಽಯಂ ವಿಜಯಾಯ ತೇ |
 ದತ್ತಸ್ತನ ಮಹಾಸತ್ತ್ವ ಶ್ರೀಮನ್ ಶತ್ರುನಿಬರ್ಹಣ || ೧೫
 ಇದಮೈಂದ್ರಂ ಮಹಚ್ಚಾಪಂ ಕವಚಂ ಚಾಗ್ನಿಸಂನಿಭಮ್ |
 ಶರಾಶ್ವಾದಿತ್ಯಸಂಕಾಶಾಃ ಶಕ್ತಿಶ್ಚ ವಿಮುಲಾ ಶಿತಾ || ೧೬

ರಥವು ಅಲಂಕೃತವಾಗಿತ್ತು (೯-೧೦). ಬಾಲಸೂರ್ಯನಂತೆ ಬೆಳಗುತ್ತಿದ್ದ ಆ ರಥದ ಕೂಬರವು * ವೈದೂರ್ಯಖಚಿತವಾಗಿತ್ತು. ಚಿನ್ನದ ಶಿರೋಭೂಷಣಗಳಿಂದಲೂ ಬಿಳಿಯ ಚಾಮರಗಳಿಂದಲೂ ಭೂಷಿಸಲ್ಪಟ್ಟ ದಿವ್ಯಾಶ್ವಗಳನ್ನು ಅದಕ್ಕೆ ಹೂಡಲಾಗಿತ್ತು. ಸುವರ್ಣಾಭರಣಗಳಿಂದ ಅಲಂಕರಿಸಲ್ಪಟ್ಟ ಅಶ್ವಗಳು ಸೂರ್ಯನಂತೆ ಬೆಳಗುತ್ತಿದ್ದವು. ದೇವೇಂದ್ರನ ಉಜ್ವಲವಾದ ಆ ರಥವು ಕಾಂಚನಮಯವಾದ ವೇಣುಧ್ವಜದಿಂದ ಶೋಭಿಸುತ್ತಿತ್ತು (೧೧-೧೨). ದೇವರಾಜನ ಆದೇಶದಂತೆ ಮಾತಲಿಯು ಆ ರಥವನ್ನೇರಿ ಸ್ವರ್ಗಲೋಕದಿಂದ ಕಾಕುತ್ಸ್ಥನ ಬಳಿಗೆ ಇಳಿದುಬಂದನು. ಚಾಟಿಯನ್ನು ಹಿಡಿದಿದ್ದ ಆ ಇಂದ್ರಸಾರಥಿಯು ರಥದಲ್ಲಿ ನಿಂತು ಶ್ರೀರಾಮನನ್ನು ನೋಡಿಕೈಮುಗಿದು, “ಕಾಕುತ್ಸ್ಥ, ನಿನಗೆ ವಿಜಯವಾಗಲೆಂದು ದೇವೇಂದ್ರನು ಈ ರಥವನ್ನು ಕಳಿಸಿದ್ದಾನೆ. ಮಹಾಸತ್ತ್ವಶಾಲಿಯೂ ತೇಜಸ್ವಿಯೂ ಶತ್ರುವಿಧ್ವಂಸಕನೂ ಆದ ನಿನ್ನ ಸೇವೆಗೆ ಇದನ್ನು ಅರ್ಪಿಸಿದ್ದಾನೆ (೧೩-೧೫). ಅಲ್ಲದೆ ತನ್ನ ಮಹಾಚಾಪವನ್ನೂ, ಅಗ್ನಿಗಿಣಿಯಾದ ಕವಚವನ್ನೂ, ಸೂರ್ಯ

* ಕೂಬರ = ಮೂಕಿಮರ (The pole of a car to which the yoke is fixed).

ಆರುಹ್ಯೇನುಂ ರಥಂ ವೀರ ರಾಕ್ಷಸಂ ಜಹಿ ರಾವಣಮ್ |
 ಮಯಾ ಸಾರಥಿನಾ ರಾಜನ್ ಮಹೇಂದ್ರ ಇವ ದಾನವಾನ್ || ೧೭
 ಇತ್ಯುಕ್ತಃ ಸಂಪರಿಕ್ರಮ್ಯ ರಥಂ ಸಮಭಿನಾದ್ಯ ಚ |
 ಆರುರೋಹ ತದಾ ರಾನೋ ಲೋಕಾನ್ ಲಕ್ಷ್ಮ್ಯ ವಿರಾಜಯನ್ ||
 ತದ್ಭೂನಾದ್ಭುತಂ ಯುದ್ಧಂ ತುನುಲಂ ರೋಮಹರ್ಷಣಮ್ |
 ರಾನುಸ್ಯ ಚ ಮಹಾಬಾಹೋ ರಾವಣಸ್ಯ ಚ ರಕ್ಷಸಃ || ೧೯
 ಸ ಗಾಂಧರ್ವೇಣ ಗಾಂಧರ್ವಂ ದೈವಂ ದೈವೇನ ರಾಘವಃ |
 ಅಸ್ತ್ರಂ ರಾಕ್ಷಸರಾಜಸ್ಯ ಜಘಾನ ಪರಮಾಸ್ತ್ರವಿತ್ || ೨೦
 ಅಸ್ತ್ರಂ ತು ಪರನುಂ ಘೋರಂ ರಾಕ್ಷಸಂ ರಾಕ್ಷಸಾಧಿಪಃ |
 ಸಸರ್ಜ ಪರನುಕ್ರುದ್ಧಃ ಪುನರೇನ ನಿಶಾಚರಃ || ೨೧
 ತೇ ರಾವಣಧನುರ್ಮುಕ್ತಾಃ ಶರಾಃ ಕಾಂಚನಭೂಷಣಾಃ |
 ಅಭ್ಯವರ್ತಂತ ಕಾಕುತ್ಸ್ಥಂ ಸರ್ಪಾ ಭೂತ್ವಾ ಮಹಾವಿಷಾಃ || ೨೨

ನಂತೆ ಜ್ವಲಿಸುವ ಶರಗಳನ್ನೂ, ಸ್ವಚ್ಛವೂ ತೀಕ್ಷ್ಣವೂ ಆದ ಶಕ್ತ್ಯಾಯುಧವನ್ನೂ ನಿನಗಾಗಿ ಕಳಿಸಿದ್ದಾನೆ. ವೀರಾಗ್ರಣಿ, ಈ ರಥವನ್ನೇರಿ ರಾವಣನನ್ನು ಸಂಹರಿಸು. ನಾನು ಸಾರಥಿಯಾಗಿರುವೆನು. ದೇವೇಂದ್ರನು ದಾನವರನ್ನು ವಧಿಸಿದಂತೆ, ರಾಜಪುತ್ರ, ಈ ರಾಕ್ಷಸನನ್ನು ವಧಿಸು” ಎಂದು ನಿವೇದಿಸಿದನು (೧೬-೧೭). ಆಗ ಶ್ರೀರಾಮನು ಆ ದಿವ್ಯರಥಕ್ಕೆ ಪ್ರದಕ್ಷಿಣೆಮಾಡಿದನು. ತನ್ನ ವೀರಲಕ್ಷ್ಮಿಯಿಂದ ಲೋಕವನ್ನು ಬೆಳಗುತ್ತ ರಥವನ್ನೇರಿದನು. ಮುಂದಿನ ಯುದ್ಧವು ಅದ್ಭುತವಾಗಿ ನಡೆಯಿತು. ಕಡುಗಲಿಗಳಾದ ಶ್ರೀರಾಮರಾವಣರ ಸಂಗ್ರಾಮವು ರೋಮಾಂಚಕರವಾಯಿತು (೧೮-೧೯). ಅಸ್ತ್ರಕೋವಿದನಾದ ರಾಘವನು ರಾವಣನ ಗಂಧರ್ವಾಸ್ತ್ರವನ್ನು ಗಂಧರ್ವಾಸ್ತ್ರದಿಂದಲೂ ದೈವಾಸ್ತ್ರವನ್ನು ದೈವಾಸ್ತ್ರದಿಂದಲೂ ಕಡಿದನು. ರೋಷಾವಿಷ್ಣುನಾದ ರಾಕ್ಷಸಾಧಿಪನು ಅತಿಘೋರವಾದ ರಾಕ್ಷಸಾಸ್ತ್ರವನ್ನು ಪ್ರಯೋಗಿಸಿದನು (೨೦-೨೧). ಆಗ ರಾವಣನ ಧನುಸ್ಸಿನಿಂದ ಜಗಿದ ಕಾಂಚನಭೂಷಿತ ಶರಗಳು ಭೀಷಣವಿಷಪೂರಿತವಾದ ಮಹಾಸರ್ಪಗಳಾಗಿ

ತೇ ದೀಪ್ತನದನಾ ದೀಪ್ತಂ ವನುಂತೋ ಜ್ವಲನಂ ಮುಖ್ಯೈಃ |
 ರಾನುನೋನಾಭ್ಯವರ್ತಂತ ವ್ಯಾದಿತಾಸ್ಯಾ ಭಯಾನಕಾಃ || ೨೩

ತೈರ್ನಾಸುಕಿಸಮಸ್ತಶೈರ್ದೀಪ್ತಭೋಗೈರ್ನುಹಾವಿಷ್ಯೈಃ |
 ದಿಶಶ್ಚ ಸಂತತಾಃ ಸರ್ವಾಃ ಪ್ರದಿಶಶ್ಚ ಸಮಾವೃತಾಃ || ೨೪

ತಾನ್ ದೃಷ್ಟ್ವಾ ಪನ್ನಗಾನ್ ರಾನುಃ ಸಮಾಪತತ ಆಹನೇ |
 ಅಸ್ತ್ರಂ ಗಾರುತ್ಮತಂ ಘೋರಂ ಪ್ರಾದುಶ್ಚ ಕ್ರೇ ಭಯಾನವದಮ್ || ೨೫

ತೇ ರಾಘವಶರಾ ಮುಕ್ತಾ ರುಕ್ಮಪುಂಖಾಃ ಶಿಖಿಪ್ರಭಾಃ |
 ಸುಪರ್ಣಾಃ ಕಾಂಚನಾ ಭೂತ್ವಾ ವಿಚೇರುಃ ಸರ್ಪಶತ್ರುವಃ || ೨೬

ತೇ ತಾನ್ಸರ್ವಾನ್ ಶರಾನ್ ಜಘ್ನುಃ ಸರ್ಪರೂಪಾನ್ಮಹಾಜನಾನ್ |
 ಸುಪರ್ಣರೂಪಾ ರಾನುಸ್ಯ ವಿಶಿಖಾಃ ಕಾಮರೂಪಿಣಃ || ೨೭

ಅಸ್ತ್ರೇ ಪ್ರತಿಹತೇ ಕ್ರುದ್ಧೋ ರಾವಣೋ ರಾಕ್ಷಸಾಧಿಪಃ |
 ಅಭ್ಯವರ್ಷತ್ತದಾ ರಾನುಂ ಘೋರಾಭಿಃ ಶರವೃಷ್ಟಿಭಿಃ || ೨೮

ಕಾಕುತ್ಸ್ಥನಮೇಲೆ ಎರಗಿದವು. ಉರಿಮೊಗದ ಬಾಯ್ತೆರೆದ ಭಯಾನಕ ಭುಜಂಗಮಗಳಾಗಿ, ಬಾಯಿಂದ ಬೆಂಕಿಯನ್ನುಗುಳುತ್ತ ಭುಸ್ಸೆಂದು ಶ್ರೀರಾಮನ ಕಡೆಗೆ ನುಗ್ಗಿದವು (೨೨-೨೩). ಸರ್ಪರಾಜನಾದ ವಾಸುಕಿಯಂತೆ ಕಠೋರವಾದವೂ ಕಿಡಿಯುಗುಳುವ ಹೆಡೆಯುಳ್ಳವೂ ಘೋರ ವಿಷಧಾರಿಗಳೂ ಆದ ಆ ಸರ್ಪಗಳಿಂದ ದಿಗ್ವಿಗಂತರಗಳು ವ್ಯಾಪಿಸಿಹೋದವು. ರಣಭೂಮಿಯಲ್ಲಿ ಎರಗಿಬರುವ ಆ ಸರ್ಪಗಳನ್ನು ನೋಡಿ, ಶ್ರೀರಾಮನು ಭಯಂಕರವಾದ ಗರುಡಾಸ್ತ್ರವನ್ನು ಹೂಡಿದನು (೨೪-೨೫). ಒಡನೆಯೇ ರಾಘವನ ಕೋದಂಡದಿಂದ ಹಾರಿದ ಶರಗಳು ವಹ್ನಿಯಂತೆ ವಿರಾಜಿಸುವ ಚಿನ್ನದ ಗರಿಗಳುಳ್ಳ ಕಾಂಚನಮಯ ಗರುಡವಕ್ಷಿಗಳಾಗಿ, ಆ ಸರ್ಪಗಳನ್ನು ಮರ್ದಿಸುತ್ತ ಹಾರಾಡಿದವು (೨೬). ಶ್ರೀರಾಮನ ಕಾಮರೂಪಿಗಳಾದ ಅಸ್ತ್ರಗಳು ಗರುಡರೂಪವನ್ನು ಧರಿಸಿ, ಮಹಾವೇಗದಿಂದ ಹಾರಾಡುತ್ತಿದ್ದ ರಾವಣನ ಸಮಸ್ತ ಸರ್ಪಾಸ್ತ್ರಗಳನ್ನೂ ನಾಶಪಡಿಸಿದವು. ತನ್ನ ರಾಕ್ಷಸಾಸ್ತ್ರವು ನಾಶವಾದ್ದನ್ನು ನೋಡಿ ರಾಕ್ಷಸೇಶ್ವರನು ಸಂಕ್ರೂಢನಾದನು. ಅಷ್ಟು ಸುಲಭವಾಗಿ ತನ್ನ ಅಸ್ತ್ರಗಳನ್ನು ಶ್ರೀರಾಮನು ನಾಶಪಡಿಸಿದನೆಂದು ರೇಗಿದ

ತತಃ ಶರಸಹಸ್ರೇಣ ರಾಮನುಕ್ಲಿಷ್ಟಕಾರಿಣಮ್ |
ಅರ್ಧಯಿತ್ವಾ ಶರೌಘೇಣ ಮಾತಲಿಂ ಪ್ರತ್ಯವಿಧೃತ || ೨೯

ಚಿಚ್ಛೇದ ಕೇತುನುದ್ವಿಶ್ಯ ಶರೇಣೈಕೇನ ರಾವಣಃ |
ಸಾತಯಿತ್ವಾ ರಥೋಪಸ್ಥೇ ರಥಾತ್ ಕೇತುಂ ಚ ಕಾಂಚನಮ್ ||

ಐಂದ್ರಾನಸಿ ಜಘಾನಾಶ್ವಾನ್ ಶರಜಾಲೇನ ರಾವಣಃ |
ತದ್ವೃಷ್ಟ್ವಾ ಸುನುಹತ್ ಕರ್ನು ರಾವಣಸ್ಯ ದುರಾತ್ಮನಃ || ೩೦

ವಿಷೇದುರ್ದೇವಗಂಧರ್ವಾ ದಾನನಾಶ್ಚಾರಣೈಃ ಸಹ |
ರಾಮನಾರ್ತಂ ತದಾ ದೃಷ್ಟ್ವಾ ಸಿದ್ಧಾಶ್ಚ ಪರನುರ್ಷಯಃ || ೩೧

ವ್ಯಥಿತಾ ನಾನರೇಂದ್ರಾಶ್ಚ ಬಭೂವುಃ ಸವಿಭೀಷಣಾಃ |
ರಾಮುಚಂದ್ರಮಸಂ ದೃಷ್ಟ್ವಾ ಗ್ರಸ್ತಂ ರಾವಣರಾಹುಣಾ || ೩೨

ಪ್ರಾಜಾಪತ್ಯಂ ಚ ನಕ್ಷತ್ರಂ ರೋಹಿಣೀಂ ಶಶಿನಃ ಪ್ರಿಯಾಮ್ |
ಸಮಾಕ್ರಮ್ಯ ಬುಧಸ್ತಸೌ ಪ್ರಜಾನಾನುಶುಭಾವಹಃ || ೩೩

ರಾವಣನು, ಘೋರ ಶರವೃಷ್ಟಿಗಳನ್ನು ಸುರಿಸಲಾರಂಭಿಸಿದನು (೨೭-೨೮). ಅವನು ಒಂದು ಸಾವಿರ ಕೂರಂಬುಗಳಿಂದ ಶ್ರೀರಾಮನನ್ನು ನೋಯಿಸಿ, ಶರರಾಶಿಯಿಂದ ಮಾತಲಿಯನ್ನು ಪೀಡಿಸಿ, ಒಂದು ಬಾಣದಿಂದ ಇಂದ್ರರಥದ ಕಾಂಚನಧ್ವಜವನ್ನು ಕತ್ತರಿಸಿ ರಥದಲ್ಲಿ ಬೀಳಿಸಿ, ಅಸ್ತ್ರಜಾಲಗಳಿಂದ ಇಂದ್ರನ ದಿವ್ಯಾಶ್ವಗಳನ್ನು ಹೊಡೆದು ಕಂಗೆಡಿಸಿದನು (೨೯-೩೦). ದುರಾತ್ಮನಾದ ರಾವಣನು ಎಸಗಿದ ಆಶ್ಚರ್ಯಕರವಾದ ಆ ಸಾಹಸವನ್ನು ಕಂಡು, ದೇವಗಂಧರ್ವರೂ ದಾನವಚಾರಣರೂ ವಿಷಣ್ಣರಾದರು. ಶ್ರೀರಾಮನು ಶರಪೀಡಿತನಾಗಿ ನೊಂದುದನ್ನು ನೋಡಿ, ಸಿದ್ಧರೂ ಮಹರ್ಷಿಗಳೂ ಖಿನ್ನರಾದರು. ವಾನರಯೂಥಪರೂ ವಿಭೀಷಣನೂ ವೃಥೆಪಟ್ಟರು (೩೧-೩೨). ಶ್ರೀರಾಮನೆಂಬ ಚಂದ್ರನನ್ನು ರಾವಣನೆಂಬ ರಾಹು ಆಕ್ರಮಿಸಲಾಗಿ, ಪ್ರಜಾಪತಿದೇವತಾಕವಾದ ರೋಹಿಣೀನಕ್ಷತ್ರವನ್ನು ಬುಧನು ಆಕ್ರಮಿಸಿದನು. ರೋಹಿಣೀನಕ್ಷತ್ರದಲ್ಲಿ ಬುಧನಿದ್ದರೆ ಪ್ರಜೆ

ಸಥೂನುಪೆರಿವೃತ್ತೋರ್ಮಿಃ ಪ್ರಜ್ಜಲನ್ನಿವ ಸಾಗರಃ |

ಉತ್ವಪಾತ ತದಾ ಕ್ರುದ್ಧಃ ಸ್ಪೃಶನ್ನಿವ ದಿನಾಕರಮ್ ||

೩೫

ಶಸ್ತ್ರವರ್ಣಃ ಸುಪರುಷೋ ನುಂದರಶ್ಮಿದ್ವಿನಾಕರಃ |

ಅದೃಶ್ಯತ ಕಬಂಧಾಂಕಃ ಸಂಸಕ್ತೋ ಧೂನುಕೇತುನಾ ||

೩೬

ಕೋಸಲಾನಾಂ ಚ ನಕ್ಷತ್ರಂ ವ್ಯಕ್ತಮಿಂದ್ರಾಗ್ನಿದೈವತಮ್ |

ಆಕ್ರಮ್ಯಾಂಗಾರಕಸ್ತಸ್ಥ ವಿಶಾಖನುಪಿ ಚಾಂಬರೇ ||

೩೭

ದಶಾಸ್ಯೋ ವಿಂಶತಿಭುಜಃ ಪ್ರಗೃಹೀತಶರಾಸನಃ |

ಅದೃಶ್ಯತ ದಶಗ್ರೀವೋ ಮೈನಾಕ ಇವ ಪರ್ವತಃ ||

೩೮

ನಿರಸ್ಯಮಾನೋ ರಾಮಸ್ತು ದಶಗ್ರೀವೇಣ ರಕ್ಷಸಾ |

ನಾಶಕ್ನೋದಭಿಸಂಧಾತುಂ ಸಾಯಕಾನ್ ರಣಮೂರ್ಧನಿ ||

೩೯

ಗಳಿಗೆ ಅಶುಭಕಾರಕನಾಗುವನು (೩೩-೩೪). ಸಮುದ್ರಕ್ಕೆ ಬೆಂಕಿ ಬಿದ್ದಂತಾಗಿ ಹೊಗೆಯುಗುಳುತ್ತ ಅಲೆಗಳನ್ನು ಹಾರಿಸುತ್ತ ಕ್ಷುಬ್ಧನಾದ ಸಮುದ್ರರಾಜನು ಸೂರ್ಯನನ್ನು ಮುಟ್ಟುವನೋ ಎಂಬಂತೆ ಮೇಲಕ್ಕೆ ನೆಗೆದನು. ಮಂದಕಿರಣನಾದ ದಿನಕರನು ಶಸ್ತ್ರದಂತೆ ಶ್ಯಾಮವರ್ಣನಾಗಿ ರೂಕ್ಷನಾದನು. ಧೂನುಕೇತುವು ಬಂದು ತಾಗಲು, ಸೂರ್ಯಮಂಡಲ ದಲ್ಲಿ ರುಂಡಾಕೃತಿಯು ಕಂಡಿತು (೩೫-೩೬). ಕೋಸಲರಾಜರ ನಕ್ಷತ್ರವೂ* ಇಂದ್ರಾಗ್ನಿದೇವತಾಕವೂ ಆದ ವಿಶಾಖೆಯನ್ನು ಆಕ್ರಮಿಸಿ ಅಂಗಾರಕನು ಅಂಬರದಲ್ಲಿ ನಿಂತನು. ಹತ್ತು ತಲೆಗಳಿಂದಲೂ ಇವತ್ತು ಭುಜಗಳಿಂದಲೂ ಯುಕ್ತನಾದ ರಾವಣನು ಧನುರ್ಧಾರಿಯಾಗಿ, ಮೈನಾಕಪರ್ವತದಂತೆ ಎದುರಿಗೆ ನಿಂತಿದ್ದನು! (೩೭-೩೮). ದಶಗ್ರೀವನ ಶರಪರಂಪರೆಗಳ ಆರ್ಭಟಕ್ಕೆ ಸಿಕ್ಕಿದ ಶ್ರೀರಾಮನಿಗೆ ಸಾಯಕಗಳನ್ನು ಹೂಡಿ ಗುರಿಯಿಡಲು

* ಕೋಸಲರಾಜರಾದ ಇಕ್ಷ್ವಾಕುವಂಶದವರಿಗೆ ವಿಶಾಖಾ ನಕ್ಷತ್ರವು ಮುಖ ವೆಂದು ಯುಧ್ಧ ಕಾಂಡದ ೪ನೆಯ ಸರ್ಗದ ೫೨ನೆಯ ಶ್ಲೋಕದಲ್ಲಿ ಹೇಳಿದೆ.

ಸ ಕೃತ್ವಾ ಭ್ರುಕುಟಿಂ ಕ್ರುದ್ಧಃ ಕಿಂಚಿತ್ ಸಂರಕ್ತಲೋಚನಃ |
ಜಗಾಮ ಸುಮಹಾಕ್ರೋಧಂ ನಿರ್ದಹನ್ನಿವ ಚಕ್ಷುಷಾ || ೪೦

ಇತಿ ಶ್ರೀಮದ್ರಾಮಾಯಣೇ ಯುದ್ಧಕಾಂಡೇ ತ್ರುತ್ತರಶತತಮಃ ಸರ್ಗಃ

ಚತುರುತ್ತರಶತತಮಃ ಸರ್ಗಃ

ರಾವಣಶೂಲಭಂಗಃ

ತಸ್ಯ ಕ್ರುದ್ಧಸ್ಯ ವದನಂ ದೃಷ್ಟ್ವಾ ರಾಮಸ್ಯ ಧೀಮತಃ |
ಸರ್ವಭೂತಾನಿ ವಿಶ್ರೇಸುಃ ಪ್ರಾಕಂಪತ ಚ ಮೇದಿನೀ || ೧
ಸಿಂಹಶಾರ್ದೂಲವಾನ್ ಶೈಲಃ ಸಂಚಚಾಲ ಚಲದ್ರುಮಃ |
ಬಭೂವ ಚಾತಿಕ್ಷುಭಿತಃ ಸನುದ್ರಃ ಸರಿತಾಂ ಪತಿಃ || ೨

ಸಾಧ್ಯವಾಗಲಿಲ್ಲ. ಆ ಪರಿಸ್ಥಿತಿಯನ್ನು ಕಂಡು ಶ್ರೀರಾಮನ ಹುಬ್ಬುಗಳು ಗಂಟಿಕ್ಕಿದವು. ಕಣ್ಣುಗಳು ಕೆಂಪಡರಿದವು. ಕ್ರೋಧವು ಉಕ್ಕಿತು. ಶತ್ರುವನ್ನು ಸುಡುವನೋ ಎಂಬಂತೆ ಶ್ರೀರಾಮನು ನೋಡಿದನು (೩೯-೪೦).

ಇಲ್ಲಿಗೆ ಶ್ರೀಮದ್ರಾಮಾಯಣದ ಯುದ್ಧಕಾಂಡದಲ್ಲಿ ನೂರಮೂರನೆಯ ಸರ್ಗ*

ಸರ್ಗ ೧೦೪

ರಾವಣನು ಪ್ರಯೋಗಿಸಿದ ಶೂಲವನ್ನು ಶ್ರೀರಾಮನು ಇಂದ್ರದತ್ತವಾದ
ಶಕ್ತಿಯಿಂದ ಭಗ್ನಗೊಳಿಸುವುದು.

ಯುದ್ಧವಿದ್ಯಾಪರಿಣತನಾದ ಶ್ರೀರಾಮನು ಈ ಪರಿಯಲ್ಲಿ ಕ್ರೋಧೋದ್ದೀಪಿತನಾಗಲು, ಅವನ ಮುಖವನ್ನು ನೋಡಿ ಸಕಲರೂ ಭೀತರಾದರು. ಭೂಮಿಯು ನಡುಗಿತು. ಸಿಂಹಶಾರ್ದೂಲಾದಿ ವೃಕ್ಷಗಳಿಂದ ಸಮೇತವಾದ ಪರ್ವತವು ಕಂಪಿಸಿತು. ಅದರಲ್ಲಿ ಬೆಳೆದಿದ್ದ ವೃಕ್ಷಗಳು ಅಲ್ಲಾಡಿದವು.

* ಇಲ್ಲಿಗೆ ಸರ್ಗವು ಮುಗಿಯುವುದಿಲ್ಲವೆಂದು ತಿಲಕವ್ಯಾಖ್ಯಾನದ ಅಶಯ.

ಖಗಾಶ್ಚ ಖರನಿಘೋಷಾ ಗಗನೇ ಪರುಷಾ ಘನಾಃ |
 ಔತ್ಪಾತಿಕಾನಿ ನರ್ದಂತಃ ಸಮಂತಾತ್ ಪರಿಚಕ್ರಮುಃ || ೩

ರಾನುಂ ದೃಷ್ಟ್ವಾ ಸುಸಂಕ್ರುದ್ಧಮುತ್ತಾತಾಂಶ್ಚ ಸುದಾರುಣಾನ್ |
 ವಿತ್ರೇಸುಃ ಸರ್ವಭೂತಾನಿ ರಾನಣಸ್ಯಾಭವದ್ಭಯಮ್ || ೪

ವಿಮಾನಸ್ಥಾಸ್ತದಾ ದೇವಾ ಗಂಧರ್ವಾಶ್ಚ ಮಹೋರಗಾಃ |
 ಋಷಿದಾನನದೈತ್ಯಾಶ್ಚ ಗರುತ್ಮಂತಶ್ಚ ಖೇಚರಾಃ || ೫

ದದೃಶುಸ್ತೇ ಮಹಾಯುದ್ಧಂ ಲೋಕಸಂವರ್ತಸಂಸ್ಥಿತಮ್ |
 ನಾನಾಪ್ರಹರಣೈರ್ಭೀನೈಃ ಶೂರಯೋಃ ಸಂಪ್ರಯುಧ್ಯತೋಃ || ೬

ಊಚುಃ ಸುರಾಸುರಾಃ ಸರ್ವೇ ತದಾ ವಿಗ್ರಹನಾಗತಾಃ |
 ಪ್ರೇಕ್ಷನಾಣಾ ಮಹದ್ಯುದ್ಧಂ ವಾಕ್ಯಂ ಭಕ್ತ್ಯಾ ಪ್ರಹೃಷ್ಟವತ್ || ೭

ದಶಗ್ರೀವಂ ಜಯೇತ್ಯಾಹುರಸುರಾಃ ಸಮನಸ್ಥಿತಾಃ |
 ದೇವಾ ರಾನುಮುಘೋಚುಸ್ತೇ ತ್ವಂ ಜಯೇತಿ ಪುನಃ ಪುನಃ || ೮

ಸಮುದ್ರವು ಪ್ರಕ್ಷುಬ್ಧವಾಯಿತು (೧-೨). ಹಕ್ಕಿಗಳು ಕರ್ಣಕಶೋರವಾಗಿ ಕೂಗಿದವು. ನೋಡಗಳು ಉತ್ಪಾತಸೂಚಕವಾದ ಧ್ವನಿಯಿಂದ ಗರ್ಜಿಸುತ್ತ ಆಕಾಶದಲ್ಲಿ ಅಲೆದಾಡಿದವು. ರೋಷಾವಿಷ್ಟನಾದ ರಾಘವನನ್ನು ದಾರುಣವಾದ ಉತ್ಪಾತಗಳನ್ನೂ ವೀಕ್ಷಿಸಿ, ಸಮಸ್ತ ಭೂತಗಳೂ ಹೆದರಿ ದವು. ರಾವಣನ ಮನಸ್ಸಿನಲ್ಲಿ ಅಂಜಿಕೆ ಅಂಕುರಿಸಿತು (೩-೪). ವಿಮಾನಗಳಲ್ಲಿದ್ದ ದೇವಗಂಧರ್ವರೂ ಮಹೋರಗರೂ ಋಷಿಗಳೂ ದೈತ್ಯದಾನವರೂ ಗರುಡರೂ ಸಹ, ಭೀಕರವಾದ ವಿವಿಧಾಯುಧಗಳಿಂದ ಹೋರಾಡುತ್ತಿದ್ದ ಆ ಶೂರರೀರ್ವರ ಮಹಾಯುದ್ಧವನ್ನು ವೀಕ್ಷಿಸುತ್ತಿದ್ದರು. ಆ ಯುದ್ಧವಾದರೋ ಪ್ರಳಯಕಾಲದ ಸನ್ನಿವೇಶದಂತೆ ಘೋರವಾಗಿತ್ತು (೫-೬). ರಣಭೂಮಿಗೆ ಬಂದು ನೆರೆದಿದ್ದ ನಿಖಿಲ ಸುರಾಸುರರೂ ಆ ಮಹಾಯುದ್ಧವನ್ನು ಸಮೀಕ್ಷಿಸುತ್ತ, ಭಕ್ತಿಯಿಂದ ಉತ್ಸಾಹಪೂರ್ಣರಾಗಿ ಇಷ್ಟಬಂದಂತೆ ಜಯಘೋಷಮಾಡುತ್ತಿದ್ದರು. ಅಲ್ಲಿ ನೆರೆದಿದ್ದ ಅಸುರರು 'ರಾವಣನಿಗೆ ಜಯವಾಗಲಿ!' ಎಂದೂ, ದೇವತೆಗಳು 'ಶ್ರೀರಾಮನಿಗೆ ಜಯವಾಗಲಿ!'

ಏತಸ್ಮಿನ್ನಂತರೇ ಕ್ರೋಧಾದ್ರಾಘವಸ್ಯ ಸ ರಾವಣಃ |
ಪ್ರಹರ್ತುಕಾನೋ ದುಷ್ವಾತ್ಮಾ ಸ್ಪೃಶನ್ ಪ್ರಹರಣಂ ಮಹತ್ || ೯

ನಜ್ರಸಾರಂ ಮಹಾನಾದಂ ಸರ್ವಶತ್ರುನಿಬರ್ಹಣಮ್ |
ಶೈಲಶೃಂಗನಿಭೈಃ ಕೂಟೈಶ್ಚಿತಂ ದೃಷ್ಟ್ವಿಭಯಾವಹಮ್ || ೧೦

ಸಥೂಮಮಿವ ತೀಕ್ಷ್ಣಾಗ್ರಂ ಯುಗಾಂತಾಗ್ನಿಚಯೋಪಮಮ್ |
ಅತಿರೌದ್ರಮನಾಸಾದ್ಯಂ ಕಾಲೇನಾಪಿ ದುರಾಸದಮ್ || ೧೧

ತ್ರಾಸನಂ ಸರ್ವಭೂತಾನಾಂ ದಾರಣಂ ಭೇದನಂ ತದಾ |
ಪ್ರದೀಪ್ತಮಿವ ರೋಷೇಣ ಶೂಲಂ ಜಗ್ರಾಹ ರಾವಣಃ || ೧೨

ತಚ್ಚೂಲಂ ಪರಮುಕ್ತುದ್ಧೋ ಮಥೈ ಜಗ್ರಾಹ ವೀರ್ಯವಾನ್ |
ಅನೇಕೈಃ ಸಮರೇ ಶೂರೈ ರಾಕ್ಷಸೈಃ ಪರಿನಾರಿತಃ || ೧೩

ಎಂದೂ ಮತ್ತೆ ಮತ್ತೆ ಘೋಷಿಸುತ್ತಿದ್ದರು (೭-೮). ಆ ಸಮಯದಲ್ಲಿ ದುರಾತ್ಮನಾದ ರಾವಣನು ರಾಘವನನ್ನು ಪ್ರಹರಿಸಬೇಕೆಂದು ಮಹತ್ತರವಾದ ಶೂಲಾಯುಧವನ್ನು ತುಡುಕಿದನು. ಅದು ಸಿಡಿಲಿನಂತೆ ಮಹಾಧ್ವನಿಯಿಂದ ಬಡಿಯುವ ಅದ್ಭುತಸಾಮರ್ಥ್ಯವುಳ್ಳದ್ದೂ ಸರ್ವಶತ್ರುಗಳನ್ನೂ ವಿಧ್ವಂಸಗೊಳಿಸುವ ಶಕ್ತಿಯುಳ್ಳದ್ದೂ ಆಗಿತ್ತು. ಶೈಲಶೃಂಗಗಳಂತಿರುವ ಉಕ್ಕಿನ ಮುಳ್ಳುಗಳಿಂದ ವ್ಯಾಪ್ತವಾಗಿತ್ತು. ನೋಡಿದರೆ ನಡುಕವನ್ನುಂಟುಮಾಡುವ ಘೋರಾಕೃತಿಯುಳ್ಳದಾಗಿತ್ತು (೯-೧೦). ಹೊಗೆಯನ್ನುಗುಳುವ ಪ್ರಳಯಕಾಲಾಗ್ನಿಪುಂಜವೋ ಎಂಬಂತೆ ಉಜ್ವಲವಾಗಿ ಬೆಳಗುತ್ತ ಅತ್ಯಂತನಿಶಿತವಾಗಿತ್ತು. ರುದ್ರಭೀಷಣವಾಗಿ ದುರ್ಧರ್ಷವಾಗಿತ್ತು. ಕಾಲಮೃತ್ಯುವಿಗೂ ಎದುರಿಸಲು ಅಶಕ್ಯವಾಗಿತ್ತು. ಸಮಸ್ತ ಭೂತಜಾತಗಳನ್ನೂ ನಡುಗಿಸಿ ಕೊಂದು ಕೊಚ್ಚಿ ಸೀಳಿ ಬಿಸುಡುವಷ್ಟು ಉಗ್ರವಾಗಿತ್ತು. ರೋಷದಿಂದ ಪ್ರಜ್ವಲಿಸುವುದೋ ಎಂಬಂತಿದ್ದ ದಾರುಣವಾದ ಆ ಶೂಲವನ್ನು ರಾವಣನು ತುಡುಕಿದನು! (೧೧-೧೨). ಸಿಟ್ಟಿನಿಂದ ಸಿಡಿದೆದ್ದ ವೀರಾಗ್ರೇಸರನೂ ಮಹಾಶರೀರನೂ ಆದ ರಾವಣನು ಶೂಲವನ್ನು

ಸಮುದ್ಯಮ್ಯ ಮಹಾಕಾಯೋ ನನಾದ ಯುಧಿ ಭೈರವಮ್ |
 ಸಂರಕ್ತನಯನೋ ರೋಷಾತ್ ಸ್ವಸೈನ್ಯಮುಭಿಹರ್ಷಯನ್ || ೧೪
 ಪೃಥಿವೀಂ ಚಾಂತರಿಕ್ಷಂ ಚ ದಿಶಶ್ಚ ಪ್ರದಿಶಸ್ತಥಾ |
 ಪ್ರಾಕಂಪಯತ್ತದಾ ಶಬ್ದೋ ರಾಕ್ಷಸೇಂದ್ರಸ್ಯ ದಾರುಣಃ || ೧೫
 ಅತಿನಾದಸ್ಯ ನಾದೇನ ತೇನ ತಸ್ಯ ದುರಾತ್ಮನಃ |
 ಸರ್ವಭೂತಾನಿ ವಿತ್ರೇಸುಃ ಸಾಗರಶ್ಚ ಪ್ರಚುಕ್ಷುಭೇ || ೧೬
 ಸ ಗೃಹೀತ್ವಾ ಮಹಾವೀರ್ಯಃ ಶೂಲಂ ತದ್ರಾವಣೋ ಮಹತ್ |
 ವಿನದ್ಯ ಸುಮಹಾನಾದಂ ರಾನುಂ ಪರುಷಮಬ್ರವೀತ್ || ೧೭
 ಶೂಲೋಽಯಂ ವಜ್ರಸಾರಸ್ತೇ ರಾನು ರೋಷಾನ್ಮಯೋದ್ಯತಃ |
 ತವ ಭ್ರಾತೃಸಹಾಯಸ್ಯ ಸದ್ಯಃ ಪ್ರಾಣಾನ್ ಹರಿಷ್ಯತಿ || ೧೮
 ರಕ್ಷಸಾನುದ್ಯ ಶೂರಾಣಾಂ ನಿಹತಾನಾಂ ಚಮೂಮುಖೇ |
 ತ್ವಾಂ ನಿಹತ್ಯ ರಣಶ್ಲಾಘಿನ್ ಕರೋಮಿ ತರಸಾ ಸಮಮ್ || ೧೯

ಮಧ್ಯದಲ್ಲಿ ಹಿಡಿದು ಮೇಲೆತ್ತಿ ಭೈರವನಾದದಿಂದ ಬೊಬ್ಬಿರಿದನು. ಶೂರ
 ರಾದ ರಾಕ್ಷಸರ ಪರಿವಾರವು ಅವನ ಸುತ್ತಲೂ ನೆರೆದಿತ್ತು. ರೋಷತಾಮ್ರಾಕ್ಷ
 ನಾದ ಅವನ ಅಬ್ಬರವನ್ನು ನೋಡಿ ರಾಕ್ಷಸಪರಿವಾರವು ಸಂತೋಷದಿಂದ
 ಉಬ್ಬಿತು (೧೩-೧೪). ರಾಕ್ಷಸೇಂದ್ರನ ಭೀಕರವಾದ ಅಬ್ಬರದ ಗರ್ಜನೆ
 ಯಿಂದ ದ್ಯಾವಾಪೃಥಿವಿಗಳು ನಡುಗಿದವು. ದಿಗ್ವಿಗಂತರಗಳು ತಲ್ಲಣಿಸಿದವು.
 ಅತಿಘೋರವಾಗಿ ಬೊಬ್ಬಿರಿದ ಆ ದುರಾತ್ಮನ ಸಿಂಹನಾದವನ್ನು ಕೇಳಿ,
 ಸರ್ವಭೂತಗಳೂ ಹೆದರಿ ಕಂಗಾಲಾದವು. ಸಮುದ್ರವು ಉಲ್ಲೋಲ
 ಕಲ್ಲೋಲವಾಯಿತು (೧೫-೧೬). ಚಂಡಪರಾಕ್ರಮಿಯಾದ ರಾವಣನು
 ಆ ಮಹಾಶೂಲವನ್ನು ಹಿಡಿದು ಉಗ್ರನಾದದಿಂದ ಗರ್ಜಿಸಿ, ಶ್ರೀರಾಮನನ್ನು
 ಕುರಿತು ಕಠೋರಸ್ವರದಿಂದ “ಎಲೈ ರಾಮ, ರೋಷದಿಂದ ನಾನು
 ಹಿಡಿದೆತ್ತಿರುವ ಈ ಶೂಲವು ನಿನ್ನನ್ನೂ ನಿನ್ನ ತಮ್ಮನನ್ನೂ ನಿರ್ಭೇದಿಸಿ,
 ಈ ಕ್ಷಣದಲ್ಲಿಯೇ ನಿಮ್ಮೀರ್ವರ ಪ್ರಾಣಗಳನ್ನು ಕೊಚ್ಚಿಕೊಂಡುಹೋಗು
 ವುದು. ಈ ರಣರಂಗದಲ್ಲಿ ಶೂರರಾದ ರಾಕ್ಷಸರನ್ನು ನೀನು ಘಾತಿಸಿರುವೆ
 ಯಲ್ಲವೆ? ಭಪ್ಪರೇ, ರಣಮಲ್ಲ! ನಿನಗೆ ತಕ್ಕುದನ್ನು ಮಾಡಿ ಸೇಡುತೀರಿಸಿ

ತಿಷ್ಠೇದಾನೀಂ ನಿಹನ್ಮಿ ತ್ವಾಮೇಷ ಶೂಲೇನ ರಾಘವ |
ಏನಮುಕ್ತ್ವಾ ಸ ಚಿಕ್ಷೇಪ ತಚ್ಚೂಲಂ ರಾಕ್ಷಸಾಧಿಪಃ || ೨೦

ತದ್ರಾವಣಕರಾನ್ಮುಕ್ತಂ ವಿದ್ಯುಜ್ವಾಲ್ವಾಲಾಸಮಾಕುಲಮ್ |
ಽಷ್ಟಘಂಟೆಂ ಮಹಾನಾದಂ ವಿಯದ್ಗತಮಶೋಭತ || ೨೧

ತಚ್ಚೂಲಂ ರಾಘವೋ ದೃಷ್ಟ್ವಾ ಜ್ವಲಂತಂ ಘೋರದರ್ಶನಮ್ |
ಸಸರ್ಜ ವಿಶಿಖಾನ್ ರಾಮಶ್ಚಾಪಮಾಯಮ್ಯ ನೀರ್ಯವಾನ್ || ೨೨

ಆಪತಂತಂ ಶರೌಘೇಣ ವಾರಯಾಮಾಸ ರಾಘವಃ |
ಉತ್ಪತಂತಂ ಯುಗಾಂತಾಗ್ನಿಂ ಜಲೌಘೈರಿವ ವಾಸವಃ || ೨೩

ನಿರ್ದದಾಹ ಸ ತಾನ್ ಬಾಣಾನ್ ರಾಮಕಾರ್ಮುಕನಿಸ್ಯತಾನ್ |
ರಾವಣಸ್ಯ ಮಹಾಶೂಲಃ ಪತಂಗಾನಿವ ಪಾವಕಃ || ೨೪

ತಾನ್ ದೃಷ್ಟ್ವಾ ಭಸ್ಮಸಾದ್ಭೂತಾನ್ ಶೂಲಸಂಸ್ಪರ್ಶಚೂರ್ಣಿತಾನ್ |
ಸಾಯಕಾನಂತರಿಕ್ಷಸ್ಥಾನ್ ರಾಘವಃ ಕ್ರೋಧಮಾಹರತ್ || ೨೫

ಕೊಳ್ಳುವೆನು (೧೭-೧೯). ನಿಲ್ಲು, ನಿಲ್ಲು; ಎಲೈ ರಾಘವ, ಈ ಶೂಲ ದಿಂದ ನಿನ್ನನ್ನು ಮುಗಿಸುವೆನು!" ಎಂದು ಹೇಳಿ, ಆ ರಾಕ್ಷಸಾಧಿಪನು ಶೂಲವನ್ನು ಶ್ರೀರಾಮನಮೇಲೆ ರಭಸದಿಂದ ಬೀಸಿದನು. ರಾವಣನ ಕರದಿಂದ ಹೊರಬಿದ್ದ ಅಷ್ಟಘಂಟಾಯುಕ್ತವಾದ ಆ ಶೂಲವು ಮಿಂಚುಗಳ ಗೊಂಚಲಿಂದ ವಿದ್ಯೋತಿಮತ್ತ ಗಗನಮಾರ್ಗದಲ್ಲಿ ಭೋರ್ಗರೆಯಿತು (೨೦-೨೧). ಘೋರವಾಗಿ ಧಗಧಗಿಸುತ್ತಿದ್ದ ಆ ಶೂಲವನ್ನು ನೋಡಿ, ಅದನ್ನು ನಿಗ್ರಹಿಸುವುದಕ್ಕಾಗಿ ಶ್ರೀರಾಮನು ಹೆದೆಯೆಳೆದು ಶರರಾಶಿಗಳನ್ನು ಪ್ರಯೋಗಿಸಿದನು. ಒಡಮೂಡುವ ಪ್ರಳಯಕಾಲಾಗ್ನಿಯನ್ನು ದೇವೇಂದ್ರನು ಮಳೆಸುರಿಸಿ ನಂದಿಸಲು ಯತ್ನಿಸಿದಂತಾಯಿತು (೨೨-೨೩). ಶ್ರೀರಾಮನ ಕಾರ್ಮುಕದಿಂದ ಸಿಡಿದುಬಂದ ಬಾಣರಾಶಿಗಳೆಲ್ಲವನ್ನೂ ರಾವಣನ ಮಹಾಶೂಲವು, ಮಿಡತೆಗಳನ್ನು ಬೆಂಕಿಯು ಸುಡುವಂತೆ ಸುಟ್ಟು ಹಾಕಿತು. ಹೀಗೆ ತನ್ನ ಸಾಯಕಗಳೆಲ್ಲವೂ ಶೂಲಕ್ಕೆ ತಾಗಿ ವುಡಿಯಾಗಿ ಗಗನದಲ್ಲಿ ಸುಟ್ಟು ಬೂದಿಯಾಗುವುದನ್ನು ನೋಡಿ, ಶ್ರೀರಾಮನ ಕ್ರೋಧವು

ಸ ತಾಂ ನೂತಲಿನಾನೀತಾಂ ಶಕ್ತಿಂ ವಾಸನನಿರ್ಮಿತಾಮ್ |
 ಜಗ್ರಾಹ ಪರಮಕೃದ್ಧೋ ರಾಘವೋ ರಘುನಂದನಃ || ೨೬
 ಸಾ ತೋಲಿತಾ ಬಲವತಾ ಶಕ್ತಿಘ್ನಾಂಟಾಕೃತಸ್ವನಾ |
 ನಭಃ ಪ್ರಜ್ವಾಲಯಾಮಾಸ ಯುಗಾಂತೋಲ್ಕೇನ ಸಪ್ರಭಾ || ೨೭
 ಸಾ ಕ್ಷಿಪ್ತಾ ರಾಕ್ಷಸೇಂದ್ರಸ್ಯ ತಸ್ಮಿನ್ ಶೂಲೇ ಪಸಾತ ಹ |
 ಭಿನ್ನಃ ಶಕ್ತ್ಯಾ ಮಹಾನ್ ಶೂಲೋ ನಿಪಸಾತ ಹತದ್ಯುತಿಃ || ೨೮
 ನಿರ್ಬಿಭೇದ ತತೋ ಬಾಣೈರ್ಹಯಾನಸ್ಯ ಮಹಾಜನಾನ್ |
 ರಾಮಸ್ತೀಕ್ಷ್ಣೈರ್ನುಹಾವೇಗೈರ್ವಜ್ರಕಲ್ಪೈಃ ಶಿಶೈಃ ಶರೈಃ || ೨೯
 ನಿರ್ಬಿಭೇದೋರಸಿ ತತೋ ರಾವಣಂ ನಿಶಿಶೈಃ ಶರೈಃ |
 ರಾಘವಃ ಪರಮಾಯತ್ತೋ ಲಲಾಟೇ ಪತ್ರಿಭಿಸ್ತ್ರಿಭಿಃ || ೩೦
 ಸ ಶರೈರ್ಭಿನ್ನಸರ್ವಾಂಗೋ ಗಾತ್ರಪ್ರಸ್ತುತಶೋಣಿತಃ |
 ರಾಕ್ಷಸೇಂದ್ರಃ ಸಮೂಹಸ್ಥಃ ಫುಲ್ಲಾಶೋಕ ಇನಾಬಭೌ || ೩೧

ತೀವ್ರವಾಯಿತು (೨೪-೨೫). ನೂತಲಿಯು ತಂದುಕೊಟ್ಟ ಇಂದ್ರನಿರ್ಮಿತವಾದ ಶಕ್ತಿಯನ್ನು ಕೃದ್ಧನಾದ ರಾಘವನು ಕೈಗೆತ್ತಿಕೊಂಡನು. ಬಲಾಢ್ಯನಾದ ರಘುನಂದನನು ಆ ಶಕ್ತಿಯನ್ನು ಹಿಡಿದು ತೂಗಿ ತಿರುಗಿಸಲಾಗಿ, ಆ ಶಕ್ತಿಯು ಘಂಟೆಗಳ ಘಣಘಣರವದೊಡನೆ ಪ್ರಭಿಯನ್ನು ಬೀರುತ್ತ, ಯುಗಾಂತದಲ್ಲಿ ಸಿಡಿಯುವ ಉಲ್ಕೆಯಂತೆ ದಿಕ್ಕುಗಳನ್ನು ಪ್ರಜ್ವಲಗೊಳಿಸಿತು (೨೬-೨೭). ಅನಂತರ ಶ್ರೀರಾಮನು ಅದನ್ನು ಪ್ರಯೋಗಿಸಲು, ಆ ಶಕ್ತಿಯು ರಘುವದಿಂದ ಸಿಡಿದು ರಾಕ್ಷಸೇಂದ್ರನ ಶೂಲವನ್ನು ಸಂಘಟ್ಟಿಸಿತು. ರಾವಣನ ಮಹಾಶೂಲವು ಮುರಿದು ತುಂಡಾಗಿ ಕಾಂತಿಗುಂದಿಕೆಗಳೆ ಬಿದ್ದಿತು (೨೮). ಆಮೇಲೆ ಶ್ರೀರಾಮನು ವಜ್ರಕಲ್ಪಗಳೂ ತೀಕ್ಷ್ಣವೇಗವುಳ್ಳವೂ ಆದ ಶಿತಶರಗಳಿಂದ ರಾವಣನ ವೇಗಶಾಲಿಗಳಾದ ಅಶ್ವಗಳನ್ನು ಗಾಯಗೊಳಿಸಿ, ಬಾಣಜಾಲಗಳನ್ನು ರಾವಣನ ಎದೆಯಲ್ಲಿ ತೂರಿಸಿ, ಮೂರು ನಾರಾಚಗಳನ್ನು ಅವನ ಹಣೆಗೆ ಗುರಿಯಿಟ್ಟು ಹೊಡೆದನು (೨೯-೩೦). ರಾವಣನ ಸರ್ವಾಂಗಗಳೂ ಶರನಿರ್ಭಿನ್ನವಾದವು. ಸರ್ವಾಂಗಗಳಿಂದಲೂ ರಕ್ತವು ಸುರಿಯಿತು. ಸೇನಾಮಧ್ಯದಲ್ಲಿದ್ದ ಆ ರಾಕ್ಷಸೇಂದ್ರನು

ಸ ರಾನುಬಾಣೈರಭಿವಿಧ್ವಗಾತ್ಮೋ
 ನಿಶಾಚರೇಂದ್ರಃ ಕ್ಷತಜಾದ್ರ್ಯಗಾತ್ರಃ |
 ಜಗಾನು ಖೇದಂ ಚ ಸಮಾಜಮಧ್ಯೇ
 ಕ್ರೋಧಂ ಚ ಚಕ್ರೇ ಸುಭೃಶಂ ತದಾನೀಮ್ || ೩೨

ಇತಿ ಶ್ರೀಮದ್ರಾಮಾಯಣೇ ಯುದ್ಧ ಕಾಂಡೇ ಚತುರುತ್ತರಶತತಮಃ ಸರ್ಗಃ



ಅರಳಿದ ಅಶೋಕವೃಕ್ಷದಂತೆ ಕಂಗೊಳಿಸಿದನು (೩೧). ರಾಘವನ ಕೂರ್ಗಣಿ
 ಗಳಿಂದ ರಾಕ್ಷಸೇಶ್ವರನ ಸಕಲಾವಯವಗಳೂ ಗಾಯಗೊಂಡವು. ಅವನ
 ದೇಹವು ರಕ್ತದಲ್ಲಿ ನೆನೆಯಿತು. ಸಂಗ್ರಾಮಭೂಮಿಯಲ್ಲಿ ಅವನು ಕ್ಷಣಕಾಲ
 ಖಿನ್ನನಾದನು. ಮಾರನೆಯ ಕ್ಷಣದಲ್ಲಿ ಮತ್ತೆ ಕ್ರೋಧೋದ್ದೀಪಿತನಾದನು
 (೩೨).

ಇಲ್ಲಿಗೆ ಶ್ರೀಮದ್ರಾಮಾಯಣದ ಯುದ್ಧ ಕಾಂಡದಲ್ಲಿ ನೂರನಾಲ್ಕನೆಯ ಸರ್ಗ



ಪಂಚೋತ್ತರಶತತಮಃ ಸರ್ಗಃ

ದಶಗ್ರೀವವಿಘ್ನೋಪಶಮನಮ್

ಸ ತೇನ ತು ತಥಾ ಕ್ರೋಧಾತ್ ಕಾಕುತ್ಸ್ಥೋನಾದಿತೋ ರಣೇ |
ರಾವಣಃ ಸನುರಶ್ಲಾಘೀ ಮಹಾಕ್ರೋಧಮುಪಾಗಮತ್ || ೧

ಸ ದೀಪ್ತನಯನೋ ರೋಷಾಚ್ಚಾಪನಾಯನ್ಯು ನೀರ್ಯವಾನ್ |
ಅಭ್ಯರ್ಥಯತ್ ಸುಸಂಕ್ರುದ್ಧೋ ರಾಘವಂ ಪರನಾಹನೇ || ೨

ಬಾಣಧಾರಾಸಹಸ್ರೈಃ ಸ ತೋಯದ ಇನಾಂಬರಾತ್ |
ರಾಘವಂ ರಾವಣೋ ಬಾಣೈಸ್ತಟಾಕಮಿವ ಪೂರಯತ್ || ೩

ಪೂರಿತಃ ಶರಜಾಲೇನ ಧನುರ್ಮುಕ್ತೇನ ಸಂಯುಗೇ |
ಮಹಾಗಿರಿರಿನಾಕಂಪ್ಯಃ ಕಾಕುತ್ಸ್ಥೋ ನ ಪ್ರಕಂಪತೇ || ೪

ಸ ಶರೈಃ ಶರಜಾಲಾನಿ ವಾರಯನ್ ಸನುರೇ ಸ್ಥಿತಃ |
ಗಭಸ್ತೀನಿವ ಸೂರ್ಯಸ್ಯ ಪ್ರತಿಜಗ್ರಾಹ ವೀರ್ಯವಾನ್ || ೫

ಸರ್ಗ ೧೦೫

ಶ್ರೀರಾಮನ ಬಾಣಗಳಿಂದ ರಾವಣನು ಮೈಮರಿಯಲು, ಅವನ ಸಾರಥಿಯು
ರಥವನ್ನು ಬೇರೆ ಕಡೆಗೆ ಸಾಗಿಸುವುದು.

ರಣಗರ್ವಿತನಾದ ರಾವಣನು ಕಾಕುತ್ಸ್ಥನ ಬಾಣಗಳ ಜಡಿತದಿಂದ
ಪೀಡಿತನಾಗಿ ಕ್ರೋಧೋದ್ರಿಕ್ತನಾದನು. ಅವನ ಕಣ್ಣುಗಳು ಕಿಡಗಿದರಿವು.
ಆ ವೀರನು ರೋಷದಿಂದ ಚಾಪವನ್ನು ಆಕರ್ಣಾಂತವಾಗಿ ಸೆಳೆದು
ಕೂರ್ಗಣಿಗಳಿಂದ ರಾಘವನನ್ನು ಮರ್ದಿಸತೊಡಗಿದನು (೧-೨). ಅಂಬರ
ದಲ್ಲಿ ತುಂಬಿರುವ ಅಂಬುವು ಜಡಿಮಳೆಯಿಂದ ಕೆರೆಯನ್ನು ತುಂಬುವಂತೆ,
ಸಾವಿರಾರು ಕೂರಂಬುಗಳ ಧಾರೆಗಳಿಂದ ರಾವಣನು ರಾಘವನನ್ನು ಮುಚ್ಚಿ
ದನು. ಆದರೇನು? ಕಾಕುತ್ಸ್ಥನು ಶರಜಾಲದಿಂದ ಆಚ್ಛಾದಿತನಾದರೂ,
ಅಕಂಪ್ಯವಾದ ಮಹಾಪರ್ವತದಂತೆ ಜಗ್ಗಲಿಲ್ಲ, ಜಳುಕಲಿಲ್ಲ (೩-೪).
ಸೂರ್ಯನ ಖರಕಿರಣಗಳನ್ನು ಪರ್ವತವು ತಡೆದುಕೊಳ್ಳುವಂತೆ ರಾವಣನ

ತತಃ ಶರಸಹಸ್ರಾಣಿ ಕ್ಷಿಪ್ರಹಸ್ತೋ ನಿಶಾಚರಃ |
 ನಿಜಘಾನೋರಸಿ ಕೃದ್ಧೋ ರಾಘವಸ್ಯ ಮಹಾತ್ಮನಃ || ೬

ಸ ಶೋಣಿತಸಮಾದಿಗ್ಧಃ ಸಮರೇ ಲಕ್ಷ್ಮಣಾಗ್ರಜಃ |
 ದೃಷ್ಟ್ವಃ ಪುಲ್ಲ ಇನಾರಣ್ಯೇ ಸುನುಹಾನ್ ಕಿಂಶುಕದ್ರುಮಃ || ೭

ಶರಾಭಿಘಾತಸಂರಬ್ಧಃ ಸೋಽಸಿ ಜಗ್ರಾಹ ಸಾಯಕಾನ್ |
 ಕಾಕುತ್ಸ್ಥಃ ಸುನುಹಾತೇಜಾ ಯುಗಾಂತಾದಿತ್ಯತೇಜಸಃ || ೮

ತತೋಽನ್ಯೋಽನ್ಯಂ ಸುಸಂರಬ್ಧಾವೃಭೌ ತೌ ರಾಮರಾನಣೌ |
 ಶರಾಂಧಕಾರೇ ಸಮರೇ ನೋಪಾಲಕ್ಷಯಶಾಂ ತದಾ || ೯

ತತಃ ಕ್ರೋಧಸಮಾನಿಷ್ಯೋ ರಾನೋ ದಶರಥಾತ್ಮಜಃ |
 ಉನಾಚ ರಾನಣಂ ವೀರಃ ಪ್ರಹಸ್ಯ ಪರುಷಂ ನಚಃ || ೧೦

ಮನು ಭಾರ್ಯಾ ಜನಸ್ಥಾನಾದಜ್ಞಾನಾದ್ರಾಕ್ಷಸಾಧಮ |
 ಹೃತಾ ತೇ ವಿವಶಾ ಯಸ್ಮಾತ್ತಸ್ಮಾತ್ತ್ವಂ ನಾಸಿ ವೀರ್ಯವಾನ್ || ೧೧

ಕೂರ್ಗಣಗಳನ್ನು ಎದುರಿಸಿ, ಶರಜಾಲಗಳನ್ನು ಶರಜಾಲಗಳಿಂದ ತರಿದೊಟ್ಟಿದನು. ಅನಂತರ ಲಘುಹಸ್ತನಾದ ಆ ರಾಕ್ಷಸನು ಮಹಾಧೀರನಾದ ಶ್ರೀರಾಮನ ಎದೆಗೆ ನಾವಿರ ಬಾಣಗಳನ್ನು ಗುರಿಯಿಟ್ಟು ತ್ವರೆಯಿಂದ ಹೊಡೆದನು (೫-೬). ಲಕ್ಷ್ಮಣಾಗ್ರಜನು ರಕ್ತದಲ್ಲಿ ನೆನೆದನು. ವನದಲ್ಲಿರುವ ದೊಡ್ಡ ಮುತ್ತುಗದ ಮರವು ಅರಳಿರುವಂತೆ ಶ್ರೀರಾಮನು ಗೋಚರಿಸಿದನು. ರಾನಣನ ಶರಘಾತದಿಂದ ಉದ್ವಿಗ್ನನಾದ ಕಾಕುತ್ಸ್ಥನು, ಯುಗಾಂತದ ಆದಿತ್ಯನಂತೆ ಹೊಳೆಹೊಳೆಯುವ ಸಾಯಕಗಳನ್ನು ಸೆಳೆಸೆಳೆದು ರಾನಣನನ್ನು ಧಳಿಸತೊಡಗಿದನು (೭-೮). ಅನ್ಯೋನ್ಯವಾಗಿ ಛಲದಿಂದ ಸಂಘರ್ಷಿಸಿ ಹೋರಾಡುತ್ತಿದ್ದ ಅವರೀವರೂ ಶರಪರಂಪರೆಗಳಿಂದಾದ ಅಂಧಕಾರದಲ್ಲಿ ಒಬ್ಬರನ್ನೊಬ್ಬರು ಕಾಣಲಾರದೆಹೋದರು! ಆಗ ರೋಷಾವಿಷ್ಟನಾದ ಶ್ರೀರಾಮನು ರಾನಣನನ್ನು ಧಿಕ್ಕರಿಸಿ ನಕ್ಕು “ಎಲೈ ರಾಕ್ಷಸಾಧಮ, ಗೊತ್ತಾಗದಂತೆ ಬಂದು ನನ್ನ ಪತ್ನಿಯನ್ನು ಜನಸ್ಥಾನದಿಂದ ಅಪಹರಿಸಿ ತಂದೆಯಾ? ಯಾರೂ ಇಲ್ಲದಾಗ ಅನಾಥಿಯಾದ ಸ್ತ್ರೀಯನ್ನು ಕದ್ದು ತಂದಮೇಲೆ, ನೀನು ವೀರನೆನಿಸಲಾರೆ! (೯-೧೧).

ಮಯಾ ವಿರಹಿತಾಂ ದೀನಾಂ ನರ್ತಮಾನಾಂ ಮಹಾನನೇ |
 ವೈದೇಹೀಂ ಪ್ರಸಭಂ ಹೃತ್ವಾ ಶೂರೋಽಹಮಿತಿ ಮನ್ಯಸೇ || ೧೨
 ಸ್ತ್ರೀಷು ಶೂರ ವಿನಾಥಾಸು ಪರದಾರಾಭಿನುರ್ತಕ |
 ಕೃತ್ವಾ ಕಾಪುರುಷಂ ಕರ್ಮ ಶೂರೋಽಹಮಿತಿ ಮನ್ಯಸೇ || ೧೩
 ಭಿನ್ನಮರ್ಯಾದ ನಿರ್ಲಜ್ಜ ಚಾರಿತ್ರೇಷ್ವನವಸ್ಥಿತ |
 ದರ್ಪಾನ್ಮೃತ್ಯುಮುಪಾದಾಯ ಶೂರೋಽಹಮಿತಿ ಮನ್ಯಸೇ || ೧೪
 ಶೂರೇಣ ಧನದಭ್ರಾತ್ರಾ ಬಲೈಃ ಸಮುದಿತೇನ ಚ |
 ಶ್ಲಾಘನೀಯಂ ಯಶಸ್ಕಂ ಚ ಕೃತಂ ಕರ್ಮ ಮಹತ್ತ್ವಯಾ || ೧೫
 ಉತ್ಪೇಕೇನಾಭಿಪನ್ನಸ್ಯ ಗರ್ಹಿತಸ್ಯಾಹಿತಸ್ಯ ಚ |
 ಕರ್ಮಣಃ ಪ್ರಾಪ್ನುಹೀದಾನೀಂ ತಸ್ಯಾದ್ಯ ಸುಮಹತ್ ಫಲಮ್ ||
 ಶೂರೋಽಹಮಿತಿ ಚಾತ್ಮಾನಮನಗಚ್ಛಸಿ ದುರ್ಮತೇ |
 ನೈವ ಲಜ್ಜಾಸ್ತಿ ತೇ ಸೀತಾಂ ಚೋರವದ್ವ್ಯಪಕರ್ಷತಃ || ೧೬

ಮಹಾರಣ್ಯದಲ್ಲಿ ನಾನಿಲ್ಲದಾಗ ದೀನಳಾಗಿದ್ದ ವೈದೇಹಿಯನ್ನು ಬಲಾತ್ಕರಿಸಿ
 ತಂದು, 'ಆಃ ನಾನು ಶೂರ!' ಎಂದುಕೊಳ್ಳುವೆಯಾ? ರಕ್ಷಕರಿಲ್ಲದ
 ಹೆಂಗಸರ ಮುಂದಲ್ಲವೆ ನಿನ್ನ ಶಾರ್ಯ? ಎಲೈ ಪರದಾರಲಂಪಟ, ಹೇಡಿ
 ತನದ ಕೆಟ್ಟಕೆಲಸವನ್ನು ಮಾಡಿ ಶೂರನೆಂದು ತಿಳಿದುಕೊಳ್ಳುವೆಯಾ?
 (೧೨-೧೩). ಮರ್ಯಾದೆಯನ್ನು ಮೀರಿ ನಡೆಯುವ ನಾಚಿಕೆಗೇಡಿ ನೀನು!
 ಸದಾಚಾರವನ್ನು ಬದಿಗೊತ್ತಿರುವ ದುಶ್ಮೀಲ ನೀನು! ಸೊಕ್ಕಿನಿಂದ
 ಮೃತ್ಯುವನ್ನು ಬರಮಾಡಿಕೊಂಡು 'ನಾನೇ ಶೂರ!' ಎಂದು ತಿಳಿದು
 ಕೊಂಡಿದ್ದೀಯೆ (೧೪). ಆಹಾ! ಶೂರಾಗ್ರೇಸರನೂ ಕುಬೇರಸೋದರನೂ
 ವಿವಿಧಬಲಸಂಪನ್ನನೂ ಆದ ನೀನು ಶ್ಲಾಘನೀಯವಾದ ಕಾರ್ಯವನ್ನು
 ನೆರವೇರಿಸಿದಂತಾಯಿತು! (ಒಬ್ಬ ಸ್ತ್ರೀಯನ್ನು ಅಪಹರಿಸಿ) ಕೀರ್ತಿಕರವಾದ
 ಕಾರ್ಯವನ್ನು ಸಾಧಿಸಿದಂತಾಯಿತು! (೧೫). ಎಲೈ ರಾಕ್ಷಸ, ದರ್ಪ
 ದಿಂದ ಬೀಗಿ ನಡೆಸಿದ ನಿಂದನೀಯವಾದ ನಿನ್ನ ದುಷ್ಕರ್ಮಕ್ಕೆ ತಕ್ಕುದಾದ
 ಪುಷ್ಪಳ ಫಲವನ್ನೀಗ ಅನುಭವಿಸು. ಎಲೈ ಅವಿವೇಕಿ, ನೀನು ಶೂರನೆಂದು
 ಹೇಳಿಕೊಳ್ಳುವೆಯಲ್ಲ, ಕಳ್ಳನಂತೆ ಸೀತೆಯನ್ನು ಪಹರಿಸಿದ ನಿನಗೆ ಲಜ್ಜೆ

ಯದಿ ನುತ್ಸನ್ನಿಧೌ ಸೀತಾ ಧರ್ಷಿತಾ ಸ್ಯಾತ್ತ್ವಯಾ ಬಲಾತ್ |
 ಭ್ರಾತರಂ ತು ಖರಂ ಪಶ್ಯೇತ್ತದಾ ಮತ್ಸಾಯಕೈರ್ಹತಃ || ೧೮
 ದಿಷ್ಟ್ವಾ ಸಿ ನುನು ದುಷ್ಟಾತ್ಮಂಶ್ಚಕ್ಷುರ್ವಿಷಯನಾಗತಃ |
 ಅದ್ಯ ತ್ವಾಂ ಸಾಯಕೈಸ್ತೀಷ್ಟೈರ್ನಯಾಮಿ ಯನುಸಾದನಮ್ ||
 ಅದ್ಯ ತೇ ಮಚ್ಛರೈಶ್ಚಿನ್ನಂ ಶಿರೋ ಜ್ವಲಿತಕುಂಡಲಮ್ |
 ಕ್ರವ್ಯಾದಾ ವ್ಯಪಕರ್ಷಂತು ವಿಕೀರ್ಣಂ ರಣಪಾಂಸುಷು || ೨೦
 ನಿಪತೋರಸಿ ಗೃಧ್ರಾಸ್ತೇ ಕ್ಷಿತೌ ಕ್ಷಿಪ್ತಸ್ಯ ರಾನಣ |
 ಪಿಬಂತು ರುಧಿರಂ ತರ್ಷಾಚ್ಛರಶಲ್ಯಾಂತರೋತ್ಥಿತಮ್ || ೨೧
 ಅದ್ಯ ಮದ್ಬಾಣಭಿನ್ನಸ್ಯ ಗತಾಸೋಃ ಪತಿತಸ್ಯ ತೇ |
 ಕರ್ಷಂತ್ವಂತ್ರಾಣಿ ಪತಗಾ ಗರುತ್ಮಂತ ಇವೋರಗಾನ್ || ೨೨
 ಇತ್ಯೇನಂ ಸಂವದನ್ ನೀರೋ ರಾನುಃ ಶತ್ರುನಿಬರ್ಹಣಃ |
 ರಾಕ್ಷಸೇಂದ್ರಂ ಸಮೀಪೇಷ್ಠಂ ಶರವರ್ಷೈರವಾಕಿರತ್ || ೨೩

ಯಾಗದೆ? (೧೬-೧೭). ನನ್ನೆದುರಿಗೆ ನೀನು ಸೀತೆಯನ್ನು ಕೆಣಕಿದ್ದರೆ, ಆಗಲೇ ನನ್ನ ನಾಯಕಗಳಿಂದ ಹತನಾಗಿ ನಿನ್ನ ತಮ್ಮನಾದ ಖರನನ್ನು ನೋಡಲು ನೀನು ಹೋಗುತ್ತಿದ್ದೆ! ಇರಲಿ; ಈಗಲಾದರೂ, ಎಲೈ ದುರಾತ್ಮ, ದೈವವಶದಿಂದ ನನ್ನ ಕಣ್ಣಿಗೆ ಗೋಚರಿಸಿದೆ. ಕೂರ್ಗಣಿಗಳಿಂದ ಈಗ, ನಿನ್ನನ್ನು ಯಮಸದನಕ್ಕೆ ದಬ್ಬುವೆನು! (೧೮-೧೯). ನನ್ನ ಶರಗಳಿಂದ ತೆರಿದುರುಳಿದ ಕುಂಡಲಾಲಂಕೃತವಾದ ನಿನ್ನ ಶಿರವು ಮಣ್ಣಲ್ಲಿ ಹೊರಳಾಡುವುದು. ಮಾಂಸಾತಿಗಳಾದ ಮೃಗಪಕ್ಷಿಗಳು ಅದನ್ನು ರಣರಂಗದಲ್ಲಿ ಎಳೆದಾಡುವುವು! ಎಲೈ ರಾನಣ, ಹತನಾದ ನೀನು ನೆಲದ ಮೇಲೊರಗಿದಾಗ, ಶರವಿಧವಾದ ನಿನ್ನ ಎದೆಯಿಂದ ಹೊರಹೊಮ್ಮುವ ನೆತ್ತರನ್ನು ಬಾಯಾರಿದ ಹದ್ದುಗಳು ಎರಗಿಬಂದು ಕುಡಿಯಲಿ! (೨೦-೨೧). ಈ ದಿನ ನನ್ನ ಬಾಣಗಳಿಂದ ನಿರ್ಭನ್ನನಾದ ನೀನು ಸತ್ತುಬಿದ್ದಿರಲು, ಗರುಡಪಕ್ಷಿಗಳು ಹಾವುಗಳನ್ನೆಳೆಯುವಂತೆ, ನಿನ್ನ ಕರುಳುಗಳನ್ನು ಗೃಧ್ರಾದಿಪಕ್ಷಿಗಳು ಎಳೆದಾಡುವ ಸಮಯ ಬರುವುದು” ಎಂದನು (೨೨). ಹೀಗೆನುತ್ತಲೇ ಶತ್ರುನಿಬರ್ಹಣನಾದ ಶ್ರೀರಾಮನು ಎದುರಿಗಿದ್ದ

ಬಭೂವ ದ್ವಿಗುಣಂ ವೀರ್ಯಂ ಬಲಂ ಹರ್ಷಶ್ಚ ಸಂಯುಗೇ |
 ರಾಮಸ್ಯಾಸ್ತ್ರಬಲಂ ಚೈವ ಶತ್ಪೂರ್ನಿಧನಕಾಂಕ್ಷಿಣಃ || ೨೪
 ಸ್ವಾದುರ್ಬಭೂವುರಸ್ತ್ರಾಣಿ ಸರ್ವಾಣಿ ವಿದಿತಾತ್ಮನಃ |
 ಪ್ರಹರ್ಷಾಚ್ಚ ಮಹಾತೇಜಾಃ ಶೀಘ್ರಹಸ್ತತರೋಽಭವತ್ || ೨೫
 ಶುಭಾನ್ಯೇತಾನಿ ಚಿಹ್ನಾನಿ ವಿಜ್ಞಾಯಾತ್ಮಗತಾನಿ ಸಃ |
 ಭೂಯ ಏನಾರ್ದಯದ್ರಾಮೋ ರಾವಣಂ ರಾಕ್ಷಸಾಂತಕೃತ್ || ೨೬
 ಹರೀಣಾಂ ಚಾಶ್ವನಿಕರೈಃ ಸರವರ್ಷೈಶ್ಚ ರಾಘವಾತ್ |
 ಹನ್ಯಮಾನೋ ದಶಗ್ರೀವೋ ವಿಘೋರ್ಣಹೃದಯೋಽಭವತ್ || ೨೭
 ಯದಾ ಚ ಶಸ್ತ್ರಂ ನಾರೇಭೇ ನ ವ್ಯಕರ್ಷಚ್ಚರಾಸನಮ್ |
 ನಾಸ್ಯ ಪ್ರತ್ಯಕರೋದ್ವೀರ್ಯಂ ನಿಕ್ಲವೇನಾಂತರಾತ್ಮನಾ || ೨೮
 ಕ್ಷಿಸ್ತಾಶ್ಚಾಪಿ ಶರಾಸ್ತ್ರೇನ ಶಸ್ತ್ರಾಣಿ ವಿವಿಧಾನಿ ಚ |
 ನ ರಣಾರ್ಥಾಯ ವರ್ತಂತೇ ಮೃತ್ಯುಕಾಲೇಽಭಿವರ್ತತಃ || ೨೯

ರಾಕ್ಷಸೇಂದ್ರನನ್ನು ಶರವರ್ಷಗಳಿಂದ ಆಚ್ಛಾದಿಸಿದನು. ವೈರಿಯನ್ನು ವಧಿಸಿ
 ಬೇಕೆಂಬ ನಿರ್ಧಾರದಿಂದ ನಿಂತಿದ್ದ ಶ್ರೀರಾಮನಿಗೆ, ಆ ಸಮಯದಲ್ಲಿ ಬಲ
 ಸರಾಕ್ರಮಗಳೂ ಅಸ್ತ್ರಬಲವೂ ರಣೋತ್ಸಾಹವೂ ಇಮ್ಮಡಿಸಿದವು
 (೨೩-೨೪). ಮಹಾಪ್ರಾಜ್ಞನಾದ ಶ್ರೀರಾಮನಿಗೆ ಆ ಕಾಲದಲ್ಲಿ ಸಮಸ್ತ
 ಮಂತ್ರಾಸ್ತ್ರಗಳೂ ಸ್ಫುರಿಸಿದವು. ಉತ್ಸಾಹಾತಿಶಯದಿಂದ ಆ ತೇಜಸ್ವಿಯು
 ಹಸ್ತಲಾಘವವು ವರ್ಧಿಸಿತು. ಈ ಶುಭಚಿಹ್ನೆಗಳು ತನ್ನಲ್ಲಿ ಕಂಡುಬಂದು
 ದನ್ನು ತಾನೇ ಗಮನಿಸಿ, ರಾಕ್ಷಸಾಂತಕನಾದ ಶ್ರೀರಾಮನು ಮತ್ತೆ ಮತ್ತೆ
 ಶರರಾಶಿಗಳನ್ನು ಹೊಡೆದು ರಾವಣನನ್ನು ಮರ್ದಿಸಿದನು (೨೫-೨೬).
 ಇತ್ತ ಒಂದೇ ಸಮನಾಗಿ ವಾನರಯೋಧರು ಬಂಡೆಗಳನ್ನೆತ್ತಿ ರಾವಣನ
 ಮೇಲೆ ಬೀಸುತ್ತಿದ್ದರು. ರಾಘವನು ಶರಗಳ ಮಳೆಗೆರೆಯುತ್ತಿದ್ದನು.
 ಏಕಪ್ರಕಾರವಾಗಿ ಅವುಗಳ ಹೊಡೆತಕ್ಕೆ ಸಿಕ್ಕಿದ ರಾವಣನಿಗೆ ಏನುಮಾಡ
 ಬೇಕೆಂದು ತೋರದೆ ದಿಗ್ಭ್ರಮೆಹಿಡಿದಂತಾಯಿತು (೨೭). ರಾವಣನ
 ಅಂತರಾತ್ಮವು ಅಂಜಿತು. ಅವನು ಯಾವ ಪ್ರಬಲವಾದ ಶಸ್ತ್ರವನ್ನೂ
 ಹಿರಿಯಿಲ್ಲ; ಧನುಸ್ಸನ್ನೂ ಬಲವಾಗಿ ಜಗ್ಗಿಲ್ಲ. ಶ್ರೀರಾಮನ ಶೌರ್ಯಕ್ಕೆ
 ತಕ್ಕ ಪ್ರತೀಕಾರವನ್ನು ಕೈಗೊಳ್ಳಲಿಲ್ಲ. ರಾವಣನು ಪ್ರಯೋಗಿಸಿದ

ಸೂತಸ್ತು ರಥನೇತಾಸ್ಯ ತದವಸ್ಥಂ ಸಮೀಕ್ಷ್ಯ ತನ್ಮಾ |
ಶನೈರ್ಯುದ್ಧಾದಸಂಭ್ರಾಂತೋ ರಥಂ ತಸ್ಯಾಪನಾಹಯತ್ || ೩೦

ರಾನುಬಾಣವಿಭಿನ್ನಾಂಗೋ ರಾನಣೋ ರಾಕ್ಷಸೇಶ್ವರಃ |
ನಿರಸ್ತವಿಕ್ರಮಃ ಸಂಖ್ಯೇ ರಣೇ ಶ್ರಾಂತಃ ಪಪಾತ ಸಃ || ೩೧

ಸೂತಸ್ತು ವ್ಯಥಿತಂ ಬಾಣೈಃ ಸ್ಯಂದನಸ್ಥಂ ನಿರೀಕ್ಷ್ಯ ತನ್ಮಾ |
ತಸ್ಮಾದ್ರಣಾದಪೋನಾಹ ರಾನಣಂ ಹತಪೌರುಷಮ್ || ೩೨

ರಥಂ ಚ ತಸ್ಯಾಥ ಜನೇನ ಸಾರಥಿ-

ನಿನಾಯ ಭೀಮಂ ಜಲದಸ್ವನಂ ತದಾ |

ಜಗಾನು ಭೀತ್ಯಾ ಸನುರಾನ್ಮಹೀಪತಿಂ

ನಿರಸ್ತವೀರ್ಯಂ ಪತಿತಂ ಸಮೀಕ್ಷ್ಯ ||

೩೩

ಇತಿ ಶ್ರೀಮದ್ರಾಮಾಯಣೇ ಯುದ್ಧ ಕಾಂಡೇ ಪಂಚೋತ್ತರಶತತಮಃ ಸರ್ಗಃ

ಶರಗಳೂ ವಿವಿಧಾಯುಧಗಳೂ ಸಹ, ಅವನಿಗೆ ಮೃತ್ಯುಕಾಲವು ಒದಗಿದ್ದ ರಿಂದ, ಯುದ್ಧದಲ್ಲಿ ಯಾವ ಫಲವನ್ನೂ ಕೊಡದೆ ವ್ಯರ್ಥವಾದವು (೨೮-೨೯). ಹೀಗೆ ಏನೂ ತೋರದೆ ಮೈಮರೆತಂದಿದ್ದ ರಾವಣನ ಅವಸ್ಥೆಯನ್ನು ಕಂಡು, ಸಾರಥಿಯು ಎದೆಗುಂದದಿದ್ದರೂ ಮೆಲ್ಲಗೆ ಅವನ ರಥವನ್ನು ರಣಭೂಮಿಯಿಂದ ಬೇರೆ ಕಡೆಗೆ ಸಾಗಿಸಿದನು (೩೦). ರಾಕ್ಷಸೇಶ್ವರನ ಸರ್ವಾಂಗಗಳೂ ರಾಘವನ ಬಾಣಗಳಿಂದ ಕೆತ್ತಲ್ಪಟ್ಟಿದ್ದವು. ಅವನ ವಿಕ್ರಮವು ಭಗ್ನವಾಗಿತ್ತು. ರಾವಣನು ಯುದ್ಧದಿಂದ ಅತಿಯಾಗಿ ಬಳಲಿ ಹಾಗೆಯೇ ರಥದಲ್ಲೊರಗಿದನು. ಹೀಗೆ ಬಾಣಸೀಡಿತನಾದ ರಾವಣನು ರಥದಲ್ಲಿ ಹತಪೌರುಷನಾಗಿ ಕಂಗೆಟ್ಟಿರುವುದನ್ನು ನೋಡಿ, ಸಾರಥಿಯು ಅವನನ್ನು ರಣಭೂಮಿಯಿಂದ ಹೊರಗೆ ಕರೆದೊಯ್ದನು (೩೧-೩೨). ರಾಕ್ಷಸರಾಜನು ಭಗ್ನವೀರನಾಗಿ ಮೈಮರೆತು ಒರಗಿರುವುದನ್ನು ವೀಕ್ಷಿಸಿ, ಭೀತನಾದ ಸಾರಥಿಯು ಭೀಕರವಾದ ರಾವಣನ ರಥವನ್ನು ಮೇಘದಂತೆ ಗುಡುಗಿಸುತ್ತ ಶೀಘ್ರವಾಗಿ ಬೇರೊಂದುಕಡೆಗೆ ಓಡಿಸಿಕೊಂಡುಹೋದನು (೩೩).

ಇಲ್ಲಿಗೆ ಶ್ರೀಮದ್ರಾಮಾಯಣದ ಯುದ್ಧ ಕಾಂಡದಲ್ಲಿ ನೂರೈದನೆಯ ಸರ್ಗ

ಷಡುತ್ತರಶತತಮಃ ಸರ್ಗಃ

ಸಾರಥಿವಿಜ್ಞೇಯಮ್

ಸ ತು ನೋಹಾತ್ ಸುಸಂಕ್ರುದ್ಧಃ ಕೃತಾಂತಬಲಚೋದಿತಃ |
 ಕ್ರೋಧಸಂರಕ್ತನಯನೋ ರಾವಣಃ ಸೂತಮಬ್ರವೀತ್ || ೧
 ಹೀನನೀರ್ಯಮಿನಾಶಕ್ತಂ ಪೌರುಷೇಣ ನಿವರ್ಜಿತಮ್ |
 ಭೀರಂ ಲಘುಮಿನಾಸತ್ತ್ವಂ ವಿಹೀನಮಿನ ತೇಜಸಾ || ೨
 ವಿಮುಕ್ತಮಿನ ನಾಯಾಭಿರಸ್ತ್ರೈರಿವ ಬಹಿಷ್ಯತಮ್ |
 ನಾಮವಜ್ಞಾಯ ದುರ್ಬುದ್ಧೇ ಸ್ವಯಾ ಬುದ್ಧ್ಯಾ ವಿಚೇಷ್ಟಸೇ || ೩
 ಕಿಮರ್ಥಂ ನಾಮವಜ್ಞಾಯ ಮಚ್ಛಂದಮನವೇಕ್ಷ್ಯ ಚ |
 ತ್ವಯಾ ಶತ್ರೋಃ ಸಮಕ್ಷಂ ನೇ ರಥೋಽಯಮಪನಾಹಿತಃ || ೪
 ತ್ವಯಾದ್ಯ ಹಿ ಮನಾನಾರ್ಯ ಚಿರಕಾಲಸಮಾರ್ಜಿತಮ್ |
 ಯಶೋ ನೀರ್ಯಂ ಚ ತೇಜಶ್ಚ ಪ್ರತ್ಯಯಶ್ಚ ನಿನಾಶಿತಃ || ೫

ಸರ್ಗ ೧೦೬

ರಥವನ್ನು ಹಿಂದಿರುಗಿಸಿ ತಂದುದಕ್ಕಾಗಿ ರಾವಣನು ಸಾರಥಿಯನ್ನು ಗದರಿಸುವುದು.

ಸಾರಥಿಯು ಕಾರಣವನ್ನು ತಿಳಿಸಿ, ಪುನಃ ರಥವನ್ನು ರಣರಂಗಕ್ಕೆ ತರುವುದು.

ತುಸುಹೋತ್ತಿ ನಲ್ಲಿಯೇ ರಾವಣನು ಚೇತರಿಸಿಕೊಂಡು, ರಣರಂಗದಿಂದ ರಥವು ದೂರ ಬಂದಿರುವುದನ್ನು ಕಂಡು ಕ್ರುದ್ಧನಾದನು. ಕಾಲಚೋದಿತನಾದ ರಾವಣನು ಕೆಂಗಣ್ಣಿನಿಂದ ಸಾರಥಿಯನ್ನು ನೋಡುತ್ತ “ಎಲಾ ದುಷ್ಟ! ನನ್ನ ರಥವನ್ನು ಹಿಂದಕ್ಕೆ ತಂದೆಯಾ? ನಾನೊಬ್ಬ ನೀರ್ಯ ಹೀನ, ಅಶಕ್ತ, ಪೌರುಷವಿಲ್ಲದವನು, ಹೇಡಿ, ಅಲ್ಪ, ಸತ್ತ್ವಶೂನ್ಯ, ತೇಜೋರಹಿತ ಎಂಬಂತೆ ವ್ಯವಹರಿಸಿದೆಯಾ? (೧-೨). ನಾಯಾಶಕ್ತಿಗಳು ನನ್ನಲ್ಲಿ ಮುಗಿದವು, ಮಂತ್ರಾಸ್ತ್ರಗಳು ಗತಿಸಿದವು - ಎಂದು ತಿಳಿದೆಯಾ? ಎಲಾ ಅಯೋಗ್ಯ, ನನ್ನನ್ನು ಲೆಕ್ಕಿಸದೆ ನಿನಗೆ ತೋರಿದಂತೆ ಚೇಷ್ಟಮಾಡುವೆಯಾ? ನನ್ನನ್ನು ಗಣಿಸದೆ-ನನ್ನ ಇಷ್ಟವನ್ನರಿಯದೆ, ಶತ್ರುವಿನೆದುರಿಗೇ ನನ್ನ ರಥವನ್ನು ನೀನು ಹಿಂದಕ್ಕೆ ತಂದುದೇಕೆ? (೩-೪). ಚಿರಕಾಲದಿಂದ ನಾನು ಗಳಿಸಿದ ಕೀರ್ತಿಯನ್ನು, ಬಲವನ್ನು, ತೇಜಸ್ಸನ್ನು, ರಣಮಲ್ಲನೆಂಬ

ಶತ್ರೋಃ ಪ್ರಖ್ಯಾತವೀರ್ಯಸ್ಯ ರಂಜನೀಯಸ್ಯ ವಿಕ್ರಮೈಃ |
 ಪಶ್ಯತೋ ಯುದ್ಧ ಲುಬ್ಧೋಽಹಂ ಕೃತಃ ಕಾಪುರುಷಸ್ತ್ವಯಾ || ೬
 ಯಸ್ತ್ವಂ ರಥಮಿನುಂ ನೋಹಾನ್ ಚೋದ್ವಹಸಿ ದುರ್ಮತೇ |
 ಸತ್ಯೋಽಯಂ ಪ್ರತಿತರ್ಕೋ ಮೇ ಪರೇಣ ತ್ವಮುಪಸೃತಃ || ೭
 ನ ಹಿ ತದ್ವಿದ್ಯತೇ ಕರ್ಮ ಸುಹೃದೋ ಹಿತಕಾಂಕ್ಷಿಣಃ |
 ರಿಪೂಣಾಂ ಸದೃಶಂ ಚೈತನ್ನ ತ್ವಯೈತತ್ ಸ್ವನುಷ್ಠಿತಮ್ || ೮
 ನಿನರ್ತಯ ರಥಂ ಶೀಘ್ರಂ ಯಾವನ್ನಾಪೈತಿ ಮೇ ರಿಪುಃ |
 ಯದಿ ವಾಧ್ಯುಷಿತೋಽಸಿ ತ್ವಂ ಸ್ಮರ್ಯಂತೇ ಯದಿ ವಾ ಗುಣಾಃ || ೯
 ಏವಂ ಪರುಷಮುಕ್ತಸ್ತು ಹಿತಬುದ್ಧಿರಬುದ್ಧಿನಾ |
 ಅಬ್ರವೀದ್ರಾವಣಂ ಸೂತೋ ಹಿತಂ ಸಾನುನಯಂ ವಚಃ || ೧೦

ಜನವಿಶ್ವಾಸವನ್ನು-ಛೂ, ಅನಾರ್ಯ! ಒಮ್ಮೆಗೇ ನೀನು ನಾಶಗೊಳಿಸಿ
 ಬಿಟ್ಟೆ! ವಿಖ್ಯಾತ ವೀರನಾದ ವೈರಿಯು ಎದುರಿಗೆ ಬಂದು ನಿಂತಿದ್ದಾನೆ;
 ನನ್ನ ಪರಾಕ್ರಮಗಳಿಂದ ಮೆಚ್ಚಿಸಲು ಅವನು ತಕ್ಕ ಪಾತ್ರನಾಗಿದ್ದಾನೆ!
 ಅವನೊಡನೆ ಹಣಾಹಣಿಯಾಗಿ ಹೋರಾಡಲು ನಾನು ಆಶಿಸಿದ್ದೆ. ಆತನು
 ನೋಡುವಾಗಲೇ-ಆತನೆದುರಿಗೆ ನನ್ನನ್ನು ಕಾಪುರುಷನನ್ನಾಗಿ ಮಾಡಿದೆ
 ಯಲ್ಲ! (೫-೬). ಎಲಾ ದುರ್ಬುದ್ಧಿಯವನೆ, ಈ ರಥವನ್ನು ರಣಾಭಿಮುಖ
 ವಾಗಿ ನೀನು ನಡೆಸದಿರುವುದನ್ನು ನೋಡಿದರೆ, ನನ್ನ ಊಹೆ ದಿಟವಾಗು
 ತ್ತಿದೆ - ವೈರಿಯ ಲಂಚವನ್ನು ನೀನು ತಿಂದಿರಬೇಕು! ನೀನು ಮಾಡಿದ
 ಕೃತ್ಯವು ಹಿತೈಷಿಗಳಾದ ಮಿತ್ರರು ಮಾಡತಕ್ಕದ್ದಲ್ಲ; ಇದು ವೈರಿಗಳು
 ಎಸಗುವ ಕೃತ್ಯ. ಈ ಹಗೆತನವನ್ನು ನೀನು ಬಹು ಜಿನ್ನಾಗಿ ನೆರವೇರಿಸಿದೆ!
 (೬-೮). ಕೂಡಲೇ ನಡೆಸು ನನ್ನ ರಥವನ್ನು ರಣರಂಗಕ್ಕೆ! ಹಗೆಯು
 ಹೊರಟುಹೋದಾನು! ಸಾರಥಿ, ನನ್ನೊಡನೆ ನೀನು ತೃಪ್ತಿಯಿಂದ ಬಹು
 ಕಾಲ ಬಾಳಿರುವುದು ದಿಟವಾದರೆ-ನಾನು ಮಾಡಿರುವ ಸತ್ಕಾರಗಳ ಸ್ಮರಣೆ
 ನಿನಗಿದ್ದರೆ, ರಣಾಭಿಮುಖವಾಗಿ ರಥವನ್ನು ದೌಡಾಯಿಸು! " ಎಂದು ಗಜರಿ
 ದನು (೯). ಹೀಗೆ ಬುದ್ಧಿಹೀನನಾದ ರಾವಣನು ಕಠೋರವಾಗಿ ಗದರಿಸಿ
 ಮಾತನಾಡಲು, ಮನಃಪೂರ್ವಕವಾಗಿ ಅವನಿಗೆ ಹಿತವನ್ನು ಕೋರುತ್ತಿದ್ದ

ನ ಭೀತೋಽಸ್ಮಿ ನ ಮೂಢೋಽಸ್ಮಿ ನೋಪಜಪ್ತೋಽಸ್ಮಿ ಶತ್ರುಭಿಃ |
 ನ ಪ್ರಮತ್ತೋ ನ ನಿಃಸ್ವೇಹೋ ವಿಸ್ಮೃತಾ ನ ಚ ಸತ್ಕ್ರಿಯಾ || ೧೧

ಮಯಾ ತು ಹಿತಕಾಮೇನ ಯಶಶ್ಚ ಪರಿರಕ್ಷತಾ |
 ಸ್ನೇಹಪ್ರಸ್ಯನ್ನಮನಸಾ ಪ್ರಿಯಮಿತ್ಯಪ್ರಿಯಂ ಕೃತಮ್ || ೧೨

ನಾಸ್ಮಿನ್ನರ್ಥೇ ಮಹಾರಾಜ ತ್ವಂ ಮಾಂ ಪ್ರಿಯಹಿತೇ ರತಮ್ |
 ಕಶ್ಚಿಲ್ಲಘುರಿನಾನಾರ್ಯೋ ದೋಷತೋ ಗಂತುಮರ್ಹಸಿ || ೧೩

ಶ್ರೂಯತಾಂ ತ್ವಭಿಧಾಸ್ಯಾಮಿ ಯನ್ನಿಮಿತ್ತಂ ಮಯಾ ರಥಃ |
 ನದೀವೇಗ ಇವಾಂಭೋಭಿಃ ಸಂಯುಗೇ ವಿನಿವರ್ತಿತಃ || ೧೪

ಶ್ರಮಂ ತನಾವಗಚ್ಛಾಮಿ ಮಹತಾ ರಣಕರ್ಮಣಾ |
 ನ ಹಿ ತೇ ವೀರ ಸೌಮುಖ್ಯಂ ಪ್ರಹರ್ಷಂ ವೋಪಧಾರಯೇ || ೧೫

ಸಾರಥಿಯು ವಿನಯದಿಂದಲೇ ಯುಕ್ತವಾದ ಮಾತನ್ನಾಡಿದನು :
 “ ಮಹಾರಾಜ, ನಾನು ಯುದ್ಧಭೀತನೂ ಅಲ್ಲ, ಬುದ್ಧಿಹೀನನೂ ಅಲ್ಲ,
 ಶತ್ರುಗಳ ಲಂಚಕ್ಕೆ ಒಳಗಾದವನೂ ಅಲ್ಲ. ನಾನು ದುಡುಕಿನಿಂದಲೂ
 ನಡೆಯಲಿಲ್ಲ, ರಾಜಭಕ್ತಿಯನ್ನೂ ತೊರೆದಿಲ್ಲ. ನಿನ್ನ ಸತ್ಕಾರಗಳನ್ನು
 ನಾನು ಮರೆತಿಲ್ಲ (೧೦-೧೧). ನಿನ್ನ ಹಿತೈಷಿಯಾಗಿ, ನಿನ್ನ ಕೀರ್ತಿಯನ್ನು
 ಉಳಿಸಬೇಕೆಂದು, ನಿನ್ನಲ್ಲಿರುವ ಭಕ್ತೃತಿಶಯದಿಂದ-ಮಹಾರಾಜ, ನಿನಗೆ
 ಪ್ರಿಯವಾಗಬಹುದೆಂದು ಈ ಅಪ್ರಿಯಕಾರ್ಯವನ್ನು ಮಾಡಿಬಿಟ್ಟೆನು.
 ಇದಕ್ಕೋಸ್ಕರ, ಮಹಾಪ್ರಭು, ನಿನಗೆ ಪ್ರಿಯವಾದ ಹಿತಕಾರ್ಯದಲ್ಲಿ
 ನಿರತನಾದ ನನ್ನನ್ನು, ಒಬ್ಬ ಸಾಮಾನ್ಯನಾದ ಅನಾರ್ಯಪುರುಷನಂತೆ
 ದುಷ್ಟನೆಂದು ತಿಳಿಯಬೇಡ (೧೨-೧೩). ನಾನು ರಥವನ್ನು ಏಕೆ
 ಹಿಂದಿರುಗಿಸಿ ತಂದೆನೆಂಬುದನ್ನು ಹೇಳುವೆನು, ಕೇಳೋಣವಾಗಲಿ :
 ಸಮುದ್ರದಲ್ಲಿ ಜಲಪ್ರವಾಹವು ಉಕ್ಕಿದಾಗ ನದೀವೇಗವು ಹಿಮ್ಮುಖವಾಗು
 ವುದಷ್ಟೆ. ಹಾಗೆ ರಣರಂಗದಿಂದ ರಥವನ್ನು ನಾನು ಹಿಂದಿರುಗಿಸಿದೆನು !
 (೧೪). ಸಂಗ್ರಾಮದಲ್ಲಿ ಹೋರಾಡಿ ಹೋರಾಡಿ ನಿನಗೆ ಆಯಾಸವಾಗಿದೆ
 ಯೆಂದು ನನಗೆ ತೋರಿತು. ವೀರಾಗ್ರೇಸರ, ನಿನ್ನ ಮುಖದಲ್ಲಿ ಪ್ರಸನ್ನತೆ

ರಥೋದ್ವಹನಖನ್ನಾಶ್ಚ ತ ಇನೋ ರಥವಾಜಿನಃ |
 ದೀನಾ ಘರ್ನುಪರಿಶ್ರಾಂತಾ ಗಾವೋ ವರ್ಷಹತಾ ಇವ || ೧೬

ನಿಮಿತ್ತಾನಿ ಚ ಭೂಯಿಷ್ಯಂ ಯಾನಿ ಸ್ತ್ರಾದುರ್ಭವಂತಿ ನಃ |
 ತೇಷು ತೇಷ್ವಭಿಪನ್ನೇಷು ಲಕ್ಷಯಾನ್ಯುಪ್ರದಕ್ಷಿಣಮ್ || ೧೭

ದೇಶಕಾಲೌ ಚ ವಿಜ್ಞೇಯೌ ಲಕ್ಷ್ಮಣಾನೀಂಗಿತಾನಿ ಚ |
 ದೈನ್ಯಂ ಖೇದಶ್ಚ ಹರ್ಷಶ್ಚ ರಥಿನಶ್ಚ ಬಲಾಬಲಮ್ || ೧೮

ಸ್ಥಲನಿನ್ನಾನಿ ಭೂಮೇಶ್ಚ ಸಮಾನಿ ವಿಷಮಾಣಿ ಚ |
 ಯುದ್ಧಕಾಲಶ್ಚ ವಿಜ್ಞೇಯಃ ಪರಸ್ಯಾಂತರದರ್ಶನಮ್ || ೧೯

ಉಪಯಾನಾಪಯಾನೇ ಚ ಸ್ಥಾನಂ ಪ್ರತ್ಯಪಸರ್ಪಣಮ್ ||
 ಸರ್ವನೇತದ್ರಥಸ್ಥೇನ ಜ್ಞೇಯಂ ರಥಕುಟುಂಬಿನಾ || ೨೦

ಯಾಗಲಿ ಉತ್ಸಾಹವಾಗಲಿ ನನಗೆ ಕಾಣಲಿಲ್ಲ. ಅಲ್ಲದೆ ನಿನ್ನ ಈ ರಥಾಶ್ರು
 ಗಳು ರಥವನ್ನೆಳೆದೇಳೆದು ದಣಿದಿದ್ದವು. ಬಿಸಿಲಲ್ಲಿ ಬಳಲಿ ಬತ್ತಿ, ಜಡಿಮಳೆಗೆ
 ಸಿಕ್ಕಿದ ಗೋವುಗಳಂತೆ ಮುಂಗಾಣದಿದ್ದವು (೧೫-೧೬). ಇದರಮೇಲೆ,
 ಪದೇ ಪದೇ ಒದಗುತ್ತಿದ್ದ ಶಕುನಗಳೆಲ್ಲವೂ ನಮಗೆ ಪ್ರತಿಕೂಲವಾಗಿಯೇ
 ಗೋಚರಿಸಿದವು. ಮಹಾರಾಜ, ಸಾರಥಿಯಾದವನು ದೇಶಕಾಲಗಳನ್ನೂ,
 ಶುಭಾಶುಭ ನಿಮಿತ್ತಗಳನ್ನೂ, ಸ್ವಾಮಿಯ ಇಂಗಿತಗಳನ್ನೂ ಗಮನಿಸಬೇಕು.
 ಆತನ ಅನುತ್ಸಾಹ, ಖೇದ, ಹರ್ಷ, ಬಲ, ದೌರ್ಬಲ್ಯಗಳನ್ನು ಲಕ್ಷ್ಯದಲ್ಲಿ
 ಇಟ್ಟಿರಬೇಕು (೧೭-೧೮). ಅಲ್ಲದೆ ರಥವನ್ನು ನಡೆಸುವ ಸ್ಥಳವು ಹಳ್ಳ
 ವಾಗಿದೆಯೆ, ಸಮವಾಗಿದೆಯೆ, ಅಲ್ಲಿ ಏರುತಗ್ಗುಗಳಿವೆಯೆ, ಯುದ್ಧಕಾಲ
 ವಾವುದು-ಎಂಬುದನ್ನು ನೆನಪಿನಲ್ಲಿಟ್ಟಿರಬೇಕು. ಶತ್ರುವಿನಲ್ಲಿರುವ ನ್ಯೂನತೆ
 ಯಾವುದು ಎಂಬುದನ್ನು ನೋಡುತ್ತಿರಬೇಕು (೧೯). ಮತ್ತು ಯಾವಾಗ
 ಎದುರಾಳಿಯ ಬಳಿಗೆ ರಥವನ್ನು ನುಗ್ಗಿಸಬೇಕು, ಯಾವಾಗ ಹಿಂದಿರುಗಿಸ
 ಬೇಕು, ಧೈರ್ಯದಿಂದ ಯಾವಾಗ ಎದುರು ನಿಲ್ಲಬೇಕು, ಯಾವಾಗ
 ಹಿಂದಕ್ಕೆ ಸರಿಯುತ್ತ ಹೋಗಬೇಕು - ಎಂಬುದೆಲ್ಲವನ್ನೂ ರಥದಲ್ಲಿ ಕುಳಿತಿ
 ರುವ ಸಾರಥಿಯು ಚೆನ್ನಾಗಿ ಅರಿತಿರಬೇಕಾಗುತ್ತದೆ (೨೦).

ತನ ವಿಶ್ರಮಹೇತೋಶ್ಚ ತಥೈಷಾಂ ರಥನಾಜಿನಾಮ್ |
 ರೌದ್ರಂ ನರ್ಜಯತಾ ಖೇದಂ ಕ್ಷಮಂ ಕೃತಮಿದಂ ಮಯಾ || ೨೦
 ನ ಮಯಾ ಸ್ವೇಚ್ಛಯಾ ವೀರ ರಥೋಽಯಮಪನಾಹಿತಃ |
 ಭರ್ತೃಸ್ನೇಹಪರೀತೇನ ಮಯೇದಂ ಯತ್ಕೃತಂ ವಿಭೋ || ೨೧
 ಅಜ್ಞಾಪಯ ಯಥಾ ತತ್ತ್ವಂ ವಕ್ಷ್ಯಸ್ಯರಿನಿಸಾದನ |
 ತತ್ಕರಿಷ್ಯಾಮ್ಯಹಂ ವೀರ ಗತಾನ್ಯಷ್ಟೇನ ಚೇತಸಾ || ೨೨
 ಸಂತುಷ್ಟಸ್ತೇನ ವಾಕ್ಯೇನ ರಾನಣಸ್ತಸ್ಯ ಸಾರಥೀಃ |
 ಪ್ರಶಸ್ತ್ಯೇನಂ ಬಹುವಿಧಂ ಯುದ್ಧಲುಬ್ಧೋಽಬ್ರವೀದಿದಮ್ || ೨೪
 ರಥಂ ಶೀಘ್ರಮಿಮಂ ಸೂತ ರಾಘನಾಭಿಮುಖಂ ಕುರು |
 ನಾಹತ್ವಾ ಸಮರೇ ಶತ್ರೂನ್ನಿವರ್ತಿಷ್ಯತಿ ರಾನಣಃ || ೨೫
 ಏವಮುಕ್ತ್ವಾ ತತಸ್ತುಷ್ಟೋ ರಾವಣೋ ರಾಕ್ಷಸೇಶ್ವರಃ |
 ದದೌ ತಸ್ಮೈ ಶುಭಂ ಹ್ಯೇಕಂ ಹಸ್ತಾಭರಣಮುತ್ತಮಮ್ || ೨೬
 ಶ್ರುತ್ವಾ ರಾನಣನಾಕೃಂ ತು ಸಾರಥಿಃ ಸಂನ್ಯವರ್ತತ ||

ಮಹಾಪ್ರಭು, ನಿನಗೂ ರಥಾಶ್ವಗಳಿಗೂ ವಿಶ್ರಾಂತಿ ದೊರೆಯಲೆಂದೂ ನಿಮ್ಮ ದುಸ್ಸಹವಾದ ಆಯಾಸವನ್ನು ಪರಿಹರಿಸಬೇಕೆಂದೂ ಆಲೋಚಿಸಿ, ಇದೇ ಸರಿಯಾದುದೆಂದು ತಿಳಿದು, ನಾನು ಹೀಗೆ ಮಾಡಿದೆನು (೨೧). ಸ್ವೇಚ್ಛೆಯಾಗಿ ದುಡುಕಿ ನಾನು ರಥವನ್ನು ಹಿಂದಕ್ಕೆ ತರಲಿಲ್ಲ. ಪ್ರಭು, ನಾನು ಮಾಡಿದ್ದು ಸ್ವಾಮಿಭಕ್ತಿಯಿಂದಲೇ ಹೊರತು ಬೇರೆಯಲ್ಲ. ಶತ್ರುಸೂದನ-ವೀರಾಗ್ರೇಸರ, ನೀನು ಯಾವುದನ್ನು ಅಜ್ಞಾಪಿಸುವೆಯೋ ಅದನ್ನು ಮಾಡುವೆನು. ನಾನು ತಿಂದ ಉಪ್ಪಿನ ಋಣವನ್ನು ತೀರಿಸಬೇಕೆಂಬ ಶ್ರದ್ಧೆಯಿಂದ ನಿನ್ನ ಆಜ್ಞೆಯನ್ನು ಪಾಲಿಸುವೆನು” ಎಂದು ಅರಿಕೆಮಾಡಿದನು (೨೨-೨೩). ಸಾರಥಿಯ ಹೇಳಿಕೆಯಿಂದ ರಾನಣನು ಸಂತುಷ್ಟನಾದನು. ಅವನನ್ನು ಬಹು ವಿಧ ದಲ್ಲಿ ಹೊಗಳಿ, ರಣೋತ್ಸುಕನಾದ ರಾನಣನು “ ಸಾರಥಿ, ರಾಮನಿಗೆ ಅಭಿಮುಖವಾಗಿ ನಮ್ಮ ರಥವನ್ನು ಓಡಿಸು. ಯುದ್ಧರಂಗಕ್ಕೆ ಇಳಿದವೇಲಿ, ಶತ್ರುಗಳನ್ನು ಕೊಲ್ಲದೆ ರಾನಣನು ಹಿಂದಿರುಗತಕ್ಕವನಲ್ಲ! ” ಎಂದನು (೨೪-೨೫). ಅಲ್ಲದೆ ಸಂಪ್ರೀತನಾದ ಆ ರಾಕ್ಷಸೇಶ್ವರನು

ತತೋ ದ್ರುತಂ ರಾವಣವಾಕ್ಯ ಚೋದಿತಃ
 ಪ್ರಚೋದಯಾಮಾಸ ಹಯಾನ್ ಸ ಸಾರಥಿಃ |
 ಸ ರಾಕ್ಷಸೇಂದ್ರಸ್ಯ ತತೋ ಮಹಾರಥಃ
 ಕ್ಷಣೇನ ರಾಮಸ್ಯ ರಣಾಗ್ರತೋಽಭವತ್ || ೨೭

ಇತಿ ಶ್ರೀಮದ್ರಾಮಾಯಣೇ ಯುದ್ಧಕಾಂಡೇ ಷಡುತ್ತರಶತತಮಃ ಸರ್ಗಃ



ಸುಂದರವೂ ಅಮೂಲ್ಯವೂ ಆದ ಒಂದು ಹಸ್ತಾಭರಣವನ್ನು ತೆಗೆದು, ಸಾರಥಿಗೆ ಬಹುಮಾನವಾಗಿ ಕೊಟ್ಟನು. ರಾವಣಾಜ್ಞೆಯಂತೆ ಸಾರಥಿಯು ರಣಭೂಮಿಯ ಕಡೆಗೆ ತಿರುಗಿದನು (೨೬). ರಾವಣನ ಆದೇಶದಂತೆ ಆ ಸಾರಥಿಯು ಅಶ್ವಗಳನ್ನು ಯುದ್ಧಭೂಮಿಗೆ ದೌಡಾಯಿಸಿದನು. ಕ್ಷಣಮಾತ್ರದಲ್ಲಿ ರಾಕ್ಷಸೇಂದ್ರನ ಮಹಾರಥವು ಶ್ರೀರಾಮನಿಗೆ ಅಭಿಮುಖವಾಗಿ ಬಂದು ನಿಂತಿತು! (೨೭).

ಇಲ್ಲಿಗೆ ಶ್ರೀಮದ್ರಾಮಾಯಣದ ಯುದ್ಧಕಾಂಡದಲ್ಲಿ ನೂರಾರನೆಯ ಸರ್ಗ



ಸಪೋತ್ರರಶತತಮಃ ಸರ್ಗಃ

ಆದಿತ್ಯಹೃದಯಮ್

ತತೋ ಯುದ್ಧಪರಿಶ್ರಾಂತಂ ಸಮರೇ ಚಿಂತಯಾ ಸ್ಥಿತಮ್ |
ರಾವಣಂ ಚಾಗ್ರತೋ ದೃಷ್ಟ್ವಾ ಯುದ್ಧಾಯ ಸಮುಪಸ್ಥಿತಮ್ || ೧
ದೈವತೈಶ್ಚ ಸಮಾಗಮ್ಯ ದೃಷ್ಟ್ವನುಭ್ಯಾಗತೋ ರಣಮ್ |
ಉಪಾಗಮ್ಯಾ ಬ್ರವೀದ್ರಾಮನುಗಸ್ತೋ ಭಗವಾನೃಷಿಃ || ೨
ರಾಮು ರಾಮು ಮಹಾಬಾಹೋ ಶೃಣು ಗುಹ್ಯಂ ಸನಾತನಮ್ |
ಯೇನ ಸರ್ವಾನರೀನ್ ವತ್ಸ ಸಮರೇ ವಿಜಯಿಷ್ಯಸಿ || ೩
ಆದಿತ್ಯಹೃದಯಂ ಪುಣ್ಯಂ ಸರ್ವಶತ್ರುವಿನಾಶನಮ್ |
ಜಯಾವಹಂ ಜಪೇನ್ನಿತ್ಯಮಕ್ಷಯ್ಯಂ ಪರಮಂ ಶಿವಮ್ || ೪

ಸರ್ಗ ೧೦೭

ಅಗಸ್ಯಮುನಿಗಳು ಶ್ರೀರಾಮನಿಗೆ ಆದಿತ್ಯಹೃದಯವನ್ನು ಉಪದೇಶಿಸುವುದು.
ಅದನ್ನು ಜಪಿಸಿದುದರಿಂದ ಸೂರ್ಯನು ಪ್ರಸನ್ನನಾಗುವುದು.

ಯುದ್ಧನಾಡಿ ಬಳಲಿದ ಶ್ರೀರಾಮನು ರಾವಣನನ್ನು ಜಯಿಸುವ ಬಗೆ ಯಾವುದೆಂದು ಆಲೋಚಿಸುತ್ತ ರಣಭೂಮಿಯಲ್ಲಿ ನಿಂತಿದ್ದನು. ಅಷ್ಟರಲ್ಲಿ ರಾವಣನು ಯುದ್ಧಾಭಿಮುಖನಾಗಿ ಎದುರಿಗೆ ಬರುತ್ತಿದ್ದನು. ಆ ಮಹಾಯುದ್ಧವನ್ನು ನೋಡಲು ಬಂದು ದೇವತೆಗಳೊಡನೆ ನಿಂತಿದ್ದ ಭಗವಾನ್ ಅಗಸ್ಯಮುನಿಗಳು ಅದೆಲ್ಲವನ್ನೂ ಸಮೀಕ್ಷಿಸಿ ಶ್ರೀರಾಮನ ಬಳಿಗೆ ಬಂದರು (೧-೨). ಅವರು ಶ್ರೀರಾಮನನ್ನು ನೋಡಿ ಹೀಗೆಂದರು :
“ರಾಮ, ರಾಮ, ಮಹಾಬಾಹು, ಸನಾತನವಾದ ಒಂದು ರಹಸ್ಯಮಂತ್ರವನ್ನು ಉಪದೇಶಿಸುವೆನು, ಕೇಳು. ವತ್ಸ, ಅದನ್ನು ಜಪಿಸುವುದರಿಂದ ನೀನು ಸಮಸ್ತ ಶತ್ರುಗಳನ್ನೂ ಗೆಲ್ಲಬಹುದು (೩). ಸರ್ವಶತ್ರುವಿನಾಶಕವೂ ಪುಣ್ಯಕರವೂ ಆದ ಈ ಮಂತ್ರಕ್ಕೆ ಆದಿತ್ಯಹೃದಯವೆಂದು ಹೆಸರು. ಇದು ಕಾರ್ಯಸಿದ್ಧಿಪ್ರದವೂ ಅಕ್ಷಯಫಲವನ್ನು ಕೊಡತಕ್ಕದ್ದೂ ಪರಮಪಾವನವೂ

ಸರ್ವಮಂಗಲಮಾಂಗಲ್ಯಂ ಸರ್ವಪಾಪಪ್ರಣಾಶನಮ್ |
 ಚಿಂತಾಶೋಕಪ್ರಶಮನಮಾಯುರ್ವರ್ಧನಮುತ್ತಮಮ್ || ೫
 ರಶ್ಮಿಮಂತಂ ಸಮುದ್ಯಂತಂ ದೇವಾಸುರನಮಸ್ಯ ತಮ್ |
 ಪೂಜಯಸ್ವ ವಿನಸ್ವಂತಂ ಭಾಸ್ಕರಂ ಭುವನೇಶ್ವರಮ್ || ೬
 ಸರ್ವದೇವಾತ್ಮಕೋ ಹ್ಯೇಷ ತೇಜಸ್ವೀ ರಶ್ಮಿಭಾವನಃ |
 ಏಷ ದೇವಾಸುರಗಣಾನ್ ಲೋಕಾನ್ ಸಾತಿ ಗಭಸ್ತಿಭಿಃ || ೭
 ಏಷ ಬ್ರಹ್ಮಾ ಚ ವಿಷ್ಣುಶ್ಚ ಶಿವಃ ಸ್ಕಂದಃ ಪ್ರಜಾಪತಿಃ |
 ಮಹೇಂದ್ರೋ ಧನದಃ ಕಾಲೋ ಯಮುಃ ಸೋಮೋ ಹೃಷಾಂಪತಿಃ
 ಪಿತರೋ ವಸವಃ ಸಾಧ್ಯಾ ಹೃಶ್ವಿನೌ ಮರುತೋ ಮನುಃ |
 ನಾಯುರ್ವಹ್ನಿಃ ಪ್ರಜಾಪ್ರಾಣ ಋತುಕರ್ತಾ ಪ್ರಭಾಕರಃ || ೯

ಆಗಿದೆ. ಇದನ್ನು ನಿತ್ಯವೂ ಜಪಿಸಬೇಕು (೪). ಈ ಆದಿತ್ಯಹೃದಯವು ಸರ್ವಮಂಗಲಮಾಂಗಲ್ಯವೂ ಸರ್ವಪಾಪಪ್ರಣಾಶನವೂ ಆಗಿದೆ. ಚಿಂತಾ ಶೋಕಗಳನ್ನು ನೀಗಿಸುತ್ತದೆ. ಆಯುರ್ವೃದ್ಧಿಕರವಾದ ಉತ್ತಮ ಮಂತ್ರವಿದು (೫). ರಶ್ಮಿಯುಕ್ತನಾಗಿ ಪ್ರತಿದಿನವೂ ಉದಯಿಸುವ ದೇವಾಸುರವಂದಿತನೂ ಭಾಸ್ಕರನೂ ಭುವನೇಶ್ವರನೂ ಆದ ಸೂರ್ಯದೇವನನ್ನು ನೀನು ಪೂಜಿಸು. (ಆದಿತ್ಯಹೃದಯದ ಮಂತ್ರದೇವತೆಯಾದ ಸೂರ್ಯನು) ಸರ್ವದೇವಾತ್ಮಕನೂ ತೇಜಸ್ವಿಯೂ ಆಗಿ ತನ್ನ ರಶ್ಮಿಗಳಿಂದ ಜನರಿಗೆ ಶ್ರೀಯಸ್ಸನ್ನುಂಟುಮಾಡುತ್ತಾನೆ. ತನ್ನ ಕಿರಣಗಳಿಂದ ಭಕ್ತರಾದ ದೇವಾಸುರರನ್ನೂ ಸಮಸ್ತ ಲೋಕಗಳನ್ನೂ ರಕ್ಷಿಸುತ್ತಾನೆ (೬-೭). ಬ್ರಹ್ಮ, ವಿಷ್ಣು, ಶಿವ, ಸ್ಕಂದ, ಪ್ರಜಾಪತಿಗಳು, ಇಂದ್ರ, ಕುಬೇರ, ಕಾಲ, ಯಮ, ಚಂದ್ರ, ವರುಣ, ಪಿತೃದೇವತೆಗಳು, ವಸುಗಳು, ಸಾಧ್ಯರು, ಅಶ್ವಿನೀದೇವತೆಗಳು, ಮರುತ್ತುಗಳು, ಮನು, ವಾಯು, ವಹ್ನಿ, ಪ್ರಜೆಗಳ ಪ್ರಾಣವಾಯು, ಋತುನಿಯಾಮಕನಾದ ಸೂರ್ಯ—ಎಲ್ಲರೂ

ಅದಿತ್ಯಃ ಸವಿತಾ ಸೂರ್ಯಃ ಖಗಃ ಪೂಷಾ ಗಭಸ್ತಿನೂನ್ |
 ಸುವರ್ಣಸದೃಶೋ ಭಾನುಃ ಸ್ವರ್ಣರೇತಾ ದಿನಾಕರಃ || ೧೦
 ಹರಿದಶ್ಚಃ ಸಹಸ್ರಾಚಿಃ ಸಪ್ತಸಪ್ತಿನುರ್ವೀಚಿನೂನ್ |
 ತಿಮಿರೋನ್ಮಥನಃ ಶಂಭುಸ್ತ್ವಷ್ಟ್ವಾ ಮಾರ್ತಂಡ ಅಂತುಮೂನ್ || ೧೧

ಈತನೇ* (೮-೯). ದೇವ, ನೀನು ಸರ್ವ ವಿಷಯಗಳನ್ನು ಭೋಗಿಸತಕ್ಕವನು (ಅದತ್ತೇ ಸರ್ವಂ), ಅದಿತಿಯ ಪುತ್ರನಾಗಿ ಅವತರಿಸಿದವನು, ಭೂಮಿಗೆ ಒಡೆಯನು (ಅದಿತೇಃ ಭೂಮೇಃ ಈಶ್ವರಃ). ಜಗತ್ತನ್ನು ಸೃಷ್ಟಿಸಿದವನು. ಜನರನ್ನು ಕರ್ತವ್ಯದಲ್ಲಿ ಪ್ರೇರಿಸುವವನು. ಆಕಾಶದಲ್ಲಿ ಸಂಚರಿಸತಕ್ಕವನು. ವೃಷ್ಟಿಯಿಂದ ಲೋಕವನ್ನು ಪೋಷಿಸತಕ್ಕವನು. ಪ್ರಶಸ್ತವಾದ ಕಿರಣವುಳ್ಳವನು. ಚಿನ್ನದಂತೆ ಹೊಳೆಯುವವನು. ಸರ್ವ ಪ್ರಕಾಶಕನು. ಹಿರಣ್ಮಯವಾದ ಬ್ರಹ್ಮಾಂಡವನ್ನು ಸೃಜಿಸಿದವನು. ಪ್ರಕಾಶಮಯವಾದ ಹಗಲನ್ನು ಉಂಟುಮಾಡತಕ್ಕವನು. ನಿನಗೆ ನಮಸ್ಕಾರ (೧೦). ಹಸುರುಬಣ್ಣದ ಅಶ್ವಗಳನ್ನುಳ್ಳವನು, ದಿಕ್ಕುಗಳನ್ನು ವ್ಯಾಪಿಸುವವನು (ಹರಿತಃ ದಿಶಃ ಅಶ್ವೋತಿ ವ್ಯಾಪ್ನೋತಿ). ಸಾವಿರಾರು ಕಿರಣಗಳುಳ್ಳವನು. ಏಳು ಅಶ್ವಗಳುಳ್ಳವನು, ಏಳು ಬಗೆಯ ಕಿರಣಗಳುಳ್ಳವನು (ಸಪ್ತಃ=ಅಶ್ವಃ), 'ಸಪ್ತ' ಎಂಬ ಅಶ್ವವುಳ್ಳವನು, ಏಳು ಬಗೆಯಾದ ಒಂದೇ ಕಿರಣವುಳ್ಳವನು (ಏಕೋ ಅಶ್ವೋ ವಹತಿ ಸಪ್ತನಾಮಾ). ಪ್ರಕಾಶಮಯವಾದ ಕಿರಣವುಳ್ಳವನು. ಕತ್ತಲೆಯನ್ನು ನಾಶಮಾಡತಕ್ಕವನು. ಸುಖಕ್ಕೆ ಕಾರಣನಾದವನು. ದುಃಖನಾಶಕನು. ಬ್ರಹ್ಮಾಂಡವು

* 'ಸರ್ವದೇವಾತ್ಮಕಃ' (ಶ್ಲೋ ೬. ೭) ಎಂಬುದರಿಂದ 'ಲೋಕಸಾಕ್ಷಿಣಃ' (ಶ್ಲೋ. ೨೧) ಎಂಬಲ್ಲಿಯವರೆಗೆ ಮಾತ್ರವೇ 'ಅದಿತ್ಯಹೃದಯವೆಂದು ಶ್ರೀ ಮಹೇಶ್ವರತೀರ್ಥರು ಹೇಳುತ್ತಾರೆ. ಅಲ್ಲಿಗೆ ಒಟ್ಟು ೧೦೮ ನಾಮಗಳಾಗುತ್ತವೆ. 'ಅದಿತ್ಯಃ ಸವಿತಾ' (ಶ್ಲೋ. ೧೦) ಎಂಬುದರಿಂದ 'ಲೋಕಸಾಕ್ಷಿಣಃ' ಎಂದು ಮುಗಿಯುವ ೧೨ ಶ್ಲೋಕಗಳು ಮಾತ್ರವೆಂದು ಶ್ರೀ ಗೋವಿಂದರಾಜರು ಬರೆಯುತ್ತಾರೆ. ನಮ್ಮಂಥವರಿಗೆ ಈ ಸರ್ಗವು ಪೂರ್ತಿಯಾಗಿ ಪಠಿಸುವ ಸ್ತೋತ್ರವಾಗುತ್ತದೆ. 'ರಶ್ಮಿಮಂತಂ' (ಶ್ಲೋ. ೬) ಎಂಬ ಶಬ್ದದಿಂದ 'ರವಿಃ, ಪ್ರಭುಃ' ಎಂಬಲ್ಲಿಯವರೆಗೆ 'ನಮಃ' ಎಂಬ ಶಬ್ದವನ್ನು ಸೇರಿಸಿ ಸೂರ್ಯನ ನಮಸ್ಕಾರ ಮತ್ತು ಅರ್ಚನೆಗೆ ಉಪಯೋಗಿಸುತ್ತಾರೆ: 'ರಶ್ಮಿಮತೇ ನಮಃ', 'ಸಮುದ್ಯತೇ ನಮಃ' ಇತ್ಯಾದಿ.

ಹಿರಣ್ಯಗರ್ಭಃ ಶಿಶಿರಸ್ತಪನೋ ಭಾಸ್ಕರೋ ರವಿಃ |

ಅಗ್ನಿಗರ್ಭೋಽದಿತೇಃ ಪುತ್ರಃ ಶಂಖಃ ಶಿಶಿರನಾಶನಃ || ೧೨

ವೈಷ್ಣೋಮನಾಥಸ್ತವೋಭೇದೀ ಋಗ್ಯಜುಃಸಾಮಪಾರಗಃ |

ಘನವೃಷ್ಟಿರಪಾಂ ಮಿತೋ ವಿಂಧ್ಯವೀಧೀಪ್ಲವಂಗಮಃ || ೧೩

ಲಯವಾದಾಗ ಅದನ್ನು ಸೃಜಿಸುವುದಕ್ಕಾಗಿ ಉದ್ಭವಿಸಿದವನು (ಮೃತೇ ಅಂಡೇ ಜಾತಃ). ಸರ್ವವ್ಯಾಪಿಯಾದ ಕಿರಣಗಳುಳ್ಳವನು. ನಿನಗೆ ನಮಸ್ಕಾರ (೧೧). ಹಿರಣ್ಮಯವಾದ ಬ್ರಹ್ಮಾಂಡಕ್ಕೆ ಗರ್ಭಭೂತನಾದ ವನು*. ಹಿತರಮಣೀಯವಾದ ಅಂತಃಕರಣವುಳ್ಳವನು (ಹಿತರಮಣೀಯಂ= ಹಿರಣ್ಮಯಂ, ಗರ್ಭ=ಅಂತಃಕರಣ). ಶೀತಲವಾಗಿರುವವನು-ಸುಖಸ್ವರೂಪ. ಬಿಸಿಲಿನಿಂದ ತಾವಗೊಳಿಸುವವನು (ತವ=ಸಂತಾಪೇ). ಸರ್ವೈಶ್ವರ್ಯ ಸಂಪನ್ನ (ತವ=ಐಶ್ವರ್ಯೇ). ಪ್ರಕಾಶವನ್ನು ಕೊಡತಕ್ಕವನು. ಸ್ತುತಿಸಲ್ಪಡ ತಕ್ಕವನು (ರೂಯತೇ ಇತಿ ರವಿಃ, ರು=ಶಬ್ದೇ). ಹಿರಣ್ಯಗರ್ಭಾದಿಗಳಿಗೆ ಉಪದೇಶಕ (ರೌತಿ=ಉವದಿಶತಿ). ಅಗ್ನಿಯನ್ನು ಗರ್ಭದಲ್ಲಿ ಧರಿಸಿದವನು (ಉದ್ಯಂತಂ ವಾವಾದಿತ್ಯಮಗ್ನಿರನುಸಮಾರೋಹತಿ). ಅದಿತಿಯ ಪುತ್ರ, ಬ್ರಹ್ಮವಿದ್ಯೆಯಿಂದ ಲಭ್ಯನಾದ್ದರಿಂದ ಅದಿತಿಪುತ್ರ (ಅದಿತಿ=ಬ್ರಹ್ಮವಿದ್ಯೆ). ಸಾಯಂಕಾಲದಲ್ಲಿ ತಾನಾಗಿ ಶಾಂತನಾಗುವವನು (ಶಮೇಃ ಖಃ). ಆನಂದ ಮತ್ತು ಆಕಾಶಸ್ವರೂಪ (ಶಂ ಚ ಖಂ ಚ). ಹಿಮವನ್ನು ಮತ್ತು ಜಾಡ್ಯವನ್ನು ನಾಶಮಾಡತಕ್ಕವನು. ನಿನಗೆ ನಮಸ್ಕಾರ (೧೨). ಹೇ ದೇವ, ನೀನು ಗಗನದ ಒಡೆಯ. ಕತ್ತಲೆಯನ್ನು ನಾಶಮಾಡುವವನು. ಋಗ್ಯಜುಃಸಾಮವೇದಗಳ ಪಾರವನ್ನು ಕಂಡವನು (ವೇದೈರಶೂನ್ಯಸ್ತ್ರಿಭಿ ರೇತಿ ಸೂರ್ಯಃ). ದೊಡ್ಡ ಮಳೆಯನ್ನು ಸುರಿಸಲು ಕಾರಣನು (ಆದಿತ್ಯಾಜ್ಞಾಯತೇ ವೃಷ್ಟಿಃ). ನೀರಿಗೆ ಮಿತ್ರನಾದವನು-ನೀರನ್ನು ಉತ್ಪಾದಿಸುವವನು. ವಿಂಧ್ಯವೀಧಿಯೆಂಬ ಸೂರ್ಯಮಾರ್ಗದಲ್ಲಿ ಶೀಘ್ರವಾಗಿ ಸಂಚರಿಸುವವನು. ವಿಂಧ್ಯ=ಗಹನವಾದ, ವೀಧಿ=ಸುಷುಮ್ನನಾಡೀ ಮಾರ್ಗದಲ್ಲಿ ಶೀಘ್ರವಾಗಿ ಸಂಚರಿಸುವವನು. ನಿನಗೆ ನಮಸ್ಕಾರ (೧೩).

* 'ಭಗವತೇ ಹಿರಣ್ಯಗರ್ಭಾಯ ನಮಃ' ಎಂಬ ದ್ವಾದಶಾಕ್ಷರೀ ಮಂತ್ರವು ಆದಿತ್ಯಹೃದಯದ ರಹಸ್ಯವೆಂದು ಕತಕವ್ಯಾಖ್ಯಾನದಲ್ಲಿ ಬರೆದಿದೆ.

ಆತಪೀ ಮಂಡಲೀ ಮೃತ್ಯುಃ ಪಿಂಗಲಃ ಸರ್ವತಾಪನಃ |
 ಕವಿರ್ವಿಶ್ವೋ ಮಹಾತೇಜಾ ರಕ್ತಃ ಸರ್ವಭವೋದ್ಭವಃ || ೧೪
 ನಕ್ಷತ್ರಗ್ರಹತಾರಾಣಾಮಧಿಪೋ ವಿಶ್ವಭಾವನಃ |
 ತೇಜಸಾಮಪಿ ತೇಜಸ್ವೀ ದ್ವಾದಶಾತ್ಮನ್ನಮೋಽಸ್ತು ತೇ || ೧೫
 ನಮಃ ಪೂರ್ವಾಯ ಗಿರಯೇ ಪಶ್ಚಿಮಾಯಾದ್ರಯೇ ನಮಃ |
 ಜ್ಯೋತಿರ್ಗಣಾನಾಂ ಪತಯೇ ದಿನಾಧಿಪತಯೇ ನಮಃ || ೧೬
 ಜಯಾಯ ಜಯಭದ್ರಾಯ ಹರ್ಯಶ್ವಾಯ ನಮೋ ನಮಃ |
 ನಮೋ ನಮಃ ಸಹಸ್ರಾಂಶೋ ಆದಿತ್ಯಾಯ ನಮೋ ನಮಃ || ೧೭
 ನಮ ಉಗ್ರಾಯ ವೀರಾಯ ಸಾರಂಗಾಯ ನಮೋ ನಮಃ |
 ನಮಃ ಪದ್ಮಪ್ರಬೋಧಾಯ ಮಾರ್ತಂಡಾಯ ನಮೋ ನಮಃ ||

ನೀನು ಆತಪವುಳ್ಳವನು. ನೃತ್ವಾಕಾರವಾದ ಬಿಂಬವುಳ್ಳವನು. ಸರ್ವ
 ಸಂಹಾರಕರ್ತ. ಪಿಂಗಳವರ್ಣನಾದವನು, ಪಿಂಗಳನಾಡೀ ಪ್ರವರ್ತಕ.
 ಸರ್ವರನ್ನೂ ತಾಪಗೊಳಿಸುವವನು. ಸರ್ವಜ್ಞ. ವಿಶ್ವರೂಪ. ವಿಶ್ವ
 ನಿರ್ವಾಹಕ. ತೇಜೋರೂಪ. ಸರ್ವರಲ್ಲಿಯೂ ಅನುರಕ್ತ, ರಕ್ತವರ್ಣ.
 ಸರ್ವವಸ್ತುಗಳ ನಿರ್ಮಾತ. ನಿನಗೆ ನಮಸ್ಕಾರ (೧೪). ದೇವ, ನೀನು ನಕ್ಷತ್ರ
 ತಾರಾಗ್ರಹಗಳಿಗೆ ಅಧಿಪತಿ. ವಿಶ್ವಸ್ಥಾಪಕ. ಅಗ್ನಾದಿ ತೇಜಸ್ಸುಗಳಿಗೂ
 ತೇಜಸ್ಸನ್ನು ಕೊಡತಕ್ಕವನು (ಯೇನ ಸೂರ್ಯಸ್ತಪತಿ ತೇಜಸೇದ್ಧಃ).
 ದ್ವಾದಶಮಾಸಗಳಿಂದ ದ್ವಾದಶಮೂರ್ತಿಸ್ವರೂಪ.* ನಿನಗೆ ನಮಸ್ಕಾರ
 (೧೫). ಪೂರ್ವದಿಕ್ಕಿನ ಉದಯಗಿರಿಸ್ವರೂಪನಾದ ನಿನಗೆ ನಮಸ್ಕಾರ.
 ಪಶ್ಚಿಮದ ಅಸ್ತಗಿರಿಸ್ವರೂಪನಾದ ನಿನಗೆ ನಮಸ್ಕಾರ. ಜ್ಯೋತಿಶ್ಚಕ್ರದ
 ಸ್ವಾಮಿಯಾದ ನಿನಗೆ ನಮಸ್ಕಾರ. ದಿನಾಧಿಪತಿಯಾದ ನಿನಗೆ ನಮಸ್ಕಾರ
 (೧೬). ಜಯದಾತನೂ ಜಯಕ್ಷೇಮಪ್ರದಾತನೂ ಹರಿದಶ್ವನೂ ಆದ
 ನಿನಗೆ ನಮೋ ನಮಃ. ಸಹಸ್ರಾಂಶುವೇ, ಆದಿತ್ಯನಾದ ನಿನಗೆ ನಮೋ ನಮಃ
 (೧೭). ಉಗ್ರನೂ ವೀರನೂ ಸಾರಂಗನೂ ಆದ ನಿನಗೆ ನಮೋ ನಮಃ

* ಇಂದ್ರೋ ಧಾತಾ ಭಗಃ ಪೂಷಾ ಮಿತೋಽಥ ವರುಣೋಽರ್ಯಮಾ |

ಅರ್ಚಿರ್ವಿವಸಾ ನ್ ತ್ವಷ್ಟಾ ಚ ಸವಿತಾ ವಿಷ್ಣು ರೇವ ಚ ||

ಬ್ರಹ್ಮೇಶಾನಾಚ್ಯುತೇಶಾಯ ಸೂರ್ಯಾಯಾದಿತ್ಯನರ್ಚನೇ |
ಭಾಸ್ವತೇ ಸರ್ವಭಕ್ಷಾಯ ರೌದ್ರಾಯ ವಪುಷೇ ನಮಃ || ೧೯

ತನೋಘ್ನಾಯ ಹಿಮುಘ್ನಾಯ ಶತ್ರುಘ್ನಾಯಾಮಿತಾತ್ಮನೇ |
ಕೃತಘ್ನುಘ್ನಾಯ ದೇನಾಯ ಜ್ಯೋತಿಷಾಂ ಪತಯೇ ನಮಃ || ೨೦

ತಪ್ತಚಾಮೀಕರಾಭಾಯ ನಹ್ಮಯೇ ವಿಶ್ವಕರ್ಮಣೇ |
ನಮಸ್ತನೋಽಭಿನಿಘ್ನಾಯ ರವಯೇ ಲೋಕಸಾಕ್ಷಿಣೇ || ೨೧

ನಾಶಯತ್ಯೇಷ ವೈ ಭೂತಂ ತದೇವ ಸೃಜತಿ ಪ್ರಭುಃ |
ಪಾಯತ್ಯೇಷ ತಪತ್ಯೇಷ ವರ್ಷತ್ಯೇಷ ಗಭಸ್ತಿಭಿಃ || ೨೨

(ಸಾರಂಗ=ಸಾರವಾದ ಪ್ರಣವಪ್ರತಿಪಾದ್ಯ). ಪದ್ಮವನ್ನರಳಿಸುವವನೂ ಮಾರ್ತಂಡನೂ ಆದ ನಿನಗೆ ನಮೋ ನಮಃ (ಪದ್ಮಪ್ರಬೋಧ=ಕಮಲವನ್ನು ಮತ್ತು ಹೃದಯಕಮಲವನ್ನು ಅರಳಿಸುವವನು) (೧೮). ಬ್ರಹ್ಮಾದಿ ತ್ರಿಮೂರ್ತಿಗಳಿಗೆ ಸ್ವಾಮಿಯೂ * ಸೂರನೂ (ಸೂರ್ಯನೂ) ಆದಿತ್ಯಸ್ವರೂಪನೂ ಆದ ನಿನಗೆ ನಮಸ್ಕಾರ. ಭಾಸ್ವಂತನೂ ಸರ್ವಸಂಹಾರಕನೂ ರುದ್ರದೇಹನೂ ಆದ ನಿನಗೆ ನಮಸ್ಕಾರ (೧೯). ತನೋಹಂತ್ಯವೂ ಹಿಮಹಂತ್ಯವೂ ಶತ್ರುಹಂತ್ಯವೂ ಅಜ್ಞೇಯಸ್ವರೂಪನೂ ಕೃತಘ್ನುಸಂಹಾರಕನೂ ದೇವನೂ ಜ್ಯೋತಿಗಳಿಗೆ ಅಧಿಪತಿಯೂ ಆದ ನಿನಗೆ ನಮಸ್ಕಾರ (೨೦). ಕಾಯಿಸಿದ ಬಂಗಾರದ ಬಣ್ಣದವನೂ ವಹ್ನಿಯೂ ವಿಶ್ವಕರ್ಮನೂ ತನೋನಿವರ್ತಕನೂ ರವಿಯೂ ಲೋಕಸಾಕ್ಷಿಯೂ ಆದ ನಿನಗೆ ನಮಸ್ಕಾರ (ಇಲ್ಲಿಗೆ ಆದಿತ್ಯಹೃದಯವು ಮುಗಿಯಿತು. ಇದನ್ನು ಉಪದೇಶಿಸಿ ಅಗಸ್ಯಮುನಿಗಳು ದೇವತಾಮಹಿಮೆಯನ್ನು ಮುಂದೆ ಹೇಳುತ್ತಾರೆ) (೨೧). ಶ್ರೀರಾಮ, ಸರ್ವಶಕ್ತನಾದ ಆದಿತ್ಯನು ಪಂಚಭೂತಗಳನ್ನೂ ನಾಶಮಾಡಿ ಮತ್ತೆ ಸೃಜಿಸುವನು. ಈತನು ತನ್ನ ಕಿರಣಗಳಿಂದ ಜಗತ್ತನ್ನು ಶೋಷಿಸುವನು; ತಾಪಗೊಳಿಸುವನು; ಮಳೆ ಸುರಿಸುವನು

* ಸೃಷ್ಟಿಸ್ಥಿತ್ಯಂತಕರಣೇಂ ಬ್ರಹ್ಮವಿಷ್ಣುಶಿವಾತ್ಮಿಕಾಮ್ |
ಸ ಸಂಜ್ಞಾಂ ಯಾತಿ ಭಗವಾನೇಕ ಏವ ಜನಾರ್ದನಃ ||

ಏಷ ಸುಸ್ತೇಷು ಜಾಗತಿ ಭೂತೇಷು ಪರಿನಿಷ್ಠಿತಃ |
 ಏಷ ಏವಾಗ್ನಿಹೋತ್ರಂ ಚ ಫಲಂ ಚೈವಾಗ್ನಿಹೋತ್ರಿಣಾಮ್ || ೨೩
 ವೇದಾಶ್ಚ ಕ್ರತವಶ್ಚೈವ ಕ್ರತೂನಾಂ ಫಲಮೇವ ಚ |
 ಯಾನಿ ಕೃತ್ಯಾನಿ ಲೋಕೇಷು ಸರ್ವ ಏಷ ರವಿಃ ಪ್ರಭುಃ || ೨೪
 ಏನಮಾಪತ್ಸು ಕೃಚ್ಛ್ರೇಷು ಕಾಂತಾರೇಷು ಭಯೇಷು ಚ |
 ಕೀರ್ತಯನ್ ಪುರುಷಃ ಕಶ್ಚಿನ್ನಾವಸೀದತಿ ರಾಘವ || ೨೫
 ಪೂಜಯಸ್ತ್ಯನಮೇಕಾಗ್ರೋ ದೇವದೇವಂ ಜಗತ್ಪತಿಮ್ |
 ಏತತ್ತಿಗುಣಿತಂ ಜಸ್ತಾ ಯುದ್ಧೇಷು ವಿಜಯಿಷ್ಯಸಿ || ೨೬
 ಅಸ್ಮಿನ್ ಕ್ಷಣೇ ಮಹಾಬಾಹೋ ರಾವಣಂ ತ್ವಂ ನಧಿಷ್ಯಸಿ |
 ಏವಮುಕ್ತ್ವಾ ತದಾಗಸ್ತೋ ಜಗಾಮ ಚ ಯಥಾಗತಮ್ || ೨೭

(೨೨). ಪ್ರಾಣಿಗಳು ನಿದ್ರಿಸುವಾಗಲೂ ಈತನು ಎಚ್ಚರಗೊಂಡಿರುತ್ತಾನೆ. ಸಕಲ ಜೀವಿಗಳಲ್ಲಿಯೂ ಅಂತರ್ಯಾಮಿಯಾಗಿದ್ದಾನೆ. ಈತನೇ ಅಗ್ನಿಹೋತ್ರ (ಅಗ್ನಿಗಳಲ್ಲಿ ಹೋಮಮಾಡಿದಾಗ ಹವಿಸ್ಸನ್ನು ಸ್ವೀಕರಿಸುತ್ತಾನೆ. ಇದು ಬಾಹ್ಯವಾದ ಹೋಮ. ಅಂತರ್ಯಾಮಿಯಾಗಿ ಪಂಚಜ್ಞಾನೇಂದ್ರಿಯಗಳಿಂದ ವಿಷಯವನ್ನು ಅನುಭವಿಸುತ್ತಾನೆ. ಇದು ಆಂತರಹೋಮ). ಹೋಮಮಾಡತಕ್ಕವರಿಗೆ ಫಲವನ್ನು ಕೊಡತಕ್ಕವನು ಈತನೇ (ಬಾಹ್ಯ ಹೋಮಕ್ಕೆ ಸ್ವರ್ಗವೂ ಆಂತರಹೋಮಕ್ಕೆ ಮುಕ್ತಿಯೂ ಫಲ) (೨೩). ವೇದ, ಕ್ರತು, ಕ್ರತುಫಲ, ಅಲ್ಲದೆ ಜಗತ್ತಿನಲ್ಲಿ ಜನರು ಮಾಡುವ ಸಕಲ ಕರ್ಮಗಳು—ಇವೆಲ್ಲವುಗಳಿಗೂ ಆದಿತ್ಯನೇ ಪ್ರಭು (೨೪). ಶ್ರೀರಾಮ, ಸಕಲ ವಿಪತ್ತುಗಳಲ್ಲಿಯೂ ಕಷ್ಟಕಾಲದಲ್ಲಿಯೂ ದುರ್ಗಮಸ್ಥಳಗಳಲ್ಲಿಯೂ ಭಯ ಸಂದರ್ಭಗಳಲ್ಲಿಯೂ ಈ ಆದಿತ್ಯಹೃದಯವನ್ನು ಪಠಿಸುವ ಮನುಷ್ಯನು ವಿಪತ್ತಿನಿಂದ ಪಾರಾಗುತ್ತಾನೆ (೨೫). ರಾಘವ, ದೇವ ದೇವನೂ ಜಗತ್ಪತಿಯೂ ಆದ ಆದಿತ್ಯನನ್ನು ಏಕಾಗ್ರತೆಯಿಂದ ಅರ್ಚಿಸು. ಈ ಆದಿತ್ಯಹೃದಯವನ್ನು ಮೂರುಸಲ ಜಪಿಸಿದರೆ, ನಿನಗೆ ಯುದ್ಧದಲ್ಲಿ ಜಯ ಲಭಿಸುವುದು (೨೬). ಮಹಾಬಾಹು—ಶ್ರೀರಾಮ, ಈಗಲೇ ಇದನ್ನು ಜಪಿಸು. ರಾವಣನನ್ನು ನೀನು ಸಂಹರಿಸುತ್ತೀಯೆ” ಎಂದು ಹೇಳಿ ಅಗಸ್ತ್ಯ

ಏತಚ್ಚುತ್ಪ್ತಾ ಮಹಾತೇಜಾ ನಷ್ಟಶೋಕೋಽಭವತ್ತದಾ |
ಧಾರಯಾಮಾಸ ಸುಪ್ರೀತೋ ರಾಘವಃ ಪ್ರಯತಾತ್ಮನಾನ್ || ೨೮

ಆದಿತ್ಯಂ ಪ್ರೇಕ್ಷ್ಯ ಜಸ್ತ್ವಾ ತು ಪರಂ ಹರ್ಷಮವಾಪ್ತನಾನ್ |
ತ್ರಿರಾಚನ್ಯು ಶುಚಿಭೂತಾ ಧನುರಾದಾಯ ವೀರ್ಯವಾನ್ || ೨೯

ರಾವಣಂ ಪ್ರೇಕ್ಷ್ಯ ಹೃಷ್ಟಾತ್ಮಾ ಯುದ್ಧಾಯ ಸಮುಪಾಗಮತ್ |
ಸರ್ವಯತ್ನೇನ ಮಹತಾ ವಧೇ ತಸ್ಯ ಧೃತೋಽಭವತ್ || ೩೦

ಅಥ ರವಿರವದನ್ನಿರೀಕ್ಷ್ಯ ರಾಮಂ

ಮುದಿತಮನಾಃ ಪರಮಂ ಪ್ರಹೃಷ್ಯಮಾಣಃ |

ನಿಶಿಚರಪತಿಸಂಕ್ಷಯಂ ವಿದಿತ್ವಾ

ಸುರಗಣಮುಧ್ಯಗತೋ ವಚಸ್ತ್ವರೇತಿ ||

೩೧

ಇತಿ ಶ್ರೀಮದ್ರಾಮಾಯಣೇ ಯುದ್ಧ ಕಾಂಡೇ ಸಪ್ತೋತ್ತರಶತತಮಃ ಸರ್ಗಃ

ಮಹರ್ಷಿಗಳು ಹೊರಟುಹೋದರು (೨೭). ಆಗ ತೇಜೋರಾಶಿಯಾದ ಶ್ರೀರಾಮನ ಚಿಂತೆಯು ದೂರವಾಯಿತು. ಅವನು ಸಂತುಷ್ಟನಾಗಿ (ಆಚಮನಮಾಡಿ) ಪರಿಶುದ್ಧಚಿತ್ತದಿಂದ ಅಗಸ್ತ್ಯರ ಉಪದೇಶವನ್ನು ಸ್ವೀಕರಿಸಿದನು. ಅನಂತರ ಸೂರ್ಯನನ್ನು ನೋಡುತ್ತ ಮೂರುಸಲ ಆದಿತ್ಯಹೃದಯವನ್ನು ಪಠಿಸಿ ಉತ್ಸಾಹಗೊಂಡನು. ಮತ್ತೆ ಶುಚಿಯಾಗಿಯೇ ಮೂರುಸಲ ಆಚಮನಮಾಡಿ ಕೋದಂಡವನ್ನು ಕೈಯಲ್ಲಿ ಹಿಡಿದನು (೨೮-೨೯). ಅಷ್ಟರಲ್ಲಿ ರಾವಣನು ಎದುರಾಗಿ ಬರಲು, ಶ್ರೀರಾಮನು ಹರ್ಷದಿಂದ ಯುದ್ಧಸನ್ನದ್ಧನಾದನು. ಸರ್ವಪ್ರಯತ್ನದಿಂದಲೂ ರಾವಣನನ್ನು ವಧಿಸಬೇಕೆಂದು ನಿರ್ಧರಿಸಿದನು (೩೦). ಆಗ ಸೂರ್ಯದೇವನು ಶ್ರೀರಾಮನ ಜಪದಿಂದ ಸಂಪ್ರೀತನಾಗಿ, ರಾಕ್ಷಸೇಂದ್ರನ ಸಂಹಾರವು ಸಮೀಪಿಸಿತೆಂದು ತಿಳಿದು, ದೇವತೆಗಳ ಮಧ್ಯದಲ್ಲಿ ಕಾಣಿಸಿಕೊಂಡು ಹರ್ಷದಿಂದ “ರಾಘವ, ತ್ವರಮಾಡು” ಎಂದು ಹೇಳಿದನು (೩೧).

ಇಲ್ಲಿಗೆ ಶ್ರೀಮದ್ರಾಮಾಯಣದ ಯುದ್ಧ ಕಾಂಡದಲ್ಲಿ ನೂರೇಳನೆಯ ಸರ್ಗ

ಅಷ್ಟೋತ್ತರಶತತಮಃ||ಸರ್ಗಃ

ಶುಭಾಶುಭನಿಮಿತ್ತದರ್ಶನಮ್

ಸ ರಥಂ ಸಾರಥಿಹೃಷ್ಯಃ ಪರಸೈನ್ಯಪ್ರಧರ್ಷಣಮ್	
ಗಂಧರ್ವನಗರಾಕಾರಂ ಸಮುಚ್ಛ್ರಿತಪತಾಕಿನಮ್	೧
ಯುಕ್ತಂ ಪರಮಸಂಪನ್ನೈರ್ವಾಜಿಭಿರ್ಹೇಮನುಮಾಲಿಭಿಃ	
ಯುದ್ಧೋಪಕರಣೈಃ ಪೂರ್ಣಂ ಪತಾಕಾಧ್ವಜನುಲಿನಮ್	೨
ಗ್ರಸಂತಮಿವ ಚಾಕಾಶಂ ನಾದಯಂತಂ ನಸುಂಧರಾಮ್	
ಪ್ರಣಾಶಂ ಪರಸೈನ್ಯಾನಾಂ ಸ್ವಸೈನ್ಯಾನಾಂ ಪ್ರಹರ್ಷಣಮ್	೩
ರಾವಣಸ್ಯ ರಥಂ ಕ್ಷಿಪ್ರಂ ಚೋದಯಾಮಾಸ ಸಾರಥಿಃ	
ತಮಾಪತಂತಂ ಸಹಸಾ ಸ್ವನನಂತಂ ಮಹಾಸ್ವನಮ್	೪

ಸರ್ಗ ೧೦೮

ರಾವಣನು ದರ್ಶದಿಂದ ರಥವನ್ನು ಸಂಗ್ರಾಮಭೂಮಿಗೆ ಓಡಿಸುತ್ತ
ತರುವುದು. ಆತನಿಗೆ ಅಶುಭನಿಮಿತ್ತಗಳೂ ಶ್ರೀರಾಮನಿಗೆ
ಶುಭನಿಮಿತ್ತಗಳೂ ಗೋಚರಿಸುವುದು.

ಆತ್ತಲಾಗಿ ರಾವಣಸಾರಥಿಯು ಶತ್ರುಸೈನ್ಯವಿಮರ್ಧಕವಾದ ಮಹಾ
ರಥವನ್ನು ಉತ್ಸಾಹದಿಂದ ಓಡಿಸುತ್ತ ರಣರಂಗಕ್ಕೆ ತಂದನು. ಆ ಮಹಾ
ರಥವಾದರೋ ಗಂಧರ್ವನಗರದಂತೆ ಅಶ್ಚರ್ಯರೂಪವಾಗಿತ್ತು. ಉನ್ನತ
ವಾದ ಪತಾಕೆಯನ್ನು ಎತ್ತಿ ಕಟ್ಟಿ ಹಾರಿಸಲಾಗಿತ್ತು (೧). ಹೇಮಭೂಷಿತ
ಗಳಾದ ಉತ್ತಮಾಶ್ವಗಳನ್ನು ಹೊಡಲಾಗಿತ್ತು. ಸಕಲಯುದ್ಧೋಪಕರಣ
ಗಳನ್ನೂ ರಥದಲ್ಲಿ ತುಂಬಲಾಗಿತ್ತು. ಅನೇಕ ಧ್ವಜಪತಾಕೆಗಳಿಂದ ಶೋಭಿತ
ವಾಗಿತ್ತು (೨). ಆಕಾಶವನ್ನು ನುಂಗುವುದೋ ಭೂಮಂಡಲವನ್ನು
ಮೊಳಗಿಸುವುದೋ - ಎಂಬಂತೆ ರಭಸದಿಂದ ರಥವು ಬರುತ್ತಿತ್ತು. ಶತ್ರುಸೇನೆ
ಯನ್ನು ಧ್ವಂಸಗೊಳಿಸಬೇಕೆಂದೂ ರಾಕ್ಷಸಸೇನೆಯನ್ನು ಆನಂದಗೊಳಿಸ
ಬೇಕೆಂದೂ ಬರುತ್ತಿದ್ದ ಆ ರಾವಣರಥವನ್ನು ಸಾರಥಿಯು ದೌಡಾಯಿಸಿ
ದನು (೩). ಅದ್ಭುತಧ್ವನಿಯಿಂದ ಅಬ್ಬರಿಸುತ್ತ ನುಗ್ಗಿಬರುವ ರಾಕ್ಷಸ

ರಥಂ ರಾಕ್ಷಸರಾಜಸ್ಯ ನರರಾಜೋ ದದರ್ಶ ಹ |
 ಕೃಷ್ಣವಾಜಿಸನಾಯುಕ್ತಂ ಯುಕ್ತಂ ರೌದ್ರೇಣ ವರ್ಚಸಾ || ೫
 ತಡಿತ್ವತಾಕಾಗಹನಂ ದರ್ಶಿತೇಂದ್ರಾಯುಧಾಯುಧಮ್ |
 ಶರಧಾರಾ ವಿಮುಂಚಂತಂ ಧಾರಾಸಾರಮಿವಾಂಬುದಮ್ || ೬
 ತಂ ದೃಷ್ಟ್ವಾ ನೇಘಸಂಕಾಶನಾಪತಂತಂ ರಥಂ ರಿಪೋಃ |
 ಗಿರೇರ್ವಜ್ರಾಭಿನ್ಯುಷ್ವಸ್ಯ ದೀರ್ಯತಃ ಸದ್ಯಶಸ್ವನಮ್ || ೭
 ವಿಸ್ಫಾರಯನ್ ವೈ ವೇಗೇನ ಬಾಲಚಂದ್ರನತಂ ಧನುಃ |
 ಉವಾಚ ಮಾತಲಿಂ ರಾಮುಃ ಸಹಸ್ರಾಕ್ಷಸ್ಯ ಸಾರಥಿಮ್ || ೮
 ಮಾತಲೇ ಪಶ್ಯ ಸಂರಬ್ಧನಾಪತಂತಂ ರಥಂ ರಿಪೋಃ |
 ಯಥಾಪಸನ್ಯಂ ಪತತಾ ವೇಗೇನ ಮಹತಾ ಪುನಃ || ೯
 ಸಮರೇ ಹಂತುಮಾತ್ಮಾನಂ ತಥಾ ತೇನ ಕೃತಾ ಮತಿಃ |
 ತದಪ್ರನಾದಮಾತಿಷ್ಠನ್ ಪ್ರತ್ಯುದ್ಗಚ್ಛ ರಥಂ ರಿಪೋಃ || ೧೦

ರಾಜನ ರಥವನ್ನು ನರರಾಜನಾದ ಶ್ರೀರಾಮನು ವೀಕ್ಷಿಸಿದನು. ಕೃಷ್ಣವರ್ಣದ ವಾಜಿಗಳಿಂದ ಯುಕ್ತವಾಗಿ, ರೌದ್ರವರ್ಚಸ್ಸಿನಿಂದ ಸಹಿತವಾಗಿ, ಮಿಂಚಿನ ಗೊಂಚಲುಗಳಂತಿರುವ ಬಾವುಟಗಳಿಂದ ಸಮೇತವಾಗಿ, ಕಾಮನಬಿಲ್ಲುಗಳಂತೆ ಹೊಳೆಯುವ ಆಯುಧಗಳಿಂದ ರಾರಾಜಿಸುತ್ತ, ಶರಧಾರಿಗಳನ್ನು ಸುತ್ತಲೂ ಚಿಮ್ಮುತ್ತ ಬರುತ್ತಿದ್ದ ಆ ಮಹಾರಥವು, ಜಡಿಮಳೆಯನ್ನು ಸುರಿಸುವ ಮಹಾಮೇಘವೋ ಎಂಬಂತೆ ಕಂಡಿತು! (೪-೬). ವಜ್ರಾಯುಧದ ಸಂಘಟ್ಟದಿಂದ ಬಿರಿಯುತ್ತಿರುವ ಗಿರಿಯೋ ಎಂಬಂತೆ ಘರಘರನೆ ಭೋರ್ಗರೆಯುತ್ತ ಬರುವ ಮೇಘಸಂಕಾಶವಾದ ಹಗೆಯ ರಥವನ್ನು ನೋಡಿ, ಶ್ರೀರಾಮನು ಬಾಲಚಂದ್ರನಂತೆ ಅರ್ಧಮಂಡಲಾಕೃತಿಯ ಕೋದಂಡವನ್ನು ಮಿಡಿಯುತ್ತ ಸಹಸ್ರಾಕ್ಷನ ಸಾರಥಿಯಾದ ಮಾತಲಿಯನ್ನು ಕುರಿತು ಹೀಗೆಂದನು (೭-೮): “ಮಾತಲಿ, ವೇಗದಿಂದ ನುಗ್ಗಿ ಬರುತ್ತಿರುವ ರಿಪುವಿನ ರಥವನ್ನು ನೋಡು! ಮಹಾವೇಗದಿಂದ ಅಪಸವ್ಯವಾಗಿ ಬರುತ್ತಿದ್ದಾನೆ! ಯುದ್ಧದಲ್ಲಿ ತನ್ನನ್ನು ಕೊಲ್ಲಿಸಿ ಕೊಳ್ಳಬೇಕೆಂದು ಅವನು ಉದ್ದೇಶಿಸಿದಂತಿದೆ! * ಆದ್ದರಿಂದ, ಮಾತಲಿ,

* ರಥವನ್ನು ಅಪ್ರದಕ್ಷಿಣವಾಗಿ ನಡೆಸುವುದು ಅಶುಭಕರವೆಂದು ಅಭಿಪ್ರಾಯ.

ವಿಧ್ವಂಸಯಿತುಮಿಚ್ಛಾಮಿ ವಾಯುರ್ನೇಘಮಿವೋತ್ಥಿತಮ್ |
 ಅವಿಕ್ಲವನುಸಂಭ್ರಾಂತನುನ್ಯಗ್ರಹ್ಯದಯೇಕ್ಷಣಮ್ || ೧೧
 ರಶ್ಮಿಸಂಚಾರನಿಯತಂ ಪ್ರಚೋದಯ ರಥಂ ದ್ರುತಮ್ |
 ಕಾನುಂ ನ ತ್ವಂ ಸಮಾಧೇಯಃ ಪುರಂದರರಥೋಚಿತಃ || ೧೨
 ಯುಯುತ್ಸುರಹನೇಕಾಗ್ರಃ ಸ್ಮಾರಯೇ ತ್ವಾಂ ನ ಶಿಕ್ಷಯೇ |
 ಪರಿತುಷ್ಟಃ ಸ ರಾಮಸ್ಯ ತೇನ ವಾಕ್ಯೇನ ಮಾತಲಿಃ || ೧೩
 ಪ್ರಚೋದಯಾನಾಸ ರಥಂ ಸುರಸಾರಥಿಸತ್ತಮಃ |
 ಅಪಸವ್ಯಂ ತತಃ ಕುರ್ವನ್ ರಾವಣಸ್ಯ ಮಹಾರಥಮ್ || ೧೪
 ಚಕ್ರೋತ್ಕ್ಲಿಪ್ತೇನ ರಜಸಾ ರಾವಣಂ ವ್ಯವಧಾನಯತ್ |
 ತತಃ ಕ್ರುದ್ಧೋ ದಶಗ್ರೀವಸ್ತಾಮ್ನು ವಿಸ್ಪಾರಿತೇಕ್ಷಣಃ || ೧೫

ಅವನಂತೆ ಪ್ರಮಾದವನ್ನೆಸಗದೆ ವೈರಿಯ ರಥವನ್ನೆದುರಿಸು (೯-೧೦).
 ಮೇಲೇಳುವ ಮೇಘಮಂಡಲವನ್ನು ಚಂಡಮಾರುತವು ವಿಧ್ವಂಸಗೊಳಿಸು
 ವಂತೆ, ಆತನನ್ನು ನಾಶಮಾಡುವೆನು. ನೀನು ಮಾತ್ರ ಹೆದರದೆ, ಕಂಗೆಡದೆ,
 ಮನಸ್ಸಿನಲ್ಲಿ ಕಳವಳಿಸದೆ, ಅತ್ತಿತ್ತ ದೃಷ್ಟಿಯಿಡದೆ, ಅಶ್ವರಶ್ಮಿಗಳನ್ನು
 ಸರಿಯಾಗಿ ಹಿಡಿದು ಶೀಘ್ರಗತಿಯಿಂದ ರಥವನ್ನು ನಡೆಸು. ದೇವೇಂದ್ರನ
 ರಥವನ್ನು ನಡೆಸಿ ಪಳಗಿರುವ ನಿನಗೆ ನಾನು ಹೇಳಬೇಕಾದ್ದೇ ಇಲ್ಲ!
 (೧೧-೧೨). ಆದರೂ, ಮಾತಲಿ, ನಾನು ಏಕಾಗ್ರತೆಯಿಂದ ಹೋರಾಡ
 ಬೇಕಾದ್ದರಿಂದ, ಸಾರಥಿಯ ಕರ್ತವ್ಯವನ್ನು ಕೇವಲ ಜ್ಞಾಪಿಸುತ್ತಿದ್ದೇನೆ;
 ನಿನಗೆ ಕಲಿಸಬೇಕಾದ್ದೇನೂ ಇಲ್ಲ” ಎಂದನು. ನಿಪುಣನಾದ ದೇವಸಾರಥಿಯು
 ಶ್ರೀರಾಮನ ನುಡಿಯಿಂದ ಸಂತುಷ್ಟನಾಗಿ, ರಾವಣನ ಮಹಾರಥವು
 ಅಪಸವ್ಯವಾಗಿಯೇ ಉಳಿಯುವಂತೆ, ಪ್ರದಕ್ಷಿಣಾಕಾರವಾಗಿ ತನ್ನ ರಥ
 ವನ್ನೋಡಿಸಿದನು (೧೩-೧೪). ರಥಚಕ್ರದಿಂದೆದ್ದ ಧೂಳಿ ರಾವಣನನ್ನು
 ಮುಸುಕಿತು. ಅದರಿಂದ ಭುಗಿಲೆದ್ದ ರಾವಣನು ರಕ್ತನೇತ್ರನಾಗಿ, ರಥಕ್ಕೆ

* ರಶ್ಮಿ = ಮೂಗುದಾಣ, ಲಗಾಮ್.

† ಇಂದ್ರರಥವು ನೆಲವನ್ನು ಮುಟ್ಟುವುದಿಲ್ಲವಾದರೂ ರಥದ ಓಟದ ರಥಸಕ್ಕೆ
 ಹುಟ್ಟಿದ ಗಾಳಿಯಿಂದ ಧೂಳಿ ಎದ್ದಿತೆಂದು ತಿಳಿಯಬೇಕು. ರಾವಣನಿಗೆ ಪ್ರತಿಕೂಲ
 ವಾಗಿ ಎದುರುಗಾಳಿ ಬೀಸುತ್ತಿತ್ತೆಂಬ ಸೂಚನೆ ಇಲ್ಲಿದೆ.

ರಥಪ್ರತಿಮುಖಂ ರಾನುಂ ಸಾಯಕೈರವಧೂನಯತ್ |
 ಧರ್ಷಣಾನುರ್ಷಿತೋ ರಾನೋ ಧೈರ್ಯಂ ರೋಷೇಣ ಲಂಭಯನ್
 ಜಗ್ರಾಹ ಸುನುಹಾವೇಗಮೈಂದ್ರಂ ಯುಧಿ ಶರಾಸನಮ್ |
 ಶರಾಂಶ್ಚ ಸುನುಹಾತೇಜಾಃ ಸೂರ್ಯರಶ್ಮಿಸನುಪ್ರಭಾನ್ || ೧೭
 ತದೋಪೋಡಂ ಮಹದ್ಯುಧಮನೋನೈವಧಕಾಂಕ್ಷಿಣೋಃ |
 ಪರಸ್ಪರಾಭಿಮುಖಯೋರ್ದ್ರಪ್ತಯೋರಿವ ಸಿಂಹಯೋಃ || ೧೮
 ತತೋ ದೇನಾಃ ಸಗಂಧರ್ವಾಃ ಸಿದ್ಧಾಶ್ಚ ಪರನುರ್ಷಯಃ |
 ಸಮೇಯುದ್ವೈರಥಂ ದ್ರಷ್ಟ್ವಂ ರಾನಣಕ್ಷಯಕಾಂಕ್ಷಿಣಃ || ೧೯
 ಸಮುತ್ಪ್ರೇತುರಥೋತ್ಪಾತಾ ದಾರುಣಾ ರೋನುಹರ್ಷಣಾಃ |
 ರಾನಣಸ್ಯ ವಿನಾಶಾಯ ರಾಘವಸ್ಯ ಜಯಾಯ ಚ || ೨೦
 ನನರ್ಷ ರುಧಿರಂ ದೇವೋ ರಾನಣಸ್ಯ ರಥೋಪರಿ |
 ನಾತಾ ನುಂಡಲಿನಸ್ತೀಕ್ಷ್ಣಾ ಹ್ಯಪಸವ್ಯಂ ಪ್ರಚಕ್ರಮುಃ || ೨೧

ಎದುರಾಗಿ ಬಂದ ರಾಘವನನ್ನು ಶರಗಳಿಂದ ಬಿಗಿದನು. ಶರಾಘಾತದಿಂದ
 ಕೆರಳಿದ ಶ್ರೀರಾಮನು ತನ್ನ ಧೀರತೆಗೆ ರೋಷವನ್ನು ಬೆರೆಸಿ, ಇಂದ್ರದತ್ತ
 ವಾದ ಮಹಾಚಾವನನ್ನು ಕೈಗೆತ್ತಿಕೊಂಡು, ಸೂರ್ಯರಶ್ಮಿಗಳಂತೆ ಹೊಳೆ
 ಯುವ ಸರಳುಗಳನ್ನು ಸೆಳೆಸೆಳೆದು ಹೊಡೆದನು (೧೫-೧೭). ಎದರು ಬದ
 ರಾಗಿ ಹೋರಾಡುವ ಚಂಡಕೇಸರಿಗಳಂತೆ, ಒಬ್ಬ ರನ್ನೊಬ್ಬರು ವಧಿಸಬೇಕೆಂಬ
 ಛಲದಿಂದ ಕೂಡಿದ ಅವರಿವರಿಗೂ ಖಾಡಾಖಾಡಿಯಾದ ಮಹಾ
 ಯುದ್ಧವು ವಿಲಾಯಿಸಿತು. ರಾನಣನ ವಧಿಯನ್ನು ಕೋರುತ್ತಿದ್ದ ದೇವ
 ಗಂಧರ್ವರೂ ಸಿದ್ಧರೂ ಮಹರ್ಷಿಗಳೂ ಆ ಈವರು ರಥಿಕರಲ್ಲಿ ಮಾತ್ರ
 ನಡೆಯುವ ನಿರ್ಣಾಯಕವಾದ ಯುದ್ಧವನ್ನು ನೋಡಲು ಬಂದು ನೆರೆದರು
 (೧೮-೧೯). ಆ ಸಮಯದಲ್ಲಿ ರಾನಣನ ವಿನಾಶವನ್ನೂ ರಾಘವನ
 ವಿಜಯವನ್ನೂ ಸೂಚಿಸುವ ದಾರುಣವೂ ರೋಮಾಂಚಕರವೂ ಆದ
 ಉತ್ಪಾತಗಳು ಸಂಭವಿಸಿದವು. ರಾನಣನ ರಥದಮೇಲೆ ರಕ್ತದ ಮಳೆ ಸುರಿ
 ಯಿತು. ಸುಂಟರಗಾಳಿಯಿದ್ದ ಅವನ ರಥವನ್ನು ಅಪಸವ್ಯವಾಗಿ ಸುತ್ತಿತು

- ನುಹದ್ಗೃಧ್ರಕುಲಂ ಚಾಸ್ಯ ಭ್ರಮನೂಣಂ ನಭಃಸ್ಥಲೇ |
ಯೇನ ಯೇನ ರಥೋ ಯಾತಿ ತೇನ ತೇನ ಪ್ರಧಾನತಿ || ೨೨
- ಸಂಧ್ಯಯಾ ಚಾನ್ವತಾ ಲಂಕಾ ಜಪಾಪುಷ್ಪನಿಕಾಶಯಾ |
ದೃಶ್ಯತೇ ಸಂಪ್ರದೀಪ್ತೇನ ದಿನಸೇಽಪಿ ನಸುಂಧರಾ || ೨೩
- ಸನಿಘ್ನಾತಾ ನುಹೋಲ್ಕಾಶ್ಚ ಸಂಪ್ರಚೇರುರ್ಮಹಾಸ್ವನಾಃ |
ವಿಷಾದಯಂಸ್ತೇ ರಕ್ಷಾಂಸಿ ರಾವಣಸ್ಯ ತದಾಹಿತಾಃ || ೨೪
- ರಾವಣಶ್ಚ ಯತಸ್ತತ್ರ ಸಂಚಚಾಲ ನಸುಂಧರಾ |
ರಕ್ಷಸಾಂ ಚ ಪ್ರಹರತಾಂ ಗೃಹೀತಾ ಇವ ಬಾಹವಃ || ೨೫
- ತಾನ್ಮ್ರಾಃ ಪೀತಾಃ ಸಿತಾಃಶ್ವೇತಾಃ ಪತಿತಾಃ ಸೂರ್ಯರಶ್ಮಯಃ |
ದೃಶ್ಯಂತೇ ರಾವಣಸ್ಯಾಂಗೇ ಪರ್ವತಸ್ಯೇನ ಧಾತವಃ || ೨೬
- ಗೃಧ್ವಿರನುಗತಾಶ್ಚಾಸ್ಯ ನಮಂತ್ಯೋಽ ಜ್ವಲನಂ ಮುಖ್ಯೈಃ |
ಪ್ರಣೇದುರ್ಮುಖಮೀಕ್ಷಂತ್ಯಃ ಸಂರಬ್ಧನುಶಿನಂ ಶಿನಾಃ || ೨೭

(೨೦-೨೧). ಗಗನದಲ್ಲಿ ನೆರೆದ ಗೃಧ್ರಗಳ ಗುಂಪು, ಆತನ ರಥವು ಯಾವ ಯಾವ ಕಡೆಗೆ ಓಡುತ್ತಿತ್ತೋ ಆ ಕಡೆಗೆ ರಥವನ್ನು ನುಸರಿಸಿ ಹಾರಿ ಬರುತ್ತಿತ್ತು. ಹಗಲಲ್ಲಿಯೇ ದಾಸವಾಳದ ಹೂವಿನಂತೆ ಕೆಂಪಾದ ಸಂಧ್ಯಾ ರಾಗವು ಲಂಕೆಯಲ್ಲಿ ಕವಿದು, ಆ ಪ್ರದೇಶಕ್ಕೆ ಬೆಂಕಿ ಬಿದ್ದಿದೆಯೋ ಎಂಬಂತೆ ಗೋಚರಿಸಿತು (೨೨-೨೩). ಸಿಡಿಲಿನಿಂದ ಕೂಡಿದ ಮಹೋಲ್ಕೆಗಳು ಭೋರ್ಗರೆಯುತ್ತ ರಾವಣನೆದುರಿಗೆ ಬಿದ್ದವು. ಅವು ರಾವಣನಿಗೆ ಅಶುಭ ಸೂಚಕಗಳೆಂದು ರಾಕ್ಷಸರು ವಿಷಣ್ಣರಾದರು. ರಾವಣನಿದ್ದ ಭೂಪ್ರದೇಶವು ಕಂಪಿಸಿತು. ಹೊಡೆದಾಡಲು ಕೈಯೆತ್ತಿದ ರಾಕ್ಷಸಯೋಧರ ತೋಳುಗಳನ್ನು ಯಾರೋ ಹಿಡಿದಂತಾಗಿ ಸ್ತಬ್ಧವಾಗುತ್ತಿದ್ದವು (೨೪-೨೫). ಕೆಂಪು, ಹಳದಿ, ಬಿಳುಪು ಮತ್ತು ಕಪ್ಪು ಬಣ್ಣದ ಸೂರ್ಯರಶ್ಮಿಗಳು ರಾವಣನ ದೇಹದಮೇಲೆ ಬಿದ್ದು, ಪರ್ವತದಲ್ಲಿನ ವಿವಿಧವರ್ಣದ ಧಾತುಗಳಂತೆ ಗೋಚರಿಸಿದವು. ಹದ್ದುಗಳೊಡನೆ ನರಿಗಳೂ ಸೇರಿ ರಾವಣನ ಮುಖವನ್ನು ನೋಡುತ್ತ; ಬಿಂಕಿಯನ್ನು ಗುಳುತ್ತು, ಅಮಂಗಳಕರವಾಗಿ ಊಳಿದವು (೨೬-೨೭).

ಪ್ರತಿಕೂಲಂ ವನೌ ನಾಯೂ ರಣೇ ಪಾಂಸೂನ್ ಸಮಾಕಿರನ್ |
 ತಸ್ಯ ರಾಕ್ಷಸರಾಜಸ್ಯ ಕುರ್ವನ್ ದೃಷ್ಟ್ವಿವಿಲೋಪನಮ್ || ೨೮
 ನಿಪೇತುರಿಂದ್ರಾಶನಯಃ ಸೈನ್ಯೇ ಚಾಸ್ಯ ಸಮಂತತಃ |
 ದುರ್ವಿಷಹ್ಯಸ್ವನಾ ಘೋರಾ ವಿನಾ ಜಲಧರಸ್ವನಮ್ || ೨೯
 ದಿಶಶ್ಚ ಪ್ರದಿಶಃ ಸರ್ವಾ ಬಭೂವುಸ್ತಿಮಿರಾವೃತಾಃ |
 ಪಾಂಸುವರ್ಷೇಣ ನುಹತಾ ದುರ್ದರ್ಶಂ ಚ ನಭೋಽಭವತ್ || ೩೦
 ಕುರ್ವತ್ಯಃ ಕಲಹಂ ಘೋರಂ ಶಾರಿಕಾಸ್ತದ್ರಥಂ ಪ್ರತಿ |
 ನಿಪೇತುಃ ಶತಶಸ್ತ್ರತ್ರ ದಾರುಣಂ ದಾರುಣಾರುತಾಃ || ೩೧
 ಜಘನೇಭ್ಯಃ ಸ್ಫುಲಿಂಗಾಶ್ಚ ನೇತ್ರೇಭ್ಯೋಽಶ್ರೂಣಿ ಸಂತತಮ್ |
 ಮುಮುಚುಸ್ತಸ್ಯ ತುರಗಾಸ್ತುಲ್ಯನುಗ್ನಿಂ ಚ ವಾರಿ ಚ || ೩೨
 ಏವಂಪ್ರಕಾರಾ ಬಹವಃ ಸಮುತ್ಪಾತಾ ಭಯಾನಹಾಃ |
 ರಾವಣಸ್ಯ ವಿನಾಶಾಯ ದಾರುಣಾಃ ಸಂಪ್ರಜಜ್ಞಿರೇ || ೩೩
 ರಾಮಸ್ಯಾಪಿ ನಿಮಿತ್ತಾನಿ ಸೌನ್ಯಾನಿ ಚ ಶುಭಾನಿ ಚ |
 ಬಭೂವುರ್ಜಯಶಂಸೀನಿ ಪ್ರಾದುರ್ಭೂತಾನಿ ಸರ್ವಶಃ || ೩೪

ಗಾಳಿಯು ಧೂಳೆಬ್ಬಿಸಿ ಎದುರಾಗಿ ಬೀಸಿ, ರಾಕ್ಷಸರಾಜನ ಕಣ್ಣಿಗೆ ನೋಡಲು ಅಡ್ಡಿಯನ್ನುಂಟುಮಾಡಿತ್ತು. ಗುಡುಗಿಲ್ಲದೆಯೇ ಸಿಡಿಲುಗಳು ತಾಳಲಾರದ ಭೀಕರಶಬ್ದವನ್ನು ಮಾಡುತ್ತ ರಾಕ್ಷಸಸೇನೆಯಲ್ಲಿ ಬಿದ್ದವು (೨೮-೨೯). ದಿಗ್ಧಿಗಂತರಗಳಲ್ಲಿ ಕತ್ತಲೆ ಕವಿಯಿತು. ದಾರುಣವಾದ ಧೂಳಿಯು ರಾಶಿ ಎದ್ದು ಗಗನವು ದುರ್ದರ್ಶವಾಯಿತು. ಶಾರಿಕೆಗಳೆಂಬ ಪಕ್ಷಿಗಳು ಜಗಳವಾಡುತ್ತ, 'ಕೂ ಚೀ' ಎಂದು ಕಠೋರವಾಗಿ ಕೂಗುತ್ತ, ರಾವಣನ ರಥದಮೇಲೆ ಹಾರಿಬಂದವು (೩೦-೩೧). ಅವನ ರಥಾಶ್ವಗಳು ಮಲದ್ವಾರಗಳಿಂದ ಅಗ್ನಿಕಣಗಳನ್ನೂ ಕಣ್ಣುಗಳಿಂದ ಬಾಷ್ಪಗಳನ್ನೂ ಹೊರಸೂಸುತ್ತ, ಬೆಂಕಿಯನ್ನೂ ಜಲವನ್ನೂ ಸಮವಾಗಿ ಸುರಿಸಿದವು. ಈ ಪ್ರಕಾರವಾಗಿ ಭಯಂಕರವಾದ ಬಹಳ ಉತ್ಪಾತಗಳು ಕಾಣಿಸಿಕೊಂಡು ರಾವಣನ ವಿನಾಶವನ್ನು ಸೂಚಿಸಿದವು (೩೨-೩೩). ಇತ್ತ ಶ್ರೀರಾಮನಿ ಗಾದರೋ ಸೌಮ್ಯವೂ ಶುಭಕರವೂ ವಿಜಯಸೂಚಕವೂ ಆದ ಒಳ್ಳೆಯ

ನಿಮಿತ್ತಾನಿ ಚ ಸೌನ್ಯಾನಿ ರಾಘವಃ ಸ್ವಜಯಾಯ ಚ |
 ದೃಷ್ಟ್ವಾ ಪರಮಸಂಹೃಷ್ಟೋ ಹತಂ ನೇನೇ ಚ ರಾವಣಮ್ || ೩೫

ತತೋ ನಿರೀಕ್ಷ್ಯಾತ್ಮಗತಾನಿ ರಾಘವೋ
 ರಣೇ ನಿಮಿತ್ತಾನಿ ನಿಮಿತ್ತಕೋವಿದಃ |
 ಜಗಾಮ ಹರ್ಷಂ ಚ ಪರಾಂ ಚ ನಿರ್ವೃತ್ತಿಂ
 ಚಕಾರ ಯುದ್ಧೇ ಹೃಥಿಕಂ ಚ ವಿಕ್ರಮಮ್ || ೩೬

ಇತಿ ಶ್ರೀಮದ್ರಾಮಾಯಣೇ ಯುದ್ಧಕಾಂಡೇ ಅಷ್ಟೋತ್ತರಶತತಮಃ ಸರ್ಗಃ



ಶಕುನಗಳು ಸುತ್ತಲೂ ತಲೆದೋರಿದವು. ತನಗೆ ಜಯವನ್ನು ಸೂಚಿಸುವ ಶುಭನಿಮಿತ್ತಗಳನ್ನು ಕಂಡು ಶ್ರೀರಾಮನು ಸಂತುಷ್ಟನಾಗಿ, ರಾವಣನು ಹತನಾದನೆಂದೇ ತಿಳಿದನು (೩೪-೩೫). ನಿಮಿತ್ತಶಾಸ್ತ್ರದಲ್ಲಿ ನಿಪುಣನಾದ ರಾಘವನು ರಣರಂಗದಲ್ಲಿ ತನಗೆ ವಿಜಯಸೂಚಕವಾದ ಶುಭಶಕುನಗಳನ್ನು ಕಂಡು ಸಂತೋಷದಿಂದ ಪುಳಕಿತಗಾತ್ರನಾದನು. ಯುದ್ಧದಲ್ಲಿ ಮೊದಲಿ ಗಿಂತ ಅಧಿಕಪರಾಕ್ರಮವನ್ನು ಮೆರೆಸತೊಡಗಿದನು (೩೬).

ಇಲ್ಲಿಗೆ ಶ್ರೀಮದ್ರಾಮಾಯಣದ ಯುದ್ಧಕಾಂಡದಲ್ಲಿ ನೂರೊಂಟನೆಯ ಸರ್ಗ



ನವೋತ್ತರಶತತಮಃ ಸರ್ಗಃ

ರಾವಣಧ್ವಜೋನ್ಮಥನಮ್

ತತಃ ಪ್ರವೃತ್ತಂ ಸುಕ್ರೂರಂ ರಾಮರಾವಣಯೋಸ್ತದಾ |
ಸುನುಹದ್ವೈರಥಂ ಯುದ್ಧಂ ಸರ್ವಲೋಕಭಯಾವಹಮ್ || ೧

ತತೋ ರಾಕ್ಷಸಸೈನ್ಯಂ ಚ ಹರೀಣಾಂ ಚ ಮಹದ್ಬಲಮ್ |
ಪ್ರಗೃಹೀತಪ್ರಹರಣಂ ನಿಶ್ಚೇಷ್ಟಂ ಸಮತಿಷ್ಠತ || ೨

ಸಂಪ್ರಯುದ್ಧಾ ತತೋ ದೃಷ್ಟ್ವಾ ಬಲವನ್ನರರಾಕ್ಷಸೌ |
ನ್ಯಾಕ್ಷಿಪ್ತಹೃದಯಾಃ ಸರ್ವೇ ಪರಂ ವಿಸ್ಮಯಮಾಗತಾಃ || ೩

ನಾನಾಪ್ರಹರಣೈರ್ವ್ಯಗೈರ್ಭುಜೈರ್ವಿಸ್ಮಿತಬುದ್ಧಯಃ |
ತಸ್ಯಃ ಪ್ರೇಕ್ಷ್ಯ ಚ ಸಂಗ್ರಾಮಂ ನಾಭಿಜಘ್ನುಃ ಪರಸ್ಪರಮ್ || ೪

ಸರ್ಗ ೧೦೯

ರಾವಣನ ಘೋರವಾದ ಯುದ್ಧ. ಅವನ ಧ್ವಜವನ್ನು
ಶ್ರೀರಾಮನು ಭೇದಿಸುವುದು.

ಶ್ರೀರಾಮನಿಗೂ ರಾವಣನಿಗೂ ಅತಿಕ್ರೂರವಾದ ಯುದ್ಧವು ನಡೆಯಿತು. ರಥಿಕರೀರ್ವರಿಗೆ ನಡೆದ ಆ ಮಹಾಯುದ್ಧವು ಸರ್ವಲೋಕಗಳನ್ನೂ ಭಯದಿಂದ ತತ್ತರಿಸುವಂತೆ ಮಾಡಿತು. ರಾಕ್ಷಸಸೇನೆಯೂ ಕಪಿಸೇನೆಯೂ ಅನ್ಯೋನ್ಯವಾಗಿ ಹೊಡೆದಾಡಲು ಆ ಯುದ್ಧಗಳನ್ನು ಹಿಡಿದಿದ್ದರೂ ಹೊಡೆದಾಡದೆ, ಅವರೀರ್ವರ ಮಹಾಯುದ್ಧವನ್ನು ನೋಡುತ್ತ ಕಕ್ಕಾಬಿಕ್ಕಿಯಾಗಿ ಸುಮ್ಮನೆ ನಿಂತವು! (೧-೨). ಬಲಾಢ್ಯರಾದ ಮಾನವರಾಕ್ಷಸರಿಬ್ಬರು ಹಣಾಹಣಿಯಾಗಿ ಯುದ್ಧದಲ್ಲಿ ಮುಳುಗಿರುವುದನ್ನು ಕಂಡು, ಸರ್ವರ ಹೃದಯಗಳೂ ಅದರಲ್ಲಿಯೇ ನೆಟ್ಟುಹೋದವು. ಸರ್ವರೂ ಬೆಕ್ಕಸ ಬೆರೆಗಾದರು (೩). ಆಶ್ಚರ್ಯಚಕಿತರಾದ ವಾನರರೂ ರಾಕ್ಷಸರೂ ವಿವಿಧಾಯುಧಗಳನ್ನು ಕೈಗಳಲ್ಲಿ ಹಿಡಿದು, ಆ ಸಂಗ್ರಾಮವನ್ನು ನೋಡುತ್ತ

ರಕ್ಷಸಾಂ ರಾವಣಂ ಚಾಪಿ ನಾನರಾಣಾಂ ಚ ರಾಘವಮ್ |
 ಪಶ್ಯತಾಂ ವಿಸ್ಮಿತಾಕ್ಷಾಣಾಂ ಸೈನ್ಯಂ ಚಿತ್ರಮಿನಾಬಭೌ || ೫
 ತೌ ತು ತತ್ರ ನಿಮಿತ್ತಾನಿ ದೃಷ್ಟ್ವಾ ರಾವಣರಾಘವೌ |
 ಕೃತಬುದ್ಧೀ ಸ್ಥಿರಾನುಷ್ಠೌ ಯುಯುಧಾತೇ ಹ್ಯಭೀತವತ್ || ೬
 ಜೇತನ್ಯಮಿತಿ ಕಾಕುತ್ಸ್ಥೋ ಮರ್ತನ್ಯಮಿತಿ ರಾವಣಃ |
 ಧೃತೌ ಸ್ವವೀರ್ಯಸರ್ವಸ್ವಂ ಯುದ್ಧೇಽದರ್ಶಯತಾಂ ತದಾ || ೭
 ತತಃ ಕ್ರೋಧಾದ್ಧಶಗ್ರೀವಃ ಶರಾನ್ ಸಂಧಾಯ ವೀರ್ಯವಾನ್ |
 ಮುನೋಚ ಭ್ವಜಮುದ್ಧಿಶ್ಯ ರಾಘವಸ್ಯ ರಥೇ ಸ್ಥಿತಮ್ || ೮
 ತೇ ಶರಾಸ್ತಮನಾಸಾದ್ಯ ಪುರಂದರರಥಧ್ವಜಮ್ |
 ರಥಶಕ್ತಿಂ ಪರಾಮೃಶ್ಯ ನಿಪೇತುರ್ಥರಣೀತಲೇ || ೯
 ತತೋ ರಾನೋಽಭಿಸಂಕ್ರುದ್ಧಶ್ಚಾಪನುಯನ್ಯ ವೀರ್ಯವಾನ್ |
 ಕೃತಪ್ರತಿಕ್ಯತಂ ಕರ್ತುಂ ಮನಸಾ ಸಂಪ್ರಚಕ್ರಮೇ || ೧೦

ನಿಂತರು. ತಾವು ಹೊಡೆದಾಡಲೇ ಇಲ್ಲ! ರಾಕ್ಷಸರು ರಾವಣನನ್ನೂ
 ವಾನರರು ರಾಘವನನ್ನೂ ವಿಸ್ಮಿತರಾಗಿ ನೆಟ್ಟಕಣ್ಣಿಂದ ನೋಡುತ್ತ ಆಲಾಡದೆ
 ನಿಂತಿರಲು, ಉಭಯಸೈನ್ಯವೂ ಚಿತ್ರದಂತೆ ಕಂಗೊಳಿಸಿತು! (೪-೫).
 ಶ್ರೀರಾಮನೂ ರಾವಣನೂ ಆ ಸಮಯದಲ್ಲಿ ತಲೆದೋರಿದ ಶುಭಾಶುಭ
 ನಿಮಿತ್ತಗಳನ್ನು ವೀಕ್ಷಿಸಿ, ಫಲಿತಾಂಶವನ್ನು ಮನಸ್ಸಿನಲ್ಲಿ ನಿರ್ಧರಿಸಿ, ಸ್ಥಿರ
 ವಾದ ಅಮರ್ಷದಿಂದ ನಿರ್ಭಯವಾಗಿ ಹೋರಾಡಿದರು. 'ನನಗೆ ಜಯ
 ವಾಗುವುದು' ಎಂದು ಕಾಕುತ್ಸ್ಥನೂ 'ನನಗೆ ಮರಣವಾಗುವುದು' ಎಂದು
 ರಾವಣನೂ ನಿಶ್ಚಯಿಸಿಕೊಂಡರು. ಆದ್ದರಿಂದ ತಮ್ಮ ಶೌರ್ಯಸರ್ವಸ್ವ
 ವನ್ನೂ ಯುದ್ಧದಲ್ಲಿ ಪ್ರದರ್ಶಿಸಿದರು (೬-೭). ದಶಗ್ರೀವನು ಸಂಕ್ರುದ್ಧ
 ನಾಗಿ ರಾಘವನ ರಥದಲ್ಲಿದ್ದ ಧ್ವಜಕ್ಕೆ ಗುರಿಯಿಟ್ಟು ನಿಶಿತಶರಗಳನ್ನು ಬಿಗಿ
 ದನು. ಆ ಶರಗಳು ದೇವೇಂದ್ರನ ರಥಧ್ವಜಕ್ಕೆ ತಾಗದೆ, ರಥಶಕ್ತಿಯೆಂಬ
 ಭಾಗಕ್ಕೆ ಘರ್ಷಿಸಿ ಪ್ರತಿಹತವಾಗಿ ಕೆಳಗೆ ಬಿದ್ದವು (೮-೯). ಆಗ ಶ್ರೀರಾಮನು
 ರಾವಣನ ಕೃತ್ಯಕ್ಕೆ ತಕ್ಕ ಪ್ರತೀಕಾರವನ್ನೆಸಗಬೇಕೆಂದು ಉದ್ದೇಶಿಸಿ, ಅವನ

ರಾವಣಧ್ವಜಮುದ್ದಿಶ್ಯ ಮುನೋಚ ನಿಶಿತಂ ಶರಮ್ |
 ಮಹಾಸರ್ಪನಿನಾಸಹ್ಯಂ ಜ್ವಲಂತಂ ಸ್ವೇನ ತೇಜಸಾ || ೧೧
 ಜಗಾನು ಸ ಮಹೀಂ ಛಿತ್ತಾ ದಶಗ್ರೀವಧ್ವಜಂ ಶರಃ |
 ಸ ನಿಕ್ಯತ್ತೋಽಪತದ್ಭೂಮೌ ರಾವಣಸ್ಯ ರಥಧ್ವಜಃ || ೧೨
 ಧ್ವಜಸ್ಯೋನ್ಮಥನಂ ದೃಷ್ಟ್ವಾ ರಾವಣಃ ಸುಮಹಾಬಲಃ |
 ಸಂಪ್ರದೀಪ್ತೋಽಭವತ್ ಕ್ರೋಧಾದನುರ್ಷಾತ್ ಪ್ರದಹನ್ನಿವ || ೧೩
 ಸ ರೋಷವಶಮಾಪನ್ನಃ ಶರವರ್ಷಂ ಮಹದ್ವಮುನ್ |
 ರಾಮಸ್ಯ ತುರಗಾನ್ ದೀಪ್ತೈಃ ಶರೈರ್ವಿನ್ಯಾಥ ರಾವಣಃ || ೧೪
 ತೇ ವಿದ್ಧಾ ಹರಯಸ್ತತ್ರ ನಾಸ್ವಲನ್ನಾಪಿ ಬಭ್ರಮುಃ |
 ಬಭೂವುಃ ಸ್ವಸ್ಥ ಹೃದಯಾಃ ಪದ್ಮನಾಟೈರಿವಾಹತಾಃ || ೧೫
 ತೇಷಾಮಸಂಭ್ರಮಂ ದೃಷ್ಟ್ವಾ ನಾಜಿನಾಂ ರಾವಣಸ್ತದಾ |
 ಭೂಯ ಏವ ಸುಸಂಕ್ರುದ್ಧಃ ಶರವರ್ಷಂ ಮುನೋಚ ಹ || ೧೬

ಧ್ವಜಕ್ಕೆ ಗುರಿಯಿಟ್ಟು ಒಂದು ನಿಶಿತಾಸ್ತ್ರವನ್ನು ಹೊಡೆದನು. ತೇಜಸ್ಸಿನಿಂದ ಸ್ವಜ್ವಲಿಸುತ್ತ ಮಹಾಸರ್ಪದಂತಿ ದುರಾಸದವಾದ ಆ ಅಸ್ತ್ರವು ದಶಗ್ರೀವನ ಧ್ವಜವನ್ನು ಕತ್ತರಿಸಿ ವೇಗದಿಂದ ನುಗ್ಗಿ ನೆಲದಲ್ಲಿ ನಾಟಿತು. ರಾವಣನ ಧ್ವಜವು ತುಂಡಾಗಿ ನೆಲದಲ್ಲಿ ಬಿದ್ದಿತು (೧೦-೧೨). ತನ್ನ ಧ್ವಜವು ಕತ್ತರಿಸಿ ಬಿದ್ದುದನ್ನು ಕಂಡು, ಬಲಾಢ್ಯನಾದ ರಾವಣನು ಸಿಟ್ಟಿನಿಂದ ಬೆಂಕಿಯಾದನು. ಕ್ರೋಧಾವೇಶದಿಂದ ಅವನು ದುರದುರನೆ ನೋಡುತ್ತ ಶ್ರೀರಾಮನವೇಲೆ ಬಾಣಗಳ ಮಳೆಗರೆದು, ದೀಪ್ತಾಸ್ತ್ರಗಳಿಂದ ಅವನ ತುರಗಗಳನ್ನು ಹೊಡೆದನು (೧೩-೧೪). ರಾವಣನ ದೀಪ್ತಾಸ್ತ್ರಗಳು ಬಂದು ನಾಟಿದರೂ ಆ ದಿವ್ಯಾಸ್ತ್ರಗಳು ಮುಗ್ಗರಿಸಲಿಲ್ಲ, ಅತ್ತಿತ್ತ ಹಾರಾಡಲಿಲ್ಲ. ತಾವರೆಯ ದಂಟುಗಳು ತಾಗಿದವೋ ಎಂಬಂತೆ ನೆಮ್ಮದಿಯಿಂದ ಇದ್ದವು! ದಿಗಿಲಿಲ್ಲದೆ ನೆಮ್ಮದಿಯಿಂದಿದ್ದ ಅಸ್ತ್ರಗಳನ್ನು ಕಂಡು, ರಾವಣನ ರೋಷವು ಮೇರಿದಪ್ಪಿತು! ಅವನು ಮತ್ತೆ ಶರಜಾಲಗಳನ್ನು ಬಿಗಿದನು

ಗದಾಶ್ಚ ಪರಿಘಾಶ್ಚೈವ ಚಕ್ರಾಣಿ ಮುಸಲಾನಿ ಚ |
 ಗಿರಿಶೃಂಗಾಣಿ ವೃಕ್ಷಾಂಶ್ಚ ತಥಾ ಶೂಲಪರಶ್ವಧಾನ್ || ೧೭
 ಮಾಯಾವಿಹಿತನೇತತ್ತ ಶಸ್ತ್ರವರ್ಷನುಪಾತಯತ್ |
 ತುಮುಲಂ ತ್ರಾಸಜನನಂ ಭೀಮಂ ಭೀಮಪ್ರತಿಷ್ಠನಮ್ || ೧೮
 ತದ್ವರ್ಷನುಭವದ್ಯುದ್ಧೇ ನೈಕಶಸ್ತ್ರನುಯಂ ಮಹತ್ |
 ವಿಮುಚ್ಯ ರಾಘವರಥಂ ಸನುಂತಾದ್ವಾನರೇ ಬಲೇ || ೧೯
 ಸಾಯಕೈರಂತರಿಕ್ಷಂ ಚ ಚಕಾರಾಶು ನಿರಂತರಮ್ |
 ಸಹಸ್ರಶಸ್ತ್ರತೋ ಬಾಣಾನಶಾಂತಹೃದಯೋದ್ಯಮಃ || ೨೦
 ಮುನೋಚ ಚ ದಶಗ್ರೀವೋ ನಿಃಸಂಗೇನಾಂತರಾತ್ಮನಾ |
 ನ್ಯಾಯಚ್ಛಮಾನಂ ತಂ ದೃಷ್ಟ್ವಾ ತತ್ಪರಂ ರಾವಣಂ ರಣೇ || ೨೧
 ಪ್ರಹಸನ್ನಿವ ಕಾಕುತ್ಸ್ಥಃ ಸಂದಧೇ ಸಾಯಕಾನ್ ಶಿತಾನ್ |
 ಸ ಮುನೋಚ ತತೋ ಬಾಣಾನ್ ರಣೇ ಶತಸಹಸ್ರಶಃ || ೨೨

(೧೫-೧೬). ಅನಂತರ ಗದೆ, ಪರಿಘ, ಚಕ್ರ, ಮುಸಲ, ಗಿರಿಶೃಂಗ, ವೃಕ್ಷ, ಶೂಲ, ಪರಶು—ಮುಂತಾದ ಶಸ್ತ್ರಜಾಲಗಳನ್ನು ಮಾಯಾಬಲದಿಂದ ನಿರ್ಮಿಸಿ ಸುರಿಮುಕೆಗೆರೆದನು. ಭೀಮಧ್ವನಿಗೈಯುವ ಭೀಮಾಕೃತಿಯ ನಾನಾವಿಧ ಭೀಕರಾಯುಧಗಳು, ಶ್ರೀರಾಮನ ರಥವನ್ನು ತ್ಯಜಿಸಿ, ಸುತ್ತಲೂ ಇದ್ದ ವಾನರಸೇನೆಯಮೇಲೆ ರಭಸದಿಂದ ಸಿಡಿಯತೊಡಗಿದವು! (೧೭-೧೯). ಅಲ್ಲದೆ ರಾವಣನು ಸಾಯಕಗಳನ್ನು ಸಂತತವಾಗಿ ಹೊಡೆದು ಅಂತರಿಕ್ಷವನ್ನು ಆಚ್ಛಾದಿಸಿದನು. ಅವನ ಉತ್ಸಾಹವು ಕುಗ್ಗಲಿಲ್ಲ; ಉದ್ಯಮವು ಕುಸಿಯಲಿಲ್ಲ. ಯುದ್ಧತಲ್ಲೀನನಾದ ದಶಗ್ರೀವನು ಬಾಹ್ಯದ ಪರಿವೆಯಿಲ್ಲದೆ ಸತತವಾಗಿ ಸಾವಿರಾರು ಬಾಣಗಳನ್ನು ಜೋಡಿಸಿ ಹೊಡೆಯುತ್ತಲೇ ಹೋದನು (೨೦-೨೧). ಹೀಗೆ ಶರಸಂಧಾನನಿರತನಾದ ರಾವಣನನ್ನು ನೋಡಿ ಕಾಕುತ್ಸ್ಥನು ಮುಗುಳ್ಳಗೆ ಬೀರಿ, ತಾನೂ ನೂರಾರು ಸಾವಿರಾರು ಬಾಣಗಳನ್ನು ಜೋಡಿಸಿ ಬಿಡತೊಡಗಿದನು! ಶ್ರೀರಾಮನ ಶರಸಂಪಾತವನ್ನು ವೀಕ್ಷಿಸಿ, ಆ ಶರಗಳನ್ನು ತುಂಡರಿಸುವುದಕ್ಕಾಗಿ ರಾವಣನು ಮತ್ತೆ ಶರಪರಂಪರೆಗಳಿಂದ ಆಕಾಶವನ್ನು ನಿರಂತರವಾಗಿ

ತಾನ್ ದೃಷ್ಟ್ವಾ ರಾವಣಶ್ಚ ಕ್ರೇ ಸ್ವಶರೈಃ ಖಂ ನಿರಂತರಮ್ |
 ತತಸ್ತಾಭ್ಯಾಂ ಪ್ರಮುಕ್ತೇನ ಶರವರ್ಷೇಣ ಭಾಸ್ವತಾ || ೨೩
 ಶರಬದ್ಧಮಿನಾಭಾತಿ ದ್ವಿತೀಯಂ ಭಾಸ್ವದಂಬರಮ್ |
 ನಾನಿಮಿತ್ತೋಽಭವದ್ಭಾಣೋ ನಾತಿಭೇತ್ತಾ ನ ನಿಷ್ಫಲಃ || ೨೪
 ಅನ್ಯೋನ್ಯಮುಭಿಸಂಹತ್ಯ ನಿಪೇತುರ್ಧರಣೀತಲೇ |
 ತಥಾ ವಿಸೃಜತೋರ್ಬಾಣಾನ್ ರಾಮರಾವಣಯೋರ್ಯುದ್ಧೇ || ೨೫
 ಪ್ರಾಯುಧ್ಯತಾನುನಿಚ್ಛಿನ್ನಮಸ್ಯಂತೌ ಸನ್ಯದಕ್ಷಿಣಮ್ |
 ಚಕ್ರತುಶ್ಚ ಶರಾಘೈಸ್ತೌ ನಿರುಚ್ಛ್ವಾಸಮಿನಾಂಬರಮ್ || ೨೬
 ರಾವಣಸ್ಯ ಹಯಾನ್ ರಾಮೋ ಹಯಾನ್ ರಾಮಸ್ಯ ರಾವಣಃ |
 ಜಘ್ನತುಸ್ತೌ ತಥಾನ್ಯೋನ್ಯಂ ಕೃತಾನುಕ್ಯತಕಾರಿಣೌ || ೨೭
 ಏವಂ ತು ತೌ ಸುಸಂಕ್ರುದ್ಧೌ ಚಕ್ರತುರ್ಯುದ್ಧಮದ್ಭುತಮ್ |
 ಮುಹೂರ್ತಮಭವದ್ಭೃದ್ಧಂ ತುಮುಲಂ ರೋಮಹರ್ಷಣಮ್ || ೨೮

ಮುಚ್ಚಿದನು (೨೨). ಅವರಿವರ ಜಾಜ್ವಲ್ಯಮಾನವಾದ ಶರವರ್ಷದಿಂದ ವ್ಯಾಪ್ತವಾದ ಆಕಾಶವು, ಶರನಿರ್ಮಿತವಾಗಿ ಹೊಳೆಯುವ ಮತ್ತೊಂದು ಆಕಾಶವೋ ಎಂಬಂತೆ ಕಂಗೊಳಿಸಿತು. ಆದರೆ, ಅವರು ಪ್ರಯೋಗಿಸಿದ ಬಾಣಗಳಲ್ಲಿ ಯಾವುದೊಂದು ಬಾಣವೂ ಗುರಿಯಿಲ್ಲದೆ ಹೊಡೆದುದಲ್ಲ; ಅವಶ್ಯಕತೆಗಿಂತ ಹೆಚ್ಚು ವೇಗದಿಂದ ತಾಗತಕ್ಕದ್ದಲ್ಲ; ಗುರಿತಾಗದೆ ನಿಷ್ಫಲವಾದುದೂ ಅಲ್ಲ (೨೩-೨೪). ಆ ಬಾಣಗಳು ಅನ್ಯೋನ್ಯವಾಗಿ ಸಂಘಟ್ಟಿಸಿ ಧರೆಗೆ ಉರುಳುತ್ತಿದ್ದವು. ಶ್ರೀರಾಮನೂ ರಾವಣನೂ ಆ ರೀತಿಯಲ್ಲಿ ಬಾಣಗಳನ್ನು ಹೊಡೆಯುತ್ತ, ಎಡಗೈಯಿಂದ ಬಲಗೈಗೆ ಬಲಗೈಯಿಂದ ಎಡಗೈಗೆ ಧನುಸ್ಸುಗಳನ್ನು ಬದಲಾಯಿಸುತ್ತ, ನಿರಂತರವಾಗಿ ಕಾದಾಡಿದರು. ಗಾಳಿ ಸುಳಿಯದಂತೆ ಶರರಾಶಿಗಳನ್ನು ಅಂಬರದಲ್ಲಿ ತುಂಬಿದರು (೨೫-೨೬). ರಾವಣನ ಅಶ್ವಗಳನ್ನು ಶ್ರೀರಾಮನೂ, ಶ್ರೀರಾಮನ ಅಶ್ವಗಳನ್ನು ರಾವಣನೂ ಸೇಡಿಗೆ ಸೇಡೆಂದು ಬಗೆದು ಬಾಣಗಳಿಂದ ಬಾರಿಸಿದರು. ಈ ಪ್ರಕಾರದಲ್ಲಿ ರೋಷಾವಿಷ್ಟರಾದ ಅವರಿಬ್ಬರೂ ಅದ್ಭುತವಾದ ಸಂಗ್ರಾಮವನ್ನು ಹೂಡಿದರು. ಒಂದು ಮುಹೂರ್ತದಲ್ಲಿ ಆ ಸಂಗ್ರಾಮವು

ಪ್ರಯುಧ್ಯಮಾನೌ ಸಮರೇ ಮಹಾಬಲೌ

ಶಿಶ್ಯೈಃ ಶರೈ ರಾವಣಲಕ್ಷ್ಮಣಾಗ್ರಜೌ |

ಧ್ವಜಾವಪಾತೇನ ಸ ರಾಕ್ಷಸಾಧಿಪೋ

ಭೃಶಂ ಪ್ರಚುಕ್ರೋಧ ತದಾ ರಘೂತ್ತಮೇ ||

೨೯

ಇತಿ ಶ್ರೀಮದ್ರಾಮಾಯಣೇ ಯುಧ್ಧಕಾಂಡೇ ನವೋತ್ತರಶತತಮಃ ಸರ್ಗಃ



ಅತಿಘೋರವಾಗಿ ರೋಮಾಂಚಕರವಾಗಿ ಬೆಳೆಯಿತು (೨೭-೨೮). ಕಡುಗಲಿಗಳಾದ ಶ್ರೀರಾಮನೂ ರಾವಣನೂ ಸಮರಭೂಮಿಯಲ್ಲಿ ನಿಶಿತಶರಗಳಿಂದ ಕಾದಾಡಿದರು. ತನ್ನ ಧ್ವಜವನ್ನು ಮುರಿದುದರಿಂದ ರಾಕ್ಷಸೇಶ್ವರನು ರಘೂತ್ತಮನಲ್ಲಿ ಚಂಡಕೋಪವನ್ನು ತಳೆದಿದ್ದನು (೨೯).*

ಇಲ್ಲಿಗೆ ಶ್ರೀಮದ್ರಾಮಾಯಣದ ಯುಧ್ಧಕಾಂಡದಲ್ಲಿ ನೂರೊಂಬತ್ತನೆಯ ಸರ್ಗ



* ೨೯ನೆಯ ಶ್ಲೋಕವು ಪ್ರಕ್ಷಿಪ್ತವೆಂದೂ ಇಲ್ಲಿಗೆ ಸರ್ಗವು ಮುಗಿಯುವುದಿಲ್ಲವೆಂದೂ ಕತಕವ್ಯಾಖ್ಯಾನಕಾರರು ಹೇಳುತ್ತಾರೆ.

ದಶೋತ್ತರಶತತನುಃ ಸರ್ಗಃ

ರಾವಣೈಕಶತಶಿರಶ್ಚೇದನಮ್

- ತೌ ತದಾ ಯುಧ್ಯಮಾನೌ ತು ಸಮರೇ ರಾಮರಾವಣೌ |
ದದ್ಯ ಶುಃ ಸರ್ವಭೂತಾನಿ ವಿಸ್ಮಿತೇನಾಂತರಾತ್ಮನಾ || ೧
- ಅರ್ಧಯಂತೌ ತು ಸಮರೇ ತಯೋಸ್ತೌ ಸ್ಯಂದನೋತ್ತಮೌ |
ಪರಸ್ವರಮುಭಿಕ್ರುದ್ಧೌ ಪರಸ್ವರಮುಭಿದ್ರುತೌ || ೨
- ಪರಸ್ವರವಧೇ ಯುಕ್ತೌ ಘೋರರೂಪೌ ಬಭೂವತುಃ |
ಮಂಡಲಾನಿ ಚ ವೀಧೀಶ್ಚ ಗತಪ್ರತ್ಯಾಗತಾನಿ ಚ || ೩
- ದರ್ಶಯಂತೌ ಬಹುವಿಧಾಂ ಸೂತಸಾರಥ್ಯಜಾಂ ಗತಿಮ್ |
ಅರ್ಧಯನ್ ರಾವಣಂ ರಾನೋ ರಾಘವಂ ಚಾಪಿ ರಾವಣಃ || ೪

ಸರ್ಗ ೧೧೦

ಶ್ರೀರಾಮ ರಾವಣರ ಘೋರಯುಧ. ಶ್ರೀರಾಮನಿಂದ ರಾವಣನ
ಶಿರಶ್ಚೇದನ. ಮತ್ತೆ ಹೊಸ ಶಿರಸ್ಸುಗಳು ಬೆಳೆಯು
ವುದನ್ನು ಕಂಡು ಶ್ರೀರಾಮನ ಚಿಂತೆ.

ಹೀಗೆ ಶ್ರೀರಾಮನೂ ರಾವಣನೂ ಸಮರಭೂಮಿಯಲ್ಲಿ ಹೋರಾಡು
ವುದನ್ನು ಸಕಲ ಭೂತಜಾತಗಳೂ ವಿಸ್ಮಯದಿಂದ ನೋಡುತ್ತಿದ್ದವು.
ಆ ಮಹಾರಥಿಕರಿಬ್ಬರೂ ಒಬ್ಬರನ್ನೊಬ್ಬರು ಕ್ರೋಧದಿಂದ ನೋಡುತ್ತ,
ಒಬ್ಬರವೇಲೊಬ್ಬರು ಏರಿಹೋಗುತ್ತ, ಒಬ್ಬರನ್ನೊಬ್ಬರು ಶರಜಾಲಗಳಿಂದ
ಮರ್ದಿಸುತ್ತ ಕಾದಾಡಿದರು (೧-೨). ಒಬ್ಬರನ್ನೊಬ್ಬರು ವಧಿಸಬೇಕೆಂಬ
ಛಲದಿಂದ ಭೀಕರಸ್ವರೂಪರಾದರು. ತಮ್ಮ ಸಾರಥಿಗಳ ನೈಪುಣ್ಯದಿಂದ
ಮಂಡಲ, ವೀಧಿ, ಗತಪ್ರತ್ಯಾಗತ ಮುಂತಾದ ನಾನಾಬಗೆಯ ಗತಿವಿಶೇಷ
ಗಳನ್ನು ಪ್ರದರ್ಶಿಸುತ್ತ ಯುಧಮಾಡಿದರು. ರಾಘವನು ರಾವಣನನ್ನೂ
ರಾವಣನು ರಾಘವನನ್ನೂ ಕೂರ್ಗಣಗಳಿಂದ ಥಳಿಸುತ್ತ, ಒಮ್ಮೆಯೇ
ಮೇಲೇರಿಹೋಗುತ್ತ, ಹಾಗೆಯೇ ಹಿಂದೆ ಸರಿಯುತ್ತ ಹೋರಾಡಿದರು

ಗತಿನೇಗಂ ಸಮಾಪನ್ನಾ ಪ್ರವರ್ತನನಿವರ್ತನೇ |
 ಕ್ಷಿಪತೋಃ ಶರಜಾಲಾನಿ ತಯೋಸ್ತೌ ಸ್ಯಂದನೋತ್ತಮೌ || ೫

ಚೇರತುಃ ಸಂಯುಗನುಹೀಂ ಸಾಸಾರೌ ಜಲದೌ ಯಥಾ |
 ದರ್ಶಯಿತ್ವಾ ತಥಾ ತೌ ತು ಗತಿಂ ಬಹುವಿಧಾಂ ರಣೇ || ೬

ಪರಸ್ವರಸ್ಯಾಭಿಮುಖೌ ಪುನರೇವಾವತಸ್ಥತುಃ |
 ಧುರಂ ಧುರೇಣ ರಥಯೋರ್ವಕ್ತ್ರಂ ವಕ್ತ್ರೇಣ ವಾಜಿನಾಮ್ || ೭

ಪತಾಕಾಶ್ಚ ಪತಾಕಾಭಿಃ ಸನೇಯುಃ ಸ್ಥಿತಯೋಸ್ತದಾ |
 ರಾವಣಸ್ಯ ತತೋ ರಾನೋ ಧನುರ್ಮುಕ್ತ್ಯೈಃ ಶಿಶೈಃ ಶರೈಃ || ೮

ಚತುರ್ಭಿಶ್ಚ ತುರೋ ದೀಪ್ತೈರ್ಹಯಾನ್ ಪ್ರತ್ಯಪಸರ್ಪಯತ್ |
 ಸ ಕ್ರೋಧನಶಮಾಪನ್ನೋ ಹಯಾನಾನುಪಸರ್ಪಣೇ || ೯

ಮುನೋಚ ನಿಶಿತಾನ್ ಬಾಣಾನ್ ರಾಘವಾಯ ನಿಶಾಚರಃ |
 ಸೋಽತಿವಿದ್ಧೋ ಬಲನತಾ ದಶಗ್ರೀವೇಣ ರಾಘವಃ || ೧೦

(೩-೪). ಧಾರಾಕಾರವಾಗಿ ಮಳೆಗರೆಯುವ ಎರಡು ಮೇಘಗಳಂತೆ ನಿರಂತರವಾಗಿ ಶರಜಾಲಗಳನ್ನು ತೂರುತ್ತ, ಅವರಿಬ್ಬರ ಮಹಾರಥಗಳು ಸಂಗ್ರಾಮಭೂಮಿಯಲ್ಲಿ ಭರದಿಂದ ಸುತ್ತಾಡಿವು. ಹೀಗೆ ಬಹುಬಗೆಯ ರಥಗತಿಗಳನ್ನು ವ್ರದರ್ಶಿಸಿ, ಮತ್ತೆ ನೇರವಾಗಿ ಸಮ್ಪುಖದಲ್ಲಿ ನಿಂತು ಹಣಾಹಣಿಯಾಗಿ ಹೇಣಿದರು (೫-೬). ಈವರೂ ಅಭಿಮುಖವಾಗಿ ನುಗ್ಗಲು, ರಥದ ಮೂಕಿಯು ಎದುರಾದ ರಥದ ಮೂಕಿಯನ್ನೂ ಅಶ್ವಗಳ ಮುಖಗಳು ಅಶ್ವಗಳ ಮುಖಗಳನ್ನೂ ಪತಾಕೆಗಳು ಪತಾಕೆಗಳನ್ನೂ ತಾಗಿ ನಿಂತವು! ಆಗ ರಾಘವನು ನಾಲ್ಕು ಶಿತಶರಗಳನ್ನು ಬಿಗಿದು, ರಾವಣನ ನಾಲ್ಕು ಕುದುರೆಗಳನ್ನೂ ಹಿಂದಕ್ಕೆ ಅಟ್ಟಿದನು (೭-೮). ತನ್ನ ರಥಾಶ್ವಗಳನ್ನು ಹಿಂದಟ್ಟಿದನೆಂದು ಕ್ರೋಧೋದ್ರಿಕ್ತನಾದ ರಾಕ್ಷಸೇಂದ್ರನು ಕೂರ್ಗಣೆಗಳನ್ನು ಸೆಳೆದು ರಾಘವನಿಗೆ ಗುರಿಯಿಟ್ಟು ಬಿಗಿದನು. ಆದರೆ ಅದರಿಂದ ಶ್ರೀರಾಮನಿಗೆ ವೇದನೆಯಾಗಲೂ ಇಲ್ಲ, ವೇದನೆಯನ್ನು

ಜಗಾನು ನ ವಿಕಾರಂ ಚ ನ ಚಾಪಿ ವ್ಯಧಿತೋಽಭವತ್ |
 ಚಿಕ್ಷೇಪ ಚ ಪುನರ್ಬಾಣಾನ್ ವಜ್ರಪಾತಸಮಸ್ವನಾನ್ || ೧೧
 ಸಾರಥಿಂ ವಜ್ರಹಸ್ತಸ್ಯ ಸಮುದ್ವಿಶ್ಯ ನಿಶಾಚರಃ |
 ನೂತಲೇಸ್ತು ಮಹಾವೇಗಾಃ ಶರೀರೇ ಪತಿತಾಃ ಶರಾಃ || ೧೨
 ನ ಸೂಕ್ಷ್ಮಮಪಿ ಸಂನೋಹಂ ವ್ಯಥಾಂ ನಾ ಪ್ರದದುರ್ಯುಧಿ |
 ತಯಾ ಧರ್ಷಣಯಾ ಕ್ರುದ್ಧೋ ನೂತಲೇರ್ನ ತಥಾತ್ಮನಃ || ೧೩
 ಚಕಾರ ಶರಜಾಲೇನ ರಾಘವೋ ವಿಮುಖಂ ರಿಪುಮ್ |
 ವಿಂಶತಂ ತ್ರಿಂಶತಂ ಷಷ್ಠಿಂ ಶತಶೋಽಥ ಸಹಸ್ರಶಃ || ೧೪
 ಮುನೋಚ ರಾಘವೋ ವೀರಃ ಸಾಯಿಕಾನ್ ಸ್ಯಂದನೇ ರಿಪೋಃ |
 ರಾವಣೋಽಪಿ ತತಃ ಕ್ರುದ್ಧೋ ರಥಸ್ಥೋ ರಾಕ್ಷಸೇಶ್ವರಃ || ೧೫
 ಗದಾನುಸಲನರ್ಷೇಣ ರಾನುಂ ಪ್ರತ್ಯರ್ಧಯದ್ರಣೇ |
 ತತ್ರವೃತ್ತಂ ಮಹದ್ಭೃದ್ಧಂ ತುಮುಲಂ ರೋಮಹರ್ಷಣಮ್ || ೧೬
 ಗದಾನಾಂ ಮುಸಲಾನಾಂ ಚ ಪರಿಘಾಣಾಂ ಚ ನಿಃಸ್ಪನ್ಯೈಃ |
 ಶರಾಣಾಂ ಪುಂಖಸಾತ್ಯೈಶ್ಚ ಕ್ಷುಭಿತಾಃ ಸಪ್ತ ಸಾಗರಾಃ || ೧೭

ಸೂಚಿಸುವ ಮುಖವಿಕಾರವೂ ಕಾಣಲಿಲ್ಲ (೯-೧೦). ರಾವಣನು ಮತ್ತೆ
 ಕೂರಂಬುಗಳನ್ನು ಹೂಡಿ ಇಂದ್ರಸಾರಥಿಯಾದ ಮಾತಲಿಗೆ ಗುರಿಯಿಟ್ಟು
 ಹೊಡೆದನು. ಆ ಬಾಣಗಳು ಸಿಡಿಲಿನಂತೆ ಭೋರ್ಗರೆಯುತ್ತ ಬಂದು
 ಮಾತಲಿಯ ದೇಹದಲ್ಲಿ ನೆಟ್ಟವು. ಆದರೆ ಮಾತಲಿಗೆ ಸ್ವಲ್ಪವೂ ದಿಗ್ಭ್ರಮೆ
 ಯಾಗಲಿಲ್ಲ; ವ್ಯಥೆಯೂ ಆಗಲಿಲ್ಲ. ಆಗ ತನ್ನನ್ನು ಹೊಡೆದುದಕ್ಕಾಗಿ
 ಅಷ್ಟು ಕೋಪಗೊಳ್ಳದಿದ್ದರೂ ಮಾತಲಿಯನ್ನು ಹೊಡೆದುದಕ್ಕಾಗಿ
 ಶ್ರೀರಾಮನು ಅತ್ಯಂತ ಕುಪಿತನಾದನು (೧೧-೧೩). ಆ ವೀರಾಗ್ರಣಿಯು
 ಇಪ್ಪತ್ತು, ಮೂವತ್ತು, ಅರುವತ್ತು, ನೂರು, ಸಾವಿರಗಟ್ಟಲೆ ಶರಜಾಲ
 ಗಳನ್ನು ಸತತವಾಗಿ ರಾವಣನ ರಥಕ್ಕೆ ಬಿಗಿದು, ವೈರಿಯು ವಿಮುಖನಾಗಿ
 ಸರಿಯುವಂತೆ ಮಾಡಿದನು. ರೋಷಾವಿಷ್ಟನಾದ ರಾಕ್ಷಸೇಶ್ವರನು ಗದೆ
 ಗಳನ್ನೂ ಮುಸಲಗಳನ್ನೂ ಶ್ರೀರಾಮನಮೇಲೆ ವರ್ಷಿಸಿದನು. ಹೀಗೆ
 ಮೈನೆವಿರೇಳಿಸುವ ಘೋರವಾದ ದ್ವಂದ್ವಯುದ್ಧವು ನಡೆಯಿತು (೧೪-೧೬).
 ಗದೆಗಳ, ಮುಸಲಗಳ, ಪರಿಘಗಳ ವೇಗಜನ್ಯವಾದ ಝಂಕಾರಗಳಿಂದಲೂ

ಕ್ಷುಬ್ಧಾನಾಂ ಸಾಗರಾಣಾಂ ಚ ಪಾತಾಲತಲನಾಸಿನಃ |

ವ್ಯಥಿತಾಃ ಪನ್ನಗಾಃ ಸರ್ವೇ ದಾನವಾಶ್ಚ ಸಹಸ್ರಶಃ ||

೧೮

ಚಕಂಪೇ ನೇದಿನೀ ಕೃತ್ಸ್ಯಾ ಸಶೈಲವನಕಾನನಾ |

ಭಾಸ್ಕರೋ ನಿಷ್ಪ್ರಭಶ್ಚಾಸೀನ್ನ ವನೌ ಚಾಪಿ ಮಾರುತಃ ||

೧೯

ತತೋ ದೇವಾಃ ಸಗಂಧರ್ವಾಃ ಸಿದ್ಧಾಶ್ಚ ಪರಮುರ್ಷಯಃ |

ಚಿಂತಾನಾಪೇದಿರೇ ಸರ್ವೇ ಸಕಿನರಮಹೋರಗಾಃ ||

೨೦

ಸ್ವಸ್ತಿ ಗೋಬ್ರಾಹ್ಮಣೇಭ್ಯೋಽಸ್ತು ಲೋಕಾಸ್ತಿಷ್ಯಂತು ಶಾಶ್ವತಾಃ |

ಜಯತಾಂ ರಾಘವಃ ಸಂಖ್ಯೇ ರಾವಣಂ ರಾಕ್ಷಸೇಶ್ವರಮ್ ||

೨೧

ಏನಂ ಜಪಂತೋಽಪಶ್ಯಂಸ್ತೇ ದೇವಾಃ ಸರ್ಷಿಗಣಾಸ್ತದಾ |

ರಾಮರಾವಣಯೋರ್ಯುದ್ಧಂ ಸುಘೋರಂ ರೋಮಹರ್ಷಣಮ್ ||

ಗಂಧರ್ವಾಪ್ಸರಸಾಂ ಸಂಘಾ ದೃಷ್ಟ್ವಾ ಯುದ್ಧಮನೂಪಮಮ್ |

ಗಗನಂ ಗಗನಾಕಾರಂ ಸಾಗರಃ ಸಾಗರೋಪನುಃ ||

೨೩

ಶರವುಂಖಗಳ ಬಿರುಸಿನಿಂದೆದ್ದ ಗಾಳಿಯಿಂದಲೂ ಸಪ್ತಸಾಗರಗಳು ಪ್ರಕ್ಷುಬ್ಧವಾದವು. ಹಾಗೆ ಸಾಗರಗಳು ಉಲ್ಲೋಲಕಲ್ಲೋಲವಾಗಲು ಪಾತಾಳವಾಸಿಗಳಾದ ಪನ್ನಗದಾನವಾದಿಗಳೆಲ್ಲರೂ ವೃಥೆಗೊಂಡರು (೧೭-೧೮). ಪರ್ವತಾರಣ್ಯಸಹಿತವಾಗಿ ಇಡೀ ಪೃಥ್ವಿಯೇ ಕಂಪಿಸಿತು. ಸೂರ್ಯನು ಮಾಸಿದನು. ವಾಯುಚಲನೆಯೇ ನಿಂತಿತು. ದೇವಗಂಧರ್ವರೂ ಸಿದ್ಧ ಪರಮುರ್ಷಿಗಳೂ ಕಿನ್ನರಮಹೋರಗರೂ ಜಗತ್ತಿಗೆ ಯಾವ ವಿಪತ್ತು ಸಂಭವಿಸುವುದೋ ಎಂದು ಚಿಂತೆಗೊಳಗಾದರು (೧೯-೨೦). ರೋಮಾಂಚ ಕರವಾದ ಆ ಘೋರಯುದ್ಧವನ್ನು ನೋಡುತ್ತಿದ್ದ ದೇವತೆಗಳೂ ಋಷಿಗಳೂ "ಗೋಬ್ರಾಹ್ಮಣರಿಗೆ ಶುಭವಾಗಲಿ! ಪ್ರಜೆಗಳು ಶಾಶ್ವತವಾಗಿ ಕ್ಷೇಮದಿಂದ ಜೀವಿಸಲಿ! ಶ್ರೀರಾಮನು ರಾಕ್ಷಸೇಶ್ವರನಾದ ರಾವಣನನ್ನು ಯುದ್ಧದಲ್ಲಿ ಜಯಿಸಲಿ!" ಎಂದು ಜಸಿಸುತ್ತಿದ್ದರು! (೨೧-೨೨). ಜಗತ್ತಿನಲ್ಲಿ ಅಂತಹ ಯುದ್ಧವನ್ನೇ ಕಂಡರಿಯದ ಗಂಧರ್ವರೂ ಅಪ್ಸರೆಯರೂ ಅಸದೃಶವಾದ

ರಾಮರಾವಣಯೋರ್ಯುದ್ಧಂ ರಾಮರಾವಣಯೋರಿವ |
 ಏವಂ ಬ್ರುವಂತೋ ದದೃಶುಸ್ತದ್ಯುದ್ಧಂ ರಾಮರಾವಣಮ್ || ೨೪
 ತತಃ ಕ್ರುದ್ಧೋ ಮಹಾಬಾಹೂ ರಘೂಣಾಂ ಕೀರ್ತಿವರ್ಧನಮ್ |
 ಸಂಧಾಯ ಧನುಷಾ ರಾಮಃ ಕ್ಷುರಮಾಶೀವಿಷೋಪನುಮ್ || ೨೫
 ರಾವಣಸ್ಯ ಶಿರೋಽಚ್ಛಿಂದಚ್ಛ್ರೀಮಜ್ಜ್ವಲಿತಕುಂಡಲಮ್ |
 ತಚ್ಚಿರಃ ಪತಿತಂ ಭೂಮೌ ದೃಷ್ಟ್ವಂ ಲೋಕೈಸ್ತ್ರಿಭಿಸ್ತದಾ || ೨೬
 ತಸ್ಯೈವ ಸದೃಶಂ ಚಾನ್ಯದ್ರಾವಣಸ್ಯೋತ್ಥಿತಂ ಶಿರಃ |
 ತತ್ಕ್ಷಿಪ್ರಂ ಕ್ಷಿಪ್ರಹಸ್ತೇನ ರಾಮೇಣ ಕ್ಷಿಪ್ರಕಾರಿಣಾ || ೨೭
 ದ್ವಿತೀಯಂ ರಾವಣಶಿರಶ್ಚಿನ್ನಂ ಸಂಯತಿ ಸಾಯಕೈಃ |
 ಛಿನ್ನಮಾತ್ರಂ ತು ತಚ್ಚೀರ್ಷ್ಯಂ ಪುನರನ್ಯತ್ ಸ್ಮದೃಶ್ಯತೇ || ೨೮
 ತದಪ್ಯಶನಿಸಂಕಾಶೈಶ್ಚಿನ್ನಂ ರಾಮೇಣ ಸಾಯಕೈಃ |
 ಏವನೇಕತತಂ ಛಿನ್ನಂ ಶಿರಸಾಂ ತುಲ್ಯವರ್ಚಸಾಮ್ || ೨೯

ಆ ಭೀಕರ ಸಂಗ್ರಾಮವನ್ನು ನೋಡಿ “ಗಗನಕ್ಕೆ ಗಗನವೇ ಸಾಟಿ, ಸಮುದ್ರಕ್ಕೆ ಸಮುದ್ರವೇ ಸಾಟಿ, ರಾಮರಾವಣರ ಯುದ್ಧಕ್ಕೆ ರಾಮರಾವಣರ ಯುದ್ಧವೇ ಸಾಟಿ!” ಎಂದು ಉದ್ಗರಿಸಿದರು! (೨೩-೨೪). ಹೀಗಿರುವಾಗ, ಮಹಾಬಾಹುವೂ ರಘುಕುಲಕೀರ್ತಿವರ್ಧನನೂ ಆದ ಶ್ರೀರಾಮನು ಸರ್ಪವಿಷಕ್ಕೆ ಸಮಾನವಾದ ನಿಶಿತಾಸ್ತ್ರವೊಂದನ್ನು ಧನುಸ್ಸಿಗೆ ಹೊಡಿ ಪ್ರಯೋಗಿಸಿ, ರಾವಣನ ಶಿರಸ್ಸನ್ನು ಕತ್ತರಿಸಿದನು! ಹೊಳೆಯುವ ಕುಂಡಲಗಳಿಂದ ಯುಕ್ತವಾಗಿ ತೇಜಸ್ವಿಯಾಗಿದ್ದ ಆ ಶಿರಸ್ಸು ಭೂಮಿಯಲ್ಲಿ ಬೀಳುವುದನ್ನು ಮೂರು ಲೋಕಗಳೂ ನೋಡಿ ದವು (೨೫-೨೬). ಆದರೇನು? ಅದೇ ರೀತಿಯಲ್ಲಿದ್ದ ಮತ್ತೊಂದು ಶಿರಸ್ಸು ರಾವಣನಿಗೆ ಉದ್ಭವಿಸಿತು! ಒಡನೆಯೇ ತಡಮಾಡದೆ ಶ್ರೀರಾಮನು ಮತ್ತೆ ಸಾಯಕಗಳನ್ನು ಹೊಡೆದು ಎರಡನೆಯ ಆ ಶಿರಸ್ಸನ್ನು ಕಡಿದನು. ಕಡಿದೊಡನೆಯೇ ಮತ್ತೆ ಆ ಸ್ಥಳದಲ್ಲಿ ಮತ್ತೊಂದು ಶಿರಸ್ಸು ಕಾಣಿಸಿತು! (೨೭-೨೮). ವಜ್ರಸಂಕಾಶಗಳಾದ ಸಾಯಕಗಳಿಂದ ರಾಘವನು ಅದನ್ನೂ ಛೇದಿಸಿದನು. ಹೀಗೆ ನೂರೊಂದುಸಲ ಬಾಣಗಳನ್ನು ಹೊಡೆದು, ಒಂದೇ ಆಕೃತಿಯ

ನ ಚೈವ ರಾವಣಸ್ಯಾಂತೋ ದೃಶ್ಯತೇ ಜೀವಿತಕ್ಷಯೇ |
 ತತಃ ಸರ್ವಾಸ್ತ್ರವಿದ್ವೀರಃ ಕೌಸಲ್ಯಾನಂದವರ್ಧನಃ || ೩೦

ನಾರ್ಗಣೈರ್ಬಹುಭಿಯುಕ್ತಶ್ಚಿಂತಯಾಮಾಸ ರಾಘವಃ |
 ನಾರೀಚೋ ನಿಹತೋ ಯೈಸ್ತು ಖರೋ ಯೈಸ್ತು ಸದೂಷಣಃ ||

ಕ್ರೌಂಚಾರಣೈ ವಿರಾಧಸ್ತು ಕಬಂಧೋ ದಂಡಕಾವನೇ |
 ಯೈಃ ಸಾಲಾ ಗಿರಯೋ ಭಗ್ನಾ ನಾಲೀ ಚ ಘ್ನುಭಿತೋಽಂಬುಧಿಃ ||

ತ ಇಮೇ ಸಾಯಕಾಃ ಸರ್ವೇ ಯುದ್ಧೇ ಪ್ರಾತ್ಯಯಿಕಾ ಮನು |
 ಕಿಂ ನು ತತ್ಕಾರಣಂ ಯೇನ ರಾವಣೇ ಮಂದತೇಜಸಃ || ೩೩

ನೂರೊಂದು ಶಿರಸ್ಸುಗಳನ್ನು ಕತ್ತರಿಸಿದನು*(೨೯). ರಾವಣನ ಜೀವಿತಕ್ಕೆ ಅಂತ್ಯವೇ ಕಾಣಿಸಲಿಲ್ಲ. ಆಗ ನಿಖಿಲ ಮಂತ್ರಾಸ್ತ್ರಕೋವಿದನೂ, ನಾನಾ ಬಗೆಯ ಮಾರ್ಗಣಗಳಿಂದ ಯುಕ್ತನೂ, ಕೌಸಲ್ಯಾನಂದವರ್ಧನನೂ ಆದ ಶ್ರೀರಾಮನು “ ಎಲಾ! ಏನಿದು? ಯಾವ ಬಾಣಗಳಿಂದ ಮಾರೀಚನು ಹತನಾದನೋ, ಖರದೂಷಣರು ನಿರ್ನಾಮವಾದರೋ ಅನೇ ಈ ಬಾಣಗಳು! (೩೦-೩೧). ಯಾವ ಶರಗಳಿಂದ ಕ್ರೌಂಚಾರಣ್ಯದಲ್ಲಿ ಕಬಂಧನೂ ದಂಡಕಾರಣ್ಯದಲ್ಲಿ ವಿರಾಧನೂ ವಿಧ್ವಸ್ತರಾದರೋ, ಯಾವ ಶರಗಳು ಸಪ್ತಸಾಲಗಳನ್ನು ಭೇದಿಸಿ ಆಚೆಗಿದ್ದ ಪರ್ವತಗಳಲ್ಲಿ ತೂರಿ ಹೋದವೋ, ವಾಲಿಯನ್ನು ಸಂಹರಿಸಿ ಸಮುದ್ರವನ್ನು ನಡುಗಿಸಿದವೋ ಆ ಶರಗಳೇ ಇವು! (೩೨). ಈ ಸಮಸ್ತ ಸಾಯಕಗಳೂ ಯುದ್ಧದಲ್ಲಿ ಸಂಪೂರ್ಣವಾಗಿ ನನ್ನ ವಿಶ್ವಾಸಕ್ಕೆ ಪಾತ್ರವಾದವು. ಇಂತಹ ಅಪ್ರತಿ ದ್ವಂದ್ವ ಬಾಣಗಳು ರಾವಣನಲ್ಲಿ ತೇಜೋಹೀನನಾಗಿ ವರ್ತಿಸುತ್ತಿವೆಯಲ್ಲ,

* ‘ ಏವಮೇವ ಶತಂ ಛಿನ್ನಂ ’ ಎಂದು ಮೂಲದಲ್ಲಿ ಪಾಠಾಂತರವಿದೆ. ತಿಲಕ ಮತ್ತು ಕತಕವ್ಯಾಖ್ಯಾನಗಳಿಗೆ ಅದೇ ಸಮ್ಮತವಾದ ಪಾಠ. ನೂರುಸಲ ಶಿರಸ್ಸುಗಳನ್ನು ಕತ್ತರಿಸಲಾಯಿತೆಂದು ಆ ಪಕ್ಷದಲ್ಲಿ ಅರ್ಥವಾಗುತ್ತದೆ. ಶ್ರೀರಾಮನ ಸರ್ವತೋಭದ್ರ ಚಕ್ರದ ನೂರು ಮನೆಗಳಿಗೆ ನೂರು ಶಿರಃಕಮಲಗಳಿಂದ ರಾವಣನು ಪೂಜಿಸಿದಂತಾಯಿತೆಂದು ಕತಕವ್ಯಾಖ್ಯಾನದಲ್ಲಿ ಹೇಳಿದೆ. ಆ ಸಮಯದಲ್ಲಿ ರಾವಣನು ಏಕಶಿರಸ್ಸನಾಗಿದ್ದನೆಂದು ಶ್ರೀ ಗೋವಿಂದರಾಜರು ಬರೆದಿದ್ದಾರೆ.

- ಇತಿ ಚಿಂತಾಪರಶ್ಚಾ ಸೀದಪ್ರನುತ್ಪಶ್ಚ ಸಂಯುಗೇ |
 'ವನರ್ಷ ಶರನರ್ಷಾಣಿ ರಾಘವೋ ರಾನಣೋರಸಿ || ೩೪
- ರಾನಣೋಽಪಿ ತತಃ ಕೃದ್ಧೋ ರಥಸ್ಥೋ ರಾಕ್ಷಸೇಶ್ವರಃ |
 ಗದಾಮುಸಲನರ್ಷೇಣ ರಾನುಂ ಪ್ರತ್ಯರ್ಧಯದ್ರಣೇ || ೩೫
- ತತ್ಪ್ರವೃತ್ತಂ ನುಹದ್ಯದ್ಧಂ ತುನುಲಂ ರೋನುಹರ್ಷಣಮ್ |
 ಅಂತರಿಕ್ಷೇ ಚ ಭೂಮೌ ಚ ಪುನಶ್ಚ ಗಿರಿನೂರ್ಧನಿ || ೩೬
- ದೇವದಾನವಯಕ್ಷಾಣಾಂ ಪಿಶಾಚೋರಗರಕ್ಷಸಾಮ್ |
 ಪಶ್ಯತಾಂ ತನ್ಮಹದ್ಯದ್ಧಂ ಸರ್ವರಾತ್ರನುವರ್ತತ || ೩೭
- ನೈವ ರಾತ್ರಂ ನ ದಿವಸಂ ನ ನುಹೂರ್ತಂ ನ ಚ ಕ್ಷಣಮ್ |
 ರಾನುರಾನಣಯೋರ್ಯುದ್ಧಂ ವಿರಾನುನುಪಗಚ್ಛತಿ || ೩೮

ದಶರಥಸುತರಾಕ್ಷಸೇಂದ್ರಯೋ-

ರ್ಷಯನುನವೇಕ್ಷ್ಯ ರಣೇ ಸ ರಾಘವಸ್ಯ |

ಏನು ಕಾರಣವಿರಬಹುದು? ” ಎಂದು ಚಿಂತಾಕ್ರಾಂತನಾದನು (೩೩). ಆದರೂ ಎಚ್ಚರಿಕೆಯಿಂದಲೇ ಹೋರಾಡುತ್ತ ರಾನಣನ ಎದೆಗೆ ಗುರಿಯಿಟ್ಟು ಶರನರ್ಷಗಳನ್ನು ಸುರಿಸಿದನು. ರಥದಲ್ಲಿ ಮಂಡಿಸಿದ್ದ ರಾಕ್ಷಸೇಶ್ವರನು ರೋಷದಿಂದ ಗದಾಮುಸಲಗಳನ್ನು ಶ್ರೀರಾಮನಿಗೆ ಹೊಡೆಯುತ್ತಲೇ ಇದ್ದನು (೩೪-೩೫). ಮತ್ತೆ ಯುದ್ಧವು ಮೈನವಿರೇಳಿಸುವಂತಿ ಅತಿಘೋರವಾಯಿತು. ಅವರೀರ್ವರೂ ರಥಗಳಲ್ಲಿ ಅಂತರಿಕ್ಷವನ್ನೇರುತ್ತ, ಭೂಮಿಗಳಿಯುತ್ತ, ಮತ್ತೆ ತ್ರಿಕೂಟಶಿಖರವನ್ನಡರುತ್ತ ಹೋರಾಡಿರರು (೩೬). ದೇವದಾನವ ಯಕ್ಷರಿಗೂ ಪಿಶಾಚೋರಗ ರಾಕ್ಷಸರಿಗೂ ಆ ಮಹಾಯುದ್ಧವನ್ನು ನೋಡುತ್ತಿರುವಾಗಲೇ ಅನೇಕ ರಾತ್ರಿಗಳು ಕಳೆದವು! * ರಾನುರಾನಣರ ಆ ಯುದ್ಧಕ್ಕೆ ರಾತ್ರಿಯೂ ವಿರಾಮವಿಲ್ಲ, ಹಗಲೂ ಇಲ್ಲ; ಒಂದು ಮುಹೂರ್ತವೂ ಒಂದು ಕ್ಷಣವೂ ನಿಚ್ಚಿತ್ತಿಯಿಲ್ಲದೆ ಅದು ನಡೆಯಿತು (೩೭-೩೮). ದಶರಥಾತ್ಮಜನಿಗೂ ರಾಕ್ಷಸೇಂದ್ರನಿಗೂ

* ಮೂಲದಲ್ಲಿ 'ಸಪ್ತರಾತ್ರನುವರ್ತತ' ಎಂದು ಪಾಠಾಂತರವಿದೆ. ಏಳು ರಾತ್ರಿಗಳು ಕಳೆದವು ಎಂದರ್ಥ. ಪಾಠ್ಯ ಮತ್ತು ಕಾಲಿಕಾಪುರಾಣಗಳಿಗೆ ಈ ಪಾಠವು ಸಮ್ಮತ.

ಸುರವರರಥಸಾರಥಿರ್ಮಹಾನ್

ರಣಗತನೇನಮುನಾಚಿ ನಾಕ್ಯಮಾಶು ||

೩೯

ಇತಿ ಶ್ರೀಮದ್ರಾಮಾಯಣೇ ಯುದ್ಧ ಕಾಂಡೇ ದಶೋತ್ತರಶತತಮಃ ಸರ್ಗಃ

ಏಕಾದಶೋತ್ತರಶತತಮಃ ಸರ್ಗಃ

ಪಾಲಸ್ತವಧ:

ಅಥ ಸಂಸ್ಕಾರಯಾನಾಸ ರಾಘವಂ ಮಾತಲಿಸ್ತದಾ |

ಅಜಾನನ್ನಿವ ಕಿಂ ನೀರ ತ್ವಮೇನಮನುನುರ್ತಸೇ ||

೧

ವಿಸ್ವಜಾಸ್ತ್ಮೈ ವಧಾಯ ತ್ವಮಸ್ತ್ರಂ ಸೈತಾನುಹಂ ಪ್ರಭೋ |

ವಿನಾಶಕಾಲಃ ಕಥಿತೋ ಯಃ ಸುರೈಃ ಸೋಽದ್ಯ ವರ್ತತೇ ||

೨

ಸತತವಾಗಿ ನಡೆದ ಆ ಯುದ್ಧದಲ್ಲಿ ರಾಘವನಿಗೆ ಜಯಲಕ್ಷ್ಮಿ ಕೈಗೂಡ ದಿರುವುದನ್ನು ನೋಡಿ, ಬುದ್ಧಿಶಾಲಿಯೂ ದೇವೇಂದ್ರಸಾರಥಿಯೂ ಆದ ಮಾತಲಿಯು ಶ್ರೀರಾಮನಿಗೆ ಒಂದು ಮಾತನ್ನು ಹೇಳಿದನು (೩೯).

ಇಲ್ಲಿಗೆ ಶ್ರೀಮದ್ರಾಮಾಯಣದ ಯುದ್ಧ ಕಾಂಡದಲ್ಲಿ ನೂರಹತ್ತನೆಯ ಸರ್ಗ

ಸರ್ಗ ೧೧೧

ಬ್ರಹ್ಮಾಸ್ತ್ರವನ್ನು ಪ್ರಯೋಗಿಸುವಂತೆ ಮಾತಲಿಯು ಶ್ರೀರಾಮನನ್ನು

ಜ್ಞಾಪಿಸುವುದು. ಬ್ರಹ್ಮಾಸ್ತ್ರಪ್ರಯೋಗ, ರಾವಣನ ಸಂಹಾರ.

ದೇವತೆಗಳಿಂದ ಪುಷ್ಪವೃಕ್ಷಿ.

ಮಾತಲಿಯು ಶ್ರೀರಾಮನನ್ನು ನೋಡಿ “ ಪ್ರಭು-ಶ್ರೀರಾಮ, ನೀನೂ ತಿಳಿಯದವನಂತೆ ಅಸ್ತ್ರಕ್ಕೆ ಪ್ರತ್ಯಸ್ತ್ರವನ್ನು ಮಾತ್ರ ಹೂಡುತ್ತ ಈತ ನನ್ನೆಕೆ ಅನು ವರ್ತಿಸುವೆ? ಇವನ ವಧೆಗಾಗಿ ಬ್ರಹ್ಮಾಸ್ತ್ರವನ್ನು ಪ್ರಯೋಗಿಸು. ದೇವತೆಗಳು ಹೇಳಿದಂತೆ ರಾವಣನ ಮರಣಕಾಲವು ಈಗ

ತತಃ ಸಂಸ್ಮಾರಿತೋ ರಾಮಸ್ತೇನ ವಾಕ್ಯೇನ ಮಾತಲೀಃ |
 ಜಗ್ರಾಹ ಸ ತರಂ ದೀಪ್ತಂ ನಿಶ್ಚಸಂತಮಿವೋರಗಮ್ || ೩
 ಯನುಸ್ಮೈ ಪ್ರಥಮಂ ಪ್ರಾದಾದಗಸ್ತೋ ಭಗವಾನೃಷಿಃ |
 ಬ್ರಹ್ಮದತ್ತಂ ಮಹಾಬಾಣಮನೋಘಂ ಯುಧಿ ವೀರ್ಯವಾನ್ || ೪
 ಬ್ರಹ್ಮಣಾ ನಿರ್ಮಿತಂ ಪೂರ್ವಮಿಂದ್ರಾರ್ಥಮುಮಿತೌಜಸಾ |
 ದತ್ತಂ ಸುರಪತೇಃ ಪೂರ್ವಂ ತ್ರಿಲೋಕಜಯಕಾಂಕ್ಷಿಣಃ || ೫
 ಯಸ್ಯ ವಾಜೇಷು ಪವನಃ ಫಲೇ ಪಾವಕಭಾಸ್ಕರೌ |
 ಶರೀರನಾಕಾಶಮಯಂ ಗೌರವೇ ಮೇರುಮಂದರೌ || ೬
 ಜಾಜ್ವಲ್ಯಮಾನಂ ವಪುಷಾ ಸುಪುಂಖಂ ಹೇಮಭೂಷಿತಮ್ |
 ತೇಜಸಾ ಸರ್ವಭೂತಾನಾಂ ಕೃತಂ ಭಾಸ್ಕರವರ್ಚಸಮ್ || ೭
 ಸಧೂನುಮಿವ ಕಾಲಾಗ್ನಿಂ ದೀಪ್ತಮಾಶೀವಿಷಂ ಯಥಾ |
 ಪರನಾಗಾಶ್ವವೃಂದಾನಾಂ ಭೇದನಂ ಕ್ಷಿಪ್ರಕಾರಿಣಮ್ || ೮

ಸನ್ನಿಹಿತವಾಗಿದೆ” ಎಂದನು (೧-೨). ಆಗ ಬ್ರಹ್ಮಾಸ್ತ್ರದ ಸ್ಮರಣೆಯಾಗಿ, ಬುಸುಗುಟ್ಟುವ ಸರ್ಪದಂತಿದ್ದ ಆ ದೀಪ್ತಾಸ್ತ್ರವನ್ನು ಶ್ರೀರಾಮನು ಹಿರಿದನು. ಅದು ತವೋಮಹಿಮಾನ್ವಿತರಾದ ಅಗಸ್ಯ ಮಹರ್ಷಿಗಳಿಂದ ಶ್ರೀರಾಮನಿಗೆ ಕೊಡಲ್ಪಟ್ಟದು. ಬ್ರಹ್ಮದೇವನಿಂದ ಬಂದ ಅಮೋಘವಾದ ಮಹಾಬಾಣ (೩-೪). ಹಿಂದೆ ತ್ರಿಲೋಕವನ್ನು ಜಯಿಸಲಿಚ್ಛಿಸಿದ ದೇವೇಂದ್ರನಿಗೆ ಅಮಿತ ತೇಜೋರಾಶಿಯಾದ ಬ್ರಹ್ಮನೇ ಅದನ್ನು ನಿರ್ಮಿಸಿಕೊಟ್ಟಿದ್ದನು. ಆ ಬ್ರಹ್ಮಾಸ್ತ್ರದ ಪುಂಖಗಳಲ್ಲಿ ವಾಯುದೇವನೂ ಅಲಗಿನಲ್ಲಿ ಸೂರ್ಯಾಗ್ನಿಗಳೂ ಅಧಿದೇವತೆಗಳಾಗಿ ನೆಲೆಸಿದ್ದರು. ಅದರ ಶರೀರವು ಆಕಾಶಮಯವಾಗಿ ಸರ್ವವ್ಯಾಪಕವಾಗಿತ್ತು. ಗುರುತ್ವದಲ್ಲಿ ಆ ಶರವು ಮೇರುಮಂದರಗಳಿಗೆ ಸಮವಾಗಿತ್ತು (೫-೬). ಪುಂಖಾಂಕಿತವೂ ಹೇಮಭೂಷಿತವೂ ಆದ ಆ ಮಹಾಸ್ತ್ರವು ಸರ್ವಭೂತಗಳ ತೇಜಸ್ಸಿನಿಂದ ಯುಕ್ತವಾಗಿ, ಸೂರ್ಯನಂತೆ ದೇದೀಪ್ಯಮಾನವಾಗಿತ್ತು. ಹೊಗೆಯುಗುಳುವ ಕಾಲಾಗ್ನಿಯಂತೆಯೂ ಕಿಡಿಯುಗುಳುವ ಮಹಾಸರ್ಪದಂತೆಯೂ ಇತ್ತು. ಶತ್ರುಗಳ ಗಜಾಶ್ವವೃಂದಗಳನ್ನು ಒಂದೇ ಪ್ರಹಾರಕ್ಕೆ ನಿರ್ನಾಮಗೊಳಿಸಬಲ್ಲ ತೀಕ್ಷ್ಣವೇಗ

ದ್ವಾರಾಣಾಂ ಪರಿಘಾಣಾಂ ಚ ಗಿರೀಣಾಮುಪಿ ಭೇದನಮ್ |
ನಾನಾರುಧಿರಸಿಕ್ತಾಂಗಂ ಮೇದೋದಿಗ್ಧಂ ಸುದಾರುಣಮ್ || ೯

ವಜ್ರಸಾರಂ ಮಹಾನಾದಂ ನಾನಾಸಮಿತಿದಾರಣಮ್ |
ಸರ್ವವಿತ್ರಾಸನಂ ಭೀಮಂ ಶ್ವಸಂತಮಿವ ಪನ್ನಗಮ್ || ೧೦

ಕಂಕಗೃಧ್ರಬಲಾನಾಂ ಚ ಗೋಮಾಯುಗಣರಕ್ಷಸಾಮ್ |
ನಿತ್ಯಂ ಭಕ್ಷ್ಯಪ್ರದಂ ಯುದ್ಧೇ ಯನುರೂಪಂ ಭಯಾವಹಮ್ || ೧೧

ನಂದನಂ ನಾನರೇಂದ್ರಾಣಾಂ ರಕ್ಷಸಾನುವಸಾದನಮ್ |
ನಾಜಿತಂ ವಿವಿಧೈರ್ವಾಜೈಶ್ಚಾರ್ಜುಚಿತ್ಯೈರ್ಗರುತ್ಮತಃ || ೧೨

ತನುುತ್ತಮೇಷುಂ ಲೋಕಾನಾಮಿಕ್ಷ್ವಾಕುಭಯನಾಶನಮ್ |
ದ್ವಿಷತಾಂ ಕೀರ್ತಿಹರಣಂ ಪ್ರಹರ್ಷಕರಮಾತ್ಮನಃ || ೧೩

ವುಳ್ಳುದ್ದಾಗಿತ್ತು (೭-೮). ಸಕಲ ಗೋಪುರದ್ವಾರಗಳನ್ನೂ ಪರಿಘಗಳನ್ನೂ ಗಿರಿಗಳನ್ನೂ ಕುಟ್ಟಿ ವಿಧ್ವಂಸಗೊಳಿಸುವ ಸಾಮರ್ಥ್ಯವು ಅದಕ್ಕಿತ್ತು. ಇದುವರೆಗೆ ನಾನಾ ರಾಕ್ಷಸರ ರಕ್ತದಲ್ಲಿ ನೆನೆದು ಮೇದಸ್ಸಿನಿಂದ ಲಿಪ್ತವಾಗಿ ಎದ್ದುಬಂದ ದಾರುಣಾಸ್ತ್ರವಾಗಿತ್ತು (೯). ವಜ್ರಾಯುಧದಂತೆ ಸಾರವತ್ತಾಗಿ, ಮಹಾನಾದದಿಂದ ಅಬ್ಬರಿಸಿ, ವಿವಿಧ ಕೂಟಯುದ್ಧಗಳನ್ನೂ ನಿರ್ಭೇದಿಸುವ ಸಾಮರ್ಥ್ಯವುಳ್ಳುದಾಗಿತ್ತು. ಸಮಸ್ತ ಜಗತ್ತನ್ನೂ ನಡುಗಿಸುವ ಭೀಷಣಾಕೃತಿಯನ್ನು ಧರಿಸಿ ಭೋರ್ಗರೆಯುವ ಸರ್ಪದಂತಿತ್ತು (೧೦). ಹದ್ದು, ರಣಹದ್ದು, ಕಾಗೆ, ನರಿ, ರಕ್ಷೋಗಣಗಳಿಗೆ ರಣರಂಗದಲ್ಲಿ ವಿಪುಲಾಹಾರವನ್ನಿತ್ತು ನಿತ್ಯಸಂತರ್ಪಣೆ ಮಾಡಿಸುವ ಯಮರೂಪದ ಭೀಕರಾಸ್ತ್ರವಾಗಿತ್ತು! (೧೧). ಆ ಬ್ರಹ್ಮಾಸ್ತ್ರವು ಇತ್ತ ನಾನರೇಂದ್ರರಿಗೆ ಆನಂದವನ್ನೂ ಅತ್ತ ರಾಕ್ಷಸರಿಗೆ ವಿನಾಶವನ್ನೂ ತಂದು ಕೊಡುವ ಸಾಮರ್ಥ್ಯವನ್ನು ಪಡೆದಿತ್ತು. ಗರುತ್ಮಂತನ ವಿವಿಧವರ್ಣದ ಗರಿಗಳಿಂದ ಶೋಭಿತವಾಗಿತ್ತು (೧೨). ಅದು ಲೋಕದಲ್ಲಿರುವ ಅಸ್ತ್ರಗಳಲ್ಲಿ ಅತ್ಯುತ್ತಮವಾದದ್ದು. ಇಕ್ಷ್ವಾಕುವಂಶೀಯರ ಭಯವನ್ನು ಪರಿಹರಿಸುವಂತಹದು. ವೈರಿಗಳ ಕೀರ್ತಿಯನ್ನು ಅಪಹರಿಸುವಂತಹದು. ಶ್ರೀರಾಮ

ಅಭಿಮಂತ್ರೈ ತತೋ ರಾಮಸ್ತಂ ಮಹೇಷುಂ ಮಹಾಬಲಃ |
 ವೇದಪ್ರೋಕ್ತೇನ ವಿಧಿನಾ ಸಂದಧೇ ಕಾರ್ತುಕೇ ಬಲೀ || ೧೪
 ತಸ್ಮಿನ್ ಸಂಧೀಯಮಾನೇ ತು ರಾಘವೇಣ ಶರೋತ್ತಮೇ |
 ಸರ್ವಭೂತಾನಿ ವಿತ್ರೇಸುಶ್ಚ ಜಾಲ ಚ ವಸುಂಧರಾ || ೧೫
 ಸ ರಾವಣಾಯ ಸಂಕ್ರುದ್ಧೋ ಭೃಶಮಾಯನ್ಯು ಕಾರ್ತುಕಮ್ |
 ಚಿಕ್ಷೇಪ ಪರಮಾಯತ್ತಸ್ತಂ ಶರಂ ಮರ್ಮಘಾತಿನಮ್ || ೧೬
 ಸ ವಜ್ರ ಇನ ದುರ್ಧರ್ಷೋ ವಜ್ರಬಾಹುವಿಸರ್ಜಿತಃ |
 ಕೃತಾಂತ ಇನ ಚಾನಾರ್ಯೋ ನೃಪತದ್ರಾವಣೋರಸಿ || ೧೭
 ಸ ವಿಸೃಷ್ಟೋ ಮಹಾವೇಗಃ ಶರೀರಾಂತಕರಃ ಶರಃ |
 ಬಿಭೇದ ಹೃದಯಂ ತಸ್ಯ ರಾವಣಸ್ಯ ದುರಾತ್ಮನಃ || ೧೮
 ರುಧಿರಾಕ್ತಃ ಸ ವೇಗೇನ ಜೀವಿತಾಂತಕರಃ ಶರಃ |
 ರಾವಣಸ್ಯ ಹರನ್ ಪ್ರಾಣಾನ್ ವಿನೇಶ ಧರಣೀತಲಮ್ || ೧೯

ನಿಗೆ ಆನಂದಕರವಾದುದು (೧೩). ವೀರಾಗ್ರಗಣ್ಯನಾದ ಶ್ರೀರಾಮನು
 ಆ ಬ್ರಹ್ಮಾಸ್ತ್ರವನ್ನು ಹಿರಿದು, ಧನುರ್ವೇದೋಕ್ತವಾದ ವಿಧಿಯಂತೆ
 ಬ್ರಹ್ಮಾಸ್ತ್ರಮಂತ್ರದಿಂದ ಅಭಿಮಂತ್ರಿಸಿ ಧನುಸ್ಸಿಗೆ ಅಳವಡಿಸಿದನು !
 ರಾಘವನು ಆ ಮಹಾಸ್ತ್ರವನ್ನು ಧನುಸ್ಸಿಗೆ ಅಳವಡಿಸಲಾಗಿ, ಸಮಸ್ತ
 ಭೂತಜಾತಗಳೂ ಭಯದಿಂದ ನಡುಗಿದವು. ಭೂಮಿಯು ಕಂಪಿಸಿತು
 (೧೪-೧೫). ಅನಂತರ ಶ್ರೀರಾಮನು ಕ್ರೋಧದಿಂದ ಕಾರ್ತುಕದ ಹೆದೆ
 ಯನ್ನು ಆಕರ್ಣಾಂತವಾಗಿ ಜಗ್ಗಿ, ಸರ್ವಶಕ್ತಿಯನ್ನೂ ವಿನಿಯೋಗಿಸಿ,
 ಮರ್ಮಘಾತಿಯಾದ ಆ ಶರವನ್ನು ರಾವಣನಮೇಲೆ ಪ್ರಯೋಗಿಸಿದನು
 (೧೬). ವಜ್ರಧರನಾದ ಇಂದ್ರನ ಬಾಹುವಿನಿಂದ ಪ್ರಯೋಗಿಸಲ್ಪಟ್ಟ
 ವಜ್ರಾಯುಧದಂತೆ ದುರ್ಧರ್ಷವೂ ಕಾಲಮೃತ್ಯುವಿನಂತೆ ದುರ್ನಿವಾರವೂ
 ಆದ ಆ ಬ್ರಹ್ಮಾಸ್ತ್ರವು ರಾವಣನ ಎದೆಗೆ ಬಡಿಯಿತು (೧೭). ಪ್ರಾಣಾಂತ
 ಕರವಾದ ಆ ಶರವು ಮಹಾವೇಗದಿಂದ ಹೋಗಿ ದುರಾತ್ಮನಾದ ರಾವಣನ
 ಎದೆಯನ್ನು ಸೀಳಿತು. ಎದೆಯನ್ನು ಸೀಳಿ ರಕ್ತದಲ್ಲಿ ನೆನೆದು ರಾವಣನ
 ಪ್ರಾಣವನ್ನು ಹಾರಿಸಿ ಭೂತಳದಲ್ಲಿ ನುಗ್ಗಿತು. ಆ ಮಹಾಸ್ತ್ರವು ರಾವಣ

ಸ ಶರೋ ರಾವಣಂ ಹತ್ವಾ ರುಧಿರಾದಿಕ್ರೈಕೃತಚ್ಛವಿಃ |
 ಕೃತಕರ್ಮಾ ನಿಭೃತವತ್ ಸ್ವತೂಣೀಂ ಪುನರಾಗಮತ್ || ೨೦
 ತಸ್ಯ ಹಸ್ತಾದ್ಧತಸ್ಯಾಶು ಕಾರ್ಮುಕಂ ತತ್ಸಸಾಯಕನ್ |
 ನಿಪಸಾತ ಸಹ ಪ್ರಾಣೈರ್ಭ್ರಶ್ಯನಾನಸ್ಯ ಜೀವಿತಾತ್ || ೨೧
 ಗತಾಸುಭೀನುನೇಗಸ್ತು ನೈರ್ಯುತೇಂದ್ರೋ ಮಹಾದ್ಯುತಿಃ |
 ಪಸಾತ ಸ್ಯಂದನಾದ್ಭುನೌ ವೃತ್ತೋ ವಜ್ರಹತೋ ಯಥಾ || ೨೨
 ತಂ ದೃಷ್ಟ್ವಾ ಪತಿತಂ ಭೂಮೌ ಹತಶೇಷಾ ನಿಶಾಚರಾಃ |
 ಹತನಾಥಾ ಭಯತ್ರಸ್ತಾಃ ಸರ್ವತಃ ಸಂಪ್ರದುದ್ರುವಃ || ೨೩
 ನರ್ದಂತಶ್ಚಾ ಭಿಷೇತುಸ್ತಾನ್ ವಾನರಾ ದ್ರುಮಯೋಧಿನಃ |
 ದಶಗ್ರೀವನಧಂ ದೃಷ್ಟ್ವಾ ವಿಜಯಂ ರಾಘವಸ್ಯ ಚ || ೨೪
 ಅದಿತಾ ವಾನರೈರ್ಹೃಷ್ಯೈರ್ಲಂಕಾಮಭೃತವನ್ ಭಯಾತ್ |
 ಗತಾಶ್ರಯತ್ವಾತ್ ಕರುಣೈರ್ಬಾಷ್ಪಪ್ರಸ್ರವಣೈರ್ಮುಖೈಃ || ೨೫

ನನ್ನು ಸಂಹರಿಸಿ ರಕ್ತಸಿಕ್ತವಾಗಿ ಹೊಳೆಯುತ್ತ, ತನ್ನ ಕಾರ್ಯವನ್ನು ಮುಗಿಸಿ ನೆಮ್ಮದಿಯಿಂದ ನೇರವಾಗಿ ಬಂದು ಶ್ರೀರಾಮನ ಬತ್ತಳಿಕೆಯನ್ನು ಮತ್ತೆ ಸೇರಿಕೊಂಡಿತು! (೧೮-೨೦). ರಾವಣನು ಹತನಾಗಿ ಜೀವಿತವನ್ನು ತೊರೆಯುತ್ತಿರುವಾಗಲೇ, ಸಾಯಕಸಹಿತವಾದ ಧನುಸ್ಸು ಅವನ ಕೈಯಿಂದ ಜಾರಿ ಕೆಳಗೆ ಬಿದ್ದಿತು. ಭೀಮ ಪರಾಕ್ರಮಿಯೂ ಮಹಾ ತೇಜಸ್ವಿಯೂ ಆದ ರಾಕ್ಷಸೇಂದ್ರನು, ವಜ್ರಾಯುಧದಿಂದ ಹತನಾದ ವೃತ್ರಾಸುರನಂತೆ ಗತಪ್ರಾಣನಾಗಿ ರಥದಿಂದ ನೆಲಕ್ಕೆ ಬಿದ್ದನು (೨೧-೨೨). ರಾವಣನು ಹತನಾಗಿ ಭೂಮಿಯಲ್ಲಿ ಬಿದ್ದುದನ್ನು ಕಂಡು, ರಣರಂಗದಲ್ಲಿ ಹತಶೇಷರಾದ ರಾಕ್ಷಸರೆಲ್ಲರೂ ತಮ್ಮ ಒಡೆಯನು ಮೃತನಾದನೆಂದು ಭೀತರಾಗಿ, ದಿಕ್ಕುದಿಕ್ಕಿಗೆ ಓಡಿಹೋದರು. ವಾನರರು ಮರಗಳನ್ನೆತ್ತಿ ಹಿಡಿದು ಆ ರಾಕ್ಷಸರನ್ನು ಅಟ್ಟಿಸಿಕೊಂಡು ಹೋದರು! (೨೩-೨೪). ದಶಗ್ರೀವನ ವಧಿಯನ್ನೂ ರಾಘವನ ವಿಜಯವನ್ನೂ ಕಂಡು ಸಂತುಷ್ಟರಾದ ವಾನರರ ಧಾಳಿಗೆ ಸಿಕ್ಕಿದ ರಾಕ್ಷಸರು, ದಿಕ್ಕಿಲ್ಲದೆ ಗತಿಗೆಟ್ಟು ಕರುಣಾಜನಕ

ತತೋ ವಿನೇದುಃ ಸಂಹೃಷ್ಟ್ವಾ ವಾನರಾ ಚಿತಕಾಶಿನಃ |
 ನದಂತೋ ರಾಘವಜಯಂ ರಾವಣಸ್ಯ ಚ ತದ್ವಧಮ್ || ೨೬

ಅಥಾಂತರಿಕ್ಷೇ ವ್ಯನದತ್ ಸೌಮ್ಯಸ್ತ್ರಿದಶದುಂದುಭಿಃ |
 ದಿವ್ಯಗಂಧವಹಸ್ತತ್ರ ನಾರುತಃ ಸುಸುಖಂ ನಮೌ || ೨೭

ನಿಹಸಾತಾಂತರಿಕ್ಷಾಚ್ಚ ಪುಷ್ಪವೃಷ್ಟಿಸ್ತದಾ ಭುವಿ |
 ಕಿರಂತೀ ರಾಘವರಥಂ ದುರವಾಪಾ ಮನೋರಮಾ || ೨೮

ರಾಘವಸ್ತವಸಂಯುಕ್ತಾ ಗಗನೇಽಪಿ ಚ ಶುಶ್ರುವೇ |
 ಸಾಧು ಸಾಧ್ವಿತಿ ವಾಗಗ್ರಾ್ಯ ದೈವತಾನಾಂ ಮಹಾತ್ಮನಾಮ್ || ೨೯

ಅವಿವೇಶ ಮಹಾಹರ್ಷೋ ದೇವಾನಾಂ ಚಾರಣೈಃ ಸಹ |
 ರಾವಣೇ ನಿಹತೇ ರೌದ್ರೇ ಸರ್ವಲೋಕಭಯಂಕರೇ || ೩೦

ತತಃ ಸಕಾನುಂ ಸುಗ್ರೀವನುಂಗದಂ ಚ ಮಹಾಬಲಮ್ |
 ಚಕಾರ ರಾಘವಃ ಪ್ರೀತೋ ಹತ್ವಾ ರಾಕ್ಷಸಪುಂಗವಮ್ || ೩೧

ವಾಗಿ ಕಣ್ಣೀರು ಹರಿಸುತ್ತ ಲಂಕಾನಗರದೊಳಗೆ ಧಾವಿಸಿದರು (೨೫). ಇತ್ತಲಾಗಿ ಜಯ ಲಭಿಸಿತೆಂದು ಪರಮಾನಂದಭರಿತರಾದ ವಾನರಯೋಧರು ಶ್ರೀರಾಮನ ವಿಜಯವನ್ನೂ ರಾವಣನು ಹತನಾದನೆಂಬುದನ್ನೂ ಘೋಷಿಸುತ್ತ ಸಿಂಹನಾದಮಾಡಿದರು (೨೬). ಅಂತರಿಕ್ಷದಲ್ಲಿ ದೇವದುಂದುಭಿಯು ಸೌಮ್ಯಸ್ವರದಿಂದ ಮೊಳಗಿತು. ದಿವ್ಯಗಂಧವನ್ನು ಹೊತ್ತ ವಾಯುವು ಸುಖಸ್ವರ್ಶನಾಗಿ ಬೀಸಿದನು. ಅನ್ಯದುರ್ಲಭವೂ ಮನೋಹರವೂ ಆದ ಪುಷ್ಪರಾಶಿಯು ಆಕಾಶದಿಂದ ಶ್ರೀರಾಮನ ರಥದಮೇಲೆ ವರ್ಷಿಸಿತು (೨೭-೨೮). ಭೂಮಿಯಲ್ಲಿ ವಾನರರು ಮಾತ್ರವಲ್ಲ, ಗಗನದಲ್ಲಿ ಮಹಾತ್ಮರಾದ ದೇವತೆಗಳೂ ಶ್ರೀರಾಮನನ್ನು ಸ್ತುತಿಸುತ್ತಿರಲು, 'ಸಾಧು-ಸಾಧು' ಎಂಬ ಪ್ರಶಂಸಾವಚನವು ಎಲ್ಲೆಲ್ಲಿಯೂ ಕೇಳಿಸಿತು (೨೯). ಸರ್ವಲೋಕ ಭಯಂಕರನಾದ ಉಗ್ರಸ್ವಭಾವದ ರಾವಣನು ಹತನಾಗಲಾಗಿ, ದೇವತೆಗಳಿಗೂ ಚಾರಣರಿಗೂ ಅತ್ಯಾನಂದವಾಯಿತು. ರಾಕ್ಷಸೇಂದ್ರನನ್ನು ಸಂಹರಿಸಿ ಸುಪ್ರೀತನಾದ ಶ್ರೀರಾಮನು, ಬಲಾಢ್ಯರಾದ ಸುಗ್ರೀವನೂ ಅಂಗದನೂ ಹಾರೈಸುತ್ತಿದ್ದ ರಾವಣವಧೆಯೆಂಬ ಕೋರಿಕೆಯನ್ನು ಈಡೇರಿಸಿ,

ತತಃ ಪ್ರಜಗ್ಮುಃ ಪ್ರಶಮಂ ಮರುದ್ಗಣಾ
 ದಿಶಃ ಪ್ರಸೇದುವಿಮಲಂ ನಭೋಽಭವತ್ |

ಮಹೀ ಚಕಂಪೇ ನ ಹಿ ನಾರುತೋ ವನಾ
 ಸ್ಥಿರಪ್ರಭಶ್ಚಾಪ್ಯಭವದ್ಧಿವಾಕರಃ ||

೩೨

ತತಸ್ತು ಸುಗ್ರೀವವಿಭೀಷಣಾದಯಃ
 ಸುಹೃದ್ವಿಶೇಷಾಃ ಸಹಲಕ್ಷ್ಮಣಾಸ್ತದಾ |

ಸನೇತ್ಯ ಹೃಷ್ಟ್ವಾ ವಿಜಯೇನ ರಾಘವಂ
 ರಣೇಽಭಿರಾಮಂ ವಿಧಿನಾ ಹೃಪೂಜಯನ್ ||

೩೩

ಸ ತು ನಿಹತರಿಪುಃ ಸ್ಥಿರಪ್ರತಿಜ್ಞಃ
 ಸ್ವಜನಬಲಾಭಿವೃತೋ ರಣೇ ರರಾಜ |

ರಘುಕುಲನೃಪನಂದನೋ ಮಹಾಜಾ-
 ಸ್ತ್ರಿದಶಗಣೈರಭಿಸಂವೃತೋ ಯಥೇಂದ್ರಃ ||

೩೪

ಇತಿ ಶ್ರೀಮದ್ರಾಮಾಯಣೇ ಯುದ್ಧಕಾಂಡೇ ಏಕಾದಶೋತ್ತರಶತತಮಃ ಸರ್ಗಃ

ಅವರನ್ನು ಹರ್ಷಗೊಳಿಸಿದನು (೩೦-೩೧). ದೇವತೆಗಳು ಭಯರಹಿತರಾಗಿ ನೆಮ್ಮದಿಯನ್ನು ಪಡೆದರು. ದಿಕ್ಕುಗಳು ಪ್ರಸನ್ನವಾದವು. ಅಂತರಿಕ್ಷವು ನಿರ್ಮಲವಾಯಿತು. ಭೂಮಿಯ ನಡುಕವು ದೂರವಾಯಿತು. ಮಾರುತನು ನಿಶ್ಯಂಕೆಯಿಂದ ಬೀಸತೊಡಗಿದನು. ಸೂರ್ಯನು ನಿಶ್ಚಲಪ್ರಭೆಯಿಂದ ಬೆಳಗಿದನು (೩೨). ಆಮೇಲೆ ಶ್ರೀರಾಮನ ಆಪ್ತಮಿತ್ರರಾದ ಸುಗ್ರೀವ ವಿಭೀಷಣಾದಿಗಳೂ ಲಕ್ಷ್ಮಣನೂ ಸಂತೋಷಸಂಭ್ರಮಗಳಿಂದ ಬಂದು, ಜಯಲಕ್ಷ್ಮೀವಿರಾಜಿತನಾದ ಶ್ರೀರಾಮನನ್ನು ಕ್ರಮವರಿತು ಸಮ್ಮಾನಿಸಿ ಅಭಿನಂದಿಸಿದರು (೩೩). ಈ ಪ್ರಕಾರದಲ್ಲಿ ಮಹಾಪ್ರತಾಪಶಾಲಿಯಾದ ರಘುಕುಲನಂದನನು ರಣರಂಗದಲ್ಲಿ ಶತ್ರುವನ್ನು ವಧಿಸಿ ತನ್ನ ಪ್ರತಿಜ್ಞೆಯನ್ನು ನೆರವೇರಿಸಿ, ಆಪ್ತಜನರಿಂದಲೂ ವಾನರಸೇನೆಯಿಂದಲೂ ಪರಿವೃತನಾಗಿ, ದೇವತೆಗಳಿಂದ ಪರಿವೃತನಾದ ದೇವೇಂದ್ರನಂತೆ ವಿರಾಜಮಾನನಾಗಿದ್ದನು (೩೪).

ಇಲ್ಲಿಗೆ ಶ್ರೀಮದ್ರಾಮಾಯಣದ ಯುದ್ಧಕಾಂಡದಲ್ಲಿ ನೂರಹನ್ನೊಂದನೆಯ ಸರ್ಗ...

ದ್ವಾದಶೋತ್ತರಶತತಮಃ ಸರ್ಗಃ

ವಿಭೀಷಣವಿಲಾಪಃ

- ಭ್ರಾತರಂ ನಿಹತಂ ದೃಷ್ಟ್ವಾ ಶಯಾನಂ ರಾಮನಿರ್ಜಿತಮ್ |
ಶೋಕವೇಗಪರಿತಾತ್ಮಾ ವಿಲಲಾಪ ವಿಭೀಷಣಃ || ೧
- ವೀರ ನಿಕ್ರಾಂತ ವಿಖ್ಯಾತ ವಿನೀತ ನಯಕೋವಿದ |
ಮಹಾರ್ಹಶಯನೋಪೇತ ಕಿಂ ಶೇಷೇಽದ್ಯ ಹತೋ ಭುವಿ || ೨
- ವಿಕ್ಷಿಪ್ಯ ದೀರ್ಘೌ ನಿಶ್ಚೇಷ್ಟ್ವಾ ಭುಜಾವಂಗದಭೂಷಿತೌ |
ಮಕುಟೇನಾಪವೃತ್ತೇನ ಭಾಸ್ಕರಾಕಾರವರ್ಚಸಾ || ೩
- ತದಿದಂ ವೀರ ಸಂಪ್ರಾಪ್ತಂ ಮಯಾ ಪೂರ್ವಂ ಸಮೀರಿತಮ್ |
ಕಾಮನೋಹಪರಿತಸ್ಯ ಯತ್ತೇ ನ ರುಚಿತಂ ವಚಃ || ೪
- ಯನ್ನ ದರ್ಪಾತ್ ಪ್ರಹಸ್ತೋ ವಾ ನೇಂದ್ರಜಿನ್ನಾಪರೇ ಜನಾಃ |
ನ ಕುಂಭಕರ್ಣೋಽತಿರಥೋ ನಾತಿಕಾಯೋ ನರಾಂತಕಃ || ೫

ಸರ್ಗ ೧೧೨

ರಾವಣನ ಮರಣಕ್ಕಾಗಿ ವಿಭೀಷಣನ ದುಃಖ. ಶ್ರೀರಾಮನ ಸಮಾಧಾನ.

ಶ್ರೀರಾಮನಿಂದ ಹತನಾಗಿ ತನ್ನ ಅಣ್ಣನು ಮಲಗಿರುವುದನ್ನು ನೋಡಿ, ವಿಭೀಷಣನು ಶೋಕವೇಗವನ್ನು ತಡೆಯಲಾರದೆ ಅಳತೊಡಗಿದನು. "ಅಣ್ಣ, ವೀರಾಗ್ರೇಸರ, ಓ ಪರಾಕ್ರಮಿ, ಲೋಕವಿಖ್ಯಾತ, ಹಾ ವಿದ್ಯಾ ವಿನೀತ, ನೀತಿಕೋವಿದ! ರಾಜಯೋಗ್ಯವಾದ ಉತ್ತಮ ಶಯ್ಯೆಯಲ್ಲಿ ಪವಡಿಸಬೇಕಾದ ನೀನು ಹತನಾಗಿ ನೆಲದಮೇಲೆ ಮಲಗಿದೆಯಾ? (೧-೨). ಕೇಯೂರಭೂಷಿತಗಳಾದ ಈ ದೀರ್ಘಬಾಹುಗಳನ್ನು ಅಲ್ಲಾಡಿಸದೆ ಚಾಚಿ ಕೊಂಡಿರುವೆಯಲ್ಲ. ಸೂರ್ಯನಂತೆ ಬೆಳಗುವ ಕಿರೀಟವು ಜಾರಿಹೋಗಿದೆ ಯಲ್ಲ. ಓ ವೀರಾಗ್ರಣಿ, ನಾನು ಹೇಳಿದಂತೆಯೇ ಆಗಿ ಹೋಯಿತೆ! ಕಾಮನೋಹಗಳಿಂದ ಮೈಮರೆತಿಡ್ಡ ನೀನಿಗೆ ನನ್ನ ಮಾತು ರುಚಿಸದೆ ಹೋಯಿತು (೩-೪). ಪ್ರಹಸ್ತನಾಗಲಿ ಇಂದ್ರಜಿತುವಾಗಲಿ ನನ್ನ

ನ ಸ್ವಯಂ ತ್ವನುಮನೈಫಾಸ್ತಸ್ಯೋದಕೋಽಯನಾಗತಃ |
 ಗತಃ ಸೇತುಃ ಸುನೀತಾನಾಂ ಗತೋ ಧರ್ಮಸ್ಯ ವಿಗ್ರಹಃ || ೬
 ಗತಃ ಸತ್ತ್ವಸ್ಯ ಸಂಕ್ಷೇಪಃ ಪ್ರಸ್ತಾನಾನಾಂ ಗತಿರ್ಗತಾ |
 ಆದಿತ್ಯಃ ಪತಿತೋ ಭೂಮೌ ಮಗ್ನಸ್ತನುಸಿ ಚಂದ್ರನಾಃ || ೭
 ಚಿತ್ರಭಾನುಃ ಪ್ರಶಾಂತಾರ್ಚಿರ್ವ್ಯವಸಾಯೋ ನಿರುದ್ಯಮಃ |
 ಅಸ್ಮಿನ್ನಿಹತಿತೇ ಭೂಮೌ ವೀರೇ ಶಸ್ತ್ರಭೃತಾಂ ವರೇ || ೮
 ಕಿಂ ಶೇಷಮಿವ ಲೋಕಸ್ಯ ಹತವೀರಸ್ಯ ಸಾಂಪ್ರತಮ್ |
 ರಣೇ ರಾಕ್ಷಸಶಾರ್ದೂಲೇ ಪ್ರಸುಪ್ತ ಇವ ಪಾಂಸುಷು || ೯

ಧೃತಿಪ್ರವಾಲಃ ಪ್ರಸಹಾಗ್ರ್ಯಪುಷ್ಪ-
 ಸ್ತಪೋಬಲಃ ಶೌರ್ಯನಿಬದ್ಧಮೂಲಃ |
 ರಣೇ ಮಹಾನ್ ರಾಕ್ಷಸರಾಜವೃಕ್ಷಃ
 ಸಂನುದಿತೋ ರಾಘವನೂರುತೇನ || ೧೦

ಹಿತವಾದವನ್ನು ದರ್ಪದಿಂದ ಕೇಳದೆಹೋದರು. ಇತರ ಮಂತ್ರಿಗಳೂ ಕಿವಿಗೆ ಹಾಕಿಕೊಳ್ಳಲಿಲ್ಲ. ಕುಂಭಕರ್ಣನೂ ಗಮನಿಸಲಿಲ್ಲ. ಅತಿರಥನಾದ ಅತಿಕಾಯನಿಗೂ ನರಾಂತಕನಿಗೂ ಹಿಡಿಸಲಿಲ್ಲ. ನೀನೂ ಸಹ ನನ್ನ ನುಡಿಯನ್ನು ಕೇಳದೆಹೋದೆ. ಅದರ ಫಲ ಈ ರೀತಿಯಾಗಿ ಒದಗಿತು. ಹಾ ಅಕಟ! ವಿದ್ವಾಂಸರಿಗೆ ಸೇತುಪ್ರಾಯನಾದವನು ಗತಿಸಿದನು. ಧರ್ಮದ* ಮೂರ್ತಿಯೇ ಉರುಳಿತು (೫-೬). ಶೌರ್ಯದ ಸಾರವೇ ಹೊರಟು ಹೋಯಿತು. ಸ್ತೋತ್ರಗಳಿಗೆ ಮುಖ್ಯಪಾತ್ರನಾದವನೇ ತೀರಿಹೋದನು. ಅಯ್ಯೋ-ಅಣ್ಣ, ವೃತನಾದೆಯಾ? ಸೂರ್ಯನು ಭೂಮಿಗೆ ಬಿದ್ದನೆ? ಚಂದ್ರನು ಕತ್ತಲೆಯಲ್ಲಿ ಮುಳುಗಿಹೋದನೆ? (೭). ಅಗ್ನಿಯ ಉಷ್ಣತೆ ಅಳಿದುಹೋಯಿತೆ? ಶಸ್ತ್ರಧಾರಿಗಳಲ್ಲಿ ಅಗ್ರಗಣ್ಯನಾದ ಈ ವೀರನು ನೆಲಕ್ಕೆ ಬಿದ್ದಮೇಲೆ, ಉತ್ಸಾಹಶಕ್ತಿಗೆ ಆಶ್ರಯವೇ ತಪ್ಪಿತು. ಈ ವೀರನು ಹತನಾದ ಮೇಲೆ-ಈ ರಾಕ್ಷಸ ಶಾರ್ದೂಲನು ಮಣ್ಣಲ್ಲಿ ಮಲಗಿದಮೇಲೆ ಈ ಲೋಕದಲ್ಲಿ ಇನ್ನೇನು ಉಳಿಯಿತು? (೮-೯). ರಾಕ್ಷಸರಾಜನೆಂಬ ಮಹಾವೃಕ್ಷವನ್ನು

* ಅಗ್ನಿಹೋತ್ರಾದಿ ಧರ್ಮಕಾರ್ಯಗಳಲ್ಲಿ ರಾವಣನು ನಿಷ್ಠೆಯಿಂದಿದ್ದನು.

ತೇಜೋವಿಷಾಣಃ ಕುಲನಂಶನಂಶಃ

ಕೋಪಪ್ರಸಾದಾಪರಗಾತ್ರಹಸ್ತಃ |

ಇಕ್ಷ್ವಾಕುಸಿಂಹಾನಗೃಹೀತದೇಹಃ

ಸುಪ್ತಃ ಕ್ಷಿತೌ ರಾವಣಗಂಧಹಸ್ತೀ ||

೧೧

ಪರಾಕ್ರಮೋತ್ಸಾಹನಿಜ್ಯಂಭಿತಾರ್ಚಿ-

ರ್ನಿಶ್ವಾಸಧೂಮಃ ಸ್ವಬಲಪ್ರತಾಪಃ |

ಪ್ರತಾಪನಾನ್ ಸಂಯತಿ ರಾಕ್ಷಸಾಗ್ನಿ

ರ್ನಿರ್ನಾಸಿತೋ ರಾಮಪಯೋಧರೇಣ ||

೧೨

ಸಿಂಹರ್ಷಲಾಂಗೂಲಕಕುದ್ವಿಷಾಣಃ

ಪರಾಭಿಜಿದ್ಗಂಧನಗಂಧಹಸ್ತೀ |

ರಕ್ಷೋನ್ಯವಶ್ಚಾಪಲಕರ್ಣಚಕ್ಷುಃ

ಕ್ಷಿತಿಶ್ವರನ್ಯಾಘ್ರಹತೋಽವಸನ್ನಃ ||

೧೩

ರಾಘವನೆಂಬ ಚಂಡಮಾರುತವು ಉರುಳಿಸಿಬಿಟ್ಟಿತೆ? ಧೈರ್ಯವೆಂಬ ಚಿಗುರಿ ನಿಂದ, ಭಲವೆಂಬ ಉತ್ತಮ ಪುಸ್ಪದಿಂದ, ತಪಸ್ಸೆಂಬ ದೃಢತೆಯಿಂದ, ಶೌರ್ಯವೆಂಬ ಬೇರಿನಲ್ಲಿ ಬಲವಾಗಿ ಬೆಳೆದು ನಿಂತಿದ್ದ ಈ ರಾಜವೃಕ್ಷವನ್ನು ಮುರಿದುಹಾಕಿತೆ? (೧೦). ರಾವಣನೆಂಬ ಈ ಮತ್ತಮಾತಂಗವು ರಾಮ ಸಿಂಹದಿಂದ ಹತವಾಗಿ ಬಿದ್ದಿತು! ಈ ಅನೆಗೆ ಪರಾಕ್ರಮವೇ ದೃಢವಾದ ದಂತ. ಶ್ರೇಷ್ಠವಾದ ಬ್ರಹ್ಮವಂಶವೇ ಇದರ ಪೃಷ್ಠಾವಯವ. ಕೋಪವೇ ಅಪರಕಾಯ*. ಅನುಗ್ರಹವೇ ಶುಂಡಾದಂಡ. ರಾಘವಸಿಂಹದ ಆಕ್ರಮಣಕ್ಕೆ ಸಿಕ್ಕಿ ಈ ಮದದಾನೆಯು ನೆಲದಲ್ಲಿ ಮಲಗಿಬಿಟ್ಟಿತು! (೧೧). ಅಯ್ಯೋ, ರಾಕ್ಷಸೇಂದ್ರನೆಂಬ ಪ್ರತಾವಶಾಲಿಯಾದ ಅಗ್ನಿಯನ್ನು ರಾಮನೆಂಬ ಕಾಲ ಮೇಘವು ಆರಿಸಿಬಿಟ್ಟಿತು! ಉತ್ಸಾಹಪರಾಕ್ರಮಗಳೆಂಬ ಜ್ವಾಲೆಯನ್ನು ಉಗುಳುತ್ತ, ನಿಟ್ಟುಸಿರೆಂಬ ಹೊಗೆಯನ್ನು ಹಬ್ಬಿಸುತ್ತ, ಬಲವೆಂಬ ಬೇಗೆಯಿಂದ ಧಗಧಗಿಸುತ್ತಿದ್ದ ಬೆಂಕಿಯನ್ನು ನಂದಿಸಿಬಿಟ್ಟಿತು! (೧೨). ಅಕಟ, ಈ ರಾಕ್ಷಸವ್ಯವಭವು ರಾಮನೆಂಬ ಹುಲಿಯಿಂದ ಹತವಾಗಿ ಬಿದ್ದಿತು!

* ಅಪರಕಾಯ = ನಾಭಿಯಿಂದ ಹಿಡಿದು ಮಸ್ತಕಾಂತವಾದ ಶರೀರಭಾಗಕ್ಕೆ ಪೂರ್ವಕಾಯವೆಂದೂ ಉಳಿದ ಭಾಗಕ್ಕೆ ಅಪರಕಾಯವೆಂದೂ ಹೆಸರು.

ನದಂತಂ ಹೇತುನುದ್ವಾಕ್ಯಂ ಪರಿನ್ಯುಷ್ಠಾರ್ಥನಿಶ್ಚಯನು |
ರಾನುಃ ಶೋಕಸಮಾವಿಷ್ಟಮಿತ್ಯುವಾಚ ವಿಭೀಷಣನು || ೧೪

ನಾಯಂ ವಿನಷ್ಟೋ ನಿಶ್ಚೇಷ್ಟಃ ಸಮರೇ ಚಂಡವಿಕ್ರಮಃ |
ಅತ್ಯುನ್ನತಮಹೋತ್ಸಾಹಃ ಪತಿತೋಽಯನುಶಂಕಿತಃ || ೧೫

ನೈವಂ ವಿನಷ್ಟಾಃ ಶೋಚ್ಯಂತೇ ಕ್ಷತ್ರಧರ್ಮವನಸ್ಥಿತಾಃ |
ವೃದ್ಧಿನಾಶಂಸಮಾನಾನಾ ಯೇ ನಿಪತಂತಿ ರಣಾಜಿರೇ || ೧೬

ಯೇನ ಸೇಂದ್ರಾಸ್ತ್ರಯೋ ಲೋಕಾಸ್ತ್ರಾಸಿತಾ ಯುಧಿ ಧೀಮತಾ |
ತಸ್ಮಿನ್ ಕಾಲಸಮಾಯುಕ್ತೇ ನ ಕಾಲಃ ಪರಿಶೋಚಿತುನು || ೧೭

ರಾಕ್ಷಸಸೇನೆಗಳೇ* ಇದರ ಬಾಲ, ಹಿಣಿಲು, ಕೊಂಬುಗಳು. ವೈರಿಗಳನ್ನು ತಿವಿದು ಬೀಳಿಸುವುದರಲ್ಲಿ ಅಗ್ರಗಣ್ಯವಾದ ವೃಷಭವಿದು. ಚಾಪಲ್ಯವೇ ಇದರ ಕಿವಿ, ಕಣ್ಣು. ಈ ಮಹೋತ್ಸವನ್ನು ರಾಮವ್ಯಾಘ್ರವು ಸಂಹರಿಸಿತು!” (೧೩). ಈ ರೀತಿಯಲ್ಲಿ ಅರ್ಥತತ್ತ್ವವನ್ನು ವಿವೇಚಿಸಿ ಯುಕ್ತವಾದ ಮಾತಿನಿಂದ ಹಲುಬುತ್ತ ಶೋಕಾರ್ತನಾದ ವಿಭೀಷಣನನ್ನು ನೋಡಿ ಶ್ರೀರಾಮನು ಹೀಗೆಂದನು (೧೪): “ವಿಭೀಷಣ, ಶೋಕಿಸಬೇಡ. ಈತನು ಶೌರ್ಯವನ್ನು ಮೆರೆಸದೆ ಕೈಲಾಗದವನಂತೆ ಸಾಯಲಿಲ್ಲ. ಸಂಗ್ರಾಮದಲ್ಲಿ ಚಂಡಪರಾಕ್ರಮಿ ಇವನು. ಅದ್ಭುತವಾದ ಉತ್ಸಾಹಶಕ್ತಿಯಿಂದ ಬೆಳಗುತ್ತಿದ್ದವನು. ಮರಣಕ್ಕೆ ಅಂಜದೆ ಹೋರಾಡಿ ಅಸುವನ್ನು ನೀಗಿದ್ದಾನೆ (೧೫). ಕ್ಷತ್ರಿಯಧರ್ಮದಲ್ಲಿ ನಿರತರಾದ ಇಂತಹ ವೀರರು ಹತರಾದರೆಂದು ಶೋಕಿಸಬಾರದು. ತಮ್ಮ ಅಭ್ಯುದಯಕ್ಕಾಗಿ ಹೋರಾಡಿ, ರಣರಂಗದಲ್ಲಿ ಹತರಾಗಿ ಉರುಳುವ ಶೂರರಿಗಾಗಿ ಅಳಬಾರದು (೧೬). ವಿಭೀಷಣ, ನಿನ್ನ ಅಣ್ಣನು ಸಾಮಾನ್ಯನೆ? ದೇವೇಂದ್ರಸಹಿತವಾಗಿ ಮೂರು ಲೋಕಗಳನ್ನೂ ನಡುಗಿಸಿದ ಧೀರನಿವನು. ಇಂತಹವನು ಕಾಲವಶವನ್ನೈದಿದ

* ಸಿಂಹರ್ಷವೆಂದು ಮೂಲದಲ್ಲಿದೆ. ಸಿಂಹರ್ಷ = ಮೂಲನಕ್ಷತ್ರ. ಇದು ರಾಕ್ಷಸನಕ್ಷತ್ರವಾದ್ದರಿಂದ ರಾಕ್ಷಸರು ಸಿಂಹರ್ಷರು. ಹಿಣಿಲು = ಎತ್ತಿನ ಬೆನ್ನುಡುಬ್ಬ. ಮಹೋತ್ಸ = ಎತ್ತು.

ನೈಕಾಂತವಿಜಯೋ ಯುದ್ಧೇ ಭೂತಪೂರ್ವಃ ಕದಾಚನ |
ಪರೈರ್ನಾ ಹನ್ಯತೇ ವೀರಃ ಪರಾನ್ ವಾ ಹಂತಿ ಸಂಯುಗೇ || ೧೮

ಇಯಂ ಹಿ ಪೂರ್ವೈಃ ಸಂದಿಷ್ಟಾ ಗತಿಃ ಕ್ಷತ್ರಿಯಸಮುತಾ |
ಕ್ಷತ್ರಿಯೋ ನಿಹತಃ ಸಂಖ್ಯೇ ನ ಶೋಚ್ಯ ಇತಿ ನಿಶ್ಚಯಃ || ೧೯

ತದೇವಂ ನಿಶ್ಚಯಂ ದೃಷ್ಟ್ವಾ ತತ್ತ್ವನಾಸ್ಥಾಯ ವಿಜ್ವರಃ |
ಯದಿಹಾನಂತರಂ ಕಾರ್ಯಂ ಕಲ್ಪ್ಯಂ ತದನುಚಿಂತಯ || ೨೦

ತನುಕ್ತವಾಕ್ಯಂ ವಿಕ್ರಾಂತಂ ರಾಜಪುತ್ರಂ ವಿಭೀಷಣಃ |
ಉವಾಚ ಶೋಕಸಂತಪ್ತೋ ಭ್ರಾತುರ್ಹಿತನುನಂತರಮ್ || ೨೧

ಯೋಽಯಂ ವಿಮರ್ದೇಷು ನ ಭಗ್ನಪೂರ್ವಃ

ಸುರೈಃ ಸನೇತೈಃ ಸಹ ನಾಸನೇನ |

ಭವಂತನಾಸಾದ್ಯ ರಣೇ ವಿಭಗ್ನೋ

ನೇಲಾಮಿವಾಸಾದ್ಯ ಯಥಾ ಸಮುದ್ರಃ || ೨೨

ನೆಂದು, ಇದು ಶೋಕಿಸುವ ಸಂದರ್ಭವಲ್ಲ. ಯುದ್ಧದಲ್ಲಿ ಜಯವೇ ಲಭಿಸುವುದೆಂಬ ನಿಶ್ಚಯವಿಲ್ಲ. ಯಾವಾಗಲೂ ಹಾಗೆ ನಡೆದಿಲ್ಲ. ವೀರನಾದವನು ಸಮರದಲ್ಲಿ ಶತ್ರುಗಳಿಂದ ಹತನಾಗಬೇಕು; ಇಲ್ಲವೆ, ಶತ್ರುಗಳನ್ನು ಕೊಲ್ಲಬೇಕು (೧೭-೧೮). ಕ್ಷತ್ರಿಯನಾದವನು ಯುದ್ಧದಲ್ಲಿ ಸತ್ತರೆ ಸದ್ಗತಿಯನ್ನು ಹೊಂದುವನೆಂದು ಪೂರ್ವಜರಾದ ಹಿರಿಯರು ಒಪ್ಪಿಕೊಂಡಿದ್ದಾರೆ. ಯುದ್ಧದಲ್ಲಿ ಹತನಾದ ವೀರನನ್ನು ಕುರಿತು ಶೋಕಿಸಬಾರದೆಂಬುದೇ ಶಾಸ್ತ್ರನಿರ್ಣಯ (೧೯). ಆದ್ದರಿಂದ, ವಿಭೀಷಣ, ನಿನ್ನ ಅಣ್ಣನಿಗಾಗಿ ಅಳಬೇಡ. ಈ ಶಾಸ್ತ್ರನಿರ್ಣಯವನ್ನು ನೀನು ಪರ್ಯಾಲೋಚಿಸು. ಲೋಕವ್ಯವಸ್ಥೆಯೇ ಹೀಗಿದೆಯೆಂಬುದನ್ನು ತಿಳಿದು ಸಮಾಧಾನವನ್ನು ಹೊಂದು. ವಿಭೀಷಣ, ಮುಂದೆ ನಡೆಸಬೇಕಾದ ಕಾರ್ಯವೇನೆಂಬುದನ್ನು ಚಿಂತಿಸು” ಎಂದು ಸಂತ್ಪ್ರೀತನು (೨೦). ಶೋಕಸಂತಪ್ತನಾದ ವಿಭೀಷಣನು ತನ್ನ ಅಣ್ಣನ ಶ್ರೇಯಸ್ಸಿಗಾಗಿ ಮುಂದಿನ ಕರ್ತವ್ಯವನ್ನು ನಿರ್ಧರಿಸಿ, ಶ್ರೀರಾಮನನ್ನು ಕುರಿತು “ರಾಘವ, ದೇವತೆಗಳು ಇಂದ್ರನೊಡಗೂಡಿಬಂದರೂ ನನ್ನ ಅಣ್ಣನು ಯುದ್ಧದಲ್ಲಿ ಮಣಿದವನಲ್ಲ. ಇಂತಹ

ಅನೇನ ದತ್ತಾನಿ ಸುಪೂಜಿತಾನಿ

ಭುಕ್ತಾಶ್ಚ ಭೋಗಾ ನಿಭೃತಾಶ್ಚ ಭೃತ್ಯಾಃ |

ಧನಾನಿ ಮಿತ್ರೇಷು ಸಮುರ್ಪಿತಾನಿ

ವೈರಾಣ್ಯಮಿತ್ರೇಷು ಚ ಯಾಪಿತಾನಿ ||

೨೩

ವಿಷೋಽಽಹಿತಾಗ್ನಿಶ್ಚ ಮಹಾತಪಾಶ್ಚ

ವೇದಾಂತಗಃ ಕರ್ಮಸು ಚಾಗ್ರ್ಯವೀರ್ಯಃ |

ವಿತಸ್ಯ ಯತ್ ಪ್ರೇತಗತಸ್ಯ ಕೃತ್ಯಂ

ತತ್ಕರ್ತುಮಿಚ್ಛಾಮಿ ತನ ಪ್ರಸಾದಾತ್ ||

೨೪

ಸ ತಸ್ಯ ನಾಕೈಃ ಕರುಣೈರ್ಮಹಾತ್ಮಾ

ಸಂಬೋಧಿತಃ ಸಾಧು ವಿಭೀಷಣೇನ |

ಆಜ್ಞಾ ಪಯಾಮಾಸ ನರೇಂದ್ರಸೂನುಃ

ಸ್ವರ್ಗೀಯನಾಥಾನಮದೀನಸತ್ತ್ವಃ ||

೨೫

ವೀರನು ನಿನ್ನನ್ನೆ ದುರಿಸಿ ಹತನಾಗಿಬಿಟ್ಟನು. ಸಮುದ್ರವು ವೇಲೆಯನ್ನೆ ದುರಿಸಿ ದಂತಾಗಿ ಭಗ್ನನಾದನು (೨೧-೨೨). ರಾಜಪುತ್ರ, ನನ್ನ ಅಣ್ಣನು ಬೇಕಾದಷ್ಟು ದಾನಧರ್ಮಗಳನ್ನು ಮಾಡಿದ್ದಾನೆ. ಗುರುಹಿರಿಯರನ್ನು ಪೂಜಿಸಿದ್ದಾನೆ. ರಾಜಭೋಗಗಳನ್ನು ಸಮೃದ್ಧವಾಗಿ ಅನುಭವಿಸಿದ್ದಾನೆ. ಭೃತ್ಯರನ್ನು ತೃಪ್ತಿಯಾಗುವಂತೆ ಪೋಷಿಸಿದ್ದಾನೆ. ಮಿತ್ರರಿಗೆ ಪುಷ್ಟಿಗಳಾಗಿ ಧನವನ್ನು ನೀಡಿದ್ದಾನೆ. ಹಾಗೆಯೇ ವೈರಿಗಳಲ್ಲಿ ಸರಿಯಾಗಿ ಸೇಡನ್ನು ತೀರಿಸಿಕೊಂಡಿದ್ದಾನೆ! (೨೩). ರಾಘವ, ಈತನು ಆಹಿತಾಗ್ನಿಯಾಗಿ ಅಗ್ನಿಹೋತ್ರಾದಿಕಾರ್ಯಗಳನ್ನು ನಡೆಸುತ್ತಿದ್ದನು. ಮಹಾತಪಸ್ವಿ. ವೇದಾಂತದಲ್ಲಿ ನಿಷ್ಣಾತ. ಶ್ರೇಷ್ಠನಾದ ಕರ್ಮನಿಷ್ಠ. ಇಂತಹ ಮಹಾಪುರುಷನಿಗೆ ಯೋಗ್ಯವಾದ ರೀತಿಯಲ್ಲಿ ಪ್ರೇತಕಾರ್ಯವನ್ನು ನಿನ್ನ ಅನುಗ್ರಹದಿಂದ ಮಾಡಬೇಕೆಂದಿದ್ದೇನೆ” ಎಂದು ಹೇಳಿದನು (೨೪). ಈ ಪ್ರಕಾರವಾಗಿ ವಿಭೀಷಣನು ಕರುಣಾರ್ಥವಾದ ವಾಕ್ಯಗಳಿಂದ ಪ್ರಾರ್ಥಿಸಲು, ಮಹಾತ್ಮನೂ ಧೀರನೂ ಆದ ದಶರಥರಾಜತನಯನು ಅನುಮೋದಿಸಿ, ಸ್ವರ್ಗಪ್ರಾಪ್ತಿಕರವಾದ ಅಂತ್ಯೇಷ್ವಿಯನ್ನು ನಡೆಸುವಂತೆ ಆಜ್ಞಾಪಿಸಿದನು (೨೫).

ಮರಣಾಂತಾನಿ ವೈರಾಣಿ ನಿರ್ವೃತ್ತಂ ನಃ ಪ್ರಯೋಜನಮ್ |
 ಕ್ರಿಯತಾನುಸ್ಯ ಸಂಸ್ಕಾರೋ ಮಮಾಪ್ಯೇಷ ಯಥಾ ತವ || ೨೬

ಇತಿ ಶ್ರೀಮದ್ರಾಮಾಯಣೇ ಯುದ್ಧ ಕಾಂಡೇ ದ್ವಾದಶೋತ್ತರಶತತಮಃ ಸರ್ಗಃ



ಶ್ರೀರಾಮನು “ವಿಭೀಷಣ, ಇದೇಕೆ ಹೀಗೆ ಹೇಳುವೆ? ವೈರಕ್ಕೆ ಮರಣವೇ ಗಡಿ (ಸತ್ತವನ ವಿಷಯದಲ್ಲಿ ವೈರಬುದ್ಧಿ ಇರಬಾರದು). ನಮ್ಮ ಕಾರ್ಯ ನೆರವೇರಿತು (ಇನ್ನು ರಾವಣನಮೇಲೆ ದ್ವೇಷವೇಕೆ?). ಇವನ ಉತ್ತರಕ್ರಿಯೆ ಯನ್ನು ನೆರವೇರಿಸು. ವಿಭೀಷಣ, ಇವನು ನಿನಗೆ ಹೇಗೋ ಹಾಗೆ ನನಗೂ ಇನ್ನುಮೇಲೆ ಸೋದರನೇ!” ಎಂದು ನುಡಿದನು (೨೬).

ಇಲ್ಲಿಗೆ ಶ್ರೀಮದ್ರಾಮಾಯಣದ ಯುದ್ಧ ಕಾಂಡದಲ್ಲಿ ನೂರಹನ್ನೆರಡನೆಯ ಸರ್ಗ



ತ್ರಯೋದಶೋತ್ತರಶತತನುಃ ಸರ್ಗಃ

ರಾವಣಾಂತಃಪುರಸರಿದೇವನನಮ್

ರಾವಣಂ ನಿಹತಂ ಶ್ರುತ್ವಾ ರಾಘವೇಣ ಮಹಾತ್ಮನಾ |
 ಅಂತಃಪುರಾದ್ವಿನಿಷ್ಠೇತೂ ರಾಕ್ಷಸ್ಯಃ ಶೋಕಕರ್ಶಿತಾಃ || ೧
 ವಾಯುನಾಣಾಃ ಸುಬಹುಶೋ ವೇಷ್ಪಂತ್ಯಃ ಕ್ಷುತಿಪಾಂಸುಷು |
 ವಿಮುಕ್ತಕೇಶೋ ದುಃಖಾರ್ತಾ ಗಾವೋ ವತ್ಸಹತಾ ಇವ || ೨
 ಉತ್ತರೇಣ ವಿನಿಷ್ಕ್ರಮ್ಯ ದ್ವಾರೇಣ ಸಹ ರಾಕ್ಷಸೈಃ |
 ಪ್ರವಿಶ್ಯಾಯೋಧನಂ ಘೋರಂ ವಿಚಿನ್ವತ್ಯೋ ಹತಂ ಪತಿನಮ್ || ೩
 ಆರ್ಯಪುತ್ರೇತಿನಾದಿನೋ ಹಾ ನಾಥೇತಿ ಚ ಸರ್ವಶಃ |
 ಪರಿವೇತುಃ ಕಬಂಧಾಂಕಾಂ ಮಹೀಂ ಶೋಣಿತಕರ್ದಮಾನಮ್ || ೪
 ತಾ ಬಾಷ್ಪಪರಿಪೂರ್ಣಾಹ್ಲೋ ಭರ್ತೃಶೋಕಪರಾಜಿತಾಃ |
 ಕರೇಣ್ವ ಇವ ನರ್ದಂತೋ ವಿನೇದುಹೃತಯೂಥಸಾಃ || ೫

ಸರ್ಗ ೧೧೩

ರಾವಣಪತ್ನಿಯರ ವಿಲಾಸ.

ಮಹಾತ್ಮನಾದ ರಾಘವನಿಂದ ರಾವಣನು ಹತನಾದನೆಂಬ ಸುದ್ದಿಯನ್ನು ಕೇಳಿ, ರಾವಣಾಂತಃಪುರದಿಂದ ರಾಕ್ಷಸಸ್ತ್ರೀಯರು ಅಳುತ್ತ ಹೊರಟರು. ಯಾರು ಎಷ್ಟೆಷ್ಟು ತಡೆದರೂ ನಿಲ್ಲದೆ, ಅವರೆಲ್ಲರೂ ತಲೆಕೂದಲನ್ನು ಕೆದರಿ ಕೊಂಡು ಮಣ್ಣಲ್ಲಿ ಹೊರಳುತ್ತ, ಕರುಗಳನ್ನು ಕಳೆದುಕೊಂಡ ಗೋವುಗಳಂತೆ ಆರ್ತಸ್ವರದಿಂದ ಕೂಗುತ್ತ ಹೊರಟರು (೧-೨). ಆ ಸ್ತ್ರೀಯರು ತಮ್ಮ ಬಂಧುಗಳಾದ ರಾಕ್ಷಸರೊಡಗೂಡಿ ಲಂಕೆಯ ಉತ್ತರದ್ವಾರದ ಮೂಲಕ ಘೋರವಾದ ರಣರಂಗಕ್ಕೆ ಬಂದು, ಹತನಾದ ತಮ್ಮ ವತಿಯನ್ನು ಅರಸುತ್ತ, “ಆರ್ಯಪುತ್ರ, ಹಾ ನಾಥ!” ಎಂದು ಗೋಳಾಡುತ್ತ, ತಲೆಯಿಲ್ಲದ ಕಬಂಧಗಳಿಂದ ಕೂಡಿ ರಕ್ತದಿಂದ ಕೊಚ್ಚಿಯಾದ ನೆಲದಲ್ಲಿ ತಿರುಗಾಡಿದರು (೩-೪). ಆ ಸ್ತ್ರೀಯರ ಕಣ್ಣುಗಳಲ್ಲಿ ನೀರು ತುಂಬಿತ್ತು.

ದದ್ಯ ಶ್ರುತಂ ಮಹಾವೀರ್ಯಂ ಮಹಾಕಾಯಂ ಮಹಾದ್ಯುತಿಮ್ |
 ರಾವಣಂ ನಿಹತಂ ಭೂಮೌ ನೀಲಾಂಜನಚಯೋಪಮಮ್ || ೬
 ತಾಃ ಪತಿಂ ಸಹಸಾ ದೃಷ್ಟ್ವಾ ಶಯಾನಂ ರಣಪಾಂಸುಷು |
 ನಿಪೇತುಸ್ತಸ್ಯ ಗಾತ್ರೇಷು ಚೈನ್ನಾ ವನಲತಾ ಇವ || ೭
 ಬಹುಮಾನಾತ್ ಪರಿಷ್ಪಜ್ಯ ಕಾಚಿದೇನಂ ರುರೋದ ಹ |
 ಚರಣೌ ಕಾಚಿದಾಲಿಂಗ್ಯ ಕಾಚಿತ್ ಕಂಠೇನಲಂಬ್ಯ ಚ || ೮
 ಉದ್ಧೃತ್ಯ ಚ ಭುಜೌ ಕಾಚಿದ್ಭೂಮೌ ಸ್ಮ ಪರಿವರ್ತತೇ |
 ಹತಸ್ಯ ವದನಂ ದೃಷ್ಟ್ವಾ ಕಾಚಿನ್ಮೋಹಮುಪಾಗಮತ್ || ೯
 ಕಾಚಿದಂಕೇ ಶಿರಃ ಕೃತ್ವಾ ರುರೋದ ಮುಖಮೀಕ್ಷತೀ |
 ಸ್ನಾಪಯಂತೀ ಮುಖಂ ಬಾಷ್ಪೈಸ್ತುಷಾರೈರಿವ ಪಂಕಜಮ್ || ೧೦

ಪತಿಯು ಮೃತನಾದನೆಂಬ ದುಃಖವು ಕೊರೆಯುತ್ತಿತ್ತು. ಸಲಗನನ್ನು ಕಳೆದುಕೊಂಡ ಹೆಣ್ಣಾನೆಗಳಂತೆ ಅರ್ತಸ್ವರದಿಂದ ಅವರು ಚೀರುತ್ತಿದ್ದರು. ಪತಿಯನ್ನು ಹುಡುಕುತ್ತ ಬಂದು, ಕಡೆಗೆ ಮಹಾವೀರ್ಯನೂ ಮಹಾಕಾಯನೂ ಮಹಾದ್ಯುತಿಯೂ ಆದ ರಾವಣನು ಕಪ್ಪುಕಾಡಿಗೆಯ ರಾಶಿಯಂತೆ ನೆಲದಲ್ಲಿ ಹತನಾಗಿ ಬಿದ್ದಿರುವುದನ್ನು ಅವನ ಪತ್ನಿಯರು ನೋಡಿದರು (೫-೬). ರಣಭೂಮಿಯ ಧೂಳಿಯಲ್ಲಿ ಮಲಗಿದ್ದ ವತಿಯನ್ನು ಕಂಡೊಡನೆ, ಕಡಿದುಹಾಕಿದ ವನಲತೆಗಳಂತೆ ಆ ಸ್ತ್ರೀಯರು ಶೋಕಾವೇಶದಿಂದ ರಾವಣನ ಮೈಮೇಲೆ ಬಿದ್ದು ಹೊರಕತೊಡಗಿದರು(೭). ಒಬ್ಬಳು ಪ್ರೇಮಾತಿಶಯದಿಂದ ರಾವಣನನ್ನು ಅಪ್ಪಿಕೊಂಡು ಗಳಗಳನೆ ಅತ್ತಳು. ಇನ್ನೊಬ್ಬಳು ಅವನ ಕಾಲುಗಳನ್ನೂ ಮತ್ತೊಬ್ಬಳು ಕಂಠವನ್ನೂ ಆಲಿಂಗಿಸಿಕೊಂಡು ರೋದಿಸಿದರು. ಮಗದೊಬ್ಬಳು ರಾವಣನ ಭುಜಗಳನ್ನು ತನ್ನ ಮೈಮೇಲಿರಿಸಿಕೊಂಡು ನೆಲದಲ್ಲಿ ಹೊರಳಾಡಿದಳು. ಇನ್ನೊಬ್ಬ ರಮಣಿಗೆ ಹತನಾದ ರಾವಣನ ಮುಖವನ್ನು ನೋಡಿದೊಡನೆ ಎಚ್ಚರದಪ್ಪಿತು (೮-೯). ಒಬ್ಬ ತರುಣಿಯು ಆತನ ಶಿರಸ್ಸನ್ನು ತನ್ನ ತೊಡೆಯಮೇಲಿಟ್ಟುಕೊಂಡು, ಮುಖವನ್ನು ನೋಡಿ ನೋಡಿ ರೋದಿಸುತ್ತಿದ್ದಳು. ತಾವರೆಹೂವಿನಮೇಲೆ ಹಿಮವನ್ನು ಸುರಿಸುವಂತೆ, ಕಣ್ಣೀರು ಹರಿಸಿ ಅವನ ಮುಖವನ್ನು ನೆನೆಸಿದಳು

ಏವನೂರ್ತಾಃ ಪತಿಂ ದೃಷ್ಟ್ವಾ ರಾವಣಂ ನಿಹತಂ ಭುವಿ |
 ಚುಕ್ರು ಶುರ್ಬಹುಧಾ ಶೋಕಾದ್ಭ್ರೂಯಸ್ತಾಃ ಪರ್ಯದೇವಯನ್ ||
 ಯೇನ ವಿತ್ರಾಸಿತಃ ಶಕ್ರೋ ಯೇನ ವಿತ್ರಾಸಿತೋ ಯಮುಃ |
 ಯೇನ ನೈಶ್ರವಣೋ ರಾಜಾ ಪುಷ್ಪಕೇಣ ವಿಯೋಜಿತಃ || ೧೨
 ಗಂಧರ್ವಾಣಾಮೃಷೀಣಾಂ ಚ ಸುರಾಣಾಂ ಚ ಮಹಾತ್ಮನಾಮ್ |
 ಭಯಂ ಯೇನ ಮಹದ್ಭ್ರಂ ಸೋಽಯಂ ಶೇತೇ ರಣೇ ಹತಃ || ೧೩
 ಅಸುರೇಭ್ಯಃ ಸುರೇಭ್ಯೋ ವಾ ಪನ್ನಗೇಭ್ಯೋಽಪಿ ವಾ ತಥಾ |
 ನ ಭಯಂ ಯೋ ವಿಜಾನಾತಿ ತಸ್ಯೇದಂ ಮಾನುಷಾದ್ಭಯಮ್ || ೧೪
 ಅವಧ್ಯೋ ದೇವತಾನಾಂ ಯಸ್ತಥಾ ದಾನವರಕ್ಷಸಾಮ್ |
 ಹತಃ ಸೋಽಯಂ ರಣೇ ಶೇತೇ ಮಾನುಷೇಣ ಪದಾತಿನಾ || ೧೫
 ಯೋ ನ ಶಕ್ಯಃ ಸುರೈರ್ಹಂತುಂ ನ ಯಕ್ಷೈರ್ನಾಸುರೈಸ್ತಥಾ |
 ಸೋಽಯಂ ಕಶ್ಚಿದಿನಾಸತ್ತ್ವೋ ಮೃತ್ಯುಂ ಮರ್ತ್ಯೇನ ಲಂಭಿತಃ ||

(೧೦). ಹೀಗೆ ರಾವಣಪತ್ನಿಯರು ಹತನಾದ ರಾವಣನನ್ನು ನೋಡಿ ದುಃಖಾವೇಶದಿಂದ ಅತ್ತು ಗೋಳಾಡಿದರು. ಬಗೆಬಗೆಯಲ್ಲಿ ಹಲುಬಿದರು. "ಆಯ್ಯೋ ಆಕಟ! ರಾವಣನು ಹತನಾದನೆ? ಇಂದ್ರನು ಯಾರಿಗೆ ಅಂಜುತ್ತಿದ್ದನೋ, ಯಮನು ಯಾರಿಗೆ ನಡುಗುತ್ತಿದ್ದನೋ, ಯಕ್ಷರಾಜನಾದ ವೈಶ್ರವಣನು ಯಾರಿಂದ ಪುಷ್ಪಕವಿಮಾನವನ್ನು ಕಳೆದುಕೊಂಡನೋ ಅಂತಹ ರಾವಣನು ಹತನಾದನಲ್ಲ! (೧೧-೧೨). ಗಂಧರ್ವರೂ ಋಷಿಗಳೂ ದೇವತೆಗಳೂ ಯಾರ ಹೆಸರನ್ನು ಕೇಳಿದರೆ ತತ್ತರಿಸಿ ನಡುಗುತ್ತಿದ್ದರೋ ಅಂಥ ರಾವಣನು ಯುದ್ಧದಲ್ಲಿ ಹತನಾಗಿ ಮಲಗಿದನೆ! ಸುರಾಸುರರಿಂದಲೂ ಪನ್ನಗರಿಂದಲೂ ಭಯವೆಂಬುದನ್ನೇ ಯಾವನು ಕಂಡರಿಯನೋ, ಅಂಥವನಿಗೆ ಒಬ್ಬ ಮನುಷ್ಯನಿಂದ ಈ ರೀತಿಯ ವಿಪತ್ತು ಬಂದಿತೆ! (೧೩-೧೪). ಅಬ್ಬ! ದೇವದಾನವರಿಗೂ ರಾಕ್ಷಸರಿಗೂ ಯಾರನ್ನು ಸಂಹರಿಸಲು ಸಾಧ್ಯವೇ ಆಗಲಿಲ್ಲವೋ ಅಂಥ ವೀರಾಗ್ರೇಸರನನ್ನು ಪದಾತಿಯಾದ ಒಬ್ಬ ಮನುಷ್ಯನು ಕೊಂದುಬಿಟ್ಟನಲ್ಲ! (೧೫). ಆಕಟ! ದೇವತೆಗಳಿಗಾಗಲಿ ಯಕ್ಷರಿಗಾಗಲಿ ಅಸುರರಿಗಾಗಲಿ ಸಂಹರಿಸಲು ಅಶಕ್ಯನಾದ ಈ ಪರಾಕ್ರಮಿಯು, ನಿಸ್ಸತ್ತ್ವ

ಏವಂ ನದಂತ್ಯೋ ಬಹುಧಾ ರುರುದುಸ್ತಸ್ಯ ತಾಃ ಸ್ತ್ರಿಯಃ |
ಭೂಯ ಏವ ಚ ದುಃಖಾರ್ತಾ ವಿಲೇಪುಶ್ಚ ಪುನಃ ಪುನಃ || ೧೭

ಅಶೃಣ್ವತಾ ಚ ಸುದ್ಯದಾಂ ಸತತಂ ಹಿತವಾದಿನಾಮ್ |
ನುರಣಾಯಾಹೃತಾ ಸೀತಾ ಘಾತಿಸಾಶ್ಚ ನಿಶಾಚರಾಃ || ೧೮

ಏತಾಃ ಸನುಮಿದಾನೀಂ ತೇ ನಯನೂತ್ಮಾ ಚ ಸಾತಿತಾಃ |
ಬ್ರುವಾಣೋಽಪಿ ಹಿತಂ ನಾಕೃಮಿಷ್ಟೋ ಭ್ರತಾ ವಿಭೀಷಣಃ || ೧೯

ಧೃಷ್ಟಂ ಪರುಷಿತೋ ನೋಹಾತ್ಸ್ವಯಾತ್ಮವಧಕಾಂಕ್ಷಿಣಾ |
ಯದಿ ನಿಯಾರ್ತಿಸಾ ತೇ ಸ್ಯಾತ್ಸೀತಾ ರಾಮಾಯ ಮೈಥಿಲೀ || ೨೦

ನ ನಃ ಸ್ಯಾದ್ವ್ಯಸನಂ ಘೋರಮಿದಂ ಮೂಲಹರಂ ಮಹತ್ |
ವೃತ್ತಕಾನೋ ಭವೇದ್ಭ್ರತಾ ರಾನೋ ಮಿತ್ರಕುಲಂ ಭವೇತ್ ||

ನಯಂ ಚಾವಿಧವಾಃ ಸರ್ವಾಃ ಸಕಾಮಾ ನ ಚ ಶತ್ರುವಃ |
ತ್ವಯಾ ಪುನರ್ನೃಶಂಸೇನ ಸೀತಾಂ ಸಂರುಂಧತಾ ಬಲಾತ್ || ೨೨

ನಾದ ಒಬ್ಬ ಸಾಮಾನ್ಯನಂತೆ ಮಾನವನಿಂದ ಮೃತನಾಗಿಬಿಟ್ಟನಲ್ಲ!” (೧೬). ಈ ರೀತಿಯಲ್ಲಿ ಹಲುಬುತ್ತ ಆ ರಾಕ್ಷಸ ಸ್ತ್ರೀಯರು ಗೋಳಾಡಿದರು. ದುಃಖಾರ್ತರಾಗಿ ಮತ್ತೆ ಮತ್ತೆ ಅತ್ತರು. ರೋದಿಸುತ್ತ ಮತ್ತೆ ವಿಲಸಿಸಿದರು: “ಹಾ ನಾಥ! ಹಿತವಾದಿಗಳಾದ ಮಿತ್ರರ ಮಾತನ್ನು ನೀನು ಕೇಳಲಿಲ್ಲ. ಸಾವಿಗಾಗಿಯೇ ಸೀತೆಯನ್ನು ತಂದಂತಾಯಿತು. ಬಹುಮಂದಿ ರಾಕ್ಷಸರನ್ನೂ ಕೊಲ್ಲಿಸಿದೆ (೧೭-೧೮). ನೀನೂ ನಿನ್ನವರಾದ ನಾವೆಲ್ಲರೂ ಹತರಾದೆವು. ನಿನ್ನ ಪ್ರಿಯಸೋದರನಾದ ವಿಭೀಷಣನು ಹಿತನುಡಿಯನ್ನಾಡಿದರೂ ನೀನು ಕೇಳದೆಹೋದೆ. ಅವಿವೇಕದಿಂದ ಕಠಿಣವಾಗಿ ಅವನನ್ನು ನಿಂದಿಸಿದೆ. ಇದೆಲ್ಲವೂ ನಿನ್ನ ಮರಣವನ್ನು ಕೋರಿ ನೀನೇ ನಡೆಸಿದ ಕಾರ್ಯ (೧೯-೨೦). ಸೀತೆಯನ್ನು ರಾಮನಿಗೆ ಒಪ್ಪಿಸಿಬಿಟ್ಟಿದ್ದರೆ ಇಂತಹ ಘೋರವಾದ ವಿಸತ್ತು ನಮಗೆ ಬರುತ್ತಿರಲಿಲ್ಲ. ಬುಡವನ್ನೇ ಕಡಿದು ಚೆಲ್ಲುವ ಈ ಕಷ್ಟ ಸಂಭವಿಸುತ್ತಿರಲಿಲ್ಲ. ತಮ್ಮನಾದ ವಿಭೀಷಣನ ಇಷ್ಟವನ್ನೂ ನಡೆಸಿದಂತಾಗುತ್ತಿತ್ತು. ರಾಮನೂ ನಮಗೆ ಮಿತ್ರನಾಗುತ್ತಿದ್ದನು. ನಾವೂ ವಿಧವೆಯರಾಗುತ್ತಿರಲಿಲ್ಲ! ನಮ್ಮ ಶತ್ರುಗಳಾದ ಇಂದ್ರಾದಿಗಳ ಇಷ್ಟವೂ

ರಾಕ್ಷಸಾ ವಯನೂತ್ಮಾ ಚ ತ್ರಯಂ ತುಲ್ಯಂ ನಿಸಾತಿತಮ್ |
 ನ ಕಾಮುಕಾರಃ ಕಾಮಂ ನಾ ತನ ರಾಕ್ಷಸಪುಂಗವ || ೨೩
 ದೈವಂ ಚೇಷ್ಟಯತೇ ಸರ್ವಂ ಹತಂ ದೈವೇನ ಹನ್ಯತೇ |
 ವಾನರಾಣಾಂ ವಿನಾಶೋಽಯಂ ರಕ್ಷಸಾಂ ಚ ಮಹಾಹವೇ || ೨೪
 ತನ ಚೈವ ಮಹಾಬಾಹೋ ದೈವಯೋಗಾದುಪಾಗತಃ |
 ನೈವಾರ್ಥೇನ ನ ಕಾಮೇನ ವಿಕ್ರಮೇಣ ನ ಚಾಜ್ಞಯಾ || ೨೫
 ಶಕ್ಯಾ ದೈವಗತಿರ್ಲೋಕೇ ನಿನರ್ತಯಿತುನುದ್ಯತಾ |
 ವಿಲೇಪುರೇನಂ ದೀನಾಸ್ತಾ ರಾಕ್ಷಸಾಧಿಪಯೋಷಿತಃ || ೨೬
 ಕುರರ್ಯ ಇವ ದುಃಖಾರ್ತಾ ಬಾಷ್ಟಪರ್ಯಾಕುಲೇಕ್ಷಣಾಃ ||

ಇತಿ ಶ್ರೀಮದ್ರಾಮಾಯಣೇ ಯುಧ್ಧಕಾಂಡೇ ತ್ರಯೋದಶೋತ್ತರಶತತಮಃ ಸರ್ಗಃ



ನಡೆಯುತ್ತಿ ರಲಿಲ್ಲ (೨೧-೨೨). ನೀನಾದರೋ ಕ್ರೂರಸ್ವಭಾವದಿಂದ ಸೀತೆ
 ಯನ್ನು ಬಲಾತ್ಕಾರವಾಗಿ ಸೆರೆಯಲ್ಲಿಟ್ಟೆ. ಅದರ ಫಲವಾಗಿ ಸಮಸ್ತ
 ರಾಕ್ಷಸರೂ ನೀನೂ ನಾವೂ-ಮೂವರೂ ಏಕಕಾಲದಲ್ಲಿ ನಾಶವಾದೆವು!
 ಓ ರಾಕ್ಷಸಶ್ರೇಷ್ಠ! ಇದೆಲ್ಲಕ್ಕೂ ನಿನ್ನ ಸ್ವೇಚ್ಛಾಪ್ರವರ್ತನೆಯೇ ಕಾರಣ
 ವೆಂದೂ ಹೇಳುವಂತಿಲ್ಲ (೨೩). ಎಲ್ಲವೂ ದೈವದ ಆಟ! ದೈವವೇ ಜೀವಿ
 ಯನ್ನು ಮೊದಲು ಕೊಂದಿರುತ್ತದೆ. ಆಮೇಲೆ ನೆವಕ್ಕೆ ಇನ್ನೊಬ್ಬನು
 ಕೊಲ್ಲುತ್ತಾನೆ. ಈ ರೀತಿಯಲ್ಲಿ ಯುಧ್ಧ ನಡೆದು, ಇದರಲ್ಲಿ ವಾನರರಿಗೂ
 ರಾಕ್ಷಸರಿಗೂ ನಿನಗೂ ವಿನಾಶವು ದೈವಯೋಗದಿಂದ ಆದುದೇ ಸರಿ (೨೪).
 ಹಾ ನಾಥ! ಕಾರ್ಯೋನ್ಮುಖವಾದ ದೈವಗತಿಯನ್ನು ಧನದಿಂದಾಗಲಿ
 ಇಚ್ಛೆಯಿಂದಾಗಲಿ ಪರಾಕ್ರಮದಿಂದಾಗಲಿ ಆಜ್ಞಾಮಾತ್ರದಿಂದಾಗಲಿ-
 ನಿಲ್ಲಿಸಲು ಶಕ್ಯವಿಲ್ಲ. ಒಟ್ಟಿನಲ್ಲಿ ನಾವು ಕೆಟ್ಟವು” ಎಂದು ರಾಕ್ಷಸರಾಜನ
 ಪತ್ನಿಯರು ದೈವ್ಯದಿಂದ ವಿಲಸಿಸಿದರು. ದುಃಖದಿಂದ ಕಣ್ಣೀರುಬಿಡುತ್ತ
 ಕುರರಪಕ್ಷಿಗಳಂತೆ ಆರ್ತಧ್ವನಿಯಿಂದ ಅತ್ತರು (೨೫-೨೬).

ಇಲ್ಲಿಗೆ ಶ್ರೀಮದ್ರಾಮಾಯಣದ ಯುಧ್ಧಕಾಂಡದಲ್ಲಿ ನೂರಹದಿಮೂರನೆಯ ಸರ್ಗ



ಚತುರ್ದಶೋತ್ತರಶತತನುಃ ಸರ್ಗಃ

ಮಂದೋದರೀವಿಲಾಪಃ

ತಾಸಾಂ ವಿಲಪನಾನಾನಾಂ ತಥಾ ರಾಕ್ಷಸಯೋಷಿತಾನುಃ ಜ್ಯೇಷ್ಠಾ ಪತ್ನೀ ಪ್ರಿಯಾ ದೀನಾ ಭರ್ತಾರಂ ಸಮುದೈಕ್ಷತ	೧
ದಶಗ್ರೀವಂ ಹತಂ ದೃಷ್ಟ್ವಾ ರಾನೋಣಾಚಿಂತ್ಯಕರ್ಮಣಾ ಪತಿಂ ಮಂದೋದರೀ ತತ್ರ ಕೃಪಣಾ ಪರ್ಯದೇವಯತ್	೨
ನನು ನಾನು ಮಹಾಭಾಗ ತವ ನೈಶ್ರವಣಾನುಜ ಕ್ರುದ್ಧಸ್ಯ ಪ್ರಮುಖೇ ಸ್ಥಾತುಂ ತ್ರಸ್ಯತ್ಯಪಿ ಪುರಂದರಃ	೩
ಋಷಯಶ್ಚ ಮಹೀದೇವಾ ಗಂಧರ್ವಾಶ್ಚ ಯಶಸ್ವಿನಃ ನನು ನಾನು ತವೋದ್ವೇಗಾಚ್ಚಾರಣಾಶ್ಚ ದಿಶೋ ಗತಾಃ	೪

ಸರ್ಗ ೧೦೪

ಮಂದೋದರಿಯ ವಿಲಾಪ. ವಿಭೀಷಣನಿಂದ ರಾವಣನ ಉತ್ತರಕ್ರಿಯೆ.

ಹೀಗೆ ರಾಕ್ಷಸಸ್ತ್ರೀಯರು ವಿಲಪಿಸುತ್ತಿರುವಾಗ, ರಾವಣನ ಪ್ರಿಯ ತಮೆಯೂ ಜ್ಯೇಷ್ಠ ಪತ್ನಿಯೂ ಆದ ಮಂದೋದರಿಯು * ಬಂದು ದೈನ್ಯ ದಿಂದ ತನ್ನ ಪತಿಯನ್ನು ನೋಡಿದಳು. ಅಚಿಂತ್ಯಮಹಿಮನಾದ ಶ್ರೀರಾಮ ನಿಂದ ದಶಗ್ರೀವನು ಹತನಾಗಿರುವುದನ್ನು ವೀಕ್ಷಿಸಿ, ಮಂದೋದರಿಯು ದುಃಖಾರ್ತಳಾಗಿ ವಿಲಪಿಸತೊಡಗಿದಳು (೧-೨): “ಓ ಮಹಾಭಾಗ, ಕುಬೇರಾನುಜ! ನಿನೆದುರಿಗೆ ನಿಲ್ಲುವುದಕ್ಕೆ ಸಹ ದೇವೇಂದ್ರನು ಹೆದರು ತ್ತಿದ್ದನಲ್ಲವೆ? ಕೀರ್ತಿಶಾಲಿಗಳಾದ ಋಷಿಗಳೂ ಬ್ರಾಹ್ಮಣರೂ ಗಂಧರ್ವರೂ ಜಾರಣರೂ ನಿನಗೆ ಅಂಜಿ ದಿಕ್ಕುದಿಕ್ಕಿಗೆ ಓಡುತ್ತಿದ್ದರಲ್ಲವೆ? (೩-೪).

* ಮೂಲದಲ್ಲಿ ಮಂದೋದರೀ-ಮಂದೋದರೀ ಎಂದು ಎರಡು ಪಾಠಗಳೂ ಇವೆ. ಮಂದ = ಕೃಶವಾದ, ಉದರೀ = ಉದರವುಳ್ಳವಳು; ಕೃಶೋದರಿ. ಮಂಡ = ಮಂಡನಭೂತವಾದ-ಸುಂದರವಾದ, ಉದರೀ = ಉದರವುಳ್ಳವಳು. ‘ಮಡಿ-ಭೂಷಾಯಾಂ ಹರ್ಷೇ ಚ.’

ಸ ತ್ವಂ ಮಾನುಷಮಾತ್ಮೇಣ ರಾಮೇಣ ಯುಧಿ ನಿರ್ಜಿತಃ |
 ನ ನ್ಯಪತ್ರ ಪಸೇ ರಾಜನ್ ಕಿಮಿದಂ ರಾಕ್ಷಸರ್ಷಭ || ೫
 ಕಥಂ ತ್ವೈಲೋಕ್ಯಮಾಕ್ರಮ್ಯ ಶ್ರಿಯಾ ವೀರ್ಯೇಣ ಚಾನ್ವಿತಮ್ |
 ಅವಿಷಹ್ಯಂ ಜಘಾನ ತ್ವಾಂ ಮಾನುಷೋ ವನಗೋಚರಃ || ೬
 ಮಾನುಷಾಣಾಮವಿಷಯೇ ಚರತಃ ಕಾಮರೂಪಿಣಃ |
 ವಿನಾಶಸ್ತವ ರಾಮೇಣ ಸಂಯುಗೇ ನೋಪಪದ್ಯತೇ || ೭
 ನ ಚೈತತ್ ಕರ್ಮ ರಾಮಸ್ಯ ಶ್ರದ್ಧಧಾಮಿ ಚಮೂನುಖೇ |
 ಸರ್ವತಃ ಸಮುಪೇತಸ್ಯ ತವ ತೇನಾಭಿಮರ್ಶನಮ್ || ೮
 ಯದೈವ ಚ ಜನಸ್ಥಾನೇ ರಾಕ್ಷಸೈರ್ಬಹುಭಿರ್ವೃತಃ |
 ಖರಸ್ತವ ಹತೋ ಭ್ರಾತಾ ತಥೈವಾಸೌ ನ ಮಾನುಷಃ || ೯

ಹಾ ನಾಥ, ಅಂಥ ವೀರಾಗ್ರೇಸರನಾದ ನೀನು ಒಬ್ಬ ಮನುಷ್ಯಮಾತ್ರ
 ನಾದ ರಾಮನಿಂದ ಯುದ್ಧದಲ್ಲಿ ಪರಾಜಿತನಾದೆಯಾ? ಓ ಮಹಾರಾಜ-
 ರಾಕ್ಷಸೋತ್ತಮ, ಇದರಿಂದ ನಿನಗೆ ಲಜ್ಜೆಯಾಗದೆ? (೫). ಮೂರು
 ಲೋಕಗಳನ್ನೂ ತುಳಿದು ನಿಂತ ನಿನ್ನನ್ನು-ಐಶ್ವರ್ಯದಿಂದಲೂ ವೀರ್ಯ
 ದಿಂದಲೂ ಮೆರೆಯುತ್ತಿದ್ದ ನಿನ್ನನ್ನು-ಅಜೇಯನಾಗಿದ್ದ ನಿನ್ನನ್ನು, ಕಾಡಿನಲ್ಲಿ
 ಅಲಿದಾಡುತ್ತಿದ್ದ ಒಬ್ಬ ಮಾನವನು ಹೇಗೆ ಕೊಂದಿರಬಹುದು? (೬).
 ಮಾನವರಿಗೆ ಅಗಮ್ಯವಾದ ಲಂಕಾದಿ ಪ್ರದೇಶಗಳಲ್ಲಿ ಕಾಮರೂಪಿಯಾಗಿ
 ಸಂಚರಿಸಬಲ್ಲ ನಿನಗೆ, ರಾಮನೊಡನೆ ಯುದ್ಧವಾಗಿ ಅವನಿಂದ ಸಾವು
 ಬಂದಿತೆಂದರೆ ಎಂದಿಗೂ ಒಪ್ಪತಕ್ಕದ್ದಲ್ಲ! ರಾಮನು ರಣರಂಗದಲ್ಲಿ ಇಂತಹ
 ಅಚ್ಚರಿಯ ಕಾರ್ಯವನ್ನು ನಡೆಸಿದನೆಂದರೆ, ನನಗೆ-ನಂಬಿಕೆಯಾಗದು!
 ಸಕಲ ಯುದ್ಧೋಪಕರಣಗಳಿಂದ ಸನ್ನದ್ಧನಾದ ನಿನ್ನನ್ನು ರಾಮನು
 ಮುತ್ತಿದನೆಂಬುದನ್ನು ನಾನು ನಂಬಲಾರೆ! (೭-೮). ನಿನ್ನ ತಮ್ಮನಾದ
 ಖರನು ಸಾಮಾನ್ಯನೇ? ಅವನಿಗೆ ಬಹುಮಂದಿ ರಾಕ್ಷಸಭಟರ ಪರಿವಾರ
 ವಿತ್ತು. ಅವರೆಲ್ಲರನ್ನೂ ಜನಸ್ಥಾನದಲ್ಲಿ ಯಾವಾಗ ರಾಮನು ಕೊಂದನೋ
 ಆಗಲೇ ಅವನು ಮನುಷ್ಯಮಾತ್ರನಲ್ಲವೆಂದು ಸ್ಪಷ್ಟವಾಯಿತು! ಲಂಕಾ

ಯದೈವ ನಗರೀಂ ಲಂಕಾಂ ದುಷ್ಟವೇಶಾಂ ಸುರೈರಪಿ |
 ಪ್ರವಿಷ್ಟೋ ಹನುಮಾನ್ ವೀರ್ಯಾತ್ತದೈವ ವ್ಯಥಿತಾ ವಯಮ್ ||

ಯದೈವ ನಾನರೈರ್ಘೋರೈರ್ಬಿಭ್ರಾಃ ಸೇತುರ್ಮಹಾರ್ಣವೇ |
 ತದೈವ ಹೃದಯೇನಾಹಂ ಶಂಕೇ ರಾಮನುಮಾನುಷಮ್ || ೧೧

ಅಥನಾ ರಾಮರೂಪೇಣ ಕೃತಾಂತಃ ಸ್ವಯಮಾಗತಃ |
 ಮಾಯಾಂ ತನ ವಿನಾಶಾಯ ನಿಧಾಯಾಪ್ರತಿತರ್ಕಿತಾಮ್ || ೧೨

ಅಥನಾ ವಾಸನೇನ ತ್ವಂ ಧರ್ಷಿತೋಽಸಿ ಮಹಾಬಲ |
 ವಾಸನಸ್ಯ ಕುತಃ ಶಕ್ತಿಸ್ತ್ವಾಂ ದ್ರಷ್ಟುಮಪಿ ಸಂಯುಗೇ || ೧೩

ವ್ಯಕ್ತಮೇಷ ಮಹಾಯೋಗೀ ಪರಮಾತ್ಮಾ ಸನಾತನಃ |
 ಅನಾದಿಮುಘ್ಯನಿಧನೋ ಮಹತಃ ಪರಮೋ ಮಹಾನ್ | ೧೪

ನಗರಿಯು ದೇವತೆಗಳಿಗೂ ವ್ರವೇಶಿಸಲು ಅಶಕ್ಯವಾದದ್ದು. ಹನುಮಂತನೆಂಬ ಕಪಿಯೊಬ್ಬನು ಯಾವಾಗ ಇದರೊಳಗೆ ಶೌರ್ಯದಿಂದ ನುಗ್ಗಿ ಬಂದನೋ, ಆಗಲೇ ನಮಗೆ ಭಯವಾಗಿತ್ತು (೯-೧೦). ಘೋರರಾದ ವಾನರರನ್ನು ಕರೆತಂದು ಮಹಾನಾಗರಕ್ಕೆ ಯಾವಾಗ ಸೇತುವನ್ನು ಕಟ್ಟಿದನೋ, ಆಗಲೇ ರಾಮನು ಮಾನವನಲ್ಲವೆಂದು ನನ್ನ ಮನಸ್ಸಿಗೆ ಹೊಳೆದಿತ್ತು. ಸ್ವಯಂ ಕೃತಾಂತನೇ ರಾಮರೂಪದಿಂದ ಬಂದನೋ ಏನೋ! ನಿನ್ನ ಸಂಹಾರಕ್ಕಾಗಿ ಊಹಾತೀತವಾದ ಮಾಯಾಬಲದಿಂದ* ಅವನೇ ಬಂದಿರಬಹುದು (೧೧-೧೨). ಹಾ ವೀರಾಗ್ರಣಿ, ಇಂದ್ರನೇ ರಾಮನಾಗಿ ಬಂದು, ನಿನ್ನನ್ನು ಆಕ್ರಮಿಸಿರಬೇಕು. ಇಲ್ಲ, ಇಲ್ಲ! ರಣರಂಗದಲ್ಲಿ ನಿನ್ನನ್ನು ಕಣ್ಣೆತ್ತಿ ನೋಡಲು ಸಹ ಇಂದ್ರನಿಗೆ ಸಾಮರ್ಥ್ಯ ಉಂಟೆ? (೧೩). ಆದ್ದರಿಂದ, ಓ ನನ್ನ ಸ್ವಾಮಿಯೆ, ರಾಮನು ಸಾಕ್ಷಾತ್ ಮಹಾವಿಷ್ಣುವೇ ಸರಿ! ಸರ್ವಯೋಗೇಶ್ವರನೂ ನಿತ್ಯನೂ ಆದ ಪರಮಾತ್ಮನೇ ಹೌದು. ಅದಿಮುಘ್ಯಾಂತಶೂನ್ಯನೂ ಪ್ರಕೃತಿಯ ಆಚಿಗಿರುವ ಪರಮಶ್ರೇಷ್ಠನೂ

* 'ಅಪ್ರತಿರ್ಕಿತಾಂ = ಊಹಾತೀತವಾದ ರೂಪಲಾವಣ್ಯವುಳ್ಳ, ಮಾಯಾಂ = ಸೀತಾರೂಪವಾದ ಮಾಯೆಯನ್ನು ನಿರ್ಮಿಸಿ' ಎಂದು ಕೆಲವರು ಅರ್ಥಮಾಡುತ್ತಾರೆ.

ತಮಸಃ ಪರನೋ ಧಾತಾ ಶಂಖಚಕ್ರಗದಾಧರಃ |
 ಶ್ರೀವತ್ಸನಕ್ಷಾ ನಿತ್ಯಶ್ರೀರಜಯ್ಯಃ ಶಾಶ್ವತೋ ಧ್ರುವಃ || ೧೫
 ಮಾನುಷಂ ವಪುರಾಸ್ಥಾಯ ವಿಷ್ಣುಃ ಸತ್ಯಪರಾಕ್ರಮಃ |
 ಸರ್ವೈಃ ಪರಿವೃತೋ ದೇವೈರ್ವಾಸರತ್ವಮುಪಾಗತೈಃ || ೧೬
 ಸರ್ವಲೋಕೇಶ್ವರಃ ಸಾಕ್ಷಾಲ್ಲೋಕಾನಾಂ ಹಿತಕಾಮ್ಯಯಾ |
 ಸರಾಕ್ಷಸಪರೀನಾರಂ ಹತವಾಂಸ್ತ್ವಾಂ ಮಹಾದ್ಯುತಿಃ || ೧೭
 ಇಂದ್ರಿಯಾಣಿ ಪುರಾ ಜಿತ್ವಾ ಜಿತಂ ತ್ರಿಭುವನಂ ತ್ವಯಾ |
 ಸ್ಮರದ್ಭಿರಿವ ತದ್ವೈರಮಿಂದ್ರಿಯೈರೇವ ನಿರ್ಜಿತಃ || ೧೮
 ಕ್ರಿಯತಾನುವಿರೋಧಶ್ಚ ರಾಘವೇಣೇತಿ ಯನ್ಮಯಾ |
 ಉಚ್ಯಮಾನೋ ನ ಗೃಹ್ಣಾಸಿ ತಸ್ಯೇಯಂ ವ್ಯುಷ್ಟಿರಾಗತಾ || ೧೯

ಪ್ರಕೃತಿಯ ಪ್ರವರ್ತಕನೂ ಸೃಷ್ಟಿಕರ್ತನೂ ಶಂಖಚಕ್ರಗದಾಧರನೂ ಆದ ಶ್ರೀಮನ್ನಾರಾಯಣನೇ ಸರಿ. ಶ್ರೀವತ್ಸನೋಭಿತವಕ್ಷಸ್ಥಳನೂ ನಿತ್ಯೈಶ್ವರೈ ಸಂಪನ್ನನೂ ಅಜೇಯನೂ ಶಾಶ್ವತನೂ ನಾಶರಹಿತನೂ ಆದ ವಿಷ್ಣುವೇ ರಾಮನಾಗಿ ಬಂದಿದ್ದಾನೆ (೧೪-೧೫). ಸತ್ಯಪರಾಕ್ರಮನಾದ ಭಗವಂತನೇ ಮನುಷ್ಯದೇಹವನ್ನು ಧರಿಸಿ ಬಂದಿದ್ದಾನೆ. ವಾನರರೂಪದಿಂದ ಅವತರಿಸಿದ ದೇವತೆಗಳಿಂದ ಪರಿವೃತನಾಗಿದ್ದಾನೆ. ಸರ್ವಲೋಕೇಶ್ವರನೂ ಮಹಾದ್ಯುತಿಯೂ ಆದ ಪರಮಾತ್ಮನು ಲೋಕಹಿತವನ್ನು ಬಯಸಿ ರಾಕ್ಷಸ ಪರಿವಾರವನ್ನೂ ನಿನ್ನನ್ನೂ ಕೊಂದಿರುವನೆಂಬುದು ಸ್ಪಷ್ಟವಾಗಿದೆ! * (೧೬-೧೭). ಮಹಾರಾಜ, ಹಿಂದೆ ನೀನು ಇಂದ್ರಿಯಗಳನ್ನು ಗೆದ್ದು ಅದರ ಬಲದಿಂದ ಮೂರುಲೋಕಗಳನ್ನೂ ಜಯಿಸಿದೆ. ಪೂರ್ವವೈರವನ್ನು ಸ್ಮರಿಸಿ ಕೊಂಡವೋ ಎಂಬಂತೆ ಆ ಇಂದ್ರಿಯಗಳೇ ನಿನ್ನನ್ನೀಗ ಜಯಿಸಿಬಿಟ್ಟವು! (೧೮). 'ರಾಘವನೊಡನೆ ಹಗೆತನ ಬೇಡ' ಎಂದು ನಾನು ಹೇಳಿದರೂ ನನ್ನ ಮಾತನ್ನು ಕೇಳದೆಹೋದೆ. ಅದರ ಫಲ ಹೀಗಾಯಿತು.

* ಇಂದ್ರಾದಿಗಳಿಗೂ ಅಜೇಯನಾದ ರಾವಣನನ್ನು ಸಂಹರಿಸಿದ್ದರಿಂದ, ಶ್ರೀರಾಮನು ಪರಮಾತ್ಮನೇ ಆಗಿರಬೇಕೆಂದು ಮಂಡೋದರಿಯ ಉಪದೇಶ. ಭಗವತ್ಕೃಪೆಯಿಂದ ಸತ್ಯವೇ ಅವಳಿಗೆ ಸ್ಫುರಿಸಿತೆಂಬುದು ಇಲ್ಲಿ ವಿಶೇಷ.

ಅಕಸ್ಮಾತ್ ಚ್ಚಾ ಭಿಕಾನೋಽಸಿ ಸೀತಾಂ ರಾಕ್ಷಸವುಂಗವ |

ಐಶ್ವರ್ಯಸ್ಯ ವಿನಾಶಾಯ ದೇಹಸ್ಯ ಸ್ವಜನಸ್ಯ ಚ || ೨೦

ಅರುಂಧತ್ಯಾ ವಿಶಿಷ್ಟಾಂ ತಾಂ ರೋಹಿಣ್ಯಾಶ್ಚಾಪಿ ದುರ್ಮತೇ |

ಸೀತಾಂ ಧರ್ಷಯತಾ ಮಾನ್ಯಾಂ ತ್ವಯಾ ಹ್ಯಸದೃಶಂ ಕೃತಮ್ ||

ವಸುಧಾಯಾಶ್ಚ ವಸುಧಾಂ ಶ್ರಿಯಃ ಶ್ರೀಂ ಭರ್ತೃವತ್ಸಲಾಮ್ |

ಸೀತಾಂ ಸರ್ವಾನವದ್ಯಾಂಗೀನುರಣ್ಣೀ ವಿಜನೇ ಶುಭಾಮ್ || ೨೧

ಆನಯಿತ್ವಾ ತು ತಾಂ ದೀನಾಂ ಭದ್ಮನಾತ್ಮಸ್ವದೂಷಣ |

ಅಪ್ರಾಪ್ಯ ಚೈವ ತಂ ಕಾನುಂ ವೈಧಿಲೀಕಂಗಳಮೇ ಕೃತಮ್ || ೨೨

ಪತಿವ್ರತಾಯಾಸ್ತಪಸಾ ನೂನಂ ದಗ್ಧೋಽಸಿ ಮೇ ಪ್ರಭೋ |

ತದೈವ ಯನ್ನ ದಗ್ಧಸ್ತ್ವಂ ಧರ್ಷಯಂಸ್ತನುಮಧ್ಯಮಾಮ್ || ೨೪

ಓ ರಾಕ್ಷಸೇಶ್ವರ, ನಿಷ್ಕಾರಣವಾಗಿ ಸೀತೆಯನ್ನು ಕಾಮಿಸಿದೆಯಲ್ಲ! ನಿಖಿಲೈಶ್ವರ್ಯ, ನೆಂಟರಿಷ್ಟರು, ಕಡೆಗೆ ನಿನ್ನ ದೇಹ-ಎಲ್ಲವುಗಳ ವಿನಾಶ ಕ್ಕಾಗಿ ನಿನಗೆ ಅವಳಲ್ಲಿ ಅಭಿಲಾಷೆ ಹುಟ್ಟಿತು (೧೯-೨೦). ಶೀಲದಲ್ಲಿ ಅರುಂಧತಿಯನ್ನೂ ರೋಹಿಣಿಯನ್ನೂ ಮೀರಿಸಿದ ಸಮ್ರಾಜ್ಯಳಾದ ಸೀತೆಯಮೇಲೆ ಕೈಮಾಡಿದೆಯಲ್ಲ, ಎಂತಹ ಬುದ್ಧಿಗೇಡಿ ನೀನು! ಎಷ್ಟು ಅನುಚಿತವಾದ ಕಾರ್ಯಕ್ಕೆ ಕೈಹಾಕಿದೆ! (೨೧). ತಾಳ್ಮೆಯಲ್ಲಿ ಭೂದೇವಿಗೂ ಭೂದೇವಿಯೆನಿಸಿದ, ಸೌಭಾಗ್ಯದಲ್ಲಿ ಲಕ್ಷ್ಮಿಗೂ ಲಕ್ಷ್ಮಿಯೆನಿಸಿದ ಆ ಪತಿವ್ರತೆಯನ್ನು ನೀನು ಕೆಣಕಬಹುದೆ? ನಿರ್ದೋಷಳೂ ಶುಭಾಂಗಿಯೂ ಆದ ಅವಳು ಪರಮಸುಂದರಿಯೆಂಬ ಒಂದೇ ದೃಷ್ಟಿಯಿಂದ ನಿರ್ಜನವಾದ ಕಾಡಿಗೆ ಹೋಗಿ ಅಪಹರಿಸಬಹುದೆ? (೨೨). ಏಕಾಕಿನಿಯಾಗಿ ಅನಾಥಿಯಾಗಿದ್ದ ಸೀತೆಯನ್ನು ಮೋಸದಿಂದ ತರಬಹುದೆ? ನಿನಗೂ ನಿನ್ನವರಿಗೂ ಕೆಟ್ಟ ಹೆಸರನ್ನು ತಂದೆಯಲ್ಲ! ವೈಧಿಲಿಯನ್ನು ಪಡೆಯಬೇಕೆಂಬ ನಿನ್ನ ಆಸೆ ಕಡೆಗೂ ಕೈಗೂಡಲಿಲ್ಲ (೨೩). ಹಾನನ್ನ ಪ್ರಭುವೆ, ಆ ಪತಿವ್ರತೆಯ ತಪೋನುಹಿಮೆಯಿಂದಲೇ ನೀನು ಸುಟ್ಟುಹೋದೆ! ಆ ಸಾಧ್ವಿಯನ್ನು ಕೆಣಕಿದಾಗಲೇ ನೀನು ಸುಟ್ಟುಹೋಗದೆ ಉಳಿದದ್ದು,

ದೇನಾ ಬಿಭೃತಿ ತೇ ಸರ್ವೇ ಸೇಂದ್ರಾಃ ಸಾಗ್ನಿಪುರೋಗಮಾಃ |
 ಅವತ್ಯನೇನ ಲಭತೇ ಫಲಂ ಪಾಪಸ್ಯ ಕರ್ಮಣಃ || ೨೫
 ಘೋರಂ ಪರ್ಯಾಗತೇ ಕಾಲೇ ಕರ್ತಾ ನಾಸ್ತ್ಯತ್ರ ಸಂಶಯಃ |
 ಶುಭಕೃಚ್ಛುಭನಾಪ್ನೋತಿ ಪಾಪಕೃತ್ ಪಾಪನುಶ್ನತೇ || ೨೬
 ವಿಭೀಷಣಃ ಸುಖಂ ಪ್ರಾಪ್ತಸ್ತ್ವಂ ಪ್ರಾಪ್ತಃ ಪಾಪಮೀದೃಶನ್ |
 ಸಂತ್ಯನ್ಯಾಃ ಪ್ರಮದಾಸ್ತುಭ್ಯಂ ರೂಪೇಣಾಭ್ಯಧಿಕಾಸ್ತತಃ || ೨೭
 ಅನಂಗವಶಮಾಪನ್ನಸ್ತ್ವಂ ತು ನೋಹಾನ್ ಬುಧ್ಯಸೇ |
 ನ ಕುಲೇನ ನ ರೂಪೇಣ ನ ದಾಕ್ಷಿಣ್ಯೇನ ನೈಥಿಲೀ || ೨೮
 ಮಯಾಧಿಕಾ ನಾ ತುಲ್ಯಾ ನಾ ತ್ವಂ ತು ನೋಹಾನ್ ಬುಧ್ಯಸೇ |
 ಸರ್ವಥಾ ಸರ್ವಭೂತಾನಾಂ ನಾಸ್ತಿ ನೃತ್ಯುರಲಕ್ಷಣಃ || ೨೯
 ತವ ತಾನದಯಂ ನೃತ್ಯುನೈಥಿಲೀಕೃತಲಕ್ಷಣಃ |
 ಸೀತಾನಿಮಿತ್ತಜೋ ನೃತ್ಯುಸ್ತ್ವಯಾ ದೂರಾದುಪಾಹೃತಃ || ೩೦

ನಿನ್ನ ಶೌರ್ಯದ ಪ್ರಭಾವದಿಂದಲೇ ಸರಿ! (೨೪). ಅಗ್ನಿಯು ನಿನ್ನನ್ನು
 ದಹಿಸಲು ಅಂಜಿರಬೇಕು! ಇಂದ್ರಾದಿ ದೇವತೆಗಳೆಲ್ಲರೂ ನಿನಗೆ ಹೆದರುತ್ತಿದ್ದ
 ರಲ್ಲವೆ? ಒಂದಲ್ಲ ಒಂದು ದಿನ ಪಾಪಕರ್ಮದ ಫಲವನ್ನು ಅವಿವಿಧವೆ
 ಬೇಕು. ಕಾಲವು ಪಕ್ವವಾದಾಗ, ಪಾಪಕರ್ಮಿಯು ಘೋರವಾದ ಫಲ
 ವನ್ನು ಉಣ್ಣಲೇಬೇಕು. ಪುಣ್ಯವಂತನಿಗೆ ಒಳ್ಳೆಯ ಫಲ, ಪಾಪಕರ್ಮಿಗೆ
 ಕೆಟ್ಟ ಫಲ ಕಟ್ಟಿಟ್ಟ ಬುತ್ತಿ (೨೫-೨೬). ವಿಭೀಷಣನಿಗೆ ಸೌಖ್ಯವಾಯಿತು;
 ನಿನಗೆ ಈ ವಿಪತ್ತು ಒದಗಿತು. ಹಾ ಪ್ರಾಣನಾಥ, ಸೀತೆಗಿಂತ ರೂಪವತಿ
 ಯರಾದ ಯುವತಿಯರು ನಿನ್ನ ಬಳಿಯಲ್ಲಿರಲಿಲ್ಲವೆ? ಮೋಹದಿಂದ
 ಕಾಮವಶನಾದ ನಿನಗೆ ಇದು ತಿಳಿಯದು! (೨೭). ಕಾಂತ, ಸೀತೆ ನನಗಿಂತ
 ಮೇಲಾದವಳೆ? ಕುಲದಲ್ಲಾಗಲಿ ರೂಪಿನಲ್ಲಾಗಲಿ ವಿದ್ಯಾನೈಪುಣ್ಯ
 ದಲ್ಲಾಗಲಿ—ಅವಳು ನನ್ನನ್ನು ಮೀರಿಸಿದವಳೂ ಅಲ್ಲ, ನನಗೆ ಸಾಟಿಯೂ
 ಅಲ್ಲ! ಮೋಹಾಂಧನಾದ ನಿನಗೆ ಇದು ತಿಳಿಯಲಿಲ್ಲ. ಒಟ್ಟಿನಲ್ಲಿ ಸಕಲ
 ಜೀವಿಗಳಿಗೂ ಏನಾದರೊಂದು ನಿಮಿತ್ತವಿಲ್ಲದೆ ಸಾವು ಬರುವುದಿಲ್ಲ
 (೨೮-೨೯). ನಿನ್ನ ಸಾವಿಗೆ ಸೀತೆ ನಿಮಿತ್ತವಾದಳು. ಸೀತೆಯ ನೆವದಿಂದ

ಮೈಥಿಲೀ ಸಹ ರಾನೋಣ ವಿಶೋಕಾ ವಿಹರಿಷ್ಯತಿ |
 ಅಲ್ಪಪುಣ್ಯಾ ತ್ಸಹಂ ಘೋರೇ ಪತಿತಾ ಶೋಕಸಾಗರೇ || ೩೦
 ಕೈಲಾಸೇ ಮಂದರೇ ಮೇರೌ ತಥಾ ಚೈತ್ರರಥೇ ವನೇ |
 ದೇವೋದ್ಯಾನೇಷು ಸರ್ವೇಷು ವಿಹೃತ್ಯ ಸಹಿತಾ ತ್ಸಯಾ || ೩೧
 ವಿನಾನೇನಾನುರೂಪೇಣ ಯಾ ಯಾಮ್ಯತುಲಯಾ ಶ್ರಿಯಾ |
 ಪಶ್ಯಂತೀ ವಿವಿಧಾನ್ ದೇಶಾಂಸ್ತಾಂಸ್ತಾಂಶ್ಚಿತ್ರಸ್ರಗಂಬರಾ || ೩೨
 ಭ್ರಂತಿತಾ ಕಾಮಭೋಗೇಭ್ಯಃ ಸಾಸ್ಥಿವೀರ ವಧಾತ್ತವ |
 ಸೈವಾನ್ಯೇನಾಸ್ಥಿ ಸಂವೃತ್ತಾ ಧಿಗ್ರಾಜ್ಞಾಂ ಚಂಚಲಾಃ ಶ್ರಿಯಃ || ೩೩
 ಹಾ ರಾಜನ್ ಸುಕುಮಾರಂ ತೇ ಸುಭೃ ಸುತ್ಪಕ್ ಸಮುನ್ನಸಮ್ |
 ಕಾಂತಿಶ್ರೀದ್ಯುತಿಭಿಸ್ತುಲ್ಯಮಿಂದುಪದ್ಧದಿನಾಕರೈಃ || ೩೪

ಮೃತ್ಯುವನ್ನು ನೀನು ದೂರದಿಂದ ಮನೆಗೆ ಕರೆತಂದೆ! ಇನ್ನು ಮೈಥಿಲಿಯು ರಾಮನೊಡನೆ ಆನಂದದಿಂದ ವಿಹರಿಸುವಳು! ನಾನು ಭಾಗ್ಯಹೀನೆ. ಘೋರವಾದ ಶೋಕಸಾಗರದಲ್ಲಿ ಮುಳುಗಿದೆನು (೩೦-೩೧). ಅಯ್ಯೋ-ನನ್ನ ಸ್ವಾಮಿಯೆ, ನಿನ್ನೊಡನೆ ಯಥೇಚ್ಛವಾಗಿ ವಿಹರಿಸುತ್ತಿದ್ದೆನು. ಕೈಲಾಸ ಗಿರಿಯಲ್ಲಿಯೂ ಮೇರುಮಂದರಶೈಲಗಳಲ್ಲಿಯೂ ಚೈತ್ರರಥವೇ ಮೊದಲಾದ ಸಕಲ ದೇವೋದ್ಯಾನಗಳಲ್ಲಿಯೂ ವಿಹರಿಸಿದೆನು. ನಾನಾ ಬಗೆಯ ಉಡಿಗೆ ತೊಡಿಗೆಗಳನ್ನು ಧರಿಸಿದೆನು. ಅನುರೂಪವಾದ ಪುಷ್ಪಕವಿಮಾನವನ್ನೇರಿ ವಿವಿಧ ದೇಶಗಳನ್ನು ನೋಡುತ್ತ, ಎಣೆಯಿಲ್ಲದ ವೈಭವದಿಂದ ನಿನ್ನೊಡನೆ ಮೆರೆದೆನು (೩೨-೩೩). ಅಂತಹ ನಾನು, ಓ ವೀರಾಗ್ರಣಿ, ಸರ್ವಭೋಗಗಳಿಂದಲೂ ವಂಚಿತಳಾದೆನು. ನೀನು ಮೃತನಾದ್ದರಿಂದ, ಏನನ್ನೂ ಕಾಣದ ಒಬ್ಬ ಬಡಹೆಂಗಸೋ ಎಂಬಂತಾದೆನು. ಛೇ! ಅತಿಚಂಚಲವಾದ ರಾಜಭೋಗಗಳಿಗೆ ಧಿಕ್ಕಾರ! (೩೪). ಹಾ ಮಹಾರಾಜ, ಪಾನಭೂಮಿಯಲ್ಲಿ-ವಿಹಾರಕಾಲದಲ್ಲಿ ನಿನ್ನ ಮುಖವು ಎಷ್ಟು ಮನೋಜ್ಞವಾಗಿ ಕಾಣುತ್ತಿತ್ತು! ಅಂದವಾದ ಹುಬ್ಬುಗಳಿಂದ, ನುಣುಪಾದ ಚರ್ಮದಿಂದ, ಉನ್ನತವಾದ ಮೂಗಿನಿಂದ ಎಷ್ಟು ಸುಕುಮಾರವಾಗಿ ರಾಜಿಸುತ್ತಿತ್ತು! ಕಾಂತಿಯಲ್ಲಿ ಚಂದ್ರನಿಗೂ ಸೌಂದರ್ಯದಲ್ಲಿ ತಾವರೆಗೂ ತೇಜಸ್ಸಿನಲ್ಲಿ ಸೂರ್ಯನಿಗೂ

ಕಿರೀಟಿಕೂಟೋಜ್ಜ್ವಲಿತಂ ತಾಮ್ರಾಸ್ಯಂ ದೀಪ್ತಕುಂಡಲನಾಂ |
ಮದವ್ಯಾಕುಲಲೋಲಾಕ್ಷಂ ಭೂತ್ವಾ ಯತ್ಪಾನಭೂಮಿಷು || ೩೬

ವಿವಿಧಸ್ತಗ್ಧರಂ ಚಾರು ನಲ್ಲುಸ್ಥಿತಕಥಂ ಶುಭನಾಂ |
ತದೇನಾದ್ಯ ತನೇದಂ ಹಿ ವಕ್ತ್ರಂ ನ ಭ್ರಾಜತೇ ಪ್ರಭೋ || ೩೭

ರಾಮಸಾಯಕನಿರ್ಭಿನ್ನಂ ಸಿಕ್ತಂ ರುಧಿರವಿಸ್ತವ್ಯೈಃ |
ವಿಶೀರ್ಣಮೇದೋಮಸ್ತಿಷ್ಕಂ ರೂಕ್ಷಂ ಸ್ಯಂದನರೇಣುಭಿಃ || ೩೮

ಹಾ ಪಶ್ಚಿಮಾ ನೇ ಸಂಪ್ರಾಪ್ತಾ ದಶಾ ವೈಧವ್ಯಕಾರಿಣೀ |
ಯಾ ಮಯಾಸೀನ್ನ ಸಂಬುದ್ಧಾ ಕದಾಚಿದಪಿ ಮಂದಯಾ || ೩೯

ಪಿತಾ ದಾನವರಾಜೋ ಮೇ ಭರ್ತಾ ಮೇ ರಾಕ್ಷಸೇಶ್ವರಃ |
ಪುತ್ರೋ ಮೇ ಶಕ್ರನಿರ್ಜೀತಾ ಇತ್ಯೇನಂ ಗರ್ವಿತಾ ಭೃಶನಾಂ || ೪೦

ಸಮಾನವಾಗಿತ್ತು (೩೫). ಉನ್ನತವಾದ ಕಿರೀಟದಿಂದಲೂ ಹೊಳೆಹೊಳೆಯುವ ಕುಂಡಲಗಳಿಂದಲೂ ಕೆಂಪನೆಯ ಚೆಂಡುಟಿಯಿಂದಲೂ ನಿನ್ನ ವದನವು ಎಷ್ಟು ಮನೋಹರವಾಗಿ ತೋರುತ್ತಿತ್ತು! ಮದ್ಯಪಾನದಿಂದ ಹೊಯ್ದಾಡುವ ಕಣ್ಣುಗಳು ಎಷ್ಟು ರಮಣೀಯವಾಗಿದ್ದವು! (೩೬). ವಿವಿಧಮಾಲೆಗಳನ್ನು ಧರಿಸಿ ಕಿರುನಗೆ ಬೀರುತ್ತ ಮಧುರವಾಗಿ ಮಾತಾಡುವಾಗ, ಓ ಕಾಂತ, ನಿನ್ನ ಮುಖವು ಎಷ್ಟು ರಮ್ಯವಾಗಿತ್ತು! ಅದೇ ಮುಖವು ಈಗ, ಓ ನನ್ನ ಸ್ವಾಮಿ, ಶೋಭಿಸುತ್ತಿಲ್ಲವೇಕೆ? (೩೭). ರಾಮಬಾಣಗಳಿಂದ ವಿಚ್ಛಿನ್ನವಾಗಿ ರುಧಿರಧಾರೆಗಳಿಂದ ನೆನೆದುಹೋಗಿದೆಯಲ್ಲ! ಮೇದೋಮಾಂಸಗಳು ಕಿತ್ತು ಹೊರಗೆ ಬಂದಿವೆಯಲ್ಲ! ರಥದಿಂದಿದ್ದ ಧೂಳಿ ಮುಖದಮೇಲೆ ಮುಸುಕಿ ಮಲಿನವಾಗಿದೆಯಲ್ಲ! (೩೮). ಅಯ್ಯೋ-ಅಕಟ, ನನಗೆ ವೈಧವ್ಯ ಬಂದಿತು. ನಿನಗೆ ಈ ದುರವಸ್ಥೆ ಬಂದಿತು. ಮೂಢಾತ್ಮಳಾದ ನಾನು ಈ ದುರ್ದೈವಿ ಬರುವುದೆಂದು ಎಂದೂ ಎಣಿಸಲಿಲ್ಲ. 'ನನ್ನ ತಂದೆ ದಾನವೇಶ್ವರ*. ನನ್ನ ಪತಿ ರಾಕ್ಷಸೇಶ್ವರ. ನನ್ನ ಮಗ

* ಮಂಡೋದರಿಯ ತಂದೆಯ ಹೆಸರು ಮಯ.

ದೃಷ್ಟಾರಿಮುರ್ಧನಾಃ ಶೂರಾಃ ಪ್ರಖ್ಯಾತಬಲಸಾರುಷಾಃ |
 ಅಕುಶ್ಚಿ ದ್ಭಯಾ ನಾಥಾ ಮನೋತ್ಯಾಸೀನ್ಮತಿರ್ದೃಢಾ || ೪೧
 ತೇಷಾಮೇವಂಪ್ರಭಾವಾಣಾಂ ಯುಷ್ಮಾಕಂ ರಾಕ್ಷಸರ್ಷಭ |
 ಕಥಂ ಭಯನುಸಂಬುಧ್ಧಂ ಮಾನುಷಾದಿದಮಾಗತಮ್ || ೪೨
 ಸ್ನಿಗ್ಧೇಂದ್ರನೀಲನೀಲಂ ತು ಸ್ರಾಂಶುಶೈಲೋಪನುಂ ನುಹತ್ |
 ಕೇಯೂರಾಂಗದವೈದೂರ್ಯಮುಕ್ತಾದಾಮಸ್ರಗುಜ್ಜ್ವಲಮ್ ||
 ಕಾಂತಂ ವಿಹಾರೇಷ್ಟಧಿಕಂ ದೀಪ್ತಂ ಸಂಗ್ರಾಮಭೂಮಿಷು |
 ಭಾತ್ಯಾಭರಣಭಾಭಿಯದ್ವಿದ್ಯುದ್ಧಿರಿವ ತೋಯದಃ || ೪೪
 ತದೇನಾದ್ಯ ಶರೀರಂ ತೇ ತೀಕ್ಷ್ಣೈರ್ನೈಕೈಃ ಶರೈಶ್ಚಿತಮ್ |
 ಪುನರ್ದುರ್ಲಭಸಂಸ್ಪರ್ಶಂ ಪರಿಷ್ಟಕ್ತುಂ ನ ಶಕ್ಯತೇ || ೪೫

ದೇವೇಂದ್ರನನ್ನು ಜಯಿಸಿದ ವೀರಾಗ್ರಗಣ್ಯ' ಎಂದು ಗರ್ವಿಷ್ಠಳಾಗಿದ್ದನು (೩೯-೪೦). 'ನನ್ನ ರಕ್ಷಣೆಗೆ ಇಂತಹ ಶೂರರಿದ್ದಾರೆ. ಸೊಕ್ಕಿದ ಅರಿಗಳನ್ನು ಮರ್ದಿಸಬಲ್ಲ ವಿಖ್ಯಾತ ಪರಾಕ್ರಮಿಗಳು ಇವರು. ಇವರಿಗೆ ಯಾರಿಂದಲೂ ಭೀತಿ ಇಲ್ಲ' ಎಂದು ನಾನು ದೃಢವಾಗಿ ನಂಬಿದ್ದೆನು. ಓ ರಾಕ್ಷಸೇಂದ್ರ, ಅಂತಹ ತೇಜಸ್ವಿಗಳಾದ ನಿಮಗೆ ಒಬ್ಬ ಮಾನವನಿಂದ ಈ ವಿಪತ್ತು ಹೇಗೆ ಬಂದಿರಬಹುದು? ಏನೂ ಗೊತ್ತಾಗದು! (೪೧-೪೨). ಹಾ ನಾಥ, ನುಣುಪಾದ ಇಂದ್ರನೀಲಮಣಿಯಂತೆ ಹೊಳೆಯುತ್ತ ಉನ್ನತಶೈಲದಂತಿದ್ದ ನಿನ್ನ ದೃಢಕಾಯವು ಈ ಅವಸ್ಥೆಗೊಳಗಾಯಿತೆ? ಕೇಯೂರಾಂಗದ ಗಳಿಂದಲೂ ವೈಡೂರ್ಯ ಖಚಿತವಾದ ಮುಕ್ತಾಹಾರಗಳಿಂದಲೂ ಹೂಮಾಲೆಗಳಿಂದಲೂ ವಿರಾಜಿಸುತ್ತಿದ್ದ ನಿನ್ನ ದೇಹಕ್ಕೆ ಈ ಪರಿಸ್ಥಿತಿ ಒದಗಿತೆ? (೪೩). ವಿಹಾರಸಮಯದಲ್ಲಿ ಕಮನೀಯವಾಗಿಯೂ ಸಂಗ್ರಾಮ ಸಮಯದಲ್ಲಿ ಅತ್ಯುಗ್ರವಾಗಿಯೂ ಬೆಳಗುತ್ತಿದ್ದ ನಿನಗೆ ಈ ಸ್ಥಿತಿ ಬಂದಿತೆ? ಮಿಂಚುಗಳಿಂದ ಕೂಡಿದ ಮೇಘರಾಜನಂತೆ, ದಿವ್ಯಾಭರಣಗಳ ಪ್ರಭೆಯಿಂದ ದೀಪ್ತನಾಗಿ ಕಂಗೊಳಿಸುತ್ತಿದ್ದ ನಿನ್ನ ಶರೀರದಲ್ಲಿ ಹರಿತವಾದ ಶರರಾಶಿಗಳು ಚುಚ್ಚಿಕೊಂಡಿವೆಯಲ್ಲ! (೪೪). ಇನ್ನು ಎಂದೆಂದಿಗೂ ಮುಟ್ಟಲೂ ಸಹ ದುರ್ಲಭನಾದ ನಿನ್ನನ್ನು, ಒಮ್ಮೆ ದೃಢವಾಗಿ ಅಪ್ಪಿಕೊಳ್ಳಲೂ ಸಾಧ್ಯವಿಲ್ಲ

ಶ್ವಾವಿದಃ ಶಲಲ್ಪೈರ್ಯದ್ವದ್ಭಾಣೈರ್ಲಗ್ನೈರ್ನಿರಂತರಮ್ |
 ಸ್ಪರ್ಶಿತ್ಯೈರ್ಮರ್ಮಸು ಭೃಶಂ ಸಂಭಿನ್ನಸ್ನಾಯುಬಂಧನಮ್ || ೪೬

ಕ್ಷಿತೌ ನಿಪತಿತಂ ರಾಜನ್ ಶ್ಯಾವಂ ರುಧಿರಸಚ್ಚವಿ |
 ವಜ್ರಪ್ರಹಾರಾಭಿಹತೋ ವಿಕೀರ್ಣ ಇವ ಪರ್ವತಃ || ೪೭

ಹಾ ಸ್ವಪ್ನಃ ಸತ್ಯನೇನೇದಂ ತ್ವಂ ರಾಮೇಣ ಕಥಂ ಹತಃ |
 ತ್ವಂ ಮೃತ್ಯೋರಪಿ ಮೃತ್ಯುಃ ಸ್ಯಾಃ ಕಥಂ ಮೃತ್ಯುವಶಂ ಗತಃ || ೪೮

ತ್ವೈಲೋಕ್ಯವಸುಭೋಕ್ತಾರಂ ತ್ವೈಲೋಕೋದ್ವೇಗದಂ ಮಹತ್ |
 ಜೇತಾರಂ ಲೋಕಸಾಲಾನಾಂ ಕ್ಷೇಸ್ತಾರಂ ಶಂಕರಸ್ಯ ಚ || ೪೯

ದೃಸ್ತಾನಾಂ ನಿಗ್ರಹೀತಾರಮಾವಿಷ್ಠತಪರಾಕ್ರಮಮ್ |
 ಲೋಕಕ್ಷೋಭಯಿತಾರಂ ಚ ನಾದೈರ್ಭೂತವಿರಾವಿಣಮ್ || ೫೦

ಓಜಸಾ ದೃಪ್ತನಾಕ್ಯಾನಾಂ ವಕ್ತಾರಂ ರಿಪುಸಂನಿಧೌ |
 ಸ್ವಯೂಥಭೃತ್ಯವರ್ಗಾಣಾಂ ಗೋಸ್ತಾರಂ ಭೀಮನಿಕ್ರಮಮ್ ||

ವಾಯಿತೆ? ಅಯ್ಯೋ-ಅಕಟ, ಮುಳ್ಳುಹಂದಿಯ ದೇಹದಲ್ಲಿರುವ ಮುಳ್ಳು
 ಗಳಂತೆ, ನಿರಂತರವಾಗಿ ಬಾಣಗಳು ಸರ್ವಾಂಗದಲ್ಲಿಯೂ ನೆಟ್ಟುಹೋಗಿವೆ.
 ನರನಾಡಿಗಳು ಕತ್ತರಿಸಿಹೋಗಿವೆ (೪೫-೪೬). ಹಾ ಮಹಾರಾಜ, ರಕ್ತದಲ್ಲಿ
 ನೆನೆದು ರಕ್ತವರ್ಣವಾಗಿ ಮಲಿನವಾಗಿದೆಯಲ್ಲ ನಿನ್ನ ದೇಹ. ವಜ್ರಾಯುಧ
 ದಿಂದ ಸೀಳಲ್ಪಟ್ಟ ಪರ್ವತದಂತೆ ಆಗಿರುವೆಯಲ್ಲ! ಅಯ್ಯೋ, ಇದೆಲ್ಲವೂ
 ಕನಸಾಗಿರಬೇಕು. ಹೌದು, ಇದು ಕನಸೇ ಸರಿ! ರಾಮನು ನಿನ್ನನ್ನು
 ವಧಿಸಬಲ್ಲನೆ? ಮೃತ್ಯುವಿಗೂ ಕಾಲಮೃತ್ಯುವಾಗಿದ್ದ ನೀನು ಮೃತ್ಯುವಿಗೆ
 ವಶನಾಗುವುದುಂಟೆ? (೪೭-೪೮). ಹಾ ನನ್ನ ಪ್ರಭುವೆ, ಮೂರು ಲೋಕ
 ಗಳನ್ನೂ ಅತಿಯಾಗಿ ನಡುಗಿಸಿ, ಮೂರು ಲೋಕಗಳ ಭಾಗ್ಯವನ್ನೂ ಅನುಭವಿಸಿ
 ದವನು ನೀನು. ದಿಕ್ಪಾಲರನ್ನು ಜಯಿಸಿ, ಪರಮೇಶ್ವರನಿರುವ ಕೈಲಾಸವನ್ನು
 ಅಲ್ಲಾಡಿಸಿದವನು ನೀನು. ಸೊಕ್ಕಿದವರನ್ನು ದಂಡಿಸಿ, ಪರಾಕ್ರಮವನ್ನು
 ಮೆರೆಸಿದವನು ನೀನು. ಸರ್ವಲೋಕಗಳನ್ನೂ ದಂಗುಬಡಿಸಿ, ಗರ್ಜನೆ
 ಗಳಿಂದಲೇ ಸಕಲ ಭೂತಗಳನ್ನೂ ಕಂಗೆಡಿಸಿದವನು ನೀನು (೪೯-೫೦).
 ಹಗೆಗಳಿಗೆ ದರ್ಪದ ಉತ್ತರಗಳನ್ನು ತ್ತು ಓಜಸ್ವಿಯಾಗಿ ಬಾಳಿದವನು ನೀನು.

ಹಂತಾರಂ ದಾನನೇಂದ್ರಾಣಾಂ ಯಕ್ಷಾಣಾಂ ಚ ಸಹಸ್ರಶಃ |
ನಿವಾತಕವಚಾನಾಂ ಚ ನಿಗ್ರಹೀತಾರಮೀಶ್ವರಮ್ || ೫೨

ನೈಕಯಜ್ಞನಿಲೋಪ್ತಾರಂ ತ್ರಾತಾರಂ ಸ್ವಜನಸ್ಯ ಚ |
ಧರ್ಮವ್ಯವಸ್ಥಾಭೇತ್ತಾರಂ ಮಾಯಾಸ್ರಷ್ಟಾರಮಾಹನೇ || ೫೩

ದೇವಾಸುರನೈಕನ್ಯಾನಾಮಾಹರ್ತಾರಂ ತತಸ್ತತಃ |
ಶತ್ರುಸ್ತ್ರೀಶೋಕದಾತಾರಂ ನೇತಾರಂ ಸ್ವಜನಸ್ಯ ಚ || ೫೪

ಲಂಕಾದ್ವೀಪಸ್ಯ ಗೋಪ್ತಾರಂ ಕರ್ತಾರಂ ಭೀಮಕರ್ಮಣಾಮ್ |
ಅಸ್ತಾಕಂ ಕಾನುಭೋಗಾನಾಂ ದಾತಾರಂ ರಥಿನಾಂ ವರಮ್ || ೫೫

ಏವಂಪ್ರಭಾವಂ ಭರ್ತಾರಂ ದೃಷ್ಟ್ವಾ ರಾಮೇಣ ಪಾತಿತಮ್ |
ಸ್ಥಿರಾಸ್ಥಿ ಯಾ ದೇಹಮಿಮಂ ಧಾರಯಾಮಿ ಹತಪ್ರಿಯಾ || ೫೬

ಬಂಧುಗಳನ್ನೂ ಭೃತ್ಯರನ್ನೂ ನೆಮ್ಮದಿಯಿಂದ ಪಾಲಿಸುತ್ತಿದ್ದ ಚಂಡ
ಪರಾಕ್ರಮಿ. ದಾನವರನ್ನೂ ಯಕ್ಷರನ್ನೂ ಗುಂಪುಗುಂಪಾಗಿ ವಿಧ್ವಂಸ
ಗೊಳಿಸಿದವನು. ನಿವಾತಕವಚರನ್ನೂ ಸಹ ದಂಡಿಸಿದ ಸಾಮರ್ಥ್ಯಶಾಲಿ
(೫೧-೫೨). ವೈರಿಗಳ ಯಜ್ಞಕಾರ್ಯಗಳನ್ನು ನಾಶಪಡಿಸಿ ಆಶ್ರಿತರನ್ನು
ಪೊರೆದವನು. ಧರ್ಮದ ಕಟ್ಟುಪಾಡುಗಳನ್ನು ಉಲ್ಲಂಘಿಸಿ ಸ್ವೇಚ್ಛೆಯಾಗಿ
ನಡೆದವನು. ರಣಭೂಮಿಯಲ್ಲಿ ಮಾಯಾಬಲವನ್ನು ಸೃಜಿಸಿ ಹೋರಾಡ
ತಕ್ಕವನು (೫೩). ದೇವಾಸುರಮಾನವ ಕನ್ಯೆಯರನ್ನು ನಿರ್ಭಯದಿಂದ
ತಂದವನು. ಶತ್ರುಗಳ ಸ್ತ್ರೀಯರನ್ನು ಅಳಿಸಿದವನು! ಬಂಧುಜನರಿಗೆ
ಆಶ್ರಯವನ್ನಿತ್ತು ನಾಯಕನಾಗಿದ್ದವನು. ಲಂಕಾದ್ವೀಪವನ್ನು ಆಳುತ್ತ
ಭೀಮಕಾರ್ಯಗಳನ್ನೆಸಗಿದವನು. ಅಂತಃಪುರದಲ್ಲಿದ್ದ ನಮ್ಮೆಲ್ಲರಿಗೂ
ಬಯಸಿದ ಭೋಗಗಳನ್ನಿತ್ತು ಸಲಹಿದವನು. ಮಹಾರಥನೆಂದು ವಿಖ್ಯಾತ
ನಾದವನು (೫೪-೫೫). ಅಕಟ, ಇಂತಹ ಮಹಾಮಹಿಮನಾದ ಪತಿಯು
ರಾಮನಿಂದ ಹತನಾಗಿರುವುದನ್ನು ಕಣ್ಣಾರೆ ನೋಡಿಯೂ ನಾನು ಬದುಕಿರು
ವೆನಲ್ಲ! ಈ ಕಾಂತನನ್ನು ಕಳೆದುಕೊಂಡೂ ಈ ದೇಹವನ್ನು ಧರಿಸಿರುವೆನಲ್ಲ!

ಶಯನೇಷು ಮಹಾರ್ಹೇಷು ಶಯಿತ್ವಾ ರಾಕ್ಷಸೇಶ್ವರ |
 ಇಹ ಕಸ್ಮಾತ್ ಪ್ರಸುಪ್ತೋಽಸಿ ಧರಣ್ಯಾಂ ರೇಣುಪಾಟಿಲಃ || ೫೭
 ಯದಾ ನೇ ತನಯಃ ಶಸ್ತ್ರೋ ಲಕ್ಷ್ಮಣೇನೇಂದ್ರಜಿದ್ಯುಧಿ |
 ತದಾಸ್ತೃಭಿಹತಾ ತೀವ್ರಮದ್ಯ ತ್ವಸ್ತಿನ್ನಿಸಾತಿತಾ || ೫೮
 ನಾಹಂ ಬಂಧುಜನ್ಯೇ ಹೀನಾ ಹೀನಾ ನಾಥೇನ ತು ತ್ವಯಾ |
 ವಿಹೀನಾ ಕಾನುಭೋಗೈಶ್ಚ ಶೋಚಿಷ್ಯೇ ಶಾಶ್ವತೀಃ ಸಮಾಃ || ೫೯
 ಪ್ರಪನ್ನೋ ದೀರ್ಘಮಧ್ವಾನಂ ರಾಜನ್ನದ್ಯ ಸುದುರ್ಗಮಮ್ |
 ನಯ ಮಾನುಹಿ ದುಃಖಾರ್ತಾಂ ನ ಜೀವಿಷ್ಯೇ ತ್ವಯಾ ವಿನಾ || ೬೦
 ಕಸ್ಮಾತ್ತ್ವಂ ಮಾಂ ವಿಹಾಯೇಹ ಕೃಪಣಾಂ ಗಂತುಮಿಚ್ಛಸಿ |
 ದೀನಾಂ ವಿಲಪಿತೈರ್ಮಂದಾಂ ಕಿಂ ವಾ ಮಾಂ ನಾಭಿಭಾಷಸೇ || ೬೧
 ದೃಷ್ಟ್ವಾ ನ ಖಲ್ವಸಿ ಕ್ರುದ್ಧೋ ಮಾಮಿಹಾನನಕುಂತಿತಾಮ್ |
 ನಿರ್ಗತಾಂ ನಗರದ್ವಾರಾತ್ ಪದ್ಭ್ಯಾಮೇನಾಗತಾಂ ಪ್ರಭೋ || ೬೨

ನಾನು ಎಷ್ಟು ಕಠಿಣಹೃದಯಳು! (೫೬). ಹಾ ರಾಕ್ಷಸೇಂದ್ರ, ರಾಜಯೋಗ್ಯವಾದ ಉತ್ತಮ ಶಯ್ಯೆಗಳಲ್ಲಿ ಪವಡಿಮುತ್ತಿದ್ದ ನೀನು, ಧೂಳಿಯಿಂದ ಮಲಿನವಾಗಿ ಮಣ್ಣಿನಲ್ಲಿ ಮಲಗಿರುವುದೇಕೆ? ನನ್ನ ಮಗನಾದ ಇಂದ್ರಜಿತು ವನ್ನು ಲಕ್ಷ್ಮಣನು ಸಂಹರಿಸಿದಾಗಲೇ ನಾನು ತೀವ್ರವಾದ ಪೆಟ್ಟನ್ನು ತಿಂದೆನು. ಈಗ ಉರುಳಿಬಿದ್ದೆನು! (೫೭-೫೮). ಒಂದುವೇಳೆ ಬಂಧುಗಳಿಲ್ಲದಿದ್ದರೂ ನಾನು ಶೂನ್ಯಳಾಗುತ್ತಿರಲಿಲ್ಲ. ನಾಥ, ನೀನೊಬ್ಬನಿಲ್ಲದೆ ನಾನು ಸರ್ವಶೂನ್ಯಳಾದೆನು. ಸಕಲ ಭೋಗಗಳೂ ಗತಿಸಿದವು. ಶಾಶ್ವತವಾಗಿ ನಾನು ನರಳಬೇಕಾಯಿತು. ಓ ಮಹಾರಾಜ, ದುರ್ಗಮವಾದ ದೂರದ ದಾರಿಯನ್ನು ಹಿಡಿದು ಹೊರಟಿರುವೆ. ದುಃಖಾರ್ತಳಾದ ನನ್ನನ್ನೂ ಜೊತೆಗೆ ಕರೆದುಕೊಂಡುಹೋಗು. ನೀನಿಲ್ಲದೆ ನಾನು ಬದುಕಲಾರೆ (೫೯-೬೦). ದುರ್ಭಾಗ್ಯಳಾದ ನನ್ನನ್ನು ಇಲ್ಲಿಯೇ ಬಿಟ್ಟು ಏಕೆ ಹೋಗುವೆ? ದೀನಳಾಗಿ ಅತ್ತತ್ತ ಬಳಲಿರುವ ನನ್ನೊಡನೆ ಏಕೆ ಮಾತನಾಡೆ? ಓ ರಾಜೇಂದ್ರ, ನನ್ನ ಸ್ವಾಮಿಯೆ, ಅವಕುಂಠನಿಲ್ಲದೆ ಪುರದ್ವಾರದಿಂದ ಕಾಲ್ನಡಿಗೆಯಲ್ಲಿ ನಡೆಯುತ್ತಲೇ ಇಲ್ಲಿಗೆ ಬಂದಿರುವೆನೆಂದು ನನ್ನಮೇಲೆ

ಪಶ್ಯೇಷ್ಟದಾರ ದಾರಾಂಸ್ತೇ ಭ್ರಷ್ಟಲಜ್ಜಾ ವಕುಂತಿತಾನ್ |
 ಬಹಿರ್ನಿಷ್ಟತಿತಾನ್ ಸರ್ವಾನ್ ಕಥಂ ದೃಷ್ಟ್ವಾ ನ ಕುಪ್ಯಸಿ || ೬೩
 ಅಯಂ ಕ್ರೀಡಾಸಹಾಯಸ್ತೇನಾಥೋ ಲಾಲಪ್ಯತೇ ಜನಃ |
 ನ ಚೈನಮಾಶ್ವಾಸಯಸೇ ಕಿಂ ವಾ ನ ಬಹು ಮನ್ಯಸೇ || ೬೪
 ಯಾಸ್ತ್ವಯಾ ವಿಧನಾ ರಾಜನ್ ಕೃತಾ ನೈಕಾಃ ಕುಲಸ್ತ್ರಿಯಃ |
 ಪತಿವ್ರತಾ ಧರ್ಮಪರಾ ಗುರುಶುಶ್ರೂಷಣೇ ರತಾಃ || ೬೫
 ತಾಭಿಃ ಶೋಕಾಭಿತಪ್ತಾಭಿಃ ಶಪ್ತಃ ಪರವಶಂ ಗತಃ |
 ತ್ವಯಾ ವಿಸ್ತೃಕೃತಾಭಿಯತ್ತದಾ ಶಪ್ತಂ ತದಾಗತಮ್ || ೬೬
 ಪ್ರನಾದಃ ಸತ್ಯ ಏವಾಯಂ ತ್ವಾಂ ಪ್ರತಿ ಸ್ತ್ರಾಯಶೋ ನೃಪ |
 ಪತಿವ್ರತಾನಾಂ ನಾಕಸ್ಮಾತ್ ಪತಂತ್ಯಶ್ರುಣಿ ಭೂತಲೇ || ೬೭
 ಕಥಂ ಚ ನಾನು ತೇ ರಾಜನ್ ಲೋಕಾನಾಕ್ರಮ್ಯ ತೇಜಸಾ |
 ನಾರೀಚಾರ್ಯಮಿದಂ ಕ್ಷುದ್ರಂ ಕೃತಂ ಶೌಂಡೀರ್ಯಮಾನಿನಾ || ೬೮

ಕೋಪವೆ? (೬೧-೬೨). ಪತ್ತಿಯರಲ್ಲಿ ನಿನಗೆ ಬಹಳ ಪ್ರೇಮವಲ್ಲವೆ? ಇಲ್ಲಿ ನೆರೆದಿರುವ ನಿನ್ನ ಪತ್ತಿಯರನ್ನು ನೋಡು. ಲಜ್ಜೆಯನ್ನು ಬಿಟ್ಟು ಅವಕುಂತನವನ್ನು ತೊರೆದು, ಎಲ್ಲರೂ ಅಂತಃಪುರದಿಂದ ಹೊರಗೆ ಬಂದಿದ್ದಾರೆ! ಇವರನ್ನು ನೋಡಿ ನಿನಗೆ ಕೋಪವೇಕೆ ಬಾರದು? (೬೩). ಇತ್ತ ನೋಡು. ನಿನ್ನ ವಿಲಾಸಕ್ಕೆ ಸಹಾಯಕರಾಗಿದ್ದ ಅಂತಃಪುರಜನರೆಲ್ಲರೂ ದಿಕ್ಕಿಲ್ಲದೆ ಗೋಳಾಡುತ್ತಿದ್ದಾರೆ. ಇವರನ್ನೇಕೆ ನೀನು ಸಂತೈಸುವುದಿಲ್ಲ? ಏಕೆ ಮನ್ನಿಸುವುದಿಲ್ಲ? (೬೪). ಓ ರಾಕ್ಷಸೇಂದ್ರ, ಪತಿವ್ರತೆಯರೂ ಧರ್ಮನಿಷ್ಠರೂ ಗುರುಹಿರಿಯರ ಸೇವೆಯಲ್ಲಿ ನಿರತರೂ ಆದ ಬಹುಮಂದಿ ಕುಲಸ್ತ್ರೀಯರನ್ನು ನೀನು ವಿಧವೆಯರನ್ನಾಗಿ ಮಾಡಿ ದೆಯಲ್ಲವೆ? ಶೋಕಾರ್ತರಾದ ಆ ಸಾಧ್ವಿಯರ ಶಾಪವು ನಿನಗೆ ತಟ್ಟಿತು. ಆದ್ದರಿಂದಲೇ ಈಗ ಪರಾಜಿತನಾದೆ. ನಿನ್ನಿಂದ ಅಪಕೃತರಾದ ಕುಲಾಂಗನೆಯರ ಶಾಪ ಈಗ ಫಲಿಸಿತು (೬೫-೬೬). ಮಹಾರಾಜ, ' ಪತಿವ್ರತೆಯರ ಕಣ್ಣೀರು ನಿಷ್ಕಲವಾಗಿ ನೆಲದಲ್ಲಿ ಸುರಿಯದು'. ಲೋಕದ ಈ ಹೇಳಿಕೆ ನಿನ್ನ ವಿಷಯದಲ್ಲಿ ಸತ್ಯವಾಯಿತು. ಮೂರು ಲೋಕಗಳನ್ನೂ ಜಯಿಸಿ ತೇಜೋಬಲದಿಂದ ರಾಜಿಸುತ್ತಿದ್ದ ನೀನು ಒಬ್ಬ ಹೆಂಗಸನ್ನು ಕಳ್ಳತನದಿಂದ ತಂದೆ ಏಕೆ?

ಅಪನೀಯಾಶ್ರಮಾದ್ರಾ ನುಂ ಯನ್ಮೃಗಚ್ಛದ್ಮನಾ ತ್ವಯಾ |
 ಅನೀತಾ ರಾಮಪತ್ನೀ ಸಾ ತತ್ತೇ ಕಾತರ್ಯಲಕ್ಷ್ಮಣಮ್ || ೬೯

ಕಾತರ್ಯಂ ಚ ನ ತೇ ಯುದ್ಧೇ ಕದಾಚಿತ್ ಸಂಸ್ಕರಾಮ್ಯಹಮ್ |
 ತತ್ತು ಭಾಗ್ಯವಿಪರ್ಯಾಸಾನ್ನೂನಂ ತೇ ಪಕ್ಷಲಕ್ಷಣಮ್ || ೭೦

ಅತೀತಾನಾಗತಾರ್ಥಜ್ಞೋ ವರ್ತಮಾನವಿಚಕ್ಷಣಃ |
 ಮೈಥಿಲೀನಾಹೃತಾಂ ದೃಷ್ಟ್ವಾ ಧ್ಯಾತ್ವಾ ನಿಶ್ಚಸ್ಯ ಚಾಯತಮ್ ||

ಸತ್ಯನಾಕ್ ಸ ಮಹಾಬಾಹೋ ದೇವರೋ ಮೇ ಯದಬ್ರವೀತ್ |
 ಸೋಽಯಂ ರಾಕ್ಷಸಮುಖ್ಯಾನಾಂ ವಿನಾಶಃ ಪರ್ಯುಪಸ್ಥಿತಃ || ೭೧

ಕಾಮಕ್ರೋಧಸಮುತ್ಥೇನ ವ್ಯಸನೇನ ಪ್ರಸಂಗಿನಾ |
 ನಿರ್ವೃತ್ತಸ್ತ್ವತ್ಪತೇಃನರ್ಥಃ ಸೋಽಯಂ ಮೂಲಹರೋ ಮಹಾನ್ ||

ಶೂರಾಗ್ರೇಸರನೆಂದು ಹೆಮ್ಮೆಪಡುತ್ತಿದ್ದ ನೀನು ಈ ಕ್ಷುದ್ರಕಾರ್ಯವನ್ನು ಹೇಗೆತಾನೆ ಮಾಡಿದೆ? (೬೭-೬೮). ಮಾಯಾವ್ಯಗದ ಕಪಟೋಪಾಯ ದಿಂದ ರಾಮನನ್ನು ಆಶ್ರಮದಿಂದ ಹೊರಗೆ ಹೋಗುವಂತೆ ಮಾಡಿ, ಅವನ ಮಡದಿಯನ್ನು ಅಪಹರಿಸಿದೆಯಲ್ಲ, ಅದೇ ನಿನ್ನ ಹೇಡಿತನಕ್ಕೆ ಗುರುತು! ಯುದ್ಧದಲ್ಲಿ ನೀನು ಹೇಡಿತನವನ್ನು ಯಾವಾಗಲಾದರೂ ತೋರಿಸಿದ್ದು ನನಗೆ ನೆನಪಿಲ್ಲ. ದುರ್ಭಾಗ್ಯದಿಂದಲೇ ಈಗ ಈ ಬುದ್ಧಿಯುಂಟಾಯಿತು. ಕರ್ಮವು ಪಕ್ಷವಾಯಿತೆಂಬುದರ ಚಿಹ್ನೆ ಇದು (೬೯-೭೦). ನನ್ನ ಮೈದುನ ನಾದ ವಿಭೀಷಣನು ದಿಟವಾಗಿಯೂ ಭೂತಭವಿಷ್ಯದ್ವರ್ತಮಾನಗಳನ್ನು ಬಲ್ಲವನು. ಓ ಮಹಾಬಾಹು, ನೀನು ಮೈಥಿಲಿಯನ್ನು ಅಪಹರಿಸಿ ತಂದಾಗಲೇ ಆತನು ಚಿಂತೆಯಿಂದ ಧ್ಯಾನಸ್ಥನಾಗಿ ನಿಡುಸುಯ್ಯುತ್ತ ಒಂದು ಮಾತನ್ನು ಹೇಳಿದ್ದನು. ಅವನ ನುಡಿ ಸತ್ಯವಾಯಿತು. ಅವನು ಹೇಳಿದಂತೆ ರಾಕ್ಷಸನಾಯಕರೆಲ್ಲರಿಗೂ ಈ ಪರಿಯಲ್ಲಿ ವಿನಾಶವು ಪ್ರಾಪ್ತವಾಯಿತು (೭೧-೭೨). ಕಾಮಕ್ರೋಧಗಳಿಂದ ಸಂಭವಿಸಿದ ಸ್ತ್ರೀವ್ಯಸನದಿಂದ ಈ ಅನರ್ಥ ಉಂಟಾಯಿತು. ರಾಕ್ಷಸಕುಲವನ್ನೇ ನಿರ್ಮೂಲಗೊಳಿಸಿದ ಮಹತ್ತರವಾದ ಈ ವಿಪತ್ತು ನಿನ್ನಿಂದಲೇ ಉದ್ಭವಿಸಿತು. ನೀನೇ ರಾಕ್ಷಸ

ತ್ವಯಾ ಕೃತಮಿದಂ ಸರ್ವಮನಾಥಂ ರಕ್ಷಸಾಂ ಕುಲನಾ |
 ನ ಹಿ ತ್ವಂ ಶೋಚಿತವ್ಯೋ ಮೇ ಪ್ರಖ್ಯಾತಬಲಸೌರುಷಃ || ೨೪
 ಸ್ತ್ರೀಸ್ವಭಾವಾತ್ತು ಮೇ ಬುದ್ಧಿಃ ಕಾರುಣ್ಯೇ ಪರಿವರ್ತತೇ |
 ಸುಕೃತಂ ದುಷ್ಕೃತಂ ಚ ತ್ವಂ ಗೃಹೀತ್ವಾ ಸ್ವಾಂ ಗತಿಂ ಗತಃ || ೨೫
 ಅತ್ಮಾನಮನುಶೋಚಾಮಿ ತ್ವದ್ವಿಯೋಗೇನ ದುಃಖಿತಾ |
 ಸುಹೃದಾಂ ಹಿತಕಾಮಾನಾಂ ನ ಶ್ರುತಂ ವಚನಂ ತ್ವಯಾ || ೨೬
 ಭ್ರಾತೃಣಾಂ ಚಾಪಿ ಕಾರ್ತೃಣ್ಯೇನ ಹಿತಮುಕ್ತಂ ತ್ವಯಾನಘ |
 ಹೇತ್ವರ್ಥಯುಕ್ತಂ ವಿಧಿವಚ್ಛ್ರೇಯಸ್ಕರನುದಾರುಣಮ್ || ೨೭
 ವಿಭೀಷಣೇನಾಭಿಹಿತಂ ನ ಕೃತಂ ಹೇತುಮತ್ತ್ವಯಾ |
 ಮಾರೀಚಕುಂಭಕರ್ಣಭ್ಯಾಂ ವಾಕ್ಯಂ ಮನು ಪಿತುಸ್ತದಾ || ೨೮

ಜಾತಿಯನ್ನು ದಿಕ್ಕಿಲ್ಲದಂತೆ ಮಾಡಿದೆ! ಹಾ ನಾಥ, ಬಲಸೌರುಷಗಳಲ್ಲಿ
 ವಿಖ್ಯಾತನಾದ ನೀನು ವೀರೋಚಿತವಾಗಿ ಮೃತನಾದ್ದರಿಂದ ನಾನು ದುಃಖಿಸ
 ಬಾರದು (೨೩-೨೪). ಆದರೆ ಸ್ತ್ರೀಸ್ವಭಾವದಿಂದ ನನ್ನ ಮನಸ್ಸು ದುಃಖ
 ದಲ್ಲಿ ಮುಳುಗಿದೆ. ಪುಣ್ಯವನ್ನೂ ಪಾಪವನ್ನೂ ಕಟ್ಟಿಕೊಂಡು ನಿನ್ನ ಗತಿ
 ಯನ್ನು ನೀನು ಸೇರಿದೆ. ನಾನಾದರೋ ನಿನ್ನ ವಿಯೋಗದಿಂದ ಶೋಕಾರ್ತ
 ಳಾಗಿ ನನ್ನ ಪರಿಸ್ಥಿತಿಯನ್ನು ಚಿಂತಿಸಿ ಅಳುತ್ತಿದ್ದೇನೆ. ಓ ಕಾಂತ, ಹಿತ
 ವನ್ನು ಬಯಸಿದ ಮಿತ್ರರ ಮಾತನ್ನು ನೀನು ಕೇಳದೆಹೋದೆ (೨೫-೨೬).
 ನಿನ್ನ ತಮ್ಮಂದಿರೂ ಸಹ ನಿನಗೆ ಸರ್ವವಿಧದಲ್ಲಿಯೂ ಹಿತಕರವಾದ
 ಮಾತನ್ನೇ ಹೇಳಿದರು. ಅದನ್ನೂ ನೀನು ಕೇಳಲಿಲ್ಲ. ವಿಭೀಷಣನ ನುಡಿ
 ಸಕಾರಣವೂ ಸಪ್ರಯೋಜನವೂ ಆಗಿತ್ತು. ನೀತಿಶಾಸ್ತ್ರಸಮ್ಮತವಾಗಿ
 ಶ್ರೇಯಸ್ಕರವಾಗಿತ್ತು. ಸೌಮ್ಯವಾಗಿ ವಿನಯದಿಂದಲೇ ಅವನು ಹೇಳಿದನು.
 ಅದನ್ನು ನೀನು ನಡೆಸಲಿಲ್ಲ (೨೭). ಮಾರೀಚಕುಂಭಕರ್ಣರೂ ನನ್ನ
 ತಂದೆಯೂ * ಹೇಳಿದರೂ ಅವರ ಹಿತವಾದವನ್ನು ನೀನು ಕಿವಿಯಲ್ಲಿ ಹಾಕಿ
 ಕೊಳ್ಳಲಿಲ್ಲ. ಬಲದರ್ಪದಿಂದ ಅದನ್ನು ಗಮನಿಸಲಿಲ್ಲ. ಅದರ ಪರಿಣಾಮ

* ಮಂಡೋದರಿಯ ಮಾತಿನಿಂದ ಅವಳ ತಂದೆಯಾದ ಮಯನು ರಾವಣನಿಗೆ
 ಬುದ್ಧಿವಾದವನ್ನು ಹೇಳಿದ್ದನೆಂದು ಊಹಿಸಬೇಕಾಗಿದೆ. ಈ ಪ್ರಸ್ತಾವ ಹಿಂದೆ ಬಂದಿಲ್ಲ.

ನ ಶ್ರುತಂ ವೀರ್ಯಮತ್ತೇನ ತಸ್ಯೇದಂ ಫಲಮೀದೃಶನಾಂ |
ನೀಲಜೀಮೂತಸಂಕಾಶ ಸೀತಾಂಬರ ಶುಭಾಂಗದ || ೭೯

ಸ್ವಗಾತ್ರಾಣಿ ವಿನಿಕ್ಷಿಪ್ಯ ಕಿಂ ಶೇಷೇ ರುಧಿರಾಪ್ಲುತಃ |
ಪ್ರಸುಪ್ತ ಇವ ಶೋಕಾರ್ತಾಂ ಕಿಂ ನಾಂ ನ ಪ್ರತಿಭಾಷಸೇ || ೮೦

ಮಹಾವೀರ್ಯಸ್ಯ ದಕ್ಷಸ್ಯ ಸಂಯುಗೇಷ್ವಪಲಾಯಿನಃ |
ಯಾತುಧಾನಸ್ಯ ದೌಹಿತ್ರ ಕಿಂ ಚ ನಾಂ ನಾಭ್ಯುದೀಕ್ಷಸೇ || ೮೧

ಉತ್ತಿಷ್ಠೋತ್ತಿಷ್ಠ ಕಿಂ ಶೇಷೇ ಪ್ರಾಪ್ತೇ ಪರಿಭವೇ ನವೇ |
ಅದ್ಯ ವೈ ನಿರ್ಭಯಾ ಲಂಕಾಂ ಪ್ರವಿಷ್ವಾಃ ಸೂರ್ಯರಶ್ಮಯಃ || ೮೨

ಯೇನ ಸೂದಯಸೇ ಶತ್ರುನ್ ಸಮರೇ ಸೂರ್ಯವರ್ಚಸಾ |
ವಜ್ರೋ ವಜ್ರಧರಸ್ಯೇವ ಸೋಽಯಂ ತೇ ಸತತಾರ್ಚಿತಃ || ೮೩

ಈ ರೀತಿಯಾಯಿತು. ಹಾ ಪ್ರಾಣಕಾಂತ, ನೀಲಮೇಘದಂತೆ ಶೋಭಿಸುವ ನೀನು ಸೀತಾಂಬರವನ್ನುಟ್ಟು ಅಂದವಾದ ಅಂಗದಗಳನ್ನು ತೊಟ್ಟು ಎಷ್ಟು ವೈಭವದಿಂದ ಕಂಗೆೊಳಿಸುತ್ತಿದ್ದೆ! (೭೮-೭೯). ಈಗ ರಕ್ತದಲ್ಲಿ ನೆನೆದು ಕೈಕಾಲುಗಳನ್ನು ಚಾಚಿಕೊಂಡು ಹೀಗೇಕೆ ಮಲಗಿರುವೆ? ಗಾಢನಿದ್ರೆಯಲ್ಲಿರುವಂತೆ ಪವಡಿಸಿದೆಯಲ್ಲ, ಶೋಕಾರ್ತಳಾದ ನನ್ನೊಡನೆ ಏಕೆ ಮಾತನಾಡೆ? ಮಹಾಪರಾಕ್ರಮಿಯೂ ಸಮರ್ಥನೂ ಯುದ್ಧದಲ್ಲಿ ಎಂದೂ ಸೋತು ಹಿಂದಿರುಗದವನೂ ಆದ ಸುಮಾಲಿಯ * ದೌಹಿತ್ರನಲ್ಲವೆ ನೀನು? ನನ್ನನ್ನು ಕಣ್ಣೆತ್ತಿಯೂ ನೋಡುವುದಿಲ್ಲವೇಕೆ? (೮೦-೮೧). ನಾಥ, ಎದ್ದೇಳು, ಏಳು! ಇನ್ನೂ ಮಲಗಿರುವೆಯಾ? ನಮಗೆ ಅಭೂತಪೂರ್ವವಾದ ಅವಮಾನವಾಗಿದೆ. ಅದೋ, ಸೂರ್ಯರಶ್ಮಿಗಳು ನಿರ್ಭಯವಾಗಿ ಈಗ ಲಂಕೆಯೊಳಗೆ ನುಗ್ಗಿವೆ! ಸಮರದಲ್ಲಿ ಶತ್ರುಗಳನ್ನು ವಿಧ್ವಂಸಗೊಳಿಸುತ್ತಿದ್ದ ಸೂರ್ಯವರ್ಚಸ್ಸಿನ ಈ ಪರಿಘಾಯುಧವು ಒಡೆದು ಚೂರಾಗಿದೆಯಲ್ಲ! ಇಂದ್ರನ ಕೈಯಲ್ಲಿ ವಜ್ರಾಯುಧವಿದ್ದಂತೆ, ನಿನ್ನ ಕೈಯಲ್ಲಿ

* ಮಾಲ್ಯವಂಶನೆಂದೂ ಹೇಳಬಹುದು. ಶೂರವಂಶದಲ್ಲಿ ಜನಿಸಿದವನೆಂದು ತಾತ್ಪರ್ಯ.

ರಣೇ ಶತ್ರು ಪ್ರಹರಣೋ ಹೇನುಜಾಲಪರಿಷ್ಕುತಃ |
 ಪರಿಘೋ ವ್ಯವಕೀರ್ಣಸ್ತೇ ಬಾಣೈಶ್ಚಿನ್ನಃ ಸಹಸ್ರಧಾ || ೮೪
 ಪ್ರಿಯಾಮಿವೋಪಗುಹ್ಯ ತ್ವಂ ಶೇಷೇ ಸನುರನೇದಿನೀನು |
 ಅಪ್ರಿಯಾಮಿವ ಕಸ್ಮಾಚ್ಚ ಮಾಂ ನೇಚ್ಛಸ್ಯಭಿಭಾಷಿತುಮ್ || ೮೫
 ಧಿಗಸ್ತು ಹೃದಯಂ ಯಸ್ಯಾ ನುನೇದಂ ನ ಸಹಸ್ರಧಾ |
 ತ್ವಯಿ ಪಂಚತ್ವನಾಪನ್ನೇ ಫಲತೇ ಶೋಕಪೀಡಿತಮ್ || ೮೬
 ಇತ್ಯೇನಂ ವಿಲಪಂತೈನ ಬಾಷ್ಪನ್ಯಾಕುಲಲೋಚನಾ |
 ಸ್ನೇಹಾವಸ್ಕನ್ನಹೃದಯಾ ದೇವೀ ನೋಹಮುಪಾಗಮುತ್ || ೮೭
 ಕಶ್ಮಲಾಭಿಹತಾ ಸನ್ನಾ ಬಭೌ ಸಾ ರಾವಣೋರಸಿ |
 ಸಂಧ್ಯಾನುರಕ್ತೇ ಜಲದೇ ದೀಪ್ತಾ ವಿದ್ಯುದಿನಾಸಿತೇ || ೮೮
 ತಥಾಗತಾಂ ಸಮುತ್ಪತ್ಯ ಸಪತ್ನ್ಯಸ್ತಾ ಭೃಶಾತುರಾಃ |
 ಪರ್ಯವಸ್ಥಾ ಪಯಾಮಾಸೂ ರುದತೋ ರುದತೀಂ ಭೃಶಮ್ ||

ಈ ಆಯುಧವು ಶೋಭಿಸುತ್ತಿತ್ತು. ನಿನಗೆ ಇದರಲ್ಲಿ ಬಹಳ ಅಭಿಮಾನವಲ್ಲವೆ? ಸುವರ್ಣಭೂಷಿತವಾದ ಈ ಪರಿಘವು ಶರಾಘಾತದಿಂದ ಒಡೆದು ಸಾವಿರಾರು ಚೂರಾಗಿದ್ದರೂ ಸುಮ್ಮನಿರುವೆಯಲ್ಲ! (೮೨-೮೪). ಹಾಕಾಂತ, ನನ್ನ ಇನಿಯುಳನ್ನೆ ಸ್ವೀಕೊಳ್ಳುವಂತೆ ಈ ರಣಭೂಮಿಯನ್ನು ಬಿಗಿದಪ್ಪಿ ಮಲಗಿರುವೆಯಲ್ಲ! ನಾನು ನಿನಗೆ ಅಪ್ರಿಯಳಾದೆನೆ? ನನ್ನೊಡನೆ ಮಾತನಾಡಲೂ ನಿನಗೇಕೆ ಮನಸ್ಸು ಬಾರದು? ಅಯ್ಯೋ, ನನ್ನ ಕಠೋರ ಹೃದಯಕ್ಕೆ ಧಿಕ್ಕಾರ! ನೀನು ಮೃತನಾದರೂ ಈ ಹೃದಯವು ಶೋಕಭಾರದಿಂದ ಸಾವಿರಾರು ತುಂಡುಗಳಾಗಿ ಸೀಳಿಹೋಗದು!" ಎಂದು ರೋದಿಸಿದಳು (೮೫-೮೬). ಈ ಪ್ರಕಾರವಾಗಿ ರಾವಣನ ರಾಣಿಯು ಅತ್ತು ಅತ್ತು ಕಣ್ಣೀರು ಹರಿಸಿ, ಪತಿಸ್ತ್ರೇಮಾತಿಶಯದಿಂದ ಹೃದಯವು ಕರಗಲು, ಎಚ್ಚರದಪ್ಪಿದಳು. ದುಃಖಭಾರದಿಂದ ಬಸವಳಿದು ರಾವಣನ ಎದೆಯಮೇಲೊರಗಿದಳು. ಎದೆಯಮೇಲೊರಗಿದಾಗ, ಸಂಜೆಗೆಂಪಿನಿಂದ ಕೂಡಿದ ನೀಲಮೇಘದ ಮಧ್ಯದಲ್ಲಿರುವ ಮಿಂಚಿನಂತೆ ಕಾಣಿಸಿದಳು (೮೭-೮೮). ಹೀಗೆ ಬಸವಳಿದ ಮಂಡೋದರಿಯನ್ನು ನೋಡಿ ಅವಳ

ನ ತೇ ಸುವಿದಿತಾ ದೇವಿ ಲೋಕಾನಾಂ ಸ್ಥಿತಿರಧ್ವನಾ |
 ದಶಾವಿಭಾಗಪರ್ಯಾಯೇ ರಾಜ್ಞಾಂ ಚಂಚಲಯಾ ಶ್ರಿಯಾ || ೯೦

ಇತ್ಯೇವಮುಚ್ಯಮಾನಾ ಸಾ ಸಶಬ್ದಂ ಪ್ರರುರೋದ ಹ |
 ಸ್ನಾಪಯಂತೀ ತ್ವಭಿಮುಖೌ ಸ್ತನಾವಸ್ತ್ರಾಂಬುವಿಸ್ರವೈಃ || ೯೧

ಏತಸ್ಮಿನ್ನಂತರೇ ರಾನೋ ವಿಭೀಷಣಮುನಾಚ ಹ |
 ಸಂಸ್ಕಾರಃ ಕ್ರಿಯತಾಂ ಭ್ರಾತುಃ ಸ್ತ್ರಿಯಶ್ಚೈತಾ ನಿವರ್ತಯ || ೯೨

ತಂ ಪ್ರಶ್ರಿತಸ್ತತೋ ರಾನುಂ ಶ್ರುತನಾಕ್ಯೋ ವಿಭೀಷಣಃ |
 ನಿನ್ಯುಶ್ಯ ಬುದ್ಧ್ಯಾ ಧರ್ಮಜ್ಞೋ ಧರ್ಮಾರ್ಥಸಹಿತಂ ವಚಃ || ೯೩

ರಾನುಸ್ಯಾನಾನುನ್ಯತ್ಯರ್ಥಮುತ್ತರಂ ಪ್ರತ್ಯಭಾಷತ |
 ತ್ಯಕ್ತಧರ್ಮವ್ರತಂ ಕ್ರೂರಂ ನೃಶಂಸಮನ್ಯತಂ ತಥಾ || ೯೪

ಸವತಿಯರಾದ ರಾವಣಪತ್ನಿಯರು ಆತುರದಿಂದ ಬಂದು ಎತ್ತಿ ಕುಳ್ಳಿರಿಸಿ ಉಪಚರಿಸಿದರು. ಅಳುವವಳನ್ನು ಅಳುತ್ತಲೇ ಸಂತ್ಪಿಸತೊಡಗಿದರು : “ದೇವಿ, ಲೋಕಸ್ಥಿತಿ ಯಾವುದೂ ಶಾಶ್ವತವಲ್ಲವೆಂದು ನಿನಗೆ ತಿಳಿಯದೆ? ಪಾಪವುಣ್ಯಗಳ ಪರಿವಾಕವು ಬದಲಾಯಿಸಿದಂತೆ, ಚಂಚಲವಾದ ರಾಜಲಕ್ಷ್ಮಿಯೂ ವ್ಯತ್ಯಸ್ತವಾಗುತ್ತದೆ” ಎಂದರು (೮೯-೯೦). ಹೀಗೆ ಸವತಿಯರು ಸಂತ್ಪಿಸಿದಷ್ಟೂ ಮಂಡೋದರಿಯು ‘ಹೋ’ ಎಂದು ಗಟ್ಟಿಯಾಗಿ ಅತ್ತಳು. ಧಾರಾಕಾರವಾಗಿ ಸುರಿಯುವ ಕಂಬನಿಗಳಿಂದ ಸ್ತನಾಗ್ರಗಳನ್ನು ತೋರಿಸುತ್ತ ರೋದಿಸಿದಳು (೯೧). ಹೀಗೆ ಅವರೆಲ್ಲರೂ ಆಕ್ರಂದಿಸುತ್ತಿರಲು, ಶ್ರೀರಾಮನು ವಿಭೀಷಣನನ್ನು ಕರೆದು “ವಿಭೀಷಣ, ಇನ್ನು ನಿನ್ನ ಅಣ್ಣನ ಉತ್ತರಕ್ರಿಯೆಯನ್ನು ನಡೆಸು. ಈ ಸ್ತ್ರೀಯರನ್ನು ಸಮಾಧಾನಪಡಿಸಿ ಮನೆಗೆ ಕಳಿಸು” ಎಂದನು (೯೨). ಶ್ರೀರಾಮನ ವಚನವು ಧರ್ಮಾರ್ಥಯುಕ್ತವಾಗಿತ್ತು. ಧರ್ಮಜ್ಞನಾದ ವಿಭೀಷಣನು ಅದನ್ನಾಕರ್ಷಿಸಿ, ಶ್ರೀರಾಮನ ಮನೋಗತವನ್ನರಿಯಬೇಕೆಂದು ತನ್ನಲ್ಲಿಯೇ ಆಲೋಚಿಸಿ, ವಿನಯದಿಂದ “ರಾಘವ, ರಾವಣನು ಧರ್ಮನಿಯಮವನ್ನು ಲಂಘಿಸಿದವನು. ಕ್ರೂರಸ್ವಭಾವದ ಘಾತುಕ. ಅನ್ಯತವಾದಿ

ನಾಹನುಹೋಽಸ್ಮಿ ಸಂಸ್ಕೃತುಂ ಪರದಾರಾಭಿನುಶ್ಚಿನಮ್ |
 ಭ್ರಾತೃರೂಪೋ ಹಿ ನೇ ಶತ್ರುರೇಷ ಸರ್ವಾಹಿತೇ ರತಃ || ೯೫
 ರಾವಣೋ ನಾರ್ಹತೇ ಪೂಜಾಂ ಪೂಜ್ಯೋಽಪಿ ಗುರುಗೌರವಾತ್ |
 ನೃಶಂಸ ಇತಿ ನಾಂ ಕಾನುಂ ವಕ್ಷ್ಯಂತಿ ಮನುಜಾ ಭುವಿ || ೯೬
 ಶ್ರುತ್ವಾ ತಸ್ಯಾಗುಣಾನ್ ಸರ್ವೇ ವಕ್ಷ್ಯಂತಿ ಸುಕೃತಯುತಃ |
 ತಚ್ಚ ಶ್ರುತ್ವಾ ಪರಮಪ್ರೀತೋ ರಾನೋ ಧರ್ಮಭೃತಾಂ ವರಃ || ೯೭
 ವಿಭೀಷಣಮುನಾಚೇದಂ ನಾಕೃಜ್ಞೋ ನಾಕೃಕೋವಿದಮ್ |
 ತನಾಪಿ ನೇ ಪ್ರಿಯಂ ಕಾರ್ಯಂ ತ್ವತ್ಪ್ರಭಾವಾಚ್ಚ ನೇ ಜಿತಮ್ ||
 ಅವಶ್ಯಂ ತು ಕ್ಷಮಂ ನಾಚ್ಯೋ ಮಯಾ ತ್ವಂ ರಾಕ್ಷಸೇಶ್ವರ |
 ಅಧರ್ಮನೈತಸಂಯುಕ್ತಃ ಕಾನುಂ ತ್ವೇಷ ನಿಶಾಚರಃ || ೯೯

(೯೩-೯೪). ಅವನಿಗೆ ನಾನು ಪ್ರೇತಸಂಸ್ಕಾರವನ್ನು ಮಾಡುವುದು ಯುಕ್ತವಲ್ಲ. ಪರಸ್ತ್ರೀಯರನ್ನು ಬಲಾತ್ಕರಿಸಿದ ವಾಪಿ ಅವನು. ನನಗೆ ಅಣ್ಣನೆನಿಸಿದ ಶತ್ರು. ಸರ್ವರಿಗೂ ಕೇಡು ಬಗೆಯುವುದರಲ್ಲಿ ನಿರತನಾಗಿದ್ದವನು (೯೫). ಜ್ಯೇಷ್ಠನಾದ್ದರಿಂದ ಅವನನ್ನು ನಾನು ಗೌರವಿಸಬೇಕಾಗಿದ್ದರೂ ಅವನ ಕೃತ್ಯವನ್ನು ನೋಡಿದರೆ ಸರ್ವಥಾ ಪೂಜಾರ್ಹನಲ್ಲ. 'ಅಣ್ಣನಿಗೂ ಸಂಸ್ಕಾರವನ್ನು ಮಾಡದ ನೃಶಂಸ!' ಎಂದು ಲೋಕದಲ್ಲಿ ಜನರು ನನ್ನನ್ನು ಅಡಿಕೊಳ್ಳುವುದಾದರೆ ಅಡಿಕೊಳ್ಳಲಿ! (೯೬). ರಾವಣನ ದುರ್ಗುಣಗಳನ್ನು ಅವರು ಕೇಳಿದಾಗ, 'ಅವನಿಗೆ ಸಂಸ್ಕಾರವನ್ನು ಮಾಡದಿದ್ದು ಒಳ್ಳೆಯದೇ ಆಯಿತು' ಎಂದು ಎಲ್ಲರೂ ಹೇಳುತ್ತಾರೆ!" ಎಂದನು. ವಿಭೀಷಣನ ಉತ್ತರವನ್ನು ಕೇಳಿ ಶ್ರೀರಾಮನಿಗೆ ಬಹಳ ಸಂತೋಷವಾಯಿತು*. ಧರ್ಮನಿಷ್ಠರಲ್ಲಿ ಅಗ್ರಗಣ್ಯನಾದ ಆತನು ವಿಭೀಷಣನನ್ನು ನೋಡಿ "ವಿಭೀಷಣ, ನನಗೆ ಪ್ರಿಯವಾದುದನ್ನು ನೀನು ಆಚರಿಸು (೯೭-೯೮). ನಿನ್ನ ಸಾಹಸದಿಂದ ನನಗೆ ಜಯವು ಲಭಿಸಿದೆ. ಆದ್ದರಿಂದ ನಿನಗೆ ಹಿತವಾದುದನ್ನು ನಾನು ಹೇಳಲೇಬೇಕು. ಎಲೈ ರಾಕ್ಷಸೇಶ್ವರ! ರಾವಣನಲ್ಲಿ ಅಧರ್ಮವೂ ಅನ್ಯತವೂ

* 'ಪರಮಪ್ರೀತಃ' ಎಂದು ಮೂಲ. 'ಪರಂ ಅಪ್ರೀತಃ' ಎಂದು ಪದವಿಭಾಗ ಮಾಡಿ 'ಬಹಳ ಅಸಮಾಧಾನವಾಯಿತು' ಎಂದು ಕೆಲವರು ಅರ್ಥಮಾಡುತ್ತಾರೆ.

ತೇಜಸ್ವೀ ಬಲವಾನ್ ಶೂರಃ ಸಂಯುಗೇಷು ಚ ನಿತ್ಯಶಃ |
 ಶತಕ್ರತುಮುಖೈರ್ದೇವೈಃ ಕ್ರೂಯತೇ ನ ಪರಾಜಿತಃ || ೧೦೦
 ಮಹಾತ್ಮಾ ಬಲಸಂಪನ್ನೋ ರಾವಣೋ ಲೋಕರಾವಣಃ |
 ಮರಣಾಂತಾನಿ ನೈರಾಣಿ ನಿರ್ವೃತ್ತಂ ನಃ ಪ್ರಯೋಜನಮ್ || ೧೦೧
 ಕ್ರಿಯತಾನುಸ್ಯ ಸಂಸ್ಕಾರೋ ಮನುಷ್ಯೇಷ ಯಥಾ ತವ |
 ತ್ವತ್ಸಕಾಶಾದ್ಧಶ್ಕ್ರೀವಃ ಸಂಸ್ಕಾರಂ ವಿಧಿಪೂರ್ವಕಮ್ || ೧೦೨
 ಪ್ರಾಪ್ತುಮರ್ಹತಿ ಧರ್ಮಜ್ಞ ತ್ವಂ ಯಶೋಭಾಗ್ಯವಿಷ್ಯಸಿ |
 ರಾಘವಸ್ಯ ವಚಃ ಶ್ರುತ್ವಾ ತ್ವರಮಾಣೋ ವಿಭೀಷಣಃ || ೧೦೩
 ಸಂಸ್ಕಾರೇಣಾನುರೂಪೇಣ ಯೋಜಯಾಮಾಸ ರಾವಣಮ್ |
 ಚಿತಾಂ ಚಂದನಕಾಷ್ಮಾನಾಂ ಪದ್ಮಕೋಶೀರಸಂವೃತಾಮ್ || ೧೦೪
 ಬ್ರಾಹ್ಮ್ಯ ಸಂವೇಶಯಾಂಚಕ್ರ ರಾಂಕವಾಸ್ತರಣಾವೃತಾಮ್ |
 ವರ್ತತೇ ವೇದವಿಹಿತೋ ರಾಜ್ಞೋ ನೈ ಪಶ್ಚಿಮಃ ಕೃತುಃ || ೧೦೫

ತುಂಬಿದ್ದವೆಂಬುದು ವಾಸ್ತವ. ಆದರೆ ಈತನು ಮಹಾತೇಜಸ್ವಿ, ಬಲಾಢ್ಯ, ಶೂರ. ಸಂಗ್ರಾಮದಲ್ಲಿ ಇಂದ್ರಾದಿ ದೇವತೆಗಳಿಂದಲೂ ಪರಾಜಯವನ್ನು ಹೊಂದದ ಪರಾಕ್ರಮಿಯೆಂದು ಕೀರ್ತಿಶಾಲಿಯಾಗಿದ್ದಾನೆ (೯೯-೧೦೦). ಬಲಶಾಲಿಯಾಗಿ ಲೋಕರಾವಣನೆನಿಸಿದ ಮಹಿಮಾನ್ವಿತನಾಗಿದ್ದಾನೆ. ವಿಭೀಷಣ, ಸಕಲವೈರಗಳಿಗೂ ಮರಣವೇ ಗಡಿ. ನಮ್ಮ ಕಾರ್ಯವು ಸಿದ್ಧಿಸಿತು. ಅವನ ಉತ್ತರಕ್ರಿಯೆಯನ್ನು ನಡೆಸು. ಇನ್ನುಮೇಲೆ ರಾವಣನು ನಿನಗೆ ಹೇಗೋ ಹಾಗೆ ನನಗೂ ಸೋದರನೇ! ನಿನ್ನಿಂದ ಶಾಸ್ತ್ರೋಕ್ತವಾದ ಸಂಸ್ಕಾರವನ್ನು ಪಡೆಯಲು ರಾವಣನು ಅರ್ಹನಾಗಿದ್ದಾನೆ! (೧೦೧-೧೦೨). ಧರ್ಮಜ್ಞ-ವಿಭೀಷಣ, ಸಂಸ್ಕಾರವನ್ನು ನಡೆಸು. ನಿನಗೆ ಶಾಶ್ವತವಾದ ಕೀರ್ತಿ ಲಭಿಸುವುದು” ಎಂದು ಹೇಳಿದನು. ರಾಘವನ ಅಭಿಪ್ರಾಯವನ್ನು ತಿಳಿದು ವಿಭೀಷಣನು ತ್ವರೆಯಿಂದ ಮುಂದಿನ ಕಾರ್ಯದಲ್ಲಿ ಉದ್ಯುಕ್ತನಾಗಿ, ರಾವಣನಿಗೆ ಅನುರೂಪವಾದ ಉತ್ತರಕ್ರಿಯೆಯನ್ನು ಏರ್ಪಡಿಸಿದನು (೧೦೩). ಋತ್ವಿಜರು ಪದ್ಮಕ, ಲಾವಂಚ ಮೊದಲಾದ ಸುಗಂಧವ್ಯುಗಲೊಡನೆ, ಶ್ರೀಗಂಧದ ಕಾಷ್ಠಗಳಿಂದ ಚಿತೆಯನ್ನು ಸಿದ್ಧಪಡಿಸಿದರು. ಅದರಮೇಲೆ ಕೃಷ್ಣಾಜಿನವನ್ನು ಹಾಸಿ ವೇದೋಕ್ತವಿಧಾನದಿಂದ ರಾವಣನ

ಪ್ರಚಕ್ರಾ ರಾಕ್ಷಸೇಂದ್ರಸ್ಯ ಸಿತೃನೇಧಮನುಕ್ರಮನ್ಮಾ |
 ನೇದಿಂ ಚ ದಕ್ಷಿಣಸ್ರಾಚ್ಯಾಂ ಯಥಾಸ್ಥಾನಂ ಚ ಪಾನಕಮ್ || ೧೦೬

ಪೃಷದಾಜ್ಯೇನ ಸಂಪೂರ್ಣಂ ಸ್ತುವಂ ಸ್ಯಂಧೇ ಪ್ರಚಿಕ್ಷಿಪುಃ |
 ಸಾದಯೋಃ ಶಕಟಿಂ ಸ್ತ್ರಾದುರಂತರೂರ್ವೋರುಲೂಬಲಮ್ ||

ದಾರುಪಾತ್ರಾಣಿ ಸರ್ವಾಣಿ ಅರಣಿಂ ಚೋತ್ತರಾರಣಿಮ್ |
 ದತ್ತ್ವಾ ತು ಮುಸಲಂ ಚಾನೈದ್ಯಥಾಸ್ಥಾನಂ ವಿಚಕ್ಷಣಾಃ || ೧೦೮

ಶಾಸ್ತ್ರದೃಷ್ಟೇನ ವಿಧಿನಾ ಮಹರ್ಷಿವಿಹಿತೇನ ಚ |
 ತತ್ರ ನೇಧ್ಯಂ ಪಶುಂ ಹತ್ವಾ ರಾಕ್ಷಸೇಂದ್ರಸ್ಯ ರಾಕ್ಷಸಾಃ || ೧೦೯

ದೇಹವನ್ನು ತಂದು ಅದರಲ್ಲಿ ಮಲಗಿಸಿದರು. ರಾಕ್ಷಸರಾಜನ ಅಂತ್ಯೇಷ್ಟಿಯು ಶಾಸ್ತ್ರವಿಧಿಯಂತೆ ನಡೆಯಿತು (೧೦೪-೧೦೫). ಋತ್ವಿಜರು ಸಿತೃನೇಧವಿಹಿತವಾದ ಕರ್ಮವನ್ನಾರಂಭಿಸಿದರು. ಚಿತೆಯ ಆಗ್ನೇಯಭಾಗದಲ್ಲಿ ನೇದಿಕೆಯನ್ನು ನಿರ್ಮಿಸಿ ಯಥಾಸ್ಥಾನದಲ್ಲಿ ತ್ರೇತಾಗ್ನಿಯನ್ನು ಸ್ಥಾಪಿಸಿದರು (ನೇದಿಕೆಯ ಪೂರ್ವದಲ್ಲಿ ಆಹವನೀಯಾಗ್ನಿಯನ್ನೂ, ಪಶ್ಚಿಮದಲ್ಲಿ ಗಾರ್ಹಪತ್ಯಾಗ್ನಿಯನ್ನೂ, ದಕ್ಷಿಣದಲ್ಲಿ ದಕ್ಷಿಣಾಗ್ನಿಯನ್ನೂ ಸ್ಥಾಪಿಸಿದರು) (೧೦೬). ದಧಿಮಿಶ್ರವಾದ ಘೃತದಿಂದ ತುಂಬಿದ ಸ್ತುವವೆಂಬ ಹೋಮಪಾತ್ರಿಯನ್ನು ಶವದ ಸ್ಕಂಧಪ್ರದೇಶದಲ್ಲಿ ಚಿತೆಗೆ ಹಾಕಿದರು. ಸೋಮಲತೆಯನ್ನು ತರುವ ಶಕಟವನ್ನು ಪಾದಗಳ ಬಳಿಯಲ್ಲಿಯೂ, ಯಜ್ಞಸಾಧನವಾದ ಒರಳನ್ನು ತೊಡೆಗಳ ಮಧ್ಯದಲ್ಲಿಯೂ ಇಟ್ಟರು (೧೦೭). ಹಾಗೆಯೇ ಯಜ್ಞೋಪಕರಣಗಳಾದ ದಾರುಪಾತ್ರೆಗಳು, ಅರಣಿ, ಉತ್ತರಾರಣಿ, ಮುಸಲ ಮುಂತಾದ ವಸ್ತುಗಳನ್ನು ಶಾಸ್ತ್ರೋಕ್ತ ವಿಧಾನದಿಂದ ಆಯಾ ಸ್ಥಳಗಳಲ್ಲಿಟ್ಟರು *. ಶ್ರುತಿಯಲ್ಲಿ ಮತ್ತು ಋಷಿಪುಣೀತವಾದ ಕಲ್ಪಶಾಸ್ತ್ರದಲ್ಲಿ ಹೇಳಿದ ವಿಧಿಯಂತೆ, ರಾಕ್ಷಸರಾದ ಆ ಋತ್ವಿಜರು ಶುದ್ಧವಾದ ಒಂದು ಮೇಕೆಯನ್ನು ಕೊಂದು ಹೋಮಮಾಡಿ, ಅದರ ವಸೆಯನ್ನು

* ಅಹಿತಾಗ್ನಿಯು ಮೃತನಾದಾಗ, ಅವನು ಉಪಯೋಗಿಸುತ್ತಿದ್ದ ಯಜ್ಞೋಪಕರಣಗಳನ್ನು ಅವನೊಡನೆ ದಹಿಸಬೇಕೆಂದು ಶಾಸ್ತ್ರವಿಧಿಯುಂಟು.

ಪೆರಿಸ್ತರಣಿಕಾಂ ರಾಜ್ಞೋ ಘೃತಾಕ್ತಾಂ ಸಮನೇಶಯನ್ |
ಗಂಧೈರ್ನಾರ್ತ್ಯೈರಲಂಕೈತ್ಯ ರಾವಣಂ ದೀನಮಾನಸಾಃ || ೧೧೦

ವಿಭೀಷಣಸಹಾಯಾಸ್ತೇ ವಸ್ತ್ರೈಶ್ಚ ವಿವಿಧೈರಸಿ |
ಲಾಜೈಶ್ಚಾನಕಿರಂತಿ ಸ್ಮ ಬಾಷ್ಪಪೂರ್ಣಮುಖಾಸ್ತದಾ || ೧೧೧

ದದೌ ಚ ಸಾನಕಂ ತಸ್ಯ ವಿಧಿಯುಕ್ತಂ ವಿಭೀಷಣಃ |
ಸ್ನಾತ್ವಾ ಚೈನಾದ್ರವಸ್ತ್ರೇಣ ತಿಲಾನ್ ದೂರ್ನಾಭಿಮಿಶ್ರಿತಾನ್ ||

ಉದಕೇನ ಚ ಸಂಮಿಶ್ರಾನ್ ಪ್ರದಾಯ ವಿಧಿಪೂರ್ವಕಮ್ |
ಪ್ರದಾಯ ಚೋದಕಂ ತಸ್ಮೈ ಮೂರ್ಧ್ನಾ ಚೈನಂ ನಮಸ್ಯ ಚ ||

ತಾಃ ಸ್ತ್ರಿಯೋಽನುನಯಾಮಾಸ ಸಾಂತ್ವಮುಕ್ತ್ವಾ ಪುನಃ ಪುನಃ |
ಗಮ್ಯತಾಮಿತಿ ತಾಃ ಸರ್ವಾ ವಿವಿಶುರ್ನಗರಂ ತದಾ || ೧೧೪

ಪ್ರವಿಷ್ಟಾಸು ಚ ಸರ್ವಾಸು ರಾಕ್ಷಸೀಷು ವಿಭೀಷಣಃ |
ರಾನುಸಾಶ್ವಮುಸಾಗಮ್ಯ ತದಾತಿಷ್ಠ ದ್ವಿನೀತವತ್ || ೧೧೫

ತುಪ್ಪದಲ್ಲ ನೆನೆಸಿ ರಾಕ್ಷಸೇಂದ್ರನ ಬಾಯಲ್ಲಿಟ್ಟರು (೧೦೮-೧೦೯). ಆಗ ದುಃಖಾರ್ತರಾದ ರಾಕ್ಷಸರೂ ವಿಭೀಷಣನೂ ಮುಂದೆ ಬಂದು, ವಸ್ತ್ರಗಳಿಂದಲೂ ಗಂಧಮಾಲ್ಯಗಳಿಂದಲೂ ರಾವಣನನ್ನು ಅಲಂಕರಿಸಿ, ಕಣ್ಣೀರು ಸುರಿಸುತ್ತ ಚಿತೆಯಮೇಲೆ ಅರಳನ್ನು ಬೀರಿದರು (೧೧೦-೧೧೧). ಅನಂತರ ವಿಭೀಷಣನು ವಿಧಿಪೂರ್ವಕವಾಗಿ ಚಿತೆಗೆ ಬೆಂಕಿಯನ್ನಿಟ್ಟನು. ಆಮೇಲೆ ಸ್ನಾನಮಾಡಿ ಒದ್ದೆಯ ಬಟ್ಟೆಯನ್ನುಟ್ಟು ದೂರ್ವೋದಕಮಿಶ್ರವಾದ ತಿಲವನ್ನು ನೆಲದಲ್ಲಿ ಹರಡಿ, ಪ್ರೇತಕ್ಕೆ ಜಲದಿಂದ ತರ್ಪಣವನ್ನಿತ್ತನು. ತರುವಾಯ ವಿಭೀಷಣನು ತಲೆಬಾಗಿ ರಾವಣನಿಗೆ ನಮಸ್ಕರಿಸಿ, ರಾವಣಸ್ತ್ರೀಯರಿಗೆ ಮತ್ತೆ ಮತ್ತೆ ಒಳ್ಳೆಯ ಮಾತುಗಳನ್ನಾಡಿ ಸಂತೈಸಿ, ಲಂಕಾ ನಗರದೊಳಗೆ ಹೋಗುವಂತೆ ತಿಳಿಸಿದನು. ಅವರೆಲ್ಲರೂ ನಗರಿಗೆ ಹಿಂದಿರುಗಿದರು (೧೧೨-೧೧೪). ಹೀಗೆ ರಾಕ್ಷಸಸ್ತ್ರೀಯರು ಲಂಕೆಗೆ ಹೋದಮೇಲೆ, ವಿಭೀಷಣನು ಶ್ರೀರಾಮನ ಬಳಿಗೆ ಬಂದು ವಿನಯದಿಂದ ನಿಂತುಕೊಂಡನು.

ರಾವೋಽಪಿ ಸಹ ಸೈನ್ಯೇನ ಸಸುಗ್ರೀವಃ ಸಲಕ್ಷ್ಮಣಃ |
ಹರ್ಷಂ ಲೇಭೇ ರಿಪುಂ ಹತ್ವಾ ಯಥಾ ವೃತ್ತಂ ಶತಕ್ರತುಃ || ೧೧೬

ಇತಿ ಶ್ರೀಮದ್ರಾಮಾಯಣೇ ಯುದ್ಧ ಕಾಂಡೇ ಚತುರ್ದಶೋತ್ತರಶತತಮಃ ಸರ್ಗಃ

ಪಂಚದಶೋತ್ತರಶತತಮಃ ಸರ್ಗಃ

ವಿಭೀಷಣಾಭಿಷೇಕಃ

ತೇ ರಾವಣವಧಂ ದೃಷ್ಟ್ವಾ ದೇವಗಂಧರ್ವದಾನವಾಃ |
ಜಗ್ಮುಃ ಸ್ವೈಃ ಸ್ವೈರ್ವಿಮಾನೈಸ್ತೇ ಕಥಯಂತಃ ಶುಭಾಃ ಕಥಾಃ || ೧
ರಾವಣಸ್ಯ ವಧಂ ಘೋರಂ ರಾಘವಸ್ಯ ಪರಾಕ್ರಮಮ್ |
ಸುಯುದ್ಧಂ ನಾನರಾಣಾಂ ಚ ಸುಗ್ರೀವಸ್ಯ ಚ ಮಂತ್ರಿತಮ್ || ೨

ದೇವೇಂದ್ರನು ವೃತ್ರಾಸುರನನ್ನು ಸಂಹರಿಸಿದಂತೆ, ವೈರಿಯನ್ನು ವಿಧ್ವಂಸ
ಗೊಳಿಸಿದ ಶ್ರೀರಾಮಚಂದ್ರನು ಲಕ್ಷ್ಮಣಸುಗ್ರೀವರಿಂದಲೂ ವಾನರಸೇನಿ
ಯಿಂದಲೂ ಪರಿವೃತನಾಗಿ ಹರ್ಷದಲ್ಲಿದ್ದನು (೧೧೫-೧೧೬).

ಇಲ್ಲಿಗೆ ಶ್ರೀಮದ್ರಾಮಾಯಣದ ಯುದ್ಧ ಕಾಂಡದಲ್ಲಿ ನೂರಹದಿನಾಲ್ಕನೆಯ ಸರ್ಗ

ಸರ್ಗ ೧೧೫

ವಿಭೀಷಣನ ಪಟ್ಟಾಭಿಷೇಕ. ತನಗೆ ಜಯವಾಯಿತೆಂಬ ವಾರ್ತೆಯನ್ನು
ವೈದೇಹಿಗೆ ತಿಳಿಸುವಂತೆ ಶ್ರೀರಾಮನು ಹನುಮಂತನನ್ನು ಕಳಿಸುವುದು.

ಆಗ ಯುದ್ಧವನ್ನು ನೋಡುವುದಕ್ಕಾಗಿ ಬಂದಿದ್ದ ದೇವಗಂಧರ್ವ
ದಾನವಾದಿಗಳು ರಾವಣವಧಿಯನ್ನು ವೀಕ್ಷಿಸಿದಮೇಲೆ, ಸಂತೋಷದಿಂದ
ಸಂಭಾಷಿಸುತ್ತ ತಮ್ಮ ತಮ್ಮ ವಿಮಾನಗಳನ್ನೇರಿ ಹೊರಟರು (೧). ರಾವಣನ
ಘೋರವಾದ ವಧಪ್ರಕಾರ, ಶ್ರೀರಾಮನ ಪರಾಕ್ರಮ, ಕಪಿಯೋಧರ ಭೀಕರ

ಅನುರಾಗಂ ಚ ವೀರ್ಯಂ ಚ ನಾರುತೇರ್ಲಕ್ಷ್ಮಣಸ್ಯ ಚ |
 ಕಥಯಂತೋ ನುಹಾಭಾಗಾ ಜಗ್ಮುಹ್ಯಷ್ಟ್ವಾ ಯಥಾಗತಮ್ || ೩
 ರಾಘವಸ್ತು ರಥಂ ದಿವ್ಯನಿಂದ್ರದತ್ತಂ ಶಿಖಿಪ್ರಭಮ್ |
 ಅನುಜ್ಞಾಯ ನುಹಾಭಾಗೋ ಮಾತಲಿಂ ಪ್ರತ್ಯಪೂಜಯತ್ || ೪
 ರಾಘವೇಣಾಭ್ಯನುಜ್ಞಾತೋ ಮಾತಲಿಃ ಶಕ್ರಸಾರಥಿಃ |
 ದಿವ್ಯಂ ತಂ ರಥನಾಸ್ಥಾಯ ದಿವನೇವಾರುರೋಹ ಸಃ || ೫
 ತಸ್ಮಿಂಸ್ತು ದಿವನಾರೂಢೇ ಸುರಸಾರಥಿಸತ್ತಮೇ |
 ರಾಘವಃ ಪರಮಪ್ರೀತಃ ಸುಗ್ರೀವಂ ಪರಿಷಸ್ವಜೇ || ೬
 ಪರಿಷ್ವಜ್ಯ ಚ ಸುಗ್ರೀವಂ ಲಕ್ಷ್ಮಣೇನ ಪ್ರಚೋದಿತಃ |
 ಪೂಜ್ಯನಾನೋ ಹರಿಶ್ಚೈಷ್ಯೈರಾಜಗಾಮು ಬಲಾಲಯಮ್ || ೭
 ಅಬ್ರವೀಚ್ಚ ತದಾ ರಾಮಃ ಸಮೀಪಪರಿವರ್ತಿನಮ್ |
 ಸೌಮಿತ್ರಂ ಸತ್ತ್ವಸಂಪನ್ನಂ ಲಕ್ಷ್ಮಣಂ ದೀಪ್ತತೇಜಸಮ್ || ೮

ವಾದ ಸಂಗ್ರಾಮ, ಸುಗ್ರೀವನ ಮಂತ್ರಾಲೋಚನಾದಕ್ಷತೆ, ಹನುಮಂತ ನಿಗೂ ಲಕ್ಷ್ಮಣನಿಗೂ ಶ್ರೀರಾಮನಲ್ಲಿ ದ್ವ ಪ್ರೇಮಾತಿಶಯ ಮತ್ತು ಅವರಿಬ್ಬರೂ ಪ್ರದರ್ಶಿಸಿದ ಶೌರ್ಯ—ಈ ವಿಷಯಗಳನ್ನು ಕುರಿತು ಮಾತನಾಡುತ್ತ ಅವರೆಲ್ಲರೂ ಹರ್ಷದಿಂದ ತಮ್ಮ ಸ್ಥಳಗಳಿಗೆ ಹೊರಟು ಹೋದರು (೨-೩). ನುಹಾಭಾಗನಾದ ರಾಘವನು ತನಗಾಗಿ ಇಂದ್ರನು ಕಳಿಸಿದ್ದ ಅಗ್ನಿಸಂಕಾಶವಾದ ದಿವ್ಯರಥವನ್ನು ಹಿಂದಕ್ಕೆ ತೆಗೆದುಕೊಂಡು ಹೋಗುವಂತೆ ತಿಳಿಸಿದನಲ್ಲದೆ, ಮಾತಲಿಯನ್ನು ಆತನಿತ್ತ ನೆರವಿಗಾಗಿ ಕೊಂಡಾಡಿ ಆ ದ ರ ದಿಂ ದ ಸತ್ಕರಿಸಿದನು (೪). ಇಂದ್ರಸಾರಥಿಯಾದ ಮಾತಲಿಯು ಶ್ರೀರಾಮನ ಅನುಜ್ಞೆಯನ್ನು ಪಡೆದು, ಆ ದಿವ್ಯರಥವನ್ನೇರಿ ದೇವಲೋಕವನ್ನಡರಿದನು. ಇಂದ್ರಸಾರಥಿಯು ಹೊರಟುಹೋದಮೇಲೆ ಶ್ರೀರಾಮನು ಸಂತೋಷದಿಂದ ಸುಗ್ರೀವನನ್ನು ಆಲಿಂಗಿಸಿಕೊಂಡನು(೫-೬). ಶ್ರೀರಾಮನು ಸುಗ್ರೀವನನ್ನು ಆಲಿಂಗಿಸಿಕೊಂಡು ವಾನರೋತ್ತಮರಿಂದ ಆದರಿಸಲ್ಪಡುತ್ತ, ಲಕ್ಷ್ಮಣನ ಸೂಚನೆಯಂತೆ ತನ್ನ ಸೇನಾನಿವೇಶಕ್ಕೆ ಆಗಮಿಸಿದನು (೭). ಅನಂತರ ತನ್ನ ಸಮೀಪದಲ್ಲಿದ್ದ ತೇಜಸ್ವಿಯೂ

ವಿಭೀಷಣಮಿಮಂ ಸೌಮ್ಯ ಲಂಕಾಯಾನುಭಿಷೇಚಯ |
 ಅನುರಕ್ತಂ ಚ ಭಕ್ತಂ ಚ ಮಮ ಚೈವೋಪಕಾರಿಣಮ್ || ೯
 ಏಷ ನೇ ಪರಮಃ ಕಾನೋ ಯದೀನಂ ರಾವಣಾನುಜಮ್ |
 ಲಂಕಾಯಾಂ ಸೌಮ್ಯ ಪಶ್ಯೇಯನುಭಿಷಿಕ್ತಂ ವಿಭೀಷಣಮ್ || ೧೦
 ಏವಮುಕ್ತಸ್ತು ಸೌಮಿತ್ರೀ ರಾಘವೇಣ ಮಹಾತ್ಮನಾ |
 ತಥೇತ್ಯುಕ್ತ್ವಾ ತು ಸಂಹೃಷ್ಟಃ ಸೌವರ್ಣಂ ಘಟಿನಾದದೇ || ೧೧
 ತಂ ಘಟಿಂ ನಾನರೇಂದ್ರಾಣಾಂ ಹಸ್ತೇ ದತ್ತ್ವಾ ಮನೋಜನಾನ್ |
 ಆದಿದೇಶ ಮಹಾಸತ್ತ್ವಾನ್ ಸಮುದ್ರಸಲಿಲಾನಯೇ || ೧೨
 ಅತೀಶಘ್ರಂ ತತೋ ಗತ್ವಾ ನಾನರಾಸ್ತು ಮಹಾಬಲಾಃ |
 ಆಗತಾಸ್ತಜ್ಜಲಂ ಗೃಹ್ಯ ಸಮುದ್ರಾದ್ವಾನರೋತ್ತಮಾಃ || ೧೩
 ತತಸ್ತ್ವೇಕಂ ಘಟಿಂ ಗೃಹ್ಯ ಸಂಸ್ಥಾಪ್ಯ ಪರಮಾಸನೇ |
 ಘಟೇನ ತೇನ ಸೌಮಿತ್ರೀಭ್ಯಃ ಸಿಂಚದ್ವಿಭೀಷಣಮ್ || ೧೪

ಸತ್ತ್ವಸಂಪನ್ನನೂ ಆದ ಸೌಮಿತ್ರಿಯನ್ನು ನೋಡಿ ರಾಘವನು “ ವತ್ಸ-
 ಲಕ್ಷ್ಮಣ, ವಿಭೀಷಣನಿಗೆ ಲಂಕಾರಾಜ್ಯದಲ್ಲಿ ಪಟ್ಟಾಭಿಷೇಕವನ್ನು ನಡೆಸಿ
 ಬಾ! ಈತನು ನನ್ನಲ್ಲಿ ಅನುರಕ್ತನೂ ಭಕ್ತನೂ ಆಗಿದ್ದಾನೆ. ನನಗೆ ಬಹಳ
 ಉಪಕಾರಗಳನ್ನು ಮಾಡಿದ್ದಾನೆ (೮-೯). ಸೌಮ್ಯ-ಲಕ್ಷ್ಮಣ, ರಾವಣಾನುಜ
 ನಾದ ವಿ ಭೀ ಷ ಣ ನು ಲಂಕಾರಾಜ್ಯಾಭಿಷಿಕ್ತನಾಗುವುದನ್ನು ನೋಡ
 ಬೇಕೆಂಬುದೇ ನನ್ನ ತೀವ್ರವಾದ ಅಭಿಲಾಷೆ” ಎಂದು ಹೇಳಿದನು.
 ಮಹಾತ್ಮನಾದ ರಾಘವನು ಹೀಗೆನ್ನಲು, ಸೌಮಿತ್ರಿಯು ಹರ್ಷದಿಂದ
 ಆ ಕಾರ್ಯವನ್ನು ನಡೆಸುವನೆಂದು ನುಡಿದು, ಮನೋವೇಗದಿಂದ ಧಾವಿಸ
 ಬಲ್ಲ ವಾನರೋತ್ತಮರನ್ನು ಕರೆದು, ಅವರಿಗೆ ಸುವರ್ಣಕಲಶಗಳನ್ನಿತ್ತು,
 ಅವುಗಳಲ್ಲಿ ಚತುಸ್ಸಮುದ್ರಗಳಿಂದಲೂ ಜಲವನ್ನು ತರುವಂತೆ ಆದೇಶ
 ವನ್ನಿತ್ತನು (೧೦-೧೨). ಬಲಾಢ್ಯರಾದ ಆ ಕಸಿನಾಯಕರು ಧಾವಿಸುತ್ತ
 ಹೋಗಿ ಅತೀಶಘ್ರದಲ್ಲಿ ಸಮುದ್ರಗಳಿಂದ ಜಲವನ್ನು ತಂದರು. ಅನಂತರ
 ಲಕ್ಷ್ಮಣನು ಲಂಕೆಗೆ ಹೋಗಿ, ರಾಕ್ಷಸರ ಸಭಾಮಧ್ಯದಲ್ಲಿ ವಿಭೀಷಣನನ್ನು
 ಸಿಂಹಾಸನದಲ್ಲಿ ಕುಳ್ಳಿರಿಸಿದನು. ಮಿತ್ರವರ್ಗದವರೆಲ್ಲರೂ ಸುತ್ತಲೂ

ಲಂಕಾಯಾಂ ರಕ್ಷಸಾಂ ಮಧ್ಯೇ ರಾಜಾನಂ ರಾಮಶಾಸನಾತ್ |
 ವಿಧಿನಾ ಮಂತ್ರದೃಷ್ಟೇನ ಸುದೃದ್ಧಣಸಮಾವೃತಮ್ || ೧೫
 ಅಭ್ಯಸಿಂಚತ್ ಸ ಧರ್ಮಾತ್ಮಾ ಶುದ್ಧಾತ್ಮಾನಂ ವಿಭೀಷಣಮ್ |
 ತಸ್ಯಾನಾತ್ಯಾ ಜಹ್ಯಸಿರೇ ಭಕ್ತಾ ಯೇ ಚಾಸ್ಯ ರಾಕ್ಷಸಾಃ || ೧೬
 ದೃಷ್ಟ್ವಾಭಿಷಿಕ್ತಂ ಲಂಕಾಯಾಂ ರಾಕ್ಷಸೇಂದ್ರಂ ವಿಭೀಷಣಮ್ |
 ಸ ತದ್ರಾಜ್ಯಂ ಮಹತ್ ಪ್ರಾಪ್ಯ ರಾಮದತ್ತಂ ವಿಭೀಷಣಃ || ೧೭
 ಪ್ರಕೃತೀಃ ಸಾಂತ್ವಯಿತ್ವಾ ಚ ತತೋ ರಾಮನುಸಾಗಮತ್ |
 ಅಕ್ಷತಾನ್ ನೋದಕಾನ್ ಲಾಜಾನ್ ದಿವ್ಯಾಃ ಸುನುನಸಸ್ತದಾ || ೧೮
 ಆಜಹ್ರುರಥ ಸಂಹೃಷ್ಟಾಃ ಪೌರಾಸ್ತಸ್ಮೈ ನಿಶಾಚರಾಃ |
 ಸ ತಾನ್ ಗೃಹೀತ್ವಾ ದುರ್ಧರ್ಷೋ ರಾಘವಾಯ ನ್ಯವೇದಯತ್ ||

ನೆರೆದಿದ್ದರು. ಆಗ ಲಕ್ಷ್ಮಣನು ಶ್ರೀರಾಮನ ಆಜ್ಞೆಯಂತೆ ತಾನೇ ಒಂದು ಕಲಶವನ್ನೆತ್ತಿ ವೇದೋಕ್ತ ವಿಧಿಪೂರ್ವಕವಾಗಿ ವಿಭೀಷಣನಿಗೆ ಪಟ್ಟಾಭಿಷೇಕ ಮಾಡಿದನು (೧೫-೧೫). ಧರ್ಮಾತ್ಮನಾದ ಸೌಮಿತ್ರಿಯು ಶುದ್ಧಾತ್ಮನಾದ ವಿಭೀಷಣನಿಗೆ ವಿಧಿಪೂರ್ವಕವಾಗಿ ಅಭಿಷೇಕಮಾಡಲು, ವಿಭೀಷಣನ ಅನಾತ್ಯರೂ ಅವನಲ್ಲಿ ಅನುರಾಗವನ್ನಿಟ್ಟಿದ್ದ ಇತರ ರಾಕ್ಷಸವರ್ಗದವರೂ ಆನಂದಿಸಿದರು * (೧೬). ಲಂಕೆಯಲ್ಲಿ ವಿಭೀಷಣನು ರಾಕ್ಷಸೇಂದ್ರನಾಗಿ ಪಟ್ಟಾಭಿಷಿಕ್ತನಾದನೆಂದು ಅವರೆಲ್ಲರೂ ಹರ್ಷಿಸಿದರು. ಹೀಗೆ ವಿಭೀಷಣನು ಶ್ರೀರಾಮನ ಅನುಗ್ರಹದಿಂದ ಮಹಾರಾಜ್ಯವನ್ನು ಪಡೆದು, ಪ್ರಜೆಗಳನ್ನೂ ಅಧಿಕಾರಿವರ್ಗದವರನ್ನೂ ಕಾಲೋಚಿತವಾದ ನುಡಿಗಳಿಂದ ಸಂತೈಸಿ ಮತ್ತೆ ಶ್ರೀರಾಮನ ಬಳಿಗೆ ಹೊರಟನು (೧೭). ಆಗ ಲಂಕಾನಗರದಲ್ಲಿದ್ದ ಪೌರರು ಮಂಗಳಾಕ್ಷತೆ, ಮೋದಕ, ಅರಳು, ದಿವ್ಯಪುಷ್ಪಗಳು-ಮೊದಲಾದ ಮಂಗಳ ದ್ರವ್ಯಗಳನ್ನು ತಂದು ತಮ್ಮ ಪ್ರಭುವಾದ ವಿಭೀಷಣನಿಗೆ ಸಂತೋಷದಿಂದ ಅರ್ಪಿಸಿದರು. ಪ್ರತಾಪಶಾಲಿಯಾದ ವಿಭೀಷಣನು ಅವುಗಳನ್ನು ಸ್ವೀಕರಿಸಿ,

* ರಾವಣನು ಯುದ್ಧದಲ್ಲಿ ಹತನಾದ್ದರಿಂದ ವಿಭೀಷಣನಿಗೆ ಅಶೌಚದ ದೋಷವಿಲ್ಲ. 'ಉದ್ಯತೈರಾವವೇ ಶಸ್ತ್ರೈಃ ಕ್ಷತ್ರಧರ್ಮಹತಸ್ಯ ಚ | ಸದ್ಯಃ ಸಂತಿಷ್ಠತೇ ಯಜ್ಞಸ್ತಥಾ ಶೌಚಮಿತಿ ಸ್ಥಿತಿಃ'—ಮನುಸ್ಮೃತಿ ೫-೯೮.

ಮಂಗಳ್ಯಂ ಮಂಗಳಂ ಸರ್ವಂ ಲಕ್ಷ್ಮಣಾಯ ಚ ವೀರ್ಯವಾನ್ |
 ಕೃತಕಾರ್ಯಂ ಸನ್ಯದ್ಧಾರ್ಥಂ ದೃಷ್ಟ್ವಾ ರಾನೋ ವಿಭೀಷಣಮ್ ||
 ಪ್ರತಿಜಗ್ರಾಹ ತತ್ಸರ್ವಂ ತಸ್ಯೈವ ಪ್ರಿಯಕಾಮ್ಯಯಾ |
 ತತಃ ಶೈಲೋಪನುಂ ನೀರಂ ಪ್ರಾಂಜಲಿಂ ಪಾರ್ಶ್ವತಃ ಸ್ಥಿತಮ್ || ೨೧
 ಅಬ್ರವೀದ್ರಾಘವೋ ವಾಕ್ಯಂ ಹನುಮಂತಂ ಪ್ಲವಂಗಮಮ್ |
 ಅನುಮಾನೈ ಮಹಾರಾಜಮಿನುಂ ಸೌಮ್ಯ ವಿಭೀಷಣಮ್ || ೨೨
 ಗಚ್ಛ ಸೌಮ್ಯ ಪುರೀಂ ಲಂಕಾನುಜ್ಞಾಪ್ಯ ಯಥಾವಿಧಿ |
 ಪ್ರವಿಶ್ಯ ರಾವಣಗೃಹಂ ವಿಜಯೇನಾಭಿನಂದ್ಯ ಚ || ೨೩
 ವೈದೇಹ್ಯೈ ನುಂ ಕುಶಲಿನಂ ಸಸುಗ್ರೀವಂ ಸಲಕ್ಷ್ಮಣಮ್ |
 ಆಚಕ್ಷ್ವ ಜಯತಾಂ ಶ್ರೇಷ್ಠ ರಾವಣಂ ಚ ಮಯಾ ಹತಮ್ || ೨೪
 ಪ್ರಿಯನೇತದುದಾಹೃತ್ಯ ಮೈಥಿಲ್ಯಾಸ್ತ್ವಂ ಹರೀಶ್ವರ |
 ಪ್ರತಿಗೃಹ್ಯ ಚ ಸಂದೇಶಮುಪಾಸಾರ್ತಿತುಮರ್ಹಸಿ || ೨೫
 ಇತಿ ಶ್ರೀಮದ್ರಾಮಾಯಣೇ ಯುದ್ಧಕಾಂಡೇ ಪಂಚದಶೋತ್ತರಶತತಮಃ ಸರ್ಗಃ

ಉತ್ತಮವಾದ ಮಂಗಳದ್ರವ್ಯಗಳನ್ನು ಶ್ರೀರಾಮನಿಗೂ ಲಕ್ಷ್ಮಣನಿಗೂ ಸಮರ್ಪಿಸಿದನು (೧೮-೧೯). ಈ ರೀತಿಯಲ್ಲಿ ಕೃತಾರ್ಥನಾಗಿ ಸಂಪತ್ಸನ್ಯದ್ಧನಾದ ವಿಭೀಷಣನನ್ನು ನೋಡಿ ಶ್ರೀರಾಮನಿಗೆ ಆನಂದವಾಯಿತು. ವಿಭೀಷಣನಿಗೆ ಸಂತೋಷವಾಗಲೆಂಬ ಉದ್ದೇಶದಿಂದ, ಆತನು ಸಮರ್ಪಿಸಿದ ಮಂಗಳದ್ರವ್ಯವನ್ನು ಶ್ರೀರಾಮನು ಸ್ವೀಕರಿಸಿದನು (೨೦). ಆಮೇಲೆ ತನ್ನ ಪಾರ್ಶ್ವದಲ್ಲಿ ಕೈಮುಗಿದು ನಿಂತಿದ್ದ ಶೈಲೋನ್ನತಕಾಯನೂ ವೀರಾಗ್ರಗಣ್ಯನೂ ಆದ ಹನುಮಂತನನ್ನು ನೋಡಿ ರಾಘವನು “ ಸೌಮ್ಯ-ಆಂಜನೇಯ, ಮಹಾರಾಜನಾದ ವಿಭೀಷಣನ ಅನುಮತಿಯನ್ನು ಪಡೆದು ಲಂಕೆಗೆ ಹೋಗಿಬಾ! (೨೧-೨೨). ವಿಭೀಷಣನ ಅನುಜ್ಞೆಯಂತೆ ಕ್ರಮವರಿತು ರಾವಣಗೃಹಕ್ಕೆ ಹೋಗಿ, ವೈದೇಹಿಗೆ ವಿಜಯವಾರ್ತೆಯನ್ನರುಹು. ನಾನು ಸುಗ್ರೀವಲಕ್ಷ್ಮಣಸಮೇತನಾಗಿ ಕುಶಲದಿಂದ ಇರುವೆನೆಂದು ತಿಳಿಸು. ವಾನರೋತ್ತಮ, ರಾವಣನನ್ನು ನಾನು ಸಂಹರಿಸಿದ್ದೇನೆಂಬ ಪ್ರಿಯವಾರ್ತೆಯನ್ನು ಮೈಥಿಲಿಗೆ ಹೇಳಿ, ಅವಳ ಸಂದೇಶವೇನೆಂಬುದನ್ನು ತಿಳಿದುಕೊಂಡು ಬಾ ” ಎಂದನು (೨೩-೨೫).

ಇಲ್ಲಿಗೆ ಶ್ರೀಮದ್ರಾಮಾಯಣದ ಯುದ್ಧ ಕಾಂಡದಲ್ಲಿ ನೂರಹದಿನೈದನೆಯ ಸರ್ಗ

ಷೋಡಶೋತ್ತರಶತತಮಃ ಸರ್ಗಃ

ಮೈಥಿಲೀಪ್ರಿಯನಿವೇದನಮ್

ಇತಿ ಪ್ರತಿಷಮಾದಿಷ್ಟೋ ಹನುಮಾನ್ ಮಾರುತಾತ್ಮಜಃ |
ಪ್ರವಿವೇಶ ಪುರೀಂ ಲಂಕಾಂ ಪೂಜ್ಯಮಾನೋ ನಿಶಾಚರೈಃ || ೧
ಪ್ರವಿಶ್ಯ ಚ ಮಹಾತೇಜಾ ರಾವಣಸ್ಯ ನಿವೇಶನಮ್ |
ದದರ್ಶ ಮೃಜಯಾ ಹೀನಾಂ ಸಾತಂಕಾಮಿವ ರೋಹಿಣೀಮ್ || ೨
ವೃಕ್ಷಮೂಲೇ ನಿರಾನಂದಾಂ ರಾಕ್ಷಸೀಭಿಃ ಸಮಾವೃತಾಮ್ |
ನಿಭೃತಃ ಪ್ರಣತಃ ಪ್ರಹ್ಲಾಃ ಸೋಽಭಿಗಮ್ಯಾಭಿವಾದ್ಯ ಚ || ೩
ದೃಷ್ಟ್ವಾ ತಮಾಗತಂ ದೇವೀ ಹನುಮಂತಂ ಮಹಾಬಲಮ್ |
ತೂಷ್ಟೀನಾಸ್ತು ತದಾ ದೃಷ್ಟ್ವಾ ಸ್ಮೃತ್ವಾ ಪ್ರಮುದಿತಾಭವತ್ || ೪

ಸರ್ಗ ೧೦೬

ಹನುಮಂತನು ಅಶೋಕವನಕ್ಕೆ ಹೋಗಿ ಶ್ರೀರಾಮನ ವಿಜಯವಾರ್ತೆಯನ್ನು
ಜಾನಕಿಗೆ ತಿಳಿಸುವುದು. ಅವಳ ಆನಂದ. ಹನುಮಂತನು
ಹಿಂದಿರುಗಿ ಶ್ರೀರಾಮನ ಬಳಿಗೆ ಬರುವುದು.

ಹೀಗೆ ಶ್ರೀರಾಮನಿಂದ ಆಜ್ಞಾಪ್ತನಾದ ಮಾರುತಾತ್ಮಜನು ಲಂಕಾನಗರ
ವನ್ನು ಪ್ರವೇಶಿಸಿದನು. ಅಲ್ಲಿದ್ದ ರಾಕ್ಷಸರು ಹನುಮಂತನನ್ನು ಆದರದಿಂದ
ಕಂಡರು! ಆ ತೇಜಸ್ವಿಯು ರಾವಣನ ಉದ್ಯಾನವಾದ ಅಶೋಕವನಕ್ಕೆ
ಹೋಗಿ ಸೀತಾದೇವಿಯನ್ನು ನೋಡಿದನು. ಅವಳಾದರೋ ಸ್ನಾನಾದಿ
ಸಂಸ್ಕಾರವಿಲ್ಲದೆ, ಗೃಹಸೀಡಿತಳಾದ ರೋಹಿಣಿಯಂತೆ ಖಿನ್ನಳಾಗಿ ಒಂದು
ವೃಕ್ಷದ ಬುಡದಲ್ಲಿ ಕುಳಿತಿದ್ದಳು (೧-೨). ಸುತ್ತಲೂ ರಾಕ್ಷಸಿಯರ ಪರಿವಾರ
ವಿತ್ತು. ಹನುಮಂತನು ಸಮೀಪಕ್ಕೆ ಹೋಗಿ ತನ್ನ ಹೆಸರನ್ನು ಹೇಳಿ
ಜಾನಕಿಗೆ ನಮಸ್ಕರಿಸಿ, ವಿನಯದಿಂದ ನಿಶ್ಚಲನಾಗಿ ನಿಂತುಕೊಂಡನು.
ಬಲಾಢ್ಯನಾದ ಹನುಮಂತನು ಬಂದುದನ್ನು ನೋಡಿದರೂ ಸೀತಾದೇವಿಯು
ಧ್ಯಾನಸ್ಥಳಾಗಿ ಸ್ವಲ್ಪಹೊತ್ತು ಸುಮ್ಮನಿದ್ದಳು. ಆಮೇಲೆ, ಹಿಂದೆ ಬಂದಿದ್ದ
ಹನುಮಂತನೇ ಇವನೆಂದು ಸ್ಮರಿಸಿಕೊಂಡು ಸಂತೋಷದಿಂದ ಹಿಗ್ಗಿದಳು

ಸೌಮ್ಯಂ ದೃಷ್ಟ್ವಾ ಮುಖಂ ತಸ್ಯಾ ಹನುಮಾನ್ ಪ್ಲವಗೋತ್ತಮಃ |
ರಾಮಸ್ಯ ನಚನಂ ಸರ್ವಮಾಖ್ಯಾತುಮುಪಚಕ್ರಮೇ || ೫

ವೈದೇಹಿ ಕುಶಲೀ ರಾಮಃ ಸಹಸುಗ್ರೀವಲಕ್ಷ್ಮಣಃ |
ವಿಭೀಷಣಸಹಾಯಶ್ಚ ಹರೀಣಾಂ ಸಹಿತೋ ಬಲೈಃ || ೬

ಕುಶಲಂ ಚಾಹ ಸಿದ್ಧಾರ್ಥೋ ಹತಶತ್ರುರರಿಂದಮಃ |
ವಿಭೀಷಣಸಹಾಯೇನ ರಾಮೇಣ ಹರಿಭಿಃ ಸಹ || ೭

ನಿಹತೋ ರಾನಣೋ ದೇವಿ ಲಕ್ಷ್ಮಣಸ್ಯ ನಯೇನ ಚ |
ಪೃಷ್ಟ್ವಾ ತು ಕುಶಲಂ ರಾಮೋ ವೀರಸ್ತ್ವಾಂ ರಘುನಂದನಃ || ೮

ಅಬ್ರವೀತ್ ಪರಮಪ್ರೀತಃ ಕೃತಾರ್ಥೇನಾಂತರಾತ್ಮನಾ |
ಪ್ರಿಯಮಾಖ್ಯಾಮಿ ತೇ ದೇವಿ ತ್ವಾಂ ತು ಭೂಯಃ ಸಭಾಜಯೇ || ೯

ದಿಷ್ಟ್ವಾ ಜೀವಸಿ ಧರ್ಮಜ್ಞೇ ಜಯೇನ ಮಮ ಸಂಯುಗೇ |
ಲಬ್ಧೋ ನೋ ವಿಜಯಃ ಸೀತೇ ಸ್ವಸ್ಥಾ ಭವ ಗತವ್ಯಥಾ || ೧೦

(೩-೪). ಆ ವಾನರೋತ್ತಮನು, ರಷ್ಯದಿಂದ ಅರಳಿ ಸೌಮ್ಯವಾದ ವೈಧಿಲಿಯ ಮುಖಮುದ್ರೆಯನ್ನು ಕಂಡು, ಶ್ರೀರಾಮನ ಸಂದೇಶವನ್ನು ಹೇಳಲಾರಂಭಿಸಿದನು: “ವೈದೇಹಿ, ಕುಶಲಿಯಾಗಿದ್ದಾನೆ ಶ್ರೀರಾಮ. ಸುಗ್ರೀವಲಕ್ಷ್ಮಣರೂ ಕ್ಷೇಮದಲ್ಲಿದ್ದಾರೆ. ವಿಭೀಷಣನಿಂದಲೂ ವಾನರಸೇನೆ ಗಳಿಂದಲೂ ಪರಿವೃತನಾದ ಶ್ರೀರಾಮನು ಉದ್ದಿಷ್ಟ ಕಾರ್ಯವನ್ನು ಸಾಧಿಸಿ ಕೃತಕೃತ್ಯನಾಗಿ, ತನ್ನ ಕುಶಲವನ್ನು ನಿನಗೆ ಹೇಳಿಕಳಿಸಿದ್ದಾನೆ (೫-೬). ಆ ಅರಿಂದಮನು ಶತ್ರುಗಳನ್ನು ವಿಧ್ವಂಸಗೊಳಿಸಿದ್ದಾನೆ. ದೇವಿ, ವಿಭೀಷಣನ ಸಹಾಯದಿಂದಲೂ ಕಪಿಯೋಧರ ನೆರವಿನಿಂದಲೂ ಲಕ್ಷ್ಮಣನ ಚಾಣಾಕ್ಷತೆಯಿಂದಲೂ ಶ್ರೀರಾಮನು ರಾವಣನನ್ನು ಸಂಹರಿಸಿದನು. ಅಮ್ಮ, ವೀರಾಗ್ರಣಿಯಾದ ರಘುನಂದನನು ನಿನ್ನ ಕುಶಲವನ್ನು ವಿಚಾರಿಸಿದ್ದಾನೆ (೭-೮). ತಾನು ಕೃತಾರ್ಥನಾದೆನೆಂದು ಆನಂದತುಂದಿಲನಾದ ಶ್ರೀರಾಮನು ಹೃತ್ಪೂರ್ವಕವಾಗಿ ಈ ಮಾತನ್ನು ನಿನಗೆ ಹೇಳಿಕಳಿಸಿದ್ದಾನೆ. ಏನೆಂದರೆ: ‘ದೇವಿ, ನಿನಗೆ ಸಂತೋಷದ ಸುದ್ದಿಯನ್ನು ಹೇಳುತ್ತಿದ್ದೇನೆ. ಇದಕ್ಕಾಗಿ ನಿನ್ನನ್ನೇ ನಾನು ಅಭಿನಂದಿಸುವೆನು. ಎಲೌ ಧರ್ಮಜ್ಞ,

ರಾವಣಶ್ಚ ಹತಃ ಶತ್ರುಲಂಕಾ ಚೇಯಂ ವಶೇ ಸ್ಥಿತಾ |
 ನುಯಾ ಹ್ಯಲಬ್ಧನಿದ್ರೇಣ ದೃಢೇನ ತವ ನಿರ್ಜಯೇ || ೧೦

ಪ್ರತಿಜ್ಞಾಸಾ ವಿನಿಸ್ತೀರ್ಣಾ ಬದ್ಧಾ ಸೇತುಂ ಮಹೋದಧೌ |
 ಸಂಭ್ರಮಶ್ಚ ನ ಗಂತವ್ಯೋ ವರ್ತಂತ್ಯಾ ರಾವಣಾಲಯೇ || ೧೧

ವಿಭೀಷಣನಿಧೇಯಂ ಹಿ ಲಂಕೈಶ್ಚರ್ಯಮಿದಂ ಕೃತಮ್ |
 ತದಾಶ್ವಸಿಹಿ ವಿಶ್ವಸ್ತಾ ಸ್ವಗೃಹೇ ಪರಿವರ್ತಸೇ || ೧೨

ಅಯಂ ಚಾಭ್ಯೇತಿ ಸಂಹೃಷ್ಟಸ್ತ್ವದ್ಧರ್ಶನಸಮುತ್ಸುಕಃ |
 ಏವಮುಕ್ತಾ ಸಮುತ್ಪತ್ಯ ಸೀತಾ ಶಶಿನಿಭಾನನಾ || ೧೩

ಪ್ರಹರ್ಷೇಣಾನರುದ್ಧಾ ಸಾ ವ್ಯಾಜಹಾರ ನ ಕಿಂಚನ |
 ಅಬ್ರವೀಚ್ಚ ಹರಿಶ್ರೇಷ್ಠಃ ಸೀತಾನುಪ್ರತಿಜಲ್ಪತೀಮ್ || ೧೪

ಕಿಂ ನು ಚಿಂತಯಸೇ ದೇವಿ ಕಿಂ ನು ಮಾಂ ನಾಭಿಭಾಷಸೇ |
 ಏವಮುಕ್ತಾ ಹನುಮತಾ ಸೀತಾ ಧರ್ಮೇ ವ್ಯವಸ್ಥಿತಾ || ೧೫

ನನ್ನ ಭಾಗ್ಯದಿಂದ ನೀನು ಬದುಕಿರುವೆ. ಯುದ್ಧದಲ್ಲಿ ನನಗೆ ಜಯವು ಕೈಗೂಡಿತ್ತು. ಸೀತೆ, ನನಗೆ ಜಯವಾಯಿತು! ಇನ್ನು ಚಿಂತಿಸಬೇಡ; ಸ್ವಸ್ಥಳಾಗಿರು (೯-೧೦). ವೈರಿಯಾದ ರಾವಣನು ಹತನಾದನು. ಲಂಕೆಯು ನಮ್ಮ ವಶವಾಯಿತು. ನಿನ್ನನ್ನು ಸೆರೆಯಿಂದ ಬಿಡಿಸಿಕೊಳ್ಳಬೇಕೆಂಬ ದೃಢನಿಶ್ಚಯದಿಂದ ನಾನು ನಿದ್ರೆಯನ್ನೂ ತೊರೆದು, ಶ್ರಮಿಸಿದೆನು. ಮಹಾ ಸಾಗರಕ್ಕೆ ಸೇತುವನ್ನು ಕಟ್ಟಿ ಕಡೆಗೂ ನನ್ನ ಪ್ರತಿಜ್ಞೆಯನ್ನು ನೆರವೇರಿಸಿದೆನು. ದೇವಿ, ರಾವಣನ ನಿಲಯದಲ್ಲಿದ್ದೇನೆಂದು ನೀನು ಹೆದರಬೇಡ (೧೧-೧೨). ಈಗ ಲಂಕಾರಾಜ್ಯವೆಲ್ಲವೂ ವಿಭೀಷಣನ ವಶಕ್ಕೆ ಬಂದಿದೆ. ಆದ್ದರಿಂದ ಸಮಾಧಾನ ಹೊಂದು. ನಿನ್ನ ಮನೆಯಲ್ಲಿಯೇ ನೀನು ಇದ್ದಂತಾಗಿದೆ! ಈ ವಿಭೀಷಣನು ನಿನ್ನನ್ನು ಎದುರುಗೊಳ್ಳುವ ಸಲುವಾಗಿ ಈಗ ಬರುತ್ತಾನೆ.' ಈ ರೀತಿಯಾಗಿ ಶ್ರೀರಾಮನು, ದೇವಿ, ನಿನಗೆ ಸಂದೇಶವನ್ನು ಕಳಿಸಿದ್ದಾನೆ" ಎಂದನು (೧೩-೧೪). ಹನುಮಂತನು ಹೀಗೆಂದೊಡನೆ ಚಂದ್ರಾನನೆಯಾದ ಜಾನಕಿಯು ಆನಂದಾತಿರೇಕದಿಂದ ತಟ್ಟನೆ ಎದ್ದು ನಿಂತಳು. ಹರ್ಷಾತಿಶಯದಿಂದ ಅವಳ ಕಂಠವು ಬಿಗಿಯಿತು. ಬಾಯಿಂದ ಯಾವ ಮಾತೂ ಹೊರಡದಾಯಿತು. ಒಂದು ಮಾತನ್ನೂ ಆಡಲಾರದೆ

ಅಬ್ರುನೀತ್ ಪರನುಪ್ರೀತಾ ಹರ್ಷಗದ್ಗದಯಾ ಗಿರಾ |
ಪ್ರಿಯನೇತದುಪಶ್ರುತ್ಯ ಭರ್ತುವಿಜಯಸಂಶ್ರಿತಮ್ || ೧೭

ಪ್ರಹರ್ಷವಶನೂಪನ್ನಾ ನಿರ್ವಾಕ್ಯಾಸ್ಮಿ ಕ್ಷಣಾಂತರಮ್ |
ನ ಹಿ ಪಶ್ಯಾಮಿ ಸದೃಶಂ ಚಿಂತಯಂತೀ ಪ್ಲವಂಗಮು || ೧೮

ಮುತ್ತಿಯಾಖ್ಯಾನಕಸ್ಯೇಹ ತವ ಪ್ರತ್ಯಭಿನಂದನಮ್ |
ನ ಹಿ ಪಶ್ಯಾಮಿ ತತ್ ಸೌಮ್ಯ ಪೃಥಿವ್ಯಾಮಪಿ ವಾನರ || ೧೯

ಸದೃಶಂ ಮುತ್ತಿಯಾಖ್ಯಾನೇ ತವ ದಾತುಂ ಭವೇತ್ ಸನುಮ್ |
ಹಿರಣ್ಯಂ ವಾ ಸುವರ್ಣಂ ವಾ ರತ್ನಾನಿ ವಿವಿಧಾನಿ ಚ || ೨೦

ರಾಜ್ಯಂ ವಾ ತ್ರಿಷು ಲೋಕೇಷು ನೈತದರ್ಹತಿ ಭಾಷಿತುಮ್ |
ಏನಮುಕ್ತಸ್ತು ವೈದೇಹ್ಯಾ ಪ್ರತ್ಯುವಾಚ ಪ್ಲವಂಗಮುಃ || ೨೧

ಆನಂದಪರವಶಳಾಗಿ ನಿಂತಿದ್ದ ಜಾನಕಿಯನ್ನು ನೋಡಿ ಆ ಕಪಿಶ್ರೇಷ್ಠನು “ದೇವಿ, ಏನನ್ನು ಆಲೋಚಿಸುತ್ತಿರುವೆ? ಏಕೆ ಒಂದು ಮಾತನ್ನೂ ನನಗೆ ಹೇಳದಿರುವೆ?” ಎಂದು ಕೇಳಿದನು (೧೫-೧೬). ಹನುಮಂತನು ಹೀಗೆ ಹೇಳಲು ಧರ್ಮನಿಷ್ಠಳಾದ ವೈದೇಹಿಯು ಹರ್ಷಾತಿಶಯದಿಂದ ಗದ್ಗದಿತ ಕಂಠಳಾಗಿ ತೊದಲುತ್ತ್ “ವಾನರೋತ್ತಮ, ನನ್ನ ಪತಿಗೆ ಜಯವಾಯಿ ತೆಂಬ ಪ್ರಿಯವಾರ್ತೆಯನ್ನು ಕೇಳಿ ಆನಂದದಿಂದ ಪರವಶಳಾದೆನು. ಸ್ವಲ್ಪಕಾಲ ಮಾತೇ ಹೊರಡದಾಯಿತು. ಎಷ್ಟು ಆಲೋಚಿಸಿದರೂ, ಹನುಮಂತ, ಇಂತಹ ಸಂತೋಷದ ಸುದ್ದಿಯನ್ನು ತಂದಿರುವ ನಿನಗೆ ಯಾವ ಮಾತನ್ನು ಹೇಳಿ ಅಭಿನಂದಿಸಲೆಂದು ನನಗೆ ಹೊಳೆಯದಾಗಿದೆ (೧೭-೧೮). ಸೌಮ್ಯ-ಕಪಿಶ್ರೇಷ್ಠ, ಈ ಪ್ರಿಯ ಸಂದೇಶವನ್ನು ತಂದಿರುವ ನಿನಗೆ ಪಾರಿತೋಷಿಕವಾಗಿ ಕೊಡಲು ಯೋಗ್ಯವಾದ ಯಾವ ವಸ್ತುವೂ ಈ ಜಗತ್ತಿನಲ್ಲಿಲ್ಲ! ಜಗತ್ತಿನಲ್ಲಿರುವ ಚಿನ್ನ, ಬೆಳ್ಳಿ, ವಿವಿಧ ರತ್ನರಾಶಿಗಳು— ಕಡೆಗೆ ಈ ಮೂರು ಲೋಕಗಳ ಅಧಿಪತ್ಯವೂ ಸಹ ನೀನು ಹೇಳಿದ ಆನಂದದ ಸುದ್ದಿಗೆ ಸಾಟಿಯಲ್ಲ!” ಎಂದಳು (೧೯-೨೦). ವೈದೇಹಿಯ ನುಡಿಯನ್ನಾಲಿಸಿದ ಹನುಮಂತನು ಅವಳೆದುರಿಗೆ ಕೈಮುಗಿದುಕೊಂಡು ನಿಂತು

ಗೃಹೀತಪ್ರಾಂಜಲಿರ್ವಾಕ್ಯಂ ಸೀತಾಯಾಃ ಪ್ರೇಮುಖೇ ಸ್ಥಿತಃ |
 ಭರ್ತುಃ ಪ್ರಿಯಹಿತೇ ಯುಕ್ತೇ ಭರ್ತುರ್ವಿಜಯಕಾಂಕ್ಷಣಿ || ೨೨

ಸ್ನಿಗ್ಧನೇವನಿಧಂ ನಾಕ್ಯಂ ತ್ವನೇವಾರ್ಹಸಿ ಭಾಷಿತುಮ್ |
 ತವೈತದ್ವಚನಂ ಸೌಮ್ಯೇ ಸಾರವತ್ ಸ್ನಿಗ್ಧನೇವ ಚ || ೨೩

ರತ್ನಾಘಾದ್ವಿವಿಧಾಚ್ಚಾಪಿ ದೇವರಾಜ್ಯಾದ್ವಿಶಿಷ್ಯತೇ |
 ಅರ್ಥತಶ್ಚ ಮಯಾ ಪ್ರಾಪ್ತಾ ದೇವರಾಜ್ಯಾದಯೋ ಗುಣಾಃ || ೨೪

ಹತಶತ್ರುಂ ನಿಜಯಿನಂ ರಾಮಂ ಪಶ್ಯಾಮಿ ಸುಸ್ಥಿತಮ್ |
 ತಸ್ಯ ತದ್ವಚನಂ ಶ್ರುತ್ವಾ ಮೈಥಿಲೀ ಜನಕಾತ್ಮಜಾ || ೨೫

ತತಃ ಶುಭತರಂ ನಾಕ್ಯಮುನಾಚ ಪನನಾತ್ಮಜಮ್ |
 ಅತಿಲಕ್ಷಣಸಂಪನ್ನಂ ಮಾಧುರ್ಯಗುಣಭೂಷಿತಮ್ || ೨೬

ಬುದ್ಧ್ಯಾ ಹ್ಯಷ್ಟಾಂಗಯಾ ಯುಕ್ತಂ ತ್ವನೇವಾರ್ಹಸಿ ಭಾಷಿತುಮ್ |
 ಶ್ಲಾಘನೀಯೋಽನಿಲಸ್ಯ ತ್ವಂ ಪುತ್ರಃ ಪರಮಧಾರ್ಮಿಕಃ || ೨೭

“ಅಮ್ಮ, ಪತಿಗೆ ಪ್ರಿಯನನ್ನೂ ಹಿತನನ್ನೂ ಸದಾ ಕೋರತಕ್ಕವಳು ನೀನು. ಪತಿಗೆ ವಿಜಯವಾಗಲೆಂದು ಹಾರೈಸುತ್ತಿದ್ದವಳು. ಇಷ್ಟು ವಾತ್ಸಲ್ಯಪೂರ್ಣವಾಗಿ ಮಾತನಾಡಲು ನಿನಗೆ ಮಾತ್ರವೇ ಸಾಧ್ಯ! ಇಷ್ಟು ಸಾರವತ್ತಾಗಿ ಯೂ ಸ್ನೇಹಪೂರ್ಣವಾಗಿಯೂ ಇರುವ ನಿನ್ನ ನುಡಿಯೊಂದೇ ಸಾಲದೆ? (೨೧-೨೩). ವಿವಿಧರತ್ನರಾಶಿಗಳಿಗಿಂತಲೂ ದೇವರಾಜ್ಯಕ್ಕಿಂತಲೂ ಇದು ನನ್ನ ಪಾಲಿಗೆ ಮಿಗಿಲು! ದೇವಿ, ನಿನ್ನ ನುಡಿಯೊಂದರಿಂದಲೇ ಸ್ವರ್ಗದ ಸಕಲ ಭಾಗ್ಯಗಳೂ ನನಗೆ ಲಭಿಸಿದಂತಾದವು! ಶ್ರೀರಾಮನು ಶತ್ರುವನ್ನು ಸಂಹರಿಸಿ ವಿಜಯಶಾಲಿಯಾಗಿ ಸೌಖ್ಯದಲ್ಲಿರುವುದನ್ನು ಕಣ್ಣಾರೆ ನೋಡುತ್ತಿದ್ದೇನೆ (ಇದಕ್ಕಿಂತ ಹೆಚ್ಚಿನ ಭಾಗ್ಯವೇನುಂಟು?)” ಎಂದನು (೨೪-೨೫). ಆಗ ಜನಕರಾಜತನಯಳಾದ ಮೈಥಿಲಿಯು ವಾಯುಪುತ್ರನನ್ನು ನೋಡಿ “ಸೌಮ್ಯ, ಶುದ್ಧವಾಗಿಯೂ ಮಧುರವಾಗಿಯೂ ನುಡಿಯುವುದರಲ್ಲಿ ನೀನೊಬ್ಬನೇ ನಿಪುಣ. ಅಷ್ಟಾಂಗಯುಕ್ತವಾದ* ಬುದ್ಧಿಶಕ್ತಿಯಿಂದ

* ಗೃಹಣಂ ಧಾರಣಂ ಚೈವ ಸ್ಮರಣಂ ಪ್ರತಿಪಾದನಮ್ |

ಉಹಾಪೋಹೋಽರ್ಥವಿಜ್ಞಾನಂ ತತ್ತ್ವಜ್ಞಾನಂ ಚ ಧೀಗುಣಾಃ ||

ಎಂಬುದಾಗಿ ಬುದ್ಧಿಯ ಗುಣಗಳು ಎಂಟು.

ಬಲಂ ಶೌರ್ಯಂ ಶ್ರುತಂ ಸತ್ತ್ವಂ ವಿಕ್ರಮೋ ದಾಕ್ಷ್ಯಮುತ್ತಮಮ್ |
ತೇಜಃ ಕ್ಷಮಾ ಧೃತಿರ್ಧೈರ್ಯಂ ವಿನೀತತ್ವಂ ನ ಸಂಶಯಃ || ೨೮

ಏತೇ ಚಾನ್ಯೇ ಚ ಬಹವೋ ಗುಣಸ್ತ್ವಯ್ಯೇನ ಶೋಭನಾಃ |
ಅಭೋನಾಚ ಪುನಃ ಸೀತಾನುಸಂಭ್ರಾಂತೋ ವಿನೀತವತ್ || ೨೯

ಪ್ರಗೃಹೀತಾಂಜಲಿಹರ್ಷಾರ್ಥ ಸೀತಾಯಾಃ ಪ್ರಮುಖೇ ಸ್ಥಿತಃ |
ಇನಾಸ್ತು ಖಲು ರಾಕ್ಷಸ್ಯೋ ಯದಿ ತ್ವನುನುನುನ್ಯಸೇ || ೩೦

ಹಂತುಮಿಚ್ಛಾಮ್ಯಹಂ ಸರ್ವಾ ಯಾಭಿಸ್ತ್ವಂ ತರ್ಜಿತಾ ಪುರಾ |
ಕ್ಲಿಶ್ಯಂತೀಂ ಪತಿದೇವಾಂ ತ್ವಾನುಶೋಕವನಿಕಾಂ ಗತಾನ್ || ೩೧

ಘೋರರೂಪಸಮಾಚಾರಾಃ ಕ್ರೂರಾಃ ಕ್ರೂರತರೇಕ್ಷಣಾಃ |
ರಾಕ್ಷಸ್ಯೋ ದಾರುಣಕಥಾ ವರಮೇತತ್ ಪ್ರಯಚ್ಛ ಮೇ || ೩೨

ಮಾತಾಡುವುದು ನಿನಗೊಬ್ಬನಿಗೆ ನಾಧ್ಯ. ವಾನರೋತ್ತಮ, ವರಮ ಧಾರ್ಮಿಕನಾದ ನೀನು ವಾಯುದೇವನ ಶ್ಲಾಘನೀಯಪುತ್ರನಾಗಿದ್ದೀಯೆ (೨೬-೨೭). ಶ್ರಮಸಹಿಷ್ಣುತೆ, ಯುದ್ಧೋತ್ಸಾಹ, ವಿದ್ಯೆ, ಪರಾಕ್ರಮ, ಕಾರ್ಯದಕ್ಷತೆ, ತೇಜಸ್ಸು, ತಾಳ್ಮೆ, ಪ್ರಭಾವ, ಧೈರ್ಯ, ವಿನಯ— ಮುಂತಾದ ಮಹಾಗುಣಗಳು ನಿನ್ನಲ್ಲಿಯೇ ನೆಲೆಸಿವೆ” ಎಂದು ಹೇಳಿದಳು (೨೮). ಮೈಥಿಲಿಯ ಹೊಗಳಿಕೆಗೆ ಹನುಮಂತನು ಹಿಗ್ಗಲಿಲ್ಲ. ಅವನು ವಿನೀತನಾಗಿ ಕೈಮುಗಿದು ಉತ್ಸಾಹದಿಂದ ಹೀಗೆ ಪ್ರಾರ್ಥಿಸಿದನು: “ಅಮ್ಮ, ನೀನು ಒಪ್ಪುವುದಾದರೆ ಒಂದು ವಿಷಯವನ್ನು ಅರಿಕೆ ಮಾಡುತ್ತೇನೆ. ಈ ರಾಕ್ಷಸಿಯರು ನಿನ್ನನ್ನು ಹೆದರಿಸುತ್ತಿದ್ದರಲ್ಲವೆ? ಪತಿಯನ್ನೇ ದೇವರೆಂದು ನಂಬಿ ಈ ಅಶೋಕವನದಲ್ಲಿ ಪರಿತಪಿಸುತ್ತಿದ್ದ ನಿನ್ನನ್ನು ಇವರು ಬೆದರಿಸುತ್ತಿದ್ದರಲ್ಲವೆ? ಕ್ರೂರಾತ್ಮರಾದ ಈ ರಾಕ್ಷಸಿಯರೆಲ್ಲರನ್ನೂ ಕೊಲ್ಲಬೇಕೆಂದಿದ್ದೇನೆ! (೨೯-೩೧). ಇವರು ಘೋರರೂಪಿಗಳು; ಘೋರಕರ್ಮಿಗಳು. ಇವರ ಕಣ್ಣುಗಳು ಎಷ್ಟು ಕ್ರೂರವಾಗಿವೆ! ಈ ರಾಕ್ಷಸಿಯರು ನಿನಗೆ ಭೀಕರವಾದ ಮಾತುಗಳನ್ನಾಡುತ್ತಿದ್ದರು. ಇವರನ್ನು ಕೊಂದುಹಾಕುವೆನು! ದೇವಿ, ಇದೇ ನಾನು ಕೇಳಿಕೊಳ್ಳುವ ವರ! ಈ ವರವನ್ನು ಅನುಗ್ರಹಿಸು

ಮುಷ್ಟ್ವಿಭಿಃ ಸಾಣಿಭಿಃ ಸರ್ವಾಶ್ಚ ರಣೈಶ್ಚೈವ ಶೋಭನೇ |
 ಇಚ್ಛಾಮಿ ವಿವಿಧೈರ್ಘೋರ್ತೈರ್ಹಂತುನೇತಾಃ ಸುದಾರುಣಾಃ || ೩೩
 ಘೋರ್ತೈರ್ಜಾನುಪ್ರಹಾರೈಶ್ಚ ದಶನಾನಾಂ ಚ ಪಾತನೈಃ |
 ಭಕ್ಷಣೈಃ ಕರ್ಣನಾಸಾನಾಂ ಕೇಶಾನಾಂ ಲುಂಚನೈಸ್ತಥಾ || ೩೪
 ನಖೈಃ ಶುಷ್ಕಮುಖೈಶ್ಚೈವ ದಾರಣೈರ್ಲಂಘನೈರ್ಹತೈಃ |
 ನಿಪಾತ್ಯ ಹಂತುಮಿಚ್ಛಾಮಿ ತನ ವಿಪ್ರಿಯಕಾರಿಣೀಃ || ೩೫
 ಏವಂಪ್ರಕಾರೈರ್ಬಹುಭಿರ್ವಿಪ್ರಕಾರೈರ್ಯಶಸ್ವಿನಿ |
 ಹಂತುಮಿಚ್ಛಾಮ್ಯಹಂ ದೇವಿ ತವೇಮಾಃ ಕೃತಕಿಲ್ಬಿಷಾಃ || ೩೬
 ಏವಮುಕ್ತಾ ಹನುಮತಾ ವೈದೇಹೀ ಜನಕಾತ್ಮಜಾ |
 ಉನಾಚ ಭರ್ತುಸಹಿತಂ ಹನುಮಂತಂ ಯಶಸ್ವಿನೀ || ೩೭
 ರಾಜಸಂಶ್ರಯನಶ್ಯಾನಾಂ ಕುರ್ವತೀನಾಂ ಪರಾಜ್ಞಯಾ |
 ವಿಧೇಯಾನಾಂ ಚ ದಾಸೀನಾಂ ಕಃ ಕುಸ್ಯೇದ್ವಾನರೋತ್ತಮ || ೩೮

(೩೨). ಕರ್ತೋರಸ್ವಭಾವದ ಈ ಕೆಟ್ಟ ರಾಕ್ಷಸಿಯರನ್ನು ಮುಷ್ಟಿಯಿಂದ ಗುದ್ದಿ, ಅಂಗೈಯಿಂದ ಚಚ್ಚಿ, ಕಾಲಿನಿಂದ ಒದೆದು, ಬಗೆಬಗೆಯಲ್ಲಿ ಕುಕ್ಕಿ ಸಾಯಿಸುವೆನು ! ಇವರನ್ನು ಮೊಳಕಾಲಿಂದ ತಿವಿದು, ಹಲ್ಲುಗಳನ್ನು ದುರಿಸಿ, ಕಿವಿಮೂಗುಗಳನ್ನು ಕಚ್ಚಿ, ತಲೆಕೂದಲನ್ನು ಕಿತ್ತು ಹಾಕುವೆನು ! (೩೩-೩೪). ಇವರನ್ನು ಹರಿತವಾದ ಉಗುರುಗಳಿಂದ ಪರಚಿ, ಕೆನ್ನೆ ಕೆನ್ನೆಗೆ ಹೊಡೆದು, ಮೇಲಕ್ಕೆ ಹಾರಿಸಿ, ಬಡಿದು, ಬೀಳಿಸಿ ಕೊಲ್ಲಬೇಕೆಂದು ನನಗೆ ಇಚ್ಛೆಯಾಗಿದೆ ! ನಿನಗೆ ಕೆಡಕುಮಾಡಿದ ಈ ಪಾಪಿಗಳನ್ನು ನಾನಾಬಗೆಯ ಚಿತ್ರ ಹಿಂಸೆಗಳಿಂದ ಸಾಯಿಸಬೇಕೆಂದು ಉದ್ದೇಶಿಸಿದ್ದೇನೆ. ದೇವಿ, ನನಗೆ ಅನುಮತಿಯನ್ನು ಕೊಡು ! ” ಎಂದನು (೩೫-೩೬). ಹನುಮಂತನು ಹೀಗೆನ್ನಲು, ಜನಕನಂದಿನಿಯೂ ಕೀರ್ತಿಶಾಲಿನಿಯೂ ಆದ ವೈದೇಹಿಯು ಹೇಳಿದಳು : “ಅಪ್ಪಾ-ಹನುಮಂತ, ಇವರೆಲ್ಲರೂ ರಾಜನಿಗೆ ಅಧೀನರಾಗಿ ರಾಜಾಜ್ಞೆಯಂತೆ ನಡೆಯತಕ್ಕವರು. ಇನ್ನೊಬ್ಬರಿಗೆ ವಿಧೇಯರಾಗಿ ವರ್ತಿಸಬೇಕಾದ ದಾಸಿಯರು. ಇವರಮೇಲೆ ಯಾರಾದರೂ ಕೋಪಿಸಬಹುದೆ ? (೩೭-೩೮).

ಭಾಗ್ಯವೈಷಮ್ಯಯೋಗೇನ ಪುರಾ ದುಶ್ಚರಿತೇನ ಚ |
 ನುಯೈತತ್ ಸ್ರಾಪ್ಯತೇ ಸರ್ವಂ ಸ್ವಕೃತಂ ಹ್ಯುಪಭುಜ್ಯತೇ || ೩೯
 ಸ್ರಾಪ್ತವ್ಯಂ ತು ದಶಾಯೋಗಾನ್ಮಯೈತದಿತಿ ನಿಶ್ಚಿತಮ್ |
 ದಾಸೀನಾಂ ರಾವಣಸ್ಯಾಹಂ ನುರ್ಷಯಾಮೀಹ ದುರ್ಬಲಾ || ೪೦
 ಅಜ್ಞಸ್ತಾ ರಾವಣೇನೈತಾ ರಾಕ್ಷಸ್ಯೋ ಮಾನುತರ್ಜಯನ್ |
 ಹತೇ ತಸ್ಮಿನ್ನ ಕುರ್ಯುರ್ಹಿ ತರ್ಜನಂ ವಾನರೋತ್ತಮ || ೪೧
 ಅಯಂ ವ್ಯಾಘ್ರಸಮೀಪೇ ತು ಪುರಾಣೋ ಧರ್ಮಸಂಹಿತಃ |
 ಋಕ್ಷೇಣ ಗೀತಃ ಶ್ಲೋಕೋ ನೇ ತನ್ನಿಬೋಧ ಪ್ಲವಂಗಮ || ೪೨
 ನ ಪರಃ ಸಾಪಮಾದತ್ತೇ ಪರೇಷಾಂ ಸಾಪಕರ್ಮಣಾಮ್ |
 ಸಮಯೋ ರಕ್ಷಿತವ್ಯಸ್ತು ಸಂತಶ್ಚಾರಿತ್ರಭೂಷಣಾಃ || ೪೩

ನನ್ನ ದುರ್ಭಾಗ್ಯದಿಂದ-ಯಾವುದೋ ನನ್ನ ಹಿಂದಿನ ದುಷ್ಟಕರ್ಮದಿಂದ, ನನಗೆ ಈ ಕಷ್ಟವು ವ್ರಾಪ್ತವಾಯಿತು. ತನ್ನ ಕರ್ಮದ ಫಲವನ್ನು ತಾನು ಅನುಭವಿಸಬೇಕಲ್ಲವೆ? 'ಪ್ರಾರಬ್ಧದ ಪರಿಪಾಕದಿಂದ ಈ ಕಷ್ಟ ಬಂದಿದೆ' ಎಂದು ನಿಶ್ಚಯಿಸಿಕೊಂಡಿದ್ದೆನು. ಆದ್ದರಿಂದ ದೈವಬಲಹೀನಳಾದ ನಾನು ರಾವಣನ ದಾಸಿಯರು ಕೊಟ್ಟ ಕಿರುಕುಳವನ್ನು ಸಹಿಸಿಕೊಂಡಿದ್ದೇನೆ * (೩೯-೪೦). ರಾವಣನ ಅಜ್ಞೆಯಂತೆ ಈ ರಾಕ್ಷಸಿಯರು ನನ್ನನ್ನು ಹೆದರಿಸುತ್ತಿದ್ದರು. ಅವನು ಹತನಾದಮೇಲೆ, ವಾನರೋತ್ತಮ, ಇವರು ಎಂದಿಗೂ ನನ್ನನ್ನು ಹಿಂಸಿಸಲಾರರು. ಒಂದು ಕರಡಿಯು ಹುಲಿಗೆ ಹೇಳಿತೆಂಬ ಒಂದು ಪೌರಾಣಿಕ ಶ್ಲೋಕ ಉಂಟು. ನೀತಿಯುಕ್ತನಾದ ಆ ಸುಭಾಷಿತನನ್ನು ಕೇಳು (೪೧-೪೨): 'ತನಗೆ ಅಪಕಾರವನ್ನು ಮಾಡಿದವರಿಗೆ ಪ್ರಾಜ್ಞನಾದ ವನು ತಿರುಗಿ ಅಪಕಾರವನ್ನು ಮಾಡುವುದಿಲ್ಲ. ಸದಾಚಾರವನ್ನು ಅವಶ್ಯವಾಗಿ ಪಾಲಿಸಬೇಕು. ಸಜ್ಜನರಿಗೆ ಒಳ್ಳೆಯ ನಡತಿಯೇ ಭೂಷಣ †'(೪೩).

* 'ಕೃಪಾಪರವಶತೆಯಿಂದ ದುರ್ಬಲಳಾದ ನಾನು ಇವರ ಅಶರಾಧವನ್ನು ಮನ್ನಿಸುತ್ತೇನೆ' ಎಂದೂ ಅರ್ಥಮಾಡಬಹುದು.

† ಅನುಬಂಧವನ್ನು ನೋಡಿ.

ಪಾಪಾನಾಂ ನಾ ಶುಭಾನಾಂ ನಾ ನಧಾರ್ಹಾಣಾಂ ಪ್ಲವಂಗಮು |
 ಕಾರ್ಯಂ ಕರುಣಮಾರ್ಯೇಣ ನ ಕಶ್ಚಿನ್ನಾಪರಾಧ್ಯತಿ || ೪೪
 ಲೋಕಹಿಂಸಾವಿಹಾರಾಣಾಂ ರಕ್ಷಸಾಂ ಕಾಮರೂಪಿಣಾಮ್ |
 ಕುರ್ವತಾನುಪಿ ಸಾಪಾನಿ ನೈವ ಕಾರ್ಯಮಶೋಭನಮ್ || ೪೫
 ಏವಮುಕ್ತಸ್ತು ಹನುಮಾನ್ ಸೀತಯಾ ವಾಕ್ಯಕೋವಿದಃ |
 ಪ್ರತ್ಯುವಾಚ ತತಃ ಸೀತಾಂ ರಾಮಪತ್ನೀಂ ಯಶಸ್ವಿನೀಮ್ || ೪೬
 ಯುಕ್ತಾ ರಾಮಸ್ಯ ಭವತೀ ಧರ್ಮಪತ್ನೀ ಯಶಸ್ವಿನೀ |
 ಪ್ರತಿಸಂದಿತ ಮಾಂ ದೇವಿ ಗಮಿಷ್ಯೇ ಯತ್ರ ರಾಘವಃ || ೪೭
 ಏವಮುಕ್ತಾ ಹನುಮತಾ ವೈದೇಹೀ ಜನಕಾತ್ಮಜಾ |
 ಅಬ್ರವೀದ್ಧ್ರಷ್ಟಮಿಚ್ಛಾಮಿ ಭರ್ತಾರಂ ನಾನರೋತ್ತಮು || ೪೮
 ತಸ್ಯಾಸ್ತದ್ವನಚನಂ ಪ್ರುತ್ವಾ ಹನುಮಾನ್ ಮಾರುತಾತ್ಮಜಃ |
 ಹರ್ಷಯನ್ ಮೈಥಿಲೀಂ ವಾಕ್ಯಮುನಾಚೇದಂ ಮಹಾದ್ಯುತಿಃ || ೪೯

ಹನುಮಂತ, ಜನರು ಕೆಟ್ಟವರಾಗಿರಲಿ ಒಳ್ಳೆಯವರಾಗಿರಲಿ ವಧಾರ್ಹರೇ ಆಗಿರಲಿ, ಅವರ ವಿಷಯದಲ್ಲಿ ಕರುಣೆಯನ್ನು ತೋರುವುದೇ ಸಜ್ಜನರ ಕರ್ತವ್ಯ. ಈ ಲೋಕದಲ್ಲಿ ತಪ್ಪುಮಾಡದವರು ಯಾರೂ ಇಲ್ಲ. ಕಾಮರೂಪಿಗಳಾದ ರಾಕ್ಷಸರಿಗೆ ಲೋಕಹಿಂಸೆಯು ಒಂದು ವಿನೋದವಾಗಿದೆ. ಪಾಪಕೃತ್ಯಗಳನ್ನೆಸಗಿದರೂ ಅವರಿಗೆ ಕೆಡಕುಮಾಡುವುದು ಯುಕ್ತವಲ್ಲ” ಎಂದಳು (೪೪-೪೫). ಸೀತಾದೇವಿಯು ಈ ಪರಿಯಾಗಿ ನುಡಿಯಲು ವಾಕ್ಯಕೋವಿದನಾದ ಹನುಮಂತನು ಕೀರ್ತಿಶಾಲಿನಿಯಾದ ಶ್ರೀರಾಮಪತ್ನಿಯನ್ನು ನೋಡಿ “ಅಮ್ಮ, ಶ್ರೀರಾಮಚಂದ್ರನಿಗೆ ಅನುರೂಪಳಾದ ಧರ್ಮಪತ್ನಿ ನೀನು! ನೀನೇ ಧನ್ಯಳು! ಈಗ ನಾನು ರಾಘವನಿಡ್ಡೆಗೆ ಹೋಗುವೆನು. ದೇವಿ, ನಿನ್ನ ಸಂದೇಶವನ್ನು ತಿಳಿಸು” ಎಂದು ನಿವೇದಿಸಿದನು (೪೬-೪೭). ಆಗ ಜಾನಕಿಯು “ವಾನರೋತ್ತಮ, ನನ ಸ್ವಾಮಿಯನ್ನು ನೋಡಲಿಚ್ಛಿಸುವೆನು” ಎಂದಿಷ್ಟೇ ಉತ್ತರಿಸಿದಳು. ಅದನ್ನು ಕೇಳಿ ಮಹಾತೇಜಸ್ವಿಯಾದ ವಾಯುವುತ್ರನು ಮೈಥಿಲಿಗೆ ಹರ್ಷವಾಗುವಂತೆ “ಆರ್ಯ, ಶೀಘ್ರದಲ್ಲಿಯೇ ನಿನ್ನ ಸ್ವಾಮಿಯನ್ನು ನೋಡುವೆ!

ಪೂರ್ಣಚಂದ್ರಾನನಂ ರಾಮಂ ದ್ರಕ್ಷ್ಯಸ್ಥಾಯೇ ಸಲಕ್ಷ್ಮಣಮ್ |
ಸ್ಥಿರಮಿತ್ರಂ ಹತಾಮಿತ್ರಂ ಶಚೀನ ತ್ರಿದಶೇಶ್ವರಮ್ || ೫೦

ತಾಮೇವನುಕ್ತ್ವಾ ರಾಜಂತೀಂ ಸೀತಾಂ ಸಾಕ್ಷಾದಿನ ಶ್ರಿಯಮ್ |
ಆಜಗಾನು ಮಹಾನೇಗೋ ಹನುಮಾನ್ ಯತ್ರ ರಾಘವಃ || ೫೧

ಇತಿ ಶ್ರೀನುಡ್ರಾಮಾಯಣೇ ಯುದ್ಧ ಕಾಂಡೇ ಷೋಡಶೋತ್ತರಶತತಮಃ ಸರ್ಗಃ



ಪೂರ್ಣಚಂದ್ರಾನನಾದ ಶ್ರೀರಾಮನು ಲಕ್ಷ್ಮಣಸಮೇತನಾಗಿರುವುದನ್ನು ಕಾಣುವೆ! ಸ್ಥೈರ್ಯಶಾಲಿಗಳಾದ ಮಿತ್ರರಿಂದೂಡಗೂಡಿ ಶತ್ರುಗಳನ್ನು ತುಳಿದಿರುವ ಆ ವೀರಾಗ್ರಣಿಯನ್ನು, ಶಚೀದೇವಿಯು ದೇವೇಂದ್ರನ ಬಳಿಗೆ ಬಂದಂತೆ ಬಂದು ವೀಕ್ಷಿಸುವೆ!” ಎಂದನು (೪೮-೫೦). ಪ್ರತ್ಯಕ್ಷಳಾದ ಮಹಾಲಕ್ಷ್ಮಿಯೋ ಎಂಬಂತೆ ಕಂಗೊಳಿಸುತ್ತಿದ್ದ ವೈದೇಹಿಗೆ ಈ ಮಾತನ್ನು ಹೇಳಿ, ಹನುಮಂತನು ಶ್ರೀರಾಮನಿದ್ದ ಸ್ಥಳಕ್ಕೆ ತ್ವರೆಯಿಂದ ಬಂದನು (೫೧).

ಇಲ್ಲಿಗೆ ಶ್ರೀನುಡ್ರಾಮಾಯಣದ ಯುದ್ಧ ಕಾಂಡದಲ್ಲಿ ನೂರಹದಿನಾರನೆಯ ಸರ್ಗ



ಸಪ್ತದಶೋತ್ತರಶತತನುಃ ಸರ್ಗಃ

ಸೀತಾಭರ್ತೃನುಖೋದೀಕ್ಷಣಮ್

ಸ ಉನಾಚಿ ಮಹಾಪ್ರಾಜ್ಞ ಮುಭಿಗಮ್ಯ ಪ್ಲವಂಗಮುಃ |
 ರಾನುಂ ವಚನಮುರ್ಥಜ್ಞೋ ವರಂ ಸರ್ವಭನುಷ್ಠತಾಮ್ || ೧
 ಯನ್ನಿಮಿತ್ತೋಽಯನುಾರಂಭಃ ಕರ್ಮಣಾಂ ಚ ಫಲೋದಯಃ |
 ತಾಂ ದೇವೀಂ ಶೋಕಸಂತಪ್ತಾಂ ಮೈಥಿಲೀಂ ದ್ರಷ್ಟುಮರ್ಹಸಿ || ೨
 ಸಾ ಹಿ ಶೋಕಸಮಾವಿಷ್ಟಾ ಬಾಷ್ಪಪರ್ಯಾಕುಲೇಕ್ಷಣಾ |
 ಮೈಥಿಲೀ ವಿಜಯಂ ಶ್ರುತ್ವಾ ತನ ಹರ್ಷಮುಪಾಗಮತ್ || ೩
 ಪೂರ್ವಕಾತ್ ಪ್ರತ್ಯಯಾಚ್ಚಾಹಮುಕ್ತೋ ವಿಶ್ವಸ್ತಯಾ ತಯಾ |
 ಭರ್ತಾರಂ ದ್ರಷ್ಟುಮಿಚ್ಛಾಮಿ ಕೃತಾರ್ಥಂ ಸಹಲಕ್ಷ್ಮಣಮ್ || ೪

ಸರ್ಗ ೧೧೨

ವಿಭೀಷಣನು ಸೀತಾದೇವಿಗೆ ಸ್ನಾನಾಲಂಕಾರಾದಿಗಳನ್ನು ಮಾಡಿಸಿ
 ಶ್ರೀರಾಮನ ಬಳಿಗೆ ಕರೆತರುವುದು. ಅವಳು ನಾಚುತ್ತ
 ಶ್ರೀರಾಮನನ್ನು ನೋಡುವುದು.

ಕಾರ್ಯಜ್ಞನಾದ ಆ ವಾನರೋತ್ತಮನು ಮಹಾಪ್ರಾಜ್ಞನೂ
 ಧನುರ್ಧಾರಿಗಳಲ್ಲಿ ಅಗ್ರಗಣ್ಯನೂ ಆದ ಶ್ರೀರಾಮನ ಸಮೀಪಕ್ಕೆ ಬಂದು
 “ಶ್ರೀರಾಮ, ಯಾರಿಗೋಸ್ಕರ ಈ ಮಹೋದ್ಯೋಗದಲ್ಲಿ ತೊಡಗಿದೆಯೋ,
 ಯಾರಿಗೋಸ್ಕರ ನಮ್ಮ ಕಾರ್ಯಗಳೆಲ್ಲವೂ ಫಲಿಸಿದವೋ ಆ ದೇವಿಯನ್ನು
 ನೀನು ನೋಡಬೇಕು! ಶೋಕದಿಂದ ಬಳಲಿ ಬೆಂಡಾಗಿರುವ ಮೈಥಿಲಿಗೆ
 ದರ್ಶನವನ್ನು ಕೊಡು (೧-೨). ದುಃಖದಲ್ಲಿ ಮುಳುಗಿ ಕಣ್ಣೀರು ಹರಿಸು
 ತಿದ್ದ ಮೈಥಿಲಿಯು, ಶ್ರೀರಾಮ, ನಿನ್ನ ವಿಜಯವಾರ್ತೆಯನ್ನು ಕೇಳಿ
 ಆನಂದದಲ್ಲಿ ಮುಳುಗಿದಳು. ಹಿಂದೆ ನನ್ನನ್ನು ನೋಡಿ ಬಲ್ಲವಳಾದ್ದರಿಂದ
 ನಿನ್ನ ಧರ್ಮಪತ್ನಿಯು ನನ್ನಲ್ಲಿ ಪೂರ್ಣವಾದ ನಂಬಿಕೆಯನ್ನಿಟ್ಟು,
 ‘ವಿಜಯಶಾಲಿಯಾಗಿ ಕೃತಕೃತ್ಯನಾದ ನನ್ನ ಸ್ವಾಮಿಯನ್ನೂ ಲಕ್ಷ್ಮಣ
 ನನ್ನೂ ನೋಡಲಿಚ್ಛಿಸುವೆನು’ ಎಂದಳು” ಎಂಬುದಾಗಿ ತಿಳಿಸಿದನು (೩-೪).

ಏವನುಕೋ ಹನುಮತಾ ರಾನೋ ಧರ್ಮಭೃತಾಂ ವರಃ |

ಅಗಚ್ಛತ್ ಸಹಸಾ ಧ್ಯಾನಮೀಷದ್ಭಾಷ್ಪಪರಿಪ್ಲುತಃ || ೫

ದೀರ್ಘನುಷ್ಣಂ ವಿನಿಶ್ಚ್ಯ ಮೇದಿನೀನುವಲೋಕಯನ್ |

ಉನಾಚ ಮೇಘಸಂಕಾಶಂ ವಿಭೀಷಣನುಪಸ್ಥಿತನ್ || ೬

ದಿವ್ಯಾಂಗರಾಗಾಂ ವೈದೇಹೀಂ ದಿವ್ಯಾಭರಣಭೂಷಿತಾನ್ |

ಇಹ ಸೀತಾಂ ಶಿರಸ್ನಾತಾನುಪಸ್ಥಾಪಯ ಮಾ ಚಿರನ್ || ೭

ಏವನುಕ್ತಸ್ತು ರಾನೇಣ ತ್ವರನಾಣೋ ವಿಭೀಷಣಃ |

ಪ್ರವಿಶ್ಯಾಂತಃಪುರಂ ಸೀತಾಂ ಸ್ವಾಭಿಃ ಸ್ತ್ರೀಭಿರಚೋದಯತ್ || ೮

ದಿವ್ಯಾಂಗರಾಗಾ ವೈದೇಹಿ ದಿವ್ಯಾಭರಣಭೂಷಿತಾ |

ಯಾನಮಾರೋಹ ಭದ್ರಂ ತೇ ಭರ್ತಾ ತ್ವಾಂ ದ್ರಷ್ಟುಮಿಚ್ಛತಿ || ೯

ಏವನುಕ್ತಾ ತು ವೈದೇಹೀ ಪ್ರತ್ಯುವಾಚ ವಿಭೀಷಣನ್ |

ಅಸ್ನಾತಾ ದ್ರಷ್ಟುಮಿಚ್ಛಾಮಿ ಭರ್ತಾರಂ ರಾಕ್ಷಸಾಧಿಪ || ೧೦

ಹನುಮಂತನ ನುಡಿಯನ್ನು ಕೇಳಿದೊಡನೆ, ಧಾರ್ಮಿಕೋತ್ತಮನಾದ ಶ್ರೀರಾಮನು ಚಿಂತಾಕುಲನಾಗಿ ಧ್ಯಾನಸ್ಥನಾದನು. ಕಣ್ಣೀರು ತುಳುಕಿತು. ಆಮೇಲೆ ಶ್ರೀರಾಮನು ದೀರ್ಘವಾಗಿ ಬಿಸುಸುಯ್ದು ತಲೆಬಗ್ಗಿಸಿ ನೆಲವನ್ನು ನೋಡುತ್ತ, ತನ್ನ ಬಳಿಯಲ್ಲಿದ್ದ ಮೇಘಸಂಕಾಶನಾದ ವಿಭೀಷಣನನ್ನು ಕುರಿತು “ವಿಭೀಷಣ, ಸೀತೆಗೆ ಅಭ್ಯಂಗಸ್ನಾನವನ್ನು ಮಾಡಿಸಿ ದಿವ್ಯಾಂಗ ರಾಗವನ್ನು ಲೇಪಿಸಿ ದಿವ್ಯಾಭರಣಗಳಿಂದ ಅಲಂಕರಿಸಿ ಇಲ್ಲಿಗೆ ಕರೆದುಕೊಂಡು ಬಾ! ತಡಮಾಡಬೇಡ” ಎಂದನು (೫-೭). ಒಡನೆಯೇ ವಿಭೀಷಣನು ಲಂಕೆಗೆ ಹೋಗಿ ಅಂತಃಪುರವನ್ನು ಪ್ರವೇಶಿಸಿ, ಅಲ್ಲಿದ್ದ ತನ್ನ ಸ್ತ್ರೀಯರ ಮೂಲಕ ಸೀತಾದೇವಿಗೆ “ವೈದೇಹಿ, ನಿನಗೆ ಶುಭವಾಗಲಿ. ಈಗಲೇ ನೀನು ಸ್ನಾನವನ್ನು ಮಾಡಿ ದಿವ್ಯಾನುಲೇಪನಗಳಿಂದಲೂ ದಿವ್ಯಾಭರಣಗಳಿಂದಲೂ ಭೂಷಿತಳಾಗಿ ಪಲ್ಲಕ್ಕಿಯನ್ನೇರು. ನಿನ್ನ ಪತಿಯು ನಿನ್ನನ್ನು ನೋಡ ಬೇಕೆಂದಿರುವನು” ಎಂದು ತಿಳಿಸಿದನು (೮-೯). ಆಗ ವೈದೇಹಿಯು “ರಾಕ್ಷಸೇಂದ್ರ, ನಾನು ಸ್ನಾನಮಾಡದೆ ಈ ಸ್ಥಿತಿಯಲ್ಲಿಯೇ ನನ್ನ ಸ್ವಾಮಿ

ತಸ್ಯಾಸ್ತದ್ವಚನಂ ಶ್ರುತ್ವಾ ಪ್ರತ್ಯುನಾಚ ವಿಭೀಷಣಃ |
ಯದಾಹ ರಾಜಾ ಭರ್ತಾ ತೇ ತತ್ತಥಾ ಕರ್ತುಮರ್ಹಸಿ || ೧೧

ತಸ್ಯ ತದ್ವಚನಂ ಶ್ರುತ್ವಾ ನೈಥಿಲೀ ಭರ್ತೃದೇವತಾ |
ಭರ್ತೃಭಕ್ತಿವ್ರತಾ ಸಾಧ್ವೀ ತಥೇತಿ ಪ್ರತ್ಯಭಾಷತ || ೧೨

ತತಃ ಸೀತಾಂ ಶಿರಃಸ್ನಾತಾಂ ಯುವತೀಭಿರಲಂಕೈತಾನಮ್ |
ನುಹಾರ್ಹಾಭರಣೋಪೇತಾಂ ನುಹಾರ್ಹಾಂಬರಧಾರಿಣೀಮ್ || ೧೩

ಆರೋಪ್ಯ ಶಿಬಿಕಾಂ ದೀಪ್ತಾಂ ಪರಾರ್ಥಾಂಬರಸಂವೃತಾನಮ್ |
ರಕ್ಷೋಭಿರ್ಬಹುಭಿರ್ಗುಪ್ತಾಮಾಜಹಾರ ವಿಭೀಷಣಃ || ೧೪

ಸೋಽಭಿಗಮ್ಯ ನುಹಾತ್ಮಾನಂ ಜ್ಞಾತ್ವಾಪಿ ಧ್ಯಾನನಾಸ್ಥಿತಮ್ |
ಪ್ರಣತಶ್ಚ ಪ್ರಹೃಷ್ಟಶ್ಚ ಪ್ರಾಪ್ತಾಂ ಸೀತಾಂ ನೈವೇದಯತ್ || ೧೫

ಯನ್ನು ನೋಡಲಿಚ್ಛಿಸುತ್ತೇನೆ” ಎಂದು ತಿಳಿಸಿದಳು. ಆಗ ವಿಭೀಷಣನು “ದೇವಿ, ನಮ್ಮೆಲ್ಲರಿಗೆ ಪ್ರಭುವೂ ನಿನ್ನ ಪತಿಯೂ ಆದ ಶ್ರೀರಾಮನ ಆಜ್ಞೆ ಆ ರೀತಿಯಲ್ಲಿದೆ. ಅದರಂತೆ ನಡೆಯುವುದು ಯುಕ್ತ” ಎಂದನು (೧೦-೧೧). ವಿಭೀಷಣನ ಆ ಮಾತನ್ನು ಕೇಳಿದಾಗ ಪತಿಯನ್ನು ದೇವತೆಯೆಂದು ತಿಳಿದಿದ್ದ ನೈಥಿಲಿಯು ಒಪ್ಪಿದಳು. ಪತಿಭಕ್ತಿ ನಿರತಳಾದ ಆ ಸಾಧ್ವಿಯು ‘ಆಗಲಿ’ ಎಂದಳು. ಆಮೇಲೆ ವಿಭೀಷಣನು ತನ್ನ ಅಂತಃಪುರದಲ್ಲಿದ್ದ ಯುವತಿಯರ ಮೂಲಕವಾಗಿ ನೈಥಿಲಿಗೆ ಸ್ನಾನವನ್ನು ಮಾಡಿಸಿ, ಗಂಧವುಷ್ಪಾದಿಗಳಿಂದ ಆಲಂಕರಿಸಿ, ದಿವ್ಯದುಕೂಲವನ್ನು ಡಿಸಿ, ದಿವ್ಯಾಭರಣಗಳನ್ನು ತೊಡಿಸಿ, ಶ್ರೀಷ್ಠವಾದ ಪಲ್ಲಕ್ಕಿಯಲ್ಲಿ ಕುಳ್ಳಿರಿಸಿದನು (೧೨-೧೩). ಆ ವಾಹನಕ್ಕೆ ದಿವ್ಯವಸ್ತ್ರವನ್ನು ಜವನಿಕೆಯಾಗಿ ಬಳಸಲಾಗಿತ್ತು. ಅನಂತರ ಬಹುಮಂದಿ ಅಂಗರಕ್ಷಕರಾದ ರಾಕ್ಷಸರ ಕಾವಲಿನೊಡನೆ, ವಿಭೀಷಣನು ಆ ಪಲ್ಲಕ್ಕಿಯನ್ನು ಶ್ರೀರಾಮನ ಬಳಿಗೆ ಹೊರಿಸಿಕೊಂಡು ಬಂದನು. ವಿಭೀಷಣನು ಹತ್ತಿರ ಬಂದುದು ತಿಳಿದರೂ ಶ್ರೀರಾಮನು ಚಿಂತಾಪರನಾಗಿ ಅನ್ಯಮನಸ್ಕನಾಗಿದ್ದನು. ವಿಭೀಷಣನು ಆತನಿಗೆ ನಮಸ್ಕರಿಸಿ, ಸೀತಾದೇವಿಯು

* ಜವನಿಕೆ = ಫರದೆ.

ತಾನಾಗತಾನುಪಶ್ರುತ್ಯ ರಕ್ಷೋಗೃಹಚಿರೋಷಿತಾನರ್ |
ಹರ್ಷೋ ದೈನ್ಯಂ ಚ ರೋಷಶ್ಚ ತ್ರಯಂ ರಾಘವನಾವಿಶತ್ || ೧೬

ತತಃ ಪಾರ್ಶ್ವಗತಂ ದೃಷ್ಟ್ವಾ ಸವಿನುಶ್ವಂ ವಿಚಾರಯನ್ |
ವಿಭೀಷಣನಿಂದಂ ವಾಕ್ಯಮಹೃಷ್ಟಂ ರಾಘವೋಽಬ್ರವೀತ್ || ೧೭

ರಾಕ್ಷಸಾಧಿಪತೇ ಸೌಮ್ಯ ನಿತ್ಯಂ ಮದ್ವಿಜಯೇ ರತ |
ವೈದೇಹೀ ಸನ್ನಿಕರ್ಷಂ ನೇ ಶೀಘ್ರಂ ಸಮುಪಗಚ್ಛತು || ೧೮

ಸ ತದ್ವಚನಮಾಜ್ಞಾಯ ರಾಘವಸ್ಯ ವಿಭೀಷಣಃ |
ತೂರ್ಣಮುತ್ತಾರಣೇ ಯತ್ನಂ ಕಾರಯಾಮಾಸ ಸರ್ವತಃ || ೧೯

ಕಂಚುಕೋಷ್ಟೀಷ್ಠಿಣಸ್ತತ್ರ ವೇತ್ರಜರ್ಜರಪಾಣಯಃ |
ಉತ್ಸಾರಯಂತಃ ಪುರುಷಾಃ ಸಮಂತಾತ್ ಪರಿಚಕ್ರಮುಃ || ೨೦

ಋಕ್ಷಾಣಾಂ ವಾನರಾಣಾಂ ಚ ರಾಕ್ಷಸಾನಾಂ ಚ ಸರ್ವತಃ |
ವೃಂದಾನ್ಯುತ್ತಾರಯಮಾಣಾನಿ ದೂರಮುತ್ಸಸ್ಯ ಜುಸ್ತದಾ || ೨೧

ಬಂದಿರುವಳೆಂದು ಸಂತೋಷದಿಂದ ನಿವೇದಿಸಿದನು (೧೪-೧೫). ರಾಕ್ಷಸ ನಿವಾಸದಲ್ಲಿ ದೀರ್ಘಕಾಲವಿದ್ದ ಸೀತೆಯು ಬಂದಳೆಂಬುದನ್ನು ಕೇಳಿ, ರಾಘವನಿಗೆ ಹರ್ಷ, ಮರುಕ, ರೋಷ-ಇವು ಮೂರೂ ಏಕಕಾಲದಲ್ಲುಂಟಾದವು (೧೬). ಆಗ ರಾಘವನು ಯುಕ್ತಾಯುಕ್ತಗಳೇನೆಂಬುದನ್ನು ತನ್ನಲ್ಲಿಯೇ ಪರ್ಯಾಲೋಚಿಸಿ, ಪಾರ್ಶ್ವದಲ್ಲಿ ಖಿನ್ನನಾಗಿ ನಿಂತಿದ್ದ ವಿಭೀಷಣನನ್ನು ನೋಡಿ “ಸೌಮ್ಯ-ರಾಕ್ಷಸೇಶ್ವರ, ನನಗೆ ವಿಜಯವಾಗಲೆಂದು ಸದಾ ನಿರತನಾದವನು ನೀನು. ವೈದೇಹಿಯು ನನ್ನೆದುರಿಗೆ ಕೂಡಲೆ ಬರಲಿ!” ಎಂದು ಹೇಳಿದನು (೧೭-೧೮). ಆಗ ವಿಭೀಷಣನು ವೈದೇಹಿಯ ಆಗಮನಕ್ಕೆ ಸೌಕರ್ಯವನ್ನು ಕಲ್ಪಿಸುವುದಕ್ಕಾಗಿ, ಅಲ್ಲಿ ನೆರೆದವರನ್ನು ದೂರ ಸರಿಸುವಂತೆ ಭೃತ್ಯರಿಗೆ ಆಜ್ಞೆ ಮಾಡಿದನು. ಕೂಡಲೆ ಕವಚಧಾರಿಗಳಾಗಿ ಕೆಂಪು ಮುಂಡಾಸನ್ನು ಸುತ್ತಿದ್ದ ರಾಜಭಟರು, ಕೈಯಲ್ಲಿದ್ದ ಬೆತ್ತಗಳನ್ನು ಬೀಸಿ, ಜರ್ಜರ ಶಬ್ದಮಾಡುತ್ತ ನೆರೆದವರನ್ನು ತಳ್ಳಿ ದಾರಿ ಬಿಡಿಸುತ್ತ ಸಂಚರಿಸಿದರು (೧೯-೨೦). ಅಲ್ಲಿ ಸೇರಿದ್ದ ಭಲ್ಲೂಕ ವಾನರ ರಾಕ್ಷಸರು ಗುಂಪು

ತೇಷಾಮುತ್ಸಾರ್ಯಮಾಣಾನಾಂ ಸರ್ವೇಷಾಂ ಧ್ವನಿರುತ್ಥಿತಃ |

ನಾಯುನೋದ್ವರ್ತಮಾನಸ್ಯ ಸಾಗರಸ್ಯೇನ ನಿಃಸ್ವನಃ || ೨೨

ಉತ್ಸಾರ್ಯಮಾಣಾಂಸ್ತಾ ದೃಷ್ಟ್ವಾ ಸಮಂತಾಜ್ಜಾತಸಂಭ್ರಮಾಃ
ದಾಕ್ಷಿಣ್ಯಾತ್ತದಮರ್ಷಾಚ್ಚ ವಾರಯಾಮಾಸ ರಾಘವಃ || ೨೩

ಸಂರಬ್ಧಶ್ಚಾ ಬ್ರವೀದ್ರಾನುಶ್ಚಕ್ಷುಷಾ ಪ್ರದಹನ್ನಿನ |

ವಿಭೀಷಣಂ ಮಹಾಪ್ರಾಜ್ಞಂ ಸೋಪಾಲಂಭಮಿದಂ ವಚಃ || ೨೪

ಕಿಮರ್ಥಂ ಮಾಮನಾದೃತ್ಯ ಕ್ಲಿಶ್ಯತೇಽಯಂ ತ್ವಯಾ ಜನಃ |

ನಿವರ್ತಯೈನಮುದ್ಯೋಗಂ ಜನೋಽಯಂ ಸ್ವಜನೋ ಮನು || ೨೫

ನ ಗೃಹಾಣಿ ನ ವಸ್ತ್ರಾಣಿ ನ ಪ್ರಾಕಾರಾಸ್ತಿರಸ್ಕ್ರಿಯಾಃ |

ನೇದೃಶಾ ರಾಜಸತ್ಕಾರಾ ನೃತ್ತಮಾವರಣಂ ಸ್ತ್ರಿಯಾಃ || ೨೬

ವ್ಯಸನೇಷು ನ ಕೃಚ್ಛ್ರೇಷು ನ ಯುದ್ಧೇಷು ಸ್ವಯಂವರೇ |

ನ ಕ್ರತೌ ನ ವಿನಾಹೇ ಚ ದರ್ಶನಂ ದುಷ್ಯತಿ ಸ್ತ್ರಿಯಾಃ || ೨೭

ಗುಂಪಾಗಿ ದೂರದವರೆಗೆ ತಳ್ಳಲ್ಪಟ್ಟರು. ಅವರೆಲ್ಲರೂ ದೂರ ಸರಿಯುವಾಗ, ಬಿರುಗಾಳಿಯಿಂದ ಉಜ್ಜೃಂಭಿಸುವ ಸಮುದ್ರದ ಘೋಷದಂತೆ ದೊಡ್ಡ ಗದ್ದಲ ಉಂಟಾಯಿತು (೨೧-೨೨). ಎಲ್ಲಿಲ್ಲಿಯೂ ಉದ್ವಿಗ್ನರಾದ ವಾನರಾದಿಗಳು ತಳ್ಳಲ್ಪಡುತ್ತಿರುವುದನ್ನು ಕಂಡು, ಅವರಮೇಲಿನ ಕರುಣೆಯಿಂದ ಅದನ್ನು ಸಹಿಸಲಾರದೆ ರಾಘವನು ಕುಪಿತನಾದನು. ಧೀಮಂತನಾದ ವಿಭೀಷಣನನ್ನು ಕೆಂಗಣ್ಣಿನಿಂದ ನೋಡುತ್ತ ಅವನನ್ನು ಆಕ್ಷೇಪಿಸಿದನು (೨೩-೨೪): “ವಿಭೀಷಣ, ಏನು ಕೆಲಸವಿದು? ನನ್ನನ್ನು ಕೇಳದೆ ಇವರಿಗೆ ತೊಂದರೆಯನ್ನೇಕೆ ಕೊಡುತ್ತಿದ್ದೀಯೆ? ನಿಲ್ಲಿಸು ಈ ಕಾರ್ಯವನ್ನು. ಇವರೆಲ್ಲರೂ ನನ್ನ ಬಳಗ. ಸ್ತ್ರೀಯರಿಗೆ ನಡತೆಯೇ ಅವರಣ, ಈ ಬಗೆಯ ರಾಜಮರ್ಯಾದೆಗಳಿಲ್ಲ! ಮನೆಗಳಾಗಲಿ, ದಿವ್ಯವಸ್ತ್ರಗಳಾಗಲಿ, ಸುತ್ತಲಿರುವ ಕೋಟಿಗಳಾಗಲಿ, ಮೇಲುಮುಸುಕುಗಳಾಗಲಿ - ಸ್ತ್ರೀಯರ ಮರ್ಯಾದೆಯನ್ನು ರಕ್ಷಿಸಲಾರವು! (೨೫-೨೬). ಅಲ್ಲದೆ ದುಃಖಕಾಲದಲ್ಲಿ, ವಿಪತ್ತಿನ ಸಂದರ್ಭದಲ್ಲಿ, ಯುದ್ಧಭೂಮಿಯಲ್ಲಿ ಮತ್ತು ಸ್ವಯಂವರ ಸಭೆಯಲ್ಲಿ ಮಹಿಳೆಯರು ಪರಪುರುಷನಿಗೆ ಕಾಣಿಸಿಕೊಂಡರೆ ತಪ್ಪಿಲ್ಲ. ಯಜ್ಞ

ಸೈಷಾ ಯುದ್ಧಗತಾ ಚೈವ ಕೃಚ್ಛೈ ಚ ಮಹತಿ ಸ್ಥಿತಾ |
 ದರ್ಶನೇಽಸ್ಯಾ ನ ದೋಷಃ ಸ್ಯಾನ್ಮತ್ಸಮೀಪೇ ವಿಶೇಷತಃ || ೨೮
 ತದಾನಯ ಸಮೀಪಂ ಮೇ ಶೀಘ್ರಮೇನಾಂ ವಿಭೀಷಣ |
 ಸೀತಾ ಪಶ್ಯತು ಮಾನೇಷಾ ಸುಹೃದ್ಗಣವೃತಂ ಸ್ಥಿತಮ್ || ೨೯
 ಏವಮುಕ್ತಸ್ತು ರಾನೇಣ ಸವಿನುಶೋಫ ವಿಭೀಷಣಃ |
 ರಾನುಸ್ಯೋಪಾನಯತ್ ಸೀತಾಂ ಸನ್ನಿಕರ್ಷಂ ವಿನೀತವತ್ || ೩೦
 ತತೋ ಲಕ್ಷ್ಮಣಸುಗ್ರೀನೌ ಹಮನುಾಂಶ್ಚ ಪ್ಲವಂಗಮುಃ |
 ನಿಶನ್ಯ ವಾಕ್ಯಂ ರಾನುಸ್ಯ ಬಭೂವುರ್ವ್ಯಥಿತಾ ಭೃಶಮ್ || ೩೧
 ಕಲತ್ರನಿರಪೇಕ್ಷೈಶ್ಚ ಇಂಗಿತೈರಸ್ಯ ದಾರುಣೈಃ |
 ಅಪ್ರೀತಮಿನ ಸೀತಾಯಾಂ ತರ್ಕಯಂತಿ ಸ್ಮ ರಾಘವಮ್ || ೩೨
 ಲಜ್ಜಯಾ ತ್ವವಲೀಯಂತೀ ಸ್ವೀಷು ಗಾತ್ರೇಷು ಮೈಥಿಲೀ |
 ವಿಭೀಷಣೇನಾನುಗತಾ ಭರ್ತಾರಂ ಸಾಭ್ಯವರ್ತತ || ೩೩

ಮತ್ತು ವಿವಾಹದ ಸಂದರ್ಭಗಳಲ್ಲಿಯೂ ಅನ್ಯರ ದರ್ಶನವು ದೋಷಾವಹ ವಲ್ಲ (೨೭). ಸೀತೆಯು ಯುದ್ಧಭೂಮಿಯಲ್ಲಿರುವುದಲ್ಲದೆ ಮಹತ್ತರವಾದ ವಿಪತ್ತಿನಲ್ಲಿದ್ದಾಳೆ. ಅದರಲ್ಲಿಯೂ ನನ್ನೆದುರಿನಲ್ಲಿ ಅವಳನ್ನು ಜನರು ನೋಡಿದರೆ ಯಾವ ದೋಷವೂ ಇಲ್ಲ. ಆದ್ದರಿಂದ, ವಿಭೀಷಣ, ಆಕೆಯನ್ನು ಶೀಘ್ರವಾಗಿ ಕರೆದುಕೊಂಡುಬಾ. ಮಿತ್ರಪರಿವಾರದೊಡನೆ ನಿಂತಿರುವ ನನ್ನನ್ನು ಸೀತೆಯು ಯಾವ ಸಂಕೋಚವೂ ಇಲ್ಲದೆ ಸಂದರ್ಶಿಸಲಿ !” ಎಂದನು (೨೮-೨೯). ರಾಘವನ ಆಶಯವೇನಿರಬಹುದೆಂದು ತರ್ಕಿಸುತ್ತ ವಿಭೀಷಣನು ಚಿಂತಾಕುಲನಾದನು. ಆದರೂ ಅವನ ಅದೇಶದಂತೆ ವಿನೀತ ನಾಗಿ ವೈದೇಹಿಯನ್ನು ಕರೆತರಲು ಹೋದನು. ಶ್ರೀರಾಮನ ಮಾತಿನ ಧಾಟಿಯನ್ನು ಕೇಳಿ ಲಕ್ಷ್ಮಣ ಸುಗ್ರೀವರೂ ಹನುಮಂತನೂ ಬಹಳ ವ್ಯಥೆ ಪಟ್ಟರು (೩೦-೩೧). ಪತ್ತಿಯಲ್ಲಿ ಉಪೇಕ್ಷೆಯನ್ನು ಸೂಚಿಸುವ ದಾರುಣ ವಾದ ರಾಘವನ ಮುಖಭಾವಗಳಿಂದ “ಅಯ್ಯೋ, ವೈದೇಹಿಯ ವಿಷಯ ದಲ್ಲಿ ಇವನಿಗೆ ಅಸಮಾಧಾನವಾಗಿದೆ” ಎಂದು ಅವರು ಊಹಿಸಿದರು (೩೨). ಅನಂತರ ವಿಭೀಷಣನಿಂದ ಹಿಂಬಾಲಿಸಲ್ಪಟ್ಟವಳಾಗಿ ಮೈಥಿಲಿಯು

ಸಾ ವಸ್ತ್ರಸಂರುದ್ಧಮುಖೀ ಲಜ್ಜಯಾ ಜನಸಂದದಿ |
 ರುರೋದಾಸಾದ್ಯ ಭರ್ತಾರನಾರ್ಯಪುತ್ರೇತಿ ಭಾಷಿಣೀ || ೩೪

ವಿಸ್ಮಯಾಚ್ಚ ಪ್ರಹರ್ಷಾಚ್ಚ ಸ್ನೇಹಾಚ್ಚ ಪತಿದೀನತಾ |
 ಉದ್ಯಕ್ಷತ ಮುಖಂ ಭರ್ತುಃ ಸೌಮ್ಯಂ ಸೌಮ್ಯತರಾನನಾ || ೩೫

ಅಥ ಸಮಪನುದನ್ಮನಃಕ್ಲಮಂ ಸಾ
 ಸುಚಿರಮದ್ಯಷ್ಟಮುದೀಕ್ಷ್ಯ ವೈ ಪ್ರಿಯಸ್ಯ |
 ವದನಮುದಿತಪೂರ್ಣಚಂದ್ರಕಾಂತಂ
 ವಿಮಲಶಶಾಂಕನಿಭಾನನಾ ತದಾನೀನಮ್ || ೩೬

ಇತಿ ಶ್ರೀಮದ್ರಾಮಾಯಣೇ ಯುಧ್ಧಕಾಂಡೇ ಸಪ್ತದಶೋತ್ತರಶತತಮಃ ಸರ್ಗಃ



ಬಂದಳು. ಲಜ್ಜೆಯಿಂದ ತನ್ನ ಗಾತ್ರಗಳಲ್ಲಿಯೇ ಅಡಗಿಹೋಗುವಳೋ ಎಂಬಂತೆ ನಾಚುತ್ತ ಪತಿಯ ಸನ್ನಿಧಿಗೆ ಬಂದಳು (೩೩). ನೆರೆದಿದ್ದ ಜನ ರೆದುರಿಗೆ ನಾಚುತ್ತ ಅವಳು ಸೆರಗಿನಿಂದ ಮುಖವನ್ನು ಮರೆಸಿಕೊಂಡು ಪತಿಯ ಸಮೀಪಕ್ಕೆ ಬಂದು, 'ಆರ್ಯಪುತ್ರ' ಎಂದು ಹೇಳಿ ಅಳತೊಡಗಿದಳು. ಪತಿಯನ್ನೇ ದೇವತೆಯೆಂದು ನಂಬಿದ್ದ ಆ ಸಾಧ್ವಿಯು ವಿಸ್ಮಯ, ಹರ್ಷ, ಪ್ರೇಮ - ಇವುಗಳ ಸಮ್ಮಿಶ್ರಣದಿಂದ ಭಾವವಶಳಾಗಿ, ಪ್ರಸನ್ನವಾಗಿ ಅರಳಿದ ಮುಖವನ್ನೆತ್ತಿ, ತನ್ನ ಸ್ವಾಮಿಯ ಸೌಮ್ಯವಾದ ಮುಖವನ್ನು ನೋಡಿದಳು (೩೪-೩೫). ವಿಮಲಚಂದ್ರಾನನೆಯಾದ ಜಾನಕಿಯು, ಬಹುಕಾಲದಿಂದ ತನಗೆ ಅಗೋಚರವಾಗಿ ಆಗತಾನೆ ಉದಯಿಸಿದ ಪೂರ್ಣಚಂದ್ರನಂತಿದ್ದ ಕಾಂತನ ಮುಖವನ್ನು ಕಂಡು, ತನ್ನ ಮಾನಸಕ್ಲೇಶವನ್ನು ನೀಗಿ ಆನಂದಭರಿತಳಾದಳು (೩೬).

ಇಲ್ಲಿಗೆ ಶ್ರೀಮದ್ರಾಮಾಯಣದ ಯುಧ್ಧಕಾಂಡದಲ್ಲಿ ನೂರಹದಿನೇಳನೆಯ ಸರ್ಗ



ಅಷ್ಟಾದಶೋತ್ತರಶತತನುಃ ಸರ್ಗಃ

ಸೀತಾಪ್ರತ್ಯಾದೇಶಃ

ತಾಂ ತು ಸಾರ್ಶ್ವಸ್ಥಿತಾಂ ಪ್ರಹ್ಲಾಂ ರಾಮುಃ ಸಂಪ್ರೇಕ್ಷ್ಯ ಮೈಥಿಲೀಮ್
ಹೃದಯಾಂತರ್ಗತಂ ಭಾವಂ ವ್ಯಾಹರ್ತುಮುಪಚಕ್ರಮೇ || ೧

ಏಷಾಸಿ ನಿರ್ಜಿತಾ ಭದ್ರೇ ಶತ್ರುಂ ಚಿತ್ವಾ ನುಯಾ ರಣೇ |
ಪೌರುಷಾದ್ಯದನುಷ್ಠೇಯಂ ತದೇತದುಪಪಾದಿತಮ್ || ೨

ಗತೋಽಸ್ಮಂತನುಮರ್ಷಸ್ಯ ಭರ್ಷಣಾ ಸಂಪ್ರಮಾರ್ಜಿತಾ |
ಅನಮಾನಶ್ಚ ಶತ್ರುಶ್ಚ ನುಯಾ ಯುಗಪದ್ಧೃತೌ || ೩

ಅದ್ಯ ಮೇ ಪೌರುಷಂ ದೃಷ್ಟ್ವಮದ್ಯ ಮೇ ಸಫಲಃ ಶ್ರಮುಃ |
ಅದ್ಯ ತೀರ್ಣಪ್ರತಿಜ್ಞತ್ವಾತ್ ಪ್ರಭವಾಮೀಹ ಚಾತ್ಮನಃ || ೪

ಸರ್ಗ ೧೧೮

ಬಹುಕಾಲದಿಂದ ಸೀತೆಯು ರಾವಣನ ಗೃಹದಲ್ಲಿದ್ದು ದರಿಂದ, ಶ್ರೀರಾಮನು
ಪರುಷವಾಕ್ಯಗಳನ್ನಾಡಿ ಅವಳನ್ನು ನಿಂದಿಸುವುದು.

ಶ್ರೀರಾಮನು ಸಮೀಪದಲ್ಲಿ ನಮ್ರಳಾಗಿ ನಿಂತಿದ್ದ ಮೈಥಿಲಿಯನ್ನು
ವೀಕ್ಷಿಸಿ, ತನ್ನ ಹೃದಯದಲ್ಲಿದ್ದ ಮಾನಸವಿಕಾರವನ್ನು ತೋಡಿಕೊಳ್ಳು
ಲಾರಂಭಿಸಿದನು : “ ಭದ್ರೆ, ರಣರಂಗದಲ್ಲಿ ಶತ್ರುವನ್ನು ಮರ್ದಿಸಿ ನಿನ್ನನ್ನು
ವಶಪಡಿಸಿಕೊಂಡಿರುವೆನು ! ಪೌರುಷವನ್ನು ಮೆರೆಸಿ ಏನನ್ನು ಮಾಡ
ಬಹುದೋ ಅದನ್ನು ಸಾಧಿಸಿರುವೆನು (೧-೨). ನನ್ನ ಮೇಲೆಸೆಗಿದ
ಆಕ್ರಮಣಕ್ಕೆ ತಕ್ಕ ಪ್ರತೀಕಾರವನ್ನು ಮಾಡಿ ನನ್ನ ಕ್ರೋಧವನ್ನು ತೀರಿಸಿ
ಕೊಂಡಿರುವೆನು. ನನಗಾದ ಅವಮಾನವನ್ನೂ ನನ್ನ ವೈರಿಯನ್ನೂ ಒಟ್ಟಿಗೆ
ತೊಡೆದುಹಾಕಿರುವೆನು. ನನ್ನ ಪೌರುಷವೇನೆಂಬುದನ್ನು ಜಗತ್ತು ಈಗ
ಕಂಡಿತು ! ನನ್ನ ಶ್ರಮವು ಫಲಿಸಿತು. ನನ್ನ ಪ್ರತಿಜ್ಞೆಯು ಕೈಗೂಡಿರುವುದ

ಯಾ ತ್ವಂ ವಿರಹಿತಾ ನೀತಾ ಚಲಚಿತ್ತೇನ ರಕ್ಷಸಾ |
 ದೈವಸಂಪಾದಿತೋ ದೋಷೋ ನಾನುಷೇಣ ಮಯಾ ಜಿತಃ || ೫
 ಸಂಪ್ರಾಪ್ತಮವಮಾನಂ ಯಸ್ತೇಜಸಾ ನ ಪ್ರಮಾರ್ಜತಿ |
 ಕಸ್ತಸ್ಯ ಪುರುಷಾರ್ಥೋಽಸ್ತಿ ಪುರುಷಸ್ಯಾಲ್ಪತೇಜಸಃ || ೬
 ಲಂಘನಂ ಚ ಸಮುದ್ರಸ್ಯ ಲಂಕಾಯಾಶ್ಚಾವನುರ್ದನಮ್ |
 ಸಫಲಂ ತಸ್ಯ ತಚ್ಛ್ಲಾಘ್ಯಂ ನುಹತ್ ಕರ್ಮ ಹನೂನುತಃ || ೭
 ಯುದ್ಧೇ ವಿಕ್ರಮತಶ್ಚೈವ ಹಿತಂ ಮಂತ್ರಯತಶ್ಚ ನೇ |
 ಸುಗ್ರೀವಸ್ಯ ಸಸೈನ್ಯಸ್ಯ ಸಫಲೋಽದ್ಯ ಪರಿಶ್ರಮಃ || ೮
 ನಿರ್ಗುಣಂ ಭ್ರಾತರಂ ತ್ಯಕ್ತ್ವಾ ಯೋ ನಾಂ ಸ್ವಯಮುಪಸ್ಥಿತಃ |
 ವಿಭೀಷಣಸ್ಯ ಭಕ್ತಸ್ಯ ಸಫಲೋಽದ್ಯ ಪರಿಶ್ರಮಃ || ೯
 ಇತ್ಯೇವಂ ಬ್ರುವತಸ್ತಸ್ಯ ಸೀತಾ ರಾಮಸ್ಯ ತದ್ವಚಃ |
 ಮೃಗೀವೋತ್ಫುಲ್ಲನಯನಾ ಬಭೂವಾಶ್ಚುಪರಿಪ್ಲುತಾ || ೧೦

ರಿಂದ, ಇನ್ನು ನಾನು ಸ್ವತಂತ್ರನಾಗಿದ್ದೇನೆ (೩-೪). ಚಪಲಚಿತ್ತನಾದ ಆ ರಾಕ್ಷಸನು ನನ್ನಿಂದ ಅಗಲಿಸಿ ನಿನ್ನನ್ನು ಆಪಹರಿಸಿದನಷ್ಟೆ. ದೈವದಿಂದಾದ ಅವಮಾನವನ್ನು ಪೌರುಷದಿಂದ ನಾನು ನಿರ್ಮೂಲಗೊಳಿಸಿದ್ದೇನೆ! ಸಂಪ್ರಾಪ್ತವಾದ ಅವಮಾನವನ್ನು ಯಾವನು ತನ್ನ ತೇಜಸ್ಸಿನಿಂದ ಅಳಿಸಿಹಾಕಲಾರನೋ, ಅಂತಹ ತೇಜೋಹೀನನಿಗೆ ಯಾವ ಪುರುಷಾರ್ಥವು ತಾನೇ ಕೈಗೂಡಿತು? (೫-೬).. ಹನುಮಂತನ ಸಮುದ್ರಲಂಘನವೂ ಲಂಕಾಮರ್ದನವೂ ಇಂದು ಸಫಲವಾದವು. ಪ್ರಶಂಸನೀಯವಾದ ಆತನ ಸಾಹಸಕಾರ್ಯವು ಇಂದು ಫಲಿಸಿತು. ನನ್ನ ಹಿತವನ್ನೇ ಚಿಂತಿಸುತ್ತ ಯುದ್ಧದಲ್ಲಿ ಅದ್ಭುತ ಪರಾಕ್ರಮವನ್ನು ಮೆರೆಸಿದ ಸುಗ್ರೀವ ಮತ್ತು ಆತನ ಸೈನಿಕರ ಪರಿಶ್ರಮವು ಈಗ ಸಾರ್ಥಕವಾಯಿತು (೭-೮). ಗುಣಹೀನನಾದ ಸೋದರನನ್ನು ಕೈಬಿಟ್ಟು, ತಾನಾಗಿಯೇ ನನ್ನ ಬಳಿಗೆ ಬಂದು ಭಕ್ತನಾದ ವಿಭೀಷಣನ ಪ್ರಯಾಸವೂ ಈಗ ಸಫಲವಾಯಿತು” ಎಂದನು (೯). ರಾಘವನು ಈ ಪ್ರಕಾರವಾಗಿ ನುಡಿಯುತ್ತಿರಲು, ಅವನ ಹೇಳಿಕೆಯನ್ನು ಆಲಿಸುತ್ತ, ಕಣ್ಣು ರಳಿಸಿದ ಹರಿಣಿಯಂತೆ ನೋಡುತ್ತ ನಿಂತಿದ್ದ

ಪಶ್ಯತಸ್ತಾಂ ತು ರಾನುಸ್ಯ ಭೂಯಃ ಕ್ರೋಧೋ ವ್ಯವರ್ಧತ |
ಪ್ರಭೂತಾಜ್ಯಾವಸಿಕ್ತಸ್ಯ ಪಾನಕಸ್ಯೇನ ದೀಪ್ಯತಃ || ೧೧

ಸ ಬದ್ಧ್ವಾ ಭ್ರುಕುಟೀಂ ವಕ್ತ್ರೇ ತಿಯಕ್ತ್ರೇಕ್ಷಿತಲೋಚನಃ |
ಅಬ್ರವೀತ್ ಪರುಷಂ ಸೀತಾಂ ಮಧ್ಯೇ ನಾನರರಕ್ಷಸಾಮ್ || ೧೨

ಯತ್ ಕರ್ತವ್ಯಂ ಮನುಷ್ಯೇಣ ಧರ್ಷಣಾಂ ಪರಿಮಾರ್ಜತಾ |
ತತ್ ಕೃತಂ ಸಕಲಂ ಸೀತೇ ಶತ್ರುಹಸ್ತಾದಮರ್ಷಣಾತ್ || ೧೩

ನಿರ್ಜಿತಾ ಜೀವಲೋಕಸ್ಯ ತಪಸಾ ಭಾವಿತಾತ್ಮನಾ |
ಅಗಸ್ತ್ಯೇನ ದುರಾಧರ್ಷಾ ಮುನಿನಾ ದಕ್ಷಿಣೇನ ದಿಕ್ || ೧೪

ವಿದಿತಶ್ಚಾಸ್ತು ತೇ ಭದ್ರೇ ಯೋಽಯಂ ರಣಪರಿಶ್ರಮಃ |
ಸ ತೀರ್ಣಃ ಸುಹೃದಾಂ ವೀರ್ಯಾನ್ಸು ತ್ವದರ್ಥಂ ಮಯಾ ಕೃತಃ ||

ಜಾನಕಿಯು ಕಣ್ಣೀರು ಹರಿಸುತ್ತಿದ್ದಳು (೧೦). ಎದುರಿಗಿದ್ದ ಸೀತೆಯನ್ನು ನೋಡಿದಷ್ಟೂ ರಾಘವನ ತಾಳ್ಮೆಯು ತಪ್ಪುತ್ತ ಹೋಯಿತು. ಉರಿಯುವ ಬೆಂಕಿಗೆ ತುಪ್ಪವನ್ನು ಹೊಯ್ದಂತಾಗಿ, ಅವನ ಕೋಪವು ಹೆಚ್ಚಿತು. ಹುಬ್ಬು ಗಂಟೆಕ್ಕಿತು. ಓರೆಗಣ್ಣಿನಿಂದ ಜಾನಕಿಯನ್ನು ನೋಡುತ್ತ ಅವಳನ್ನು ಉದ್ದೇಶಿಸಿ, ನೆರೆದಿದ್ದ ವಾನರರಾಕ್ಷಸರೆದುರಿಗೆ ರಾಘವನು ಪರುಷವಾಕ್ಯಗಳನ್ನಾಡಿದನು (೧೧-೧೨): “ ಸೀತೆ, ತನಗೊದಗಿದ ಅವಮಾನ ಪ್ರಸಂಗವನ್ನು ಸಹಿಸಲಾರದೆ ಅದನ್ನು ತೊಡೆದುಹಾಕುವುದಕ್ಕಾಗಿ, ಮನುಷ್ಯನು ಏನು ಮಾಡಬೇಕೋ-ಏನು ಮಾಡಲು ಸಾಧ್ಯವೋ ಅದೆಲ್ಲವನ್ನೂ ಮಾಡಿ ಸಾಧಿಸಿದ್ದಾಯಿತು. ಇಲ್ಲಲಾದಿ ದಾನವರ ಕಾಟದಿಂದ ಜೀವಲೋಕಕ್ಕೆ ದುರ್ಗಮವಾಗಿದ್ದ ದಕ್ಷಿಣ ದಿಕ್ಕನ್ನು ಆತ್ಮಜ್ಞಾನಿಗಳಾದ ಅಗಸ್ತ್ಯಮುನಿಗಳು ವಶಪಡಿಸಿಕೊಂಡಂತೆ, ಸೀತೆ, ವೈರಿಯನ್ನು ಜಯಿಸಿ ಅವನ ಕೈಯಿಂದ ನಿನ್ನನ್ನು ಬಿಡಿಸಿ ತಂದೆನು (೧೩-೧೪). ಈ ರಣಪರಿಶ್ರಮವೆಲ್ಲವೂ ನನ್ನ ಮಿತ್ರರ ಪರಾಕ್ರಮದಿಂದ ಫಲಿಸಿತು. ಭದ್ರೆ, ಈ ಪರಿಶ್ರಮವು ನಿನಗೋಸ್ಕರವಾಗಿ ಅಲ್ಲ ಎಂಬುದು ನಿನಗೆ ತಿಳಿದಿರಲಿ! ಸದಾಚಾರವನ್ನು ರಕ್ಷಿಸು

ರಕ್ಷತಾ ತು ಮಯಾ ವೃತ್ತಮುಪನಾದಂ ಚ ಸರ್ವಶಃ |
 ಪ್ರಖ್ಯಾತಸ್ಯಾತ್ಮನಂಶಸ್ಯ ನ್ಯಂಗಂ ಚ ಪರಿನೂರ್ಜತಾ || ೧೬
 ಪ್ರಾಪ್ತಚಾರಿತ್ರಸಂದೇಹಾ ನುನು ಪ್ರತಿಮುಖೇ ಸ್ಥಿತಾ |
 ದೀಪೋ ನೇತ್ರಾತುರಸ್ಯೇನ ಪ್ರತಿಕೂಲಾಸಿ ನೇ ದೃಢಮ್ || ೧೭
 ತದ್ಗಚ್ಛು ಹ್ಯಭ್ಯನುಜ್ಞಾತಾ ಯಥೇಷ್ಟಂ ಜನಕಾತ್ಮಜೇ |
 ಏತಾ ದಶ ದಿಶೋ ಭದ್ರೇ ಕಾರ್ಯಮಸ್ತಿ ನ ಮೇ ತ್ಸಯಾ || ೧೮
 ಕಃ ಪುನಾನ್ ಹಿ ಕುಲೇ ಜಾತಃ ಸ್ತ್ರಿಯಂ ಪರಗೃಹೋಷಿತಾಮ್ |
 ತೇಜಸ್ವೀ ಪುನರಾದದ್ಯಾತ್ ಸುಹೃಲ್ಲೇಖ್ಯೇನ ಚೇತಸಾ || ೧೯
 ರಾನಣಾಂಕಪರಿಭ್ರಷ್ಟಾಂ ದೃಷ್ಟಾಂ ದುಷ್ಯೇನ ಚಕ್ಷುಷಾ |
 ಕಥಂ ತ್ವಾಂ ಪುನರಾದದ್ಯಾಂ ಕುಲಂ ವ್ಯಪದಿಶನ್ ಮಹತ್ || ೨೦

ವುದಕ್ಯಾಗಿಯೂ, ಎಲ್ಲೆಡೆಯೂ ನನಗೆ ಬರುವ ಅಪವಾದವನ್ನು ನಿರ್ಮೂಲ
 ಗೊಳಿಸುವುದಕ್ಯಾಗಿಯೂ, ವಿಶ್ವವಿಖ್ಯಾತವಾದ ನನ್ನ ವಂಶಕ್ಕೆ ಅಂಟುವ
 ಅಪಕೀರ್ತಿಯನ್ನು ವಿಧ್ವಂಸಗೊಳಿಸುವುದಕ್ಯಾಗಿಯೂ ಈ ಪರಿಶ್ರಮವನ್ನು
 ವಹಿಸಿದೆನು! (೧೫-೧೬). ಪರಗೃಹವಾಸದಿಂದ ನಿನ್ನ ಚಾರಿತ್ರದಲ್ಲಿ
 ನನಗೆ ಸಂದೇಹ ಉಂಟಾಗಿದೆ! ನನ್ನದುರಿಗೆ ನಿಂತಿರುವ ನೀನು, ನೇತ್ರ
 ರೋಗಿಯ ಎದುರಿಗಿರುವ ದೀಪದಂತೆ, ಕಣ್ಣನ್ನು ಕೊರೆಯುತ್ತಿರುವೆ!
 ಆದ್ದರಿಂದ, ಎಲಾ ಜನಕರಾಜತನಯೆ, ಯಥೇಷ್ಟವಾಗಿ ಎಲ್ಲಿಗಾದರೂ
 ಹೋಗು; ಅನುಜ್ಞೆಯನ್ನು ಕೊಟ್ಟಿದ್ದೇನೆ! ಭದ್ರೆ, ಇದೋ ಹತ್ತು ದಿಕ್ಕು
 ಗಳೂ ಇವೆ. ನಿನ್ನಿಂದ ನನಗಾಗಬೇಕಾದ್ದು ಏನೂ ಇಲ್ಲ! (೧೭-೧೮).
 ಉತ್ತಮಕುಲದಲ್ಲಿ ಜನಿಸಿದ ತೇಜಸ್ವಿಯಾದ ಯಾವ ಪುರುಷನು ತಾನೇ,
 ಚಿರಕಾಲದವರೆಗೆ ಪರಗೃಹದಲ್ಲಿರುವ ಸ್ತ್ರೀಯನ್ನು ಒಳ್ಳೆಯ ಅಭಿಪ್ರಾಯ
 ದಿಂದ ಹೃತ್ಪೂರ್ವಕವಾಗಿ ಸ್ವೀಕರಿಸಿಯಾನು? ನೀನು ಈಗಲಷ್ಟೇ ರಾವಣನ
 ಮಡಿಲಿಂದ ಜಾರಿಬಂದಿರುವೆ. ಅವನ ಕೆಟ್ಟ ಕಣ್ಣಿಗೆ ಸಿಕ್ಕಿದವಳು. 'ಮಹತ್ತರ
 ವಾದ ವಂಶ ನನ್ನದು' ಎಂದು ಹೇಳಿಕೊಳ್ಳುವ ನಾನು, ಮತ್ತೆ ನಿನ್ನನ್ನು

ತದರ್ಥಂ ನಿರ್ಜಿತಾ ಮೇ ತ್ವಂ ಯಶಃ ಪ್ರತ್ಯಾಹೃತಂ ಮಯಾ |
ನಾಸ್ತಿ ಮೇ ತ್ವಯ್ಯಭಿಷ್ಠಂಗೋ ಯಥೇಷ್ಟಂ ಗಮ್ಯತಾಮಿತಃ || ೨೧

ಇತಿ ಪ್ರತ್ಯಾಹೃತಂ ಭದ್ರೇ ಮಯೈತತ್ ಕೃತಬುದ್ಧಿನಾ |
ಲಕ್ಷ್ಮಣೇ ಭರತೇ ವಾ ತ್ವಂ ಕುರು ಬುದ್ಧಿಂ ಯಥಾಸುಖಮ್ || ೨೨

ಸುಗ್ರೀವೇ ವಾನರೇಂದ್ರೇ ವಾ ರಾಕ್ಷಸೇಂದ್ರೇ ವಿಭೀಷಣೇ |
ನಿವೇಶಯ ಮನಃ ಸೀತೇ ಯಥಾ ವಾ ಸುಖಮಾತ್ಮನಃ || ೨೩

ನ ಹಿ ತ್ವಾಂ ರಾವಣೋ ದೃಷ್ಟ್ವಾ ದಿವ್ಯರೂಪಾಂ ಮನೋರಮಾಮ್
ಮರ್ಷಯೇತ ಚಿರಂ ಸೀತೇ ಸ್ವಗೃಹೇ ಪರಿವರ್ತಿನೀಮ್ || ೨೪

ತತಃ ಪ್ರಿಯಾರ್ಹಶ್ರವಣಾ ತದಪ್ರಿಯಂ
ಪ್ರಿಯಾದುಪಶ್ರುತ್ಯ ಚಿರಸ್ಯ ಮೈಥಿಲೀ |

ಹೇಗೆ ಸ್ವೀಕರಿಸಲಿ? (೧೯-೨೦). ವಂಶದ ಹೆಸರನ್ನು ಳಿಸುವುದಕ್ಕಾಗಿ ನಿನ್ನನ್ನು ಜಯಿಸಿ ತಂದು, ಕೈಬಿಟ್ಟು ಕೀರ್ತಿಯನ್ನು ಮತ್ತೆ ಗಳಿಸಿದ್ದೇನೆ. ನಿನ್ನಲ್ಲಿ ನನಗೆ ಯಾವ ಆಸಕ್ತಿಯೂ ಇಲ್ಲ. ಮನಬಂದ ಕಡೆಗೆ ಇಲ್ಲಿಂದ ಹೊರಟುಹೋಗು! (೨೧). ಈ ಮಾತನ್ನು ನಿಶ್ಚಯಿಸಿಕೊಂಡೇ ನಾನು ಹೇಳಿದ್ದೇನೆ. ಬೇಕಾದರೆ ಲಕ್ಷ್ಮಣನನ್ನೋ ಭರತನನ್ನೋ ಜೀವನಕ್ಕಾಗಿ ಆಶ್ರಯಿಸು. ವಾನರೇಂದ್ರನಾದ ಸುಗ್ರೀವನಿದ್ದಾನೆ, ರಾಕ್ಷಸೇಂದ್ರನಾದ ವಿಭೀಷಣನಿದ್ದಾನೆ—ಯಾರನ್ನಾದರೂ ಆಶ್ರಯಿಸಿ ಜೀವಿಸು. ಅಥವಾ (ನಿನ್ನ ತವರುಮನೆಗಾದರೂ ಹೋಗು) ಎಲ್ಲಿ ಸಂತೋಷವೋ ಅಲ್ಲಿರು (೨೨-೨೩). ಸೀತೆ, ರಾವಣನು ಮನೋಹರವಾದ ನಿನ್ನ ಈ ದಿವ್ಯರೂಪ ವನ್ನು ನೋಡಿ, ಅವನ ಗೃಹದಲ್ಲಿಯೇ ನೀನು ಸುತ್ತಾಡಿಕೊಂಡಿರುವಾಗ, ಬಹುಕಾಲದವರೆಗೆ ಸುಮ್ಮನಿದ್ದಾನೆ? ” ಎಂದು ಹೇಳಿದನು (೨೪). ತನ್ನ ಪ್ರಿಯನ ಪ್ರಿಯವಾದ ನುಡಿಯನ್ನು ಕೇಳಬೇಕೆಂದು ಚಿರಕಾಲದಿಂದ ಹಾರೈಸುತ್ತಿದ್ದ ಮೈಥಿಲಿಯು, ತನ್ನ ಪ್ರಿಯನಿಂದಲೇ ಅಪ್ರಿಯವಾದ ನಿಷ್ಕರವಚನವನ್ನು ಕೇಳಿ ಗಲಗಲನೆ ಕಣ್ಣೀರು ಹರಿಸಿದಳು. ಗಜರಾಜನ:

ಮುನೋಚ ಬಾಷ್ಪಂ ಸುಭೃಶಂ ಪ್ರವೇಶಿತಾ
 ಗಜೇಂದ್ರಹಸ್ತಾಭಿಹತೇನ ಸಲ್ಲಕೀ ||

೨೫

ಇತಿ ಶ್ರೀಮದ್ರಾಮಾಯಣೇ ಯುದ್ಧಕಾಂಡೇ ಅಷ್ಟಾದಶೋತ್ತರಶತತಮಃ ಸರ್ಗಃ

ಏಕೋನನಿಂಶತ್ಯುತ್ತರಶತತಮಃ ಸರ್ಗಃ

ಹುತಾಶನಪ್ರವೇಶ:

ಏನಮುಕ್ತಾ ತು ವೈದೇಹೀ ಪರುಷಂ ರೋಮಹರ್ಷಣಮ್ |
 ರಾಘವೇಣ ಸರೋಷೇಣ ಭೃಶಂ ಪ್ರವ್ಯಥಿತಾಭವತ್ ||

೧

ಸಾ ತದಶ್ರುತಪೂರ್ವಂ ಹಿ ಜನೇ ಮಹತಿ ಮೈಥಿಲೀ |
 ಶ್ರುತ್ವಾ ಭರ್ತೃವಚೋ ರೂಕ್ಷಂ ಲಜ್ಜಯಾ ಮ್ರೀಡಿತಾಭವತ್ ||

೨

ಶುಂಡಾದಂಡದಿಂದ ಅಭಿಹತವಾದ ಸಲ್ಲಕೀಲತೆಯಂತೆ ಥರಥರನೆ ನಡುಗಿದಳು (೨೫).

ಇಲ್ಲಿಗೆ ಶ್ರೀಮದ್ರಾಮಾಯಣದ ಯುದ್ಧಕಾಂಡದಲ್ಲಿ ನೂರಹದಿನೆಂಟನೆಯ ಸರ್ಗ

ಸರ್ಗ ೧೧೯

ಸೀತೆಯು ಪ್ರತ್ಯುತ್ತರವನ್ನು ಹೇಳಿ ಅಗ್ನಿಪ್ರವೇಶಮಾಡುವುದು.

ಹೀಗೆ ರಾಘವನು ಕೋಪಾವೇಶದಿಂದ ಹೇಳಿದ ಮೈನವಿರೇಳಿಸುವ ಕಠೋರವಚನವನ್ನು ಕೇಳಿ, ವೈದೇಹಿಯು ಅತ್ಯಂತ ದುಃಖಿತಳಾದಳು. ಪತಿಯ ಬಾಯಿಂದ ಎಂದೆಂದೂ ಕೇಳದಿದ್ದ ಕಠೋರವಾದ ಆ ಒರಟು ಮಾತನ್ನು ನೆರೆದಿದ್ದ ಮಹಾಜನರೆದುರಿಗೆ ಕೇಳಿದಾಗ, ಮೈಥಿಲಿಯು ಲಜ್ಜೆ

ಪ್ರವಿಶಂತೀನ ಗಾತ್ರಾಣಿ ಸ್ವಾನೈವ ಜನಕಾತ್ಮಜಾ |
 ವಾಕ್ಯೈಶ್ಚೈಶ್ಚೈಃ ಸಶಲ್ಯೇನ ಭೃಶನುಶ್ರೂಣ್ಯನರ್ತಯತ್ || ೩

ತತೋ ಬಾಷ್ಪಪರಿಕ್ಲಿಷ್ಟಂ ಪ್ರಮಾರ್ಜಂತೀ ಸ್ವಮಾನನಮ್ |
 ಶನೈರ್ಗದ್ಗದಯಾ ವಾಚಾ ಭರ್ತಾರಮಿದಮಬ್ರವೀತ್ || ೪

ಕಿಂ ಮಾನುಸದೃಶಂ ವಾಕ್ಯಮೀದೃಶಂ ಶ್ರೋತ್ರದಾರುಣಮ್ |
 ರೂಕ್ಷಂ ಶ್ರಾವಯಸೇ ವೀರ ಪ್ರಾಕೃತಃ ಪ್ರಾಕೃತಾಮಿವ || ೫

ನ ತಥಾಸ್ಮಿ ನುಹಾಬಾಹೋ ಯಥಾ ತ್ವನುವಗಚ್ಛಸಿ |
 ಪ್ರತ್ಯಯಂ ಗಚ್ಛ ನೇ ಯೇನ ಚಾರಿತ್ರೇಣೈವ ತೇ ಶಪೇ || ೬

ಸೃಥಕ್ ಸ್ತ್ರೀಣಾಂ ಪ್ರಚಾರೇಣ ಜಾತಿಂ ತಾಂ ಪರಿಶಂಕಸೇ |
 ಪರಿತ್ಯಜೇನಾಂ ಶಂಕಾಂ ತು ಯದಿ ತೇಽಹಂ ಪರೀಕ್ಷಿತಾ || ೭

ಯಿಂದ ಕುಸಿದುಹೋದಳು (೧-೨). ಆ ಜನಕರಾಜನಂದಿನಿಯು ನಾಚಿಕೆ
 ಯಿಂದ ತನ್ನ ಗಾತ್ರಗಳಲ್ಲಿಯೇ ತಾನು ಅಡಗಿಕೊಳ್ಳುವಳೋ ಎಂಬಂತೆ
 ಕಂಡಳು. ರಾಘವನ ವಾಗ್ಬಾಣಗಳು ತನ್ನ ಮೈಯಲ್ಲಿ ನೆಟ್ಟವೋ ಎಂಬಂತೆ,
 ತಿರಪಿಲ್ಲದೆ ಗಳಗಳನೆ ಅತ್ತು ಕಣ್ಣೀರಿನ ಕೋಡಿಯನ್ನು ಹರಿಸಿದಳು (೩).
 ಆಮೇಲೆ, ಕಣ್ಣೀರಿಂದ ನೆನೆದ ಮುಖವನ್ನು ಒರೆಸಿಕೊಳ್ಳುತ್ತ ಬಿಕ್ಕುತ್ತ
 ತೊದಲುತ್ತ, ಮೆಲ್ಲನೆಯ ಧ್ವನಿಯಿಂದ ತನ್ನ ಪತಿಯನ್ನುದ್ದೇಶಿಸಿ
 ಹೀಗೆಂದಳು: “ಈ ರೀತಿಯಲ್ಲಿ ನನಗೆ ಆಡಬಾರದ ಮಾತನ್ನೇಕೆ ಹೇಳುವೆ?
 ಕಿವಿಯನ್ನು ಸೀಳುವಂತಹ ಈ ಕಠೋರವಚನವನ್ನು ನೀನು ಹೇಳಬಹುದೆ?
 ನೀರಾಗ್ರಣಿ, ಅಸಂಸ್ಕೃತನಾದ ಒಬ್ಬ ಸಾಮಾನ್ಯ ಮನುಷ್ಯನು ಸಂಸ್ಕೃತಿ
 ಶೂನ್ಯಳಾದ ಒಬ್ಬ ಹೆಂಗಸಿಗೆ ನುಡಿಯುವಂತೆ ನುಡಿಯುತ್ತಿರುವೆಯಲ್ಲ?
 (೪-೫). ಓ ಮಹಾಬಾಹು, ನೀನು ತಿಳಿದುಕೊಂಡಿರುವಂತೆ ನಾನಿಲ್ಲ!
 ನನ್ನ ಚಾರಿತ್ರದಮೇಲೆ ಆಣೆಯಿಟ್ಟು ಹೇಳುತ್ತಿದ್ದೇನೆ, ನನ್ನನ್ನು ನಂಬು.
 ಕೀಳು ಹೆಂಗಸರ ವ್ಯವಹಾರವನ್ನು ಕಂಡು, ಸ್ತ್ರೀಜಾತಿಯನ್ನೇ ಶಂಕಿ
 ಸುವೆಯಾ? ಈ ಶಂಕೆಯನ್ನು ದೂರಮಾಡು. ನನ್ನ ನಡತಿಯನ್ನು ನೀನು

ಯದ್ಯಹಂ ಗಾತ್ರಸಂಸ್ಪರ್ಶಂ ಗತಾಸ್ಮಿ ವಿವಶಾ ಪ್ರಭೋ |
 ಕಾಮಕಾರೋ ನ ಮೇ ತತ್ರ ದೈವಂ ತತ್ರಾಪರಾಧ್ಯತಿ || ೮
 ಮದಧೀನಂ ತು ಯತ್ತನ್ಮೇ ಹೃದಯಂ ತ್ವಯಿ ವರ್ತತೇ |
 ಪರಾಧೀನೇಷು ಗಾತ್ರೇಷು ಕಿಂ ಕರಿಷ್ಯಾಮ್ಯನೀತ್ವರಾ || ೯
 ಸಹ ಸಂವೃದ್ಧಭಾವಾಚ್ಚ ಸಂಸರ್ಗೇಣ ಚ ಮಾನದ |
 ಯದ್ಯಹಂ ತೇ ನ ವಿಜ್ಞಾತಾ ಹತಾ ತೇನಾಸ್ಮಿ ಶಾಶ್ವತಮ್ || ೧೦
 ಪ್ರೇಷಿತಸ್ತೇ ಯದಾ ವೀರೋ ಹನುಮಾನವಲೋಕಕಃ |
 ಲಂಕಾಸ್ಥಾಹಂ ತ್ವಯಾ ವೀರ ಕಿಂ ತದಾ ನ ವಿಸರ್ಜಿತಾ || ೧೧
 ಪ್ರತ್ಯಕ್ಷಂ ವಾನರೇಂದ್ರಸ್ಯ ತ್ವದ್ವಾಕ್ಯಸಮನಂತರಮ್ |
 ತ್ವಯಾ ಸಂತ್ಯಕ್ತಯಾ ವೀರ ತ್ಯಕ್ತಂ ಸ್ಯಾಜ್ಜೀವಿತಂ ಮಯಾ || ೧೨
 ನ ವೃಥಾ ತೇ ಶ್ರಮೋಽಯಂ ಸ್ಯಾತ್ಪಂಶಯೇ ನ್ಯಸ್ಯ ಜೀವಿತಮ್ |
 ಸುಹೃಜ್ಜನಪರಿಕ್ಷೇಶೋ ನ ಚಾಯಂ ನಿಷ್ಫಲಸ್ತವ || ೧೩

ಕಂಡಿಲ್ಲವೆ? (೬-೭). ಓ ನನ್ನ ಸ್ವಾಮಿಯೆ, ನಾನು ದಿಕ್ಕಿಲ್ಲದೆ ಪರಾಧೀನ
 ಳಾದಾಗ ಆತನ ದೇಹಸ್ಪರ್ಶವು ನನಗಾಗಿರಬಹುದು. ಅದರಲ್ಲಿ ನನ್ನ ಇಚ್ಛೆ
 ಏನಿದೆ? ಅದು ದೈವಾಯತ್ತವಾದ ಅಪರಾಧ. ನನಗೆ ಅಧೀನವಾದದ್ದು
 ನನ್ನ ಹೃದಯ. ಅದು ಸದಾ ನಿನ್ನಲ್ಲಿಯೇ ನೆಲೆಸಿದೆ. ಈ ದೇಹವು
 ಪರಾಧೀನವಾದಾಗ ನಾನೇನು ಮಾಡಲು ಸಾಧ್ಯವಿತ್ತು? ದೇಹಸ್ಪರ್ಶ
 ವಾಗದಂತೆ ತಡೆಯಲು ನನಗೆ ಸಾಮರ್ಥ್ಯವಿತ್ತೆ? (೮-೯). ಆರ್ಯಪುತ್ರ,
 ನಾವೀರ್ವರೂ ಜೊತೆಗೆ ಬೆಳೆದವರು; ಚಿರಕಾಲದಿಂದ ಒಡನಾಡಿಗಳು.
 ನನ್ನ ಮಾನರಕ್ಷಣೆ ನಿನ್ನದು. ಹೀಗಿದ್ದರೂ ನನ್ನ ಶೀಲವು ನಿನಗೆ ತಿಳಿದಿಲ್ಲ
 ವಾದರೆ, ಅಯ್ಯೋ, ನಾನು ಶಾಶ್ವತವಾಗಿ ಕೆಟ್ಟೆನು (೧೦). ನನ್ನನ್ನು
 ಹುಡುಕುವುದಕ್ಕಾಗಿ ಶೂರನಾದ ಹನುಮಂತನನ್ನು ಕಳಿಸಿದ್ದೆಯಲ್ಲ, ಆಗ
 ಲಂಕೆಯಲ್ಲಿದ್ದಾಗಲೇ ನನ್ನನ್ನು ಏಕೆ ತ್ಯಜಿಸಲಿಲ್ಲ? ಅವನು ಆ ಮಾತನ್ನು
 ತಿಳಿಸಿದ್ದರೆ, ಆಗಲೇ—ಆ ವಾನರೋತ್ತಮನೆದುರಿಗೇ ನಾನು ಪ್ರಾಣವನ್ನು
 ಬಿಡುತ್ತಿದ್ದೆ (೧೧-೧೨). ವೃಥಾವಾಗಿ ಈ ರಣಪರಿಶ್ರಮವೂ ನಿನಗೆ ಪ್ರಾಪ್ತ
 ವಾಗುತ್ತಿರಲಿಲ್ಲ. ಪ್ರಾಣವನ್ನು ಮುಡುಪಿಟ್ಟು ಯುದ್ಧಮಾಡ

ತ್ವಯಾ ತು ನರಶಾದೂರ್ಲ ಕ್ರೋಧಮೇವಾನುವರ್ತತಾ |
ಲಘುನೇನ ಮನುಷ್ಯೇಣ ಸ್ತ್ರೀತ್ವಮೇನ ಪುರಸ್ಕೃತಮ್ || ೧೪

ಅಪದೇಶೇನ ಜನಕಾನ್ನೋತ್ಪತ್ತಿರ್ವಸುಧಾತಲಾತ್ |
ಮಮ ವೃತ್ತಂ ಚ ವೃತ್ತಜ್ಞ ಬಹು ತೇ ನ ಪುರಸ್ಕೃತಮ್ || ೧೫

ನ ಪ್ರಮಾಣೇಕೃತಃ ಪಾಣಿಬಾರ್ವೀ ಬಾಲೇನ ಪೀಡಿತಃ |
ಮಮ ಭಕ್ತಿಶ್ಚ ಶೀಲಂ ಚ ಸರ್ವಂ ತೇ ಪೃಷ್ಠತಃ ಕೃತಮ್ || ೧೬

ಏವಂ ಬ್ರುವಾಣಾ ರುದತೀ ಬಾಷ್ಪಗದ್ಗದಭಾಷಿಣೀ |
ಅಬ್ರವಿಲ್ಲಕ್ಷ್ಮಣಂ ಸೀತಾ ದೀನಂ ಧ್ಯಾನಪರಂ ಸ್ಥಿತಮ್ || ೧೭

ಚಿತಾಂ ಮೇ ಕುರು ಸೌಮಿತ್ರೇ ವ್ಯಸನಸ್ಯಾಸ್ಯ ಭೇಷಜಮ್ |
ಮಿಥ್ಯೋಪಘಾತೋಪಹತಾ ನಾಹಂ ಜೀವಿತುಮುತ್ಸಹೇ || ೧೮

ಬೇಕಾಗಿರಲಿಲ್ಲ. ನಿನ್ನ ಮಿತ್ರರಿಗೆ ನಿಷ್ಠಲವಾಗಿ ಕ್ಲೇಶವೂ ಸಂಭವಿಸುತ್ತಿರಲಿಲ್ಲ. ಪುರುಷೋತ್ತಮ, ಅಲ್ಪಮನುಷ್ಯನಂತೆ ಕೋಪವೊಂದನ್ನೇ ನೀನು ಆಶ್ರಯಿಸಿದ್ದೀಯೆ. 'ಹೆಂಗಸರು ಚಪಲರು' ಎಂದು ಸ್ತ್ರೀಸ್ವಭಾವವೊಂದನ್ನೇ ಮುಂದಿಟ್ಟು ಮಾತನಾಡಿದ್ದೀಯೆ (೧೩-೧೪). ಜನಕರಾಜನ ಮಗಳೆಂಬ ಹೆಸರಿನಿಂದ, ವಸುಧಾತಳದಿಂದಲೇ ನಾನು ಜನಿಸಿರುವೆನೆಂಬುದನ್ನು ನೀನು ಗಣಿಸಲಿಲ್ಲ. ನನ್ನ ಶೀಲಸ್ವಭಾವಗಳೆಲ್ಲವನ್ನೂ ಬಲ್ಲವನಾದರೂ, ಅದೊಂದನ್ನೂ ನೀನು ಎಣಿಸಲಿಲ್ಲ (೧೫). ಬಾಲೆಯಾಗಿದ್ದ ನನ್ನನ್ನು ಬಾಲ್ಯದಲ್ಲಿಯೇ ಕೈಹಿಡಿದು ನೋಡುತ್ತ ಬಂದಿದ್ದೀಯೆ. ಅಗ್ನಿಸಾಕ್ಷಿಕವಾಗಿ ಹಿಡಿದ ಈ ಕೈ ನಿನಗೆ ಪ್ರಮಾಣವಾಗಲಿಲ್ಲ. ನನ್ನ ಭಕ್ತಿಯನ್ನು-ನನ್ನ ಶೀಲವನ್ನು-ಒಂದನ್ನೂ ಲೆಕ್ಕಿಸದೆ ಎಲ್ಲವನ್ನೂ ಹಿಂದಕ್ಕೆ ತಳ್ಳಿಹಾಕಿದ್ದೀಯೆ" (೧೬). ಈ ರೀತಿಯಾಗಿ ಸೀತೆಯು ಬಿಕ್ಕಿಬಿಕ್ಕಿ ಅಳುತ್ತ ನುಡಿದಳು. ಕಣ್ಣೀರು ಹರಿಯುತ್ತಿತ್ತು. ಅನಂತರ ಲಕ್ಷ್ಮಣನ ಕಡೆಗೆ ತಿರುಗಿದಳು. ಆತನು ಏನನ್ನೋ ಧ್ಯಾನಿಸುತ್ತ ದೈನ್ಯದಿಂದ ಚಿಂತಾಕುಲನಾಗಿ ನಿಂತಿದ್ದನು (೧೭). ಮೈಥಿಲಿಯು "ಲಕ್ಷ್ಮಣ, ನನಗೆ ಚಿತೆಯೊಂದನ್ನು ನಿರ್ಮಿಸಿಕೊಡು. ನನ್ನ ವ್ಯಸನಕ್ಕೆ ಚಿತೆಯೇ ಔಷಧ. ಈ ಕೆಟ್ಟ ಅಪವಾದ

ಅಪ್ರೀತಸ್ಯ ಗುಣೈರ್ಭರ್ತುಸ್ತ್ಯಕ್ತಾಯಾ ಜನಸಂಸದಿ |
ಯಾ ಕ್ಷಮಾ ನೇ ಗತಿರ್ಗಂತುಂ ಪ್ರವೇಕ್ಷ್ಯೇ ಹವ್ಯನಾಹನಮ್ ||
ಏವನುಕ್ತಸ್ತು ವೈದೇಹ್ಯಾ ಲಕ್ಷ್ಮಣಃ ಪರವೀರಹಾ |
ಅನುರ್ಷವಶಮಾಪನ್ನೋ ರಾಘವಾನನವೈಕ್ಷತ || ೨೦

ಸ ವಿಜ್ಞಾಯ ತತಶ್ಚಂದಂ ರಾನುಸ್ಯಾಕಾರಸೂಚಿತಮ್ |
ಚಿತಾಂ ಚಕಾರ ಸೌಮಿತ್ರಿರ್ಮತೇ ರಾನುಸ್ಯ ನೀರ್ಯವಾನ್ || ೨೧

ಅಧೋನುಖಂ ತದಾ ರಾನುಂ ಶನೈಃ ಕೃತ್ವಾ ಪ್ರದಕ್ಷಿಣಮ್ |
ಉಪಾಸರ್ಪತ ವೈದೇಹೀ ದೀಪ್ಯಮಾನಂ ಹುತಾಶನಮ್ || ೨೨

ಪ್ರಣಮ್ಯ ದೇವತಾಭ್ಯಶ್ಚ ಬ್ರಾಹ್ಮಣೇಭ್ಯಶ್ಚ ಮೈಥಿಲೀ |
ಬದ್ಧಾಂಜಲಿಪುಟಾ ಚೇದಮುನಾಚಾಗ್ನಿಸಮೀಪತಃ || ೨೩

ಯಥಾ ನೇ ಹೃದಯಂ ನಿತ್ಯಂ ನಾಪಸರ್ಪತಿ ರಾಘವಾತ್ |
ತಥಾ ಲೋಕಸ್ಯ ಸಾಕ್ಷೀ ಮಾಂ ಸರ್ವತಃ ಸಾತು ಸಾವಕಃ || ೨೪

ವನ್ನು ಹೊತ್ತು ನಾನು ಜೀವಿಸಲಾರೆ. ನನ್ನ ಗುಣಗಳನ್ನು ಮೆಚ್ಚದೆ ನನ್ನ ಸ್ವಾಮಿಯು ಮಹಾಜನರೆದುರಿಗೆ ನನ್ನನ್ನು ಪರಿತ್ಯಜಿಸಿದಮೇಲೆ, ನನಗಿರುವ ಗತಿ ಒಂದೇ-ಅಗ್ನಿಯಲ್ಲಿ ಬೀಳುವೆನು” ಎಂದಳು (೧೮-೧೯). ಆಗ ಧೀರನಾದ ಲಕ್ಷ್ಮಣನು ಕ್ರುದ್ಧನಾಗಿ*, ರಾಘವನ ಮುಖವನ್ನು ನೋಡಿದನು. ಶ್ರೀರಾಮನ ಭ್ರೂಸಂಜ್ಞೆ ಮುಂತಾದ ಲಕ್ಷಣದಿಂದ ಆತನ ಅಭಿಪ್ರಾಯವನ್ನು ಗ್ರಹಿಸಿ, ಸೌಮಿತ್ರಿಯು ಶ್ರೀರಾಮನ ಇಚ್ಛೆಯಂತೆ ಚಿತೆಯನ್ನು ನಿರ್ಮಿಸಿದನು (೨೦). ಶ್ರೀರಾಮನು ತಲೆತಗ್ಗಿಸಿ ನಿಂತಿದ್ದನು. ವೈದೇಹಿಯು ಆತನನ್ನು ಮೆಲ್ಲಗೆ ಪ್ರದಕ್ಷಿಣೆಮಾಡಿ ವಂದಿಸಿ, ಉರಿಯುತ್ತಿದ್ದ ಅಗ್ನಿಯ ಬಳಿಗೆ ಬಂದಳು. ಚಿತೆಯ ಬಳಿಯಲ್ಲಿ ನಿಂತು ದೇವತೆಗಳಿಗೂ ಬ್ರಾಹ್ಮಣರಿಗೂ ಮನಸ್ಸಿನಲ್ಲಿ ನಮಸ್ಕರಿಸಿದಳು (೨೧-೨೨). ಅನಂತರ ಮೈಥಿಲಿಯು ಕೈಮುಗಿದುಕೊಂಡು ಯಜ್ಞೇಶ್ವರನ ಸಮೀಪದಲ್ಲಿ ನಿಂತು “ನನ್ನ ಹೃದಯವು ಶ್ರೀರಾಮನನ್ನು ಬಿಟ್ಟು ಅರಗಳಿಗೆಯೂ ಕದಲದಿರುವುದು ಸತ್ಯವಾದರೆ, ಲೋಕಸಾಕ್ಷಿಯಾದ ಅಗ್ನಿದೇವನು ಸರ್ವವಿಧ

* ‘ಅನುರ್ಷವಶಮಾಪನ್ನಃ’ ಎಂದು ಮೂಲದಲ್ಲಿದೆ. ಅನುರ್ಷ = ದ್ವೇಷ, ಎಂದು ವ್ಯಾಖ್ಯಾನಕಾರರು ಹೇಳುತ್ತಾರೆ.

ಯಥಾ ನಾಂ ಶುದ್ಧ ಚಾರಿತ್ರಾಂ ದುಷ್ಟಾಂ ಜಾನಾತಿ ರಾಘವಃ |
ತಥಾ ಲೋಕಸ್ಯ ಸಾಕ್ಷೀ ನಾಂ ಸರ್ವತಃ ಪಾತು ಪಾವಕಃ || ೨೫
ಕರ್ಮಣಾ ಮನಸಾ ವಾಚಾ ಯಥಾ ನಾತಿಚರಾನ್ಮುಹರ್ಮ್ |
ರಾಘವಂ ಸರ್ವಧರ್ಮಜ್ಞಂ ತಥಾ ನಾಂ ಪಾತು ಪಾವಕಃ || ೨೬
ಆದಿತೋ ಭಗವಾನ್ ನಾಯುರ್ದಿಶಶ್ಚಂದ್ರಸ್ತಥೈವ ಚ |
ಅಹಶ್ಚಾಪಿ ತಥಾ ಸಂಧ್ಯೇ ರಾತ್ರಿಶ್ಚ ಪೃಥಿವೀ ತಥಾ || ೨೭
ಯಥಾನೈಃಸಿ ವಿಜಾನಂತಿ ತಥಾ ಚಾರಿತ್ರಸಂಯುತಾನಮ್ |
ಏನಮುಕ್ತ್ವಾ ತು ನೈದೇಹೀ ಪರಿಕ್ರಮ್ಯ ಹುತಾಶನಮ್ || ೨೮
ವಿನೇಶ ಜ್ವಲನಂ ದೀಪ್ತಂ ನಿಃಸಂಗೇನಾಂತರಾತ್ಮನಾ |
ಜನಃ ಸ ಸುನುಹಾಂಸ್ತ್ರಸ್ತೋ ಬಾಲವ್ಯದ್ಧಸಮಾಕುಲಃ || ೨೯
ದದರ್ಶ ಮೈಥಿಲೀಂ ತತ್ರ ಪ್ರವಿಶಂತೀಂ ಹುತಾಶನಮ್ |
ಸಾ ತಪ್ತನವಹೇನಾಭಾ ತಪ್ತಕಾಂಚನಭೂಷಣಾ || ೩೦

ದಲ್ಲಿಯೂ ನನ್ನನ್ನು ರಕ್ಷಿಸಲಿ! (೨೫-೨೬). ದುಷ್ಟಳೆಂದು ತಿಳಿಯಲ್ಪಟ್ಟಿರುವ ನಾನು ಶುದ್ಧಚರಿತೆಯೆಂದು ಶ್ರೀರಾಮನಿಗೆ ನಂಬಿಕೆ ಯಾಗುವ ತೆರದಲ್ಲಿ, ಲೋಕಸಾಕ್ಷಿಯಾದ ಅಗ್ನಿದೇವನು ನನ್ನನ್ನು ಸರ್ವ ವಿಧದಲ್ಲಿಯೂ ರಕ್ಷಿಸಲಿ! (೨೭). ಸರ್ವಧರ್ಮಜ್ಞನಾದ ಶ್ರೀರಾಮನನ್ನು ನಾನು ಮನೋವಾಕ್ಯಾಯಗಳಿಂದಲೂ ಅತಿಕ್ರಮಿಸಿ ನಡೆದಿಲ್ಲವೆಂಬುದು ಸತ್ಯವಾದರೆ, ಯಜ್ಞೇಶ್ವರನು ನನ್ನನ್ನು ಪಾಲಿಸಲಿ! (೨೮). ಭಗವಂತ ನಾದ ಸೂರ್ಯನೂ ವಾಯುದೇವನೂ ದಿಕ್ಕುಗಳೂ ಚಂದ್ರನೂ ಹಗಲೂ ಪ್ರಾತಸ್ಸಂಧ್ಯೆ ನಾಯಂಸಂಧ್ಯೆಗಳೂ ರಾತ್ರಿಯೂ ಭೂದೇವಿಯೂ ಇತರ ದೇವತೆಗಳೂ ನಾನು ವರಿಶುದ್ಧಶೀಲಳೆಂದು ತಿಳಿದಿರುವ ಪಕ್ಷದಲ್ಲಿ, ಈ ಯಜ್ಞೇಶ್ವರನು ನನ್ನನ್ನು ಪಾಲಿಸಲಿ!" ಎಂದು ಹೇಳಿ ಅಗ್ನಿಯನ್ನು ಪ್ರದಕ್ಷಿಣೆಮಾಡಿ, ಯಾವ ಆತಂಕವೂ ಇಲ್ಲದೆ ನೆಮ್ಮದಿಯ ಹೃದಯ ದಿಂದ ಅಗ್ನಿಯಲ್ಲಿ ಧುಮುಕಿದಳು (೨೯-೩೦). ಅಲ್ಲಿ ನೆರೆದಿದ್ದ ಸ್ತ್ರೀ ಬಾಲ ವೃದ್ಧರಾದಿಯಾಗಿ ಸಕಲ ಜನರೂ ಅತ್ಯಂತ ಭೀತರಾಗಿ, ಅಗ್ನಿಯನ್ನು ಪ್ರವೇಶಿಸುತ್ತಿದ್ದ ಮೈಥಿಲಿಯನ್ನು ನೋಡಿದರು. ದಿವ್ಯಾಭರಣಭೂಷಿತಳಾಗಿ

ಪಸಾತ ಜ್ವಲನಂ ದೀಪ್ತಂ ಸರ್ವಲೋಕಸ್ಯ ಸಂನಿಧೌ |
 ದದ್ಯ ಶುಸ್ತಾಂ ಮಹಾಭಾಗಾಂ ಪ್ರವಿಶಂತೀಂ ಹುತಾಶನಮ್ || ೩೧
 ಸೀತಾಂ ಕೃತ್ಸಾಸ್ತ್ರಯೋ ಲೋಕಾಃ ಪುಣ್ಯಾನಾಜ್ಯಾಹುತೀಮಿವ |
 ಪ್ರಚುಕ್ರುಶುಃ ಸ್ತ್ರಿಯಃ ಸರ್ವಾಸ್ತಾಂ ದೃಷ್ಟ್ವಾ ಹನ್ಯನಾಹನೇ || ೩೨
 ಪತಂತೀಂ ಸಂಸ್ಕೃತಾಂ ಮಂತ್ರೈರ್ವಸೋಧಾರಾಮಿನಾಧ್ವರೇ |
 ದದ್ಯ ಶುಸ್ತಾಂ ತ್ರಯೋ ಲೋಕಾ ದೇವಗಂಧರ್ವದಾನವಾಃ || ೩೩
 ಶಸ್ತಾಂ ಪತಂತೀಂ ನಿರಯೇ ತ್ರಿದಿವಾಧ್ವೇನತಾಮಿವ |
 ತಸ್ಯಾನುಗ್ನಿಂ ವಿಶಂತ್ಯಾಂ ತು ಹಾ ಹೇತಿ ವಿಪುಲಃ ಸ್ವನಃ || ೩೪
 ರಕ್ಷಸಾಂ ವಾನರಾಣಾಂ ಚ ಸಂಬಭೂನಾದ್ಭುತೋಪಮುಃ ||

ಇತಿ ಶ್ರೀಮದ್ರಾಮಾಯಣೇ ಯುದ್ಧ ಕಾಂಡೇ ಏಕೋನವಿಂಶತ್ಕುತ್ರರಶತತಮಃ ಸರ್ಗಃ



ಅಪರಂಜಿಯ ಪುತ್ಥಳಿಯಂತಿದ್ದ ಜಾನಕಿಯು ಸರ್ವಲೋಕಗಳೆದುರಿಗೆ ಉರಿಯುವ ಅಗ್ನಿಜ್ವಾಲೆಯಲ್ಲಿ ಬಿದ್ದಳು (೨೯-೩೧). ಮಹಾತ್ಮಳಾದ ಸೀತೆಯು, ಪವಿತ್ರವಾದ ಆಜ್ಯಧಾರೆಯಂತೆ ಯಜ್ಞೇಶ್ವರನಲ್ಲಿ ಆಹುತಿಯಾಗಿ ಧುಮುಕುವುದನ್ನು ಮೂರು ಲೋಕಗಳಿಂದ ಬಂದಿದ್ದ ಸಮಸ್ತ ಜನರೂ ಕಂಡರು. ಯಜ್ಞಸಮಯದಲ್ಲಿ ಮಂತ್ರಸಂಸ್ಕೃತವಾದ ಘೃತಧಾರೆಯಂತೆ ಅಗ್ನಿಯನ್ನು ಪ್ರವೇಶಿಸುತ್ತಿದ್ದ ಜಾನಕಿಯನ್ನು ನೋಡಿ, ಅಲ್ಲಿದ್ದ ಸ್ತ್ರೀಯ ರೆಲ್ಲರೂ 'ಹಾ ಹಾ' ಎಂದು ಕೂಗಿಕೊಂಡರು (೩೨-೩೩). ಶಾಪಗ್ರಸ್ತಳಾದ ದೇವತೆಯೊಬ್ಬಳು ಸ್ವರ್ಗದಿಂದ ನರಕಕ್ಕೆ ಬೀಳುತ್ತಿರುವಳೋ ಎಂಬಂತೆ ಅಗ್ನಿಯಲ್ಲಿ ಬೀಳುತ್ತಿದ್ದ ವೈದೇಹಿಯನ್ನು, ಮೂರುಲೋಕಗಳಿಂದಲೂ ಬಂದಿದ್ದ ದೇವ ದಾನವ ಗಂಧರ್ವಾದಿಗಳು ಕಣ್ಣಾರೆ ಕಂಡರು. ಆ ಸಾಧ್ವಿಯು ಅಗ್ನಿಯನ್ನು ಪ್ರವೇಶಿಸುತ್ತಿರಲಾಗಿ, ರಾಕ್ಷಸರ ಮತ್ತು ವಾನರರ ಮಧ್ಯದಲ್ಲಿ 'ಹಾ ಹಾ' ಎಂಬ ವಿಪುಲವಾದ ಕೋಲಾಹಲಧ್ವನಿ ಎದ್ದಿತು (೩೪).

ಇಲ್ಲಿಗೆ ಶ್ರೀಮದ್ರಾಮಾಯಣದ ಯುದ್ಧ ಕಾಂಡದಲ್ಲಿ ನೂರಹತ್ತೊಂಬತ್ತನೆಯ ಸರ್ಗ



ವಿಂಶತ್ಯುಕ್ತರಶತತಮಃ ಸರ್ಗಃ

ಬ್ರಹ್ಮಕೃತರಾಮಸ್ತವಃ

ತತೋ ಹಿ ದುರ್ಮನಾ ರಾಮಃ ಶ್ರುತ್ವೈವ ನದತಾಂ ಗಿರಃ |
 ದಧೌ ನುಹೂರ್ತಂ ಧರ್ಮಾತ್ಮಾ ಬಾಷ್ಪನ್ಯಾಕುಲಲೋಚನಃ || ೧
 ತತೋ ನೈಶ್ರವಣೋ ರಾಜಾ ಯಸುಶ್ಚಾಮಿತ್ರಕರ್ತನಃ |
 ಸಹಸ್ರಾಕ್ಷೋ ನುಹೇಂದ್ರಶ್ಚ ವರುಣಶ್ಚ ಪರಂತಪಃ || ೨
 ಷಡರ್ಧನಯನಃ ಶ್ರೀನೂನ್ ನುಹಾದೇವೋ ವೃಷಭೃಜಃ |
 ಕರ್ತಾ ಸರ್ನಸ್ಯ ಲೋಕಸ್ಯ ಬ್ರಹ್ಮಾ ಬ್ರಹ್ಮವಿದಾಂ ನರಃ || ೩
 ಏತೇ ಸರ್ವೇ ಸಮಾಗಮ್ಯ ವಿಮಾನೈಃ ಸೂರ್ಯಸಂನಿಭೈಃ |
 ಆಗಮ್ಯ ನಗರೇಂ ಲಂಕಾಮುಭಿಜಗ್ಮುಶ್ಚ ರಾಘವಮ್ || ೪
 ತತಃ ಸಹಸ್ರಾಭರಣಾನ್ ಪ್ರಗೃಹ್ಯ ವಿಪುಲಾನ್ ಭುಜಾನ್ |
 ಅಬ್ರುವಂಸ್ತ್ರಿದಶಶ್ರೇಷ್ಠಾಃ ಪ್ರಾಂಜಲಿಂ ರಾಘವಂ ಸ್ಥಿತಮ್ || ೫

ಸರ್ಗ ೧೨೦

ಬ್ರಹ್ಮಾದೀವತೆಗಳು ಶ್ರೀರಾಮನ ಸನ್ನಿಧಿಗೆ ಆಗಮಿಸುವುದು.
 ಬ್ರಹ್ಮನು ಶ್ರೀರಾಮನನ್ನು ಸ್ತುತಿಸುವುದು.

ವಿಷಣ್ಣನಾಗಿದ್ದ ಶ್ರೀರಾಮನು ಜನರ ಕೋಲಾಹಲಧ್ವನಿಯನ್ನು ಕೇಳಿದನು. ಆ ಧರ್ಮಾತ್ಮನ ಕಣ್ಣುಗಳಿಂದ ನೀರು ತುಳುಕಿತು. ಸ್ವಲ್ಪಕಾಲ ಏನೂ ತೋರದೆ ಅವನು ಚಿಂತಾಕುಲನಾದನು (೧). ಅಷ್ಟರಲ್ಲಿ ಯಕ್ಷರಾಜನಾದ ಕುಬೇರ, ಶತ್ರುವಿನಾಶಿಯಾದ ಯಮ, ಸಹಸ್ರಾಕ್ಷನಾದ ದೇವೇಂದ್ರ, ಪರಂತಪನಾದ ವರುಣ, ತ್ರಿಣೇತ್ರನೂ ವೃಷಭಧ್ವಜನೂ ಆದ ವರಮೇಶ್ವರ, ಸೃಷ್ಟಿಕರ್ತನೂ ಬ್ರಹ್ಮವಿದರಲ್ಲಿ ಶ್ರೇಷ್ಠನೂ ಆದ ಬ್ರಹ್ಮ-ಮುಂತಾದ ದೇವತೆಗಳು ಸೂರ್ಯಸಂಕಾಶವಾದ ವಿಮಾನಗಳನ್ನೇರಿ, ಲಂಕಾಭಿಮುಖರಾಗಿ ಬಂದು ಶ್ರೀರಾಮನ ಸನ್ನಿಧಿಗೆ ಆಗಮಿಸಿದರು (೨-೪). ಶ್ರೀರಾಮನು ಅವರನ್ನು ನೋಡಿ ಬದ್ಧಾಂಜಲಿಯಾದನು. ಆ ದೇವತೆಗಳು ದಿವ್ಯಾಭರಣ

ಕರ್ತಾ ಸರ್ವಸ್ಯ ಲೋಕಸ್ಯ ಶ್ರೇಷ್ಠೋ ಜ್ಞಾನವತಾಂ ನರಃ |
ಉಪೇಕ್ಷಸೇ ಕಥಂ ಸೀತಾಂ ಪತಂತೀಂ ಹವ್ಯನಾಹನೇ || ೬

ಕಥಂ ದೇವಗಣಶ್ರೇಷ್ಠನಾತ್ಮಾನಂ ನಾನಬುಧ್ಯಸೇ |
ಋತಧಾಮಾ ವಸುಃ ಪೂರ್ವಂ ವಸೂನಾಂ ತ್ವಂ ಪ್ರಜಾಪತಿಃ || ೭

ತ್ರಯಾಣಾಂ ತ್ವಂ ಹಿ ಲೋಕಾನಾಮಾದಿಕರ್ತಾ ಸ್ವಯಂಪ್ರಭುಃ |
ರುದ್ರಾಣಾಮುಷ್ವನೋ ರುದ್ರಃ ಸಾಧ್ಯಾನಾನುಸಿ ಪಂಚಮುಃ || ೮

ಅಶ್ವಿನೌ ಚಾಪಿ ತೇ ಕರ್ಣೌ ಚಂದ್ರಸೂರ್ಯೌ ಚ ಚಕ್ಷುಷೀ |
ಅಂತೇ ಚಾದೌ ಚ ಲೋಕಾನಾಂ ದೃಶ್ಯಸೇ ತ್ವಂ ಪರಂತಪ || ೯

ಉಪೇಕ್ಷಸೇ ಚ ವೈದೇಹೀಂ ಮಾನುಷಃ ಪ್ರಾಕೃತೋ ಯಥಾ |
ಇತ್ಯುಕ್ತೋ ಲೋಕಪಾಲ್ಯಸ್ತೈಃ ಸ್ವಾಮೀ ಲೋಕಸ್ಯ ರಾಘವಃ ||

ಗಳನ್ನು ತೊಟ್ಟಿದ್ದ ತಮ್ಮ ದೀರ್ಘಬಾಹುಗಳನ್ನು ಮೇಲೆತ್ತಿ “ಶ್ರೀರಾಮ, ಸರ್ವ ಲೋಕಗಳ ಸೃಷ್ಟಿಕರ್ತನೂ ಸರ್ವಶ್ರೇಷ್ಠನೂ ಜ್ಞಾನಿಗಳಲ್ಲಿ ಅಗ್ರಗಣ್ಯನೂ ಆದವನು ನೀನು. ನಿನ್ನ ಧರ್ಮಪತ್ನಿಯಾದ ಸೀತೆಯು ಅಗ್ನಿಯಲ್ಲಿ ಪ್ರವೇಶಿಸುತ್ತಿರುವಾಗಲೂ ಉಪೇಕ್ಷಿಸುವ ಈ ಪರಿ ಯಾವುದು? (೫-೬). ಇಂದ್ರಾದಿ ಸಕಲ ದೇವತೆಗಳಿಗಿಂತಲೂ ನೀನು ಶ್ರೇಷ್ಠನೆಂಬುದನ್ನು ಏಕೆ ತಿಳಿಯದಿದ್ದೀಯೆ? ಅಷ್ಟವಸುಗಳಲ್ಲಿ ಪ್ರಜಾಸ್ವಾಮಿಯಾದ ಋತಧಾಮನೆಂಬ ವಸು ನೀನೇ *. ಮೂರು ಲೋಕಗಳ ಆದಿಕರ್ತನೂ ಅನಿಯಮ್ಯನೂ ಆದ ಸ್ವಾಮಿ ನೀನೇ. ರುದ್ರರಲ್ಲಿ ಎಂಟನೆಯ ರುದ್ರನಾದ ಮಹಾದೇವನೂ ಸಾಧ್ಯರಲ್ಲಿ ಐದನೆಯ ಸಾಧ್ಯನಾದ ವೀರ್ಯವಂತನೂ ನೀನೇ (೭-೮). ಅಶ್ವಿನೀದೇವತೆಗಳು ನಿನ್ನ ಕಿವಿಗಳು. ಸೂರ್ಯಚಂದ್ರರು ನಿನ್ನ ಕಣ್ಣುಗಳು. ಲೋಕಗಳ ಸೃಷ್ಟಿಯ ಆದಿಯಲ್ಲಿಯೂ ಪ್ರಳಯದ ಕಡೆಯಲ್ಲಿಯೂ ಶಾಶ್ವತನಾಗಿ ಉಳಿದಿರುವವನು ನೀನೊಬ್ಬನೇ. ಹೀಗಿರುವಾಗ ಪ್ರಾಕೃತನಾದ ಒಬ್ಬ ಮಾನವನಂತೆ ವೈದೇಹಿಯನ್ನು ಉಪೇಕ್ಷಿಸಬಹುದೆ?” ಎಂದರು

* ‘ಋತಧಾಮ’ ಎಂಬುದರಿಂದ ಮುಂದೆ ಮೂರು ಶ್ಲೋಕಗಳನ್ನು ಕತಕನ್ಯಾಖ್ಯಾನಕಾರರು ಅಂಗೀಕರಿಸಿಲ್ಲ.

ಅಬ್ರವೀತ್ತಿದಶಶ್ರೇಷ್ಠಾನ್ ರಾಮೋ ಧರ್ಮಭೃತಾಂ ವರಃ |
ಆತ್ಮಾನಂ ಮಾನುಷಂ ಮನೈ ರಾಮಂ ದಶರಥಾತ್ಮಜಮ್ || ೧೧

ಯೋಃಕಂ ಯಸ್ಯ ಯತಶ್ಚಾಹಂ ಭಗವಾಂಸ್ತದ್ಬ್ರವೀತು ಮೇ |
ಇತಿ ಬ್ರುವಂತಂ ಕಾಕುತ್ಸ್ಥಂ ಬ್ರಹ್ಮಾ ಬ್ರಹ್ಮನಿದಾಂ ವರಃ || ೧೨

ಅಬ್ರವೀಚ್ಛುಣು ಮೇ ರಾಮ ಸತ್ಯಂ ಸತ್ಯಪರಾಕ್ರಮ |
ಭವಾನ್ನಾರಾಯಣೋ ದೇವಃ ಶ್ರೀಮಾಂಶ್ಚಕ್ರಾಯುಧೋ ವಿಭುಃ ||

ಏಕಶೃಂಗೋ ವರಾಹಸ್ತ್ವಂ ಭೂತಭವ್ಯಸಪತ್ನಜಿತ್ |
ಅಕ್ಷರಂ ಬ್ರಹ್ಮ ಸತ್ಯಂ ಚ ಮಧ್ಯೇ ಚಾಂತೇ ಚ ರಾಘವ || ೧೪

ಲೋಕಾನಾಂ ತ್ವಂ ಪರೋ ಧರ್ಮೋ ವಿಷ್ವಕ್ಸೇನಶ್ಚ ತುರ್ಭುಜಃ |
ಶಾರ್ಙ್ಗಧನ್ವಾ ಹೃಷೀಕೇಶಃ ಪುರುಷಃ ಪುರುಷೋತ್ತಮಃ || ೧೫

(೯-೧೦). ಹೀಗೆ ಲೋಕಪಾಲರಾದ ದೇವತೆಗಳು ಹೇಳಲು, ಲೋಕೇಶ್ವರನೂ ಧರ್ಮವಿದರಲ್ಲಿ ಅಗ್ರಗಣ್ಯನೂ ಆದ ಶ್ರೀರಾಮನು “ಇದೇನು ಹೀಗೆ ಹೇಳುವಿರಿ? ನಾನೊಬ್ಬ ಮಾನವನೆಂದೂ ದಶರಥಪುತ್ರನಾದ ರಾಮನೆಂದೂ ತಿಳಿದುಕೊಂಡಿದ್ದೇನೆ” ಎಂದನು. ಅನಂತರ ಬ್ರಹ್ಮನನ್ನು ನೋಡಿ “ಭಗವನ್, ನಾನು ಯಾರು? ಯಾರ ಸಂಬಂಧಿ? ಎಲ್ಲಿಂದ ಬಂದೆನು? ಎಂಬುದನ್ನು ಕೃಪೆಯಿಂದ ತಿಳಿಸು” ಎಂದು ಕೇಳಿದನು * (೧೧-೧೨). ಆಗ ಬ್ರಹ್ಮವಿದರಲ್ಲಿ ಅಗ್ರಗಣ್ಯನಾದ ಬ್ರಹ್ಮದೇವನು ಕಾಕುತ್ಸ್ಥನನ್ನು ಕುರಿತು ಹೀಗೆಂದನು: “ಸತ್ಯಪರಾಕ್ರಮ-ಶ್ರೀರಾಮ, ಸತ್ಯವಾದ ನಿನ್ನ ಸ್ವರೂಪವನ್ನು ಹೇಳುವೆನು ಕೇಳು: ನೀನೇ ದೇವದೇವನಾದ ಶ್ರೀಮನ್ನಾರಾಯಣ. ಚಕ್ರಾಯುಧನಾದ ವಿಭು (೧೩). ಏಕದಂಷ್ಟ್ರನಾದ ವರಾಹಾವತಾರಿ. ಭೂತಭವಿಷ್ಯದ್ವಾರ್ತಮಾನಕಾಲಗಳ ವೈರಿಗಳನ್ನು ಜಯಿಸಿದವನು. ಆದ್ಯಂತರಹಿತವೂ ಅವಿಕಾರಿಯೂ ಆದ ಬ್ರಹ್ಮವಸ್ತು ನೀನು. ಜನರಿಗೆ ಶ್ರೇಯಸ್ಕರವಾದ ಪರಮಧರ್ಮವೇ ನೀನು. ಚತುರ್ಭುಜನಾದ ವಿಷ್ವಕ್ಸೇನನೇ ನೀನು. ನೀನೇ ಶಾರ್ಙ್ಗವೆಂಬ ಧನುಸ್ಸನ್ನು ಧರಿಸಿದವನು. ಇಂದ್ರಿಯಗಳಿಗೆ

* ಅನುಬಂಧವನ್ನು ನೋಡಿ.

ಅಜಿತಃ ಖಡ್ಗಭೃದ್ವಿಷ್ಣುಃ ಕೃಷ್ಣಶ್ಚೈವ ಬೃಹದ್ಬಲಃ |
 ಸೇನಾನೀರ್ಗಾಮಣೇಶ್ಚ ತ್ವಂ ಬುದ್ಧಿಃ ಸತ್ತ್ವಂ ಕ್ಷಮಾ ದಮಃ || ೧೬

ಪ್ರಭವಶ್ಚಾಪ್ಯಯಶ್ಚ ತ್ವನುಪೇಂದ್ರೋ ಮಧುಸೂದನಃ |
 ಇಂದ್ರಕರ್ಮಾ ಮಹೇಂದ್ರಸ್ತ್ವಂ ಪದ್ಮನಾಭೋ ರಣಾಂತಕೃತ್ ||

ಶರಣ್ಯಂ ಶರಣಂ ಚ ತ್ವಾನಾಹುರ್ದಿವ್ಯಾ ಮಹರ್ಷಯಃ |
 ಸಹಸ್ರಶೃಂಗೋ ವೇದಾತ್ಮಾ ಶತಜಿಹ್ವೋ ಮಹರ್ಷಭಃ || ೧೮

ತ್ವಂ ತ್ರಯಾಣಾಂ ಹಿ ಲೋಕಾನಾಮಾದಿಕರ್ತಾ ಸ್ವಯಂಪ್ರಭುಃ |
 ಸಿದ್ಧಾನಾಮಪಿ ಸಾಧ್ಯಾನಾಮಾಶ್ರಯಶ್ಚಾಸಿ ಪೂರ್ವಜಃ || ೧೯

ತ್ವಂ ಯಜ್ಞಸ್ತ್ವಂ ವಷಟ್ಕಾರಸ್ತ್ವನೋಂಕಾರಃ ಪರಂತಪಃ |
 ಪ್ರಭವಂ ನಿಧನಂ ವಾ ತೇ ನ ವಿದುಃ ಕೋ ಭವಾನಿತಿ || ೨೦

ಅಧೀಶ್ವರ. ಆದಿಪುರುಷ. ಪುರುಷೋತ್ತಮ (೧೪-೧೫). ಪರರಿಂದ ಅಜಿತ. ನಂದಕವೆಂಬ ಖಡ್ಗವನ್ನು ಧರಿಸಿದವನು. ವಿಷ್ಣು, ಕೃಷ್ಣ, ಅಮಿತಬಲಶಾಲಿ. ದೇವಸೇನೆಯನ್ನೂ ಇಂದ್ರಿಯಗ್ರಾಮಗಳನ್ನೂ ಪ್ರೇರಿಸ ತಕ್ಕವನು. ಜ್ಞಾನ, ಸತ್ತ್ವ, ಕ್ಷಮೆ, ದಮಗಳೆಲ್ಲವೂ ನೀನೇ. ಸೃಷ್ಟಿಕರ್ತನೂ ಲಯಕರ್ತನೂ ನೀನು. ಉಪೇಂದ್ರನೂ ಮಧುಸೂದನನೂ ನೀನು. ಇಂದ್ರನನ್ನೇ ನಿರ್ಮಿಸುವ ಮಹೇಂದ್ರ ನೀನು. ಪದ್ಮನಾಭ. ಸಂಸಾರ ವೆಂಬ ಯುದ್ಧವನ್ನು ಸಮಾಪ್ತಿಗೊಳಿಸತಕ್ಕವನು (೧೬-೧೭). ದಿವ್ಯಜ್ಞಾನ ಸಂಪನ್ನರಾದ ಮಹರ್ಷಿಗಳು ನೀನೇ ಶರಣಾರ್ಹನೆಂದೂ ರಕ್ಷಣೋಪಾಯ ವೆಂದೂ ಹೇಳುತ್ತಾರೆ. ಸಾವಿರಾರು ಶಾಖೆಗಳೆಂಬ ಕೊಂಬುಗಳಿಂದಲೂ ನೂರಾರು ವಿಧಿಗಳೆಂಬ ನಾಲಗೆಗಳಿಂದಲೂ ಕೂಡಿದ ವೇದಸ್ವರೂಪನಾದ ಮಹಾವೃಷಭ ನೀನು (೧೮). ಸರ್ವಪ್ರಜೆಗಳನ್ನೂ ಸೃಜಿಸಿದ ಸ್ವಯಂ ಪ್ರಭು. ಮುಕ್ತರಿಗೂ ಮುಮುಕ್ಷುಗಳಿಗೂ ಪುರಾತನವಾದ ಆಶ್ರಯ. ಶ್ರೀರಾಮ, ಯಜ್ಞ ವಷಟ್ಕಾರ ಮತ್ತು ಓಂಕಾರಗಳು ನೀನೇ. ಪ್ರಕೃತಿಯ ಅಜಿಗಿರುವ ಪರವಸ್ತು ನೀನು. ನಿನ್ನ ಆದ್ಯಂತಗಳನ್ನಾಗಲಿ ನಿನ್ನ ಸ್ವರೂಪ

ದೃಶ್ಯಸೇ ಸರ್ವಭೂತೇಷು ಬ್ರಾಹ್ಮಣೇಷು ಚ ಗೋಷು ಚ |
 ದಿಕ್ಷು ಸರ್ವಾಸು ಗಗನೇ ಪರ್ವತೇಷು ವನೇಷು ಚ || ೨೦
 ಸಹಸ್ರಚರಣಃ ಶ್ರೀನೂನ್ ಶತಶೀರ್ಷಃ ಸಹಸ್ರದ್ಯಕ್ |
 ತ್ವಂ ಧಾರಯಸಿ ಭೂತಾನಿ ವಸುಧಾಂ ಚ ಸಪರ್ವತಾನಾಂ || ೨೧
 ಅಂತೇ ಪೃಥಿವ್ಯಾಃ ಸಲಿಲೇ ದೃಶ್ಯಸೇ ತ್ವಂ ಮಹೋರಗಃ |
 ತ್ರೀನ್ ಲೋಕಾನ್ ಧಾರಯನ್ ರಾಮ ದೇವಗಂಧರ್ವದಾನವಾನ್
 ಅಹಂ ತೇ ಹೃದಯಂ ರಾಮು ಜಿಹ್ವಾ ದೇವೀ ಸರಸ್ವತೀ |
 ದೇವಾ ಗಾತ್ರೇಷು ರೋಮಾಣಿ ನಿರ್ಮಿತಾ ಬ್ರಹ್ಮಣಾ ಪ್ರಭೋ ||
 ನಿಮೇಷಸ್ತೇ ಭವೇದ್ರಾತ್ರಿರುನ್ಮೇಷಸ್ತೇ ಭವೇದ್ಧಿವಾ |
 ಸಂಸ್ಕಾರಾಸ್ತೇಽಭವನ್ ವೇದಾ ನ ತದಸ್ತಿ ತ್ವಯಾ ವಿನಾ || ೨೨
 ಜಗತ್ ಸರ್ವಂ ಶರೀರಂ ತೇ ಸ್ಥೈರ್ಯಂ ತೇ ವಸುಧಾತಲನಾಂ |
 ಅಗ್ನಿಃ ಕೋಪಃ ಪ್ರಸಾದಸ್ತೇ ಸೋಮಃ ಶ್ರೀವತ್ಸಲಕ್ಷಣಃ || ೨೩

ವನ್ನಾಗಲಿ ಯಾರೂ ಅರಿಯರು (೧೯-೨೦). ಬ್ರಹ್ಮವಿದರು, ಗೋವುಗಳು
 ನೊದಲಾದ ಸರ್ವಭೂತಗಳಲ್ಲಿಯೂ ಸಮಸ್ತದಿಕ್ಕುಗಳಲ್ಲಿಯೂ ಗಗನ
 ಪರ್ವತಾರಣ್ಯಗಳಲ್ಲಿಯೂ ಯೋಗಿಗಳಿಗೆ ಗೋಚರಿಸುವ ಅಂತರ್ಯಾಮಿ
 ನೀನು (೨೧). ' ಸಹಸ್ರಶೀರ್ಷಾ ಪುರುಷಃ ಸಹಸ್ರಾಕ್ಷಃ ಸಹಸ್ರಪಾತ್ '
 ಆಗಿರುವ ಮಹಾಮಹಿಮ. ಸಕಲಜೀವಜಾತಗಳನ್ನೂ ಪರ್ವತಸಹಿತವಾದ
 ವಸುಧೆಯನ್ನೂ ಧರಿಸಿದ್ದೀಯೆ. ಶ್ರೀರಾಮ, ಪೃಥಿವಿಯು ನಾಶವಾದಾಗ
 ಜಲರಾಶಿಯಲ್ಲಿ ಶೇಷಶಾಯಿಯಾದ ಅನಂತನಾಗಿ ಗೋಚರಿಸುವೆ. ದೇವ
 ದಾನವ ಗಂಧರ್ವರನ್ನೂ ತ್ರೈಲೋಕ್ಯವನ್ನೂ ಧರಿಸಿರುವ ವಿರಾಟ್ಪುರುಷ
 ನೀನು (೨೨-೨೩). ರಾಘವ, ನಿನ್ನ ಹೃದಯವೇ ನಾನು! ನಿನ್ನ
 ನಾಲಗೆಯೇ ಸರಸ್ವತೀದೇವಿ! ದೇವತೆಗಳು ನಿನ್ನ ದೇಹದಲ್ಲಿರುವ ರೋಮ
 ಗಳು! ಪ್ರಭು, ಈ ರೀತಿಯಲ್ಲಿ ಪರಬ್ರಹ್ಮದ ಸೃಷ್ಟಿಕ್ರಮ! (೨೪). ನೀನು
 ಕಣ್ಣು ಮುಚ್ಚಿದರೆ ರಾತ್ರಿ, ಕಣ್ಣಿರೆದರೆ ಹಗಲು! ಪ್ರವೃತ್ತಿ ನಿವೃತ್ತಿ ಬೋಧಕ
 ಗಳಾದ ವೇದಗಳು ನಿನ್ನಿಂದ ಅವಿರ್ಭವಿಸಿದವು. ನೀನಿಲ್ಲದ ವಸ್ತುವೇ
 ಇಲ್ಲ (೨೫). ಈ ಜಗತ್ತೆಲ್ಲವೂ ನಿನ್ನ ಶರೀರ. ಧಾರಣಸಾಮರ್ಥ್ಯವುಳ್ಳ

ತ್ವಯಾ ಲೋಕಾಸ್ತ್ರಯಃ ಕ್ರಾಂತಾಃ ಪುರಾ ಸ್ವೈರ್ವಿಕ್ರಮೈಸ್ತ್ರಿಭಿಃ |
 ಮಹೇಂದ್ರಶ್ಚ ಕೃತೋ ರಾಜಾ ಬಲಿಂ ಬದ್ಧ್ವಾ ಮಹಾಸುರಮ್ ||
 ಸೀತಾ ಲಕ್ಷ್ಮೀರ್ಭವಾನ್ ವಿಷ್ಣುರ್ದೇವಃ ಕೃಷ್ಣಃ ಪ್ರಜಾಪತಿಃ |
 ವಧಾರ್ಥಂ ರಾವಣಸ್ಯೇಹ ಪ್ರವಿಷ್ಟೋ ಮಾನುಷೀಂ ತನುಮ್ || ೨೮
 ತದಿದಂ ನಃ ಕೃತಂ ಕಾರ್ಯಂ ತ್ವಯಾ ಧರ್ಮಭೃತಾಂ ನರ |
 ನಿಹತೋ ರಾವಣೋ ರಾಮು ಪ್ರಹೃಷ್ಣೋ ದಿವನಾಕ್ರಮು || ೨೯
 ಅನೋಘಂ ಬಲವೀರ್ಯಂ ತೇ ಅನೋಘಸ್ತೇ ಪರಾಕ್ರಮಃ |
 ಅನೋಘಂ ದರ್ಶನಂ ರಾಮು ನ ಚ ನೋಘಃ ಸ್ತವಸ್ತವ || ೩೦
 ಅನೋಘಾಸ್ತೇ ಭವಿಷ್ಯಂತಿ ಭಕ್ತಿಮಂತಶ್ಚ ಯೇ ನರಾಃ |
 ಯೇ ತ್ವಾಂ ದೇವಂ ಧ್ರುವಂ ಭಕ್ತಾಃ ಪುರಾಣಂ ಪುರುಷೋತ್ತಮಮ್

ವಸುಧಾತಳವೇ ನೀನು. ನಿನ್ನ ಕೋಪವೇ ಅಗ್ನಿ; ನಿನ್ನ ಪ್ರಸನ್ನತೆಯೇ ಚಂದ್ರ. ಶ್ರೀವತ್ಸವನ್ನು ವಕ್ಷಸ್ಥಳದಲ್ಲಿ ಧರಿಸಿದವನು ನೀನು. ಹಿಂದೆ ವಾಮನಾವತಾರದಲ್ಲಿ ಮೂರು ಹೆಜ್ಜೆಗಳಿಂದ ಮೂರು ಲೋಕಗಳನ್ನು ಅಳೆ ದಿದ್ದೀಯೆ ಮಹಾಸುರನಾದ ಬಲಿಚಕ್ರವರ್ತಿಯನ್ನು ಬಂಧಿಸಿ, ಇಂದ್ರನನ್ನು ಸ್ವರ್ಗಾಧಿಪತಿಯನ್ನಾಗಿ ಮಾಡಿದ್ದೀಯೆ (೨೬-೨೭). ಸೀತೆಯೇ ಲಕ್ಷ್ಮಿ, ನೀನೇ ಮಹಾವಿಷ್ಣು. ಕೃಷ್ಣನೂ ಪ್ರಜಾಪತಿಯೂ ಆದ ಆದಿದೇವ ನೀನು. ರಾವಣನನ್ನು ವಧಿಸುವುದಕ್ಕಾಗಿ ನಮ್ಮ ಪ್ರಾರ್ಥನೆಯಂತೆ ಮನುಷ್ಯದೇಹ ವನ್ನು ಧರಿಸಿ ಬಂದಿದ್ದೀಯೆ. ಓ ಧರ್ಮರಕ್ಷಕ, ಈಗ ನಮ್ಮ ಕಾರ್ಯವನ್ನು ನೆರವೇರಿಸಿಕೊಟ್ಟಿದ್ದೀಯೆ. ರಾವಣನನ್ನು ಸಂಹರಿಸಿದ್ದಾಯಿತು. ಶ್ರೀರಾಮ, ಇನ್ನು ಕೆಲವುಕಾಲ ಹರ್ಷದಿಂದಿದ್ದು ನಿನ್ನ ಸ್ಥಾನವಾದ ಸ್ವರ್ಗವನ್ನೇರು! (೨೮-೨೯). ನಿನ್ನ ಬಲವೀರ್ಯಗಳು ಅನೋಘವಾದವು. ನಿನ್ನ ಪರಾಕ್ರಮವು ಎಣೆಯಿಲ್ಲದ್ದು. ನಿನ್ನ ದರ್ಶನವು ಅನಂತಫಲವನ್ನು ಕೊಡ ತಕ್ಕದ್ದು. ಶ್ರೀರಾಮ, ನಿನ್ನ ಸ್ತೋತ್ರವು ಎಂದಿಗೂ ವ್ಯರ್ಥವಾಗದು (೩೦). ನಿನ್ನ ಭಕ್ತರು ಉತ್ತಮಫಲವನ್ನು ಪಡೆಯುವರು. ಶಾಶ್ವತನೂ ಪುರಾಣಪುರುಷನೂ ಪುರುಷೋತ್ತಮನೂ ಆದ ನಿನ್ನನ್ನು ಯಾರು ದೃಢ ವಾಗಿ ನಂಬಿ ಭಜಿಸುವರೋ, ಅವರು ಇಹಪರಗಳಲ್ಲಿ ಸಕಲಾಭೀಷ್ಟಗಳನ್ನೂ

ಪ್ರಾಪ್ನುವಂತಿ ಸದಾ ಕಾನಾನಿಹ ಲೋಕೇ ಪರಶ್ರ ಚ |
 ಇನುನೂಷ್ಯಂ ಸ್ತವಂ ನಿತ್ಯಮಿತಿಹಾಸಂ ಪುರಾತನಮ್ || ೩೨
 ಯೇ ನರಾಃ ಕೀರ್ತಯಿಷ್ಯಂತಿ ನಾಸ್ತಿ ತೇಷಾಂ ಪರಾಭವಃ ||

ಇತಿ ಶ್ರೀಮದ್ರಾಮಾಯಣೇ ಯುದ್ಧಕಾಂಡೇ ವಿಂಶತ್ಯುತ್ತರಶತತಮಃ ಸರ್ಗಃ

ಏಕವಿಂಶತ್ಯುತ್ತರಶತತಮಃ ಸರ್ಗಃ

ಸೀತಾಪ್ರತಿಗ್ರಹಃ

ಏತಚ್ಚ್ಛ್ವಾ ಶುಭಂ ನಾಕ್ಯಂ ಪಿತಾನುಹಸನೀರಿತಮ್ |
 ಅಂಕೇನಾದಾಯ ವೈದೇಹೀಮುತ್ಸಪಾತ ವಿಭಾವಸುಃ || ೧
 ಸ ನಿಧೂಯ ಚಿತಾಂ ತಾಂ ತು ವೈದೇಹೀಂ ಹವ್ಯವಾಹನಃ |
 ಉತ್ತಸ್ಥೌ ಮೂರ್ತೀಮಾನಾಶು ಗೃಹೀತ್ವಾ ಜನಕಾತ್ಮಜಾಮ್ || ೨

ಪಡೆಯುತ್ತಾರೆ. ನೇದಸಮ್ಮತವೂ ಪುರಾವೃತ್ತಪ್ರತಿಪಾದಕವೂ ಅನಾದಿ
 ಬ್ರಹ್ಮವಿದ್ಯಾಪರವೂ ಆದ ಈ ಸ್ತೋತ್ರವನ್ನು ಯಾವ ಜನರು ನಿತ್ಯವೂ
 ಪಠಿಸುವರೋ ಅವರಿಗೆ ಪರಾಜಯವೆಂಬುದಿಲ್ಲ” ಎಂದು ಬ್ರಹ್ಮನು ಸ್ತುತಿಸಿ
 ದನು (೩೧-೩೨).

ಇಲ್ಲಿಗೆ ಶ್ರೀಮದ್ರಾಮಾಯಣದ ಯುದ್ಧ ಕಾಂಡದಲ್ಲಿ ನೂರಿಪ್ಪತ್ತನೆಯ ಸರ್ಗ

ಸರ್ಗ ೧೨೦

ಯಜ್ಞೇಶ್ವರನು ವೈದೇಹಿಯನ್ನು ಶ್ರೀರಾಮನಿಗೆ ಅರ್ಪಿಸುವುದು. ಶ್ರೀರಾಮನು
 ಅವಳ ಚಾರಿತ್ರವನ್ನು ಕೊಂಡಾಡಿ ಪುನಃ ಸ್ವೀಕರಿಸುವುದು.
 ಅವರಿಬ್ಬರಿಗೂ ನಿರತಿಶಯವಾದ ಆನಂದ.

ಬ್ರಹ್ಮನು ಶ್ರೀರಾಮನಿಗೆ ಹೇಳಿದ ಶುಭವಾಕ್ಯವನ್ನು ಕೇಳಿದೊಡನೆ,
 ಅತ್ತಲಾಗಿ ಯಜ್ಞೇಶ್ವರನು ವೈದೇಹಿಯನ್ನು ತನ್ನ ಮಡಿಲಲ್ಲಿ ಕುಳ್ಳಿರಿಸಿ
 ಕೊಂಡು ಚಿತೆಯಿಂದ ಮೇಲೆದ್ದನು! ಅಗ್ನಿದೇವನು ಪುರುಷಾಕೃತಿಯನ್ನು
 ಧರಿಸಿ ತನ್ನ ನಿಜಸ್ವರೂಪದಿಂದ ಮೇಲೆದ್ದು, ಜನಕರಾಜತನಯಳನ್ನು

ತರುಣಾದಿತ್ಯಸಂಕಾಶಾಂ ತಪ್ತಕಾಂಚನಭೂಷಣಾಮ್ |
 ರಕ್ತಾಂಬರಧರಾಂ ಬಾಲಾಂ ನೀಲಕುಂಚಿತನೂರ್ಧಜಾಮ್ || ೩

ಅಕ್ಷಿಷ್ಟನೂಲ್ಯಾಭರಣಾಂ ತಥಾರೂಪಾಂ ಮನಸ್ವಿನೀಮ್ |
 ದದೌ ರಾನಾಯ ವೈದೇಹೀಮುಂಕೇ ಕೃತ್ವಾ ವಿಭಾವಸುಃ || ೪

ಅಬ್ರವೀಚ್ಚ ತದಾ ರಾಮಂ ಸಾಕ್ಷೀ ಲೋಕಸ್ಯ ಪಾವಕಃ |
 ಏಷಾ ತೇ ರಾಮ ವೈದೇಹೀ ಪಾಪಮಸ್ಯಾಂ ನ ವಿದ್ಯತೇ || ೫

ನೈವ ವಾಚಾ ನ ಮನಸಾ ನಾನುಧ್ಯಾನಾನ್ ಚಕ್ಷುಷಾ |
 ಸುನ್ಯತ್ತಾ ನೃತ್ತಶಾಂಡೀರ ನ ತ್ವಾಮತಿಚಚಾರ ಹ || ೬

ರಾನರ್ಹೇನಾಪನೀತ್ಯೈಷಾ ವೀರ್ಯೋತ್ಪಿಕ್ತೇನ ರಕ್ಷಸಾ |
 ತ್ವಯಾ ವಿರಹಿತಾ ದೀನಾ ವಿನಶಾ ನಿರ್ಜನಾದ್ವನಾತ್ || ೭

ಎತ್ತಿಕೊಂಡು ಚಿತೆಯಿಂದ ಹೊರಗೆ ಬಂದನು (೧-೨). ಸ್ವರ್ಣಾಭರಣ ಭೂಷಿತಿಯಾದ ಜಾನಕಿಯಾದರೋ ಬಾಲಸೂರ್ಯನಂತೆ ತೊಳಗುತ್ತಿದ್ದಳು. ಹೊಂಬಣ್ಣದ ಸೀರೆಯನ್ನುಟ್ಟಿದ್ದ ಆ ಬಾಲೆಯು ಮುಂಗುರುಳಿನ ಕೃಷ್ಣಕೇಶ ರಾಶಿಯಿಂದ ವಿರಾಜಿಸುತ್ತಿದ್ದಳು. ಮುಡಿದ ಹೂಗಳೂ ಧರಿಸಿದ ಒಡವೆಗಳೂ ಕಂದದೆ ಕುಂದದೆ, ಮೊದಲಿನಂತೆಯೇ ಇದ್ದವು. ಅಣುಮಾತ್ರವೂ ಕಳವಳಿಸದೆ ಧೀರೆಯಾಗಿದ್ದ ವೈದೇಹಿಯನ್ನು ಲೋಕಸಾಕ್ಷಿಯಾದ ಯಜ್ಞ ಪುರುಷನು ಅಂಕದಲ್ಲಿ ಹಿಡಿದು ಎತ್ತಿಕೊಂಡು ಬಂದು ಶ್ರೀರಾಮನಿಗೆ ಅರ್ಪಿಸಿ ಹೀಗೆಂದನು (೩-೪): “ಶ್ರೀರಾಮ, ಈ ವೈದೇಹಿಯು ನಿನ್ನವಳು. ಇವಳನ್ನು ಪರಿಗ್ರಹಿಸು. ಇವಳಲ್ಲಿ ಯಾವ ದೋಷವೂ ಇಲ್ಲ. ಮಾತಿ ನಿಂದಾಗಲಿ, ಮನಸ್ಸಿನಿಂದಾಗಲಿ, ಸಂಕಲ್ಪದಿಂದಾಗಲಿ, ಕಣ್ಣಿನ ನೋಟದಿಂದಾಗಲಿ-ಇವಳು ನಿನ್ನನ್ನು ಮೀರಿ ನಡೆದವಳಲ್ಲ. ಸದಾಚಾರನಿರತಿಯಾದ ಈ ಸುಶೀಲೆಯು, ಎಲೈ ಸದಾಚಾರನಿರತ, ನಿನ್ನನ್ನು ಎಂದೂ ಅತಿಕ್ರಮಿಸಲಿಲ್ಲ (೫-೬). ನಿರ್ಜನವಾದ ವನದಲ್ಲಿ ನೀನಿಲ್ಲದಾಗ ದಿಕ್ಕಿಲ್ಲದೆ ದೈನ್ಯದಿಂದ ಪರಾಧೀನಳಾಗಿದ್ದ ಇವಳನ್ನು, ವೀರ್ಯೋದ್ಧತನಾದ ರಾವಣನು ಬಲಾತ್ಕಾರದಿಂದ ಅಪಹರಿಸಿ ತಂದನು. ತನ್ನ ಅಂತಃಪುರಕ್ಕೆ ಸೇರಿದ

ನೇಯನುಹರ್ತು ಚೈಶ್ವರ್ಯಂ ರಾವಣಾಂತಃಪುರೇ ಶುಭಾ |
ಅನನ್ಯಾ ಹಿ ನುಯಾ ಸೀತಾ ಭಾಸ್ಕರೇಣ ಪ್ರಭಾ ಯಥಾ || ೧೯

ವಿಶುದ್ಧಾ ತ್ರಿಷು ಲೋಕೇಷು ನೈಥಿಲೀ ಜನಕಾತ್ಮಜಾ |
ನ ಹಿ ಹಾತುನಿಯಂ ಶಕ್ಯಾ ಕೀರ್ತಿರಾತ್ಮವತಾ ಯಥಾ || ೨೦

ಅನಶ್ಯಂ ತು ನುಯಾ ಕಾರ್ಯಂ ಸರ್ವೇಷಾಂ ವೋ ನಚಃ ಶುಭನ್ಮಾ
ಸ್ನಿಗ್ಧಾನಾಂ ಲೋಕಮಾನ್ಯಾನಾಮೇವಂ ಚ ಬ್ರುವತಾಂ ಹಿತಮ್ ||

ಇತೀದಮುಕ್ತ್ವಾ ವಿದಿತಂ ಮಹಾಬಲೈಃ

ಪ್ರಶಸ್ಯಮಾನಃ ಸ್ವಕೃತೇನ ಕರ್ಮಣಾ |

ಸನೇತ್ಯ ರಾಮಃ ಪ್ರಿಯಯಾ ಮಹಾಬಲಃ

ಸುಖಂ ಸುಖಾರ್ಹೋಽನುಬಭೂವ ರಾಘವಃ || ೨೨

ಇತಿ ಶ್ರೀಮದ್ರಾಮಾಯಣೇ ಯುದ್ಧ ಕಾಂಡೇ ಏಕವಿಂಶತ್ಪುತ್ರರಶತಮಃ ಸರ್ಗಃ

ಉರಿಯುವ ಅಗ್ನಿ ಜ್ವಾಲೆಯಲ್ಲವೆ ಇವಳು? ಬಲಾತ್ಕಾರಕ್ಕೆ ಮಣಿಯತಕ್ಕವಳಲ್ಲವೆಂದು ನನಗೆ ಗೊತ್ತಿದೆ. ಈ ಶುಭಾಂಗಿಯು ರಾವಣನ ಐಶ್ವರ್ಯಕ್ಕೆ ಮರುಳಾಗತಕ್ಕವಳಲ್ಲ. ಸೂರ್ಯಪ್ರಭೆಯು ಸೂರ್ಯನನ್ನು ಹೇಗೆ ಬಿಟ್ಟು ಇರಲಾರದೋ, ಹಾಗೆ ಸೀತೆಯು ನನ್ನನ್ನು ಅಗಲಿ ಇರುವವಳಲ್ಲ. ಅವಳು ನನಗಿಂತ ಬೇರೆಯವಳೇ ಅಲ್ಲ (ಅವಳು ನನ್ನ ದೇಹದ ಒಂದು ಭಾಗ) (೧೮-೧೯). ಮೂರು ಲೋಕಗಳಲ್ಲಿಯೂ ಅತ್ಯಂತ ಪರಿಶುದ್ಧಳಾದವಳು ಈ ಜನಕರಾಜತನಯೆ. ನೈಥಿಲಿಯನ್ನು ಪರಿತ್ಯಜಿಸುವುದು ಆಗದ ಮಾತು. ಬುದ್ಧಿಶಾಲಿಯು ತನ್ನ ಕೀರ್ತಿಯನ್ನು ತೊರೆಯಲು ಬಯಸುವನೆ? ನೀವೆಲ್ಲರೂ ನನ್ನಲ್ಲಿ ಸ್ನೇಹವನ್ನಿಟ್ಟು ಹಿತವಚನವನ್ನು ಹೇಳುತ್ತಿದ್ದೀರಿ. ಲೋಕಮಾನ್ಯರಾದ ನಿಮ್ಮ ಶುಭವಚನವನ್ನು ಪಾಲಿಸುವುದು ನನ್ನ ಕರ್ತವ್ಯ. ನಿಮ್ಮ ಮಾತಿನಂತೆ ನಡೆಯುವೆನು” ಎಂದನು (೨೦-೨೧). ಈ ಪ್ರಕಾರವಾಗಿ ಶ್ರೀರಾಮನು ತನ್ನ ಮನೋಗತವನ್ನು ವ್ಯಕ್ತಪಡಿಸಲಾಗಿ ಮಹಾಮಹಿಮರಾದ ಬ್ರಹ್ಮಾದಿದೇವತೆಗಳು ಆತನ ಮಹಾಕಾರ್ಯವನ್ನು ಕಂಡು ಸ್ತುತಿಸಿದರು. ವೀರಾಗ್ರಣಿಯಾದ ಶ್ರೀರಾಮಚಂದ್ರನು ತನ್ನ ಪ್ರಿಯಳಾದ ಜಾನಕಿಯನ್ನು ಕೈಹಿಡಿದು ಸ್ವೀಕರಿಸಿ, ಪತ್ನೀಸಮೇತನಾಗಿ ಆನಂದದಲ್ಲಿದ್ದನು (೨೨).

ಇಲ್ಲಿಗೆ ಶ್ರೀಮದ್ರಾಮಾಯಣದ ಯುದ್ಧ ಕಾಂಡದಲ್ಲಿ ನೂರಿಪ್ಪತ್ತೊಂದನೆಯ ಸರ್ಗ

ದ್ವಾವಿಂಶತ್ಯುತ್ತರಶತತಮಃ ಸರ್ಗಃ

ದಶರಥಪ್ರತಿಸನಾದೇಶಃ

ಏತಚ್ಚ್ಛ್ರೀತ್ವಾ ಶುಭಂ ನಾಕೃಂ ರಾಘವೇಣ ಸುಭಾಷಿತಮ್ |
ಇದಂ ಶುಭತರಂ ನಾಕೃಂ ನ್ಯಾಜಹಾರ ನುಹೇಶ್ವರಃ || ೧

ಪುಷ್ಕರಾಕ್ಷ ಮಹಾಬಾಹೋ ಮಹಾವಕ್ಷಃ ಪರಂತಪ |
ದಿಷ್ಟ್ವಾ ಕೃತಮಿದಂ ಕರ್ಮ ತ್ವಯಾ ತಸ್ತೃಭೃತಾಂ ವರ || ೨

ದಿಷ್ಟ್ವಾ ಸರ್ವಸ್ಯ ಲೋಕಸ್ಯ ಪ್ರವೃದ್ಧಂ ದಾರುಣಂ ತಮಃ |
ಅಪಾವೃತ್ತಂ ತ್ವಯಾ ಸಂಖ್ಯೇ ರಾಮ ರಾವಣಜಂ ಭಯಮ್ || ೩

ಆಶ್ವಾಸ್ಯ ಭರತಂ ದೀನಂ ಕೌಸಲ್ಯಾಂ ಚ ಯಶಸ್ವಿನೀಮ್ |
ಕೈಕೇಯೀಂ ಚ ಸುಮಿತ್ರಾಂ ಚ ದೃಷ್ಟ್ವಾ ಲಕ್ಷ್ಮಣಮಾತರಮ್ || ೪

ಸರ್ಗ ೧೨೨

ಪರಮೇಶ್ವರನು ಶ್ರೀರಾಮನನ್ನು ಅಭಿನಂದಿಸುವುದು. ದಶರಥನು ಸ್ವರ್ಗದಿಂದ ಬಂದು ಆಶೀರ್ವದಿಸಿ ಹಿತವಚನವನ್ನಾಡುವುದು.

ಶ್ರೀರಾಮನು ಈ ರೀತಿಯಲ್ಲಿ ಮನದಟ್ಟುವಂತೆ ಶುಭವಾಕ್ಯವನ್ನಾಡಲು, ದೇವತೆಗಳೊಡನೆ ಬಂದಿದ್ದ ಪರಮೇಶ್ವರನು ಶುಭತರವಾದ ಮಾತನ್ನು ಹೇಳಿದನು : “ ಹೇ ಪುಂಡರೀಕಾಕ್ಷ, ಮಹಾಬಾಹು, ಮಹಾವಕ್ಷ, ಪರಂತಪ, ಅಸ್ತಧಾರಿಗಳಲ್ಲಿ ಅಗ್ರಗಣ್ಯನಾದ ನೀನು ಮಹತ್ತರವಾದ ಕಾರ್ಯವನ್ನು ಭಾಗ್ಯವಶದಿಂದ ಸಾಧಿಸಿದ್ದೀಯೆ (೧-೨). ಸರ್ವಲೋಕಗಳಿಗೂ ಸಂಭವಿಸಿದ್ದ ದಾರುಣವಾದ ಅಂಥಕಾರವನ್ನು ಹೋಗಲಾಡಿಸಿದೆ. ಶ್ರೀರಾಮ, ರಾವಣನಿಂದ ಒದಗಿದ್ದ ಭಯವನ್ನು ರಣರಂಗದಲ್ಲಿ ಹೋರಾಡಿ ನೀಗಿಸಿದೆ. ಇನ್ನು ಆಯೋಧ್ಯೆಗೆ ಹೋಗಿ, ನಿನಗಾಗಿ ದೈನ್ಯದಿಂದ ಕಾದಿರುವ ಭರತನನ್ನೂ ಕೀರ್ತಿಶಾಲಿನಿಯಾದ ಕೌಸಲ್ಯೆಯನ್ನೂ ಸಂತೈಸು. ಕೈಕೇಯಿಯನ್ನೂ ಲಕ್ಷ್ಮಣನ ಮಾತಿಯಾದ ಸುಮಿತ್ರಿಯನ್ನೂ ಸಮಾಧಾನಪಡಿಸು (೩-೪).

ಪ್ರಾಪ್ಯ ರಾಜ್ಯಮಯೋಧ್ಯಾಯಾಂ ನಂದಯಿತ್ವಾ ಸುಹೃಜ್ಜನಮ್ |
ಇಕ್ಷ್ವಾಕೂಣಾಂ ಕುಲೇ ವಂಶಂ ಸ್ಥಾಪಯಿತ್ವಾ ಮಹಾಬಲ || ೫

ಇಷ್ಟ್ವಾ ತುರಗನೋಧೇನ ಪ್ರಾಪ್ಯ ಚಾನುತ್ತಮಂ ಯಶಃ |
ಬ್ರಾಹ್ಮಣೇಭ್ಯೋ ಧನಂ ದತ್ತ್ವಾ ತ್ರಿದಿವಂ ಗಂತುಮರ್ಹಸಿ || ೬

ಏಷ ರಾಜಾ ವಿಮಾನಸ್ಥಃ ಪಿತಾ ದಶರಥಸ್ತನ |
ಕಾಕುತ್ಸ್ಥ ನಾನುಷೇ ಲೋಕೇ ಗುರುಸ್ತವ ಮಹಾಯಶಾಃ || ೭

ಇಂದ್ರಲೋಕಂ ಗತಃ ಶ್ರೀಮಾಂಸ್ತ್ವಯಾ ಪುತ್ರೇಣ ತಾರಿತಃ |
ಲಕ್ಷ್ಮಣೇನ ಸಹ ಭ್ರಾತ್ರಾ ತ್ವಮೇನಮಭಿವಾದಯ || ೮

ಮಹಾದೇವನಚಃ ಶ್ರುತ್ವಾ ಕಾಕುತ್ಸ್ಥಃ ಸಹಲಕ್ಷ್ಮಣಃ |
ವಿಮಾನಶಿಖರಸ್ಥಸ್ಯ ಪ್ರಣಾಮಮಕರೋತ್ ಪಿತುಃ || ೯

ದೀಪ್ಯಮಾನಂ ಸ್ವಯಾ ಲಕ್ಷ್ಮ್ಯಾ ವಿರಜೋಽಂಬರಧಾರಿಣಮ್ |
ಲಕ್ಷ್ಮಣೇನ ಸಹ ಭ್ರಾತ್ರಾ ದದರ್ಶ ಪಿತರಂ ವಿಭುಃ || ೧೦

ಅಯೋಧ್ಯೆಯಲ್ಲಿ ನಿನ್ನ ರಾಜ್ಯವನ್ನು ಸ್ವೀಕರಿಸಿ ಮಿತ್ರವರ್ಗದವರನ್ನು ಆನಂದಪಡಿಸು. ಇಕ್ಷ್ವಾಕುರಾಜರ ಕುಲವು ಉತ್ತರೋತ್ತರವಾಗಿ ವರ್ಧಿಸುವಂತೆ ಸಂತತಿಯನ್ನು ಸ್ಥಾಪಿಸಿ, ಅಶ್ವಮೇಧಯಾಗವನ್ನಾಚರಿಸಿ ಲೋಕೋತ್ತರವಾದ ಕೀರ್ತಿಯನ್ನು ಗಳಿಸು. ಬ್ರಾಹ್ಮಣರಿಗೆ ದಾನಧರ್ಮಗಳನ್ನಿತ್ತು, ಅನಂತರ ಬ್ರಹ್ಮಲೋಕವನ್ನೇರಬಹುದು (೫-೬). ಕಾಕುತ್ಸ್ಥ, ಇಲ್ಲಿ ನೋಡು. ನಿನ್ನ ತಂದೆಯಾದ ದಶರಥನು ವಿಮಾನಾರೂಢನಾಗಿ ಬಂದಿದ್ದಾನೆ! ಮನುಷ್ಯಲೋಕದಲ್ಲಿ ನಿನಗೆ ತಂದೆಯಾಗಿ ಕೀರ್ತಿಶಾಲಿಯಾಗಿದ್ದಾನೆ. ಸುಪುತ್ರನಾದ ನಿನ್ನಿಂದ ಸತ್ಯಪ್ರತಿಜ್ಞನೆನಿಸಿಕೊಂಡು ಈ ಪುಣ್ಯಾತ್ಮನು ಇಂದ್ರಲೋಕವನ್ನು ಸೇರಿದ್ದಾನೆ. ನಿನ್ನ ತಮ್ಮನಾದ ಲಕ್ಷ್ಮಣನೊಡನೆ ಆತನಿಗೆ ನಮಸ್ಕರಿಸು” ಎಂದು ಹೇಳಿದನು (೭-೮). ಮಹೇಶ್ವರನ ವಚನವನ್ನು ಕೇಳಿ ಕಾಕುತ್ಸ್ಥನೂ ಲಕ್ಷ್ಮಣನೂ ವಿಮಾನದೊಳಗೆ ಉಚ್ಚಾಸನದಲ್ಲಿ ಮಂಡಿಸಿದ್ದ ತಮ್ಮ ತಂದೆಗೆ ನಮಸ್ಕರಿಸಿದರು. ದಶರಥನಾದರೋ ತನ್ನ ದಿವ್ಯತೇಜಸ್ಸಿನಿಂದ ಶೋಭಿಸುತ್ತ ನಿರ್ಮಲವಸ್ತ್ರಗಳನ್ನು ಧರಿಸಿದ್ದನು. ಶ್ರೀರಾಮನು ತನ್ನ ತಮ್ಮನೊಂದಿಗೆ, ತಂದೆಯಾದ ದಶರಥ

ಹರ್ಷೇಣ ಮಹತಾವಿಷ್ಣೋ ವಿಮಾನಸ್ಯೋ ಮಹೀಪತಿಃ |
 ಪ್ರಾಣೈಃ ಪ್ರಿಯತರಂ ದೃಷ್ಟ್ವಾ ಪುತ್ರಂ ದಶರಥಸ್ತದಾ || ೧೧
 ಅರೋಪ್ಯಾಂಕಂ ಮಹಾಬಾಹುರ್ವರಾಸನಗತಃ ಪ್ರಭುಃ |
 ಬಾಹುಭ್ಯಾಂ ಸಂಪರಿಷ್ಪಜ್ಯ ತತೋ ವಾಕ್ಯಂ ಸಮಾದದೇ || ೧೨
 ನ ಮೇ ಸ್ವರ್ಗೋ ಬಹುಮತಃ ಸಮಾನಶ್ಚ ಸುರರ್ಷಿಭಿಃ |
 ತ್ವಯಾ ರಾಮ ವಿಹೀನಸ್ಯ ಸತ್ಯಂ ಪ್ರತಿಶೃಣೋಮಿ ತೇ || ೧೩
 ಕೈಕೇಯ್ಯಾ ಯಾನಿ ಚೋಕ್ತಾನಿ ವಾಕ್ಯಾನಿ ವದತಾಂ ವರ |
 ತವ ಪ್ರವ್ರಾಜನಾರ್ಥಾನಿ ಸ್ಥಿತಾನಿ ಹೃದಯೇ ಮನು || ೧೪
 ತ್ವಾಂ ತು ದೃಷ್ಟ್ವಾ ಕುಶಲಿನಂ ಪರಿಷ್ಪಜ್ಯ ಸಲಕ್ಷ್ಮಣಮ್ |
 ಅದ್ಯ ದುಃಖಾದ್ವಿಮುಕ್ತೋಽಸ್ಮಿ ನೀಹಾರಾದಿವ ಭಾಸ್ಕರಃ || ೧೫
 ತಾರಿತೋಽಹಂ ತ್ವಯಾ ಪುತ್ರ ಸುಪುತ್ರೇಣ ಮಹಾತ್ಮನಾ |
 ಅಷ್ಟಾವಕ್ರೇಣ ಧರ್ಮಾತ್ಮಾ ಕಹೋಲೋ ಬ್ರಾಹ್ಮಣೋ ಯಥಾ ||

ನನ್ನು ಕಣ್ಣಾರೆ ಕಂಡನು (೯-೧೦). ವಿಮಾನದಲ್ಲಿದ್ದ ದಶರಥಮಹಾರಾಜನು ತನ್ನ ಪ್ರಾಣಗಳಿಗಿಂತಲೂ ಪ್ರಿಯತರನಾದ ಪುತ್ರನನ್ನು ನೋಡಿ ಆನಂದ ತುಂದಿಲನಾದನು. ದಿವ್ಯಪೀಠದಲ್ಲಿ ಕುಳಿತಿದ್ದ ದಶರಥನು ಎರಡು ಕೈಗಳಿಂದಲೂ ಶ್ರೀರಾಮನನ್ನಾಲಿಂಗಿಸಿ, ತನ್ನ ತೊಡೆಯಮೇಲೆ ಕುಳ್ಳಿರಿಸಿ ಕೊಂಡು “ವತ್ಸ-ರಾಮ, ನಿನ್ನನ್ನು ಅಗಲಿದ ನನಗೆ ಸ್ವರ್ಗಭೋಗವಾಗಲಿ ದೇವರ್ಷಿಗಳು ನಡೆಸುವ ಸಮ್ಮಾನವಾಗಲಿ ಪ್ರಿಯವಾಗಲಿಲ್ಲ. ಇದು ಸತ್ಯವೆಂದು ತಿಳಿ (೧೧-೧೩). ಆಪ್ಯಾಯನಕರವಾದ ನಿನ್ನ ನುಡಿಗಳನ್ನು ಕೇಳಿ ಹಿಗ್ಗುತ್ತಿದ್ದ ನಾನು, ಕೈಕೇಯಿಯ ಕಠೋರವಾಕ್ಯಗಳನ್ನು ಕೇಳುವಂತಾಯಿತು. ನಿನ್ನನ್ನು ಕಾಡಿಗೆ ಕಳಿಸುವುದಕ್ಕಾಗಿ ಅವಳು ಹೇಳಿದ ಮಾತುಗಳು ನನ್ನ ಹೃದಯದಲ್ಲಿ ನೆಟ್ಟುಹೋಗಿದ್ದವು. ಈ ದಿನ ಕುಶಲ ದಿಂದಿರುವ ನಿನ್ನನ್ನೂ ಲಕ್ಷ್ಮಣನನ್ನೂ ಕಣ್ಣಿಂದ ನೋಡಿ ಆಲಿಂಗಿಸಿಕೊಂಡ ಮೇಲೆ, ವತ್ಸ, ನನ್ನ ದುಃಖವು ನೀಗಿತು. ಮಂಜಿನಿಂದ ಮುಕ್ತನಾದ ಸೂರ್ಯನಂತೆ, ಆ ಸಂಕಟದಿಂದ ವಿಮುಕ್ತನಾದೆನು (೧೪-೧೫). ಮಗನೇ, ಮಹಾತ್ಮನೂ ಸುಪುತ್ರನೂ ಆದ ನೀನು ನನ್ನನ್ನು ಉದ್ಧರಿಸಿದೆ.

ಇದಾನೀಂ ತು ವಿಜಾನಾನಿ ಯಥಾ ಸೌಮ್ಯ ಸುರೇಶ್ವರೈಃ |
ವಧಾರ್ಥಂ ರಾವಣಸ್ಯೇದಂ ವಿಹಿತಂ ಪುರುಷೋತ್ತಮ || ೧೭

ಸಿದ್ಧಾರ್ಥಾ ಖಲು ಕೌಸಲ್ಯಾ ಯಾ ತ್ವಾಂ ರಾಮ ಗೃಹಂ ಗತಮ್ |
ವನಾನ್ನಿವೃತ್ತಂ ಸಂಹೃಷ್ಟ್ವಾ ದ್ರಕ್ಷ್ಯತೃರಿನಿಷಾದನ || ೧೮

ಸಿದ್ಧಾರ್ಥಾಃ ಖಲು ತೇ ರಾಮ ನರಾ ಯೇ ತ್ವಾಂ ಪುರೀಂ ಗತಮ್ |
ಜಲಾದ್ರಮುಭಿಷಿಕ್ತಂ ಚ ದ್ರಕ್ಷ್ಯಂತಿ ವಸುಧಾಧಿಪಮ್ || ೧೯

ಅನುರಕ್ತೇನ ಬಲಿನಾ ಶುಚಿನಾ ಧರ್ಮಚಾರಿಣಾ |
ಇಚ್ಛಾಮಿ ತ್ವಾನುಹಂ ದ್ರಷ್ಟ್ವಂ ಭರತೇನ ಸಮಾಗತಮ್ || ೨೦

ಚತುರ್ದಶ ಸಮಾಃ ಸೌಮ್ಯ ವನೇ ನಿಯಾಹಿತಾಸ್ತ್ವಯಾ |
ವಸತಾ ಸೀತಯಾ ಸಾರ್ಧಂ ಲಕ್ಷ್ಮಣೇನ ಚ ಧೀನುತಾ || ೨೧

ಧರ್ಮಾತ್ಮನಾದ ಕಹೋಲನೆಂಬ ಬ್ರಾಹ್ಮಣನನ್ನು ಅವನ ಮಗನಾದ ಅಷ್ಟಾವಕ್ರಮುನಿಯು ಉದ್ಧರಿಸಿದಂತಾಯಿತು.* ಪುರುಷೋತ್ತಮ, ನಿನ್ನ ಪಟ್ಟಾಭಿಷೇಕಕ್ಕೆ ವಿಘ್ನವನ್ನೊಡ್ಡಿದುದು, ರಾವಣನ ವಧಿಗಾಗಿ ದೇವತೆಗಳು ನಡೆಸಿದ ಒಂದು ಹಂಚಿಕೆ ಎಂಬುದು ಈಗ ನನಗೆ ಗೊತ್ತಾಯಿತು (೧೭-೧೭). ರಾಮ, ವೈರಿಯನ್ನು ಸಂಹರಿಸಿ ಕೃತಕೃತ್ಯನಾಗಿ ವನದಿಂದ ಹಿಂದಿರುಗಿದ ನಿನ್ನನ್ನು ನೋಡಿ ಹರ್ಷಿಸುವ ಭಾಗ್ಯ ಕೌಸಲ್ಯೆಗುಂಟು. ಅವಳೇ ಧನ್ಯಳು! ನೀನು ಅಯೋಧ್ಯೆಗೆ ಬಂದಿರುವುದನ್ನೂ ಅಭಿಷೇಕ ಜಲದಿಂದ ಆದ್ರಗಾತ್ರನಾಗಿ ಪೃಥ್ವೀಪತಿಯೆಂದು ಅಭಿಷಿಕ್ತನಾಗುವುದನ್ನೂ ನೋಡುವ ಭಾಗ್ಯ ಯಾರಿಗುಂಟೋ ಆ ಪ್ರಜೆಗಳೇ ಧನ್ಯರು! (೧೮-೧೯). ವೀರನೂ ಶುಧ್ಧ ಚಿತ್ತನೂ ಧರ್ಮಚಾರಿಯೂ ಆದ ಭರತನು ನಿನ್ನಲ್ಲಿ ಪೂರ್ಣಾನುರಾಗವನ್ನಿಟ್ಟು ಕಾದಿದ್ದಾನೆ. ಆ ಭರತನೊಡನೆ ನೀನು ಕಲಿತಿರುವುದನ್ನು ನೋಡಬೇಕೆಂಬುದು ನನ್ನ ಅಭಿಲಾಷೆ. ಸೌಮ್ಯ, ಸೀತಾಲಕ್ಷ್ಮಣರೊಡನೆ ಹದಿನಾಲ್ಕು ವರ್ಷಗಳ ಕಾಲ ವನದಲ್ಲಿದ್ದು ಅರಣ್ಯ

* ಅನುಬಂಧವನ್ನು ನೋಡಿ.

ನಿವೃತ್ತನನನಾಸೋಽಸಿ ಪ್ರತಿಜ್ಞಾ ಸಫಲಾ ಕೃತಾ |
 ರಾವಣಂ ಚ ರಣೇ ಹತ್ವಾ ದೇವಾಸ್ತೇ ಪರಿತೋಽಸಿತಾಃ || ೨೨
 ಕೃತಂ ಕರ್ಮ ಯಶಃ ಶ್ಲಾಘ್ಯಂ ಪ್ರಾಪ್ತಂ ತೇ ಶತ್ರುಸೂದನ |
 ಭ್ರಾತೃಭಿಃ ಸಹ ರಾಜ್ಯಸ್ಯೋ ದೀರ್ಘಮಾಯುರನಾಪ್ನುಹಿ || ೨೩
 ಇತಿ ಬ್ರುವಾಣಂ ರಾಜಾನಂ ರಾಮುಃ ಪ್ರಾಂಜಲಿರಬ್ರವೀತ್ |
 ಕುರು ಪ್ರಸಾದಂ ಧರ್ಮಜ್ಞ ಕೈಕೇಯ್ಯಾ ಭರತಸ್ಯ ಚ || ೨೪
 ಸಪುತ್ರಾಂ ತ್ವಾಂ ತ್ಯಜಾಮೀತಿ ಯದುಕ್ತಾ ಕೈಕಯೀ ತ್ವಯಾ |
 ಸ ಶಾಪಃ ಕೈಕಯೀಂ ಘೋರಃ ಸಪುತ್ರಾಂ ನ ಸ್ಪೃಶೇತ್ ಪ್ರಭೋ ||
 ಸ ತಥೇತಿ ಮಹಾರಾಜೋ ರಾಮಮುಕ್ತಾ ಕೃತಾಂಜಲಿವ್ |
 ಲಕ್ಷ್ಮಣಂ ಚ ಪರಿಷ್ವಜ್ಯ ಪುನರ್ವಾಕ್ಯಮುನಾಚ ಹ || ೨೬
 ರಾಮಂ ಶುಶ್ರೂಷತಾ ಭಕ್ತ್ಯಾ ವೈದೇಹ್ಯಾ ಸಹ ಸೀತಯಾ |
 ಕೃತಾ ನುನು ಮಹಾಪ್ರೀತಿಃ ಪ್ರಾಪ್ತಂ ಧರ್ಮಫಲಂ ಚ ತೇ || ೨೭

ವಾನವನ್ನು ಮುಗಿಸಿದ್ದೀಯೆ (೨೦-೨೧). ನಿನ್ನ ಪ್ರತಿಜ್ಞೆಯನ್ನು ನೆರವೇರಿಸಿದ್ದೀಯೆ. ರಾವಣನನ್ನು ಸಂಹರಿಸಿ ದೇವತೆಗಳನ್ನು ಸಂತೋಷ ಪಡಿಸಿದ್ದೀಯೆ. ಮಹತ್ತರವಾದ ಕಾರ್ಯವನ್ನು ಸಾಧಿಸಿ ಲೋಕವಿಖ್ಯಾತವಾದ ಕೀರ್ತಿಯನ್ನು ಗಳಿಸಿದ್ದೀಯೆ. ವತ್ಸ-ರಾಮ, ದೀರ್ಘಾಯುಸ್ಸನ್ನು ಪಡೆದು ಚಿರಂಜೀವಿಯಾಗಿ ಬಾಳು” ಎಂದು ಹೇಳಿ ಆಶೀರ್ವದಿಸಿದನು (೨೨-೨೩). ಆಗ ಶ್ರೀರಾಮನು ಬದ್ಧಾಂಜಲಿಯಾಗಿ ದಶರಥರಾಜನನ್ನು ಕುರಿತು “ ತಂದೆಯೆ, ನೀನು ಧರ್ಮಸ್ವರೂಪವನ್ನು ಬಲ್ಲವನು. ಕೈಕೇಯಿಯನ್ನೂ ಭರತನನ್ನೂ ಅನುಗ್ರಹದೃಷ್ಟಿಯಿಂದ ನೋಡಿ ಪ್ರಸನ್ನನಾಗು. ನೀನು ಕೈಕೇಯಿಯನ್ನು ಕುರಿತು ‘ ನಿನ್ನನ್ನೂ ನಿನ್ನ ಮಗನನ್ನೂ ತ್ಯಜಿಸಿದ್ದೇನೆ’ ಎಂದು ಹೇಳಿದೆಯಲ್ಲವೆ, ಓ ಪ್ರಭು, ಆ ಘೋರಶಾಪವು ಕೈಕೇಯಿಗೂ ಭರತನಿಗೂ ತಾಗದಂತೆ ಕೃಪೆಮಾಡು” ಎಂದು ಪ್ರಾರ್ಥಿಸಿದನು (೨೪-೨೫). ದಶರಥರಾಜನು “ ನಿನ್ನ ಇಷ್ಟದಂತೆಯೇ ಆಗಲಿ” ಎಂದು ಹೇಳಿ ಶ್ರೀರಾಮನನ್ನು ಆಲಿಂಗಿಸಿಕೊಂಡನು. ಆಮೇಲೆ ಲಕ್ಷ್ಮಣನನ್ನು ಅಪ್ಪಿಕೊಂಡು “ ವತ್ಸ-ಲಕ್ಷ್ಮಣ, ರಾಮನನ್ನೂ ಸೀತೆಯನ್ನೂ ಭಕ್ತಿ

ಧರ್ಮಂ ಪ್ರಾಪ್ಸ್ಯಸಿ ಧರ್ಮಜ್ಞ ಯಶಶ್ಚ ವಿಪುಲಂ ಭುವಿ |
 ರಾಮೇ ಪ್ರಸನ್ನೇ ಸ್ವರ್ಗಂ ಚ ಮಹಿಮಾನಂ ತಥೈವ ಚ || ೨೮
 ರಾಮಂ ಶುಶ್ರೂಷ ಭದ್ರಂ ತೇ ಸುಮಿತ್ರಾನಂದವರ್ಧನ |
 ರಾಮುಃ ಸರ್ವಸ್ಯ ಲೋಕಸ್ಯ ಶುಭೇಷ್ವಭಿರತಃ ಸದಾ || ೨೯
 ಏತೇ ಸೇಂದಾಸ್ತ್ರಯೋ ಲೋಕಾಃ ಸಿದ್ಧಾಶ್ಚ ಪರಮರ್ಷಯಃ |
 ಅಭಿಗಮ್ಯ ಮಹಾತ್ಮಾನನುಚರ್ಚಂತಿ ಪುರುಷೋತ್ತಮಮ್ || ೩೦
 ಏತತ್ತದುಕ್ತಮವ್ಯಕ್ತಮಕ್ಷರಂ ಬ್ರಹ್ಮಸಂಮಿತಮ್ |
 ದೇವಾನಾಂ ಹೃದಯಂ ಸೌಮ್ಯ ಗುಹ್ಯಂ ರಾಮುಃ ಪರಂತಪಃ || ೩೧
 ಅನಾಪ್ತಂ ಧರ್ಮಚರಣಂ ಯಶಶ್ಚ ವಿಪುಲಂ ತ್ವಯಾ |
 ರಾಮಂ ಶುಶ್ರೂಷತಾ ಭಕ್ತ್ಯಾ ವೈದೇಹ್ಯಾ ಸಹ ಸೀತಯಾ || ೩೨
 ಸ ತಥೋಕ್ತ್ವಾ ಮಹಾಬಾಹುರ್ಲಕ್ಷ್ಮಣಂ ಪ್ರಾಂಜಲಿಂ ಸ್ಥಿತಮ್ |
 ಉನಾಚ ರಾಜಾ ಧರ್ಮಾತ್ಮಾ ವೈದೇಹೀಂ ವಚನಂ ಶುಭಮ್ || ೩೩

ಯಿಂದ ಶುಶ್ರೂಷೆಮಾಡಿ ನನಗೆ ಪರಮಾನಂದವನ್ನುಂಟುಮಾಡಿದ್ದೀಯೆ. ಶುಭಫಲವನ್ನು ಪಡೆದಿದ್ದೀಯೆ (೨೮-೨೯). ರಾಮನು ಪ್ರಸನ್ನನಾಗಿರಲು ಪುಣ್ಯಫಲ, ಜಗದ್ವಿಖ್ಯಾತವಾದ ಕೀರ್ತಿ, ಸ್ವರ್ಗ, ಗೌರವ-ಎಲ್ಲವೂ ನಿನಗೆ ಕೂಡಿಬರುತ್ತವೆ. ಸುಮಿತ್ರಿಯು ನಿನ್ನನ್ನು ಕಂಡು ಎಷ್ಟು ಆನಂದಿಸುವಳೋ! ಲಕ್ಷ್ಮಣ, ಹೀಗೆಯೇ ರಾಮನನ್ನು ಸೇವಿಸುತ್ತಿರು. ನಿನಗೆ ಮಂಗಳವಾಗಲಿ. ರಾಮನು ಸಮಸ್ತರ ಕಲ್ಯಾಣದಲ್ಲಿಯೂ ಸದಾ ನಿರತನಾಗಿದ್ದಾನೆ (೨೮-೨೯). ಇಂದ್ರನೇ ಮೊದಲಾಗಿ ಮೂರುಲೋಕದವರೂ ಸಿದ್ಧರೂ ಪರಮರ್ಷಿಗಳೂ ಬಂದು ಪುರುಷೋತ್ತಮನಾದ ಈ ಮಹಾತ್ಮನನ್ನು ಪೂಜಿಸುತ್ತಿದ್ದಾರೆ. ಸೌಮ್ಯ, ಇವರೆಲ್ಲರೂ ಹೇಳಿದಂತೆ ರಾಮನು ಅವ್ಯಕ್ತವೂ ಅವಿನಾಶಿಯೂ ಆದ ಪರಬ್ರಹ್ಮವಸ್ತು; ದೇವತೆಗಳ ಹೃದಯ; ದೇವಗುಹ್ಯ* (೩೦-೩೧). ವೈದೇಹೀಸಹಿತನಾದ ರಾಮನನ್ನು ಭಕ್ತಿಯಿಂದ ಸೇವಿಸಿ, ಲಕ್ಷ್ಮಣ, ಧರ್ಮವನ್ನೂ ವಿಪುಲವಾದ ಕೀರ್ತಿಯನ್ನೂ ಸಂಪಾದಿಸಿದ್ದೀಯೆ” ಎಂದನು. ಲಕ್ಷ್ಮಣನು ಬದ್ಧಾಂಜಲಿಯಾಗಿ ದಶರಥನ

* 'ದೇವಾನಾಂ ಹೃದಯಂ ಬ್ರಹ್ಮಾನ್ವವಿಂದತ್ (ತೈ. ಅ.); ಏತದ್ವೈ-ಮಹೋಶನಷದಂ ದೇವಾನಾಂ ಗುಹ್ಯಮ್' (ಮಹಾ.ನಾ.).

ಕರ್ತವ್ಯೋ ನ ತು ವೈದೇಹಿ ಮನ್ಯುಷ್ಯಾಃ ಸ್ಮಿಮಂ ಪ್ರತಿ |

ರಾಮೇಣ ತ್ವದ್ವಿಶ್ವಾಭ್ಯಾಂ ಕೃತಮೇತದ್ಧಿತ್ಯೇಷಿಣಾ || ೩೪

ನ ತ್ವಂ ಸುಭ್ರೂ ಸಮಾಧೇಯಾ ಪತಿಶುಶ್ರೂಷಣಂ ಪ್ರತಿ |

ಅವಶ್ಯಂ ತು ಮಯಾ ವಾಚ್ಯಮೇಷ ತೇ ದೈವತಂ ಪರಮ್ || ೩೫

ಇತಿ ಪ್ರತಿಷ್ಠಾಪನಾಪೀಠ ಪ್ರತಿ ಸೀತಾಂ ತಥಾ ಸ್ನುಷಾಮ್ |

ಇಂದ್ರಲೋಕಂ ವಿನೂನೇನ ಯಯೌ ದಶರಥೋ ಜ್ವಲನ್ || ೩೬

ಇತಿ ಶ್ರೀಮದ್ರಾಮಾಯಣೇ ಯುಧ್ಧಕಾಂಡೇ ದ್ವಾವಿಂಶತ್ಪತ್ತರಶತತಮಃ ಸರ್ಗಃ



ಮಾತನ್ನು ಭಕ್ತಿಯಿಂದ ಆಲಿಸುತ್ತ ನಿಂತಿದ್ದನು (೩೨-೩೩). ಅನಂತರ ಧರ್ಮಾತ್ಮನಾದ ದಶರಥನು ವೈದೇಹಿಯ ಕಡೆಗೆ ತಿರುಗಿ “ ವತ್ಸೈ-ವೈದೇಹಿ, ರಾಮನು ನಿನ್ನನ್ನು ತ್ಯಜಿಸುತ್ತೇನೆಂದು ಹೇಳಿದುದಕ್ಕಾಗಿ, ಮನಸ್ಸಿನಲ್ಲಿ ಯಾವ ಅಸಮಾಧಾನವನ್ನೂ ಇಟ್ಟುಕೊಳ್ಳಬೇಡ. ನೀನು ಪರಿಶುದ್ಧಳೆಂದು ತೋರಿಸುವುದಕ್ಕಾಗಿ, ನಿನ್ನ ಹಿತಾಸೇಕ್ಷೆಯಿಂದಲೇ ರಾಮನು ಹಾಗೆ ಮಾಡಿದ್ದಾನೆ (೩೪). ಸೌಮ್ಯ-ಸೀತೆ, ಪತಿಶುಶ್ರೂಷೆಯ ವಿಷಯದಲ್ಲಿ ನಿನಗೆ ನಾನು ಹೇಳಬೇಕಾದ್ದೇ ಇಲ್ಲ! ಮುಖ್ಯವಾಗಿ ಒಂದು ಮಾತನ್ನಾಡುವೆನು : ರಾಮನೇ ನಿನಗೆ ಪರದೇವತೆ!” ಎಂದು ಹೇಳಿದನು. ಈ ರೀತಿಯಲ್ಲಿ ದಶರಥನು ತನ್ನ ಇಬ್ಬರು ಮಕ್ಕಳಿಗೂ ಸೊಸೆಯಾದ ಸೀತೆಗೂ ಹೇಳಿ ಆಶೀರ್ವದಿಸಿ, ದಿವ್ಯಕಾಂತಿಯಿಂದ ಬೆಳಗುತ್ತ ವಿಮಾನದಲ್ಲಿ ಇಂದ್ರಲೋಕಕ್ಕೆ ಹೊರಟುಹೋದನು (೩೫-೩೬).

ಇಲ್ಲಿಗೆ ಶ್ರೀಮದ್ರಾಮಾಯಣದ ಯುಧ್ಧಕಾಂಡದಲ್ಲಿ ನೂರಪತ್ತೆರಡನೆಯ ಸರ್ಗ



ತ್ರಯೋನಿಂಶತ್ಯುತ್ತರಶತತಮಃ ಸರ್ಗಃ

ಇಂದ್ರವರದಾನಮ್

ಪ್ರತಿಯಾತೇ ತು ಕಾಕುತ್ಸ್ಥೇ ಮಹೇಂದ್ರಃ ಸಾಕಶಾಸನಃ |
 ಅಬ್ರವೀತ್ ಪರಮಪ್ರೀತೋ ರಾಘವಂ ಸ್ರಾಂಜಲಿಂ ಸ್ಥಿತಮ್ || ೧
 ಅವೋಘಂ ದರ್ಶನಂ ರಾನು ತನಾಸ್ಮಾಕಂ ಪರಂತಪ |
 ಪ್ರೀತಿಯುಕ್ತಾಃ ಸ್ಮ ತೇನ ತ್ವಂ ಬ್ರೂಹಿ ಯನ್ಮನಸೇಚ್ಛಸಿ || ೨
 ಏವನುಕ್ತಸ್ತು ಕಾಕುತ್ಸ್ಥಃ ಪ್ರತ್ಯುನಾಚ ಕೃತಾಂಜಲಿಃ |
 ಲಕ್ಷ್ಮಣೇನ ಸಹ ಭ್ರಾತ್ರಾ ಸೀತಯಾ ಸಹ ಭಾರ್ಯಯಾ || ೩
 ಯದಿ ಪ್ರೀತಿಃ ಸನುತ್ಸನ್ನಾ ಮಯಿ ಸರ್ವಸುರೇಶ್ವರ |
 ವಕ್ಷ್ಯಾಮಿ ಕುರು ತೇ ಸತ್ಯಂ ವಚನಂ ವದತಾಂ ವರ || ೪

ಸರ್ಗ ೧೨೩

ಯುಧದಲ್ಲಿ ಹತರಾದ ವಾನರಭಲ್ಲೂಕಾದಿ ಸೈನಿಕರು ಇಂದ್ರಾನುಗ್ರಹದಿಂದ ಪುನಃ ಜೀವಿಸುವುದು. ದೇವತೆಗಳು ಶ್ರೀರಾಮನನ್ನು ಬೀಳ್ಕೊಂಡು ಹೊರಟುಹೋಗುವುದು.

ದಶರಥರಾಜನು ದೇವಲೋಕಕ್ಕೆ ಹೋದಮೇಲೆ, ಬದ್ಧಾಂಜಲಿಯಾಗಿ ನಿಂತಿದ್ದ ಶ್ರೀರಾಮನನ್ನು ನೋಡಿ ಸಂತುಷ್ಟನಾದ ದೇವೇಂದ್ರನು “ಶ್ರೀರಾಮ, ನೀನು ನಮ್ಮೆಲ್ಲರನ್ನೂ ಸಂದರ್ಶಿಸಿರುವುದು ಪ್ರತ್ಯುಪಕಾರದಿಂದ ಚರಿತಾರ್ಥವಾಗಲಿ*. ನಾವೆಲ್ಲರೂ ಸಂತೃಪ್ತರಾಗಿದ್ದೇವೆ. ನಿನ್ನ ಮನಸ್ಸಿಗೆ ತೋರಿದ ವರವನ್ನು ಕೇಳು” ಎಂದನು (೧-೨). ಆಗ ಶ್ರೀರಾಮನು ತಮ್ಮನಾದ ಲಕ್ಷ್ಮಣನಿಂದಲೂ ಪತ್ನಿಯಾದ ಸೀತೆಯಿಂದಲೂ ಸಮೇತನಾಗಿ ಕೈಮುಗಿದುಕೊಂಡು “ದೇವೇಶ್ವರ, ನನ್ನಲ್ಲಿ ನಿನಗೆ ಪ್ರೀತಿಯುಂಟಾಗಿದ್ದರೆ, ನನ್ನ ಮನಸ್ಸಿನಲ್ಲಿರುವುದನ್ನು ಹೇಳುವೆನು. ಅದನ್ನು

* “ದಶರಥನ ಪುತ್ರಕಾಮೇಷ್ಟಿಯ ಸಂದರ್ಭದಲ್ಲಿ ನಾವು ನಿನ್ನನ್ನು ನೋಡಿ ಪ್ರಾರ್ಥಿಸಿದ್ದು ಈಗ ಸಫಲವಾಯಿತು” ಎಂದು ಕೆಲವರು ಅರ್ಥಮಾಡುತ್ತಾರೆ.

ಮನು ಹೇತೋಃ ಪರಾಕ್ರಾಂತಾ ಯೇ ಗತಾ ಯಮಸಾದನಮ್ |
 ತೇ ಸರ್ವೇ ಜೀವಿತಂ ಪ್ರಾಪ್ತೃ ಸಮುತ್ತಿಷ್ಠಂತು ವಾನರಾಃ || ೫
 ಮತ್ಪತೇ ವಿಪ್ರಯುಕ್ತಾ ಯೇ ಪುತ್ರೈರ್ದಾರೈಶ್ಚ ವಾನರಾಃ |
 ಮತ್ತ್ರಿಯೇಷ್ಟಭಿಯುಕ್ತಾಶ್ಚ ನ ನೃತ್ಯುಂ ಗಣಯಂತಿ ಚ || ೬
 ತ್ವತ್ಪ್ರಸಾದಾತ್ ಸಮೇಯುಸ್ತೇ ವರಮೇತಮಹಂ ವೃಣೇ |
 ನೀರುಜೋ ನಿವ್ರಣಾಂಶ್ಚೈವ ಸಂಪನ್ನಬಲಪಾರುಷಾನ್ || ೭
 ಗೋಲಾಂಗೂಲಾಂಸ್ತಥೈವರ್ಕ್ಷಾನ್ ದ್ರಷ್ಟುಮಿಚ್ಛಾಮಿ ಮಾನದ |
 ಅಕಾಲೇ ಚಾಪಿ ಪುಷ್ಪಾಣಿ ಮೂಲಾನಿ ಚ ಫಲಾನಿ ಚ || ೮
 ನದ್ಯಶ್ಚ ವಿಮಲಾಸ್ತತ್ರ ತಿಷ್ಠೇಯುರ್ಯತ್ರ ವಾನರಾಃ |
 ಶ್ರುತ್ವಾ ತು ವಚನಂ ತಸ್ಯ ರಾಘವಸ್ಯ ಮಹಾತ್ಮನಃ || ೯
 ಮಹೇಂದ್ರಃ ಪ್ರತ್ಯುನಾಚೇದಂ ವಚನಂ ಪ್ರೀತಿಲಕ್ಷಣಮ್ |
 ಮಹಾನಯಂ ವರಸ್ತಾತ ತ್ವಯೋಕ್ತೋ ರಘುನಂದನ || ೧೦

ನಡೆಸಿ ನಿನ್ನ ವಚನವು ಸತ್ಯವಾಗುವಂತೆ ಪಾಲಿಸು (೩-೪). ಏನೆಂದರೆ :
 ನನಗೋಸ್ಕರ ಹೋರಾಡಿ ಯಾವ ವಾನರಾದಿಯೋಧರು ಯಮಸದನ
 ವನ್ನು ಸೇರಿದ್ದಾರೋ, ಅವರೆಲ್ಲರೂ ಮತ್ತೆ ಬದುಕಿ ಮೇಲೇಳಲಿ!
 ಆ ಯೋಧರು ನನಗಾಗಿ ತಮ್ಮ ಹೆಂಡತಿಮಕ್ಕಳನ್ನು ತೊರೆದು ಇಲ್ಲಿಗೆ ಬಂದು
 ನನ್ನ ಹಿತದಲ್ಲಿಯೇ ನಿರತರಾಗಿ, ಮೃತ್ಯುವನ್ನು ಗಣಿಸದೆ ಯುದ್ಧಮಾಡಿ
 ದರು (೫-೬). ಅವರೆಲ್ಲರೂ ನಿನ್ನ ಪ್ರಸಾದದಿಂದ ಪುನಃ ಜೀವಂತರಾಗಿ
 ತಮ್ಮ ಹೆಂಡತಿಮಕ್ಕಳನ್ನು ಸೇರಿಕೊಳ್ಳುವಂತಾಗಲಿ. ನಿನ್ನ ಅನುಗ್ರಹ
 ದಿಂದ ಈ ವರವನ್ನು ಕೇಳಿಕೊಳ್ಳುತ್ತಿದ್ದೇನೆ. ಹೇ ಮಹಾತ್ಮ, ವಾನರ
 ಗೋಲಾಂಗೂಲ ಭಲ್ಲೂಕಯೋಧರೆಲ್ಲರೂ ದೇಹದಲ್ಲಿ ಯಾವ ಬಾಧೆಯೂ
 ಗಾಯವೂ ಇಲ್ಲದೆ ನೊಡಲಿನ ಬಲಪರಾಕ್ರಮಗಳಿಂದ ಯುಕ್ತರಾಗಿರುವು
 ದನ್ನು ನೋಡಬೇಕೆಂಬುದು ನನ್ನ ಅಭಿಲಾಷೆ (೭-೮). ಈ ವಾನರರು
 ಇರುವ ಸ್ಥಳಗಳಲ್ಲಿ ಫಲಮೂಲಪುಷ್ಪಗಳು ಅಕಾಲದಲ್ಲಿಯೂ ಸಮೃದ್ಧ
 ವಾಗಿ ತುಂಬಿರಲಿ! ನದಿಗಳಲ್ಲಿ ತಿಳಿನೀರು ಹರಿಯುತ್ತಿರಲಿ!" ಎಂದು
 ನಿವೇದಿಸಿದನು (೯). ಮಹಾತ್ಮನಾದ ರಾಘವನ ಪ್ರಾರ್ಥನೆಯನ್ನು ಕೇಳಿ

ದ್ವಿರ್ಮಯಾ ನೋಕ್ತೃಪೂರ್ವಂ ಹಿ ತಸ್ಮಾದೇತದ್ಭವಿಷ್ಯತಿ |
 ಸಮುತ್ಥಾ ಸ್ಯಂತಿ ಹರಯೋ ಯೇ ಹತಾ ಯುಧಿ ರಾಕ್ಷಸೈಃ || ೧೧
 ಋಕ್ಷಾಶ್ಚ ಸಹಗೋಪುಚ್ಛಾ ನಿಕ್ಯತ್ತಾನನಬಾಹವಃ |
 ನಿರರುಜೋ ನಿರ್ವ್ರಣಾಶ್ಚೈವ ಸಂಪನ್ನಬಲಪೌರುಷಾಃ || ೧೨
 ಸಮುತ್ಥಾ ಸ್ಯಂತಿ ಹರಯಃ ಸುಪ್ತಾ ನಿದ್ರಾಕ್ಷಯೇ ಯಥಾ |
 ಸುಹೃದ್ಭಿರ್ಬಾಂಧವೈಶ್ಚೈವ ಜ್ಞಾತಿಭಿಃ ಸ್ವಜನೈರಪಿ || ೧೩
 ಸರ್ವ ಏವ ಸನೇಷ್ಯಂತಿ ಸಂಯುಕ್ತಾಃ ಪರಯಾ ಮುದಾ |
 ಅಕಾಲೇ ಪುಷ್ಪಶಬಲಾಃ ಫಲವಂತಶ್ಚ ಪಾದಸಾಃ || ೧೪
 ಭವಿಷ್ಯಂತಿ ಮಹೇಷ್ವಾಸ ನದ್ಯಶ್ಚ ಸಲಿಲಾಯುತಾಃ |
 ಸವ್ರಣೈಃ ಪ್ರಥಮಂ ಗಾತ್ರೈಃ ಸಂವೃತ್ತೈರ್ನಿರ್ವ್ರಣೈಃ ಪುನಃ || ೧೫
 ತತಃ ಸಮುತ್ಥಿತಾಃ ಸರ್ವೇ ಸುಪ್ತೇನ ಹರಿಪುಂಗವಾಃ |
 ಬಭೂವುರ್ವಾನರಾಃ ಸರ್ವೇ ಕಿಮೇತದಿತಿ ವಿಸ್ಮಿತಾಃ || ೧೬

ದೇವೇಂದ್ರನು ಪ್ರೀತಿಯಿಂದ “ ರಘುನಂದನ, ನೀನು ಕೇಳಿದ ವರವು ಬಹು ದೊಡ್ಡದು ! ಆದರೆ ನಾನು ಎರಡು ಮಾತನ್ನಾಡಿದವನಲ್ಲ ! ಒಳ್ಳೆಯದು ; ನಿನ್ನ ಇಷ್ಟವು ನೆರವೇರುವುದು. ಯುದ್ಧದಲ್ಲಿ ರಾಕ್ಷಸರಿಂದ ಹತರಾದ ವಾನರ ಗೋಲಾಂಗೂಲ ಭಲ್ಲೂಕಯೋಧರು ಜೀವಂತರಾಗಿ ಮೇಲೇಳಲಿ. ಶಿರಸ್ಸು ಕೈಕಾಲುಗಳು ಭಗ್ನವಾಗಿ ನರಳುವವರೆಲ್ಲರೂ ನೋವುಗಾಯಗಳಿಂದ ಮುಕ್ತರಾಗಿ ಮೊದಲಿನ ಬಲಪೌರುಷಗಳನ್ನು ಪಡೆಯಲಿ (೧೦-೧೨). ಮಲಗಿದವರು ನಿದ್ರೆಯಿಂದ ಎಚ್ಚರಗೊಳ್ಳುವಂತೆ, ಹತರಾದವರು ಜೀವಂತ ರಾಗಿ ಮೇಲೇಳಲಿ. ಮಿತ್ರ ಬಂಧು ಬಾಂಧವ ಕುಟುಂಬದವರೊಡನೆ ಮೊದಲಿ ನಂತೆ ಸೇರಿಕೊಂಡು ವಾನರರೆಲ್ಲರೂ ನಲಿಯಲಿ. ಶ್ರೀರಾಮ, ಅವರಿರುವ ಸ್ಥಳಗಳಲ್ಲಿ ವೃಕ್ಷಗಳು ಆಕಾಲದಲ್ಲಿಯೂ ಫಲಪುಷ್ಪಗಳಿಂದ ತುಂಬಿರುತ್ತವೆ. ನದಿಗಳು ತಿಳಿನೀರಿನಿಂದ ಸಮೃದ್ಧವಾಗಿರುತ್ತವೆ. ಜರ್ಘುರಿತಗಾತ್ರರಾಗಿ ಹತರಾದವರ ಗಾಯಗಳೆಲ್ಲವೂ ಗುಣಹೊಂದಲಿ ! ” ಎಂದು ಹೇಳಿದನು (೧೩-೧೫). ದೇವೇಂದ್ರನು ಈ ರೀತಿಯಲ್ಲಿ ಹೇಳಿದಕೂಡಲೆ, ಮೃತ ರಾಗಿದ್ದ ವಾನರರೆಲ್ಲರೂ ಜೀವಂತರಾಗಿ, ನಿದ್ರೆಯಿಂದೆದ್ದಂತೆ ಮೇಲೆದ್ದರು.

ತೇ ಸರ್ವೇ ವಾನರಾಸ್ತಸ್ಮೈ ರಾಘವಾಯಾಭ್ಯವಾದಯನ್ |
 ಕಾಕುತ್ಸ್ಥಂ ಪರಿಪೂರ್ಣಾರ್ಥಂ ದೃಷ್ಟ್ವಾ ಸರ್ವೇ ಸುರೋತ್ತಮಾಃ ||
 ಊಚುಸ್ತೇ ಪ್ರಥಮಂ ಸ್ತುತ್ವಾ ಸ್ತನಾರ್ಹಂ ಸಹಲಕ್ಷ್ಮಣಮ್ |
 ಗಚ್ಛಾಯೋಧ್ಯಾಮಿತೋ ವೀರ ವಿಸರ್ಜಯ ಚ ವಾನರಾನ್ || ೧೮
 ನೈಥಿಲೀಂ ಸಾಂತ್ವಯಸ್ವೈನಾನುನುರಕ್ತಾಂ ತಪಸ್ವಿನೀಮ್ |
 ಶತ್ರುಘ್ನಂ ಚ ಮಹಾತ್ಮಾನಂ ಮಾತ್ಯಃ ಸರ್ವಾಃ ಪರಂತಪ || ೧೯
 ಭ್ರಾತರಂ ಪಶ್ಯ ಭರತಂ ತ್ವಚ್ಛೋಕಾದ್ವ್ರತಧಾರಿಣಮ್ |
 ಅಭಿಷೇಚಯ ಚಾತ್ಮಾನಂ ಸೌರಾನ್ ಗತ್ವಾ ಪ್ರಹರ್ಷಯ || ೨೦
 ಏವಮುಕ್ತ್ವಾ ತಮಾಮಂತ್ರೈರಾನುಂ ಸೌಮಿತ್ರಿಣಾ ಸಹ |
 ವಿಮಾನೈಃ ಸೂರ್ಯಸಂಕಾಶೈರ್ಹೃಷ್ಟ್ವಾ ಜಗ್ಮುಃ ಸುರಾ ದಿನಮ್ ||
 ಅಭಿನಾದ್ಯ ಚ ಕಾಕುತ್ಸ್ಥಃ ಸರ್ವಾಂಸ್ತಾಂಸ್ತ್ರಿದಶೋತ್ತಮಾನ್ |
 ಲಕ್ಷ್ಮಣೇನ ಸಹ ಭ್ರಾತ್ರಾ ವಾಸಮಾಜ್ಞಾಪಯತ್ತದಾ || ೨೨

‘ ಆ ! ಇದೇನು ? ’ ಎಂದು ವಿಸ್ಮಿತರಾದರು ! (೧೮). ಅನಂತರ ಅವರೆಲ್ಲರೂ ಬಂದು ಶ್ರೀರಾಮನಿಗೆ ನಮಸ್ಕರಿಸಿದರು. ಇತ್ತಲಾಗಿ ಸರ್ವಭೀಷ್ಮಗಳನ್ನು ಪಡೆದು ಸಂತೃಪ್ತನಾದ ಶ್ರೀರಾಮನನ್ನೂ ಲಕ್ಷ್ಮಣನನ್ನೂ ಸಕಲ ದೇವತೆಗಳೂ ಸ್ತೋತ್ರಮಾಡಿ “ಶ್ರೀರಾಮ, ಇನ್ನು ಅಯೋಧ್ಯೆಗೆ ಪ್ರಯಾಣ ಮಾಡು. ವಾನರರನ್ನು ಅವರ ಸ್ಥಾನಗಳಿಗೆ ಕಳಿಸು (೧೯-೧೮). ನಿನ್ನಲ್ಲಿ ಪೂರ್ಣಾನುರಾಗವುಳ್ಳ ಮೈಥಿಲಿಯು ಬಗೆಬಗೆಯ ಕಷ್ಟಗಳಿಗೆ ಸಿಕ್ಕಿ ನೊಂದಿ ದ್ದಾಳೆ. ಅವಳನ್ನು ಸಂತೈಸು. ಅಯೋಧ್ಯೆಗೆ ಹೋಗಿ ನಿನಗಾಗಿ ಕಾದಿರುವ ಮಹಾತ್ಮನಾದ ಶತ್ರುಘ್ನನನ್ನೂ ನಿನ್ನ ಎಲ್ಲ ತಾಯಂದಿರನ್ನೂ ಸಂದರ್ಶಿಸು (೧೯). ನಿನ್ನ ವಿರಹಶೋಕದಿಂದ ವಿಷಣ್ಣನಾಗಿ ವ್ರತನಿಷ್ಠನಾಗಿರುವ ನಿನ್ನ ತಮ್ಮನಾದ ಭರತನನ್ನು ಮೊದಲು ನೋಡು. ಕೋಸಲರಾಜ್ಯದಲ್ಲಿ ಪಟ್ಟಾಭಿಷಿಕ್ತನಾಗಿ ಪ್ರಜೆಗಳನ್ನು ಆನಂದಪಡಿಸು ” ಎಂದು ನುಡಿದು, ಶ್ರೀರಾಮನನ್ನೂ ಲಕ್ಷ್ಮಣನನ್ನೂ ಬೀಳ್ಕೊಂಡು ಸೂರ್ಯಸಂಕಾಶಗಳಾದ ವಿಮಾನಗಳನ್ನೇರಿ ದೇವಲೋಕಗಳಿಗೆ ಹೊರಟರು (೨೦-೨೧). ಕಾಕುತ್ಸ್ಥನು ಲಕ್ಷ್ಮಣಸಮೇತನಾಗಿ ಆ ದೇವೋತ್ತಮರಿಗೆ ವಂದಿಸಿ

ತತಸ್ತು ಸಾ ಲಕ್ಷ್ಮಣರಾಮಪಾಲಿತಾ
 ಮಹಾಚಮೂಹ್ಯಷ್ಟ ಜನಾ ಯಶಸ್ವಿನೀ |
 ಶ್ರಿಯಾ ಜ್ವಲಂತೀ ನಿರರಾಜ ಸರ್ವತೋ
 ನಿಶಾ ಪ್ರಣೇತೇನ ಹಿ ಶೀತರಶ್ಮಿನಾ ||

೨೩

ಇತಿ ಶ್ರೀಮದ್ರಾಮಾಯಣೇ ಯುದ್ಧ ಕಾಂಡೇ ತ್ರಯೋವಿಂಶತ್ಸು ತ್ವರಶತಮಃ ಸರ್ಗಃ



ಬೀಳ್ಕೊಂಡು, ವಾನರಸೇನೆಯು ವಿಶ್ರಮಿಸುವಂತೆ ಆಜ್ಞಾಪಿಸಿದನು. ಶ್ರೀರಾಮಲಕ್ಷ್ಮಣರಿಂದ ಪಾಲಿತವಾದ ಆ ಮಹಾಸೇನೆಯಲ್ಲಿ ಎಲ್ಲೆಲ್ಲಿಯೂ ಹರ್ಷೋಲ್ಲಾಸಗಳೇ ! ಶೀತಕಿರಣವಾದ ಪೂರ್ಣಚಂದ್ರನಿಂದ ಉಲ್ಲಾಸಿತವಾದ ರಜನಿಯಂತೆ ಆ ವಾನರಸೇನೆಯು ಶಾಂತಿಸಂತೋಷಗಳಿಂದ ಕಂಗೊಳಿಸಿತು (೨೨-೨೩).

ಇಲ್ಲಿಗೆ ಶ್ರೀಮದ್ರಾಮಾಯಣದ ಯುದ್ಧ ಕಾಂಡದಲ್ಲಿ ನೂರಿಪ್ಪತ್ತು ಮೂರನೆಯ ಸರ್ಗ



ಚತುರ್ವಿಂಶತ್ಯುತ್ತರತತಮಃ ಸರ್ಗಃ

ಪುಷ್ಪಕೋಪಸ್ಥಾಪನಮ್

ತಾಂ ರಾತ್ರಿಮುಷಿತಂ ರಾನುಂ ಸುಖೋತ್ತಿತನುರಿಂದನುಮ್ |
ಅಬ್ರವೀತ್ ಪ್ರಾಂಜಲಿವಾಕ್ಯಂ ಜಯಂ ಪೃಷ್ಠ್ವಾ ವಿಭೀಷಣಃ || ೧

ಸ್ನಾನಾನಿ ಚಾಂಗರಾಗಾಣಿ ವಸ್ಮಾಕ್ಷ್ಯಾಭರಣಾನಿ ಚ |
ಚಂದನಾನಿ ಚ ದಿವ್ಯಾನಿ ಮಾಲ್ಯಾನಿ ವಿವಿಧಾನಿ ಚ || ೨

ಅಲಂಕಾರವಿದಶ್ಚೇನಾ ನಾರ್ಯಃ ಪದ್ಮನಿಭೇಕ್ಷಣಾಃ |
ಉಪಸ್ಥಿತಾಸ್ತಾಂ ವಿಧಿವತ್ ಸ್ನಾಪಯಿಷ್ಯಂತಿ ರಾಘವ || ೩

ಪ್ರತಿಗೃಹ್ಣಿಷ್ಯತತ್ ಸರ್ವಂ ನುದನುಗ್ರಹಕಾಮ್ಯಯಾ |
ಏವಮುಕ್ತಸ್ತು ಕಾಕುತ್ಸ್ಥಃ ಪ್ರತ್ಯುವಾಚ ವಿಭೀಷಣಮ್ || ೪

ಸರ್ಗ ೧೨೪

ಶ್ರೀರಾಮನು ವಿಭೀಷಣನ ಸತ್ಕಾರಗಳನ್ನು ಸ್ವೀಕರಿಸದೆ, ಅಯೋಧ್ಯೆಗೆ ಹೋಗುವ ಇಚ್ಛೆಯನ್ನು ವ್ಯಕ್ತಪಡಿಸುವುದು. ವಿಭೀಷಣನು ಪುಷ್ಪಕವಿಮಾನವನ್ನು ತರಿಸುವುದು.

ಬ್ರಹ್ಮಾದಿದೇವತೆಗಳು ಹೊರಟುಹೋದಮೇಲೆ, ಆ ದಿನದ ರಾತ್ರಿ ಯನ್ನು ಶ್ರೀರಾಮನು ಸುಖನಿದ್ರೆಯಿಂದ ಕಳೆದು ಎಚ್ಚರಗೊಂಡನು. ಅಷ್ಟರಲ್ಲಿ ವಿಭೀಷಣನು ಬಂದು ಜಯಕಾರಮಾಡಿ “ರಾಘವ, ನಿನ್ನ ಸ್ನಾನಾರ್ಥವಾಗಿ ನೀರು ಎಣ್ಣೆ ಮೊದಲಾದವು ಸಿದ್ಧವಾಗಿವೆ. ಅನುಲೇಪನಗಳನ್ನೂ ವಸ್ಮಾಭರಣಗಳನ್ನೂ ತರಿಸಿದ್ದೇನೆ. ದಿವ್ಯಚಂದನವೂ ವಿವಿಧಪುಷ್ಪಮಾಲೆಗಳೂ ಬಂದಿವೆ (೧-೨). ಕಮಲಲೋಚನೆಯರಾದ ಸ್ತ್ರೀಯರು ನಿನ್ನ ಸೇವೆಗಾಗಿ ಬಂದಿದ್ದಾರೆ. ಅಲಂಕರಿಸುವುದರಲ್ಲಿ ಇವರು ದಕ್ಷರು. ಈ ಸ್ತ್ರೀಯರು ಕ್ರಮವರಿತು ನಿನಗೆ ಸ್ನಾನಮಾಡಿಸುವರು. ಶ್ರೀರಾಮ, ಈ ಸತ್ಕಾರವನ್ನು ಸ್ವೀಕರಿಸು. ನನ್ನನ್ನು ಅನುಗ್ರಹಿಸುವ ಉದ್ದೇಶದಿಂದ

ಹರೀನ್ ಸುಗ್ರೀವಮುಖ್ಯಾಂಸ್ತ್ವಂ ಸ್ನಾನೇನಾಭಿನಮಂತ್ರಯ |
 ಸ ತು ತಾಮ್ಯತಿ ಧರ್ಮಾತ್ಮಾ ಮನು ಹೇತೋಃ ಸುಖೋಚಿತಃ || ೫
 ಸುಕುಮಾರೋ ನುಹಾಬಾಹುಃ ಕುಮಾರಃ ಸತ್ಯಸಂಶ್ರವಃ |
 ತಂ ವಿನಾ ಕೈಕಯೀಪುತ್ರಂ ಭರತಂ ಧರ್ಮಚಾರಿಣಮ್ || ೬
 ನ ಮೇ ಸ್ನಾನಂ ಬಹುಮತಂ ವಸ್ತ್ರಾಣ್ಯಾಭರಣಾನಿ ಚ |
 ಇತ ಏವ ಪಥಾ ಕ್ಷಿಪ್ರಂ ಪ್ರತಿಗಚ್ಛಾಮಿ ತಾಂ ಪುರೀಮ್ || ೭
 ಅಯೋಧ್ಯಾನಾಗತೋ ಹ್ಯೇಷ ಪಂಥಾಃ ಪರಮದುರ್ಗಮಃ |
 ಏವಮುಕ್ತಸ್ತು ಕಾಕುತ್ಸ್ಥಂ ಪ್ರತ್ಯುನಾಚ ವಿಭೀಷಣಃ || ೮
 ಅಹ್ನಾ ತ್ವಾಂ ಸ್ರಾಪಯಿಷ್ಯಾಮಿ ತಾಂ ಪುರೀಂ ಸಾರ್ಥಿನಾತ್ಮಜ |
 ಪುಷ್ಪಕಂ ನಾನು ಭದ್ರಂ ತೇ ವಿಮಾನಂ ಸೂರ್ಯಸಂನಿಭಮ್ || ೯
 ಮನು ಭ್ರಾತುಃ ಕುಬೇರಸ್ಯ ರಾವಣೇನಾಹೃತಂ ಬಲಾತ್ |
 ಹೃತಂ ನಿರ್ಜಿತ್ಯ ಸಂಗ್ರಾಮೇ ಕಾಮಗಂ ದಿವ್ಯಮುತ್ತಮಮ್ || ೧೦

ಲಾದರೂ ಅಂಗೀಕರಿಸು” ಎಂದು ಪ್ರಾರ್ಥಿಸಿದನು (೩-೪). ಆಗ ಕಾಕುತ್ಸ್ಥನು ವಿಭೀಷಣನನ್ನು ನೋಡಿ “ವಿಭೀಷಣ, ಸುಗ್ರೀವನೇ ಮೊದಲಾದ ವಾನರೋತ್ತಮರನ್ನು ಸ್ನಾನಾರ್ಥವಾಗಿ ಕರೆದುಕೊಂಡುಹೋಗು (ನನಗೆ ಯಾವ ಸತ್ಕಾರವೂ ಈಗ ಬೇಡ). ಧರ್ಮಾತ್ಮನಾದ ಭರತನು ನನಗಾಗಿ ದುಃಖದಿಂದ ತಳಮಳಿಸುತ್ತಿದ್ದಾನೆ (೫). ಸುಖೋಚಿತನಾದ ಆ ಸುಕುಮಾರನು ಕಷ್ಟಪಡುತ್ತಿದ್ದಾನೆ. ಸತ್ಯಸಂಧನಾದ ಆ ರಾಜಪುತ್ರನು ವ್ರತನಿಷ್ಠೆಯಲ್ಲಿದ್ದಾನೆ. ಕೈಕಯೀಪುತ್ರನೂ ಧರ್ಮಚಾರಿಯೂ ಆದ ಭರತನನ್ನು ನೋಡದೆ, ನನಗೆ ಈ ಸ್ನಾನ ಬೇಕಾಗಿಲ್ಲ! ಯಾವ ವಸ್ತ್ರಾಭರಣಗಳೂ ಬೇಡ. ವಿಭೀಷಣ, ಹೀಗೆಯೇ ನೇರವಾಗಿ ಆದಷ್ಟು ಬೇಗನೆ ಅಯೋಧ್ಯೆಗೆ ಹೋಗಿ ಸೇರುವೆನು (೬-೭). ಆ ನಗರವನ್ನು ಸೇರುವ ದಾರಿ ಬಹು ದೂರ, ದುರ್ಗಮ” ಎಂದನು. ಅದನ್ನು ಕೇಳಿ ವಿಭೀಷಣನು “ರಾಜಪುತ್ರ, ಒಂದೇ ಹಗಲಿನಲ್ಲಿ ನಿನ್ನನ್ನು ಅಯೋಧ್ಯೆಗೆ ಮುಟ್ಟಿಸುವೆನು! ನಿನ್ನ ಕೃಪೆಯಿಂದ ಪುಷ್ಪಕವೆಂಬ ಸೂರ್ಯಸಂಕಾಶವಾದ ವಿಮಾನವು ನನ್ನ ವಶಕ್ಕೆ ಬಂದಿದೆ (೮-೯). ಅದು ನನ್ನ ಅಣ್ಣನಾದ ಕುಬೇರನದು. ರಾವಣನು

ತ್ವದರ್ಭೇ ಸಾಲಿತಂ ಚೈತತ್ತಿಷ್ಠತ್ಯತುಲನಿಕ್ರಮು |

ತದಿದಂ ನೇಘಸಂಕಾಶಂ ವಿಮಾನಮಿಹ ತಿಷ್ಠತಿ ||

೧೦

ತೇನ ಯಾಸ್ಯಸಿ ಯಾನೇನ ತ್ವಮಯೋಧ್ಯಾಂ ಗತಜ್ವರಃ |

ಅಹಂ ತೇ ಯದ್ಯನುಗ್ರಾಹ್ಯೋ ಯದಿ ಸ್ಮರಸಿ ನೇ ಗುಣಾನ್ || ೧೨

ನಸ ತಾನದಿಹ ಪ್ರಾಜ್ಞ ಯದ್ಯಸ್ತಿ ನುಯಿ ಸೌಹೃದಮ್ |

ಲಕ್ಷ್ಮಣೇನ ಸಹ ಭ್ರಾತ್ರಾ ವೈದೇಹ್ಯಾ ಚಾಪಿ ಭಾರ್ಯಯಾ || ೧೩

ಅರ್ಚಿತಃ ಸರ್ವಕಾಮೈಸ್ತ್ವಂ ತತೋ ರಾಮು ಗಮಿಷ್ಯಸಿ |

ಪ್ರೀತಿಯುಕ್ತಸ್ಯ ನೇ ರಾಮು ಸಸೈನ್ಯಃ ಸಸುಹೃದ್ಗುಣಃ || ೧೪

ಸತ್ಕ್ರಿಯಾಂ ವಿಹಿತಾಂ ತಾನದ್ಗೃಹಾಣ ತ್ವಂ ನುಯೋದ್ಯತಾಮ್ |

ಪ್ರಣಯಾದ್ಭಹುಮಾನಾಚ್ಚ ಸೌಹೃದೇನ ಚ ರಾಘವ || ೧೫

ಪ್ರಸಾದಯಾಮಿ ಪ್ರೇಷ್ಯೋಽಹಂ ನ ಖಲ್ವಾಜ್ಞಾಪಯಾಮಿ ತೇ |

ಏನನುಕ್ತಸ್ತತೋ ರಾಮುಃ ಪ್ರತ್ಯುವಾಚ ವಿಭೀಷಣಮ್ || ೧೬

ಸಂಗ್ರಾಮದಲ್ಲಿ ಅನನನ್ನು ಜಯಿಸಿ ಬಲಾತ್ಕಾರದಿಂದ ಆ ವಿಮಾನವನ್ನು ತಂದಿದ್ದನು. ಅದು ಕಾಮಗಾಮಿಯಾದ ದಿವ್ಯವಿಮಾನ. ನಿನಗೋಸ್ಕರ ವಾಗಿಯೇ ಅದನ್ನು ಇನ್ನೂ ಉಳಿಸಿಕೊಂಡಿದ್ದೇನೆ. ಆ ವಿಮಾನವು ಗಗನ ಮಾರ್ಗದಲ್ಲಿ ನೇಘದಂತೆ ವೇಗವಾಗಿ ಸಂಚರಿಸಬಲ್ಲದು. ಅದು ಸಿದ್ಧ ವಾಗಿದೆ! (೧೦-೧೧). ಆ ವಿಮಾನದಲ್ಲಿ ಕುಳಿತು ನಿಶ್ಚಿಂತೆಯಿಂದ ನೀನು ಅಯೋಧ್ಯೆಗೆ ಹೋಗಬಹುದು. ಶ್ರೀರಾಮ, ನಾನು ಅನುಗ್ರಹಕ್ಕೆ ಅರ್ಹ ನಾಗಿದ್ದರೆ, ನನ್ನ ಗುಣಗಳು ನಿನಗೆ ಗ್ರಾಹ್ಯವಾಗಿದ್ದರೆ, ನನ್ನಲ್ಲಿ ಪ್ರೀತಿ ಇದ್ದರೆ-ಒಂದೆರಡು ದಿನವಾದರೂ ಇಲ್ಲಿ ಉಳಿದುಕೊ. ನಿನ್ನ ತಮ್ಮನಾದ ಲಕ್ಷ್ಮಣನಿಂದಲೂ ಪತ್ನಿಯಾದ ವೈದೇಹಿಯಿಂದಲೂ ಸಮೇತನಾಗಿ ಇಲ್ಲಿರು (೧೨-೧೩). ನನಗೆ ತೋರಿದ ಇಷ್ಟಾರ್ಥಗಳಿಂದ ನಿಮ್ಮನ್ನು ಅರ್ಚಿಸುವೆನು ಅನಂತರ ಪ್ರಯಾಣಮಾಡಬಹುದು. ವಾನರಸೇನೆಯಿಂದಲೂ ಮಿತ್ರವರ್ಗ ದಿಂದಲೂ ಪರಿವೃತನಾಗಿ, ಶ್ರೀರಾಮ, ಸಂತೋಷದಿಂದ ನಾನು ಅರ್ಚಿಸುವ ಸತ್ಕಾರವನ್ನು ಸ್ವೀಕರಿಸು. ನಿನ್ನಲ್ಲಿರುವ ಪ್ರೇಮದಿಂದಲೂ ಗೌರವಬುದ್ಧಿ

ರಕ್ಷಸಾಂ ವಾನರಾಣಾಂ ಚ ಸರ್ವೇಷಾಂ ಚೋಪಶೃಣ್ಣುತಾಮ್ |
 ಪೂಜಿತೋಽಹಂ ತ್ವಯಾ ಸೌಮ್ಯ ಸಾಚಿನ್ಯೇನ ಪರಂತಪ || ೧೭
 ಸರ್ವಾತ್ಮನಾ ಚ ಚೇಷ್ಟಾಭಿಃ ಸೌಹೃದೇನೋತ್ತಮೇನ ಚ |
 ನ ಖಲ್ವೇತನ್ನ ಕುರ್ಯಾಂ ತೇ ವಚನಂ ರಾಕ್ಷಸೇಶ್ವರ || ೧೮
 ತಂ ತು ಮೇ ಭ್ರಾತರಂ ದ್ರಷ್ಟುಂ ಭರತಂ ತ್ವರತೇ ಮನಃ |
 ಮಾಂ ನಿವರ್ತಯಿತುಂ ಯೋಽಸೌ ಚಿತ್ರಕೂಟಮುಪಾಗತಃ || ೧೯
 ಶಿರಸಾ ಯಾಚತೋ ಯಸ್ಯ ವಚನಂ ನ ಕೃತಂ ಮಯಾ |
 ಕೌಸಲ್ಯಾಂ ಚ ಸುಮಿತ್ರಾಂ ಚ ಕೈಕೇಯೀಂ ಚ ಯಶಸ್ವಿನೀಮ್ ||
 ಗುರೂಂಶ್ಚ ಸುಹೃದಶ್ಚೈವ ಪೌರಾನ್ ಜಾನಪದೈಃ ಸಹ |
 ಉಪಸ್ಥಾಪಯ ಮೇ ಕ್ಷಿಪ್ರಂ ವಿಮಾನಂ ರಾಕ್ಷಸೇಶ್ವರ || ೨೦
 ಕೃತಕಾರ್ಯಸ್ಯ ಮೇ ವಾಸಃ ಕಥಂಸ್ವಿದಿಹ ಸಂಮತಃ |
 ಅನುಜಾನೀಹಿ ಮಾಂ ಸೌಮ್ಯ ಪೂಜಿತೋಽಸ್ಮಿ ವಿಭೀಷಣ || ೨೧

ಯಿಂದಲೂ ಸುಹೃದ್ಭಾವದಿಂದಲೂ ಬೇಡಿಕೊಳ್ಳುತ್ತೇನೆ ನಾನು ನಿನ್ನ
 ಭೃತ್ಯ ನಾನು ಆಜ್ಞಾಪಿಸಬಲ್ಲೆನೆ?" ಎಂದು ಅರಿಕೆಮಾಡಿದನು (೧೪-೧೬).
 ಆಗ-ಸಮಸ್ತ ರಾಕ್ಷಸರೂ ವಾನರರೂ ಕೇಳುತ್ತಿರುವಾಗ, ರಾಘವನು
 ವಿಭೀಷಣನನ್ನು ಕುರಿತು "ಸೌಮ್ಯ-ರಾಕ್ಷಸೇಶ್ವರ, ಅಮೂಲ್ಯವಾದ ನಿನ್ನ
 ಮಂತ್ರಾಲೋಚನೆಯಿಂದ ನನ್ನನ್ನು ಸತ್ಕರಿಸಿದ್ದೀಯೆ. ನಿನ್ನ ಕೃತಿ,
 ನಿಷ್ಕಳಂಕವಾದ ಸೌಹಾರ್ದ-ಮೊದಲಾದ್ದರಿಂದ ಸರ್ವವಿಧದಲ್ಲಿಯೂ
 ನಾನು ಸಂತೃಪ್ತನಾಗಿದ್ದೇನೆ ನಿನ್ನ ಮಾತನ್ನು ನಾನು ತೆಗೆದುಹಾಕತಕ್ಕವ
 ನಲ್ಲ (೧೭-೧೮) ಆದರೆ, ವಿಭೀಷಣ, ತಮ್ಮನಾದ ಭರತನನ್ನು ನೋಡಲು
 ಮನಸ್ಸು ತವಕಿಸುತ್ತಿದೆ! ನನ್ನನ್ನು ವನವಾಸದಿಂದ ಹಿಂದಿರುಗಿಸಿ
 ರಾಜಧಾನಿಗೆ ಕರೆದೊಯ್ಯಲು ಅವನು ಚಿತ್ರಕೂಟದವರೆಗೆ ಬಂದಿದ್ದನು(೧೯)
 ತಲೆಬಾಗಿ ಬೇಡಿಕೊಂಡನು. ಆದರೂ ಅವನ ಮಾತನ್ನು ನಾನು ನಡೆಸಲಿಲ್ಲ.
 ಕೌಸಲ್ಯೆ, ಸುಮಿತ್ರೈ, ಕೈಕೇಯಿ, ಗುರುಗಳು, ಮಿತ್ರರು, ಪೌರರು, ಪ್ರಜೆಗಳು
 -ಇವರನ್ನು ನೋಡಬೇಕೆನಿಸುತ್ತದೆ. ರಾಕ್ಷಸೇಂದ್ರ, ಆ ವಿಮಾನವನ್ನು
 ಬೇಗನೆ ತರಿಸು (೨೦-೨೧). ಉದ್ದಿಷ್ಟವಾದ ಕಾರ್ಯವೆಲ್ಲವೂ ನಡೆದಮೇಲೆ

ಮನ್ಯುರ್ನ ಖಲು ಕರ್ತವ್ಯಸ್ತ್ವರಿತಂ ತ್ವಾನುಮಾನಯೇ |
ರಾಘವಸ್ಯ ನಚಃ ಶ್ರುತ್ವಾ ರಾಕ್ಷಸೇಂದ್ರೋ ವಿಭೀಷಣಃ || ೨೩

ತದ್ವಿನಾನಂ ಸಮಾದಾಯ ತೂರ್ಣಂ ಪ್ರತಿನಿವರ್ತತ |
ತತಃ ಕಾಂಚನಚಿತ್ರಾಂಗಂ ವೈದೂರ್ಯಮಯವೇದಿಕಮ್ || ೨೪

ಕೂಟಾಗಾರ್ಯಃ ಪರಿಕ್ಷಿಪ್ತಂ ಸರ್ವತೋ ರಜತಪ್ರಭಮ್ |
ಪಾಂಡರಾಭಿಃ ಪತಾಕಾಭಿರ್ಭೃಜೈಶ್ಚ ಸಮಲಂಕೃತಮ್ || ೨೫

ಶೋಭಿತಂ ಕಾಂಚನೈರ್ಹರ್ಮ್ಯೈರ್ಹೇಮಪದ್ಮವಿಭೂಷಿತಮ್ |
ಪ್ರೇಕೀರ್ಣಂ ಕಿಂಕಿಣೀಜಾಲ್ಮೈರ್ಮುಕ್ತಾನುಣಿಗವಾಕ್ಷಿತಮ್ || ೨೬

ಘಂಟಾಜಾಲ್ಮೈಃ ಪರಿಕ್ಷಿಪ್ತಂ ಸರ್ವತೋ ನುಧುರಸ್ಪನಮ್ |
ಯನ್ನೇರುಶಿಖರಾಕಾರಂ ನಿರ್ಮಿತಂ ವಿಶ್ವಕರ್ಮಣಾ || ೨೭

ನಾನು ಇಲ್ಲಿ ವಿಲಂಬಿಸುವುದು ಸರಿಯಾಗದು. ಸೌಮ್ಯ, ನನಗೆ ಅನುಮತಿಯನ್ನು ಕೊಡು. ಸಕಲ ಸತ್ಕಾರಗಳಿಂದಲೂ ಪೂಜಿತನಾದೆನೆಂದು ತಿಳಿ. ವಿಭೀಷಣ, ಬೇಸರಮಾಡಿಕೊಳ್ಳಬೇಡ. ಬೇಗನೆ ಹೊರಡಲು ಒಪ್ಪಿಗೆಯನ್ನು ಕೊಡು” ಎಂದನು (೨೨-೨೩). ರಾಘವನ ನುಡಿಯನ್ನು ಕೇಳಿ, ವಿಭೀಷಣನು ಲಂಕೆಗೆ ಹೋಗಿ ಶೀಘ್ರದಲ್ಲಿ ವಿಮಾನವನ್ನು ತಂದನು. ಆ ಪುಷ್ಪಕವಿಮಾನದ ಸಕಲ ಭಾಗಗಳೂ ಚಿನ್ನದಿಂದ ಚಿತ್ರಿತವಾಗಿದ್ದವು. ಮಧ್ಯದಲ್ಲಿ ವೈದೂರ್ಯಮಯವಾದ ವೇದಿಕೆ ಇದ್ದಿತು. ಅಲ್ಲಲ್ಲಿ ರಜತಮಯವಾದ ಮಂಟಪಗಳಿದ್ದವು. ಬಿಳಿಯ ಪತಾಕೆಗಳಿಂದಲೂ ಧ್ವಜಸ್ತಂಭಗಳಿಂದಲೂ ಭೂಷಿತವಾಗಿದ್ದಿತು (೨೪-೨೫). ನಡುನಡುವೆ ಕಾಂಚನಮಯವಾದ ಸೌಧಗಳಿದ್ದವು. ಚಿನ್ನದ ತಾವರೆಗಳಿಂದ ಅಲಂಕರಿಸಲಾಗಿದ್ದಿತು. ಆ ವಿಮಾನವನ್ನು ಕಿರುಗೆಜ್ಜೆಗಳಿಂದ ಸಿಂಗರಿಸಲಾಗಿತ್ತು. ಕಿಟಕಿಗಳು ಮುತ್ತಿನನುಣಿಗಳಿಂದ ಭೂಷಿತವಾಗಿದ್ದವು (೨೬). ಎಲ್ಲ ದಿಕ್ಕುಗಳಲ್ಲಿಯೂ ಇಂಪಾಗಿ ರಝಣರಝಣಿಸುವ ಕಿರುಗಂಟೆಗಳನ್ನು ತೂಗಿಹಾಕಲಾಗಿತ್ತು. ಸುಮೇರುಪರ್ವತದ ಒಂದು ಶಿಖರವೋ ಎಂದು ಕಾಣುವಂತೆ, ವಿಶ್ವಕರ್ಮನು ಆ ವಿಮಾನವನ್ನು ರಮ್ಯವಾಗಿ ನಿರ್ಮಿಸಿದ್ದನು (೨೭).

ಬಹುಭಿರ್ಭೂಷಿತಂ ಹರ್ನೈರ್ಯುಕ್ತಾರಜತಸಂನಿಭೈಃ |
ತಲೈಃ ಸ್ನಾಟಿಕಚಿತ್ರಾಂಗೈರ್ವೈದೂರ್ಯೈಶ್ಚ ವರಾಸನೈಃ || ೨೮

ನುಹಾರ್ಹಾಸ್ತರಣೋಪೇತೈರುಪಪನ್ನಂ ನುಹಾರ್ಥನೈಃ |
ಉಪಸ್ಥಿತಮನಾಧ್ಯಷ್ಟಂ ತದ್ವಿನಾನಂ ಮನೋಜವನ್ || ೨೯
ನಿನೇದಯಿತ್ವಾ ರಾನಾಯ ತಸ್ಥಾ ತತ್ರ ವಿಭೀಷಣಃ ||

ತತ್ ಪುಷ್ಪಕಂ ಕಾನುಗನುಂ ವಿನಾನ-
ನುಪಸ್ಥಿತಂ ಭೂಧರಸಂನಿಕಾಶನ್ |

ದೃಷ್ಟ್ವಾ ತದಾ ವಿಸ್ಮಯಮಾಜಗಾಮು
ರಾನುಃ ಸಸೌಮಿತ್ರಿದಾರಸತ್ತ್ವಃ || ೩೦

ಇತಿ ಶ್ರೀಮದ್ರಾಮಾಯಣೇ ಯುದ್ಧಕಾಂಡೇ ಚತುರ್ವಿಂಶತ್ಯುತ್ತರಶತತಮಃ ಸರ್ಗಃ

ಮುತ್ತಿನ ರಾಶಿಗಳೋ ಬೆಳ್ಳಿಯ ಸಂಚಯಗಳೋ ಎಂಬಂತೆ ನಿರ್ಮಲವಾದ ಅನೇಕ ಪ್ರಾಸಾದಗಳು ಅದರಲ್ಲಿ ಕಂಗೊಳಿಸುತ್ತಿದ್ದವು. ಆ ವಿನಾನದ ನೆಲವು ಸ್ವಟಿಕಶಿಲೆಯಿಂದ ಚಿತ್ರಮಯವಾಗಿ ರಚಿತವಾಗಿತ್ತು. ವೈಡೂರ್ಯಮಯವಾದ ಉತ್ತಮಪೀಠಗಳು ವಿರಾಜಿಸುತ್ತಿದ್ದವು (೨೮). ಆ ಪೀಠಗಳಮೇಲೆ ಬಹುಮೂಲ್ಯದ ವಸ್ತುಗಳನ್ನು ಹಾಸಲಾಗಿತ್ತು. ಸರ್ವೋತ್ತಮವಾದ ವಸ್ತುಗಳಿಂದ ಆ ವಿನಾನವನ್ನು ಅಣಿಗೊಳಿಸಲಾಗಿತ್ತು. ಅಭೇದ್ಯವಾದ ಆ ಪುಷ್ಪಕವಿನಾನವು ಮನೋವೇಗದಿಂದ ಹಾರುವ ಸಾಮರ್ಥ್ಯವನ್ನು ಪಡೆದಿತ್ತು. ಆ ವಿನಾನವು ಬಂದು ಸಿದ್ಧವಾಗಿದೆಯೆಂದು ವಿಭೀಷಣನು ಶ್ರೀರಾಮನಿಗೆ ತಿಳಿಸಿದನು (೨೯). ಧೀರೋದಾತ್ತನಾದ ಶ್ರೀರಾಮನು ಸೌಮಿತ್ರಿಯೊಡನೆ ಬಂದು, ವಿನಾನ ಸ್ವಾಮಿಯ ಇಚ್ಛಾಮಾತ್ರದಿಂದ ಎಲ್ಲಿಂದರಲ್ಲಿಗೆ ಸಂಚರಿಸಬಲ್ಲ ಪರ್ವತ ಸಂಕಾಶವಾದ ಆ ಪುಷ್ಪಕವಿನಾನವನ್ನು ವೀಕ್ಷಿಸಿ ವಿಸ್ಮಿತನಾದನು (೩೦).

ಇಲ್ಲಿಗೆ ಶ್ರೀಮದ್ರಾಮಾಯಣದ ಯುದ್ಧಕಾಂಡದಲ್ಲಿ ನೂರಿಪ್ಪತ್ತು ನಾಲ್ಕನೆಯ ಸರ್ಗ

ಪಂಚನಿಂಶತ್ಕೃತ್ತರಶತತಮಃ ಸರ್ಗಃ

ಪುಷ್ಪಕೋತ್ಸವನಮ್

ಉಪಸ್ಥಿತಂ ತು ತಂ ದೃಷ್ಟ್ವಾ ಪುಷ್ಪಕಂ ಪುಷ್ಪಭೂಷಿತಮ್ |
ಅವಿದೂರಸ್ಥಿತೋ ರಾನುಂ ಪ್ರತ್ಯುವಾಚ ವಿಭೀಷಣಃ || ೧

ಸ ತು ಬದ್ಧಾಂಜಲಿಃ ಪ್ರಹ್ಲೋ ವಿನೀತೋ ರಾಕ್ಷಸೇಶ್ವರಃ |
ಅಬ್ರವೀತ್ಪ್ರಯೋಸೇತಃ ಕಿಂ ಕರೋಮೀತಿ ರಾಘವಮ್ || ೨

ತನುಬ್ರವೀನ್ಮಹಾತೇಜಾ ಲಕ್ಷ್ಮಣಸ್ಯೋಪಶೃಣ್ವತಃ |
ವಿನ್ಯುಶ್ಯ ರಾಘವೋ ವಾಕ್ಯಮಿದಂ ಸ್ನೇಹಪುರಸ್ಕೃತಮ್ || ೩

ಕೃತಪ್ರಯತ್ನಕರ್ಮಾಣೋ ವಿಭೀಷಣ ನನೌಕಸಃ |
ರತ್ನೈರರ್ಥೈಶ್ಚ ನಿವಿಧೈರ್ಭೂಷಣೈಶ್ಚಾಪಿ ಪೂಜಯ || ೪

ಸರ್ಗ ೧೨೫

ಶ್ರೀರಾಮನು ಸೀತಾಲಕ್ಷ್ಮಣಸಮೇತನಾಗಿ ಪುಷ್ಪಕವಿಮಾನವನ್ನೇರುವುದು.

ಶ್ರೀರಾಮನ ಅನುಜ್ಞೆಯಂತೆ ಸುಗ್ರೀವಾದಿಗಳೂ ವಿಭೀಷಣನೂ
ಅಯೋಧ್ಯಾಭಿಮುಖರಾಗಿ ವಿಮಾನವನ್ನು ಹತ್ತುವುದು.

ಪುಷ್ಪಾಲಂಕೃತವಾದ ಪುಷ್ಪಕವಿಮಾನವು ಸಿದ್ಧವಾಗಿರುವುದನ್ನು ಕಂಡು, ವಿಭೀಷಣನು ಆ ವಿಷಯವನ್ನು ಶ್ರೀರಾಮನಿಗೆ ಅರಿಕೆ ಮಾಡಿದನು. ಆ ರಾಕ್ಷಸೇಶ್ವರನು ಬದ್ಧಾಂಜಲಿಯಾಗಿ ತಲೆಬಾಗಿ ವಿನಯದಿಂದ “ಶ್ರೀರಾಮ, ಇನ್ನು ನಾನು ಪಾಲಿಸಬೇಕಾದ ಆಜ್ಞೆ ಯಾವುದು?” ಎಂದು ಕೇಳಿದನು (೧-೨). ಆಗ ತೇಜೋನಿಧಿಯಾದ ರಾಘವನು ಸ್ವಲ್ಪ ಅಲೋಚಿಸಿ ಸಮೀಪದಲ್ಲಿದ್ದ ಲಕ್ಷ್ಮಣನಿಗೆ ಕೇಳಿಸುವಂತೆ ವಿಭೀಷಣನನ್ನು ಕುರಿತು ಸ್ನೇಹದಿಂದ “ವಿಭೀಷಣ, ಈ ವಾನರಯೋಧರು ನನಗೋಸ್ಕರ ಬಹಳ ಶ್ರಮವನ್ನು ವಹಿಸಿದರು. ನಾಹಸಕೃತ್ಯಗಳನ್ನೆಸಗಿದರು. ಇವರಿಗೆ ರತ್ನಾದಿ ವಿವಿಧವಸ್ತುಗಳನ್ನೂ ಉಡಿಗೆತೊಡಿಗೆಗಳನ್ನೂ ಕೊಟ್ಟು ಸತ್ಕರಿಸು (೩-೪).

ಸಹೈಭಿರಜಿತಾ ಲಂಕಾ ನಿರ್ಜಿತಾ ರಾಕ್ಷಸೇಶ್ವರ |
 ಹೃಷ್ಯೈಃ ಪ್ರಾಣಭಯಂ ತ್ಯಕ್ತ್ವಾ ಸಂಗ್ರಾಮೇಷ್ವನಿವರ್ತಿಭಿಃ || ೫
 ತ ಇಮೇ ಕೃತಕರ್ಮಾಣಃ ಪೂಜ್ಯಂತಾಂ ಸರ್ವವಾನರಾಃ |
 ಧನರತ್ನಪ್ರದಾನೇನ ಕರ್ಮೈಷಾಂ ಸಫಲಂ ಕುರು || ೬
 ಏನಂ ಸಂಮಾನಿತಾಶ್ಚೈತೇ ಮಾನಾರ್ಹಾ ಮಾನದ ತ್ವಯಾ |
 ಭವಿಷ್ಯಂತಿ ಕೃತಜ್ಞೇನ ನಿರ್ವೃತಾ ಹರಿಯೂಥಸಾಃ || ೭
 ತ್ಯಾಗಿನಂ ಸಂಗ್ರಹೀತಾರಂ ಸಾನುಕ್ರೋಶಂ ಯಶಸ್ವಿನಮ್ |
 ಸರ್ವೇ ತ್ವಾನುವಗಚ್ಛಂತಿ ತತಃ ಸಂಬೋಧಯಾಮ್ಯಹಮ್ || ೮
 ಹೀನಂ ರತಿಗುಣೈಃ ಸರ್ವೈರಭಿಹಂತಾರಮಾಹನೇ |
 ತ್ಯಜಂತಿ ನೃಪತಿನಿ ಸೇನಾಃ ಸಂನಿಗ್ನಾಸ್ತಂ ನರೇಶ್ವರಮ್ || ೯

ರಾಕ್ಷಸೇಶ್ವರ, ದುರ್ಜಯವಾದ ಲಂಕೆಯನ್ನು ಇವರ ನೆರವಿನಿಂದಲೇ ಜಯಿಸಿದೆವು. ಈ ಸೈನಿಕರು ಪ್ರಾಣಭಯವನ್ನು ತೊರೆದು ಉತ್ಸಾಹದಿಂದ ಕಾದಾಡಿದ್ದಾರೆ. ಈ ವಾನರರು ಸಂಗ್ರಾಮಗಳಲ್ಲಿ ಹಿಂಜರಿಯದೆ ಹೋರಾಡಿದ್ದಾರೆ (೫). ತಮ್ಮ ಕಾರ್ಯವನ್ನು ಸಾಧಿಸಿ ಕೃತಕೃತ್ಯರಾಗಿದ್ದಾರೆ ಇವರೆಲ್ಲರನ್ನೂ ಯೋಗ್ಯರೀತಿಯಲ್ಲಿ ಆದರಿಸು. ಧನವನ್ನೂ ಉತ್ತಮ ವಸ್ತುಗಳನ್ನೂ ಕೊಟ್ಟು, ಇವರ ಸಾಹಸವು ಸಫಲವಾಗುವಂತೆ ನೋಡಿಕೊಳ್ಳು (೬). ವಿಭೀಷಣ, ಈ ವಾನರಯೋಧರು ಸಂಮಾನಕ್ಕೆ ಅರ್ಹರು. ನೀನೂ ಸಹ ಇವರನ್ನು ಸಂಮಾನಿಸಲು ಸಮರ್ಥನೂ ಉದಾರಿಯೂ ಆಗಿದ್ದೀಯೆ. ಇವರನ್ನು ಆದರಿಸಿದರೆ, ನಿನ್ನ ಕೃತಜ್ಞತೆಯನ್ನು ಕಂಡು ವಾನರಯೂಥಪರೆಲ್ಲರೂ ಸಂತೋಷಪಡುವರು (೭). ಆಗ ನೀನು ಉದಾರಿಯೆಂದೂ ಮಿತ್ರಸಂಗ್ರಹತತ್ಪರನೆಂದೂ ಎಲ್ಲರೂ ತಿಳಿಯುತ್ತಾರೆ. ನೀನು ಅನುಕಂಪವುಳ್ಳವನೆಂದೂ ಕೀರ್ತಿಶಾಲಿಯೆಂದೂ ಭಾವಿಸುತ್ತಾರೆ. ಆದ್ದರಿಂದ ನಿನಗೆ ಈ ವಿಷಯವನ್ನು ಜ್ಞಾಪಿಸುತ್ತಿದ್ದೇನೆ (೮). ಲಂಕೇಶ್ವರ, ರಾಜನಲ್ಲಿ ಪ್ರೀತಿಕರವಾದ ಔದಾರ್ಯಾದಿಗುಣಗಳಿಲ್ಲ

ಏವಮುಕ್ತಸ್ತು ರಾಮೇಣ ವಾನರಾಂಸ್ತಾನ್ ವಿಭೀಷಣಃ |
 ರತ್ನಾರ್ಥೈಃ ಸಂವಿಭಾಗೇನ ಸರ್ವಾನೇನಾಭ್ಯಪೂಜಯತ್ || ೧೦

ತತಸ್ತಾನ್ ಪೂಜಿತಾನ್ ದೃಷ್ಟ್ವಾ ರತ್ನೈರರ್ಥೈಶ್ಚ ಯೂಥಪಾನ್ |
 ಆರುರೋಹ ತತೋ ರಾಮಸ್ತದ್ವಿಮಾನಮಸುತ್ತಮಮ್ || ೧೧

ಅಂಕೇನಾದಾಯ ವೈದೇಹೀಂ ಲಜ್ಜಮಾನಾಂ ಯಶಸ್ವಿನೀಮ್ |
 ಲಕ್ಷ್ಮಣೇನ ಸಹ ಭ್ರಾತ್ರಾ ವಿಕ್ರಾಂತೇನ ಧನುಷ್ಮತಾ || ೧೨

ಅಬ್ರವೀಚ್ಚ ವಿಮಾನಸ್ಥಃ ಪೂಜಯನ್ ಸರ್ವವಾನರಾನ್ |
 ಸುಗ್ರೀವಂ ಚ ಮಹಾವೀರ್ಯಂ ಕಾಕುತ್ಸ್ಥಃ ಸವಿಭೀಷಣಮ್ || ೧೩

ಮಿತ್ರಕಾರ್ಯಂ ಕೃತಮಿದಂ ಭವದ್ಧಿರ್ವಾನರೋತ್ತಮಾಃ |
 ಅನುಜ್ಞಾತಾ ಮಯಾ ಸರ್ವೇ ಯಥೇಷ್ಟಂ ಪ್ರತಿಗಚ್ಛಥ || ೧೪

ದಿದ್ದರೆ, ಸೈನಿಕರು ಉದ್ವಿಗ್ನರಾಗುತ್ತಾರೆ. ಯುದ್ಧದಲ್ಲಿ ಬರಿಯ ಹಿಂಸೆ ಯೊಂದನ್ನೇ ಕೊಡುತ್ತಿದ್ದರೆ, ಅವನನ್ನು ತ್ಯಜಿಸುತ್ತಾರೆ” ಎಂದು ಹೇಳಿದನು. ಅನಂತರ ವಿಭೀಷಣನು ವಿವಿಧ ರತ್ನಗಳನ್ನೂ ನಾನಾಬಗೆಯ ಉತ್ತಮ ವಸ್ತುಗಳನ್ನೂ ತರಿಸಿ, ಸಮಸ್ತ ವಾನರಯೋಧರಿಗೂ ಹಂಚಿಸಿ ಉಚಿತ ರೀತಿಯಲ್ಲಿ ಸತ್ಕರಿಸಿದನು (೯-೧೦). ಈ ಪ್ರಕಾರವಾಗಿ ಸಕಲ ವಾನರ ಯೋಧರೂ ಸತ್ಕರಿಸಲ್ಪಟ್ಟುದನ್ನು ಕಣ್ಣಿಂದ ನೋಡಿದ ಮೇಲೆ, ಶ್ರೀರಾಮನು ಪುಷ್ಪಕವಿಮಾನವನ್ನು ಹತ್ತಿದನು. ನಾಚಿಕೆಯಿಂದ ಬಳುಕು ತಿದ್ದ ಕೀರ್ತಿಶಾಲಿನಿಯಾದ ವೈದೇಹಿಯನ್ನು ತನ್ನ ಅಂಕದಲ್ಲಿ ಎತ್ತಿಕೊಂಡು, ವೀರಾಗ್ರಣಿಯೂ ಧನುರ್ಧಾರಿಯೂ ಆದ ಲಕ್ಷ್ಮಣನಿಂದ ಸಮೇತನಾಗಿ ಶ್ರೀರಾಮನು ವಿಮಾನವನ್ನೇರಿದನು! (೧೧-೧೨). ಕಾಕುತ್ಸ್ಥನು ಪುಷ್ಪಕ ವಿಮಾನದಲ್ಲಿ ನಿಂತು, ಮಹಾಸತ್ವಶಾಲಿಯಾದ ಸುಗ್ರೀವನನ್ನೂ ವಿಭೀಷಣನನ್ನೂ ಸಕಲ ವಾನರರನ್ನೂ ನೋಡಿ ಆದರದಿಂದ “ಮಿತ್ರರೆ- ವಾನರೋತ್ತಮರೆ, ಮಿತ್ರನ ಕಾರ್ಯವೆಂದು ಬಗೆದು ನೀವೆಲ್ಲರೂ ಸೇರಿ ನನ್ನ ಕೆಲಸವನ್ನು ನೆರವೇರಿಸಿಕೊಟ್ಟಿದ್ದೀರಿ. ನಿಮಗೆ ಅನುಜ್ಞೆಯನ್ನು ಕೊಟ್ಟಿದ್ದೇನೆ. ಇನ್ನು ಯಥೇಷ್ಟವಾಗಿ ನಿಮ್ಮ ಸ್ಥಳಗಳಿಗೆ ಹೋಗಬಹುದು

ಯತ್ತು ಕಾರ್ಯಂ ವಯಸ್ಯೇನ ಸುದ್ಯದಾ ನಾ ಪರಂತಪ |
 ಕೃತಂ ಸುಗ್ರೀವ ತತ್ ಸರ್ವಂ ಭವತಾಧರ್ಮಭೀರುಣಾ || ೧೫
 ಕಿಷ್ಕಿಂಧಾಂ ಪ್ರತಿ ಯಾಹ್ಯಾತು ಸ್ವಸ್ಯ ನೈನಾಭಿಸಂವೃತಃ |
 ಸ್ವರಾಜ್ಯೇ ನಸ ಲಂಕಾಯಾಂ ಮಯಾ ದತ್ತೇ ವಿಭೀಷಣ || ೧೬
 ನ ತ್ವಾಂ ಧರ್ಷಯಿತುಂ ಶಕ್ತಾಃ ಸೇಂದ್ರಾ ಅಪಿ ದಿನಾಕಸಃ |
 ಅಯೋಧ್ಯಾಂ ಪ್ರತಿಯಾಸ್ಯಾಮಿ ರಾಜಧಾನೀಂ ಪಿತುರ್ಮನು || ೧೭
 ಅಭ್ಯನುಜ್ಞಾತುಮಿಚ್ಛಾಮಿ ಸರ್ವಾಂಶ್ಚಾನುಂತ್ರಯಾಮಿ ವಃ |
 ಏವಮುಕ್ತಾಸ್ತು ರಾನೇಣ ವಾನರಾಸ್ತೇ ಮಹಾಬಲಾಃ || ೧೮
 ಊಚುಃ ಪ್ರಾಂಜಲಯೋ ರಾಮಂ ರಾಕ್ಷಸಶ್ಚ ವಿಭೀಷಣಃ |
 ಅಯೋಧ್ಯಾಂ ಗಂತುಮಿಚ್ಛಾಮಃ ಸರ್ವಾನ್ಮಯತು ನೋ ಭವಾನ್ ||
 ಉದ್ಯುಕ್ತಾ ವಿಚರಿಸ್ಯಾಮೋ ವನಾನಿ ನಗರಾಣಿ ಚ |
 ದೃಷ್ಟ್ವಾ ತ್ವಾಮುಭಿಷೇಕಾದ್ರಂ ಕೌಸಲ್ಯಾಮುಭಿನಾದ್ಯ ಚ || ೨೦

(೧೩-೧೪). ವೀರಾಗ್ರೇಸರ-ಸುಗ್ರೀವ, ಶುದ್ಧಹೃದಯದ ಗೆಳೆಯನು ಏನೇನು ಮಾಡಬಹುದೋ ಅದೆಲ್ಲವನ್ನೂ ನನಗಾಗಿ ಮಾಡಿದ್ದೀಯೆ. ಅಧರ್ಮಕ್ಕೆ ಅಂಜಿ ನನ್ನ ಕಾರ್ಯವನ್ನು ಸಾಧಿಸಿದ್ದೀಯೆ. ಸೇನಾಪರಿವೃತನಾಗಿ ಕಿಷ್ಕಿಂಧೆಗೆ ಶೀಘ್ರವಾಗಿ ಹೋಗು (೧೫). ವಿಭೀಷಣ, ನಿನಗೆ ಲಂಕೆಯನ್ನು ಸಂಪಾದಿಸಿಕೊಟ್ಟಿದ್ದೇನೆ. ನಿನ್ನ ಸ್ವರಾಜ್ಯದಲ್ಲಿ ರಾಜ್ಯಭಾರವನ್ನು ನಡೆಸುತ್ತಿರು. ಇಂದ್ರಾದಿ ದೇವತೆಗಳೂ ಸಹ ನಿನ್ನನ್ನು ಆಲಾಡಿಸಲಾರರು! ನಾನು ನನ್ನ ತಂದೆಯ ರಾಜಧಾನಿಯಾದ ಅಯೋಧ್ಯೆಗೆ ಪ್ರಯಾಣ ಮಾಡುವೆನು. ನೀವೆಲ್ಲರೂ ನನಗೆ ಅನುಜ್ಞೆಯನ್ನು ಕೊಡಿ. ನಿಮ್ಮೆಲ್ಲರನ್ನೂ ಬೀಳ್ಕೊಳ್ಳುವೆನು” ಎಂದು ನುಡಿದನು (೧೬-೧೮). ಶ್ರೀರಾಮನು ಹೀಗೆನ್ನಲು, ಸಕಲ ವಾನರಯೂಧಪರೂ ವಿಭೀಷಣನೂ ಕೈಮುಗಿದು ಕೊಂಡು “ ಶ್ರೀರಾಮ, ನಾವೂ ಅಯೋಧ್ಯೆಗೆ ಬರಲು ಅಪೇಕ್ಷಿಸುತ್ತೇವೆ. ನಮ್ಮನ್ನೂ ಕರೆದುಕೊಂಡು ಹೋಗು! (೧೯). ಅಲ್ಲಿಯ ಉಪವನಗಳಲ್ಲಿಯೂ ನಗರಗಳಲ್ಲಿಯೂ ತಿರುಗಾಡಿ ವಿಹರಿಸಬೇಕೆಂದು ನಮಗೆ ಬಯಕೆಯಾಗಿದೆ. ನೀನು ಪಟ್ಟಾಭಿಷಿಕ್ತನಾಗುವುದನ್ನು ಕಣ್ಣಿಂದ ನೋಡಬೇಕೆಂದೂ

ಅಚಿರೇಣಾಗಮಿಷ್ಯಾಮುಃ ಸ್ವಾನ್ ಗೃಹಾನ್ಮುಪತೇಃ ಸುತ |
 ಏನಮುಕ್ತಸ್ತು ಧರ್ಮಾತ್ಮಾ ವಾನರೈಃ ಸವಿಭೀಷಣೈಃ || ೨೦

ಅಬ್ರವೀದ್ರಾಘನಃ ಶ್ರೀಮಾನ್ ಸಸುಗ್ರೀವವಿಭೀಷಣಾನ್ |
 ಪ್ರಿಯಾತ್ ಪ್ರಿಯತರಂ ಲಬ್ಧಂ ಯದಹಂ ಸಸುಹೃಜ್ಜನಃ || ೨೧

ಸರ್ವೈರ್ಭವದ್ಭಿಃ ಸಹಿತಃ ಪ್ರೀತಿಂ ಲಪ್ಸ್ಯೇ ಪುರಿಂ ತತಃ |
 ಕ್ಷಿಪ್ರಮಾರೋಹ ಸುಗ್ರೀವ ವಿಮಾನಂ ವಾನರೈಃ ಸಹ || ೨೨

ತ್ವನುಧ್ಯಾರೋಹ ಸಾನಾತ್ಯೋ ರಾಕ್ಷಸೇಂದ್ರ ವಿಭೀಷಣ |
 ತತಸ್ತತ್ ಪುಷ್ಪಕಂ ದಿವ್ಯಂ ಸುಗ್ರೀವಃ ಸಹ ಸೇನಯಾ || ೨೩

ಅಧ್ಯಾರೋಹತ್ತ್ವರನ್ ಶೀಘ್ರಂ ಸಾನಾತ್ಯತ್ವ ವಿಭೀಷಣಃ |
 ತೇಷ್ವಾರೋಹೇಷು ಸರ್ವೇಷು ಕೌಬೇರಂ ಪರಮಾಸನಮ್ || ೨೪

ರಾಘವೇಣಾಭ್ಯನುಜ್ಞಾತಮುತ್ಪಸಾತ ವಿಹಾಯಸಮ್ |
 ಯಯೌ ತೇನ ವಿಮಾನೇನ ಹಂಸಯುಕ್ತೇನ ಭಾಸ್ವತಾ || ೨೫

ನಿನ್ನ ಜನನಿಯಾದ ಕೌಸಲ್ಯಾದೇವಿಯನ್ನು ಕಂಡು ಅಭಿವಾದನೆ ಮಾಡ ಬೇಕೆಂದೂ ನಮಗೆ ಆಸೆಯಾಗಿದೆ. ಅನಂತರ, ರಾಜವುತ್ರ, ನಾವು ನಮ್ಮ ಮನೆಗಳಿಗೆ ಹೋಗುವೆವು” ಎಂದು ನಿವೇದಿಸಿದರು (೨೦-೨೧). ವಾನರರೂ ವಿಭೀಷಣನೂ ಏಕಕಂಠದಿಂದ ಹೀಗೆನ್ನಲು, ಧರ್ಮಾತ್ಮನಾದ ರಾಘವನು ಸುಗ್ರೀವ ವಿಭೀಷಣರನ್ನು ನೋಡಿ “ಬಹಳ ಸಂತೋಷವಾಯಿತು. ಆನಂದದ ಮೇಲೆ ಆನಂದದ ಪ್ರಸಂಗ ಒದಗಿತು! (೨೨). ಮಿತ್ರರಾದ ನಿಮ್ಮೆಲ್ಲರೊಡನೆ ಅಯೋಧ್ಯೆಗೆ ಹೋದರೆ ನನಗೆ ವರಮಾನಂದವಾಗುವುದು. ಸುಗ್ರೀವ, ಬೇಗನೆ ವಿಮಾನವನ್ನು ಹತ್ತು. ನಿನ್ನ ಸೈನಿಕರಿಲ್ಲರೂ ಹತ್ತುಲಿ. ರಾಕ್ಷಸೇಂದ್ರ-ವಿಭೀಷಣ, ನಿನ್ನ ಅಮಾತ್ಯರೊಡನೆ ನೀನೂ ವಿಮಾನವನ್ನೇರು” ಎಂದು ತಿಳಿಸಿದನು (೨೩-೨೪). ಅನಂತರ ಸುಗ್ರೀವನೂ ಅವನ ಸೈನಿಕರೂ, ವಿಭೀಷಣನೂ ಅವನ ಮಂತ್ರಿಗಳೂ-ಎಲ್ಲರೂ ಕೌಬೇರನ ದಿವ್ಯವಾದ ಪುಷ್ಪಕವಿಮಾನವನ್ನು ಹತ್ತಿ ಕುಳಿತರು. ಶ್ರೀರಾಮನು ಅನುಜ್ಞೆಯನ್ನೀಯಲು, ಆ ವಿಮಾನವು ಗಗನವನ್ನಡರಿತು. ದಿವ್ಯವಾದ ಆ ವಿಮಾನವನ್ನು ಹೊರುತ್ತಿರುವವೋ ಎಂಬಂತೆ ಅದರ ಕೆಳಗೆ ಹಂಸದ

ಪ್ರಹೃಷ್ಟಶ್ಚ ಪ್ರತೀತಶ್ಚ ಬಭೌ ರಾಮುಃ ಕುಬೇರವತ್ |
 ತೇ ಸರ್ವೇ ವಾನರಾ ಹೃಷ್ಟಾ ರಾಕ್ಷಸಾಶ್ಚ ಮಹಾಬಲಾಃ || ೨೭
 ಯಥಾಸುಖನುಸಂಬಾಧಂ ದಿವ್ಯೇ ತಸ್ಮಿನ್ನುಪಾವಿಶನ್ ||

ಇತಿ ಶ್ರೀಮದ್ರಾಮಾಯಣೇ ಯುದ್ಧ ಕಾಂಡೇ ಪಂಚವಿಂಶತ್ಕುತ್ರಶತತಮಃ ಸರ್ಗಃ

ಷಡ್ವಿಂಶತ್ಕುತ್ರಶತತಮಃ ಸರ್ಗಃ

ಪ್ರತ್ಯಾವೃತ್ತಿಪಥವರ್ಣನಮ್

ಅನುಜ್ಞಾತಂ ತು ರಾಮೇಣ ತದ್ವಿಮಾನಮನುತ್ತಮಮ್ |
 ಉತ್ಪಸಾತ ಮಹಾಮೇಘಃ ಶ್ವಸನೇನೋದ್ಧತೋ ಯಥಾ || ೧
 ಸಾತಯಿತ್ವಾ ತತಶ್ಚಕ್ಷುಃ ಸರ್ವತೋ ರಘುನಂದನಃ |
 ಅಬ್ರವೀನ್ಮೈಥಿಲೀಂ ಸೀತಾಂ ರಾಮುಃ ಶಶಿಭಾನನಾಮ್ || ೨

ಪ್ರತೀಮೆಗಳು ಅಳವಡಿಸಲ್ಪಟ್ಟಿದ್ದವು (೨೫-೨೬). ಶ್ರೀರಾಮನು ಸರ್ವರಿಂದಲೂ ಪೂಜಿತನಾಗಿ, ಕುಬೇರನಂತೆ ಹರ್ಷದಿಂದ ಪುಷ್ಪಕವಿಮಾನದಲ್ಲಿ ಮಂಡಿಸಿದನು. ಪುಷ್ಪಕವು ದಿವ್ಯವಿಮಾನವಾದ್ದರಿಂದ ಸಕಲ ವಾನರರೂ ರಾಕ್ಷಸರೂ ಇಕ್ಕಟ್ಟೆಲ್ಲದೆ ವಿರಾಮವಾಗಿ ಸಂತೋಷದಿಂದ ಕುಳಿತರು (೨೭).

ಇಲ್ಲಿಗೆ ಶ್ರೀಮದ್ರಾಮಾಯಣದ ಯುದ್ಧ ಕಾಂಡದಲ್ಲಿ ನೂರಪ್ಪತ್ತೈದನೆಯ ಸರ್ಗ

ಸರ್ಗ ೧೨೬

ವಿಮಾನದಿಂದ ಕಾಣಿಸುತ್ತಿದ್ದ ವಿವಿಧ ಸ್ಥಳಗಳನ್ನು ಶ್ರೀರಾಮನು ವೈದೇಹಿಗೆ ತೋರಿಸುವುದು. ಅಯೋಧ್ಯಾದರ್ಶನ.

ಶ್ರೀರಾಮನು ಅನುಜ್ಞೆಯನ್ನಿತ್ತೊಡನೆ ಆ ದಿವ್ಯ ವಿಮಾನವು, ಗಾಳಿಯಿಂದಿದ್ದ ಮಹಾಮೇಘದಂತೆ ಗಗನಮಾರ್ಗದಲ್ಲಿ ಹೊರಟಿತು. ರಘುನಂದನನು ವಿಮಾನದಿಂದ ಸುತ್ತಲೂ ನೋಡುತ್ತ, ತನ್ನ ಸಮೀಪದಲ್ಲಿ

ಕೈಲಾಸಶಿಖರಾಕಾರೇ ತ್ರಿಕೂಟಶಿಖರೇ ಸ್ಥಿತಾಮ್ |
ಲಂಕಾಮೀಕ್ಷಸ್ವ ವೈದೇಹಿ ನಿರ್ಮಿತಾಂ ವಿಶ್ವಕರ್ಮಣಾ || ೩

ಏತದಾಯೋಧನಂ ಪಶ್ಯ ಮಾಂಸಶೋಣಿತಕರ್ದಮಮ್ |
ಹರೀಣಾಂ ರಾಕ್ಷಸಾನಾಂ ಚ ಸೀತೇ ವಿಶಸನಂ ಮಹತ್ || ೪

ಅತ್ರ ದತ್ತವರಃ ಶೇತೇ ಪ್ರನಾಥೀ ರಾಕ್ಷಸೇಶ್ವರಃ |
ತವ ಹೇತೋರ್ವಿಶಾಲಾಕ್ಷಿ ರಾವಣೋ ನಿಹತೋ ಮಯಾ || ೫

ಕುಂಭಕರ್ಣೋತ್ರ ನಿಹತಃ ಪ್ರಹಸ್ತಶ್ಚ ನಿಶಾಚರಃ |
ಧೂಮ್ರಾಕ್ಷಶ್ಚಾತ್ರ ನಿಹತೋ ವಾನರೇಣ ಹನೂನುತಾ || ೬

ನಿದ್ಯುನ್ಮಾಲೀ ಹತಶ್ಚಾತ್ರ ಸುಷೇಣೇನ ಮಹಾತ್ಮನಾ |
ಲಕ್ಷ್ಮಣೇನೇಂದ್ರಜಿಚ್ಛಾತ್ರ ರಾವಣೇರ್ನಿಹತೋ ರಣೇ || ೭

ಕುಳಿತಿದ್ದ ಇಂದುವದನೆಯಾದ ವೈಧಿಲಿಯನ್ನು ಕುರಿತು ಹೀಗೆ ಹೇಳುತ್ತಿದ್ದನು (೧-೨): “ ವೈದೇಹಿ, ಕೈಲಾಸ ಶಿಖರದಂತೆ ಉನ್ನತವಾದ ತ್ರಿಕೂಟಶಿಖರದಲ್ಲಿರುವ ಈ ಲಂಕಾನಗರವನ್ನೊಮ್ಮೆ ವೀಕ್ಷಿಸು! ವಿಶ್ವಕರ್ಮನು ನಿರ್ಮಿಸಿದ ನಗರವಿದು. ಸೀತೆ, ಮಾಂಸಶೋಣಿತಗಳಿಂದ ಕೊಚ್ಚಿಯಾದ ಈ ರಣಭೂಮಿಯನ್ನು ನೋಡು. ವಾನರರಿಗೂ ರಾಕ್ಷಸರಿಗೂ ಕದನವಾಗಿ ಭೀಕರವಾದ ಕೊಲೆಯೇ ಇಲ್ಲಿ ನಡೆಯಿತು (೩-೪). ಅತ್ತನೋಡು; ಬ್ರಹ್ಮನಿಂದ ವರವನ್ನು ಪಡೆದಿದ್ದ ಕ್ರೂರನಾದ ರಾವಣನು ಅಲ್ಲಿ ಸುಟ್ಟು ಬೂದಿಯಾಗಿ ಮಲಗಿದ್ದಾನೆ! ವಿಶಾಲಾಕ್ಷಿ, ನಿನಗೋಸ್ಕರ ಆ ರಾಕ್ಷಸೇಶ್ವರನನ್ನು ನಾನು ಸಂಹರಿಸಿದ್ದೇನೆ. ನಾನು ಕುಂಭಕರ್ಣನನ್ನು ವಧಿಸಿದ ಸ್ಥಳವಿದು. ಪ್ರಹಸ್ತನನ್ನು ನೀಲನೂ ಧೂಮ್ರಾಕ್ಷನನ್ನು ಹನುಮಂತನೂ ಅಲ್ಲಿ ಕೊಂದಿದ್ದಾರೆ (೫-೬). ಮಹಾತ್ಮನಾದ ಸುಷೇಣನು ಈ ಸ್ಥಳದಲ್ಲಿ ನಿದ್ಯುನ್ಮಾಲಿಯನ್ನು ವಧಿಸಿದ್ದಾನೆ. ರಾಣಪುತ್ರನಾದ ಇಂದ್ರಜಿತುವನ್ನು ಲಕ್ಷ್ಮಣನು ಅಲ್ಲಿ ಸಂಹರಿಸಿದ್ದಾನೆ. ವಿಕಟನೆಂಬ ರಾಕ್ಷಸ

ಅಂಗದೇನಾತ್ರ ನಿಹತೋ ವಿಕಟೋ ನಾನು ರಾಕ್ಷಸಃ |
 ವಿರೂಪಾಕ್ಷಶ್ಚ ದುರ್ಧರ್ಷೋ ಮಹಾಪಾಶ್ವನುಹೋದರೌ || ೮
 ಅಕಂಪನಶ್ಚ ನಿಹತೋ ಬಲಿನೋಽನ್ಯೇ ಚ ರಾಕ್ಷಸಾಃ |
 ಅತ್ರ ಮಂದೋದರೀ ನಾನು ಭಾರ್ಯಾ ತಂ ಪರ್ಯದೇವಯತ್ ||
 ಸಪತ್ನೀನಾಂ ಸಹಸ್ರೇಣ ಸಾಸ್ರೇಣ ಪರಿವಾರಿತಾ |
 ಏತತ್ತು ದೃಶ್ಯತೇ ತೀರ್ಥಂ ಸಮುದ್ರಸ್ಯ ವರಾನನೇ || ೧೦
 ಯತ್ರ ಸಾಗರಮುತ್ತೀರ್ಯ ತಾಂ ರಾತ್ರಿಮುಷಿತಾ ವಯಮ್ |
 ಏಷ ಸೇತುರ್ಮಯಾ ಬದ್ಧಃ ಸಾಗರೇ ಅವಣಾರ್ಣವೇ || ೧೧
 ತವ ಹೇತೋರ್ವಿಶಾಲಾಕ್ಷಿ ನಲಸೇತುಃ ಸುದುಷ್ಕರಃ |
 ಪಶ್ಯ ಸಾಗರಮಕ್ಷೋಭ್ಯಂ ವೈದೇಹಿ ವರುಣಾಲಯಮ್ || ೧೨
 ಅಪಾರಮಭಿಗರ್ಜಂತಂ ಶಂಖಶುಕ್ತಿನಿಷೇವಿತಮ್ |
 ಹಿರಣ್ಯನಾಭಂ ಶೈಲೇಂದ್ರಂ ಕಾಂಚನಂ ಪಶ್ಯ ಮೈಥಿಲಿ || ೧೩

ನನ್ನು* ಅಂಗದನು ಆ ಪ್ರದೇಶದಲ್ಲಿ ಕೊಂದಿದ್ದಾನೆ. ಅಲ್ಲದೆ ವಿರೂಪಾಕ್ಷ , ಮಹಾಪಾಶ್ವನು, ಮಹೋದರ, ಅಕಂಪನ-ಮೊದಲಾದ ಬಲಾಢ್ಯ ರಾಕ್ಷಸ ರೆಲ್ಲರೂ ಇಲ್ಲಿ ಅನುವನ್ನು ನೀಗಿದರು (೭-೮). ರಾವಣನ ಪತ್ನಿಯಾದ ಮಂಡೋದರಿಯೂ ಅವಳ ಸಾವಿರಾರು ಸವತಿಯರೂ ಬಂದು ಈ ಸ್ಥಳದಲ್ಲಿ ಆಕ್ರಂದಿಸಿ ಕಣ್ಣೀರು ಹರಿಸಿದರು. ಇರಲಿ ; ವರಾನನೆ, ಈ ಕಡೆ ವೀಕ್ಷಿಸು. ನಾವು ಸಮುದ್ರವನ್ನು ದಾಟಿಬಂದು ಮೊದಲನೆಯ ರಾತ್ರಿ ಇಳಿದುಕೊಂಡ ಸ್ಥಳವಿದು. ವಿಶಾಲಾಕ್ಷಿ, ಮಹಾಸಾಗರದಲ್ಲಿ ನಾನು ನಿರ್ಮಿಸಿದ ಸೇತುವೆ ಇದು (೯-೧೧). ನಳನು ನಿನಗೋಸ್ಕರ ಬಹಳ ಶ್ರಮವನ್ನು ವಹಿಸಿ ಇದನ್ನು ಕಟ್ಟಿದ್ದಾನೆ. ವೈದೇಹಿ, ಅಕ್ಷೋಭ್ಯವಾದ ಈ ಮಹಾಸಮುದ್ರವನ್ನು ನೋಡು. ಅಪಾರವಾದ ಈ ಕಡಲು ಹೇಗೆ ಮೊರೆಯುತ್ತಿದೆ! ಶಂಖಶುಕ್ತಿಗಳಿಂದ ತುಂಬಿದೆ. ಮೈಥಿಲಿ, ಈ ಕಾಂಚನಶೈಲವನ್ನು

* ವಿದ್ಯುನ್ನಾಲಿ ಮತ್ತು ವಿಕಟ ಎಂಬವರನ್ನು ಕೊಂದ ವೃತ್ತಾಂತ ಹಿಂದೆ ಬಂದಿಲ್ಲ. ಇಲ್ಲಿ ಅವರ ಹೆಸರನ್ನು ಅನುವಾದಿಸಿರುವುದರಿಂದ ಅವರೂ ಹತರಾದರೆಂದು ತಿಳಿಯಬೇಕು.

ವಿಶ್ರಮಾರ್ಥಂ ಹನುಮತೋ ಭಿತ್ತ್ವಾ ಸಾಗರಮುತ್ಥಿತಮ್ |
ಏತತ್ ಕುಕ್ಪ್ನಾ ಸಮುದ್ರಸ್ಯ ಸ್ಕಂಧಾವಾರನಿವೇಶನಮ್ || ೧೪

ಏತತ್ತು ದೃಶ್ಯತೇ ತೀರ್ಥಂ ಸಾಗರಸ್ಯ ಮಹಾತ್ಮನಃ |
ಸೇತುಬಂಧ ಇತಿ ಖ್ಯಾತಂ ತ್ರೈಲೋಕ್ಯೇನಾಭಿಪೂಜಿತಮ್ || ೧೫

ಏತತ್ ಪವಿತ್ರಂ ಪರಮಂ ಮಹಾಪಾತಕನಾಶನಮ್ |
ಅತ್ರ ಪೂರ್ವಂ ಮಹಾದೇವಃ ಪ್ರಸಾದಮಕರೋತ್ ಪ್ರಭುಃ || ೧೬

ಅತ್ರ ರಾಕ್ಷಸರಾಜೋಽಯಮಾಜಗಾಮ ವಿಭೀಷಣಃ |
ಏಷ ಸಾ ದೃಶ್ಯತೇ ಸೀತೇ ಕಿಷ್ಕಿಂಧಾ ಚಿತ್ರಕಾನನಾ || ೧೭

ಸುಗ್ರೀವಸ್ಯ ಪುರೀ ರಮ್ಯಾ ಯತ್ರ ವಾಲೀ ಮಯಾ ಹತಃ |
ಅಥ ದೃಷ್ಟ್ವಾ ಪುರೀಂ ಸೀತಾ ಕಿಷ್ಕಿಂಧಾಂ ವಾಲಿಸಾಲಿತಾಮ್ || ೧೮

ಆಲೋಕಿಸು. ಇದೇ ಮೈನಾಕಪರ್ವತ (೧೨-೧೩). ಮೊದಲನೆಯಸಲ ಹನುಮಂತನು ಸಮುದ್ರವನ್ನು ಲಂಘಿಸಿ ಬರುವಾಗ, ಆತನಿಗೆ ವಿಶ್ರಾಂತಿಯನ್ನು ಕಲ್ಪಿಸುವುದಕ್ಕಾಗಿ ಈ ಪರ್ವತವು ಸಮುದ್ರದಿಂದ ಮೇಲೆದ್ದು ಬಂದಿತು. ಇತ್ತ ನೋಡು ; ಸಮುದ್ರದ ಈ ಪಾರ್ಶ್ವದಲ್ಲಿ ಮೊದಲು ನಾವು ಸೇನಾಶಿಬಿರವನ್ನು ಸ್ಥಾಪಿಸಿದ್ದೆವು (೧೪). ದೇವಿ, ಮಹಾತ್ಮನಾದ ಸಮುದ್ರ ರಾಜನ ಉತ್ತರತೀರದಲ್ಲಿರುವ ಪುಣ್ಯತೀರ್ಥವಿದು. ಸೇತುನಿರ್ಮಾಣವನ್ನು ಇಲ್ಲಿಂದ ಆರಂಭಿಸಿದ್ದರಿಂದ ಸೇತುಬಂಧವೆಂದು ಇದು ವಿಖ್ಯಾತವಾಗಿದೆ. ಮೂರು ಲೋಕದವರಿಗೂ ಇದು ಪೂಜ್ಯವಾದ ಕ್ಷೇತ್ರ (೧೫). ಇದು ಮಹಾ ಪಾತಕಗಳನ್ನು ಹೋಗಲಾಡಿಸುವ ಅತ್ಯಂತ ಪವಿತ್ರವಾದ ಸ್ಥಳ. ಹಿಂದೆ ಇಲ್ಲಿಯೇ ನನಗೆ ಮಹಾಮಹಿಮನಾದ ಮಹಾದೇವನು* ಪ್ರಸನ್ನನಾದನು. ರಾಕ್ಷಸರಾಜನಾದ ಈ ವಿಭೀಷಣನು ಇಲ್ಲಿಯೇ ಬಂದು ನನ್ನನ್ನು ಆಶ್ರಯಿಸಿದನು. ಸೀತೆ, ಎದುರಿಗೆ ನೋಡು ; ಅದೇ ಕಿಷ್ಕಿಂಧೆ. ಬಣ್ಣ ಬಣ್ಣದ ಹೂಗಳಿಂದ ತುಂಬಿದ ವನಗಳಿಂದ ಪರಿವೃತವಾಗಿದೆ (೧೬-೧೭). ಅದು ಸುಗ್ರೀವನ ರಾಜಧಾನಿ. ವಾಲಿಯನ್ನು ನಾನು ಸಂಹರಿಸಿದ್ದು ಇಲ್ಲಿ” ಎಂದನು.

* ಅನುಬಂಧವನ್ನು ನೋಡಿ.

ಅಬ್ರವೀತ್ ಪ್ರಶ್ರಿತಂ ವಾಕ್ಯಂ ರಾನುಂ ಪ್ರಣಯಸಾಧ್ವಸಾ |
 ಸುಗ್ರೀವಪ್ರಿಯಭಾರ್ಯಾಭಿಸ್ತಾರಾಪ್ರಮುಖತೋ ನೃಪ || ೧೯

ಅನ್ಯೇಷಾಂ ವಾನರೇಂದ್ರಾಣಾಂ ಸ್ತ್ರೀಭಿಃ ಪರಿವೃತಾ ಹ್ಯಹನಾ |
 ಗಂತುಮಿಚ್ಛೇ ಸಹಾಯೋಧ್ಯಾಂ ರಾಜಧಾನೀಂ ತ್ವಯಾನಘ || ೨೦

ಏವಮುಕ್ತೋಽಥ ನೈದೇಹ್ಯಾ ರಾಘವಃ ಪ್ರತ್ಯುನಾಚ ತಾನಾ |
 ಏವಮಸ್ವಿತ್ತಿ ಕಿಷ್ಕಿಂಧಾಂ ಪ್ರಾಪ್ಯ ಸಂಸ್ಥಾಪ್ಯ ರಾಘವಃ || ೨೧

ನಿಮಾನಂ ಪ್ರೇಕ್ಷ್ಯ ಸುಗ್ರೀವಂ ವಾಕ್ಯಮೇತದುವಾಚ ಹ |
 ಬ್ರೂಹಿ ವಾನರಶಾರ್ದೂಲ ಸರ್ವಾನ್ ವಾನರಪುಂಗವಾನ್ || ೨೨

ಸ್ವದಾರಸಹಿತಾಃ ಸರ್ವೇ ಹ್ಯಯೋಧ್ಯಾಂ ಯಾಂತು ಸೀತಯಾ |
 ತಥಾ ತ್ವಮಪಿ ಸರ್ವಾಭಿಃ ಸ್ತ್ರೀಭಿಃ ಸಹ ಮಹಾಬಲ || ೨೩

ಅಭಿತ್ವರಸ್ವ ಸುಗ್ರೀವ ಗಚ್ಛಾಮಃ ಪ್ಲವಗೇತ್ವರ |
 ಏವಮುಕ್ತಸ್ತು ಸುಗ್ರೀವೋ ರಾಮೇಣಾಮಿತತೇಜಸಾ || ೨೪

ಜಾನಕಿಯು ಕಿಷ್ಕಿಂಧಾನಗರವನ್ನು ನೋಡಿದೊಡನೆ, ಪ್ರಣಯದಿಂದ ಸಂಕೋಚಪಡುತ್ತಲೇ ಮೆಲ್ಲುಡಿಯಿಂದ ಶ್ರೀರಾಮನನ್ನು ಕುರಿತು “ಆರ್ಯಪುತ್ರ, ಈ ವಾನರೇಂದ್ರರ ಪತ್ನಿಯರೂ ನಮ್ಮೊಡನೆ ಬರಬಹುದಲ್ಲವೆ? ಆ ಸ್ತ್ರೀಯರೊಂದಿಗೆ ನಮ್ಮ ರಾಜಧಾನಿಯಾದ ಅಯೋಧ್ಯೆಗೆ ಹೋಗಬೇಕೆಂದು ನನಗೆ ಆಸೆಯಾಗಿದೆ!” ಎಂದು ಹೇಳಿದಳು (೧೮-೨೦). “ಆಗಬಹುದು” ಎಂದು ರಾಘವನು ನುಡಿದು, ಕಿಷ್ಕಿಂಧೆಯ ಸಮೀಪವನ್ನು ಸೇರಿದೊಡನೆ ನಿಮಾನವನ್ನು ನಿಲ್ಲಿಸಿ, ಸುಗ್ರೀವನನ್ನು ನೋಡಿ “ವಾನರೇಂದ್ರ, ಸಕಲ ಕಪಿವೀರರಿಗೂ ಅವರ ಪತ್ನಿಯರನ್ನು ಕರೆದು ಕೊಂಡುಬರುವಂತೆ ತಿಳಿಸು. ಆ ಸ್ತ್ರೀಯರೆಲ್ಲರೂ ಸೀತೆಯೊಡನೆ ಅಯೋಧ್ಯೆಗೆ ಬರಲಿ. ನೀನೂ ಸಹ ನಿನ್ನ ಅಂತಃಪುರ ಸ್ತ್ರೀಯರನ್ನು ಬರಮಾಡು (೨೧-೨೩). ಎಲ್ಲರೂ ಬೇಗನೆ ಬರಲಿ. ಸುಗ್ರೀವ, ನಾವೆಲ್ಲರೂ ಒಟ್ಟಿಗೆ ಪ್ರಯಾಣಮಾಡೋಣ” ಎಂದು ತಿಳಿಸಿದನು. ಸುಗ್ರೀವನು ವಾನರರೆಲ್ಲರಿಗೂ ತಮ್ಮ ಮಡದಿಯರನ್ನು ಕರೆತರಬೇಕೆಂದು ಆದೇಶವನ್ನಿತ್ತು,

ವಾನರಾಧಿಪತಿಃ ಶ್ರೀಮಾಂಸ್ತ್ವೌಶ್ಚ ಸರ್ವೈಃ ಸಮಾವೃತಃ |
 ಪ್ರವಿಶ್ಯಾಂತಃಪುರಂ ಶೀಘ್ರಂ ತಾರಾಮುದ್ವೀಕ್ಷ್ಯ ಸೋಽಬ್ರವೀತ್ ||
 ಪ್ರಿಯೇ ತ್ವಂ ಸಹ ನಾರೀಭಿರ್ವಾನರಾಣಾಂ ಮಹಾತ್ಮನಾಮ್ |
 ರಾಘವೇಣಾಭ್ಯನುಜ್ಞಾತಾ ಮೈಥಿಲೀಪ್ರಿಯಕಾಮ್ಯಯಾ || ೨೬
 ತ್ವರ ತ್ವಮುಭಿಗಚ್ಛಾಮೋ ಗೃಹ್ಯ ವಾನರಯೋಽಸಿತಃ |
 ಅಯೋಧ್ಯಾಂ ದರ್ಶಯಿಷ್ಯಾಮಃ ಸರ್ವಾ ದಶರಥಸ್ತ್ರಿಯಃ || ೨೭
 ಸುಗ್ರೀವಸ್ಯ ವಚಃ ಶ್ರುತ್ವಾ ತಾರಾ ಸರ್ವಾಂಗಶೋಭನಾ |
 ಆಹೂಯ ಚಾಬ್ರವೀತ್ ಸರ್ವಾ ವಾನರಾಣಾಂ ತು ಯೋಽಸಿತಃ ||
 ಸುಗ್ರೀವೇಣಾಭ್ಯನುಜ್ಞಾತಾ ಗಂತುಂ ಸರ್ವೈಶ್ಚ ವಾನರೈಃ |
 ಮನು ಚಾಪಿ ಪ್ರಿಯಂ ಕಾರ್ಯಮಯೋಧ್ಯಾದರ್ಶನೇನ ಚ || ೨೮
 ಪ್ರೇನೇಶಂ ಚಾಪಿ ರಾಮಸ್ಯ ಪೌರಜಾನಪದೈಃ ಸಹ |
 ವಿಭೂತಿಂ ಚೈವ ಸರ್ವಾಸಾಂ ಸ್ತ್ರೀಣಾಂ ದಶರಥಸ್ಯ ಚ || ೩೦

ಅವರೊಡನೆ ತ್ವರೆಯಿಂದ ಕಿಷ್ಕಿಂಧೆಗೆ ಹೋದನು (೨೪). ಆತನು ತನ್ನ
 ಅಂತಃಪುರವನ್ನು ಪ್ರವೇಶಿಸಿ ತಾರೆಯನ್ನು ಕಂಡು “ ಪ್ರಿಯೆ, ಈಗ ನಾವು
 ಅಯೋಧ್ಯೆಗೆ ಹೋಗಬೇಕು. ಸಮಸ್ತ ವಾನರರ ಮಡದಿಯರನ್ನೂ
 ಕರೆದುಕೊಂಡು ನೀನು ಬರಬೇಕೆಂದು ಶ್ರೀರಾಮನ ಆಜ್ಞೆಯಾಗಿದೆ.
 ಸ್ತ್ರೀಯರು ಬರಬೇಕೆಂದು ಮೈಥಿಲಿಯ ಬಯಕೆ. ನೀವು ಬಂದರೆ ಅವಳು
 ಸಂತೋಷಪಡುವಳು (೨೫-೨೬). ಆದ್ದರಿಂದ, ತಾರೆ, ಬೇಗನೆ ಹೊರಡು.
 ವಾನರಸ್ತ್ರೀಯರೆಲ್ಲರನ್ನೂ ಕರೆದುಕೊಂಡುಹೋಗೋಣ. ಅಯೋಧ್ಯಾ
 ನಗರವನ್ನೂ ದಶರಥಮಹಾರಾಜನ ಪತ್ನಿಯರನ್ನೂ ನೋಡಿಬರೋಣ!”
 ಎಂದನು. ತಾರೆ ಯು ಸರ್ವಾಲಂಕಾರಭೂಷಿತಳಾಗಿ ಸಕಲ ವಾನರ
 ಸ್ತ್ರೀಯರನ್ನೂ ಕರೆಸಿ “ ಎಲೈ ಸ್ತ್ರೀಯರೆ, ನೀವೆಲ್ಲರೂ ನಿಮ್ಮ ನಿಮ್ಮ ಪತಿ
 ಗಳೊಂದಿಗೆ ಅಯೋಧ್ಯಾನಗರಕ್ಕೆ ಹೊರಡಬೇಕೆಂದು ಸುಗ್ರೀವಮಹಾ
 ರಾಜನು ತಿಳಿಸಿದ್ದಾನೆ. ನೀವು ಬರುವುದು ನನಗೆ ಸಂತೋಷಕರವಾದುದು.
 ಅಯೋಧ್ಯೆಯನ್ನು ನೋಡಿ ಆನಂದಿಸೋಣ (೨೭-೨೮). ಶ್ರೀರಾಮನು
 ಪ್ರಜೆಗಳೊಡನೆ ಅಯೋಧ್ಯೆಯನ್ನು ಪ್ರವೇಶಿಸುವ ಮಹೋತ್ಸವವನ್ನೂ

ತಾರಯಾ ಚಾಭ್ಯನುಜ್ಞಾತಾಃ ಸರ್ವಾ ವಾನರಯೋಷಿತಃ |
ನೇಪಥ್ಯಂ ವಿಧಿಪೂರ್ವೇಣ ಕೃತ್ವಾ ಚಾಪಿ ಪ್ರದಕ್ಷಿಣಮ್ || ೩೧

ಅಧ್ಯಾರೋಹನ್ ವಿಮಾನಂ ತತ್ ಸೀತಾದರ್ಶನಕಾಂಕ್ಷಯಾ |
ತಾಭಿಃ ಸಹೋತ್ಥಿತಂ ಶೀಘ್ರಂ ವಿಮಾನಂ ಪ್ರೇಕ್ಷ್ಯ ರಾಘವಃ || ೩೨

ಋಶ್ಯಮೂಕಸಮೀಪೇ ತು ವೈದೇಹೀಂ ಪುನರಬ್ರವೀತ್ |
ದೃಶ್ಯತೇಽಸೌ ಮಹಾನ್ ಸೀತೇ ಸವಿದ್ಯುದಿವ ತೋಯದಃ || ೩೩

ಋಶ್ಯಮೂಕೋ ಗಿರಿಶ್ರೇಷ್ಠಃ ಕಾಂಚನೈರ್ಧಾತುಭಿರ್ವೃತಃ |
ಅತ್ರಾಹಂ ವಾನರೇಂದ್ರೇಣ ಸುಗ್ರೀವೇಣ ಸಮಾಗತಃ || ೩೪

ಸಮಯಶ್ಚ ಕೃತಃ ಸೀತೇ ವಧಾರ್ಥಂ ವಾಲಿನೋ ಮಯಾ |
ಏಷಾ ಸಾ ದೃಶ್ಯತೇ ಪಂಪಾ ನಲಿನೀ ಚಿತ್ರಕಾನನಾ || ೩೫

ದಶರಥರಾಜನ ಸ್ತ್ರೀಯರ ಭಾಗ್ಯವನ್ನೂ ನೋಡಿಬರೋಣ!” ಎಂದು ಹೇಳಿದಳು. ತಾರೆಯು ಅನುಜ್ಞೆಯನ್ನೀಯಲು ಆ ಸ್ತ್ರೀಯರು ಅಲಂಕರಿಸಿಕೊಂಡು ಬಂದರು. ಅವರೆಲ್ಲರೂ ಪುಷ್ಪಕವಿಮಾನದ ಬಳಿಗೆ ಹೋಗಿ, ಪ್ರದಕ್ಷಿಣಾಕಾರವಾಗಿ ಸುತ್ತಿಬಂದು ವಿಮಾನವನ್ನೇರಿದರು (೩೦-೩೧). ಆ ಸ್ತ್ರೀಯರಿಗೆ ಸೀತೆಯನ್ನು ನೋಡಬೇಕೆಂಬುದು ಮುಖ್ಯವಾದ ಬಯಕೆಯಾಗಿತ್ತು ! ಎಲ್ಲರೂ ವಿಮಾನವನ್ನೇರಲು, ಅದು ಮುಂದಕ್ಕೆ ಹೊರಟಿತು. ಪುಷ್ಪಕವಿಮಾನವು ಋಶ್ಯಮೂಕದ ಸಮೀಪಕ್ಕೆ ಬರಲು ಶ್ರೀರಾಮನು ವೈದೇಹಿಯನ್ನು ನೋಡಿ ಹೀಗೆಂದನು : “ ಸೀತೆ, ಅಲ್ಲಿ ನೋಡು ; ಅದೇ ಋಶ್ಯಮೂಕ ಪರ್ವತ. ಸುವರ್ಣಮಯಧಾತುಗಳಿಂದ ಒಪ್ಪುವ ಆ ಶೈಲವು, ಮಿಂಚಿನಿಂದ ಕೂಡಿದ ಮೇಘದಂತೆ ಕಾಣುವುದಲ್ಲವೆ? (೩೨-೩೩). ನಾನು ವಾನರೇಂದ್ರನಾದ ಸುಗ್ರೀವನನ್ನು ಮೊದಲು ಕಂಡದ್ದು ಈ ಸ್ಥಳದಲ್ಲಿ. ವಾಲಿಯನ್ನು ವಧಿಸುವೆನೆಂದು ಪ್ರತಿಜ್ಞೆ ಮಾಡಿದ್ದು ಇಲ್ಲಿಯೇ. ಅದೋ ! ಪಂಪಾಸರೋವರವು ಕಾಣಿಸುತ್ತಿದೆ. ಈ ಸರೋವರವು ತಾವರೆಗಳಿಂದ ತುಂಬಿದೆ ! ಬಣ್ಣ ಬಣ್ಣ ದ ಹೂಗಳಿಂದ ಸುತ್ತಲಿರುವ

ತ್ವಯಾ ವಿಹೀನೋ ಯತ್ರಾಹಂ ವಿಲಲಾಪ ಸುದುಃಖಿತಃ ಅಸ್ಯಾಸ್ತೀರೇ ಮಯಾ ದೃಷ್ಟ್ವಾ ಶಬರೀ ಧರ್ಮಚಾರಿಣೇ	೩೬
ಅತ್ರ ಯೋಜನಬಾಹುಶ್ಚ ಕಬಂಧೋ ನಿಹತೋ ಮಯಾ ದೃಶ್ಯತೇ ಚ ಜನಸ್ಥಾನೇ ಸೀತೇ ಶ್ರೀಮಾನ್ ವನಸ್ಪತಿಃ	೩೭
ಯತ್ರ ಯುದ್ಧಂ ಮಹದ್ವೃತ್ತಂ ತವ ಹೇತೋರ್ವಿಲಾಸಿನಿ ರಾನಣಸ್ಯ ನೃಶಂಸಸ್ಯ ಜಟಾಯೋಶ್ಚ ಮಹಾತ್ಮನಃ	೩೮
ಖರಶ್ಚ ನಿಹತೋ ಯತ್ರ ದೂಷಣಶ್ಚ ನಿಸಾತಿತಃ ತ್ರಿಶಿರಾಶ್ಚ ಮಹಾವೀರ್ಯೋ ಮಯಾ ಬಾಣೈರಜಿಹ್ಮಗೈಃ	೩೯
ಏತತ್ತದಾಶ್ರಮಪದಮಸ್ಯಾಕಂ ವರವರ್ಣಿನಿ ಪರ್ಣಶಾಲಾ ತಥಾ ಚಿತ್ರಾ ದೃಶ್ಯತೇ ಶುಭದರ್ಶನಾ	೪೦
ಯತ್ರ ತ್ವಂ ರಾಕ್ಷಸೇಂದ್ರೇಣ ರಾನಣೇನ ಹೃತಾ ಬಲಾತ್ ಏಷಾ ಗೋದಾವರೀ ರಮ್ಯಾ ಪ್ರಸನ್ನಸಲಿಲಾ ಶಿನಾ	೪೧

ಅಡವಿಯು ಚಿತ್ರವರ್ಣವಾಗಿದೆ (೩೪-೩೫). ಜಾನಕಿ, ಈ ಪಂಪಾತೀರದಲ್ಲಿ ನಿನ್ನ ವಿರಹತಾಪದಿಂದ ಎಷ್ಟೆಷ್ಟು ಅತ್ತಿನೋ! ಏನೇನು ಹಲುಬಿದೆನೋ! ಶಬರಿಯೆಂಬ ಧರ್ಮಚಾರಿಯನ್ನು ನಾನು ಇಲ್ಲಿ ಸಂದರ್ಶಿಸಿದ್ದೆನು. ಇತ್ತ ನೋಡು. ಕಬಂಧನೆಂಬ ಯೋಜನಬಾಹುವಾದ ರಾಕ್ಷಸನನ್ನು ಈ ಸ್ಥಳದಲ್ಲಿ ಸಂಹರಿಸಿದೆನು. ಸೀತೆ, ಇದು ಜನಸ್ಥಾನ! ಇಲ್ಲೊಂದು ಮಹಾವೃಕ್ಷವು ಕಾಣಿಸುವುದಲ್ಲವೆ? (೩೬-೩೭). ಕಾಂತೆ, ಘಾತುಕನಾದ ರಾನಣನಿಗೂ ಮಹಾತ್ಮನಾದ ಜಟಾಯುವಿಗೂ ನಿನಗೋಸ್ಕರವಾಗಿ ಮಹಾಯುದ್ಧವೇ ಇಲ್ಲಿ ನಡೆಯಿತು. ಖರ, ದೂಷಣ, ತ್ರಿಶಿರ-ವೊದಲಾದ ರಾಕ್ಷಸರನ್ನು ಇಲ್ಲಿ ನಾನು ನಿಶಿತಶರಗಳಿಂದ ಕೊಂದಿರುವೆನು (೩೮-೩೯). ಸುಂದರಿ, ಅದೋ ನಮ್ಮ ಆಶ್ರಮ, ನಮ್ಮ ಪರ್ಣಶಾಲೆ! ಈಗಲೂ ಅದು ಎಷ್ಟು ಸುಂದರವಾಗಿ ಕಂಗೊಳಿಸುತ್ತಿದೆ! ಸೀತೆ, ಇಲ್ಲಿಯೇ ನಿನ್ನನ್ನು ರಾನಣನು ಬಲಾತ್ಕಾರವಾಗಿ ಅಪಹರಿಸಿದನು! ಆಹಾ! ರಮಣೀಯವಾದ ಗೋದಾವರೀನದಿ ಗೋಚರಿಸುತ್ತಿದೆ. ಪವಿತ್ರವಾದ ಇದರ ನೀರು

ಅಗಸ್ತ್ಯಸ್ಯಾಶ್ರಮೋ ಹ್ಯೇಷ ದೃಶ್ಯತೇ ಪಶ್ಯ ಮೈಥಿಲಿ |
 ದೀಪ್ತಶ್ಚೈವಾಶ್ರಮೋ ಹ್ಯೇಷ ಸುತೀಕ್ಷ್ಣಸ್ಯ ಮಹಾತ್ಮನಃ || ೪೨

ವೈದೇಹಿ ದೃಶ್ಯತೇ ಚಾಶ್ರ ಶರಭಂಗಾಶ್ರಮೋ ಮಹಾನ್ |
 ಉಪಯಾತಃ ಸಹಸ್ರಾಕ್ಷೋ ಯತ್ರ ಶಕ್ರಃ ಪುರಂದರಃ || ೪೩

ಅಸ್ಮಿನ್ ದೇಶೇ ಮಹಾಕಾಯೋ ವಿರಾಧೋ ನಿಹತೋ ಮಯಾ |
 ಏತೇ ಹಿ ತಾಪಸಾವಾಸಾ ದೃಶ್ಯಂತೇ ತನುನುಧ್ಯಮೇ || ೪೪

ಅತ್ರಿಃ ಕುಲಪತಿಯತ್ರ ಸೂರ್ಯವೈಶ್ವಾನರಪ್ರಭಃ |
 ಅತ್ರ ಸೀತೇ ತ್ವಯಾ ದೃಷ್ಟ್ವಾ ತಾಪಸೀ ಧರ್ಮಚಾರಿಣೀ || ೪೫

ಅಸೌ ಸುತನು ಶೈಲೇಂದ್ರಶ್ಚಿತ್ರಕೂಟಃ ಪ್ರಕಾಶತೇ |
 ಯತ್ರ ಮಾಂ ಕೈಕಯೀಪುತ್ರಃ ಪ್ರಸಾದಯಿತುನಾಗತಃ || ೪೬

ಏಷಾ ಸಾ ಯಮುನಾ ದೂರಾದ್ವ್ಯಶ್ಯತೇ ಚಿತ್ರಕಾನನಾ |
 ಭರದ್ವಾಜಾಶ್ರಮೋ ಯತ್ರ ಶ್ರೀಮಾನೇಷ ಪ್ರಕಾಶತೇ || ೪೭

ಎಷ್ಟು ತಿಳಿಯಾಗಿದೆ ! (೪೦-೪೧). ಮೈಥಿಲಿ, ಅಲ್ಲಿ ಕಾಣಿಸುತ್ತಿರುವುದು ಅಗಸ್ತ್ಯಮುನಿಗಳ ಆಶ್ರಮ. ಅದೋ, ಅಲ್ಲಿ ಶೋಭಿಸುತ್ತಿರುವುದು ಮಹಾತ್ಮರಾದ ಸುತೀಕ್ಷ್ಣ ಮುನಿಗಳ ಆಶ್ರಮ. ವೈದೇಹಿ, ಅತ್ತ ನೋಡು; ಶರಭಂಗಮುನಿಗಳ ಪವಿತ್ರವಾದ ಆಶ್ರಮವು ಗೋಚರಿಸುತ್ತಿದೆ. ಸಹಸ್ರಾಕ್ಷನಾದ ದೇವೇಂದ್ರನು ಬಂದು ದು ಇಲ್ಲಿಯೇ ಅಲ್ಲವೆ? (೪೨-೪೩). ಬೃಹತ್ಪಾಯನಾದ ವಿರಾಧನನ್ನು ಸಂಹರಿಸಿದ ಪ್ರದೇಶ ಅದು. ಕೃಶಾಂಗಿ, ಆ ದಿಕ್ಕಿನಲ್ಲಿ ನೋಡು; ತಾಪಸರು ವಾಸವಾಗಿರುವ ಗುಡಿಸಲುಗಳು ಕಾಣಿಸುತ್ತಿವೆ. ಕುಲಪತಿಗಳಾದ ಅತ್ರಿಮಹರ್ಷಿಗಳು ಅಲ್ಲಿದ್ದಾರೆ. ಸೂರ್ಯನೋ ಅಗ್ನಿಯೋ ಎಂಬಂತೆ ಎಷ್ಟು ತೇಜಸ್ವಿಗಳು ಅವರು ! ಸೀತೆ, ಅವರ ಧರ್ಮಪತ್ನಿಯಾದ ವೃದ್ಧತಾಪಸಿಯನ್ನು ನೀನು ಸಂದರ್ಶಿಸಿದ ಪ್ರಸಂಗ ನೆನಪಿದೆಯೆ? (೪೪-೪೫). ಆಹಾ ! ಚಿತ್ರಕೂಟಗಿರಿಯು ಸ್ಪಷ್ಟವಾಗಿ ಕಾಣುತ್ತಿದೆ. ಸುಂದರಿ, ಭರತನು ನನ್ನನ್ನು ಸಮಾಧಾನಪಡಿಸಿ ಕರೆದೊಯ್ಯಲು ಇಲ್ಲಿಯೇ ಬಂದಿದ್ದನು ! ಅದು ಭರದ್ವಾಜಾಶ್ರಮ. ಎಷ್ಟು

ಏಷಾ ತ್ರಿಪಥಗಾ ಗಂಗಾ ದೃಶ್ಯತೇ ನರವರ್ಣಿನಿ |
 ನಾನಾದ್ವಿಜಗಣಾಕೀರ್ಣಾ ಸಂಪ್ರಪ್ನಿಸ್ವಿತಕಾನನಾ || ೪೮

ಶೃಂಗಿವೇರಪುರಂ ಚೈತದ್ಗುಹೋ ಯತ್ರ ಸಮಾಗತಃ |
 ಏಷಾ ಸಾ ದೃಶ್ಯತೇ ಸೀತೇ ಸರಯೂರ್ಯೂಪನಾಲಿನೀ || ೪೯

ನಾನಾತರುಶತಾಕೀರ್ಣಾ ಸಂಪ್ರಪ್ನಿಸ್ವಿತಕಾನನಾ |
 ಏಷಾ ಸಾ ದೃಶ್ಯತೇಽಯೋಧ್ಯಾ ರಾಜಧಾನೀ ಪಿತುರ್ಮನು || ೫೦

ಅಯೋಧ್ಯಾಂ ಕುರು ವೈದೇಹಿ ಪ್ರಣಾಮಂ ಪುನರಾಗತಾ |
 ತತಸ್ತೇ ವಾನರಾಃ ಸರ್ವೇ ರಾಕ್ಷಸಶ್ಚ ವಿಭೀಷಣಃ || ೫೧

ಉತ್ಪತ್ಯೋತ್ಸತ್ಯ ದದೃಶುಸ್ತಾಂ ಪುರೀಂ ಶುಭದರ್ಶನಾಮ್ ||

ತತಸ್ತು ತಾಂ ಪಾಂಡರಹರ್ಮ್ಯನಾಲಿನೀಂ

ವಿಶಾಲಕಕ್ಷ್ಯಾಂ ಗಜನಾಜಿಸಂಕುಲಾಮ್ |

ತಪೋವೈಭವದಿಂದ ಬೆಳಗುತ್ತಿದೆ! (೪೬-೪೭). ವರವರ್ಣಿನಿ, ಹೀಗೆ ನೋಡು; ತ್ರಿಪಥಗಾಮಿನಿಯಾದ ಭಾಗೀರಥಿಯು ಕಾಣಿಸುತ್ತಿರುವಳು! ಸುತ್ತಲೂ ಅರಳಿದ ವನಗಳು! ಎಷ್ಟು ಬಗೆಯ ಹಕ್ಕಿಗಳ ಹಿಂಡುಗಳು! ಇದು ಶೃಂಗಿವೇರಪುರ. ನನ್ನನ್ನು ನೋಡಲು ಗುಹನು ಬಂದುದು ಇಲ್ಲಿಯೇ. ಸೀತೆ, ನೋಡು ನೋಡು! ಸರಯೂನದಿ ಕಾಣುತ್ತಿದೆ. ತೀರದ ಉದ್ದಕ್ಕೂ ನಮ್ಮ ಹಿರಿಯರು ಮಾಡಿದ ಯಜ್ಞದ ಯೂಪಸ್ತಂಭಗಳು! (೪೮-೪೯). ನಾನಾಜಾತಿಯ ಮರಗಳಿಂದ ತುಂಬಿದ ಕಾನನಗಳು! ಮರಗಳೆಲ್ಲವೂ ಅರಳಿನಂತಿವೆ! ಅಲ್ಲಿ ಕಾಣಿಸುವುದೇ ಅಯೋಧ್ಯೆ! ನನ್ನ ತಂದೆಯ ರಾಜಧಾನಿ. ವೈದೇಹಿ, ಅಯೋಧ್ಯೆಗೆ ನಮಸ್ಕರಿಸು. ಕ್ಷೇಮದಲ್ಲಿ ಹಿಂದಿರುಗಿ ಬಂದಿದ್ದೀಯೆ” ಎಂದು ಹೇಳಿದನು. ಆಗ ಸಕಲ ವಾನರರೂ ವಿಭೀಷಣನೂ ಮೇಲಕ್ಕೆ ಎದ್ದಿದ್ದು, ರಮಣೀಯವಾದ ಅಯೋಧ್ಯಾನಗರವನ್ನು ಕುತೂಹಲದಿಂದ ವೀಕ್ಷಿಸಿದರು (೫೦-೫೧). ಅಯೋಧ್ಯಾನಗರವು ಶುಭ್ರವಾದ ಉನ್ನತನೌಧ ಪಂಕ್ತಿಗಳಿಂದಲೂ ವಿಶಾಲವಾದ ರಾಜಬೀದಿಗಳಿಂದಲೂ ಬೀದಿಗಳಲ್ಲಿ ಸಂಚರಿಸುವ ಗಜಾಶ್ವಗಳಿಂದಲೂ

ಪುರೀನುಯೋಧ್ಯಾಂ ದದ್ಯ ಶುಃ ಪ್ಲ ನಂಗನಾಃ

ಪುರೀಂ ನುಹೇಂದ್ರಸ್ಯ ಯಥಾನುರಾವತೀಮ್ || ೫೨

ಇತಿ ಶ್ರೀಮದ್ರಾಮಾಯಣೇ ಯುದ್ಧ ಕಾಂಡೇ ಷಡ್ವಿಂಶತ್ಯುತ್ತರಶತತಮಃ ಸರ್ಗಃ

ಸಪ್ತವಿಂಶತ್ಯುತ್ತರಶತತಮಃ ಸರ್ಗಃ

ಭರದ್ವಾಜಾಮಂತ್ರಣಮ್

ಪೂರ್ಣೇ ಚತುರ್ದಶೇ ವರ್ಷೇ ಪಂಚಮ್ಯಾಂ ಲಕ್ಷ್ಮಣಾಗ್ರಜಃ |

ಭರದ್ವಾಜಾಶ್ರಮಂ ಸ್ರಾಪ್ಯ ನನಂದೇ ನಿಯತೋ ಮುನಿಮ್ || ೧

ಸೋಽಪ್ಯಚ್ಛದಭಿನಾದ್ಯೈನಂ ಭರದ್ವಾಜಂ ತಪೋಧನಮ್ |

ಶೃಣೋಷಿ ಕಚ್ಚಿದ್ಭಗವನ್ ಸುಭಿಕ್ಷಾನಾನುಯಂ ಪುರೇ || ೨

ಭವ್ಯವಾಗಿ ರಾಜಿಸುತ್ತಿತ್ತು. ದೇವೇಂದ್ರನ ಅನುರಾವತಿಯಂತೆ ವೈಭವೋಪೇತವಾದ ಆ ನಗರಿಯನ್ನು ವಾನರರು ಕೌತುಕದಿಂದ ಆಲೋಕಿಸುತ್ತಿದ್ದರು (೫೨).

ಇಲ್ಲಿಗೆ ಶ್ರೀಮದ್ರಾಮಾಯಣದ ಯುದ್ಧ ಕಾಂಡದಲ್ಲಿ ನೂರಿಪ್ಪತ್ತಾರನೆಯ ಸರ್ಗ

ಸರ್ಗ ೧೨೭

ಶ್ರೀರಾಮನು ಭರದ್ವಾಜಮುನಿಗಳನ್ನು ಸಂದರ್ಶಿಸುವುದು

ಶ್ರೀರಾಮನು ವನವಾಸಕ್ಕಾಗಿ ಆಯೋಧ್ಯೆಯಿಂದ ನಿರ್ಗಮಿಸಿ ಹದಿನಾಲ್ಕು ವರ್ಷಗಳು ಗತಿಸಿದ್ದವು. ಚೈತ್ರ ಶುಕ್ಲ ಪಂಚಮಿಯ ದಿನ ಆ ಲಕ್ಷ್ಮಣಾಗ್ರಜನು ಭರದ್ವಾಜಮುನಿಗಳ ಆಶ್ರಮಕ್ಕೆ ಹಿಂದಿರುಗಿ ಬಂದು ಭರದ್ವಾಜಮುನಿಗಳನ್ನು ಕಂಡು ಭಕ್ತಿಯಿಂದ ವಂದಿಸಿದನು (೧). ಶ್ರೀರಾಮನು ಆ ತಪಸ್ವಿಗಳಿಗೆ ಅಭಿವಾದನೆ ಮಾಡಿ "ಮಹರ್ಷಿಗಳೆ,

ಕಚ್ಚಿ ಚ್ಚ್ಚ ಯುಕ್ತೋ ಭರತೋ ಜೀವಂತ್ಯಸಿ ಚ ನೂತರಃ |
 ಏನಮುಕ್ತಸ್ತು ರಾನೇಣ ಭರದ್ವಾಜೋ ಮಹಾಮುನಿಃ || ೩

ಪ್ರತ್ಯುವಾಚ ರಘುಶ್ರೇಷ್ಠಂ ಸ್ಥಿತಪೂರ್ವಂ ಪ್ರಹೃಷ್ಯವತ್ |
 ಪಂಕದಿಗ್ಧಸ್ತು ಭರತೋ ಜಟಿಲಸ್ತ್ವಾಂ ಪ್ರತೀಕ್ಷತೇ || ೪

ಸಾದುಕೇ ತೇ ಪುರಸ್ಕೃತ್ಯ ಸರ್ವಂ ಚ ಕುಶಲಂ ಗೃಹೇ |
 ತ್ವಾಂ ಪುರಾ ಜೀರವಸನಂ ಪ್ರವಿತಂತಂ ಮಹಾವನನಮ್ || ೫

ಸ್ತ್ರೀತ್ಯತೀಯಂ ಚ್ಯುತಂ ರಾಜ್ಯಾದ್ಧರ್ಮಕಾಮಂ ಚ ಕೇವಲಮ್ |
 ಪದಾತಿಂ ತ್ಯಕ್ತಸರ್ವಸ್ವಂ ಪಿತುರ್ವಚನಕಾರಿಣಮ್ || ೬

ಸರ್ವಭೋಗೈಃ ಪರಿತ್ಯಕ್ತಂ ಸ್ವರ್ಗಚ್ಯುತಮಿವಾನುರಮ್ |
 ದೃಷ್ಟ್ವಾ ತು ಕರುಣಾ ಪೂರ್ವಂ ಮಮಾಸೀತ್ ಸಮಿತಿಂಜಯ || ೭

ಆಯೋಧ್ಯೆಯ ವೃತ್ತಾಂತವು ತನುಗೆ ತಿಳಿದಿದೆಯೆ? ಅಲ್ಲಿ ಸುಭಿಕ್ಷವೆ? ಪ್ರಜೆಗಳು ಆರೋಗ್ಯದಿಂದ ಇದ್ದಾರೆಯೆ? ಭರತನು ಪ್ರಜಾಪಾಲನೆಯಲ್ಲಿ ಆಸಕ್ತನಾಗಿರುವನೆ? ಮುನಿಗಳೆ, ನನ್ನ ತಾಯಂದಿರೆಲ್ಲರೂ ಬದುಕಿದ್ದಾರೆಯೆ? ” ಎಂದು ಕೇಳಿದನು (೨-೩). ಆಗ ಭರದ್ವಾಜರು ಸಂತುಷ್ಟರಾಗಿ ಮುಗುಳ್ಳಗೆಯಿಂದ “ ರಘುಕುಲತಿಲಕ, ಭರತನು ಜಟಿಯನ್ನು ಧರಿಸಿ ಮಲಿನಗಾತ್ರನಾಗಿ ನಿನ್ನನ್ನೇ ಎದುರುನೋಡುತ್ತಿದ್ದಾನೆ. ನೀನು ಕೊಟ್ಟಿದ್ದ ಪಾದುಕೆಗಳನ್ನು ಎದುರಿಗಿಟ್ಟುಕೊಂಡು ರಾಜ್ಯದ ಯೋಗಕ್ಷೇಮಗಳನ್ನು ನೋಡಿಕೊಳ್ಳುತ್ತಿದ್ದಾನೆ. ಗೃಹದಲ್ಲಿ ಎಲ್ಲರೂ ಕುಶಲದಿಂದಿದ್ದಾರೆ. ರಾಘವ, ನೀನು ನಾರುಬಟ್ಟೆಯನ್ನುಟ್ಟು ಮಹಾರಣ್ಯಕ್ಕೆ ಹೊರಟಿಯಷ್ಟೆ (೪-೫). ಆಗ ನಿನ್ನ ಪತ್ನಿ, ಲಕ್ಷ್ಮಣ-ಇವರಿಬ್ಬರೇ ನಿನ್ನೊಡನಿದ್ದರು. ಕೇವಲ ಧರ್ಮವನ್ನು ನಂಬಿ ರಾಜ್ಯಭ್ರಷ್ಟನಾಗಿ ಹೊರಟೆದ್ದೆ. ತಂದೆಯ ಮಾತನ್ನು ನಡೆಸುವುದಕ್ಕಾಗಿ ಸಕಲ ಬಂಧುಗಳನ್ನೂ ತೊರೆದು ಕಾಲ್ನಡಿಗೆಯಲ್ಲಿ ಕಾಡಿಗೆ ಹೋದೆ. ಸಮಸ್ತ ರಾಜಭೋಗಗಳನ್ನೂ ಪರಿತ್ಯಜಿಸಿದ ನೀನು, ಸ್ವರ್ಗ ಚ್ಯುತನಾದ ದೇವತೆಯಂತೆ ನನಗೆ ಕಾಣಿಸಿದೆ! ರಾಮ, ನಿನ್ನನ್ನು ನೋಡಿ

ಕೈಕೇಯೀವಚನೇ ಯುಕ್ತಂ ವನ್ಯಮೂಲಫಲಾಶಿನಮ್ |
 ಸಾಂಪ್ರತಂ ಸುಸಮ್ಯದ್ಧಾರ್ಥಂ ಸಮಿತ್ರಗಣಬಾಂಧವಮ್ || ೮
 ಸಮೀಕ್ಷ್ಯ ನಿಜಿತಾರಿಂ ತ್ವಾಂ ನುಮು ಪ್ರೀತಿರನುತ್ತಮಾ |
 ಸರ್ವಂ ಚ ಸುಖದುಃಖಂ ತೇ ವಿದಿತಂ ನುಮು ರಾಘವ || ೯
 ಯತ್ತ್ವಯಾ ವಿಪುಲಂ ಪ್ರಾಪ್ತಂ ಜನಸ್ಥಾನವಧಾದಿಕಮ್ |
 ಬ್ರಾಹ್ಮಣಾರ್ಥೇ ನಿಯುಕ್ತಸ್ಯ ರಕ್ಷಿತುಃ ಸರ್ವತಾಪಸಾನ್ || ೧೦
 ರಾವಣೇನ ಹೃತಾ ಭಾರ್ಯಾ ಬಭೂವೇಯಮನಿಂದಿತಾ |
 ಮಾರೀಚದರ್ಶನಂ ಚೈವ ಸೀತೋನ್ಮಥನಮೇವ ಚ || ೧೧
 ಕಬಂಧದರ್ಶನಂ ಚೈವ ಪಂಪಾಭಿಗಮನಂ ತಥಾ |
 ಸುಗ್ರೀವೇಣ ಚ ತೇ ಸಖ್ಯಂ ಯಚ್ಚ ವಾಲೀ ಹತಸ್ತ್ವಯಾ || ೧೨
 ಮಾರ್ಗಣಂ ಚೈವ ವೈದೇಹ್ಯಾಃ ಕರ್ಮ ವಾತಾತ್ಮಜಸ್ಯ ಚ |
 ವಿದಿತಾಯಾಂ ಚ ವೈದೇಹ್ಯಾಂ ನಲಸೇತುರ್ಯಥಾ ಕೃತಃ || ೧೩

ದಾಗ ನನಗೆ ಬಹಳ ಮರುಕವುಂಟಾಯಿತು (೬-೭). ಕೈಕೇಯಿಯ ವಚನ
 ವನ್ನು ಪಾಲಿಸುವುದಕ್ಕಾಗಿ ನೀನು ಕಾಡಿನ ನಾರು ಬೇರು ಹಣ್ಣುಗಳನ್ನು
 ತಿನ್ನು ಬೇಕಾಯಿತೆ-ಎಂದು ಮರುಗಿದೆನು. ಆದರೆ, ವೀರಾಗ್ರಣಿ, ಈಗ
 ವೈರಿಗಳನ್ನು ಸಂಹರಿಸಿ ಸಕಲ ಸಮೃದ್ಧಿಗಳನ್ನೂ ಪಡೆದು ಕೃತಕೃತ್ಯನಾಗಿ
 ಮಿತ್ರಪರಿವಾರಗಳೊಡನೆ ಬಂದಿರುವ ನಿನ್ನನ್ನು ನೋಡಿ, ರಾಮ, ನನಗೆ
 ಇನ್ನಿಲ್ಲದ ಆನಂದವಾಗಿದೆ! ಇದುವರೆಗೆ ನಿನಗೊದಗಿದ ಸುಖದುಃಖ
 ಗಳೆಲ್ಲವೂ ನನಗೆ ತಿಳಿದಿದ್ದವು! (೮-೯). ಬ್ರಾಹ್ಮಣರ ಕಾರ್ಯದಲ್ಲಿ
 ಉದ್ಯುಕ್ತನಾಗಿ ಸಕಲ ತಾಪಸರನ್ನೂ ರಕ್ಷಿಸಿದ್ದೀಯೆ. ಅದಕ್ಕಾಗಿ ಜನಸ್ಥಾನ
 ದಲ್ಲಿ ನಡೆಸಿದ ಖರವಧಾದಿ ನಿಖಿಲ ಮಹಾಕಾರ್ಯಗಳೂ ನನಗೆ ವಿದಿತ
 ವಾಗಿದ್ದವು. ನಿನ್ನ ಪತ್ನಿಯಾದ ಈ ಸಾಧ್ವೀಶಿರೋಮುಣಿಯನ್ನು ರಾವಣನು
 ಅಪಹರಿಸಿದನಲ್ಲವೆ? ನೀನು ಮಾರೀಚನನ್ನು ನೋಡಿದ್ದು, ಸೀತೆಗಾದ
 ಹಿಂಸೆ, ಕಬಂಧದರ್ಶನ, ಪಂಪಾಗಮನ-ಇವೆಲ್ಲವನ್ನೂ ನಾನು ಬಲ್ಲೆನು.
 ನಿನಗೆ ಸುಗ್ರೀವನೊಡನಾದ ಸಖ್ಯೆ, ವಾಲಿಯ ಸಂಹಾರಗಳು ತಿಳಿದಿದ್ದವು
 (೧೦-೧೨). ವೈದೇಹಿಯನ್ನು ವಾನರರು ಹುಡುಕಿದ ವಿಧಾನ, ವಾಯು

ಯಥಾ ವಾ ದೀಪಿತಾ ಲಂಕಾ ಪ್ರಹೃಷ್ಟೈರ್ಹರಿಯೂಥಸೈಃ |
 ಸಪುತ್ರಬಾಂಧವಾನಾತ್ಮ್ಯಃ ಸಬಲಃ ಸಹನಾಹನಃ || ೧೪

ಯಥಾ ವಿನಿಹತಃ ಸಂಖ್ಯೇ ರಾವಣೋ ದೇವಕಂಟಕಃ |
 ಸನಾಗಮಶ್ಚ ತ್ರಿದಶೈರ್ಯಥಾ ದತ್ತಶ್ಚ ತೇ ವರಃ || ೧೫

ಸರ್ವಂ ಮನೈತದ್ವಿದಿತಂ ತಪಸಾ ಧರ್ಮವತ್ಸಲ |
 ಅಹಮಪ್ಯತ್ರ ತೇ ದದ್ಮಿ ವರಂ ಶಸ್ತ್ರಭೃತಾಂ ವರ || ೧೬

ಅರ್ಘ್ಯಮದ್ಯ ಗೃಹಾಣೇದಮಯೋಧ್ಯಾಂ ಶ್ಲೋ ಗಮಿಷ್ಯಸಿ |
 ತಸ್ಯ ತಚ್ಚಿರಸಾ ವಾಕ್ಯಂ ಪ್ರತಿಗೃಹ್ಯ ನೃಪಾತ್ಮಜಃ || ೧೭

ಬಾಧಮಿತ್ಯೇನ ಸಂಹೃಷ್ಟೋ ಧೀಮಾನ್ ವರಮಯಾಚತ |
 ಲಕಾಲೇ ಫಲಿನೋ ವೃಕ್ಷಾಃ ಸರ್ವೇ ಚಾಪಿ ಮಧುಸ್ರವಾಃ || ೧೮

ಫಲಾನ್ಯಮೃತಕಲ್ಪಾನಿ ಬಹೂನಿ ವಿವಿಧಾನಿ ಚ |
 ಭವಂತು ಮಾರ್ಗೇ ಭಗವನ್ನಯೋಧ್ಯಾಂ ಪ್ರತಿ ಗಚ್ಛತಃ || ೧೯

ಪುತ್ರನ ಸಾಹಸ, ವೈದೇಹಿಯನ್ನು ಕಂಡಮೇಲೆ ನಲನಿಂದ ಸಮುದ್ರಕ್ಕೆ ಸೇತುವನ್ನು ಕಟ್ಟಿಸಿದ ಬಗೆ, ವಾನರವೀರರು ಲಂಕೆಯನ್ನಾಕ್ರಮಿಸಿ ಸುಟ್ಟುಹಾಕಿದ ಕ್ರಮ-ಇವೆಲ್ಲವೂ ಗೊತ್ತಿದ್ದವು. ರಾವಣನ ಪುತ್ರಮಾತ್ಮ್ಯ ಬಾಂಧವರು ಹತರಾದುದೂ ಕಡೆಯಲ್ಲಿ ದೇವಕಂಟಕನಾದ ರಾವಣನು ಸಕಲ ಬಲವಾಹನಗಳೊಡನೆ ನಾಶಹೊಂದಿದ ವಿಷಯವೂ ನನಗೆ ತಿಳಿದಿವೆ. ಅನಂತರ ದೇವತೆಗಳು ಬಂದು ನಿನ್ನನ್ನು ಸಂದರ್ಶಿಸಿದ ಅಂಶವೂ ಇಂದ್ರನು ನಿನಗೆ ವರವನ್ನಿತ್ತ ವಿಚಾರವೂ ನನಗೆ ವಿದಿತವಾಗಿವೆ (೧೩-೧೫). ಧರ್ಮವತ್ಸಲ-ಶ್ರೀರಾಮ, ತಪೋಬಲದಿಂದ ಎಲ್ಲವನ್ನೂ ನಾನು ಬಲ್ಲೆ. ವೀರಾಗ್ರಗಣ್ಯ, ನಿನಗೆ ನಾನೂ ಒಂದು ವರವನ್ನು ಕೊಡುವೆನು. ಈ ದಿನ ನನ್ನ ಸತ್ತಾರವನ್ನು ಸ್ವೀಕರಿಸು. ನಾಳೆ ಅಯೋಧ್ಯೆಗೆ ಹೋಗಬಹುದು” ಎಂದು ಹೇಳಿದರು. ಶ್ರೀರಾಮನು ಹಾಗೆಯೇ ಆಗಲೆಂದು ತಲೆಬಾಗಿ ಭರದ್ವಾಜರ ಆಜ್ಞೆಯನ್ನು ಮನ್ನಿಸಿದನು (೧೬-೧೭). ಮತ್ತು ಅವರ ಇಚ್ಛೆಯಂತೆ ಆ ಮಹಾಪ್ರಾಜ್ಞನು ಸಂತೋಷದಿಂದ “ಮಹಾತ್ಮರೆ, ನಾನು ಅಯೋಧ್ಯೆಗೆ ಹೋಗುವಾಗ, ದಾರಿಯಲ್ಲಿರುವ ಸಕಲವೃಕ್ಷಗಳೂ ಅಕಾಲ ದಲ್ಲಿಯೂ ಫಲಪುಷ್ಪಗಳಿಂದ ತೋಭಿಸಲಿ. ಪ್ರತಿಯೊಂದು ಮರದಲ್ಲಿಯೂ

ತಥೇತಿ ಚ ಪ್ರತಿಜ್ಞಾ ತೇ ವಚನಾತ್ ಸಮನಂತರಮ್ |
ಅಭವನ್ ಪಾದಪಾಸ್ತತ್ರ ಸ್ವರ್ಗಪಾದಪಸಂನಿಭಾಃ || ೨೦

ನಿಷ್ಪಲಾಃ ಫಲಿನಶ್ಚಾಸನ್ ವಿಪುಷ್ಪಾಃ ಪುಷ್ಪಶಾಲಿನಃ |
ಶುಷ್ಕಾಃ ಸಮಗ್ರಪತ್ರಾಸ್ತೇ ನಗಾಶ್ಚೈವ ಮಧುಸ್ರವಾಃ || ೨೧

ಸರ್ವತೋ ಯೋಜನಾ ತ್ರೀಣಿ ಗಚ್ಛತಾನುಭವಂಸ್ತದಾ ||

ತತಃ ಪ್ರಹೃಷ್ವಾಃ ಪ್ಲವಗರ್ಷಭಾಸ್ತೇ
ಬಹೂನಿ ದಿನ್ಯಾನಿ ಫಲಾನಿ ಚೈವ |

ಕಾನಾದುಪಾಶ್ನಂತಿ ಸಹಸ್ರಶಸ್ತೇ
ಮುದಾನ್ವಿತಾಃ ಸ್ವರ್ಗಜಿತೋ ಯಥೈವ || ೨೨

ಇತಿ ಶ್ರೀಮದ್ರಾಮಾಯಣೇ ಯುದ್ಧ ಕಾಂಡೇ ಸಪ್ತವಿಂಶತ್ಕುತ್ರಶತತಮಃ ಸರ್ಗಃ



ಜೇನು ತುಂಬಿರಲಿ. ಬಗೆಬಗೆಯ ಹಣ್ಣುಗಳು ಅಮೃತದಂತೆ ಸವಿಯಾಗಿರಲಿ” ಎಂದು ವರವನ್ನು ಬೇಡಿದನು (೧೮-೧೯). ಭರದ್ವಾಜರು ‘ತಥಾಸ್ತು!’ ಎಂದರು. ಏನಚ್ಚರಿ! ಆ ಪ್ರಾಂತದಲ್ಲಿದ್ದ ಸಕಲ ವೃಕ್ಷಗಳೂ ಕಲ್ಪವೃಕ್ಷಗಳಂತಾದವು! ಹಣ್ಣಿಲ್ಲದ ಮರಗಳಲ್ಲಿ ಹಣ್ಣುಗಳು ತುಂಬಿದವು. ಹೂವಿಲ್ಲದ ಗಿಡಗಳಲ್ಲಿ ಹೂಗಳರಳಿದವು ಎಲೆಗಳಿಲ್ಲದ ತರಲತೆಗಳಲ್ಲಿ ಎಲೆಗಳು ಚಿಗುರಿದವು. ಎಲ್ಲೆಲ್ಲಿಯೂ ಜೇನು ಹರಿಯಿತು. ಭರದ್ವಾಜಾಶ್ರಮದಿಂದ ಅಯೋಧ್ಯೆಯ ವರೆಗೆ ಮೂರು ಯೋಜನಗಳಲ್ಲಿದ್ದ ಸಮಸ್ತ ವೃಕ್ಷಗಳೂ ಫಲಪುಷ್ಪಮಧುಗಳಿಂದ ರಂಜಿಸಿದವು (೨೦-೨೧). ಕಸಿನಾಯಕರಿಗೆ ಆನಂದವಾಯಿತು! ಸಾವಿರಗಟ್ಟಲೆ ಗುಂಪುಗುಂಪಾಗಿ ಹೋಗಿ, ಬಗೆಬಗೆಯ ದಿವ್ಯಫಲಗಳನ್ನು ಯಥೇಷ್ಟವಾಗಿ ತಿಂದು, ಸ್ವರ್ಗಕ್ಕೆ ಬಂದೆವೋ ಎಂದು ಆ ವಾನರರು ಸಂತೋಷದಿಂದ ನಲಿದಾಡಿದರು (೨೨-೨೩).

ಇಲ್ಲಿಗೆ ಶ್ರೀಮದ್ರಾಮಾಯಣದ ಯುದ್ಧ ಕಾಂಡದಲ್ಲಿ ನೂರಿಪ್ಪತ್ತೇಳನೆಯ ಸರ್ಗ



ಅಷ್ಟಾವಿಂಶತ್ಕೃತ್ತರಶತನುಃ ಸರ್ಗಃ

ಭರತಪ್ರಿಯಾಖ್ಯಾನಮ್

ಅಯೋಧ್ಯಾಂ ತು ಸಮಾಲೋಕ್ಯ ಚಿಂತಯಾಮಾಸ ರಾಘವಃ |
ಚಿಂತಯಿತ್ವಾ ಹನೂಮಂತಮುವಾಚ ಪ್ಲವಗೋತ್ತಮಮ್ || ೧

ಜಾನೀಹಿ ಕಚ್ಚಿತ್ ಕುಶಲೀ ಜನೋ ನೃಪತಿಮಂದಿರೇ |
ಶೃಂಗೀವೇರಪುರಂ ಪ್ರಾಪ್ಯ ಗುಹಂ ಗಹನಗೋಚರಮ್ || ೨

ನಿಷಾದಾಧಿಪತಿಂ ಬ್ರೂಹಿ ಕುಶಲಂ ವಚನಾನ್ಮಮ |
ಶ್ರುತ್ವಾ ತು ನೂಂ ಕುಶಲಿನಮರೋಗಂ ನಿಗತಜ್ವರಮ್ || ೩

ಭವಿಷ್ಯತಿ ಗುಹಃ ಪ್ರೀತಃ ಸ ಮಮಾತ್ಮಸಮಃ ಸಖಾ |
ಅಯೋಧ್ಯಾಯಾಶ್ಚ ತೇ ಮಾರ್ಗಂ ಪ್ರವೃತ್ತಿಂ ಭರತಸ್ಯ ಚ || ೪

ಸರ್ಗ ೧೨೮

ಶ್ರೀರಾಮನು ಭರತನ ಬಳಿಗೆ ಹನುಮಂತನನ್ನು ಕಳಿಸುವುದು. ಹನುಮಂತನು
ನಂದಿಗ್ರಾಮಕ್ಕೆ ಹೋಗಿ ಶ್ರೀರಾಮನ ಕುಶಲವಾರ್ತೆಯನ್ನು
ತಿಳಿಸುವುದು. ಭರತನ ಅನಂದ.

ಅಯೋಧ್ಯೆಯನ್ನು ವಿಮಾನದಿಂದ ವೀಕ್ಷಿಸಿದಮೇಲೆ, ಶ್ರೀರಾಮನಿಗೆ
ಒಂದು ಆಲೋಚನೆಯುಂಟಾಯಿತು. ಅ ವ ನು ವಾನರೋತ್ತಮನಾದ
ಆಂಜನೇಯನನ್ನು ಕರೆದು “ಕಪಿಶ್ರೇಷ್ಠ, ಅಯೋಧ್ಯೆಯ ನಮ್ಮ ಅರಮನೆ
ಯಲ್ಲಿ ಎಲ್ಲರೂ ಕುಶಲದಿಂದಿರುವರೆ—ಎಂಬುದನ್ನು ತಿಳಿದು ಬಾ. ಮೊದಲು
ಶೃಂಗೀವೇರಪುರಕ್ಕೆ ಹೋಗಿ ವನೇಚರನಾದ ಗುಹನನ್ನು ಕಾಣು (೧-೨).
ಆ ನಿಷಾದರಾಜನಿಗೆ ನನ್ನ ಕುಶಲವಾರ್ತೆಯನ್ನು ರುಹು. ನಾನು ಯಾವ
ಆತಂಕವೂ ಇಲ್ಲದೆ ಆರೋಗ್ಯಶಾಲಿಯಾಗಿ ಕುಶಲದಲ್ಲಿಡ್ಡೇನೆಂದು ಕೇಳಿ,
ಗುಹನು ಬಹಳ ಸಂತೋಷಪಡುವನು. ಹನುಮಂತ, ಗುಹನು ನನ್ನ
ಪ್ರಾಣಮಿತ್ರ. ಆತನು ಅಯೋಧ್ಯೆಗೆ ಹೋಗುವ ಮಾರ್ಗವನ್ನೂ ಭರತನ

ನಿವೇದಯಿಷ್ಯತಿ ಪ್ರೀತೋ ನಿಷಾದಾಧಿಪತಿರ್ಗುಹಃ |
 ಭರತಸ್ತು ತ್ವಯಾ ವಾಚ್ಯಃ ಕುಶಲಂ ವಚನಾನ್ಮಮ || ೫
 ಸಿದ್ಧಾರ್ಥಂ ಶಂಸ ಮಾಂ ತಸ್ಮೈ ಸಭಾಯಾಂ ಸಹಲಕ್ಷ್ಮಣಮ್ |
 ಹರಣಂ ಚಾಪಿ ವೈದೇಹ್ಯಾ ರಾವಣೇನ ಬಲೀಯಸಾ || ೬
 ಸುಗ್ರೀವೇಣ ಚ ಸಂಸರ್ಗಂ ವಾಲಿನಶ್ಚ ವಧಂ ರಣೇ |
 ಮೈಥಿಲ್ಯನ್ವೇಷಣಂ ಚೈವ ಯಥಾ ಚಾಧಿಗತಾ ತ್ವಯಾ || ೭
 ಲಂಘಯಿತ್ವಾ ಮಹಾತೋಯನಾಪಗಾಪತಿನುಷ್ಯಯಮ್ |
 ಉಪಾಯಾನಂ ಸಮುದ್ರಸ್ಯ ಸಾಗರಸ್ಯ ಚ ದರ್ಶನಮ್ || ೮
 ಯಥಾ ಚ ಕಾರಿತಃ ಸೇತೂ ರಾವಣಶ್ಚ ಯಥಾ ಹತಃ |
 ವರದಾನಂ ಮಹೇಂದ್ರೇಣ ಬ್ರಹ್ಮಣಾ ವರುಣೇನ ಚ || ೯
 ಮಹಾದೇವಪ್ರಸಾದಾಚ್ಚ ಪಿತ್ರಾ ಮಮ ಸಮಾಗಮಮ್ |
 ಉಪಯಾತಂ ಚ ಮಾಂ ಸೌಮ್ಯ ಭರತಸ್ಯ ನಿವೇದಯ || ೧೦
 ಸಹ ರಾಕ್ಷಸರಾಜೇನ ಹರೀಣಾಂ ಪ್ರವರೇಣ ಚ |
 ಜಿತ್ವಾ ಶತ್ರುಗಣಾನ್ ರಾಮುಃ ಪ್ರಾಪ್ಯ ಚಾನುತ್ತಮಂ ಯಶಃ || ೧೧

ವೃತ್ತಾಂತವನ್ನೂ ಹರ್ಷದಿಂದ ನಿನಗೆ ತಿಳಿಸುವನು (೩-೪) ಆಮೇಲೆ ಭರತನನ್ನು ಕಂಡು ನನ್ನ ಕುಶಲವಾರ್ತೆಯನ್ನು ತಿಳಿಸು. ನಾನು ವನವಾಸವನ್ನು ಮುಗಿಸಿ ಪತ್ನೀಸಮೇತನಾಗಿ ಲಕ್ಷ್ಮಣನೊಡನೆ ಬಂದಿದ್ದೇನೆಂದು ಹೇಳು. ಬಲಾಢ್ಯನಾದ ರಾವಣನು ವೈದೇಹಿಯನ್ನು ಪಹರಿಸಿದ ಸಂದರ್ಭವನ್ನೂ ತಿಳಿಸು (೫-೬). ಅನಂತರ ಸುಗ್ರೀವನ ಸಖ್ಯೆ, ವಾಲಿವಧೆ, ವಿಶಾಲವಾದ ಮಹಾನಾಗರವನ್ನು ನೀನು ಲಂಘಿಸಿ ಮೈಥಿಲಿಯನ್ನು ಅನ್ವೇಷಿಸಿ ಕಂಡುಬಂದ ಬಗೆ, ನಾವು ಸಮುದ್ರತೀರಕ್ಕೆ ಹೋದದ್ದು, ಸಮುದ್ರರಾಜನ ದರ್ಶನ - ಇವುಗಳನ್ನೂ ಹೇಳು (೭-೮). ಸೇತುಬಂಧನ, ರಾವಣಸಂಹಾರ, ಬ್ರಹ್ಮವರುಣಾದಿಗಳೊಡನೆ ಬಂದು ದೇವೇಂದ್ರನು ಅನುಗ್ರಹಿಸಿದ ವರದಾನ, ನನ್ನ ತಂದೆಯಾದ ದಶರಥಮಹಾರಾಜನನ್ನು ಪರಮೇಶ್ವರನ ಕರುಣೆಯಿಂದ ನಾನು ಸಂದರ್ಶಿಸಿದ್ದು, ಈಗ ನಾನು ಇಲ್ಲಿಗೆ ಆಗಮಿಸಿರುವುದು - ಇದೆಲ್ಲವನ್ನೂ ಭರತನಿಗೆ ನಿವೇದಿಸು (೯-೧೦). ರಾಕ್ಷಸೇಂದ್ರನಾದ ವಿಭೀಷಣ, ವಾನರೇಂದ್ರನಾದ ಸುಗ್ರೀವ - ಇವರೊಡನೆ ಸೇರಿ, ಶತ್ರುಗಣಗಳನ್ನು ಸದೆ

ಉಪಯಾತಿ ಸಮೃದ್ಧಾರ್ಥಃ ಸಹ ಮಿತ್ರೈರ್ನುಹಾಬಲ್ಯೈಃ |
 ಏತಚ್ಛ್ರುತ್ವಾ ಯನಾಕಾರಂ ಭಜತೇ ಭರತಸ್ತದಾ || ೧೨
 ಸ ಚ ತೇ ನೇದಿತವ್ಯಃ ಸ್ಯಾತ್ ಸರ್ವಂ ಯಚ್ಚಾಪಿ ಮಾಂ ಪ್ರತಿ |
 ಜ್ಞೇಯಾಶ್ಚ ಸರ್ವೇ ವೃತ್ತಾಂತಾ ಭರತಸ್ಯೇಂಗಿತಾನಿ ಚ || ೧೩
 ತತ್ತ್ವೇನ ಮುಖವರ್ಣೇನ ದೃಷ್ಟ್ವಾ ವ್ಯಾಭಾಷಣೇನ ಚ |
 ಸರ್ವಕಾಮಸಮೃದ್ಧಂ ಹಿ ಹಸ್ತಶ್ಚರಥಸಂಕುಲಮ್ || ೧೪
 ಪಿತೃಪೃತಾನುಹಂ ರಾಜ್ಯಂ ಕಸ್ಯ ನಾವರ್ತಯೇನ್ಮನಃ |
 ಸಂಗತ್ಯಾ ಭರತಃ ಶ್ರೀಮಾನ್ ರಾಜ್ಯಾರ್ಥೀ ಚೇತ್ ಸ್ವಯಂ ಭನೇತ್
 ಪ್ರಶಾಸ್ತು ವಸುಧಾಂ ಕೃತ್ಸ್ನಾಮುಖಿಲಾಂ ರಘುನಂದನಃ |
 ತಸ್ಯ ಬುದ್ಧಿಂ ಚ ವಿಜ್ಞಾಯ ವ್ಯವಸಾಯಂ ಚ ನಾನರ || ೧೫

ಬಡಿದು, ಅಸಾಧಾರಣವಾದ ಕೀರ್ತಿಯನ್ನು ಗಳಿಸಿ, ಸರ್ವಸಮೃದ್ಧಿಯಿಂದ
 ಕೃತಕೃತ್ಯನಾಗಿ, ಅಸದೃಶಪರಾಕ್ರಮಿಗಳಾದ ಮಿತ್ರರೊಡಗೂಡಿ ರಾಮನು
 ಬರುತ್ತಿದ್ದಾನೆಂದು ಹೇಳು! ಈ ವೃತ್ತಾಂತವನ್ನು ಕೇಳಿದಾಗ, ಸೌಮ್ಯ,
 ಭರತನ ಮುಖದಲ್ಲಿ ಯಾವ ಬದಲಾವಣೆಯಾಗುವದೆಂದು ಸೂಕ್ಷ್ಮವಾಗಿ
 ಗಮನಿಸು! (೧೧-೧೨). ನನ್ನ ವಿಷಯದಲ್ಲಿ ಆತನ ಅಭಿಪ್ರಾಯವೇನೆಂಬ
 ದನ್ನು ನೀನು ತಿಳಿಯಬೇಕು. ಅವನ ಮುಖವರ್ಣ, ನೋಟ, ಮಾತಾಡುವ
 ವಿಧಾನ-ಇವುಗಳಿಂದ ಭರತನ ಇಂಗಿತಗಳನ್ನೂ ಇತರ ವೃತ್ತಾಂತಗಳನ್ನೂ
 ತಾತ್ಪರ್ಯವಾಗಿ ಗ್ರಹಿಸು. ಏಕೆಂದರೆ, ಹಸ್ತಶ್ಚರಥಗಳಿಂದ ಪರಿಪೂರ್ಣ
 ವಾಗಿಯೂ ಸರ್ವಸಮೃದ್ಧಿಗಳಿಂದ ತುಂಬಿಯೂ ಇರುವ ಪಿತೃಪಿತಾಮಹ
 ಪರಂಪರೆಯಿಂದ ಬಂದ ರಾಜ್ಯವು ಯಾರ ಮನಸ್ಸನ್ನು ಆಕರ್ಷಿಸದೆ ಇದ್ದೀತು!
 (೧೩-೧೪). ರಾಜ್ಯದ ಆಡಳಿತದಲ್ಲಿ ದೀರ್ಘಕಾಲದ ಸಂಬಂಧವುಂಟಾದ್ದ
 ರಿಂದ ಶ್ರೀಮಾನ್ ಭರತನು ತಾನೇ ರಾಜ್ಯಾರ್ಥಿಯಾಗಿರುವ ಪಕ್ಷದಲ್ಲಿ,
 ಹನುಮಂತ, ನಿಖಿಲಕೋಸಲರಾಜ್ಯವನ್ನೂ ಆ ರಘುನಂದನನೇ ಪಾಲಿಸಲಿ! *
 (೧೫) ವಾನರೋತ್ತಮ, ಭರತನ ಉದ್ದೇಶವನ್ನೂ ಮತ್ತು ಯಾವ

* ' ನಾನು ಹೀಗೆಯೇ ವನಕ್ಕೆ ಹಿಂದಿರುಗಿ ತಪಶ್ಚರಣೆಯಿಂದ ಕಾಲವನ್ನು
 ಕಳೆಯುವೆನು ' ಎಂದು ಆಶಯ.

ಯಾವನ್ನ ದೂರಂ ಯಾತಾಃ ಸ್ಮ ಕ್ಷಿಪ್ರಮಾಗಂತುಮರ್ಹಸಿ |
 ಇತಿ ಪ್ರತಿಸಮಾದಿಷ್ಟೋ ಹನುಮಾನ್ ಮಾರುತಾತ್ಮಜಃ || ೧೭
 ಮಾನುಷಂ ಧಾರಯನ್ ರೂಪಮಯೋಧ್ಯಾಂ ತ್ವರಿತೋ ಯಯೌ |
 ಅಥೋತ್ಪಪಾತ ವೇಗೇನ ಹನುಮಾನ್ ಮಾರುತಾತ್ಮಜಃ || ೧೮
 ಗರುತ್ಮಾನಿವ ವೇಗೇನ ಜಿಘ್ರಕ್ಷನ್ ಭುಜಗೋತ್ತಮಮ್ |
 ಲಂಘಯಿತ್ವಾ ಸಿತ್ಯಪಥಂ ಭುಜಗೇಂದ್ರಾಲಯಂ ಶುಭಮ್ || ೧೯
 ಗಂಗಾಯಮುನಯೋರ್ನುರ್ದ್ಯಂ ಸನ್ನಿಪಾತಮತೀತ್ಯ ಚ |
 ಶೃಂಗಿವೇರಪುರಂ ಪ್ರಾಪ್ಯ ಗುಹಮಾಸಾದ್ಯ ವೀರ್ಯವಾನ್ || ೨೦
 ಸ ವಾಚಾ ಶುಭಯಾ ಹೃಷ್ಟೋ ಹನುಮಾನಿದಮಬ್ರವೀತ್ |
 ಸಖಾ ತು ತನ ಕಾಕುತ್ಸ್ಥೋ ರಾಮುಃ ಸತ್ಯಪರಾಕ್ರಮಃ || ೨೧
 ಸಹಸೀತಃ ಸಸೌಮಿತ್ರೀಃ ಸ ತ್ವಾಂ ಕುಶಲಮಬ್ರವೀತ್ |
 ಪಂಚಮೀನುದ್ಯ ರಜನೀಮುಷಿತತ್ವಾ ವಚನಾನ್ಮನೀಃ || ೨೨

ಉದ್ಯೋಗದಲ್ಲಿರುವನೆಂಬುದನ್ನೂ ತಿಳಿದುಕೊಂಡು, ಬೇಗನೆ ಬಾ. ನಾವು ಭರದ್ವಾಜಾಶ್ರಮದಿಂದ ಹೊರಟು ದೂರ ಬರುವಷ್ಟರಲ್ಲಿ ನೀನು ಹಿಂದಿರುಗಿ ಬರಬೇಕು” ಎಂದು ತಿಳಿಸಿದನು (೧೬). ಒಡನೆಯೇ ಮಾರುತಾತ್ಮಜನು ಮಾನುಷರೂಪವನ್ನು ಧರಿಸಿ, ಸರ್ಪವನ್ನು ಹಿಡಿಯಲೆರಗುವ ಗರುಡನಂತೆ ಅತಿವೇಗದಿಂದ, ಅಯೋಧ್ಯಾಭಿಮುಖನಾಗಿ ಧೀಂಕಿಟ್ಟು ನೆಗೆದನು. ತನ್ನ ಸಿತನಾದ ಮಾರುತನು ಸಂಚರಿಸುವ ಅಂತರಿಕ್ಷವನ್ನಡರಿ, ಭುಜಗೇಂದ್ರಗಳ ವಾಸಸ್ಥಾನವೂ ಪವಿತ್ರವೂ ಆದ ಗಂಗಾಯಮುನಾಸಂಗಮವನ್ನು ದಾಟಿ, ಆ ವೀರಾಗ್ರಗಣ್ಯನು ಶೃಂಗಿವೇರಪುರವನ್ನು ಸೇರಿದನು (೧೭-೨೦). ಅಲ್ಲಿ ಹನುಮಂತನು ಸಂತೋಷದಿಂದ ಹೋಗಿ ಗುಹನನ್ನು ಕಂಡು ಶುಭ ವಾಕ್ಯಗಳಿಂದ “ನಿಷಾದರಾಜ, ನಿನ್ನ ಮಿತ್ರನಾದ ಶ್ರೀರಾಮನು ಕುಶಲ ವನ್ನು ವಿಚಾರಿಸಿದ್ದಾನೆ! ಸತ್ಯಪರಾಕ್ರಮನಾದ ಕಾಕುತ್ಸ್ಥನು ಸೀತಾ ಲಕ್ಷ್ಮಣಸಮೇತನಾಗಿ ಭರದ್ವಾಜಾಶ್ರಮಕ್ಕೆ ಬಂದಿದ್ದಾನೆ. ಆ ಮುನಿಗಳ ಆಜ್ಞೆಯಂತೆ ಈ ಪಂಚಮೀದಿನದ ರಾತ್ರಿಯನ್ನು ಅಲ್ಲಿಯೇ ಕಳೆಯುವನು

ಭರದ್ವಾಜಾಭ್ಯನುಜ್ಞಾತಂ ದ್ರಕ್ಷ್ಯಸ್ಯದ್ಭಿವ ರಾಘವನಮ್ |
 ಏವನುಕ್ತಾ ಮಹಾತೇಜಾಃ ಸಂಪ್ರಹೃಷ್ಟತನೂರುಹಃ || ೨೩

ಉತ್ಪಪಾತ ಮಹಾನೇಗೋ ವೇಗವಾನವಿಚಾರಯನ್ |
 ಸೋಽಪಶ್ಯದ್ರಾಮತೀರ್ಥಂ ಚ ನದೀಂ ವಾಲುಕಿನೀಂ ತಥಾ || ೨೪

ಗೋಮುತೀಂ ತಾಂ ಚ ಸೋಽಪಶ್ಯದ್ಭೀಮಂ ಸಾಲವನಂ ತಥಾ |
 ಪ್ರಜಾಶ್ಚ ಬಹುಸಾಹಸ್ರಾಃ ಸ್ತ್ರೀತಾನ್ ಜನಪದಾನಪಿ || ೨೫

ಸ ಗತ್ವಾ ದೂರಮಧ್ವಾನಂ ತ್ವರಿತಃ ಕಪಿಕುಂಜರಃ |
 ಅಸಸಾದ ದ್ರುಮಾನ್ ಪುಲ್ಲಾನ್ನಂದಿಗ್ರಾಮಸಮೀಪಗಾನ್ || ೨೬

ಸ್ತ್ರೀಭಿಃ ಸಪುತ್ರೈರ್ವ್ಯದ್ಭಿಶ್ಚ ರಮಮಾಣೈರಲಂಕೃತಾನ್ |
 ಸುರಾಧಿಪಸ್ಯೋಪವನೇ ಯಥಾ ಚೈತ್ರರಥೇ ದ್ರುಮಾನ್ || ೨೭

(೨೧-೨೨). ನಾಳೆ ಭರದ್ವಾಜರ ಅನುಮತಿಯನ್ನು ಪಡೆದು, ಇತ್ತ ಬರುವನು. ತೀರ್ಥದಲ್ಲಿಯೇ ನೀನು ರಾಘವನನ್ನು ನೋಡಬಹುದು ” ಎಂದು ತಿಳಿಸಿದನು. ಮಹಾತೇಜಸ್ವಿಯಾದ ಅಂಜನೇಯನು ಗುಹನಿಗೆ ಆ ಸುದ್ದಿಯನ್ನು ಹೇಳಿ, ಯಾವ ಮಾತನ್ನೂ ಬೆಳಸದೆ ಏನನ್ನೂ ವಿಚಾರಿಸದೆ, ನಂದಿಗ್ರಾಮದ ಕಡೆಗೆ ತ್ವರೆಯಿಂದ ಹಾರಿದನು. ಭರತನಿಗೆ ಸಂತೋಷದ ಸುದ್ದಿಯನ್ನು ಹೇಳುವೆನೆಂಬ ಆನಂದೋತ್ಸಾಹಗಳಿಂದ ಹನುಮಂತನು ಪುಳಕಿತನಾಗಿದ್ದನು. ದಾರಿಯಲ್ಲಿ ಪರಶುರಾಮತೀರ್ಥವನ್ನೂ ವಾಲುಕಿನಿ, ಗೋಮುತಿ—ಎಂಬ ನದಿಗಳನ್ನೂ ಬಹಳ ದಟ್ಟವಾಗಿದ್ದ ಸಾಲವೃಕ್ಷಗಳ ವನವನ್ನೂ ಕಂಡನು (೨೩-೨೪). ಸಸ್ಯಸಮೃದ್ಧವಾದ ಕೋಸಲರಾಜ್ಯವನ್ನೂ ಅಲ್ಲಲ್ಲಿ ಸಂಚರಿಸುತ್ತಿದ್ದ ಸಾವಿರಾರು ಪ್ರಜೆಗಳನ್ನೂ ನೋಡುತ್ತ ಹೋದನು. ಹೀಗೆ ಆ ಕಪಿಕುಂಜರನು ಬಹುದೂರದವರೆಗೆ ತ್ವರಿತವಾಗಿ ಹೋದವೇನೆಂದಿಗ್ರಾಮದ ಸಮೀಪದಲ್ಲಿ ಹೂವರಳಿದ ವೃಕ್ಷಗಳ ಸಾಲನ್ನು ವೀಕ್ಷಿಸಿದನು (೨೫-೨೬). ಇಂದ್ರನ ನಂದನವನದಂತೆಯೂ ಕುಬೇರನ ಚೈತ್ರರಥವನದಂತೆಯೂ ಇದ್ದ ಹೂದೋಟಗಳ ಆ ವೃಕ್ಷಗಳ ಕೆಳಗೆ ಸ್ತ್ರೀಬಾಲವೃದ್ಧರು ಉಲ್ಲಾಸದಿಂದ ಸಂಚರಿಸುತ್ತಿದ್ದರು. ನಂದಿಗ್ರಾಮವು ಅಯೋಧ್ಯೆಗೆ

ಕ್ರೋಶನಾಶ್ರೇ ತ್ವಯೋಧ್ಯಾಯಾಶ್ಚಿರಕೃಷ್ಣಾ ಜಿನಾಂಬರನಮ್ |
 ದದರ್ಶ ಭರತಂ ದೀನಂ ಕೃಶನಾಶ್ರಮವಾಸಿನಮ್ || ೨೮
 ಜಟಿಲಂ ಮಲದಿಗ್ಧಾಂಗಂ ಭ್ರಾತೃವ್ಯಸನಕರ್ತೃತಮ್ |
 ಫಲಮೂಲಾಶಿನಂ ದಾಂತಂ ತಾಪಸಂ ಧರ್ಮಚಾರಿಣಮ್ || ೨೯
 ಸಮುನ್ನತಜಟಾಭಾರಂ ವಲ್ಕಲಾಜಿನವಾಸಸಮ್ |
 ನಿಯತಂ ಭಾವಿತಾತ್ಮಾನಂ ಬ್ರಹ್ಮರ್ಷಿಸಮಶೇಷಸಮ್ || ೩೦
 ಪಾದುಕೇ ತೇ ಪುರಸ್ಕೃತ್ಯ ಶಾಸತಂ ವೈ ವಸುಂಧರಾಮ್ |
 ಚಾತುರ್ವರ್ಣ್ಯಸ್ಯ ಲೋಕಸ್ಯ ತ್ರಾತಾರಂ ಸರ್ವತೋ ಭಯಾತ್ || ೩೧
 ಉಪಸ್ಥಿತಮನಾತ್ಯೈಶ್ಚ ಶುಚಿಭಿಶ್ಚ ಪುರೋಹಿತೈಃ |
 ಬಲಮುಖೈಶ್ಚ ಯುಕ್ತೈಶ್ಚ ಕಾಷಾಯಾಂಬರಧಾರಿಭಿಃ || ೩೨

ಒಂದು ಹರದಾರಿ ದೂರದಲ್ಲಿತ್ತು. ಹನುಮಂತನು ನಂದಿಗ್ರಾಮಕ್ಕೆ ಹೋಗಿ
 ಆಶ್ರಮವಾಸಿಯಾಗಿದ್ದ ಭರತನನ್ನು ಕಂಡನು. ಭರತನು ನಾರುಬಟ್ಟಿ
 ಯನ್ನುಟ್ಟು ಕೃಷ್ಣಾ ಜಿನವನ್ನು ಹೊದೆದು ತಾಪಸವೇಷದಲ್ಲಿದ್ದನು.
 ಶ್ರೀರಾಮನ ಚಿಂತೆಯಿಂದ ದೀನನಾಗಿದ್ದನು. ದೇಹವು ಕೃಶನಾಗಿತ್ತು
 (೨೭-೨೮). ತಲೆಯಲ್ಲಿ ಜಟಿಯು ಬೆಳೆದಿತ್ತು. ಸಂಸ್ಕಾರವಿಲ್ಲದೆ ಶರೀರವು
 ಮಲಿನವಾಗಿತ್ತು. ಅಣ್ಣನ ವಿರಹವ್ಯಸನವು ಅವನನ್ನು ಕೊರೆಯುತ್ತಿತ್ತು.
 ಫಲಮೂಲಗಳನ್ನು ಮಾತ್ರವೇ ತಿನ್ನುತ್ತ ಜಿತೇಂದ್ರಿಯನಾಗಿ ಧರ್ಮನಿಷ್ಠ
 ನಾಗಿದ್ದ ಭರತನು ಒಬ್ಬ ತಪಸ್ವಿಯೇ ಆಗಿದ್ದನು (೨೯). ಉನ್ನತ ಜಟಾಭಾರ
 ವನ್ನು ಹೊತ್ತು, ವಲ್ಕಲಾಜಿನಗಳನ್ನು ಧರಿಸಿ, ನಿಯಮಪೂರ್ವಕವಾದ
 ಜೀವನವಿಧಾನವನ್ನು ನುಸರಿಸಿ, ಭಗವಚ್ಚಿಂತನೆಯಲ್ಲಿ ತತ್ಪರನಾಗಿದ್ದ ಭರತನ
 ಮುಖದಲ್ಲಿ ಬ್ರಹ್ಮರ್ಷಿಸಮಾನವಾದ ತೇಜಸ್ಸು ಬೆಳಗುತ್ತಿತ್ತು (೩೦).
 ಶ್ರೀರಾಮನು ಕೊಟ್ಟಿದ್ದ ಪಾದುಕೆಗಳನ್ನು ಮುಂದಿಟ್ಟುಕೊಂಡು ಅವುಗಳ
 ಹೆಸರಿನಲ್ಲಿ ರಾಜ್ಯವನ್ನು ಆಳುತ್ತಿದ್ದ ಭರತನು, ಚಾತುರ್ವರ್ಣ್ಯದ ಧರ್ಮಕ್ಕೆ
 ಲೋಪವಾಗದಂತೆ ಯಾರಿಗೂ ಯಾವ ಭಯವೂ ಸಂಭವಿಸದಂತೆ, ಪ್ರಜೆ
 ಗಳನ್ನು ಪಾಲಿಸುತ್ತಿದ್ದನು (೩೧). ಶುದ್ಧಾತ್ಮರಾದ ಅಮಾತ್ಯರು,
 ಪುರೋಹಿತರು ಮತ್ತು ಸೇನಾಪತಿಗಳಿಂದ ಯುಕ್ತನಾಗಿ, ಭರತನು ರಾಜ್ಯ

ನ ಹಿ ತೇ ರಾಜಪುತ್ರಂ ತಂ ಚೀರಕೃಷ್ಣಾಜಿನಾಂಬರಮ್ |
 ಪರಿಭೋಕ್ತುಂ ವ್ಯವಸ್ಯಂತಿ ಪೌರಾ ನೈ ಧರ್ಮವತ್ಸಲಮ್ || ೩೩
 ತಂ ಧರ್ಮಮಿವ ಧರ್ಮಜ್ಞಂ ದೇಹವಂತಮಿನಾಪರಮ್ |
 ಉನಾಚ ಸ್ರಾಂಜಲಿವಾಕ್ಯಂ ಹನುಮಾನ್ ನಾರುತಾತ್ಮಜಃ || ೩೪
 ವಸಂತಂ ದಂಡಕಾರಣ್ಯೇ ಯಂ ತ್ವಂ ಚೀರಜಟಾಧರಮ್ |
 ಅನುಶೋಚಸಿ ಕಾಕುತ್ಸ್ಥಂ ಸ ತ್ವಾಂ ಕುಶಲನುಬ್ರವೀತ್ || ೩೫
 ಪ್ರಿಯಮಾಖ್ಯಾಮಿ ತೇ ದೇವ ಶೋಕಂ ತ್ಯಜ ಸುದಾರುಣಮ್ |
 ಅಸ್ಮಿನ್ ಮುಹೂರ್ತೇ ಭ್ರಾತ್ರಾ ತ್ವಂ ರಾಮೇಣ ಸಹ ಸಂಗತಃ || ೩೬
 ನಿಹತ್ಯ ರಾವಣಂ ರಾಮುಃ ಪ್ರತಿಲಭ್ಯ ಚ ನೈಥಿಲೀಮ್ |
 ಉಪಯಾತಿ ಸಮೃದ್ಧಾರ್ಥಃ ಸಹ ಮಿತ್ರೈರ್ನುಹಾಬಲೈಃ || ೩೭

ರಕ್ಷಣೆಯನ್ನು ನೋಡಿಕೊಳ್ಳುತ್ತಿದ್ದನು. ಅಮಾತ್ಯಾದಿಗಳೂ ಕೂಡ ಭರತನಂತೆ ಕಾಷಾಯವಸ್ತ್ರಗಳನ್ನು ಧರಿಸಿ ವ್ರತನಿಷ್ಠರಾಗಿದ್ದರು. ಏಕೆಂದರೆ, ಧರ್ಮವತ್ಸಲನಾದ ರಾಜಪುತ್ರನು ವಲ್ಕಲಕೃಷ್ಣಾಜಿನಗಳನ್ನು ಧರಿಸಿ ನಿಯಮಪಾಲನೆಯಲ್ಲಿರುವಾಗ, ಅವನನ್ನು ಬಿಟ್ಟು ತಾವು ಮಾತ್ರ ಭೋಗವನ್ನನುಭವಿಸಲು ಅಮಾತ್ಯಾದಿ ಪೌರರಿಗೆ ಮನಸ್ಸು ಬರಲಿಲ್ಲ (೩೨-೩೩). ಈ ಪ್ರಕಾರವಾಗಿ, ದೇಹಧಾರಿಯಾದ ಸಾಕ್ಷಾತ್ ಧರ್ಮವೋ ಎಂಬಂತೆ ಕಾಣುತ್ತಿದ್ದ ಧರ್ಮಜ್ಞನಾದ ಭರತನನ್ನು ನೋಡಿ, ವಾಯುಪುತ್ರನಾದ ಹನುಮಂತನು ಕೈಮುಗಿದುಕೊಂಡು ಹೀಗೆಂದನು (೩೪): “ರಾಜಪುತ್ರ, ಶ್ರೀರಾಮನು ತನ್ನ ಕುಶಲವನ್ನು ನಿನಗೆ ಹೇಳಿಕಳಿಸಿದ್ದಾನೆ! ಚೀರಜಟಾಧಾರಿಯಾಗಿ ದಂಡಕಾರಣ್ಯದಲ್ಲಿ ವಾಸಿಸುತ್ತಿದ್ದ ಯಾವ ಕಾಕುತ್ಸ್ಥನಿಗಾಗಿ ನೀನು ಶೋಕಿಸುತ್ತಿರುವೆಯೋ, ಆತನು ನಿನ್ನ ಕುಶಲವನ್ನು ವಿಚಾರಿಸಿದ್ದಾನೆ (೩೫). ರಾಜಕುಮಾರ, ನಿನಗೆ ಸಂತೋಷದ ಸುದ್ದಿಯನ್ನು ಹೇಳುತ್ತಿದ್ದೇನೆ. ದಾರುಣವಾದ ಈ ಶೋಕವನ್ನು ವರಿತ್ಯಜಿಸು. ಇನ್ನೇನು, ಒಂದು ಮುಹೂರ್ತಕಾಲದಲ್ಲಿಯೇ ನಿನ್ನ ಅಣ್ಣನಾದ ಶ್ರೀರಾಮನೊಡನೆ ಸೇರಿಕೊಳ್ಳುವೆ! ಶ್ರೀರಾಮನು ರಾವಣನನ್ನು ಸಂಹರಿಸಿ ನೈಥಿಲಿಯನ್ನು ಪಡೆದು ಕೃತಕೃತ್ಯನಾಗಿದ್ದಾನೆ. ಸಕಲ ಸಮೃದ್ಧಿಗಳಿಂದಲೂ ಯುಕ್ತನಾಗಿ

ಲಕ್ಷ್ಮಣಶ್ಚ ಮಹಾತೇಜಾ ವೈದೇಹೀ ಚ ಯಶಸ್ವಿನೀ |
 ಸೀತಾ ಸಮಗ್ರಾ ರಾಮೇಣ ಮಹೇಂದ್ರೇಣ ಯಥಾ ಶಚೀ || ೩೮
 ಏವಮುಕ್ತೋ ಹನುಮತಾ ಭರತೋ ಭ್ರಾತೃವತ್ಸಲಃ |
 ಪಪಾತ ಸಹಸಾ ಹೃಷ್ಯೋ ಹರ್ಷಾನೋಹಂ ಜಗಾಮ ಹ || ೩೯
 ತತೋ ಮುಹೂರ್ತಾದುತ್ಥಾಯ ಪ್ರತ್ಯಾಶ್ವಸ್ಯ ಚ ರಾಘವಃ |
 ಹನುಮಂತಮನಾಚೇದಂ ಭರತಃ ಪ್ರಿಯವಾದಿನಮ್ || ೪೦
 ಅಶೋಕಜ್ಯೈಃ ಪ್ರೀತಿನಯೈಃ ಕಪಿನಾಲಿಂಗ್ಯ ಸಂಭ್ರಮಾತ್ |
 ಸಿಷೇಚ ಭರತಃ ಶ್ರೀಮಾನ್ ವಿಪುಲೈರಸ್ರಬಿಂದುಭಿಃ || ೪೧
 ದೇವೋ ವಾ ಮಾನುಷೋ ವಾ ತ್ವಮನುಕ್ರೋಶಾದಿಹಾಗತಃ |
 ಪ್ರಿಯಾಖ್ಯಾನಸ್ಯ ತೇ ಸೌಮ್ಯ ದದಾಮಿ ಬ್ರುವತಃ ಪ್ರಿಯಮ್ || ೪೨

ಬಲಾಢ್ಯರಾದ ವಾನರಮಿತ್ರರೊಡಗೂಡಿ ಬರುತ್ತಿದ್ದಾನೆ (೩೬-೩೭).
 ಮಹಾತೇಜಸ್ವಿಯಾದ ಲಕ್ಷ್ಮಣನೂ ಆಗಮಿಸಿದ್ದಾನೆ. ಕೀರ್ತಿಶಾಲಿನಿ
 ಯಾದ ವೈದೇಹಿಯು, ದೇವೇಂದ್ರನೊಡನಿರುವ ಶಚೀದೇವಿಯಂತೆ,
 ಶ್ರೀರಾಮನೊಡನೆ ವಿರಾಜಿಸುತ್ತಿದ್ದಾಳೆ” ಎಂದನು (೩೮). ಹನುಮಂತನು
 ಹೀಗೆಂದುದೇ ತಡ, ಅಣ್ಣನಿಗಾಗಿ ಹಂಬಲಿಸುತ್ತಿದ್ದ ಭ್ರಾತೃವತ್ಸಲನಾದ
 ಭರತನು ಆನಂದಪರವಶನಾಗಿ ನೆಲದಮೇಲೊರಗಿದನು. ಹರ್ಷಾತಿರೇಕ
 ದಿಂದ ಎಚ್ಚರದಸ್ಪಿದಂತಾದನು (೩೯). ಸ್ವಲ್ಪಹೊತ್ತಿನಮೇಲೆ ಚೇತರಿಸಿ
 ಕೊಂಡೆದ್ದು, ಆ ರಘುಕುಲೋತ್ತಮನು ಆನಂದವಾರ್ತೆಯನ್ನು ತಂದ
 ಹನುಮಂತನನ್ನು ಬಿಗಿದಸ್ಪಿಕೊಂಡನು. ಪ್ರೀತಿಮಯವಾದ ಆನಂದಬಾಷ್ಪ
 ಗಳು ಭರತನ ಕಣ್ಣುಗಳಿಂದ ಬಳಬಳನೆ ಹರಿದವು. ಹನುಮಂತನ
 ವೈಯೆಲ್ಲವೂ ಒದ್ದೆಯಾಯಿತು (೪೦-೪೧). ಅಮೇಲೆ ಭರತನು ಪ್ರಿಯ
 ವಾರ್ತೆಯನ್ನು ಹೇಳಿದ ಹನುಮಂತನನ್ನು ನೋಡಿ “ಸೌಮ್ಯ, ನನ್ನಲ್ಲಿ
 ಇಷ್ಟು ಅನುಕಂಪೆಯನ್ನಿಟ್ಟು ಬಂದಿರುವೆಯಲ್ಲ, ನೀನು ಯಾರು?
 ದೇವತೆಯೋ ಮಾನವನೋ? ಈ ಪರಮಾನಂದದ ಸುದ್ದಿಯನ್ನು ಹೇಳಿದ

ಗವಾಂ ಶತಸಹಸ್ರಂ ಚ ಗ್ರಾಮಾಣಾಂ ಚ ಶತಂ ಪರಮ್ |
 ಸುಕುಂಡಲಾಃ ಶುಭಾಚಾರಾ ಭಾರ್ಯಾಃ ಕನ್ಯಾಶ್ಚ ಸೋಡಶ || ೪೩
 ಹೇಮವರ್ಣಾಃ ಸುನಾಸೋರೂಃ ಶಶಿಸೌಮ್ಯಾನನಾಃ ಸ್ತ್ರಿಯಃ |
 ಸರ್ವಾಭರಣಸಂಪನ್ನಾಃ ಸಂಪನ್ನಾಃ ಕುಲಜಾತಿಭಿಃ || ೪೪

ನಿಶಮ್ಯ ರಾಮಾಗಮನಂ ನೃಪಾತ್ಮಜಃ
 ಕಪಿಪ್ರವೀರಸ್ಯ ತದದ್ಭುತೋಪಮಮ್ |
 ಹೃದರ್ಷಿತೋ ರಾಮದಿದ್ಯಕ್ಷಯಾಭವತ್
 ಪುನಶ್ಚ ಹರ್ಷಾದಿದಮಬ್ರವೀದ್ವಚಃ || ೪೫

ಇತಿ ಶ್ರೀಮದ್ರಾಮಾಯಣೇ ಯುಧ್ಧಕಾಂಡೇ ಅಷ್ಟಾವಿಂಶತ್ಪುತ್ರರಶತತಮಃ ಸರ್ಗಃ



ನಿನಗೆ ಯಾವ ಪಾರಿತೋಷಿಕವನ್ನೀಯಲಿ ! (೪೨). ಒಂದು ಲಕ್ಷ ಗೋವು
 ಗಳನ್ನೂ ನೂರು ಗ್ರಾಮಗಳನ್ನೂ ಕೊಡುವೆನು. ಕುಂಡಲಾಲಂಕೃತಿಯರೂ
 ಸದಾಚಾರಸಂಪನ್ನೆಯರೂ ಆದ ಹದಿನಾರು ಮಂದಿ ಕನ್ಯೆಯರನ್ನು ನಿನಗೆ
 ಕೊಟ್ಟು ಮದುವೆಮಾಡಿಸುವೆನು ! ಬಂಗಾರದ ಮೈಬಣ್ಣದ ಚಂದ್ರಮುಖಿ
 ಯರಾದ ಸುಂದರಾಂಗಿಯರನ್ನು ಕೊಡಿಸುವೆನು ! ಉತ್ತಮಕುಲಜಾತಿ
 ಪ್ರಸೂತರಾಗಿ ಸರ್ವಾಭರಣಭೂಷಿತರಾದ ತರುಣಿಯರನ್ನು ನಿನಗೆ ಧಾರೆ
 ಯೆರೆಯುವೆನು ! ” ಎಂದು ಉದ್ಗರಿಸಿದನು (೪೩-೪೪). ಆ ರಾಜ
 ಕುಮಾರನು ಶ್ರೀರಾಮಾಗಮನವೆಂಬ ಅಸದೃಶವಾದ ಪ್ರಿಯವೃತ್ತಾಂತ
 ವನ್ನು ಆ ಕಪಿವೀರನ ಬಾಯಿಂದ ಕೇಳಿ ಹರ್ಷೋಲ್ಲಸಿತನಾದನು. ಶ್ರೀರಾಮ
 ನನ್ನು ಸಂದರ್ಶಿಸುವೆನೆಂಬ ಆನಂದಸಂಭ್ರಮದಿಂದ ಮತ್ತೆ ಹೀಗೆಂದನು
 (೪೫).

ಇಲ್ಲಿಗೆ ಶ್ರೀಮದ್ರಾಮಾಯಣದ ಯುಧ್ಧಕಾಂಡದಲ್ಲಿ ನೂರಿಪ್ಪತ್ತೆಂಟನೆಯ ಸರ್ಗ



ಏಕೋನತ್ರಿಂಶದುತ್ಪರಶತತನುಃ ಸರ್ಗಃ

ಹನೂಮದ್ಭರತಸಂಭಾಷಣಮ್

- ಬಹೂನಿ ನಾಮ ವರ್ಷಾಣಿ ಗತಸ್ಯ ಸುನುಹದ್ವನಮ್ |
ಶೃಣೋಮ್ಯಹಂ ಪ್ರೀತಿಕರಂ ಮನು ನಾಥಸ್ಯ ಕೀರ್ತನಮ್ || ೧
- ಕಲ್ಯಾಣೇ ಬತ ಗಾಢೇಯಂ ಲೌಕಿಕೇ ಪ್ರತಿಭಾತಿ ಮೇ |
ಏತಿ ಜೀವಂತನಾನಂದೋ ನರಂ ವರ್ಷಶತಾದಪಿ || ೨
- ರಾಘವಸ್ಯ ಹರೀಣಾಂ ಚ ಕಥನಾಸೀತ್ ಸಮಾಗಮಃ |
ಕಸ್ಮಿನ್ ದೇಶೇ ಕಿಮಾಶ್ರಿತ್ಯ ತತ್ತ್ವಮಾಖ್ಯಾಯಿ ಪೃಚ್ಛತಃ || ೩
- ಸ ಪೃಷ್ಟೋ ರಾಜಪುತ್ರೇಣ ಬ್ರಹ್ಮಾಂ ಸಮುಪವೇಶಿತಃ |
ಅಚಚಕ್ಷೇ ತತಃ ಸರ್ವಂ ರಾನುಸ್ಯ ಚರಿತಂ ವನೇ || ೪

ಸರ್ಗ ೧೨೯

ಭರತನು ಕೇಳಲಾಗಿ, ಶ್ರೀರಾಮನ ವನವಾಸಕಾಲದಲ್ಲಿ ನಡೆದ
ವೃತ್ತಾಂತಗಳನ್ನು ಹನುಮಂತನು ತಿಳಿಸುವುದು.

ಭರತನು ಹನುಮಂತನನ್ನು ನೋಡಿ “ಸೌಮ್ಯ, ನನ್ನ ಅಣ್ಣನು
ಘೋರಾರಣ್ಯವನ್ನು ಪ್ರವೇಶಿಸಿ ಬಹು ವರ್ಷಗಳು ಸಂದುಹೋದವು.
ಇಷ್ಟು ದೀರ್ಘಕಾಲವಾದಮೇಲೆ ನನ್ನ ಸ್ವಾಮಿಯ ಕ್ಷೇಮವಾರ್ತೆಯನ್ನು-
ಸಂತಸದ ಸುದ್ದಿಯನ್ನು - ಈಗ ಕೇಳುತ್ತಿದ್ದೇನೆ! (೧). ಆಹಾ!
‘ಮನುಷ್ಯನು ಬದುಕಿಡ್ಡರೆ ನೂರು ವರ್ಷಗಳ ಮೇಲಾದರೂ ಒಂದುಸಲ
ಆನಂದಪ್ರಸಂಗವು ಸಂಭವಿಸುವುದು’ ಎಂಬ ನಾಣ್ಯುಡಿ ನೆನಪಾಗುತ್ತಿದೆ.
ಎಷ್ಟು ಸತ್ಯವಾದ ಕಲ್ಯಾಣಕರವಾದ ನುಡಿ! ಮಿತ್ರ, ಶ್ರೀರಾಮನಿಗೂ
ವಾನರರಿಗೂ ಸಖ್ಯವಾದದ್ದು ಹೇಗೆ? ಎಲ್ಲಿ ಏಕಾಗಿ ಆಯಿತು? ನಡೆದ
ಸಂದರ್ಭವನ್ನು ತಿಳಿಸು” ಎಂದು ಕೇಳಿದನು (೨-೩). ಭರತನು
ಹನುಮಂತನಿಗೆ ತಾಪಸಯೋಗ್ಯವಾದ ಒಂದು ಆಸನವನ್ನು ಕೊಟ್ಟು
ಕುಳಿರಿಸಿದನು ಹನುಮಂತನು ಆಸನದಲ್ಲಿ ಕುಳಿತು, ವನದಲ್ಲಿ ನಡೆದ

ಯಥಾ ಪ್ರವ್ರಾಜಿತೋ ರಾನೋ ನೂತುರ್ದತ್ತೋ ವರಸ್ತನ |
 ಯಥಾ ಚ ಪುತ್ರಶೋಕೇನ ರಾಜಾ ದಶರಥೋ ಮೃತಃ || ೫
 ಯಥಾ ದೂತೈಸ್ತನ್ಮಾನೀತಸ್ತೂರ್ಣಂ ರಾಜಗೃಹಾತ್ ಪ್ರಭೋ |
 ತ್ವಯಾಯೋಧ್ಯಾಂ ಪ್ರವಿಷ್ಟೇನ ಯಥಾ ರಾಜ್ಯಂ ನ ಚೇಪ್ಸಿತಮ್ ||
 ಚಿತ್ರಕೂಟಂ ಗಿರಿಂ ಗತ್ವಾ ರಾಜ್ಯೇನಾಮಿತ್ರಕರ್ತನ |
 ನಿಮಂತ್ರಿತಸ್ತ್ವಯಾ ಭ್ರಾತಾ ಧರ್ಮನೂಚರತಾ ಸತಾಮ್ || ೬
 ಸ್ಥಿತೇನ ರಾಜ್ಞೋ ವಚನೇ ಯಥಾ ರಾಜ್ಯಂ ವಿಸರ್ಜಿತಮ್ |
 ಆರ್ಯಸ್ಯ ಪಾದುಕೇ ಗೃಹ್ಯ ಯಥಾಸಿ ಪುನರಾಗತಃ || ೭
 ಸರ್ವನೇತನ್ಮಹಾಬಾಹೋ ಯಥಾವದ್ವಿದಿತಂ ತನ |
 ತ್ವಯಿ ಪ್ರತಿಪ್ರಯಾತೇ ತು ಯದ್ವೃತ್ತಂ ತನ್ನಿಬೋಧ ನೇ || ೯
 ಅಪಯಾತೇ ತ್ವಯಿ ತದಾ ಸಮುದ್ಘ್ರಂತಮ್ಗದ್ವಿಜಮ್ |
 ಪೆರಿದ್ಯಾನಮಿನಾತ್ಯರ್ಥಂ ತದ್ವನಂ ಸಮಪದ್ಯತ || ೧೦

ಶ್ರೀರಾಮಚರಿತೆಯನ್ನು ಹೇಳಲಾರಂಭಿಸಿದನು (೪) : “ರಾಜಪುತ್ರ-ಭರತ, ಆರಂಭದ ಕಥೆ ನಿನಗೆ ಗೊತ್ತೇ ಇದೆ. ನಿನ್ನ ತಾಯಿಗೆ ವರವನ್ನು ಕೊಟ್ಟದ್ದು, ಅದರ ಪ್ರಕಾರ ಶ್ರೀರಾಮನನ್ನು ವನಕ್ಕೆ ಕಳಿಸಿದ್ದು, ಪುತ್ರಶೋಕದಿಂದ ದಶರಥಮಹಾರಾಜನ ಮರಣ, ದೂತರನ್ನು ಕಳಿಸಿ ರಾಜಗೃಹದಿಂದ ಶೀಘ್ರದಲ್ಲಿ ನಿನ್ನನ್ನು ಕರೆಸಿದ್ದು, ನೀನು ಅಯೋಧ್ಯೆಗೆ ಬಂದು ರಾಜ್ಯವನ್ನು ನಿರಾಕರಿಸಿದ್ದು—ಇದೆಲ್ಲವೂ ನಿನಗೆ ತಿಳಿದಿದೆ (೫-೬). ಅನಂತರ ನೀನು ಸಜ್ಜನರ ಧರ್ಮಮಾರ್ಗವನ್ನು ಸರಿಸಿ ಚಿತ್ರಕೂಟಗಿರಿಗೆ ಹೋಗಿ, ರಾಜ್ಯವನ್ನು ಸ್ವೀಕರಿಸಬೇಕೆಂದು ಅಣ್ಣನನ್ನು ಪ್ರಾರ್ಥಿಸಿಕೊಂಡಿದ್ದೀಯೆ. ಆದರೂ ಮಹಾರಾಜನಿಗೆ ಕೊಟ್ಟ ವಚನವನ್ನು ಪಾಲಿಸಬೇಕೆಂದು ಶ್ರೀರಾಮನು ರಾಜ್ಯವನ್ನು ಅಂಗೀಕರಿಸಲಿಲ್ಲ. ಆಮೇಲೆ ನೀನು ಅಣ್ಣನ ಪಾದುಕೆಗಳನ್ನು ತೆಗೆದುಕೊಂಡು ಇಲ್ಲಿಗೆ ಬಂದಿದ್ದೀಯೆ (೭-೮). ಇದೆಲ್ಲವೂ, ರಾಜಪುತ್ರ, ನಿನಗೆ ವಿದಿತವಾಗಿಯೇ ಇದೆ. ನೀನು ಚಿತ್ರಕೂಟಗಿರಿಯಿಂದ ಇತ್ತ ಬಂದಮೇಲೆ ಏನು ನಡೆಯಿತೆಂಬುದನ್ನು ಹೇಳುವೆನು, ಕೇಳು : ನೀನು ಹೊರಟುಬಂದಮೇಲೆ ಆ ಚಿತ್ರಕೂಟವನದಲ್ಲಿದ್ದ ಮೃಗಪಕ್ಷಿಗಳು ಹೆದರಿ

ತದ್ಧಸ್ತಿಯುದಿತಂ ಘೋರಂ ಸಿಂಹವ್ಯಾಘ್ರಾನ್ಯುಗಾಯುತಮ್ |
 ಪ್ರವಿನೇಶಾಥ ವಿಜನಂ ಸುನುಹದ್ಧಂಡಕಾವನಮ್ || ೧೧

ತೇಷಾಂ ಪುರಸ್ತಾದ್ಭಲನಾನ್ ಗಚ್ಛತಾಂ ಗಹನೇ ವನೇ |
 ನಿನದನ್ ಸುಮಹಾನಾದಂ ವಿರಾಧಃ ಪ್ರತ್ಯದೃಶ್ಯತ || ೧೨

ತನುತ್ಕ್ರಿಸ್ತೈ ನುಹಾನಾದನೂರ್ಧ್ವಬಾಹುಮಧೋನುಖಮ್ |
 ನಿಖಾತೇ ಪ್ರಕ್ಷಿಪಂತಿ ಸ್ಮನದತಂಮಿವ ಕುಂಜರಮ್ || ೧೩

ತತ್ ಕೃತ್ವಾ ದುಷ್ಕರಂ ಕರ್ಮ ಭ್ರಾತರೌ ರಾಮಲಕ್ಷ್ಮಣೌ |
 ಸಾಯಾಕ್ಷೇ ಶರಭಂಗಸ್ಯ ರಮ್ಯನಾಶ್ರಮನೀಯತುಃ || ೧೪

ಶರಭಂಗೇ ದಿನಂ ಸ್ರಾಪ್ತೇ ರಾಮುಃ ಸತ್ಯಪರಾಕ್ರಮುಃ |
 ಅಭಿನಾದ್ಯ ಮುನೀನ್ ಸರ್ವಾನ್ ಜನಸ್ಥಾನಮುಸಾಗಮತ್ || ೧೫

ತತಃ ಪಶ್ಚಾಚ್ಛೂರ್ಪಣಖಾ ರಾಮುಸಾರ್ಶ್ವಮುಸಾಗತಾ |
 ತತೋ ರಾಮೇಣ ಸಂದಿಷ್ಟೋ ಲಕ್ಷ್ಮಣಃ ಸಹಸೋತ್ಥಿತಃ || ೧೬

ಅತ್ತಿತ್ತ ಚದರಿದವು. ವನವು ಸೇನಾಸಂಚಾರದಿಂದ ಪೀಡಿತವಾಗಿ ಹಾಳು ಬಿದ್ದಂತೆ ತೋರಿತು (೯-೧೦). ಆದ್ದರಿಂದ ಶ್ರೀರಾಮನು, ಕಾಡಾನೆಗಳ ತುಳಿತದಿಂದಲೂ ಸಿಂಹವ್ಯಾಘ್ರಾದಿ ವೃಗಗಳ ಸಂಚಾರದಿಂದಲೂ ಆಕುಲವಾಗಿ ನಿರ್ಜನವಾಗಿದ್ದ ದಂಡಕಾರಣ್ಯವನ್ನು ಪ್ರವೇಶಿಸಿದನು. ಆ ಮೂವರೂ ಅರಣ್ಯದಲ್ಲಿ ಹೋಗುತ್ತಿರುವಾಗ, ಭೀಕರವಾಗಿ ಗರ್ಜಿಸುತ್ತಿದ್ದ ಬಲಾಢ್ಯನಾದ ವಿರಾಧನೆಂಬ ರಾಕ್ಷಸನು ಗೋಚರಿಸಿದನು (೧೧-೧೨). ಮತ್ತಮಾತಂಗದಂತೆ ಗಟ್ಟಿಯಾಗಿ ಕೂಗುತ್ತ ದಾರಿಯನ್ನಡ್ಡಗಟ್ಟಿದ ಆ ರಾಕ್ಷಸನನ್ನು, ಶ್ರೀರಾಮಲಕ್ಷ್ಮಣರು ಕೈಮೇಲಾಗಿ ತಲೆಕೆಳಗಾಗಿ ಹಿಡಿದೆತ್ತಿ ಒಂದು ಹಳ್ಳದಲ್ಲಿ ಹೂತು ಬಿಟ್ಟರು. ಅಣ್ಣತಮ್ಮಂದಿರು ಆ ಸಾಹಸಕೃತ್ಯವನ್ನು ಮಾಡಿ, ಸಾಯಂಕಾಲದ ಹೊತ್ತಿಗೆ ಶರಭಂಗಮುನಿಗಳ ರಮಣೀಯವಾದ ಆಶ್ರಮವನ್ನು ಸೇರಿದರು (೧೩-೧೪). ಶರಭಂಗಮುನಿಗಳು ಶ್ರೀರಾಮನನ್ನು ಸಂದರ್ಶಿಸಿ, ತಮ್ಮ ದೇಹವನ್ನು ತ್ಯಜಿಸಿ ಸ್ವರ್ಗವನ್ನಡರಿದರು. ಅನಂತರ ಸತ್ಯಪರಾಕ್ರಮನಾದ ರಾಘವನು ಆಶ್ರಮವಾಸಿಗಳಾದ ಋಷಿಗಳೆಲ್ಲರನ್ನೂ ಕಂಡು ವಂದಿಸಿ ಜನಸ್ಥಾನಕ್ಕೆ ಹೋದನು.

ಪ್ರಗೃಹ್ಯ ಖಡ್ಗಂ ಚಿಚ್ಛೇದ ಕರ್ಣನಾಸಂ ಮಹಾಬಲಃ |
 ಚತುರ್ದಶ ಸಹಸ್ರಾಣಿ ರಕ್ಷಸಾಂ ಭೀಮಕರ್ಮಣಾಮ್ || ೧೭

ಹತಾನಿ ನಸತಾ ತತ್ರ ರಾಘವೇಣ ಮಹಾತ್ಮನಾ |
 ಏಕೇನ ಸಹ ಸಂಗಮ್ಯ ರಣೇ ರಾಮೇಣ ಸಂಗತಾಃ || ೧೮

ಅಹ್ನಶ್ಚ ತುರ್ಥಭಾಗೇನ ನಿಃಶೇಷಾ ರಾಕ್ಷಸಾಃ ಕೃತಾಃ |
 ಮಹಾಬಲಾ ಮಹಾವೀರ್ಯಾಸ್ತಪಸೋ ವಿಘ್ನಕಾರಿಣಃ || ೧೯

ನಿಹತಾ ರಾಘವೇಣಾಜೌ ದಂಡಕಾರಣ್ಯವಾಸಿನಃ |
 ರಾಕ್ಷಸಾಶ್ಚ ವಿನಿಷ್ಪಿಷ್ಟಾಃ ಖರಶ್ಚ ನಿಹತೋ ರಣೇ || ೨೦

ತತಸ್ತೇನಾದಿತಾ ಬಾಲಾ ರಾನಣಂ ಸಮುಪಾಗತಾ |
 ರಾನಣಾನುಚರೋ ಘೋರೋ ಮಾರೀಚೋ ನಾಮ ರಾಕ್ಷಸಃ ||

ಆ ಮೂವರೂ ಜನಸ್ಥಾನದಲ್ಲಿರುವಾಗ, ಶೂರ್ಪಣಖಿಯೆಂಬ ರಾಕ್ಷಸಿಯೊಬ್ಬಳು ಶ್ರೀರಾಮನ ಬಳಿಗೆ ಬಂದಳು (೧೫-೧೬). (ಅವಳ ದುಶ್ಚೇಷ್ಟೆಯಿಂದ ನೊಂದ) ಶ್ರೀರಾಮನ ಸೂಚನೆಯಂತೆ ಲಕ್ಷ್ಮಣನು ತಟ್ಟನೆ ಮುಂದೆ ಬಂದು ಖಡ್ಗವನ್ನು ಹಿರಿದು, ಶೂರ್ಪಣಖಿಯ ಕಿವಿಮೂಗುಗಳನ್ನು ಕತ್ತರಿಸಿಬಿಟ್ಟನು. ಮಹಾತ್ಮನಾದ ರಾಘವನು ಜನಸ್ಥಾನದಲ್ಲಿರುವಾಗ ಭೀಮಕರ್ಮಿಗಳಾದ ಹದಿನಾಲ್ಕುಸಾವಿರ ರಾಕ್ಷಸರನ್ನು ಸಂಹರಿಸಿದನು (೧೭-೧೮). ಆ ರಾಕ್ಷಸರೆಲ್ಲರೂ ಒಟ್ಟುಗೂಡಿ ಶ್ರೀರಾಮನಮೇಲೆಯುದ್ಧಕ್ಕೆ ಬಂದಿದ್ದರು. ಹಗಲಿನ ನಾಲ್ಕನೆಯ ಒಂದಂಶದ ಕಾಲದಲ್ಲಿ* ಶ್ರೀರಾಮನು ಸಮಸ್ತ ರಾಕ್ಷಸರನ್ನೂ ನಿಶ್ಚೇಷವಾಗಿ ವಧಿಸಿದನು. ಬಲಾಢ್ಯರೂ ಮಹಾಪರಾಕ್ರಮಿಗಳೂ ಆದ ರಾಕ್ಷಸರು ಋಷಿಗಳ ತಪಸ್ಸಿಗೆ ವಿಘ್ನವನ್ನುಂಟುಮಾಡುತ್ತ ದಂಡಕಾರಣ್ಯದಲ್ಲಿ ನೆಲೆಸಿದ್ದರು. ರಾಘವನೊಬ್ಬನೇ ಆ ರಾಕ್ಷಸರನ್ನೂ ಅವರಿಗೆ ನಾಯಕನಾದ ಖರನನ್ನೂ ರಣರಂಗದಲ್ಲಿದುರಿಸಿ ಕೊಂದುಹಾಕಿದನು (೧೯-೨೦). ಆಮೇಲೆ ಮೂರ್ಖಳಾದ ಶೂರ್ಪಣಖಿಯು ಖಿನ್ನಳಾಗಿ ತನ್ನ ಅಣ್ಣನಾದ ರಾನಣನ ಬಳಿಗೆ ಹೋಗಿ

* 'ಅರ್ಧಾಧಿಕಮುಹೂರ್ತೇನ....' ಎಂದು ಅರಣ್ಯಕಾಂಡದಲ್ಲಿ ಹೇಳಿದೆ (ಸರ್ಗ ೨೦, ಶ್ಲೋಕ ೨೪). 'ಅತ್ಯಲ್ಪಕಾಲದಲ್ಲಿ' ಎಂಬುದು ಮುಖ್ಯತಾತ್ಪರ್ಯವಾದ್ದರಿಂದ ವಿರೋಧವೇನೂ ಇಲ್ಲ.

ಲೋಭಯಾನಾಸ ವೈದೇಹೀಂ ಭೂತ್ವಾ ರತ್ನಮಯೋ ಮೃಗಃ |
 ಅಭೈನಮಬ್ರವೀದ್ರಾಸುಂ ವೈದೇಹೀ ಗೃಹ್ಯತಾಮಿತಿ || ೨೨
 ಅಹೋ ಮನೋಹರಃ ಕಾಂತ ಆಶ್ರನೋ ನೋ ಭವಿಷ್ಯತಿ |
 ತತೋ ರಾನೋ ಧನುಷ್ಪಾಣಿರ್ಧಾವಂತನುನುಧಾವತಿ || ೨೩
 ಸ ತಂ ಜಘಾನ ಧಾವಂತಂ ಶರೇಣಾನತಪರ್ವಣಾ |
 ಅಥ ಸೌಮ್ಯ ದಶಗ್ರೀವೋ ಮೃಗಂ ಯಾತೇ ತು ರಾಘವೇ || ೨೪
 ಲಕ್ಷ್ಮಣೇ ಚಾಪಿ ನಿಷ್ಕಾಂತೇ ಪ್ರವಿನೇಶಾಶ್ರಮಂ ತದಾ |
 ಜಗ್ರಾಹ ತರಸಾ ಸೀತಾಂ ಗೃಹಃ ಖೇ ರೋಹಿಣೀಮಿವ || ೨೫
 ತ್ರಾತುಕಾನುಂ ತತೋ ಯುದ್ಧೇ ಹತ್ವಾ ಗೃಧ್ರಂ ಜಟಾಯುಷನ್ |
 ಪ್ರಗೃಹ್ಯ ಸೀತಾಂ ಸಹಸಾ ಜಗಾಮಾಶು ಸ ರಾವಣಃ || ೨೬

ನೊರೆಯಿಟ್ಟಳು. ಆಗ ರಾವಣನ ಪ್ರೇರಣೆಯಿಂದ, ಮಾರೀಚನೆಂಬ ಭಯಂಕರನಾದ ರಾಕ್ಷಸನೊಬ್ಬನು ಮಾಯಾಬಲದಿಂದ ರತ್ನಮಯವಾದ ಜಿಂಕೆಯ ರೂಪವನ್ನು ಧರಿಸಿ ಬಂದು, ವೈದೇಹಿಗೆ ಆಸೆಯನ್ನು ಹುಟ್ಟಿಸಿದನು. ಅವಳು ಆ ಜಿಂಕೆಯನ್ನು ಹಿಡಿದುಕೊಡಬೇಕೆಂದು ಶ್ರೀರಾಮನನ್ನು ಪ್ರಾರ್ಥಿಸಿದಳು (೨೧-೨೨) ಅವಳು ಶ್ರೀರಾಮನಿಗೆ “ಕಾಂತ, ಎಷ್ಟು ಸುಂದರವಾಗಿದೆ ಈ ಜಿಂಕೆ! ಆಹಾ! ಇದನ್ನು ಹಿಡಿದು ತಂದರೆ ನಮ್ಮ ಆಶ್ರಮಕ್ಕೆ ಒಂದು ಶೋಭೆಯುಂಟಾಗುತ್ತದೆ” ಎಂದಳು. ಆಗ ರಾಘವನು ಧನುಷ್ಪಾಣಿಯಾಗಿ ಹೊರಟು, ಮುಂದೆ ಮುಂದೆ ಓಡುತ್ತಿದ್ದ ಆ ಮೃಗವನ್ನು ಬಿನ್ನಿಟ್ಟುಹೋದನು (೨೩). ಕೈಗೆ ಸಿಕ್ಕದೆ ಓಡಿ ಓಡಿ ಹೋಗುತ್ತಿದ್ದ ಆ ಜಿಂಕೆಯನ್ನು ಶ್ರೀರಾಮನು ಒಂದು ಕೂರಂಭಿನಿಂದ ಕೊಂದುಹಾಕಿದನು. ಸೌಮ್ಯ-ಭರತ, ಇತ್ತ ಲಕ್ಷ್ಮಣನೂ ಶ್ರೀರಾಮನನ್ನು ಹುಡುಕುವುದಕ್ಕಾಗಿ ಆಶ್ರಮದಿಂದ ಹೊರಟುಹೋದನು. ಆ ಸಮಯದಲ್ಲಿ ದಶಕಂಠನಾದ ರಾವಣನು ಆಶ್ರಮವನ್ನು ಪ್ರವೇಶಿಸಿ, ಅಂಗಾರಕನು ಆಕಾಶದಲ್ಲಿ ರೋಹಿಣಿಯನ್ನು ತುಡುಕುವಂತೆ ಸೀತಾದೇವಿಯನ್ನು ತುಡುಕಿ, ಬಲಾತ್ಕಾರದಿಂದ ಅಪಹರಿಸಿದನು (೨೪-೨೫). ದಾರಿಯಲ್ಲಿ ಜಟಾಯುವೆಂಬ ಗೃಧ್ರ ರಾಜನು ಜಾನಕಿಯನ್ನು ರಕ್ಷಿಸುವುದಕ್ಕಾಗಿ ರಾವಣನನ್ನು ಅಡ್ಡಗಟ್ಟಿದನು.

ತತಸ್ತ್ವದ್ಭುತಸಂಕಾಶಾಃ ಸ್ಥಿತಾಃ ಪರ್ವತನೂರ್ಧನಿ |
 ಸೀತಾಂ ಗೃಹೀತ್ವಾ ಗಚ್ಛಂತಂ ವಾನರಾಃ ಪರ್ವತೋಪಮಾಃ || ೨೭
 ದದೃಶುವಿಸ್ತೃತಾಸ್ತತ್ರ ರಾನಣಂ ರಾಕ್ಷಸಾಧಿಪಮ್ |
 ಪ್ರವಿನೇಶ ತತೋ ಲಂಕಾಂ ರಾನಣೋ ಲೋಕರಾನಣಃ || ೨೮
 ತಾಂ ಸುವರ್ಣಪರಿಕ್ರಾಂತೇ ಶುಭೇ ಮಹತಿ ನೇಶ್ಮನಿ |
 ಪ್ರನೇಶ್ಯ ನೈಥಿಲೀಂ ವಾಕ್ಯೈಃ ಸಾಂತ್ವಯಾಮಾಸ ರಾನಣಃ || ೨೯
 ತೃಣವದ್ಭಾಷಿತಂ ತಸ್ಯ ತಂ ಚ ನೈರ್ಯತಪ್ತಂಗಳವಮ್ |
 ಅಚಿಂತಯಂತೀ ವೈದೇಹೀ ಅಶೋಕವನಿಕಾಂ ಗತಾ || ೩೦
 ನ್ಯವರ್ತತ ತತೋ ರಾನೋ ಮೃಗಂ ಹತ್ವಾ ಮಹಾವನೇ |
 ನಿವರ್ತಮಾನಃ ಕಾಕುತ್ಸ್ಥೋ ದೃಷ್ಟ್ವಾ ಗೃಧ್ರಂ ಪ್ರವಿವ್ಯಥೇ || ೩೧
 ಗೃಧ್ರಂ ಹತಂ ತತೋ ದಗ್ಧ್ವಾ ರಾಮಃ ಪ್ರಿಯಸಖಂ ಪಿತುಃ |
 ಮಾರ್ಗಮಾಣಸ್ತು ವೈದೇಹೀಂ ರಾಘವಃ ಸಹಲಕ್ಷ್ಮಣಃ || ೩೨

ಆದರೆ ರಾವಣನು ಯುದ್ಧದಲ್ಲಿ ಜಟಾಯುವನ್ನು ನಂಹರಿಸಿ, ಸೀತಾದೇವಿಯನ್ನು ಎತ್ತಿಕೊಂಡು ವೇಗವಾಗಿ ಗಗನಮಾರ್ಗದಲ್ಲಿ ಸಾಗಿದನು (೨೬). ಆಗ ಋಷ್ಯಮೂಕಗಿರಿಯ ಶಿಖರದಲ್ಲಿ ಕುಳಿತಿದ್ದ ಆಶ್ಚರ್ಯಸ್ವರೂಪರೂಪರ್ವತಸಂಕಾಶರೂ ಆದ ಕೆಲವು ವಾನರರು, ಸೀತಾದೇವಿಯನ್ನು ಅಪಹರಿಸಿಕೊಂಡು ಹೋಗುತ್ತಿದ್ದ ರಾವಣನನ್ನು ವಿಸ್ಮಯದಿಂದ ನೋಡಿದರು (೨೭). ಲೋಕರಾನಣನಾದ ರಾವಣನು ಲಂಕೆಗೆ ಹೋಗಿ ಸುವರ್ಣಪರಿಷ್ಕಾರಗಳಿಂದ ರಮ್ಯವಾದ ಭವ್ಯಮಂದಿರದಲ್ಲಿ ವೈಥಿಲಿಯನ್ನಿರಿಸಿ, ವಿವಿಧ ಸಾಂತ್ವನಚನಗಳಿಂದ ಅವಳನ್ನು ವಶಪಡಿಸಿಕೊಳ್ಳಲು ಯತ್ನಿಸಿದನು. ಆದರೆ ವೈದೇಹಿಯು ಆ ರಾಕ್ಷಸರಾಜನನ್ನು ಲೆಕ್ಕಿಸದೆ, ಅವನ ನುಡಿಯನ್ನು ಹುಲ್ಲಿನಂತೆ ಹಗುರವಾಗಿ ಕಂಡು ಧಿಕ್ಕರಿಸಿದಳು. ರಾವಣನು ಅವಳನ್ನು ಅಶೋಕವನದಲ್ಲಿ ಇರಿಸಿದನು (೨೮-೩೦). ಇತ್ತಲಾಗಿ ಶ್ರೀರಾಮನು ಆ ಮಾಯಾಮೃಗವನ್ನು ವಧಿಸಿ ಆಶ್ರಮಕ್ಕೆ ಹಿಂದಿರುಗಲು ಸೀತೆ ಇರಲಿಲ್ಲ. ಆತನು ಲಕ್ಷ್ಮಣಸಮೇತನಾಗಿ ವನದಲ್ಲಿ ವೈದೇಹಿಯನ್ನರಸುತ್ತ ಬರಲು, ಜಟಾಯುವೆಂಬ ಗೃಧ್ರರಾಜನು ಹತನಾಗಿ ಬಿದ್ದಿರುವುದು ಗೋಚರಿಸಿತು. ಜಟಾಯುವು ನಿಮ್ಮ ತಂದೆಯಾದ ದಶರಥನುಹಾರಾಜನಿಗೆ ಆಪ್ತಮಿತ್ರ

ಗೋದಾವರೀಮುನ್ವ ಚರದ್ವನೋದ್ಧೇಶಾಂಶ್ಚ ಪುಷ್ಪಿತಾನ್ |
 ಅಸೇದತುರ್ಮಹಾರಣ್ಯೇ ಕಬಂಧಂ ನಾನು ರಾಕ್ಷಸಮ್ || ೩೩

ತತಃ ಕಬಂಧನಚನಾದ್ರಾಮಃ ಸತ್ಯಪರಾಕ್ರಮಃ |
 ಋಶ್ಯಮೂಕಂ ಗಿರಿಂ ಗತ್ವಾ ಸುಗ್ರೀವೇಣ ಸಮಾಗತಃ || ೩೪

ತಯೋಃ ಸಮಾಗಮಃ ಪೂರ್ವಂ ಪ್ರೀತ್ಯಾ ಹಾದೋಽ ವ್ಯಜಾಯತ |
 ಭ್ರಾತ್ರಾ ನಿರಸ್ತಃ ಕ್ರುದ್ಧೇನ ಸುಗ್ರೀವೋ ವಾಲಿನಾ ಪುರಾ || ೩೫

ಇತರೇತರಸಂವಾದಾತ್ ಪ್ರಗಾಢಃ ಪ್ರಣಯಸ್ತಯೋಃ |
 ರಾನುಸ್ಯ ಬಾಹುನೀಯೇಣ ಸ್ವರಾಜ್ಯಂ ಪ್ರತ್ಯಸಾದಯತ್ || ೩೬

ವಾಲಿನಂ ಸಮರೇ ಹತ್ವಾ ಮಹಾಕಾಯಂ ಮಹಾಬಲಮ್ |
 ಸುಗ್ರೀವಃ ಸ್ಥಾಪಿತೋ ರಾಜ್ಯೇ ಸಹಿತಃ ಸರ್ವವಾನರೈಃ || ೩೭

ನಾಗಿದ್ದನಂತೆ. ಅವನ ದುಃಸ್ಥಿತಿಯನ್ನು ಕಂಡು ಕಾಕುತ್ಸ್ಥನು ಬಹಳ ದುಃಖಿಸಿ, ಅವನಿಗೆ ಅಗ್ನಿಸಂಸ್ಕಾರವನ್ನು ಮಾಡಿದನು (೩೧-೩೨). ಅನಂತರ ಶ್ರೀರಾಮಲಕ್ಷ್ಮಣರಿಬ್ಬರೂ ಗೋದಾವರೀತೀರದ ಕುಸುಮಿತ ಕಾನನಗಳಲ್ಲಿ ವೈದೇಹಿಯನ್ನು ಅನ್ವೇಷಿಸುತ್ತ ಮಹಾರಣ್ಯದಲ್ಲಿ ಬರುತ್ತಿರಲು, ಕಬಂಧನೆಂಬ ರಾಕ್ಷಸನೊಬ್ಬನು ಇವರಿಗೆ ಅಡ್ಡಲಾದನು. ಕಡೆಗೆ ಆ ರಾಕ್ಷಸನ ಸೂಚನೆಯಂತೆ ಸತ್ಯಪರಾಕ್ರಮನಾದ ರಾಘವನು ಋಷ್ಯಮೂಕರಿಗೆ ಬಂದು ಸುಗ್ರೀವನನ್ನು ಸಂದರ್ಶಿಸಿದನು (೩೩-೩೪). ಅವರೀವರ ಸಮಾಗಮವು ಪ್ರೀತಿಪೂರ್ವಕವಾಗಿ ಹಾರ್ದಿಕವಾಗಿತ್ತು. ಸುಗ್ರೀವನ ಅಣ್ಣನು ಕಪಿರಾಜನಾದ ವಾಲಿ. ಕಾರಣಾಂತರದಿಂದ ವಾಲಿಯು ಕ್ರುದ್ಧನಾಗಿ ಸುಗ್ರೀವನನ್ನು ರಾಜ್ಯದಿಂದ ಹೊರಡಿಸಿದ್ದನು. ಶ್ರೀರಾಮನೂ ಸುಗ್ರೀವನೂ ತಮ್ಮ ತಮ್ಮ ಸುಖದುಃಖಗಳನ್ನು ಹೇಳಿಕೊಂಡಮೇಲೆ, ಅವರಿಬ್ಬರಿಗೂ ಸ್ನೇಹವು ಗಾಢವಾಯಿತು. ಶ್ರೀರಾಮನ ಭುಜಬಲದಿಂದ ಸುಗ್ರೀವನಿಗೆ ಕಿಷ್ಕಿಂಧಾರಾಜ್ಯವು ದೊರೆಯಿತು (೩೫-೩೬). ಮಹಾಕಾಯನೂ ಮಹಾಬಲನೂ ಆದ ವಾಲಿಯನ್ನು ರಾಘವನು ಸಂಹರಿಸಿ, ಸುಗ್ರೀವನನ್ನು ಕಿಷ್ಕಿಂಧಾರಾಜ್ಯದಲ್ಲಿ ಸ್ಥಾಪಿಸಿದನು. ಸಕಲ ವಾನರರೂ

ರಾಮಾಯ ಪ್ರತಿಜಾನೀತೇ ರಾಜಪುತ್ರಾಶ್ಚ ಮೂರ್ಗಣಮ್ |
 ಆದಿಷ್ಟಾ ವಾನರೇಂದ್ರೇಣ ಸುಗ್ರೀವೇಣ ಮಹಾತ್ಮನಾ || ೩೮
 ದಶ ಕೋಟೈಃ ಪ್ಲವಂಗಾನಾಂ ಸರ್ವಾಃ ಪ್ರಸ್ಥಾಪಿತಾ ದಿಶಃ |
 ತೇಷಾಂ ನೋ ನಿಪ್ರಕೃಷ್ಟಾನಾಂ ವಿಂಧ್ಯೇ ಪರ್ವತಸತ್ತಮೇ || ೩೯
 ಭೃಶಂ ಶೋಕಾಭಿತಸ್ತಾನಾಂ ಮಹಾನ್ ಕಾಲೋಽತ್ಯವರ್ತತ |
 ಭ್ರಾತಾ ತು ಗೃಧ್ರರಾಜಸ್ಯ ಸಂಸಾತಿನಾರ್ವಮಿ ನೀರ್ಯವಾನ್ || ೪೦
 ಸಮಾಖ್ಯಾತಿ ಸ್ಮ ವಸತಿಂ ಸೀತಾಯಾ ರಾವಣಾಲಯೇ |
 ಸೋಽಹಂ ಶೋಕಪರೀತಾನಾಂ ದುಃಖಂ ತಜ್ಜ್ಞಾನಿನಾಂ ನುದನ್ ||
 ಆತ್ಮನೀರ್ಯಂ ಸಮಾಸ್ಥಾಯ ಯೋಜನಾನಾಂ ಶತಂ ಪ್ಲುತಃ |
 ತತ್ರಾಹಮೇಕಾಮದ್ರಾಕ್ಷಮಶೋಕವನಿಕಾಂ ಗತಾಮ್ || ೪೨

ಸುಗ್ರೀವನ ಅಧೀನರಾದರು. ಸುಗ್ರೀವನು ರಾಜಪುತ್ರಿಯಾದ ಜಾನಕಿಯನ್ನು ಹುಡುಕಿಸುವೆನೆಂದು ಶ್ರೀರಾಮನಿಗೆ ಮಾತು ಕೊಟ್ಟಿದ್ದನು. ಅದರ ಪ್ರಕಾರ ಆ ವಾನರೇಂದ್ರನು ಸೀತಾನ್ವೇಷಣೆಗಾಗಿ ಹತ್ತುಕೋಟಿ ವಾನರರನ್ನು ಸಕಲ ದಿಕ್ಕುಗಳಿಗೂ ಕಳಿಸಿದನು (೩೭-೩೮). ಹೀಗೆ ಅನ್ವೇಷಿಸುತ್ತ ಬಹುದೂರ ಹೋದ ನಮಗೆ ವಿಂಧ್ಯವರ್ಪತಶ್ರೇಣಿಯಲ್ಲಿ* ಬಹುಕಾಲ ಕಳೆಯಿತು. ಮುಂದೇನು ಮಾಡುವುದೆಂದು ನಾವು ಚಿಂತಾಗ್ರಸ್ತರಾದೆವು. ಆಗ ಜಟಾಯುವಿನ ಅಣ್ಣನಾದ ಸಂಪಾತಿಯೆಂಬ ವೀರನು, ರಾವಣನ ವಾಸಸ್ಥಾನವಾದ ಲಂಕೆಯಲ್ಲಿ ಸೀತಾದೇವಿಯು ಇರುವಳೆಂದು ತಿಳಿಸಿದನು (೩೯-೪೦). ಆಗ ಶೋಕಾರ್ತರಾಗಿದ್ದ ನನ್ನ ಬಂಧುಗಳ ಚಿಂತೆಯನ್ನು ಪರಿಹರಿಸುವುದಕ್ಕಾಗಿ, ನಾನು ನನ್ನ ಬಲವನ್ನೇ ಅವಲಂಬಿಸಿ ನೂರು ಯೋಜನದಷ್ಟು ವಿಶಾಲವಾಗಿದ್ದ ಸಮುದ್ರವನ್ನು ಲಂಘಿಸಿ ಲಂಕೆಯನ್ನು ಸೇರಿದೆನು. ಅಲ್ಲಿ ವೈದೇಹಿಯನ್ನು ಅನ್ವೇಷಿಸುತ್ತ, ಅಶೋಕವನದಲ್ಲಿ ಏಕಾಕಿನಿಯಾಗಿ ಶೋಕಸಂತಪ್ತಳಾಗಿದ್ದ ಆ ದೇವಿಯನ್ನು ಕಂಡೆನು

* ಭರತಖಂಡದ ದಕ್ಷಿಣಭಾಗವೆಲ್ಲವೂ ವಿಂಧ್ಯವರ್ಪತಶ್ರೇಣಿಗೆ ಸೇರಿದ್ದೆಂದು ರಾಮಾಯಣದಲ್ಲಿ ವ್ಯವಹರಿಸಲಾಗಿದೆ. * ಸ್ಥಿಂಧಾಕಾಂಡದ ೫೩ನೆಯ ಸರ್ಗವನ್ನೂ ಅಲ್ಲಿರುವ ಅಡಿಪುಸ್ತಕಯನ್ನೂ ನೋಡಿ (ಪು. ೪೦೮).

ಕೌಶೇಯವಸ್ತ್ರಾಂ ಮುಲಿನಾಂ ನಿರಾನಂದಾಂ ದೃಢವ್ರತಾಮ್ |
 ತಯಾ ಸಮೇತ್ಯ ವಿಧಿವತ್ ಪೃಷ್ವಾಸ್ವ ಸರ್ವಮನಿಂದಿತಾಮ್ || ೪೩
 ಅಭಿಜ್ಞಾನಂ ಮಯಾ ದತ್ತಂ ರಾಮನಾಮಾಂಗುಲೀಯಕಮ್ |
 ಅಭಿಜ್ಞಾನಂ ಮಣಿಂ ಲಬ್ಧ್ವಾ ಚರಿತಾರ್ಥೋಽಹಮಾಗತಃ || ೪೪
 ಮಯಾ ಚ ಪುನರಾಗಮ್ಯ ರಾಮಸ್ಯಾಕ್ಲಿಷ್ಟ್ಯಕರ್ಮಣಃ |
 ಅಭಿಜ್ಞಾನಂ ಮಯಾ ದತ್ತಮರ್ಚಿಸ್ಮಾನ್ ಸ ಮಹಾಮಣಿಃ || ೪೫
 ಶ್ರುತ್ವಾ ತು ಮೈಥಿಲೀಂ ಹೃಷ್ಟ್ವಾಶ್ವಾಶಶಂಸೇ ಚ ಜೀವಿತಮ್ |
 ಜೀವಿತಾಂತಮನುಪ್ರಾಪ್ತಃ ಸೀತ್ವಾನ್ಯತಮಿವಾತುರಃ || ೪೬
 ಉದ್ಯೋಜಯಿಷ್ಯನ್ನದ್ಯೋಗಂ ದಧ್ರೇ ಕಾಮಂ ವಧೇ ಮನಃ |
 ಜಿಘಾಂಸುರಿವ ಲೋಕಾಂತೇ ಸರ್ವಾನ್ ಲೋಕಾನ್ ವಿಭಾವಸುಃ ||

(೪೧-೪೨). ಆ ಸಾಧ್ವಿಯು ಹಿಂದೆ ಧರಿಸಿದ್ದ ಕೌಶೇಯವಸ್ತ್ರವನ್ನೇ ಮೈಗೆ ಸುತ್ತಿಕೊಂಡು ಮುಲಿನಗಾತ್ರಳಾಗಿ ಸಂತೋಷದ ಲೇಶವೂ ಇಲ್ಲ ದಿದ್ದಳು. ಸದಾ ಶ್ರೀರಾಮನನ್ನೇ ನಿಷ್ಠೆಯಿಂದ ಧ್ಯಾನಿಸುತ್ತಿದ್ದಳು. ಆ ಮಂಗಳಾಂಗಿಯನ್ನು ನಾನು ಕ್ರಮವರಿತು ಸಂದರ್ಶಿಸಿ, ಅವಳ ವೃತ್ತಾಂತವನ್ನು ಕೇಳಿ ತಿಳಿದುಕೊಂಡೆನು (೪೩). ಅನಂತರ ರಾಘವನು ನನಗೆ ಕೊಟ್ಟಿದ್ದ ರಾಮನಾಮಾಂಕಿತವಾದ ಅಂಗುಲೀಯಕವನ್ನು ಗುರುತಿ ಗಾಗಿ ವೈದೇಹಿಗೆ ಕೊಟ್ಟೆನು. ಚೂಡಾಮಣಿಯೆಂಬ ಅಭಿಜ್ಞಾನವನ್ನು ಅವಳಿಂದ ನಾನು ಪಡೆದು ಕೃತಕೃತ್ಯನಾಗಿ, ಸಮುದ್ರವನ್ನು ಲಂಘಿಸಿ ಹಿಂದಕ್ಕೆ ಬಂದೆನು. ಧಳಧಳಿಸುತ್ತಿದ್ದ ಆ ಮಹಾರತ್ನವನ್ನು ಶ್ರೀರಾಮನಿಗೆ ಒಪ್ಪಿಸಿ ದೆನು (೪೪-೪೫). ಮೈಥಿಲಿಯ ವೃತ್ತಾಂತವನ್ನು ಕೇಳಿದಮೇಲೆ, ಭರತ, ಶ್ರೀರಾಮನು ಸಂತುಷ್ಟನಾಗಿ ತನ್ನ ಜೀವಿತದಲ್ಲಿ ಮತ್ತೆ ಆಸೆಯನ್ನಿಟ್ಟು ಕೊಂಡನು. ಪ್ರಾಣೋತ್ಕ್ರಮಣಕಾಲದಲ್ಲಿರುವ ರೋಗಿಗೆ ಅವೃತವನ್ನು ಕುಡಿಸಿದಂತಾಗಿ, ರಾಘವನಿಗೆ ಮತ್ತೆ ಚೈತನ್ಯವು ತಲೆದೋರಿತು (೪೬). ರಾವಣನನ್ನು ವಧಿಸಬೇಕೆಂದು ನಿಶ್ಚಯಿಸಿ, ಸಮರೋದ್ಯೋಗವನ್ನಾರಂಭಿಸಿದನು. ಪ್ರಳಯಕಾಲದಲ್ಲಿ ಸರ್ವಲೋಕಗಳನ್ನು ವಿಧ್ವಂಸಗೊಳಿಸಲು

ತತಃ ಸಮುದ್ರಮಾಸಾದ್ಯ ನಲಂ ಸೇತುಮಕಾರಯತ್ |

ಅತರತ್ ಕಪಿವೀರಾಣಾಂ ವಾಹಿನೀ ತೇನ ಸೇತುನಾ ||

೪೮

ಪ್ರಹಸ್ತಮವಧೀನ್ನೀಲಃ ಕುಂಭಕರ್ಣಂ ತು ರಾಘವಃ |

ಲಕ್ಷ್ಮಣೋ ರಾವಣಸುತಂ ಸ್ವಯಂ ರಾನುಸ್ತು ರಾವಣಮ್ ||

೪೯

ಸ ತಕ್ರೇಣ ಸಮಾಗಮ್ಯ ಯಮೇನ ವರುಣೇನ ಚ |

ಮಹೇಶ್ವರಸ್ವಯಂಭೂಭ್ಯಾಂ ತಥಾ ದಶರಥೇನ ಚ ||

೫೦

ತ್ಯೈಶ್ಚ ದತ್ತವರಃ ಶ್ರೀಮಾನೃಷಿಭಿಶ್ಚ ಸಮಾಗತಃ |

ಸುರರ್ಷಿಭಿಶ್ಚ ಕಾಕುತ್ಸ್ಥೋ ವರಾನ್ ಲೇಭೇ ಪರಂತಪಃ ||

೫೧

ಸ ತು ದತ್ತವರಃ ಪ್ರೀತ್ಯಾ ವಾನರೈಶ್ಚ ಸಮಾಗತಃ |

ಪುಷ್ಪಕೇಣ ವಿನೂನೇನ ಕಿಷ್ಕಿಂಧಾನುಭ್ಯುಪಾಗಮತ್ ||

೫೨

ಹೊರಟ ಕಾಲಾಗ್ನಿಯಂತೆ ಶ್ರೀರಾಮನು ವಿಜೃಂಭಿಸಿದನು. ಅಮೇಲೆ ದಕ್ಷಿಣಸಾಗರವನ್ನು ಸೇರಿ ನಲನಿಂದ ಸೇತುವೆಯನ್ನು ಕಟ್ಟಿಸಿದನು. ಕಪಿಯೋಧರ ಸಮಸ್ತ ಸೇನೆಯೂ ಸೇತುವೆಯ ಮೂಲಕ ಸಮುದ್ರವನ್ನು ದಾಟಿತು (೪೭-೪೮). ಮುಂದೆ ನಡೆದ ಘೋರಸಂಗ್ರಾಮದಲ್ಲಿ ಸೇನಾಪತಿಯಾದ ನೀಲನು ಪ್ರಹಸ್ತನನ್ನೂ, ರಾಘವನು ಕುಂಭಕರ್ಣನನ್ನೂ, ಲಕ್ಷ್ಮಣನು ರಾವಣಪುತ್ರನಾದ ಇಂದ್ರಜಿತುವನ್ನೂ ವಧಿಸಿದರು. ಸ್ವಯಂ ಶ್ರೀರಾಮನೇ ರಾವಣನನ್ನು ಸಂಹರಿಸಿದನು (೪೯). ಅಮೇಲೆ ದೇವೇಂದ್ರ, ಯಮ, ವರುಣ, ಮಹೇಶ್ವರ, ಬ್ರಹ್ಮ, ನಿಮ್ಮ ತಂದೆಯಾದ ದಶರಥ ಮಹಾರಾಜ, ಋಷಿಗಳು, ದೇವರ್ಷಿಗಳು-ಎಲ್ಲರೂ ಬಂದು ಕಾಕುತ್ಸ್ಥನಿಗೆ ವರಗಳನ್ನನುಗ್ರಹಿಸಿದರು. ದೇವತೆಗಳ ವರಪ್ರಸಾದದಿಂದ ಶ್ರೀರಾಮನು, ಯುದ್ಧದಲ್ಲಿ ಹತರಾದ ವಾನರರನ್ನು ಬದುಕಿಸಿಕೊಂಡನು. ರಾಜಪುತ್ರ-ಭರತ, ಅವರೆಲ್ಲರಿಂದ ಪರಿವೃತನಾಗಿ ಶ್ರೀರಾಮನು ಪುಷ್ಪಕವಿಮಾನವನ್ನೇರಿ ಕಿಷ್ಕಿಂಧೆಗೆ ಆಗಮಿಸಿದನು (೫೦-೫೧). ಅಲ್ಲಿಂದ ಗಂಗಾತೀರಕ್ಕೆ ಬಂದು ಭರದ್ವಾಜಮುನಿಗಳ ಆಶ್ರಮದಲ್ಲಿ ಈಗ ಇಳಿದುಕೊಂಡಿದ್ದಾನೆ.

ತಂ ಗಂಗಾಂ ಪುನರಾಸಾದ್ಯ ನಸಂತಂ ಮುನಿಸಂನಿಧೌ |

ಅನಿಘ್ನಂ ಪುಷ್ಯಯೋಗೇನ ಶ್ವೋ ರಾಮಂ ದ್ರಷ್ಟ್ವಾನುರ್ಹಸಿ || ೫೩

ತತಸ್ತು ಸತ್ಯಂ ಹನುಮದ್ವಚೋ ಮಹ-

ನ್ನಿ ಶಮ್ಯ ಹೃಷ್ಯೋ ಭರತಃ ಕೃತಾಂಜಲಿಃ |

ಉವಾಚ ನಾಣೇಂ ಮನಸಃ ಪ್ರಹರ್ಷಿಣೇಂ

ಚಿರಸ್ಯ ಪೂರ್ಣಃ ಖಲು ಮೇ ಮನೋರಥಃ || ೫೪

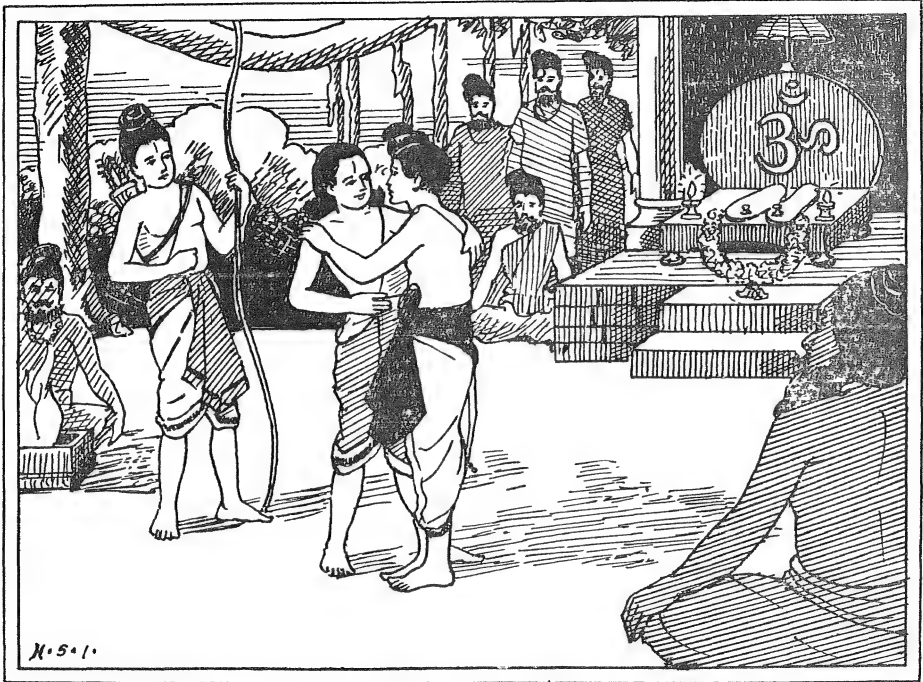
ಇತಿ ಶ್ರೀಮದ್ರಾಮಾಯಣೇ ಯುದ್ಧ ಕಾಂಡೇ ಏಕೋನತ್ರಿಂಶದುತ್ತರಶತತಮಃ ಸರ್ಗಃ



ಭರತ, ನಾಳೆ ಪುಷ್ಯನಕ್ಷತ್ರದಲ್ಲಿ ಯಾವ ಆತಂಕವೂ ಇಲ್ಲದೆ ನೀನು ಶ್ರೀರಾಮನನ್ನು ಸಂದರ್ಶಿಸಬಹುದು! ” ಎಂದು ಹೇಳಿದನು (೫೨-೫೩). ಈ ರೀತಿಯಲ್ಲಿ ಯಥಾರ್ಥವೂ ಅಮೂಲ್ಯವೂ ಆದ ಹನುಮಂತನ ಹೇಳಿಕೆ ಯನ್ನಾಲಿಸಿ ಭರತನು ಆನಂದಿಸಿದನು. ಅವನು ಕೈಮುಗಿದುಕೊಂಡು “ಮಹಾತ್ಮ, ಬಹುಕಾಲದಮೇಲೆ ನನ್ನ ಮನೋರಥವು ಸಿದ್ಧಿಸಿತು!” ಎಂದು ಹರ್ಷದಿಂದ ಉದ್ಗರಿಸಿದನು (೫೪).

ಇಲ್ಲಿಗೆ ಶ್ರೀಮದ್ರಾಮಾಯಣದ ಯುದ್ಧ ಕಾಂಡದಲ್ಲಿ ನೂರಿಪ್ಪತ್ತೊಂಬತ್ತನೆಯ ಸರ್ಗ





№ 501.

‘ ಮಹಾತ್ಮ, ಬಹುಕಾಲದಮೇಲೆ ನನ್ನ ಮನೋರಥವು ಸಿದ್ಧಿಸಿತು ’

ತ್ರಿಂಶದುತ್ತರಶತತಮಃ ಸರ್ಗಃ

ಭರತಸಮಾಗಮಃ

- ಶ್ರುತ್ವಾ ತು ಪರಮಾನಂದಂ ಭರತಃ ಸತ್ಯವಿಕ್ರಮಃ |
ಹೃಷ್ಟವಾಜ್ಞಾ ಪಯಾನಾಸ ಶತ್ರುಘ್ನಂ ಪರನೀರಹಾ || ೧
- ದೈವತಾನಿ ಚ ಸರ್ವಾಣಿ ಚೈತ್ಯಾನಿ ನಗರಸ್ಯ ಚ |
ಸುಗಂಧಮಾಲ್ಯೈರ್ವಾದಿತ್ಯೈರರ್ಚಂತು ಶುಚಯೋ ನರಾಃ || ೨
- ಸೂತಾಃ ಸ್ತುತಿಪುರಾಣಜ್ಞಾಃ ಸರ್ವೇ ವೈತಾಲಿಕಾಸ್ತಥಾ |
ಸರ್ವೇ ವಾದಿತ್ರಕುಶಲಾ ಗಣಿಕಾಶ್ಚಾಪಿ ಸಂಘಶಃ || ೩
- ಅಭಿನಿಯಾಂತು ರಾಮಸ್ಯ ದ್ರಷ್ಟುಂ ಶಶಿನಿಭಂ ಮುಖಮ್ |
ಭರತಸ್ಯ ವಚಃ ಶ್ರುತ್ವಾ ಶತ್ರುಘ್ನಃ ಪರನೀರಹಾ || ೪

ಸರ್ಗ ೧೩೦

ಭರತನು ಅಯೋಧ್ಯಾನಗರವನ್ನಲಂಕರಿಸುವಂತೆ ಆಜ್ಞಾಪಿಸಿ, ಶ್ರೀರಾಮದರ್ಶನಾರ್ಥವಾಗಿ ಪರಿವಾರದೊಂದಿಗೆ ಹೊರಡುವುದು. ದಾರಿಯಲ್ಲಿ ಶ್ರೀರಾಮನ ಸಂದರ್ಶನ. ಎಲ್ಲರೂ ಸಂಭ್ರಮದಿಂದ ನಂದಿಗ್ರಾಮಕ್ಕೆ ಆಗಮಿಸುವುದು.

ಸತ್ಯಸಂಧನಾದ ಭರತನು ಪರಮಾನಂದಕರವಾದ ಹನುಮಂತನ ವಚನವನ್ನಾಲಿಸಿ ಹರ್ಷೋಲ್ಲಸಿತನಾದನು. ಅವನು ತನ್ನಂತೆಯೇ ಹರ್ಷೋದ್ರಿಕ್ತನಾದ ಶತ್ರುಘ್ನನನ್ನು ನೋಡಿ “ಶತ್ರುಘ್ನ, ನಗರವಾಸಿಗಳಿಗೆ ಸೂಚನೆಯನ್ನು ಕೊಡು. ಪೌರರೆಲ್ಲರೂ ಶುಚೀಭೂತರಾಗಿ ಗಂಧಮಾಲ್ಯಗಳಿಂದ ಕುಲದೇವತೆಗಳನ್ನೂ ಸಕಲದೇವಾಲಯಗಳನ್ನೂ ಅಲಂಕರಿಸಿದೇವತಾರ್ಚನೆಯನ್ನು ನಡೆಸಲಿ. ಮಂಗಳವಾದ್ಯಗಳು ಭೋರ್ಗರಿಯಲಿ ! (೧-೨). ಸ್ತೋತ್ರಗಳಲ್ಲಿಯೂ ಪುರಾಣಪಠನದಲ್ಲಿಯೂ ನಿಪುಣರಾದ ಸ್ತುತಿಪಾಠಕರೂ ವೈತಾಲಿಕರೂ ವೇಶ್ಯೆಯರೂ ಶ್ರೀರಾಮನನ್ನು ಸ್ವಾಗತಿಸಲು ಹೊರಟುಬರಲಿ. ಶ್ರೀರಾಮನ ಚಂದ್ರಸಮಾನವಾದ ಮುಖವನ್ನು ನೋಡಿ ನಲಿಯುವುದಕ್ಕಾಗಿ ಎಲ್ಲರೂ ಬರಲಿ !” ಎಂದು ಆದೇಶವನ್ನಿತ್ತನು

ವಿಷ್ಣೋರನೇಕಸಾಹಸ್ರೋಶ್ವೋದಯಾಮಾಸ ವೀರ್ಯವಾನ್ |
 ಸಮೀಕುರುತ ನಿನ್ನಾನಿ ವಿಷಮಾಣಿ ಸಮಾನಿ ಚ || ೫

ಸ್ಥಲಾನಿ ಚ ನಿರಸ್ಯಂತಾಂ ನಂದಿಗ್ರಾಮಾದಿತಃ ಪರಮ್ |
 ಸಿಂಚಂತು ಪೃಥಿವೀಂ ಕೃತ್ಸಾಂ ಹಿಮಶೀತೇನ ವಾರಿಣಾ || ೬

ತತೋಽಭ್ಯವಕಿರಂತ್ವನ್ಯೇ ಲಾಜೈಃ ಪುಷ್ಪೈಶ್ಚ ಸರ್ವಶಃ |
 ಸಮುಚ್ಛ್ರಿತಪತಾಕಾಸ್ತು ರಥಾಃ ಪುರವರೋಲತ್ತಮೇ || ೭

ಶೋಭಯಂತು ಚ ವೇಶ್ಮಾನಿ ಸೂರ್ಯಸ್ಯೋದಯನಂ ಪ್ರತಿ |
 ಸ್ತಗ್ಧಾಮುಭಿರ್ಮುಕ್ತಪುಷ್ಪೈಃ ಸುಗಂಧೈಃ ಪಂಚವರ್ಣಕೈಃ || ೮

ರಾಜಮಾರ್ಗಮಸಂಭಾಧಂ ಕಿರಂತು ಶತಶೋ ನರಾಃ |
 ರಾಜದಾರಾಸ್ತಥಾನಾತ್ಯಾಃ ಸೈನ್ಯಾಃ ಸೇನಾಗಣಾಂಗನಾಃ || ೯

(೩-೪). ಭರತನ ಆಜ್ಞೆಯನ್ನು ಕೇಳಿ ವೀರಾಗ್ರಗಣ್ಯನಾದ ಶತ್ರುಘ್ನನು ಸಾವಿರಾರು ಮಂದಿ ಭೃತ್ಯರನ್ನು ಕರೆಸಿ “ ಎಲೈ ಸೇವಕರೇ, ನಂದಿಗ್ರಾಮದಿಂದ ಅಯೋಧ್ಯೆಯವರೆಗಿನ ಮಾರ್ಗವನ್ನು ನೀವು ಸರಿಪಡಿಸತಕ್ಕದ್ದು. ನಿಮ್ಮೋನ್ನತಸ್ಥಳಗಳನ್ನು ಕೆತ್ತಿ ಸಮತಳವನ್ನಾಗಿ ಮಾಡಬೇಕು. ದಾರಿಯುದ್ದಕ್ಕೂ ಶೀತಳಜಲವನ್ನೆರಚಿ ನೆಲವನ್ನು ಹದಪಡಿಸಿರಿ (೫-೬). ಇನ್ನು ಕೆಲವರು ಪರಿಷ್ಕೃತವಾದ ಮಾರ್ಗದಲ್ಲಿ ಅರಳನ್ನೂ ಹೂಗಳನ್ನೂ ಚಿಲ್ಲುತ್ತ ಹೋಗಲಿ! ನಮ್ಮ ರಾಜಧಾನಿಯ ಬೀದಿಗಳಲ್ಲಿ ಧ್ವಜಪಟಗಳು ಹಾರಾಡಲಿ. ನಗರದ ಮನೆಮನೆಗಳನ್ನೂ ಪೌರರು ಹೂಮಾಲೆಗಳಿಂದಲೂ ಸುಗಂಧಿಯಾದ ಬಿಡಿಹೂಗಳಿಂದಲೂ ಅಲಂಕರಿಸಲಿ. ರಾಜಮಾರ್ಗದಲ್ಲಿ ಎಲ್ಲೆಲ್ಲಿಯೂ ಪಂಚವರ್ಣದ ರಂಗವಲ್ಲಿಯನ್ನಿಟ್ಟು ಸಿಂಗರಿಸಲಿ! ನಾಕೆ ಬೆಳಗಾಗುವುದರೊಳಗೆ ಇಷ್ಟು ಕೆಲಸವು ನಡೆಯತಕ್ಕದ್ದು” ಎಂದು ಆಜ್ಞಾಪಿಸಿದನು (೭-೮). ಶ್ರೀರಾಮನ ಆಗಮನವಾರ್ತೆಯನ್ನೂ ಶತ್ರುಘ್ನನ ಆದೇಶವನ್ನೂ ಕೇಳಿ ಮಾರನೆಯ ದಿನ, ರಾಜಪತ್ನಿಯರೂ ಅಮಾತ್ಯರೂ ಸೈನಿಕರೂ ಸೈನಿಕರ ಮಡದಿಯರೂ ಶ್ರೀರಾಮನನ್ನು ಎದುರುಗೊಳ್ಳಲು

ಬ್ರಾಹ್ಮಣಾಶ್ಚ ಸರಾಜನ್ಯಾಃ ಶ್ರೇಣೀಮುಖ್ಯಾಸ್ತಥಾ ಗಣಾಃ |
 ಧೃಷ್ಟಿರ್ಜಯಂತೋ ವಿಜಯಃ ಸಿದ್ಧಾರ್ಥೋ ಹ್ಯರ್ಥಸಾಧಕಃ ||
 ಅಶೋಕೋ ಮಂತ್ರಪಾಲಶ್ಚ ಸುಮಂತ್ರಶ್ಚಾಪಿ ನಿಯಯುಃ |
 ಮತ್ತೈರ್ನಾಗಸಹಸ್ರೈಶ್ಚ ಶಾತಕುಂಭವಿಭೂಷಿತೈಃ || ೧೧
 ಅಪರೇ ಹೇಮಕಕ್ಷಾಭಿಃ ಸಗಜಾಭಿಃ ಕರೇಣುಭಿಃ |
 ನಿಯಯುಸ್ತುರಗಾಕ್ರಾಂತ್ಯೈ ರಥೈಶ್ಚ ಸುಮಹಾರಥಾಃ || ೧೨
 ತಕ್ತ್ಯುಷ್ಣಿಪ್ರಾಸಹಸ್ತಾನಾಂ ಸಧ್ವಜಾನಾಂ ಪತಾಕಿನಾಮ್ |
 ತುರಗಾಣಾಂ ಸಹಸ್ರೈಶ್ಚ ಮುಖ್ಯೈರ್ಮುಖ್ಯನರಾನ್ವಿತೈಃ || ೧೩
 ಪದಾತೀನಾಂ ಸಹಸ್ರೈಶ್ಚ ವಿರಾಃ ಪರಿವೃತಾ ಯಯುಃ |
 ತತೋ ಯಾನಾನ್ಯುಸಾರೂಥಾಃ ಸರ್ವಾ ದಶರಥಸ್ತ್ರಿಯಃ || ೧೪
 ಕೌಸಲ್ಯಾಂ ಪ್ರಮುಖೇ ಕೃತ್ವಾ ಸುಮಿತ್ರಾಂ ಚಾಪಿ ನಿಯಯುಃ |
 ಕೈಕೇಯ್ಯಾ ಸಹಿತಾಃ ಸರ್ವಾ ನಂದಿಗ್ರಾಮಮುಪಾಗಮನ್ || ೧೫

ಹೊರಟರು. ಹಾಗೆಯೇ ಬ್ರಾಹ್ಮಣರೂ ಸಾಮಂತರಾಜರೂ ವಿವಿಧಸಂಗಡ
 ಗಳ ಪ್ರಮುಖರೂ ಹೊರಟರು. ಧೃಷ್ಟಿ, ಜಯಂತ, ವಿಜಯ, ಸಿದ್ಧಾರ್ಥ,
 ಅರ್ಥಸಾಧಕ, ಅಶೋಕ, ಮಂತ್ರಪಾಲ, ಸುಮಂತ್ರ-ಎಂಬ ಅಷ್ಟಸಚಿವರೂ
 ಆಗಮಿಸಿದರು (೯-೧೦). ಕೆಲವರು ಕನಕಾಭರಣಭೂಷಿತಗಳಾದ ಮದಿಸಿದ
 ಸಾವಿರಾರು ಗಂಡಾನೆಗಳನ್ನೂ, ಕೆಲವರು ಚಿನ್ನದ ಪಟ್ಟಿಗಳಿಂದ ಸಿಂಗರಿ
 ಸಲ್ಪಟ್ಟ ಹೆಣ್ಣಾನೆಗಳನ್ನೂ ಏರಿ ಆಗಮಿಸಿದರು. ಕೆಲವು ಮಹಾರಥರು
 ಅಶ್ವಗಳನ್ನು ಹೂಡಿದ ದಿವ್ಯರಥಗಳನ್ನೇರಿ ಬಂದರು (೧೧-೧೨). ಕೆಲವು
 ಮುಖ್ಯಯೋಧರು ಶಕ್ತಿ, ಋಷಿ, ಪ್ರಾಸ-ಮುಂತಾದ ಆಯುಧಗಳನ್ನೂ
 ಬಾವುಟವನ್ನೇರಿಸಿದ ಧ್ವಜದಂಡಗಳನ್ನೂ ಹಿಡಿದು, ಅಶ್ವಾರೋಹಿಗಳಾಗಿ
 ಸಾವಿರಾರು ಸಂಖ್ಯೆಯಲ್ಲಿ ಹೊರಟರು. ಸಾವಿರಗಟ್ಟಲೆ ವೀರಯೋಧರು
 ಕಾಲ್ನಡಿಗೆಯಲ್ಲಿ ಬಂದರು (೧೩-೧೪). ದಶರಥರಾಜನ ಅಂತಃಪುರಸ್ತ್ರೀಯ
 ರೆಲ್ಲರೂ ಕೌಸಲ್ಯೆಯನ್ನೂ ಸುಮಿತ್ರೆಯನ್ನೂ ಮುಂದಿಟ್ಟುಕೊಂಡು ಪಲ್ಲಕ್ಕಿ
 ಮುಂತಾದ ವಾಹನಗಳನ್ನೇರಿ ಹೊರಟರು. ಸಕಲ ಸ್ತ್ರೀಯರೂ ಕೈಕೇಯಿ

ಕೃತ್ಸ್ನಂ ಚ ನಗರಂ ತತ್ತು ನಂದಿಗ್ರಾಮಮುಷಾಗಮತ್ |
 ಅಶ್ವಾನಾಂ ಋರಶಬ್ದೇನ ರಥನೇಮಿಸ್ಪನೇನ ಚ || ೧೬
 ಶಂಖದುಂದುಭಿನಾದೇನ ಸಂಚಚಾಲೇನ ಮೇದಿನೀ |
 ದ್ವಿಜಾತಿಮುಖ್ಯೈರ್ಧರ್ಮಾತ್ಮಾ ಶ್ರೇಣೀಮುಖ್ಯೈಃ ಸನೈಗಮೈಃ ||
 ನೂಲ್ಯನೋದಕಹಸ್ತೈಶ್ಚ ಮಂತ್ರಿಭಿರ್ಭರತೋ ವೃತಃ |
 ಶಂಖಭೇರಿನಿನಾದೈಶ್ಚ ಬಂದಿಭಿಶ್ಚಾ ಭಿವಂದಿತಃ || ೧೮
 ಆರ್ಯಪಾದೌ ಗೃಹೀತ್ವಾ ತು ಶಿರಸಾ ಧರ್ಮಕೋವಿದಃ |
 ಪಾಂಡರಂ ಭತ್ರನಾದಾಯ ತುಕ್ಲಮಾಲೋಪಶೋಭಿತಮ್ || ೧೯
 ಶುಕ್ಲೇ ಚ ವಾಲವ್ಯಜನೇ ರಾಜಾರ್ಹೇ ಹೇಮಭೂಷಿತೇ |
 ಉಪನಾಸಕೃಶೋ ದೀನಶ್ಚೀರಕೃಷ್ಣಾ ಜಿನಾಂಬರಃ || ೨೦

ಯೋಡನೆ* ನಂದಿಗ್ರಾಮಕ್ಕೆ ಬಂದು ಸೇರಿದರು (೧೫). ಅಯೋಧ್ಯಾ ನಗರವೇ ನಂದಿಗ್ರಾಮಕ್ಕೆ ಬಂದಂತೆ ತೋರಿತು! ಅಶ್ವಗಳ ಋರಪುಟಧ್ವನಿ, ರಥನೇಮಿಗಳ ಚೀತ್ಕಾರ, ಶಂಖಗಳ ಭೋಂಕಾರ, ದುಂದುಭಿಗಳ ರಝಂಕಾರಗಳಿಂದ ಭೂಮಿಯೇ ನಡುಗಿದಂತೆ ಕಾಣಿಸಿತು (೧೬). ಬ್ರಾಹ್ಮಣೋತ್ತಮರೂ ವಿವಿಧಸಂಘಗಳ ಮುಖ್ಯರೂ ವರ್ತಕರೂ ಮಂತ್ರಿಗಳೂ ಪುಷ್ಪ, ನೋದಕ ಮುಂತಾದ ಮಂಗಳದ್ರವ್ಯಗಳನ್ನು ಹಿಡಿದುಕೊಂಡು ಹೊರಟರು. ಧರ್ಮಾತ್ಮನಾದ ಭರತನು ಅವರಿಂದ ಪರಿವೃತನಾಗಿ, ಶಂಖ, ಭೇರಿ ಮುಂತಾದ ವಾದ್ಯಗಳು ಮೊಳಗುತ್ತಿರಲು, ವಂದಿಮಾಗಧರು ಹೊಗಳುತ್ತಿರಲು, ಅಣ್ಣನ ಪಾದುಕೆಗಳನ್ನು ತನ್ನ ಶಿರಸ್ಸಿನಮೇಲೆ ಇರಿಸಿಕೊಂಡನು (೧೭-೧೮). ಬಿಳಿಯ ಹೂಮಾಲೆಗಳಿಂದ ಶೋಭಿತವಾದ ಶ್ವೇತಚ್ಛತ್ರವನ್ನು ಪಾದುಕೆಗಳ ಮೇಲೆ ಹಿಡಿಸಿ, ಹೇಮಭೂಷಿತಗಳೂ ರಾಜಯೋಗ್ಯಗಳೂ ಆದ ಬಿಳಿಯ ಚಾಮರಗಳನ್ನು ಎರಡು ಪಾಶ್ವಗಳಲ್ಲಿಯೂ ಪಾದುಕೆಗಳಿಗೆ ಬೀಸುತ್ತ ನಂದಿಗ್ರಾಮದಿಂದ ಹೊರಟನು. ಧರ್ಮನಿಷ್ಠ

* ಇಲ್ಲಿ ಕೈಕೇಯಿಯ ಆಗಮನವನ್ನು ಪ್ರತ್ಯೇಕವಾಗಿ ಹೇಳಿರುವುದರಿಂದ, ಛರತನು ಅವಳನ್ನು ಕರೆಯದೆ ಉಪೇಕ್ಷಿಸಿದನೆಂದೂ ಅವಳು ಸ್ವಪ್ರೇರಣೆಯಿಂದ ಬಂದಳೆಂದೂ ಶ್ರೀ ಗೋವಿಂದರಾಜರು ಅಭಿಪ್ರಾಯಪಡುತ್ತಾರೆ.

ಭ್ರಾತುರಾಗಮನಂ ಶ್ರುತ್ವಾ ತತ್ಪೂರ್ವಂ ಹರ್ಷಮಾಗತಃ |
 ಪ್ರತ್ಯುದ್ಯಯೌ ತತೋ ರಾನುಂ ಮಹಾತ್ಮಾ ಸಚಿವೈಃ ಸಹ || ೨೦

ಸಮೀಕ್ಷ್ಯ ಭರತೋ ವಾಕ್ಯಮುವಾಚ ಪವನಾತ್ಮಜಮ್ |
 ಕಚ್ಚಿನ್ನ ಖಲು ಕಾಪೇಯೀ ಸೇವ್ಯತೇ ಚಲಚಿತ್ತತಾ || ೨೧

ನ ಹಿ ಪಶ್ಯಾಮಿ ಕಾಕುತ್ಸ್ಥಂ ರಾನುಮಾಯಾಂ ಪರಂತಪಮ್ |
 ಕಚ್ಚಿನ್ನ ಖಲು ದೃಶ್ಯಂತೇ ವಾನರಾಃ ಕಾಮರೂಪಿಣಃ || ೨೨

ಅಭೈವಮುಕ್ತೇ ವಚನೇ ಹನುಮಾನಿದಮಬ್ರವೀತ್ |
 ಅರ್ಥಂ ವಿಜ್ಞಾಪಯನ್ನೇನ ಭರತಂ ಸತ್ಯವಿಕ್ರಮಮ್ || ೨೩

ನಾದ ಭರತನಾದರೋ ನಾರುಬಟ್ಟಿಯನ್ನು ಟ್ಟು ಕೃಷ್ಣಾಜಿನವನ್ನು ಹೊದಿದ್ದನು. ಉಪವಾಸದಿಂದ ಕೃಶನಾಗಿ ದೀನನಾಗಿದ್ದನು (೧೯-೨೦). ಅಣ್ಣನ ಆಗಮನವಾರ್ತೆಯನ್ನು ಕೇಳಿದಮೇಲೆಯೇ, ಈ ಹದಿನಾಲ್ಕು ವರ್ಷಗಳಲ್ಲಿ ಹರ್ಷವೆಂಬುದನ್ನು ಭರತನು ಕಂಡಿದ್ದನು. ಆ ಮಹಾತ್ಮನು ಸಚಿವರಿಂದ ಪರಿವೃತನಾಗಿ ಶ್ರೀರಾಮನ ಸಂದರ್ಶನಕ್ಕಾಗಿ ಹೊರಟನು. ನಂದಿಗ್ರಾಮದಿಂದ ಭರದ್ವಾಜಾಶ್ರಮದ ದಿಕ್ಕಿಗೆ ಸ್ವಲ್ಪದೂರ ಪ್ರಯಾಣ ಮಾಡಿದರೂ ಶ್ರೀರಾಮನ ಸುಳಿವು ಕಾಣಿಸಲಿಲ್ಲ (೨೧). ಆಗ ಭರತನು ಹನುಮಂತನನ್ನು* ನೋಡಿ “ಏನಯ್ಯ ಇದು? ಚಪಲಸ್ವಭಾವದ ನಿನ್ನ ಮಂಗಳತನವನ್ನೇನೂ ತೋರಿಸಿಲ್ಲವಷ್ಟೆ! ಕಕುತ್ಸ್ಥಕುಲತೀಲಕನೂ ನನ್ನ ಅಣ್ಣನೂ ಆದ ಶ್ರೀರಾಮನನ್ನು ಕಾಣೆನಲ್ಲ. ಕಾಮರೂಪಿಗಳಾದ ವಾನರರಾದರೂ ಏಕೆ ಗೋಚರಿಸುವುದಿಲ್ಲ?” ಎಂದು ಕೇಳಿದನು (೨೨-೨೩) ಭರತನ ನುಡಿಯನ್ನು ಕೇಳಿ, ಹನುಮಂತನು ಶ್ರೀರಾಮನ ಆಗಮನಕ್ಕೆ ತಡವಾದ

* ‘ಹನುಮಂತನು ಭರತವೃತ್ತಾಂತವನ್ನು ಶ್ರೀರಾಮನಿಗೆ ತಿಳಿಸಿ, ಅವನ ಅಜ್ಜಿಯಂತೆ ಮತ್ತೆ ಭರತನ ಬಳಿಗೆ ಬಂದಿದ್ದನು’ ಎಂದು ತಿಲಕವ್ಯಾಖ್ಯಾನದಲ್ಲಿ ಬರೆದಿದೆ. ‘ನನ್ನ ಆಗಮನದಿಂದ ಭರತನಿಗೆ ಸಂತ್ಸಪ್ತಿಯಾಗಿದ್ದರೆ, ಅದನ್ನು ತಿಳಿಸುವುದಕ್ಕಾಗಿ ಮರಳಿ ಬರಬೇಕಾಗಿಲ್ಲ. ಭರತನಿಗೆ ಆಸಮಾಧಾನವಾದರೆ ಮಾತ್ರ ಬಂದು ನನಗೆ ತಿಳಿಸಬೇಕು’ ಎಂದು ಶ್ರೀರಾಮನು ಹನುಮಂತನಿಗೆ ಸೂಚಿಸಿದ್ದನೆಂದು ಗೋವಿಂದ ರಾಜೇಯದಲ್ಲಿ ಬರೆದಿದೆ.

ಸದಾಫಲಾನ್ ಕುಸುಮಿತಾನ್ ವೃಕ್ಷಾನ್ ಪ್ರಾಪ್ಯ ಮುಧುಸ್ರವಾನ್ |
ಭರದ್ವಾಜಪ್ರಸಾದೇನ ಮತ್ತಭ್ರಮರನಾದಿತಾನ್ || ೨೫

ತಸ್ಯ ಚೈಷ ವರೋ ದತ್ತೋ ವಾಸನೇನ ಪರಂತಪ |
ಸಸೈನ್ಯಸ್ಯ ತಥಾತಿಥ್ಯಂ ಕೃತಂ ಸರ್ವಗುಣಾನ್ವಿತಮ್ || ೨೬

ನಿಃಸ್ವನಃ ಶ್ರೂಯತೇ ಭೀಮಃ ಪ್ರಹೃಷ್ಟಾನ್ಯಾಂ ವನಾಕಸಾಮ್ |
ಮನ್ಯೇ ವಾನರಸೇನಾ ಸಾ ನದೀಂ ತರತಿ ಗೋಮುತೀಮ್ || ೨೭

ರಜೋವರ್ಷಂ ಸಮುದ್ಧೂತಂ ಪಶ್ಯ ವಾಲುಕಿನೀಂ ಪ್ರತಿ |
ಮನ್ಯೇ ಸಾಲವನಂ ರಮ್ಯಂ ಲೋಲಯಂತಿ ಪ್ಲವಂಗಮಾಃ || ೨೮

ತದೇತದ್ವೃತ್ತತೇ ದೂರಾದ್ವಿಮಲಂ ಚಂದ್ರಸನ್ನಿಭಮ್ |
ವಿನಾನಂ ಪುಷ್ಪಕಂ ದಿವ್ಯಂ ಮನಸಾ ಬ್ರಹ್ಮನಿರ್ಮಿತಮ್ || ೨೯

ಕಾರಣವನ್ನು ಯಥಾಸ್ಥಿತವಾಗಿ ವಿವರಿಸಿದನು : “ ಭರತ, ಭರದ್ವಾಜರ ಅನುಗ್ರಹದಿಂದ ದಾರಿಯ ಮರಗಳಲ್ಲಿ ಹೊಹಣ್ಣುಗಳು ತುಂಬಿವೆ. ಜೇನು ಹರಿಯುತ್ತಿದೆ. ಮದಿಸಿದ ದುಂಬಿಗಳು ರೆಫುಂಕರಿಸುತ್ತಿವೆ. ದೇವೇಂದ್ರನೂ ಇದೇ ಬಗೆಯ ವರವನ್ನು ಕೊಟ್ಟಿದ್ದಾನೆ. (ಈ ಸಮೃದ್ಧಿಯನ್ನು ಕಂಡು ವಾನರರು ತಡಮಾಡುತ್ತಿರಬಹುದು.) ಅಲ್ಲದೆ ಶ್ರೀರಾಮನಿಗೂ ವಾನರ ಯೋಧರಿಗೂ ಭರದ್ವಾಜಮುನಿಗಳು ಆಶ್ರಮದಲ್ಲಿ ಸರ್ವೋತ್ತಮವಾದ ಔತಣವನ್ನೇರ್ಪಡಿಸಿದ್ದರು (೨೪-೨೬). (ಆದ್ದರಿಂದ ಸ್ವಲ್ಪ ಕಾಲಾತಿಕ್ರಮ ವಾಗಿರಬಹುದು.) ಅದೋ, ಕೇಳು! ಆನಂದತುಂದಿಲರಾದ ವಾನರರು ಕೋಲಾಹಲಮಾಡುತ್ತಿದ್ದಾರೆ! ವಾನರಸೇನೆಯು ಗೋಮುತೀನದಿಯನ್ನು ದಾಟಿ ಬರುತ್ತಿರಬೇಕು. ಮೇಲೇಳುವ ಧೂಳಿಯನ್ನು ನೋಡು. ಈಗ ವಾಲುಕಿನೀನದಿಯನ್ನು ದಾಟಿದರೆಂದು ತೋರುತ್ತದೆ. ರಮಣೀಯವಾದ ಸಾಲವನವನ್ನು ಪ್ರವೇಶಿಸಿ ಅಲ್ಲಿರುವ ವೃಕ್ಷಗಳನ್ನು ವಾನರರು ಅಲ್ಲಾಡಿಸುತ್ತಿರುವರೆಂದು ತರ್ಕಿಸುತ್ತೇನೆ! (೨೭-೨೮). ಆಹಾ! ರಾಜಪುತ್ರ, ಮೇಲೆ ನೋಡು! ಚಂದ್ರನಂತೆ ನಿರ್ಮಲವಾಗಿ ಹೊಳೆಯುವ ಅದೇ ಪುಷ್ಪಕವಿಮಾನ! ಬ್ರಹ್ಮನು ತನ್ನ ಇಚ್ಛೆಗನುಗುಣವಾಗಿ ವಿಶ್ವಕರ್ಮನಿಂದ

ರಾನಣಂ ಬಾಂಧವೈಃ ಸಾರ್ಥಂ ಹತ್ವಾ ಲಬ್ಧಂ ಮಹಾತ್ಮನಾ |
 ತರುಣಾದಿತ್ಯಸಂಕಾಶಂ ವಿಮಾನಂ ರಾಮನಾಹನಮ್ || ೩೦
 ಭನದಸ್ಯ ಪ್ರಸಾದೇನ ದಿವ್ಯಮೇತನ್ಮನೋಜವಮ್ |
 ಏತಸ್ಮಿನ್ ಭ್ರಾತೌ ವೀರೌ ವೈದೇಹ್ಯಾ ಸಹ ರಾಘವೌ || ೩೧
 ಸುಗ್ರೀವಶ್ಚ ಮಹಾತೇಜಾ ರಾಕ್ಷಸಶ್ಚ ವಿಭೀಷಣಃ |
 ತತೋ ಹರ್ಷಸಮುದ್ಯುತೋ ನಿಃಸ್ವನೋ ದಿವಮಸ್ಪೃಶತ್ || ೩೨
 ಸ್ತ್ರೀಬಾಲಯುವನ್ಯದ್ಭಾಣಾಂ ರಾಮೋಽಯಮಿತಿ ಕೀರ್ತಿತೇ |
 ರಥಕುಂಜರವಾಜಿಭ್ಯಸ್ತೇಽವತೀರ್ಯ ಮಹೀಂ ಗತಾಃ || ೩೩
 ದದೃಶುಸ್ತಂ ವಿಮಾನಸ್ಥಂ ನರಾಃ ಸೋಮಮಿವಾಂಬರೇ |
 ಸ್ರಾಂಜಲೀರ್ಭರತೋ ಭೂತ್ವಾ ಪ್ರಹೃಷ್ಣೋ ರಾಘವೋನ್ಮುಖಃ ||

ಈ ದಿವ್ಯವಿಮಾನವನ್ನು ನಿರ್ಮಿಸಿದ್ದಾನೆ. ಮಹಾತ್ಮನಾದ ಶ್ರೀರಾಮನು ರಾನಣನನ್ನೂ ಅವನ ಬಂಧುಗಳನ್ನೂ ಸದೆಬಡಿದು ಈ ವಿಮಾನವನ್ನು ಪಡೆದಿದ್ದಾನೆ. ಬಾಲಾರ್ಕನಂತೆ ಬೆಳಗುವ ಈ ಪುಷ್ಪಕವು ಶ್ರೀರಾಮನ ವಾಹನವಾಗಿದೆ (೨೯-೩೦). ಕುಬೇರನನ್ನು ಅನುಗ್ರಹಿಸುವುದಕ್ಕಾಗಿ ಮನೋವೇಗವುಳ್ಳ ಈ ದಿವ್ಯವಾಹನವನ್ನು ಬ್ರಹ್ಮನು ಕೊಟ್ಟಿದ್ದನು. ಇದರಲ್ಲಿ ವೀರಾಗ್ರಣಿಗಳಾದ ಶ್ರೀರಾಮಲಕ್ಷ್ಮಣರೂ ವೈದೇಹಿಯೂ ಮಂಡಿಸಿದ್ದಾರೆ. ಮಹಾತೇಜಸ್ವಿಯಾದ ಸುಗ್ರೀವನೂ ರಾಕ್ಷಸರಾಜನಾದ ವಿಭೀಷಣನೂ ಇದರಲ್ಲಿ ಕುಳಿತಿದ್ದಾರೆ” ಎಂದನು (೩೧-೩೨). “ಶ್ರೀರಾಮನು ಬಂದನು” ಎಂಬುದನ್ನು ಕೇಳಿದೊಡನೆ, ಅಲ್ಲಿ ನೆರೆದಿದ್ದ ಹೆಂಗಸರು ಹುಡುಗರು ಯುವಕರು ವೃದ್ಧರು-ಸಮಸ್ತರೂ ಹರ್ಷಘೋಷಮಾಡಿದರು. ಆ ಹರ್ಷಘೋಷವು ನಭೋಮಂಡಲವನ್ನು ಭೇದಿಸಿತು (೩೩). ಆನೆ, ಕುದುರೆ, ರಥಗಳನ್ನೇರಿ ಕುಳಿತಿದ್ದ ಸಕಲರೂ ಇಳಿದು ನೆಲದಮೇಲೆ ನಿಂತರು. ವಿಮಾನವು ಸಮೀಪಿಸಿತು. ಸಮಸ್ತರೂ ವಿಮಾನದಲ್ಲಿ ಮಂಡಿಸಿದ್ದ ಶ್ರೀರಾಮನನ್ನು ವೀಕ್ಷಿಸಿದರು. ಅಂಬರದಲ್ಲಿ ಉದಿಸಿಬಂದ ಪೂರ್ಣಚಂದ್ರನನ್ನು ನೋಡುವಂತೆ, ಶ್ರೀರಾಮಚಂದ್ರನನ್ನು ನೋಡಿದರು. ಭರತನು ಆನಂದದಿಂದ ರೋಮಾಂಚಿತಗಾತ್ರನಾಗಿ ಕೈಮುಗಿದುಕೊಂಡು ತಲೆಯೆತ್ತಿ ರಾಘವ

ಸ್ವಾಗತೇನ ಯಥಾರ್ಥೇನ ತತೋ ರಾಮನುಪೂಜಯತ್ |
 ಮನಸಾ ಬ್ರಹ್ಮಣಾ ಸೃಷ್ಟೇ ವಿನೂನೇ ಭರತಾಗ್ರಜಃ || ೩೫
 ರರಾಜ ಪೃಥುದೀರ್ಘಾಕ್ಷೋ ವಜ್ರಪಾಣಿರಿವಾಪರಃ |
 ತತೋ ವಿನೂನಾಗ್ರಗತಂ ಭರತೋ ಭ್ರಾತರಂ ತದಾ || ೩೬
 ವನಂದೇ ಪ್ರಯತೋ ರಾಮಂ ಮೇರುಸ್ಥಮಿವ ಭಾಸ್ಕರಮ್ |
 ತತೋ ರಾಮಾಭ್ಯನುಜ್ಞಾತಂ ತದ್ವಿನೂನಮನುತ್ತಮಮ್ || ೩೭
 ಹಂಸಯುಕ್ತಂ ಮಹಾನೇಗಂ ನಿಷ್ಪಪಾತ ಮಹೀತಲೇ |
 ಆರೋಪಿತೋ ವಿನೂನಂ ತದ್ಭರತಃ ಸತ್ಯವಿಕ್ರಮಃ || ೩೮
 ರಾಮನುಸಾದ್ಯ ಮುದಿತಃ ಪುನರೇವಾಭ್ಯವಾದಯತ್ |
 ತಂ ಸಮುತ್ಥಾಪ್ಯ ಕಾಕುತ್ಸ್ಥಂ ಶ್ಚಿರಸ್ಯಾಕ್ಷಿಪಥಂ ಗತಮ್ || ೩೯
 ಅಂಕೇ ಭರತನಾರೋಪ್ಯ ಮುದಿತಃ ಪರಿಷ್ಪಜೇ |
 ತತೋ ಲಕ್ಷ್ಮಣನುಸಾದ್ಯ ವೈದೇಹೀಂ ಚಾಭ್ಯವಾದಯತ್ || ೪೦

ನನ್ನು ನೋಡುತ್ತ ನಿಂತನು (೩೪). “ ಅಣ್ಣ-ಅಣ್ಣ, ಸ್ವಾಗತ-ನಿನಗೆ ಸ್ವಾಗತ. ನನ್ನ ಮೇಲೆ ಕೃಪೆಯಿಟ್ಟು ಬಂದೆಯಲ್ಲವೆ? ” ಎಂದು ಉದ್ಗರಿಸುತ್ತ ಮನಸಾ ಶ್ರೀರಾಮನನ್ನು ಪೂಜಿಸಿದನು. ಬ್ರಹ್ಮನಿರ್ಮಿತವಾದ ಪುಷ್ಪಕ ವಿಮಾನದಲ್ಲಿ ಕುಳಿತಿಡ್ಡ ವಿಶಾಲನೇತ್ರನಾದ ಶ್ರೀರಾಮನು ವಜ್ರಪಾಣಿಯಾದ ದೇವೇಂದ್ರನೋ ಎಂಬಂತೆ ವಿರಾಜಿಸುತ್ತಿದ್ದನು (೩೫-೩೬). ಮೇರುಶಿಖರಾರೂಢನಾದ ಭಾಸ್ಕರನಂತೆ ವಿಮಾನಾರೂಢನಾಗಿದ್ದ ಅಗ್ರಜನನ್ನು ನೋಡಿ, ಭರತನು ವಿನಯದಿಂದ ವಂದಿಸಿದನು. ಅನಂತರ ಹಂಸವಿಗ್ರಹಾಲಂಕೃತವೂ ವೇಗಶಾಲಿಯೂ ಆದ ಆ ದಿವ್ಯವಿಮಾನವು, ಶ್ರೀರಾಮನ ಇಚ್ಛೆಯಂತೆ ಧರಣಿಯಿತ್ತು. ಸತ್ಯವಿಕ್ರಮನಾದ ಭರತನನ್ನು ರಾಘವನು ವಿಮಾನದೊಳಗೆ ಬರಮಾಡಿಕೊಂಡನು (೩೭-೩೮). ಭರತನು ಆನಂದದಿಂದ ಹೋಗಿ ರಾಘವನಿಗೆ ಮತ್ತೆ ಅಭಿವಾದನೆ ಮಾಡಿದನು. ಬಹುಕಾಲದ ಮೇಲೆ ದೃಷ್ಟಿಗೋಚರನಾದ ಭರತನನ್ನು ಕಾಕುತ್ಸ್ಥನು ಪ್ರೀತಿಯಿಂದತ್ತಿ ತೊಡೆಯ ಮೇಲೆ ಕುಳಿರಿಸಿಕೊಂಡು, ಹರ್ಷದಿಂದ ಬಿಗಿದಪ್ಪಿಕೊಂಡನು. ಅನೇಲೆ ಭರತನು ಲಕ್ಷ್ಮಣನ ಬಳಿಗೆ ಹೋಗಿ ಅಲಿಂಗನಾದಿಗಳಿಂದ

ಅಭಿನಾದ್ಯ ತತಃ ಪ್ರೀತೋ ಭರತೋ ನಾನು ಚಾಬ್ರವೀತ್ |
 ಸುಗ್ರೀವಂ ಕೈಕಯೀಪುತ್ರೋ ಜಾಂಬವಂತಂ ತಥಾಂಗದಮ್ || ೪೧
 ಮೈಂದಂ ಚ ದ್ವಿವಿದಂ ನೀಲಮೃಷಭಂ ಪರಿಷ್ವಜೇ |
 ಸುಷೇಣಂ ಚ ನಲಂ ಚೈವ ಗವಾಕ್ಷಂ ಗಂಧಮಾದನಮ್ || ೪೨
 ಶರಭಂ ಪನಸಂ ಚೈವ ಭರತಃ ಪರಿಷ್ವಜೇ |
 ತೇ ಕೃತ್ವಾ ಮಾನುಷಂ ರೂಪಂ ವಾನರಾಃ ಕಾಮರೂಪಿಣಃ || ೪೩
 ಕುಶಲಂ ಪರ್ಯಪ್ಯಚ್ಯಂಸ್ತೇ ಪ್ರಹೃಷ್ವಾ ಭರತಂ ತದಾ |
 ಅಥಾಬ್ರವೀದ್ರಾಜಪುತ್ರಃ ಸುಗ್ರೀವಂ ವಾನರರ್ಷಭಮ್ || ೪೪
 ಪರಿಷ್ವಜ್ಯ ಮಹಾತೇಜಾ ಭರತೋ ಧರ್ಮಿಣಾಂ ನರಃ |
 ತ್ವನುಸ್ಮಾಕಂ ಚತುರ್ಣಾಂ ತು ಭ್ರಾತಾ ಸುಗ್ರೀವ ಪಂಚಮಃ || ೪೫
 ಸೌಹೃದಾಜ್ಞಾ ಯತೇ ಮಿತ್ರಮಪಕಾರೋಽರಿಲಕ್ಷಣಮ್ |
 ವಿಭೀಷಣಂ ಚ ಭರತಃ ಸಾಂತ್ವನಾಕೃಮಥಾಬ್ರವೀತ್ || ೪೬

ಆದರಿಸಿ, * ಸೀತಾದೇವಿಗೆ ತನ್ನ ಹೆಸರನ್ನು ಹೇಳಿ ನಮಸ್ಕರಿಸಿದನು (೩೯-೪೦). ಅನಂತರ ಕೈಕೇಯೀತನಯನು ಕ್ರಮವಾಗಿ ಸುಗ್ರೀವ, ಜಾಂಬವಂತ, ಅಂಗದ, ಮೈಂದ, ದ್ವಿವಿದ, ನೀಲ, ಋಷಭ, ಸುಷೇಣ, ನಲ, ಗವಾಕ್ಷ, ಗಂಧಮಾದನ, ಶರಭ, ಪನಸ-ಮುಂತಾದ ಪ್ರಮುಖರನ್ನು ಕಂಡು ಆಲಿಂಗನಾದಿಗಳಿಂದ ಗೌರವಿಸಿದನು (೪೧-೪೨). ಮನುಷ್ಯಾಕೃತಿಯಲ್ಲಿದ್ದ ಕಾಮರೂಪಿಗಳಾದ ಆ ವಾನರೋತ್ತಮರು ಸಂತುಷ್ಟರಾಗಿ ಭರತನೊಡನೆ ಕುಶಲಸಂಭಾಷಣೆಯನ್ನು ನಡೆಸಿದರು. ರಾಜಕುಮಾರನೂ ಮಹಾತೇಜಸ್ವಿಯೂ ಧರ್ಮನಿಷ್ಠನೂ ಆದ ಭರತನು ವಾನರೇಂದ್ರನಾದ ಸುಗ್ರೀವನನ್ನು ಆಲಿಂಗಿಸಿಕೊಂಡು “ ಸುಗ್ರೀವ, ನಾವು ನಾವು ಅಣ್ಣ ತಮ್ಮಂದಿರಾಗಿದ್ದೆವು. ಈಗ ನೀನು ಐದನೆಯ ಸೋದರನಾಗಿ ನಮ್ಮಲ್ಲಿ ಸೇರಿದೆ. ಒಳ್ಳೆಯ ಹೃದಯದಿಂದ ಉಪಕಾರ ಮಾಡುವವನೇ ಮಿತ್ರ. ಅಪಕಾರವು ಶತ್ರುಲಕ್ಷಣ ” ಎಂದನು (೪೩-೪೫). ಅನಂತರ ವಿಭೀಷಣನ ಕಡೆಗೆ ತಿರುಗಿ ಒಳ್ಳೆಯ ಮಾತಿನಿಂದ ಆದರಿಸಿ “ ನಮ್ಮ ಭಾಗ್ಯದಿಂದ

* ಅನುಬಂಧವನ್ನು ನೋಡಿ.

ದಿಷ್ಟ್ವಾ ತ್ವಯಾ ಸಹಾಯೇನ ಕೃತಂ ಕರ್ಮ ಸುದುಷ್ಕರಮ್ |
 ಶತ್ರುಘ್ನಶ್ಚ ತದಾ ರಾನುನುಭಿನಾದ್ಯ ಸಲಕ್ಷ್ಮಣಮ್ || ೪೭
 ಸೀತಾಯಾಶ್ಚ ರಣೌ ಪಶ್ಚಾದ್ವಿನಯಾದಭ್ಯನಾದಯತ್ |
 ರಾನೋ ನೂತರನೂಸಾದ್ಯ ವಿಷಣ್ಣಾಂ ಶೋಕಕರ್ತೃತಾಮ್ || ೪೮
 ಜಗ್ರಾಹ ಪ್ರಣತಃ ಸಾದೌ ಮನೋ ನೂತುಃ ಪ್ರಸಾದಯನ್ |
 ಅಭಿನಾದ್ಯ ಸುಮಿತ್ರಾಂ ಚ ಕೈಕೇಯೀಂ ಚ ಯಶಸ್ವಿನೀಮ್ || ೪೯
 ಸ ನೂತ್ಯಾಶ್ಚ ತತಃ ಸರ್ವಾಃ ಪುರೋಹಿತಮುಪಾಗತಮ್ |
 ಸ್ವಾಗತಂ ತೇ ಮಹಾಬಾಹೋ ಕೌಸಲ್ಯಾನಂದವರ್ಧನ || ೫೦
 ಇತಿ ಪ್ರಾಂಜಲಯಃ ಸರ್ವೇ ನಾಗರಾ ರಾನುನುಬ್ರುವನ್ |
 ತಾನ್ಯಂಜಲಿಸಹಸ್ರಾಣಿ ಪ್ರಗೃಹೀತಾನಿ ನಾಗರೈಃ || ೫೧
 ನ್ಯಾಕೋಶಾನೀನ ಪದ್ಮಾನಿ ದದರ್ಶ ಭರತಾಗ್ರಜಃ |
 ಪಾದುಕೇ ತೇ ತು ರಾನುಸ್ಯ ಗೃಹೀತ್ವಾ ಭರತಃ ಸ್ವಯಮ್ || ೫೨

ಶ್ರೀರಾಮನಿಗೆ ನಿನ್ನ ನೆರವು ದೊರೆಯಿತು. ನೀನು ಸಹಾಯಕನಾಗಿ ದುಷ್ಕರವಾದ ಕಾರ್ಯವನ್ನೆಸಗಿದ್ದೀಯೆ” ಎಂದು ಅವನನ್ನು ಸಂಭಾವಿಸಿದನು (೪೬). ಅಷ್ಟರಲ್ಲಿ ಶತ್ರುಘ್ನನು ಬಂದು ಶ್ರೀರಾಮಲಕ್ಷ್ಮಣರಿಗೆ ಅಭಿನಾದನೆಮಾಡಿ ಜಾನಕಿಯ ಪಾದಗಳಿಗೆ ವಿನಯದಿಂದ ವಂದಿಸಿದನು. ಆಮೇಲೆ ಶ್ರೀರಾಮನು ತನ್ನ ತಾಯಿಯಾದ ಕೌಸಲ್ಯೆಯ ಬಳಿಗೆ ಹೋಗಿ, ತನ್ನ ವಿರಹವ್ಯಥೆಯಿಂದ ಕಂಡಿ ಕುಂಡಿ ಶೋಕಾಕುಲಳಾಗಿದ್ದ ಅವಳ ಪಾದಗಳನ್ನು ಹಿಡಿದು ಅಭಿನಾದನೆ ಮಾಡಿದನು (೪೭-೪೮). “ಅಮ್ಮ, ನಿನ್ನ ಅಜ್ಜಿಯನ್ನು ಲ್ಲಂಘಿಸಿ ಕಾಡಿಗೆ ಹೋದುದಕ್ಕಾಗಿ ನನ್ನನ್ನು ಮನ್ನಿಸು” ಎಂದು ಹೇಳುತ್ತ ಅವಳನ್ನು ಸಂತೈಸಿದನು. ಆಮೇಲೆ ರಾಘವನು ಸುಮಿತ್ರೆಯನ್ನೂ ಕೀರ್ತಿಶಾಲಿನಿಯಾದ ಕೈಕೇಯಿಯನ್ನೂ ಅಭಿವಂದಿಸಿ, ಸಮಸ್ತ ಮಾತೆಯರಿಗೂ ಪ್ರಣಾಮಗಳನ್ನರ್ಪಿಸಿ, ಕುಲಪುರೋಹಿತರಾದ ವಸಿಷ್ಠರಿಗೆ ಅಭಿನಾದನೆ ಮಾಡಿದನು (೪೯-೫೦). ನೆರೆದಿದ್ದ ಪುರಜನರೆಲ್ಲರೂ ಶ್ರೀರಾಮನನ್ನು ನೋಡಿ ಕೈಮುಗಿದು “ಓ ಮಹಾಬಾಹು-ಕೌಸಲ್ಯಾನಂದವರ್ಧನ, ನಿನಗೆ ಸುಖಾಗಮನವನ್ನು ಬಯಸುತ್ತೀವೆ” ಎಂದು ಸ್ವಾಗತವನ್ನು ನೀಡಿದರು. ನಗರವಾಸಿಗಳು ಬದ್ಧಾಂಜಲಿಗಳಾಗಿ ನಿಂತಿರಲು, ಅವರ

ಚರಣಾಭ್ಯಾಂ ನರೇಂದ್ರಸ್ಯ ಯೋಜಯಾನಾಸ ಧರ್ಮವಿತ್ |

ಅಬ್ರವೀಚ್ಚ ತದಾ ರಾನುಂ ಭರತಃ ಸ ಕೃತಾಂಜಲಿಃ || ೫೩

ಏತತ್ತೇ ರಕ್ಷಿತಂ ರಾಜನ್ ರಾಜ್ಯಂ ನಿಯಾತಿತಂ ಮಯಾ |

ಅದ್ಯ ಜನ್ಮ ಕೃತಾರ್ಥಂ ಮೇ ಸಂವೃತ್ತೌ ಮನೋರಥಃ || ೫೪

ಯಸ್ತಾಂ ಪಶ್ಯಾಮಿ ರಾಜಾನಸುಯೋಧ್ಯಾಂ ಪುನರಾಗತಮ್ |

ಅನೇಕ್ಷತಾಂ ಭವಾನ್ ಕೋಶಂ ಕೋಷ್ಮಾಗಾರಂ ಪುರಂ ಬಲಮ್ ||

ಭವತಸ್ತೇಜಸಾ ಸರ್ವಂ ಕೃತಂ ದಶಗುಣಂ ಮಯಾ |

ತಥಾ ಬ್ರುವಾಣಂ ಭರತಂ ದೃಷ್ಟ್ವಾ ತಂ ಭ್ರಾತೃವತ್ಸಲಮ್ || ೫೫

ಮುಮುಚುರ್ವಾನರಾ ಬಾಷ್ಪಂ ರಾಕ್ಷಸತ್ವ ವಿಭೀಷಣಃ |

ತತಃ ಪ್ರಹರ್ಷಾದ್ಭರತಮಂಕಮಾರೋಪ್ಯ ರಾಘವಃ || ೫೬

ಅಂಜಲಿಗಳು ಅರಳಿದ ಸಾವಿರಾರು ತಾನರೆಹೂಗಳಂತೆ ಶ್ರೀರಾಮನಿಗೆ ಗೋಚರಿಸಿದವು (೫೧-೫೨). ಅಷ್ಟರಲ್ಲಿ ಧರ್ಮವಿದನಾದ ಭರತನು ಶ್ರೀರಾಮನ ಪಾದುಕೆಗಳನ್ನು ಅವನ ಪಾದಗಳಿಗೆ ತೊಡಿಸಿ ಕೃತಾಂಜಲಿ ಯಾಗಿ “ ಮಹಾರಾಜ, ನನ್ನಲ್ಲಿ ನ್ಯಾಸವಾಗಿಟ್ಟಿದ್ದ ನಿನ್ನ ರಾಜ್ಯವನ್ನು ಇ ದು ವ ರೆ ಗೆ ರಕ್ಷಿಸಿಕೊಂಡು ಬಂದೆನು. ಈಗ ನಿನಗೆ ಒಪ್ಪಿಸಿದ್ದೇನೆ. ಕೋಸಲಾಧಿಪತಿಯಾದ ನೀನು ಅಯೋಧ್ಯೆಗೆ ಪುನರಾಗಮಿಸಿರುವುದನ್ನು ನೋಡುತ್ತಿದ್ದೇನೆ. ಈ ದಿನ ನನ್ನ ಜನ್ಮ ಕೃತಾರ್ಥವಾಯಿತು. ನನ್ನ ಮನೋರಥವು ಸಿದ್ಧಿಸಿತು. ನಿನ್ನ ರಾಜಭಂಡಾರ, ಧಾನ್ಯಾಗಾರ, ರಾಜಧಾನಿ, ಚತುರಂಗಬಲ-ಇವೆಲ್ಲವುಗಳ ಮೇಲ್ವಿಚಾರಣೆಯನ್ನು ನೀನು ವಹಿಸಿಕೊಳ್ಳಬಹುದು (೫೩-೫೪). ಅಣ್ಣ, ನಿನ್ನ ತೇಜೋಮಹಿಮೆಯಿಂದ ಅವೆಲ್ಲವನ್ನೂ ಹತ್ತರಷ್ಟಾಗಿ ಹೆಚ್ಚಿಸಿರುವೆನು” ಎಂದು ನಿವೇದಿಸಿದನು. ಭ್ರಾತೃವತ್ಸಲನಾದ ಭರತನು ಈ ಪ್ರಕಾರವಾಗಿ ವಿಜ್ಞಾಪಿಸುವುದನ್ನು ಕಂಡು, ವಾನರರ ಮತ್ತು ವಿಭೀಷಣನ ಕಣ್ಣುಗಳಿಂದ ಆನಂದಬಾಷ್ಪಗಳು ಉದುರಿದವು (೫೫). ಶ್ರೀರಾಮನು ಪರಮಹರ್ಷದಿಂದ ಭರತನನ್ನು ತನ್ನ ತೊಡಿಯಮೇಲೆ ಕುಳ್ಳಿರಿಸಿಕೊಂಡು ವಾನರಸೇನಾಪರಿವೃತನಾಗಿ ಪುಷ್ಪಕ

ಯಯೌ ತೇನ ವಿಮಾನೇನ ಸಸೈನ್ಯೋ ಭರತಾಶ್ರಮಮ್ |
 ಭರತಾಶ್ರಮಮಾಸಾದ್ಯ ಸಸೈನ್ಯೋ ರಾಘವಸ್ತದಾ || ೫೮
 ಅವತೀರ್ಯ ವಿಮಾನಾಗ್ರಾದವತಸ್ಥೇ ಮಹೀತಲೇ |
 ಅಬ್ರವೀಚ್ಚ ತದಾ ರಾನುಸ್ತದ್ವಿಮಾನಮನುಶ್ಚಮಮ್ || ೫೯
 ನಹ ನೈಶ್ರವಣಂ ದೇವಮನುಜಾನಾಮಿ ಗಮ್ಯತಾಮ್ |
 ತತೋ ರಾಮಾಭ್ಯನುಜ್ಞಾತಂ ತದ್ವಿಮಾನಮನುಶ್ಚಮಮ್ || ೬೦
 ಉತ್ತರಾಂ ದಿಶಮಾಗಮ್ಯ ಜಗಾಮ ಧನದಾಲಯಮ್ ||

ಪುರೋಹಿತಸ್ಯಾತ್ಮಸಮಸ್ಯ ರಾಘವೋ
 ಬೃಹಸ್ಪತೇಃ ಶಕ್ರ ಇವಾಮರಾಧಿಪಃ |
 ನಿಪೀಡ್ಯ ಪಾದೌ ಪೃಥಗಾಸನೇ ಶುಭೇ
 ಸಹೈವ ತೇನೋಪವಿನೇಶ ರಾಘವಃ || ೬೧

ಇತಿ ಶ್ರೀಮದ್ರಾಮಾಯಣೇ ಯುದ್ಧ ಕಾಂಡೇ ತ್ರಿಂಶದುತ್ತರಶತತಮಃ ಸರ್ಗಃ

ವಿಮಾನದಲ್ಲಿ ಭರತಾಶ್ರಮವಾದ ನಂದಿಗ್ರಾಮಕ್ಕೆ ಬಂದನು. ಅಲ್ಲಿ ರಾಘವನು ವಾನರಸೇನೆಯೊಂದಿಗೆ ವಿಮಾನದಿಂದ ಧರೆಗಿಳಿದನು (೫೭-೫೮). ಅನಂತರ ಆ ದಿವ್ಯ ವಿಮಾನವನ್ನು ಕುರಿತು ಶ್ರೀರಾಮನು “ಎಲೈ ಪುಷ್ಪಕ ವಿಮಾನವೆ, ನಿನಗೆ ಅನುಜ್ಞೆಯನ್ನು ಕೊಟ್ಟಿದ್ದೇನೆ. ನೀನು ಹೊರಡಬಹುದು. ಕುಬೇರನ ಸನ್ನಿಧಿಯನ್ನು ಸೇರಿ ಆತನಿಗೆ ವಾಹನವಾಗಿರು” ಎಂದನು. ಶ್ರೀರಾಮನ ಅನುಮತಿಯನ್ನು ಪಡೆದು ಆ ದಿವ್ಯ ವಿಮಾನವು ಉತ್ತರದಿಕ್ಕಿಗೆ ಪ್ರಯಾಣಮಾಡಿ ಕುಬೇರಾಲಯವನ್ನು ಸೇರಿತು (೫೯-೬೦). ಅನಂತರ ಶ್ರೀರಾಮನು, ಬ್ರಹ್ಮಜ್ಞರಾದ್ದರಿಂದ ಪರಮಾತ್ಮಸಮಾನರೂ * ಪುರೋಹಿತರೂ ಆದ ವಸಿಷ್ಠಮುನಿಗಳ ಪಾದಗಳನ್ನು ಮುಟ್ಟಿ, ದೇವೇಂದ್ರನು ಬೃಹಸ್ಪತಿಯನ್ನು ವಂದಿಸುವಂತೆ, ಅವರಿಗೆ ವಂದಿಸಿದನು. ಅವರಿಬ್ಬರೂ ಪವಿತ್ರವಾದ ಬೇರೆ ಬೇರೆ ಆಸನಗಳಲ್ಲಿ ಕುಳಿತರು (೬೧).

ಇಲ್ಲಿಗೆ ಶ್ರೀಮದ್ರಾಮಾಯಣದ ಯುದ್ಧ ಕಾಂಡದಲ್ಲಿ ನೂರಮೂವತ್ತನೆಯ ಸರ್ಗ

* ‘ಆತ್ಮಸಮಸ್ಯ’ ಎಂದು ಮೂಲದಲ್ಲಿದೆ. ‘ತನಗೆ ಅನುರೂಪರಾದ’ ಎಂದೂ ಅರ್ಥವನ್ನು ಹೇಳಬಹುದು. ‘ಆತ್ಮಸಖಸ್ಯ’ ಎಂದು ಪಾಠಾಂತರವಿದೆ. ಆಗ ‘ತನ್ನ ಮಿತ್ರನಾದ ಸುಯಜ್ಞ’ ಎಂದು ಹೇಳಬಹುದು. ಸುಯಜ್ಞನು ವಸಿಷ್ಠರ ಮಗ.

ಏಕತ್ರಿಸಂಶಯೋತ್ತರಶತತಮಃ ಸರ್ಗಃ

ಶ್ರೀರಾಮಪಟ್ಟಾಭಿಷೇಕಃ

- ಶಿರಸ್ಯಂಜಲಿನಾಧಾಯ ಕೈಕೇಯ್ಯಾನಂದವರ್ಧನಃ |
 ಬಭಾಷೇ ಭರತೋ ಜ್ಯೇಷ್ಠಂ ರಾಮಂ ಸತ್ಯಪರಾಕ್ರಮಮ್ || ೧
- ಪೂಜಿತಾ ನಾಮಿಕಾ ಮಾತಾ ದತ್ತಂ ರಾಜ್ಯಮಿದಂ ಮಮ |
 ತದ್ವದಾಮಿ ಪುನಸ್ತುಭ್ಯಂ ಯಥಾ ತ್ವಮದದಾ ಮಮ || ೨
- ಧುರನೇಕಾಕಿನಾ ನ್ಯಸ್ತಾವ್ಯುಷಭೇಣ ಬಲೀಯಸಾ |
 ಕಿಶೋರನದ್ಗುರುಂ ಭಾರಂ ನ ವೋಡುಮಹಮುತ್ಸಹೇ || ೩
- ವಾರಿವೇಗೇನ ಮಹತಾ ಭಿನ್ನಃ ಸೇತುರಿವ ಕ್ಷರನ್ |
 ದುರ್ಬಂಧನಮಿದಂ ಮನ್ಯೇ ರಾಜ್ಯಚ್ಛಿದ್ರಮಸಂವೃತಮ್ || ೪

ಸರ್ಗ ೧೩೧

ಶ್ರೀರಾಮನ ಪಟ್ಟಾಭಿಷೇಕಃ.

ಆಗ ಭರತನು ತನ್ನ ಶಿರಸ್ಸಿನಮೇಲೆ ಕೈಜೋಡಿಸಿಕೊಂಡು ತಾಯಿ ಯಾದ ಕೈಕೇಯಿಯ ಆನಂದವನ್ನು ವರ್ಧಿಸುತ್ತ, ಜ್ಯೇಷ್ಠನೂ ಸತ್ಯಸಂಧನೂ ಆದ ಶ್ರೀರಾಮನನ್ನು ಕುರಿತು ಈ ರೀತಿಯಲ್ಲಿ ವಿಜ್ಞಾಪಿಸಿದನು (೧) :
 “ ಅಣ್ಣ, ನನ್ನ ಮಾತೆಯ ನುಡಿಗೆ ಬೆಲೆ ಕೊಟ್ಟು ಆದರಿಸಿದ್ದಾಯಿತು. ಈ ರಾಜ್ಯವನ್ನು ಯಾವ ಪ್ರಕಾರದಲ್ಲಿ ನನ್ನ ವಶಕ್ಕೆ ಕೊಟ್ಟೆಯೋ ಅದೇ ರೂಪದಲ್ಲಿ ಇದನ್ನು ನಿನಗೆ ಅರ್ಪಿಸುತ್ತೇನೆ. ಪ್ರಬಲವಾದ ಮಹಾವ್ಯುಷಭವು ಹೊರಬಲ್ಲ ಮಹಾಭಾರವನ್ನು ಒಂದು ಕರು ಹೊರಬಲ್ಲುದೆ? ರಾಜ್ಯದ ಈ ಭಾರವನ್ನು ನಿರ್ವಹಿಸಲು ನಾನು ಶಕ್ತನಲ್ಲ (೨-೩). ರಾಜ್ಯನಿರ್ವಹಣೆ ಬಹು ತೊಡಕಾದುದು. ಉತ್ತಮವಾದ ಪ್ರಭುಶಕ್ತಿಯ ಬಲವಿಲ್ಲದೆ ತೊಡಕನ್ನು ಪರಿಹರಿಸಿ ರಾಜ್ಯವನ್ನು ಪಾಲಿಸುವುದು ಅಶಕ್ಯವೆಂದು ತಿಳಿಯುತ್ತೇನೆ. ರಾಜ್ಯಪಾಲನೆಯೆಂಬುದು ಮಹಾವೇಗದಿಂದಿರಗುವ ಜಲಪ್ರವಾಹದ ಹೊಡೆತಕ್ಕೆ ಒಡೆದುಹೋದ ಅಣೆಕಟ್ಟನ್ನು ಸರಿಪಡಿಸಿದಂತೆಯೇ ಸರಿ!

ಗತಿಂ ಖರ ಇನಾಶ್ವಸ್ಯ ಹಂಸಸ್ಯೇವ ಚ ವಾಯಸಃ |
 ನಾನ್ವೇತುಮುತ್ಸಹೇ ರಾನು ತವ ಮಾರ್ಗಮರಿಂದಮು || ೫
 ಯಥಾ ಚಾರೋಪಿತೋ ವೃಕ್ಷೋ ಜಾತಶ್ಚಾಂತರ್ನಿವೇಶನೇ |
 ಮಹಾಂಶ್ಚ ಸುದುರಾರೋಹೋ ಮಹಾಸ್ಕಂಧಪ್ರಶಾಖನಾನ್ || ೬
 ಶೀರ್ಯೇತ ಪುಷ್ಪಿತೋ ಭೂತ್ವಾ ನ ಫಲಾನಿ ಪ್ರದರ್ಶಯನ್ |
 ತಸ್ಯ ನಾನುಭವೇದರ್ಥಂ ಯಸ್ಯ ಹೇತೋಃ ಸ ರೋಪ್ಯತೇ || ೭
 ಏಷೋಪಮಾ ಮಹಾಬಾಹೋ ತ್ವಮರ್ಥಂ ವೇತ್ತುಮರ್ಹಸಿ |
 ಯದ್ಯಸ್ಯಾನ್ಮನುಜೇಂದ್ರ ತ್ವಂ ಭಕ್ತಾನ್ ಭೃತ್ಯಾನ್ ಶಾಧಿ ಹಿ || ೮

ನನ್ನಂತಹ ಸಾಮಾನ್ಯರಿಂದ ಇದು ಆಗತಕ್ಕದ್ದಲ್ಲ (೪) ಶ್ರೀರಾಮ, ನಿನ್ನ ಮಾರ್ಗವನ್ನು ತುಳಿಯಲು—ನಿನ್ನ ನಿರ್ವಹದಕ್ಷತೆಯನ್ನು ಕುರಿತು—ನನಗೆ ಶಕ್ತಿಯಿಲ್ಲ. ಅಶ್ವದ ನಡೆಯನ್ನು ಕತ್ತಿಯೂ ಹಂಸದ ಗಮನವಿಧಾನವನ್ನು ಕಾಗೆಯೂ ಅನುಕರಿಸಿದಂತಾಗುವುದು (೫). ಮನೆಯ ತೋಟದಲ್ಲಿ ಹುಟ್ಟಿದ ಗಿಡವನ್ನು ಸಾಕಿ ಬೆಳೆಸಿದಾಗ, ಅದು ದೊಡ್ಡದಾಗಿ ಶಾಖೋಪಶಾಖೆಗಳಿಂದ ಕೂಡಿ ದುರಾರೋಹವಾದ ವೃಕ್ಷವಾಗುತ್ತದೆ ಅದರಲ್ಲಿ ಬೇಕಾದಷ್ಟು ಹೂಗಳು ಅರಳುತ್ತವೆ. ಆದರೆ ಆ ವೃಕ್ಷವು ಹಣ್ಣುಗಳನ್ನು ಕೊಡದೆ ಹಾಗೆಯೇ ನಶಿಸಿಹೋದ ಪಕ್ಷದಲ್ಲಿ, ಅದನ್ನು ಬೆಳೆಸಿದವನಿಗೆ ಏನು ಫಲವಾದೀತು? ಯಾವ ಫಲದ ಅಪೇಕ್ಷೆಯಿಂದ ಆ ವೃಕ್ಷವನ್ನು ಪೋಷಿಸಿದನೋ, ಅದು ಪೋಷಕನಿಗೆ ಲಭಿಸದೆ ಹೋಗುವುದು (೬-೭). ಓ ಮಹಾಬಾಹು, ಭಕ್ತರೂ ಭೃತ್ಯರೂ ಆದ ನಮ್ಮನ್ನು ನರೇಂದ್ರನಾಗಿ ನೀನು ಪಾಲಿಸದಿದ್ದಲ್ಲಿ, ಇದೇ ನಾನು ಕೊಡುವ ಹೋಲಿಕೆ! ಈ ವೃಕ್ಷೋಪಮೆಯ * ಅರ್ಥವೇನೆಂಬುದನ್ನು ನೀನೇ ತಿಳಿದುಕೊ. ಅಣ್ಣ,

* ದಶರಥನು ಬಹುಕಾಲದವರೆಗೆ ಪರಿತಪಿಸಿ ಪುತ್ರಕಾಮೇಷ್ಟಿಯನ್ನು ಮಾಡಿ ಶ್ರೀರಾಮನನ್ನು ಪಡೆದನು. ಶ್ರೀರಾಮನು ಮಹಾರಾಜನಾಗಿ ರಾಜ್ಯವನ್ನು ಪಾಲಿಸಬೇಕೆಂಬುದು ದಶರಥನ ಉದ್ದೇಶವಾಗಿತ್ತು. ಈಗ ಶ್ರೀರಾಮನು ರಾಜ್ಯಪಾಲನಾ ಕಾರ್ಯವನ್ನು ಅಂಗೀಕರಿಸದಿದ್ದಲ್ಲಿ, ದಶರಥನ ಮುಖ್ಯೋದ್ದೇಶವೇ ಭಗ್ನವಾಗುವುದೆಂದೂ ಸಕಲ ಪ್ರಜೆಗಳಿಗೂ ದುಃಖವಾಗುವುದೆಂದೂ ಭರತನ ಅಭಿಪ್ರಾಯ. ಇಲ್ಲಿ ಶ್ರೀರಾಮನಿಗೂ ವೃಕ್ಷಕ್ಕೂ ಹೋಲಿಕೆ.

ಜಗದದ್ಯಾಭಿಷಿಕ್ತಂ ತ್ವಾನುನುಪಶ್ಯತು ಸರ್ವತಃ |
 ಪ್ರತಪಂತಮಿನಾದಿತ್ಯಂ ಮಧ್ಯಾಹ್ನೇ ದೀಪ್ತತೇಜಸಮ್ || ೯
 ತೂರ್ಯಸಂಘಾತನಿರ್ಘೋಷೈಃ ಕಾಂಚೀನೂಪುರನಿಸ್ಪನ್ಯೈಃ |
 ಮಧುರೈರ್ಗೀತಶಬ್ದೈಶ್ಚ ಪ್ರತಿಬುಧ್ಯಸ್ವ ರಾಘವ || ೧೦
 ಯಾವದಾವರ್ತತೇ ಚಕ್ರಂ ಯಾವತೀ ಚ ವಸುಂಧರಾ |
 ತಾವತ್ತ್ವಮಿಹ ಸರ್ವಸ್ಯ ಸ್ವಾಮಿತ್ವಮನುನುನರ್ತಯ || ೧೧
 ಭರತಸ್ಯ ವಚಃ ಶ್ರುತ್ವಾ ರಾಮಃ ಪರಪುರಂಜಯಃ |
 ತಥೇತಿ ಪ್ರತಿಜಗ್ರಾಹ ನಿಷಸಾದಾಸನೇ ಶುಭೇ || ೧೨
 ತತಃ ಶತ್ರುಘ್ನವಚನಾನ್ನಿಪುಣಾಃ ಶ್ಚ ಶ್ರುವರ್ಧಕಾಃ |
 ಸುಖಹಸ್ತಾಃ ಸುಶೀಘ್ರಾಶ್ಚ ರಾಘವಂ ಪರ್ಯುಪಾಸತ || ೧೩
 ಪೂರ್ವಂ ತು ಭರತೇ ಸ್ನಾತೇ ಲಕ್ಷ್ಮಣೇ ಚ ಮಹಾಬಲೇ |
 ಸುಗ್ರೀವೇ ವಾನರೇಂದ್ರೇ ಚ ರಾಕ್ಷಸೇಂದ್ರೇ ವಿಭೀಷಣೇ || ೧೪

ಈ ದಿನ ನೀನು ಪಟ್ಟಾಭಿಷಿಕ್ತನಾಗುವುದನ್ನು ಜಗತ್ತು ನೋಡಬೇಕು. ಮಧ್ಯಾಹ್ನದಲ್ಲಿ ರಾರಾಜಿಸುವ ಆದಿತ್ಯನಂತೆ ರಾಜತೇಜಸ್ಸಿನಿಂದ ಬೆಳಗುವ ನಿನ್ನನ್ನು ಲೋಕವು ಕಾಣಬೇಕು (೮-೯). ರಘುಕುಲತಿಲಕ, (ಇನ್ನು ಮೇಲೆ ನಾಳೆಯ ಬೆಳಗಿನಿಂದಲೇ) ಮಂಗಳವಾದ್ಯಘೋಷಗಳನ್ನೂ ಕಾಂಚೀನೂಪುರಗಳ ಇಂಪಾದ ಜಣಜಣತ್ಕಾರಗಳನ್ನೂ ಮಧುರವಾದ ಸಂಗೀತವನ್ನೂ ಕೇಳುತ್ತ ನೀನು ಸುಖನಿದ್ರೆಯಿಂದ ಎಚ್ಚರಗೊಳ್ಳುವಂತಾಗಬೇಕು ! (೧೦). ಎಂದಿನವರೆಗೆ ಈ ಜ್ಯೋತಿಶ್ಚಕ್ರವು ಸುತ್ತುವುದೋ, ಎಂದಿನವರೆಗೆ ಈ ಭೂಮಿ ಇರುವುದೋ ಅಂದಿನವರೆಗೆ, ಅಣ್ಣ, ಈ ಸಮಸ್ತ ರಾಜ್ಯಕ್ಕೂ ಪ್ರಭುವಾಗಿ ಪಾಲಿಸುತ್ತಿರು” ಎಂದು ನಿವೇದಿಸಿದನು (೧೧). ಭರತನು ನಡಿಯನ್ನು ಕೇಳಿ ಶ್ರೀರಾಮನು “ವತ್ಸ, ಹಾಗೆಯೇ ಆಗಲಿ” ಎಂದು ಸಮ್ಮತಿಸಿದನು. ಆಮೇಲೆ ಭರತನು ಒಂದು ಶುಭಾಸನದಲ್ಲಿ ಕುಳಿತನು. ಆಗ ಶತ್ರುಘ್ನನು ಶೀಘ್ರದಲ್ಲಿ ಮೃದುವಾಗಿ ಕೆಲಸಮಾಡಬಲ್ಲ ನಿಪುಣರಾದ ಕ್ಷೌರಿಕರನ್ನು ಕರೆಸಿದನು. ಅವರು ಶ್ರೀರಾಮ, ಭರತ ಮೊದಲಾದವರಿಗೆ ಕ್ಷೌರಕರ್ಮವನ್ನು ನಡೆಸಿದರು (೧೨-೧೩). ಮೊದಲು ಭರತನು ಸ್ನಾನ ಮಾಡಿದಮೇಲೆ ಲಕ್ಷ್ಮಣನು ಸ್ನಾನಮಾಡಿದನು. ಆಮೇಲೆ ಸುಗ್ರೀವನೂ

ವಿಶೋಧಿತಜಟಿಃ ಸ್ನಾತಶ್ಚಿತ್ರಮಾಲ್ಯಾನುಲೇಪನಃ |
 ಮಹಾರ್ಹವಸನೋ ರಾಮಸ್ತಸ್ಥಾ ತತ್ರ ಶ್ರಿಯಾ ಜ್ವಲನ್ || ೧೫

ಪ್ರತಿಕರ್ಮ ಚ ರಾಮಸ್ಯ ಕಾರಯಾಮಾಸ ವೀರ್ಯವಾನ್ |
 ಲಕ್ಷ್ಮಣಸ್ಯ ಚ ಲಕ್ಷ್ಮೀನಾನಿಕ್ಷ್ವಾಕುಕುಲವರ್ಧನಃ || ೧೬

ಪ್ರತಿಕರ್ಮ ಚ ಸೀತಾಯಾಃ ಸರ್ವಾ ದಶರಥಸ್ತ್ರಿಯಃ |
 ಆತ್ಮನೈವ ತದಾ ಚಕ್ರಮನಸ್ವಿನೋ ಮನೋಹರಮ್ || ೧೭

ತತೋ ವಾನರಪಕ್ಷೀನಾಂ ಸರ್ವಾಸಾನೇವ ಶೋಭನಮ್ |
 ಚಕಾರ ಯತ್ನಾತ್ ಕೌಸಲ್ಯಾ ಪ್ರಹೃಷ್ಯಾ ಪುತ್ರಲಾಲಸಾ || ೧೮

ತತಃ ಶತ್ರುಘ್ನವಚನಾತ್ ಸುಮಂತ್ರೋ ನಾಮ ಸಾರಥಿಃ |
 ಯೋಜಯಿತ್ವಾಭಿಚಕ್ರಾನು ರಥಂ ಸರ್ವಾಂಗಶೋಭನಮ್ || ೧೯

ವಿಭೀಷಣನೂ ಸ್ನಾನಮಾಡಿದರು.* ಅನಂತರ ಶ್ರೀರಾಮನು ಜಟಿಯನ್ನು ತೆಗೆಸಿ ಕೂದಲನ್ನು ನಯಪಡಿಸಿಕೊಂಡು ಸ್ನಾನಮಾಡಿ ಚಿತ್ರಮಾಲ್ಯಗಳನ್ನು ಧರಿಸಿ ದಿವ್ಯಗಂಧವನ್ನು ಹಚ್ಚಿಕೊಂಡು, ಶ್ರೇಷ್ಠವಾದ ಪೀತಾಂಬರವನ್ನು ಉಟ್ಟನು. ಆಗ ಶ್ರೀರಾಮನ ದಿವ್ಯತೇಜಸ್ಸನ್ನು ಏನೆಂದು ವರ್ಣಿಸುವುದು! (೧೪-೧೫). ಇಕ್ಷ್ವಾಕುವಂಶೋತ್ತಮನೂ ತೇಜಸ್ವಿಯೂ ಆದ ಶತ್ರುಘ್ನನು ವಿವಿಧಾಭರಣಗಳನ್ನು ತರಿಸಿ ಶ್ರೀರಾಮನಿಗೂ ಲಕ್ಷ್ಮಣನಿಗೂ ಅಲಂಕಾರ ಮಾಡಿಸಿದನು. ಶುಭಹೃದಯರಾದ ದಶರಥನ ಅಂತಃಪುರಸ್ತ್ರೀಯರೆಲ್ಲರೂ ಬಂದು ತಮ್ಮ ಕೈಯಿಂದಲೇ ಜಾನಕಿಗೆ ಸ್ನಾನಮಾಡಿಸಿ ದಿವ್ಯವಸ್ತ್ರವನ್ನು ಡಿಸಿ ಆಭರಣಗಳನ್ನು ತೊಡಿಸಿ ಮನೋಹರವಾಗಿ ಶೃಂಗರಿಸಿದರು (೧೬-೧೭). ಪುತ್ರವತ್ಸಲಿಯಾದ ಕೌಸಲ್ಯೆಯು ಸಂತುಷ್ಟಳಾಗಿ ವಾನರಪಕ್ಷಿಯರೆಲ್ಲರಿಗೂ ಆಸ್ಥೆಯಿಂದ ಅಲಂಕಾರಮಾಡಿದಳು! ಅಷ್ಟರಲ್ಲಿ ಶತ್ರುಘ್ನನ ಸೂಚನೆಯಂತೆ ಸುಮಂತ್ರನು ಸರ್ವಾಂಗಸುಂದರವಾದ ರಥಕ್ಕೆ ಅಶ್ವಗಳನ್ನು ಹೂಡಿ

* ಶತ್ರುಘ್ನನೂ ಕ್ಷೀರಮಾಡಿಸಿಕೊಂಡು ಸ್ನಾನಮಾಡಿದನೆಂದು ಉಪಲಕ್ಷಣವಾಗಿ ತಿಳಿಯಬೇಕು.

ಅರ್ಕಮಂಡಲಸಂಕಾಶಂ ದಿವ್ಯಂ ದೃಷ್ಟ್ವಾ ರಥೋತ್ತಮನು |
 ಆರುರೋಹ ಮಹಾಬಾಹೂ ರಾನುಃ ಸತ್ಯಪರಾಕ್ರಮಃ || ೨೦
 ಸುಗ್ರೀವೋ ಹನುಮಾಂಶ್ಚೈವ ನುಹೇಂದ್ರಸದೃಶದ್ಯುತಿ |
 ಸ್ನಾತೌ ದಿವ್ಯನಿಭೈರ್ವಸ್ತ್ರೈರ್ಜಗ್ಮತುಃ ಶುಭಕುಂಡಲೌ || ೨೧
 ನರಾಭರಣಸಂಪನ್ನಾ ಯಯುಸ್ತಾಃ ಶುಭಕುಂಡಲಾಃ |
 ಸುಗ್ರೀವಪತ್ನಿಃ ಸೀತಾ ಚ ದ್ರಷ್ಟ್ವಾಂ ನಗರಮುತ್ಸುಕಾಃ || ೨೨
 ಅಯೋಧ್ಯಾಯಾಂ ತು ಸಚಿನಾ ರಾಜ್ಞೋ ದಶರಥಸ್ಯ ಯೇ |
 ಪುರೋಹಿತಂ ಪುರಸ್ಕೃತ್ಯ ಮಂತ್ರಯಾಮಾಸುರರ್ಥವತ್ || ೨೩
 ಅಶೋಕೋ ವಿಜಯಶ್ಚೈವ ಸುಮಂತ್ರಶ್ಚೈವ ಸಂಗತಾಃ |
 ಮಂತ್ರಯನ್ ರಾಮವೃದ್ಧ್ಯರ್ಥಮೃದ್ಧ್ಯರ್ಥಂ ನಗರಸ್ಯ ಚ || ೨೪
 ಸರ್ವನೇನಾಭಿಷೇಕಾರ್ಥಂ ಜಯಾರ್ಹಸ್ಯ ಮಹಾತ್ಮನಃ |
 ಕರ್ತುಮರ್ಹಸಿ ರಾಮಸ್ಯ ಯದ್ಯನ್ಮಂಗಲಪೂರ್ವಕಮ್ || ೨೫

ತಂದು ನಿಲ್ಲಿಸಿದನು (೧೮-೧೯). ಮಹಾಬಾಹುವೂ ಸತ್ಯಪರಾಕ್ರಮನೂ ಆದ ಶ್ರೀರಾಮನು ಸೂರ್ಯಮಂಡಲದಂತೆ ಬೆಳಗುತ್ತಿದ್ದ ಆ ದಿವ್ಯರಥವನ್ನೇರಿ ಕುಳಿತನು. ಅಷ್ಟರಲ್ಲಿ ಸುಗ್ರೀವನೂ ಹನುಮಂತನೂ ಸ್ನಾನಮಾಡಿ ದಿವ್ಯವಸ್ತ್ರಗಳನ್ನು ಟ್ಟು ಅಂದವಾದ ಕುಂಡಲಗಳನ್ನು ಧರಿಸಿ, ದೇವೇಂದ್ರ ಸಮಾನವಾದ ತೇಜಸ್ಸಿನಿಂದ ರಾರಾಜಿಸುತ್ತ ಶ್ರೀರಾಮನೊಡನೆ ಹೊರಟರು (೨೦-೨೧). ಹಾಗೆಯೇ ಸುಗ್ರೀವಸತ್ತಿಯರೂ ಶ್ರೇಷ್ಠವಾದ ಒಡವೆಗಳನ್ನು ತೊಟ್ಟು ಶುಭಕುಂಡಲಗಳನ್ನು ಧರಿಸಿ, ಅಯೋಧ್ಯೆಯನ್ನು ನೋಡುವ ಕುತೂಹಲದಿಂದ ಸೀತಾದೇವಿಯೊಡನೆ ಬಂದರು. ಇತ್ತ ಅಯೋಧ್ಯಾನಗರದಲ್ಲಿ ದಶರಥರಾಜನಿಗೆ ಸಚಿವರಾಗಿದ್ದ ಅಶೋಕ, ವಿಜಯ, ಸುಮಂತ್ರ-ಮುಂತಾದವರು ಕುಲಪುರೋಹಿತರಾದ ವಸಿಷ್ಠರನ್ನು ಕಂಡು ಶ್ರೀರಾಮನ ಪಟ್ಟಾಭಿಷೇಕದ ವಿಷಯವಾಗಿ ಸಮಾಲೋಚಿಸಿದರು (೨೨-೨೩). ಶ್ರೀರಾಮನಿಗೂ ರಾಜಧಾನಿಗೂ ಶ್ರೀಯಸ್ಸಾಗುವಂತೆ ಯಾವ ಕ್ರಮದಲ್ಲಿ ಪಟ್ಟಾಭಿಷೇಕವನ್ನು ನಡೆಸಬೇಕೆಂದು ವಿಚಾರಮಾಡಿದರು. ಅವರು ವಸಿಷ್ಠರೊಡನೆ “ಮಾನ್ಯರೆ, ಶ್ರೇಯೋಭಾಗಿಯೂ ಮಹಾತ್ಮನೂ ಆದ

ಇತಿ ತೇ ಮಂತ್ರಿಣಃ ಸರ್ವೇ ಸಂದಿಶ್ಯ ತು ಪುರೋಹಿತಮ್ |
 ನಗರಾನ್ನಿರ್ಯಯುಸ್ತೂರ್ಣಂ ರಾನುದರ್ಶನಬುದ್ಧಯಃ || ೨೬
 ಹರಿಯುಕ್ತಂ ಸಹಸ್ರಾಕ್ಷೋ ರಥಮಿಂದ್ರ ಇವಾನಘಃ |
 ಪ್ರಯಯೌ ರಥನಾಸ್ಥಾಯ ರಾನೋ ನಗರಮುತ್ತಮಮ್ || ೨೭
 ಜಗ್ರಾಹ ಭರತೋ ರಶ್ಮೀನ್ ಶತ್ರುಘ್ನಶ್ಚತ್ರನಾದದೇ |
 ಲಕ್ಷ್ಮಣೋ ವ್ಯಜನಂ ತಸ್ಯ ಮೂರ್ಧ್ನಿ ಸಂಪರ್ಯವೀಜಯತ್ || ೨೮
 ಶ್ವೇತಂ ಚ ವಾಲನ್ಯಜನಂ ಜಗ್ರಾಹ ಪುರತಃ ಸ್ಥಿತಃ |
 ಅಪರಂ ಚಂದ್ರಸಂಕಾಶಂ ರಾಕ್ಷಸೇಂದ್ರೋ ವಿಭೀಷಣಃ || ೨೯
 ಋಷಿಸಂಘೈಸ್ತದಾಕಾಶೇ ದೇವೈಶ್ಚ ಸಮರುದ್ಗಣೈಃ |
 ಸ್ತೂಯಮಾನಸ್ಯ ರಾನುಸ್ಯ ಶುಶ್ರುವೇ ಮಧುರಧ್ವನಿಃ || ೩೦
 ತತಃ ಶತ್ರುಂಜಯಂ ನಾನು ಕುಂಜರಂ ಪರ್ವತೋಪಮಮ್ |
 ಆರುರೋಹ ಮಹಾತೇಜಾಃ ಸುಗ್ರೀವಃ ಸ್ಲವಗರ್ಷಭಃ || ೩೧

ಶ್ರೀ ರಾಮನ ಪಟ್ಟಾಭಿಷೇಕಕ್ಕೆ ಯಾವ ಯಾವ ಮಂಗಳದ್ರವ್ಯಗಳು ಬೇಕೋ, ಅವೆಲ್ಲವನ್ನೂ ಸಿದ್ಧಪಡಿಸಿಕೊಳ್ಳಿರಿ” ಎಂದು ತಿಳಿಸಿ, ಶ್ರೀರಾಮನನ್ನು ಸಂದರ್ಶಿಸುವುದಕ್ಕಾಗಿ ಅಯೋಧ್ಯೆಯಿಂದ ಹೊರಟುಬಂದರು (೨೪-೨೬). ಶ್ರೀರಾಮನು ಅಶ್ವಗಳನ್ನು ಹೂಡಿದ ಉತ್ತಮರಥವನ್ನೇರಿ, ದಿವ್ಯರಥದಲ್ಲಿ ಮಂಡಿಸಿದ ದೇವೇಂದ್ರನಂತೆ ಅಯೋಧ್ಯಾಭಿಮುಖನಾಗಿ ಬಂದನು. ಭರತನು ಅಶ್ವಗಳ ಹಗ್ಗವನ್ನು ಹಿಡಿದು ತಾನೇ ಶ್ರೀರಾಮನ ರಥವನ್ನು ನಡೆಸಿದನು. ಶತ್ರುಘ್ನನು ಶ್ವೇತಚ್ಚತ್ರವನ್ನು ಹಿಡಿದನು. ಲಕ್ಷ್ಮಣನು ಚಾಮರವನ್ನು ಹಿಡಿದು ಶ್ರೀರಾಮನ ಶಿರಸ್ಸಿನ ಬಳಿ ಬೀಸುತ್ತಿದ್ದನು (೨೭-೨೮). ರಾಕ್ಷಸೇಂದ್ರನಾದ ವಿಭೀಷಣನು ಚಂದ್ರಸಂಕಾಶವಾದ ಮತ್ತೊಂದು ಬಿಳಿಯ ಚಾಮರವನ್ನು ಬೀಸುತ್ತ ಮುಂದೆ ನಿಂತನು. ವೈಭವೋಪೇತವಾದ ಆ ಮೆರವಣಿಗೆಯ ಸಮಯದಲ್ಲಿ ಋಷಿಗಳೂ ದೇವತೆಗಳೂ ಮರುತ್ತುಗಳೂ ಆಕಾಶದಲ್ಲಿ ನಿಂತು, ರಾಘವನ ಗುಣಪರಾಕ್ರಮಗಳನ್ನು ಮಂಜುಲಧ್ವನಿಯಿಂದ ಹೊಗಳಿ ಹಾಡುತ್ತಿದ್ದರು (೨೯-೩೦). ವಾನರೇಶ್ವರನೂ ಮಹಾತೇಜಸ್ವಿಯೂ ಆದ ಸುಗ್ರೀವನು ಶತ್ರುಂಜಯ

ನನನಾಗಸಹಸ್ರಾಣಿ ಯಯುರಾಸ್ಥಾಯ ನಾನರಾಃ |
 ಮಾನುಷಂ ವಿಗ್ರಹಂ ಕೃತ್ವಾ ಸರ್ವಾಭರಣಭೂಷಿತಾಃ || ೩೨
 ಶಂಖಶಬ್ದಪ್ರಣಾದೈಶ್ಚ ದುಂದುಭೀನಾಂ ಚ ನಿಃಸ್ವನೈಃ |
 ಪ್ರಯಯೌ ಪುರುಷವ್ಯಾಘ್ರಸ್ತಾಂ ಪುರೀಂ ಹರ್ಮ್ಯಮಾಲಿನೀಮ್ ||
 ದದೃಶುಸ್ತೇ ಸಮಾಯಾಂತಂ ರಾಘವಂ ಸಪುರಸ್ಸರಮ್ |
 ವಿರಾಜಮಾನಂ ನಪುಷಾ ರಥೇನಾತಿರಥಂ ತದಾ || ೩೪
 ತೇ ವರ್ಧಯಿತ್ವಾ ಕಾಕುತ್ಸ್ಥಂ ರಾಮೇಣ ಪ್ರತಿನಂದಿತಾಃ |
 ಅನುಜಗ್ಮುರ್ನಹಾತ್ಮಾನಂ ಭ್ರಾತೃಭಿಃ ಪರಿವಾರಿತಮ್ || ೩೫
 ಅಮಾತ್ಯೈರ್ಬ್ರಾಹ್ಮಣೈಶ್ಚೈವ ತಥಾ ಪ್ರಕೃತಿಭಿರ್ವೃತಃ |
 ಶ್ರಿಯಾ ವಿರುರುಚೇ ರಾಮೋ ನಕ್ಷತ್ರೈರಿವ ಚಂದ್ರಮಾಃ || ೩೬
 ಸ ಪುರೋಗಾಮಿಭಿಸ್ತಯೈಸ್ತಾಲಸ್ವಸ್ತಿಕಪಾಣಿಭಿಃ |
 ಪ್ರವ್ಯಾಹರದ್ಧಿರ್ಮುದಿತ್ಯೈರ್ಮಂಗಲಾನಿ ಯಯೌ ವೃತಃ || ೩೭

ವೆಂಬ ಪರ್ವತಾಕಾರವಾದ ಆನೆಯನ್ನೇರಿ ಬಂದನು. ಮಾನವರೂಪವನ್ನು ಧರಿಸಿದ ವಾನರರು ಸರ್ವಾಭರಣಭೂಷಿತರಾಗಿ ಒಂಬತ್ತುಸಾವಿರ ಆನೆಗಳನ್ನೇರಿ ಬಂದರು! (೩೧-೩೨) ಶಂಖಗಳ ಭೋಂಕಾರ, ಜನಗಳ ಜಯಕಾರ, ದುಂದುಭಿಗಳ ಝಂಕಾರಗಳೊಡನೆ ಪುರುಷೋತ್ತಮನಾದ ರಘುವೀರನು ಉನ್ನತಸೌಧಪಂಕ್ತಿಗಳಿಂದ ವಿರಾಜಿಸುವ ಆಯೋಧ್ಯಾನಗರದ ಕಡೆಗೆ ಪ್ರಯಾಣಮಾಡಿದನು (೩೩). ಆಯೋಧ್ಯೆಯಿಂದ ಬರುತ್ತಿದ್ದ ಸುಮಂತ್ರಾದಿ ಮಂತ್ರಿಗಳು ಮಾರ್ಗಮಧ್ಯದಲ್ಲಿ, ಭವ್ಯಾಕೃತಿಯಿಂದ ಬೆಳಗುತ್ತ ಪರಿವಾರಸಮೇತನಾಗಿ ಆಗಮಿಸುತ್ತಿದ್ದ ವೀರಾಗ್ರಣಿಯಾದ ರಘುಕುಲತಿಲಕನನ್ನು ಸಂದರ್ಶಿಸಿದರು. ಅವರು ಜಯಕಾರದೊಡನೆ ಕಾಕುತ್ಸ್ಥನನ್ನು ಅಭಿನಂದಿಸಲಾಗಿ, ಆತನು ಮಂತ್ರಿಗಳನ್ನು ಕುಶಲಪ್ರಶ್ನೆಯಿಂದ ಆದರಿಸಿದನು. ಸೋದರರಿಂದ ಪರಿವೃತನಾದ ಅಮಹಾಭಾಗನನ್ನು ಹಿಂಬಾಲಿಸಿ ಅವರೆಲ್ಲರೂ ನಡೆದರು (೩೪-೩೫). ಅಮಾತ್ಯರಿಂದಲೂ ಬ್ರಾಹ್ಮಣರಿಂದಲೂ ಪ್ರಜೆಗಳಿಂದಲೂ ಸಮಾವೃತನಾದ ಶ್ರೀರಾಮನು ನಕ್ಷತ್ರಗಳಿಂದ ಸಮಾವೃತನಾದ ಚಂದ್ರಮನಂತೆ ಕಂಗೊಳಿಸುತ್ತಿದ್ದನು. ಮುಂದುಗಡೆಯಲ್ಲಿ ತೂರ್ಯ, ತಾಳ, ಸ್ವಸ್ತಿಕ ಮುಂತಾದ ವಾದ್ಯಗಳನ್ನು

ಅಕ್ಷತಂ ಜಾತರೂಪಂ ಚ ಗಾವಃ ಕನ್ಯಾಸ್ತಥಾ ದ್ವಿಜಾಃ |
ನರಾ ಮೋದಕಹಸ್ತಶ್ಚ ರಾನುಸ್ಯ ಪುರತೋ ಯಯುಃ || ೩೮

ಸಖ್ಯಂ ಚ ರಾಮುಃ ಸುಗ್ರೀವೇ ಪ್ರಭಾವಂ ಚಾನಿಲಾತ್ಮಜೇ |
ವಾನರಾಣಾಂ ಚ ತತ್ ಕರ್ಮ ರಾಕ್ಷಸಾನಾಂ ಚ ತದ್ಬಲಮ್ || ೩೯

ವಿಭೀಷಣಸ್ಯ ಸಂಯೋಗಮಾಚಚಕ್ಷೇ ಚ ಮಂತ್ರಿಣಾಮ್ |
ಶ್ರುತ್ವಾ ತು ವಿಸ್ಮಯಂ ಜಗ್ಮುರಯೋಧ್ಯಾಪುರವಾಸಿನಃ || ೪೦

ದ್ಯುತಿನಾನೇತದಾಖ್ಯಾಯ ರಾನೋ ವಾನರಸಂವೃತಃ |
ಹೃಷ್ಟಪುಷ್ಟ ಜನಾಕೀರ್ಣಾಮಯೋಧ್ಯಾಂ ಪ್ರವಿನೇಶ ಹ || ೪೧

ತತೋ ಹ್ಯಭ್ಯುಚ್ಛ್ರಯನ್ ಪೌರಾಃ ಪತಾಕಾಸ್ತೇ ಗೃಹೇ ಗೃಹೇ |
ಐಕ್ಷ್ವಾಕಾಧ್ಯುಷಿತಂ ರನ್ಯಮಾಸಸಾದ ಪಿತುರ್ಗೃಹಮ್ || ೪೨

ಬಾರಿಸುತ್ತ, ಮಂಗಳಸ್ತೋತ್ರಗಳನ್ನು ಪಠಿಸುತ್ತ ಜನರು ಸಂತೋಷದಿಂದ ಸಾಗಿದರು (೩೬-೩೭). ಶ್ರೀರಾಮನ ಎದುರಿಗೆ ಗೋವುಗಳೂ ಹೊಂಬಣ್ಣದ ಮಂಗಳಾಕ್ಷತಿಯನ್ನು ಹಿಡಿದ ಕನ್ಯೆಯರೂ ದ್ವಿಜರೂ ಮೋದಕಹಸ್ತರಾದ ಜನರೂ ಮೆರವಣಿಗೆಯಲ್ಲಿ ಹೋಗುತ್ತಿದ್ದರು. ಹೀಗೆ ಹೋಗುತ್ತಿರುವಾಗ ರಾಘವನು, ತನ್ನಲ್ಲಿ ಸುಗ್ರೀವನಿಗಿದ್ದ ದೃಢಸ್ನೇಹವನ್ನೂ ಹನುಮಂತನ ಅಗಾಧಸಾಮರ್ಥ್ಯವನ್ನೂ ವಾನರಯೋಧರ ಸಾಹಸಕೃತ್ಯವನ್ನೂ ರಾಕ್ಷಸರ ಬಲಾತಿಶಯವನ್ನೂ ವಿಭೀಷಣನು ತನ್ನೊಡನೆ ಬಂದು ಸೇರಿಕೊಂಡ ವಿಧಾನವನ್ನೂ ಮಂತ್ರಿಗಳಿಗೆ ವಿವರಿಸುತ್ತಿದ್ದನು. ಮಂತ್ರಿಗಳೂ ಅಯೋಧ್ಯಾಪುರವಾಸಿಗಳೂ ಆ ನೃತ್ತಾಂತವನ್ನು ಕೇಳಿ ವಿಸ್ಮಿತರಾದರು (೩೮-೪೦). ತೇಜೋನಿಧಿಯಾದ ಕಾಕುತ್ಸ್ಥನು ಈ ರೀತಿಯಲ್ಲಿ ನಡೆದ ಪ್ರಕರಣವನ್ನು ಹೇಳುತ್ತ, ಹೃಷ್ಟಪುಷ್ಟ ಜನರಿಂದ ತುಂಬಿದ ಅಯೋಧ್ಯಾ ನಗರವನ್ನು ಪ್ರವೇಶಿಸಿದನು. ಪೌರರು ಮನೆಮನೆಗಳಲ್ಲಿಯೂ ಬಾವುಟಗಳನ್ನು ಹಾರಿಸಿದರು. ಶ್ರೀರಾಮನು ಅಯೋಧ್ಯಾನಗರವನ್ನು ಪ್ರವೇಶಿಸಿ, ಬಹುಕಾಲದಿಂದ ಇಕ್ಷ್ವಾಕುವಂಶದ ದೊರೆಗಳು ವಾಸಿಸುತ್ತಿದ್ದ ರಮಣೀಯವಾದ ತನ್ನ ತಂದೆಯ ಅರಮನೆಯ ಸಮೀಪಕ್ಕೆ ಆಗಮಿಸಿದನು (೪೧-೪೨).

ಅಥಾಬ್ರವೀದ್ರಾಜಪುತ್ರೋ ಭರತಂ ಧರ್ಮಿಣಾಂ ನರನಾಂ |
 ಅರ್ಥೋಹೇಹಿತಯಾ ನಾಚಾ ನುಧುರಂ ರಘುನಂದನಃ || ೪೩
 ಪಿತುರ್ಭವನಮಾಸಾದ್ಯ ಪ್ರವಿಶ್ಯ ಚ ಮಹಾತ್ಮನಃ |
 ಕೌಸಲ್ಯಾಂ ಚ ಸುಮಿತ್ರಾಂ ಚ ಕೈಕೇಯೀನುಭಿನಾದ್ಯ ಚ || ೪೪
 ಯಚ್ಚ ಮದ್ಭವನಂ ಶ್ರೇಷ್ಠಂ ಸಾಶೋಕವನಿಕಂ ಮಹತ್ |
 ಮುಕ್ತಾವೈದೂರ್ಯಸಂಕೀರ್ಣಂ ಸುಗ್ರೀವಾಯ ನಿವೇದಯ || ೪೫
 ತಸ್ಯ ತದ್ವಚನಂ ಶ್ರುತ್ವಾ ಭರತಃ ಸತ್ಯವಿಕ್ರಮಃ |
 ಸಾಣೌ ಗೃಹೀತ್ವಾ ಸುಗ್ರೀವಂ ಪ್ರವಿವೇಶ ತನೂಲಯನಾಂ || ೪೬
 ತತಸ್ತೈಲಪ್ರದೀಪಾಂಶ್ಚ ಪರ್ಯಂಕಾಸ್ತರಣಾನಿ ಚ |
 ಗೃಹೀತ್ವಾ ವಿವಿಶುಃ ಕ್ಷಿಪ್ರಂ ಶತ್ರುಘ್ನೇನ ಪ್ರಚೋದಿತಾಃ || ೪೭
 ಉನಾಚ ಚ ಮಹಾತೇಜಾಃ ಸುಗ್ರೀವಂ ರಾಘವಾನುಜಃ |
 ಅಭಿಷೇಕಾಯ ರಾಮಸ್ಯ ದೂತಾನಾಂಜ್ಞಾಪಯ ಪ್ರಭೋ || ೪೮

ರಘುನಂದನನಾದ ಆ ರಾಜಕುಮಾರನು ಮಹಾತ್ಮನಾದ ತನ್ನ ತಂದೆಯ
 ಭವನವನ್ನು ಪ್ರವೇಶಿಸಿ, ಕೌಸಲ್ಯೆ ಸುಮಿತ್ರೈ ಮತ್ತು ಕೈಕೇಯಿಯರಿಗೆ
 ಅಭಿವಾದನೆಮಾಡಿದನು. ಅನಂತರ ಧರ್ಮನಿಷ್ಠನಾದ ಭರತನನ್ನು ನೋಡಿ
 ಮಧುರವಚನದಿಂದ “ಭರತ, ಅಶೋಕವೃಕ್ಷಗಳಿರುವ ಅಂತಃಪುರೋದ್ಯಾನ
 ದಿಂದ ಸಮೇತವಾಗಿಯೂ ಮುಕ್ತಾವೈದೂರ್ಯಗಳಿಂದ ಭೂಷಿತ
 ವಾಗಿಯೂ ಇರುವ ಶ್ರೇಷ್ಠವಾದ ನನ್ನ ಮಹಾಭವನ ಉಂಟಷ್ಟೆ, ಅದನ್ನು
 ತಂಗುವುದಕ್ಕಾಗಿ ಸುಗ್ರೀವನಿಗೆ ಬಿಡಿಸಿಕೊಡು” ಎಂದು ತಿಳಿಸಿದನು
 (೪೩-೪೫). ಶ್ರೀರಾಮನ ಆಜ್ಞೆಯನ್ನು ಕೇಳಿ ಸತ್ಯವಿಕ್ರಮನಾದ ಭರತನು
 ಸುಗ್ರೀವನನ್ನು ಕೈಹಿಡಿದು ಕರೆದುಕೊಂಡು ಆ ಭವನಕ್ಕೆ ಹೋದನು.
 ಅಷ್ಟರಲ್ಲಿ ಶತ್ರುಘ್ನನ ಆದೇಶದಂತೆ ಪರಿಚಾರಕರು ತೈಲದೀಪಗಳನ್ನೂ
 ಮಂಚಗಳನ್ನೂ ವಿವಿಧ ಪೀಠೋಪಕರಣಗಳನ್ನೂ ತೆಗೆದುಕೊಂಡುಹೋಗಿ
 ಆ ಭವನವನ್ನು ಸಜ್ಜು ಪಡಿಸಿದರು (೪೬-೪೭). ಹೀಗೆ ವಾನರಾದಿಗಳೆಲ್ಲರೂ
 ತಂಗಿದಮೇಲೆ ಭರತನು ಸುಗ್ರೀವನನ್ನು ನೋಡಿ “ಸುಗ್ರೀವ, ಶ್ರೀರಾಮನ
 ಪಟ್ಟಾಭಿಷೇಕಾರ್ಥವಾಗಿ ಮಂಗಳಜಲವನ್ನು ತರುವುದಕ್ಕೋಸ್ಕರ ನಿನ್ನ

ಸೌವರ್ಣಾನ್ ವಾನರೇಂದ್ರಾಣಾಂ ಚತುರ್ಣಾಂ ಚತುರೋ ಘಟಾನ್
ದದೌ ಕ್ಷಿಪ್ರಂ ಸ ಸುಗ್ರೀವಃ ಸರ್ವರತ್ನವಿಭೂಷಿತಾನ್ || ೪೯

ಯಥಾ ಪ್ರತ್ಯೂಷಸನುಯೇ ಚತುರ್ಣಾಂ ಸಾಗರಾಂಭಸಾನುಃ |
ಪೂರ್ಣೈಃ ಘಟೈಃ ಪ್ರತಿಕ್ಷುಧ್ವಂ ತಥಾ ಕುರುತ ವಾನರಾಃ || ೫೦

ಏವಮುಕ್ತಾ ಮಹಾತ್ಮನೋ ವಾನರಾ ವಾರಣೋಪನಾಃ |
ಉತ್ಪೇತುರ್ಗಗನಂ ಶೀಘ್ರಂ ಗರುಡಾನಿಲಶೀಘ್ರಗಾಃ || ೫೧

ಜಾಂಬವಾಂಶ್ಚ ಸುಷೇಣಶ್ಚ ವೇಗದರ್ಶೀ ಚ ವಾನರಃ |
ಋಷಭಶ್ಚೈವ ಕಲಶಾನ್ ಜಲಪೂರ್ಣಾನಥಾನಯನ್ || ೫೨

ನದೀಶತಾನಾಂ ಪಂಚಾನಾಂ ಜಲಂ ಕುಂಭೇಷು ಚಾಹರನ್ |
ಪೂರ್ವಾತ್ ಸಮುದ್ರಾತ್ ಕಲಶಂ ಜಲಪೂರ್ಣಮಥಾನಯತ್ ||

ಸುಷೇಣಃ ಸತ್ತ್ವಸಂಪನ್ನಃ ಸರ್ವರತ್ನವಿಭೂಷಿತಮ್ |
ಋಷಭೋ ದಕ್ಷಿಣಾತ್ತೂರ್ಣಂ ಸಮುದ್ರಜ್ವಲಮಾಹರತ್ || ೫೪

ದೂತರಿಗೆ ಆಜ್ಞಾಪಿಸು. ಈ ಕಾರ್ಯದಲ್ಲಿ ನೀನೇ ಸಮರ್ಥ ” ಎಂದನು (೪೮). ಆಗ ಸುಗ್ರೀವನು ಸರ್ವರತ್ನಾಲಂಕೃತಗಳಾದ ನಾಲ್ಕು ಸುವರ್ಣ ಕಲಶಗಳನ್ನು ನಾಲ್ವರು ವಾನರ ಶ್ರೇಷ್ಠರಿಗೆ ಕೊಟ್ಟು “ವಾನರೋತ್ತಮರೆ, ಈ ಕಲಶಗಳಲ್ಲಿ ನಾಲ್ಕು ಸಮುದ್ರಗಳಿಂದಲೂ ವಿವಿಧ ಪುಣ್ಯತೀರ್ಥಗಳಿಂದಲೂ ಜಲವನ್ನು ತುಂಬಿಕೊಂಡು ಬನ್ನಿರಿ. ನಾಳೆ ಬೆಳಗಾಗುವಷ್ಟು ರಲ್ಲಿ ಬಂದು ನೀವು ಕಾದಿರಬೇಕು ” ಎಂದು ತಿಳಿಸಿದನು (೪೯-೫೦). ಸುಗ್ರೀವನ ಆಜ್ಞೆಯನ್ನು ಕೇಳಿ, ಆನೆಗಳಂತೆ ದೃಢಕಾಯರೂ ಗರುಡ ವಾಯುಗಳಂತೆ ಶೀಘ್ರಗಾಮಿಗಳೂ ಆದ ಬಹುಮಂದಿ ವಾನರರು ಬೇರೆ ಬೇರೆ ಕಲಶಗಳನ್ನು ತೆಗೆದುಕೊಂಡು ಗಗನಮಾರ್ಗವನ್ನೆರಿಸಿ ಸಾಗಿದರು. ಅವರೊಡನೆ ಜಾಂಬವಂತ, ಸುಷೇಣ, ವೇಗದರ್ಶಿ ಮತ್ತು ಋಷಭ-ಎಂಬ ಪ್ರಮುಖರೂ ಹೋದರು (೫೧-೫೨). ಆ ವಾನರರು ಐದನೂರು ಪುಣ್ಯನದಿಗಳಿಂದ ಕಲಶಗಳಲ್ಲಿ ಜಲವನ್ನು ತುಂಬಿ ತಂದರು. ಸತ್ತ್ವಶಾಲಿಯಾದ ಸುಷೇಣನು ಸರ್ವರತ್ನಾಲಂಕೃತವಾದ ಕಲಶದಲ್ಲಿ ಪೂರ್ವಸಮುದ್ರದಿಂದ ಜಲವನ್ನು ತಂದನು. ಋಷಭನು ಸುವರ್ಣಕುಂಭ

ರಕ್ತಚಂದನಶಾಖಾಭಿಃ ಸಂವೃತಂ ಕಾಂಚನಂ ಘಟಿಮ್ |
 ಗವಯಃ ಪಶ್ಚಿಮಾಶ್ವೋಯಮಾಜಹಾರ ಮಹಾರ್ಣವಾತ್ || ೫೫

ರತ್ನಕುಂಭೇನ ಮಹತಾ ಶೀತಂ ಮಾರುತನಿಕ್ರಮಃ |
 ಉತ್ತರಾಚ್ಚ ಜಲಂ ಶೀಘ್ರಂ ಗರುಡಾನಿಲವಿಕ್ರಮಃ || ೫೬

ಅಜಹಾರ ಸ ಧರ್ಮಾತ್ಮಾನಲಃ ಸರ್ವಗುಣಾನ್ವಿತಃ |
 ತತಸ್ತ್ಯರ್ವಾನರಶ್ರೇಷ್ಠೈರಾನೀತಂ ಪ್ರೇಕ್ಷ್ಯ ತಜ್ಜಲಮ್ || ೫೭

ಅಭಿಷೇಕಾಯ ರಾಮಸ್ಯ ಶತ್ರುಘ್ನಃ ಸಚಿವೈಃ ಸಹ |
 ಪುರೋಹಿತಾಯ ಶ್ರೇಷ್ಠಾಯ ಸುಹೃದ್ಭೃತ್ವ ನೈವೇದಯತ್ || ೫೮

ತತಃ ಸ ಪ್ರಯತೋ ವೃದ್ಧೋ ವಸಿಷ್ಠೋ ಬ್ರಾಹ್ಮಣೈಃ ಸಹ |
 ರಾಮಂ ರತ್ನಮಯೇ ಪೀಠೇ ಸಹಸೀತಂ ನೈವೇಶಯತ್ || ೫೯

ದಲ್ಲಿ ದಕ್ಷಿಣಸಮುದ್ರದ ಜಲವನ್ನು ತುಂಬಿ, ರಕ್ತಚಂದನಶಾಖೆಗಳಿಂದ ಆ ಕುಂಭವನ್ನು ಅಲಂಕರಿಸಿಕೊಂಡು ತಂದನು (೫೫-೫೬). ಮಾರುತನಿಕ್ರಮನಾದ ಗವಯನು ದೊಡ್ಡದಾದ ರತ್ನಕುಂಭದಲ್ಲಿ ಪಶ್ಚಿಮಸಾಗರದಿಂದ ಶೀತಲವಾದ ಜಲವನ್ನು ತಂದನು. ಧರ್ಮಾತ್ಮನೂ ಸರ್ವಗುಣಾನ್ವಿತನೂ ಆದ ನಲನು ಗರುಡನಂತೆಯೂ ವಾಯುವಿನಂತೆಯೂ ಅತಿಶೀಘ್ರವಾಗಿ ಹಾರುತ್ತಹೋಗಿ ಉತ್ತರಸಾಗರದಿಂದ ಜಲವನ್ನು ತಂದನು (೫೫-೫೬). ಹೀಗೆ ವಾನರೋತ್ತಮರು ಪುಣ್ಯತಿರ್ಥವನ್ನು ತರಲಾಗಿ, ಶತ್ರುಘ್ನನು ಸಚಿವರೊಡನೆ ಹೋಗಿ ಪುರೋಹಿತರಾದ ವಸಿಷ್ಠರಿಗೂ ಮಿತ್ರರಿಗೂ ಶ್ರೀರಾಮನ ಪಟ್ಟಾಭಿಷೇಕವನ್ನು ನೆರವೇರಿಸಬೇಕೆಂದು ನಿವೇದಿಸಿದನು (೫೭-೫೮).

ಶ್ರೀರಾಮ ಪಟ್ಟಾಭಿಷೇಕ

ಅನಂತರ ಪವಿತ್ರಾತ್ಮರೂ ವೃದ್ಧರೂ ಆದ ವಸಿಷ್ಠಮುನಿಗಳು ಬ್ರಾಹ್ಮಣರೊಡನೆ ಬಂದು, ಸೀತಾಸಮೇತನಾದ ಶ್ರೀರಾಮಚಂದ್ರನನ್ನು ರತ್ನಮಯವಾದ ಪೀಠದಲ್ಲಿ ಕುಳ್ಳಿರಿಸಿದರು. ವಸಿಷ್ಠ, ವಾಮದೇವ,

ವಸಿಷ್ಠೋ ನಾಮುದೇನಶ್ಚ ಜಾಬಾಲಿರಥ ಕಾಶ್ಯಪಃ |
 ಕಾತ್ಯಾಯನಃ ಸುಯಜ್ಞಶ್ಚ ಗೌತಮೋ ವಿಜಯಸ್ತಥಾ || ೬೦
 ಅಭ್ಯಷಿಂಚನ್ನರವ್ಯಾಪ್ತಂ ಪ್ರಸನ್ನೇನ ಸುಗಂಧಿನಾ |
 ಸಲಿಲೇನ ಸಹಸ್ರಾಕ್ಷಂ ವಸವೋ ವಾಸವಂ ಯಥಾ || ೬೧
 ಋತ್ವಿಗ್ವಿಬ್ರಾಹ್ಮಣೈಃ ಪೂರ್ವಂ ಕನ್ಯಾಭಿಮಂತ್ರಿಭಿಸ್ತಥಾ |
 ಯೋಧೈಶ್ಚೈವಾಭ್ಯಷಿಂಚಸ್ತೇ ಸಂಪ್ರಹೃಷ್ವಾಃ ಸನೈಗಮೈಃ || ೬೨
 ಸರ್ವಾಷಧಿರಸೈರ್ದಿವ್ಯೈರ್ದೈವತೈರ್ನಭಸಿ ಸ್ಥಿತೈಃ |
 ಚತುರ್ಭಿರ್ಲೋಕಪಾಲೈಶ್ಚ ಸರ್ವೈರ್ದೇವೈಶ್ಚ ಸಂಗತೈಃ || ೬೩
 ಬ್ರಹ್ಮಣಾ ನಿರ್ಮಿತಂ ಪೂರ್ವಂ ಕಿರೀಟಂ ರತ್ನಶೋಭಿತಮ್ |
 ಅಭಿಷಿಕ್ತಃ ಪುರಾ ಯೇನ ಮನುಸ್ತಂ ದೀಪ್ತತೇಜಸಮ್ || ೬೪
 ತಸ್ಯಾನ್ವವಾಯೇ ರಾಜಾನಃ ಕ್ರಮಾದ್ಯೇನಾಭಿಷೇಚಿತಾಃ |
 ಸಭಾಯಾಂ ಹೇನುಕ್ಲಸ್ತಾಯಾಂ ಶೋಭಿತಾಯಾಂ ಮಹಾಜನೈಃ ||

ಜಾಬಾಲಿ, ಕಾಶ್ಯಪ, ಕಾತ್ಯಾಯನ, ಸುಯಜ್ಞ, ಗೌತಮ ಮತ್ತು ವಿಜಯ ಎಂಬ ಮಹರ್ಷಿಗಳು ಶುದ್ಧವೂ ಸುಗಂಧಿಯೂ ಆದ ಪುಣ್ಯಜಲದಿಂದ, ಅಷ್ಟವಸುಗಳು ಸಹಸ್ರಾಕ್ಷನಾದ ಇಂದ್ರನಿಗೆ ಅಭಿಷೇಕ ಮಾಡಿದಂತೆ, ಶ್ರೀರಾಮನಿಗೆ ಅಭಿಷೇಕ ಮಾಡಿದರು (೫೯-೬೦). ಋತ್ವಿಜರಾದ ಬ್ರಾಹ್ಮಣರೂ ಆ ಮಹಾಭಾಗನನ್ನು ಅಭಿಷೇಚಿಸಿದರು. ಅನಂತರ ಕನ್ಯೆಯರು, ಮಂತ್ರಿಗಳು, ಯೋಧರು ಮತ್ತು ವಣಿಗ್ಜನರು ಸಂತೋಷ ದಿಂದ ಬಂದು ಆ ಪುರುಷೋತ್ತಮನಿಗೆ ಅಭಿಷೇಕ ಮಾಡಿದರು (೬೧-೬೨). ಹಾಗೆಯೇ ನಾಲ್ವರು ದಿಕ್ಪಾಲಕರು ಸಮಸ್ತದೇವತೆಗಳೊಡನೆ ಗಗನಮಾರ್ಗ ದಲ್ಲಿ ಬಂದು, ಸರ್ವಾಷಧಿಗಳ ದಿವ್ಯರಸದಿಂದ ಸಂಮಿಲಿತವಾದ ಪವಿತ್ರ ಜಲದಿಂದ ಶ್ರೀರಾಮನನ್ನು ಅಭಿಷೇಚಿಸಿದರು (೬೩). ಬ್ರಹ್ಮದೇವನು ನಿರ್ಮಿಸಿದ ರತ್ನಶೋಭಿತವಾದ ಒಂದು ದಿವ್ಯ ಕಿರೀಟವಿತ್ತು. ಹಿಂದೆ ಮನುಚಕ್ರವರ್ತಿಯು ಪಟ್ಟಾಭಿಷಿಕ್ತನಾದಾಗ ಆ ಕಿರೀಟವನ್ನು ಧರಿಸಿದ್ದನು. ಆ ಮನುವಂಶದಲ್ಲಿ ಜನಿಸಿದ ನಿಖಿಲನರಪತಿಗಳೂ ಆ ಕಿರೀಟವನ್ನು ಧರಿಸಿ ಪಟ್ಟಾಭಿಷಿಕ್ತರಾಗಿದ್ದರು. ಸುವರ್ಣದಿಂದಲೂ ನಾನಾರತ್ನಗಳಿಂದಲೂ

ರತ್ನೈರ್ನಾನಾವಿದ್ಯೈಶ್ಚೈವ ಚಿತ್ರಿತಾಯಾಂ ಸುಶೋಭನೈಃ |
ನಾನಾರತ್ನಮಯೇ ಪೀಠೇ ಕಲ್ಪಯಿತ್ವಾ ಯಥಾವಿಧಿ || ೬೬

ಕಿರೀಟೇನ ತತಃ ಪಶ್ಚಾದ್ವಿಸಿಷ್ಠೇನ ಮಹಾತ್ಮನಾ |
ಋತ್ವಿಗ್ನಿಭೂಷಣೈಶ್ಚೈವ ಸಮಯೋಚ್ಛ್ರೇತ ರಾಘವಃ || ೬೭

ಭಕ್ತಂ ತು ತಸ್ಯ ಜಗ್ರಾಹ ಶತ್ರುಘ್ನಃ ಪಾಂಡರಂ ಶುಭಮ್ |
ಶ್ವೇತಂ ಚ ನಾಲನ್ಯಜನಂ ಸುಗ್ರೀವೋ ವಾನರೇಶ್ವರಃ || ೬೮

ಅಪರಂ ಚಂದ್ರಸಂಕಾಶಂ ರಾಕ್ಷಸೇಂದ್ರೋ ವಿಭೀಷಣಃ |
ನಾಲಾಂ ಜ್ವಲಂತೀಂ ವಪುಷಾ ಕಾಂಚನೀಂ ಶತಪುಷ್ಕರಾಮ್ || ೬೯

ರಾಘವಾಯ ದದೌ ವಾಯುರ್ವಾಸವೇನ ಪ್ರಚೋದಿತಃ |
ಸರ್ವರತ್ನಸಮಾಯುಕ್ತಂ ಮಣಿರತ್ನವಿಭೂಷಿತಮ್ || ೭೦

ಭೂಷಿತವಾದ ಸಭಾಮಂದಿರದಲ್ಲಿ ಮಹಾಜನರು ಬಂದು ನೆರೆ ದಿಡ್ಡರು (೬೪-೬೫). ಅನಂತರ ನವರತ್ನಖಚಿತವಾದ ಸಿಂಹಾಸನವನ್ನು ಆ ಸಭಾಮಂದಿರದಲ್ಲಿ ತಂದಿರಿಸಿ, ತೇಜೋನಿಧಿಯಾದ ರಘುವೀರನನ್ನು ಮಹಾತ್ಮರಾದ ವಸಿಷ್ಠಮುನಿಗಳು ಶಾಸ್ತ್ರೋಕ್ತ ವಿಧಾನದಿಂದ ಕರೆತಂದು ಆ ಪೀಠದಲ್ಲಿ ಕುಳ್ಳಿರಿಸಿದರು. ಪೂರ್ವೋಕ್ತವಾದ ದಿವ್ಯಕಿರೀಟವನ್ನು ವಸಿಷ್ಠರು ಶ್ರೀರಾಮಚಂದ್ರನ ಶಿರಸ್ಸಿನಲ್ಲಿಟ್ಟು ಪಟ್ಟಾಭಿಷೇಕವಿಧಿಯನ್ನು ನಡೆಸಿದರು. ಋತ್ವಿಜರು ವಿವಿಧಭೂಷಣಗಳಿಂದ ರಘುಕುಲತೀಲಕನನ್ನು ಅಲಂಕರಿಸಿದರು (೬೬-೬೭). ಶತ್ರುಘ್ನನು ಶ್ವೇತಚ್ಛತ್ರವನ್ನು ಹಿಡಿದನು. ವಾನರೇಂದ್ರನಾದ ಸುಗ್ರೀವನು ಶ್ರೀರಾಮನ ಒಂದು ಪಾರ್ಶ್ವದಲ್ಲಿ ಬಿಳಿಯ ಚಾಮರವನ್ನು ಬೀಸುತ್ತಿದ್ದನು. ರಾಕ್ಷಸೇಂದ್ರನಾದ ವಿಭೀಷಣನು ಮತ್ತೊಂದು ಪಾರ್ಶ್ವದಲ್ಲಿ ಚಂದ್ರಸಂಕಾಶವಾದ ಚಾಮರವನ್ನು ಬೀಸುತ್ತಿದ್ದನು (೬೮-೬೯). ಆಗ ವಾಯುದೇವನು ದೇವೇಂದ್ರನಿಂದ ಪ್ರೀತನಾಗಿ ಬಂದು, ನೂರು ಚಿನ್ನದ ಕಮಲಗಳಿಂದ ಭೂಷಿತವೂ ಸುವರ್ಣಮಯವೂ ಆದ ಒಂದು

ಮುಕ್ತಾಹಾರಂ ನರೇಂದ್ರಾಯ ದದೌ ಶಕ್ರಪ್ರಚೋದಿತಃ |
 ಪ್ರಜಗುದೇವಗಂಧರ್ವಾ ನನ್ಯತುಶ್ಚಾಪ್ಸರೋಗಣಾಃ || ೨೦
 ಅಭಿಷೇಕೇ ತದರ್ಹಸ್ಯ ತದಾ ರಾನುಸ್ಯ ಧೀಮತಃ |
 ಭೂಮಿಃ ಸಸ್ಯವತೀ ಚೈವ ಫಲನಂತಶ್ಚ ಸಾದಸಾಃ || ೨೧
 ಗಂಧನಂತಿ ಚ ಪುಷ್ಪಾಣಿ ಬಭೂವೂ ರಾಘವೋತ್ಸನೇ |
 ಸಹಸ್ರಶತಮಶ್ವಾನಾಂ ಧೇನೂನಾಂ ಚ ಗನಾಂ ತಥಾ || ೨೨
 ದದೌ ಶತಂ ವೃಷಾನ್ ಪೂರ್ವಂ ದ್ವಿಜೇಭ್ಯೋ ಮನುಜರ್ಷಭಃ |
 ತ್ರಿಂಶತ್ಕೋಟೀರ್ಹಿರಣ್ಯಸ್ಯ ಬ್ರಾಹ್ಮಣೇಭ್ಯೋ ದದೌ ಪುನಃ || ೨೪
 ನಾನಾಭರಣವಸ್ತ್ರಾಣಿ ಮಹಾರ್ಹಾಣಿ ಚ ರಾಘವಃ |
 ಅರ್ಕರಶ್ಮಿಪ್ರತೀಕಾಶಾಂ ಕಾಂಚನೀಂ ಮಣಿವಿಗ್ರಹಾಮ್ || ೨೫

ಮುಕ್ತಾಹಾರವನ್ನು ಶ್ರೀರಾಮನಿಗೆ ಸಮರ್ಪಿಸಿದನು. ಜಗಜಗಿಸುತ್ತಿದ್ದ
 ಆ ಮುತ್ತಿನಸರವು ನವರತ್ನಗಳಿಂದ ಅಲಂಕೃತವಾಗಿತ್ತು*. ಅದರ ಮಧ್ಯೆ
 ದಲ್ಲಿ ಶ್ರೇಷ್ಠವಾದ ಒಂದು ನಾಯಕಮಣಿಯು ವಿರಾಜಿಸುತ್ತಿತ್ತು.
 ಆ ಮಹೋತ್ಸವದಲ್ಲಿ ದೇವಗಂಧರ್ವರು ಹಾಡಿ ದರು. ಅಪ್ಸರೆಯರು
 ಕುಣಿದರು (೨೦-೨೧). ಧೀಮಂತನಾದ ಶ್ರೀರಾಮಚಂದ್ರನು ರಾಜಾಧಿ
 ರಾಜನಾಗಿ ಪಟ್ಟಾಭಿಷಿಕ್ತನಾಗಲು, ಭೂಮಿಯು ಸಸ್ಯಸಮೃದ್ಧವಾಯಿತು.
 ಮರಗಳಲ್ಲಿ ಹಣ್ಣುಗಳು ತುಂಬಿದವು. ಸುಗಂಧಮಯವಾದ ಹೂಗಳು
 ಅರಳಿದವು. ಆ ಮಹೋತ್ಸವದ ಸಮಯಲ್ಲಿ ಪುರುಷೋತ್ತಮನಾದ
 ಶ್ರೀರಾಮನು ದ್ವಿಜೋತ್ತಮರಿಗೆ ಅಶ್ವಗಳು, ಹಾಲುಕರೆಯುವ ಹಸುಗಳು
 ಮತ್ತು ವೃಷಭಗಳನ್ನು ಲಕ್ಷಗಟ್ಟಲೆ ದಾನಮಾಡಿದನು. ಮೂವತ್ತುಕೋಟಿ
 ಚಿನ್ನದ ನಾಣ್ಯಗಳನ್ನು ಬ್ರಾಹ್ಮಣರಿಗೆ ಕೊಟ್ಟು ಸಂಭಾವಿಸಿದನು
 (೨೨-೨೪). ಅಲ್ಲದೆ ನಾನಾ ಬಗೆಯ ಒಡವೆಗಳನ್ನೂ ಬೆಲೆಬಾಳುವ ವಸ್ತು
 ಗಳನ್ನೂ ದಾನಮಾಡಿದನು. ಅನಂತರ ಸೂರ್ಯರಶ್ಮಿಯಂತೆ ಹೊಳೆಹೊಳೆ

* ಚಿನ್ನದ ಸರ, ಮುತ್ತಿನ ಸರ-ಹೀಗೆ ಎರಡು ಹಾರಗಳನ್ನು ವಾಯುವು ಕೊಟ್ಟು
 ನೆಂದು ಕೆಲವರು ಹೇಳುತ್ತಾರೆ.

ಸುಗ್ರೀವಾಯ ಸ್ರಜಂ ದಿವ್ಯಾಂ ಪ್ರಾಯಚ್ಛಂತ್ಮನುಜರ್ಷಭಃ |
 ವೈಡೂರ್ಯಮಣಿಚಿತ್ರೇ ಚ ಚಂದ್ರಶ್ಮಿವಿಭೂಷಿತೇ || ೨೬
 ವಾಲಿಪುತ್ರಾಯ ಧೃತಿಮಾನಂಗದಾಯಾಂಗದೇ ದದೌ |
 ಮಣಿಪ್ರವರಜುಷ್ವಂ ಚ ಮುಕ್ತಾಹಾರಮನುತ್ತಮಮ್ || ೨೭
 ಸೀತಾಯೈ ಪ್ರದದೌ ರಾಮಶ್ಚಂದ್ರಶ್ಮಿಸಮಪ್ರಭಮ್ |
 ಅರಜೇ ವಾಸಸೀ ದಿವ್ಯೇ ಶುಭಾನ್ಯಾಭರಣಾನಿ ಚ || ೨೮
 ಅನೇಕ್ಷನಾಣಾ ವೈದೇಹೀ ಪ್ರದದೌ ವಾಯುಸೂನವೇ |
 ಅವಮುಚ್ಯಾತ್ಮನಃ ಕಂಠಾದ್ಧಾರಂ ಜನಕನಂದಿನೀ || ೨೯
 ಅವೈಕ್ಷತ ಹರೀನ್ ಸರ್ವಾನ್ ಭರ್ತಾರಂ ಚ ಮುಹುರ್ಮುಹುಃ |
 ತಾಮಿಂಗಿತಜ್ಞಃ ಸಂಪ್ರೇಕ್ಷ್ಯ ಬಭಾಷೇ ಜನಕಾತ್ಮಜಾಮ್ || ೩೦
 ಪ್ರದೇಹಿ ಸುಭಗೇ ಹಾರಂ ಯಸ್ಯ ತುಷ್ಠಾಪಿ ಭಾಮಿನಿ |
 ತೇಜೋ ಧೃತಿಯಶೋ ದಾಕ್ಷ್ಯಂ ಸಾಮರ್ಥ್ಯಂ ವಿನಯೋ ನಯಃ ||

ಮುಕ್ತಿದ್ಧ ಮ ಣಿ ಖ ಚಿ ತ ವಾ ದ ಒಂದು ದಿವ್ಯಕಾಂಚನಮಾಲೆಯನ್ನು
 ಸುಗ್ರೀವನಿಗೆ ಕೊಟ್ಟು ಸಮ್ಮಾನಿಸಿದನು. ರಾಘವನು ಅಂಗದನಿಗೆ
 ವೈಡೂರ್ಯಮಣಿರಂಜಿತವೂ ಚಂದ್ರಶ್ಮಿಯಂತೆ ರಮಣೀಯವೂ ಆದ
 ಎರಡು ಭುಜಕೀರ್ತಿಗಳನ್ನು ನೀಡಿ ಬಹುಮಾನಿಸಿದನು (೨೫-೨೬).
 ಆಮೇಲೆ ಶ್ರೀರಾಮನು ದಿವ್ಯರತ್ನವಿಭೂಷಿತವೂ ಶಶಿಕಿರಣದಂತೆ ಶುಭ್ರವೂ
 ಅತ್ಯುತ್ತಮವೂ ಆದ ಒಂದು ಮುತ್ತಿನಸರವನ್ನು ಜಾನಕಿಯ ಕೊರಳಿಗೆ
 ಹಾಕಿ, ಸ್ವಚ್ಛವೂ ದೇವಯೋಗ್ಯವೂ ಆದ ಎರಡು ಸೀರೆಗಳನ್ನೂ ಶ್ರೇಷ್ಠ
 ವಾದ ಅಭರಣಗಳನ್ನೂ ಅವಳಿಗೆ ನೀಡಿದನು (೨೭-೨೮). ಆಗ ಜನಕ
 ನಂದಿನಿಯು ಆ ಮುತ್ತಿನಸರವನ್ನು ತನ್ನ ಕೊರಳಿಂದ ತೆಗೆದು, ಒಮ್ಮೆ
 ಪತಿಯ ಮುಖವನ್ನೂ ಒಮ್ಮೆ ವಾನರಸಮೂಹವನ್ನೂ ನೋಡತೊಡಗಿ
 ದಳು! ಇಂಗಿತಜ್ಞನಾದ ಶ್ರೀರಾಮನು ಜಾನಕಿಯ ಆಶಯವನ್ನೂ ಹಿಪಿ
 “ದೇವಿ, ಯಾರ ವಿಷಯದಲ್ಲಿ ನೀನು ಸಂತುಷ್ಟಳಾಗಿರುವೆಯೋ ಅವನಿಗೆ
 ಈ ಹಾರವನ್ನು ಅರ್ಪಿಸು! (೨೯-೩೦). ಯಾರಲ್ಲಿ ತೇಜಸ್ಸು, ಧೈರ್ಯ,
 ಯಶಸ್ಸು, ದಕ್ಷತೆ, ಸಾಮರ್ಥ್ಯ, ನಯ, ವಿನಯಗಳೂ ಬುದ್ಧಿ,

ಪೌರುಷಂ ವಿಕ್ರಮೋ ಬುದ್ಧಿಯ್‌ಸ್ಮಿನ್ನೇತಾನಿ ನಿತ್ಯದಾ |
 ದದೌ ಸಾ ನಾಯುಪುತ್ರಾಯ ತಂ ಹಾರಮಸಿತೇಕ್ಷಣಾ || ೮೨

ಹನುಮಾಂಸ್ತೇನ ಹಾರೇಣ ಶುಶುಭೇ ವಾನರರ್ಷಭಃ |
 ಚಂದ್ರಾಂಶುಚಯಗೌರೇಣ ಶ್ವೇತಾಭ್ರೇಣ ಯಥಾಚಲಃ || ೮೩

ತತೋ ದ್ವಿವಿದನ್ಯೊಂದಾಭ್ಯಾಂ ನೀಲಾಯ ಚ ಪರಂತಪಃ |
 ಸರ್ವಾನ್ ಕಾಮಗುಣಾನ್ ವೀಕ್ಷ್ಯ ಪ್ರದದೌ ವಸುಧಾಧಿಪಃ || ೮೪

ಸರ್ವೇ ವಾನರವೃದ್ಧಾಶ್ಚ ಯೇ ಚಾನೈ ವಾನರೇಶ್ವರಾಃ |
 ನಾಸೋಭಿರ್ಭೂಷಣೈಶ್ಚೈವ ಯಥಾರ್ಹಂ ಪ್ರತಿಪೂಜಿತಾಃ || ೮೫

ವಿಭೀಷಣೋಽಥ ಸುಗ್ರೀವೋ ಹನುಮಾನ್ ಜಾಂಬವಾಂಸ್ತಥಾ |
 ಸರ್ವೇ ವಾನರಮುಖ್ಯಾಶ್ಚ ರಾಮೇಣಾಕ್ಲಿಷ್ಟ್ವಕರ್ಮಣಾ || ೮೬

ಪೌರುಷ, ಪರಾಕ್ರಮಗಳೂ ನದಾ ನೆಲೆಸಿವೆಯೋ ಆತನಿಗೆ ಈ ಹಾರವನ್ನು ಬಹುಮಾನಿಸು” ಎಂದು ನುಡಿದನು. ಆ ನೀಲಲೋಚನೆಯು ಹನುಮಂತನನ್ನು ಕರೆದು ದಿವ್ಯವಾದ ಆ ಮುಕ್ತಾಹಾರವನ್ನು ನೀಡಿದಳು! (೮೧-೮೨). ವಾನರೋತ್ತಮನಾದ ಹನುಮಂತನು ಚಂದ್ರಕಿರಣಗಳ ಸಮುದಾಯವೋ ಎಂಬಂತೆ ಶುಭ್ರವಾದ ಆ ಮುಕ್ತಾಹಾರವನ್ನು ತನ್ನ ಕೊರಳಲ್ಲಿ ಧರಿಸಿ, ಬಿಳಿಯ ನೋಡದಿಂದೊಪ್ಪುವ ಗಿರಿರಾಜನಂತೆ ಕಂಗೊಳಿಸಿದನು (೮೩). ಅನಂತರ ವಸುಧೇಶ್ವರನಾದ ಶ್ರೀರಾಮನು ಮೈಂದ, ದ್ವಿವಿದ, ನೀಲಮೊದಲಾದ ವಾನರವೀರರಿಗೂ, ವಾನರವೃದ್ಧರಿಗೂ, ಯೂಥಪಾಲರಿಗೂ ಶ್ರೇಷ್ಠವಾದ ವಸ್ತ್ರಭೂಷಣಾದಿಗಳನ್ನು ತ್ತು ಯಥಾಯೋಗ್ಯವಾಗಿ ಸತ್ಕರಿಸಿದನು (೮೪-೮೫). ವಿಭೀಷಣ, ಸುಗ್ರೀವ, ಹನುಮಂತ, ಜಾಂಬವಂತ ಮೊದಲಾದ ಪ್ರಮುಖರೂ ಸಮಸ್ತ ವಾನರಯೋಧರೂ ಧರ್ಮಾತ್ಮನಾದ

* ಲಂಕೆಯಲ್ಲಿ ಸೀತೆಯನ್ನು ಕಾಣದೆ ಹನುಮಂತನು ನಿರ್ವಿಣ್ಣನಾಗಿ 'ನನಗೆ ಯಶೋನಾಲಿಕೆಯು ಲಭಿಸಲಿಲ್ಲ' ಎಂದು ಚಿಂತಿಸುವುದನ್ನು ಇಲ್ಲಿ ಸ್ಮರಿಸಿಕೊಳ್ಳಬಹುದು (ಸುಂದರ. ೧೩-೪೪, ೪೫. ಪುಟ-೧೧೫).

ಯಥಾರ್ಹಂ ಪೂಜಿತಾಃ ಸರ್ವೇ ಕಾನ್ಯೈ ರತ್ನೈಶ್ಚ ಪುಷ್ಕಲೈಃ |
 ಪ್ರಹೃಷ್ಟಮನಸಃ ಸರ್ವೇ ಜಗ್ಮುರೇವ ಯಥಾಗತಮ್ || ೮೭
 ನತ್ವಾ ಸರ್ವೇ ಮಹಾತ್ಮಾನಂ ತತಸ್ತೇ ಪ್ಲವಗರ್ಷಭಾಃ |
 ವಿಸೃಷ್ಟಾಃ ಪಾರ್ಥಿವೇಂದ್ರೇಣ ಕಿಷ್ಕಿಂಧಾಮಭ್ಯುಪಾಗಮನ್ || ೮೮
 ಸುಗ್ರೀವೋ ವಾನರಶ್ರೇಷ್ಠೋ ದೃಷ್ಟ್ವಾ ರಾಮಾಭಿಷೇಚನಮ್ |
 ಪೂಜಿತಶ್ಚೈವ ರಾನೇಂಣ ಕಿಷ್ಕಿಂಧಾಂ ಪ್ರಾವಿಶತ್ ಪುರೀಮ್ || ೮೯
 ವಿಭೀಷಣೋಽಪಿ ಧರ್ಮಾತ್ಮಾ ಸಹ ತೈರ್ನೈರ್ಯುತರ್ಷಭೈಃ |
 ಲಬ್ಧ್ವಾ ಕುಲಧನಂ ರಾಜಾ ಲಂಕಾಂ ಪ್ರಾಯಾದ್ವಿಭೀಷಣಃ || ೯೦
 ಸ ರಾಜ್ಯಮಖಿಲಂ ಶಾಸನ್ನಿಹತಾರಿರ್ಮಹಾಯಶಾಃ |
 ರಾಘವಃ ಪರಮೋದಾರೋ ರರಾಜ ಪರಯಾ ಮುದಾ || ೯೧
 ಉನಾಚ ಲಕ್ಷ್ಮಣಂ ರಾಮೋ ಧರ್ಮಜ್ಞಂ ಧರ್ಮವತ್ಸಲಃ ||

ಶ್ರೀರಾಮನಿಂದ ಯಥಾರ್ಹವಾದ ಪಾರಿತೋಷಿಕಗಳನ್ನು ಪಡೆದು ಸನ್ಮಾನಿತರಾದರು. ಸಮಸ್ತರೂ ಅಭೀಷ್ಟವಾದ ರತ್ನಾದಿ ದ್ರವ್ಯಗಳನ್ನು ಪುಷ್ಕಳವಾಗಿ ಪಡೆದು ಸಂತೃಪ್ತರಾದರು (೮೭-೮೭). ಪಟ್ಟಾಭಿಷೇಕ ಮಹೋತ್ಸವವು ಮುಗಿದಮೇಲೆ ನಿಖಿಲವಾನರರೂ ಸಂತುಷ್ಟವೃದ್ಧಿಯ ರಾಗಿ, ಮಹಾರಾಜನಾದ ಶ್ರೀರಾಮನನ್ನು ಕಂಡು ವಂದಿಸಿ ಬೀಳ್ಕೊಂಡು, ಕಿಷ್ಕಿಂಧೆಯೇ ಮೊದಲಾದ ತಮ್ಮ ಸ್ಥಳಗಳಿಗೆ ತೆರಳಿದರು (೮೮). ಕಪೀಂದ್ರನಾದ ಸುಗ್ರೀವನು ಶ್ರೀರಾಮನ ಪಟ್ಟಾಭಿಷೇಕವಿಧಿಯನ್ನು ವೀಕ್ಷಿಸಿ, ಶ್ರೀರಾಮನಿಂದ ಸತ್ಕೃತನಾಗಿ, ತನ್ನ ನಗರಿಯಾದ ಕಿಷ್ಕಿಂಧೆಗೆ ಪ್ರಯಾಣ ಮಾಡಿದನು. ಧರ್ಮಾತ್ಮನಾದ ವಿಭೀಷಣನೂ ತನ್ನ ಸಚಿವರೊಡನೆ ರಾಘವನನ್ನು ಬೀಳ್ಕೊಂಡು, ಆತನ ಅನುಗ್ರಹದಿಂದ ಲಭಿಸಿದ ಕುಲಧನವಾದ * ಲಂಕಾರಾಜ್ಯಕ್ಕೆ ನಿರ್ಗಮಿಸಿದನು (೮೯-೯೦). ಈ ಪ್ರಕಾರದಲ್ಲಿ ಪರಮೋದಾರನೂ ಮಹಾಕೀರ್ತಿಶಾಲಿಯೂ ಆದ ರಘುಕುಲೋತ್ತಮನು ಪಟ್ಟಾಭಿಷಿಕ್ತನಾಗಿ ನಿಖಿಲ ಕೋಸಲರಾಜ್ಯವನ್ನೂ ಪಾಲಿಸುತ್ತ ಆನಂದದಿಂದಿದ್ದನು

* ಅನುಬಂಧವನ್ನು ನೋಡಿ.

ಆತಿಷ್ಠ ಧರ್ಮಜ್ಞ ನುಯಾ ಸಹೇನಾಂ

ಗಾಂ ಪೂರ್ವರಾಜಾಧ್ಯುಷಿತಾಂ ಬಲೇನ |

ತುಲ್ಯಂ ನುಯಾ ತ್ವಂ ಹಿತೈಭಿರ್ಧೃತಾ ಯಾ

ತಾಂ ಯೌವರಾಜ್ಯೇ ಧುರನುದ್ವಹಸ್ವ || ೯೨

ಸರ್ವಾತ್ಮನಾ ಪರ್ಯನುನೀಯಮಾನೋ

ಯದಾ ನ ಸೌಮಿತ್ರಿರುಪೈತಿ ಯೋಗಮ್ |

ನಿಯುಜ್ಯಮಾನೋಽಪಿ ಚ ಯೌವರಾಜ್ಯೇ

ತತೋಽಭ್ಯುಷಿಂಚದ್ಭರತಂ ಮಹಾತ್ಮಾ || ೯೩

ಸೌಂಡರೀಕಾಶ್ವನೇಧಾಭ್ಯಾಂ ವಾಜಪೇಯೇನ ಚಾಸಕೃತ್ |

ಅನ್ಯೈಶ್ಚ ವಿವಿಧೈರ್ಯಜ್ಞೈರಯಜತ್ ಸಾರ್ಥವಾತ್ಮಜಃ || ೯೪

ರಾಜ್ಯಂ ದಶ ಸಹಸ್ರಾಣಿ ಪ್ರಾಪ್ಯ ವರ್ಷಾಣಿ ರಾಘವಃ |

ಶತಾಶ್ವನೇಧಾನಾಜಹ್ರೇ ಸದಶ್ವಾನ್ ಭೂರಿದಕ್ಷಿಣಾನ್ || ೯೫

(೯೧). ಅನಂತರ ಧರ್ಮಶೀಲನಾದ ಶ್ರೀರಾಮನು ಧರ್ಮಜ್ಞನಾದ ಲಕ್ಷ್ಮಣನನ್ನು ನೋಡಿ “ವತ್ಸ-ಲಕ್ಷ್ಮಣ, ಈ ರಾಜ್ಯವು ನಮ್ಮ ಪೂರ್ವಜರಿಂದ ಆಳಲ್ಪಡುತ್ತ ಬಂದಿದೆ. ಇದರ ಆಡಳಿತದಲ್ಲಿ ನನಗೆ ನೆರವಾಗು. ಶೌರ್ಯದಲ್ಲಿ ನೀನು ನನಗೆ ಸಮನಾಗಿದ್ದೀಯೆ. ಆದ್ದರಿಂದ, ಲಕ್ಷ್ಮಣ, ಯುವರಾಜಪದವಿಯನ್ನು* ಸ್ವೀಕರಿಸು” ಎಂದನು (೯೨). ಆದರೆ ಸುಮಿತ್ರಾತನಯನು ಅದಕ್ಕೊಪ್ಪಲಿಲ್ಲ. ಎಷ್ಟು ಅನುನಯದಿಂದ ಹೇಳಿದರೂ ಯುವರಾಜನಾಗುವುದಕ್ಕೆ ಲಕ್ಷ್ಮಣನು ಸಮ್ಮತಿಸಲಿಲ್ಲ. ಆಗ ಶ್ರೀರಾಮನು ಭರತನಿಗೆ ಯುವರಾಜಪದವಿಯನ್ನಿತ್ತನು (೯೩). ಹೀಗೆ ರಾಜ್ಯವನ್ನಾಳುತ್ತ ಶ್ರೀರಾಮನು ಪೌಂಡರೀಕ, ಅಶ್ವಮೇಧ, ವಾಜಪೇಯ ಮುಂತಾದ ಅನೇಕ ಯಾಗಗಳನ್ನಾಚರಿಸಿದನು. ಹತ್ತುಸಾವಿರ ವರ್ಷಗಳ ವರೆಗೆ ರಾಘವನು ರಾಜ್ಯವನ್ನು ಪಾಲಿಸುತ್ತ ನೂರು ಅಶ್ವಮೇಧಗಳನ್ನಾ

* ‘ಲಕ್ಷ್ಮಣೇಮಾಂ ನುಯಾ ಸಾರ್ಥಂ ಶ್ರಶಾಧಿ ತ್ವಂ ವಸುಂಧರಾಮ್’ ಎಂದು ಅಯೋಧ್ಯಾಕಾಂಡದಲ್ಲಿ (ಸ. ೫, ಶ್ಲೋ. ೪೩) ಶ್ರೀರಾಮನು ಆಡಿದ ವಚನವನ್ನು ಇಲ್ಲಿ ಸ್ಮರಿಸಿಕೊಳ್ಳಬಹುದು.

ಆಜಾನುಲಂಬಬಾಹುಃ ಸ ಮಹಾಸ್ಯಂಧಃ ಪ್ರತಾಪವಾನ್ |
 ಲಕ್ಷ್ಮಣಾನುಚರೋ ರಾಮುಃ ಸ್ಪೃಧಿವೀಮನ್ಸಪಾಲಯತ್ || ೯೬
 ರಾಘವಶ್ಚಾಪಿ ಧರ್ಮಾತ್ಮಾ ಪ್ರಾಪ್ಯ ರಾಜ್ಯಮನುತ್ತಮಮ್ |
 ಈಜೇ ಬಹುವಿಧೈರ್ಯಜ್ಞೈಃ ಸಸುಹೃಜ್ಞಾ ತಿಬಾಂಧನೈಃ || ೯೭
 ನ ಪರ್ಯದೇನನ್ ವಿಧವಾ ನ ಚ ವ್ಯಾಲಕ್ಯತಂ ಭಯಮ್ |
 ನ ವ್ಯಾಧಿಜಂ ಭಯಂ ವಾಪಿ ರಾಮೇ ರಾಜ್ಯಂ ಪ್ರಶಾಸತಿ || ೯೮
 ನಿರ್ದಸ್ಯುರಭವಲ್ಲೋಕೋ ನಾನರ್ಥಃ ಕಂಚಿದಸ್ಪೃಶತ್ |
 ನ ಚ ಸ್ಮವೃದ್ಧಾ ಬಾಲಾನಾಂ ಪ್ರೇತಕಾರ್ಯಾಣಿ ಕುರ್ವತೇ || ೯೯
 ಸರ್ವಂ ಮುದಿತನೇನಾಸೀತ್ ಸರ್ವೋ ಧರ್ಮಪರೋಽಭವತ್ |
 ರಾಮನೇನಾನುಪಶ್ಯಂತೋ ನಾಭ್ಯಹಿಂಸನ್ ಪರಸ್ಪರಮ್ || ೧೦೦

ಚರಿಸಿ ಭೂರಿದಕ್ಷಿಣೆಗಳನ್ನಿತ್ತನು (೯೪-೯೫). ಆಜಾನುಬಾಹುವೂ ಮಹಾಸ್ಯಂಧನೂ ಪ್ರತಾಪಶಾಲಿಯೂ ಆದ ಶ್ರೀರಾಮಭದ್ರನು ವಿಶೇಷವಾಗಿ ಲಕ್ಷ್ಮಣಸಮೇತನಾಗಿಯೇ ಇರುತ್ತ ಪ್ರಜಾಪಾಲನೆಯಲ್ಲಿ ನಿರತನಾಗಿದ್ದನು. ಆ ಧರ್ಮಾತ್ಮನು ಪರಂಪರಾಪ್ರಾಪ್ತವಾದ ತನ್ನ ಉತ್ತಮರಾಜ್ಯವನ್ನು ಪಡೆದು, ಮಿತ್ರರಿಂದಲೂ ಬಂಧುಬಾಂಧವರಿಂದಲೂ ಪರಿವೃತನಾಗಿ, ಬಹುವಿಧ ಯಜ್ಞಗಳನ್ನು ನಡೆಸಿದನು (೯೬-೯೭). ಶ್ರೀರಾಮಚಂದ್ರನು ರಾಜ್ಯಭಾರವನ್ನು ಮಾಡುತ್ತಿರುವಾಗ, ರಾಷ್ಟ್ರದಲ್ಲಿ ಸ್ತ್ರೀಯರು ವಿಧವೆಯರಾಗಿ ಶೋಕಿಸುವ ಪ್ರಸಂಗವು ಬರಲಿಲ್ಲ. ಕ್ರೂರಜಂತುಗಳ ಹಾವಳಿ ಇರಲಿಲ್ಲ. ಪ್ರಜೆಗಳಿಗೆ ರೋಗಗಳ ಭಯವು ಸಂಭವಿಸಲಿಲ್ಲ (೯೮). ದೇಶದಲ್ಲಿ ಕಳ್ಳಕಾಕರು ಸುಳಿಯಲಿಲ್ಲ. ಯಾರಿಗೂ ಯಾವ ವಿಸತ್ತೂ ಒದಗಲಿಲ್ಲ. ಹಿರಿಯರು ಕಿರಿಯರ ಉತ್ತರಕ್ರಿಯೆಗಳನ್ನು ನಡೆಸಬೇಕಾದ ದುಃಖ ಸಂದರ್ಭವೇ ಘಟಿಸಲಿಲ್ಲ (೯೯). ರಾಮರಾಜ್ಯದಲ್ಲಿ ಸಕಲವೂ ಸಂತೋಷದ ನೆಲೆಯಾಗಿತ್ತು. ನಿಖಿಲ ಜನರೂ ಧರ್ಮನಿಷ್ಠರಾಗಿ ಬಾಳುತ್ತಿದ್ದರು. ಅಖಿಲ ಪ್ರಜೆಗಳೂ ಶ್ರೀರಾಮನನ್ನು ಆದರ್ಶಪುರುಷನನ್ನಾಗಿ ತಿಳಿದು, ಆತನ ಮನಸ್ಸಿಗೆ ವಿಷಾದವಾದೀತೆಂದು ಎಣಿಸಿ, ಯಾವ ಸಂದರ್ಭದಲ್ಲಿಯೂ

ಅಸನ್ ವರ್ಷಸಹಸ್ರಾಣಿ ತಥಾ ಪ್ರತ್ಯಸಹಸ್ರಿಣಃ |
 ನಿರಾಮಯಾ ವಿಶೋಕಾಶ್ಚ ರಾಮೋ ರಾಜ್ಯಂ ಪ್ರಶಾಸತಿ || ೧೦೦
 ರಾಮೋ ರಾಮೋ ರಾಮ ಇತಿ ಪ್ರಜಾನಾಮುಭವನ್ ಕಥಾಃ |
 ರಾಮಭೂತಂ ಜಗದಭೂದ್ರಾನೋ ರಾಜ್ಯಂ ಪ್ರಶಾಸತಿ || ೧೦೧
 ನಿತ್ಯಪುಷ್ಪಾ ನಿತ್ಯಫಲಾಸ್ತರವಃ ಸ್ಕಂಧವಿಸ್ತೃತಾಃ |
 ಕಾಲೇ ವರ್ಷೀ ಚ ಹರ್ಷನೃಃ ಸುಖಸ್ಪರ್ಶಶ್ಚ ನಾರುತಃ || ೧೦೨
 ಬ್ರಾಹ್ಮಣಾಃ ಕ್ಷತ್ರಿಯಾ ವೈಶ್ಯಾಃ ಶೂದ್ರಾ ಲೋಭವಿನರ್ಜಿತಾಃ |
 ಸ್ವಕರ್ಮಸು ಪ್ರವರ್ತಂತೇ ತುಷ್ಠಾಃ ಸ್ವೈರೇವ ಕರ್ಮಭಿಃ || ೧೦೩
 ಅಸನ್ ಪ್ರಜಾ ಧರ್ಮರತಾ ರಾಮೋ ಶಾಸತಿ ನಾನೃತಾಃ |
 ಸರ್ವೇ ಲಕ್ಷಣಸಂಪನ್ನಾಃ ಸರ್ವೇ ಧರ್ಮಪರಾಯಣಾಃ || ೧೦೪

ಒಬ್ಬರಿಗೊಬ್ಬರು ತೊಂದರೆ ಕೊಡುತ್ತಿರಲಿಲ್ಲ (೧೦೦). ಶ್ರೀರಾಮುಭದ್ರನ ರಾಜ್ಯಭಾರದಲ್ಲಿ ಜನರು ಸಾವಿರಾರು ವರ್ಷಗಳವರೆಗೆ ದೀರ್ಘಾಯುಷ್ಯರಾಗಿ ಬಾಳಿದರು. ಸಾವಿರಾರು ಮಕ್ಕಳನ್ನೂ ಮೊಮ್ಮಕ್ಕಳನ್ನೂ ಕಂಡರು. ಆಧಿವ್ಯಾಧಿಗಳ ಅಂಜಿಕೆಯಿಲ್ಲದೆ ಸುಖದಿಂದ ಜೀವಿಸಿದರು (೧೦೧). ಶ್ರೀರಾಮುಚಂದ್ರನು ರಾಜ್ಯವನ್ನಾಳುತ್ತಿರುವಾಗ ಪ್ರಜೆಗಳು ಎಲ್ಲೆಲ್ಲಿಯೂ 'ರಾಮ, ರಾಮ, ರಾಮ!' ಎಂದು ಕೊಂಡಾಡಿ ನಲಿಯುತ್ತಿದ್ದರು. ಜಗತ್ತೇ ರಾಮಮಯವಾಯಿತು! ರಾಷ್ಟ್ರದಲ್ಲಿ ಸಕಲವ್ಯಕ್ತಗಳೂ ಶಾಖೋಪಶಾಖೆ ಗಳೊಡನೆ ವಿಸ್ತೃತವಾಗಿ ಬೆಳೆದು, ಸದಾ ಫಲಪುಷ್ಪಗಳಿಂದ ತುಂಬಿದವು. ಮೋಡವು ಕಾಲಕಾಲದಲ್ಲಿ ಮಳೆಯನ್ನು ಸುರಿಸುತ್ತಿತ್ತು. ಗಾಳಿಯು ಹಿತಕರವಾಗಿ ಬೀಸುತ್ತಿತ್ತು (೧೦೨-೧೦೩). ಬ್ರಾಹ್ಮಣ, ಕ್ಷತ್ರಿಯ, ವೈಶ್ಯ, ಶೂದ್ರ-ಇವರೆಲ್ಲರೂ ತಮ್ಮ ತಮ್ಮ ಕರ್ತವ್ಯಗಳಲ್ಲಿ ನಿರತರಾಗಿ, ತಮ್ಮ ವರ್ಣೋಚಿತ ಕರ್ಮಗಳಿಂದ ಸಂತುಷ್ಟರಾಗಿ, ಸಲ್ಲದ ಆಸೆಯನ್ನಿಟ್ಟು ಕೊಳ್ಳದೆ ತೃಪ್ತಿಯಿಂದ ಬದುಕುತ್ತಿದ್ದರು (೧೦೪). ಶ್ರೀರಾಮನು ರಾಜ್ಯವನ್ನು ವಾಲಿಸುತ್ತಿರುವಾಗ, ಪ್ರಜೆಗಳು ಧರ್ಮತತ್ಪರರಾಗಿದ್ದರು. ಅನೃತ ವೆಂಬುದು ಅವರ ಬಳಿ ಸುಳಿಯಲಿಲ್ಲ. ಸಕಲರೂ ಧರ್ಮಲಕ್ಷಣಸಂಪನ್ನ



ಶ್ರೀರಾಮ ಪಟ್ಟಾಭಿಷೇಕ

ದಶ ವರ್ಷಸಹಸ್ರಾಣಿ ದಶ ವರ್ಷತತಾನಿ ಚ |

ಭ್ರಾತೃಭಿಃ ಸಹಿತಃ ಶ್ರೀನಾನ್ ರಾಣೋ ರಾಜ್ಯನುಕಾರಯತ್ ||

ಧನ್ಯಂ ಯಶಸ್ಯನಾಯುಷ್ಯಂ ರಾಜ್ಞಾಂ ಚ ವಿಜಯಾನಹಮ್ |

ಆದಿಕಾವ್ಯಮಿದಂ ತ್ವಾರ್ಷಂ ಪುರಾ ನಾಲ್ಮೀಕಿನಾ ಕೃತಮ್ || ೧೦೭

ಯಃ ಪಠೇಚ್ಛೃಣುಯಾಲ್ಲೋಕೇ ನರಃ ಪಾಪಾದ್ವಿಮುಚ್ಯತೇ |

ಪುತ್ರಕಾನಾಸ್ತು ಪುತ್ರಾನ್ ವೈ ಧನಕಾನೋ ಧನಾನಿ ಚ || ೧೦೮

ಲಭತೇ ನುನುಜೋ ಲೋಕೇ ಶ್ರುತ್ವಾ ರಾನಾಭಿಷೇಚನಮ್ |

ಮಹೀಂ ವಿಜಯತೇ ರಾಜಾ ರಿಪೂಂಶ್ಚಾಪ್ಯಧಿತಿಷ್ಠತಿ || ೧೦೯

ರಾಗಿ ಧರ್ಮವೇ ತಮಗೆ ಪರಮಲಕ್ಷ್ಯವೆಂದು ಬಗೆದು ಜೀವನವನ್ನು ನಡೆಸಿದರು. ಹೀಗೆ ಮಹಾತ್ಮನಾದ ಶ್ರೀರಾಮಚಂದ್ರನು ತನ್ನ ಸೋದರರಿಂದ ಪರಿವೃತನಾಗಿ, ಹನ್ನೊಂದುಸಾವಿರ ವರ್ಷಗಳ *ಕಾಲ ರಾಜ್ಯವನ್ನು ಪಾಲಿಸಿದನು (೧೦೫-೧೦೬).

ಫಲಶ್ರುತಿ

ನೇದಾರ್ಥಪ್ರತಿಪಾದಕವಾದ ಈ ಆದಿಕಾವ್ಯವನ್ನು ವಾಲ್ಮೀಕಿಮಹರ್ಷಿಗಳು ಎಲ್ಲ ಕವಿಗಳಿಗಿಂತಲೂ ಮೊದಲು ವಿರಚಿಸಿದರು. ಈ ರಾಮಾಯಣಗ್ರಂಥವು ಧನಸಮೃದ್ಧಿಯನ್ನುಂಟುಮಾಡತಕ್ಕದ್ದೂ ಯಶಸ್ಕರವೂ ಆಯುರ್ವರ್ಧಕವೂ ಆಗಿದೆ. ರಾಜರಿಗೆ ವಿಜಯಸಂಪಾದಕವಾಗಿದೆ (೧೦೭). ಲೋಕದಲ್ಲಿ ಯಾರು ಈ ಗ್ರಂಥವನ್ನು ಪಠಿಸುವರೋ ಅವರು ಸರ್ವಪಾಪಗಳಿಂದಲೂ ವಿಮುಕ್ತರಾಗುವರು. ಶ್ರೀರಾಮಪಟ್ಟಾಭಿಷೇಕದ ಪ್ರಕರಣವನ್ನು ಭಕ್ತಿಯಿಂದ ಆಲಿಸಿದರೆ, ಪುತ್ರಾರ್ಥಿಗಳು ಪುತ್ರರನ್ನೂ ಧನಾರ್ಥಿಗಳು ಧನವನ್ನೂ ಪಡೆಯುತ್ತಾರೆ. ರಾಜನು ತನ್ನ ವೈರಿಗಳನ್ನು ಜಯಿಸಿ

* ೯೫ನೆಯ ಶ್ಲೋಕದಲ್ಲಿ ಹತ್ತುಸಾವಿರ ವರ್ಷಗಳೆಂದು ಹೇಳಿದೆ. ಶ್ರೀರಾಮನು ಸೀತಾಸಮೇತನಾಗಿ ಹತ್ತುಸಾವಿರ ವರ್ಷವೂ ಸೀತಾಪರಿತ್ಯಾಗವಾದಮೇಲೆ ಒಂದು ಸಾವಿರ ವರ್ಷವೂ ರಾಜ್ಯಭಾರ ಮಾಡಿದನು. ಈ ರೀತಿಯಾಗಿ ಪೂರ್ವಾಪರವಿರೋಧವನ್ನು ಪರಿಹರಿಸಿಕೊಳ್ಳಬೇಕು.

ರಾಘವೇಣ ಯಥಾ ಮಾತಾ ಸುಮಿತ್ರಾ ಲಕ್ಷ್ಮಣೇನ ಚ |
 ಭರತೇನ ಚ ಕೈಕೇಯೀ ಜೀವಪುತ್ರಾಸ್ತಥಾ ಸ್ತ್ರಿಯಃ || ೧೧೦

ಭವಿಸ್ಯಂತಿ ಸದಾನಂದಾಃ ಪುತ್ರಪೌತ್ರಸಮನ್ವಿತಾಃ |
 ಶ್ರುತ್ವಾ ರಾಮಾಯಣಮಿದಂ ದೀರ್ಘಮಾಯುಶ್ಚ ವಿಂದತಿ || ೧೧೧

ರಾಮಸ್ಯ ವಿಜಯಂ ಚೈವ ಸರ್ವಮುಕ್ಲಿಷ್ಟಕರ್ಮಣಃ |
 ಶೃಣೋತಿ ಯ ಇದಂ ಕಾವ್ಯಮಾರ್ಷಂ ವಾಲ್ಮೀಕಿನಾ ಕೃತಮ್ ||

ಶ್ರದ್ಧಧಾನೋ ಜಿತಕ್ರೋಧೋ ದುರ್ಗಾಣ್ಯತಿತರತ್ಯಸೌ |
 ಸಮಾಗಮಂ ಪ್ರನಾಸಾಂತೇ ಲಭತೇ ಚಾಪಿ ಬಾಂಧವೈಃ || ೧೧೩

ಪ್ರಾರ್ಥಿತಾಂಶ್ಚ ವರಾನ್ ಸರ್ವಾನ್ ಪ್ರಾಪ್ನುಯಾದಿಹ ರಾಘನಾತ್
 ಶ್ರವಣೇನ ಸುರಾಃ ಸರ್ವೇ ಪ್ರಿಯಂತೇ ಸಂಪ್ರಶೃಣ್ವತಾಮ್ || ೧೧೪

ವಿಶಾಲವಾದ ರಾಜ್ಯವನ್ನಾಳುವನು (೧೦೮-೧೦೯) ಈ ಪುಣ್ಯಕಥೆ ಯನ್ನು ಕೇಳುವ ಸ್ತ್ರೀಯರು, ಶ್ರೀರಾಮಸಮೇತಳಾದ ಕೌಸಲ್ಯೆಯಂತೆಯೂ ಲಕ್ಷ್ಮಣಯುಕ್ತಳಾದ ಸುಮಿತ್ರೆಯಂತೆಯೂ, ಭರತಸಹಿತಳಾದ ಕೈಕೇಯಿ ಯಂತೆಯೂ ದೀರ್ಘಾಯುಷ್ಮಂತರಾದ ಪುತ್ರರೊಡನೆ ಬಾಳುವರು (೧೧೦). ಯಾವಾಗಲೂ ಆನಂದಯುಕ್ತರಾಗಿ ಪುತ್ರಪೌತ್ರರೊಡನೆ ನೆಮ್ಮದಿಯಿಂದ ಜೀವಿಸುವರು. ಸತ್ಕಾರ್ಯನಿರತನಾದ ರಾಘವನ ದಿವ್ಯ ಚರಿತವಾದ ಶ್ರೀಮದ್ರಾಮಾಯಣವನ್ನೂ ಅವನ ವಿಜಯವೃತ್ತಾಂತವನ್ನೂ ಪಠಿಸತಕ್ಕವನು ದೀರ್ಘಾಯುಷ್ಯವನ್ನು ಪಡೆಯುವನು (೧೧೧). ವೇದೋಪ ಬೃಂಹಣರೂಪವಾಗಿ ವಾಲ್ಮೀಕಿಮುನಿಗಳಿಂದ ರಚಿತವಾದ ಈ ರಾಮಾಯಣ ಕಾವ್ಯವನ್ನು ಯಾವನು ಶ್ರದ್ಧೆಯಿಂದ ಕೇಳುವನೋ, ಅವನು ಕಾಮ ಕ್ರೋಧಾದಿಗಳನ್ನು ಜಯಿಸಿ ಸಕಲವಿಪತ್ತುಗಳನ್ನೂ ದಾಟುವನು. ದೇಶಾಂತರಕ್ಕೆ ಹೋದವನು ತನ್ನ ಬಂಧುಗಳೊಡನೆ ಸೇರಿ ಸುಖಿಸುವನು (೧೧೨-೧೧೩). ಶ್ರೀರಾಮನ ಅನುಗ್ರಹದಿಂದ ಸಕಲಾಭೀಷ್ಟಗಳನ್ನೂ ಪಡೆಯುವನು. ಶ್ರೀಮದ್ರಾಮಾಯಣವನ್ನು ಭಕ್ತಿಪೂರ್ವಕವಾಗಿ ಕೇಳು

ನಿನಾಯಕಾಶ್ಚ ಶಾನ್ಯಂತಿ ಗೃಹೇ ತಿಷ್ಠಂತಿ ಯಸ್ಯ ವೈ |
ನಿಜಯೇತ ಮಹೀಂ ರಾಜಾ ಪ್ರನಾಸೀ ಸ್ವಸ್ತಿನಾನ್ ವ್ರಜೇತ್ ||

ಸ್ತ್ರಿಯೋ ರಜಸ್ವಲಾಃ ಶ್ರುತ್ವಾ ಪುತ್ರಾನ್ ಸೂಯುರನುತ್ತಮಾನ್
ಪೂಜಯಂಶ್ಚ ಪಠಂಶ್ಚೇನುಮಿತಿಹಾಸಂ ಪುರಾತನಮ್ || ೧೧೬

ಸರ್ವಪಾಪೈಃ ಪ್ರಮುಚ್ಯೇತ ದೀರ್ಘಮಾಯುರವಾಪ್ನುಯಾತ್ |
ಪ್ರಣಮ್ಯ ಶಿರಸಾ ನಿತ್ಯಂ ಶ್ರೋತವ್ಯಂ ಕ್ಷತ್ರಿಯೈರ್ವಿಜಾತ್ || ೧೧೭

ಐಶ್ವರ್ಯಂ ಪುಶ್ರಲಾಭಶ್ಚ ಭವಿಷ್ಯತಿ ನ ಸಂಶಯಃ |
ರಾಮಾಯಣಮಿದಂ ಕೃತ್ವಂ ಶೃಣ್ವತಃ ಪಠತಃ ಸದಾ || ೧೧೮

ಪ್ರೀಯತೇ ಸತತಂ ರಾಮಃ ಸ ಹಿ ವಿಷ್ಣುಃ ಸನಾತನಃ |
ಆದಿದೇವೋ ಮಹಾಬಾಹುರ್ಹರಿರ್ನಾರಾಯಣಃ ಪ್ರಭುಃ || ೧೧೯

ವುದರಿಂದ ನಿಖಿಲದೇವತೆಗಳೂ ಪ್ರಸನ್ನರಾಗುವರು (೧೧೪). ಮನೆಗಳಲ್ಲಿ ವಿಘ್ನಕಾರಿಗಳಾದ ಭೂತಾದಿಗಳ ಬಾಧೆ ಅಡಗುವುದು. ರಾಜನು ವಿಶಾಲವಾದ ಭೂಮಿಯನ್ನು ಗೆಲ್ಲುವನು. ಪ್ರವಾಸಿಯು ಕ್ಷೇಮದಿಂದ ಪ್ರವಾಸವನ್ನು ಮುಗಿಸಿ ಬರುವನು. ಕನ್ಯೆಯರು ರಜಸ್ವಲೆಯರಾದಮೇಲೆ ಈ ಪುಣ್ಯಕಥೆಯನ್ನು ಕೇಳಿದ ಪಕ್ಷದಲ್ಲಿ, ಶ್ರೇಷ್ಠರಾದ ಪುತ್ರರನ್ನು ಪಡೆಯುವರು (೧೧೫-೧೧೬). ಪುರಾತನವಾದ ಈ ಪವಿತ್ರಗ್ರಂಥವನ್ನು ಆದರದಿಂದ ಪೂಜಿಸಿ ಪಾರಾಯಣ ಮಾಡತಕ್ಕವನು ಸರ್ವಪಾಪಗಳಿಂದಲೂ ವಿಮುಕ್ತನಾಗಿ ದೀರ್ಘಾಯುಸ್ಸನ್ನು ಹೊಂದುವನು. ಕ್ಷತ್ರಿಯಾದಿಗಳು ಶ್ರದ್ಧೆಯಿಂದ ತಲೆಬಾಗಿ ವಂದಿಸಿ, ಬ್ರಾಹ್ಮಣರ ಮುಖದಿಂದ ಈ ಗ್ರಂಥವನ್ನು ಕೇಳಬೇಕು (೧೧೭). ಅಂಥವರಿಗೆ ಐಶ್ವರ್ಯವು ಲಭಿಸುವುದು. ಪುತ್ರಲಾಭವಾಗುವುದು. ಇದರಲ್ಲಿ ಸಂದೇಹವಿಲ್ಲ. ಸಮಗ್ರ ರಾಮಾಯಣವನ್ನು ಸರ್ವದಾ ಯಾರು ಕೇಳುವರೋ ಯಾರು ಪಾರಾಯಣಮಾಡುವರೋ, ಅವರಲ್ಲಿ ಶ್ರೀರಾಮನು ಸಂಪ್ರೀತನಾಗುವನು. ಆತನು ಸನಾತನಪುರುಷನಾದ ಶ್ರೀಮನ್ನಾರಾಯಣನಲ್ಲವೆ? ಮಹಾಬಾಹುವಾದ ಶ್ರೀರಾಮಚಂದ್ರನು ಆದಿದೇವನೂ ಸರ್ವ

ಕುಟುಂಬವೃದ್ಧಿಂ ಧನಧಾನ್ಯವೃದ್ಧಿಂ

ಸ್ತ್ರಿಯಶ್ಚ ಮುಖ್ಯಾಃ ಸುಖಮುತ್ತಮಂ ಚ |

ಶ್ರುತ್ವಾ ಶುಭಂ ಕಾನ್ಯಮಿದಂ ಮಹಾರ್ಥಂ

ಪ್ರಾಪ್ನೋತಿ ಸರ್ವಾಂ ಭುವಿ ಚಾರ್ಥಸಿದ್ಧಿಮ್ || ೧೨೦

ಆಯುಷ್ಯನಾರೋಗ್ಯಕಲಂ ಯಶಸ್ಕಂ

ಸೌಭ್ರಾತೃಕಂ ಬುದ್ಧಿಕರಂ ಶುಭಂ ಚ |

ಶ್ರೋತವ್ಯಮೇತನ್ನಿಯಮೇನ ಸದ್ವಿ

ರಾಖ್ಯಾನಮೋಜಸ್ಯ ರಸ್ಯುದ್ಧಿಕಾಮ್ಯಃ || ೧೨೧

ಏವಮೇತತ್ ಪುರಾವೃತ್ತನಾಖ್ಯಾನಂ ಭದ್ರಮಸ್ತು ವಃ |

ಪ್ರವ್ಯಾಹರತ ವಿಸ್ತುಭಂ ಬಲಂ ವಿಷ್ಣೋಃ ಪ್ರವರ್ಧತಾಮ್ || ೧೨೨

ದೇವಾಶ್ಚ ಸರ್ವೇ ತುಷ್ಯಂತಿ ಗೃಹಣಾಚ್ಛ್ರವಣಾತ್ತಥಾ |

ರಾನಾಮಾಯಣಸ್ಯ ಶ್ರವಣಾತ್ತುಷ್ಯಂತಿ ಸಿತರಸ್ತಥಾ || ೧೨೩

ಲೋಕೇಶ್ವರನೂ ಆಗಿದ್ದಾನೆ (೧೧೮-೧೧೯). ಮಹಾರ್ಥಗರ್ಭಿತವಾದ ಈ ಶುಭಕಾವ್ಯವನ್ನು ಕೇಳತಕ್ಕವರು ಉತ್ತಮಸ್ತ್ರೀಯರನ್ನು ಕೈಹಿಡಿದು, ಕುಟುಂಬವೃದ್ಧಿ ಧನಧಾನ್ಯಸಮೃದ್ಧಿಗಳನ್ನು ಪಡೆದು, ಪರಮ ಸುಖವನ್ನು ಭವಿಸುತ್ತಾರೆ. ಈ ಜಗತ್ತಿನಲ್ಲಿ ಸಮಸ್ತ ಕಾರ್ಯವೂ ಅವರಿಗೆ ಸಿದ್ಧಿಸುತ್ತದೆ (೧೨೦). ಶ್ರೀಮದ್ರಾಮಾಯಣವು ಆಯುರಾರೋಗ್ಯಗಳನ್ನು ವರ್ಧಿಸುತ್ತದೆ. ಕೀರ್ತಿಕರವಾಗಿದೆ. ಸೋದರವಾತ್ಸಲ್ಯವನ್ನು ದೃಢಗೊಳಿಸಿ ಬುದ್ಧಿಬಲವನ್ನೂ ಸೌಖ್ಯವನ್ನೂ ಕೊಡುತ್ತದೆ. ತೇಜಸ್ಸನ್ನು ಹೆಚ್ಚಿಸುತ್ತದೆ. ಆದ್ದರಿಂದ ಶ್ರೇಯಸ್ಕಾಮರಾದ ಸಕಲ ಸಜ್ಜನರೂ ಅವಶ್ಯವಾಗಿ ಈ ಆಖ್ಯಾನವನ್ನು ಕೇಳುತ್ತಿರಬೇಕು (೧೨೧).

ಎಲೈ ಮಹಾಜನರೆ, ಈ ರೀತಿಯಲ್ಲಿ ಪುರಾತನವಾದ ಒಂದು ಪುಣ್ಯಚರಿತೆಯು ನಡೆಯಿತು. ನಿಮ್ಮೆಲ್ಲರಿಗೂ ಮಂಗಳವಾಗಲಿ! ಎಲ್ಲರೂ ಶ್ರದ್ಧೆಯಿಂದ ಈ ಗ್ರಂಥವನ್ನು ಪಠಿಸಿರಿ. ಮಹಾವಿಷ್ಣುವಿನ ಮಹಿಮೆಯು ಪ್ರಚುರವಾಗಲಿ (೧೨೨). ಶ್ರೀಮದ್ರಾಮಾಯಣದ ಶ್ರವಣದಿಂದಲೂ ಅದರ ಅರ್ಥವನ್ನು ಗ್ರಹಿಸುವುದರಿಂದಲೂ ಸಕಲದೇವತೆಗಳೂ ಸಂತುಷ್ಟ

ಭಕ್ತಾ ರಾಮಸ್ಯ ಯೇ ಚೇನಾಂ ಸಂಹಿತಾನ್ಮುಷಿಣಾ ಕೃತಾಮ್ |
ಲೇಖಯಂತೀಹ ಚ ನರಾಸ್ತ್ರೀಷಾಂ ನಾಸಸ್ತ್ರೀಷ್ವಪೇ* || ೧೨೪

ಇತ್ಯಾಷೇ ಶ್ರೀಮದ್ರಾಮಾಯಣೇ ವಾಲ್ಮೀಕೀಯೇ ಆದಿಕಾವ್ಯೇ
ಚತುರ್ವಿಂಶತಿಸಹಸ್ರಿಕಾಯಾಂ ಸಂಹಿತಾಯಾಂ ಯುದ್ಧಕಾಂಡೇ
ಏಕತ್ರೀಂಶದುತ್ತರಶತತಮಃ ಸರ್ಗಃ

ಶ್ರೀಮದ್ವಾಲ್ಮೀಕಿರಾಮಾಯಣೇ ಯುದ್ಧಕಾಂಡಃ ಸಂಪೂರ್ಣಃ



ರಾಗುವರು. ಪಿತೃಗಳು ಸಂತ್ಯಜ್ಜರಾಗುವರು. ಋಷಿಪ್ರಣೀತವಾದ
ಈ ಶ್ರೀರಾಮಚರಿತೆಯನ್ನು ಯಾರು ಭಕ್ತಿಯಿಂದ ಬರೆಯಿಸುವರೋ,
ಅವರಿಗೆ ಸದ್ಗತಿಯು ಲಭಿಸುವುದು (೧೨೩-೧೨೪).

ಇಲ್ಲಿಗೆ ಶ್ರೀಮದ್ರಾಮಾಯಣದ ಯುದ್ಧಕಾಂಡದಲ್ಲಿ ನೂರಮೂವತ್ತೊಂದನೆಯ ಸರ್ಗ

|| ಶ್ರೀರಾಮಚಂದ್ರಾರ್ಪಣಮಸ್ತು ||

ರಾವಣಾದಿನಿಹಂತಾರಂ ಶ್ರೀಶರುದ್ರಾದಿಸೇವಿತಮ್ |
ಸೀತಾದೇವೀಯುತಂ ಯೌದ್ಧೇ ರಾಮಂ ಧ್ಯಾಯೇತ್ ಹೃದಂಬುಜೇ ||



* ಸಮಾಪ್ತಿಯಲ್ಲಿ ಈ ಎರಡು ಶ್ಲೋಕಗಳನ್ನು ಪಠಿಸುವ ಸಂಪ್ರದಾಯವುಂಟು :

ಪ್ರಾಪ್ತರಾಜ್ಯಸ್ಯ ರಾಮಸ್ಯ ರಾಕ್ಷಸಾನಾಂ ವಧೇ ಕೃತೇ |
ಅಜಗ್ಮುರ್ಮುನಯಃ ಸರ್ವೇ ರಾಘವಂ ಪ್ರತಿನಂದಿತುಮ್ ||
ತಪಃಸ್ವಾಧ್ಯಾಯನಿರತಂ ತಪಸ್ವೀ ವಾಗ್ನಿದಾಂ ವರಮ್ |
ನಾರದಂ ಪರಿಪ್ರಚ್ಛ ವಾಲ್ಮೀಕಿರ್ಮುನಿವುಂಗಳವಮ್ ||

ಕಲ್ಯಾಣೋಲ್ಲಾಸಸೀಮಾ ಕಲಯತು ಕುಶಲಂ ಕಾಲಮೇಘಾಭಿರಾಮಾ
ಕಾಚಿತ್ ಸಾಕೇತಧಾಮಾ ಭವಗಹನಗತಿಕ್ಲಾಂತಿಹಾರಿಪ್ರಣಾಮಾ |
ಸೌಂದರ್ಯಹ್ರೀಣಕಾಮಾ ಧೃತಜನಕಸುತಾಸಾದರಾಪಾಂಗದಾಮಾ
ದಿಕ್ಷು ಪ್ರಖ್ಯಾತಭೂಮಾ ದಿವಿಷದಭಿನುತಾ ದೇವತಾ ರಾಮನಾಮಾ ||

ಕನಕನಿಕಷಭಾಸಾ ಸೀತಯಾಲಿಂಗಿತಾಂಗೋ
ನವಕುವಲಯದಾಮುಶ್ಯಾಮವರ್ಣಾಭಿರಾಮಃ |
ಅಭಿನವ ಇವ ವಿದ್ಯುನ್ಮಂಡಿತೋ ಮೇಘಖಂಡಃ
ಶಮಯತು ಮಮ ತಾಪಂ ಸರ್ವತೋ ರಾಮಚಂದ್ರಃ ||

ಮಂಗಲಂ ಕೋಸಲೇಂದ್ರಾಯ ಮಹನೀಯಗುಣಾತ್ಮನೇ |
ಚಕ್ರವರ್ತಿತನೂಜಾಯ ಸಾರ್ವಭೌಮಾಯ ಮಂಗಲಮ್ ||

ಅನುಬಂಧ

೧

ಸರ್ವೋಷಧೀಭಿರ್ಗಂಧೈಶ್ಚ ಸಮಾಲಭ್ಯ ನುಹಾಬಲಾಃ

—ಪುಟ ೧೦

ಯುದ್ಧಕಾಲದಲ್ಲಿ ಯೋಧರು ಕೆಲವು ಮೂಲಿಕೆಗಳನ್ನು ತಿಂದು ಗಂಧವನ್ನು ದೇಹಕ್ಕೆ ಬಳಿದುಕೊಳ್ಳುತ್ತಿದ್ದರೆಂದು ತಿಳಿದುಬರುತ್ತದೆ. ಆಯುಧಗಳ ಪೆಟ್ಟಿನಿಂದ ದೇಹಕ್ಕೆ ನಂಜೇರದಂತೆ ಈ ಗಂಧವು ತಡೆಯುತ್ತಿತ್ತು. ಅಥವಾ ಗಾಯದಮೇಲೆ ಇದನ್ನು ಹಚ್ಚುತ್ತಿದ್ದರೂ ಇರಬಹುದು.

ಕೋಷ್ಠಂ ಮಾಂಸೀ ಹರಿದ್ರೇ ದ್ವೇ ಮುರಾ ಶೈಲೇಯಚಂದನೇ |
ವಚಾಚಂಪಕಮುಸ್ತಾಶ್ಚ ಸರ್ವೋಷಧ್ಯೋ ದಶ ಸ್ಮೃತಾಃ ||

ಎಂದು ವೈದ್ಯಶಾಸ್ತ್ರದಲ್ಲಿರುವುದಾಗಿ ತಿಳಿದುಬರುತ್ತದೆ. 'ಕೋಷ್ಠಂ, ಜಟಾಮಾಂಸಿ, ಅರಿಸಿನ, ಮರದರಿಸಿನ, ಮುರಾ, ಕಲ್ನಾರು, ಚಂದನ, ಬಜಿ, ಸಂಪಗೆ, ತುಂಗಿಗಡ್ಡೆ - ಈ ಹತ್ತು ಮೂಲಿಕೆಗಳಿಗೆ ಸರ್ವೋಷಧಿಗಳೆಂದು ಹೆಸರು.

೨

ದಿವಸಸ್ಯಾಷ್ಟಮೇ ಭಾಗೇ ಶರೈರಗ್ನಿಶಿಖೋಪಮ್ನುಃ :

—ಪುಟಗಳು ೨೬೭-೨೬೮

ಏಕೇಭೈಕರಥಾ ತ್ರೈಶ್ವಾ ಪತ್ತಿಃ ಪಂಚಪದಾತಿಕಾ |
ಪತ್ತ್ಯಂಗೈಸ್ತ್ರಿಸ್ತುಗುಣೈಃ ಸರ್ವೈಃ ಕ್ರಮಾದಾಖ್ಯಾ ಯಥೋತ್ತರಮ್ |
ಸೇನಾಮುಖಂ ಗುಲ್ಮಗಣೌ ವಾಹಿನೀ ಪೃತನಾ ಚಮೂಃ |
ಅನೀಕಿನೀ ದಶಾನೀಕಿನೋಽಕ್ಷೌಹಿಣೀ (ಅಥ ಸಂಪದಿ) ||

— ಅನುರಕೋಶ, ಕ್ಷತ್ರಿಯವರ್ಗ

ಇದರ ಪ್ರಕಾರ ಸೇನೆಯ ಗಣನೆ ಈ ರೀತಿಯಲ್ಲಿದೆ: ಒಂದು ಆನೆ, ಒಂದು ರಥ, ಮೂರು ಕುದುರೆಗಳು, ಐವರು ಪದಾತಿಗಳು—ಹೀಗೆ ಹತ್ತು ಚತುರಂಗಬಲವುಳ್ಳ ಸೇನೆಯ ತುಕಡಿಗೆ 'ಪತ್ತಿ' ಎಂದು ಹೆಸರು.

- | | |
|-------------------|------------------------|
| ೩ ಪತ್ತಿ=೧ ಸೇನಾಮುಖ | ೩ ವಾಹಿನೀ=೧ ಪೃತನಾ |
| ೩ ಸೇನಾಮುಖ=೧ ಗುಲ್ಮ | ೩ ಪೃತನಾ=೧ ಚಮೂ |
| ೩ ಗುಲ್ಮ=೧ ಗಣ | ೩ ಚಮೂ=೧ ಅನೀಕಿನೀ |
| ೩ ಗಣ=೧ ವಾಹಿನೀ | ೧೦ ಅನೀಕಿನೀ=೧ ಅಕ್ಷೌಹಿಣೀ |

ಈ ಗಣನೆಯಂತೆ ಒಂದು ಅಕ್ಷೌಹಿಣಿಯಲ್ಲಿ ಕೆಳಗೆ ಕಂಡಂತೆ ಚತುರಂಗ ಬಲಗಳಿರುತ್ತವೆ:

ಆನೆಗಳು = ೨೧,೮೭೦
 ರಥಗಳು = ೨೧,೮೭೦
 ಕುದುರೆಗಳು = ೬೫,೬೧೦
 ಪದಾತಿಗಳು = ೧,೦೯,೩೫೦

ಒಟ್ಟು ೨,೧೮,೭೦೦

ಈ ಕ್ರಮದಲ್ಲಿ ಒಂದು ಚಮೂವಿಗೆ ಚತುರಂಗಬಲಗಳ ಸಂಖ್ಯೆ ಒಟ್ಟು ೭,೨೯೦ ಆಗುತ್ತದೆ. ಈ 'ಚಮೂ'ವನ್ನೇ ಮೂಲದಲ್ಲಿ 'ಅನೀಕ' ಎಂಬ ಶಬ್ದದಿಂದ ವ್ಯವಹರಿಸಿದ್ದಾರೆಂದು ವ್ಯಾಖ್ಯಾನಕಾರರು ಹೇಳುತ್ತಾರೆ. ಇದನ್ನು ನುಸರಿಸಿ ಕನ್ನಡ ಅನುವಾದದಲ್ಲಿ ಸಂಖ್ಯೆಯನ್ನು ಗೊತ್ತುಮಾಡಿ ಬರೆಯಲಾಗಿದೆ.

ಈ ಸಂದರ್ಭದಲ್ಲಿ ಪ್ರಾಚೀನರು ಹೇಳುವ ಒಂದು ಶ್ಲೋಕ ಉಂಟು: ನಾಗಾನಾಮಯುತಂ ತುರಂಗನಿಯುತಂ ಸಾರ್ಥಂ ರಥಾನಾಂ ಶತಂ ಪಾದಾತಂ ಶತಕೋಟಿಕರ್ತನವಿಧಾವೇಕಃ ಕಬಂಧೋ ರಣೇ | ಏವಂ ಕೋಟಿಕಬಂಧನರ್ತನವಿಧೌ ಕಿಂಚಿದ್ಧ್ವನಿಃ ಕಿಂಕಿಣೀ- ಯಾರ್ನಮಾರ್ಥಂ ಪರಮಾತ್ಮನೋ ರಘುಪತೇಃ ಕೋದಂಡಘಂಟಾರವಃ ||

ಅನನ್ವಿತವಾದ ಈ ಶ್ಲೋಕದ ತಾತ್ಪರ್ಯ ಇಷ್ಟು :

ಹತ್ತು ಸಾವಿರ ಆನೆಗಳೂ, ಒಂದು ಲಕ್ಷ ಕುದುರೆಗಳೂ, ನೂರೈವತ್ತು ರಥಗಳೂ, ಶತಕೋಟಿ ಪದಾತಿಗಳೂ ಕತ್ತರಿಸಲ್ಪಟ್ಟಾಗ ಶಿರೋಹೀನವಾದ ಒಂದು ಕಬಂಧವು ರಣಭೂಮಿಯಲ್ಲಿ ಕುಣಿಯುತ್ತಿತ್ತು. ಒಂದು ಕೋಟಿ ಕಬಂಧಗಳು ನರ್ತನಮಾಡಿವಾಗ ರಘುವೀರನ ಕೋದಂಡದಲ್ಲಿಡ್ದ ಕಿರು ಗೆಜ್ಜೆಯು ಒಂದುಸಲ ಜಣಗುಟ್ಟುತ್ತಿತ್ತು. ಹೀಗಿರುವಾಗ ಅರ್ಧಯಾಮದ ವರೆಗೆ ಶ್ರೀರಾಮನ ಕೋದಂಡದಲ್ಲಿಡ್ದ ಕಿರುಗೆಜ್ಜೆಗಳು ಅಖಂಡವಾಗಿ ಜಣಗುಟ್ಟಿದವು !

೩

ಮುಕ್ಷೇಣ ಗೀತಃ ಶ್ಲೋಕೋ ಮೇ ತನ್ನಿಬೋಧ ಪ್ಲವಂಗಮು

—ಪುಟ ೪೪೬

ಇಲ್ಲಿ ಒಂದು ಕಥೆಯುಂಟು : ಕಾಡಿನಲ್ಲಿ ಒಬ್ಬ ವ್ಯಾಧನನ್ನು ಒಂದು ಹುಲಿ ಅಟ್ಟಿಸಿಕೊಂಡು ಬಂದಿತು. ಅವನು ಭಯದಿಂದ ಒಂದು ಮರವನ್ನು ಹತ್ತಿದನು. ಹುಲಿ ಆ ಮರದ ಬುಡಕ್ಕೆ ಬಂದಾಗ ಮರದಮೇಲೆ ಒಂದು ಕರಡಿ ಕುಳಿತಿದ್ದುದು ಕಾಣಿಸಿತು. ಹುಲಿಯು ಕರಡಿಯನ್ನು ಕುರಿತು “ಮಿತ್ರ, ಆ ವ್ಯಾಧನು ನಮ್ಮೆಲ್ಲರಿಗೂ ಶತ್ರು. ಅವನನ್ನು ಕೆಳಗೆ ತಳ್ಳಿ ಬಿಡು. ಆತನನ್ನು ಕೊಲ್ಲುತ್ತೇನೆ” ಎಂದಿತು. ಆಗ ಕರಡಿಯು “ಅಯ್ಯಾ, ಈ ವ್ಯಾಧನು ನನ್ನ ವಾಸಸ್ಥಳಕ್ಕೆ ಬಂದಿದ್ದಾನೆ. ಇವನಿಗೆ ನಾನು ಆಶ್ರಯ ವನ್ನು ಕೊಡುವುದು ಧರ್ಮ. ಇವನನ್ನು ತಳ್ಳುವುದು ಪಾಪಕೃತ್ಯ. ಆದ್ದರಿಂದ ಇವನನ್ನು ನಾನು ಕೆಳಗೆ ಉರುಳಿಸುವುದಿಲ್ಲ” ಎಂದಿತು. ಅದು ವ್ಯಾಧನಿಗೆ ಧೈರ್ಯವನ್ನು ಹೇಳಿ ಸ್ವಲ್ಪ ಹೊತ್ತಿನಮೇಲೆ ನಿದ್ರೆಮಾಡಿತು. ಆಗ ಹುಲಿಯು ವ್ಯಾಧನನ್ನು ನೋಡಿ “ಅಯ್ಯಾ, ಆ ಕರಡಿಯನ್ನು ಕೆಳಗೆ ತಳ್ಳಿಬಿಡು! ಅದನ್ನು ತಳ್ಳಿದರೆ ನಿನ್ನನ್ನು ಕೊಲ್ಲದೆ ಉಳಿಸುವೆನು!” ಎಂದು ಆಶ್ವಾಸನೆಯನ್ನಿತ್ತಿತು. ಆಗ ವ್ಯಾಧನು ನಿದ್ರಿಸುತ್ತಿದ್ದ ಆ ಕರಡಿಯನ್ನು ಕೆಳಗೆ ತಳ್ಳಿದನು. ಕರಡಿಯು ಅಭ್ಯಾಸಬಲದಿಂದ ಕೆಳಗೆ ಬೀಳದೆ, ಮತ್ತೊಂದು ಕೊಂಬೆಯನ್ನು ಹಿಡಿದುಕೊಂಡು ಮರದಲ್ಲಿಯೇ ಕುಳಿತಿತು.

ಆಗ ಹುಲಿಯು “ ನೋಡಿದೆಯಾ, ಭಲ್ಲೂಕರಾಜ ! ಆ ವ್ಯಾಧನು ಪಾಪಿ ; ಕೃತಘ್ನ. ಈಗಲಾದರೂ ಅವನನ್ನು ಕೆಳಗುರುಳಿಸು ! ” ಎಂದಿತು. ಕರಡಿಯು “ ವ್ಯಾಘ್ರರಾಜ, ಇಲ್ಲ ; ವ್ಯಾಧನನ್ನು ತಳ್ಳಲಾರೆ. ಅವನು ಅಪರಾಧಿಯಾದರೂ ಅವನಿಗೆ ಅಪಕಾರವನ್ನು ಮಾಡಲಾರೆ ” ಎಂದು ನುಡಿದು ವ್ಯಾಧನನ್ನು ರಕ್ಷಿಸಿತು. ಇದೊಂದು ಪುರಾಣಪ್ರಸಿದ್ಧವಾದ ಕಥೆಯೆಂದು ಶ್ರೀ ಮಹೇಶ್ವರತೀರ್ಥರು ಬರೆದಿದ್ದಾರೆ.

೪

ಯೋಗಹಂ ಯಸ್ಯ ಯತಶ್ಚಾಹಂ ಭಗವಾಂಸ್ತದ್ವೈವೀತು ಮೇ

—ಪುಟ ೪೭೦

ಶ್ರೀರಾಮನು “ ಆತ್ಮಾನಂ ಮಾನುಷಂ ಮನ್ಯೇ ರಾಮಂ ದಶರಥಾತ್ಮಜಮ್ ” ಎಂದು ಹೇಳಿದನಷ್ಟೆ. ಇಲ್ಲಿ ಶ್ರುತಿಸ್ಮೃತಿ ಪ್ರಸಿದ್ಧವಾದ ಬ್ರಹ್ಮವಿದ್ಯೋಪದೇಶಮಾರ್ಗವು ಸೂಚಿತವಾಗಿದೆಯೆಂದು ತಿಲಕ ವ್ಯಾಖ್ಯಾನಕಾರರು ಬರೆಯುತ್ತಾರೆ: “ ನಾನು ದಶರಥನ ಪುತ್ರನೆಂದೂ ರಾಮ ಎಂಬ ಹೆಸರಿನ ಒಬ್ಬ ಮನುಷ್ಯನೆಂದೂ ತಿಳಿದುಕೊಂಡಿದ್ದೇನೆ. ನೀವಾದರೋ ‘ ತ್ರಯಾಣಾಂ ತ್ವಂ ಹಿ ಲೋಕನಾಮಾದಿಕರ್ತಾ ಸ್ವಯಂ ಪ್ರಭುಃ ’ ಇತ್ಯಾದಿಯಾಗಿ ಹೇಳುತ್ತೀರಿ. ನಾನೇ ಪರಮಾತ್ಮಸ್ವರೂಪನೆಂದು ಹೇಳುತ್ತೀರಿ. ‘ ಆತ್ಮಾನಂ ನಾವಬುಧ್ಯಸೇ = ನಿನ್ನ ನಿಜವಾದ ಆತ್ಮಸ್ವರೂಪವನ್ನು ತಿಳಿದುಕೊಂಡಿಲ್ಲ ’ ಎಂದು ತಿಳಿಸುತ್ತೀರಿ. ಇದು ಹೇಗೆ ? ” ಎಂದು ಶ್ರೀರಾಮನ ಪ್ರಶ್ನೆ. ‘ ಬ್ರಹ್ಮವಿದಾಂ ವರಃ ’ ಎಂದು ಬ್ರಹ್ಮನಿಗೆ ವಿಶೇಷಣವನ್ನು ಕೊಟ್ಟಿರುವುದು ಸದ್ಗುರು ಲಕ್ಷಣವನ್ನು ತಿಳಿಸುವುದಕ್ಕಾಗಿ. ಆದ್ದರಿಂದಲೇ ಈ ವಿಶೇಷಣವು ಪ್ರಕೃತದಲ್ಲಿ ಸಮರ್ಥನೀಯವಾಗುತ್ತದೆ. ಶಿಷ್ಯನಿಗೆ ಜಿಜ್ಞಾಸೆಯುಂಟಾಗಲು ಗುರುವು ಪರಮಾರ್ಥವನ್ನು ತಿಳಿಸುತ್ತಾನೆ. ಅನಂತರ ಬ್ರಹ್ಮನು ಶ್ರೀರಾಮನಿಗೆ ನೀನೇ ಪರಬ್ರಹ್ಮನೆಂದು ಬೋಧಿಸಿದ್ದಾನೆ. ‘ ತತ್ತ್ವಮಸಿ ’ ಎಂಬ ಮಹಾವಾಕ್ಯದ ಅರ್ಥವು ಈ ಸ್ವಕರಣದಲ್ಲಿ ವ್ಯಕ್ತವಾಗಿದೆ.

೫

ಅಷ್ಟಾವಕ್ರೇಣ ಧರ್ಮಾತ್ಮಾ ಕಹೋಲೋ ಬ್ರಾಹ್ಮಣೋ ಯಥಾ

—ಪುಟಗಳು ೪೮೦-೪೮೨

ಈ ಕಥೆಯು ಮಹಾಭಾರತದ ವನಪರ್ವದಲ್ಲಿ ಬಂದಿದೆ : ಕಹೋಲ-ಕಹೋಡ ಎಂದು ಅಲ್ಲಿ ಪಾಠಾಂತರವಿದೆ. ಉದ್ದಾಲಕನೆಂಬ ಮಹರ್ಷಿಗೆ ಕಹೋಡನೆಂಬ ಶಿಷ್ಯನಿದ್ದನು. ಉದ್ದಾಲಕನ ಮಗನಾದ ಶ್ವೇತಕೇತು ಮತ್ತು ಕಹೋಡ ಇಬ್ಬರೂ ಸಹಪಾಠಿಗಳು. ಕಹೋಡನ ವಿದ್ಯಾಭ್ಯಾಸವು ಮುಗಿದಮೇಲೆ ಉದ್ದಾಲಕನು ಆತನ ಗುಣಗಳಿಗೆ ಮೆಚ್ಚಿ ತನ್ನ ಮಗಳಾದ ಸುಜಾತೆಯನ್ನು ಅವನಿಗೆ ಕೊಟ್ಟು ಮದುವೆಮಾಡಿದನು. ಸುಜಾತೆ ಗರ್ಭಿಣಿಯಾದಳು. ಆಗ ಸಂಸಾರದ ತೊಂದರೆಯಿಂದ ಕಹೋಡನು ಹಣವನ್ನು ಸಂಪಾದಿಸುವುದಕ್ಕಾಗಿ ಜನಕನ ಆಸ್ಥಾನಕ್ಕೆ ಹೋದನು. ಅಲ್ಲಿ ವರುಣಪುತ್ರನಾದ ಬಂದಿ ಎಂಬ ಪಂಡಿತನಿದ್ದನು. ಅವನು ವಾದದಲ್ಲಿ ಅಗ್ರಗಣ್ಯ. ತನ್ನೊಡನೆ ವಾದ ಮಾಡಿ ಸೋತವರನ್ನು ಸಮುದ್ರದಲ್ಲಿ ಮುಳುಗಿಸಿಬಿಡುತ್ತಿದ್ದನು. ಕಹೋಡನು ಬಂದಿಯೊಡನೆ ವಾದ ಮಾಡಿ ಸೋತುಹೋದನು. ಕಹೋಡನನ್ನು ಸಮುದ್ರದಲ್ಲಿ ಮುಳುಗಿಸಲಾಯಿತು.

ಇತ್ತ ಸುಜಾತೆ ಅಷ್ಟಾವಕ್ರನನ್ನು ಹಡೆದಳು. ಅಷ್ಟಾವಕ್ರನಿಗೆ ಅವನ ತಂದೆಯ ವೃತ್ತಾಂತವು ತಿಳಿಯದಂತೆ ರಹಸ್ಯವಾಗಿ ಇಡಲ್ಪಟ್ಟಿತು. ಮಾತಾ ಮಹನಾದ ಉದ್ದಾಲಕನೇ ಅವನನ್ನು ಸಾಕಿ ಬೆಳೆಸಿದನು. ಬಾಲ್ಯದಲ್ಲಿಯೇ ಅವನು ಮಹಾವಿದ್ವಾಂಸನೆಂದೂ ಜ್ಞಾನಿಯೆಂದೂ ಖ್ಯಾತಿ ಗಳಿಸಿದನು. ಒಂದು ದಿನ ಅವನಿಗೆ ತಂದೆಯಾದ ಕಹೋಡನ ವೃತ್ತಾಂತವು ತಿಳಿಯಿತು. ಕೂಡಲೆ ಅಷ್ಟಾವಕ್ರನು ಜನಕನ ಆಸ್ಥಾನಕ್ಕೆ ಹೋಗಿ ಬಂದಿಯೊಡನೆ ವಾದವನ್ನು ಹೂಡಿ, ಸಭಾಮಧ್ಯದಲ್ಲಿ ಅವನನ್ನು ಸೋಲಿಸಿದನು. ಸಭಾನಿಯಮದಂತೆ ಬಂದಿಯನ್ನೇ ಸಮುದ್ರದಲ್ಲಿ ಮುಳುಗಿಸಬೇಕಾಗಿ ಬಂದಿತು. ಆಗ ಬಂದಿಯು ಸಮುದ್ರದಲ್ಲಿ ಮುಳುಗಿಸಿದ್ದ ಕಹೋಡನನ್ನು ತನ್ನ ತಂದೆಯಾದ ವರುಣನ ಅನುಗ್ರಹದಿಂದ ಬದುಕಿಸಿಕೊಟ್ಟು, ತಾನು ಸಮುದ್ರದಲ್ಲಿ ಮುಳುಗಿದನು. ಈ ರೀತಿಯಲ್ಲಿ ಅಷ್ಟಾವಕ್ರನು ತನ್ನ ವಂಶದ ಕೀರ್ತಿಯನ್ನು ಲಿಸಿ ತಂದೆಯನ್ನು ಬದುಕಿಸಿಕೊಂಡನು.

ಅತ್ರ ಪೂರ್ವಂ ಮಹಾದೇವಃ ಪ್ರಸಾದಮಕರೋತ್ ಪ್ರಭುಃ

—ಪುಟ ೫೦೫

ಸೇತುಬಂಧನಕ್ಕೆ ಪೂರ್ವದಲ್ಲಿ ಶ್ರೀರಾಮನಿಗೆ ಶಿವನು ಪ್ರಸನ್ನನಾದ ನೆಂದೂ ಅದೇ ಸ್ಥಳದಲ್ಲಿ ಶ್ರೀರಾಮನು ಶಿವಲಿಂಗವನ್ನು ಪ್ರತಿಷ್ಠಾಪಿಸಿ ಪೂಜಿಸಿದನೆಂದೂ ರಾಮೇಶ್ವರದ ವೃತ್ತಾಂತವು ಇಲ್ಲಿ ಸೂಚಿತವಾಗುತ್ತದೆ. ವಾಲ್ಮೀಕಿ ರಾಮಾಯಣದಲ್ಲಿ ಹಿಂದೆ ಇದರ ವರ್ಣನೆ ಬಂದಿಲ್ಲ. ಆದ್ದರಿಂದ ಸಾಮಂಜಸ್ಯ ಹೇಗೆ? ಎಂಬ ಪ್ರಶ್ನೆ ಹುಟ್ಟುತ್ತದೆ. ಶ್ರೀ ಗೋವಿಂದರಾಜರು ಹೀಗೆ ಹೇಳುತ್ತಾರೆ :

ಮಹಾದೇವನೆಂದರೆ ಸಮುದ್ರರಾಜ. ಅವನು ಕುಸಿತನಾದ ಶ್ರೀರಾಮನಿಗೆ, ಪ್ರಸಾದಂ=ಪ್ರಸನ್ನತೆಯನ್ನು ಉಂಟುಮಾಡಿದನು. ಸಮುದ್ರವನ್ನು ಒಣಗಿಸುವೆನೆಂದು ಕ್ರುದ್ಧನಾದ ಶ್ರೀರಾಮನನ್ನು ವಿನಯವಚನಗಳಿಂದ ಪ್ರಸನ್ನನನ್ನಾಗಿ ಮಾಡಿಕೊಂಡನು. ಈ ಅರ್ಥವೇ ಇಲ್ಲಿ ವಿವಕ್ಷಿತ. ಮಹಾದೇವನೆಂದರೆ ರುದ್ರನಲ್ಲ. ಏಕೆಂದರೆ, ಆ ಸಂದರ್ಭದ ವರ್ಣನೆ ಹಿಂದೆ ಬಂದಿಲ್ಲ. 'ಹಿಂದೆ ಬರೆದಿದ್ದರೂ ಇಲ್ಲಿ ವರ್ಣಿಸಿರುವುದರಿಂದ ರುದ್ರನು ಪ್ರಸನ್ನನಾದನೆಂಬ ಕಥೆಯನ್ನು ಊಹಿಸಿಕೊಳ್ಳಬಹುದಲ್ಲವೆ? ಈ ಪ್ರಕರಣದಲ್ಲಿಯೇ ಅಂಗದನು ವಿಕಟನನ್ನು ಕೊಂದನೆಂದು ಹೇಳಿದೆ. ಅದು ಹಿಂದೆ ಉಕ್ತವಾಗಿಲ್ಲ. ಆದರೂ ಇಲ್ಲಿ ಅನುವಾದಮಾಡಿದ್ದರಿಂದ, ವಿಕಟನನ್ನು ಅಂಗದನು ಕೊಂದನೆಂದು ಒಪ್ಪಿಕೊಳ್ಳುತ್ತೇವೆ, ಅಲ್ಲವೆ?' ಎಂದು ಯಾರಾದರೂ ಕೇಳಬಹುದು. ಅದು ಸರಿಯಲ್ಲ. ರುದ್ರನು ಶ್ರೀರಾಮನಿಗೆ ಪ್ರಸನ್ನನಾಗಲು ಅಥವಾ ಅವನನ್ನು ಪ್ರಸನ್ನನನ್ನಾಗಿ ಮಾಡಿಕೊಳ್ಳಲು ಯಾವ ನಿಮಿತ್ತವೂ ಇರಲಿಲ್ಲ. ಕೂರ್ಮಪುರಾಣ, ಪದ್ಮಪುರಾಣ ಮೊದಲಾದವುಗಳಲ್ಲಿ ರಾಮೇಶ್ವರಲಿಂಗಪ್ರತಿಷ್ಠೆಯ ವಿಷಯವು ಹೇಳಲ್ಪಟ್ಟದೆಯಾದ್ದರಿಂದ, ಇಲ್ಲಿಯೂ ಮಹಾದೇವನೆಂದರೆ ರುದ್ರನೆಂದು ಹೇಳುವುದು ಯುಕ್ತವಲ್ಲವೆ? ಅಲ್ಲ. ವಾಲ್ಮೀಕಿ ಪುರಾಣವು ಇತಿಹಾಸ. ಇದು ವೇದೋಪಬೃಂಹಣವೆನಿಸಿಕೊಂಡಿದೆ. ಪುರಾಣಕ್ಕಿಂತ ಇತಿಹಾಸವೂ

ನೇದವೂ ಶ್ರೇಷ್ಠವಾದದ್ದು. ಕೂರ್ಮಪುರಾಣಗಳು ತಾನುಸಪುರಾಣಗಳು. ರಾಮಾಯಣಕ್ಕೆ ವಿರುದ್ಧವಾದ ತಾನುಸಪುರಾಣಗಳು ಪ್ರಾಮಾಣಿಕವಲ್ಲ, ಇತ್ಯಾದಿ.

ಒಂದು ವ್ಯಾಖ್ಯಾನದಲ್ಲಂತೂ 'ಅತ್ರ ಪೂರ್ವಂ ಮಹಾದೇವಃ' ಎಂಬಲ್ಲಿ, ಅತ್ರಪೂರು ಅನ್ಮೃತಾದೇವಃ ಎಂದು ಪದವಿಭಾಗಮಾಡಿದ್ದಾರೆ. ತ್ರಪು ಎಂದರೆ ತವರ ಅಥವಾ ಸೀಸ. ಅತ್ರಪು=ಚಿನ್ನ! ಅತ್ರಪುವಿನಂತೆ ಊರುಗಳುಳ್ಳವಳು ಸೀತೆ. ಅವಳ ಸಂಬೋಧನೆ-ಹೇ ಅತ್ರಪೂರು! ಅನ್ಮೃತಾದೇವಃ-ಅಪ್ ಮಹಾದೇವ=ಜಲಾಧಿದೇವತೆಯಾದ ವರುಣ.

ಈ ವ್ಯಾಖ್ಯಾತೃಗಳಿಗೆ ಶಿವನನ್ನು ಮಹಾದೇವನೆಂದು ಕರೆಯಲೂ ಅವನು ಶ್ರೀರಾಮನಿಗೆ ಪ್ರಸನ್ನನಾದನೆಂಬುದನ್ನು ಒಪ್ಪಲೂ ಮನಸ್ಸಿಲ್ಲ. ವರುಣನನ್ನು ಮಹಾದೇವನೆಂದು ಕರೆಯಬಹುದು. ಅವನು ಶ್ರೀರಾಮನಿಗೆ ಪ್ರಸನ್ನನಾಗಬಹುದು.

ಮಹಾದೇವ ಪದವು ಶಿವನಲ್ಲಿ ಯೋಗರೂಢವಾದದ್ದು. 'ವಾಮದೇವೋ ಮಹಾದೇವಃ ಸ್ಥಾಣೂ ರುದ್ರ ಉಮಾಪತಿಃ' ಎಂದು ಅನುರಕೋಶ ದಲ್ಲಿದೆ. ಯುದ್ಧಕಾಂಡದಲ್ಲಿಯೇ 'ಷಡರ್ಥನಯನಃ ಶ್ರೀಮಾನ್ ಮಹಾದೇವೋ ವೃಷಧ್ವಜಃ', 'ಮಹಾದೇವಪ್ರಸಾದಾಚ್ಚ' ಎಂಬಲ್ಲಿ ಶಿವನೆಂಬ ಅರ್ಥವು ಸ್ಪಷ್ಟವಾಗಿದೆ. ಈ ಅರ್ಥವನ್ನು ಪ್ರಕೃತದಲ್ಲಿ ತೃಜಿಸಲು ಯುಕ್ತವಾದ ಕಾರಣವಿಲ್ಲ. ಸೇತುಬಂಧನವನ್ನಾರಂಭಿಸುವಾಗ ನಿರ್ವಿಘ್ನತಾ ಸಿದ್ಧಿಗಾಗಿ ಶಿವಪ್ರತಿಷ್ಠೆಯನ್ನು ಶ್ರೀರಾಮನು ಮಾಡಿರಬಹುದು. ಕೆಲವು ಪುರಾಣಗಳಲ್ಲಿ ಲಂಕೆಯಿಂದ ಹಿಂದಿರುಗುವಾಗ ರಾಮೇಶ್ವರಪ್ರತಿಷ್ಠೆಯಾಯಿತೆಂದು ಹೇಳಿದೆ. ಈ ಎರಡು ಪಕ್ಷಗಳಲ್ಲದೆ, ಕಾಲಾಂತರದಲ್ಲಿ ಶ್ರೀರಾಮನು ಸೇತುಬಂಧನಸ್ಥಳದಲ್ಲಿ ಲಿಂಗಸ್ಥಾಪನೆಯನ್ನು ಮಾಡಿದನೆಂದು ಸ್ಕಾಂದಪುರಾಣದಲ್ಲಿದೆ. ಈ ಮೂರು ಪಕ್ಷಗಳಲ್ಲಿಯೂ 'ಶಿವನು ಪ್ರಸನ್ನನಾದನು' ಎಂಬ ವಚನವು ಯುಕ್ತವಾಗಿಯೇ ಇದೆ. ಈ ಪ್ರಮಾಣಗಳನ್ನು ಗಮನಿಸಬಹುದು :

(೧) ಸೇತುನುಧ್ಯೇ ಮಹಾದೇವಮೀಶಾನಂ ಕೃತ್ತಿವಾಸಸಮ್ |
 ಸಾಮಿಸೋಮಲಸತ್‌ಫಾಲಂ ಸ್ಥಾಪಯಾಮಾಸ ರಾಘವಃ ||
 ತಸ್ಯ ದೇವೋ ಮಹಾದೇವಃ ಪಾರ್ವತ್ಯಾ ಸಹ ಶಂಕರಃ |
 ಪ್ರತ್ಯಕ್ಷ ಏವ ಭಗವಾನ್ ದತ್ತವಾನ್ ವರಮುತ್ತಮಮ್ ||

—ಕೂರ್ಮಪುರಾಣ

(೨) ಸೇತುಮಾರಭಮಾಣಸ್ತು ತತ್ರ ರಾಮೇಶ್ವರಂ ಶಿವಮ್ |
 ಸಂಸ್ಥಾಪ್ಯ ಪೂಜಯಾಮಾಸ ರಾಮೋ ಲೋಕಹಿತಾಯ ಚ ||
 ಪ್ರಣಮೇತ್ ಸೇತುಬಂಧಂ ಯೋ ದೃಷ್ಟ್ವಾ ರಾಮೇಶ್ವರಂ ಶಿವಮ್
 ಬ್ರಹ್ಮಹತ್ಯಾದಿ ಪಾವೇಭ್ಯೋ ಮುಚ್ಯತೇ ತದನುಗ್ರಹಾತ್ ||

ಪುಷ್ಪಕವಿಮಾನದಲ್ಲಿ ಆಯೋಧ್ಯೆಗೆ ಹಿಂದಿರುಗುವಾಗ—

ಅತ್ರ ರಾಮೇಶ್ವರೋ ದೇವೋ ಮಯಾ ಶಂಭುಃ ಪ್ರತಿಷ್ಠಿತಃ ||

—ಅಧ್ಯಾತ್ಮರಾಮಾಯಣ

(೩) ಪದ್ಮಪುರಾಣದಲ್ಲಿ ಶ್ರೀರಾಮನು ಪುಷ್ಪಕದಿಂದಿಳಿದು ಶಿವಲಿಂಗವನ್ನು
 ಸ್ಥಾಪಿಸಿದನೆಂದು ಹೇಳಿದೆ.

(೪) ರಾಮೋ ವೈ ಸ್ಥಾಪಯಾಮಾಸ ಶಿವಲಿಂಗಮನುತ್ತಮಮ್ |
 ಲಿಂಗಸ್ಥಂ ಪೂಜಯಾಮಾಸ ರಾಘವಸ್ತಂ ಸ ಈಶ್ವರಮ್ ||

—ಸ್ಕಾಂದಪುರಾಣ

(೫) ಆಗ್ನೇಯ ಪುರಾಣದಲ್ಲಿ ಶಿವನು ಶ್ರೀರಾಮನನ್ನುದ್ದೇಶಿಸಿ “ವಿಶ್ವಾತ್ಮ,
 ಸರ್ವವೂ ನಿನ್ನ ಲೀಲೆ. ನಿನ್ನ ಇಷ್ಟದಂತಾಗಲಿ. ರಾಮನಾಥ
 ಎಂಬ ಹೆಸರಿನಲ್ಲಿ ನನ್ನ ಲಿಂಗವನ್ನು ಇಲ್ಲಿ ಸ್ಥಾಪಿಸು” ಎಂದು ನುಡಿದ
 ನೆಂದೂ ಅದರಂತೆ ರಾಮನಾಥ ಪ್ರತಿಷ್ಠೆಯಾಯಿತೆಂದೂ ಕಥೆ ಇದೆ.

(೬) ರಾಮಾಯಣಶಿರೋಮಣಿ ಎಂಬ ವ್ಯಾಖ್ಯಾನದಲ್ಲಿ ಹೀಗೆ ಬರೆದಿದೆ :
 “ರಾಮೇಶ್ವರ ದೇವಸ್ಥಾನದ ಒಂದು ಹಳೆಯ ಗೋಡೆಯು ಕುಸಿ
 ದಾಗ, ಒಂದು ತಾಮ್ರಶಾಸನವು ದೊರೆಯಿತು. ರಾಮೇಶ್ವರದ
 ರಾಜನು ಆ ಶಾಸನವನ್ನು ಕಾಶಿಗೆ ಕಳಿಸಿದನು. ಅದರಲ್ಲಿ ಈ
 ಶ್ಲೋಕವಿದೆ :

ಶಂಭೋಃ ಪ್ರೀತ್ಯೈ ಯೋ ಮಯಾಕಾರಿ ಧರ್ಮಃ
 ಸ್ವೇ ಸ್ವೇ ಕಾಲೇ ಮಾನನೀಯೋ ಭವದ್ಭಿಃ |
 ನಾನಾವರ್ಣಾನ್ ಭಾವಿನೋ ಭೂಮಿಪಾಲಾನ್
 ಭೂಯೋ ಭೂಯೋ ಯಾಚತೇ ರಾಮಚಂದ್ರಃ ||

೭

ತತೋ ಲಕ್ಷ್ಮಣನಾಸಾದ್ಯ ವೈದೇಹೀಂ ಚಾಭ್ಯನಾದಯತ್

—ಶ್ಲೋಕಗಳು ೫೪೪-೫೪೫

ಭರತನು ಲಕ್ಷ್ಮಣನನ್ನು ವಂದಿಸಿದನು ಎಂಬ ಅರ್ಥವು ಈ ಮಾತಿನಿಂದ ಸರಳವಾಗಿ ಹೊರಡುತ್ತದೆ. ಈ ಪಕ್ಷದಲ್ಲಿ 'ವೈದೇಹೀಂ ಚ' ಎಂಬಲ್ಲಿರುವ 'ಚ' ಶಬ್ದವೂ ಉಪಪನ್ನವಾಗುತ್ತದೆ. ತಿಲಕವ್ಯಾಖ್ಯಾನದಲ್ಲಿ "ಲಕ್ಷ್ಮಣನು ಭರತನಿಗಿಂತ ವಯಸ್ಸಿನಲ್ಲಿ ಚಿಕ್ಕವನೆಂಬುದು ದಿಟ. ಆದರೆ ಶ್ರೀರಾಮನೊಡನೆ ಹದಿನಾಲ್ಕು ವರ್ಷಗಳವರೆಗಿದ್ದ ಅವನನ್ನು ಸೇವಿಸಿದ್ದರಿಂದಲೂ ಹಿರಿಯರನ್ನು ಈ ರೀತಿಯಲ್ಲಿ ಸೇವಿಸಬೇಕೆಂದು ತನ್ನ ಆಚರಣೆಯಿಂದ ಮಾರ್ಗದರ್ಶನವನ್ನು ನೀಡಿದ್ದರಿಂದಲೂ ಪೂಜ್ಯನಾಗಿದ್ದಾನೆಂದು ಭರತನು ಲಕ್ಷ್ಮಣನನ್ನು ವಂದಿಸಿದ್ದು ಉಚಿತವೇ ಸರಿ" ಎಂದು ಬರೆದಿದೆ.

ಕಾಳಿದಾಸನು ಈ ಸಂದರ್ಭವನ್ನು ವರ್ಣಿಸುತ್ತ ರಘುವಂಶದ ಹದಿನೂರನೆಯ ಸರ್ಗದಲ್ಲಿ—

ಸೌಮಿತ್ರಿಣಾ ತದನು ಸಂಸಸೃಜೇ ಸ ಚೈನ-

ಮುತ್ತಾಸ್ಯ ನಮ್ರಶಿರಸಂ ಭೃಶಮಾಲಿಲಿಂಗ ||

ಎಂದು ಹೇಳಿದ್ದಾನೆ. ಇಲ್ಲಿಯೂ ಸಹ "ಭರತನು ಲಕ್ಷ್ಮಣನಿಗೆ ವಂದಿಸಿದನು. ನಮ್ರಶಿರಸ್ಕನಾದ ಭರತನನ್ನು ಮೇಲೆತ್ತಿ ಲಕ್ಷ್ಮಣನು ಆಲಿಂಗಿಸಿಕೊಂಡನು" ಎಂಬುದು ಯಥಾಶ್ರುತವಾಗಿ ಹೊರಡುವ ಅರ್ಥ. ಮಲ್ಲಿನಾಥರು ಈ ಶ್ಲೋಕಕ್ಕೆ ವ್ಯಾಖ್ಯಾನವನ್ನು ಬರೆಯುತ್ತ "ಭರತನು ಲಕ್ಷ್ಮಣನೊಡನೆ ಬಂದು ಸೇರಿದನು. ಆಗ ನಮ್ರಸ್ಕರಿಸಿದ ಲಕ್ಷ್ಮಣನನ್ನು ಭರತನು ಮೇಲೆತ್ತಿ ಆಲಿಂಗಿಸಿಕೊಂಡನು" ಎಂದು ಎಳೆದುದು

ಅರ್ಥಮಾಡಿದ್ದಾರೆ. ಈ ವ್ಯಾಖ್ಯಾನವು ಕ್ಲಿಷ್ಟವೆಂಬುದು ಅವರಿಗೂ ಗೊತ್ತು. ಆದ್ದರಿಂದಲೇ, 'ಅನಾರ್ಜವ'ದಿಂದ ಹೀಗೇಕೆ ವ್ಯಾಖ್ಯಾನ ಮಾಡಿದ್ದು ? ಎಂದು ತಾವೇ ಆಶಂಕಿಸಿ, 'ತತೋ ಲಕ್ಷ್ಮಣಮಾಸಾದ್ಯ....' ಎಂಬ ರಾಮಾಯಣ ಶ್ಲೋಕದ ಟೀಕಾಕಾರರನ್ನವಲಂಬಿಸಿ ತಾವು ಹಾಗೆ ಬರೆದಿರುವುದಾಗಿ ತಿಳಿಸಿದ್ದಾರೆ.

೮

ಲಬ್ಧ್ವಾ ಕುಲಧನಂ ರಾಜಾ ಲಂಕಾಂ ಪ್ರಾಯಾದ್ವಿಭೀಷಣಃ

—ಶ್ಲೋಕ ೫೬೫

ಕುಲಧನವೆಂದರೆ ಇಕ್ಷ್ವಾಕುವಂಶದ ರಾಜರು ಪೂಜಿಸುತ್ತಿದ್ದ ಶ್ರೀರಂಗ ವಿಗ್ರಹವೆಂದು ಕೆಲವರು ಹೇಳುತ್ತಾರೆ. ಆದರೆ ಇಕ್ಷ್ವಾಕುವೆಂಬ ಶಬ್ದವು ಮೂಲದಲ್ಲಿಲ್ಲ. ಅಲ್ಲದೆ ಮುಂದೆ ಅವತಾರ ಸಮಾಪ್ತಿಯ ಸಮಯದಲ್ಲಿ ಶ್ರೀರಾಮನು ವಿಭೀಷಣನನ್ನು ಕುರಿತು—

ಕಿಂಚಾನ್ಯದ್ವಕ್ತುಮಿಚ್ಛಾಮಿ ರಾಕ್ಷಸೇಂದ್ರ ಮಹಾಮತೇ |
ಆರಾಧಯ ಜಗನ್ನಾಥಮಿಕ್ಷ್ವಾಕುಕುಲದೈವತಮ್ ||

—ಉತ್ತರ. ಸ. ೧೦೮, ಶ್ಲೋ. ೫೦

ಎಂದು ಹೇಳಿ ಶ್ರೀರಂಗವಿಗ್ರಹವನ್ನು ಕೊಟ್ಟನೆಂದು ಸೂಚನೆ ಇದೆ.

ಪದ್ಮಪುರಾಣದಲ್ಲಿಯೂ ಅವತಾರಸಮಾಪ್ತಿ ಸಮಯದಲ್ಲಿ—

ಯಾವಚ್ಛಂದ್ರಶ್ಚ ಸೂರ್ಯಶ್ಚ ಯಾವತ್ತಿಷ್ಠತಿ ಮೇದಿನೀ |
ತಾವದ್ರಾಮಸ್ಯ ರಾಜ್ಯಸ್ಯಃ ಕಾಲೇ ಮಮ ಪದಂ ವ್ರಜ ||
ಇತ್ಯುಕ್ತ್ವಾ ಪ್ರದದೌ ತಸ್ಮೈ ಸ್ವವಿಶ್ಲೇಷಾಸಹಿಷ್ಣವೇ |
ಶ್ರೀರಂಗಶಾಯಿನಂ ಸ್ವಾಚ್ಯಮಿಕ್ಷ್ವಾಕುಕುಲದೈವತಮ್ ||

ರಂಗಂ ವಿನಾನಮಾದಾಯ ಲಂಕಾಂ ಪ್ರಾಯಾದ್ವಿಭೀಷಣಃ ||

ಎಂದು ಹೇಳಿದೆ. ಆದ್ದರಿಂದ ಪ್ರಕೃತದಲ್ಲಿ ಕುಲಧನವೆಂದರೆ ರಾಕ್ಷಸವಂಶದ ಆಸ್ತಿಯಾದ ಲಂಕಾರಾಜ್ಯವೆಂದು ಹೇಳುವುದು ಯುಕ್ತವಾಗಿ ತೋರುತ್ತದೆ.

ಪರಿಶಿಷ್ಟ

ಸಮಗ್ರವಾದ ಶ್ರೀಮದ್ರಾಮಾಯಣದ ಮತ್ತು ಸುಂದರಕಾಂಡದ ಪಾರಾಯಣ ವಿಧಿಗಳನ್ನು ಬಾಲಕಾಂಡ ಮತ್ತು ಸುಂದರಕಾಂಡದ ಸಂಪುಟಗಳಲ್ಲಿ ತಿಳಿಸಲಾಗಿದೆ. ಭಕ್ತಜನರ ಸೌಕರ್ಯಾರ್ಥವಾಗಿ ಇಲ್ಲಿ ಕೆಲವು ಪರಿಶಿಷ್ಟವಿಷಯಗಳನ್ನು ಬರೆಯಲಾಗಿದೆ.

ವಾಸಂತಂ ಶಾರದಂ ಚೇತಿ ನವರಾತ್ರಂ ದ್ವಿಧಾ ಭವೇತ್ |

ದ್ವಯೋರವಶ್ಯಂ ಶ್ರೋತವ್ಯಂ ಪಾಠ್ಯಂ ರಾಮಾಯಣಂ ಭವೇತ್ ||
ಎಂದು ಪಾರಾಶರ್ಯೋಪವುರಾಣದಲ್ಲಿ ಹೇಳಿದೆ. ಅದರ ಪ್ರಕಾರ ಚೈತ್ರ ಶುದ್ಧ ಪಾಡ್ಯದಿಂದಲೂ ಆಶ್ವಯುಜ ಶುದ್ಧ ಪಾಡ್ಯದಿಂದಲೂ ಒಂಬತ್ತು ದಿನಗಳು ರಾಮಾಯಣದ ಶ್ರವಣ ಮತ್ತು ಪಾರಾಯಣಗಳಿಗೆ ಪ್ರಶಸ್ತವಾದವು. ದಶಮಿಯ ದಿನ ಶ್ರೀರಾಮ ಪಟ್ಟಾಭಿಷೇಕೋತ್ಸವವನ್ನು ಆಚರಿಸಬೇಕು.

ಸಾಮ್ರಾಜ್ಯ ಪಟ್ಟಾಭಿಷೇಕ : ಶುಕ್ಲಪಕ್ಷದ ಪುನರ್ವಸುನಕ್ಷತ್ರ ದಿಂದಾರಂಭಿಸಿ ಮುಂದಿನ ಪುನರ್ವಸುವಿನವರೆಗೆ ಪ್ರತಿದಿನವೂ ೨೦ ಸರ್ಗಗಳಂತೆ ಪಾರಾಯಣಮಾಡುವುದು. ಒಂದು ಸಮಗ್ರ ಪಾರಾಯಣವು ಮುಗಿದೊಡನೆ ಪಟ್ಟಾಭಿಷೇಕ. ಅದೇ ಪುನರ್ವಸುವಿನಲ್ಲಿ ಮತ್ತೆ ಮುಂದಿನ ಪಾರಾಯಣದ ಆರಂಭ. ಹೀಗೆ ಮಾಡುತ್ತಹೋದಾಗ ೧೦೮ನೆಯ ಪಟ್ಟಾಭಿಷೇಕವು ಸಾಮ್ರಾಜ್ಯ ಪಟ್ಟಾಭಿಷೇಕವೆನಿಸಿಕೊಳ್ಳುವುದು. ಇದಕ್ಕೆ ಬಹುದೀರ್ಘಕಾಲ ಬೇಕು. ಆದ್ದರಿಂದ, ಚೈತ್ರ ಶುದ್ಧ ನವಮಿಯಿಂದ ಆರಂಭಿಸಿ ಬಹುಳ ನವಮಿಗೆ ಒಂದು ಪಾರಾಯಣ; ಪಟ್ಟಾಭಿಷೇಕ. ಮತ್ತೆ ಪಾರಾಯಣದ ಆರಂಭ. ಈ ಕ್ರಮದಂತೆ ಒಂದು ವರ್ಷದಲ್ಲಿ ೨೪ ಪಾರಾಯಣಗಳನ್ನು ಮುಗಿಸಿ ಆಚರಿಸುವ ಪಟ್ಟಾಭಿಷೇಕಕ್ಕೂ ಸಾಮ್ರಾಜ್ಯ ಪಟ್ಟಾಭಿಷೇಕವೆಂಬ ಹೆಸರಿದೆ.

ಪುಷ್ಯವನ್ನು ಹೊರತಾಗಿ ಯಾವ ಮಾಸದಲ್ಲಾದರೂ ಆರಂಭಿಸಿ, ಒಟ್ಟು ೧೦೮ ಅಥವಾ ೨೮ ಪಾರಾಯಣಗಳನ್ನು ಮುಗಿಸಿ ಆಚರಿಸುವ ಪಟ್ಟಾಭಿಷೇಕವನ್ನೂ ಸಾಮ್ರಾಜ್ಯ ಪಟ್ಟಾಭಿಷೇಕವೆಂದು ಹೇಳುವುದುಂಟು.

ಪುನರ್ವಸುತ್ರಯ ಪಾರಾಯಣ : ಪುನರ್ವಸುವಿನಲ್ಲಿ ಆರಂಭಿಸಿ ದಿನಕ್ಕೆ ಹತ್ತು ಸರ್ಗಗಳಂತೆ ಎರಡು ತಿಂಗಳು (ಸುಮಾರು ೫೪ ದಿನ) ಕಾಲದಲ್ಲಿ ಸಮಗ್ರಪಾರಾಯಣವನ್ನು ಮುಗಿಸಿ ಮೂರನೆಯ ಪುನರ್ವಸುವಿನಲ್ಲಿ ಪಟ್ಟಾಭಿಷೇಕವನ್ನಾಚರಿಸಬಹುದು.

ನವಸಂತ ನವರಾತ್ರ ಸಾರಾಯಣ : ಚೈತ್ರ ಶುದ್ಧ ಪಾಡ್ಯದಿಂದ ಒಂಬತ್ತು ದಿನ ಸಾರಾಯಣ. ದಶಮಿಯಂದು ಪಟ್ಟಾಭಿಷೇಕ. ಸಪ್ತಮಿಗೆ ಸಾರಾಯಣವನ್ನು ಮುಗಿಸಿ ಅಷ್ಟಮಿಯಂದು ಸೀತಾಜನ್ಮೋತ್ಸವ. ನವಮಿಯಲ್ಲಿ ಸೀತಾಕಲ್ಯಾಣೋತ್ಸವ ಪರ್ಯಂತವಾಗಿ ಬಾಲಕಾಂಡದ ಸಾರಾಯಣ ಮತ್ತು ಶ್ರೀರಾಮ ಜನ್ಮೋತ್ಸವ. ದಶಮಿಯಲ್ಲಿ ಬಾಲಕಾಂಡದ ಅವಶಿಷ್ಟಭಾಗ ಸಾರಾಯಣ, ಸೀತಾಕಲ್ಯಾಣೋತ್ಸವ ಮತ್ತು ಪಟ್ಟಾಭಿಷೇಕ.

ಜನಕರಾಜನು ಯಾಗಕ್ಕಾಗಿ ಭೂಮಿಯನ್ನು ಅಗೆಸಿ ಸ್ವಚ್ಛಮಾಡುತ್ತಿರುವಾಗ ಅಯೋನಿಜೆಯಾದ ಸೀತೆ ದೊರಕಿದಳಷ್ಟೆ. ಅವಳು ಜನಕನಿಗೆ ದೊರಕಿದ ದಿನ ಚೈತ್ರ ಶುಕ್ಲಾಷ್ಟಮಿ.

ಶರನ್ನವರಾತ್ರ ಸಾರಾಯಣ : ಪಾಡ್ಯದಿಂದ ಒಂಬತ್ತು ದಿನ ಸಾರಾಯಣ. ವಿಜಯದಶಮಿಯಲ್ಲಿ ಪಟ್ಟಾಭಿಷೇಕ. ರಾಮಜನ್ಮ ಸರ್ಗದ ಸಾರಾಯಣದ ದಿನ ರಾಮಜನ್ಮೋತ್ಸವ. ಸೀತಾಕಲ್ಯಾಣದ ಘಟ್ಟದ ದಿನ ಕಲ್ಯಾಣೋತ್ಸವ. ಅಷ್ಟಮಿಯಲ್ಲಿ ಸೀತಾಜನ್ಮೋತ್ಸವ.

ಉತ್ತರಕಾಂಡವನ್ನು ಈ ಪ್ರಾಂತದಲ್ಲಿ ಸಾರಾಯಣಮಾಡುವ ಸಂಪ್ರದಾಯವಿಲ್ಲ. ಸಾರಾಯಣ ಮಾಡಿದರೆ ದೋಷವೇನೂ ಇಲ್ಲವೆಂದೂ ಮುಮುಕ್ಷುಗಳು ಉತ್ತರಕಾಂಡವನ್ನೂ ಪಠಿಸಬೇಕೆಂದೂ ಕೆಳಗಿನ ಪ್ರಮಾಣದಿಂದ ತಿಳಿದುಬರುತ್ತದೆ.

ನಿತ್ಯಪಾಲೇ ಚ ಪಾಲೇ ಚ ಮುಮುಕ್ಷೂಣಾಂ ಯಥಾಕ್ರಮಮ್ |
 ಕಾಂಡಾಃ ಸಪ್ತಾಸಿ ಪಾಠ್ಯಾಃ ಸ್ಯುರನೃಧಾ ನಿಷ್ಕಲಂ ಭವೇತ್ ||
 ಕಾಮ್ಯಪಾಲೇ ತು ಷಟ್ಪಾಂಡಮಿತಂ ರಾಮಾಯಣಂ ಪಠೇತ್ |
 ನ ತತ್ರೋತ್ತರಕಾಂಡಸ್ಯ ಪಠನೇ ಶ್ರೇಯಸಾಂ ಕ್ಷತಿಃ ||

—ಸ್ವಾಮೋಪಪುರಾಣ, ಪುರಾಣವೈಭವ ಖಂಡ

ಮೇಲ್ಕಂಡ ವಿಷಯಗಳನ್ನು ಶ್ರೀ ನಾರಾಯಣಾಧ್ವರಿಗಳು ಸಂಗ್ರಹಿಸಿದ ರಾಮೋತ್ಸವರತ್ನದರ್ಶಿನಿಯಿಂದಲೂ ಶ್ರೀ ಸೋಮಸುಂದರದೀಕ್ಷಿತರು ಸಂಪಾದಿಸಿದ ವಾಲ್ಮೀಕಿರಾಮಾಯಣ ಮಾಹಾತ್ಮ್ಯದಿಂದಲೂ ಸಂಗ್ರಹಿಸಿಕೊಡಲಾಗಿದೆ. ಪಟ್ಟಾಭಿಷೇಕದ ಪ್ರಯೋಗಾದಿವಿಧಿಗಳನ್ನು ಅಭಿಜ್ಞರಾದ ವೈದಿಕರಿಂದ ತಿಳಿದುಕೊಳ್ಳಬೇಕು.

